UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

LUDWIG-SCHUNK-BIBLIOTHEK
DER MEDIZINISCHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT GIESSEN
E X L I B R I S
G B 284

Ink 11

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

Ink 11

Univ.-Bibl.
Giessen

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

De proprietatibus rerum domini bartholomei anglici

Incipit ad liberalia eruditionem fratris bartholomei ex legatione domini Jacobi de vitriaco.

Inc. gr.
699

Universität · Gießen · Medizinische Fakultät
Ludwig Schunk Bibliothek
G 3284

(Heidelberg: Drucker des Lindelbach = Heinrich Knoblochtzer)

XII. Kal. Iun. (21. Mai 1488)

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Tabula generalis

Incipiunt ti
tuli libroꝝ ⁊ capituloꝝ ve
nerabilꝭ Bartholomei an/
glici de ꝓprietatib⁹ rerum.

Liber ꝓm⁹

Prohemium de ꝓprietatib⁹
rerum
Unus immẽsus ⁊ incõmu
tabilis deus dicit. Cap. i.
De essentie. vnitate ⁊ per
sonaꝝ pluralitate ij.
Quicqd dr de deo aut ê es
sentia aut notõ aut psõa iij
De notionibus iiij
Qd de⁹ ꝑficit ⁊ suo effectu
qd notificẽt nota de deo vi
De nominib⁹ essentialiũ
distinctionũ vii.
De nominib⁹ ꝓcreatis viij
De nominib⁹ medijs ix.
de noib⁹ adiectiuis q̃ pure
significãt diuinã entiã x
De illis q̃ ad aliquid ꝓno
tant ꝓsitiue xi.
De his q̃ cõnotant respe/
ctiue xij.
De nom̃ adiectiuoꝝ sup
inductione xiii.
De noib⁹ psonalib⁹ xiiii.
de notionũ subdistinctõe xv
De ꝓprietatib⁹ diuine es/
sentie xvi
Quomodo Bernard⁹ de/
scripsit deum xvii.
De noib⁹ que notificãt de
um in suis operib⁹ xviii
De noib⁹ appropriatis xix
de noib⁹ trãsumptiuis xx
De diuersis xpi noib⁹ q̃/
bus nuncupat xxi.

Liber secun
dus de ꝓprietatib⁹ angeloꝝ
De interptatõe angeli i.
qd sit angel⁹ ꝑm dam. ij.
Quomodo angeli in effi
gie corꝑali depinganꝫ iij.
Qsio angeli describãt iij
Quomodo angeli ꝓpanꝫ
materialibus v.
de ordinib⁹ ãgeloꝝ hierar
chijs et eoꝝ officijs vi.
De triplici hierarchia vij
De ordine seraphin viii.
De ordine cherubin ix.
De ordine thronoꝝ x
De media hierarchia xi
De ordine dñationũ xii.
De ordine ꝓcipatuũ xiij
De ordine potestatũ xiiii
De tercia hierarchia xv.
De ordine vtutum xvi.
de ordine archãgeloꝝ xvii.
De ordine angeloꝝ xviii.
De malis angelis xix
De angelis puersis xx.

Liber terci⁹

de ꝓprietatib⁹ aie rõnalis
De homine descriptõe i.
De homine interiori. scili
cet de anima ij.
Adhuc de anima iii.
Quomodo aia a pbis sit
descripta iiii.
Quomodo aia a gentib⁹
nomen accepit v
De potentijs anime vi.
De triplici potẽtia aie vii
De anima vegetabili viii
De anima sensibili ix.
de sensu cõi siue interiori x
De vtute sensitiua xi.
de vtute sensibili motiua xij
De anima rõnali xiii.
De vtutib⁹ aie qb⁹ potẽs ê
suas operationes exerce/
re xiiii
De vtute vitali cui⁹ initi/
um est coꝛ xv
De vtute animali xvi.
De vtute visibili xvii.
De auditu xviii
De olfactu xix.
De gustu xx
De tactu xxi
De his q̃ exigunt ad pfe/
ctionem nature xxi
De pulsibus xxiii.
De varietate pulsuũ xxiij

Liber quar
tus de ꝓprietatib⁹ substan/
tie coꝛporee
De quatuoꝛ elementarib⁹
qualitatibus i.
De frigiditate ii.
De siccitate iii.
De humiditate iiii.
De cib⁹ ⁊ potu v.
De hũoribus ⁊ eoꝝ genera/
tione effectu ⁊ opatõe vi.
De sanguine vii.
de sanguinis ꝓprietate viij
De fleumate ix
De colera x.
De melancolia xi.

Liber quin/
tus de dispositõe mẽbroꝝ
De mẽbroꝝ ꝓprietatib⁹ in
generali i
De ꝓprietatib⁹ capitis ii.
De cerebro iii.
De caluaria iiii.
De oculis v.
De dispositõe oculoꝝ vi
De pupilla vii.
De cilijs viii
de superioꝝ ꝓprietatib⁹ ix
De fronte x
De temporib⁹ xi
De auribus xii
De naso xiii
De genis xiiii.
De barba xv
De mandibulis xvi.
De labijs xvii
De mento xviii
De ore xix
De dentibus xx
De lingua xxi
De saliue ꝓprietatib⁹ xxii
De voce xxiii.
De gutture xxiiii.
De collo xxv.
De humeris xxvi.
De brachijs xxvii

Tabula

De manibus xxviij
De digitis xxix
De vngula xxx.
De latere xxxi.
De dorso xxxij.
De pectore xxxiii.
De mãmilla xxxiiii.
De pulmone xxxv
De corde xxxvi
De anhelitu xxxvij
De stomacho xxxviij
De epate xxxix.
De felle xl
De splene xli
De vlceribus xlij
De renibus xliij.
De vesica xliij
De vrina xlv
De ventre xlvi
De vmbilico xlvij
De genitalibus xlviij
De matrice xlix
De natibus l
De femoribus li
De genibus lij
De cruribus liij
De pedibus liij
De planta lv
De calceo lvi
De ossibus lvij
De medulla lviij
De cartillagine lix
De nervis lx
De venis lxi
De carne lxij
De pinguedine lxiij
De cute lxiiij
De pilis lxv
De capillis lxvi

Liber sextus

de etatibus

De etate Capi.i.
De morte ij
De creatione infantis iij
De infante iij
De puero v
De puella vi
De matre vij
De filia viij
De nutrice ix
De obstetrice x
De ancilla xi
De masculo xij
De viro xiij
De patre xiiij
De seruo xv
de seruo malo ⁊ nequa xvi
de oditõi bono serui xvij
õ bono dño siue dñio xviij
de malo dño siue dño xix
De cibo xx
De potu xxi
De prandio ⁊ pransu xxij
De cena xxiij
De somno xxiiij
de eis q̃ in somno fiũt xxv
De vigilia xxvi
De somno xxvij
De exercitio xxviij
De quiete xxix

Liber septimus tractat de infirmitatibus.

De dolore capitis et eius causis ⁊ signis i.
De medicina et remedijs doloris ⁊ passiõis capitis ij
De catarro iij
De freneſi ⁊ eius causis signis ⁊ remedijs iij
De amentia ⁊ eius causis ⁊ signis v
De stupore ⁊ letargia vi
De ẏtigine vij
De vigilia viij
De morbo caduco ix
De sternutatione x
De tremore xi
De spasmo xij
De paralisi xiij
De passiõibus oculorum xiiij
de lippitudie ⁊ albugie xv
De infectione oculi p sanguinem induratum xvi
De lacrimis inuoluntarijs xvij
De defectu visus xviij
De cecitate xix
De sufditate xx
De polipo xxi
De passione nariũ xxij
De fetore oris xxiij
De dolore ventium xxiiij
De lingua ⁊ sermonis ablatione xxv
De raucedine xxvi
De squinantia ⁊ suffocatione gutturis xxvij
De difficultate anhelãdi inspirãdi ⁊ respirãdi xxviij
De sputo sanioso ⁊ sãguinolento xxix
De ptisi xxx
De dolore cordis ⁊ cardiaca passione xxxi
De febre xxxij
De febre effimera xxxiij
De ethica xxxiiij
De febre putrida xxxv
õ signis putride febris xxxvi
de febre quotidiana xxxvij
De febre terciana et eius signis et cura xxxviij
De quartana et eius signis et remedijs xxxix
De febre simplici ⁊ composita xl
De fleumate xli
De dorsipilatione xlij
De fastidio xliij
De dolismo xliiij
De singulto xlv
De vomitu xlvi
De dolore ventris siue stomachi xlvij
De tortura xlviij
De dissenteria xlix
De lienteria l.
De ydropisi li
De icteritia lij
De emorroide liij
De dolore renum liiij
De hernia lv
De arthetica lvi
De gutta sciatica lvii
De podagra lviii
De apostemate lix
De vlcere lx

De pustula lxi
De scabie lxij
De impetigine lxiij
De lepra lxiiij
De morphea lxv
De veneno vipere lxvi
ō morsu canis rabidi lxvij
De remedio contra morsum canis rabidi lxviij
De medicina lxix
De medicia attractiua lxx

Liber octauus

ūs ō mōdo ⁊ corpib⁹ celestib⁹ i.
Quid sit mundus i.
De celor⁹ distinctōne ij
De celo aqueo iij
De empireo iiij
De ethere v
De spera celi vi
De circulo vij
De galaxia siue lacteo circulo viij
De zodiaco ix
De signo arietis x
De signo tauri xi
De signo geminor⁹ xij
De signo cancri xiij
De signo leonis xiiij
De signo virginis xv
De signo libre xvi
De signo scorpionis xvij
De sagittario xviij
De capricorno xix
De aquario xx
De signo piscium xxi
De duplici motu planetarum xxij
De saturno xxiij
De ioue xxiiij
Natura ⁊ marte xxv
Natura ⁊ venere xxvi
De mercurio xxvij
De sole xxviij
De luna xxix
De quibusdam ꝓprietatibus lune malis xxx
De capite ⁊ cauda draconis xxxi
De cometa xxxij
De stellis fixis xxxiij
De polo xxxiiij
De arcturo xxxv
De orione xxxvi
De hiadibus xxxvii
De pliadibus xxxviii
De canicula xxxix
De luce ⁊ ei⁹ ꝓprietatib⁹ xl
De splendore xli
De lumine xlii
De radio xliii
De vmbra xliiij
De tenebra xlv

Liber nonus

de tpe ⁊ ptibus tpis
De tempore Capi.i.
de anno solari et equinoctiali ii
De anno lunari iii
De tempore vernali iiii
De estate v
De autumno vi
De hyeme vii
De mense viii
De februario ix
De marcio x
De aprili xi
De quinto mense xii
De mense sexto xiii
De septimo mense xiiii
De octauo mense xv
De septembri xvi
De decimo mense xvii
De vndecimo mēse xviii
De decembri xix
De ebdomada ⁊ diebus xx
De aurora xxi
De meridie xxii
De vespera xxiii
De nocte xxiiii
De sabbato xxv
De neomenia xxvi
De septuagesima xxvii
De quinq̄gesima xxviii
De quadragesima xxix
De paschate xxx
de pentecoste xxxi
de scenopegia xxxii
de encenia xxxiii

Liber decimus

de materia ⁊ forma
de forma Capi.i.
de elemento ii
de igne iii
de flamma iiii
de fumo v
de carbone vi
de scintilla vii
de fauilla viii
de cinere ix

Liber vndecimus

cim⁹ ō aere ⁊ passionib⁹ ei⁹
de igne ꝓpendiculari i.
de ventis in generali ii
ō vēto orientali subsolāo iii
de nubibus iiii
de yride v
de rore vi
de pluuia vii
de gutta viii
de pruina ix
de grandine x
de niue xi
de nebula xii
de tonitruo xiii
de corruscatione xiiii
de fulmine xv
de aura xvi

liber duodecimus

ci⁹ de auib⁹ i gñali ⁊ i spēali
de aquila Capi.i.
de accipitre ii
de alieto iii
de apibus iiii
de bubone v
de columba vi
de coturnicibus vii
de ciconia viii
de cornice ix
de coruo x
de cigno xi
de culice xii
de cicada xiii
de fenice xiiii
de grue xv
de gallo xvi

Tabula

De gallo gallinacio xvij
De gallina xviij
De griphe xix
De herodio xx
De hirundine xxi
De haladrio xxij
De laro xxiij
De locusta xxiiij
De mergulo xxv
De miluo xxvi
De nicticorace xxvij
De onocrotalo xxviij
De pellicano xxix
De perdice xxx
De pauone xxxi
De passeribus xxxij
De strutione xxxiij
De turture xxxiiij
De vulture xxxv
De vlula xxxvi
De vpupa xxxvij
De vespertilione xxxviij

Liber decimus

musterci de aq; et eor ornatu
De puteo Capi.i.
De fluuio ij
De amne iij
De gion q; et nilus dr iiij
De tigri v
De euphrate vi
De vrice vij
De iordane viij
De gazan ix
De lacu in generali x
De aspalti xi
De lacu tiberiadis xij
De stagno genesar xiij
De piscina xiiij
De riuo xv
De fluctu xvi
De gurgite xvij
De tramite xviij
De alluuione xix
De abysso xx
De mari xxi
De mari magno siue me/
diterraneo xxij
De pelago xxiiij
De gutta xxiiij
De spuma xxv
De piscibus xxvi

Liber decimus

musquarti de tra et ptib; ei;
De terra Capi.i.
De monte ij
De ararath iij
De hethel iiij
De caucaso v
De hebal vi
De hermon vij
De hebron viij
De montib; ethiopie ix
De ethna x
De monte esau xi
De monte effraim xij
De monte phasga xiij
De monte gosor xiiij
De monte galaad xv
De monte garizim xvi
De monte gelboe xvij
De monte golgata xviij
De gaas xix
De monte ephron xx
De montib; israhel xxi
De montib; yphoreis xxij
De carmelo xxiij
De libano xxiiij
De moria xxv
De nebo xxvi
De hor xxvij
De oliueto xxviij
De olimpo xxix
De oreb xxx
De parnaso xxxi
De alpibus xxxij
De rupibus xxxiij
De sophora xxxiiij
De segor xxxv
De monte synai xxxvi
De monte syon xxxvij
De selmon xxxviij
De monte sophin xxxix
De monte seon xl
De monte semeron xli
De monte seir xlij
De monte tabor xliij
De ziph xliiij
De collibus xlv

Liber decimus

musquintus de puncys
De orbe Capi.i.
De asia ij
De assiria iij
De arabia iiij
De armenia v
De aradia vi
De albania vij
De attica viij
De achaia ix
De archadia x
De alania xi
De amazonia xij
De alemania xiij
De anglia xiiij
De aquitania xv
De andegauia xvi
De aluernia xvii
De apulia xviii
De africa xix
De asturia xx
De arrogonia xxi
De babylonia xxii
De bactria xxiii
de braciana xxiiij
de brabancia xxv
de belgica xxvi
de bithinia xxvij
de britannia xxviii
de boetia xxix
de bohemia xxx
de burgundia xxxi
de capadocia xxxii
de chaldea xxxiii
de cedar xxxiiii
de cancia xxxv
de cantabria xxxvi

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

de chananea xxxvii
de campania xxxviii
de cauda xxxix
de cilicia xl
de cipros xli
de creta xlii
de cicladibus xliii
de chya que alio nomie di
citur chyes xliiii
de corsica xlv
de dalmacia xlvi
de dacia xlvii
de delo xlviii
de dedan xlix
de europa l.
de eulath li
de ethiopia lii
de egipto liii
de ellade liiii
de eola lv
de franconia lvi
de francia lvii
de flandria lviii
de fenicis prouincia lix
de frigia lx
de frisia lxi
de fortunar insulis lxii
de galilea lxiii
de galacia lxiiii
de gallicia lxv
de gallia lxvi
de gadis insula lxvii
de grecia lxviii
de getulia lxix
de gorgonibus lxx
de gothia lxxi
de guido lxxii
de india lxxiii
de ircania lxxiiii
de idumea lxxv
de iudea lxxvi
de iberia lxxvii
de italia lxxviii
de hispania lxxix
de iberma lxxx
de icaria lxxxi
de insula in salo sita lxxxii
de karthagine lxxxiii
de karinthia lxxxiiii
de korsica lxxxv
de lacedemonia lxxxvi
de lectonia lxxxvii
de liuonia lxxxviii
de licia lxxxix
de liddia xc
de libia xci
de lotharingia xcii
de lusithania xciii
de mauritania xciiii
de macedonia xcv
de magnesia xcvi
de mesia xcvii
de mesopotamia xcviii
de media xcix
de melos c
de midia ci
de missena cii
de mithilene ciii
de nabathea ciiii
de norwegia cv
de normãnia cvi
de numedia cvii
de narbonẽsi puincia cviii
de ophir cix
de olandia cx
de orcada cxi
de paradiso cxii
de parthia cxiii
de palestina cxiiii
de pamphilia cxv
de pannonia que etiam vn
garia appellatur cxvi
de paton cxvii
de pentapoli cxviii
de perfida cxix
de pirenea cxx
de pigmea cxxi
de pictauia cxxii
de picardia cxxiii
de ramathea cxxiiii
de teucia cxxv
de riualia cxxvi
de rincouia cxxvii
de romana puicia cxxviii
de romania cxxix
de rodo cxxx
de ruthia cxxxi
de sabea cxxxii
de samaria cxxxiii
de sambia cxxxiiii

Liber deci

muſſert' ō lapidib' pciosis
de arena Capi.i.
de argilla ii
de alabaſtro iii
de auro iiii
de auricalco v
de auripigmento vi

Tabula

de argento vii
de argentouiuo viii
de adamante ix
de ametisto x
de achate xi
de alrestone xii
de absicto xiii
de alabandina xiiii
de argirite xv
de astrione xvi
de allectoria xvii
de asterite xviii
de amatide xix
de bitumine xx
de berillo xxi
de calculo xxii
de core xxiii
de calce xxiiii
de cemento xxv
de carbunculo xxvi
de crisoprasso xxvii
de calcedonio xxviii
de crisolito xxix
de celidonio xxx
de cristallo xxxi
de ceraunio xxxii
de cozallo xxxiii
de corneolo xxxiiii
de dyonisio xxxv
de dyadoco xxxvi
de ere xxxvii
de electro xxxviii
de echite xxxix
de emathite xl
de elitropia xli
de enidro xlii
de episte xliii
de epoliceto xliiii
de ferro xlv
de ferrugine xlvi
de gleba xlvii
de gemma xlviii
de gagate xlix
de galactile l.
de gelacia li
de geratice lii
de iaspide liii
de iacincto liiii
de yride lv
de ienia lvi
de iame lvii
de izabrate lviii
de izalcophano lix
de ligurio lx
de lipatea lxi
de margarita lxii
de magnete lxiii
de melonite lxiiii
de menophite lxv
de mirite lxvi
de medo lxvii
de merochite lxviii
de marmore lxix
de nitro lxx
de noset lxxi
de onichino lxxii
de optallio lxxiii
de ozite lxxiiii
de petra lxxv
de pario lxxvi
de praffio lxxvii
de pirite lxxviii
de pionite lxxix
de pantero lxxx
de plumbo lxxxi
de puluere lxxxii
de quirin lxxxiii
de quandros lxxxiiii
de rabei lxxxv
de rostein lxxxvi
de saphiro lxxxvii
de smaragdo lxxxviii
de sardio lxxxix
de sardonice xc
de sole xci
de silenite xcii
de stanno xciii
de sulphure xciiii
de sale xcv
de topasio xcvi
de turchoge xcvii
de terra sigillata xcviii
de tartaro xcix
de vitro c
de ydachite ci
de yetarchite cii
de zimiech ciii
de zignite ciiii

Liber deci

mus septimus de arborib⁹ et herbis et earum ꝑtib⁹ lxxxv
de arbore Capi. i. lxxxvi
de arbore aromatica ii lxxxvii
de amigdalo iii lxxxviii
de abiete iiii lxxxix
de aloa v xc
de aloe vi xci
de arundine vii xcii
de amomo viii xciii
de aneto ix xciiii
de anisso x xcv
de allio xi xcvi
de absinthio xii xcvii
de apio xiii xcviii
de aristologia xiiii xcix
de agnocasto xv c
de artemesia xvi ci
de auena xvii cii
de balsamo xviii ciii
de bdellio xix civ
de buro xx cv
de balaustia xxi cvi
de beta xxii cvii
de cedro xxiii cviii
de cipresso xxiiii cix
de cipro xxv cx
de cinamomo xxvi cxi
de casia xxvii cxii
de casia fistula xxviii cxiii
de calamo xxix cxiiii
de calamo vsuali xxx cxv
de calamo scripturali xxxi cxvi
de cappare xxxii cxvii
de cardamomo xxxiii cxviii
de calamento xxxiiii cxix
de carice xxxv cxx
de carduo xxxvi cxxi
de carica xxxvii cxxii
de cimino xxxviii cxxiii
de coriandro xxxix cxxiiii
de coloquintida xl cxxv
de croco xli cxxvi
de cepa xlii cxxvii
de cepe xliii cxxviii
de cucumere xliiii cxxix
de cucurbita xlv cxxx
de celidonia xlvi cxxxi
de centaurea xlvi cxxxii

De daphni xlviii
De diptanno xlix
De dracontea l
De draganto li
De elleno lii
De edera liii
De elitropio liiii
De elleboro lv
De esula lvi
De eruca lvii
De enula lviii
De epithimo lix
De ebullo lx
De fico lxi
De fraxino lxii
De fago lxiii
De faba lxiiii
De frumento lxv
De farre lxvi
De farina lxvii
De fermento lxviii
De fumo terre lxix
De feniculo lxx
De ferula lxxi
De feno lxxii
De flagellis lxxiii
De fructu lxxiiii
De germine lxxv
De gramine lxxvi
De galbano lxxvii
De gutta lxxviii
De gariophilis lxxix
De genesta lxxx
De grano lxxxi
De gith lxxxii
De ilice lxxxiii
De iunipero lxxxiiii
De ysopo lxxxv
De iacincto lxxxvi
De iusquiamo lxxxvii
De castanea lxxxviii
De lauro lxxxix
De lentisco xc
De lilio xci
De lactuca xcii
De lappa xciii
De lappare xciiii
De legumine xcv
De lente xcvi
De lino xcvii
De malo xcviii
De malogranato xcix
De moro c.
De mirto ci
De mirra cii
De mirro ciii
De mandragora ciiii
De milio cv
De menta cvi
De malua cvii
De nuce cviii
De nuce auellana cix
De nardo cx
De olea cxi
De oleo cxii
De oleastro cxiii
De olere cxiiii
De ordeo cxv
De palma cxvi
De palmite cxvii
De propagine cxviii
De platano cxix
De populo cxx
De pino cxxi
De pinea cxxii
De pice cxxiii
De piro cxxiiii
De pruno cxxv
De papiro cxxvi
De paliuro cxxvii
De papauere cxxviii
De plantagine cxxix
De petrosilino cxxx
De pipere cxxxi
De pulegio cxxxii
De porro cxxxiii
De quercu cxxxiiii
De quisquilijs cxxxv
De rosa cxxxvi
De radice cxxxvii
De ramno cxxxviii
De resina cxxxix
De rubo cxl
De ruta cxli
D̄ saltu z ei⁹ ꝓpetatib⁹ cxlii
De salice cxliii
De sambuco cxliiii
De saliunca cxlv
De stacte cxlvi
De storace cxlvii
De sicomoro cxlviii
De spina cxlix
De lignis sethim cl
De sentice cli
De sepe clii
De sude cliii
De siliqua cliiii
De sinapi clv
De semine clvi
De stipula clvii
De simila clviii
De scopa clix
De stuppa clx
De taxo clxi
De tabula clxii
De tralæ clxiii
De therebintho clxiiii
De thina clxv
De tirso clxvi
De tigno clxvii
De tritico clxviii
De tisana clxix
De tribulo clxx
De thimo clxxi
De thimiamate clxxii
De thure clxxiii
De vimine clxxiiii
De virga clxxv
De virgulto clxxvi
De vite clxxvii
De vite agresti clxxviii
De vitulamine clxxix
De vinea clxxx
De vua clxxxi
De vua imatura clxxxii
De vua passa clxxxiii
De vino clxxxiiii
De vino rubeo clxxxv
De vino nouo clxxxvi
De vino condito clxxxvii
De vino acetoso clxxxviii
De vinacio clxxxix
De vinaria cxc
De viola cxci
De vlmo cxcii
De vrtica cxciii
De zizania cxciiii
De zinziberi cxcv
De zeduario cxcvi
De zucaro cxcvii

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Tabula

Liber deci/

muſoctau⁹ de aſalibꝫ ꝓmo in generali
de aſalibus in ſpeciali i.
de ariete ii
de agno iii.
de agno anniculo iiii.
de agna v.
de apro vi.
de aſino vii.
de angue viii
de aſpide ix.
de aranea x.
de ape xi
de boue xii
de bubulco xiii.
de bubalo xiiii.
de baſiliſco xv.
de botrace xvi
de bufone Ibidem
de bombice xvii.
de camelis xviii
de camelopardo xix.
de cameleonte xx.
de caprea xxi
de capreolo xxii
de capra xxiii.
de cane xxiiii.
de caniculo xxv.
de aliis ꝓpetatib⁹ canū xxvi
de catulis xxvii
de caſtore xxviii
de ceruo xxix.
de ceraſte xxx.
de cornu xxxi.
de cocodrillo xxxii.
de colubro xxxiii.
de damula xxxiiii.
de dromedario xxxv.
de dipſade xxxvi.
de dracone xxxvii.
de equo xxxviii
de equa xxxix.
de poledro xl.
de elephante xli
de naſo elephantis xlii.
de elephantibus xliii
de hedo xliiii.
de eruca xlv
de faunis ⁊ ſatiris xlvi.
de feminis xlvii
de feraute xlviii.
de fetu xlix
de ficario l.
de formica li.
de formicaleone lii.
de fuco liii
de griphe liiii.
de glire lv.
de grillo lvi.
de hinnulo lvii.
de hirco lviii.
de hiena lix.
de hericio lx
de hirinacio lxi.
de iuuenca lxii.
de leone lxiii.
de leena lxiiii
de leopardo lxv
de lepore lxvi
de lince lxvii
de limace lxviii
de lupo lxix
de mulo lxx.
de mure lxxi
de muſtela lxxii.
de migali lxxiii.
de murilego lxxiiii
de noctiluca lxxv.
de onagro lxxvi.
de onocentauro lxxvii
de orice lxxviii.
de oue lxxix
de panthera lxxx
de pardo lxxxi
de piloſis lxxxii
de pigargo lxxxiii.
de pigmeis lxxxiiii
de porco lxxxv
de pediculo lxxxvi.
de pulice lxxxvii.
de rinoceronte lxxxviii.
de rana lxxxix.
de ſalamandra xc
de ſanguiſuga xci.
de ſtellione xcii
de ſerpente xciii.
de ſimea xciiii
de ſirena xcv
de ſcorpione xcvi
de ſue xcvii
de thauro xcviii
de tragelaphꝫ xcix
de talpa c.
de taro ci
de tigride cii
de tinea ciii.
de teredine ciiii.
de teſtudine cv.
de tortuca cvi
de vacca cvii
de vacca agreſti cviii
de vitulo cix.
de vaſo cx.
de vaſa cxi.
de vulpe cxii
de verme cxiii
de vermiculo cxiiii.
de vipera cxv.

Liber deci/

muſnon⁹ de colorib⁹ odorif/
bus ſaporib⁹ ⁊ liquorib⁹
de materia colorꝭ Cap. i
de materia colorꝭ nigri ii
de generatione colorꝭ al/
bi iii.
de gradibus inter albedinē
et nigredinem iiii.
de actōe calidi ⁊ frigidi v
de ſpeciebus colorum quot
ſunt vi
de opinione illorū qui po/
nunt lucem eſſe de ſubſtan
tia colorꝭ vii.
de colorꝭ mutatione viii.
de colore in oculis ix.
de colorib⁹ in ꝑticulari x
de colore glauco ⁊ flauo xi
de pallido colore xii
de rubeo colore xiii
de croceo colore xiiii.
de colore croceo xv
de colore mixto xvi.
de puniceo colore xvii.
de viridi colore xviii.
de colore liuido xix
de colore liuido xx.
de colore indico xxi.

De nigredine xxiij.
De sinopi xxiij.
De sirico xxiiij.
De minio xxv.
De cinobrio xxvi.
De praffino xxvij.
De sandaracha xxviij.
De arsenico xxix.
De occa xxx.
De indaco xxxi.
De atramento xxxij
De melino colore xxxiij.
De stibio xxxiiij.
De ceruſa xxxv.
De purpurea xxxvi.
De odore xxxvij.
De effectu odor xxxviij.
De fetore xxxix.
De ſapore xl.
De pura dulcedine et ei⁹ effectu xli.
De ſapore dulci xlij.
De ſapore vnctuoſo xliij.
De ſapore ſalſo xliiij.
De ſapore amaro xlv.
De ſapore acuto xlvi.
De ſapore acetoſo xlvij.
De ſapore pontico xlviij.
De ſapore ſtiptico xlix.
De ſapore inſipido l.
De liquore li.
De liquore in ſpeciali ꝛ p⁹mo de melle lij.
De fauo liij.
De mulſo liiij.
De medone lv.
De dareto lvi.
De pigmento lvij
De oximelle lviij.
De cera lix.
De cereo lx.
De lacte lxi
De lacte camelino lxij.
De lacte vaccino lxiij.
De lacte caprino lxiiij.
De lacte pecorino lxv.
De lacte aſinino lxvi.
De lacte caballino lxvij.
De lacte porcino lxviij.
De lacte animaliū lxix.
De ſero lxx.
De butiro lxxi.
De caſeo lxxij.
De veteri caſeo lxxiij.
De coagulo lxxiiij.
De diuerſis ⁊ vtilibus rerum lxxv.
De putredine lxxvi.
De ouis et eius p⁹prietatibus lxxvij.
De ouis aſpidum lxxviij.
De ouis araneaꝝ lxxix.
De ouis aquilar lxxx.
De ouis anſerum lxxxi.
De ouis anetarū lxxxij.
De ouis alaudar lxxxiij.
De ouis butonū lxxxiiij.
De ouis coruor lxxxv.
De ouis cignor lxxxvi.
De ouis cocodrillor lxxxvij
De ouis colūbar lxxxviij
De ouis colubri lxxxix.
De ouis draconū xc.
Douis herodior xci.
De ouis formicar xcij.
De ouis gruum xciij.
De ouis gryphum xciiij
De ouis gallinarū xcv.
De ouis yrundinū xcvi
De ouis cancror xcvij.
De ouis locuſtar xcviij.
De ouis lacertar xcix.
De ouis mului c.
De ouis merguli ci.
De ouis niſi cij.
De ouis coturnicis ciij
De ouis oncorotali ciiij.
De ouis pauonis cv.
De ouis perdicis cvi.
De ouis paſſerum cvij.
De ouis quiſtule cviij.
De ouis riuatricis cix.
De ouis ſtrutionis cx.
De ouis turturis cxi.
De ouis vpupe cxij.
De ouis vulturis cxiij.
De nūero pōdere ⁊ meſura. ⁊ p⁹mo de vnitate, cxiiij
De dualitate cxv.
D nūero ternario cxvi.
De nūero quaternario cxvij.
De quinario cxviij.
De ſenario cxix.
De ſeptenario cxx.
De octonario cxxi.
De nouenario cxxij.
De denario cxxiij.
De nūero diminuto cxxiiij.
De ſecunda diuiſione totius numeri cxxv.
De tercia diuiſione totius numeri cxxvi.
De meſura ⁊ pōdere cxxvij
De figura triāguli cxxviij
De meſura corpor cxxix.
De menſura ſpacij localis cxxx.
De ponderib⁹ cxxxi.
De modulatōe cāt⁹ cxxxij
De tuba cxxxiij.
De buccina cxxxiiij.
De tibia cxxxv.
De calamo cxxxvi.
De ſambuca cxxxvij.
De ſimphonia cxxxviij
De armoniaca cxxxix.
De timpano cxl.
De cithara cxli.
De pſalterio cxlij.
De lira cxliij.
De cimbalo cxliiij.
De ſiſtro cxlv.
De tintinabulo cxlvi.

Expliciunt tituli librorum et capitulorum Bartholomei anglici de p̄prietatibus rerum.

Nomina autorū

Autores quorum

scripta hic tractant sunt hi.

Augustinus
Adamantius
Alcuinus
Ambrosius
Anselmus
Basilius
Beda
Bernardus
Cyprianus
Crisostomus
Damasus
Damascenus
Dyonisius
Elicius
Eusebius
Elpicras
Fulgentius
Gregorius
Hilterius
Haymo
Jeroninus
Isidorus
Innocentius
Leo papa
Michael scotus
Nazazenus
Origenes
Orosius
Petrus
Pamphilus
Patricius
Rabanus
Rupertus linconiensis
Richardus de san. vic.
Symon corn.
Stephanus
Strabus

Inter ꝑbos aute hi sunt autores

Aristoteles
Auicen.
Auerrois
Algazel
Appollonius
Alfredus anglicus
Asclepides magus
Boecius
Licero
Catho
Constantinus medicus
Demostenes
Democritus
Dyascorides
Donatus grāmaticus
Eraclitus
Epitinus
Euclides
Egidius medicus
Galienus medicus
Hali medicus
Jozar caldeus
Ipartus
Juuenalis
Johannicus
Ralixtus grecus siue athe/nensis
Leucippus
Macrobius
Marcianus
Mercurius
Miselat astrologus
Minus delphicus
Ouidius
Oribasius medicus
Papias
Plato
Physiologus
Plateatius medicus
Plautus medicus
Perfius
Plinius iunior
Priscianus
Pitagoras
Plotinus
Rasis
Rufus medicus
Salustius
Salernitanus
Scipio africanus
Secundus philosophus
Seneca
Solinus
Symonides
Termegistus
Theophrastus
Titus liuius
Tullius
Theophilus de vrinis
Ptholomeus
Catro
Virgilius
Huguitio pisanus
Uuilhelmus conches
Ypocras
Ysaac
Zeno
Zozoastes magus
Albumazar

Istorum et multor aliorum in istis libellis verba in diuersis locis summatim z breuiter recitantur vt patere potest diligenter intuenti.

Explicit tabula generalis.

Prohemiū de pro

prietatibus rerū fratris Bartholomei anglici ordinis fratrum minorum/feliciter incipit.

QVm proprietates rerū seqntur substantias/ fm distinctōnem z ordinem substātiarum/ erit ordo z distinctō proprietatū. de q̄bus adiutorio diuino est presens opusculū compilatū. vtile mihi z forsitan alijs q̄ naturas rerum z proprietates/ p sanctor libros necnō z pbor dispersas nō cognouerūt ad intelligenda enigmata scripturar/ que sub symbolis z figuris/ proprietatum rer naturalium z artificialiū/ a spīntuscrō sunt tradite z velate/ quēad modū ostendit btūs Dyonisius in hierarchia angelica circa principiū dicens. Nō est aliter nobis possibile lucere diuinū radium/ nisi varietate sacror velaminū anagogice circūuelatum. quoniā ipossibile est animo nostro/ ad immaterialē celestiū hierarchiar ascendere cōtemplatiōem/ nisi ea que fm ipsum est materiali manuductiōe vtatur z cetera. q̄si diceret. Nō potest animus noster ad inuisibiliū cōtemplatōem ascendere/ nisi p visibilium cōsideratōem dirigat. Inuisibilia enī dei/ per ea que facta sunt intellecta cōspiciūtur. vt dicit aplūs. Et ideo thzologia prouide sacris z poetic informationibus vsa est. vt z rerum visibilium similitudinibus/ allegorice locutōnes z mistici intellectus trāsumptōes formēt/ et sic carnalibus z visibilibus spītualia z inuisibilia coaptentur. Huius rei gratia presens efficio opusculū ad edificatōem vonus dñi/ q̄ est deus gloriosus sublimis z benedictus in secula seculor. In quo agitur de q̄busdā proprietatibus rer naturaliū. quar alia ē incorporea/ alia corporea. Et primo de proprietatib substantie incorporee/ fm sui differētias/ quarum alia est corporalis. vt anima rationalis/ sensibilis z vegetabilis. alia nō vnibilis corpori. vt angelus. Et angelor alij sunt boni/ alij mali. In bonis vero angelis est ordo fm trinā multiplicatōem trinitatis. vnde a beato Dyonisio distinguūt tres hierarchie celestes/ quarū quelibet trium ordinū continet dispositōes Hoeind eciā q̄ sunt/ de q̄bus in hoc opusculo (adiuuāte deo) p ordinem est agendū. z hoc tam in cōmuni q̄ in speciali Primo igitur agit de deo z nominib diuinis. que dicunt de deo. vel quo ad essentiā/ vl psonam. siue quo ad effectum/ siue appropriatōem. Scōo de proprietatibus angelor/ tam bonor q̄ malor/ in generali z speciali. Tertio de proprietatibus anime rōnalis/ quo ad nature sue simplicitatē. z quo ad virtū suarum diuersitatem. z de eius vnione z operatione in corpe/ prout cōfert ei formā z pfectōem. Quarto de proprietatibus substātie corporee/ scz de elementis z elemētatibus q̄litatibus/ ex q̄bus componit omne corp. et de quatuor humoribus/ ex q̄bus componūtur corpa tam hoīm q̄ bruto. Quinto de homīnis corpe z singulis eius pribus/ de q̄bus sacra scriptura facit mentōem. Sexto de etatibus. Septimo de infirmitatibus z venenis Octauo de mūdo/ z corpibus celestibus Nono de tempe z pribus tpis. Decimo de materia z forma et earp proprietatibus z elemētis. Undecimo de aere z passionibus eius. Duodecimo de auibus/ in generali z i speciali. Terciodecimo de aquis z eius differentijs z ornatu scz de piscibus. Quartodecimo de terra z eius pribus Quintodecimo de puincijs. Decimosexto de lapidibus et metallis. Decimoseptimo de herbis z plātis. Decimooctauo de animalibus Decimonono de accidentib/ scz de coloribus/ saporibus. tc. In istis xix. libellulis/ rer naturaliū proprietates summatim z breuiter continent. prout ad manus meas/ spice q̄ effugerūt manus metentiū/ porrigere potuerūt In quibus de meo/ pauca vel q̄si nulla apposui. sed oia q̄ dicētur de libris autēticis

sanctor̄ z philosophor̄ excipiēs/sub bre
ui hoc cōpendio pariter opilaui.ficut p
singulos titulos/poterit legētium indu
stria experiri.

Incipit liber pri
mus de proprietatib⁹ rerū venerabilis
fratris Bartholomei anglici.

De propri
etatibus itaq; et na
turis rerū/tam spūa
lium q̄z corpaliū eluc
idare aliq̄ cupiētes
ab illo sumam⁹ exor
diū q̄ est alphabet o/principiū z finis oīm
bonorum In principio patris luminū/a
quo procedit omne datū optimū z omne
donū perfectū/ iplorātes auxiliū.vt ille/
qui illuminat oēm hominē venientē in
hūc mundū/et reuelat,profunda de tene
bris/z abscōdita,producit in lucem.huic
opusculo(qđ ad ipsi⁹laudē z legētiū vti
litatē/de diuersis sctōr̄ z phōr̄ dictis/ nō
fine labore recolligere iā incepi) felicē
dignet impendere cōsummationē.

Ca.I. Vnus im
mensus z incōmutabilis deus dicitur.

Est igitur vt dicit Innocēti⁹
iij.solus z ver⁹ deus eter⁹.im
mensus.incōmutabilis.oīpo
tens z ineffabilis pater z fili
us z spūssctūs tres q̄dē persone.sed vna
eēntia substātia l'natura simplex oīno
pater a nullo.fili⁹a patre spūssctūs ab
vtroq; absq; initio z fine. pat̄ genitus
fili⁹nascens.spūssctūs a pre z filio pce
dens.De tres psone sunt cōsubstantia
les.coeterne.oīpotentes.coeq̄les.vnū
vniuersor̄ principiū. creator oīm visibi
liū z inuisibiliū spūaliū z corpaliū crea
turar̄ q̄ sua virtute omnipotēti simł ab
initio tpis vtrāq; produxit creaturā vide
licet angelicā z mūdanā.ac deīn hūanā
q̄si cōez ex spū z corpe constitutā Hucusq;
Innocētius extra de sum.trini.c.i.

Ca.II De essentie
vnitate z psonar̄ pluralitate.

Secundē sancta trinitas sm
cōem essentiā est individua
z sm psonales proprietates est
discreta in nature sue simpli
citate nō admittēs diuisiōz/nec in pso
nali proprietate recipiēs vnitatē. Sz sp
in essentia vnitas.z in psonis pl'alitas
inuenit̄ a q̄ ois oppositio z mutua omittō
remouet̄.qz cū ali⁹ sit pat̄ ali⁹ fili⁹ alius
spūssctūs.pr̄ nō poterit eē fili⁹ neq; spi
ritussctūs.sicut nec ecōuerso. spūssctūs
nō pōt eē pater vel fili⁹. nec fili⁹ pat̄ vel
spūssctūs Sz q̄libet istor̄ est vna eēntia
vel natura q̄ sola est vniuersor̄ principiū
pter qđ nō est aliud repire. z hec eēntia
neq; est genitās neq; genita neq; pro
cedēs. Sz ē pater q̄ generat z fili⁹ q̄ gi
gnit̄.et spūssctūs q̄ procedit vt simpl'r di
stinctio sit in psonis z in natura vnitas
teneat̄. Tñ licet ali⁹ sit pr̄ ali⁹ fili⁹ alius
spūssctūs.nō tñ aliō.Sz id qđ est pr̄ est fi
lius z spūssctūs.Pater vo generādo to
tā substātiā suā ei dedit sine diuisiōe. z
tñ totum retinuit sine diminutōe z sic
vna z eadē res est pr̄ gignens et fili⁹ na
scēs z spūssctūs ab vtroq; procedēs Hucusq;
Innocētius.ubi. extra vbi supra de
summa trini.c.i.

Capi.III. Quod
quicquid dicit̄ de deo aut est eēntia aut
notio aut persona.

Quia autē dicta z dicēda clari⁹
v elucescāt notādū ē iuxta san
ctor̄ traditōez. q̄ q̄cq̄d i deo
est aut de deo dr̄ aut est eēntia
aut notio aut psona.vna est ei indiuisi
bilis eēntia.psone tres.z hę tres psone
sunt vna eēntia z vn⁹ deus.z q̄libet earū est
vna eēntia z vn⁹ deus.pr̄ a nullo.fili⁹a
pre nascēdo.spūssctūs a pre p filiū pce
dēdo.pr̄ filiū generat.fili⁹ gignit̄.z pat̄
cū filio spīrāt.z q̄ filius spīt
sanctū spirat hoc dr̄ a pre. Quicq̄d enī
psona habet vel facit.hoc dr̄ a psona a q̄
est. Et iō qz fili⁹ est a pre ab ipo oīa dr̄.
z qz spūssctūs est a pre z filio iō dr̄ qđ dr̄
cōiter ab vtroq;.sed propter huiusmodi nascibi
litatē vel processionabilitatē/pr̄ nō est
maior nascēte vel spiritussctō procedente

quia veritas diuine essentie equalr est in ipsis z in patre. Hec oīa habent a Boetio in libro de trinitate. z ab hugone z etiā augustino z richardo.

Ca. IIII De notionibus.

Notiones autem sunt q̄ncq̄ ſm Hugonē z Aug. ſ. pīnitas innascibilitas. filiatio. pcessio. z cōis spiratio. Et dicunt hec quincq̄ aliq̄n notiones. q2 notificāt psonas. aliq̄n distinctōes. q2 psonas distinguūt. aliq̄n relatōes. q2 p ipsas q̄lz psone ad seinuicē referūtur. Dicuntur etiā pprietates. quia psonis ppie ſsunt Istaꝝ autē notionū tres dicūtur psonales pprietates. ſ. paternitas. filiatio. pcessio. eo ſcz q̄ psonas faciūt. nam istaꝝ q̄ncq̄ notionū tres sunt pīs. ſcilz innascibilitas. paternitas. z cōis spiratio. z due filij. ſ. filiatio z cōis spiratio. vna vero. ſ. ſ. tantū ſcz pcessio. nec aliq̄d horū gat. ſ. ſ. q̄ tantū habz vnā notionē. necq̄ filio superexcrescit q̄ hz duas. nec pater maior ē alijs psonis duabꝰ q̄uis tribꝰ notionibꝰ ſspecialr ab alijs discernatur. Regulariter ueni de istis notionibꝰ tenēdum est q̄ nulla de alia pdicaf z q̄ quelibet est diuina essentia z vnus deus et vna essentia Itē nulla notio inest diuine essentie sed tantū psone. q2 essentia nec distinguit nec distinguīf sed ſole psone ab inuicem distinguūtur.

Ca. V. Quod deꝰ cognoscitur in suo effectu.

Quamuis āt diuina essentia a mortalibꝰ nō pt cognosci ad plenū necq̄ cōprehēdi hic in via. cognoscit tamē in suo effectu inquātum est oīm principiū siue causa. q2 deū esse vir insipiēs dubitat. z tamen quid sit ſm maiestatē magnitudinē nullius creature intelligētia ſuestigat. vt dicit Damas. Et tō positiue nō potest cognosci nisi p effectū suorum operū q̄uis priuatiue z p abnegatōem multiformiter in scripturis describat z nominetur.

Ca. VI Quid notificent nomina de deo.

De euidentiā autez nominū que nobis deum manifestāt aliqualr notandū est in quadam simplici z rudi cōsideratione. q̄ nomē dictū de deo aut notificat essentiā aut notionē aut psonā. Nam oīa que notificāt essentiā dicunt essentialia. que psonam psonalia q̄ notōes nationalia. Nomē autē essentiale sonat in q̄d z pdicaf in q̄d. psonale significat quē z pdicaf in quē. Notionale vero nomē sonat in quā z pdicaf in quā vñ ista pdicata in diuinis sepi' pdicantur vel ponūtur. scz q̄s. que. q̄d Quis q2 pater vel filiꝰ vel. ſ. ſ. Que pcessio filiatio pīnitas. cē. q̄d substantia essentia z hmōi. q̄ mere q̄ditatem rei significāt z diuinā essentiā simpliciter z abstracte repīntant. Hec āt noīa sic distinguūtur

Ca. Septimū De nominibꝰ essentialiū distinctōnum.

Dicta nomē essentiale aut est nomē substantiuū aut adiectiuū. Si substātiuū aut ē abstractū aut concretū aut medium. Abstracta autē dicumꝰ vt dicit. Augu. que absolute diuinā essentiā significant. vt essentia. bonitas. diuinitas. et hmōi que semper supponūt z significāt diuinā essentiā nec pīnt trahi p aliquid cōiunctū ad supponendū p persona. vñ talia noīa sumpta cū prepositōibus verbis nobis z pricipijs psonalibꝰ vel notionalibꝰ reddūt propositōes falsas in q̄bus ponuntur. vñ hec est falsa. essentia generat vel generaf. essentia est de essentia vel essentia est apud essentiā z hmōi De istis autē nominibꝰ que pure sunt essentialia generalr est tenendū. q̄ omne nomē pure essentiale pdicaf de qualibet psona p se. z de oīnibus insimul singulariter z nō pluralr. verbi gratia pater est diuinitas. filius est deitas. et spūs sctūs est deitas. z simlr sunt vna diuinitas z non deitates.

Ca.octauum. De nominibus cõcretis.

Nomina cõcreta sunt que ad modũ ꝓcretoꝝ signãt formas in suppoſito. vl' ſignant quaſi formã in ſubiecto. vt de⁹. creator. z filia que generaliter ſignificant diuinã eſſentiã. ſed quãdoq; ſupponũt pro eſſentia quandoq; pro ꝑſona.

Ca.nonũ. De nominibus mediis.

Nomina vero media dicũtur que hñt modũ z formã z ſignificatiõem abſtractoꝝ ſed vſum z officiũ cõcretoꝝ. vt lumẽ. ſapientia. z hmõi. Iſta enĩ licet abſtractiua ſunt aliqñ ſupponũt ꝑ ꝑſonis vt cum dicit lumen de lumine. ſapientia de ſapiente. principiũ de principio. et filia. z hec nomina abſtracta ꝑdicãtur ſicut de qualibet perſona ꝑ ſe z de omnib⁹ ſimul nõ pluraliter. ſed ſingulariter.

Ca.x. De nominib⁹ adiectiuis que pure ſignificant diuinam eſſentiam.

Adiectiua nomia alia ſignificant pure diuinã eſſentiam nihil cõnotando. vt ens. bonus. z hmõi. alia aliqd cõnotant poſitiue. alia aliquid priuatiue. vt eternus. immẽſus. immortalis. z hmõi Eternus enim principaliter ſignificat diuinã eſſentiã z ſcõdario cõnotat carentiã principij z finis. vñ cum dr eternus ſensus eſt. deus eſt z caret principio z fine. Similiter immenſus principaliter ſignificat diuinã eſſentiã. z ꝓnotat abnegatiõem mẽſure localis. Sic dr incircumſcriptus ꝑ abnegatiõem loci z vbi et de ſimilibus ſic eſt intelligendũ. z hec nomina ꝑdicant de omnib⁹ ꝑſonis ſimul z diuiſim ſingulariter z nõ pluraliter. vt pater eſt eternus. filius eternus. ſ. eternus. z hi tres ſunt vnus eternus.

Ca.vndecimum. De illis que aliqd cõnotant poſitiue.

Adiectiuoꝝ nominũ que aliquid cõnotãt poſitiue quedã cõnotãt effectũ in creaturã z quedã reſpectũ. Eoꝝ aũt que cõnotant effectũ quedã cõnotãt in habitu vt iuſtus. miſericors. z hmõi. q̃dã in actu vt iuſtificãs miſerator z hmõi. Que autẽ cõnotant effectũ in actu ꝑdicãtur de deo ex pte vñ dei incepit eẽ miſerator qñ incepit miſereri. ſed ea q̃ cõnotant in habitu ꝑdicãtur de deo ab eterno. vt deus ab eterno fuit iuſtus et miſericors. ꝛc.

Ca.duodecimum De his que connotant reſpectum.

Nomina vero que ꝓnotant reſpectum creatoris ad creaturas. vt de⁹ eſt refugiũ. z hmõi quedã cõnotãt reſpectũ perſone ad ꝑſonã. vt ſimilis. eqlis Similis enim principaliter ſignificat diuinã eẽntiam. ſcõdario aũt cõnotat diſtinctiõem ꝑſonalem. Hmõi vero nomia licet eẽntias ſignificent tñ rõne cõnotati ꝑdicantur de ꝑſonis ſimul ſumptis pluraliter et nõ ſingulariter. vñ nõ dicit pater z filius ſunt ſimilis ſed dr ſunt ſimiles.

Ca.tredecimũ De nominũ adiectiuoꝝ ſuppinductiõe.

Adiectiuoꝝ etiam nominũ q̃dam ſunt ꝓtitiua. vt aliquis alius. z ſimilia. quedam vero ſunt nũeralia. vt vnus. duo. tres. z oĩa in neutro genere ſubſtãtiua ſignificãt diuinã eſſentiã. z ꝑdicant de ꝑſonis omnibus ſingulariter et non pluraliter. vt pater z filius ſunt vnũ. et in genere maſculino z feĩno ſubſtantiuata ſunt ꝑſonalia. vnde hec eſt vera pr z filius ſunt duo. ſi duo ſit maſculini generis ſed ſi ſit neutri generis tũc eſt falſa Huiuſmodi aũt nomina adiectiue retenta ſequunt naturã ſuoꝝ ſubſtantiuoꝝ. vñ ſi ſubſtãtiua ſint eſſentialia z ipſa adiectiua ſiũt. z ſi ſint ꝑſonalia ſimiliter et ipſa adiectiua. vñ hec eſt falſa pater et filius ſunt vnus. ſed hec eſt vera ſunt vnus deus.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Ca.xiiii. De nominibus personalibus.

Nomina psonalia quedã predicanf de vna psona tantũ. vt pr̃ filius .s.s. quedã de duabus. ita q̃ de vtraq; vt principiũ spũsscti. Hã pater est principiũ spũssancti. filiꝰ est principiũ spũssancti. vñ cũ dr pater filius sunt principiũ spũsscti. li principiũ supponit p duabus personis. sed significat vnã notionẽ scz cõmunẽ spiratõem quedã vo pdicãtur de duabꝰ psonis ita q̃ de neutra per se vt pater filius sunt duo. ita q̃ li duo sit masculini generis nõ neutri. quedã predicãtur de tribꝰ. ita q̃ de nulla p se. vt trinitas. Nam vt dicit Ysiõ. li. vi. ethimol. trinitas est appellata eo q̃ fiat totum vnũ ex tribus q̃ si trium vnitas. nam dũ tria sunt id est tres psone vnũ sunt. quia singula in se manẽt et oñia in oñibus. pater ergo et filius et spũsscts sunt trinitas et vnitas Idem enĩ in natura. vnũ quod in essentia. tria in psona. vnũ propter maiestatis cõmunionẽ. tria propter psonarum ꝓprietatem quedã etiã nomia pdicãtur de singulis psonis ita q̃ nõ de oñibꝰ vel pluribus singlariter vel tantũ pluraliter. vt ipostasis seu psona. Pater enim et filius et spiritussanctus sunt tres ipostases seu persone et non vna.

Ca.xv. De notionum subdistinctione.

Nomina vero notionalia quedam sunt abstractiua. vt paternitas. natiuitas. pcessibilitas spirabilitas et hmõi. quedã vero cõcretiua et adiectiua. vt innascibil. generãs nascens. spirans. pcedẽs. oñia autem abstractiua pdicãtur de essentia. vñ hec est vera. essentia est paternitas. et econuerso. essentia est innascibilitas. et econuerso. et ita de alijs Cõcretiua vero nũq; de essentia pdicãtur siue sint nomia siue ptricipia. et ideo omnes tales propositõnes sunt falsε. Essentia generat vel generatur. vel essentia est generãs vel generata. et ita de alijs. Itẽ nominũ notionalium quedã pdicanf de vna psona tãtum. vt generans de patre genitus vel nascẽs de filio. pcedens de spũsctõ. quedam de vtraq; duaꝝ vt spirans de patre et filio. quia pater et filius spirant spũm sanctũ. quedã etiam pdicãtur de qualibet vt distinctus. pater enĩ est distinctꝰ ab alijs psonis. simlr filius et spũsscts

Ca.decimũsextuz. De proprietatibus diuine essentie

Proprietates vero diuinas diuine scz essentie conuenienter determinat Joh. damas. li. iij. ca. viij. Deus est inquit sine fine et principio. principiũ primũ. increatũ. ingenitum. impartibile. imortale. eternũ. infinitũ. incircũscriptum. indeterminatũ. potens ad infinita. simplex incõpositum influxibile. impassibile. inuincibile. inalterabile. fons vnitatis et iusticie lumen intellectuale. virtus inaccessibilis et immẽsurabilis. et tamen omnia mẽsurat propria volũtate. creaturaꝝ oĩm effectiua. omniũ contẽtiua et seruatiua omniũ puisiua. omnia implens in suo regno. omnibꝰ dominãs et imperans. et nullum cõtrarium habens. omnia incõtaminate cõtinens. omnibꝰ substantijs eminẽs. et sup omnia existens semp bona. semp beata. semp plena. principatꝰ et potestates ordinans. determinans ac disponens. Sup oẽm substantiã vitam ratiõem et intelligentiã existens. per se enim est lux. p se est vita p se est substãtia. p se existens fons essentie vel scientie. his que sunt. his que viuũt. his que ptricipant ratiõem. Omnibꝰ omniũ bonoꝝ causa est. vna substantia. vna virtus. vna volũtas. vna opatio. vnũ principium. vna ptãs. vna dñatio. vna diuinitas in tribꝰ pfectis ipostasibꝰ seu psonis patris et filij et spũssancti. vna ratõne creditur colit et adozatur Unde ipsa trinitas est incõfuse vnita. et indistãter disiuncta. Indistãtes enĩ sunt de psone et abinuicẽ inseparabiles nõ cõfuse adinuicẽ cõuertibiles. qz adinuicẽ nõ cõmiscentur nec pariter ofundũtur. Hã pat est in filio. et spũsscts in pre et in filio.

et filius in patre ꝛ spūsctō/nulla ꝺmix tione facta vel ꝙuersiōe vni⁹ in alterū sine mutua ꝺfusiōe. Imo ipse psone suis ꝓprietatib⁹ abinuicē sunt distincte et sm identitatē essentie indiuisibil⁹ sunt vnite vñ diuinitas simplex imptibilis existēs varia bona suis distribuit creaturis. Sed multiplicata p bona imptibilis pmanz ad suā simplicitatē creaturas suas ꝯuertit ꝛ ꝺiungit. Ꝺia impmisabil⁹ ptrāsit ꝛ p ipsam nihil. simplicia cognitōne oīa cognoscit tā pntia q̄z ptērita ꝛ futura q̄ pt oīa que vult sed nō vult oīa que pt. ꝑ nō eni pdere mundum. nō vult autē. Dicit eni ad hoc idē Dyoni. li. i. ca. xvi. Deus eni immaterialit⁹ existēs incircūscriptibilis est ꝛ qz loco nō ꝯtinetur. Ipse eni suipsi⁹ loc⁹ ē oīa implens sup oīa existēs oīa cōtinēs. vniuscuiusq̄z naturā impmiscibiliter ptrāsiens oībus suā opatōem. sm susceptiuā virtutē tribuēs. Et cū sit totus imptibilis. tot⁹ est totalit⁹ ens vbiq̄z et nō ps in pte ptialit⁹ diuisus. sed tot⁹ in omnib⁹ ꝛ tot⁹ sup oīe. vñ ipe sol⁹ incōprehēsibilis est ꝛ interminabilis. ꝛ a nullo ptercq̄z a semetipō cognit⁹. Hā ipe solus suipsi⁹ ꝓtēplator maxim⁹ est. vñ ad eius totalē cōprehensionē nulla pōt ptingere creatura cū sit infinitus in se virtute tamē sua infinita finit ꝛ terminat vniuersa, ꝓpter quod termegist⁹ describēs dēū, put potuit, ait sic. Deus est spera intellectualis cuius centrū vbiq̄z est circūferentia vo nusq̄z. Diuina eni entia in se ꝓsiderata pfecta est ad modū spere quia nō habz principiū neq̄z finē sed, put cōsiderat⁹ vt causa ꝺducens res inesse ꝛ eas limitās ꝛ finiēs. sic dicitur esse centr⁹ qz sicut centr⁹ finit lineas ꝛ ab ipso linee ꝺducūtur. ita ds ꝺducit creaturas ꝛ limitat ꝛ finit eas.

Capi. xvii. Quo modo Bernardus ꝺscribit ds.

Alio mō ꝺscribit Bern. dēū tā q̄z causam p effectū. dicēs Deus est volūtas omipotēs benuolentia lumen eternū. incōmutabilis rō creans mentē ad se ꝓticipandū. viuificans ad sentiendū. afficiēs ad aptandū dilatans ad cupiendū. iustificans ad pmerendū. accendēs ad zelū. fecundans ad fructū. pmouēs ad ꝺnitatē. dirigēs ad eq̄tatē. robozās ad virtutē formans ad benuolentiā. moderās ad sapiam visitās ad ꝺsolatōem. illuminās ad cognitōnem. ꝓtuās ad imortalitatē. implens ad felicitatē. circūdans ad securitatem. amat vt charitas. nouit vt vitas sedet vt eq̄tas. dñat⁹ vt maiestas. regit vt principiū. medet⁹ vt salus. reuelat⁹ vt lux. assistit vt pietas. hucusq̄z ꝺscribit.

Ca. xviii De nominib⁹ que notificāt dēū in suis opib⁹.

Et quamuis indiuisibilia sint opa btissime trinitatis. tamē a sanctis distinguūt⁹ quedā noia p que notificat⁹ se in opib⁹ suis. q̄ inuocabilis est ꝛ inotificabilis in se quo ad intima maiestatē. Sūt ātē q̄dam noia appropriata ꝛ q̄dā sunt trāslūpta ꝛ trāslata.

Ca. decimūnonū. De nominibus appropriatis

Nomina vero appropriata sunt x. de quib⁹ Isi. in. vi. li. c. i. dicit sic. Apud Heb. x. nominib⁹ dē nūcupat⁹. Primū ē. El siue hisiryros. i. fortis. quia nulla infirmitate opprimit⁹ sed fortis est ꝛ sufficiēs ad oīa ꝓtrāda. Scōm nomē est eloe. i. theophelos. i. timor. eo q̄ deus a cūctis ipm colētib⁹ sit timēdus. Tertiū nomē est sabbaoth. i. princeps exercituū eo q̄ oēs exercit⁹ celi eius dñio sunt subiecti. Quartū nomē est zelioz vel ramathel. i. excelsus de⁹ quia excelsus deus ꝛ sup celos gl̄a eius. Quintū nomē eyel. i. q̄ est. deus eni q̄ est eter⁹ vere est qui tantū nouit eē. fuisse autē ꝛ mō nō esse vel futurū esse nō nouit. Sextū nomen est adonay. i. dominus. quia ei⁹ dominationi subiicitur totus mūdus. Septimū nomē est ya. i. spiritus alm⁹. deus eni spūs est. Octauū nomē est tetragramathon. i. nomen quatuor litterar⁹. scribitur eni quattuor litteris apud hebreos q̄ ineffabile pronūciant ꝛ signāt nomē dei. quia dicitur

ineffabile. nō quia dici nō possit sed qz eius significatō ab humano corde non pōt comprehendi. Nomen nomē est saday id est omnipotens. qz omnipotens est nomē eius. z dr omnipotēs a faciēdo omne qđ vult. et nō a faciēdo qđ nō vult. q si alter tantū ei accederit impotens neq; esset. Decimū nomē est eloym. z est nomen trinitatis z ptinet ad pātrem z filiū z spūsctū z ideo plurale est apō hebreos z singulare. Signat enī diuinā eēntiam cū suppositōe trium psonaꝝ vnde dicitur trinitas quasi trium vnitas

Ca. xx. De nominibus transsumptis.

Sunt autē qnedā nōia trāssumpta a creaturis q̄bus vtit scriptura qn̄ intendit aliquas exponere conditōes creatoris. qz Damas. li. i. c. xiij. inq̄t. Quia multa in scriptura diuina symbolice sunt dicta z figurative z trāssumptiue. scire oportet q hoies grossa carne induti excelsas z immortales veritatis operatōnes intelligere non pn̄t nisi q̄busdam formis z imaginib' z notis q̄bus hoies vti sepius sunt sueti Vñ oīa corpalia q̄ de deo dicunt nō proprie sed symbolice intelligūtur Simplr enī de' est z nō figurabilis. oculos tn̄ et palpebras z visum habere dr. qz vniuersor hūs virtutē consideratiuā eū nihil pōt latere. nihil pōt subterfugere suaz notionē. Simili rōe aures z auditum habere dicit. quia apud ipm̄ ꝓpiciationē fōre z deprecationis susceptōem asserere nō timem'. Per hūc enim sensum nostrites oīdim' qn̄ deprecantib' aures familiarius inclinam'. Os z labia z fauces habere dr. qz illa velut loquēdo p inspiratōem nobis revelat que hoīm cogitatio p hmōi organa exprimit z ostēdit Guttur etiā habere dr z gustū qz in nostre iusticie opibus tanq̄ in gustu delectat. Nares et olfactū habere dr. qz tanq̄ odor suauissim' deo est placēs q̄ devotōis affectū sibi exhibet. faciē ipsum habere scriptura cōmemorat. qz p eius opa virtutē z pn̄tiam diuin' sermo manifestat. nā psone pn̄tia in facie declaratur. man' z brachia depn̄tant ei' subtilē z inuincibilē operatōem. qz nos digit' ac manibus z brachijs subtiliora z fortiora opamur. qn̄ verterā rei cōmemorat. certiora z rei digniora insinuat. vñ et iurare p verterā dr qn̄ intrās mutabile eius filiū philē. frequēter pauperib' subuenit. z indigentib' auxiliat. z ideo pedes habere dr. sepe enī oīdit in effectu qđ solent operari hoīes pedibus vel incessu. Pectus z cor habere dr. ꝓpter cognitor iugē recordatōem. ventrē et viscera ꝓpter illā quā in nobis oīdit misericordiā z cōpassionē. Iracūdia z furere. ꝓpter odiū malicie z iustā quā infert peccātibus vltionē. Dormire dr et obliuisci ꝓpter iniurie dissimulatōem z vindicte retardatōem vñ qz tot modis p sua beneficia nostra supplet indigentia more hūano dicitur hēre diuersa membra. Vñ beatus Dionisi' effect' dei multiplices sic describit. Deus inquit est oīm causa et principiū eor q̄ sunt substātia z viuentiū vita. ratiocinantiū rō excidentium ab eo revocatio. z rez resurrectio corrūpentiū. qđ sm̄ naturā est renouatio. et eor que mouētur sm̄ execrabilē impetum reformatio. sactū firmamentū minus stantiū. z ipsor que ad ipm̄ reducūtur via z deordinatissima manuductio Et seq̄tur post pauca. Ipse est eor que ab ipso sunt pater principalior q̄ ipsi q̄ eos genuerūt. Na z ipsi ceperūt ab ipso esse z generare. Eor autē qui ipm̄ sequūtur z ab ipo pascunt pastor est. illuminator est splendor. pfector pfectio. verificator verificatio. discordantiū pax. simplicium simplicitas. z vnitorum vnio suppprincipale z substātiale principium occultum sue cognitōis. sm̄ q phas est et possibile vnicuiq; dona traditio. ꝛc. Hec verba dionisij recitat Damas. ca. iij. Ex quibus oīmbus patet q omnia corpalia de deo dicta sunt ad figuratiuū intellectum mystice referenda.

Cap. xxi. De diuersis xpi nōib' q̄bus nūcupat.

Sunt itez quedā alia nōia q̄ ad significatōez illor que de hoīe

christo assumpto scz vei filio intelligũt a similitudinib⁹ rex artificiose trãssumpta sicut pz in Ysi. li. vij. c. ij. vbi dicitur Christ⁹ multis modis in scriptura vocari cõsueuit. Dicit enim ibidẽ q ips a chrismate vocat⁹ est Ipse enĩ pre cũctis suis cõsortib⁹. oim gratiaꝝ plenitudie ẽ velibut⁹. q iesus hebraice. sother grece. saluator vero latine dr. eo q cũctis gentibus saluator est transmissus. ꝓpter qõ ipse messyas hebraice dr. eo q oĩs ꝓphetalis sacerdotalis ⁊ regalis dignitatis priuilegio sit diuinit⁹ insignit⁹. nam messias dicit vnctus. Dicit etiã emanuel. i. nobiscũ dr eo q deus per virginẽ natus in carne apparẽs nobis se ꝓmisit Dicitur etiã verbũ caro factũ. qz vbũ est ingẽtũ nascit a parte in eternitate. sed caro dicit ingntũ a matre nascitur in tpis mutabilitate. Silr dr vnigenitus ⁊ ꝓtogenitus. qz patris ⁊ etiã mris fuit filius vnicus añ quẽ nullus ⁊ post quẽ nõ erat alius. Multis etiam alijs modis ꝓfiguratur in rebus creatis Dicitur etiã principiũ. qz pater p ipsum oĩa finit vel fecit. Dicit ⁊ os dei quia p ipsum de⁹ mundo loqtur. Dicit q manus. qz p ipsum rerũ vniuersitas ꝓtinetur. dr via quia p ipsum ad bzauiũ peuenitur. vita dr quia in ipso oĩa viuũt. veritas qz nec fallit nec fallit. dicit fons qz oĩs bni origo indeficies ⁊ reficit sitientes. Et multis alijs figuris innũerabilib⁹ ⁊ infinitis nobis dat intelligi i scripturis. sicut ibi ponit Ysi. in exẽplis multiplr. Sicut pater ⁊ filius ꝓpter varios effectus in creaturis varijs nominib⁹ nũcupãtur. sic spũs sctus patri et filio in simplicitate nature ꝓsubstãtialis ⁊ coeterni diuersis vocat nominib⁹ ⁊ diuersis rebus mistice cõparat. Propter qõ dicit in. vij. Sap. q est sctus in oĩ scz creature sanctificatõe. ⁊ est multiplex in charismatũ ⁊ bonoꝝ distributione. vnicus in pris ⁊ filij vniformi cõnexione. necnõ in sanctoꝝ charitatiua vnione. subtilis in cogitationũ ⁊ affectionũ pscrutatõe. modest⁹ in discreta et modesta affectuũ hũanoꝝ ordinatione discretus in facũdie siue eloquẽtie administratõe. Incoinq̃natus sine macula cõtagione. suauis in ꝓceptis. suauior in cõsilijs. suauissim⁹ in ꝓmijs. amans bonũ actũ in actiuis q̃ suauis est in contẽplatiuis. human⁹ humanã diligẽs societatẽ. benign⁹ innatã habens in se bonitatẽ. stabilis lassis ⁊ infirmis ꝓferẽs firmitatẽ et nullã prorsus hñs in se vicissitudinis mutabilitatẽ. securus illis quos ꝓtegit auferẽs formidulositatez. oẽm hñs virtutẽ. omnib⁹ cõferens virtutũ pfectiõem. oĩa prospiciẽs. oẽm hñs cognitõem. capiẽs oẽm spm intelligibilem. oĩs spũs rõnalis motũ inuestigans ⁊ affectõnẽ. mũdus in se ⁊ ab alijs auferẽs infectiõem. Multis etiã alijs noibus nũcupatur. Dicitur enĩ digit⁹ ꝓpter eius discretã ⁊ subtilem operatõem. Columba ꝓpter simplicitatis amorem. Nubes ꝓpter estuantiũ refrigeratiõem. Ventus propt occultã grãz inspiratoꝝ. Ignis propt gratie euaporatõem. Ros siue pluuia propt ale fecundatoꝝ. Oleũ propter infectiozẽ aime unpinguatõem ⁊ exhilaratõnez. Multis alijs comparatur diuin⁹ spũs. sed ista sufficiant ꝓ exemplo. Nũc ad angeloꝝ proprietates admittãte dño manũ apponã⁹

Incipit liber secũdus de proprietatibus angelorum.

Capitulũ Primũ

De interpretatõe angeli.

Oe ꝓprietatib⁹ angelicis diuino adiutorio aliq̃ in medium nobis platuri. ꝓincipiendũ est ab eisdẽ in generali. ⁊ deinde in specialibus ubi singuloꝝ ordinũ dispositiões. ⁊ officioꝝ diuerse ministratões. prout pñti cõgruit opusculo p ordinem dedarabũtur.

Angel⁹ itaq̃ grece. hebraice malach. latine vero nũcius interpretatur. eo q p angelorum ministeriũ diuina volũtas populo nũciatur

Unde angelus nomē est officij nō nature. spiritus autē non est angelus. sed qñ a deo mittit tunc prio angelus proprie nūcupatur. Cui scz angelo licentia pictoris alas tribuit. in quarū subito motu celerē angelor operationē figuratiue predicta pictoris licentia simplicib⁹ p ostēdit. sicut poetas ventis ascribere alas antiquitas non prohibuit. sicut dicit Ysido. libro vij. ca. vij.

Capit. Secundū.

Quid sit angelus ſm Damas.

Est igitur angelus ſm Damas. substātia intellectualis. semp mobilis. arbitrio libera. incorporea deo ministrās. ſm grām z non naturā immortalitatē percipiens. Ex hac angelica descriptōe multiplex nobis resultat proprietas angelor. Dicit enī substantia intellectualis. qr tōne spūalitatis sue substātie z singularis spiritualitatis oēs formas intelligibiles in se participat z species cognoscibiles apprehēdit. z ūnto a terrestris materie coarctatione est remotior. tāto in contēplatione immaterialiū est pfectior. sicut expſse dicit in libro causar. Hā intelligentie plene sunt formis. et ideo oēs spēs cognoscibiles eis subijcibiles in eis relucent sicut ibidē dicit cōsequenter. Preter hec natura angelica omnē antecedit creaturā corporeā. i essentie subtilitate. in simplicitate. in intellectus pspicacitate. in liberi arbitrij habilitate qr hec angelica natura nullā hz dependentiam a materia. iō corruptō materialis ei non potest aliqliter cōuenire vñ sensual' cognitio eius intellectū deformē non impedit. Angelus enī deformē habet intellectū. z iō supra tps est z totū intelligit simul z nō vnū post aliud. aut vnum ex alio. sicut ex pmissis cōclusionē sicut humanus intellectus q̄ est vn⁹ ex alio collatiuus. Vñ qualis est compatio simplicis ad cōpositū z puncti ad lineā in eēndo. talis est compatio angelici intellectus ad humanū in intelligendo et iudicando. Nulla malicia angelicum affectum a creatoris sui obsequio retrahit vel auertit. vnde quāto angelica substātia est simplicior z ab omni cōditione materie distantior. tanto dei similitudo in ea relucet expressior et in ipsa sicut speculo clarissimo splendor diuine sapientie relucet expſſior et tanto est dignior influentia glorie. quāto pfectius adhesit incōmutabili veritati ex libera z propria volūtate. vt dicit Grego. Sine in quit deus oñipotens naturā summorū spirituū bonam sed mutabilē cōdidit vt qui pmanere vellent mererētur z eo maiorīs meriti apud deū fierent q̄nto mutabilitatis sue votū. voluntatis studio deficissent. dicit etiā idem Angelus in contēplatōne sui creatoris immutabilis pmanet. z tamē eo q̄ creatura est vicissitudinē mutabilitatis habet. In angelis enī tria considerātur vt ait Dionisius. Essentia qua subsistūt. virtus qua possunt opatio qua pagūt. Eorum essentia est simplex z immaterialis pura distincta seu discreta. Eor virtus est libera intelligēs. diligēs. indefessa. Habent enim ptātem libere eligēdi. intelligendi z diligēdi z deo incōmutabiliter adherēdi. Insup hūt vtutē opandi. qr oñia faciūt sine more dilatōne. oñia aduersa coercēt sine resistentia et cōtradictōne. Semper nobis assistūt et nobis seruiūt sine intermissiōe. Unde eorum opatio est voluntaria. subita. vtilis. et honesta. nam deo seruiūt sine coactione subito et in instāti iussa pficiunt sine procrastinatiōe. oñia proficua et vtilia procurāt summa attētione. licitis et honestis vacāt que sunt sine reprehensione. Patet itaq̄ q̄ triplex virtus est in angelo scz cognoscendi. operandi. et persistēdi. Cognoscit enim deū supra se in speculo eternitatis sine aliqua interpositōne. Semp enim videt faciem patris. Mathei. xviij. Extra se apprehendit oñia sine collectōne. Intra se retinet apprehensa sine obliuione. Sic etiā habent virtutē operandi potenter. celeriter. vtiliter. incessanter. Habent etiā virtutē pſistendi in nature sue simplicitate. qr mortalitatis vicissitudine non alterātur passibilitatis cōtrarietate nō

afficiũtur. mole carnea nõ retardãtur. Perſiſtunt etiã in gratie ⁊ glorie firmitate. quia diuinis legib⁹ ſubiecti nulla affectõe vel actione ei cõtrariant. Cum ſint benigni nullo inuidie ſtimulo torquẽtur. Cum ſint puri nulla affectõne turpi cõtaminãtur. Perſiſtũt etiã in officij dignitate. nam cũ ſint iuſti nullo modo ſibiinuicẽ inuriãtur. q̃ ſubſunt nullo ꝓtemptu ſubijciũtur. ⁊ q̃ preſunt ſine tyrãnide alijs principãtur. Preterea angelica natura prie luci ſꝛ deo vicinius eſt cõiuncta. ⁊ ideo copioſiori lumine repleta ⁊ tãto verite fonte ꝑfundius hauriũt quãto cõtemplãdo prio lumini vicinius ſe ſubiũgit. ⁊ tãto principaliores theophanias. i. illuſiatiões diuinas ꝓtinue recipit. quãto ꝑfectiꝰ ad ſummũ bonũ p amorẽ inflexibilẽ ſe cõuertit. vñ illa lux eterna primo ſup angelos influit ⁊ ipſis mediãtibus ad nos deſcẽdit. ⁊ iõ lex p angelos ad homines ꝓceſſit. Unde ꝓter iſtã primã a patre luminũ illuminatõem ad angelos deſcendentẽ vocãtur angeli a Dioni. agalmatha .i. ſpecula clariſſima diuini lumis receptacula. Unde in li. de diuinis no. ca. vi. dicit ſic. Angelus eſt imago dei. manifeſtatio occulti lumis. ſpeculũ purum ſplendidiſſimũ. immaculatũ. incõtaminatũ recipiens totaꝛ ſi phas eſt dicere ſpecioſitatẽ bñformate deiformitatis et pure declaratõis in ſeipſo ſicut poſſibile eſt bonitatẽ que eſt in abditis. ꝛc. Imago dei dr propter deiformẽ intellectum q̃ ſicut deus ola videt ſine deliberatiõe ⁊ collectiõe. ita angeli. q̃ nec vident p mediũ nec apphendũt p ſenſum. Dicit etiã ⁊ occulti lumis manifeſtatõ. q̃ diuinitatis lumẽ qđ in ſe incõprehenſibile eſt ⁊ occultũ p influentiã recipiẽdo. et alijs trãſmittẽdo inferioꝛib⁹ maiſeſtãt Dicit ⁊ ſpeculũ propter lumis receptibilitatẽ ⁊ dr ſpeculũ purum propter naturalẽ ſue ſubſtãtie puritatẽ. Nil enim habet corporee feditatis. immaculatũ. ſine macula culpe original'. incõtaminatũ ſine cõtagio culpe mortal'. incoinq̃natum ſine infectione culpe venial' Dicit etiã recipiẽs ſpecioſitatẽ deiformitatis q̃ in ſpecie et mõ cognoſcẽdi ſibis eſt diuinitati q̃ declarat inferioꝛib⁹ abditã et ineffabilẽ ac occultã bonitatis ſue uitatẽ. nã qđ ꝓtemplãdo et guſtãdo diuinit⁹ percipit inferioꝛib⁹ notificat ⁊ trãſfundit. Angeli enim ſm Damaſ. li. ij. ca. iij. ſunt lumia quedã itelligibilia ex primo lumie lumẽ bñtia nõ lingua vel aure indigẽtia. ſed ſine ſmone ⁊ ſine voce ſuas volũtates ⁊ intelligẽtias ſibiinuicẽ tradẽtia ⁊ exprimẽtia. loco corpalẽ nõ ꝓtẽta. nõ pietib⁹ vel clauſtris corporaliter circũſcripta. triplicẽ dimẽſionem nõ bñtia. Sꝫ intellectualiter aſſumt ⁊ operãtur vbicũq̃ eis fuerit imperatũ. Sũt ⁊ hi ſpũs naturaliter fortes ⁊ veloces ad diuine volũtatis expletiõez ⁊ vbiq̃ cito inuenĩũtur vbicũq̃ diuin⁹ iuſſerit nutus. ⁊ q̃ circa nos ſunt diſpenſantes ⁊ auxiliãtes nobis ſm diuinã volũtatẽ ſup nos entes ⁊ tñ circa deũ exiſtes. ad malum difficile mobiles. qꝛ omino immobiles ex grã cuius nõ natura. deũ q̃ntum poſſibile eſt ꝓtemplãtes et in ipſo delectãtes. ⁊ cũ ſint incorporei ⁊ ſpũales non ſunt nuptijs indigẽtes. hucuſq̃ Dam.

Capitulũ Tertiũ.

Quõ angeli in effigie corpali depingãt

Clauis ãt anglica natura ab omateria ⁊ lineamẽtis corpis ſit aliena. tñ in effigie corpali dep̃i gũt angeli ⁊ varia mẽbra ⁊ figuras bñ diuerſas i ſcriptura ſepi⁹ mẽoꝛãtur. ſꝫ p venoſatões mẽbroꝛ viſibiliũ intelligũt inuiſibiles actões celeſtiũ aloꝛ. Nã cuꝛ lõga coma ⁊ reflexis capilli vbiq̃ angli dep̃ingũt. in qb⁹ vtiq̃ eoꝛ mũde affectõnes ⁊ ordinate cogitatões intelligũtur Nã capilli capitis dẽſignãt cogitatões ⁊ affectões q̃ oꝛiunt ex radice mẽtis. Alures bñ dicũtur. qꝛ diuinã inſpiratõz accipiũt quã vtiq̃ diiudicãt ⁊ diſcernũt Hares eis pictoꝛes attribuũt ⁊ merito qꝛ vicia velut fetida refugiũt. ſꝫ virtutes q̃ſi q̃dã odoꝛifera diligũt ⁊ inter mũda et immũda. fetida ⁊ aromatica ſagaciſſime diiudũt ⁊ diſtinguũt Ora lignas ⁊ labia bñ ſepi⁹ mẽoꝛant. qꝛ diuina ſecta q̃ loq̃ndo nobis ꝓfert ⁊ diuinis laudib⁹ ꝓtinue

inhiant ⁊ intendũt. Imterbes pictorũ licentia ꝓpingit eos. q⁹ eor virtutem quasi iuuenilẽ statũ ꝓsiderãs eos necvi tibus nec senio ꝓficere sic ostendit Dẽ tes habere dicũtur. q⁹ grãm quã diuini tus accipiũt alijs cõicare ⁊ q̃si cõmoli endo diuidere ꝓsueuerũt. vñ in ventib eor ptãs actiua ⁊ cõicatiua merito ꝓ signat. Jõ etiam brachia ⁊ man⁹ hñt. q⁹ virtute sua actiua ⁊ pmansiua infirmi tates nrãs sustinẽt ⁊ vsq⁹ in finẽ ab ele ctor ꝓfensiõe ⁊ suppꝓtatõe nõ ꝓsistũt Cor ⁊ pectus hñe fingũtur. q⁹ cũ ꝓfor mẽ hñt vitã ad susceptiõem ꝓformis vite ⁊ vitalis grẽ nobis manifestissime coopanf. Costas ⁊ latera hñt q⁹ omnia grãr munera in se tuta possidẽt ⁊ p ipor custodiã in electis ꝓib⁹ oia tuta manẽt Lũbos ⁊ femora hñe dicũtur. sed ꝓtib occultata. q⁹ grãr ⁊ virtutũ in se hñt se mina. que oĩbus carnalib⁹ sunt occulta. Pedes hñt sed q̃si generalit ꝓnudatos q⁹ libros hñt affectionũ mot⁹ in ꝓum ab omni mortali cõcupiscentia penitus sequestratos.

Ca. quartũ. Quo modo angeli ꝓscribantur.

Oscribuntur etiã angeli sub fi gura multiplici mirabiliter al terati sicut tãgit. Dyoni. in fine angelice hierarchie. Hã ꝓscribũtur pẽ nati ⁊ alati. quia a cõtagiõe terrena pe nitus alieni. ꝓplatõis raptu ad diui ni amoris intima intellectu et affectu sunt penit⁹ eleuati. ꝓstib⁹ coccineis siue igneis sunt ꝓstiti q⁹ lumie diuine ꝟgni tõis ⁊ diuine dilectõis flãma sunt ami cti. Psal. Amicti lumie sicut ꝓstimẽto. Zonis aureis accingunf. q⁹ ꝟtutũ habi tu talit sunt accincti q⁹ nullaten⁹ ad alia vicia dilabũtur. Virgas ⁊ sceptra i ma nib⁹ gestant q⁹ post ꝓũ diffiniunt oia re cta. ⁊ vniuersã q̃ sunt in mũdo sensibili iuste regũt. Tela etiã et gladios in ma nib⁹ portãt. q⁹ virtute sibi tradita ꝓmo nũ ⁊ ꝓbellũ conamina ꝓstruũt ⁊ ꝓbel lãt. Trullã ⁊ ꝑpendiculũ et alias mẽsu ras opatior instrumẽta visi sunt hñe. q⁹ dñs p angelor ꝓuidẽtiam solet malos ad ꝟnũ cõuertere. et vt spũsecti fiãt ha bitatio ꝓmouere. Calamos mẽsuras ⁊ fumiculos in manib⁹ portãt. q⁹ singlorũ merita ⁊ demerita discutiũt mẽsurãt ⁊ põderãt. Phialas cũ aromatib⁹ hñe di cũf. q⁹ p eor misteriũ nra vulnera adsa nitatis grãr ꝓducũf. Succincti ⁊ q̃si pati ad eũdũ legũf. q⁹ iussi ad patriã eor pa trocinio quotidie ꝓducũf. Atramẽtaria ⁊ scriptor instrumẽta portare dicũtur. q⁹ p eorũ misteriũ diuine volũtatis abdi ta sepissime ꝓscribũtur. Armis ꝓllicis ornati dicũtur. q⁹ ꝟnoi eorũ adiutorio in ꝓllo spũali ⁊ corpali ꝟtinue ꝓtegũf. Cytharas ꝓsonare faciũt q⁹ illi q̃ eor merẽtur ꝟsolari patrocinio ꝓsperatõis tristiciã nõ incurrũt. Tubas in manib⁹ portant. q⁹ vt in ꝟno ꝓficiam⁹ nos inci tãt ⁊ ꝟnuitãt. Ylta talia de habitu ⁊ ge stu angelico in scriptura ꝓferũtur in q̃ bus eorum opera mirifica ꝓsignãtur.

Capitu. quintum

Qualit angeli cõpanf reb⁹ materialib⁹

Ompãt etiã alijs reb⁹ trãssum ptis a naturalib⁹ ad eorũ exꝑi mẽdas misticas opatões. verbi grã. vẽtis assimulanf. q⁹ ad omnia agẽda subito trãsuolant ⁊ circũferunf. Nubes dicũtur. q⁹ p raptũ cõtẽplatõis suspen si in ꝓũ rapiũf. Jgni companf. q⁹ õni amoris incẽdio totalit inflãmãf. nã ad modũ ignis cognitõe lucẽt ⁊ dilectõe ardẽt. nũc aur nũc argẽtũ nũc electr⁹ no minãf q⁹ splendorẽ hñt pur ⁊ luciformi ꝓi sapia illustrãf. Carbunculi saphiris ⁊ alijs gẽmis solidis ⁊ trãslucidis assimi lãtur. q⁹ in ꝓi gratia stabiles effecti in glia cõfirmãtur. ⁊ eor grata pñtia oia q̃ in celo sunt ⁊ in terra mirabiliter ꝟcorantur. Dicũtur etiã leones. q⁹ ꝟmonibus ⁊ pcõribus sunt terribiles. vel ideo vt dicit cõmentator sup hierarchi am angelicã. q⁹ qñ ad ꝟtemplandũ ꝓũ aspirãt. qõ prius p cognitiõem inhere bant a mẽoria tergitur qñ i ꝟcupiscẽtib⁹ animis ꝓsiderata claritas est manifesta nã leo cũ cauda ꝓlere, ꝓria ꝓstigia con sueuit. Dicũtur ⁊ ꝟues. q⁹ ꝟs terrã sul cans ipam innouat ⁊ ad fructũ eã aptat

Sic angeli mentes hoīm disponūt ad recipiendū germina virtutū ꝛ bonorū. Aquile vocātur q̄ immediate inflexibiliꝫ ꝛ recte verum qui est sol iusticie irreuerberatis oculis cōtemplātur. Dicūt etiā equi. q̄ lege obediētie vō q̄ eis p̄sidet sunt subiecti. Et etiā q̄ncq̄ albi, p̄ter lucidā vi cognitionē. q̄ncq̄ nigri, p̄ter diuine maiestatis incomp̄hensionē. nā nigredo color est sed obscur⁹ ꝛ occultus. q̄ncq̄ rubei q̄ indicāt terrorē iusticie et cōtatis. q̄ncq̄ varij, p̄ter variū vsum susceptę potestatis. nā inuario extremi colores vniūtur ꝛ p angelor virtutē perfectiuā. prima secūdis ꝛ secūda primis cōuertibiliter cōuertūtur. ꝛ in amorem mutuū, cōuertūtur. Flumina ignea dicūtur. q̄ effusiones diuine gratie suscipiūt. ꝛ copiosam ac indeficientē influentiam vivifica fecūditate ad alios trāsfundunt. ꝛ ideo fluuio igneo assimilant. Dicūtur et currus in quo multa copulata pariter vehūtur. q̄ ipsi grata societate ꝛ iocūda pariter sociati siue copulati cōi assensu in diuina extollūt. Dicūtur etiā rote. quia sicut rota in se volūtur ꝛ revoluit. ꝛ circa idē centrū semp mouētur. sic angeli circa vēū quasi circa intelligibile centrū contēplando circū mouētur. quia eor vehiculū est inertinguibile ꝛ q̄ō vehiculat est incōp̄hēsibile Ideo etiā curribus ꝛ rotis igneis compar. q̄ ad subditos descendūt eos illuminādo ꝛ iter redeūt ipsos p cōtemplationē ad superiora reducendo. Sanctorū etiā orōes ꝛ vota coā dño repūtant. et defunctor alas ad patriā in sinū abrae referūt ꝛ transportāt. Dicūtur etiā medici. quia animas curāt. Dicūtur ꝛ fabri quia arma spiritualia nobis parāt. Dicuntur ꝛ vigiles ꝛ custodes. quia nullo ignorātie somno vexpressi imminētia pericula annūciāt. Dicūtur etiā messores. quia elector p̄cipiū in horreū regni celorum coacervāt. Dicunt ꝛ milites. q̄ p nobis contra demones dimicāt ꝛ cōcertant. Dicūtur duces. tum q̄ modū pugnandi cōtra hostes spirituales nobis indicāt. tum etiā q̄ viā ad patriā manifestant. Istis ꝛ multis alijs figuris angelice virtutes quo ad eorū substantiā virtutē et operatōem nobis insinuantur et dātur intelligi in scriptur. Sed pauca que exempli causa sunt hic dicta ad p̄sens nunc sufficiant.

Ca. VI. De ordinibus angelorum hierarchijs ꝛ eor officijs

Determinatis ex parte p̄cedentiū angelor in generali, put ad hoc opusculū p̄tin. ad singulos angelor ordinū hierarchias accedendū ē vt singulor ordinū officia, conveniētias ꝛ differētias p̄ditōes, p̄rias cognoscā.

Ca. VII. De triplici hierarchia.

Triplex aūt est hierarchia sicut sanctissim⁹ tradit dionis⁹. s. sup celestis q̄ consistit i tribꝰ psonis sc̄da celestis q̄ cōpletur in sc̄tis angelis. tertia subcelestis q̄ pficit in p̄elat. Est autē hierarchia sicut ibidē asserit Dionysi. ordo sacer ꝛ rōnalis ordinata p̄tās in subditis vehitū retinens p̄incipatū. Hierarchia aūt celestis q̄ est triplex. s. supior que grece dicit epiphania. ꝛ describit sic a dyo. Epiphania est in intellescētis affectōis incēdio. altioris intellectus fastigio. iudicij libera resultatio distributa. Hā hec hierarchia tres cōtinet ordines. s. seraphin q̄ amoris incēdio p̄alijs feruent. ꝛ cherubin q̄ cognitōis p̄iuilegio gaudēt. ꝛ thronos qui iusticie ppēdicl'o alijs p̄eminēt. De qua b⁹ alijs hierarchijs dicit infra i locis suis. In qꝫ aūt hierarchia exigunt necessarior ordo. sciētia. ꝛ actio. Hā vt idē dt Dio. Hierarchia ē ordo diuin⁹ scia ꝛ act⁹. vi forme q̄ntū possibile simulans ꝛ adiudicās ei diuinit⁹ illuiatiōes, p̄portionaliter in vei similitudinē ascendens. ꝛc. Ecce tria ponit in hierarchie descriptōe sc̄z ordinē sc̄iam ꝛ actōem. q̄ si hor triū aliqꝫ defuerit nō erit hierarchia. iō dicit hierarchia ordo diuin⁹. i. p̄tās ordinata et fm vem dispsita. vnde in ordine natat officiū in sciētia discretio. in actiōe ministeriū. sine ordine p̄sumptio est actio. sine actiōe negligentia est ordo. si

ne sciētia autē ⁊ actio est reprehensibilis et ordo inutilis Et iō tam in ordine. q̄z in sciēnia ⁊ actōe ois hierarchia dei p̄formitatē imitat. ⁊ sm modū ⁊ mensuram sue illuminatōis in ordine suo, pficit et recte discernendo ⁊ bñ operando ad dei imitatiōem quātū possibile est ascēdit Talis est autē inter angelos hierarchica ordinis dispositio. q̄ angeli superiores ordinū copiosius diuinū lumē hauriunt. ⁊ ad eos q̄ se ordine sunt inferiores receptū cōmunicādo p̄ trāsfundūt. nam hec lex in angelico ordine custodit vt i gratie ⁊ glorie pticipatiōe alij sunt primi alij secundi ⁊ alij vltimi. vt illi q̄ ordine ⁊ naturaliū pticipatōe sunt impares. sint etiā in glorie pceptōe ineq̄les. vt dicit Dyoni. Oportet superiores angelos sp̄ esse ductores ⁊ manuductores aliorū inferior. vt eos adducāt ad diuinā illumiatōem adductōem ⁊ communicatōem ⁊ inductiōem p̄ cōuersionē in illumiatōe p̄ cognitōem. in cognitione p̄ pceptōem. Nā vt dicit Greg. i. moral. Alij vero assistūt p̄ cōtemplatiōz alij ad exteriora exeūt ⁊ tñ ab interiori ꝓtemplatōe nō recedūt. q̄z illū sp̄ inspiciūt qui p̄ns est vbicūq̄z vadūt Excellētia autē ordinū assignat sm̄ p̄eminētiā bonorū. quia sm̄ differētem eēntie simplicitatē ⁊ naturalis sapientie p̄spicacitatē ⁊ differentē arbitrij libertatē recipiunt ordinis diuersitatē. qui enī natura magni sunt subtiles ⁊ sapientia magis p̄spicaces in amplioris gratie munere sunt ceteris digniores. vnde singuli hierarchiaci ordines p̄pria habēt bona sm̄ q̄ opantur ⁊ gradus p̄rios sm̄ quos suas opatiōes moderāt. Nō enim fas est vt q̄s opari p̄sumat. q̄d ad suū ordinē ⁊ officiū nō expectat. In hoc enī consistit hierarchiaci ordinis pfectō vt q̄ illuminant illuminēt. ⁊ qui purgātur purgēt. ⁊ qui pficiunt pficiāt. Vñ talis est ordo vt q̄ primo purgant postea illuminent ⁊ pficiant. Nā purgatiōem seq̄tur illuiatio. ⁊ illuiatōez pfectōis ꝓsummatio. vñ supiores ordies imediate recipiūt a deo purgatiōem vt sint dari. et pfectōem vt sint pfecti Et itez ab illis sm̄ ordinē diuise dispositōis inferiores purgāt illuiant ⁊ pficiūtur. nec intelligitur hec purgatō a corruptōe vicij. sed pōt ab impfectōe boni. nā sm̄ dio. oportet angelicos spiritus ad illū similitudinē qui oīm caret ꝓtagio ⁊ dissimilitudine mūdos eē ab immūdicia ⁊ ꝓfusiōe lucentes veritate pfectos bonitate. Inter istos itaq̄z sacratissimos ordines q̄dam sunt primi. quidā medij. quidā vero infimi. vnde primi illuminant. vltimi illuminātur. medij vero illuminant vltimos. ⁊ a primis illuminant.

Ca. octanū De ordine seraphin.

Primo ergo ordie velut a dignioi est incipiendū ḋt. s. a seraphin. de quo dicit Isi. li. vij. Seraphin est angelorū multitudo qui ardētes vel incendētes interp̄tātur. eo q̄ inter eos et deū nulli angeli sunt internūcij. ⁊ iō q̄nto ei vicinius collocātur tāto magis caritate diuini lumis inflāmant. ⁊ iō facie dñi ⁊ p̄des velare dicūt q̄z ceteri angeli ōinaz maiestatē neq̄z istis pfecti⁹ intuent. ⁊ iō tāto maiori claritate illustrāt q̄nto ardētiori motu dilectiōis intime inflāmāt. vñ istoz āgeloz officiū ēp̄riū ⁊ ad deū se ⁊ alios ad diuise dilectōis incēdiū p̄mouere. Proprietates āt h⁹ ordis p̄cipales et spēales elicere possum⁹ ex ꝓbis Dio. sic dicēt. Pulcre inq̄t p̄ia celestiū hierarchiarū excellētissimis eēntijs sctificatur. ordinē hns altioꝛē oib⁹ citra deū imediate collocatū Et iō p̄ie opatōes theophonie in ipz tanq̄z deo p̄ximū referūtur. ⁊ seq̄tur Est āt seraphi mobile sp̄ circa diuina ⁊ incessabile caliditū. acutū. ⁊ supferuidū. intēte ⁊ inflexibil⁹ sp̄ motōis. suppositoꝛ reductiuū. actiue exēplificatiuū. recalificās ea⁹ frelucentias in sil'em caliditatē ⁊ igneū ceitē ⁊ holocaustomatis purgatiuū circūuelatū inextinguibile. hns luciformē ⁊ illuiatiuā ꝓprietatē. ois tenebrose obscuratōis p̄secutricē ⁊ maiestatricē ⁊c. Dec ꝓba diuinissima sunt et oīm mortaliū sensum quoad significatōis misteriū excedētia.

Prout tamē potero q̄uis balbutiendo aliqua explanare. Videtur āt diffinire Dyonisi⁹. q̄ cognominatō seraphin p̄ p̄prietatis ⁊ officij discretōnem et varie gratie p̄ticipatōem in angelis manifestat seraphin nūcupatis. Nam appellatio seraphin vocet mobile. hoc forsan dicit p̄ter naturā ignei amoris. quo angelicus affectus in dēū rapit⁹ ⁊ mouet⁹. hic vero mot⁹ est quietis causatiu⁹ augmentatiu⁹ ⁊ cōpletiuus. Docet etiā inc̄essabile quia talis amor nūq̄ excidit. nūq̄ ab appetitu amati recessit. Docet ⁊ caliditū. quia ad modū caloris accēsus aīm excitat vis amoris. et ī subdit acutū. quia vis amoris p̄netrat ad intima cōditoris. vñ acutū dicit quandā violentiam amātis q̄ intrat ⁊ p̄netrat ad rē amatā. Dicit etiā supferuidū quia q̄uis ad interioza diuinitat⁹ amor se extendat affectu. tñ circūire nō cessat vt q̄ intellectu nō capit p̄templatōis tamē gustu aliq̄liter cōprehendat. sicut illud q̄ ebullit caloris vehemētia vndiq̄ se iactitat ⁊ diffundit. sic affectus angelicus nihil i cōsideratū relinq̄t imo quāto plus cognoscit. tanto amplius scire cupit. Addit etiā inflexibilis motōnis quia amor angelic⁹ q̄uis in dēū moueatur. inflexibilis tamē est ne amatū aliq̄liter amittatur. vñ simil mobilis est et inc̄essabilis ⁊ hoc intēte ⁊ intime. q̄ ad dei interiora tēdit. vñ mobilis est sp et nunq̄ in se sistit ⁊ intētus vt in dēū tendat sed intim⁹ vt ad exteriora nō efluat. oīno autē inflexibilis vt ad aliū p̄ter ipm ⁊ extra ipm nō diuertat. Dicitur etiā suppositoꝝ reductiuū q̄ amor angelicus semp ad superiora se extēdit ⁊ tñ ab amore inferior non excedit. imo ad diuine illuminatōis p̄ticipatiōem reuocat inferiores ordines et reducit. Dicitur etiā vocere actiuū ⁊ exēplificatiuū. q̄ non solū incēdit inferiores ad amādū. vt etiā formā ⁊ exēplū p̄bet inferioribus q̄liter summū vnū sit sup oīa diligendū ⁊ qualit sit p amorē redeundū in dēū ⁊ sm ipsi⁹ beneplacitū incedendū Ideo etiā dicitur q̄ amor eoꝝ sit calificans ⁊ resuscitās in silem caliditatem. quia ad hoc laborāt vt inferiores ⁊ si nō equalit tamē differētes ardeāt ⁊ feruescant. Nec hoc dicit q̄ inferiores angeli fuerūt frigidi vel mortui. sed hoc dicit quia subiecti ordines p ipsos ad amplioꝛem amoris affectū cōtinue excitant Propter q̄ sequitur. Igneū celit⁹ ⁊ oloc̄austomatis purgatiuū. q̄ ignis diuinus primos angelos accēdit vt alios incendāt. illumīat vt illuminent. purgat vt purgent. Ignis enī diuin⁹ suauiter ardet. nec cōburit vel cōsumit ad lesiōnē sed pot⁹ ad purgatiōez. ⁊ ī dicit oloc̄austi pargatiu⁹. q̄ sicut ex toto illuīat ita ex toto purgat. nec ab infectōne alicui⁹ vicij. sed ab impfectōe boni. q̄ illa est purgatio pfecta vbi oīs correctio abest. ⁊ oīs pfectio adest. Dicitur etiā virtus seraphin multimoda ⁊ multifida. multimoda inq̄ntum multifoꝛmē mouetur appetēdo ⁊ opando. multifida inq̄ntū ⁊ratificatur possidēdo. multimoda inc̄ztum p̄git scrutādo. multifida in eo q̄ inuenit p̄netrādo. Per multas enī vias ⁊ affectōes varias p̄git et pueuit ad vnū bonū ⁊ vna vita simil cūcta appꝛehendit. Docet etiā notatio seraphin in circūuelatū. q̄ sine oī velamīe figure vl creature interposito diligit videre dēū ⁊ a plenitudine fontis lucis etne sine medio aliquo illumīatur vt illuminet. accendit vt accendat. Unde in hoc sunt angeli illius ordinis aliis digniozes. q̄ sue pfectōnis influentiā īmediate sine interpositōe a deo recipiunt sine diminutione eādem aliis p̄ticipando tribuunt. ullam possident ⁊ custodiūt sine amissione. Nunq̄ tepescūt a dilectōne. nec flectūtur ab incōuertibili ad dēum intentōne. nec labore nec tedio resistūt ab inferior ad dēum gratuita reductōe Hec de p̄prietatibus seraphin dicta sufficiant.

Ca. IX De ordine cherubin.

Secundus ordo dicitur cherubin quod interp̄tatur sc̄ie plenitudo. Sunt enim sm Isi. li. vij. sublimioza agmia

angelor̃ p̃eter seraphin. eo q̃ vicinius diuine sapientie suppositi. ampliori scientie diuine dono sunt repleti. ꝛ iõ merito ordo cherubin post seraphin ordinatur. qr post donũ charitatis a quo denominat seraphin excellentissimũ est donum sapiẽtie ꝛ cognitõis diuine voluntatis vel veritatis a quo cherubin denominat. Nam in angelis huius ordinis principalr relucet radius diuini luminis quantũ ad ptic̃patõem p̃cellẽtem diuine cognitõis vnde. p̃uetates ꝛ effect' angelor̃ istius ordinis innuit beatus Dyoni. ca. vij. vbi dicit q̃ cognominatõ cherubin dicet eor̃ cognoscibilẽtẽ. est sensus verbor̃ q̃ angeli ist' ordinis dicũtur cognoscẽtes. qr in dono diuine sapiẽtie sunt ceteris magis excellẽtes. Deifidi etiã ab ipso nũcupant' in quo dei visio que in eis viget itelligif. quia dei maiestatẽ ceteris clari' cõtemplãt. Dicũtur etiã altissime datõnis luminũ acceptiui in quo innuit q̃ cherubin ordo diuine illuminatõis excellentia p̃ ceteris adimplef. Sunt etiã illi angeli diuine pulcritudinis in prima opatrice virtute cõtemplatiui. quia p̃ lumẽ diuine sapiẽtie diuinã pulcritudinẽ cõtemplãtur. per hoc etiã innuit q̃ in eis ꝛ p̃ eos prima opatrix virtus scz dei' clarissime intuef. Dicũtur etiã sapiẽtifica traditõe repleti. quia p̃ sapientificam creatoris traditõem alijs plus alijs minus donũ sapientie diuine impartiũf. Dicũtur etiã cõmunicatiui. quia lumẽ sapientie quod in eis copiose diffunditur. p̃ ipsos ad ordines illuminãdos copiose deriuatur nam plenitudinẽ lucis quã suscipiũt alijs cõmunicant ꝛ trãsfũdunt. Dicũtur etiã contẽplatõis pure ꝛ simplicis ac immediati fulgoris susceptiui. Fulgorem vocat illuminatiõez p quã peruenif ad merã et purã contemplationẽ vbi virtus diuina nõ in imagine vel figura vel aliqua mediãte creatura. sed p̃ semetipam. ꝛ in semetipa cõtemplaf. Dicũtur etiã diuino alimento domestica atq̃ viuifica vnitate diuine refectõnis repleti. quia in hoc q̃ replenf lumine cognitõnis. reficiũtur dulcedine dilectõis. Non em̃ multum p̃deft illuminare p̃ cognitõem nisi cõcomitaref alimẽtũ spũssancti. s. refectõ p̃ dilectõem. Ista autẽ refectio dr domestica viuifica et vna. Domestica qr amicis ꝛ domesticis solũmodo p̃epaf. Viuifica quia viuũ efficit quẽlibet qui ex tali cibo satiaf. Vnica est ꝛ singularf. quia delectatiõe cũ extranea. scilicz cuz carnali dulcedine nõ gustatur. Quãuis autez vnica sit refectio. multiplex tamẽ satietas inuenitur in hoc vnico alimento. vnde cũ hec solũ p̃cipitur plena et vera satietas inuenitur.

Ca. x. De ordine thronorum.

Tertius ordo est thronorum et est hic ordo a thronis dictus a dono iudicij. eo q̃ de' in eis sedeat ꝛ iudicia sua discernat ꝛ cuncta subiecta p̃ illos disponat. vt dicit Ysid. vñ virtus diuine eq̃tatis throno igneo in Dañ. compatur scz propter p̃spicuitatẽ cognitõis quia deus singula diiudicãs p̃ ipsos vniuersa prudenter discutit. ꝛ propter impetuositatẽ cui nihil obuiat vel resistit. Illi autẽ angeli in quib' singulariter relucet rectitudo diuini iudicij throni nuncupãtur. Ysid. Et ideo a beato Dio. sedes altissime dicuntur. quia alte. ꝓpter diuinã autoritatẽ quasi ad iudicandũ ordinãtur. altiores quia diuine iusticie regulam in iudicio imitãtur sed altissime qr immediati' altissimo deo dispositione hierarchiaca collocãtur. Sedes cõpacte quia apte ꝛ cõuenienter iuncte quoad iuncturam ꝛ cõuenientiã diuinorum iudicior̃. cõueniens em̃ est ꝛ aptũ vt ex culpa penam ꝛ ex iusticia gloriã ex qualitate operis qualitatẽ retributõnis quilibet sortiaf. vnde cõueniente ꝛ apte coꝛeret pena culpe ꝛ gl'ia iusticie. qr si culpa ꝛ gl'a. pena ꝛ iusticia nõ cõueniret coaptata sedẽ inuicẽ nõ haberent. cõpactio itaq̃ sediũ equitas ẽ iudicior̃. Sedes ab oi ignominiosa subiectõe libere quia quãto sibi p̃sidenti deo sunt subiecti. tanto per ipsum ꝛ in ipso merẽtur

amplius sublimari. Sedes dr̃fere. q̃ dr̃ũ sibi p̃sidentẽ sensit. ⁊ dr̃ificã p̃tem p diuina iudicia in subiectis creaturis iudicãt ⁊ ostendũt. Sedes diuini supaduẽtus susceptiue immaterialr ⁊ sup mũdane q̃ notiã diuinitatis sine studio ⁊ fatigatõne p̃cipiunt ⁊ impassibilr ⁊ sine diminutiõe ad inferiora trãsfundũt in quo nos spiritualr instruunt vt ab re materiali ⁊ terrena nos euacuantes. nos ad eternor̃ susceptr̃em coaptemus. Sedes etiã ab oĩ extremitate sunt remote. q̃ ei qui sine extremis est id est p̃cipio ⁊ fine ĩmediatissime sunt cõiuncte. Nam in deo cui ĩhrẽt nõ est inuenire principiũ vel extremũ. Throni itaq̃ diuinã virtutẽ assumũt ⁊ eandem ad inferiora deriuãt ⁊ transfundũt Obediẽter se deo subijciũt. ⁊ nec ex aliq̃ necessitate sed mera liberalitate in agẽdis oĩbus subijci se ostendũt.

Ca. XI De media hierarchia.

Edia hierarchia sm Ysid. tres ordines. s. p̃cipat' p̃tates ⁊ dñatões. Dec̃at hierarchia a Dyo. vocat' eppln nomia. i. dña illustratõ sui p̃cipes inter scalari reuerẽtia insignies. vsuq̃ dñandi edocens arcensq̃ p̃tatũ. Prima differentia dicit' propter principat' qui p̃ ceteris possident dnũ reuerẽne quor̃ officiũ est decere ⁊ exercere et exhibere reuerentiã reuerẽdis sm diuersos grad' p̃lationis. iuxta illud. Cui honorẽ. honorem. Rom. xiij. Vsus vero dñandi spectat ad dñationes. que decẽt subditis dñari. nõ sm libidinosam p̃fendi cupiditatẽ. sed sm dei voluntatẽ. Nam deus vult homies esse hominib' vt p̃ficiant nõ vt supbiant. vt eos in fide ⁊ moribus instruãt. nõ vt de libertatis dño insolescãt. Alitatio vero potestatis refertur ad ordinem p̃tatum q̃ potestatiue a nobis coercent demones ne nobis tantum nocẽt quantũ desiderant vel affectant. Et taliter ponitur dispositõ medie hierarchie cuius alio mõ videatur ordinari sm Ysi. ⁊ Grego. sed de hoc ad p̃s opusculum nihil spectat.

Ca. XII. De ordine dominatõnum.

Quartus ordo est dñatõnum que sm Ysi. potestatiue ⁊ virtutibus p̃sunt ⁊ p̃eminent. que pro eo q̃ ceteris angelor̃ agminibus p̃sint siue dñantur. dñatões nũcupant'. Hui' ordinis est officiũ sm Greg. in bello spũali nos instruere. qualiter oporteat homines p̃latõis officium exercere. Docent etiã p̃latos qualit sine tyrannide ⁊ subditor̃ oppressiõe in regimie delrant se habere. Nor̃ angelorum ministeriũ est sm Dyonisiũ seruili timore deposito in deũ moueri ⁊ absq̃ reflectiõe ad cõmodũ tempale ei incessanter famulari q̃ singulari excellentia inuisibilem annũciatõem in subiectis ordinib' solo imperio formãt. Sunt angeli istius ordis ab oĩ oppressiõe liberi vt libere ad summũ eleuẽtur ⁊ nulli infra summũ subijciãt'. vñ ita deo subsunt q̃ nulli inferiori subijciũt'. Per vniuersalem excellentiã supra oẽm subiectõnem eleuant' ita tñ q̃ p̃ nullã violentiã aut tyrannidẽ ad oppressionẽ inferiorũ indinãtur. vñ dicit Dyoni. q̃ sm dissimilitudinẽ tyrannidis dñiũq̃ exercent seueritatẽ habẽt in potestate et cũ seueritate liberalitatẽ in benignitate et dũa dñationibus potestas exercet' liberalitas circa inferiores nõ tollit'. Per istam tñ liberalitatẽ eorũ potestas nullo modo minorat'. imo deo se cõformantes regulã ⁊ legem sue p̃sidentie q̃ntũ possibile est imitãtur. Nunq̃ ad aliqua vana se cõuertũt. sed cõtinue ad dnũ summũ. (quod Dyonisius vniuersale vocat) oculos dirigũt. ⁊ ab illo qui oĩbus dominat'. mẽtis acie nõ auertũt. vnde dei formitatis ⁊ diuine filiationis prout possunt sunt p̃cipes sm Dion. Itaq̃ dñationes p̃ie sunt in sacra hierarchia.

Ca. XIII De ordine principatuum.

Quintus ordo dicit' principatus et hic ordo sm sctõs doc̃s hoies

inferiores gradus exhibere reuerẽtiam maioribꝫ existẽtibꝫ in statu altioris dignitatis vtputa regibꝫ/ principibus et prelatis. De angelis istius ordis dicit Dyonisi⁹. ad principatus ptinet vniuersalis ducatus ⁊ regimẽ ductiuũ ad dei similitudinẽ. qz isti angeli habẽt ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducant ad dẽũ ⁊ vocent ipm reuereri in seipso ⁊ in primo. specialiter in plato. q̃ sm Dyonisiũ ideo dicũtur principat⁹ qz habent alios reducere vel conuertere ad primũ ⁊ principale principiũ scilicet deũ qnẽ ipsi prout possibile est imitantur et quantum phas est in presidendi officio principi assimilant. Dicit enĩ Isido. li. vij. Principat⁹ sunt qui angelor agminibus presunt qui p eo q̃ subditos angelos ad explendũ diuinũ ministerium ordinãt ⁊ disponũt. principatus vocabulum acceperũt. nam alij sunt qui administrant alij q̃ assistũt. milia enim miluz ministrabant ei ⁊ decies centena milia assistunt ei. Dañ. septimo.

Capitulum decimumquartum. De ordine potestatum

Quartus ordo est potestatũ. Et dicunt potestates sm Isidor. qz eis vtutes aduerse sunt subiecte. ⁊ ideo potestatũ noie nuncupantur qz maligni spũs eor potestate coercent ne tm̃ noceant quãtuz cupiũt ⁊ affectãt Hoz angelor officiũ est sm Greg. illos qui in bello spirituali desudant cõfortare et ne ab aduersarijs violanter supẽtur defendere. ⁊ vt bni victoriã obtineant viriliter adiuuare. huic concordat Dionisi. dicẽs. Potestatũ ministeriũ esse cauere ne aliqđ aduersum possit bnis obsistere vel nocere. dicẽ etiã Gregorius. Potestates in suo ordine perceperunt potẽtius vt eor dispositiõi aduerse potestates subiciãtur. q̃ ne tãto hominibꝫ nocerent quãtũ desiderãt potestatũ misterio refrenãtur. de his potestatibꝫ dicit Dionisi⁹. Ipse sc̃e potestates habẽt equipotentẽ. i. equalẽ cũ dñatiõibꝫ potestatem que eadẽ diuina munera. in suo ordie et gradu humiliter suscipiũt ⁊ custodiũt sine cõfusione. Nihil enĩ tyrannice capiũtant cõtra inferiores nihil violentia et fortitudine attemptãt. sed potiꝰ deiformiter. i. ad diuinã similitudinẽ angelos inferiores ordinate reuocant ⁊ ad potẽtificã ⁊ causalẽ potentiã. i. ad deum qui omnia potest ⁊ omniũ ẽ causa supmmndane ⁊ intellectualiter reducere nõ cessãt vt p has deiformes ꝓprietates medie celestium animarũ dispositiões illuminenẽ purgent ⁊ pficiãt Sicut enĩ ipe potestates mediãtibꝫ supioribus ad dei similitudinem conuertũtur ita mediãtibꝫ ipsis potestatibꝫ qui inferiores sunt ad deiformitatem reducũtur vt sic oĩs supiores medij ⁊ inferiores ordines mysticarũ purgationũ illuminationũ et pfectionum participes efficiantur.

Capitulum decimumquintum. De tertia hierachia

Tertia hierachia que dicit ephonia tres cõtinet ordines iferiores. s. vtutes archãgelos ãgelos Et sm hoc iferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia ẽ diuinũ principiũ nature legibus occurrẽs secreta reuelans p capacitate discreta nature legibꝫ occurrẽs. Hoc ptinet ad virtutes qui potestatẽ habẽt faciendi miracula ⁊ curãdi morbos ⁊ languores. Secreta reuelãs. hoc ptinet ad archangelos ⁊ angelos. Pro capacitate. discreta. hoc refert ad archãgelor differẽtiã ⁊ angelorũ. qz maiores vt archãgeli maiora. minores vt angeli minora reuelãt. Per archangelos enĩ reuelabant ꝓphetis maiora secreta vt illud. Ecce ego cõcipiet ⁊ pariet filiũ. per angelos ãt minora. vt illõ Dauid. Episcopatũ eius accipiet alter ⁊. Et dicit ephonia ab ephi qđ ẽ sub ⁊ phanos qđ est apparitio. quia inferiori modo q̃ in alijs resultat dei similitudo in ordinibꝫ huius hierarchie

Capitulum sedecimum de ordine virtutum

Septimus ordo est virtutũ Virtutes enim sunt angelorũ agmina/ ministeria habentia ad vir

tutes ⁊ miracula faciẽda in quib⁹ potis//
sime relucet virtus diuina ꝓpter quod
et virtutes nominãtur. vt dicit Jsido.
Jstius ordinis angeli ab ordinibus me
die hierarchie recipiunt illuminatõem
purgatiõem/et pfectiõez.vnde ꝑm Di
onisiuz virtutes habẽt virilitatem ad
optiões fortem incommutabilẽ. ꝑm dei
formã eis indicãtẽ. Jn hoc enĩ deo sunt
simules ⁊ pformes.qz ad omnia agen//
da incõmutabilẽ virtutis.vigorẽ acce
perunt.⁊ ideo istoz spirituũ opatiuam
virtutẽ pstringit dyoni.sic dicẽs. Jpsa
sancta ꝙ virtutũ cognominatio fortẽ quẽ
dam ⁊ incõmutabilẽ deoet vigorez ꝑm
inditã eis deiformitatẽ ad nullam susce
ptiõez diuinarũ illuminationũ imbeci
liter infirmatã ⁊c.quasi diceret in hoc
q̃ isti angeli virtutes sunt vocati deifor
mes ⁊ simules deo dinoscuntur. Nam di
uina virtus fortis est ad agendũ vt nõ
frangatur alicuius operis difficultate et
incõmutabilis est ad pseuerãdũ vt non
langueat seu infirmetur alicuius spacij
seu temporis diuturnitate. Sic an//
geli isti consimules sunt. quia ad om//
nia agenda robusti et incõmutabiles i
ueniuntur.vnde virtuosi sunt non solũ
opando verum etiã in illuminatões su
scipiendo.nã horũ angelorum virtus ⁊
si infirma videat diuine virtuti cõpara
ta. Non tamẽ infirma est ad eãdẽ ꝑ gra
tiam cõformata. Jnfirma est nature cõ
ditione.sed non infirmatur aliqua cor//
ruptiõe quin participat totũ quicquid
creature est debitũ.fortitudine scilicet
sufficientẽ ⁊ sue nature cõgruentem. Et
ideo dicit Dionisius q̃ habẽt deiformẽ
motum firmiter se ferentẽ. Jnsuper es//
sentialẽ et potentificam dei virtutẽ. qz
propria virtute in deũ mouẽtur. et vñ
eorũ virtuositas in supereffentialẽ vir//
tutẽ creatoris sustollitur inde deiformi
ymaginis similitudo i eis repitur. Dei
formitatẽ aũt quã recipiũt ad inferio//
res angelos trãsfundunt.accipiũt q̃dez
ꝑ donũ.sed alijs tribuũt ꝑ exemplũ
Horum angelorũ est officiũ. ꝑm dioni
siũ deere prelatos.prelatiõis officiuz
exequi feliciter ⁊ cõstanter et vt ipsius
onus sustineant patienter. ꝑm Gregor.
vero in quarto moraliũ. Jstorum offici
um in his qui virtutẽ habent est docere
qualiter imaginem dei in se reparẽt et
reformentac reformatã viriliter custo
diant ac cõseruent.vnde ꝑ istoz ange
lorum ministeriũ virtus miracula faci
endi pfectis cõceditur vt reducti ad pri
mum statũ in quo deus fecit hominẽ ad
suam imaginẽ ꝑ huiusmodi miracula
ostendantur. Angeli istius ordinis di//
uinã virtutem cõtinue aspiciũt.et in ip
sa contemplatiõe cõtremiscũt.sed iste
timor penalis non est cũ potius sit admi
ratiõis q̃ horroris prout Gregorius di
cit in moralib⁹.libro quarto:

Capitulum deci//

mumseptimũ De ordine archangelor

Octauus ordo est angelorũ qui
ꝑm Jsidorũ summi nuncij vel nũ
ciorum principes interptantur
Nam primatũ tenẽt inter angelos. sũt
enim duces ⁊ principes sub quor ordie
vnicuiq̃ angelorũ officia deputata sũt
Haz archangelis angeli psunt vt patz
in zacharia vbi angelus maior dixit mi
nori.vade et dice puerũ istũ ⁊c. Si enĩ
in ipis angelor officijs superiores infe
riores nõ disponerẽt.nullo mõ hoc q̃
homini diceret angelus ab angelo co
gnouisset.hi archãgeli sepe ꝓpijs nomi
nib⁹ denotantur vt p ipsor vocabula ip
sorũ cõditiões ⁊ opera ostendantur. Ha
gabriel virgini mittitur vt illũ denunci
aret venturũ qui ꝓtra aereas potestates
obtinere debuit victoriã et triũphum.
Gabriel enim dei fortitudo interpreta
tur.sicut ⁊ raphael qui interpretatur me
dicina dei ad thobiam missus fuit qui ei⁹
oculis curatiõem adhibuit ⁊ cecitatem
abstulit ⁊ deterfit ⁊ sic de alijs. Ducitq̃
Jsido.li.vij.capitulo quito Horũ ange
lorũ officiũ est ꝑm Greg. De his que ad
promotionẽ fidei pinent.vt de aduẽtu
filij dei de ei⁹ gestis ⁊ dictis fideles pro
mouere. Archãgelor etiã est ꝑm dyoni.
ꝓphetias ꝓphetis reuelare demones hõi
bus dñantes arcere ne vlterius plus
ledãt.sicut ptãtum est colides coercere

ne dñiū sibi vsurpēt aut accipiāt Archā geli etiam angelis suppositis eis sunt digniores ꝛ annūciatione priores cete risq; sunt perfectiores Nam sm dyoni: inferiores cōuertūt ad principale prin cipiuz suum et quantū eis possibile est angeli inferiores ipsis mediātibus ad ipsum informantur. Insup vnifican id est angelos advnitatē illius pncipij colligant ꝛ adunāt. ducendo angelos si bi subditos sm ducatus inuisibiles ꝛor dinatos quibus habent ducere ꝛ vocre sequentes alios et subiectos. Isti etiā archangeli inter ordines inferioris hie rarchie sunt intermedij ꝛ ideo a supioz bus illuminationes participāt ꝛ easdē angelis inferioribꝫ pncipatas cōmuni cant ꝛ annūciāt. in quibus angelis om nium angelorū dispositio hierarchiaca ex triplici ternario celestium ordinum perfectissime est completa.

Capitulum decimumoctauum De ordine angelorum.

Nonus ordo et vltimus est an gelorus. Angelus autem grece malach hebrayce dicit. Latine vero nuncius interpretatur. eo q volū tatē omni popl' annūciare cōsueuerit. Angeli autē vocabulum nomē est offi cij nō nature. Nam angelus ē semp spi ritus. sed quādo mittitur tūc primo an gelus nūcupat. Angelis vero pictorum licentia pennas fingit vt eorū discursū celeritē significent sicut ꝛ iuxta poetarū fa bulas venti pennas habere dicunt. sicut dicitur. Qui ambulat sup pennas ven torū. Huiusq; Isidor'. li. vij. ca. v. Se cundum dyonisiū aūt angeli inferioris ordinis non participāt ordinē supiorū illuminationū. non enī pticipant cum ipsis sed ex ipsis. Nam angeli supiores primo loco diuinas illuminatiōes susci piūt. ꝛ illas postmodū ad aliorū noticiā et cognitiōem referūt. qui ꝛ primi nun cij dicunt. Alij aūt posteriores sunt ꝛ vl timi. Angeli etiā sm eundē dyonisium homines ad diuinā cognitiōez adducūt ꝛ subleuant ꝛ vt iuste viuant instruunt et informāt Unde q̄uis angeli ꝛ si non habent angelos alios sub se inferiores quibus presunt. habēt tamen sub se in feriores hominū ordines quib' presunt quos ordinant ꝛ disponunt. Sursum ex tendunt p dilectionē dei. in semetipsis formantur per custodiam sui. sub se pro grediuntur p eorū tutelam quorū mini sterio reputantur. Istor itaq; angelor multiplex est effectus. naz angelus no stre custodie singulariter reputat' nos stimulat ad bonū et excitat ꝛ ne in vicijs remaneamus. Actū. xij. Item spiritu ali ter nos reficit ne sub onere vie l patriā succumbam'. iij. Reg. xix. Item arcet demones ne ab ipsis ledamur Thobie viij. Item instruit in ambiguis vt cer tificemur. Danielis. ix. ꝛ x. Itez cōduc ne in vias veniem'. Thobie. v. ꝛ Exodi xxiij. Item nobis in tristicia positis as sistit vt cōsulemur. Luce. xxij. ꝛ Gene. xvi. vbi dicitur de angelo qui confortauit flentem Agar. Item nobis peccantibꝫ cōpatitur ne desperemus. Isaie. xxiij. et Judit. ij. Ite velociter nobis assistit ne cadamus. Isaie. xxiij. Ite angeli. Item adiuuant contra hostes ne vinca mur. Deute. xxxij. ꝛ ij. Josue. penulti. Item vulnera nostra sanant ne moria mur Thobie. xi. Item peccata nostra ad memoriam reducunt vt erubescam' Jo sue. ij. Item voluntatē dñi annūciant vt ei acquiescam'. Luc. ij Item impedi menta auferunt vt diuinis liberius ser uamus. Exodi. xxiij. precedetq; te ꝛc. Item frequētes nos visitāt et nobis p cauent ne offendamus. Isa. lx. sm penā ꝛc. Item deo semp assistūt vt cōtemplē tur. Luc. i. ꝛ Danielis. vij. Decies cen tena milia ꝛc. Item orando nobis me rentur. Job. xxxij. si fuerit Item g di uina laude non retardantur. Isa. vi. et apoc. v. non habebant requiem. ꝛc. Ite deum sine velamine facie ad faciem con templātur Matth. xviij. Angeli eorum ꝛc Item nullius corpulentie mole i sua substantia vel in virtute aggrauantur. Luce vltimo. Spiritus carnē ꝛ ossa ꝛc. Item supra tempus existens in tempe oratur angelicus eniz intellectus cū sit reformis vt dicit dyonisi' est instātane'

et ideo sine collectiõe vnius ad aliud subito intelligit et in virtualitate sue substantie in instanti omnia agenda agit: Unde de angelo qui vocatur a philosopho intelligentia dicit q̃ sit creat⁹ in orizonte temporis et eternitatis vt patet in primo libro de causis. Item homines ex subita angeli presentia territos bonus angelus blandiendo aspectu suo cõsolatur. vt dicit Ambro. luce primo ibi. ne timeas zacharia. ꝛc Sed demõ ecõuerso quos sua presẽtia territos facit. amplioꝛi hoꝛoꝛe ꝯcutit vt dicit idẽ. Itẽ angel⁹ qñ vlt apparet et qñ vult ab hũanis aspectib⁹ occultat. vt dicit idem ibidez Item corpus p̃ suo beneplacito operationi sue cõgruum vt appareat assumit et peracto suo officio idem corpus assumptum deponit. Iudic. xiij. Euanuit ꝛc. Item assumpto corpe pro aliqua necessitate non vegetat illud corpus nec viuificat sz tantũ mouet. vnde quadoꝝ videtur comedere et bibere vt hõ. et tamen non comedit nec bibit. sed potestate sua cibum adnihilat et ꝓsumit vt patz. Thobie. xij. vbi dicit angelus. Videbar quidẽ ꝛc. Angel⁹ ei non cõmedit aliqua necessitate sed solum potestate qz vt dicit aug⁹. sup. Luce vltimo. q̃ radi⁹ cõsumit aquã potestate sed terra absoꝛbet necessitate. vñ fuit ibi comestio potestatiua quo ad masticatiõem et cibi cõsumptionẽ nõ tamen necessaria quo ad incoꝛporatiõem Dec itaq̃ leuia et plana de proprietatibus bonoꝝ angelorũ ad vtilitate puuloꝝũ dicta ad presens sufficiant.

Capitulum decimumnonum. De malis angelis.

Sicut bonus angelus homibus datur ad subsidiũ et conseruationem. sic malus angelus datus ẽ vnicuiq̃ ad exercitiũ et pbatiõem vnde hoꝝum malignoꝝũ spirituũ caput et dux est lucifer. qui sm̃ Greg̃. sic est dictus p̃ eo q̃ alijs angelis clarioꝛ est creat⁹. vnde gregorius. Primus angel⁹ ideo omni lapide p̃cioso oꝛnatus extitit. qz cum cunctis angelorũ agminib⁹ p̃fuit ex eo tum comparatione darioꝛ fuit. sed contra ꝓditoꝛem suum superbiens lucẽ et claritatez pdidit. et formã deformẽ et obscuram apostasie sue merito acq̃siuit. De hoc dicit Damas. li. i. ca. xviij. Ex his angelicis virtutib⁹ qui alijs p̃erat et cui terre custodia commissa est. nõ natura malus factus. sed bonus existens nequaq̃ ab ipo conditoꝛe malicie semitã in se habens. nõ ferẽs illuminatiõez et honoꝛẽ quẽ ipse cõditoꝛ largitus fuerat. electione liberi arbitrij sui vsus est ex eo q̃ est sm̃ naturã in id qõ est p̃ter naturã. vnde deo rebellare volens et a primo bono deficiens in malum venit. Et infra. Lumen igitur creatus a cõditoꝛe. p̃ria voluntate tenebꝛa factus est. Simul aũt cum eo euulsa est et cõsecuta angelorum qui sub ipso ordinati erãt infinita multitudo et voluntarie facti sunt mali. ꝛ bono ad malum declinantes. Item dicit ibi q̃ non habẽt potestatem neq̃ virtutem cõtra aliquẽ nisi a deo permittente et dispositiue concedatur sed diuina pmissione transfiguratur in quãcunq̃ voluerit imaginẽ seu figurã. Omnis igitur malicia et immunde passiones ex ipsis cogitate sũt quas quidẽ immittere. i. sugerere possunt sed violentiaz inferre nõ prevalent. Item qõ hominib⁹ est mortis angelis ẽ lapsus. Post casum eni nõ est eis pñia quemadmodum post mortem hominib⁹ nõ est vita. Hucusq̃ Damas. Item dicit greg̃. a gratia delectus. obstinatus in malicia pmãsit ita q̃ nihil bona voluntate velit. liberũ siquidez habet arbitriũ sed deprauatum et ad malum incessanter inclinatũ ita q̃ semp̃ bonũ refugit. malum vero eligere non desistens Et ideo accidit. vt dicit cassiodoꝛ⁹. volebat et cupiebat rapere diuinitatez et amisit felicitatem. Item qz altitudinẽ sibi i cõuenientẽ indebite appetijt ideo iusto ordine ad ima ruit. vt qui se iuste nõ tenuit in summo sm̃ iusticie ordinez se teneat nũc in imo. ꝓpter qõ dyabolus id ẽ deorsum fluens a sanctis est dict⁹. Iustis alijs nominib⁹ nũcupatur quib⁹ sua malicia p̃ nominũ similitudinem intimatur. Dicitur eni demon ymo sm̃ plato. in thymeo cacodemon. i. mala sciẽs

dēmon enī sciēs interp̄tatur. Sic autē dicitur, ꝓpter sciētie qua viget naturaliter perspicacitatē. viget enī sensu nature experiētia tp̄is. viget intelligētia scripture sicut dicit Beda 7 etiā Damas. c. xviij. De hoc dicit Jsiō. li. vij. ca. vltio. Demones vocāt greci pitos. i. sciētes p̄sciūt el multa futura vnde solēt dare responsa aliqua. In illis enim est ognitio rerum plusq̄ in hominib⁹ ptim subtiliozis sensus acumine. existentia lōgissime vite. partim p̄ dei iussum angelica reuelatiōe. Hi corpum aereoz natura vigent ante transgressionē celestia corpora gerebant lapsi vero in aeream qualitatem uersi sunt et ista aeris caliginosi spacia teneri permissi sunt qui eis carcer est usq̄ ad iudiciū. Hi sunt p̄uaricatozes angeli quoz dyabolus p̄nceps ē Item dicit sathan. i. aduersarius. qz ex corruptela malicie dēo qui summe bonus est ꝓtinue aduersatur vt dicit Hieronimus p̄precipitata audacia magis p̄sumit q̄ possit vt dic̄ glo. Jsaie. xvi. Jactoz est arrogātia ei⁹ 2c̄. Sicut enī dicit idem pot⁹ vult esse q̄ nō esse vt puguet ꝓtra deam cuius suuz ex hoc sciat crescere nocumentū. Item vocatur dēmoth iob q̄dragesimo. ecce demoth. demoth bos vel animal interp̄tat. dēmon siē bos comedere fenuz appetit. qz suggestiōis sue dente conterere spūalū virozū vitam mūdam querit. Carnalia enī desideria amat dēmon. Item dicitur leuiathan. i additamētum. Job. xl. quia vt dic̄ Gregoriꝰ Jalum malo addit et penā pene addere non desistit. Sicut enī sua 7 suorum crescit culpa. sic 7 pena. Item dicit appolion grece. i. exterminatoz latine. vt patet Apoc. ix. qz bona virtutum que deus in ecclesia siue anima plātat malicia ipsum stimulāte exterminare desiderat sicut dicitur in ps. Exterminauit eā aper de silua. 2c̄. Item dicit cōmuniter dyabolus qui hebraice dicit dorsuz fluēs quia quiet⁹ in celi culmine stare cōtemsit. sup̄bie sue pondere dēsinm cadere meruit. grece vo dicit crumnatoz eo q̄ vel ad crimina allicit et inflammat. vel quia electoꝝ innocentiam falsis criminibus inficit 7 accusat vt dicit Apoc. xij. Proiectus est accusatoz 2c̄. Et sicut dicit Jsiō. ethimoloziaꝝ libzo. viij. Jtē preter ista nomina multipliciter in scriptura eius malicia dēnotatur. Dicitur enim serpens vel draco ꝓpter eius virulētam astuciā. Apoc. xij. Leo ꝓpter eius aptam violentiā. i. Pe. vlt. tamq̄ leo rugiēs. Vectis ꝓpter eius obstinatā duriciam Jsa. xxv. Coluber tortuosus ꝓpē ipsius in isto aere caliginoso latentiam Et iō ab aug. recitatur opinio platonis de cacodemonib⁹ super Bene. ad literā li. viij. et habet li. v. siue dis. viij. c. i. Demones aerea dicunt animalia quia corpoꝝ aereoꝝ vigent natura nec per mortem dissoluūtur. qz ꝓualet in eis elemētum aptū ad patiendū potius q̄ ad agēdum. Item dicit Aug. in libzo de ci. dei. ca. viij. Demones sunt animalia animo passiua mēte rationalia tpe. i. duratiōe eterna corpe aerea 2c̄. Nec q̄dem ab augusti. opinatiue 7 recitatiue sunt dicta volente insinuare q̄liter dēmon a loco summe illuminoso. sc̄z celo empyreo sit expulsus 7 in hoc aere caliginoso intrusus vt ibi patiatur 7 inde assumat corpꝰ q̄n a deo p̄mittitur vt hominū vita p ipsius ministeriū exerceat, ꝓter quod ab Jsa. faber cōflans p̄unas 7 formās vasa in opus suū dz quia eius exercitio vita electoꝝ qui vasa sunt gratie cōprobat Jsa. lv. Creauī fabrū 2c̄. His itaq̄ nominibus 7 multis alijs modis dēmō nominat⁹ quib⁹ virulēta ei⁹ rabies dēmonstratur. Dicit enī beda in glosa. sup̄ illū locū. i. Pe. vlt. Circuit q̄rens quē devoret 2c̄. Circuit enī tanq̄ hostis obsidens muros clausus explozās vt p̄ inferiozē ptem ad interiora penetretur. Offert oculis formas illicitas vt visu destruat castitatē. aures p̄ canora temptat vt moliat cpanum figere. Linguā cōuicio puocat. Janum uiuris lacessentibus ad vindictā puocat vel ad cedem istigat Honozes terrenos p̄mittit vt ambiles celestes. 7 cum latenter nō possit fallere aptos addit terrozes in pace subdolus in p̄secutione violentus cōtra quē animoꝝ velut esse tñ paratus ad resistendū

qñtū ille ē pat' ad ſpugnādū hucuſq; gl'.

Capitulum viceſimum. De angelis puerſis.

Dāli igitur angeli cōſentiētes voluntati lucifeti cadentis ineffabiliter in hoc aere caligino ſo velut in carcere ſunt recluſi. Decidentes aūt de luce in tenebrā. de ſcientia i ignorantiā de dilectiōe in odiū ⁊ inuidiam. de ſumma felicitate in ſummam miſeriā. vt dicit Greg'. Item demones preſunt demonib⁹ ſm maiorē ſcientiaz et minorē. alijs ſubſunt. vt di. Ambro. ſup Lucā. Quamuis enī obſtinati ſint in malo viuaci tamē ſenſu non ſunt penitus ſpoliati. Nam vt di. Iſido. triplici acumīe vigēt demones. Nā quedā ſcīūt ſubtilitate nature. quedam experientia temporū et diuturnitate. quedā ſanctorum ſpiritū reuelatiōe. Item demones vt di. Aug'. in eius viuacitate ingenij cognoſcunt ſeminales rerum virtutes. nobis occultas quas p cōgruas ⁊ temperatas elementoz p cōmixtiōes ſpargunt ⁊ ſic diuerſas rerū ſpecies producūt qđ enim poſſ̄ p ſe facere natura ſucceſſiue hoc poteſt diabolus facere per accelerationē operū nature. vnde per artem demonū magi pharaōis ſerpentes ⁊ ranas ſubito produxerūt ſicut ſuper Exo. glo. ſa dicit. Item demonū intentio tota ē ad malū ⁊ ad fatigationē bonoz̄ et ideo elementa ſepe perturbāt tempeſtates in mari ⁊ in aere concitant. fructus terre corrumpūt ⁊ deuaſtant vt patet Apoca. vij. ca. et longe peiora facerent. ſi boni angeli non cohiberēt ⁊ ideo quia ꝓtinue peccāt quocūq; vadūt pēnā ſuā ꝓtinue ſecū portant vt di. Greg'. Item grego. li. moral'. xxxij. demones ſemp afflictiōem iuſtoz expetūt. ſed ſi a deo poteſtatē non accipūt ad temptatiōis articulū nullatenus cōualeſcunt. vnde quādo vnuz malum intulerint. ad faciendū aliud ſubito ſe accingunt. vñ exeuntes ab obſeſſo porcos intrare petierūt. Nam vt ſuā agant maliciam etiā bruta ledere appetunt. qnando cohibente eos diuina potentia homines ledere non preſumunt

Item in libro. xiij. ſm diuerſas diuerſorum completiōes varias diuerſis parant temptationū illaqueantes deceptiōes. nā letos temptāt de luxuria triſtes de diſcordia. timidos d' deſpatiōe ſuperbos de preſumptiōe. Item in libro. xxij. primo antiquus hoſtis temptans quaſi cōſulendo blanda ⁊ illicita animo ſuggerit. poſt ad delectatiōez ptrahit ad extremū p cōſenſum poſſidens violenta conſuetudine premit. vnde de ipſo dicit iob. xli. Strigit caudam ꝛc. Item idem li. xxxij. Nequaq; hoſtis callidus quem pia ꝓmit. ſed calliditate peſtifere ſuaſionis ⁊ fraudulētis ꝓſilijs interficit. qđ dum dulcia reſonant ad noxia cor̄ inclinant. Item idem li. viij. ſicut eſt perditꝰ hūanis ſenſib⁹ ſe obijcit. modo quaſi angelum lucis ſe oſtendit. Item li. xxxiij. in fine mundi tanto feruētior erit ad ſeuiciam quāto ſe ſentit vicinior̄ ad iudicium ⁊ ad pēnam. Item ibidē tūc quicqđ nequiter voluerit callidus exquiret tunc ſuperbis cervicem quam altius erigeret ⁊ per illum dampnatū hominez quē geſtabit omne quod poterit. tunc nequiter oſtendet. Item ibidē li. xxxij. Ꝑparēte iudicio cūcto aſſiſtente celeſtis curie miniſterio. antiquus ille hoſtis diabolꝰ velua crudelis et fortis in medio captiuus adducetur. cum ſuo toto corpe eterne gehenne incendijs mācipabitur vbi. vtiq; inauditum erit ſpectaculū quando hec immaniſſima velua electoz̄ oculis oſtendetur. Hec pauca de infinitis; ꝓprietatib⁹ malignoz̄ ſpūuz ⁊ eoz effectib⁹ dicta ſufficiāt cā breuitatis. alīs x^o ipi' ſathāe ꝓprietates operatiōes ⁊ occultas machinatiōes ſi qs ſcire deſiderat libr'. Greg'. ſup iob plegat ⁊ patrat manume in duob⁹. c. penul'. ſcz. xl. et. xli.

Explicit liber ſecundus

Incipit liber tertius d' ꝓprietatib⁹ ale rōal'.

Diuuante ieſu chriſto i precedētib⁹ aliquas p: oprietates de ſubſtantia penitus incorpoꝛea diuina ſci

licet natura et angelica quātum ad hoc spectat, opusculum breuiter introduximus. nunc cum eiusdē interueniēte auxilio ad creaturam corpoream ſtilum conuertamus. a dignissima creaturarū ſcilicet homine qui naturam et proprietatē sapit tā corpū q̄ ſpūus inchoates.

Capitulum primū

De hominis descriptione.

QUm igitur homo ſm Isidorum sit animal rectiforme mansuetum natura ſm legem rationis disciplinę susceptibile. diuinam habens imaginem in potentia cognoscendi et similitudinem in potentia diligendi. Ad ꝫ vt rudibus puulis hominis proprietates manifestius innotescant a partibus eius ex quibus est compositus est breuiter inchoandum. Et primo a natura dignioꝛi, scilicet ab anima secunduꝫ quam cum substantia angelica conuenit ac concoꝛdat. quia ſm illam supra naturam coꝛpoꝛis homo ad celestia elevatur. Nam sicut dicit Isidorus. homo abusiue ab humo est dictus cum ex societate non tantum coꝛpoꝛis sed animę sit concretus. Et ideo grece antropos id est sursum erectus appellatur. eo q̄ ab ymo ad contemplationem sui artifices ſpiritus regimine subleuatur. vñ poeta. Pronaq̄ cum spectant animalia cetera terram. Os homini sublime dedit celumq̄ videre. Jussit et erectos ad sidera tollere vultus. Homo itaq̄ cecum querat et non tanq̄ pecus ventri obediens mentem in terra figat. Cum etiā ſm Isidoꝛ duplex sit homo scilicet interioꝛ et exterioꝛ. primo ab interiori scilicet anima est tractandum.

Capitulū secūduz

De homine interioꝛi scilicet anima

PRimo igitur videndum est quid sit anima rationalis secūdū rem et ſm diffinitionem. et quid dicatur ſm ethimo. et nominis impositionem. Deinde quid secundum potentiam et virtutem. Tertio quod ſm effectum et operationem. Quarto quid ſm sui perfectibilis comperatinem scilicet que. sit eius proprietas quando cum coꝛpoꝛe coniungitur. et que quando ab eo separat. Essaavo rōalis substancie qua hic intendim⁹ a q̄dā scis ꝫ pbis diffinitur vt spiritus. a quibusdam vt anima. a quibusdam vt anima et spiritus. In quantum autem anima habet naturam spiritus diffinitur ab Augustino in libro de motu cordis.

Capitulum tertiū

Adhuc de anima.

ANima est substantia incoꝛpoꝛea intellectualis illuminatiōis a primo vltima relatione perceptiua. Ex qua diffinitione primam et precipuam cognoscimus rationalis anime proprietatem spiritus enim humanus mediāte post angelos est diuine illuminationis receptiuus. Item inquantum est anima diffinitur dupliciter. Quia vnit coꝛpori sicut et. vt moꝛ mobili et nauta naui. et ſm hoc diffinitur a remigio sic. Anima est substantia incoꝛpoꝛea regens coꝛpus. Et ab augustino de anima et spiritu. Anima est substantia quedam rationis particeps coꝛpoꝛi regendo accommodata. Ex qua diffinitione alia spiritus proprietas elicitur. s. q̄ quadā necessitate amoꝛis et gubernationis ad regimen coꝛpoꝛis fibi vniti naturaliter inclinatur ex quo etiaꝫ patet q̄ anima in coꝛpoꝛe regendo non pꝛ dimensionem loci spacium in coꝛpoꝛe extēditur. sed ei⁹ virtute coꝛpus vndiq̄ regitur et mouetur sicut ponit Calcidius exemplum in cōmento super thimeū de aranea que in medio tele eius residens sentit qualemcunq̄ motum interi⁹ vel exterius factus sic anima in centro coꝛdis residens sine sui distēsiōe totū coꝛpus viuificat omniū mēbꝛoꝛ moꝛ dirigit et gubernat. Prout autē cōparatur coꝛpoꝛi sibi vnito vt forma et pfectio diffinitur a pbo in li. de anima sic. Anima est endelechia. i. actus primus siue pfectiō coꝛpoꝛis phisici organici potētia vitā habētis. Ex q̄ diffinitiōe pꝛ q̄ q̄libet coꝛpoꝛi sit vnibilis. nō tamen

omni sed solum organisato corpi et physico. i. naturaliter ad susceptōez anime cōnalis dispositō infundit ⁊ vnit. Itez inquantū est anima ⁊ spiritus quadruplicater diffinitur. prio in ꝓpatione ad creaturaſ generaliter sicut ait aug̃. in li. de anima ⁊ spū. Ania est oīm similitudo Ex quo patet. q̄ aīa ex sui natura ad susciendū in se oīm rerū similitudines ē apta nata. vt dr in li. de aia ⁊ spū. aīa ad similitudinē totiꝰ sapiētie facta in se oium rerū gerit similitudinē. q̄z similis terre est p̄ eēntiā. aque vero p̄ imaginatiōez aeri p̄ ratiōem firmameto p̄ intellectū celo empireo p̄ intelligētiā. Sexto aūt mō diffinit in compatōe ad deū tanq̄ ad suam cām efficiētē sic. Anima ē deiforme spiraculū vite. Ex quo patet ꝓprietas aīe q̄ nō extraducē. nec ex seminali ratione ꝓpagat. sed ad vivificatiōz corpis adeo infundit ⁊ creatur Itē septimo mō describit in ꝓpatiōe ad deū sicut ad finē suū sic. Ania est ips intellectualis ad dei similitudinē in se ⁊ i corpe ordinata. ⁊ ex hꝫ relucet anime ꝓprietas. scz. q̄ ania nō solum separata beatificat cū angelis vel sicut angelus i omni corpe glorificato ipius felicitas ampliat. Has oēs differētias et diffinitiōes sub quadā generali descriptiōe cōprehendit Jo Damas. omelia ꝓxi. Anima ē substatia viuēs simplex ⁊ incorpea. corpeis oculis fm ꝓpriā naturam inuisibilis ⁊ immortalis rationalis intellectualis inﬁgurabilis organico vtēs corpe ⁊ huic scz corpi vite augmētatiōis sensus ⁊ generatiōis tributiua nō aliū habes pr̄ seipaz itellecta sz ptē suūpsius puriſſimā. Sicut eteni oculus in corpe. ita est anima intellectus arbitrio luēra ⁊ volūtaria ⁊ opatiua volūtate vtibilis quomā creabilis. Hec ergo ex eius grā qui eā cōdidit suscipiens ex q̄ esse ⁊ naturā susceptt. Huculsq̄ Jo. Damas. in c. supradicto Cōsimules etiā ꝓprietates describit Bern. sic dicēs. Aīa insignita dei imagine decorata similitudine dispōsata fide dotata spū. redēpta xpi sanguine deputata cū angelis. capax beatitudis hēres salutis princeps rationis. qd tibi cū carne? Exutis multis diffinitōibꝫ ⁊ descriptōibꝫ variis varie ꝓprietates aīe quo ad esse nature et etiam gratie iam reluceut.

Capitulum quartum. Unō ania sit a phisicis descripta.

Quid tñ fm rem sit ania. pluribꝫ incertū est. Hā circa hoc antiqui legūtur plurivarias q̄si contrarias sententias ꝓtulisse. Recitat eni Aristoteles. in li. de aīa. q̄ plato posuit animā eēntiaz se mouentē. Seno vo dicit animā eē numerū se mouentē. Pictagoraſ armoniā. paphino⁹ ydeā. Asclepiadeſ vo dicit animā eē quicq̄ sensuū exercitiuū siue ꝓsonū. Ypocras aūt spūm tenuē per omne corpus dispsum. Eradi⁹ phisicus lucē vel scintillā eēntie animā vocat. Democritus spūm insertū athomis. vñ propter facilitatē mot⁹ totū corp⁹ aīe puriſſimū asserit. Permenides dicit eā ex terra et igne esse Epicurus dicit aiaz q̄ndā spēz ex igne ⁊ aere esse. Jperr⁹ dicit animā quendā vigorē igneū fore. Juxta illud Jgne⁹ ē illis vigor ⁊ celestis origo. Cū ergo tot ⁊ tā diuersa de substātia anie a sapientibꝫ sint relata. ꝫ solum sufficiat quo ad pñs q̄ fm sanctoz dicta. Ania est quedā spūalis et intellectualis rationalis substātia ad vivificandū ⁊ perficiendū corp⁹ humanū a deo ex nihilo sic creata. vnde q̄ substantia est cōtratioz susceptiua susceptibilis eni est scīētie ⁊ ignorantie virtutis ⁊ malicie ⁊ hoc sine substantie sue immutatione seu deperditione. Item quia incorporea est non est sensu corpali peruia neq̄ fm dimensionem extensiua. Item quia simplex est in natura. ideo nec augmenti nec decrimēti est in sua essentia receptiua. ⁊ ideo nec in corpe maiori est maior. nec in minori minor. vt dicit augustinus. Item cūs simplex sit ⁊ inuariabilis in substātia sua. est tamen in potentia sua multiplex. Hā multitudo in virtute et in potentia non ponit maioritatem in natura vel minoritatem. sed quo ad varios effectus est potentialis multitudo in anima. vnde non est maior in tribus q̄ in vna. nec minor est in vna in q̄ tribus.

patet itaq; multiplex anime ꝓprietas ꝑm rem ⁊ diffinitionem. lucidius aũt patebit aie ꝯditio ꝙ nobis ipsi⁹ ipsitiõs

Capitulum quintũ

Quomodo aia nomẽ a gẽtilibꝫ cepit

Anima igitur ꝑm Jsido. a gentilibꝫ nom̃ accepit, ꝙ eo ꝙ ꝑm eoꝝ opinionẽ ventus sit. qz aereꝫ ore attrahẽtes viuere videmur. Sed illud aptissime falsum est quia multo ꝓius anima corpi infunditur q̃ aer ore capiatur. qz in genitricis vtero statim viuit q̃ a dño infunditur ⁊ creatur. Anima igitur dicit. eo ꝙ viuit. ⁊ ꝯ corpus cui infunditur animat ⁊ viuificat. Spiritus vero dicitur. qz vitam in se habet spirituale animalẽ et naturalem. et qz spirare facit ipsum corpus. Jdem etiã in essentia ẽ anima ⁊ animus. sed anima ꝺicit vitã ꝑm rationem animus ꝺ consilium. vnde dicũt pbi animaꝫ. i. vitã sine animo i. sine ꝺsilio ꝓmanere. Dicitur etiã anima mens. qz tanq̃ capnt eminet vel qz meminit. vnde homo ꝑm mentẽ ꝺ imago dei. Jtem multa nomina anime sũt ita cõiuncta ꝙ vnum ꝙ alio sepe ponit̃ et ꝙ diuersa nomina anima diuersis respectibꝫ nominatur. Anima enim dicitur dum animat ⁊ viuificat. Mens in quantum recolligit. Animus dũ vult. Ratio dum rectũ iudicat. Spiritus dum spirat. Sensus dũ aliquid sentit. Hñ ⁊ ꝓ hiis anie ꝓprietatibꝫ scẽtia que anime qualitas est a sensu nomẽ accepit. Hucusq; Jsidorus libro vndecimo. capi. i.

Capitulum sextuꝫ

De potentijs anime.

Anima vero plures habet potentias cum sit in substãtia vna multiplicẽ habet ꝺpationẽ ꝑm quã oꝑtuit diuersam potentiaꝝ ipsius oñdere ꝓtitionẽ. Cõpatur ei ad corꝑ⁹ ⁊ ad finẽ suũ. ⁊ ad actũ suũ. ꝑm cõpatiõꝫ ꝺ ad corꝑ⁹ quidꝫ habet potẽtias quarũ prima est ꝑm Augus. sensualitas qne vis est anime qua mouetur ⁊ tendit in corꝑis sensus ateq; appetitus rerũ ad corꝑ⁹ ꝓtinentiũ. Hac potentia mouetur animal ad appetendũ delectabilia. refugit q̃q; nociua. Secũda potentia est sensus scilicet vis anime qua cognoscit res sensibiles ⁊ corꝑales qñ sunt pñtes. Tertia est imaginatio qua anima intuetur formas rerũ corꝑaliũ cum sunt absentes. Quarta est ratio que inter bonum ⁊ malum verũ et falsum discernit. Quinta est intellectus que res non materiales sed intelligibiles cõprehendit vt ipse deum ⁊ angelũ ⁊ huiusmodi. Tres ꝓme potentie. s. sensualitas sensus et imaginatio sunt in anima, put est corꝑi vnibꝫ et ei influit vitam ⁊ sensum interiorem ⁊ exteriorẽ ad ipsius copis pfectionẽ. ⁊ hꝫ potẽtie hominibꝫ ⁊ brutis sunt cõmunes. due ꝙ ꝺ alie. s. ratio ⁊ intellect⁹ sunt in ea, put a corꝑe est sepabilis ⁊ remanet sepata sicut angelus ⁊ hoc ꝑm duplicẽ aspectũ. Respicit nanq; superiora ⁊ sic intellect⁹ nũcupatur. respicit ⁊ inferioꝝa. ⁊ sic ratio dicitur. ꝓout aũt anima cõpatur ad finem sunum triplicẽ habet potẽtiam scilicet rationalem qua tendit in verũ. concupiscibilem qua tendit in bonũ. irascibilem qua tendit in arduum et eternũ. Jn rationali est cognitio veri in cõcupiscibili voluntas ⁊ desiderium boni. in irascibili est fuga cõtrarij. s. mali. Dis itaq; potentia sic considerata est cognitiua siue apprehensiua veri ⁊ effectiua boni vel motiua ad fugam mali. De vi igitur apprehensiua siue rationali omnis sensus oritur. De vi aũt motiua cõcupiscibili ⁊ irascibili nascitur omnis affectio siue affectus. que affectiões sunt quattuor. s. gaudium spes timor et dolor. prime due nascuntur de concupiscibili nam de re quã cõcupiscimus gaudemus ⁊ gaudẽdo speramus. Due vero alie. scz timor ⁊ dolor oriuntur de irascibili. quia de eo quod odimus tã dolem⁹ et dolendo timem⁹. Hi siquidẽ quattuor affect⁹ vtutũ omniũ ⁊ viciorꝝ quedaꝫ sunt substrata materia ſic, alis ẽ ostensũ et hoc patet ꝙ aug. libro de anima ⁊ spũ vbi hec oia declarantur.

Capitulũ septimũ

De triplici potentia anime.

Rout vero ꝯsideratur anima ad suum actū triplex potētia occurrit. s. vegetabilis sensibilis ratōnalis. immo i diuersis subiectis triplex dicit anima. scz vegetabilis que est i plātis z radicibus. sensibilis que est in brutis z animalibus. rationalis in hominibus. Unde animā vegetabilē comparat phūs triangulo. quia hmōi tres sunt ptes. generatiua/ nutritiua/ augmentatiua. Unde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria. Animā sensibilem ꝯparat quadrangulo qz quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos anima sensibilis duos facit triangulos potentiarū vbicūqz enim anima est sensibilis ibi vegetabilis inuenitur sed nō econuerso. Animā autem rationalez cōpat circulo ratione sue pfectionis z capacitatis. Omniū eni figuratū ysoperimetrarum. i. equales ambitus habentiū maxim⁹ est circulus. Quamuis eni pfectibilis facta sit in scientia z virtutibus anima rationalis. vt dicitur in libro de anima pfectissima est z capacissima instar circuli quantū ad potētias naturales. vnde supposita anima rationali presupponit potentia vegetabilis z sensibilis. sed non conuertitur

Capitulum octauum. De anima vegetabili

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuam necessariaz ad multiplicatiōem specierum potentiā nutritiuā ad cōseruationem indiuidui sed potētiam augmentatiuā ad pfectiōem subiecti. Huic autez virtuti vegetabili quattuor deseruiunt scilicet virtus appetitiua que fuit necessaria in nutrimento. digestiua que separat cōueniēs ab incōuenienti in nutrimento retentiua que trāsmittit ad singulas partes in alimēto z ad singulos ramos i plantis qđ cōueniens est in alimento z cōiungitur eis vt restauretur deperditum in animalibꝫ cꝫ in plantis. Expulsiua que expellit illud qđ nature est inconueniens et nociuum. Sunt et alie virtutes potentie vegetabili administrantes vt immutatiua. informatiua. assimilatiua. perfectibilis aspera lenis quarū differentias non intendim⁹ psequi. qz in libro Johannicij per se patēt. Ex predictis igitur breuiter recollige q⁹ anima potentiam vegetabilē in plantis de similibus similia producit z producta in esse multiplicat. et custodit. Item que sunt necessaria ad nutrimētum appetit recipit incorporat atqz vnit. Item que inconuenientia sunt abijcit et excludit. Item per generatiuam virtutē cui deseruit passiua multiplicat speciē et ad esse perducit. Item per nutritiuam speciem multiplicatā renouet atqz nutrit. Itē p augmentatiuā subiectū dilatando i debita quātitate perficit et pducit. Item senio et tpis mutabilitate defecit z tandem pereunte corpore ipsa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant.

Capitulum nonū De anima sensibili

De anima autem sensibili quantum ad potentiarum suarum differentias aliqua pauca breuiter sunt dicenda. Nam virtus sensibil⁹ in subtilissimis cerebri ventriculis sedē habet. ab ipso aūt cerebro per neruos et arterias p singulas ptes animalis se diffundens motum et sensum voluntatiū in singulis membris operatur. Duplicem itaqz habet anima sensibilis potestatem. i. apprehensiuā z motiuā. Et apprehensiua vero diuiditur in sensum cōmunem siue interiorem z in sensum ꝑticularem siue exteriorem. sensus vero exteriores ptinet visum auditum gustū odoratū z tactuz. iste sensus in suis organis pducit talē ad effectū. Quidā neruus q⁹ ab anathomia dr obtic⁹ descēdit a cerebro ad oculos seu ad oculoz pupillas z ramificat in duas ptes. z ali⁹ qdē ad aures. tert⁹ ad nares. quart⁹ ad linguam z palatū. quint⁹ ramificat ad orgāa tact⁹ p totū corp⁹. Per istos itaqz neruos spirit⁹ sensibilis vbiqz diffūdit p corp⁹ z ei⁹ virtute totū sensibile z mobile reddit ex cui⁹

spiritus diffusione per neruos arterias et musculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

Capitulum decimum de sensu cõmuni siue interiori

Sensus vero cõis siue interior diuiditur in tres ptes sm tres cerebri regiones. nã in cerebro sunt tres cellule. scilicet anterior: in qua virtus imaginatiua operatur. que quidem ea que sensus extrinsecus apprehendit interius ordinat z componit. Ut dicat Johannicius. Est et media cellula. scilicet logistica in qua ratio sensibilis vel estimatiua virt' dominatur. Est iterũ et tertia z postrema que est memoratiua que ea que apprehensa sunt p imaginatiõem siue rationem i thesauro memorie retinet z custodit.

Capitulum vndecimum. De virtute sensitiua.

Sensus itaq; siue sensitiua virtus que ab anima sensibili procedit est potentia qua anima de coloribus saporib; et aliis sensuũ obiectis iudicatr discernit. Imaginatiua vero est virtus qua formas pr' a particularibus receptas ẽ̃ uis absentes apprehẽdimus. vt patet quando mõtes aureos cogitamus. vel qñ ppter similitudinem aliorũ montium z monte pernaso somniamus. Vis autem estimatiua siue ratio sensibilis est sm quã in precauẽdis malis nobis vel in delectabilibus cõsequendis prudentes sunt homines z sagaces. z hec estimatiua nobis cõmunis est et brutis vt patet in canib; et etiam lupis. Ratione tamen propie loquendo nõ vtũtur. sed quadã forti et solerti estimatiõe. sed de hoc alias. Memoratiua vero est vis ꝓseruatiua siue recordatiua per quam species rerũ ne in obliuionem veniãt reponimus z reseruamus. Unde dicit q̃dam: memoria est archa siue cistula rationis.

Capitulum duodecimum. De virtute sensibili motiua.

Virtus aũt sensibilis motiua diuidit in naturalez vitalẽ z animalẽ. Virtus aũt naturalis est motiua humorum in corpore animalis pernas. z habet sedem suam principaliter in epate. eo q; ibi principaliter operetur. Virtus quoq; vitalis habet motum suum per arterias in quibus mouet spiritus a corde procedẽtes. Nam hec virt' sedẽ suaz habet in corde. vnde oriunt̃ arterie sicut ex epate vene nascuntur. tanti enim caloris est cor q; nisi frigido aere attractio eius calor mitigaretur. vtiq; in semetipso suffocaretur. Propter quod per arterias et pulmonem necesse est aerem attrahere z eius incendiũ mitigare. Virtus autem animalis motiua que principaliter sedem habet in vẽtriculis cerebri a quo oriuntur oĩs nerui mediante nucha. id est medulla spinali que est in spondilibus vsi mouet omnia membra. Primo enim mouet neruos et musculos et lacertos. q̃ moti mouent et alia membra motu voluntario in omnem partẽ. Sm vero q; mouet manus dicitur virtus operatiua. Sm vero q; se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur virtus progressiua eo q; sm eam mouentur animalia motu progressiuo. Recollige igitur breuiter anime sensibilis proprietates huic tractatui cõgruentes. Est igitur anima sensibilis quedam spiritualis substantia vegetabili nobilior et dignior. Rationabili vero lõge indignior et ignobilior. Hã eius esse et operatio dependet a materia siue subiecto cui' est perfectiua. Unde peremptum corpore perit eius essentia z operatio nec pmanet a corpe separata. ẽ̃ diu tamen est in corpore nobiles habet operationes. Est enim corporum animalium sensificatiua et in ipsis sensuũ interiorum z exteriorum sm organorum exigẽtia completiua. Item omnium membrorũ sm omnem partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sui virtutis distributiua vel diffusiua. Item secundum maiorem nobilitatem organorum et membrorum est nobiliũ actionum pductiua. Itẽ somni

et vigilie in animalibus est effectiua. Item virtute eius ad interioza reuocata i interioribz corpis fortius ē actiua Item diffusa p exteriozes sensus ⁊ circa diuersa occupata debilius in singulis opatur. qñ enī actualiter intēditur invisu debilitaf ⁊ remittitur in auditu ⁊ sic de alijs. Vñ dicit. Sigulis intentus minoz ēad singula sensus. Item in extremis ⁊ nimis excellentibz eī⁹ virtus obtūditur. ꝫ in medijs delectatur. Item eī⁹ virt⁹ et opatio impedit qñ ꝓpter opilatiōem meatuū ⁊ pozoz in membris spiritui sensibili via seu transit⁹ negatur vt in paraliticis epilēticis ⁊ alijs patet Item ex nimio caloze dissoluēte ⁊ pozos dilatāte virtus eius dissolui⁹ sicut ex nimia frigiditate ꝓstringēte ne se diffundat coartatur. Item ex odoziferis virt⁹ animalis ōpdita restauratur sicut ex fetidis corrumpit⁹ ⁊ grauatur. Sed hec de virtute sensibili iam sufficiant .

Cap. tredecimum

De anima rationali

ANima vero rationalis .siue intellectiua idē est qđ intellectus Vñ diuiditur ꝑm duos ꝓcipales actus. i. intellectū speculatiuū ⁊ intellectū practicū. Intellect⁹ enī speculatiuus exercetur in cōtēplatione. intellect⁹ vero practicus in opatione. Et ꝑm hanc radicē diuidit⁹ vita activa ⁊ contēplativa. Anima igitur rōnalis ꝓpria est et incorruptibilis ac immortalis ꝓpter qđ et ꝓcipalis eī⁹ actus. s. intelligere nullaten⁹ dependet a corpe. ⁊ ideo ꝑfecte viuit ⁊ intelligit. a corpe seperata imo quāto plus se corpi imersit. tāto tardius ⁊ imꝑfect⁹ intelligit et quanto se magis a carnalib⁹ nexibus subtraxerit tanto facili⁹ ⁊ clari⁹ apprehendit. Ideo aūt hic imersionē vel ꝑāstasticā imaginatiōez vel per delectatiōem carnis siue tam paluū dilectiōez. vñ dicit Greg. homo sicut in medio creat⁹ est vt eēt inferior angelo superiozq; iumēto. ita habz aliquid qđ necesse est cōuenire cuz summo ⁊ aliquid cū infimo. Immortalitatem quidē habet ipūs cū angelo. mortalitatē corpis cū iumēto. Anima igitur si ad veū p rationē conuertitur illuminatur meliozat⁹ ⁊ ꝑficit⁹. Si vo p affectiōes ad creaturas conuertit⁹ obscuratur corrūpit⁹ et exteriozatur. cuius enī ala in se ꝯsideratā immortalis sit ⁊ ꝓpetua. passibilis est tamē ex colligatiōe corpis cui ē ꝯiuncta. vñ Aug⁹. in li. de ala ⁊ spū. ale iacoz poribz viuētes p dilectiōem rez sensibiliū corpalib⁹ afficiūtur a corpibus exeuntes in eisdez imaginib⁹ tormenta patiūtur. ꝓpterea enī corpalibus passiōib⁹ ibidē detinere possunt. qz hic mūdate a corruptiōe corpoz nō fuerūt. Ex quo patet q⁹ anima cuius in sui natura sit purissima. ipuritatē cōtrahit a carne cum originaliter ē corrupta sicut vinū vel ali⁹ q̄cūq; liquoz ex vase corrupto ꝯtrahit infectiōez. ⁊ iō exuta a corpe qñq; ex colligatiōe corpis secū sordes defert ⁊ iō necesse est vt purgēt sicut gēma de luto nouit emūdata. Hec aūt omnia de dictis Aug⁹ sunt excepta. Recolligē igitur ex ꝓdictis q⁹ ala rōnalis inter oēs creaturas diuine imaginis ⁊ similitudinis ē expressi⁹ representatiua ⁊ ꝙ qz trina est in potētia cuius vnica ⁊ simplex sit in natura. Item omniū rerum similitudinem est in se cōtentiua. Et ideo anima dicitur omniū rerū similitudo. vt dicit Aug⁹. Item semel creata in corpe vel extra corpus est in esse perpetuo permāsiua. Nam vt dicit Cassiod. nunq; ad diuinā imaginez diceretur creata si mortis termino clauderetur. Item endelechia est corpis organici ꝓsici. ⁊ ideo ipsius corpis in parte et in toto est ꝑfectiua. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni ⁊ mali veri ⁊ falsi diiudicatiua et litere electiua Item ꝑm diuersas potētias formarum et specieꝝ diuersarū rerum presentiū et absentiū est apprehēsiua. Hā res materiales p suas naturales formas presentes vel absentes discernit. res vero immateriales per sui presentiam comprehendit. vt ait Augustinus. Item per reflexionē suiipsius supra se. suiipsius est cognitiua vt dicit philosophus. Nam videndo et intelligendo cognoscit se ee. Item illuminationum ⁊ impressionuz

diuersarū: ad motū tabule est naturaliter receptiua. Item cū naturaliter inhereat corpori corpi vniri appetat. vnionis cū corpe est naturalite raffectiua. Itē naturaliter est appetitiua boni: malicie fugitiua cuius enī ex defectu libertatis arbitrij quicq malū eligat. tamen ex natura malo remurmurat. vt dicit Augustinus. Unde anima vegetabilis appetit eē. sensibilis appetit bene esse: rationalis autē affectat optimū esse. Et iō nunq̄ quiescit. nisi cū optimo cōiungat. Locus enī anime rationalis est deus: ad quē mouet vt in eo quiescat nō p distensionez sed potius per deiformitatē et amorē. De istis q̄ anime proprietates cum aliis supra positis iam sufficiant.

Ca. XIIII. De virtutibus anime quibus potens est suas operationes exercere.

Postq̄ dictum est de proprietatibus anime in se et in suo corpe cōsiderate: restat videre de ipsius virtutibus quibus potens est suas opationes in corpore exercere. Hec autē virtus est potentia anime ei essentialiter attributa ad suas peragendas in corpore actiones. Nam mediante hac virtute corpus vnificat. coartat et arctias cōstringit continuet dilatat. sensum et motum voluntarium omni animato corpori administrat. vt dicit Constan. libro. xij. Decitaq̄ est triplex. naturalis que est in epate. vitalis siue spiritualis que in corde. animalis que in cerebro sedem habet Actio igitur virtutis naturalis in animalibus et in plātis communis est que generat/nutrit et augmentat. vt dicit idem Constan. Est autē generatio prout hic sumitur substantie humoris vel rationis seminalis in substantiam plante vel animalis operatiōe nature facta mutatio. Et hec virtus incipit operari a tempore generatiōis vsq̄ ad pfectiōem plante vel animalis. Huic aūt generationi naturali due virtutes. s. immutatiua et informatiua subministrāt. Hā virt' immutatiua ē illa que substātiā semis trāsmutat et querit i substantiam singularē ptiū plāte vel animalis. Et hec virt' istā facit transmutatiōez mediantibus q̄ttuor qualitatibus primis. s. calido/frigo/humido et sicco. nam p calidū et humidum operatur substātiam molliorem vt carnem in animalibus. flores et medullam in arboribus. p caliduz et siccum operatur radices in vegetabilibus: cor in animātibus. per frigidum et humidū opatur in plātarū foliis et animaliū pilis. per frigidum et siccum opatur in neruis et ossibus animalium in truncis et corticibus arborū et plantarum. Virtus vo secūdaria scilicet informatiua actiōi nature in generatiōibus est necessaria. q̄ ordinat et distinguit formam et speciē ipi generato p partes singulas ogruētes. Hā hec virtus pforanda pforat. vacua cōcauat. aspera lenificat. et nimis lenia asperat. et vnicuiq̄ pticule superficiem pficit et figurat. De aūt due virtutes scz immutatiua et informatiua nō diutius operantur nisi quousq̄ ipa res generata vt animal vel plāta inesse nature cōpleat. Et ideo necesse fuit vt virtus nutritiua ad cōseruatiōem generationis cōtinue sequeretur. est enim ipsius generatiue virtutis adiutrix et ministra. q̄ in longitudine latitudine et profunditate augmentat et extendit ipm generatum. Pascitiua quoq̄ virtus nutritiua adiuuat et ei ministrat q̄ cibū ab anima alibi assumptū in mēbris assimilat et solidat et quod dissolutū est ac deperditum vi caloris vel aliqua passione aeris reparat et restaurat. et ideo natura mirabilis pascituam virtutē nutritiue fecē adiutricē et vtrūq̄ subiecit ministerio virtutis generatiue. Huic ergo pascitiue vtuti q̄tuor virtutes pticulares subministrat. s. appetitiua q̄ nutrimentū cōueniēs attrahit ipsis membris et ad nutrimentū carnis attrahit tpamētū sanguinis. ad nutrimētum cerebri et pulmonis tempamentū fleumatis. et sic de aliis. Item ei coopatur virtus digestiua q̄ conuenientia ab inconuenientibus nutriendo separat et diuidit puram ab impuro. Itē virtus retentiua que. s. purū nutrimen

tum custodit. et quod iaz actiõe nature
excoctũ est singulis mẽbris incorpat. as
similat atqz vnit. Itẽ expulsiua que su
pflua membris tracta eis nullaten⁹ as
similando necessaria expellit. Et ideo si
cut vis appetitiua opat cũ calido z sic
co z digestiua cũ calido z humido z rete
tiua cũ frigido z sicco. sic expulsiua cũ fri
gido z humido opatur.

Ca. xv. De virtu

te vitali cuius initium est coz.

Jrtutẽ autẽ naturalẽ sequit
virtus vitalis que vnificat
cui⁹ fundamentũ siue p̃ium
do miciliũ est coz a q̃ procedit
vita ad omia mẽbra viuificãda. Jstius
virtutis opationi coopatur vis volũta
rie motiua. qua coz z arterie dilatãtur
et cõstringũt. Et dicit hec dilatatio mo
tus cordis a medio in oẽs extremitates
Sic ecõuerso ostrictio dz motus ab ex
tremitatibꝫ ad ipm mediũ sicut est i fa
brox follibus videre. Virtus ergo vita
lis coz dilatãdo mediante pulmone ad
coz acrẽ attrahit et a corde ad alia mem
bra p arterias trasmittit. Et ista virtus
per virtutẽ dilatatiuã cordis z cõstricti
uã anhelitũ in animali opatur qui mo
uet pectus motu continuo. neruis tamẽ
motis primitus z lacertis. Jste autez
flatus siue anhelit⁹ necessari⁹ est ad ca
loris naturalis mitigatiõz. et ad spirit⁹
vitalis nutrimẽtũ. necnõ ad spiritus
animalis generatiõem. Custodia eniz
caloris naturalis est frigidi aeris tpa
tus attractus z custodia vitalis. ex cui⁹
tpamẽto generat spũs animalis z ideo
ad vite conseruatiõez nihil est magis
necessariũ q̃z anhelitus. bene disp̃situs
in osbꝰ ordinat⁹. Dec oia habentur a
Constan. in pantegni. Sine cibꝰ eum
et potu ad hzã põt ꝓsistere animal. sine
attractione vero aeris nec ad momentũ
põt animal indebita cõsistentia perma
nere. Corrũpitur tamen hic anhelitus
siue aer attractus multis modis. z seq̃
tur necessario destructio animalis. Pri
mo ex cerebri mala disp̃sitiõe. nam ce
rebro quocũq̃z mõ in suo officio impedito
apter defectũ influentie spirituum. defi
cit cordis dilatatio et debita constrictio
Unde seq̃tur necessario animalis suffo
catio. vt patz in apoplexia z in alijs cau
sis consimilibus. Jtem idem accidit ex
cordis lesione qñ humorũ ibi naturaliũ
existentiũ fit euacuatio z per consequẽs
spirituũ exinanitio z sic aeris attractio
non habet locuz. Jtem idẽ accidit ex su
bita caloris naturalis ad interiora coz
dis repcussione vt patet in timoꝛosis et
fleubothomis. qui aliquãdo deficiunt et
syncopisant. Jtem idem accidit ex epa
tis infectione. nã corruptio epatis ge
neratiõz aufert puri sanguis quo calox
naturalis nutrit. quo oblato spũs vi
talis deficit z per cõsequẽs anhelitus pti
culariter vel vniuersaliter impedit. Itẽ
idem accidit ex pulmonis ꝓfocatione.
et patet in ptisicis in quibꝰ ventus astri
ctus p occultos poꝛos euanescit z ad tẽ
perandũ calorẽ cordis nullatenus satis
facit. Jtem idẽ accidit in omni z maxi
me interioris vacuitatis corpis subita
repletiõe. vt patet in submersis in qui
bus poꝛis opilatis anhelitus interclu
ditur z simpliciter impeditur. Jtem ex
nimia aeris corruptiõe. vt patet in pe
stilentia z corrupto aere q̃ spũs vitalis
suũ cõtrariũ fugiẽs interioribus cordis
se intercludit z ex corrupto aere iam op
pressus coz et alia corpis mẽbra regere
non sufficit. ymo deficit i se. z quasi subi
to euanescat. z tũc moꝛs est i potris Itẽ
ex humorum thoracis z pectoris infecti
ua corruptione. vt patet z in lepꝛosis.
Itẽ ex viaz canaliũ pulmõis obstructiõe. vt patet in asmaticis z anhelosis z
alijs. Itẽ ex spẽali cordis corruptiõe siẽ
ex moꝛsu alicuius venenosi repulis cu
ius venenũ ad coz penetrãs naturalem
calorẽ vincit. et sic anhelitus via inter
cludit. Jtem nimia calidi aeris rarefa
ctiõe sicut cõtingit ex balneo nimis cali
do vl sole feruentissimo poꝛos nimis ra
refaciente z aperiente. vnde fit nimia
caloris naturalis exalatio z sic nõ suffi
cit aer frigidus attract⁹ ad caloris acci
dentalis mitigatiõz. z sic anhelit⁹ impe
dit. Itẽ idẽ accidit ex aere nimis frigido

lacertos ⁊ neruos pectoris cõstringẽte vñ ⁊ vis attractiua aeris impedit. vtz in vomientibꝫ supꝰ niuẽ. Item idẽ qñqꝫ cõtingit ex vena cordis q̃ dr cõcaua vena opilatiõe qua opilata ⁊ intercluſa tenegatur tranſitus ſiue via ſanguis ab epate ad cor ad vitalis ſpiritus nutrimẽtũ vnde caloꝛe intẽſo ⁊ humoꝛe ſubtracto animal ſuffocatur. qz non ſufficit aer ad coꝛ refrigerãdum. Item idez accidit ex colere ſiue alteriꝰ humoris in ſubtiliſſimis venis cordis intẽſione. vt pz i acutis febꝛibus in quibꝫ deficit anhelitus.

Item ex gutturis ⁊ aliorũ meatuũ exteriorũ nimia ⁊ violenta ꝓſtrictiõe vt ẽ videre in ſuſpenſis ⁊ ſuffocatis in quibꝫ intercepto anhelitu coꝛ ſubito incendit ⁊ ſic animal ſubito moꝛitur. Dis et multis alijs modis. vitalis vꝛtus ꝓ defectũ anhelitus impeditur. Ex virtute ſpirituali, pcedũt ira pugna indignatõ emulatio ⁊ conſimiles paſſiões q̃ ꝗdez ſurgũt in brutis ex motu ſpũalis vꝛtutis cũ impetu ⁊ ſine diſcretiõe. ſed in hominibus ordinãde ſunt ⁊ regẽde ſub certa animi ratiõe. Dec de ſpũali ſiue vitali virtute ſufficiant.

Ca. XVI. De virtute animali

Virtus animalis ſedẽ et locũ habet in ſuperiori pte hominis .ſ. in cerebꝛo. et hec ẽ triplex ordinatiua ſenſitiua et motiua. Ordinatiua ꝓ ſe ſolum explet cerebꝛũ. Nã in pꝛima pte ſui i anteriori cellula ordinat fantaſiam ſiue ymaginationem. in media cellula ordinat eſtimatiuã ⁊ ratiõz ⁊ itez in poſteriori cellula ꝓficit memoriã ⁊ memoratiuã actiõem. Nã virtꝰ ymaginatiua illud qđ formatur imaginat trãſmittit ad iudiciũ rõnis. Ratio vero qđ ab imaginatiõe recipit ⁊ quaſi iudex iudicat ⁊ diffinit ad memoriã trãſmittendo. Memoria ea que fuerũt i intellectu poſita recipit ⁊ tonec ulla ad actum reducat. cõſeruat firmiter ⁊ cuſtodit. Secũda vꝛtus .ſ. ſenſitiua ſic habet formari. nã ſpũs aſalis ab itertio ventꝛiculis cerebꝛi mediãtibꝫ qbuſdã neruis q̃ ſunt molliſſimi ꝓgreditur ex quibꝫ ſenſus formaf. Vñ quidã dicunt cũ ſpũ animali ad oculos vt ibi formetur viſus. Quidã ad nares vt formetur olfactus ⁊ ſic de alijs. Sẽſus igitur viſus ſubtilioꝛ eſt cũ ſit natura eius ignea. Auditus ſenſus eſt aeꝛe qz pcuſſi aeris ſonitus. vnde ſubtilioꝛ eſt olfactus cũ ſit natura eiꝰ fumea. vnde guſtus cũ ſit eiꝰ natura aqua. poſtremo ſenſus tactꝰ groſſior eſt omnibꝫ. quia natura ſua cũ ſit terrea in duris. ſ. in oſſibus ⁊ in neruis/ in aſperis lenibꝫ/ frigidis/ ⁊ calidis eſt neceſſaria. Noꝛ ſenſuũ ſinguli habẽt ſua officia vt immutati ⁊ informati a ſuis obiectis q̃ ſentiũt vt ſua ſenſata intellectui repꝛeſentent.

Ca. XVII. De virtute viſibili.

Sensus igitur viſus cũ ſit igneus eſt ſimpliciſſimꝰ vñ et remotiſſima ſubito ꝓpꝛehendit. Sẽſus aũt viſus ſic formatur. In medio quippe oculi .ſ. in pupilla eſt quidã humor puriſſimus ⁊ lucentiſſimus q̃ criſtalloides a plꝰis eſt vocatꝰ eo ꝙ moꝛe criſtalli ad ſuſcipiendas varias coloꝛ formas ſubito coaptatur. Viſus enim ẽ ſenſus coloꝛ figuraꝝ et formarũ ⁊ ꝓpꝛietatũ exteriꝛ ſuſceptiuꝰ ⁊ diſcretiuꝰ. vñ ad viſum pficiẽdũ ſunt iꝫ neceſſaria. ſ. cauſa efficiẽs. organũ ſiue inſtrumentũ ꝓueniẽs exteriꝛ res opãs ſiue aer ꝛeferens. ale intẽto ⁊ motus mediocris. Cauſa efficiẽs eſt vꝛtus animalis. Inſtrumentũ eſt humoꝛ criſtallinus in vtroqꝫ oculo collocatꝰ. clarꝰ ⁊ rotũdꝰ. Clarus eſt vt ſua claritate ſpũm ⁊ aeꝛẽ ꝙ oculos irradiet. rotũdus vt minus ſit paſſibilis. qz forma rotũda in lateribus eliſa angulos non habet in qbus ꝓtineatur ſupfluitas pꝛeſtitura lectionẽ. Exteriꝛ res coopãs eſt aer ſine quo mediã te viſus nõ poteſt pfici. vt eni viſus pficiat in quibuſdã a ſalibus aeris claritas exigit. in quibuſdam vero obſcuritas. i quibuſdã aũt mediocritas. nã in muris legis exigitur obſcuritas. in ꝛeplionibꝫ ⁊ in quibuſdam alijs animalibus medi

ocritas vt post patebit. Item attentio
etiã anime est necessaria. dum enim cir/
ca rem aliquam inuestigandam alio sen
su est intenta oculus minus pfecte vi/
det. qz re visa nõ iudicat. Item neces
sarius est motus mediocris. si enim mo
ueretur res visa vehementer, ex multo
impetu visus cõfunderetur et ex motu
nimio et cõtinuo dispergeretur vt patet
in remo fracto apparente in aqua ꝓpter
motum aque velociter. Sic etiã aliqñ
lignum oblongum velociter motum ap
paret rotundum. De visu vero qualiter
fiat fuerũt apud veteres varie opinia
nes. Fit aũt ſm philosophũ vt patz ex
primo capitulo pspectiue tripliciter vi
sus. vno modo p directas lineas super
quas venit spẽs rei vise ad visuz: Alio
modo sup reflexas quando scilicet prio
multiplicantur species a re ad speculum
et a speculo fit reflexio ad visum. Tertõ
modo fit per lineas que licet non sint re
flexe ab aliquo. sed diriguntur inter rẽ
et visum. non tamen vadunt incessu re
cto semp. sed aliquando diuertunt a via
recta qñ scilicet mediũ multiplex inter
ponitur. Et sunt ista media diuersarum
dyaphoneitatum vt quando vnum den
sius est et alius rarius id est minus den
sum et rarum. Aliquando enim occur
rit medium alterius nature sed frangi
tur radius siue species radiosa nisi veni
at super lineam cadentem ꝑpendicula
riter sup illud medium secundum occur
rens voco lineam cadere perpendicula
riter super corpus planum ad angulos
rectos. super corpus vero sphericum quan
do cadit in eius centrum. Ad visum au
tem primo modo dictum nouem preci
pue exiguntur sicut habetur ibidẽ. Pri
muz est lumen siue bona dispositio orga
ni visus. Secundum est oppositio visibi
lis contra visum. quia visus tali modo
videndi non videt nisi rem illam a cui
partibz venit species super lineas rectas
cadentes in centrum oculi que omnes
linee ducte a singulis ptibus rei faciũt
vnam pyramidem cuius conus est in
pupilla et basis in re visa. vt patet i hac
figura. Al enim et Blunt (Al D
axes quando videns directe
ituef. pũctuz. c. Quãdo vo i
tuef pũctũ. d. tũc ille due. b. c
exeũtes ab oculis dicũf axes. D L
quia exeũt imediate ab ocu
li medio ad rem visam. Tertiũ est distã
tia ꝓportionalis. Quartum. est situs
determinatus nõ nimis ab axe visuali
elongatus. qz illud scilicet quod multũ
elongatur ab ipso axe licet visui oppona
tur. tamen distincte nõ cognoscit. Axis
visualis est radius ille siue linea que i
telligitur duci a medio visus ad punctũ
rei vise directe ad oppositum in medio
visus. vtz i hac figura Quin Al H
tũ est soliditas seu densitas
rei vise. qz qõ est omnino pui
um nõ videm. nñ et aer non
videtur eo ꝙ est in fine dyaphoneitatis
et nõ habet densitatem vt dicit autor sci
entie pspectiue. Septũ est magnitudo
debita rei visibilis qz res potest esse ita p
ua ꝙ non videbitur in aliqua distantia
qz visus non est nisi per piramidem ad
oculũ venientẽ que si fuerit valde parua
occupabit ptem visus valde puã. Sed
visus non sentit visibile nisi quãdo ps
superficiei siue immutata fuerit quanti
tate visibili. Septimum est raritas me
dij interiacentis. quoniam mediũ si fu
erit densum impedief multiplicatio spe
cierum vt non veniat debito modo et de fa
cili ad pupillam. Octauum est lux. qz
species visibilis non immutat visum
nisi cum luce. Nonum est tempus qz vi
sio fit i tempore sicut ꝓbatur in pspecti
ua. Cuius eni visibile subito ostendatur
visui non tamen discrete cognosceret
nec distincte nisi aliqua habita anime
deliberatione. que moza indiget et tem
pore: Et ideo attentio anime est etiam
necessaria in predictis. vt supza dictum
est. preterea ſm plm non solum venit
species rei vise ad visum secundum pira
midem visualem. sed species visus ad
rem super consimilem piramidem ex
tensam in eodem loco Dicit enim Ari
stoteles. in. xix. libro. de animalibus. ꝙ
nihil aliud est visum videre ꝙm ꝙ visus
exeat ad rem visam Et idem vult aug.

primo libro sup Ben. et vi. musice. a re autem visa nihil venit nisi species eius nec̄ a visu ad rem venit aliud q̄ species eius nihil enim exit ab oculi substantia q̄ corrūperetur sed exit ab oculo conus piramidis ⁊ dilatatur eius basis super totam superficiem rei vise. Item p̄bat autor perspectiue i libro primo q̄ nihil videtur nisi per lucem orientem sup rē visam. ab eadem vsq̄ ad oculum multiplicataz. vnde necessario exigitur tertia piramis. scilicet ipsius lucis. et omnium istorum trium pyramidum coni sunt in oculis ⁊ bases in re visa. Quando ergo visus habet species venientes super has tres pyramides. tunc transit species lucis ⁊ calozis per medium tunicarum et humorū oculi vsq̄ ad humorez cristallinum et ibi incipit anima facere iudicium de re visa per speciem illam. sz ibi non completur. ymo vlterius multiplicatur species vsq̄ ad neruum obticū siue cōcauum qui latet in superficie cerebri ⁊ ibi est virtus visiua in radice. ⁊ supposito primo principali vno. aliter enim vna res semper videretur due. ꝓpter duos oculos nisi continuarentur ad vnum organum in quo sit vna virtus fontalis deriuata ad pupillas. Hec omnia ostendit autor pspectiue. Aliam rationem visus ostendit ⁊ assignat Constan. libro tertio. capitulo vndecimo. Dicit enim spiritum visibilem oculuz et aerem corpora clara esse que irradiatione quadaz sese inuicē irradiando immutant. Aer enim qui iuxta est rem videndaz ab eius proprietatibus immutatur ⁊ sic immutatus oculo se offert a quo spiritus visibilis immutatur. Nam ista virtus visiua vsq̄ ad extremas partes pupille se diffundens aeri immutato adiungitur ⁊ quasi vnum cum illo efficitur et color mediante aere delatus anime iudicio p̄sentatur. Aer enim ex varietate formarum sibi obiectarum facile immutatur sicut videmus ex obiecto panni rubei ad solis radium vicinum aerem colloqari. vnde non est mirum si oculum clarum et diaphanum sibi immediate conuncium qualitate et forma consimili afficiat ⁊ immutet. Quantum igitur sufficit ad presens opusculum breuiter recollige q̄ visus vel virtus visibilis ceteris sensibus est subtilioz et viuacioz. vnde a viuacitate visus nomen accepit. vt dicit Ysidorus. Item ceteris sensibus est dignioz. et ideo sm situm alijs est superioz. Item in effectu tanc̄ quedam ignea vis alijs est potentioz. quia alij sensus propinquioza. hic vero sua virtute remotissima comprehendit sub angulo recto et pyramidali visa diiudicat et discernit. sm nobiliorem naturā et dispositionem organi faciliori modo inter videnda distinguit. Unde dicit Aristotiles libro. vij. q̄ visus bonus est acutus erit ex humore temperato. vnde et aues vt aquile vncorum vnguium sunt acutvi sus. et hoc propter purum ⁊ subtilem humorem et temperatum in organis visus existentem. et tales aues a remotis et altissimis locis vident cibum. etiaz tales aues alte se eleuant q̄ alia volatilia. Aues vero in terra manētes non sunt acuti visus vnde prope et non delonge vident cibum suum Item idem libro. eit. oculi glauci nō sunt acuti visus de die nec̄ nigri de nocte. propter paucitatem autem humorum oculus glauc' mouetur motu maiori. vnde et virtus visiua debilitatur. Nigri autem oculi mouētur minus propter multitudinem humoris. et lumen noctis est debilius et humor in nocte est naturaliter gutiozis motus Et ideo spiritus visibilis intercluditur per humorem et impeditur. Item idem visus senum nō est acutus quoniam senum cutis est rugosa. ex quo patet q̄ ex bonitate organi vel debilitate debilitatur et fortificatur vis videndi vnde dicitur ibidem. Cū oculi animalium habent coopertorium et fuerit humor in pupilla mundus et temperatus et motus etiam temperatus et cutis super pupillam tenuis tunc visus est acutus et videt a remotis. sed tamen non perfecte distinguit a remotis inter colores et differentias corpo-

tis. visus tamē talium animalium melius est visu eorum quorum humor in oculis est multus et non habent cooperturum omnino. Nam propter continuam apertionem spiritus visibilis dissipatur et pupilla etiam de facili leditur et sic visus impeditur. In habentibus vero palpebras et coopercula patet causa contraria. Dicitur etiam ibidem q̄ visus accuti causa invidendo a remotis ē propter situm oculorum. Nam oculus eminens est qui visus et non videbit bene a remotis. sed oculus profundus videt a remotis. Nam motus eius nō diuiditur nec consumitur. sed exit ab eis recte virtus visibilis et vadit directe ad res visas. vnde cum extra oculum non fuerit cooperculum necessario debilitatur visus nec videbit a remotis nisi debiliter. Hucusq̄ Aristotiles. libro duodecimo. Et hec sufficiant que de visus proprietatibus generaliter iam sunt dicta. Nam alia patebunt infra vbi de natura et proprietate oculi tractabitur.

Capitulum decimumoctauum. De auditu

Auditus audibilis in auribus organis suus sortitur effectū. Est autem auditus sensus p̄ prie sonorum perceptiuus. Unde ad perficiendum auditum quatuor ad minus sunt necessaria. scilicet causa efficiens. organum conueniens medium ordinate sonum referens. anime intentio de his conferens vel de his intendēs. Causa efficiēs est virtus animalis audibilis. Instrumentum conueniens est quoddam os petrosum siue cartillaginosum auribus suppositum quod quidem est concauum siccum tortuosum et durum. Cōcauum est siquidem auditus organum vt in sui concauitate spiritum et aerem contineat. Tortuosum est ne stupor ex subita et vehementi allisione natus spiritum audibilem ledat et iō organi circularitate sonus temperate suiceptus spiritum audibilem nō reuerberat sed perficit et delectat. durum etiam est et siccum vt sic eo melior et fortior fiat aeris allisio. et sic sonitus maior fiat. vt patet de tympanis que melius resonant flante borea vento scilicet frigido et sicco cū austro humido atq̄ lēto. vt dicit Constantin⁹. et alia aristo. Si uero referens percussius est aer qui aurium foramina subintrat et allidit os petrosum quod est primum auditus instrumentum. Est etiam necessarie anime intentio. quia cū diu solicita est et intenta ad diuersa minus viget ad perficiendam virtutis audibilis actionem. sicut videmus in multis vndiq̄ circundatis. quia fere nihil audiunt cuius mens ad singula suam non habet attentionem. et ideo nihil percipitur tunc auditu. Fit autem auditus hoc modo. Duo nerui ab interiori parte cerebri exeuntes in ossibus petrosis aurium infiguntur per quos spiritus animalis ad ossa defertur p̄dicta quibus exterior aer formam alicuius soni referens ei immediate coniungitur. vnde aer percussus ossa illa allidit et spiritus in eis existēs sm̄ proprietatem aeris ibi existentis et neruos allidentis immutatur. Spiritus uero sic immutatus recurrens ad suam cellulam fantasticam immutationē anime representat. et sic auditus perficitur. Patet igitur q̄ auditus merito dicitur aereus eo q̄ per aerem repercussum habet semper generari. unde est q̄ natura posuit sensum auditus in medio rotundi capitis. vt dicit Aristotiles libro duodecimo. quia auditus circulariter et non directe sonum aeris percussi vndiq̄ apprehendit. Hic etiam sensus sicut et ceteri contristatur. quia corrumpitur in extremis et in medijs delectat et saluatur. vnde dicit Ambrosius in exame. Incolas regionis vbi oritur nilus auditu esse penitus priuatos p̄pter fragorem et strepitu horribilem. quoniam idem fluuius de montis precipicio corruens incolarum auribus inculere consuenit stuporem et surditatem. Hic etiam sensus sicut et ceteri multis subiacet passionibus. quia quandoq̄ tor-

auferturet tunc surditas vocatur. Et quandoq; minoratur.et tunc grauitas auditus nominatur.quandoq; autem cursum suum egreditur.causa antez passionis quandoq; est ex vicio cerebri siue nerui qui est via auditus. et hoc qz opilatur.vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur Item ex vicio ipsarum antrium quia quandoq; a diuersis humoribus corrumpuntur.quandoq; putredines in suis concauitatibus coadunantur.quandoq; lapides vel alia que transitum aeris ad spiritum audibilem impediunt immittuntur.quandoq; ex tritillatione vermium et corrosione nerui audibiles molestantur.quandoq; etiaz ex aere corrupto calido vel frigido instrumenta auditus inficiuntur et leduntur quandoq; etiam ex grossa ventositate in poris neruorum sensibilium interclusa via auditus impeditur vt patet in illis in quibus videtur q̄ audiant fistolas cornua aut campanas ex quibus omnibus virtus auditiua leditur vel aufertur sicut in tractatu aurium post dicetur.

Capitulum decimumnonum. De olfactu.

OLfactus siue odoratus ē sensus proprie odorum perceptiuus Ad quem perficiendum exigitur spiritus animalis tā q̄ causa efficiens. Necessarium autem est organum expediens scilicet narium perfecta dispositio in quibus sunt caruncule ad modum mammillarum pendētes que sunt p̄pria organa odoratus.z recipiunt spiritum animalem per quosdā neruos a cerebro descendentes. Nares enim nō sunt proprie instrumenta olfactus que sunt cartillaginose.z ideo sunt insensibiles.qō patet quia eis absasis non priuatur animal odoratu. Similiter nos per fetida loca transeuntes si flatuz represserimus subintrantem nares aerem fetidum non sentimus.et hoc est quia ille caruncule opilate quasi quodā motu voluntario sunt obstructe. Sūt etiam hę caruncule concaue et spongiose ideo concaue vt in sua concaua porositate fumum a re odorabili recipiant resolutum. Ideo etiaz sunt spongiose vt in eis vigeat virtus attractiua. et ideo exterioz necessaria est aeris cooperatio vt scilicet aer ſm fumositatez a re odoranda resolutus immutetur et in ipsis carunculis incorporetur Unde sic haberi fieri odoratus. Spiritꝰ animalis p̄ quosdam neruos q̄ dicuntur odorabiles ad predictas caruncules a cerebro transmittuntur.fumus autem corporis odoriferi resolutus aeri admisceatur quem cerebri ventriculi per illas duas caruncules sibi attrahunt et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic per illam immutationem in spiritu animali factam odoris discretio percatur.odoratus autem spectat ad fumosaz naturam seu materiam quoniam habet per eam fieri Odor enim nihil aliud ē q̄ aerea seu fumosa substantia a corpore resoluta .hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessarium et amicabilem attrahit cerebrum sicut cor anhelitum et huiusmodi aeris attractu cerebrum temperatur et confortatur sicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Vapor enim si fuerit malicioſus fetidus z corruptus spiritum animalez corrumpit et sepius pestiferos morbos generat et inducit. Unde olfactus in suo effectu sepius impeditur quandoq; ꝓpter malā cerebri complexōz quādoq; propter humorum crudorum vel corruptorum in neruis odorabilibꝰ numiaz repletionem .vt patet in patientibus fluxum narium seu catarrum.quandoq; propter prauam instrumentuorum olfactus dispositionem.quādo scilicet nimis dilatantur vel nimium constringuntur.quandoq; propter superfluam carnis superexcrescentis opilationem. vt patet in poliposis.quandoq; propter apostematis siue cuiuscunq; humoris corrupti infectionem . quandoq; propter alicuius humoris / calidi et hicci corrosionem . Ut patet in cancrosis

et huiusmodi. Hic sensus propter sui subtilitatem quando bene disponitur virtutem animalem cōfortat et a fumositate superflua euacuat et econuerso si corruptus est aliquo casu vel infectus virtus animalis leditur et in suis actionibus impeditur. Dicit etiam aristoteles, libro duodecimo, q sensus olfactꝰ non est nisi per actionem aeris in animali habenti nasum qui est membrum in medio aliorum sensuum positum in anteriori parte capitis propter iuuamentum anhelitus. Omne animal habens pulmonem habet nasum vel aliud loco nasi propter anhelitus iuuamētum. Unde patet q organum olfactus non solum est in animalibus ad decentiam et decorem, verum etiam ad perficiendum virtutem spiritus animalis et ad tribuendum virtuti vitali in corde adiutorium et vigorem. Hec virtus scilicet odorativa viget in quadrupedibus Unde et solo odore discernūt inter herbas salubres et venenosas et precipue in symeis que equevel magis discernūt inter cibos et cibos per olfactum q̄ per gustum. Deinde in canibus viget maxime illa virtus qui solius odoris ductu ad sentiendum animalium vestigia viua acritate olfactus infallibiliter ꝺ prehendunt. viget etiam in volatilibus precipue in vulturibus quia secundum Ambro. in exameron. et Ysidorus libro duodecimo. capitulo sexto. ita sunt viuacis olfactus q vltra maria cadauera sentiunt in his ergo z in alijs operationis nature conditionibus. admiranda est diuina sapientia que per ista et alia similia dat nobis quodammodo intelligere qualiter per ista sensata materialia ad intellectum eorum que sunt supra sensum sint paulatim cordis interiora ad intelligentiam spiritualium promouenda. et propter hoc ista simpliciter ē in hoc opusculo mea intentō z finis meus. Hec de olfactu dicta sufficiant.

Capitulum vicesimum. de gustu

Gustus est propie sensus saporum perceptiuus. Ad quez gustum sensibiliter perficiendū necessaria sunt illa causalia effectiua materialia z informatiua que et in alijs sensibus iam sunt dicta. Hā virtus animalis est causa efficiens, causa materialis et instrumentalis est lingua propria cum suis arteriis, spiritum animalem ad perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidem lingua sm sue substantie complexionem est concaua porosa humida et insipida. Concaua quidem est vt sui concauitate humorositatem rei gustabilis resolutā in se suscipiat, porosa vt quod esset grossum vel subtile de re gustanda, ad neruos lingue libere subintraret, z vt virtus attractiua ad perficiendum ea plus vigeret, humida quidem est vt cooperare tur ad acceptorum dissolutionem. vt si aliqua sicca et dura forsitan lingue vel palato applicarētur humiditate lingue ad digestionem siue qualemcunq̄ resolutionem facilius aptarentur. Erat etiam et insipida vt esset cuiuslibet rei z saporis faciliꝰ receptiua sicut aqua que si determinatum saporem haberet alterius qualitatem percipere non valeret. Fit autem gustus hoc modo. Duo nerui in medio lingue infiguntur, qui postmodū in multos ramos, in extremitatibus lateralibus lingue dispertiuntur et per eos spiritus animalis in linguaz defertur Cum ergo res gustanda subintrat linguam vel poros neruorum spiritus animalis existens ibi immutatur sm eius proprietates quas postea iudicō anime representat. gustus ergo tanto olfactu grossior est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. quia odoratus natura est fumosa. gustus autē sensibilitas humectatio est aquosa. vt dicit Constan. Hic sensus animali putilis est ad individui conseruationem. gustu enim corrupto vel ablato vis nutritiua deficit et sic substantia animalis paulatim perit. Gustus autem corrumpitur quando sua instrumenta leduntur vel quādo corrupti humo

res in ipsis dominantur. et hoc fit quā/
do non sapozanda sentit. vel quando sa/
pozanda sub propzia qualitate non ap/
prehendit et hoc accidit quando singu/
laris humoz in lingue substantia domi
natur. verbi gratia. si dominatur cole/
ra rubea omnia sentit amara. et si salsū
fleuma sentit salsa et sic de alijs vt patet
in febzicitantibus in quibus dominiū
corzupti humozis gustum inficit et cor
rumpit. Immutatur etiam quādo ledi
tur per malitiam rei. que gustatur. vt pa
tet in aloe. et in alijs nimis amaris quo
rū horrore gustus asperatur. delectatur
autē gustus in dulcibus. pter illā quā
habet cum dulcedine. assimilationem.
quia dulcedo que fundatur sup caliduz
et humidum similis est omnibus mem/
bris que dulcibus maxime nutriuntur
dulcia enim multi sunt nutrimenti. et
de facili membris assimilantur sicut di
cit. Isaac in dieter.

Ca. xxi De tactu

Tactus est sensus specierum tan
gibilium pceptiuus. Nam vir
tute tactus anima apprehendit ca
lidum et humidū frigidum et siccuz. mol
le et durum. lene et asperum. Vel sm Aui
cen. tactus est vis ordinata in nerus to
tius corporis ad apprehendendū qō tan
git. Hic autem sensus licet sit in omni/
bus partibus principaliter tamē viget in
volis manuū et in plantis quas natura
temperatas ista cōposuit ratione vt sci
licet calida et frigida facilius persenti/
rent. sunt autem hē ptes concaue vt tā
genda melius percipiantur. et tenenda
melius et fozcius teneantur. Nerueose
vt ibi vigeat sensibilitas. qz omne ner/
uosum sensibile est. Temperate vt a qli
bet re temperata facilius immutentur
Obiectum itaqz siue sensatum tactus
dici potest cōpositio primarum qualita
tum et quedam cōuenientia ad illas. vt
asperum lene. durum molle. Item hoz
extremis sensus tactus leditur. vt patz
in nimis calido et nimis frigido in medi
is natura delectatur. vt in tepido. Ad
istum autez sensum perficiēdum exigit
ista scilicet causa efficiens. et hec est de
riuatio spiritū animalis ad organa ta/
ctus. Item instrumentum conueniens
et hoc est duplex. scz nerui ō cerebzo egre
dientes singulis membris spiritus ani
malem referentes. Secūdariū vero in
strumentū est caro in qua nerui inuolu/
ti sunt et infixi per quos virtus tangibi
lis operatur. Nam ipsis mediantibus
species rei tangibilis anime iudicio de
portatur Item tertium exigitur. scilicet
exteriozum coopatio que est necessaria
vt res tangenda organo tactus appzo/
pinquet et cuius appzopinquatione spi
ritus animalis in carnez neruis existēs
immutetur et immutatus proprietatez
rei tacte repzesentet. et sic sensus iste in
sua actione fit completus vt dicit Cōs
tan. Hoc autem est propzium sensus
tactus q omnes alij sensus habent/ sin/
gulare membzum et organum sue actio
ni specialiter reputatum Solus autem
tactus est generaliter in membzis om/
nibus exceptis pilis et crinibus et pedū
ac manuum vnguibus in quibus non ē
neruus et per consequens necz sensus.
Hic sensus pre omnibus alijs magis ē
terrestris atqz grossus. et ideo aspera et
dura et cetera huiusmodi terrestres pas
siones sensibus alijs similitudinis gra
tia perfectius cōprehendit. Hic sensus
cuius alijs sensibus ratiōe obiectozum
videatur grossioz esse. suppositis tamen
alijs iudicatur esse vtilioz. qz cuius alij
sensus possint aliqualiter ee sine tactu
tamen bene et complete esse sine tactu
est impossibile. vt dicit philosoph⁹. vn/
de generalioz est tactus ceteris. tum qz
per omnes corpozis particulas diffundi
tur. tum quia omnibus alijs sensibus
cooperatur precipue gustui. Hi enim
duo sensus. scilicet gustus et tactus
sunt magis continui cum ipso corde. et
ideo sunt magis de esse animalis et ō su
is sensatis iudicant expressius et obie/
ctis Omē enim membzorum habet v
num neruum vel duos quibus sensus/
tactus et motus voluntarius perficitur
et completur sicut in anathomia Cōstā.
inuenitur. Leditur aūt iste sensus tact⁹

quandoq; sicut et superiores quandoq; autem ex toto auferrur vbi sensus et mot⁹ voluntarius penitus amittuntur vt contingit in membris paraliticis ⁊ contractis. Item quandoq; minoratur sicut quando aliq̄ membr obdormire dicitur quando scilicet propter aliquam opilationem vel mēbri cōstrictiōem. spiritus sensibilis libere transire per mēbrū non permittitur. Leditur etiam a mala cerebri co mpassione vt patet in epilentiis. qui hora accessiōis etiā tactū ignis non aduertunt Sepe etiam patitur ab extrinseca aeris immutatiōe vt in digitis nimio frigore pstrictis in quib⁹ motus voluntarius impeditur. vnde vnus alium constringere non potest. Itē quādoq; ex partiū corporis incisione. Nam membrū a corpore precisum nihil omnino sentit etiā si concussum fuerit penit⁹ vel combustum. Item membrū etiā manēs in corpore si fuerit aliquo casu mortuum vel putrefactū sensu tangibili omnino priuatur. tanto enī sensus tactus grauius patitur quanto pfundius i nertus sensibilibus vulneratur. Itez cū dolor sensus sit rei nocue contingens ex ptium discontinuatione. res inferens dolorem membro maxime ledit tactum ⁊ maximam infert corpi passionē ⁊ grauem efficit immutatiōem. Nam omne sensatum immutationē facit in organo sensitiui sui. vt dicit philosophus. Itē plures immutatōes faciunt sensata tactus q̄; aliorum sensuum. grossior enim est et materialior ceteris sensibus. et ideo fortius retinet impressiones conuenientis ⁊ inconuenientis. Item quia tactus est sensus vniuersalis adhērens singulis partibus. ad vniuersalem destructionem tactus destruitur subiectus totius animalis. Non sic est de aliis sensibus. Destructo enim sensu visus alie virtutes animalis propter hoc non destruuntur ymmo quādoq; in suis actionib⁹ fortius intendūtur. sed destructo tactu destruitur omnis sensus. vnde patet q̄ sensus tactus est subiectū omniū aliorum sensuum ⁊ fundamentum Item cū quatuor sensus alij singulari et proprium sensatum habeāt. ⁊ obiectū scilicet q̄ sic cadit in vno sensu/ q̄ nō in alio sicut color in visu. sapor in gustu ⁊c. Solus tactus est qui omnibus aliis organis sensuum/ suas imprimit passiones. Est ei cōmune omnibus sensibus q̄ propria habent obiecta et sensata in quibus nō errant nisi casu. propter quedā enim accidentia contingit sensum particulare errare. qz vt dicit Aresto. hmōi faciūt se pe fantasiā mentiri vt patet in visu qui iudicat stellam magnam esse paruam propter magnam distantiam situs. et gustu qui dicit amarū dulce et econuerso propter palati infectionē et sic de aliis contingit. Cōmune igitur est ⁊ generale q̄ omnes sensus pticulares exteriores a pmuni sensu interiori tanq̄ linee quedam a centro particulariter exeunt ⁊ secundum varias eorum passiōes organa sensitiua pficiunt. et suorum sensatorum formas ⁊ similitudines ad sensum communem singulariter reducunt quo mediante de singulor proprietatibus et differentijs quantū eorū actioni congruit iudicant et discernunt. Et hec dicta de proprietatibus virtutum et sensuum iam sufficiant.

Ca. xxii. De his

que exiguntur ad perfectionez nature

Sicut ad regimē nature exigūtur sensus ⁊ virtutes. ita ad perfectionem eiusdem exiguntur necessario spiritus quidam/ quorum beneficio et motu continuo/ tam sensus quam virtutes in animalibus moderantur/ vt suas peragant actiones. Dicitur autem spiritus prout hic sumitur/ quedā substantia subtilis et aerea/ virtutes corporis excitans ad suas peragēdas actiones. Vel sicut dicitur in libro spiritus ⁊ anie. Spiritus est quoddaz corpus subtile/ vi caloris generatum ⁊ in humano corpore per venas corporis viuificans/ et per arterias pulsatiles/ anhelitum/ vitam atq; pulsum animalibus administrās. sensum et motū voluntariū. mediantibus nerius ⁊ musculis opās in corporibus animatis Dicspūs

scõm medicos sic habet generari. dum per calorẽ agentes in sanguinem fortis in epate fit ebulitio. Fumus quidaz re soluitur qui et venis epatis subtiliatus z depuratus. in quãdã subtilem z spũa lem substãtiam siue aereã naturã ꝓmu tatur. q̃ spiritus naturalis dicitur/ eo q̃ sua potestate naturaliter sanguinẽ sub tiliat z a leuitate sua ipm ad singula mẽ bra impellit z agitat. z ideo iste spũs est virtutis naturalis ꝓprie regitiuꝰ. vt dicẽ Constan. Dic idem spũs p venas quas dã ad coz mittit. vbi p collisionẽ motũ partiũ cordis ad inuicẽ magis depurat et in naturã subtiliorẽ conuertit. z tunc spũs vitalis a phisicis nuncupatur/ eo q̃ a corde p arterias ad totius corpis membra se diffundit. z spiritualẽ virtu tem augmẽtans. eius operatiões tecti ficat z custodit. Nam quedã arteria a si nistro cordis ventriculo exiẽs/ in suo oz tu mox in duos diuiditur ramos. quoz vnꝰ tendit ad inferiora in plurimos di uisus ramos/ quib̃ mediantibus spi ritus vitalis ad omnia inferiora mem bra vnificãda in corpe depuratur. Aliter vero ramus tendens ad supioza diuidi tur. iterum in tres ramos/ quoz̃ dexter ad dexterum brachiũ. sinister ad sinistrũ equaliter se diffundit. In arterijs sic di uersimode bifurcatis/ transfunditur spi ritus vitalis per totum corpus. z vita lem in arterijs pullium opatur. Sed duꝰ vero ramus ad cerebrũ se extendit/ z su periores pres vnificans viralem spiritũ in omnib̃ partiũ ceramfundit. Idem vero ipus ad ventriculos cerebri vteri us penetras ibidẽ plus digeritur z subtiliatur. z in essentiã animalis spũs/ q̃ subtilioz est ceteris transmutatur. Iste igit spiritus animalis/ in anteriori ven triculo cerebri generatus/ pricularter diffunditur per organa lentiendi. Nihi lominus tamẽ pars remanet in eisdem ventriculis. vt sensus communis z imagi natiua virtus pficiatur. Deinde transit ad medium ventriculũ. s. ad cellulã lo gisticam. ad perficiendum intellectum formato aut intellectu. transit ad pup pim siue ad cellulã memoralez. impres siones in alijs cellulis factas secum de ferens vt in thalamo memorie reponã tur. Al puppi vero. i. a posteriori pte capi tis id est cerebri/ p medullam spine toz si. que a phisicis nucha dicitur penetrat ad neruos motiuos. vt sic motus volũ tarius in omnibus partibus corporis inferioris generetur. Unus igitur z idẽ spiritus corporeus. subtilis tamen z ae reus. propter diuersa officia in diuersis membris/ diuersis nominibus est voca tus. Nam spiritus naturalis est in epa te. spiritus vitalis in corde. sed spiritus dicitur animalis. prout in capite operatur. Hunc quidem spiritum non debem credere humanam animam siue ratio nalem animũ. sed potius vt dicit Augu stinus. eiusdem vehiculũ et proprium instrumẽtum. Sed dante enim tali spi ritu. anima corpori iungitur. et sine ta lis spiritus ministerio/ nulla anime ac tio perfecte in corpore exercetur. Unde istis spiritibus lesis/ z in suis effectib̃ qualitercũq̃ impeditis/ resoluta corpis et anime armonia. rationalis spiritus in cunctis suis operatiõbus in corde im pedit̃r. vt patet in maniacis z in frene ticis/ et alijs in quibus vsus rationis sepius non habet locum. et hoc est quia predictorum spirituum humore vel vul nere ledit̃r instrumentum. Istis igit spiritibus confortatis/ anima confortatur. z istis debilitatis vel deficientibus ipsa anima quo ad regimen corporis de ficit vel in suis actionibus minoratur/ vt plane dicit Constan. Et hec de istis spiritibus sufficiant q̃tum ad pntem pertinet tractatum. (sibus

Ca. xxii. De pul

Cum pulsus spiritus vitalis sit effectus. restat vt de pul sibus z eoz̃ proprietatib̃ alia quacumq̃ dicamus. Est itaq̃ pul sus fm dyastolem et sistolem id est fm dilatationem et constrictionem coz dis z arteriarũ motus. Cum igitur coz in continuo motu existens a centro vsq̃ ad circũferentiam in sanguinis z ca loris motu ac in pullu spiritus vitalis

cōtinue moueatur. ex tali motu vsq; ad extremitates dilatat. qñ vero e conuerso ab extremitatib; ad centrū mouetur costringitur. cordis igitur dilatatio ad frigidū aerem attrahendū et cōstrictio ad aerem fumosum expellendū sunt causa pulsus. Ad hoc āt necessarius est pulsus vt dispositio spiritualis virtutis intelligatur et eius opatio cognoscatur. Hic itaq; pulsus a corde incipit per arterias et ad extremitates corporis se diffundit. vnde cōsistentiā cordis et eius actionē ostendit. Solet āt a medicis non in omnib; partibus corpis sed in brachialibus arteriaruz motus pulsus conmuniter inueniri. quoniā in quibusdā non posset bene discerni, ꝓpter earū a centro cordis elongatiōem. in quibusdā autez ꝓpter cordis regentis occultationez. in quibusdā aūt ꝓpter ossiū ꝓstrictiōez. Et ideo antiqui sapiētes ad discernendum pulsum arterias brachij elegerūt. et hoc siquidē fuit facilius vtilius et honestius facilius quia carnose partes arteriam nō occultāt. vtilius q; brachiales arterie cordi magis approximāt. honestius quia nec egro nec medico aliquā verecundiā generant seu ministrant. Inde cens enī esset et verecundum occultra mēbra corpis denudare. Discernitur autē pulsus ꝓprie p digitoz appositiōem sup locum pulsatilē. qđ fieri poterit cū mediocri impressione. aliter in forti aliter id debili quia in forti et carnoso fortius in debili carnibus denudato. remissius et leniori pressione fieri cōueuit. Eld is est sciēdū vt dicit Cōstan. q; multe sunt pulsuum diuersitates que tamē ad decē referuntur vel reducunt. Primus attenditur sm dimensionis quātitatē. et hic est triplex. magnus quado per longū latum et profundū arterie se diffundit. Et peruenit iste pulsus fortis et grossus ex fortitudine spūs quo dilatatur. pulsus et est pulsus ex nimio calore qui indiget infrigidatione et ex mollicie membri obedientis dilatatioi. dicitur et parvus occultus et strictus qñ ad centrū redit. et hoc fit ex defectu virtutis et parvitate caloris. 3o et mediocris equalis et ꝓpat' quando nec centro nec extremitatibus est vicinus. hec mediocritas ex magno et parvo procedit. Item cōsideraf sm tempus motuū et dicitur velox tardus et medius. velox dicitur q; parvo tempis interuallo sepius mouetur. et hoc cōtigit ex forti calore et virtute. tardus q; magnum obtinet tpis interuallū vel spacium ad sui motus cōplementū. et hoc accidit ex defectu virtutis et caloris minoratione. Medius inter hos laudabilis ē habendus. Tertio cōsideratur pulsus secūdum tenorē virtutis. et sm hoc est fortis debilis et medius. fortis ē qñ quadā virtute a se videf expellere digitum tangētis. et hoc accidit ex fortitudine virtutū et mollicie organi facilis ad mouendum. Debilis est qñ debiliter digitū percutit et hoc est ex imbecillitate virtutis et duricia organi mobedientis. medi⁹ ab vtro q; tēperatur. Quarto attenditur sm cōsistentiā organi. et tunc dicitur durus et mollis et medius. durus est qñ cum quadam aspritate et duricia resistere videtur et hoc puenit ex vasorū siccitate. mollis est quando digiti cū magna suauitate sentiūt ita vt videaf ab eis penetrari. et hoc puenit ex hūiditate. medius inter hos duos est tpatus. Quinto iudicaf sm plenū et vacuū et medium. plenus est qui quadam hūiditate redundare videtur. et hoc puenit ex nimia sanguinis et spūs repletiōe. vacuus aūt est quādo apparet inflatus. sed tāgitur quasi vacuis digitis pfozatur. medius ab his est temperat'. Sexto indicatur pulsus sm qualitatē arteriarū. et diuiditur in calidum frigidū et medium. calidus est cum digitoz extremitates sentiūt calidam arteriaz substantiā et hoc puenit ex materia intra habita. i. ex spū. et et caloze. i. calido sanguine. frigidus econtrario mō est intelligendus. medius vero ab his duobus tempatur. Septimo iudicaf ex opere quietis et hic diuiditur in spissum tarū et i mediū. Spissus est qui in sua dilatatiōe digitorū extremitates se pe percutit et subito recedit. et hoc accidit ex fortitudine caloris et defectu virtutis. fortitudo enim caloris remedium

querit refrigeratiõis. ℞fectus vero virtutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo labozat. ratus vero ecõuerso2 ex contraria causa p̃uenit. s. ex tarditate calozis ꝛ fortitudĩe virtutis. mediꝰ inter hos erit tpatus. Hiij. pulsus sensũ sunt notabiles et ad discernendũ ceteris faciliozes. Alij vero tres pulsus quozũ primus diuiditur in pondus laudabile et non laudabile. Secũdus qui diuiditur in concozdem ꝛ in nõ equalem. Et tertius qui secundũ pulsionem maiozẽ vel minozẽ diuiditur in ozdinatũ et in non ozdinatũ tamen vir valent a pitissimis medicis ℞pheudi. ꝛ ideo ℞ eis ad pñs supsedendũ est. si q̃s tñ eas sare voluerit i septimo libzo pãtegñ. cõstantim caplo tertio ℞ quo hec exprimimus inuenet ℞terminata sufficientissime osa ꝛ expressa ibi ꝺ pulsu capzizante marcellino serrino vermiculoso formidante estuante ꝛ tremente diffusius disputatur ꝺ q̃d nihil ad presens tum ꝓpter difficultatem tũ etiã ꝓpter singulariũ pulsuũ multiplicitatem tũ etiam quia pñti opusculo multũ necessaria non videtur.

Capitulum vicesimumquartũ. De varietate pulsuum

Variatur autem pulsus ꝓpter multa. Primo ꝓpter sexus discretionẽ nã in masculis qui validiozis sunt nature et fortiozis fortioz est pulsus q̃ in feminis que sũt nature magis ℞biles ꝛ hoc est quia natura sepe iterando nititur supplere in feminis q̃ ꝑ fortiozes pulsum semel in masculis opatur. Item variatur pulsus ꝑ complexionẽ q2 si fuerit calida facit pulsũ fortiozẽ maiozẽ et velociozẽ. si vero frigida facit puũ ℞bilẽ atq; tardũ. si ãt hũida mollẽ reddit ꝛ spissum si sica asperũ atq; durũ. Item diuersificat ꝓpter varią corpis dispositiões q2 in maciẽtis generaliter ẽ pulsus fortioz ꝛ viuacioz quã in crassis. et hoc forsitã ꝓpter minozẽ arterie ꝑ mollem carneã occultatoz. vel ꝓpter maiozẽ caloris naturalis q̃ abũdat i maciẽtis intentionẽ q̃ quidẽ calor pulsum efficit fortiozẽ. Itẽ ꝓpter etatis diuersitatẽ q̃s pueri hñt velociozẽ pulsuz ad ĩnati caloris refrigeratiõez. q2 in talibꝰ plus abũdat nã velocitatẽ facit magnitudo caloris ꝛ ℞bilitas virtutis q̃ ad attrahẽduz frigidũ aerẽ semel nõ sufficit. vt supza dictũ est. iuuẽs ℞o ꝓpt abundantẽ i eis virtutẽ pulsuz hñt fortẽ ꝛ velocẽ. Senes vero ecõuerso puũ tardũ ℞bilẽ ꝛ rarũ. ꝛ hoc q2 eoz cõplexio appropiquat frigiditati. vñ nõ ẽ necesse multũ attrahere aerẽ frigidũ cã refrigeratõis. Alie ãt etates his affines ꝑm ea cui magis approximãt pulsuz similiozẽ sunt hñtes ꝛ hoc tã in masculis q̃ in feis. Itẽ ꝓpt tpis imutatõez. nã ver ꝓpt tpantiã frigiditatis ꝛ caliditatẽ pulsũ facit fortẽ. sili ꝛ autũnus. Oñe ei tpamẽtũ ℞tuti naturali adhibet incremẽtũ. Estas ℞o q2 calidissima ẽ ℞bilẽ pulsum reddit ꝛ puũ proter numiã ꝓtoz dilatatõz ꝓpt quã e uanescit ℞t ꝛ ℞bilitat. ꝛ iõ pulsus ℞bilitati nõ sufficit vt magn9 efficiat. hyẽs ãũt quia frigida est facit pulsuz tardũ. ꝛ tamẽ multũ fortẽ. tarditas ãũt puenit ex hoc q̃ nõ optet multũ refrigerari. fortis a ũt ẽ q2 calor naturalis ad ĩteriora refugit corpis. vñ ℞tutẽ ꝛ pulsũ confortat q̃ñ nõ excedit. Calor vero estiualis vtrũq; dissoluit. Item ꝓpt diuersoz climatũ ꝛ regionũ inhabitatõz. q2 in calida regiõe habitantes vt in ethyopia pulsum habẽt velocẽ quasi estiuũ. habitantes vero in frigida pulsum hñt simillem hyemali. Inhabitãtes vero sub linea equinoctiali pulsuz hñt mediocrẽ sicut in tpe vernali ꝛ autũnali. Similiter aer calid9 frigid9 ꝛ siccus siue tpat9 pulsum variat ꝛ imutat. Item ꝓpter impregnatiõz. nã pregnãtes in pulsu sunt mutabiles q2 in pncipio vsq; a sextũ mensem pulsuz hñt fortẽ spissum ꝛ velocẽ q2 calor calorem augmẽtat naturalẽ ꝛ vires mulieris vsq; ad hoc tpus sunt mediocres ꝛ fetus adhuc pu9. vñ paz nutrimẽti abstrahit ab earum corpibꝰ. ꝛ iõ ẽ pulsus adhoc tpat9. In septimo vero mense fetus maiozat ꝛ iõ magis nutrimẽtũ requirit vñ natura granat ꝛ ꝑ consequẽs pulsus ℞bilitat. Item ꝓpter somni ꝛ vi

guliar alteratiõz qz tempe somni paruꝰ esse solet ⁊ tardus. sed post somnũ fit fortis ⁊ magnꝰ quia tũc calor naturalis cõfortatur. vtrũtamẽ si somnꝰ nimis plongetur pulsus rarescit et debilitat. Propterea si quis a somno excitetur subito natura discutit ⁊ pulsus velox spissus tremẽs ⁊ inordinatꝰ subito inuenitur. sed cum quieuerit iterũ reuertitur in pristinũ statũ. Item ꝓpter labore ⁊ corporis exercitatiõez que si fuerit temperata pulsum facit forte magnũ velocẽ ⁊ spissum. quia calor naturalis post hmõi excitat. si vero exercitiũ excesserit tempamentũz accidit ecõtra pulsus paruus durꝰ tardus ⁊ rarus quia in fine laborantibꝰ virtus deficit ⁊ calor naturalis dissoluitur et pulsus ꝑ consequẽs minoratur. Itez ꝓpter balneorũ assuefactiõem. Nam in aqua calida balneantes tpate pulsuz habent fortem ⁊ magnũ ⁊ spissum. ⁊ hoc ꝓpter nature ꝓfortationẽ ⁊ ꝓpter superfluitatũ humidarũ cõsumptiõez. sed in nimis morantibꝰ in aqua pulsus debilis efficitur remanet tñ sicut prius velocitas ⁊ spissitudo. Similiter balneãtes in aqua frigida tpate pulsũ habent fortem ⁊ velocẽ. ⁊ hoc cõtigit propter caloris naturalis coadunatiõez ⁊ confortationẽ ex tuꝰ prouenientis ex tempamẽto exteriozis infrigidationis. sed nimia mora in tali balneo pulsũ debilitat ⁊ virtutẽ. et hoc contigit in maciantis plus ẽ in crassis propter frigiditatẽ ad exteriora nimis subito. ⁊ quasi sine obstaculo penetrantẽ ⁊ quasi pcordia plus debito ꝓstringentẽ. Item ꝓpter cibi ⁊ potus variã sũptiõem. Cibus enim superfluus ⁊ indigestus pulsum debilitat. moderatus vero digestusq; ac ꝑ membra diffusus excitata virtute pulsum augmẽtat Similiter ⁊ potꝰ moderatus et digestꝰ pulsum facit fortẽ magnũ ⁊ velocẽ. frigidus aũt ratũ et tardũ. Itẽ ꝓpter passionũ anime variationẽ. Dã ira facit pulsum velocẽ fortẽ et spissũ letitia mediocrẽ. Timor silr pulsum efficit velocẽ inordinatũ ⁊ tremẽtẽ similiter ⁊ dolor et ira de aliis cõtingit. Dec aũt dicta de anime ⁊ eius potẽtiarũ ꝓprietatibus et effectibus quãtũ spectat ad hoc opusculum iam sufficiãt. Hũc aũt de ꝓprietatibus humani corporis cuꝰ anima virtꝰ ẽ ⁊ pfectio aduuãte dei gratia aliqua sũt dicenda.

Incipit liber quartꝰ de proprietatibꝰ substantie corporee.

Humani

Oraq; corpis et partium eiꝰ ꝓprietatibꝰ tractaturi ab elementaribꝰ q̃litatibꝰ et humoribus; ex quibus constat corpus est primitus inchoandum.

Capitulum primũ

De quattuor elemẽtaribꝰ qualitatibꝰ.

Quattuor itaq; sunt elementa ⁊ elementares qualitates ex q̃bꝰ cõstituit omne animatum corpus materialiter ꝓcipue corpuꝰ humanũ; qd̃ inter oia elemẽta est nobilissimũ ⁊ nobilissime inẽ oia ꝓposita ordinatũ vtpote ꝓprũ aie rõalis organũ ipiꝰ opationibus tã naturalibꝰ q̃ volũtarijs deputatũ. Est itaq; corpꝰ hominis ꝓpositũ ex q̃tuor elemẽtis. s. ex terra aqua igne ⁊ aere quoz quodlibet habet ꝓprias q̃litates. Sunt aũt quattuor primi ꝓcipales s. caliditas frigiditas siccitas hũiditas que dicũtur ꝓie quia primo labunt ab elemẽtis in elemẽtata. Dicunt etiã ꝓcipales qz ab eis oẽs secundarij effectꝰ oriuntur. Harũ qualitatũ due sunt actiue. s. caliditas ⁊ frigitas. alie vero due. s. siccitas ⁊ humiditas sũt passiue. vñ ab istarũ qualitatũ pualentia ⁊ dño dicũtur elemẽta actiua vel passiua. Dicũtur aũtẽ prime due ꝓcipaliter actiue. nõ qz ille in agãt. qz passiue similiter agunt. Nulla eni qualitas est otiosa in corpore sed hoc ideo dicuntur actiue. qz p actiões eaꝝ alie hnt induci ⁊ ꝑseruari. Dã caliditas q̃ncq; humiditate q̃ncq; siccitatẽ inducit ⁊ cultdit vt poteꝝ videri i carne salsa. calor eni solis festes ptes dissoluit ⁊ aquosas ⁊ aereas sic relaxãdo ⁊ remollendo a calore inducitur hũiditas.

ficcitatem aũt inducit qz calor agẽs in humiditatẽ pr̃ eã dissoluit ꝛ dissolutã cõsumit ꝛ sic siccitas que est lima caloris inducitur ꝛ etiã cõseruatur. Caliditas igit̃ est elemẽtaris q̃litas summe actiua q̃ patz p ei' affectũ Dum enim agit in rẽ aliquã. primo eius ptes dissoluit quib̃ dissolutis res rebilior efficitur q̃ p ptiũ cohærentiam fortior fuit. ꝛ ideo actio rei agentis min' resistit. Item cãliditas est oim generabiliũ artifex ꝛ causa generatiõis totius pcipaliter effectiua. Est aũt duplex caliditas. caliditas solaris siue celestis generãs. ꝛ hec ẽ saluatiua et generatiua. Unde q̃cz generãtur rane ex celesti calore in aere. alia est elementaris et generata. ꝛ hec ẽ corruptiua ꝛ ꝯsumptiua sicut q̃n fit coadunatio fractorũ radior̃ in puncto alicuius corpis pspicui si fiat coadunatõ radior̃ in speculo põt incendi stuppa ex reflectione radiorũ ꝛ cõburi. Item inferiorũ ad superiora reductiua faciẽdo enim motum a centro ad circũferentiã dissoluit terrestria in aquosa ꝛ aquosa in aerea ꝛ illa in ignea ꝛ sic inferiora ꝛ media reducit in sua superiora. Item eor̃ que dure sũt cõpactõis est remollitiua. agẽdo enim in grossas substantiã eã mollificat dissoluendo vt̃z in metallis calore liquefacẽdo dissoluẽdo enim terrestria in aquosa remollit. Item mollitiũ liquidor̃ est indurativa vt patz in ouo igni apposito qz liq̃diores ꝛ subtiliores ptib̃ resolutis. terrestribus ptib̃ remanẽtib̃ indurescit. Item tẽsor̃ est subtiliativa. dũ enim motũ a centro ad circunferẽtiã hẽat vi sua rẽ i quã agit dissoluit ꝛ sue actioni ꝑdoneã reddit. vñ cũ rem ad simplicitatẽ reducere laborat p ꝯsequẽs subtiliat. nã simplicitas grossẽ rei subtilitas ẽ que nascitur p minorẽ ptiũ cõpactiõem vt patz in glacie que calore soluta subtiliat̃ Item virtute sua ẽ ꝛpurativa metallor̃ ꝛ rubiginis ip̃or̃ cõsumptiua. Nam agẽdo in substãtiã ipsi' metalli illã dissoluit ꝛ si q̃d inuenit feculentie rubiginis sepat ꝛ cõsumit. si aũt fuerit aurũ omnino purũ violentia caloris quidẽ dissoluit̃ sed nõ consumit̃. vnde aurũ pfecte ꝛpuratus cuius p calorem dissoluatur nõ tñ in suo ponderе minoratur. Item caliditas est accidẽs taliter corruptiua vt est videre q̃n calor plus dissoluit q̃ cõsumat. ipi humores putrefiũt corrũpũt vt patz in cumulo frumẽti aqua aspersa vbi calor intercluſus aquã resoluit i famositatẽ que inclusa ꝛ retẽta grana remollit ꝛ putrefacit ac corrumpit. Item naturaliter est grauiũ alleuiatiua. dũ ei hũiditas p calorẽ resoluta cõsumitur. põdus minoratur ꝛ sic substantia rei leuiatur. ꝓterea calore agẽte in humiditatẽ fumus generat̃ qui fumus alleuiatur ꝛ ꝛpuratur ꝛ in spiritũ scz substãtiã leuẽ ꝛ aereã mutatur ꝛ rem in qua continetur reddit leuiorẽ. Hinc est q̃ corpa animaliũ viuentiũ incompabiliter sunt leuiora q̃ corpa mortuorũ ꝓter calorẽ ꝛ spiritũ cõtentũ in arteriis ꝛ venis. Sic enim corpa animãtiũ sunt leuiora post prãdiũ q̃ ãte ꝓter caloris cõfortatiõez. Item accidẽtaliter ẽ caliditas aggrauatiua. Egẽdo enim in substantiã rei. subtiliores et leuiores ptes cõsumit ꝛ remanẽtib̃ ptib̃ grossiorib̃ fit ꝯpactior p ꝯsequẽs aggrauatio. per poꝛos etiã apertiores ex vi caloris fit spirituũ euapatõ ex quor̃ pñtia corp' leuiat̃ q̃b euaporatis p ip̃or̃ absentiã aggrauatur. Item caliditas est caloris tuitiui generatiua. agẽs enim in materiam partes terrestres resoluit in aquosas ꝛ illas in aereas ꝛ in igneas. vñ ex circũfusione ignear̃ ptiũ imitantiũ rei superficiez calor igneus .s. rubius generatur sicut est videre in rosis. Propterea dũ p calorẽ calidi humores in corpe generant̃ ex eorũ diffusione p corpis superficiẽ color tuitiuꝰ generatur. Item accidentaliter ẽ discolorativa qz per caliditatẽ poros aperiẽtem exalãt humores et spiritus euanescunt ex quor̃ pñtia fiebat coloratio eor̃ absẽtia color discolor generat̃. sicut est videre de rosa que de fumo sulphuris albescit. Item numis intẽsa naturaliter est mortificatiua. quia dum vltim' mor' caloris agit in substantiã eam ad vltimũ resoluit. resoluendo in fine destruit ꝛ cõsumit. Item accidentaliter est viuificatiua. quia per caliditatẽ prestantes motũ

cordi in spiritibꝫ fit spirituū in corpe re
staurat̄ nutrimenti membroꝝ fit com
petens administratio ꝛ sic ꝙ conseqūs
corp⁹ regit ꝛ viuificatur. Recollige ita
q̄ ex predictis ꝙ caliditas ē elementa
ris ꝓprietas summe actiua penetratiua
summe mobilis ꝛ motiua generata ex
motu radioꝝ suiꝑius multiplicatis siue
cōmunicatiua illoꝝ in quoꝝ sustanti
am agit in suā spēm trāsformatiua illo
rum q̄ frigiditate mortua sunt restitu
cta viuificatiua ꝛ renouatiua. vt patet
in radicibꝫ ꝛ in plantis que hyemali fri
gore mortificati vernali calore reuiui
scunt. inferiorꝝ ad superiora reductiua. at
tractiua. superfluoꝝ ꝙsumptiua ꝛ sordiuꝫ
purgatiua. in materijs diuersis diuer
soꝝ immo oppositoꝝ est effectuū ꝓductiu
ua. et ideo nūc inuenit rarefactiua et re
mollificatiua liquefactiua ꝛ apitiua et
cōuersiua. nūc condēsatiua ꝛ induratiua
ꝙstrictiua et opilatiua. nūc etiā saluati
ua nunc corruptiua. Est etiā virtue ꝓpria
saporū immutatiua. nā acetosa et agre
stia cōuertit in dulcia vt ē videre in fru
ctibꝫ ꝛ in vuis. ꝙ nimiā aūt intēsionem
et excessum dulcia cōuertit in amara et
in salsa. Nam ex calore intēso exurente
sanguinem sanguis in coleram cōuerti
tur. et per eundē aqua ꝙ fortē ebulitio
nem subtiliores ptes aereas ꝙsumentes
terrestribꝫ manentibꝫ in salis substātiaꝫ
transmutatur Est aūt caliditas crudoꝝ
et indigestoꝝ maturatiua ꝛ maturitati
in fructibꝫ celeri⁹ pfectiua. vñ in regio
nibꝫ calidis fructus citius matureſcūt q̄ꝫ
in frigidis ꝛ plus dulceſcūt. et etiā foꝝ
marū ꝛ spēꝝ potētia in materia latenter
existentiū ad actū reductiua vt patꝫ in
mineralibꝫ. nā ꝙ caloris actiōeꝫ aurū
es argētū ꝛ cetere metallice ſpecies ꝛe la
pidibꝫ educunt̄ ꝛ forma nobiliori vestiu
unt̄ ꝑ calorē etiā dissoluētē substanti
am cinerū ꝛ repurātē cineres in vitruꝫ
cōuertunt̄. vnde pꝫ ꝙ calor aeris ꝛ natu
re est miſter qz mediāte calore nobiliſſi
me spēs ꝛ forme tā naturales q̄ꝫ artifici
ales ꝛe potētia ad actū ꝓducūt̄. Est in
sup caliditas impſſa i aere plurimaruꝫ
passionū vt puta nubiū cozuscationuꝫ
fulgurū ymbriū ꝛ hmōi generatiua. Hā
vi sua actiua attractiua vaporesvarios
siccos ꝛ hūidos ad diuersa aeris interſti
cia eleuat q̄bus aggregatis ꝛ ꝙdensatis
in nubes calor incluſus eas alterat i va
rias spēs ꝛ trāsmutat. q̄s diuersimode
tandē dissoluit ꝛ dissolutas nūc in spēs
nubis vel grādis nūc in spēm pluuie seu
imbris ad ꝛas vndiq̄ circūspgit. Est ꝓ
terea hec caliditas suoꝝ obiectoꝝ a cen
tro ad circūferētiā eleuatiua vt pꝫ i ele
mētis in q̄bꝫ dñat. ſ. in aere ꝛ igne que
summa distātia a cētro terre elōgātur.
Hocetiā pꝫ i oleo q̄ꝫ supenatat ꝛ in alꝫ
is oibꝫ in q̄bꝫ naturalis calor vicit. Est
insup dispositiōnū siue qualitatū sui ob
iecti oñiua. vtꝫ in corpe vbi dñat calor
Hā vt dic̄ Cōstan. li. i. ca. xvi. Corp⁹ si
fuerit calidū erit caro multa. pinguedo
pauca. color rube⁹. pili mlti. nigri vl subꝫ
rubei tact⁹ calid⁹. intellect⁹ bon⁹. hō facū
dus multū mobilis. audax. iracūdus. a
mans libidinosus ꝛ multū appetēs ꝛ ci
to digerēs. aspe vocis ꝛ verecūd⁹. fortis
et velocis pulsus. Hec ꝛ multa alia po
nit Cōstan. signa q̄ calidi corpis sunt i
dicta. Hec de calore dicta sufficiāt

Capitulum secun dum De frigiditate.

Frigiditas est elementaris qua
litas quedam actiua ꝓprietas
debiliori i actiōe q̄ꝫ caliditas. ip
sius. n. ē moueri a circūferētia ad centꝝ
ꝛ nō ptes subiecti i qō agit facit sibi vici
ni⁹ adherere ꝛ nō tardi⁹ ꝛ difficili⁹ pficit
in ipo effectū suū. Quānis ēt naturali
ter hēat infrigidare tū accidēraliter ca
lefacit. videm⁹ enī in hyeme ꝙ ex frigi
ditate ꝙstringēte poꝝs corpis calide fu
mositates interiora petūt ꝛ in hūtes libe
rius qz int⁹ sunt retēte se occultāt ꝛ ca
lefaciūt. vñ exterior frigiditas int⁹ acci
dentaliter calefacit. Itē frigiditas ē cō
densatiua qz frigiditate motū faciēte ad
cētrū. ps pti vicini⁹ coꝛret ptes ei pri⁹
erāt ꝙ interpositiōeꝫ hūiditatis sepate
a cētro ꝛ seiucte ſz ꝙdēsate hūiditate
ad cētrū ꝙstrigūtur. Itē q̄ꝫ reducēdo
ptes ad centrū fit naturaliter ꝙiuncta.

tamen accidētaliter est dissolutiua ꝛ p
tiū distinctiua sicut est videre ī cerebro
frigiditate aliq̄ cōpresso vi cōpressiōis
humiditas in eo retenta exprimit dila
bitur ꝛ p diuersa cerebri emūctoria di
spertitur vtz in patiētibꝫ cattarū ex cau
sa frigida. Jtē naturaliter ingrossatia
quia dū pactiōez frigiditatis ptes pti
bus vicinꝰ coadhērēt totū grossius effi
citur. preterea ptes ignee p frigiditatē
cōprimentē cōdensanf in aereas. aeree
in aq̄as ut aquee in terrestres ꝛ sic tota
grossior efficitur Est tamē frigiditas ac
cidentaliter subtiliatiua quia q̄ñꝫ per
frigiditatē ꝯstringentē multa fit humi
ditatis oppresse eductio que humiditaſ
con tenta in poris substātiam ingrossa
bat ex hoc q̄ humiditatis fit eductio cō
sequif accidētaliter substantie subtilia
tio sicut patet in pelle lota et expressa.
Jtem quāuis ex cōstrictiōe patium ex
virtute cōprimēte facta euacuatiōe spi
rituum fit frigiditas naturalit grauā
tiua accidentaliter tamē leuiat q̄ facta
eductione humiditatis/ que grauabat
totius substantie fit alleuiatio Jtez fri
giditas temperata est vite rei conserua
tiua. quia dum p frigiditatē humiditaſ
condensatur caliditatis intentio reta
datur. vnde sicut paulatim humiditas
per poros resoluitur ita resoluta paula
tim ꝯsumitur. ꝛ sic ne calor dissoluat sub
stantiam rei impeditur. ꝛ res ne fetet
frigiditatis beneficio custoditur vñ in
locis frigidis ꝛ ātrosis cadauera pau
latim sine fetore frigiditate resistente
consummuntur. Clauduntur etiam po
re frigiditate cōstringente. vnde vapo
res putredine exalent exterius ad inte
riora reprimuntur. frigiditas tamen ac
cidentaliter corruptiua est ꝛ' destructi
ua. Nam dum digesto ex frigiditate in
stomacho impeditur. tunc impedita calo
ris naturalis actione debita/ corrupti
humores generātur a quibus sequitur
corpis corruptio dum corrupti humo
res copi incorpantur. Et hoc est videre
in vulneribus quibus frigida nimis ap
posita poros restringunt vnde recētes fu
mo sitates interius carnem remolliunt
et eam corrodētes vel corrumpentes pu
trefaciunt. Jtem naturaliter est disco
loratiua sicut videmus q̄ in hyeme ca
lor corporis vel cordis fugiens suum cō
trarium humorem ꝛ spūm ad interiora
secum reducit et sic exteriorem cutis su
perficiem calore ꝛ pauperatā discolora
tam facit vt patet in labijs et in genis
veruntamē accidentaliter est colorātia
quia p frigiditatem fit pororū cōstrictō
et spirituū ac humorū retentio quorum
presentia fit superficialiter cutis colo
ratio. Jtem frigiditas nimis intensa ē
est naturaliter mortificatiua. Quia
dum per eam fit nimiam constrictio in
corde spiritus deficiūt omnino ꝛ sic cor
de mortificato a quo ꝓcedit aliorū viui
ficatio sequitur et illorū necessaria mor
tificatō Et frigiditate etiam nimis do
minante calor vtilis extinguit et sic vi
talis spiritus nō hñs fomentū suffocaf
accidentaliter tñ est frigiditas viuifica
tiua sicut est videre in auibꝰ q̄buſdaz q̄
ex arboribꝰ ꝓcreātur. q̄ vice fructuū tan
q̄z quedā tuberositates ex arbore nasci
tur. hꝫ q̄ñdiu sunt in arbore nullaten' vi
uificant. ꝛ hoc accidit sicut dicat cōmen
tator sup libꝝ vegetabiliū, ꝓpter porosi
tatem ligni ꝛ fumositatē a cortice exalā
te. sed quādo ille tuberositates ruptis
tenaculis in aquā cadūt. frigiditate po
tos exteri' cōstringēte fumositates inte
rius retinentur que cōculcate ad inuicē
depurantur ac subtiliantur ꝛ dum inte
rius detinentur. in spiritum conuertun
tur ex cuius multiplicatione et diffusio
ne p singulas ptes ille tuberiositates vi
uificantur ꝛ postea in quādā auiū spēm
trāsformātur q̄ q̄dem ab alijs auibꝰ in
natura et complexiōe multū sunt diuer
se. Parum enī hñt de carne et minus de
sanguine et ideo ad esum nō sunt apte
vt dicit idem cōmentator. materiā tamē
diuine laudis cōsiderātibꝰ administrāt.
Illos enī spiritualiter repsentāt quos
ad lignū crucis duxit' spūs in aqua ba
ptismatis generat in q̄bus carnis et san
guinis desideria nō abūdāt qui viuifi
cati spiritu volare ad celestia totis viri
bus desiderāt et aspirāt. sed de hoc alias

Item frigiditas mater est albedinis et pallo-
ris. sicut calliditas mater est nigre
dinis ⁊ rubo-
ris. vñ in calidis regionib⁹ nascuntur nigri homines et fusci sicut a
pud mauros. in frigidis vero nascunt albi sicut apud sclauos vt dic Aris. in li.
de ce. ⁊ mun. ⁊ assignat ratiõz. quia ex do
minio frigiditatis in frigidis regionib⁹ matrices mulierũ ad talem fetũ dispo
nũtur. vnde procreant albos filios sin
cutẽ ⁊ longos ac flauos ⁊ molles ⁊ laxos crines habẽtes. Econtrario aũt est in
calidis regionib⁹ vbi pariunt filios ni
gros crispos et paucos crines habentes vt apparet in ethyopib⁹. Est igitur frigi
ditas in suo dño in subiecto suipsius manifestatiua. nam in illis corporibus
vbi dominatur est color albus. capillus mollis ⁊ laxus. intellectus durus ⁊ ob
liuiosus appetitus puus et somn⁹ mul
tus. incessus grauis ⁊ tardus vt dicit cõ
stan. li. i. ca. xvij⁹. Hec aũt nõ simplicit̃ sunt intelligenda semp in omni frigido
in esse necessario sed in cõparatiõe ad ca
liditatis dñantis oppletionẽ in pportio
ne regionis calide ad frigidã regionem talia autores retulerunt et in suis scri
ptis posteris reliquerũt. Hec aũt de pro
pertatib⁹ frigiditat̃ dicta sufficiãt ad pñs quia alie patent p oppositũ eorũ que di
cta sunt superius de calore. ¶Nota hic
q̃ calliditas et frigiditas vario mõ ge
rant albedinẽ. Calidũ enĩ adustes partes terrestres generat nigrũ ptes enĩ terre
stres aduste p separationẽ ab aereor aq̃o
que fit in illis/ cõprimunt̃ in seipsis et obstruuntur pri. ita q⁹ nõ potest eis lux
miscer̃. Et cũ euolauerint ptes dyaphi
ni scz aeris et aque/ que lucis erãt pce
ptibiles/ p consequẽs remanet illud ob
scurum et nigrũ qđ cõbustiuz est. Est etiam calidũ dissoluẽs ac p hoc substantiã
rarefaciẽs/ ⁊ p consequẽs introductiuũ aeris/ qui cũ sit corpus dyaphanũ ac re
ceptibile luminis/ generatur albedo in corpore ad hoc terminato. Est iterum ca
lidum dirigẽs ac pmiscens grossium ter
reum cum subtili aqueo continuãte. et sic est causatiuũ albedinis in ossibus. q̃
fere omnia sunt alba. Est etiã calidũ fu
gans frigidũ in pfundum. Tunc̃ frigi
dum ptes inspissat/ phibet in superficie luminis receptiõez et sic reliquit nigre
dinem. Hijs etiaz multis modis gene
ratur albu⁹ ⁊ nigrũ a calido. Frigidum vero est inducens humidũ aqueũ. eo q⁹
simbolũ habeat cum ipso / qz vtrũq̃ est in aqua. ac p cõsequẽs quia humidũ est
dyaphanũ. ac luminis receptiuũ/ causat albedinẽ. Est iterũ frigidũ coagulatiuũ
ac cõgelatiuũ terrestriũ partiũ/ et p̃ cõ
sequẽs claritatis in superficie destructiuũ ⁊ nigri causatiuũ. Est etiã frigidũ excel
lens calidũ qđ secũ ad superficiẽ trahit humidũ/ ideoq̃ superficies colorat̃/
sic q̃ color albus efficitur. Item frigi
dum est fugans calidũ in profundũ/ qđ quidẽ in profundo multiplicatũ. inflã
mat et incẽdit hũidũ postq̃ vero exala
uerit humidũ/ exurit ptes terrestres/ ⁊ relinq̃t color niger. Sicut patet in fru
ctib⁹ quos occupat pruina ⁊ in arboribus frig⁹ enĩ pruine/ fugãs intrisec⁹ natu
rale calidũ ipsius floris/ inflãmat hu
midũ/ ideoq̃ flos cadens. primo ẽ sub
tus rubẽ⁹ vbi ramũ contingit / vnde fit niger cũ humidũ euolauerit. q⁹ tunc
nõ relinquit̃ nisi terrestreitas cõbusta/ his itaq̃ modis ⁊ aliis generatur albũ
et nigrũ a frigido. in corpe ad hoc ter
minato. Hec vincẽt⁹ in ypsculo suo na
turali. li. iij. ca. xxiij.

Capitulum tertiũ

De siccitate

Siccitas est quedaz elemẽtaris
pprietas passiua qualitas quam
nunc calliditas nunc frigiditas introducit. plus tamẽ se habet ad calo
rez q̃ ad frigiditatẽ cũ siccitas sit lima
caloris. Dicit aũt siccitas q̃si sine succo
⁊ humore q⁹ humor ⁊ siccitas opponũtur
Cui⁹ effectus principalis ẽ desiccare sicut hũiditatis humectare. secũdari⁹ aũt effe
ci⁹ habet multos sicut est inspissare. ex
asperare motũ retardare consumere dstru
ere mortificare. ¶Pro pprietas itaq̃ illa
que habet desiccare principaliter ptes humidas a circuferentia ad cẽtrũ retra
hit ⁊ ne interminaliter fluxibilitate sue

substantie res humida se diffundat qua si obicem se opponit. hoc videm⁹ qz in litoribus maris arene siccitas terminus ponit mari z vbi dominatur tere natura lis siccitas fluxibiles maris impetus vlterius pcedere non pmittit sic expresse dicit Hze. sup Job. xxxviij. Quis posuit mari terminu zc. Dicit etiã idem ieronim⁹ Hiere. v. vbi posuit arenam terminũ mari zc. Idẽ enĩ expressius ponit pbus. Siccitas igitur que non pfecte terminatur in proprio centro est qualitatis humorose male in se terminabilis terminatiua z sue interminabilitatis finis imobilis put patet ad sensuz. sue fluxibilitatis repcussiua z in pte vel totaliter in extremitatibꝫ ꝓsumptiua. Est igitur siccitas humiditati cõtraria tã in effectu qz in natura accidẽtaliter tamẽ potest esse aliquãdo humectationis inductiua. nã cũ sit lima caloris excitat z intendit caloris motũ siue actũ qui exercitatus dissoluit actualem vel potentionalem quã inuenit humiditatẽ que q̃ dem dissolutaz diffusa p mẽbra humiditatẽ elicit seu humorẽ. Siccitas etiam q̃ dñatur qz habet motũ ad centrũ mẽbra coartat et constringit. et sic per constrictiõez educit humiditas q̃ prius fuit p corpus diffusa. vnde videtur corp⁹ humectari qõ prius siccuz fuit. Sic etiam videmus in montibꝫ siccis herbas specialiter humidas pcreari sicut est herba que dicitur crasula. cibalaria. vermicularia zc. Hec hoc ẽ mirũ. nam siccitas que naturaliter intendit cõseruari montem in sua siccitate z hoc p suũ simile. scz per siccum vi actiua ad sui nutrimẽtũ attrahit omne siccũ. Humidũ vero abhorrens z fugiens tanq̃ suũ contrariũ de se repellit vsq̃ ad radices herbaz que insuperficiẽ motis tanq̃ sup flue ab interioris mõtis substãtia sũt reiecte Vnde humorem sic reiectum radices attrahũt. et inde nutriunt herbe humide z crasse fiunt Eadem videtur esse ratio cõmentatoris super libũ methoroz um vbi dicit q̃ fontes z flumina nascunt de montibꝫ qz cũ sint montes cauernosi et spongiosi et plurimũ etiã contineãt caliditatis a montibus magna attractio et ratiõe vacui z etiã ratione calidi aeris inclusi q̃ igit attrahitur simile monti in siccitate sibi incorporatur. Quod vero dissimile est vt puta in humiditate repellitur z aggregatur in vnũ locum. qõ tãdem expellitur z foras per capita fontiũ ad flumina pficienda cõtinue veniatur. Siccitas igit est attractiua sibi ne cessarioz et sibi quidem similiũ est incorporatiua. superfluoz vero aut dissimiliũ sibi expulsiua. Item siccitas ẽ naturaliter attenuatiua quia siccitas cõsumit humiditatẽ quã inuenit in subiecto qua consumpta sequit extenuatio. Item siccitas est substantie induratiua quia cõsumendo humiditatez in materia efficit ipam duram sicut in luto est videre. quia siccum durum fit. Item siccitate agente in rem subtilem vt in aereã substatiã siue aqueã subtiliorem efficitur z rariorz. sicut videm⁹ q̃ flante borea aer veficat z rarescit z subtiliat Item accidentaliter potest esse remolliti ua q̃n enim siccitas cõsumit humiditatem que ptiũ est cõglutinatõ sequit p cõsequẽs ptiũ separatio z mollificatio sicut est videre in ligno vetustissimo cui⁹ hũiditate p siccatitatẽ cõsumpta sic molle redditur z in puluerẽ mollẽ tactu cedẽtez redigitur. Item naturaliter est asperatiua. nã ages in subiectũ humiditatem quã inuenit cõsumit in superficie z quam nõ potest cõsumere indurat z ita inducẽtur quedã in superficiẽ equalitas ex vacuitate repressa z duricie eleuata ex qua fit asperitas que nihil aliud est q̃ inequalitas sm durũ corp⁹. Accidentaliter tñ quandoq̃ lenificat sicut quãdo ex siccitate acuit calor qui suo accidente dissoluit humores q̃ dissoluti et per aliam arteriam distillantes eam leniunt et humectant. Item siccitas est motus tardatiua. nam per dominium siccitatis nimie partes aree z aquose in terrestres inspissantur et sic substantia grossior efficta et gramoz. tardioz ẽ ad motũ. Per nimiã ei siccitatem spiritus exinanuntur quorum multitudine corpus mouebat velociter. vñ eoz facta diminutiõe p siccitatẽ mouetur difficil⁹. tñ est siccitas

aliquã do accidentaliter mot⁹ adiuuatia
quia siccitas faciẽs motũ ad centr⁹ equa
liter ducit circũferẽtie ptes ad mediuz
et fit ptium circũflexio equaliter⁊ rotũ
datio. Unde q⁹ rotũduz nõ habet ãgelos
in q̃bus possit impediri volubilitate sua
mobili⁹ reddit ptezea siccitas consumẽ
do humidas superfluitates spiritus sub
tiliat⁊ depurat⁊ velociores reddit eos
nã a superfluitate depurati q̃ corpus gra
uabat. ad motũ habilitant corpus ipm.
Item naturaliter est consumptiua et
per hoc quod consumit humores corpus
euacuat⁊ a suo nutrimento depauperat
et necessario inanitur. Item naturali
ter est destructiua quia humiditatez sub
stantialem que materialiter subnutrit
et partes recopulat pariter destruit et
consumit. Causa est qualiter res anima
ta vel inanimata destruitur et di ffoluitur. Item animata corpa specialiter
destruit quia spiritus naturales qui cõ
stant ex fumo humido dissoluit quan
do illam humiditatem consumit. vnde
deficiente materia⁊ spiritu corp⁹ neces
sario mortificatur. vnde pessima est qua
litas mortificatiua. dum excedit. viui
ficat tamẽ accidentaliter. nam humores
quandoq; reumatisãtes ad spiritualia
et meatos spiritus opilantes parati
sunt super inducere suffocationem. ficci
tas autem superueniens vel medicina
sicca agens in illos humores consumit
eos et spiritũ vias aperit. vnde reliqua
si prius mortue sequitur viuificatio.
Quãuis igitur siccitas sit necessaria in
omni corpore elementato ad superflui
tatis humide consumptionem et ipsius
humiditatis coartationem insuper ad
ipsius caloris remissi excitationẽ. mor
tifera tamen est qualitas et pessima q̃
debitam excedit in corporibus proportio
nem. nam pessimas infirmitates solet i
corporibus inducere ac nocuas vt pti
sim et ethicam⁊ huiusmodi. quibus vix
potest medicine beneficio subuenire. in
super p nutrimẽtalis humoris consump
tionem corpus exiccat cutis superficem
cuntrahit et corrugat. senium accele
rat. corpus superficialiter discolorat et
deformat. sitim immoderatam prouo
cat. arterias exasperat et vocez impedit
et rarificat caput a capillis spoliat et d
caluat articulos manuum et pedum cõ
trahit et incuruat vt est videre in lepro
sis. sed hec dicta de siccitatis effectibus
nunc sufficiant.

Capitulũ quartuz

De humiditate.

Humiditas est elementaris passiua qualitas actiuarum qualitatum impressionibus obediens et subdita actionũ caliditatis et frigiditatis susceptiua. Est autem humiditas omnium corporum⁊ precipue animatorum nutritiua. augmentatiua. conseruatiua. deperditorum in corpore restauratiua. nam humore et calore omnia generantur vt dicat philosophus et generata nutriuntur. vt est videre in radicibus et seminibus. nam granum terre commissum primo oportet perfundi humiditate aquea⁊ aerea et per inclusum calorem naturalem rarificari et dilatari et tandem actione caloris humiditas resoluta grossiorez sui partem terrestriorem terre inferi⁹ trans mittit. quam quidem terra in suis recipit' visceribus et calore incluso coagulat et in radicis substantiam per commixtionem humidi et ficci conuertit. humiditas autem illa radicalis derelicta⁊ in radice sic procreata humorem quem inuenit in terra sibi similem ratione similitudinis et in via attractiua inter clusi caloris sibi attrahit⁊ attractũ quãtum sibi sufficit in sui nutrimenum conuertit quod autem sibi non est necessarium per calorem illam humiditatez dissoluentem et subtiliantem ipsam superius transmittit et primo in substantiã germinis deinde in substantiaz stipitis vltimo in substantiam floris fructus⁊ frondis sic transmissam coagulat et cõuertit. Quia igitur humiditas omniuz illorum que vegetantur nutrimentũ est et materia manifestũ est q⁹ omniũ vegetabiliũ est nutritiua⁊ p sui diffusionez⁊ incorporationez i latũ in longũ⁊ i spissuz

augmentatiua. Item humiditas deperditorum in corporibus vegetabilibus et animatis est restauratiua. nam per calorem agentē continue intrinsecus et extrinsecꝰ corpa cōsumuntur et cito perirent nisi per restauratiōez humidi reparentꝰ. et iō necessaria fuit cōtinua humiditatis attractio vt cōtinua fieret deperditi repatio. et per cōsequēs cibi restauratiue et cōseruatio. ēpterea hūiditas inferiorū cōseruatiua. nā ex aggregatiōe radiorū cōtinua in aere et in terra tāta fieret. et caloris generatio et siccitatis inductio qꝫ aer inflamaretur et terre superficies cōburetur nisi virtus caloris actiua per aeris et aque humiditatē actioni eius resistentē proportione debita ad temperiē reduceret. et ideo vt dicit Iacob. Oppositus deus fonti caloris fontē totiꝰ humoris vt per humoris pītiam calori opposita eiꝰ violentia reprimeretꝰ. et sic mundi machina in esse debito cōseruaretur. alioquin a calore nimio subito solueretꝰ Item humiditas est partiū terre cōtinuatiua. Tante ei siccitatis est terra qꝫ nisi humiditate aque humectaretur que lubet eius pticula ab alia dissolueretur et ideo fecit natura spōgiosos mōtes et terrā cauernosam in multis locis et prosam vt sic fieret ratiōe vacui aeris et aqꝫ fortis attractō admīte siccitatꝫ mitigatione et partiū terre seperabiliū vnione Unde qō facit sanguis currens per venas in corpe idē facit humiditas in venis terre. Rigat enī terre siccitatē et eaz disponit et abilitat ad fecunditatē Habz aūt humiditas qualdam proprietates et effectus primas et naturales. qnaldā vero secūdarias et quodāmodo casuales sicut et alie qualitates. Est ei humiditas naturaliter labilis et fluxibilis male in se terminabilis. sed tñ sistitur termino alieno vt dicē pbus. Al centro enī ad circūferentiā est motua vnde se diffundēdo subiectū suū totaliter defluendo dissolueret si aliud ei nō obsisteret qō eius fluxibilitatē per reductiōem partiuz ad centrū terminaret. vñ videmus fluctus maris arene siccitate in maris littoribꝰ a suo fluxu cōpesci in se quodāmodo reuocari. Item naturaliter mollitiua est partes enī materie duras et compactas per sui subtractiōem et diffusionem relaxat et rarificat et remollit. Est tamē duratiua accidentaliter sicut videmus in gibbis et terrā apostematibꝰ quibusdā in quibꝰ ꝓfluunt humores frigidi et ex frigiditate partes humidas ad centrū repercutiente et condēsante indurantur et insciosim. i. duriciam sepe cōmutātur Idem etiā ꝓtingit er nimio calore ptes liquidiores cōsumente quibꝰ ꝓsumptis partes grossiores cōpinguātur pariter et indurantur. Item naturaliter est mūdificatiua. nam sua remollitione et partium ꝓ quas diffunditur ab inuicem ratione partes sordidas dimidit et diuisas lubrificādo remouet et abstergit vt patet maxime in ipsa aqua que substantialiter humectat et maxime sordū purgatiua et hoc maxime si substantiali hūiditati caliditas cooperetur vt patet in tritico et furfure in radice brione et etē am in sapone et in medulla falx et in cōsimilibꝰ que omnia sordes faciei et totius corporis mūdificant et depurant Itē qua de se motuz habet a centro siue medio ad extrema cū ille motus ex se non sit fortis multuz. sed respectu caloris sit obtusus. est siquidem sui in latum principaliter diffusiua. in alium vero sine calore non est multum quantū est de se extensiua sed quandoqꝫ calor in ipsa domīnatur et in ipsa obediente materia humida operatur tunc in omnem partem sed maxime in altum et longum vi caloris sursum eleuante et vsqꝫ ad extremitates diffundente exigitur et protelatur Corpora vero in quibus predominator calor et humor temperatus naturaliter et generaliter sunt altiora et longiora et etiam gratiliora cē illa in quibus existente humiditate multa et dominante calore paruo remissius operante causa contraria inuenitur. et ideo homines calidi vt colerici obediente humore substantiali caloris actioni sunt alijs. s. flegmaticis lōgiores et in omnibus extremitatibus corpis alijs partibꝰ et circumstantijs ꝓcurrentibus hinc inde eqliter

in gracilitate ꝛ lōgitudīe aptiores. vbi autem est calor mult⁹ ꝛ humor multus non tamē actōe ignee virtutis sup fluꝰ aut diminutꝰ sed cōgruus ꝛ cōmensūratus. corpa in omni diuisione fiunt magna longa ꝛ lata. Silta enim sūt ꝓpter calorem subtiliores ptes humiditatis ad summitatem referentē. Lata eni fiunt ꝛ spissa ꝓpter virtutez caloris ptes grossiores humiditatis ad singulas ptes interiores ſm sui exigentiam. vndicz diffundentē ꝛ ptez partī ſm ꝙgruentiā nature vndicz adunātez. Jtez humiditas est naturaliter lenificatiua. Hā sui circumfusione in extrema rei oīes partes vacuas replēdo ad equalitatē ꝓducit ꝛ sic rei supficiē cōplanādo ꝛ adequādo eā leuē facit. accidentaliter tn quādocz extasperat. ſ. quando aliquo casu simul calidi ꝛ frigidi hūores ad aliquē locū cōfluunt ꝛ concurrūt. Calidi quidē supficiē rei eleuant Frigidi quocz deprimūt ꝛ sic ex cōtrarietas humorū cōtrarietas et inequalitas cū asperitate quadā corpis in supfice generatur. Jtē humiditas si fuerit ſm nature exigētiā in corpe cōmēsurata omniū actionum anime ꝛ corporis est adiuuatiua. Hā ex humoribꝫ spūs regitiui corporis generātur ꝛ in esse cōseruantur. Spirituū quocz virtutes suos effectus in singulis organis corporꝫ sensitiuis ꝛ motiuis ꝑ humor ministeriū operantur vt patet in virtute visiua q̄ mediante humore cristallino visum in oculo opatur similiter virtus gustatiua nūcz sine hūore saluali inter sapores discernere arbitratur ꝛ sic de alijs. nā hūiditate substātiali destructa in corpe vel corrupta tota animi actio pariter erit impedita. Si eni fuerit in toto corpore vel in aliqua parte corporis superfluitas humida abūdās ꝙ nō possit regi a natura. ꝓcipuū est ꝛ materia putrefactōis ꝛ generat i corpore grauissimas passiones vt patet in apoplexia in qua superflua humiditas sic occupat omes ventriculos cerebri ꝙ nō permittit ꝑ neruos sensibiles spiritꝰ animalē ad sensificandū corpꝰ ꝛ mouendū referētes aniam in corpe suas pagere actōes. imo aufert corpori subito sensum atcz motum ꝛ tandē inducit suffocatiōez atcz mortem sicut Bal'. in cōmento super anphorismos exponens verbū Jpo. Soluere apoplexiaz fortem impossibile. debilem vero nō facile ꝛc Fluematica ei hūiditas occupās totam cerebri regionē opilat meatꝰ ner uoꝝ vnde nō potest duci spiritus animalis ad inferiora immo intercluditur anhelitus ꝛ vita finitur. Hec aūt humiditas peccat qñdocz in quantitate. quādocz in qualitate et hoc aliquādo a causa intrinseca. qñcz a causa extrinseca. a causa intrinseca sicut a mala cōplexione quādo nociua hūiditas radicat in membris ꝛ nō potest a caloze naturali dissolui et consumi nec a sua malicia imutari Talis itacz hūiditas in diuersis locis corporis diuersas inducit infirmitates vt patet in epylensia quando ꝓcedit ex vicio capitis ꝛ in ydropsi qñ ex mala cōplexione generatur epatis. Jtem a causa extrinseca sicā rebus que a Jo. ꝛ Bal' vocantur res non naturales quales sūt aer cibus potus somn us vigilia inanitio et repletio exercitium atcz quies Hecniz omnia si fuerint assumpta ſm exigentiam nature hūiditatē substantialem generāt ac cōseruāt et perditam reparāt et restaurant. Si vero a contrario modo sumpta fuerint. cōtrariū habent effectum. nā hūiditatem innaturalem generant ꝛ augmentāt aut naturalem corrumpūt alterant ꝛ immutant vt patet. nā vt dicit Bal'. in amphoris. Jpo. ꝑte. iij. super locum illū. Jmmutationes tempoꝝ maxime generant morbos ꝛc. Tempora inquit anni non sunt cā morbi sz mutatōes ꝙplexionū ipsi⁹ rpis qñ. ſ. cōplexio aeris q̄ deberet ꝙgruere tēpori. in oppositā cōmutat sicut qñ cōplexio aeris que deberet esse calida ꝛ hūida efficit sicā in autūno frigida ꝛ ficca ꝛc cōuersō. ꝛ sic de alijs. Hā si fuerit aer fernalis generaliter frigidꝰ ꝛ siccus ꝛ ꝓcesserit aer in hyeme q̄si fernalis. scilicet calidus et hūidus necesse est in vere multos egrotare. et etiam mulieres parturas occasione facile aborture. Et hec est ratio Galieni. quam assignat

qz ex humiditate z caliditate hyemis p̄cedētis mlta fiebat humiditatis i corpbus generatō z fleumatis coadunatio Aer vero in initio veris si fuerit frigid' et siccus claudit poros z nō sinit fumos exalare vnde p tētō calore dissoluit humiditatē istam supfluā in hyeme generatā z cum calor sit debilis z nō posset eā pfecte digerere nec ex toto consumere trāsmittit eam sic indigestam nūc ad superiora membra z nūc ad inferiora vbi coadunata fit causa diuersarū passionū vt si ascenderit ad caput pōt esse causa reumatis z catarri. Si vero ad intestina set fuerit fleuma salsum mortificando intestina inducit dissenteriā z sic de alijs Illa eadē pōt esse ratio aduersus i mulieribus, qz humiditas illa defluens ad matricē grauat eā z remolliēdo retinacula fetus ac relaxando est causa abortiendi Aliā assūt ratiōem vbi assignat Auicenna. z sic de alijs passiōibus aeris z tempis est intelligendū q̄ mutāt humiditatis qualitatē vel calorē immoderate nimis dissoluendo vel nimis cōsumēdo. siue calore remisso supfluitates eius nō euacuando z sic intelligēdum est de aere nimis frigido poros claudente humores plus debito cōstringente. Sed de aere frigido ad presens hec dicta sufficiant

Capitulū quintuz

De cibo z potu.

Decibo vero z potu patet. Nam p debiti nutrimenti cibi sc̄z z potus subtractionem humiditas subtrahitur et calor inducta siccitate interior effectus nō inueniēs in quid agat ad substantialē humiditatē se cōuertit in quā agendo ipam nimis attenuat vel cōsumit. z econuerso. si cibus vel potus fuerit immoderatus humiditas nimis intenditur z calor naturalis debilitatur. qz non sufficit ad digerēdū. facit tamen calor q̄ potest. Nam aliqd resoluit ex illo supfluo cibo sumpto. illud resolutū cuz sit fumositas grossa z indigesta petit cerebrum et partes eius mitigas seu tuniculas grauiter eas lesit z aliqn emigraneā vel aliā capitis passionē pessimā excitat z inducit. aliquando etiam radices neruorum sensibiliū illa fumositas malitiosa tangit et suo acumine siue furiositate ad intima ipoꝝ neruoꝝ penetrans spiritum animalem ibi existentem impedit atq; ledit. vnde z substantiam z rationis vsum pturbat z linguā ratiōis interpretez turbādo contrahit et peruertit vt patet in ebrijs. Motum etiam voluntarium sepius retardat vel penitus destruit vt patet in tremulis z paraliticis. nec mirum nam virtus corporis regitiua q̄ est sita in neruis z in musculis a natura. neruum siue membrum quodlibet sic depressum regere z erigere satagit et intendit sed preualēs ille acutus fumus et resistens virtutez naturalem vincere cupiens membrū deorsū deprimere nititur et contendit. Unde ex isto duplici motu contrario scilicet vno eleuāte z alio deprimente membroꝝ tremor sepius generatur z tandē victa taliter virtute regitiua mors vel paralisis in talibus generatur. Et iō optimū cōsilium est sapientis qui dicit. Ne te effundas inquit sup oēm escam. qz in multis escis infirmitas grauis cē. idē itaq; malum generat in corpe somnus immoderatus. nam in somno remittūtur virtutes et actiones naturales interne animales intendunt. vnde clausis porisforinsecis calor intrinsecus exhortatus multos hūores attrahit quos quidē nec digerere potest nec cōsumere z tūc pualente tanta supfluitate quā non pōt natura regere sequitur necessario mors z suffocatio sicut est videre sepius in vomentibus postacceptā medicinā z etiā in minutis. In vigilantibus aūt nimis causa cōtraria operatur in quibus z nimia fit humoꝝ z spirituū cōsumptio. vnde z mors iterū comitatur. Item eadē ratō suffocatiōis est in nimis repletis z eadē ratio defectōis est in ieiunantibus supra vires z nimiū inanitis. Item qui nimis se exercitant p nimiā caloris intensionē humores nimis cōsumentem se destruunt et cōsumūt. In nimis vo q̄escētibus cā est cōtraria qz in ipis magna est z immoderata hūiditatis attractio z nulla

supfluitatis euaporatio nec spirituum subtiliatio 7 ideo necessario humiditas superflua disponitur ad putrefactiõem 7 corruptiõem. Istis 7 aliis multis modis infinitis qualitates elemẽtares in suis naturalib effectib impediuntur sicut patet in ratiõibus supra dictis q̃s de verbis cõstan. in pantegn. et Ha. in cõmento amplꝰ. Ipo. et Empe. succincte compilauim' vñ de his supsedeamus. 7 ideo ad describendas proprietates humorum que ex his qualitatib cõponuntur manus apponamus ex quibus cõstituitur omne corpus quod spiritu sensibili et rationali animatur

Capitulum sextuz

De humoribꝫ 7 eorũ generatione effectu et operatione

Hactenus igitur humor quedam substantia actualiter liquida ex cõiunctione elementarium qualitatum p̃ digestionẽ in animalis corpore generata apta membra nutrire et eor actiões cõfortare naturaliter vel accidẽtaliter impedire. Nam humor est corporum sensibiliũ materiale principiũ 7 primum acceptuũ ratione nutrimenti i suis pagendis actionib' iuuamentum. Sunt aũt humores, vt dicit Constan. vocati elementorũ filij ex eorũ originaliter cõstitutionum qualitate. Sunt aũt quattuor humores scilicet sanguis fleuma colera et melancolia. qui quidez respectu membror dicunt simplices. cuius respectu elementor quorũ sunt filij compositi inuenantur. Hi quattuor humores in quantitate 7 qualitate equalitatẽ proportione debita obseruãtes omnia corpora sanguinẽ habentia pficiũt ac custodiũt in debita cõsistentia sanitatis sicut econuerso ex eorũ inequalitate siue infectiõe infirmitatẽ generant et inducunt. Fuerunt aũt hi necessarij ad corporis ꝓstitutionem ad ipsiꝰ regimẽ 7 conseruationẽ ad ꝓtinue deperditorũ in corpore restaurationẽ sicut dicit Hal. sup amplꝰ. Corpus enim subiacet fluxui vt patet in sudoribus 7 in sputis et huiusmodi alteratiõe scilicet de frigiditate in caliditatẽ et ecõuersõ 7 corruptiõe q̃ ex fluxitate nimia seq̃t ex alteratõe diuina vt ꝑ qõ superfluũ est in corpe diminuatur et deperditũ reparetur 7 mala alteratio in bonam transmutetur 7 per consequẽs corruptioni aliqualiter obuietur. necessaria fuit qnatuor humorũ presentia vt corpus animale in vigore ipsis mediantibus incolume conseruetur. Horũ autem humorum generatio sic habet fieri recepto enim cibo in loco decoctionis. primo scilicet in stomacho. subtilior eiꝰ pars et liquidior que a phisicis ptisana vocatur p̃ qualdam venas ad epar trahitur et ibi p̃ caloris naturalis actionem in quattuor humores transmutat quorum generatio simpliciter in epate fieri incipit. sed nõ similiter finitur. Primo enim caloris actio qõ frigidũ est et humidum in naturam fleumatis conuertit. Secundo quod calidũ 7 humidũ est in naturã sanguinis transit. quod vero calidum 7 siccũ naturam colere construit. Sed qõ frigidum 7 siccũ in substantiam melãcolie se cõponit Talis igitur est ꝓcessus. Primo siquidez generatur fleuma tanq̃ humor semicoctus Secũdo sanguis cuius decoctio est perfecta. Tertio colera cuius decoctio tempamẽtum excedit. Ultima autẽ melancolia q̃si pars terrestrior aliorũ fex in esse ꝓcedit. vnde talis est ordo vt dicit Aluicẽ. q̃ elementorũ recta 7 reciproca est generatio. quia de aere fit ignis 7 econuerso humorũ autẽ generatio quedam est recta. sed non reciproca. de fleumate enim p̃ decoctiõez fit sanguis sed nõ ecõuerso Similiter de sangie fit colera p̃ calorẽ in tensum siccãtẽ humorẽ 7 subtilatem sz nõ econuerso. Simili modo p̃ adustionem ex colera fit melancolia 7 non econuerso Sic eni accidit in generatiõe humorũ sicut accidit in generatiõe vini ex musto sic dicit Const. nã fauẽte musto generatur quedã spũa supficiẽ p̃ etes 7 q̃dã substãtia terrea ad fudũ descẽdes et alia ẽ aquosa sm̃ c'a gm̃tũ vinũ i substãtia est magis debile 7 minus calidũ. Et quãtomagis attenuat̃ tãtomagis fit calidũ ꝓpter humoꝝ aquositat̃ resolutionẽ

et ꝙnto maior est vini putritas. tanto co ctio est cōpleta. sic in hūoribus est pars leuitate sua supiora pt̄ēs. s. colera. alia velut fex vorsum tendēs. s. melancolia. alia vero in cuditate manēs. s. fleuma. quarta vero est sanguis i sua puritate p manēs. a ceteris hūoribꝫ vepurat. Nullus tñ sanguis est ita pur⁹ ꝙn alijs hūoribus sit pmixt⁹. vñ eor cōmixtiōe speciez variat ⁊ colorē. nā p cōmixtionē colere appet rufus a melancolia niger. a fleumate aquosus et spumosus.

Ca. VII de sāguine

Sanguis vt dicit Ysiō. a greco nomē sumpsit. eoꝙ sustentat. vegetat ⁊ viuat. i. vitā cōfirmet. nā sanctire cōfirmare est Dicit aūt sanguis dū est in corpe effusus vo dicit cruor. eo ꝙ effusus currendo corruat. alij aūt vocant sanguiez quasi suauē. eoꝙ gustu ⁊ tactu fit suauis nō eni est sanguis pur⁹ ⁊ integer nisi in iuuenibꝫ. Nam dicunt ꝓbici sanguinē minui p etatē. vñ in senib⁹ tremor ē ex defectu. ꝓprie aūt sanguis aimi possessio est. Inde genas lacerare in luctu mulieribus mos est. Tñ etiā purpuree vestes ⁊ purpurei flores ponunt sup mortuos. animo ritatē mortui dū erat in suo sanguine repūtantes. Hucusqꝫ ysido. li. x. ca. ij. Sanguis aūt fm ꝓstan. inter ꝙttuor humores laudabilior et nature amicabilior est. ꝓpter eius eqlem ⁊ pfectā coctionē quā efficit calor temperatus ex materia pura ⁊ aerea ad corporis nutrimentum. Est vo sanguis fm eundē cōstan. alius naturalis alius innaturalis. Naturalis aūt alius est cōtentus in arterijs. alius est in venis. Qui vo est in arterijs. calidior est ⁊ subtilior. rubicundior. clarior ⁊ i sapore dulcj. Est aūt calidior ꝓpter cordis ⁊ spūs vicinitatē. subtilior. ꝓpter cordis calorē. subtilian tem ⁊ ranificantē. ⁊ hoc vt resumendo p spissas tunicas arteriar. facile nō possit in alia membra labi. Ratio autem est propter virtutez colere in ipso. acutior est autem. ꝓpter augmentū caloris. sanguis vero in venis cōtentus. est calid⁹ et humidus. inter grossum ⁊ subtilem. mediocris i sapore est valde dulcis. oi malo carens odore. cito coagulatur cū exierit. Tñ talis sanguis epar vesignat temperatū. Si vo fuerit subtilis aquosus non boni odoris. nec dulcis saporis cōmixtionem alterius hūoris ipm insficientis indicat. Jam eni vegenerat in sanguinē innaturalē. Qui sic dicit. vel qz a sua generatōe ē (vt i lepre sis) corruptus. aut propter incōuenientez materiā ex ꝙ est generat⁹. ⁊ ꝓpter extraneū humorē cum quo est cōmixtus. modicū autē colere vel alter⁹ inficientis humoris mixtū cum puro sanguine ipm insicit. et in sue ꝙlitatis similitudinez ipm trahit. Hucusqꝫ cōstantin⁹ pantegñ. ix. ca. iij. Ejus sanguis proprietates pōit aresto. in libro aialiū. ij. dicit eni. Omne anial hñs sanguinē. habet epar ⁊ cor Tñ omnia animalia carentia sanguine sunt minoris corpis ⁊ vtutis aīmalibꝫ hñtibꝫ sanguinē. ⁊ cum abscinditur caro erit sāguis nisi illa mortua fuerit ⁊ corrupta. Item in omni aniali bone dispositionis est sanguis mediocris. qz nō nimis multus sic sunt potātes vinū nouū nec nimis paucus sicut corporis crassi. qz anial ia nimis crassi corpis sunt pauci sanguinis. et subito augmentat pinguedo. et quanto. tanto minoratur sanguis. Item omne corpus sanguineum putrescit cito. et maxime prope ossa. homo enim habet sanguinē subtilem valde respectu aliorum animaliū. quorum sanguis est nigrior et spissior sanguine hominis. ⁊ maxime thauri ⁊ asini. ⁊ sanguis in iferiori parte corpis spissior est ⁊ nigrior ꝙꝫ in superiori. Item sanguis ꝙñ generatur valde in multa ꝙntitate. erit causa egritudinis. qñ attenuatur ⁊ fit aquosus. et ꝓpterꝫ forsan sudat hō sanguinem. quod qdez est vtputo propter superfluam liquidi sanguinis abundātiam a qua se intendit exonerare natura. vnde erigit eius ptes aquosas ad superficiem cutis. et eas expellit per sudorem. Item cum hō vormierit. erit sanguis in manifesto modicus. nec mirum qz tūc reuocatur a natura in adiutoriū

virtutis naturalis vt ipsius bñficio suas ꝓragat actiões. vnde qñ tunc se profundit ad interiora extremitas corpis pallida remãet ⁊ exangues. ⁊ ꝓpt̃ b̃ forte accidit ꝙ si corpus vermẽtis pungat nõ exit inde tñ sanguinis q̃ntũ si esset vigilãs Jtẽ dr ibidem. ꝙ si sanguis fuerit bñ coctus. ⁊ digestus bñ fit ex eo ⁊ spum. ⁊ hoc forsan. quia eꝰ vnctuositas ꝑ tẽperatã decoctionẽ coagulatur ⁊ albata in sepũ vel pinguidinẽ transmutatur. Jtem cũ alteratur sanguis a cursu nature sue ⁊ fuerit corruptꝰ exibit a stomacho et a naribꝫ Jtẽ cũ putrescit sanguis in aliquo mẽbro nisi reducat̃ arte vel natura efficitur ex eo virus ⁊ in sanie cõmutatur. Hucusq̃ Constan. lib. iij. Jtem dicit ibidẽ li. xij. vene sunt vasa sanguis. ex quo patet ꝙ sanguis ẽ vltimus cibus aialis hũtis sanguinẽ Jtẽ dicit ibidẽ. Jta est sanguis amicabilis nature ꝙ etiã aial carens sanguie cibatur ꝓ illud qđ cõuenit cũ sanguine. vt patet in vermibꝰ ⁊ muscis q̃ carnibꝰ insident ⁊ saguinẽ sugunt ⁊ inde sibi attrahunt nutrimẽtum ꝓpter b̃ si animal nõ nutrit̃ cibo isto efficitur macilentum ⁊ male dispositũ. et qñ bene cibatur ac sat et fit bone dispositionis ꝑ talis cibi nutrimentũ. et si ille sanguis vñ fit cibus fuerit clarus ⁊ bonus erit corpus sanum / et si malꝰ infirmũ. Jtẽ sanguis terrestris coagulatur cito ꝓpter hũiditatis priuationẽ Ẽ oñe aial habens subtile sanguinẽ ⁊ mundũ atq̃ calidum alijs aialibus sensum habet melliorem. Sanguis enĩ mõs subtilis ⁊ calidus et maioris motꝰ intellectu cõuenientior est. Jtẽ oñe aial carẽs sanguine est maioꝛ timoris aniali habenti sanguinẽ. ꝓpter b̃ hñs mũdum sanguinẽ ⁊ calidum ⁊ leuez nõ mouetur nisi modicum ꝓpter timorez. Jtẽ sanguis thauri cẽ gelatur citius ⁊ coagulat̃ sanguine oĩm anialium aliorꝫ. Sanguis enĩ oĩm animaliũ coagulat̃ fm magis et minus ꝑter lepꝛis et cerui ⁊ sibi similiũ in natura quoꝝ sanguis nõ coagulatur. vt dicat Ẽresto. Sanguis thaurinꝰ sic̃ dicit idẽ li. iij. ⁊. xij. maxime est coagulatiõis et velocis. et b̃ forsitan ꝓpter excessum caloris et siccitat̃. vñ haustus crudꝰ interficit sicut venenũ. Ẽ vt quodã pbo dicit̃ ꝙ hausto sãguie thauri se peremit Jtem idẽ li. xij. sanguis in pte dextera calidior est q̃ in sinistra. Et iõ ꝓpter vigorẽ calidi sanguis i pte illa manꝰ dextera ꝓnior est ad opandũ ⁊ habilior q̃ sinistra. Ẽ vt dic̃ aresto. li. i. ꝙ leo priꝰ mouet pedẽ dextꝝ q̃ sinistꝝ. et sup amphoꝛ dicit̃ ꝙ mulier portans masculũ subito vocata ab aliquo primo mouet pedem dextꝝ ꝙ facit calidꝰ sanguis q̃ in cõcipiẽte masculũ cõpletius opatur. Jtẽ in eo dẽ libro dr ꝙ sanguis prima et ꝓpua est materia cordis ⁊ epatis. Ẽ ⁊ cor cõcauum est ad sanguinẽ copiosius recipiendũ et spissum ad eundẽ diligẽter custodiendũ. et in nullo mẽbro est sanguis sine venis nisi in corde tñ et ꝺ cor de exit ꝙ q̃sdam venas ad alia loca corporis et nõ venit aliũde sanguis ad cor q̃m fons et principiũ sanguinis mẽbꝛ primũ recipiens sanguinẽ. et b̃ manifestatur ex anathomia et mõ generatõis q̃ prima creatio cordis apparet sanguinea. Unde fm aresto. cor est primũ sanguinis receptiuũ. et iõ in medio ponit̃ vt eum transfundat tanq̃ a medio et a centro ad omia alia membꝛa. vnde dic̃ ꝙ cor est mediũ totius animalis a quo ꝓcedit motus et sensus ⁊ vita totꝰ animalis. Et ideo cor est in omnibꝰ habentibus sanguinem. quoniam necessario principiũ sanguinis est et non epar. Hec omnia aperte dic̃ Ẽresto. libro. xij q̃ius de principio sanguinis alio modo sit scriptum i libris medicoꝝ. sed de ista controuersia nihil ad nos. quia vtraq̃ positio vl opinio nobis deseruit quo ad nostram intẽtionem. Ex predictis igitur autorum sententijs breuiter recolligo ꝙ sanguis naturalis est purus ⁊ calidus subtilis dulcis animalis nutribilis virtutis naturalis confuatiuus sedes anime / ⁊ ipsius contẽtiuus. uuentutis pfectiuus. complexionis alteratiuus. vigoris cordis et spiritũ conseruatiuus. letificatiuus. amoris exercitatiuus sui. diffusione in supficie corpis

ipsius colorativus. sanus ⁊ temperatus sanitatis conservativus. corruptus corruptionis inductiv⁹. vt patz in lepra q̄ est sanguis corruptus in fontibꝫ / et cū aliis humoribus admixtus malicie eorum est temperativ⁹. suavirtute vloris oculoꝝ mitigativus. vt dicit Constan. q̄ sanguis columbe vel yrundinis ve alatertera extractus oculis calidus instillatus maculas abstergit oculoꝝ. sanguinis enim talis valde est ignitivus ⁊ dissolutivus. sicut ibidem dicit cōmentator in viatico in tractatu de panuis et maculis oculoꝝ in fine.

Capi. VIII de sanguinis mala proprietate.

SVnt etiam sanguinis quedam proprietates minus laudabiles aliis supradictis. nam quanto bene dispositus nature est amicabilior ⁊ vtilior / tanto cū corruptus fuerit eidem est nociuior / ⁊ grauiores infert corpori passiones. Nam aliorum humorū malicia sanguini admixta propter amicabilitatē eius ad naturā nō se ita subito manifestat. et ideo ab eorum lesione sibi natura minus p̄cauens latentem ipoz maliciam nō formidat. vt patet in febribus enutriceis ⁊ aliis mixtis in q̄bus colera rubea vel adusta sanguini admixta / nō ita cito se nature vl medici iudicio manifestat. vt dicit Hal. super amplioz. Item sanguis si fuerit in corpe superfluus menstruosas in hominibus generat passiones nisi nature vel medicine beneficio euacuet citius / vt patet in sanguine mēstruali q̄ propter superabundātiam humiditatis ⁊ calorisindigentiā in mulieribus existens si vltra debitum retineat pessimarū causa ē et occasio passionū. Inducit enī quandoq̄ spiritualiū suffocationem. quādoq̄ ydropisim / q̄nq̄ etiaz frenesim / siue manifestā passionem / put ille sanguis corruptus nimis diu retent⁹ ad diuersas transfundit corpis regiones / sicut in passionarū libro Hal. expssius continetur. Unde contra talia pericula summum remediuz est talis sanguinis ⁊ corrupti euacuationem citius procreare. nec mirū si sanguis sic corruptus proprium subiectum sic molestat. qui alienum etiā mirabiliter inficit ⁊ molestat siue immutat. Nam vt dicit ysidorus libro. x. capo. ij. sanguis menstrualis cō tactu fruges nō germinant. accescūt musta. moriunt herbe. arbores amittūt fructus. ferrum rubigo corrūpit. nigrescūt era ⁊ metalla. q̄ si canes inde comederent in rabiem efferūtur. glutinum asphalti quod nec ferro dissoluitur. nec aquis ipo pollutum sponte dispergitur. vt ibidez dicit ysidor⁹. Dic sanguis ex superflua humiditate ⁊ debili calore in corporibus multū generatur. ⁊ ideo ne natura ex eo grauetur in matrice recolligitur tanq̄z in sentina. a qua si debito modo expulsus fuerit corpus totum mollificando alleuiat / ⁊ ipsam matricē ad cōceptiōem disponit ⁊ habilitat. Un dicit Al restor. libro. ix. menstruū in fine mensis in mulieribus maxime viget. et ideo tunc vtiliter expellitur sanguis talis. quia sicut dic Ysidorus libro. xvi. sanguis menstrualis nō habet certam temporis reuolutionem. sed in maiori parte accidit in diminutiōe lune. et hoc est rectum. quia corpa animalium sunt tunc tempis frigidiora / ⁊ alteratur sanguis. ⁊ efficitur ex eo superfluitas menstrualis. que si tunc expellitur talis euacuatio laudabilis est et naturalis. quia si vltra tempus vel propter grossiciem sanguinis. vel propter altitudinem matricis / vel ꝑpter defectū expulsiue virtutis retineatur multis molestijs periculosis corpus mlieris aggrauatur / quod quidem generaliter est verum. a quarto decimo annoq̄z ad quinquagesimū quia in iuuenculis meatus sunt angusti et virtus debilis. Al quinq̄gesimo vero anno in antea sanguis minoratur et frigescit. calor destruit et tepescit. Unde iste due etates a tali immundicia sunt immunes. scilicet senectus senilaris et iuuentus puellaris / retinet tamen natura sanguinē menstrualem post mulierum impregnationem ad nutrimentū fetus et conceptus conseruatiōem. Un

Aristoteles.libro.xv. Menstruum est sanguis nō purus.sed indiget digestione operatiua.hic sanguis mictꝰ cū sperm̃ate/cibus est in animali. Unde muli er post conceptionē frequenter patiens fluxum mēstrualem/solet facere abortiu m.aut enī debilitat fetus aut moritꝫ et hoc propter nutrimēti subtractionez Unde retentio sanguinis menstrualis signū est impgnatiōis etiam dicta causa.quod aūt superfluit de sanguine menstruali detrahitur ad mām̃illas.vt inde lac generet. Materia enī lactis est sanguis decoctus in mām̃illis vt dicit Aristoteles libro.xvi.⁊.xvij. Lac inquit ē sanguis digestus nō corruptus. Item oportet vt fluxus sanguis menstrualis actualiter sit i corpe anteq̄ mulier impregnetur.sicut dicit Aristo. libro.xv. et constātinus.sicut oportz arborē primo florere q̄z fructus facere. Item quando venit talis fluxus naturaliter semp̃ accidit in etate lune/etati etiam mulierꝫ conuenienti. Item aues et animalia nō patiuntur talē fluxum.quia totalis superfluitas transit in plumas ⁊ in pilos/vt dicit aristoteles. Item dic̃ ruffus. mulieres nimis se exercentes ⁊ sepius mouentes/nō multū menstruant. sed que quiescūt ⁊ multū comedūt/ suauiterq̄ viuūt.tales multa purgatione indigēt Item quando sanguis talis vel frigiditate vel craſſicie/ora venarū constrigente debito modo non exit.ad excundum alias vias querit vt venas narium et emorroydarū quas si clausas inuenerit ad alia membra se diffundit.⁊ grauem nature infert passionē. Nam tales vt dicit in viatico Constan. defectū appetitus patiūtur.nam cibaria bona abhorrent.puluerē vero carbonū et latex appetunt et similū.nam sanguis retētus in malicie sum fumū terrestrem et ponticum conuertitur quo rapto ad orificium stomachi appetitus rationalis subuertitur et irrationalis generaſ. Unde omnia talia corpora sunt maximis morbis apparata. (mate.

Capit.ix.de fleu/

Fleuma ſm Johannē est humor semicoctus actione caloris imperfecti ex frigida ⁊ hūida nata generat. Et aristoteles dicit libro.xv. Fleuma est cibi superfluitas que nō digeritur. Eadem enī est materia sanguinis ⁊ fleumatis.sed differūt ſm decoctōnem maiorē vel minorem.vnde de fleumate fit sanguis p ampliorem caloris agentis intensiōem.nō tamen econuerso.sanguis enī in fleuma nunq̄ transmutaſ.sicut colera mutaſ in melancoliam.sed non ecōuerso vt dicit auicenna Est autem fleuma humor naturaliter frigidus .humidus et insipidus.quem natura mandat per mēbra vt digeratur et ex ipo digesto corpꝰ nutriaſ. Notandum q̄ fleuma aliud est naturale aliud innaturale. Naturale aūt frigidum et humidū/in colore album/in substantia fluidū/in sapore parum dulce vel totaliter insipidū. in epate tamen generaſ vbi sedes est caloris. Est tamen habile vt in sanguinē transmutetur. et facta completa transmutatione corpus inde sustentetur. Fleuma enim q̄uis de se sit grossum et insipidū per intensionem tamen caloris ipm̃ immutantis forme et saporis sanguinis qui est dulcis/est susceptiuū. vt patet in fleumate/quod dicitur esse dulce. Unde,pter vicinitatem et similitudinē quam habet cum sanguine indigent eo omnia mēbra corporis.et ideo natura pronida fecit illō cum sanguine per venas totius corpis transire propter necessitatem /⁊ etiam propter vtilitatē. Nam vt dicit Constantinus.deficiente sanguie digerit calor fleuma.quia inde intēdit membra reficere et nutrire. Unde in hoc nobiliꝰ est fleuma colera et melācolia. quia rectificari non possunt vt exeis fiat sanguis cuiꝰ beneficio vigent ⁊ nutrūtur membra corpis vniuersa. Est etiam eiꝰ presentia cum sanguie necessaria vt eiꝰ frigore sanguinis feruor temperet.⁊ liquiditate fleumatis spissitudo sanguinis in tempie obseruetur.⁊ sic facilius et expeditius ad singula membra nutrimentum sanguis deportetur. Utile etiā

est iūcture membroꝝ et alias ptes mobiles suas liq̃da hūiditate humectare ne ex calore motus vel ex sanguine calido casu aliquo a suo officio retardentur. quia siccitate insuper inducta impediant. Fleumatis aūt innaturalis q̃tuor sunt species. Est em̃ acetosum frigidū ⁊ siccum propter melācolie admixtionem. salsum calidū ⁊ siccuz propter colere rubee infectionem. dulce propē sanguinis participatōem. Uitreum sic dictum propter coloris vitri assimilationem. tale enim omino elongat a colore. et ideo ceteris eius speciebus illō est compactiꝰ et difficilius ad digerendum ⁊ in sanguie conuertendū. Hic humor si corruptus fuerit / diuersas generat in corpe infirmitates cuius superabundantia (vt dicit Constantinꝰ) cognoscitur per diuersa. nam vere fleumaticus est corpe vtses / grauis ⁊ tardus ⁊ sensu etes / mēte obliuiosus / carne mollis et fluidus / colore liuidus / albidus i facie / corde timidꝰ / sputis et execrationibus multis plenus. piger ⁊ somnicu; losus / parui appetitus / parue sitis. nisi sit salsum fleuma. quia tūc salsus sapor in ore sentitur propter calidi humoris admixtionē / crine mollis et flauus ⁊ laxus cuius pulsus est mollis / grossus et tardus. vrina alba spissa cruda ⁊ discolorata. statura pinguis et grossa i extremitatiꝫ. breuis ⁊ curta / cuius cutis superficies plana et lenis ac pilis venudata. somniat de aquarū niuium et pluuiarū inundatiōe / nauigatione in aq̃s frigidis / et etiam natatiōe. talis complexionis homines solent frigidū morbum sepius incurrere et ipso fatigari. et precipue tempe hyemali. quia tunc tempis qualitates fleumatꝫ. scilicet frigiditas ⁊ humiditas intendūtur. vt dicit Constantinꝰ. quere supra ō proprietatibus frigiditatis ⁊ humiditatꝫ.

Cap. x. de colera

Colera sm Isidor dicta est eo q̃ in humore coletico calor tēperamentum excedat. Colera alia naturalis / alia innaturalis. Naturalis est que naturaliter est calida ⁊ sicca et in saubstantia subtilis / in colore rubea clara. in sapore amara cū quodam acumine / que q̃nto est calidior / tanto est in colore rubicūdior ⁊ in sapore amarior. que cū in corpore generat in duas partes diuiditur / quarū vna transit cū sanguine ⁊ alia trāsmittit ad cistam fellis. illud autem quod vadit cū sanguie penetrat cum ipo causa necessitatis ⁊ iuuamenti. necessariū enim fuit vt sanguini admisceret ad aptificandū sanguinē ad membra colerica temperāda et nutrienda. quoniā in hoc sanguine oportz esse colerā rubeaz actualiter sm debitā proportionē huiusmōi membroꝝ iuuat etiam vt sanguis subtilief vt facilius transeat per angustos meatꝰ ad interiora corpis nutriēda. alia vero pars q̃ ad cistam fellis trahitur / transmittit ad ipsam causa necessitatis ⁊ etiā iuuamenti. necesse enim fuit propter mūdificatōez totius corpis ⁊ propter nutrimentum ipsius fellis. iuuat etiam stomachū et intestina calefaciendo ⁊ pungendo. vt a supfluis se exonerent. ideo enim sepe accidit torsio et ventris dolor ⁊ colerica passio. quia via opilatur q̃ est inter fel et intestina. Innaturalis colera est q̃ egreditur a natura propter aliquod extraneum sibi commixtū. nam cōmixto cum colera rubea fleumate aquoso / generatur colera citrina que pre ceteris est nimis calida ⁊ nociua. si vo fuerit fleuma grossioris essentie et spissioris inde colera vitellina. iste due species sūt note. Tertia species ē colera quedā prassiua in colore viridis et amara acuta. sicut herba que prassium. id est marrubium vel porrus nūcupatur. nascitur aūt in stomacho illorum qui continue vtuntur herbis nimis calidis. vt porris cepis alleis ⁊ vastracijs. et huiusmōi. et forsitan a talibus herbis viridibus ⁊ crudis in colore contrahit virorem. et sic Hal. visum est. Auicenne aūt visum fuit q̃ prassiua generatur ex colera vitellina. quando nimis aduritur. cū enim aduritur adustio in ea facit nigredinem ex q̃ cum citrinitate mixta viriditas intro;

ducitur Eruginosa vero colera est quarta species que per vlteriorē adustionē generatur ex prassina. quādo enim tantum aduritur q eius hūorositas vesicatur. tūc declinat color eius ad allredinem qualis est color cineris. nam calor in humido corpe primo nigredinem efficit. deinde consumpta totaliter humiditate allocem quēdam introducit. vt est videre in lignis que prius q̄z conuertant in cinerē conuertunt in carbonē. Frigiditas vo ecōuerso in humido facit allredinē. in sicco āt nigredinē opaf. Iz hec vltima in omnibus alijs peior est et venenosior. cuius venenosa qualitas pessimas et mortiferas inducit in corpore passiones sicut hērisipylam et noli me tangere. et cetera huiusmodi. Humor igitur colericꝰ naturalis non excedens terminos nature est aliorum humorum subtiliatiuus digestionis confortatiuꝰ fecis et putredinis mūdificatiuus corporis fm dimensionē lōgitudinis et latitudinis distensiuus. animositatis et audacie generatiuus mobilitatis et leuitatis effectiuus ad iram et ad appetitum vindicte excitatiuus. veneree appetitus prouocatiuus virtutis expulsiue adiuuatiuus materie grosse attenuatiuus. et a centro vsq̄z ad circumferentiā diffusiuus fm citrinitatem vel nigredinem superficiei substantie in colore mutatiuus. Vnde colerici generaliter solent esse iracundi animo. immansueti leues et instabiles impetuosi in corpore longi tenues et maciēti coloze fusci in crinibus nigri et crispi pili hyspidi et hirsuti. tactu calidi pulsus fortis et velocis. eorum vrina in substantia est tenuis et subtilis in colore ignea rutilans et clara. Hec colera si in aliqua parte corporis fuerit corrupta molestissimas infert corpori passiones. quarū hec sūt generalia signa. sicut enim dicit Constantinus in pantegn. libro. ix. capl̄o. ij Si corpori dominetur colera corrupta erit cutis glauca vel citrina et erit defectus appetitiue virtutis. amaritudo sentitur in ore. ita q̄ dulcia videntur amara et sapida insipida pūctura et ardor in stomacho calido ex fumo pūgente neruos stomachi et mordicante. abomination cum vomitu colerico cuz siti lingue siccitas ex fumo calido trabeam arteriam vesicante et humorē salualem circa neruos lingue consumentē. oculorum cōcauitas cum humido aspectu pulsus subtilis et velox et spissus. vrina rubea et intensa color capitis grauis. vigilia et alienatio mentis. horribiles visiones in somnis. tales enim somniant de igne et fulgure. et stupenda aeris inflammatione quod fit ex igneo fumo petente cerebrum et ymaginatiuā immutante. Et tantum de colera et speciebꝰ eius diuise fm Halienum et Auicennam ad presens dicta sufficiant. Sequitur vltima proprietas substātie corporee quarti libri que dicitur melancolia.

Capitulum. xi.

De melancolia.

Melancolia est humor spissus et grossus. ex fece et turbulentia sanguinis generatꝰ. Et dicitur a melon quod est niger et colon qd̄ est humor. Inde dicitur melancolia. quasi niger humor. Unde a phisicis colera nigra nuncupat. nam color eius declinat ad nigredinem. Est autem melancolia alia naturalis alia innaturalꝭ. Naturalis est frigida et sicca que fit in sanguine sicut fex in vino habet generarē cuius substātia est spissa. et terrestris cuiꝰ sapor inter dulcedinem et ponticitatem existit vicinus accipienti. Hec melancolia in duas partes habet diuidi. quarum vna remanet cum sanguine et penetrat secum ad membra causa et necessitatis et iuuamēti. fuit enim necesse vt cum sanguine misceretur. vt aptificaret sanguinem. ad membra melancolica nutrienda. Iuuat etiaz sanguinē quia inspissat ne sua liquiditate subtefugiat digestionē. Secunda pars vero transmittitur ad splenem propter necessitatem et iuuamentum. necesse enim fuit hoc propter mūdificatiōem totius corporis. et propter nutrimentum ip-

sius splenis. Juuamentum vero est vt profluat in os stomachi. vt scilicet ipm fortificet/ inspisset. et. vt ibi pruritū faciat. et sic excitet famem et cooperetur ad desiderium nutrimēti. Illud autem melancolie quod est superfluum sanguinis transmittitur ad splenem. et quod a splene egreditur/ est illud quo indiget splen ad sui nutrimentum/ et sicut colera rubea iuuat stomachum ad expellenda superflua inferius. sic z melancolia iuuat virtutem appetitiuam superius. Dicitur autē fer sanguis potius q̄ colere vel fleumatis. quia resudat z separatur a sanguine/ sicut descendit ypostasis vrinalis siue sedumen in liquore. de fleumate/ vero nihil resudat nec descendit propter eius viscositatem. similiter nec de colera propter eius subtilitatem. et ideo fer colere vl fleumatis non vocatur. Melancolia autem innaturalis non est ad modum ypostasis siue residentie et fecis. sed per modum adustionis et cinereitatis. et hoc accidit istis modis. Elgēs enim calor nimis in substātia fleumatis ipsam adurit et per adustionem niniam in coleram adustam conuertit. z si fuerit humor primo subtilis et aquosus quando aduritur. efficitur salsus. et si fuerit grossius trahitur ad acredinem vel ponticitatem. si vero contingat sanguinem aduri vel incinerari. cinis eius fit salsus cum quadam dulcedine pauca. sed quando contingit melancoliam naturalē aduri/ illa adustio seu cinis erit acris sicut acetū. et cū cadit in superficiem terre ebullit/ cuius odor est grauis et acris sicut acetum/ quod muscę fugiunt propter odoris horribilitatem et illa siquidem que magis est acris deterior est. Si vero melancolia quando aduritur grossioris fuerit substantie/ erit cinis eius minoris acredinis cum ponticitate pauca que cadens super terram minus ebullit et minus in vmbra penetrat/ nec est minus maliciosa et venenosa/ sz ita cito perimit sicut prima. Nec colera nigra nature inimica pessimas habet ac mortiferas qualitates. mortuos enim inducit incurabiles/ sicut cancrum et lepram/ et huiusmodi. Ex admixtione igitur per adustionem niniam incinerati fleumatis sanguis et melancolie naturalis/ melancolia innaturalis et pessima generatur. z cum ex fleumate per decoctiōem generetur sanguis. et ex sanguine per intensiōem generetur colera. ex colera vero melancolia. Impossibile est ex ea humorem vlterius generari. sed tantummodo incineratur et ex illa incineratione naturalem humorem inficiente. ille humor pessimus accidēraliter procreatur vt dicit Constantinus libro primo capitulo. xxiij Istius humoris dominantis in aliquo corpe/ hec sunt signa. Primo quia color cutis mutatur in nigredinem vel liuorem sentit acidum saporem/ ponticum et terrestrem sm humoris qualitatem Patiens animo est timidus sine causa/ passio eius est melancolia. Unde omnes hanc passionem habentes sine causa sunt timidi sepius atq̄ tristes. Et hoc ex melancolico humore constringente. Unde sic tristes interrogati quid timeant vel pro quo doleant/ non habent quid respondeant. Alij tamen sibi mortem imminere putant irrationabiliter. alij inimicicias alicuius formidant. alij mortem diligunt et desiderant. Unde galienus in libro passionum. Non est mirum inquit si patiens coleram magnā tristiciam vel mortis suspitionem patiatur cum exterius in corpore obscuritate nihil sit timidus. Unde quando aliquod obscurus. vt est fumus melancolicis operit cerebrum. necesse est vt patiens timeat. quia causam vnde timeat secum portat. et ideo somniat terribilia et tenebrosa et visui pessima et in odore fetida. vel sapore acesa. ex quibus omnibus generatur melancolia passio. Item maniace et melancolice dispositionis est quando tales de tristabili gaudent et rident. De re vero exultanti plangunt/ atq̄

volent. Item tales pertinaciter tacent vbi esset loquēdum ⁊ insolenter loquū tur vbi esset tacendum. Item alij pu tant se esse vas ficile terreū et timent tangi ne rumpantur atq; frangantur. Item quidam putant se pugno mun dum claudere et omnia in manibus cō tinere. et ideo manus ad cibum non ex tendunt. timent q; si manus extende rent partes mūdi defluerent ⁊ perirēt. Item quidā putant angelū tenere mū dum et pre tedio velle mundū dimitte re cadere. et ideo manus erigunt et hu meros volentes mūdum corruentem sustinere et multū recalcitrant quando man⁹ et humeros a medicis supprime re compellūtur. Item aliqbus videtur q; caput nō halent. vel si putent se ha rē illud. putant caput esse plumbeum vel asininū seu aliter mōstruosum. Itē alij audiētes gallos cantare brachia eri gunt ⁊ sese percutiūt et cantātes se esse gallos credunt. et tandem nimis cla mantes rauci in clamādo vel muti fiūt Item alij in suspitiōem pessimam irre uocabiliter incidūt propter quod ami cos odiunt vituperant et confundunt. Imo quādoq; peutiunt ⁊ occidunt has et multas alias mirabiles incurrūt me lancolie passiones. prout refert Galie nus ⁊ alexander. et multi alij autores. quas quidē longū esset per singula enar rare. ⁊ hoc quotidie ad oculū experimur sicut nuper accidit quādam nobilez ad tantam vesipientiā melancolie vicio veniisse q; modis omnibus murilegū se putabat. Uñ alias q; sub lectis vbi catti insidiātur muribus quiescere nō valebat. forte tali pena peccatis suis exi gētib⁹ percussus fuit Nabuchodonosor qui (prout dicitur in historijs) vestiam trifformem scilicet leonem. aquilā et bo uem septem annorū spacio se putabat Decautem de melancolia ⁊ de alijs hu moribus naturalib⁹ quātum ad hoc per tinet opusculum dixisse nūc sufficiant.

Explicit liber quartus.

Incipit quintus liber de dispōsione membrorum.

Dicto de proprietatibus humorū. restat aliqua dicere de dispositōe membror que ex p dictis humoribus componuntur. Et primo de proprietatib eorum in genere. deinde de singulis in specie dicendum est aliquid.

Capi. i. De membrorum proprietatibus in generali.

Nam vt dicit Auicenna. Membra sunt corpa ex prima humo rum cōmixtione p creata. Uel vt dicitur sup Jo. Membrum est fir ma pars et solida animalis ex similib⁹ vel dissimilibus composita ad aliqd̄ spe ciale officiū deputata per hoc q; dicit fir ma ps differt membra a pte q̄ non est fir ma vt est spiritus. per hoc aūt q; dicitur ex similib⁹ vel dissimilib⁹ cōpositū insi nuatur membror duplex diuersitas sim plicium siue consimiliū et compositorū siue officialiū. nam consimilia membra dicuntur et simplicia. quorum partes eiusdem nature sunt cū toto. vt quelibz pars sanguinis est sanguis. et sic de alijs et huiusmodi membra. scilicet similia organicis et officialibus membris na turaliter sunt prioza vt puta ea compo nentia. sic principiū cōponēs est cōposi to pri⁹. organica siue officialia membra di cunt ex cōsilib⁹ generata ⁊ statuta q̄ ad cōpletionē sensus et mot⁹ sunt aptime in strumūta. vt man⁹ pes ocul⁹. ⁊ cetera. fu it enī necessariū q; in q̄litate ⁊ q̄ntitate diuersa essent vt actio anime cōpleret Natura enim fecit corpis instrumenta virtuti anime cōgruentia. virtutes enī anie sunt diuerse. ⁊ ideo membror diuer sitates sunt necessarie. vt patz in mālb⁹ in quib⁹ sunt multi digiti in q̄ntitate ⁊ in q̄litate diuersi vt per eos possint ma gna sic minima retineri. Cū igit sit tri plex anie actio. scz. animalis naturalis

et spūalis sic sunt membra istis operationibus anime necessaria. vnde membra animalem virtutē sequentia dicūtur animata q̄ fuerūt necessaria ad sensum formandū et motum voluntarium in omnib⁹ animalibus. sicut cerebrum nerui oculi et alia instrumenta sensuū. Membra vo virtuti vitali obedientia dicūtur spēaliter vitalia q̄ facta sunt propter anhelitus z vitalis spiritus attractionē et calozis mitigationem z vite conseruationē vt coz/pulmo. z huiusmodi. membra aūt virtuti naturali deseruientia dicūtur naturalia z nutritiua/quozum quedā sunt nutritiua. q̄ sez cibum in membrozū substātiam transmutant. sicut stomach⁹ epar z huiusmodi. Quedam vero sunt generatiua ad conseruationē spēi vt salz specificarent generalia z individuatenē specificata. Cū enim omia individua consummantur. necesse est vt per vim generatiuam ne penitus pereāt reparētur. et sic inesse specifico saluentur. Habent aūt hec membra sibi alia deseruientia et adiuuātia mutuo eni membra sibiūnicez subministrant. Hec autem membroz subseruientiū vtilitas est multiplex. scilicet preparatoria. purgatoria. defensoria. z deportatoria. Prima itaq̄ sunt preparatoria sicut organa sensuū deseruiūt cerebro cordi. pulmoni. epati. stomacho/et cetera instrumēta cibabilia. Secunda sunt deportatoria/sicut sunt nerui q̄ suscipiunt spiritum animalem a cerebro et deferunt ad singula membra. ad motum z sensum faciendū. Similiter z arterie deseruiūt cordi/z vene epati. nam spiritū suscipiūt arterie a corde z defferunt ad pulsuz faciendū. et vene sanguinem ab epate ad corpus nutriendum. Tertia sunt purgatoria. scilicet ea que expellunt superflua z nociua. sicut foramina narium in capite et meatus per que coz emittit superfluā fumositatē pulmoni vt emittatur. Similiter casta fellis et splen purgant epar a superfluitatibus colericis z melancolicis. sic reues mundificāt ab aquosis. Quarta sunt defensoria/sicut duo panniculi cum craneo defendunt cerebz a nocumēto et lesiōe et dicitur a phisicis dura mater et pia mater. Similiter ossa pectoris defendūt coz et lacerti z testudines costarū defendunt epar. Inter membra vo spūtualia coz est principalissimū. quia totius vite aīmalis est principiū z calozis naturalis fundamentū. Cuius adiuuatiua sunt pulmo/panniculi/lacerti et arterie/quozum motu aer ad cordis refrigerationem attrahitur/et fumosus calor superfluus ab ipo remouetur. cuius defensiua interius sunt sui panniculi dyafragma. z huiusmōi. Membroz naturaliū z nutrituoz principale ē epar in quo sanguis digeritur vnde corpus nutritur cui⁹ ministerio vicina sibi membra deputātur. Ex predictis patet q̄ q̄dam sunt membra principalia. q̄ alioz membroz inferiozum sunt principia z radicalia fundamēta. Quedam vo sūt officialia que influentiā virtutis recipiunt a p̄dictis et ad conseruationē animalis sibiūnicē administrant. Quedā vero sunt similia que a constātino vocātur omogenia. id est simplicia. et hec ab omo quod est vnū z meros q̄ō est pars qua vnius generis sunt cum partibus suis quo ad naturā. q̄ quelibet pars visibilis carnis est caro/et q̄libet pinguedinis est pinguedo. et sic de alijs. Recolligē igit ex predictis q̄ membra nature artificio ordinata sunt corpis animati perfectiua. Sunt etiā influentie z vtutis ab anima receptiua. Item quadaz mirabili p̄portione armoniaca pariter sunt conuicta. Nam minoza maioribus et maioza minoribz neruis z alijs ligamētis piter coaptāt. Itē sibi mutuo sūt administrātia. z suaz vtutū z opationum paritē cōmunicatiua. Nā superioza inferioribus administrāt influētiā z gubernatiōz inferioza superiozibz supportatione. Media vo vtrisq̄ intendūt copulā z cooperationē. Oculi eni inferioza mēbra dirigunt et rectificant. Pedes vero z crura pondus aliozum sustentant et supportant. sed manus et brachia vtraq̄ adiuuāt et defensant. Item mēbra ēdiu reguntur ab anima sana permanent ad

completionem sue actionis ⁊ perfectionem corpis sunt vtilia. sed priuata a regimine spiritū residuo corpori sunt nociua. Item membra pure ⁊ imperturbate complexionis ad obediendū actioni spiritus sunt abiliora. Unde dicit Aristoteles libro. xviij. q caput ideo est parue carnis et etiam pinguedinis propē meliorem sensum et intellectū. Et hoc forsan ideo est q spiritus in neruis sensibilib⁹ per carnis grossiciē in suo transitu nimis impeditur. Item tanta est cōnexio inter membra/q ꝓpter mutuam adinuicem colligantiā sibi mutuo compatiuntur. Unde membrū minus compatiens condolet amplius patienti. et ideo si vnum membrū lesum fuerit ad locum doloris cōfluunt humores aliorum membror. sicut dicitur in amplioris. Dolor membri maior superueniens dolorem alterius membri denigrat et eius diminuit sensibilitatem. vt patet in frenetico quib⁹ si fortiter brachia accrura constringūtur dolor capitis diminuitur. quia ad constrictum membr confluūt spiritus ⁊ humores ex quo superius caput alleuiatur. Item membra quanto sunt nobiliora substantie ⁊ cōpositionis vehementius et citius sentiunt molestiā cuiuscūq lesionis. vt patz in oculo qui grauiꝰ leditur puluere modico q̄ manus vel pes magno vulnere. Et hoc accidit propter oculi nobilitatem. quia in eo spiritus sensibilis plus dominatur. Unde lesio quantumcunq modica in iuncturis membrorū in sensibilibus neruis maxime est nociua. qz per impedimētum talium membrorum potissime ⁊ citissime impedit virtus sensibilis et motiua. ⁊ dissoluitur totius corporis armonia. Item in membrorū procreatione ex errore nature aliquando accidit q membra fiunt superflua ⁊ monstruosa. sicut dicitur libro animaliū xvij. q sepe sunt visa animalia habentia vnū corpus ⁊ multa capita. sicut apparuit serpens vnus duo habens capita. nec hoc est mirū/nisi quia rarum. quia vnū ouum aliq̄ndo habet duo vitella/que tamen ad inuicē vna tela sunt distincta. et hoc accidit ꝓpter concursum duorum spermatū. q̄ diuerso tempe tamen propinquo mutuo se contingunt Et dicit idem q ex tali ouo accidit membrū monstruosum. sicut pull⁹ habens vnum corpus et q̄ttuor pedes ⁊ quatuor alas habere est visus. Et sm aristotelez ibidem hic error mōstruosus maxime habet locū in ouibus. et in capris ⁊ in animalib⁹ multor filiorum Et ideo dicit q visus est caper habens in cruribꝰ cornua in antiq̄s temporib⁹ Ista aūt monstruositas in membris superfluis generaliter accidit ex superfluitate materie ⁊ defectu virtutis informatiue. vt dicit ibidem in eodē. Unde velemꝰ estimare q ista monstruositas in mēbris accidit ex materia. quando vero fortis est virtus opatiua et materia est modica. vel occasione aliq̄ diminuta. tunc q̄dem cōtingit multa apparere mēbra. sed in omnib⁹ incompleta. qz virtus ꝓpter defectū nature cōplere nō potest. qō intendit sicut dicit ide virtus operatiua forte operans opaf/nihil perfecte. s. vel cōplete. Augustinꝰ aūt recitat in li. de ciuita. dei. cap̄lo. xvij Cenocephalos esse homines monstruosos capita canina hītes ⁊ voc⁹ loco latratꝰ emittentes. alios aūt sine ceruice/oculos hītes in humeris. Narrat insup idem q tempib⁹ suis natus est puer qui in superioribus membris erat duplex/in inferioribus simplex. Hā duo erant capita ⁊ duo pectora/q̄ttuor manꝰ. venter aūt vnus/⁊ pedes duo. et multa alia recitat ibi augꝰ. In quib⁹ omnib⁹ error nature designat. Item inter ipsa membra quo ad dignitatem et ordinē magna differētia est. Nam quedam sunt tribuentia ex se ⁊ aliunde nō suscipiētia. sicut cor qō nihil ab alijs suscipit sm Aristotelem. Et tñ alijs vitā et modū distribuit ⁊ diffundit. Et sūt quedā que sūt distribuētia ⁊ suscipientia/sicut epar ⁊ cerebrum suscipiunt virgorem a corde/et sunt principia virtutum. quia alijs administrant membris Sūt etiam mēbra nec distribuētia nec suscipiētia. s̄z sūt innata ꝓpria ꝓpter sm opinionem medicoꝝ/sicut sunt mēbra

cōsimilia. Et sunt mēbra suscipientia ⁊ non tribuentia, sicut sunt membra instrumentalia que recipiūt a cerebro virtutem sensitiue vel motiue/ et quandoq; vtriusq;. sed susceptam virtutem ad alia membra quātum est de se vlterius non diffundūt. quia oculus non potest visiuam virtutez quā recepit a cerebro dare pedib⁹ vel manibus vel alicui membro/ nec auris audientiā. et sic de aliis. Et tamen ista membra corpori maxime sunt necessaria, quia per officia sibi appropriata sunt omniū aliorum mēbrorum corporis regitiua/ nisi forsan in suis actionib⁹ fuerint casu aliquo impedita. sicut quādo lesa sunt vel corrupta. Hoc autem proprīū habent omia officialia membra. vt pro principalib⁹ mēbris periculo se exponant vt est videre q̄ manus pro defensione capitis vl' cordis sine omni deliberatione naturaliter se opponit. Item membrū bene sanum etiam membro infirmo subuenit. ⁊ materiam morbi ad se attrahēdo. purgare vel alleuiare membrū morbidum cōsueuit. Unde membr̄ sanum pro non sano sepius lesum fuit. membr̄ vero si putridum fuerit aut mortuū/ sibi et toti corpori est nocuum. Et ideo nō restat nisi vt abscidatur. ne corrumpat aut destruat totum corpus. Et hec de membris in generali nunc sufficiant.

Ca. II. De proprietatibus capitis.

Inter membra principalia hominis. primo a proprietatibus capitis inchoandū est. Est autem caput prima pars ⁊ principalis inter omnia membra corporis exteriora. quo ad situm et effectum obtinens principatum. Est autē caput a capiēdo dictum vt dicit ysidorus libro xi. cap. ij. eo q̄ omnes sensus ⁊ nerui inde initium habeant et capiant. atq; ex eo q̄ omis vigendi causa et sentiēdi ratio oriatur. In capite enī omes sensus apparent. vnde et ipsius anime que cōsulit corpori quodāmodo personam gerit. Isidor⁹. Est igitur caput sedes sensuum principium et origo omnium sensuum organicor̄ animalis virtutis proprium domicilium. diffundens ⁊ trasmittens ad omnia membra inferiora sensum ⁊ motum. habens septem foramia que sunt sensuum instrumenta. et hec sm aliquos septem planetar̄ ordinibus correspondent. Caput itaq; dignū ⁊ nobilius est ceteris membris. q̄ regnū et gubernaculū toti⁹ corpis. ei influens perfectionem virtutis ad suas pagendas sensibiles actiōes Et iō a natura caput sitū habet in corpis summo vt regat ordinet et disponat omia q̄ sm nature ordinem sunt sub ipo. Sic ei dicit Haly sup teg. Gal. Dispositio capitis tot⁹ situr est trib⁹. s. ex q̄ntitate ei⁹ ⁊ figura. et qō ē ex ipo ⁊ ex capillis. Nā caput debz esse medium ⁊ mediocre inter magnū ⁊ puum et ad alia membra i q̄ntitate proportionatum. Caput enī si fuerit nimis puū est illaudabile. Signat enī defectuz materie ⁊ debilitatem virtutis informatiue pariter si fuerit nimis magnū nō erit laudabile. Nam ex defectu virtutis opatiue ⁊ superfluitate materie hoc procedit vt dicit Haly. Item figura capitis est rotunda. ⁊ hoc propter passibilitatē ⁊ lesionis amotiōem ⁊ propter receptionem medulle cerebri ampliorē Est autē caput oblongū ⁊ circa tympora aliq̄ntulū planum. Nam perfectio boni capitis est q̄n in rotunditate disponitur ad similitudinē globi terrei inter manus vel ligna duo compressi. Talis enim globus est rotundus. et tn̄ aliquātulum in vtroq; latere erit planus In pte enī anteriori aliq̄ntulum est acutum et eleuatū. et hoc ad retinēdum ventriculum cerebri in prora capitis ex qua procedunt nerui quiq; sensus facientes Simili mō parū acutum a parte posteriori propter receptionem ventriculi in puppi ex quo procedunt medulle spondibiles et nerui motum facientes voluntariū. Item signū bonitatis capitis est quādo perfecte dispositionis sunt illa q̄ ex ipso sunt ⁊ sibi immediat⁹ coniunguntur. vt si collū fuerit forte ⁊ mediocriter grossum et oēs nerui fortes ⁊ magni fuerint ⁊ boni motus

Caput religioso mōachop qsi vsp.

Caput quadruo, dū p portionatū ꝛc Hebraī.

Similiter ex capillis ve capite procedē
tibus noscatur caput. Nam sm eor ql̄i
tatem et q̄ntitatem/velocitatez siue tar
ditatem crescēdi ve cōplexione capitis
et interiori eius dispositiōe iudicaf. Nā
si capilli multi et crispi cito nascentes
post partū calorem signāt capitis y hīo
rem. Et ecōuerso sicut dicetur infer ve
capillis. Capilli eni bñ dispositi q̄diu
adherent capiti ipm custodiūt vecorāt
et vefendūt. ablati xo y a capite oīno p
cisi ipm turpe reddunt. vt ptz i alopicia
et in vecaluatis. Item caput ex multis
ossibus cōstituitur/et hoc propter cere
bri vefensiōem. Nam substātia cerebri
tenera est y mollis. Et iō ve facili lede
retur nisi p interpositōem cranei y alio
rum ossiū a lesione extrinseca tueretur
Item caput aliquid habet ve carnositā
te. et hoc fuit necesse ad temperamentū
ossium y neruor/ne forte frigiditate ni
mia ossium teneritudo cerebri occasiōa
liter lederetur. Caput tñ in sua cōposi
tione par habet carnositatis et pingue
dinis respectu alior membror. et hoc p
pter sensus viuacitatez et iuuamentū
intellect. Aristoteles libro. xij. Item
caput q̄ius in partium suar cōpositiōe
multā videatur habere duriciem/et po
tissime in ossibus. multū tamen interius
habet ō mollicie y medulla. qz mollicie
ipsius cerebri inter ossa capitis inclusi
tota corpis machina irrigatur. Item ca
put ex sua cōpositione prima multū est
neruosum. et hoc fuit necesse ppter ossiū
dissimiliū connūctionem/et etiam pro
pter sensus y voluntarij mot opatiōem
Nam p neruum medium ania motum y
sensum in corpe opatur/et sine neruo
descendēte a capite. membr mēbro nul
latenus copulaf. imo si impediaf virtus
effluens a capite per neruor vicium y cor
ruptelam. totius corpis dissoluit vni
tas et compago. Item caput totius corpo
ris est camunus siue tectū siue coopercu
lum. et iō multar fumositatū ascenden
tiū ve toto corpe est in se receptiuū. fec
tacz natura totam substantiā capitis
prosam occulte et manifeste. Occulte
vt per occultos poros occulte fumosita
tum superfluitates euacuarentur. Ma
nifeste vt per emunctoria y foramia ma
nifesta grossiora ne caput lederef/ pur
garentur. Item aliqne sunt capitis pro
prietates q̄ndā vefectū nature rep̄sen
tantes/sicut patet in capitib monstruo
sis. Dicit enim Aristo. lib. xij. q aliq̄n
contingit vnū esse cor in animali/et tñ
apparēt duo esse capita vel plura mem
bra. Et etiam ecōuerso/ aliq̄n videtur
duo eē corda y alia membra. et tñ non ē
nisi vnū caput. sed hoc totū est mōstruo
sum. Et hoc nō accidit nisi ex errore na
ture/vel ex superflua materia/vel ex vir
tute vefectiua. sicut dicit Arist li. xvij
vbi dicit. causa mōstruositatis talis nō
est nisi i materia. Et seq̄tur. Talis mō
struositas inuenitur in animalib gene
tibus multos filios. sed in mulieribus
raro/nisi in mulierib egypti q̄ multos
pariunt filios pluscz in alijs regionib
vel q̄ aliar regionū mulieres nisi vbi
alie mulieres mulieribus egyptiacis
sunt simules. Item caput cū sit radix toti
corpis et oīm corpalium y tutū primū
et principale fundamētū. ipso bñ dispo
sito et ordinato omia q̄ sibi subsunt. in
meliori consistentia disponūtur. et ipso
versa vice corrupto et corruptionis sin
thomata patiente omia inferiora corpo
ris membra necessario patiuntur. Pati
tur autem caput aliquādo ex causa in
trinseca sicut ex illis passionib que na
scūtur ex ipso cerebro y adiunctis eius
vt patet in cephaticis. freneticis. epilē
ticis. y hmōi. Aliq̄n xo patitur a causa
extrinseca/sicut ex aeris frigidi y calidi
siue alias distēperati imutatione siue q̄
licunqz alia rōne Item q̄ndoqz ex alio
rum membror colligantia y associatio
ne/vt patet. Nam ex stomacho humori
bus corruptis repleto fumositates re
solute ratiōe vicinitatis cerebrum pe
tunt. y concauitates si quas inueniunt
vacuas replentes/pelliculas cerebri cō
primunt et distendunt. Et sic pūgen
do. cerebri pelliculis dolorem inferunt
et includunt. Item idem accidit ex ni
mia inanitione et abstinentia. vt patz
in nimis abstinētibus y vigilantib. qz

vt dicit Galienus longa vigilia generat dolorem capitis. Item idē patet ex nimia repletiōe. sicut accidit ebriosis qui ex vino ⁊ supfluo fumo a vino resoluto cerebrū petente et pūgente. maximas expiūtur capitis passiones. Dicit etiam constātin⁹ q̄ omīs dolor capitis ex stomacho alleuiatur quādo stomachus exinanit. augmētatur aūt quādo stomach⁹ repletis cibis in malas qualitates immutatur. Item sicut dicit aristoteles libro. viij. Natura ordinauit in capite sensus ⁊ instrumēta sensuū p̄m eorum dignitatē/et p̄m aīalis necessitatem. Et ideo posuit oculos in anteriori parte capitis et superiori. quoniā animal velet videre quod est anterius. quia sensus visus subtilior ē ⁊ nobilior. Organa aut̄ audit⁹ posuit natura in medio capitis rotūdi. q̄m auditus non audit directe sed circūquaq̄. Sensum vo olfactus posuit natura post oculos q̄si medīū inter visum et gustū. nā ille sensus visu ē grossior. gustu vero subtilior. Ultimo ponit lingua que est instrumētum gustus et tactus/quor operatio est circa substantiā magis grossam. Unde sensibus sic ordinatis caput est pfectus ⁊ totius corpis pfectō ⁊ ornamentū. Et sic dicit. Aristoteles ibidē. Non fuerunt ita bene posita instrumenta sensuū in capitibus quadrupedū ⁊ brutor quoniaz auricule taliū aīmaliū sunt in parte superiori capitis et apparent/ita q̄ tale animal nō ē rectū neq̄ eleuati corpis sed ad terram declinatū. Deuiat etiam quandoq̄ natura et errat in quibusdaz monstruosis hominib⁹. Qui dicuntur etiam habere videlicz totum corpus hominis p̄ter caput. Nam velutiā habent faciem siue caninā. vt narrat Solinus. Similr errat natura in quibusdā animalibus monstruosis. sicut patet in lamia/que scōz glosam sup. treñ. Caput virgineū habet et corp⁹ beluinū. Et dicitur quādo lamie volunt aliquē hominem complexendere primo muliebri facie ei blandiūtur et secū coire compellunt vsq̄ ad defectū. et quādo vltrius earū libidini nō potest satisfacere. ipm dilaniant. et tunc eum morsibus interficiunt et manducant.

Capitulum. III.

De cerebro.

Cerebrum vt dicit Constantin⁹ in pantegn̄. libro. scdo. cap̄. ri. Est corp⁹ album ⁊ sine sanguine de spiritu et medulla habens multū. In cellulis tribus est distinctū. Neruor totius corpis est principiū. infra duas pelliculas scilicet piam matrē ⁊ duram est contentū In summitate capitis tanq̄ excellentiori loco corpis collocatum. Fuit aūt cerebrū naturaliter album vt similitudinū cuiuslibz corporis esset facile susceptiuū. Habuit multū de spiritu vt mult⁹ in eo esset motus. Habuit etiā multū d̄ medulla vt calor⁹ acumen generatū ex motu temperaret. Parū vero habuit de sanguine. ne ei⁹ colore inficeretur. ⁊ sic oīe apprehensum rubeū esse videretur. Ideo etiā fuit sine sanguine hūidū. vt cito in natura sentiēdi mutaret vt dicit Constan. Ex tribus aūt cellulis est distinctū. quia cerebr⁹ tres habet concauitates q̄ ventriculi a phisicis nuncupāt. In anteriori cellula siue ventriculo formaf imaginatio in media ratio. in posteriori memoria et recordatio. Cognominaf aūt pars anterior prora. posterior ps puppis vocatur. Puppis minor est. quia pauci nerui ab eo procedunt. Et est puppis dura vt nerui motiui motū facilius patiantur. Frigida etiam est et sicca vt in ea melius fieret retentio. parū habuit de spiritu vt fieret quietis generatio. parum habuit de medulla respectu anteriozis vt esset mediocriter dura. et sic forme impssio diutius in ea teneretur. Prora vero. s. ps anterior est maior calidior ⁊ liquidior. Maior vt nerui sensibiles ab eo p̄cedant. Molles vt sensibiles nerui ad susceptionē sensus faciliꝰ disponant. Calidior vt ad susceptionē forme imaginatiue aptior redderetur. Liquidior ⁊ hūidior pariter vt nerus sensibil⁹ faciliꝰ moueref. Cellula vo inter prorā et puppim media calida ē

et humida plus ceteris habens ꝛ spū et medulla.ꝛ spiritu pl⁹ vt pfectioꝛ fieret in ea ꝓr rōem discretio/sic in alijs mēbris fit per digestionē puri ab impuro sepatio. Multū hūt ꝛ spū vt mult⁹ fieret mot⁹ ꝛ multū ꝛ medulla vt tēperaretur mot⁹ aie.vt sic melius discerneret concepta. In istis trib⁹ cellulis sūt tres opationes principales.q; ī prima forma a sensib⁹ apphensa in fantasia siue ymaginatōe recolligitur. Demō ad mediā trāsmissa discernitur.tandē post iudiciū rōnis ad ventriculum puppis trāsmittitur/et memorie cōmendatur. Fuit āt cerebꝛ rotūdū vt capaci⁹ sit spirituū ꝛ ne facile patiatur. Ad defensiōꝛ autem cerebri fuerūt necessarij duo pānicui vocātur mēs cerebri,vn⁹ est grossꝰ scz dura mater. Hic craneo supponitur sed in medio cerebꝛo ingrossatur/et ad maiozē fortitudinē solidatur.nō tn̄ immediate cū cranco ꝓiūgitur. Imo potiꝰ suspēditur.ꝛ huc atq; illuc circa cerebri substantiā dilatatur. Nec dura mater fuit necessaria.vt pia mēm q̄ ea teneꝛiozem a duricia cranei defensaret.ꝛ vt venas et arterias cerebri colligaret.et etiā si qua eēnt ibi spacia vacua illa impleret. Sc̄us panniculꝰ ꝛ pia mater que dure matri supponitur.q; molliozē dura matre. Ān substantiā cerebri circūuoluit/ꝛ per dictas cellulas ab inuicem separat ꝛ discernit/ nec superfluit pia mater.q; cerebri interius venas recolligit. etiā cerebꝛ ne sua liquiditate diffluat coadunando custodit.cerebꝛuꝫ etiā coopiens ꝛ amplectens ipm a dura matre defendit. In sup per venas q̄s habet cerebꝝ nutrit.ꝛ p arterias q̄s ꝓtinet.spm̄ ei transfundit. Cerebꝛ etiam est membꝛ mouens ꝛ regens oīa membꝛa corpis inferiora/singulis sensum largiēs atq; motū. quo impedito omia in corpe ipediūtur/ꝛ bn̄ se habente oīa que sunt in corpe melio⁹ disponunt. Habet aūt cerebꝛ hoc ꝓprium q̄ sentit et sequitur motū lune.q̄ crescente medulla cerebri crescit ꝛ decrescēte diminuit in substantia ꝛ virtute. Hā tunc seipm̄ cōtrahit ꝛ animali spiritu ita libere non oledit.et hoc patet in lunaticis ꝛ in epatiticis qui in nouilunio ꝛ plenilunio potiꝰ sime molestātur.et ꝫ idem qđ dicit arestoteles libro.viij.de signis videlicet bonis ꝛ malis cerebri. Cerebꝛ inq̄t q̄ndo nimis exiccatur vel humectat nō faciet suum opus. Sed infrigidat corp⁹ ꝛ similiter etiā liq̄facit ipm̄ spm̄. Et etiaz ideo accidunt infirmitates ꝛ amissio intellectus ꝛ tandē mors. Item aialia nimis magnum cerebꝛ hntia sunt multi somni.ꝛ hoc forsan accidit ꝓpt̄ humiditatem multā que inde resoluta in fumū opulantē meat⁹ cerebri inducit somnum. Item arestoteles ibidez Cerebꝛ non habet in se sensuz tactus/sicut nec sanguis nec alie superfluitates aniales ꝛ nō est in corpib⁹ oim̄ aīmaliū nisi ad saluandū naturā.et qđ mirꝫ est cerebꝝ omib⁹ corpis ptibus sensum tribuit ꝛ tamē de se ꝛ in se nihil sentit. Item ibidē sentit idem. Omne aial hns sanguinē habet cerebꝛ vel aliud membꝛ cōueniēs loco eius sicut aial multipes ꝛ sibi sile. et q̄uis sit in oī animali sanguinem hn̄te.nihil tn̄ sanguinis ꝓtinet in substantia medulle sue.sicut dicit Arestoteles libro.iij. Item aresto.li.xvi. Cerebꝝ est frigidum substantialr ꝛ humidū.ꝛ nō fonti calozis aīalis.s.cozdi est oppositum vt.s.humectetur ꝛ tēperetur superfluitas calozis ꝛ siccitat̄ arteriaꝝ exq̄bus ꝓponitur rethꝝ mirabile in quo q̄si inuoluitur cerebꝝ.ꝛ in illo rethi digeritur spūs aialis.ꝛ p ipm̄ spm̄ fit penetratio virtutum cerebri ad alia mēbra. Et ideo vt dicit Arestoteles.ibidē. Cerebꝝ est primum membꝝ in creatōe aialis post creatōem cozdis. Galien⁹ tn̄ dicit q̄ cerebꝝ bn̄ cōplexionatū debet esse in q̄ttuoz q̄litatib⁹ temperatū.sed sic ibi dicit Haly. Complexio cerebri naturalr magis esse debet frigida ꝛ humida q̄z sit calida siue sicca qđ fuit necesse ad infrigidationem p̄dicti rethis ꝛ ad mitigationem calozis accidentalis cerebri/ q̄ accidit ex assiduitate sui motus. Item aresto.li.xv. Nō inq̄t omia aialia siue

quantitatis maximuz habet cerebz. qz
coz maximi est calozis. Uñ ꝓpter calo-
rem hominū z nitatē cōpletiōis est hō ra
ni intellect⁹ z intelligentioz cunctis alia
bus z nō pfit infantes lōgo tpe portare
caput rectū ꝓpter magnitudinē z ponde
rositatem donec a calore cordis media-
tibus arterijs a suo pondere alleuietur
Bona vo cerebri dispositio sicut z mala
p suas cognoscit actiones. Hā si fuerit
substātia cerebri mollis clara ac per-
uia de facili recipit formaz impssiones
et sigillatiōes. Uñ propt velocitatem si
gillationis formaz rez. est hns cām bo
ne z velocis discipline. qñ vo ecōuerso
est nō mollis vel turbida hns cām duri
us z tardi⁹ recipit impssionē vel impss
siones. Sed tñ cum receptę fuerint re-
ceptas diu fuat. qō est signū siccitat⁹ si
cut fluxibilitas z labilitas signū est hūi
ditatis vt dicit Haly. z sic de alijs q̄lita
tibus intelligendū est. Uerbi gra. Si
q̄s fuerit sollicit⁹ o suetudinaliter mobilis
instabilis audax iracūd⁹. calidū cerebz
videtur talis hre. ecōuerso si hns frigi
ditatem ptendit. Si vo fuerit piger ob
liuiosus somnolent⁹ humidū nimis de
signat. Et etiā ecōuerso si fuerit multū
vigil z memoria tenax/tegsinat siccum
Si vo excedens fuerit cū caliditate hu
miditas multe fiūt supfluitates z mul
te accidūt capiti infirmitates. nocent
aūt calida z hūida. z potissime meridio-
nalis aer z cōfert septētrionalis. adest
somn⁹ multus tali/nec pōt longo tpe vi
gilare. et qñ vomit accidit ei subeth. i.
quies falsa. visum habet turbidū et sen
sus nō claros. Si vo excesserit cū cali-
ditate siccitas prioza accidunt sint boma
ta nisi ꝙ tot supfluitates ñ generātur.
Sensus siḋem hnt tales claros z a su
pfluitatibo mūdos. sed plus vigilāt q̄z
alij hoies/z sunt animosi vanloqui z in
stabiles. et cito accidit talibo caluicium
post adolescentiā. q̄uis in eis ꝓcesserit
mlti crines Silr si excesserit frigiditas
cum siccitate solēt tales hre claros sen
sus z mūdos meat⁹ a supfluis i inuētute
z oīno siue infirmitate. Iz qñ ꝓtēdit etas
de leui causa vebilitantur z velociter se-
nectus festinat z apparet cito in capite
qz eis aduenit cito caui. z si fortioz sit
siccitas q̄z frigiditas cū canicie efficiūt
calui. si vero fortioz fuerit frigiditas cal
uicies nō accedet. qñ vo excedit frigi-
ditas cū humiditate accidit pfunditas
somni z sensus ei⁹ sunt mali z supflui-
tates multe. z si intendat frigus aut hu
miditas patiens incidit in appleriā
vel in palisim vel in morte/z nō accidit
hñti hāc dispositionē caluitiū vt dicit
Halien⁹ in tegñ. et in cōmento dic̄ idē
Haly. Et hec de ꝓprietatibo capitis scilicz
et cerebri dicta sufficiant.

Capitulum. IIII.

De caluaria.

Caluaria est anterioz ps craneī
ab ossibus carnis sic dicta ꝓpt
capillor defectōem z neutralit⁹ pnūciat
Uñ dicit ysidor⁹ li. xi. c. i. sic verter. oz
supior ps capitis exterius vbi capilli ca
pitis colligātur/z in q̄ cesaries vertitur
vñ z nūcupatur. sic occipitium oz ps ca
pitis posterioz. q̄i cōtra capitū. caluaria
capillis spoliat cito ꝓpter ei⁹ siccitatem
verter tardi⁹/sed occiput tardissime si-
ue nunq̄z propt hūoris supfluitatē. De
capillis autem quere infra eodem.

Capitulum. V

De oculis.

Oculi vt dicit ysiō. in li. xi. c. q̄.
quasi occulti sunt dicti. qz eos
cilioz tegmia occultāt. ne q̄ incidētis
iniurie offensiōe ledātur. Siue etiā iō
qz occultū lumē z secretum positū intus
hnt. Hi aūt inē oīs sensus sunt alme
magis viciniores. Nam in oculis oīne
iudicium mentis est. Uñ anime pturz
batio vel hilaritas i oculis apparet. silr
amoz vel odiū z cetere passiōes. Dicūt
et lumina. qz lumen exterius accipiūt
acceptum cōicant z refundūt. Sūt au
tem oculi instrumēta visus. vt di. Con
stantin⁹. Et sunt duo vt si forte vn⁹ pa
teretur ei⁹ defect⁹ per alter supꝑ leretur.
z quoniā oculus est loco speculatoris. iō
locauit natura oculos i eminentioz lo
co corpis. Sunt aūt oculi decem cause

ipſius ſubſtantiã cõponentes. ſ. ſeptem tunice ⁊ tres hũores. Iñe humores ⁊o primus albugineꝰ. ſ̃cdus cryſtallinus. tertius vitreꝰ. Septez aũt tunice ſunt ſeptẽ pellicule ſiue tele q̃ circũdãt illos hũores ⁊ ab inuicẽ diſtinguũt in q̃lẽ vel in quoꝝ medio formatur viſus. ⁊ ſic ſũt a natura. inuicẽ ordinate ꝙ q̃ttuor a pte ſunt anteriori. quaꝝ ꝓma ꝺr tela aranea. ſ̃cda vuea. tertia cornea. q̃rta ꝓiunctiua. Tres ⁊o ſunt a pte interiori. ſ̃z rethina ſ̃cũdina ⁊ ſclirotica. i. dura vt poſt patebit. Iñe hec ãt oſa vnũ ſolum eſt viſus inſtrm. ſ. hũor cryſtallinꝰ a cryſtallo ſic dictꝰ. qz cryſtallo i colore aſſimilatur. Eſt igitur cryſtallinꝰ hũor ꝓm cõſtanti. albꝰ lucidus clarꝰ in ſupficie planus. in medio oĩm alioꝝ collocatꝰ. ⁊ hoc tõ vt ei ab alijs oĩbꝰ eq̃liter ſuadatur. Fuit etiã puꝰ clarus ⁊ ꝺyaphanꝰ vt citius in oppoſitos colores trãſferretur. et ad oĩm coloꝝ indifferẽter ſimilitudinẽ imutaretur. Fuit etiã rotũdus i forma ⁊ i ſubſtãtia vt nõ facile lederetur nec i eiꝰ anguſ ſupfluũ aliq̃ colligeretur vñ caſualiꝫ pateretur. Sz ne nimia rotunditate nimis eſſz mobilis/ hũit aliquã planicieꝫ vt ad moderantiã eiꝰ velocitas ducere tur. Hã oĩs res pẽnitꝰ rotũda eliſa i ſua latera inſtabilis eſt ⁊ nõ firma. vt dicit conſtan. Qꝰ aũt p iſtũ hũorẽ habeat fieri viſus ptz p hoc ꝙ ſi aliq̃d inẽ ipm et ipm viſibilẽ includeretur vt hũor vel aliud accidens actus videndi auferretur cũ ſpũs viſibilis ad ipm penetrare nõ poſſet propter obſtaculũ nõ valeret. Oritur autẽ hũor iſte a ptibꝰ cerebri ſuperiorũ puris purꝝ ⁊ ꝺyaphanis. ⁊ hoc proprie eſt pupilla ſiue mediꝰ oculi pũctus vbi eſt proprie vis videndi vbi nobis propius videntibus relucent q̃dã imagines velut in ſpeculo apparentes. ſed de hoc infra dicetur Dic aũt hũor in medio aliorum duoꝝ collocatur. ſ. vitrei ⁊ albugi nei. Vitreus ãt hũor a pte interiori collocatur. Albugineus ⁊o a pte. ſ. anteriori collocatur. Vitreus ãt hũor ad modũ vitri purus eſt ⁊ ꝑſpicuus ⁊ arabice ꝺr gelados. cuius tunamen eſt duplex primũ ⁊ pricipale eſt. q̃ ſanguinem nutrituꝝ cryſtallinũ hũorẽ ſuſcipit ⁊ vealbat ⁊ aptat. ⁊ ſic facile ꝓuenit in ſubſtãtiã cryſtallini. nõ em fiũt ꝓuenies vt tã puriſſimus hũor impurꝝ ſuſcipet nutrimentũ. qꝺ q̃dem fieret ſi ſanguis rubeus nõ digeſtus/ nõ vealbatus/ nõ ſubtiliatus cryſtallino humori occaſione aliq̃ ſe miſceret. aliud etiaz ẽ tunamẽtum vt philrat hũorẽ cryſtallinum a cõtractu ⁊ aſpritate tunicaꝝ q̃ reſpectu ipſius dure ſũt plerũqz atqz groſſe. Sicꝫ ⁊o hũor albugineꝰ q̃ alio noie ꝺr cuagaydos eſt a pte ãteriori q̃ etiã dupliciter tunat cryſtallinũ. nã philret eius leſionem ⁊ in ſua hũiditate tẽperat cryſtallini ſiccitatẽ cum albugineus ſit humor i oculis magꝫ humidus ⁊ cryſtallidus ſit magis ſiccus. ſpiſſitudine ſua etiã aliq̃ntulum ſpm viſibilẽ aggregat et ꝛofortat. Iſte tres ptes oculi liqz vocentur humores non tñ ſcõm veritatem ſunt humores. qz nõ ſunt liq̃di ⁊ fluxibiles vt humores. ſed maiorẽ longe hñt in ſe humoris tenſitatẽ. ſunt etiã corpa vegetata ⁊ hñtia vtures innatas qꝺ alcui humoꝝ nõ ꝓuenit Dicũtur tñ humores ꝓpter maiorẽ mollicieꝫ ⁊ ſpicuitatẽ quã hũt ſup cetera mẽbra corpis et magis ſunt obꝺictia q̃ alia organa ſenſibili actioi alalis ſpũs ⁊ vtuti. Dicitres humores ne puter cõmiſceãtur tunicis interioribus ⁊ exterioribꝰ ab inuicem ſepanf. Ordinãtur igit iſte ſeptẽ tunice in hunc modũ. nam iuxta cryſtallinũ humorem a parte interiori immediate eſt tunica q̃ ꝺr rethina q̃ a venis ⁊ arterijs pie mſis eſt orta. ⁊ ptexta in modũ rethis portãs ſecũ cibũ advitreũ hũorẽ. ⁊ cũ ſuis neruis ſenſũ ad cryſtallinũ trãſmittit. pꝰ rethinã ⁊o imediate ſeq̃tur tunica ſecũdina ab ipſa pia mſe generata q̃ rethinã nutrit ⁊ vefẽdit ne rũpatur caſu aliquo aut ledatur. tertõ ſeq̃tur tunica q̃ ꝺr ſclirotica. i. valde dura a dura mſe cerebri ꝓcedens a duricia oſſis oſa alia vefendens. ⁊ eſt q̃ſi ligamẽtũ oculoꝝ Et pte ⁊o anteriori immediate iuxta cryſtallinũ hũorẽ eſt tela aranea hic propter ſui ſubtilitatem dicta vt eſſet ipũ quia ex ſubtilioribꝰ

partibus rethine tūice generata. Hec aūt tunica posita est inter cristallinū ⁊ albugineū humorē philens eos cōmi/ sceri. Hec tunica. ſ. aranea ꝓiuncta cū interiori rethina primū facit orbē. Hā hȩ due tunice intra se claudūt humorē cristallinū. Post hāc seq̄t tūica vuea sic dicta. eo q̄ vue nigre assimulatur i colo re. et ꝑ sano nature ꝓsilio. nā oīa p̄dicta in cōpositione oculi erāt alba ⁊ clara. et spūs visibilis disgregatiua. ⁊ ꝺ necessa tia fuit tunica vuea vt sua nigredie lu men in oculo aggregaret. Hā nigredo ē cōgregatiua visus. Hec etiā tunica ad modū spongie est quodāmodo porosa ⁊ villosa. neruoꝝ ſm Constan. cōtinens fila. vt cristallinū humorem a superflua humiditate depuraret ⁊ spm̄ circunstā/ tibꝰ aliꝭ mīstraret. Hec tunica vuea a parte anteriori cum tunica secundi/ na in pte interiori ꝺiūgitur q̄ ꝺiuncta faciunt secundū orbēz. claudentes albu gineum humorem quē illic collocauit na tura vt spm̄ clarefaceret ⁊ cristallino hu/ mori humiditatis naturā mīstraret. Post hanc īmediate seq̄tur tunica q̄ ab effectu dr cornea. q̄ cornu lucido est si/ milima vñ ⁊ puia est. Et spūs visibilis tōne sue trāsparentie ⁊ tōne aliq̄ntule tenuitatis sue est aggregatōis visus ali q̄ntulum cōpatiua. Rōne enī sue fortī tudinis ⁊ coadherentie a nocumētis ex terioribus est interiorꝝ munus fortium defensiua. Et hȩc tunica q̄ dr cornea est interiori. ſ. sclirotice ꝺiuncta. ⁊ aliū facē orbem. Hā hȩ due tūice. ſ. exteriꝝ cor/ nea ⁊ interiꝝ sclirotica vitreū humorē orbiculariter in se claudūt. vltimo aūt in superficie oculi exteri⁹ ponitur ꝺiuncti na q̄ a craneo descendēs non totū tegit oculū. ſz ꝺsistit in angulis oculoꝝ eos. ſ. ligās ⁊ retinēs vt i ꝺbita maneāt fictiōe

Capitulum .vi

De dispotione oculoꝝ.

A Ꝺ oculū autē sic dispositum et pfecte organisatū/ deferf spūs visibilis per hunc modū. Al prora enīz id est ab āteriori pte cerebri exeūt duo nerui cōcaui q̄ dicuntur obtica/ q̄ in substantia cristallini humoris se infigunt. Hi duo nerui cōcaui transuersaliter p modū crucis infigūtur in oculis ⁊ termi no siue puncto ꝓtactus cōiungūtur. et hoc ingenioſe fecē natura vt altero clau ſo ⁊ impedito spūs vitalis ad alterū se transferat/ ⁊ ibi pfectius suam cōpleat actōem. Ulñ tunc pupilla videndi actu cōfortatur. ꝓpter vtutis visiue coaduna tionem vt ꝑ in sagittarijs q̄ vno oculo clauſo directꝰ iaculant ⁊ sagittant. Itē iō etiā pariter ꝓnectūt spūs vitales. vt sc̄z ex mutua sustentatōe efficāt̄ fortiores. Item iō etiam ꝓuenūt in termi no cōtactꝰ ne vnū duo videatur. quod etiā fieret/ si vterq̄ oculꝰ ꝑtū idolum diuisim videret. Ulñ oportet q̄ vtus visi ua cōtinuetur ad vnū organū in quo fit vna vtus fontalis tenuata in pupillis sicut dicit autor perspectiue. vt ꝑ in illis qui digitos oculis supponūt. in q̄bꝰ vna dēpssa pupilla reliq̄ eleuatur vñ ⁊ spūs visibilis diuiditur. ⁊ vna res duplex vi detur. ⁊ hȩc est cā. q̄ lumen ab vno ocu lo tendit sursum. ⁊ ab altero recedit re/ trorsuz. vñ tardius ab vtroq̄ oculo exi ens. tangēs extrema rei medū itera/ dente aere non penetrat. vnde q̄ſi duo videt corpa. cū tñ nō sit nisi vnū. Hō tñ oīs strabo videt sic q̄uis sint oculi ine/ q̄les. q̄ radius piramidalis recta linea egredif ad superficiē rei vise sicut supra dictū est de sensu visus. li. iij. Oculus igitur bñ dispositus ꝓsideratur q̄ntū ad pfectam ptū suaꝝ cōpositōem vt patet supra. Itē q̄ntum ad situatōem. locum eni sibi vendicat superiorē propt̄ sue sub/ tilitatis dignitatē. et maximā quā habet cū aīa vicinitatē. vt di. yſiō. ⁊ arest. Item q̄ntū ad q̄ntitat⁹ debitā. proportio/ nem. nō enī deſet esse nimis p̄minens et rectꝰ. q̄ signat pturbatōz discretōis nec nimis p̄fundꝰ. q̄ signat defectū na/ ture ⁊ vtutis. Mediocris igitur ē lau dabilis. Dicit āt arestō. li. xiꝝ. Profun dus visus videt a remotis. Hā motꝰ añ q̄z exeat de organo visus nō diuidit/ ne q̄z cōsumitur. sed directe vadit radi⁹ vi sibilis ad res visas. sic supra ꝑ de visu. Item ꝓsideratur quo ad motꝰ diuersi

cationem. Nam in motu vult esse mediocr, qz si fuerit oculꝰ nimis mobilis. signat excessum caloris ꝛ pnosticat mētis instabilitatē ꝛ affectionū mutabilitatem. Nimis vo tardꝰ motus. ꝫ iam sigt dispositōem. s. excessum frigiditatis ꝛ pinacitā affectꝰ ꝛ voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis est. qz sigt facilē mentē apphensiōem ꝛ in apprehensis vbitā fixionē. Vñ di. aresto. lib. xij. Clausura oculi vult esse mediocrē festina. qz si fuerit nimis aptionis ꝛ pauce clausure. inuerecūdia vnotatur ꝛ stulticia. sic di. li. i. Si vo fuerit nimis tarda aptio vsignat vefectū vtutis ꝛ cōpactionē materie ꝛ neruis. q̄ actioni spūs nō obedit vt pz in litargicis. Itē cōsiderandū oculi ꝓprie quo ad sue actiōis pfectionem. s. si fortis est apphensiōis. ꝛ de facili sine reuerberatōe iudicat de obiectis vnā dispositionē significat. vt patz in oculis aq̄linis q̄ solem i sua rota apphendunt. Actio aūt oculi ꝓsideratur fm acutū ꝛ obtusum. Nā cui visus subtilis fuerit ꝛ multus remota ꝛ propinq̄ apphendit qz multus videt remota. qz vro subtilis est discernit ipsa visa. Oculi ei pui visus sicut di. aresti. li. xix. nō bñ videbit a remotis. spūs vo grossus ꝛ multus remota videt qz multꝰ. sed si pfecte qz grossus. pauc vo subtilis videt ppe et pfecte. si nō videt a lōge. propē spūs visibilis paucitatē. qz cū videt pfecte videt propē eiꝰ subtilitatē. Pauc vero et grossus nō videt lōge. ꝛ ꝫ propē sui paucitatē / neq; etiā videt pfecte ppē sui grossitudinē. Scōm vo q̄ q̄s habet spūm visibilem magꝝ grossum ꝛ turbidū tanto difficilior est et vbilior ē hz actū videndi. Itē ꝓsideratur oculi fm colorꝭ variatōem. qz fm aresti. li. xix. Oculi in principio generatiōis hñt viridem colorem. vnde mutātur in nigredinē vel glaucitatē vel quēcunq; mediū colorem eis cōdecentē. Nā si fuerit humor multus ꝛ spūs visibilis pauc in aliquo accidente pturbat. color niger i eo fortificatur. si vo fuerit humor pauc ꝛ spiritus visibilis / vbilis erit color glauc. Nā sicut di. aresti. Glaucitas q̄dem oculoꝝ motus vbilitatis est. Si āt fuerit humor mediocꝝ ꝛ spūs fuerit tpatꝰ ex causis ꝓuenientib ad allredinē ꝛ nigredinem coloꝝ erit varius. Oculi igitur si fuerit nigri vt die erūt visus acuti. ꝓpter lumis ꝛ hūoris in organo visus aggregatōem. vt nocte vo erunt obtusi. qz lumen noctis est vbile / ꝛ hūor nocturnus naturaliter est grauioris motꝰ. vt dicit aresti. Oculꝰ vo glauc econtrario vt die vbilis est. vt nocte vo fortis. qz cum materia glaucitatꝭ ex se sit lucida adiuncta luci diurne multū disgregat. et iō in actū videndi manente luce spiritus visibilis vbilitatur. vt nocte vero spū visibili in oculo coadunato. claritate intra humorē paucū ꝓtenta. nōdum recedente ꝓmanet in oculo potentia videndi ꝛ inter obscura aliq̄liter iudicandi. vt patet in murilegis. Itē ꝓsiderat ꝑ ptū circūstantiū dispositōem sicut ex cilijs ꝛ supcilijs. qz si fuerint cilia coꝝoptoria intꝰ carnosa ꝛ hūore supfluo repleta visum impediūt. qz hmōi cilia aut rem grossum propter puritatē sui motꝰ nō intercidūt. Dicitur etiā li. i. Si lacrimale q̄ō seq̄tur ad angulū oculi fuerit multe carnositatis sic accidit oculis mului signat astutia et formatio mala. Cilias ꝓprietates oculi q̄re supra in tractatu de sensu visus. Et hec de oculi compositione et effectu dicta sufficiant.

Capitulū. VII.

De pupilla.

Pupilla f my sīō. li. xij. c. ij. est medius pūctus oculi vbi est vis videndi in q̄ qz pue ymagines vidētur pupilla appellatur. puuli ei pupilli appellantur. Vocatur āt pupilla eo q̄ pura sit ꝛ impolluta vt puella. Dicunt āt phīci ealdē pupillas q̄s videm in oculꝰ p triduū morituros nō ꝓhēdb ñ visis certa vespatio est. Habet aūt circa se q̄ndā circlm qui coꝝona dr. quo discernente p nigredinē allē ptes oculi. a pupilla sepantur. Hec coꝝona totū ditate sui oꝝnat ambitū pupille / ꝛ in ipa cōsistit maxia oculi pulcritudo. hucusq; yisido.

Sicut aũt dicit haly. pupilla est in qua formãtur imagies eoꝝ q̃ videnť in oculo. Omia aũt q̃ sunt in oculo/ex tunicis et hũoribꝫ aut sunt iuuantia pupillam aut ei fuientia. et iõ sedet i medio oĩm vt regina. Parua siq̃dez ẽ pupilla in q̃ntitate. magna tñ est inter oia mẽbra i virtute et iõ magna. sicut et mima ꝓplendit interius a spũ de cerebro veniente exterius ro a lumie imutatur. Vñ mediante luce rei obiecte spẽm in se recipit/et receptã anie iudicio trãsmittit. Nam a singulis ptibꝫ rei vise ꝓfluunt linee q̃ faciũt piramidẽ. cuiꝰ conus est in pupilla et basis in re visa sicut supra de visu ẽ ostensum. quere ibi. Hec pupilla oĩm colorꝝ et figurarꝝ rez superficiẽ exprimentiũ est distinctiua et diiudicatiua Jn medijs coloribꝫ et figuris siue formis vt dictatur. Contũpitur aũt i extremis aut saltem propẽ discõuenientiã cõtristať vt dicit pbs. Jtem oia q̃ extra ipam sibi sũt obiecta videt et diiudicat. seipam aũt nũq̃ videt p lineas rectas sup q̃s venit spẽs rei vise ad visum. Sed q̃n se videt/ꝫ accidit p radioꝝ reflexiõem. s. q̃n primo multiplicatur spẽs rei a se vise ad speculũ/et a speculo fit reflexio ad visum. sicut dicit autor pspectiue Et iõ forsan spũs visibilis i aspectu speculi delectatur. qz p radioꝝ reflexiõem q̃i in se reuersus fortificatur et quodãmõ roborat. Jtem pupilla oia sub angulo ꝓplendit. qz siue radij a pupilla exeãt ad rem visaz siue a re visa ad pupillã redeant sp in pupille medio siue centro tã q̃ꝫ in cono angulariter vniũtur. Nam angulus duaꝝ lineaꝝ alterius est ꝓtactus et iõ qz omes linee p quas formatur visus vniũtur. et q̃si angulãtur in pupille cono. et iõ bñ et proprie dr a pbõ q̃ oculus oia videt sub angulo. Jtem int oẽs ptes corpis est magie sensibilis. et ꝓpt nobilitatẽ siue cõplexionis magie ẽ passibilis. Et iõ citissime leditur. sed difficilime repatur. Et iõ vedit ei natura vt fendẽdi tunicas et cooptoria. vt sic resistat facilius causis interꝝ vel exterius inferentibus lesionẽ. De his aũt oculi et pupille passionibus quere infra in tractatu speciali libro. vi.

Capitulum. VIII

De ciliis.

Cilia sunt oculoꝝ tegmina a celando sic dicta/eo q̃ oculos tegant et celent tuta custodia. vt di. ysiõ. li. ri. c. ij. Sunt aũt cilia in substãtia neruosa et tenui propter facilitatẽ motus. qz suo motu cõtinuo aerem interciđt. et sic a lesiõe aeris exteri custodiũt oculos et defendũt. Hec cilia palpebre dicũtur. qz palpitãdo sp mouẽtur. assũt due enĩ ad inuicẽ concurrũt vt assiduo motu reficiant obtuitũ. vt dicit ysaac et ysido. sunt minute palpebre villis pilorꝝ vt aptis ocꝰ si q̃d inciderit vel etiã occurrerit repellatur et inuolutis ipsis securius et q̃etius formiatur. Jtẽ vt aerem mediocriter intercidẽdo mitificẽt et sic visum serenũ custodiant et cõfuẽt hucusq̃ Jsido. c. ij. supradicto. Sm pstãtinũ aũt palpebre hñt pilos nõ omnino rectos. sed i extremitatibꝫ medio/criter reflexos. et hoc adinuenit natura vt abiliꝰ se claudant/et fortius si q̃d impedimentũ occurreret ei efficaciꝰ obuiarent. Jtez hec cilia in crescẽdo determinatã hñt q̃ntitatẽ a natura. et iõ eoꝝ pili nõ se extẽdũt/nec crescunt vt capilli sz determiatã ꝓportionẽ hñt. Et iõ fm cõstan. palpebre nõ sunt molles nec porose. sz porꝰ dure vt pili crescentes sint duri et reflexi. et nõ nimis in crescendo se extendãt sic herba crescẽs i terra dura modica fit et erecta et nõ illa q̃ i terra molli. Has palpebras et cilia fecit natura vt essent corpori ornamenta et oculis ĩuamĩta. Vñ dicit aristo. li. rij. q̃ oẽ animal generans solũ habz pilos in palpebris et oĩe animal quadrupes claudit oculum per palpebrã superiorem. Aluis autẽ valet loco palpebre quoddã cooptoriũ ad custodiam sensus visus/et claudit oculum per telam quãdam appropriatam extremitatibus oculorum. et quia natura oculi est aquea et humida. ideo indiget. tali custodia. Jtem omnis auis claudit oculum palpebra inferiori. Jtem oĩe animal carens palpebris est

bilis visus. vt patet in piscibus/leporibus ⁊ hmõi. vt dicit Aresto. li. iij. cõ.

Capitulum. IX

De supercilior proprietatibus.

Supercilia sunt dicta eo q̃ alijs sunt supra posita que iõ pilor minutiꝰ sunt textura vt sint oculis in uamẽta ad repellendũ hũorem vl sudorẽ de capite influentẽ. Interciliũ vo est illud medũ spacij qđ est inter supcilia sine pilis. vt di. ysido. li. xi. Sunt ãt supcilia aliorꝝ inuamẽta fm cõstan. ne qđ nocuum extrinsecus aduenias phibẽtia sunt ⁊ honestãtia q̃ nullus sine eorꝝ pñtia recoratur. Fit aũt supcilia quãdã vim latẽtẽ passionũ aie indicatiuã fm aresto. q̃ cum fuerint supcilia recta siẽ linee p̃tendũt femineã mollicie vel aie leuitatẽ. Itẽ supcilia remissa ⁊ nimis pressa vel rep̃ssa signãt inuidũ. sic dicit aresto. li. i. Item supcilia eleuata ⁊ ipilis spissa aniositatẽ p̃tendunt. repauperata vo a pilis ⁊ oblõga timiditatem. Item si fuerint spissa ⁊ lõgi pili visum quodãmõ obũbratiua excessum calorꝭ signant. Item si fuerint multe carnis ⁊ pauce pilositatis sensum duꝝ signant ⁊ obtusum ⁊ frigiditatem in mẽbris principalibus dñantem. Itẽ si fuerit pilis spoliata aut interiorẽ signãt sanguinis corruptionẽ. vt patet i lepr̃sis aut naturalis hũoris cõsumptõꝫ. vt in ethicꝭ et similib. aut meatuũ ⁊ viaꝝ humorũ opilatõem vt patet i castrat. Et dicũt crescere circa senectutẽ intrm̃ q̃ visũ impedit nisi rescindãtur. vt di. aresto. li. iij. Item dicit idẽ li. iij. in freq̃ntantib coitum nimis cadunt pili supcilior vel alr̃scunt. qđ quidẽ accidit p̃pter humiditatis cõsumptõem/⁊ propter defectum virtutis ⁊ p̃pter frigiditatis cerebri augmẽtatõnem. nã nimia siccitas caluiciem generat. supabundãs vo frigiditas canitiẽ introducit sicut supra dictum est.

Capitulum. X

De fronte

Frons ab oculorꝝ foraminib⁹ est notata vt di. ysiõ. Dec ei quandam animi imaginatõem ⁊ indiciũ mẽtis sua specie exprimit. dũ leta vel tristis est. Scõm ãt virtutez essentialẽ frõs est vt di. cõstan. os semicirculare nec multũ duꝝ nec multũ molle/qđ iõ fuit necessariũ vt esset tpamentũ ne lederetur vicinitas oculorꝝ. pelle aũt extrinseca tuta est ad sui ofensiõem ad aliorꝝ orgãorꝝ sensibiliũ ꝯtinuatõem. ⁊ ad tot⁹ capitis decoratõem. Tot⁹ enĩ aialis virtuositas potissime in frõte lucet. Frons ei vt dicũ pbus sedes est verecundie ⁊ honoris. et hoc qdem est. p̃pter vicinitatẽ imaginatie virtutis. cui⁹ virtute tristia vel leta decẽtia vel indecentia rõnis iudicio subito deferunt vbi vtiqꝫ discernũtur. Frõs itaqꝫ olim nerui a cerebro descẽdẽtium ad sensum pficiendũ quodãmõ turris est ⁊ defensaculũ. infra cui⁹ cauitatẽ descẽdũt nerui ad ofa instrumenta sensuũ inferiora quo misterio de oibꝰ obiectis sensuum apud rõnis domiciliũ fit iudiciũ. Vñ fm Greg. Frõs ẽ dignissima ps capitis exteriorꝭ vbi ip̃rimit caracteris signũ. s. signũ iusticie ⁊ salutis vt signaculum crucis qđ quondã erat supplicij mõ locum habet in frontib imperatorꝝ. Frõs igitur bñ dispsita ofa p̃dicta manifestat. ſ3 si fuerit a mediocritate degenerãs alia fm plm̃ pnosticat ⁊ figurat Dicit ei aresto. li. i. qñ frons fuerit magna designat ponderositatẽ declinantem ad stultitiã. ⁊ qñ fit inẽ mediocritatem pua signat bonitatem virtuꝫ. Sed qñ nimis eleuatur/⁊ qñ in superficie rotunda tur excessum signat colere/⁊ tales sepe dispositi sunt ad colericas passiões. sic ad freneſim ⁊ furorem Frõs aũt respectu aliorꝝ membrorꝝ faciei modice est carnositatis ⁊ pinguedis. cui⁹ cã est fm Haly ⁊ Aresto. q̃ carnositatis ⁊ pinguedis superfluitas impedit intellectũ. Et iõ nimia carnositas in fronte cum qđã relucẽtia et extensiõe cutis signum est corruptionis. vt patet ibi in lepr̃sis. Item nimia frontis attenuatio et superficialis pellis corrugatio interiorem/designat cerebri defectum ⁊ humoris substantialis finalem consumptõem. vt patet in antiqꝭ senio vel morbo lõgissimo tpe inanitꝭ.

Capitulum.xi.

De tympanis.

Tympus vel typpora dicunt illa capitis membra ad exteriora sinistra & capitis adiacentia q̄ sic dicuntur. qz sui mobilitate ꝯtinua q̄si interuallis tē pore immutātur. vt dicit Ysid. li. xi. c. ij Sunt aūt tympora sm Cōstantinū/ossa vtrimq; posita. in lateribus oculoz constituta. q̄ quidē aliq̄ntulū sūt mollia z neruosa. et ꝑ fiunt necessaria ꝓpt̄ sensum et motū oculoz pficiendū. Nam p tympora ad instrumēta sensuū mediantibus neruis spūs animalis refertur. z p eadem sm anathomiā spūs vitalis p q̄sdaz arterias a corde ad cerebz remandat. Vñ ꝓpter neruoz sensibiliū z ꝓpt̄ arteriarum venaz; pulsatiliū in loco tympoz colligātiā. tympora sunt passibilia et faciliora ad lesionē. vnde animal percussum in loco tympoz de facili moritur qz sic dicit Aresti. li. xiv. percussio q̄ cadit sup ossa tympoz mortalis est. qz si in eis cōtingit vuln' aial pclitatur. Et ꝑ accidit qz humoz q̄ est in tymporibz cito exit ꝓpter tenuitatē ossium. z tympora citius canescit ꝓpt̄ hūoris paucitatem et siccitatē in eis remanentē. z p pter ꝙuertibilitatē ad naturam frigiditatis. Item tympora interi' villosa sūt aliquātulum. vnde hūorem a cerebro venientē recipiunt et somnū oculis inducunt Et si illi villi fuerint compressi p eliquationē contenti humoris oculos lacrimare faciunt.

Capitulū. xii.

De auribus.

Auris est instrumentum audit'. et ē dicta aur' a vocab' hauriēdis aut quia greci ipsam vocem audensidē vocant. vnde dicūtur aures q̄si audes. vox enim repcussa p eaz anfractus sonum facit. quo sensum excipiunt audiendi. Summa auris pticula dicit pinula. Pinū enim antiqui acutū vocant. Nec ymō. Est aūt auris ꝓprie q̄dam substantia cartilaginea q̄ dualz causis fuit necessaria. defendit enī ne quid nociuum in auditū cadat sicut oculos defendunt cilia. preterea auditū adiuuāt Nam vox pcussa aeris cū venerit ad cartilaginē ibi fortiter coadunat. vnde intrat foramina q̄ sunt audit' ꝓpria instrumēta. Sunt aūt hec foramina in petroso osse cōstituta in q̄bus nerui vescē tentes a cerebro sunt infixi. sensum et motū auribz referētes/z imutationē vocis a foraminb; receptā iudicio alē defetentes. et sunt hec foramina sicut torcular trāsuersa. z hoc ne frigid' aer numisceto intret. et interiores panniculos siue neruos ledat. z ne aliq̄d nociuū incidat q̄ audit' impediat instrumtū. vt dr in pantegni. li. iiij. ca. xv. patitur auris multiplr. qz aliq̄n ex apostemate i aure existente vñ z sanies egreditur ab aure Itē ex vermib; foramen ab extrinseco intrātib; vel ex putridis hūoribz intrisecus nascentib; quoz signū est pruritgo intra auriclas z titillatio/z sentitur eoz motio. Item ex superflua carne aq; verruca patitur auricula q̄n mali hūores in ea adunātur. Itē patitur ex mala dispositiōe nerui aurē ingredientis. sicut patz in sonitu z tynnitu/z hmōi q̄ cōtingunt ex ventositate in panniculis cerebri se claudente in pte nerui auricularis. Itē patit ex grossis hūoribz illic se mouētibus. z tunc sentitur grauitas capitis cū sonitu z tynnitu. Itez deficit auditus ex defectu ꝙtutis audibilis vel ex ptractione nerui sensibilis sicut in senibus cōtingere cōsueuit. Itē aliq̄n fit surditas cū puer ꝓcreatur in vtero q̄n natura negligit instrumentū audit' pfotare. z hoc est propt̄ suu defectōem vel p pter materiā quā inuenit sibi natura inobedientē. Itē patitur ex acuta egritudine cū colerici hūores ad cerebrum ascendētes auditū impediūt. hos adiuuat si p digestionē colera purgef. Vñ dr in amplr. Surdis si solutio coleri ca supuenerit surditatē tollit. hucusq; cōstat. Itē dicit aresti. li. xij. instrumtū audit' plenuz ē spū naturali. qz sic spūs naturalr facit in venis motū pulsatilē. sic in aure facit ꝙtutem auditus. z ꝓpter ꝑ addiscūtur res p sensuz audit'.

Et dicitur ibi q creatio auriū fuit manifesta tela ⁊ cōtinens fuit tenuis. ⁊ hoc propē subtilitatē audit⁹ ipius. Debilitat aūt audit⁹ in tymporib⁹ hūide cōplexionis. ⁊ pcipue in freq̄nter coeuntib⁹ ⁊ b̄ꝑ ter pturbationē spūum q̄ pficiūt auditū. Nam vt dicit idē Arest. freq̄ns nimis coitus corpi ⁊ cordi nocet. idem dicit hali. Item fm arest. li. xij. in rōnali animali aures ponūtur naturalr in medio capitis rotūdi. q2 auris ſ in vna parte recte sed potius vndiq⁹ vocū ⁊ sonor differentias complexndit. In asalibus x⁹o q̄drupedibus q̄ caput hūt inclinatū ad terrā ⁊ nō sunt eleuati. corporis sunt aures in supiori pte capitis. vt p3 in bobus asinis ⁊ equis/ ⁊ mor⁹ auriculatum hmōi aialiū sunt multi ꝑpē eleuationes sui loci. et q2 multū mouētur in ptes diuersas. recipiūt sonū repcussiōe multa. Item idē Arest⁹. ibidem nullū animal ouās habet auriculas exp̄ssas. nihilomin⁹ tamen hūt talia animalia/ quasdam vias occultas. et etiā volatilia carent auribus exteriorib⁹. hūt tñ foramen mediū ⁊ viā aptam p quā auditus pfectissime celebrat Item hō inter oīa aialia habet aures min⁹ mobiles ⁊ etiā fm dimensionē situs breviores. ſ3 ad audiendū maxime sunt efficaces vt dicit li. i. et b̄ ē ꝑpter bonitatē cōplexionis. Vñ q̄ nimis est excessus ī auribus bomis in magnitudine alijs signis concurrentib⁹ signū est stoliditatis ⁊ tarditatis intellect⁹ vt dicit arestoteles.

Capitulum. xiii

De naso.

Nasus ē instrumētū olfactus fm Isidor⁹ a naribus aūt dr nasus Nares aūt dō sic vocātur. q2 p eas odorifera ⁊ spūalia q̄si odoramus ⁊ inter fetidū ⁊ odorifer⁹ discernamus. vñ quia odorifera nobis p eas manāt. nares dicunt sicut per ꝛrium insciq ⁊ rudes ac inexperti ignari. q̄si sine nare dicti. Nasus aūt duo habet foramina fm ꝓstan. que p q̄ndā substantiā cartilaginosam adinuicē sunt distincta. Et hor foramina vnū ad concauitatē palati tendit. alterum supius ad pelliculas cerebri vadit vt aerē attrahat cerebro ⁊ referat ipis naribus spūm animalem ⁊ ad sensum odoratus pficiendū adducat. primū foramen fuit necessariū ad ejiciendas superfluitates a cerebro venientes aliud ad spūm attrahendū ⁊ odoratū perficiendū. Sunt tñ propria instrumēta odoratus due caruncule q̄ dependēt a naribus per modū māmillar. q̄ primo aerem attractum in se recipiūt. Deinde ad interiorem partē cerebri trāsmittūt. Justis autem caruncul⁹ subseruiunt nares exteriores aerem. ſ. attrahendo ⁊ intra se includendo ⁊ subtiliando. vt tanto facilr et pfectius immutet in organis odoratus. Neru⁹ ei a cerebro veniēs illa duo vtera nasi subintrat ⁊ eis animales spiritū administrat. vt dicit Constā. Fumus igitur mediante aere per nasum attractus spiritui animali se associat. qui immutatus illam imutatōez ī cerebro anime iudicio repūtat. Nasus igit fm Cōstantinū fuit necessari⁹ ad aerem temperate attrahendum ad cerebrum per sua emūctoria expurgandū. ad calorem innatum in ventriculis cerebri temperandum. necnon ad discernēdum fumum a quacūq⁹ substantia resolutū redolentem suauiter aut fetentē. Et iō fm arestotelem li. xij. sensus olfactus est diuinus/ sicut sensus audit⁹. et si ita nō esset nō faceret opus proportionatū ⁊ sensus olfactus nō esset nisi ꝓpē attractōem aeris in animali hūte nasum. Et b̄ mēbr scz nasus ī medio est. ſ. anteriori pte capitis. Et propē hoc posuit natura nasū in medio trium instrumēt⁹ sensibiliuz q̄ instrutinā posita propē motū anhelit⁹ alijs sensib⁹ necessariū. Recollige igit breuiē ex p̄dictis q̄ nasus ē mēbr siue organū officiale aeris attractiuū ⁊ missiuum inter odores discretiuū. grossar superfluitatū cerebri purgatiuū spiritui animali mīstratiuū p attractionē aer⁹ pulmonis dilatatiuū ⁊ ostrictiuū. Et ideo fm ꝓstan. nares posite sūt ex trāsuerso ⁊ nō ex oppōsito pulmōi. vt si frigid⁹ aer q̄ncq⁹ subeat pulmonē subito nō ledat si quid cū aere sic puluis vel q̄cūq⁹ aliud

intrauerit pulmoni / obesse non possit. Est etiã nasus vt dicit Grego. sup cantica faciei maximũ ornamẽtũ. itaq; ei' carẽtia tota facies residua vehonestat. Debet aũt dispositio nasi esse mediocris ita q; in longitudine. latitudine. altitudine modũ debitum nõ excedat. Nam si nares fuerint nimis tenues vel laxi aeris attractione ferocitatẽ asse qrẽdũt & mẽtẽ indignatẽ Ex dispositõibus eñ mẽbroz corpis sumunt pnostica iudicia de affectõibus mentis. sicut dz in principio phisonomie. Nã accidentia mentis sepe imutãtur ꝑm accidẽtia corporis sicut vinũ albũ ex vitro rubeo / qñ infunditur. colorẽ ꝯtrahit et rubeũ. Et iõ mediocritas dispositiõis mediocritatem designat bonitatis. sicut dicit pbus in libro suo in principio Impeditur ãt nasus in suo effectu. sicut di. Galien' super pnostica ibi. Nares acuti oculi cõcaui vẽ. ꝓpter vehementiã caloris hũiditatem ꝯsumẽtẽ. vñ & acuũtur nares & profundãtur oculi i acutis / & est signũ mortis. et accidit idẽ naribꝫ sicut dicit Galien' qñ calor naturalis est debilis q; nõ potest se expandere ad extrema. & iõ ꝯsequitur q; spũs & sanguis non ꝯcurrunt ad extrema. Et iõ propt' frigiditatem mortificantẽ ꝯstringuntur mẽbra & cor alteratur & accidit acumen nariũ / qõ ẽ signum pessimũ & mortifer in patiẽtibꝫ acutam. Item impeditur nasus. vt dicẽ Constan. li. ix. c. xv. aliqñ ex mala cerebri dispositione. aliqñ ex nerui odorabilis opilatõe. aliq̃ndo ex humoz fetidoꝝ & corruptoz in carunculis narium repletõe. qñq; ex carnis superflue corrupte in foraminibꝫ nasi generatõe. vt pz in poliposis & lepzosis. & hec lesio non solum ledit olfactũ. verumetiã facit mutilatiõem vocis. Aliqñ patitur ex nimio fluxu humoris in ventriculis cerebri defluentis. & hoc vel ex caloris dissolutõe vel ex frigiditatis nimia constrictione sicut pz sepi' in catarro. Aliquando ex nimia repletione & acumine sanguinis ozat venaz nasi apientis. vnde de naribus fluit sanguis / tñ fluxꝰ maxime per nares in multis egritudibus causa est dissolutiõis mozbi & certum indiciũ cõualescentie & salutis. vt patet in acutis febribus q̃ p fluxum sanguis nariuz sepius terminantur. Et in amplexu dz Julieni deficientibꝫ mẽstruis sanguinem ex naribꝫ fluere est bonum.

Capitulũ. XIIII.

De genis.

Gene sunt inferiores oculoꝝ ptes vñ barbe inchoãtur. vt dicit Ysiõ. li. vi. c. ij. Genos eñ grece barba dz. eedem enĩ ptes dicũtur maxille que p diminutõem a malis sunt dicte Male autẽ sic eminentes dicũtur oculi ptes ad eoz ꝓtectiõem / suppolite. vocate aũt sunt male siue qz i rotunditatẽ ꝓminent infra oculos quã greci mala appellant. siue qz sunt supra maxillas vñ & a malis diminutiue dicuntur maxille sicut a palo paxillus. vt dicit Ysiõ. Sunt aũt maxille siue gene ꝑm Costã. ex neruis et ossibꝫ interꝰ cõpositę & hanc ossa craneo cerebri sunt cõiuncta. Que ideo de varijs & multis frustulis composita sunt. ne alia lederentur si vnũ aliqd pateretur. Exteriꝰ aũt sunt calide & carnose vt frigiditatem ossium & cartilaginum auriũ & narium temperarẽt vt ozganis sensibilibꝫ sibi vndiq; adiacẽtibꝫ suo calore fomentũ administratẽt. Et ideo maxille oculis supponũtur ad eoz ꝓtectiõem. In medio sensuũ sunt posite ꝓpter nutrimẽti administratiõem. calide sunt & neruose propter frigiditis instrumentoz sensuum mitigatiõem. Candide sunt et rubicunde propter oz natum' faciei et vultus cõpositionem. Maxima enim pulcritudo hominis resultat i genis & maxillis. maxime sicut dicit Constantin' / maxille potissime hominis ostendũt complexiões. que si fuerint multũ rubicunde mixte cũ temperata albedine et in substãtia non numis crasse. sed mediocriter carnose. calidaz et humidã pretendunt complexiõem et ipsius temperamẽtum. Si vero fuerint in colore albide sine alicuꝰ rubedinis admixtiõe & i substãtia pigues molles & fluide frigiditatẽ & hũiditatẽ ostendũt

excessum. si vero fusce in colore aut citri ne. in substãtia aũt tenues et macalente ꝓminũ ꝛsignant siccitatis nimie ꝛ ca loris vt ptz in colericis. Si vo fuerint quasi liuide in colore ꝛ in substãtia a car nib⁹ ꝛpaupate excessum signãt frigidi tatis ꝛ siccitatẽ sicut in melãcolicis vide ri põt/nec solũ ꝛclarant cõplexionum diuersitatẽ. ꝛrietiã animi ꝛ affectiõuz notificãt q̃litatẽ. Hã fm animi affectõ nes ex subito timore ꝛl gaudio palle lescũt ꝛl rubescũt subito. vt dicit Con stantinus.

Capitulum. xv.

De barba.

Barba vt dicit Constatinus fa ciei viri est ornamentũ. vñ ap/ parens et cooperiens maxillas in vna parte est ad ornamentũ/ in alia ad maxillarũ adiutoriũ siue famulatũ. Naz sua ꝓlixitate neruos maxillares tuetur a nimia aeris frigiditate. et ideo maxillarũ est necessarium tegmẽtum. Barba vigoris et caloris naturalis est indicium. Et hec est causa q̃ vir et nõ mulier barbescit quia masculi feminis naturaliꝫ sunt calidiores. et ideo in ma tribus fumꝰ qui pilorꝫ est materia magꝫ augmẽtatur. quẽ quia natura non suffi ciebat consumere expulit ꝑ duo loca scilicet ꝑ caput et ꝑ barbam. vnde ac cidit aliq̃ndo in mulieribꝫ calide et hu mide complexiõis q̃ videntur barbescere. Et econtrario fit in masculis frigidis et siccis q̃ barbescunt parũ. Unde ꝛ in eunuchis non crescit barba. qz perdide runt illa membra calidiora que calidis humoris ꝛ fumi qui pilorũ est materia sunt generatiua. Ex quo patet q̃ bar/ be spissitudo caloris et hũoris substan tialis ac vigoris est indiciũ et differen tie sexũ certum experimentũ. Item in pueris non crescit barba q̃uis parvuli calidi sint ꝛ hũidi. qz fumosa superfluitas que pilorũ et capillorꝫ est materia. tran sit in augmentũ ꝛ nutrimentũ puerorꝫ. Unde constãtinꝰ. fm vero Aresto. li bro. xix. pili barbe sicut ꝛ capilli in sua dispositione repsentãt qualitates vapo ris ex quo generanꝫ. quoniã si fuerit hu mor calidus fumosus ꝛ siccus. erũt pili barbe sicut capilli crispi reflexi et inuo luti. Et hoc accidit q̃ ꝑ duas vias va dunt ⁊ trarias. qz pars terrestris moue tur ad ptes inferiores/ et calor mouet ad partes supiores. ꝛ sic inuoluũtur pi li/ et erũt pili crispi. ꝓpter debilitatẽ suã Et hoc accidit ꝓpꝫ paucitatẽ humidi tatis et multitudinẽ partis terrestris. Uñ ex intenso calore corrugãtur et in/ uoluũtur. Si vo fuerit vapor multum hũidus/ erũt pili lenes et longi. Nam humor decurrit lubrificando donec ꝑ ueniat ad pilos. et ꝓpter hꝰ pili ꝛ bar be eorꝫ qui morant in tracia sunt lenes. Nam eorꝫ completio est hũida. et aer continẽs eos est hũidus. Econtrario accidit in hoibus cerebꝫ siccũ hñtib⁹ ꝛ hñantib⁹ in regiõib⁹ calidis ꝓpter sicci tatem aeris cõtinentis. Itẽ alteratur color pilorꝫ barbe fm etatis varietatez. et iõ canescit barba in senectute. ꝓpter debilitatẽ caloris ꝛ abũdantiã frigiditatis. Defluunt aũt q̃ndoq̃ pili barbe ꝓ pter caloris ꝛ hũoris interceptionẽ vt in castratis. q̃ndoq̃ ex corruptiõe hũo ris. vt patet in lepꝛosis. Nam sicut dic̃ idem Aresto. Casus pilorũ similis est foliorꝫ arborũ. et causa istius est dimi nutio humoris calidi et pinguis. Et iõ non fluũt folia arborũ in quib⁹ est hũor pinguis. Hucusq̃ aresto. libro. xix.

Capitulũ. xvi.

De mandibulis.

Mandibule a mãducando sunt dicte vt dicit Ysidorꝰ libro. xi. Mandibularũ autem q̃dam est superior in qua dentes superiores infi guntꝫ. quedã inferior in q̃ dentes infe riores radicantur. Et est ꝓprium, man dibule superioris q̃ in oñi animali fixa est et immobilꝫ excepto centeaculo. id est cocodrillo qui mouet mandibulã su periorẽ ⁊ tra naturã omniũ animalium et firmam ꝛ immobilẽ tenet inferiorem vt dicit Aresto. libro. iij. Sunt autem mãdibule ex diuersis ꝛ duris ossib⁹ cõ posite. neruis ꝛ lacertis variis connexe

Et hoc fuit necessariū ꝓpter motus cōtinuitatē ⁊ aptionis d'ausure necessitatē vt dicit Constan. Sūt enī quasi due mole cōtinue ad cōterendū et molendū cibū se mouētes. vñ toti corpi nutrimētum mādibule submīstrant. Mādibule autē quibusdā pticulis carnosis/et neruosis q̄ gingiue dicūtur circūdantur vndiq; ⁊ velātur ⁊ hoc ꝓpter fortiorē dentiū in maxillarū fundamētis radicationem. ⁊ ꝓpter nutrimēti neruis dentium admīstrationē ⁊ frigiditatis dentiū moderatōez. Et dicūtur gingiue vt dicit Ysido. a dentib⁹ gignēdis. quia in eis dentes gignūtur ⁊ nutriūtur. Facte enī sunt ad decorē dentiū pariter ⁊ necessitatē ne nudi horrori potius existerēt q̄z decori pelliculis labior circūdant. quod fecit natura vt tā dentes q̄z maxillas nō solū intrinsecus tuuarent. vel a lesione extrinseca defensarent. cōtingit gingiuas corrūpi in animalib⁹ aliquando ex negligētia ⁊ quādoq; ex putridis humoribus inficī ⁊ corrūpi ⁊ hīc diuersas infert molestias ⁊ passiones. vt fetorem dentiū casum vel relaxatōem.

Capitulū. xvii.

De labijs.

Labia sm Ysi. a labendo sunt dicta. qō autē supius est labium dicit quod vero inferius est labrum nūcupatur. Sunt autē labia necessaria sm Constan. qz dentes munūt atq; tegūt. Sunt etiā neruosa et ex diuersis lacertis cōposita vt sic ad sensum et motū essent abiliora. Hā ad vocis formatōez necessario se apiunt vel claudunt. qz illis abscisis vel p aliquā opilatōem vel cōtradictōez aliā impeditis. verba pfecte nō possunt formari. Item labia mollia sunt ⁊ carnosa et hoc ꝓpter duriciei dentiū tempamentū fuit necessariū. Dentes igit et eorū nerui cū ex natura sint frigidi nimis lederētur aeri frigido exposīti si nō labiorū tegmine tuerētur Item labiorū extrema sunt rubicūda. quod accidit sm Constan. propter cutis labior subtilitatē que de facili a colore sanguineo recipit quodāmodo roseam q̄litatē. vnde rubedo labiorū signū est puritatis cōplexionalis ⁊ impurctionis turbati sanguinis ⁊ interiorīs virtutis sicut ecōuerso labiorū liuiditas signū est defectōis virtutis ⁊ caloris naturalis Item labia tenuia sunt in substantia ⁊ subtilia vt sint flexibiliora ad motū ⁊ abiliora ad aerē immittēdū ⁊ intercidendū ne subito attractus interiorib⁹ sua frigiditate inferat lesionez et ideo labia aeri frigido se opponūt et ipm recipiendo depuratū reddūt vt sua uius ⁊ utilius ad interiora attrahat. Hec omnia sm Constan. Cōsimiles ꝓpter a tes narrat Aristo. li. xij. circa finē vbi dicit. Labia hois mollia sunt ⁊ carnosa et separati pñt ꝓpter salutem ⁊ custodiā dentiū et vt cōueniant ad eritū sermonis. vnde ⁊ labia duplicē habent vsum. sicut et lingua cui⁹ creatio est ad gustandum humidū et ad sermonē ꝓferendū sicut idē expresse dicit Arist. et ideo oportz q̄ labia sint humida. qz si creatio lingue nō esset talis dispositōis ad labia nō posset lingua pungere ad dicēdos mltos modos literar quoniā quedā ex eis dicūt ex passionē lingue ⁊ etiā quedā p conīunctōem labior. ⁊ ideo necessaria fuit labior creatio vt optima esset nature opatio. ⁊ ꝓpter hoc fuit caro homis valde mollis quoniā homo est omni sensus tactus scz ⁊ gustus magis q̄z alia a alia hec omnia Aristo. li. xij. Recollige igit qz labia sunt tegmina dentiū custoditiua. mollicie sua duriciei dentiū tempatiua. vocis articulate ⁊ literalis formatiua. aeris frigidi vel calidi interceptiua. sua rubicūditate vel liuiditate defectus vel vigoris designatiua. virtutis interpretatiue. ꝓpria organa passionū aīme scz odij ⁊ amicicie doloris vel tristicie expressiua. vñ dr q̄ tremor labiorū in freneſi ⁊ acutis morbis mortē ꝓtendit vt dr in pnosticis Et hec de labijs sufficiāt

Capitulū. xviii.

De mento.

Dentū est dictum q̄si mandibularū fundamentū eo q̄ inde oriantur. vt dicit Ysi. Menti autem

vt dicit Constan. duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi ventes subtiliores firmātur quadrupli atq; pares. Hoꝝ ossiū extremitas duas hz furculas vna est acuta cuius acumē quoddā ligamen inserit qđ ligamēa latere timpoꝝ prendit p quod etiā z bucca clauditur et aperitur. Altera vo furcula grossa ē et rotūda cuiꝰ rotūditate mentū fit mobile vt dicit Constā. qz hoc membꝝ fuit necessariū ꝓpter originē mandibulaꝝ et ventū inferiorꝝ radicatōem z ꝓpter volūtariā aeris clausurā z aptōnē. fuit etiā cōueniens ꝓpter faciei cōplexionē z pfectā ipsiꝰ vultus cōsummatōez qđ si fuerit ꝓportionatū fronti totam honestat faciē z decorat hec oīa dicit Constan. In mento autē animalis maxima est fortitudo propē ossis duriciē z neruoꝝ cōpaginatōem. z propter fortē ventū radicatōem. z iō bruta animalia se tangi p mentū de facili nō ꝑmittunt. nā mento cōfracto tota eoꝝ ferocitas q̄si armis p̄ditis eneruat. vt ptz. i. Regū. xvij. vbi dr Confregit dauid mentū vsi z eruit ouem de ore eiꝰ zc. Homis vero mentū ptractari amoris et fidei indiciū est. ij. Regum. xvi. Tenuit ioab mentū amase quasi osculans eum. zc.

Capitulum. xix.

De ore.

Os est dictū ex eo q̄ p ipm quasi p ostium cibus immittim⁹ et sputū foris eijcim⁹ vel eo quasi de ostio sermones egrediūtur. vt dicit Ysi. Os etiā. vt dicit idē anime nūcius est qz illud ore exprimimus qđ prius in mēte cōcepimus. Est aūt os vt dicit Greg. multis circūseptū custodijs scz dentib⁹ z labijs vt tot intermedijs mēs prius discernat q̄ proferat siue dicat vt prius verbū trāseat p līmā q̄ p linguā. Fuit aūt oris instrumētū necessarium ꝑm Constā. propter nutrimēti susceptionē. nullū enim membꝝ in aīmali nutrif nisi prius nutrimentū in ore recipiatur. Os ei prio cibum recipit z mastricando z immutādo aptū digestioni stomacho trāsmittit. et propē hoc natura fecit os humidū intrinsecus vt cibi sicitas eius hūiditate facilius imutef. Fecit etiā os neruosum z mediocriē durū z cōcauum. Neruosum vt sapozositas cibi facilius sentiref. durū ne cibi aspritate lederef nec nimis factū est durū. sed mediocriter ne nimia duricia sensualitas gustus impediref. Concauū autem et rotundū fuit intrinsecꝰ vt cibꝰ assumptus hūcinde facilꝰ moueref z p dētes sine impedimēto spūs trāsduceref. Itē necessariū est os propter aeris z spiritꝰ attractōem aer enī attractus p os in ipsius cōcauitate immutaf z purgaf z subtiliaf z sic ad cordis refrigeratiōem per cannale pulmonis transmittif sine cuꝰ refrigerio cor pre nimiꝰ caloris incēdio vereref et destrueref. Itē necessariū est propter vocis informatōez. ad hoc enī est palatū oris concauū vt plectr̄ lingue moueref facilius z ad vocē formādā expedite eleuaretur z ꝑmef. Itē vtile est ad grossarū superfluitatū a cerebro et pulmone venientū crebrā eiectōem q̄b p ostium oris eiectis vitalis spūs i cor de z animalis in cerebro suas cōplent actōnes expeditius. Itē vtile est propē mē broꝝ nutribiliū a superfluis eroneratione q̄n ergo stomachꝰ crudis humoribus oneratur. natura p vim expulsiuā operāte p oris officiū expurgaf. sicut dic. Constā. z Bal. sup illud ampho. in vomitib⁹ z purgatōib⁹ que spōte fiunt si q̄lia oportuit fiant conferūt z bñ ferūt. si vo nō ꝓtrariū. Patitur aūt os. vt dicit Constan. in viatico. qñq; ex alijs membris sibi vicinis infirmātibus. Patitur autē pustulas vlcera z hmōi ex corruptō humoribꝰ aliūde ad buccā cōsuētibus. si tutet ira q̄ nigredini attineat z caleat vleat aut ardeat materia sanguinea est z colerica. si vero multū nigrescat tāto molestius est z timidius ne forsan ad cancrū deueniatur Accidūt autē vlcera in ore lactentiū puuloꝝ puenientia ex acumie lactis z eiꝰ corruptiōe. hucusq; Cōstan. in viatico ptcula secunda.

Capitulum vicesimum. De ventibus.

Dentes ſm grecos dicũt odũtes quaſi omnia oppoſita diuidẽtes ⁊ incidẽtes vt dicit Iſi. Et ſunt dentes ſm Conſtan. quedã plãaria in oſſibus maxillar ⁊ menti q̃buſdã radicibus inſerti ⁊ ſunt in marib⁹ ſm Conſtã. xxxij. Sedecim enĩ in maxillarib⁹ ſunt poſiti quor quatuor in anteriori parte pares vocanf ⁊ q̃drupli. ⁊ hi lati ſunt et acuti incſores vel preciſores a medicis nũcupanf. ad incſiones cuuſlibet cibi ſunt apti ⁊ quicq̃d in eis accipiſ in ore conterif et mordef. Sunt itez duo qui canini ſunt dicti collaterales q̃druples ⁊ in ſummitate acuti duris cibis tamẽ molendis apti. Et dicũtur ſm Iſi. canini. qz ad ſimilitudinẽ caninor conſiſtunt ⁊ canes p ipſos oſſa rodũt. preciſorib⁹ enim dentib⁹ ſunt fortiores acutiores ⁊ rotũdiores. ⁊ ideo a q̃buſdaz columnelle vocãtur ⁊ qñ priores p̃cidere nõ p̃nt iſtis tanq̃z fortioribꝰ ad cõfrigendũ tradũt. Sunt ⁊ decẽ alij ex vtra q̃z pte ſupiorꝭ mandibule q̃ collaterales q̃druplis hi ſunt lati atq̃z groſſi. hi molares ſunt vocati ⁊ ad molendũ bene ſunt apti. nã que cõcuſſa ⁊ cõfracta ſunt a priorib⁹ more mole ſubigũt. vt di. Iſido. Sunt quidẽ in ſuperiori mãdibula. xvi. dentes. ſcilz quatuor q̃drupli atq̃z pares ⁊ duo canini ⁊ nouẽ molares ⁊ totidem etiã dentes numero collocanf in inferiori mãdibula ſeu in mẽto. dentes igitur q̃tum ad ſuũ numerũ et etiã ad officiũ quadripharie diuidũtur. quidã enĩ ſunt incſiui ⁊ hi ſunt quatuor. duo ſupiores ⁊ duo inferiores q̃ prio aſpectui ſe offerũt. quidã vero ſunt pares et hi ſunt quatuor. duo ſupiores ⁊ duo inferiores q̃ alterutrũ iuxta incſiuos poſiti mutuo ſe cõtingũt. Quidã vero dicũtur collaterales ſeu canini et hi quatuor ſcz duo ſupiores et duo inferiores ſe mutuo collidẽtes. quidã xo ſunt molares ⁊ hi. xx. ſcz. x. ſuperius ⁊ totidẽ inferius mutuo ſe tangẽtes ⁊ q̃ ab alijs inclwata ſunt quaſi mole cõtinue cõcidẽtes. Hi omes ſunt mãdibulis radicati et quodãmodo furcati ſed diuerſimode qz anteriores ſcz q̃drupli ⁊ pares vnam habent furculã ſeu radicẽ. canini vo molares tres vel quatuor habere dicũtur. vt dicit Conſtã. Dentiũ quoq̃z numerũ diſcernit q̃litas ſexuũ. nam in viris plures. in femis pauciores inueniũtur vt dicit Conſtã. et Iſido. Diſtinguũf etiã dentes ſm p̃ceſſum etatis. quoniã ſicut di. Ariſto. li. ij. q̃ dentes ſenũ generaliter ſunt nigri ⁊ nõ acuti vt patet in canib⁹ quorũ etas p dentes noſcif quia dentes iuuenũ ſunt albi ⁊ acuti. ſenũ vero ecõtrario. Excipit tamẽ Ariſto. ibidem ab hac generalitate dẽtes equorũ quos dicit habere proprũ q̃ precedente etate magis albeſcũt. dicif etiã ibidem oportet vtiq̃z ſcire q̃ animalia que ſunt multorũ dẽtium ⁊ cõiunctorũ ſunt vite lõgioris que vo paucorũ ſunt dentũ et ſepatorum ſunt vite breuioris. Itez dicif ibidẽ omne animal quadrupes generans animal ſibi ſimile habet dentes. Itẽ homo ejcit dentes in iuuẽtute anteriores nõ molares ⁊ hoc cõtingit forſan p pter furcularũ ⁊ radicũ debilitatẽ. molares autẽ nõ ejcit propter cãm cõtrariã et eſt generale in alijs animalib⁹ que nõ ejciũt aliquẽ dentẽ p̃uiſq̃z alter ſibi ſimilis in loco oriaf p̃mit⁹. Item Ariſto. li. rij. Omne animal carens dẽtib⁹ in ſupiori mandibula eſt ſiccũ ⁊ terreſtris nature. oñe animal habẽs dentes in vtraq̃z mãdibula eſt piguedini ſimile. Itẽ idem li. xiij. Natura nõ facit aliq̃d niſi quod melꝰ et pfectius eſt. ⁊ ideo neceſſe eſt vt materia ptis terreſtris declinet a q̃buſdam animalibus ad partẽ ſupiorem ſcz in dentes et culmos p̃minentes ⁊ in quibuſdã in cornua. Et propt̃ hoc nõ poteſt habere dentes in vtraq̃z mãdibula animal habens cornua. Itẽ ibidẽ. li. xvi. Solũmodo inter alia oſſa creſcũt dentes dũ remanet animal et hoc eſt manifeſtũ in dentib⁹ ſup excreſcẽtib⁹ et declinãtibus a locis ſuis cõtingentib⁹ ſeinuicem. Et cauſa incremẽti illorũ eſt p̃pter opatiõem eorũ. Si enĩ non creſcerent cõſumerẽtur cito et propt̃ hoc terũ tur cito dentes animalium comedentiũ multum ⁊ carentiũ dentib⁹ magnis. Et ꝓpt̃ hoc ingeniata ẽ natura ⁊ aggregauit

ventes ad inuicē propter senectutem ꝛ finem. aliter si vita duraret p millena rium sp ventes plures essent q̄ in pria creatōne. vñ dicit idē li. ij. ventes q̄ oriuntur intra ginguā. nō oriūtur in viris ꝛ mulieribꝫ nisi post viginti annos ꝛ forte in quibusdā mulieribꝫ post. lx. ꝛ origo eoꝝ erit cum maximo dolore. Itē idem. li. xix. Dentes acuti oriūtur añ latos quoniā ventibꝫ acutis indigetur ad abscisionez cibi prius. qz prius est abscidere q̄ molere. ideo etiā citius crescūt. qz minores sunt / qz origo minoris rei est ex calore añ originē rei maioris. Item calor etiā lactis facit oriri ventes cito / ꝛ propter hoc est q̄ pueri lactētes lac calidius nascūtur in eis ventes citi⁹ Item idē etiā ibidē. Anteriores ventes nascūtur in osse tenui ꝛ etiā debili propter hoc sunt velocis casus hucusq̄ aristote. Ad hec Constā. in viatico pticula secunda Dentiū magnū est iuuamentū. et cum iuuamēto magnū corpis ornamētū ipsoꝝ inq̄ non patientiū quoniā in patientibus actio corrūpitur. Quoꝝ passio diuersa est. Cui⁹ diuersitatis ps est visui manifesta sicut putredines fetores rupture. pforatōnes. motiōes casus. limositates ꝛ similia. ps vero nō apparēs est ꝛ occulta. sicut quādo ventes nimiuz volent ꝛ tamē exteri⁹ sani apparēt. Causa autē talis doloris sunt humores a capite descendētes vel a stomacho mediāte fumositate ascendētes. vel humores acuti in gingiuis ꝛ tūc dolores nimij cū saltu ꝛ pulsu sentiūtur propter maliciā humoꝝ ꝛ acumē. Si vero dolor est a capite grauitas sentit⁹ in capite ꝛ dolor. in facie rubor ex sanguine vel colera ad radices ventiū descendēte. Si vero fuerit a stomacho. dolor sentit⁹ in stomacho et assidua eructuatio egredit⁹ et erumpit. Dentes etiā aliquādo pforātur. aliq̄n do rumpūtur. aliquādo ex vermibus in citrinū viridē seu nigrum colorē mutāt⁹. que oīa ex corruptis ꝛ pessimis hūoribus. ex malis cibis per neruos ad ligamentū ventiū descendentiū accidere dinoscūtur Dentes etiā aliquādo mouētur ꝛ causa motus humores sunt in ventiū radicibus / qz si sint acuti necesse est in dētibus foramina effici ac fetores ꝛ putredines generari. Ex si vermes fuerint in causa dolor maxim⁹ gignitur. qz neruū sensibilē corrodendo penetrant. Obstupescūt etiā ventes ꝛ exacerbātur ex hūore acido int⁹. vel extra neruos sensibiles inficiēte ꝛ vomitare videtur ex causa nimis frigida sicut ex nive vel glacie neruos ventiū cōstringente. Itē ventes quādoq̄ cadūt ex nimia humiditate ligamēta ventiū relaxante quādoq̄ ex nimia siccitate. vt patz in senib⁹ quoꝝ ventes propē subtractōem humiditatis nutribilis dilabūtur. Has ꝛ multas alias ventiū recitat Constan. passiones. sed hec sufficiāt / Recollige igitur ex p̄dictis q̄ ventes in mādibulis tanq̄ in fundamētis, p̄cipis radicātur ex frigiditate dominante albiores ceteris ossibus efficūtur propē sui duriciē de facili nō ledūtur. Substātia enim ventiū est ex se impassibilis. cū non sit sensibilis. vt dicit Constan. vñ dens ruptus nullus dolorē patit⁹. Dicit⁹ tamē patiet dolere p̄pter neruū sensibilē qui in ei⁹ radicib⁹ sepe leditur ꝛ grauat⁹. Dentes enī intrā secus neruis colligātur terminos carnis ventes excedūt ꝛ tamē in carne radicātur nihil intra se nec in se esse patiunt⁹. Clausi sunt labijs ne videātur. In decens est enī cum apparent nisi forsan p̄pter risum. Itē superiores ad inferiores reuertūtur ꝛ sibi inuicē mutuo coaptā tur ꝛ si inferiores aliquādo moueāt⁹ superiores tamē fixi et imobiles reperiunt⁹ Ordinate autē ad inuicē cōponunt⁹. ad informatōem articulate vocis maxime coopantur toto corpori obsequūtur.

Capitulū vicesimum primū. De lingua.

Lingua a lingendo cibū est dicta. vel qz p eam articularis sonus vba ligat. sicut enī plectrū corde. sic allidit⁹ lingua ventib⁹. vt dicit Isido. Est autē lingua instrumentū gustus ꝛ locutōis. vt dicit Constā. ꝛ componit⁹ de substātia molli carne porosa et spongiosa. Est autē neruosa. p̄pter sensuz

et motū pozosa vt facilī sapoz pnetret ad nerūm faciētē gustū ad quē veniunt multe vene sanguine p'ene. vnde rubicūda est in colore. Hec opatur pēnicu lis q̄bus spaciū bucce ꝛ palatū induit ꝛ vestit. a supioꝛi pte patet tota. ab inf'ioꝛi autē pte patet vsq̄ ad ligamēta q̄ bus merito est cōnexa vñ radices lin gue et sensibile nerui q̄bus recipit sen sum ꝛ motū a spiritib' sunt occulti. In q̄busdā autē hominib' vt dicit cōstā. cō trahit lingua plusq̄ oportet intantū q̄ nec in diuersas ptes mouet vñ oportet incidi ligamēta vt motus p totū bucce spaciū ampliet. Passiones eni multe ac cidūt lingue vt in substātia ipsi' vel in neruis ad illā venientibus vñ in viatī co cōstan. Lingua animalis pdit motū voluntariū. Unde ꝛ vsum amittit ꝑmo nis cuius causa est ex defectu virtutis mo tiue ex cerebro veniēte vel ex neruo opi lato p quē virtus trāsit ad alios. Aliq̄n ex apostemate vel ex pustulis in lingua ac cidētibus Aliq̄n sunt ꝓpria vicia in sub stantia lingue sicut cōplexio mala ex q̄ est sensibilis distemperātia ex nimio ca loꝛe frigiditate vel humiditate vel sicci tate vel a postema vel tumoꝛ. ꝛ similia q̄ si lingua videat nimis tumida excessuz caloꝛis designat. Si vero alba frigidita tē. si mollis humiditatē. si ficca ꝛ aspera siccitatē. ꝛ ofa talia ligue impediūt vsuz vel tollūt in toto vel in pte. Si aūt lin gua sana videat nullas habēs maculas loq̄la tamē sit ablata. ex cerebro est defe ctus vel ex neruis sensibilibus opilatis Aliq̄n est pditio loq̄le ex pdita mente vt in freneſi vel litargia. Hucusq̄ Con stan. in viatico. alios designat defectus lingue in pantegni. Constā. vbi dicit. accidūt pustule late ꝛ extēte in pellicul' exteriozib' lingue sicut accidit pueris malū lac suggentibus. ꝛ sunt q̄nq̄ albi q̄nq̄ nigri coloꝛis. accidit aūt apostema lingue. eā nimis magnificans. ꝛ ab oze exire faciēs. ꝛ vocat' exitiū lingue. Aliō etiā gen' apostematis ligue est q̄ rana vocat' eo q̄ sicut rana nascit' sub lingua ꝛ a ufert vsum ligue. ꝛ ita rana muta dr ab effectu. Est autē aliud apostema lin gue sanguinolentū vñ tota lingua pati tur et loq̄la pariter cū gustu impeditur Et viscosis eni humoꝛib' in lingua do minātib' sensus gust' coꝛrūpit ꝛ immutat ita vt dulcia amara ꝛ insipida iudicent ꝛ ecōtrario. vt dicit Bal'. Itē Bal'. sup amplxr. q̄ accidit lingue balbucies ex nimia humiditate qñ lacertū lingue ꝓ nimia humiditate ī extremis nequnt dilatari sicut est videre in ebriosis qui balbuciūt qñ in cerebro humoꝛe nimio pfundunt. Uñ dicit ibidē Bal'. naturali ter autē balbuciētes vel ꝓpter nimiam cerebri humiditatē balbuciunt vel ꝓpter lingue humectationē vel propē vtrūq̄. Illa etiā superflua humiditas est causa quare alię efficiūtur drauli. q̄ aliōs lit teras pferre nō pñt. scilz r ꝓ n. vel c ꝓ t. pferūt. ꝛ hoc patet in infantib' q̄ mul tas ltās coꝛrūpunt ꝛ eas pferre nō pñt Hec ofa dicit. Bal'. sup illū amplxr. ipodrauli a diartia maxime capiūtur. qꝛ nimia humiditas taliū que est causa draulizatōis redit ad stomachū ꝛ intesti na sepe lubrificādo inducit diartiā vel dissenteriā. i. fluxū ventris. sicut dicit. Bal'. Itē dicit Constā. in pantegni. q̄ in laterib' ligamētoꝛ lingue sunt q̄daz vene. q̄ saliuā lingue administrāt. Hec ab initio lingue incipiūt. a q̄b' emanat quedā humectatio fleumatica que sali ua appellatur. vnde ille vene vocātur a medicis salituales siue habitatio saliua lis. Initiū autē lingue vñ exeunt hꝛ ve ne est caro glandulosa ꝛ alba ipsi' salue generatiua q̄ humectat linguā ꝛ tēperat calꝛ siccitatē. ꝛ augmentat eoꝛ succosi tatē vt post dicetur. vñ dic Arist. in. vi. q̄ oues aliq̄n habent sub lingua venas albas ꝛ ille faciūt fetus albos ꝛ aliq̄ ha lent nigras ꝛ ille faciūt fet' nigros. alie varias ꝛ ille ꝓcreāt fetus varios tē. Re collige igitur breuiter ex tā dictis q̄ lin gua est substātia carnosa sanguinea et poꝛosa. influētie spirit' receptiua incō plexione calida ꝛ humida. in dispositōe tenuis ꝛ oblonga anteriꝛi pte simulis gladio in cono. in coloꝛe rubicūda. in lo co concauo ꝛ humido sita ad motū facili ma. vocū informatiua. saporꝛ discretiua

p emissionē salíue oris humectiua. ꝛce
ptionū anime interp̄tatiua. dentibus ꝛ
labijs q̄si muro duplici circumsepta In
diuersis aīalib⁹ quoad figurā varia. Hā
in q̄busdā breuis est ꝛ grossa. in q̄busdā
vero econuerso. Qui ꝛo hñt linguā gros
siorē hñt vocē grauiorē ꝛ econuerso Que
dā etiā aīalia hñt linguas medicinales
ꝛ salutiferas. ꝛ hoc vel ex nature ḡnita
te. vel ex occulta aliq̄ ꝓprietate vt ligua
canis. vt dicit Cassiodor⁹ Quedā autē
linguas hñt mortiferas ꝓpter malicia ꝛ
furiositatē humoris in eis dñantꝫ sicut
lingua serpētis draconis ꝛ rabidi canis
cui⁹ morsus est summe venenosus cui⁹
lingua apparet sp extra os ꝛ distillat ve
nenū ꝛ inficit aquā in quaz cadit. vt q̄ q̄
biberit efficit rabiosus. vt dicit Auicen
na ꝛ Cōstanti. in tractatu de venenosis
aīalib⁹ ꝛ venenis. Ūñ etiā serpentū lin
gue ſm Arist. nigre sunt siue lunde siue
subrufe ꝛ maculose. acute ꝛ in motu ve
locissime. Et hoc ꝓtingit ꝓpter humorez
furiosum ꝛ venenosum. qui tā velociter
linguā agitat vt vna numero bifurcari
videatur. ligua tñ aspidis q̄uis in cor
pore viuētis serpentis plena sit veneno
mortifero. sepata tñ a corpe ꝛ deficcata
venenū pdit. ꝛ venenū si pñs fuerit pro
dit vñ in pñtia veneni i sudorē ꝓrupe
ꝓsueuit. vñ talis lingua velut vtilis ꝛ p
ficua reputaf inter thesauros regios p
ciosa. q̄uis prius fuerit venenosa. ꝛc.

Capitulū vicesi/mumsecundū.

De salíue ꝓprietatib⁹

Salíua est humor fleumatic⁹ ex naturalib⁹ venis lingue genera/tus. vt dicit Constā. Est autē salíua naturaliter humida in colore alba. ex cōtinuitate mot⁹ lingue ꝛ instroꝫ spi ritualiū spumosa in sapore insipida. q̄ potētialiter est oīm saporū in se receptiua. Si enī esset alicui⁹ saporis determinati nō eēt alteri⁹ susceptiua. Est etiam ſm eundē Cōstan. saliua inter gustū ꝛ eius obiectū media. nihil enī sensu gust⁹ per cipit nisi cui⁹ sapor mediāte saliua gust⁹ organo pñtaf. Unde etiā ipsa ſm q̄litā tē saporis rei gustate immutaf. Fuit āt necessaria saliua. vt dicit cōstan. ad hu mectatōnē oris. vt saliue bñficio irriga retur. Itē ꝓpter digestionis ꝓpara tionē. Cibus enī siccus in ore assumptus nonnulli⁹ stomacho mitteref. nisi saliua media ꝓius humectaref. q̄ sine salíue adminiculo. res sicca nō facili⁹ trans/glutiref. Itē vtilis est ad faciliorē sup/fluitatū cerebri ꝛ pulmonis euacuatio nē. q̄ tales emūctōnes calore vel frigo re indurārentur aut inuiscārentur nō ita de fa cili p ostiū oris extraherent. nisi primo cū humoris salíualis adiutorio lubrica do ad exitū pararent. Itē saliua hois ie iuni hꝫ q̄ndā vim latētis infectiōis vñ ꝛ sanguinē aīmalis ledit si in aliquo vulnere aliq̄d sanguini admisceref. vt dicūt predicti autores in tractatu de ve nenis. Et hoc forsitan est vt dicit Auicē na. rōne cruditatis Humor enī crudus sanguini pfecte digesto in suis q̄litati/bus repugnat ꝛ suū vt dicūt autores p turbat tpamentū. Unde est etiā vt di cūt sancti. ꝛ hꝫ a plinio q̄ saliua siue sputū hois ieiuni interimit serpētes et venenosis aīalib⁹ est venenū. sic ōt Basi li⁹ sup illud verbū in exameron Ipsa cō teret caput tuū ꝛ tu nisi. calca. ei⁹ Beñ. iij. Itē sicut dicit Gal. sup amphoris. ibi. in sanie sputo fit phtisis ꝛ fluxus ꝛ vbi saliua tenef morīūtur. ꝛc. Phtisici ꝓpter vlcus pulmonis sp tussiunt. et a supfluitate sanie vlteri⁹ spuendo se expo nerāt. aut pñt sed tñ mors immunet q̄ñ nō spuūt. q̄ retēta ei⁹ saliua cū sanie vle spūs interi⁹ daudūtur ꝛ sic phtisici suf/focati morīūtur. Itē sicut dicit Gal. in li. crysis. Inter sputū ꝛ salíuā est differētia. Hā saliua est supfluitas naturalis nutrimenti pectoris ꝛ generaf digesta. Sputū ꝛo est illud q̄d ad pectus adue nit ſm diuersitatē cursus naturalis et cursus ꝓter naturā. nec est semp dige/stū. Et iō sputū in acutis febrib⁹ ꝛ apo/stematib⁹ si leuiter fiat cū signis digestī onis ꝛ sine tussi laboriosa. fortitudinez signat virtutis ꝛ defectū morbi. sicut ōt in pnostica. ꝛ econuerso. Et ſm Gal. ꝛ ali os cōmentatores ibidē. In saliua siue in sputo cōsiderant tria generaliter Color

ſez odor. ꝛ ſapor. Quia ſi ſputū fuerit in colore luuidū cordis ꝛ ſpūalū ſignat leſionē. Si vero ſanguineū cū ſanie admixta pulmonis ꝟſignat alteratōem. Si etiā fuerit in odore fetidū interiorē ſignat corruptōem. Itē ſi in ſapore fuerit amarus aut acidū humoris corrupti in ſtomacho ꝛ pulmone ſeu in ſubſtantia lingue ſignat dīſationē Item ūi ſputis habūdare ſignū eſt fleumatice cōpleriōnis. vñ ꝛ in ſenib⁹ ſolēt ſputa habūdare groſſa ꝛ viſcoſa ſm intenſionē frigiditatis ꝛ reſolutionē ꝟel diſſolutionē humiditatis ſubſtantialis. ꝛc.

Capitulum vicesimumtertiū. De voce.

Vox eſt aeris tenuiſſim⁹ ictus. v plectro lingue format⁹ vt dicit Iſi. ꝛ Priſtian⁹. Organa aūt vocis ſiue inſtrumēta multa ſunt. vt dicit Conſtā. ſ. pulmo. arterie. guttur. vuula os. dētes. labia. atq; lingua. Sine enīz vllo⁹ inſtrumēto vox nō format. Et horū quedā ſunt vocis receptiua ſicut pulmo cū ſuis receptacul⁹ ꝛ canalib⁹. Quedā vero ſunt vocis ordiatiua ſicut vuula q̄ ſm ꝟſtanti. pulcrā reddit ꝛ fortē q̄ñ ad alia ſe hz ꝓportional⁹. Aerē enim introeuntē tpat. ꝛ ne nimis ſpetuoſe exeat cohibet ꝛ refrenat. Ad receptiōe etiā pulueris guttura ꝛ arterias phibet ꝛ cō ſeruat. Quedā eni ſunt vocis emiſſiua vt canales pulmonis ꝛ arterie q̄ ſunt q̄dam fiſtule. q̄ ſi fuerint lenes mūde et tempate dulcē ac tenpatā ꝛ eq̄lem reddunt vocē Si vero aſpere fuerint ꝛ plus debito fuerint late ꝛ ſtricte aut diſtorte nimis graue ꝟel exile diſſonū aut in eq̄lem emittūt vocē. Ad formatōem igit vocis aer in folliculo pulmonis recipit⁹ ꝛ p ordinatū arteriarum motū p os emittit⁹. Ad ñ ex velocī aeris cōmotione ꝛ organoꝝ vocis extenſiōe ſon⁹ reddit⁹ q̄ in ore alalis platus ꝛ plectro lingue formot⁹ vox a ſapientib⁹ dicit⁹ Ducuſq; conſtan. in pantegni. vñ Ariſto. li. iiij. Pulmo eſt primū vocis receptaculū. Et iō omne alal carēs pulmone caret ꝛ voce ac loquela. Loq; eni eſt diſtinguere vocem Ad ñ omne alal nō hns linguā abſolutam nō hz vocē. vt dicit idē. Apes ꝟel muſce carent voce. faciūt tñ crepitū in volando extendēdo ꝛ cōtrahēdo alas p aeres cadentē inter corp⁹ ꝛ alas. ꝛ ſic faciūt locuſte. Et hui⁹ pbatio eſt q̄ nunq̄ faciūt ſonū in ſedendo. ſz tantūmō in volādo rana aūt habet vocē ꝓpriā ꝛ anterius lingue ſue applicat⁹ oriſ ſuoꝝ qō ex lingua ꝓpinquat canne pulmonis abſolutū eſt ꝛ ꝓpter hoc habet vocē ꝓpriā. ꝛ eſt coactus nec facit hoc niſi in aqua tantū. et ꝓprie maſculus tēpe coitus q̄ñ clamat fēam ꝑ vocē cognitā. Rana vo multiplicat vocem q̄ñ ponit mādibulā inferiorē in aquā ꝛ extendit ſuperiorē ꝛ p extenſionē duaꝝ mandibulaꝝ vocē ferāt ꝛ propē ni miū conatū extenſiōis lucent eaꝝ oculi ſicut cādele. cantāt ꝛ vociferant pl⁹ de nocte q̄ de die. q⁹ tūc eſt ſep⁹ coit⁹ earū dē. ꝛc. Itē ibidē. aues pul⁹ corpis plus vociferāt ꝛ garrīūt q̄ magni ꝛ maxime tpe coit⁹. q̄ñ vociferatio auiū eſt maxime in illo tpe. Item idē. gall⁹ vociferat poſt ꝟellū ꝛ victoriā. Itē in auibus eſt q̄ maſcul⁹ dat vocē ꝛ nō femina ſicut gallus ꝛ mas columbicū. loq; aūt appropriatur hōmini. qui aūt naturaliṫ ſunt muti ſunt ſurdi ꝛ hñt vocē hz oīno indiffinitā vt dicit idē Itē idē in eodē libro. oīnes femie ſunt ſubtilioris vocis ꝛ acutioꝝ q̄ maſculi ꝓter vaccā. q⁹ vox femie eſt groſſior. Itē ibidē exitus ſpermatis eſt in marib⁹ apud alteratōem vocis. ꝛ hec eſt in termino duoꝝ ſeptenniū aliq̄ndo mutat⁹ tamen vox citius in q̄buſdā. et eſt ſignificatio motus ad luxuriā. Itez ibidē q̄ñ equi incipiūt coire erit eoꝝ vox maior ſimiliṫ femie. vox tñ femine clarior eſt. Itē ibidē voces maſculoꝝ mutant⁹ q̄ñ mutilant⁹. Itē dz li. viij. voces oīm quadrupedū mutāt⁹ ꝛ efficiūt ſicut voces femiaꝝ q̄ñ caſtrātur. ꝛ li. xix dz. cauſa acuminis et alterationis vocis eſt ſm alterationem etatū q̄ñ vox innuenū alialiū eſt acutior voce ſenū ꝛ mulierū q̄ virorū ꝛ voces omniū animalium ſunt acutiores in iuuērute. Itē idez multe femine et multi iuuenum vociferāt voce acuta. q̄ñ ꝓpter debilitatē mo/

uent paucū aerem ꝙ ꝙ̄ est paucū mouetur velocius. et vox velox est acuta. gravitas autē vocis sequitur tarditatē. ꝙ aer multū mouetur tardē. mares ātē ꝙ senes mouēt multū aerē. ꝙ iō sunt gravioris vocis. nervos enī ꝙ arterias hñt fortiores masculi q̄ femine. ꝙ senes q̄ pueri ꝙ nō castrati q̄ castrati. propē debilitatē ergo nervor erunt voces castrator similes vocib⁹ femina⁹. Hucusq̄ Arist. Vox equalis clara. flexibilis inter acutū ꝙ grave mediocris est laudabilis. sic econtrario. vox tremula rauca ꝙ aspera debilis ꝙ dissona nimis gravis vel acuta est vituperabilis. nā vox unica dissona ꝙ inordinabilis multar confundit vocū armoniā. Vox itaq̄ cōsona dulcis ꝙ ordinata est letifica. amoris excitativa. passionū alē expressiva. vigoris ꝙ virtutis organor spūalū protestativa. puritatis ꝙ bone dispositōis earundē ostensiva. lavoris sublevativa. tedij seu fastidij. [illegible]tiva etatis ꝙ sexꝰ discretiva. p̄conij ꝙ laudis acquisitiva. affectōnis audientū mutativa. sicut de orpheo dr in fabulis q̄ vocis sue modulatōe arbores ꝙ nemora montes ꝙ saxa demulcebat. ita est etiam vox cōposita nature cōsona ꝙ amica q̄ nō solum delectat bōes. vr etiā bruta animalia q̄ patet in bobus q̄ cātu bubulci dulci sono potiusq̄ iaculo ad laborandū excitātur volucres etiam in dulcis vocis modulo delectātur in tantū q̄ sepe p dulcē sonū ad laqos ꝙ pericula ab aucupe ꝓuocātur. iuxta illud poeticū. Fistula dulce canit volucrē dū decipit auceps. Item p dulces cātilenas ꝙ armonias musicas infirmi ꝙ maniaci ꝙ frenetici ad sensuz mētis ꝙ sanitatē corpis sepius revocātur. Unde dicit Constā. in viatico pricula. ij. ca. de amore q̄ dr Hereos sic dicē Dicunt alij q̄ orphe⁹ dixit. Imperatores ad cōtinua me invitāt vt ex me delectēt ego tñ delector ex ipsis cū quo velim animos eor flectere possim de ira ad māsuetudinē. de tristicia ad letitiam. de avaricia ad largitatē. de timore ad audaciam Hec est ordinatō musicor que circa sua vitatē aie esse dinoscitur. et cū dulcisona etiā melodia demones aliqñ coartātur. ꝙ exire de corpib⁹ cōpellūtur. vt patz in saule a quo spūs malus voce dauidica recedere cogebatur. vt patz. i. Regum xvij. Ex q̄bus oībus iā patet q̄ vtilis sit iocūda vox atq̄ dulcis. Econtrario vero est de voce inordinata et horribili. q̄ nō letificat sed cōtristat et aures ac mētem gravat. Unde Constā. in quodā capitulo supradicto interrogatus q̄dam pbs. quare homo horribilis gravior eēt q̄ quodlibet pond⁹ aliter trāsisse fertur. Homo inq̄t horribilis pond⁹ animi ē. ꝛc. Hec de voce bona ꝙ mala nūc sufficiant Nam de his que vocē impediunt supra dictū est in tractatu de lingua Et adhuc etiam dicetur infra. ꝛc.

Capitulum viceſimumquartū. De gutture.

Guttur est extremitas canalium pulmonis. vt dicit Constan. et est duplicis vtilitatis. maius ꝙ primū est vt aerē attrahat ꝙ emittat. secundū est vt cibus inter⁹ trajiciat et vocē faciat. Hec canalis substātia cartilaginosa est atq̄ dura. vt cum vent⁹ exeat vox emissa fiat clara. nā raucitas vocis fit ex hūiditate canalis pulmonis Cōponitur igitur a trib⁹ cartilaginib⁹. pria est anter⁹. gibbosa exter⁹. cōcava inter⁹. Scda prioze est maiori ꝙ recte iuxta os stamachi collocatur. Tertia cartilago media inter primā et scdam. ex istis cartilaginib⁹ quasi q̄dā ꝓcatenatōe guttur cōponitur vt dilatetur ꝙ cōstringat. induitur tota substātia gutturis epidermide q̄bz lingua induit ꝙ palatū Cōcavitas ātē guttur⁹ quā aer intrat ꝙ exit hz q̄dā corp⁹ lingue sile ꝓpositū ex glāde et pīguedine ꝙ pelliculi. et vocat⁹ a medicis lingua gutturis siue cataracta. ꝙ ē primū vocis vt dr instrm⁹. Nō ei p̄t alit vox eē nisi claudatur ista cataracta. q̄ si via gutturis fuerit apta impossibile est vocē esse q̄ aer paulatim exit. Unde gutturis cataracta ad flatū ꝓstringēdū fuit necessaria. q̄ vo guttur patitur ab hūoribus a capite descēdentibus vñ raucitas generatur tussis q̄ñz a tractu corrupti ꝙ sicci aeris q̄ñz etiā ab iniecti pulueris. iō habet

vuulā p̄o obstaculo ne puluis et hmōi aliquid pulmonē valeant subintrare q̄ fuit necessaria vt vocē faceret pulcrā. fortem. ꝛ expeditā. Alleniat autē aerem introeuntē ciusq̄ tēperat frigiditatem Unde quidā moriūf qñ radicitus eis incidif. qz nimiū recipiūt aerez guttur ꝛ pulmonē infrigidantē. Est igif guttur organū vocis informatiōi necessariū cibi ꝛ potus in primū digestionis locū. s. in stomachū inductiuū. qz ideo lōgum est ꝛ rotūdum vt ampliozis aeris ad infrigidatōem calozis cordis sit faciliʒ attractiuū et expulsiuū. Est āt in vtraq̄ extremitate magis cōcauū et in medio magis strictū. vt sic sit vocis magis informatiuū. Est autē ex diuersis cartilaginib⁹ more ciphi se coopientibus opportū vt fortius existat. ꝛ ita vt ex teneritudine cartilaginis ad vocē variādā facilius se reflectat. Ingeniata autē est natura circa guttur. vt sim dupler officiū animali necessariū duplicē vie habeat cōcauitatē Habet enī viā canalem ad aerē attrahēdum ꝛ anhelitū pficiendum. Habet etiā et viā manifestā ad cibum recipiendū. et hec duplex via quodā coopeculo qđ epiglotū ōr distinguif. habet enī se in supficie gutturis ad modū vestis advtrūq̄ foramē gutturis eq̄ litet se habētis. Cū enī natura cibū appetit clauso foramine anhelit⁹ foramen ad susceptōem nutrimēti oīno se aperit ꝛ ecōuerso cū natura attractiōem aeris vēsiderat foramē aliud gutturis se claudit ꝛ obturat. Itē contingit guttur multipliciʒ pati. s. p extrinsecā compassionē siue qualēcumq̄ lesionē. Itēqñq̄ p incautā cibi vel potus sumptōem. Si enī cibus intrauit meatū p quē cōtrahitur aer. via spūs ne faciliʒ intercludif et aial suffocatur. qñq̄ p humorū fluxū et reumatisatōem. Cōtingit autē hūores a capite ad canales gutturis cōfluere ꝛ ibidē facere apostema. q̄ si materia colerica fuerit et furiosa / cito mortificat animal ꝛ suffocat. nā vt dicit Constan. angustat flatū ita q̄ infirm⁹ vix cibū vel potū sumere possit vel recipe. dolorē patitur nimiū. si aūt sit materia sanguinea infirm⁹ apparz plen⁹ corpe. rubr⁹ in facie vene sunt plene. plen⁹ pulsus. tumor calidus ꝛ dulcis ex supabundātia sanguinis sentif gustus. Si vero ex colera rubea dolor est fortis angustia nimia. calor cū siti maxima et vigilia amaritudo in gustu est. Si aūt sit ex fleumate nō tantū dolet sed tumet lingua ꝛ mollescit Si ex salso sit fleumate ola sapozat in gutture tanq̄ salsa. vox patiētis efficif sicut pulloz catulozū. quia ex siccitate salsi fleumatis tracheā arteria coartaf. vt dicit Constan. Cōtingit autē istā materiā malā qñq̄ totā recolligi iterius in pellicula q̄ diuidit viā aeris q̄ dicif trachea arteria a via per quā trāsit cib⁹ q̄ dicif ysophagus ꝛ facit squinantiā que in vno die interficit. Ex cōpressione enī trachee arterie venegaf aeri liber transitus ad cor. Ex cōpressione autē ysophagi cibozū trāsitus venegaf. Qñq̄ colligitur materia ptim intra ꝛ ptim extra. ꝛ tūc iterum dicif squinātia ꝛ nō est ita mortifera. qñq̄ tota materia est extra dicif synātia. ꝛ est adhuc minus mortifera tamē periculosa. In omnibus his est dolor vehemēs gutturis. sed p̄cipue in prima cū suffocatiōe vocis. est etiā difficultas spirādi ꝛ respirādi. ita etiā replenē nerui ex squinātia. ꝛ ita maxille spasmanf q⁹ vix etiam cum malleo pñt tentes aliquādo apiri. et ita acurratur lingua q⁹ vix vel nunq̄ potest extrahi. In omnib⁹ istis morbis guttur p̄mentib⁹ tonū signū est dolor aspiratio anhelitus ꝛ respiratio. qz trachea arteria non nimiū est cōpressa. Uñ nō ita timef suffocatio nihil enī ita timef in hac passione sicut amissio aeris. a quo ñ potest animal per viceſimā ptem vnius hore sine periculo abstinere Hec ꝛ mlta alia vt dicit Constan. patif guttur. s. vlceratiōs ꝛ inflationē. siti imoderatā. vocis rauciratē ex hūiditate nimia arteriā gutturis ifundēte ꝛ vocē impediēte vel qñq̄ extinguēte. vocis aspiratē ex siccitate aeris vel corpis siue cibi vel pulueris instīm loq̄ndi exaspante. Sz de gutture dicta sufficiant.

Ca. XXV de collo

Collum est dictū eo q rigidum sit 7 rotundū. caput baiulās et sustētans cui⁹ ps anterior gula. posterior vero cervix vocat. vt dicit Isi. Cervix autē est dicta eo q p illā ptem ad medullā spine cerebr̄ dirigit. Unde cervix q̄si via cerebri dr. vt dicit Isid. Est igit collū membr̄ rotundū inter caput 7 corpus mediū. 7 est osseū ex multis ossib⁹ 7 neruis ꝯpositū. Osseum quidem est vt fortius sit ad caput sustentandū. nervosum aūt ad motū voluntariū faciendū et ad sensum ad inferiores ptes corpis referendū. Collū enim influentiā virtutis motue recipit a cerebro. 7 etiā sensitiue 7 receptā ad inferiores ptes corpis neruis mediātib⁹ trāsfundit. Debet autē collū habere quandā conuenientiā 7 ꝓportionē cū capite. nam si forma capitis fuerit tpate magna 7 cervix aliquantulū grossa vnitatē signat cōplexionis 7 dispositōis. vt dicit Constan. si vo fuerit caput puū 7 collū magnū quātitatu illius nō ꝓportionatū abundantiā designat materie superfluā 7 virtutis informatiue defectū et eiusmodi capput cephalica infirmitate. 7 auricular̄ dolore fatigatur. vt dicit Cōstan. sm aūt Aristo. li. xiij. colli dispositio variatur in animalib⁹ 7 volatilib⁹. Nā in quadrupedib⁹ spissi corpis et cruriū mediocriū collū curtū est 7 grossum. 7 hmōi alaliū in collo plurima est fortitudo. vt patet in bob⁹ 7 bubalis 7 vrsis 7 lupis. quorū maxima in spondilib⁹ colli fortitudo est 7 ideo solent boues p colla iugor̄ vinculis alligari. Alalia vero longi cruris et grossioris corpis solent esse colli longioris. 7 hoc ꝓpter necessitatē pastus. vt patet in equis. camelis. ceruis. 7 huiusmodi. maxima autē equi pulcritudo est in collo. nā sm eius erectōem 7 spissitudinē 7 extensionē a plurib⁹ estimatur alosius. Itē Arist. in eodē. aues hntes curuū rostr̄ hnt curtū collū. vt pz in accipitrib⁹. aq̄lis. et nisis. que vo sunt hntes rostr̄ longū 7 rectū hnt collū longū. vt pz in gruib⁹. ardeis. anseribus. 7 hoc est q̄ acquirūt cibū de profundo. Itē idē ibidem Oēs aues pedū longor̄ hnt collū grossius 7 spissum. 7 volāt extēso collo. 7 si habuerint collū longū 7 abile ad declinādū de clinant illud 7 q̄si cōplicant in volādo. Itē idē. si q̄s alal fuerit longi cruris erit longi colli. 7 si curti/curti. Itē omne alal hns collū habet pulmonē. tale vero q̄s non anhelat aerē interi⁹ collū non habz alalia aūt annulosi corpis nō hnt collū distinctū a corpe sicut nec pisces. 7 hoc q̄ nō hnt scapulas. q̄ nō vocatur collū nisi membrū q̄s est inter caput 7 scapulas. vt dicit Aristoteles ibidem.

Capitulū vicesimū sextum. De humeris.

Humeri dicti sunt q̄i armi ad distinctōem homis a pecudib⁹ mutis vnde nos hūeros illi vo armos habere dicūtur. vt dicit Cōstanti. Sunt aūt humeri ex varijs ossib⁹ cōpositi. quor̄ precipue ista duo spatule dicūtur ad modū spate late. spatuz enī latum dr. Fuerūt aūt ossa necessaria. vt dicit Constanti. de causis duab⁹ aut vt defendāt pectus ne quid retro pateretur ab exteriorib⁹. aut vt armor̄ ligēt ossa q̄ interi⁹ sunt cōcaua. exteri⁹ vero gibbosa. Erat aūt intra cōcauitas vt p deesset costis. que ossa sunt habētia nodos quos medici vocāt spatularum oculos. quod nomen ex officō assumpserūt. sicut enīz oculi totius corpis anteriores sunt defensores. ita ista a posteriori pectora 7 eorum costas 7 ossa defendūt 7 custodiunt Sunt autem isti idō oculi cōcaui vt armor̄ acumia possint ingredi. Habet aut spatula duo acumina retro. vnū corui rostro assimilatur. p q̄d eadem spatula furcule est cōnexa ne a supiori locū suū exeat interi⁹ Ad hoc natura posuit alterum ne subtus exiret acumen armorū. furcule autē fuerūt ad hoc necessarie vt armos ligarent 7 a pectore differre facerēt. hor̄ ossa exteri⁹ sunt rotūda. interi⁹ vo cōcaua 7 cū teneritudie pectoris aī colligata. retro vo cū corui rostro. Sūt autē eor̄ ligamenta ossa cartilaginosa que vocātur spatular̄ capita ad hoc posita tātū. vt cōcatenatōez facerēt armorū. Ex iā dictis pz q̄ hūeri 7 armi isti

necessarij sunt etiã ad spũalium mẽbro
rum defensionẽ. Itẽ ad brachiorũ siue
costar siue pectoris et vitaliũ ossium cha
tenationẽ et colligatõem Itẽ ad ossium
et spondiliũ colli supportatõem. Itẽ nec
essarij sunt ad ponderũ diuersor sustẽ
tationẽ. nam ratõne sue osseositatis et
neruositatis maximã habent fortitudi
nẽ et vigorẽ. Itẽ post caput et collũ in cor
pore maximã obtinẽt eleuatõem. Ellijs
eni membris supeminẽt sub capite con
stitutis. vt pz in oñi animali. Itẽ pati
untur humeri qñq ab extrinseco. vt vul
nera siue qualẽcunq lesionẽ. siue propt
ter nimiã laboris et oneris cõtinuitatẽ.
et tũc potissime curãtur p quietẽ et alicu
ius vngenti appositõem. vñ dicit Elrist.
li. vij. q̃ unctare elephãtis solent inũ
gi oleo oliue propẽ facilioẽ oneris et la
boris toleratõnem vt meli9 dormiant.
Itẽ q̃q a causa intrinseca. s. ex fluxu
humor cõcurrentiũ ad iũcturas in ner
uis humeror. ex q̃bus nerui grauãtur
et in suo effectu impediũtur. Qñq etiã
ipse unctare superfluis humorib9 replẽ
tur ex quorum acumine dolor in sensibi
li neruo generatur.

Capitulũ. xxvii

De brachijs.

Brachia a fortitudine sunt dic
ta Barim enim grece forte dr
latine. vt dicat Ysi. In brachijs
eni thori lacertor sunt et insigne robur
existit. Di thori dicũtur musculi. Et di
cunt thori eo q illic q̃si viscera torta vi
deãtur. vt dicit Ysi. Brachiũ adit vt dr
Lõstan. ex duob9 constat ossib9. vnũ est
supra. et appellat cubitus superior. alterũ
infra et dicit cubitus inferior. Est autẽ
os inferius priori mai9. qz portans por
tato maius esse debet et firmi9. Lõcate
nat autẽ brachiũ cũ armo superiori. et con
nectit neruis fortissimis q̃bus median
trib9 sensum et motũ voluntariũ recipit
et ad manũ post trãsmittit Sũt brachia
rotũda propter maiorẽ ad opatõem et
mor9 abilitatẽ. maiorẽ impassibilitatẽ
vt nõ facile patiãt. Sũt etiã flexibilia
in iũcturis trib9. s. circa manũ. cubitũ. et
armũ. vt motui voluntario sint abiliora
et ad obediẽdũ voluntatis imperio pmptio
ra. Preterea brachia respectu alior mẽ
bror min9 sunt carnosa. et hoc propt̃ sub
stãtiã ossiũ neruosam ex q̃ cõponũt pro
pter roboris et virtutis ampliatõs. In bra
chijs eĩ maxima est bonis fortitudo ad por
tandũ. ad eleuãdũ. ad ostringẽdũ. ad re
pellẽdũ. ad pugnandũ. ad operandũ. Itẽ
brachior ossa sunt grossa. dura. cõcaua.
medullis plena. Grossa q̃dẽ sunt et du
ra ne de facili rũperent. cõcaua ne nimia
soliditate nimis põderosa redderẽtur.
Medull' plena. vt ossa sicca et dura me
dullar pinguedine irrigarẽt. et vt spũs
a nervis et venis cõfluẽtes medullari tẽ
perie seruarẽtur et nutrirẽtur. Late mu
sculis et lacertis intermixta carne tegũ
tur ne ab aliquo extrinseco defacili lede
rẽtur. In iũcturis et vertebris cartilagi
ne vestiũtur. ne nimia duricie ossiũ mu
tuo se collidentiũ nerui sensibiles ali
quã molestiã paterẽtur. Et vt ipsa ossa
in suis iũcturis planicie et mollicie car
tilaginea expediti9 mouerẽtur. et nulli9
aspritatis occursu tardarẽtur. Itẽ bra
chia propẽ vnitatẽ quã habẽt cũ regio
ne cordis. spũ et pulsum p qualdã arte
rias recipiũt et variã ipsi9 mutatõem et
dissimilitudinẽ defectũ et pfectũ in venis et ar
terijs pulsantib9 manifestãt. Itẽ brachia
propẽ vicinitatẽ cerebri familiarẽ hñt
conuenientiã cũ capite. et ab eo recipiũt la
tẽtis virtutis influentiã. Et iõ p defensiõe
capitis sm sensum nature et sine deliberа
tõe contra ict9 feriendũ se opponũt. Itẽ de
ne toti9 corpis et maxie de regiõe capitis
cordis et epatis conueniũt in malib9 et digi
tis nutrimẽtũ tribuũt. Et iõ q̃ sanguine
repletos se sentiunt et grauatos aliquã
de venas brachior aperire dissueuerũt. et sic
brachia sepe vulnerãt et pcutiũt vt alia
mẽbra sanitat bñficiũ dissequnt. Dicunt
eẽ medici q̃ sic hẽt in li. de flomia. Qui
infirmãt in una pte corpis dñt venã in ptẽ
oppositã aperire. Cñ q̃ patit in dextra mi
nuit de sinistra. et econuerso. nisi materia
fuerit venenosa vl' alias furiosa. Tũc ei
sanguis ad ptẽ oppositã nõ ẽ attrahẽd9
ne materie venenositas trãsiẽs p cordel

aliud membroꝝ nobile ipm ledat. sicut ꝺr ibidem. Brachia itaq; ꝓpter vtilitatem aliaꝝ ptium corpis sibi mutuo seruiũt. ꝛ ꝓ mẽbroꝝ custodia vulnerari ꝛ ꝓcuti ꝛ a suo onere minui non subterfugiũt. ꝛ se patientib⁹ resistunt. Hoc ãt dicit Gal. brachia hñt ꝓpriũ vt quod corꝺ diligit. brachia diligãt. ꝛ in amplexum corꝺ volũtarie se extendãt. Oĩ aũt corde diligi sentiũt ꝙntocunq; pñt corꝺi applicant ꝛ cõstringũt intantũ vt totũ dilectũ toti amãti corꝺi imprimerent si valerẽt. Et hec de brachioꝝ ꝓprietatib⁹ sufficiãt. Itẽ denudatio ꝛ inq̃etatio brachioꝝ mortifer signũ est in acutis vt dicitur in pronosticis.

Capi. vicesimũ octauum. De manibus.

Manus est dicta eo ꝙ sit totius corpis munus. vt dicit Isi. Ipsa enĩ cibũ oꝝ administrat. Ipsa oĩa operatur ac dispensat ꝑ eã accipim⁹ ꝛ damus. Gbusiue enĩ man⁹ ars vel artificiũ ꝺr. sicut aliq̃n de aliquo pictore vel scriptore ꝺr. Iste habet bonam manũ. i. scribẽdi artẽ vel artificiũ. De ꝓtra a dãdo est dicta. Hã vt dicit Isiꝺ. dextra pign⁹ pacis dat. Ipsa fides ei ꝛ salutis testis adhibet. Et hoc est illud apud Tullĩ fidem publicã iussu senat⁹ dedi. i. dextram. Et apls ad Gala. Quib⁹ dedi dextrã fidei ꝛ societatis. Sinistra ãt ꝺr quasi sine dextra siue q; rem fieri sinat. a sinendo enĩ sinistra est vocata. Palma autẽ ꝺr digitis expãsis manus intẽsa. sicut cõtractis pugn⁹. Pugn⁹ autẽ a pugillo est dict⁹. sicut man⁹ expansa ꝺr palma. ab expãsis ramis. Est itaq; manus magnũ corpis iuuamentũ ꝓpter et ornamentũ ꝓpriũ ꝛ principale tact⁹ instrumentũ. Nulla enĩ ꝑs corpis est tactu taꝫ sensibilis. sicut vola man⁹. vt dicit Isiꝺ. ꝛ etiã Constan. Manus autẽ sm eundẽ Constan. quo ad exteriorẽ ptem sui ex nouẽ puis ossib⁹ medulla carentib⁹ diuersis ꝛ solidis est cõpacta. habuit autẽ tot ossa vt man⁹ esset mobil⁹. Sunt autẽ ossa diuerse forme. Gllia scz gibbosa. alia cõcaua. alia recta. vt cum oĩa iungerẽtur q̃sinũ os redderetur. Ista autẽ ossa in duob⁹ ordinib⁹ stantia ex vna pte cũ vole pectinib⁹. ex alia pte cũ duabus brachioꝝ ꝓcatenatõnib⁹ fortiter colligãtur. Cõcatenatio ad superiora habet ꝙꝝ triũ vnã cõcauitatẽ brachia suscipiũtia ꝑ quã manus lateraliter extendit atq; stringit. cõcatenatio vo inferioꝝ atq; minoꝝ interiori extremitati brachij iungit ipsi⁹ acumen cõcauitate quicq; ossium subintrãte. Hec vo cõcatenatio motũ facit añ ꝛ silr etiã retro Vola manus ꝺr interior ps vbi manie viget tactus. Et ideo in illa pte est magis carnosa ꝛ magis mollis ꝓpter tactus bonitatẽ. Et duas habet ptes. Spectem est vna ps. digiti ps altera. cõponitur autẽ ex q̃tuoꝝ ossib⁹. vt si forte vnũ ledat. alteꝝ nõ patiat. In cõcauitatib⁹ autẽ q̃tuoꝝ ossiũ pectinis q̃ttuoꝝ digiti sunt inserti. ꝛ in eis cõcatenati. Et ideo dicit Gristo. li. xuij. Man⁹ nõ est vnum instrumentũ sed multa. Natura enĩ dedit homĩ instrumẽta vtutib⁹ cõuenientia. vtpote manus in q̃bus sunt multi digiti ꝛ diuersi. vt ꝑ eos mĩma ꝛ maxima valeãt retineri. Hã vt dicit idẽ. creatõ man⁹ est cõueniens multis ꝛ oppositis opatiõibus. Est enĩ diuisa ꝛ extensa in multas ptes ꝛ potest homo vti vna sola pte. ꝛ duabus ꝛ plurib⁹ sm diuersos modos. hñt enĩ vole manũ hoc sibi ꝓpriatũ. ꝙ nũq; in hoĩe pilescũt. q̃uis exterius in aliq̃bus pili cresc̃ut. Maxime autẽ hoc cõtingit in masculoꝝ manibus ꝛ hoc ꝓpter caloris abũdãtiã dñantẽ. Est aũt manus dextra fortioris caloris ꝛ maioris siccitatis q̃ sinistra. Et ideo ad opandũ dextra leuioꝝ est ꝛ abilioꝝ q̃ sinistra. Unĩ Gristo. li. ij. aialia q̃drupedia que generãt aialia. loco manuũ ꝺo minis hñt pedes anteꝝ. Et ꝑs sinister in aimalibus nõ est absolut⁹ nec q; leuis motus sicut nec sinistra man⁹ in hoĩb⁹ ꝑterq; in elephãte. Elephas etiã vt dicit Gris. li. i. vtit naso forti ꝛ lõgo loco manuũ. ꝛ ꝑ ipm accipit cibũ ꝛ reddit ori suo. Reddit etiã ꝑ nasum ori suo potũ. Et nullũ animal ꝑt hoc facere nisi ipse. Inter volatilia autem vtũtur pede ꝓ

manu psitacus ꝛ porphirio .s. pellican⁹ Nam psitac⁹ pede cibū accipt. ꝛ intingens in aquā cibū cum pede suo ori porrigit sic intictum. Similit ꝛ porphirio patitur ät man⁹ multipliciter. s. ꝛctionem. arefactiõem/pustulatõem/sasionem. vermiū corrosionem. pruritum et titillationē. iuncturaꝝ dislocationem. et cirogricā passionem. Causatur ꝓtractio q̃cq̃ ex calidis ꝛ siccis hũoribꝫ nerꝫuos ꝛesiccantibꝫ. vel frigidis ꝛ humidis eosdem inficientibꝫ et trãsitū spirituũ includentibꝫ. vt patet in paliticis et leprosis quoꝝ man⁹ ex putridis ꝛ corruptis humoribꝫ nerꝫuos ꝓsumentibus ꝛ ꝛesiccantibꝫ ꝓtrahunt. Arescunt etiam manus ex ꝛebiti nutrimẽti subtractõe. vt pz in ꝛecrepitis ꝛ squalidis fame languentibus ꝛ in cõfractis. Q̃cq̃ ex distẽperãtia caloris ꝛ exceſſu totã humiditatẽ ꝓsumẽte. vt patz in ptisicis ethicis ꝛ hmõi. Q̃cq̃ etiam ex vicio venarum ꝛ nerꝫuoꝝ q̃ opilantur. Ũ ex ꝛefectu hũoꝝ ꝛ etiã spirituũ virt⁹ regitiua impeditur. ex q̃bus manus arescunt ꝛ a vigore ꝛ corpulentia ꝛepaupãtur. Pustule aũt ꝛ vesice turgentes generãtur ex prauis ꝛ corrupt̃ hũoribus extrema ꝛetentibꝫ. vñ ꝛ caro intus superficialiter corrũpitur. et cute eleuata in vesicas vel pustulas immutat. Scissure aũt ꝛ pruritus ꝛ hmõi accidunt ex hũoribus calidis ꝛ acutis fumis intercutaneis q̃ cutem scindũt ꝛ suo acumẽ carnis superficiem diuidũt ꝛ incidũt in primũ pruritum ꝛ titillationẽ faciunt. sed post volorem nõ modicũ supducunt. Item etiã humor corruptus sub cute latẽs. q̃ nõ expellitur/nec a calore naturali ꝓsumit paulatim plus ꝛ pl⁹ corrũpitur ꝛ in paruos vermiculos cõuertitur. qui paulatim cutẽ corrodentes titillationẽ ꝓuocant ꝛ pruritũ. Dislocatio q̃cq̃ accidit ex casu ꝛ pcussura vel cõpressiõe nimia Ũ ex hmõi violentia iũctura locũ suum exit ꝛ supinducitur volor grauis et tota man⁹ redditur impotẽs ad aliquid opandũ. Accidit etiã ab intrinseco .s. a nimio hũore nerꝫuos iũcture infrigidãte lubꝛificante ꝛ relaxante. vñ ꝛ facili iunctura dissocatur. Cyrogra vo dicit passio in manib⁹ q̃ ꝛ podogra in pedib⁹ nuncupatur. Generatur enī ex hũoribꝫ grossis ꝛ crudis. in iũcturis coadunatꝫ et conglobatis. Ũ ꝛ articuli ꝛ iũcture indurãtur ꝛ q̃ nodose efficiũtur Et q̃ talis infirmitas est longa arthetica solet manibꝫ generari ꝛ vix curatur si fuerit diuturna. vt ꝛ in amphoꝛis. Multa alia incõmoda solent ꝓcipue man⁹ occupare. sicut vesice ꝛ hmõi. et hec sufficiãt Hoc soluꝫ addendũ ē q̃ ꝛ i amphoꝛis. mulier ambidexter nõ fit. Sup q̃ ꝛ verbum di. galien⁹. Masculi ambabꝫ mãibus eq̃liter opantur. q̃ a muliere fieri non vidim⁹ nec audiuim⁹. q̃ ex sue defectione est nature. Vir enī fortis ē ad opandũ in ꝛextera. q̃nto minus in sinistra. Masculi aũt fortes hñt nerꝫuos et lacertos in vtraq̃ parte. ꝛ calorem hñt mulieribꝫ fortiorẽ. ꝛ iõ sepius ꝓngit q̃ operantur sinistra sicut ꝛ ꝛextera.

Capitulũ. xxix

De digitis.

Digiti nuncupati sunt. vel quia decem sunt. vel quia decenter iuncti existunt. habent inter se numer ꝛ ordinẽ decentissimũ. vt dicit ysiõ. Primus digit⁹ pollex vocat. eo q̃ inter ceteros pl⁹ virtute polleat ꝛ quale at potestate. Secõs index ꝛ salutaris/sicut ꝛ demonstratiu⁹. quia illo oms fere salutam⁹ ꝛ omia demõstramus. Tertius est medi⁹ qui ꝛ impudicus. Quartus ē anularis. q̃ eo anulus geritur Et dicitur etiã medicus vel medicinalis. q̃ eo trita collyria a medicis colligũtur. Quintus est auricularis sic dictus. quia eo aures scalpimus. vt dicit Isidorus. Componuntur autẽ digiti sm Constantinũ singuli ex tribus ossib⁹ que sibi inuicez concatenãtur. Et quattuoꝛ digiti sunt qui cum pectine colligũtur. Pollex autem cũ brachij interiori cõcatenatione iungitur. Sunt aũt noduli inferiores maiores q̃ supiores et latiores sic ꝓtans/eo q̃ ꝓtatur latius ꝛ firmius eẽ ꝛelext. vt dicit Constan. Scõm aũt aristotelẽ li. iij. Mobilitas digitoꝝ conue

niens est ad recipiendū et retinēdum. Sunt etiam digiti in longitudine distincti graciles inter se diuisi. in extremitatibus vngulis muniti. ⁊ quanto sunt erectiores ⁊ reflexibiliores. tanto sunt ad operationes varias aptiores. Sunt modice carnis ꝓpter motꝰ facilitatē ⁊ faciliorē tactū. qz nihil facilius i corpore discernit inter obiecta tactꝰ sicut extremitas digitoꝝ Et hoc forsan est propter viuacitatē neruoꝝ qui in digitoꝝ summitatibꝫ reflectūtur. et ꝓpter cutis in digitoꝝ extremitatibꝫ lenitatem. vt dicit constan. habent etiā digiti hoc ꝓprium q̄ ante cibū sunt grossiores q̄ post cibum. vnde ⁊ anulꝰ q̄ ꝓpter sui ꝓstrictionem vix aī prandiū diripitur/ de facili potest post cibū amoueri. sicut dicitur sup amphor. Item dicit arestoteles. li. vij. Aues aquatice hñt intra digitos quasi corū/ ⁊ eoꝝ māsio ē in aq̄. ⁊ aues hñtes digitos diuisos manēt ꝓprie secꝰ aquā/ et abantur ex eo qđ creat in terra. Et iste non comedūt carnē nec viuūt de rapina sicut aues hñtes curuos vngues i digitis q̄ comedūt omia animalia q̄ pñt venari ⁊ viuūt sanguine. tñ nō comedūt se inuicem sed parcūt auibus sui generis quod nō facūt pisces. quoniā alios comedunt sui generis.

Capi. xxx.

De vngula.

VNgula est pars digiti extrema in supiori parte digitoꝝ collocata. que vt dicit Constantin⁹ cū carne et cute sibi vicina est cōiuncta. cuius ligamenta sunt cordosa. veniūt etiaz ad vngulas vene nerui ⁊ arterie vt eis dent sensum et naturale iuuamentū. Datū incrementū longū est ⁊ latum. quantitatꝫ aūt digitoꝝ ꝓportionatū. Quod aūt superexcrescit et neruoꝝ tactuz transit nihil sensit. Et ideo sine dolore prescindi se ꝓmittit. Nam vngule incrementū ⁊ nutrimentū est simule nutrimēto pilorum Et iō excedunt in crescendo extrema digitoꝝ. vt dicit cōstantinus. Generatur aūt ex q̄busdā fumositatibꝫ a corde resolutis vsq̄ ad digitoꝝ extremitates circumfusis. vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccātur ⁊ i vngule substantiā cōmutantur. sicut dicitur sup libro ꝓnosti. in cōmēto. Et hoc ad extremitatū digitoꝝ subsidiū q̄ de facili ꝓpter sui tenuitudinē ledereꝫ nisi p vnguiū duriciē munirēt. vnde ipoꝝ digitoꝝ sunt vngues tuuamētum et non minimū ornamentū. Est autez vnguis osse mollioꝝ. carne aūt ⁊ cartilagine durioꝝ. corneā quodāmodo hñs dispositionem ⁊ naturā. ⁊ iō habet in se quodammō corneam luciditatē et planiciem ꝓpē eius superficiem politā. et aliq̄ntulū transparentē. Vñ ⁊ q̄ndā in se repñtat luciditatem ⁊ speciositatem. quia ex o vnguis ex cordis fumositatibꝫ generat cordis ipsius viuacitas vl' mortificatio in eis aptissime ꝓnosticatur. Caloze enim cordis deficiente vngues nigrescunt ⁊ pallescūt. ⁊ iō etiā sui mutatione vel ꝓtractione. extinctiōez caloris vel mortificatiōem nature pñtant ⁊ ꝓtendūt. vt dz in li. ꝓnosti. Item arestote. li. vij. Equlaꝝ vngues incuruantur ⁊ elevātur q̄n cubant sup oua ⁊ nutriunt pullos suos ⁊ allescūt ale eatuz et debilitanꝫ. Hoc aūt habet aq̄la ꝓpter vt residens sup arboꝝ ⁊ quiescēs. sepe respicit vngues suos timens forsan ne hostendantur. Nam vngues habet promucrones. et iō ne ledātur nō libenter residet sup petrā. vt dicit idem. et quādo quiescit in se vngues claudit ⁊ restrictit. vt sic illesi ꝓseruētur. Hoc idem facit leo ⁊ anialia cuius vnguis. Item idez libro. vij. Aues vncoꝝ vnguiū nō potāt omino ꝓpter paucas. ⁊ oēs aues curuorum vnguū curuū hñt rostrū et breue ac grossum collū. ⁊ cibātur a carne ⁊ venantur. aues tamen ex suo genere non comedūt nec eas impetūt vel inuadūt causa cibi. Ad inuicem tamē pugnant rostro ac vnguibus se dilacerant ꝓpē femias ⁊ etiā ꝓpter nidos. Variatur autem vngula in oibus volatilibus et animalibꝫ quo ad dispositiōem/ etiam quo ad vsum. Nam in homine manꝰ munit ⁊ ornāt. In volatilibus munūt atq̄ pedes eoꝝ armant. Animalium

vero pedes custodiūt ⁊ calceant. Unde in quibusdā animalibus ungues sunt rotunde ⁊ integri: vt in eqs. in quibusdā longi et abscisi. vt in porcis. Dicitur enim ab aresto. li. xuij. Omne animal hūs culmos eminentes sicut porci habēt ungulas scissas. ⁊ i unguibꝫ ponit natura fortitudinem animalium. Ūñ aresto. li. xuij. Natura inqt semp ponit vigorem in membris quibus vtūtur animalia. vt facit i ventibus qui sunt quasi serra. et unguibus propter vigorem ⁊ iuuamentum.

Capitulū. xxxi

De latere.

Latus ꝑm ysido. est dictū eo q̄ i iacentib⁹ latet Est em̄ leua pꝫ corpis vel sinistra. In latere em̄ dextro abilior ē motus. sed pars leue fortior est ⁊ oneri ferendo accōmodatior. vnō pars illa leua a leuando dicta est eo q̄ aptior sit ad leuandū aliq̄d ⁊ portandū vt dicit ysido. Ipsa em̄ gestat clipeum ensem/pharetram et cultellū ⁊ cetera onera vt expedita sit dextera ad agēdū Ysido. Latera ossibus costar̄ potissime fulciūtur. Et dicuntur coste ꝑm ysidor eo q̄ ab ipis interiora custodiūtur ⁊ tota ventris mollicies costar̄ munimine conseruet cauti⁹ ⁊ saluetur. Cōponūtur aūt coste laterales ex pluribꝫ ossibꝫ dorsi spondilib⁹ colligatis ⁊ ex diuersis cartilaginib⁹ ossa predicta ꝓiūgentib⁹ vt dicit Constan. ⁊ hūt hec ossa similitudinem semicirculi. que dū simul ex parte spondiliū dorsi ⁊ pectoris iungūtur. circulū facere videtur. vt dicit Constan. Sunt aūt ossa q̄tuordecim. vt dicē ide. septena ⁊ septena. ex vtroq̄ latere collocata q̄ cū septem teneris ossibꝫ cartilaginis spēm ptendentib⁹ i furcella pectoris iungūtur. quor̄ summitas tenera cartilaginosa sicut gladi⁹ acuitur ⁊ ori stomachi supponit ad sui cordis refensionem vnde in cōpositione costar̄ et pectoris in vniuerso triginta duo ossa cōcurrunt. quor̄ q̄tuordecim in lateribus et in cōpositione pectoris. ⁊ decem posteriores in dorsi cōpositione. et octo ossa cartilaginosa. ola ꝑdicta cōiungētia cōueniunt. vt dicit Constan. Contingit aūt latus sepe pati ex cā extrinseca. vt ex casu ruptura cōcussione ⁊ hmōi. q̄ñq̄ ex intrinseca. vt ex fluxu hūor̄ ⁊ cōcursu ypocondrior̄ ad locū ꝓcauitatem costarū. Elliq̄ñ apostema generatur. vt pꝫ in pleuresi q̄ generat ex apostemate existente in teneritudine costar̄ cui⁹ signa sunt dolor lateris. tussis. febris acuta. cognoscitur aūt ꝑcipue p sputū sāguineū si ex sanguine. p citrinū si ex colera. per albū si ex fleumate. p liuidū si fuerit ex melancolia. raro tñ ex humore melancolico generatur. sicut in practica ꝓtinetur. Talia em̄ apostemata q̄ñ radicant in latere. grauissimū inferūt dolorem ⁊ suffocationē ⁊ inflāmatiōem. et tunc in apostematico patiens q̄escere nō potest nec iacere. Ūñ dr in ꝓnosti. q̄ in febrib⁹ acutis ego iacere in latere. ⁊ ꝑcipue in dextro. Unū signū est. qr signat loca vicina nō esse apostemata. et spūalia mēbra sunt liberiora ⁊ hūt locū in quo dilatentur. ⁊ sic hō melius spirat ⁊ respirat quia nec stomach⁹ nec alia mēbra cōprimunt spūalia. Cōtingit etiā in ypocōdriis in regione vacua sub costis vento sitatē aggregari ⁊ in costar̄ pelliculis indudi ex quar̄ distensiōe punctura ⁊ dolor generatur. Quandoq̄ etiā contingit ex humor̄ grossorum cōcursu locus opilari ⁊ indurari. et ita loca lateralia vel indurari nimis ⁊ ꝓtrahi / vel etiam nimiū eleuari. Et ideo dicitur i ꝓnost. ypo. In ypocondriis si fuerint sine dolore ⁊ si molles sint si bñ compositē. hinc et inde/ bonum. Si vo fuerint aut dolentes aut spasmo distente. id est si contracte fuerint / vt solet fieri in spasmo. Si inē se dissimiles. si in aliqua earus fuerit pulsus magn⁹ vt saltus / malū. Signat enī angustiā vel alienatōem ⁊c Dō quidē vr est in acutis febrib⁹. et maxime si fuerit visus oculor̄ horribil⁹ et inordinatus. vt dicit idem cōmentator. Si vero fuerit ordiatus motus oculorum. nō est tant⁹ timor de futura alienatione/ etiā in acutis. vt dicit idem.

Capitu. xxxii

De dorso.

Dorsum a duricie est dictū. eo q̄ sit durior corpis superficies ad modum sarci ad portandum fortis. et ad patiendū durabilis vt dicit Ysido. Dicitur etiā tergū. eo q̄ in ea parte supini in terra iacemus. q̄ solus hō pōt. Nam bruta aīalia aut in ventre aut in latere iacent. vnde in aīalibus tergū abusiue dr. vt dicit Ysido. Et terendo tñ potest dici tergū. q̄ varijs flagellis teritur. non solū dorsum aīalium. verū etiā dorsum hominū captiuor. vt dicit idem. Vel fm remigiū. tergum dici pōt a teros grece quod est rotundū latine. eo q̄ dorsum animalis q̄ndā spēm prefert rotunditatis. eo q̄ omia ossa corpis fundātur supra dorsum. sicut carina nauis. Incipit aūt dorsum fm cōstan. et Ysido. a puppi capitis et p̄tenditur vsq̄ ad renum vicinitatē. Est aūt dorsum ex vertebris ossibus et spondilijs cōpositum. et hoc ob quattuor causas fuit necessariū. Primo quia oīm aliorū est fundamētum sup quod omia alia ossa sūt posita sicut nauis sup carinam mediā est locata. Secundo q̄ viscerum interior defensio est et coopaculum. Tertio quia neruor a cerebro ad diuersas ptes corpis inferius descendētiū est adiutoriū. vt hinc et inde motus voluntarius et sensus diffundatur. Quarto vt medulle descendentis a cerebro sit vehiculū et ab intrinseca lesione illius defensiuum. Ex multis aūt ossibus cōpositum est animal vt facilius se erigat et inclinet. et vt onera suppositā ferat fortius et supportet. Vocantur aūt ossa dorsi spondilia. et sunt cōcaua et medulla spinalis que a phisicis dicitur nucha. facili⁹ feratur ad inferiora membra ad motū voluntariū faciendum. Eadem enī est natura et virtus in cerebro et in nucha. vt dicit cōstātinus. et ideo duplici pellicula sicut cerebr⁹ est vestita. vt dicit idem. Vñ si hec medulla in spina dorsi ab aliqua causa fuerit impedita siue lesa virtus aīmalis leditur. et in suis actionib⁹ impeditur sic et quādo cerebr⁹ leditur. Unde et animal lesa nucha de facili moritur. propter q̄ natura fec̄ ossa spōdilia dura et neruosa et insup acuta et spinosa. ppter maiorē medulle defensionē et propter faciliorē resistentiam et repulsam iniurie. s. inferentis lesionem. Est aūt cutis dorsi siue pellis spissior et durior q̄ in ceteris ptibus animalis. et hoc ppter cām supradictam. Patitur aūt dorsum multa ab interiori et ab exteriori. quia exteri⁹ patitur verberationes et excoriationē. et multiplicem lesionem. interi⁹ aūt patitur neruor contractionē. humor numā repletionem. viarum et meatuū spirituū opilationem. punctura et hydropilatones et multiplicis gutte infestationem ⁊c.

Capitu. xxxiii.

De pectore.

Pectus est ossea pars et inferior inter mammillas et pulpas. et ideo pectus est dictū. quia est protumū inter partes eminētes māmillar. vt dicit Ysidor⁹. Scōm vero Ysidor et constātinum. Pectoris fundamentū est infra dorsum positū. cuius magna est concauitas vt intra posita custodiat. et cor ac pulmonē cum alijs membris spiritualibus p̄tegat et defendat. Magnitudo aūt concauitatis pectoris fuit necessaria et vtilis vt pulmo huc et illuc possit dilatari ad refrigerandū caliduz fumū cordis. Fuit aūt osseum et neruosum. ppter maiorē fortitudinem et fortiorem vitalium defensionē in quibusdam pellicul⁹ interioribus cum quadā pinguedine circumdatur interius et munit. ppter caloris naturalis fomentū et conservationem et frigiditatis ossiū pectoris et thoracis mitigatiōem. Sunt autez fm constātinum due cōcauitates a se inuicem quibusdā pellicul⁹ separate. et fuit hec diuisio necessaria vt si fiat⁹ pectoris in vna parte casu in aliquo amittetur. in altera parte cōcauitatis ad vite aīalis custodiā seruaretur. q̄ si vtra q̄ concauitas infirmaretur anhelitu intercluso de facili moreretur. Ite⁹ pectoris pellicul⁹ cor et pulmo colligantur. et ne de loco exeant inuolūtur. vt dic̄ constātin⁹ li. ij. c. xv. Est igitur pectus

mammillarū fundamentū. ⁊ hoc nō solum propē ornatū. xpetiā propter necessariū pectoris inuamētum. Nam sua carnositate cooperiūt ⁊ eius osseam frigiditatem temperātes ab extrinseca lesione aeris frigidi. ptegunt ⁊ defendūt. Nobilissimū itaq; membr̄ est pect⁹ humanum. qz sedes sapie est ⁊ domicilium caloris vitalis ⁊ vigoris quo bñ disposito cū suis ornatis atq; sano. corpis totius vigor in suis actionib⁹ cōfortatur et econuerso leso pectore totius corpis cōpago deteriorat̄. Patif aūt pect⁹ multipliciter. qñq; a nimia frigiditate constringente nerui ⁊ ligamēta thoracis p̄cutiūtur. ⁊ in suis effectib⁹ impediūtur. et aliqñ ex nimia caliditate et siccitate substantialē eius hūorem cōsumente. ⁊ neruos pectoris ōrente. vt p̄z in ptisicis et ethicis calore nimio ōsumpt̄. qñq; ex nimia hūiditate sanguinea vel flegmatica meat⁹ pectoris infundēte ⁊ replente. Ūn ⁊ qñq; sequtur suffocatio. ⁊ qñq; raucitas ⁊ qñq; vocis ablatio. vt di. cōstātin⁹. qñq; ex hūore corrupto in pellicul⁹ pectoris collecto. vñ ⁊ pect⁹ apostemat̄ ⁊ impeditur anhelit⁹ ⁊ aīal aliquotiens suffocatur. Aliqñ patitur ex colligantia alior membror q̄ ledūtur. nam gutture leso aut pulmone aut stomacho necesse est vt pectus doleat et patiatur. maxime aūt sunt passiones pectoris periculose ⁊ p̄cipue interiores ppter cordis vbi est sedes vite vicinitatē. Ūñ magis ledit modica p̄cutura interi⁹ in pectore q̄ vulnus maximū exteri⁹ i brachio vel i cruce. Variatur dispositio pectoris in hoīb⁹ ⁊ in volatilib⁹. vt dicit aristo. Nam hoīes hñt pectus latū ⁊ aliquantulū a dextris et sinistris eleuatū in medio. ⁊ ipa eleuatio est signū animositatis ⁊ virtutis. ⁊ nullū aīal habz mamillas in pectore p̄ter hoīes ⁊ elephantes vt di. aristo. li. ij. Alia aūt alia enī vbera hñt aut in latere aut i ventre. vt porci et canes. asini. vacce atq; oues. sic dicit idē. Plures fetus generāt aīalia hñtia vbera in ventre. vt p̄z in canib⁹ ⁊ in porcis. q̄z illa q̄ hñt in pectore vt patet in hoīe et elephante q̄ nunq; generāt nisi fetū vnum. vt di. idē li. v. Aues aūt generaliter hñt pectus acutū. ⁊ maxīe aues prede q̄ sunt earum rostri ⁊ acuti vngues ⁊ modice carnis ac boni volatus ⁊ acuti visus qñ vident cibū suum a remotis valde et ideo tales aues eleuāt se in aere valde alte pl⁹ q̄z alia volatilia. ⁊ p̄pter p̄dictam cām. sic dicit aristo. li. ij. Fortitudo aūt pectoris in talib⁹ auib⁹ animositatis ⁊ generositatē est indiciū. vt dicit ysid. de accipitre. magis aūt inq̄t animosus pectore q̄z rostro vel vngue accipiter est armat⁹. et ideo accipiter est animosus pectore in aere pcutit ⁊ dejicit predā suā.

Capi. xxxiiii.

De mammilla.

Mammilla enī a rotunditate est dicta. malo enī grece rotundū latine vt di. ysid. Papilla vo dr caput mamille quā infans sugit labijs ⁊ appendit. ⁊ dr papilla quia a puero tāgit ⁊ palpatur. Dicūtur autē mamille vbera quasi lacte vbera. vl qz lact hūore in more vtris sit plena. naz post ptū si sanguis nō dū fuerit pueri nutrimēto consumpt⁹ naturali meatu fluit in mamillas ⁊ eaz vtute alitescens. lactis recipit qualitatē. vt di. ysid. Scōm ostan. autē mamille ex glandulosa substātia sunt cōpposite carne. s. molli. ⁊ alba sicut lactis est natura. Sunt aūt vene ⁊ arterie glādulosā in substātia mamillar intermixte. p q̄s diffundit sāguis ad mamillas cum spū. Sunt aūt mamille in pectore posite vt cordi essent vicine. vt per caloris cordis decoctionem sanguis in materiam lactis faciliꝰ conuerteretur. Nam sanguis per concauā venā ad cor veniens. ⁊ deinde ad pectus tendēs tandem ad mammillas penetrat. ⁊ in earū carne spongiosaz materiā lacteam vi caloris se trāsmutat. Caro enī ipius mamille carnosa est ⁊ cauernosa. porosa. scz et spongea. vñ ad generatiōem lactis ē apta ad cuius filet nutrimentū pueri. Habet autem mamilla hoc proprium vt dr super amplexus. q⁹ mulier q̄ facture sunt abortiuū mamille emollescāt. vt dicit ypocras. Item si extra mamma

mulieres postꝫ gemios cõcepit ermol
lierit. mascul⁹ abortius fit. si vo sini
stra/femia abortiabit. ⁊ si vtraꝫ vterꝫ
fetus patiet abortiuũ. cui⁹ rõem assigt
ibi Halie. in cõmẽto. dicit enĩ q̃ graci
litas mãmille paucitatẽ lactis signat. vñ
cũ infans vbitũ nõ hẽat nutrimentũ.
necesse est vt abortiat ipe fetus Itẽ idẽ
ypocras ibidem. ¶ Julieriby in q̃lo san
guis calid⁹ supfluus ouertit ad mãmil
las insaniã futurã signat. cui⁹ rõ est ꝑm
galienũ. qz cũ sanguis calidus ⁊ supflu⁹
vel feruens ad mãmillas fluxerit si pre
nimietate sui et etiã caloris excessiu nõ
poterit i lac mutari in fumositatẽ acutã
resolutus caput petit. ⁊ sic insaniã ꝓpter
pturbatõem cerebri generat et inducit
Itẽ idem in eodẽ. ¶ Julieri mẽstrua si
voluerit retinere sitiam maiorẽ. i. vẽto
sam vbes appouere ad mãmillã. i. sub
mãmillaꝫ vnis ve matrice ascẽdẽtiby
vt dicit Hal. p attractõem ventosarum
sanguis supfiu⁹ attrahit ad mãmillas.
et sic inferior fluxus menstrui minorat
sicut idẽ recitat galie. Item i eodẽ. Si
mulieri hñti in vtero. lac mltũ fluxerit
ex mãmillis/fetũ vbilẽ sigt. Si vo fu
erint vbera dura/iterꝫ vbilẽ signãt esse
fetũ. iõ enĩ nõ diminuit lac. qz fet⁹ ẽ de
bilis ad accipiendũ ⁊ ouertendũ in suũ
nutrimẽtũ. ¶ñ nimia fluxibilitas mã
millaꝫ corruptõis ⁊ impfectiõis signũ
est. vt dicit gal. Si vo fuerit mediocrit
dure sanitatẽ fetus vesignãt. nimia enĩ
mãmillaꝫ gracilitas ⁊ macilẽtia p⁹ cõ
ptum fetũ ille vbilẽ signat ⁊ corruptũ.
nam signũ estꝫ subseq̃ vbeat abortiuũ
vt dicit idẽ. Item si impregnatio fuerit
masculi/appebit vbera mãmilla ma
ior sinistra. si vo fuerit femie erit sinu
stra maior. ⁊ ꝺ primo apparet q̃n fetus
incipiet se mouere. vt dicit aresti. li. xix
Item sic di. idẽ. Sepe ex lactis multi
tudine ⁊ coagulatõe mãmille nimis in
durescũt. et si supcreuerit pil⁹ aliqs tpe
induratõis accidit infirmitas magna. ⁊
dicit pilosa. nec cessabit dolor quousq̃
exeat putredo. sicut ibidẽ dicit aresto.
Item dicit idẽ li. vi. q̃ animalia q̃ sunt
multoꝝ vbeꝝ sunt multoꝝ filioꝝ. ⁊ hñt
vbera a parte inferiori diffusa. vt ptz in
canicula ⁊ in porca. ⁊ cũ parit porca dat
primo filio suo primã mãmillã. secũdo
secundã. ⁊ sic de aliis. Animalia aũt pau
ca vbera hñtia paucos hñt filios vt mu
lier ⁊ elephas q̃ hñt vbera anteri⁹ in pe
ctore collocata. ¶ Mãmilla igit ẽ mẽbrũ
nutrimẽto fet⁹ necessariũ sanguis men
strualis ad generatõez lacte suscepiuũ.
et suscepti sanguis impuri depuratiuũ
digestiuũ. imutatiuũ. dealbatiuũ. dul
coratiuũ. inspissatiuũ. pectoris ⁊ cordis
defensiuũ. sexus ⁊ etatis discretiuũ. cor
ruptõis monstratiuũ. rotundũ. oblõgũ
nervosum. carnosum. puuloꝝ dentiby.
expositum cauernosum seu porosum.

Capitu. xxxv.

De pulmone.

Pulmo cordis est flabellũ nomẽ
trahens exagitando greco. in
pulmõe ei pneuma. scz spũs est q̃ flãdo
etiam aerẽ recipit ⁊ emittit. Vel dicit
pulmo qz palpitat se apiendo. vt flatũ
capiat ⁊ stringẽdo emittat vñ i ꝯtinuo
motu est inspirando ⁊ respirãdo. vt di.
ysiꝰ. Est aũt pulmo de carne molli ⁊ ae
rea creatus spume coagulate simili⁹
vt dicẽ ostan. Cui⁹ iuuamẽtum ẽ vt cor
vndiq̃ circũdet. ⁊ aerẽ frigidũ ad sui tẽ
periem administret. Est etiã pulmo in
strumentũ spũs ⁊ vocis. Spũs fuit ne
cessarius ꝓpter cor. vt p attractiõem ae
ris refrigeraret. et p eius ꝺstrictionem
fumosa superfluitas expelleret. et iõ pul
mo inter cor ⁊ guttur est medi⁹ ne subi
to ad cor aer irrũpet. sed potius aerem
receptũ temperaret. Est itaq̃ pulmo q̃
dam celle similitudo servãs aerem fri
gidum ad cordis. s. feruorẽ mitigandũ.
vel calidum advocẽ necessariũ vl ad flatũ
Sine enĩ pulmõe vox formari nõ pot
neq̃ anhelitus. vt dicit aresto. lib. xiij.
Propter q̃ ꝓdictas causas caro pulmo
nis mollis est ⁊ leuis ac cõcaua. vt de
facili mutet aerem in sui naturã. vt sic
vitalis spũs facilius transeat in ventri
culo cordis ad conseruationẽ vite ani
malis Et est generale vt di. Aristote.
q̃ omne animal anhelans habet pulmo

nem.et oīa animalia ambulantia anhelant.ꝛ quedā anialia aquosa anhelāt vt delphini. Item oīe aīmal generās habet nigꝝ pulmonem.et est multi sanguinis propter calorē nature. Pulmo vero animalis ouantis est paruꝰ ꝛ siccꝰ. et potest inflari ꝛ tumescere.vt di.arest. Et sicut dicit idē libro.xiij. Quedam animalia nō hñt pulmonē.sꝫ branchas loco pulmonis. Item ibidē li.xvi. Omne aīmal habens pulmonē calidius est animali carente pulmōe. Animal enī habens pulmonē multū sanguineū est respectu aialis nō habentis. Patitur autem pulmo multipliciter. qñꝫ ex humore reumatizante ad canales pulmonis.et tūc varie generantē passiōes. Fm varias hūoꝝ ad pulmonis principiū fluxiones.sicut sunt squinātia.tussis.ptisis.raucedo.asperitas vocis.et sīmilia. Qñꝫ patit̄ ex coadunatiōe hūoris in pennis pulmōis.vñ fit ptisis et alie horende passiones.vt pꝫ in sanguinem ꝛ saniē excreantib.vt di constan. Item aliqñ patit̄ ex ꝓprie substātie vlceratione.et ꝫ accidit ex acumine hūoris ad pulmōis substantiā defluentis. Talis passio nō de facili curat̄.qz cū ex hūoris acumīe substātia pulmōis fuerit vlcerata propē ipꝰ pulmōis teneritudiē et motus ꝯtinuatiōem nō de facili soldatur.vnde ꝛ tūc aer attractꝰ ꝑ foramē vlceratū de facili euanescit.vnde ad tē periem calōis cordis nō sufficit q̄n potius propē aeris attracti paucitatē cor in se penitus marcescit Item dicāre st. li.xviij. Animal si anhelauerit in comedendo cadit aliqd ex cibo in cōcauitatē pulmōis. et tūc accidit animali tussis et strangulatio. Nam tussis nihil aliud ē nisi motus animate vtutis ad expellendū superflua circa spūs instrumēta.vt dicit constan. Recollige igit̄ ex ꝓdictis ꝙ pulmo propriū cordis est instrumētū quia cor refrigerat subtilitate sue substantie aerem attractū alterat et īmutat.vocem formar.a motu nequaqꝫ cessat.quia constringit se mutuo ꝛ dilatat aerem ad supplementum calōis in suis folliculis ꝛ poris reseruat. Unō tam diu potest viuere animal sub aqua sine suffocatione.qꝫdiu pōt recollectū aerē retinere.sui motus cōtinuitate.aerem admouet ꝛ deponit vel depurat. spiritui vitali continuū nutrimentū administrat Cor denicꝫ ab instrumentis sensibilib⁹ separat. hūorē spumosum generat cordis substantiā localiter circūdat qñ aliqua occasione patit̄ mortem accelerat. actionē virtutis vitalis impedit et perturbat. Hec omīa dicit Constantin⁹ per ordinem.

Capit. xxxvi

De corde.

Cor sm ysidorꝝ a cura dicitur. eo ꝙ omnis sollicitudo ꝛ scientie causa in eo manet. quod quidem pulmoni est vicinū.vt cum ira accendit̄ humidi pulmōis remedio temperetur Jn medio cor animalis positum est vt ad oīa corpus membra vitā influat atqꝫ motum. vt dcit Jsidorus. Est autem cor sm Constantinū substantia quedā carnea villosa/dura/oblonga ꝛ rotunda. Fuit autē cor concauū propē caloris conseruationē Est enim cor totius corporis fundamētum Fuit autē villosum vt facilius dilatando et constringendo se moueret. Fuit etiam durum ne de facili lederetur Fuit etiā rotundum vt maior abundantia spiritum in eo repiretur Fuit et oblongū in forma pi ri.s.tendens in acutū vt actio caloꝝ naturalis semp in conū tendens fortior reddatur. Ponit̄ aūt substantia cordis int̄ ambas ꝯcauitates pectoris in medio ipsius animalis vt a corde quasi a centro ad circumferentiā totiꝰ corporis spiritus vitalis deferretur. Caput autem cordis quod acutum dicitur. in sinistra parte humani corporis collocatur/et qz in hac parte cordis acuta plus viget et inhabitat spiritus vitalis/ideo in sinistro brachio pulsus fortissimus inuenitur. vergit autez cor ad sinistram partem hominis/vt ipsius calore frigiditas sinistre partis temperetur. Habet autem cor duas cōcauitates sez sinistrā que i acumen tendit ꝛ

xterā q̄ intra subsistit. ꝛ hꝫ ꝫcauitates
ventriculi cordis nūcupātur. Et inter
istos duos ventriculos est vnū foramē
quod a q̄busdā vena vel via ꝫcaua nūcu
patur. Hoc foramē ꝫ xterā ptem est
latum. cōtra sinistrā ꝯo ptem strictum
Et hoc fuit necessariū vt sanguis a de
xtro ventriculo veniēs subtiliaret. et sic
facilius spūs vitalis in sinistro ventri
culo generaretur. Dicit em̄ aug⁹. lib. de
differentia spūs ꝛ anie. q⁹ in dextro ven
triculo cordis plus est de sanguie q̄ de
spū. in sinistro ꝯo ecōuerso. qꝛ ibi spūs
vitalis generat ad vīuificandū aīmal
per q̄sdā arterias diffusus vndiq; dila
tat. Sinistra ei ps cordis duplex hꝫ fo
ramē. vnū inter arterias vene q̄ portāt
sanguinē a corde ad pulmonē. Alter fo
ramē est vñ exit arteria maiꝛ q̄ est foꝛ
ma arteriar⁹ totiꝰ coꝛpis p quā pulsus i
corde generat potissime i pte sinistra p
ter cām suprādictā. Sīlr ps dextera
duo habet foramia. vnū intra venā que
dꝛ cōcaua. portans ab epate sanguinem
in dexterā cordis ꝫcauitatē. de altero ve
ro exit vena arteriey ut nutriat pulmōez
Cooperiuntur aūt foramina q̄busdā pel
liculis q̄ apūnt sanguinē a corde emit
tendo. Deinde claudūtur reditū. phi
lendo p humido. In vtroq; aūt cordis
ventriculo est frustulū q̄dā exterꝰ q̄ō
auricule assimilatur. ꝛ hec duo frusta coꝛ
dis aureole nuncupātur in q̄bus vene
et arterie radicātur ꝛ solidantur. ꝛ habꝫ
coꝛ in sua latitudie q̄dā ossa cartilagi
nosa q̄ cordis sedes appellātur. Circū
it aūt coꝛ q̄dā pānicul⁹ q̄ dꝛ esse capsu
la cordis. ꝛ hic cū pāniculis pectoris cō
solidatur. Hic pānicul⁹ non nimiū ppe
coꝛ iungitur. ne forte eius motꝰ ipedire
tur q̄ corde fuit necessariꝰ. vt esset fūda
mentū caloris naturalis vñ aīal gene
retur. Ducuscz cōstan. li. viij. c. xxi. Di
cit aūt aresto. li. i. q⁹ nō est mēbꝝ in quo
sit sanguis ita infixus sic in corde San
guis eni in pulmone est fixꝰ. sed cordi
fixioꝛ est. Item idē li. xi. Coꝛ positū est
in oīi aīali i medio pectoꝛis pter q̄ in
homīe. qꝛ coꝛ homis declinat ad partez
sinistrā. ps aūt acuta cordis declinat ad
interius pectoꝛis in ostiū aīalis pterq̄ i
piscibus. qm̄ ps acuta in istis ad ptem
capitis dependet in loco nūctōis bran
chiar. Item in eodē dꝛ q⁹ oē aīal hīs san
guinē habet epar ꝛ coꝛ. Item idem li. xij.
In corde eni est principiū venar⁹ et pri
ma virtꝰ creans sanguinē / ꝛ ei⁹ sanguis
est mundꝰ. clarus. calidꝰ ꝛ maioꝛ sensus
et ꝫcepciōis intellectui. Item in eodem
Principiū sensus aīalis est in corde
et sensus cū coꝛde sunt cōtinui. Et. xij. ꝛ
viij. li. dꝛ. Coꝛ ponitur in āteriori pecto
ris et i medio q̄ principiū est vite ꝛ ois
motꝰ ꝛ ois sensus in eo ē. Sensus aūt ꝛ
motꝰ nō sūt nisi i anteriori pte cordis. ꝛ
ppē hoc distinguitur mediū ꝛ vltimū.
Et aristotꝰ prio vadit ad interꝰ cordis
Natura aūt creatiōis cordis ē ex venis
quia ex genere venar⁹ Et situs cordis ē
cōuenies. qm̄ est positū in loco superiori
in anteriori. qꝛ nobilꝰ ordinatur in lo
co nobiliori naturalit. coꝛ aūt inter oīa
mēbra nobilissimū est. ꝛ nō positū est in
medio coꝛpis quo indiget necessario. qꝛ
aīaliū est ꝫplemtū. nec est aliq̄ō mem
brū ita necessariū ad vitā sicut coꝛ. vñ
corde leso nō viuit aīal. Et iō corpus
cordis est in medio ꝛ creatio eius est in
corpe spisso et naturaliter cōcauo. et ē
concauū quoniā principiū venaruꝫ est
ex eo ad recipiendum sanguinē spissuꝫ
aut ad custodiendū principiū motus.
Et in nullo membro est sanguis sine ve
nis nisi i corde tantū. quia exit sanguis
a corde et vadit in venas. ꝛ nō venit san
guis ad coꝛ ex⁹ alio loco. quoniā coꝛ est
fons et principiū sanguinis ꝛ primum
membrū habens sanguinē sicut manife
statur ex anathomia. quoniaꝫ creatio
cordis apparet primo sanguinea. ꝛ est
principiū motuum delectabiliū ꝛ offensi
bilium. et vniuersaliter motus cuiusli
bet sensus ex eo incipiūt. ꝛ ad ipsum re
deunt. et ei⁹ virtus expanditur ad omia
membra sm̄ vnum modū. In aliq̄bus
aūt aīalib⁹ inuenitur os in corde ppē
sustentamentū eius. sic ossa ponūtur in
mēbris. et in cordis aīaliuꝫ magni coꝛ
dis sunt tres ventriculi. et in aīali par
vi cordis sunt tantum duo ventriculi.

Et ꝛ̃ velet esse corde aīalis venter. qñ cor velet esse locus receptōnis sanguis puri ꝛ temperati in q̃ntitatē ꝛ q̃litatē. Et est valde calidus ꝛ hūidus. qz cor ē mēbr in quo ē prima vtus. Ducuscz aresto. li. xiij. vbi multa dicūtur de hac materia. Item idē li. xvi. scz q cor aīalis velet esse ꝯplementū propē hoc creatur cor prius. Et propter calorē cordis et exitum venarū ex eo posuit natura mēbr frigidū ex opposito cordis. s. cerebrū. ꝛ propter ꝫ creat caput in generatione post creationē cordis. Contigit āt cor pati vel ex alior hūor colligantia. vt dicit Cōstan. vel ex propria distemperantia. Si enī in corde dñetur excedens caliditas. ebullit sanguis cordis ꝛ agitatur. et sic vitalis spūs ledit. Significat frigiditate cor ꝛstringit. ꝯgelatur sanguis vñ ꝛ mors seq̃tur. Qñcz etiā patitur ex aliquo apostemate capsulaꝫ eius inficiente. ꝛ tñc aīal nō diu viuit. Item accidit cordi tremor. ꝛ ꝫ ex hūiditate aquosa in pelliculis cordis dispsa: que debitā eius impedit dilatatiōem ꝛ cōstrictionē. Vñ videtur infirmo q cor de loco ad locū moueat. Item accidit ei defectio ex spirituū vel vtutis spūalis dissolutione ꝛ spūum euaporatōe. Et ꝫ cōtingit vel ex nimia repletiōe virtutē aggrauāte ꝛ ꝯfundente: aut ex nimia inanitiōe vtutē dissoluente. sic patꝫ in cardiacis et in q̃busdā post nimiū sudorem. siue nimis acutā potionem. Item patitur aliq̃n ex fumositate aliq̃ corrupta ꝛ venenosa ad cor penetrante et cordis meatꝰ corrūpente. vñ mors seq̃tur ī dilate. Itē patitur q̃cz de venę ꝯcaue opilatione. vñ ꝛ sanguis nutrimētū cordis ꝛ vitalis spūs denegat. Dis et alijs modis cor patitur. vt di. cōstan. li. ix. c. xxiij. Dic ad hec galien' ī tegni. q virtus et cōplexio cordis oñditur p hec signa. s. p magnitudinē respiratōis vel velocitatē pulsus ꝛ freq̃ntiā ei' p virilitatem ꝛ festinā actiōem p ira audaciā et furorem p amplitudinē pectoris ꝛ eius pilositatem. Hec ossa calorē dñantem ī corde signant. Omia vo signa ꝛria desi gnant eius ꝛrietatem. Sup quem locū dicit haly in cōmento. Cor in homie se habet ad modū radicis in arbore. Arteria nascens ex sinistro ventriculo silis ē trunco vel cruri arboris q̃ elōgata a cor de ramificatur in duas ptes. quarum una tendit ad sursum alia vorsum. ille ramificātur ꝛ diuidūtur ad modū virge ex ramis p totū corpꝰ vsq̃ ad arterias capillares sparsas in cute. ꝛ qñ dilatat cor. dilatātur ꝛ oīs arterie sil'. ꝛ qñ cō stringitur. ꝛ ipe sil' ꝯstringūtur. ꝛ p dilatatōem eaꝝ attrahitur aer frigid' ex exterioribꝫ cordis ad interiora ei' / et in cōstrictione exprimitur vilior fum' in eis generat' ꝛ extrahit ipm ad exteriora. ꝛ p ꝫ eius calor euentatur. ꝛ per eius euētationē ei' cōplexio adeq̃tur. Et vt ait idem vtus motiua q̃ est fixa ī corde currit p arterias ad vnāquāq̃ ptē corporis ꝛ defert vnicuiq̃ ꝓriā vitā et proprium calorē vitalē. Seruit enī pectus cordi se aperiēdo ꝛ frigidū aerem attrahendo ꝛ se claudendo. ac fumosum vaporem generatū ex corde expellendo. vnde si pectus ꝛ arteria et alia vitalia instrumenta fuerint salua. obediunt vtutes in opibus suis. et quādo sunt infirma non obediunt. Unde bonitas ꝛ malicia subministrātium organoꝝ promouet vel impedit cor ad suas pagēdas actiones. Unde quādo cor est forte ꝛ habet membra sibi obedientia. bñ in dilatando ꝛ constringendo se habentia. fortis ꝓcedit a corde respiratio. et fortis pulsus ꝛ fortis opatio sm bonitatē organi et virtutis. Quādo vo virtus est debilis / ꝛ remissa nō potest extendere arterias in oīs dimensiōes vnde sequitur minor respiratio ꝛ minor pulsus. Item ibidem. Si cor fuerit nimis frigidum et nimis hūidū et pulsus mollis / erit homo priuatus virilitate ꝛ audacia. timidus atcz piger / et a pilis in pectore nudus' propter vaporis famosi vnde generant pili paucitatem Si vo fuerit cor nimis siccū ꝛ frigidum ꝛ faciet pulsum aspez dur ꝛ parū ꝛ respiratio tarda est ꝛ rara / maxie si pectus pū fuerit atcz strictum. Ducuscz haly superiegñ. Hal. Et hec sufficiant.

Capit. xxxvii.

De anhelitu.

Anhelitus cordis ⁊ pulmõis est motus: ꝓpter attractõem frigidi aeris ad temperamentũ innati caloris cum eiusdẽ expulsione generatus. Cor enĩ nullo mõ carentia attrahendi aeris pati potest. Si enĩ ꝑ modicũ spacium ab attractiõe aeris quiesceret lederetur vel deficeret. Anhelitus ḡ ꝯtrarios habet mot⁹, q⁹ dilatando pulmõez aerem trahit ⁊ ꝯstrigendo expellit. Anhelitus itaq; est caloris cordis ꝑ attractionem aeris tẽperatiu⁹ ⁊ expellendo vaporem fumosum eiusdẽ purgatiu⁹. Est etiã animalis spũs ⁊ vitalis nutritiu⁹ Itẽ fortitudine vel debilitate ꝯsistentie spiritualiũ ostensiu⁹ sicut supi⁹ de pulmonis proprietatibus dictũ est. Itẽ in anhelando pl⁹ de spũ attrahitur q̃z expellatur. pars enĩ nõ modica transit in vitalis spũs nutrimentũ. Infra enĩz pulmonẽ se recipit. ⁊ tamdiu animal sine suffocatione viuit q̃diu inter instrumẽta anhelitus spũs se includit. Itez patientibus instrumẽtis anhelit⁹ spũs corrumpuntur. ⁊ sm q̃litatẽ ꝛgani patientis immutat. vt dicit Constanti. Pantur aũt anhelit⁹ q̃nq; ex defectu ꝟtutis mouentis neruos ⁊ regentis q̃nq; ex cõstipatione instrumẽtoꝝ spũs que ꝓuenit ex grossis humoribus vel ex grossa ventositate viã anhelitus opilante. vel ex aliquo apostemate pulmonis panniculos cordis aggrauante. siue ex nimio calore cordis in pulmonis substãtia dominante. ex quibus omnibus debilis redditur anhelitus atq; rarus. Si autez fuerit velox ⁊ paruus. calorem alienũ designat qui virtutem suffocet ⁊ potissime vincat. Si tactus fuerit calidus ⁊ siticulosus ac lingue deficcatio subsequitur. anhelit⁹ vero pu⁹ et frigid⁹ vt in acutis febribus signũ mortis ẽ. Eius enĩ tarditas defectũ ꝟtutis designat expulsiue. frigiditas vero extinctiõem signat caloris naturalis. ⁊ defectũ ꝟtutis in substãtia cordis et instrumẽtoꝝ spũs Itez imutatur anhelit⁹ ex mẽbroꝝ interioꝝ vniuersali corruptiõne. vt ꝑz in leprosis. q̃bus anhelit⁹ fetid⁹ est ⁊ corrupt⁹ / ⁊ aer vicini corruptiu⁹. Vñ talium flatus solet ee appropinq̃ntiũ corruptiuus ⁊ infectiu⁹. Inficit el aerẽ vicinum et reddit corruptibilẽ sicut si bul⁹ reguli flando aerẽ corrũpit. ⁊ aues volãtes interficit. vt di. auicẽ. ⁊ ꝯstan.

Capi. xxxviii.

De stomacho

Stomachus grece os dr. eo q̃ sit ostiũ ventris. ⁊ ipe cibũ recipiat atq; ad intestina trãsmittat vt dicit yſiõ. Est aũt stomach⁹ sm cõstan. rotundus. oblõgus. ꝯcau⁹ interius. asper in fundo ⁊ carnosus / duo hñs orificia. vnũ inferius alterꝝ supi⁹. Est ãt asper ⁊ villosus vt cibũ receptũ meli⁹ retinere possit. Nã si esset lubricus ⁊ in supficie planus. ex sua lubricitate cib⁹ exiret indigestus. Fuit ãt ⁊ carnosus i fundo vt digestio ꝯfortaretur. Caro enĩ ẽ calida ⁊ etiã humida. ex q̃bus q̃litatibus maxie viget digestio in corpe aialis. Rotũd⁹ aũt fuit vt capacitate sua cibũ recipet ampliorẽ. Preterea quoq; si alter⁹ essz figure. s. triangularis. vel hmõi hũores mali in eo de facili ad putredinẽ colligerentur cũ talis forma nõ posset a superfluis ꝓpter angulos deficcari. Oblongus etiam fuit: ne nimia rotunditate sua spiritualia comprimeret. Et vt etiam tanto facilius cum superioribꝰ / ⁊ etiam inferioribus ungeretur. Preterea stomachus precipue hũanus in parte superiori est strictus. In parte inferiori latus. et hoc quoq; fuit necessariuz. quia cum homo ceteris animalibus sit erectior: cibus eius semp ad inferiora descendit. et ideo vtilis fuit eius inferior latitudo: vt in eo recipi possit cibi multitudo Item neruosus est propter maiorem sensibilitatis et appetitus vigorositatem. Epate etiam circũdatur. vt ei calor maior ad ciborum decoctionẽ ab epate ministraretur. Epar enim suis quinq; fistulis stomachum circumcingit: et ei calorem tribuens succositatem ⁊ humorez vnde sanguis generatur ꝑ quasdã venas quas miseraicas

media vocant. recipit ꝛ fortiori calor̄ actione in sanguinē alterat et cōuertit. Ald hec dicit Cōstantin⁹ q si stomach⁹ fuerit substanti alr calid⁹. cibos grossos bñ digerit. delicatos vo ꝛsumit. ꝛ pl⁹ digerit q̄ appetit. ꝛ propter siltudinē cibos calidos marie querit nec famē sustinere pōt. Frigidus vero stomach⁹ grossi cibi nō est bene digestiu⁹/ ꝛ ex eis cito grauatur. et eos cito mutat in hūores acidos ꝛ corruptos. Stomachus vero siccus cito sitit nec pat aq̄ sufficit. que si superflua fuerit rugitū in ventre facit. Qđ si fuerit humidus stomach⁹ non sitit hūidū cibū appetit. sed pat digerit. Hucusq̄ cōstan. li. i. c. xxij Accidunt ār stomacho. vt dicit idē li. iij. c. xxvi. diuerse passiones. s. mala digestio. fumositas dyarria. vomitus singul⁹. inflatio. ructuatio. et hec ex diuersis accidūt causis Quia q̄nq̄ ex mala ꝛplexione. q̄nq̄ ex nimia inanitione. q̄nq̄ ex nimia repletione. q̄nq̄ ex nimio hūor̄ acumie. q̄ndoq̄ ex cordis putrefactione. q̄nq̄ ex virtutis digestiue defectione. quādoq̄ ex cibi qualitate. qr si sit pungitiuus stomachus pūgitur. ꝛ ad exeundū compellitur. aut si viscosus lubricatur. ꝛ sic de facili egreditur. q̄nq̄ ex vtuꝰ expulsiue nimia debilitate. nō solū ex se patit. sed etiam ex alior̄ membror̄ colligantia et vnitate. Stomach⁹ enī est totius corporis paterfamilias. oīm mēbror̄ nutrimentū recipiēs. ꝛ singlor̄ mēbror̄ put expedit administrans necessitati. vt dicit idem Constantinus.

Capitu. xxxix.

De epate.

Epar siue iecur nomen habet. eo q⁹ ignis in eo sedē habet q̄ vsq̄ ad cerebr̄ subuolat ꝛ inde ad oculos ꝛ ceteros sensus ꝛ mēbra se diffundit. ꝛ calore suo succū sibi attractum in sanguinē transmutat quē adusq̄ pascendi nutriendiq̄ corp⁹ simul membr̄ administrat. vnde epar dicitur. qr talia membra pascat. In iecore sedes est voluptatis ꝛ concupiscentie/ cuius extremitates fibre vocātur. que sunt quasi lingue eminentes ꝛ stomachū ample/ctētes. calorē ad cibū digestionē referentes vel exhilentes. et dicuntur fibre quia ad aras plebi ab ariolis referebā/tur. quibus oblatis ꝛ succensis responsa dabantur. Hucusq̄ ysidor⁹. Est autem epar vt dicit constantin⁹/ membrū calidum concauū ꝛ lubricosum in dextro latere a malis collocatū. stomacho superpositum vt suo calore prumā iuuet digestionem Est enī sanguineū et in colore rubicundū. quia succositas eius nimia caliditate in humorē sanguineum est transuersa. Aliquātulum est etiam dutum ne de facili ledatur. Variatur ¿ epar in homib⁹ in quantitate et prium multitudine. quia in hominib⁹ est magis q̄ in alijs animalib⁹ eiusdem q̄ntitatis Humerus partiū eius in quibusdā est duplex. ꝛ hoc ad minus. in quibusdam triplex vel quadruplex vel ad maximū q̄ntuplex inuenitur. Et lata autez epatis concauitate progreditur/ quedaz vena que a medicis porta nūcupatur. et hec canteq̄ exeat in quinq̄ diuiditur venulas quinq̄ partes epatis intrantes Epar enim succositatē prime digestionis per quasdā venas in sua cōcauitate attrahit. et per calorīs naturalis ebullitionem celebrat digestionē. secundo in massam sanguineā ꝛ quattuor humorū naturam cōuertit. Quod enī calidum est et humidū transit in materiam sanguinis. cuius receptaculum sunt vene. quod autē calidum ꝛ siccum est in naturam colere/ cuius proprīū receptaculū est cistula fellis. quod vero frigidum ꝛ siccum in materiā cedit melancolie. cuius proprium receptaculū est cistula splenis. sed quod est liquidū et aquosum in humorē transit fleumatis cui⁹ proprīū receptaculum est pulmo Ex quo patet q⁹ epar naturalis virtutē est principiū fundamētum prime digestionis stomacho maximum iuuamētum. secundero digestionis in substantie sue concauitate est perfectiuū puriz ab impuro separatiuuū. singulis membris nutrimenti trāsmissiuū. amoris veneris excitatiuū. diuersarū passionū receptiuū

patitur enī quandoq; ex nimia calor intensione. Usi ꝛ pri aperiūtur interi ex quor apertione vtus euanescens remissius opatur. qñq; ex nimia frigiditate conuersionē attracte succositatis in naturā sanguineā impediente. ꝛ ex hꝫ sepissime ꝓtingit ydropisim generari. cū ydropisis nihil aliud sit ꝙm plūm nisi error vtutis digestiue in epatis concauitate. Hac enī virtute errāte ꝛ in sua opatione vficiente. necesse est sanguinem corrūpi. quo indigesto corpus qō inde nutritur in tumescēdo extenditur vsi ꝛ ydropisis generatur. Itē patitur epar ex substātie sue mala cōplexione. et hoc ꝙm hūor ūttuor distemperantiā in ipsius essentia dñante. Itē patitur ex via eius opilatiōe. Cōtingit ei sepe humorē grossuz ꝛ viscosum i vnis epatis adunari. Usi cum sanguis clausus exire nō potest clausa est ꝓstrictionis et opilatōis. Item etiā accidit ex nimio calore humorē sanguineū vsiccante. et substantiā vnar epatis ꝓsumente q; non pōt sanguis libere diffundi ad alia membra corpis nutriēda. Hoc idē aūt aliqñ potest ꝓtingere ex nimia frigiditate humores cōgelante. ꝛ meatus epatis constringente ꝛ ad mēbra nutriēda discursum sanguis ꝓhibente. Itē idem etiaz accidit ex apostemate substantiā epatiz aggrauāte. ꝛ putredinē in ipūs substātia generāte. Itē idem accidit ex inclusa ventositate pelliculas ipi epatis extēdente ꝛ ex mēbror inordinatiōe dolorē et merorē inducente Item sepe patitur ex immoderato fluxu sanguis q accidit ex vnar ab ipo egredientiū apertione et hoc ꝓtingit ex nimio sanguis acumine. vl ex nimia repletōe. vl ex debilitate vtutis retētiue. vl ex nimio exercitio ꝛ labore. sicut di. cōstā. Ad hec de natura ꝛ signis cōplexionis epatis dicit galienus in tegni. Signū epatis qñ ē calidū. est amplitudo vnar. nō pulsatilium. Sup quē locū dicit haly. qñ dominat et dicit calor i epate. fit epar maius ꝛ vna ei maior dilatatur ꝛ magnificata est. Magnificātur oīs vne nō pulsatiles in omnib membris. ꝛ cale fit sanguis. ꝛ generatur qñq; colera citrina. et ꝑ ꝓcessum tpis post statuz adolescētie aduritur colera citrina. ꝛ fit ex ea colera nigra ꝛ diuerse aliqñ ex tali colera accidūt passiones. aliqñ aūt ē nimio calori epatis cordis resistit frigiditas. Nam a corde velut a mēbro supiore ꝛ nobiliore epar in suis actiōib moderatur. Et hꝫ idem di. aresto. lib. xiij. vbi ponit cor epati tanq; principium eius regitiuū. Itē di. Hal. q; frigiditas epatis ex calore cordis tpatur. et signū frigiditatis ꝛ siccitatiz epatis est strictura venar ꝛ paucitas sanguis sicut humiditatis eiusdē signū est mollicies venar et sanguis multitudo. Item idē di. Haly. q; epar est fons hūiditatis corporis. Usi cum sit radix hūoris si sit epar siccū nō poterit aliqd membr corp ꝓuertere ad hūorem vel hūiditatem vt ei possit resistere siccitati. Intenditur aūt et remittitur siccitas ꝛ humiditas epar ꝙm cordis dispositōem. Epar ḡ est membr nobile. cui alteratōe alteraf corpus et influit nutrimētū ꝛ vtutes nutritiuas et in mēbra reliq inferiora sine medio ad supiora vo mediāte corde ꝙm iudiciū galieni. Ecōuerso aūt ponit Alrest. libro. xiij. q; cor facit ossa ꝓdicta mediāte epate. que aūt verior sit opinio aliorꝫ iudicio vereliquo. Et hec de proprietatibo epatis dicta sufficiant.

Capi. xl. de felle

Hel est dictum eo q; sit follicul gestans humorē ex dominio colere rubee amariss̄imū. vt dicit Isidorus. Est enī cistula fellis q̄daz pellicula sup gibbū epatis collocata. et habet duos furculos. p vnū deportaf colera rubea ad intestina vt p ea virtus expulsiua ꝓfortetur. vt etiam acumie suo intestina melius expurgent. Per alium aūt deportatur colera ad stomachum vt sua caliditate vtutem adiuuet digestiuam. Est igitur fel membr calidum. ꝛ etiam siccū. gibbo quoq; epatis suppositum est ꝓprio colere rubee receptacūm Cuius est iuuamentū vt sanguis a colera rubea mūdificetur Sanguis enim

ex p̄sentia colere incēderet nisi intra cistulā fellis ei⁹ supfluitas locaret. Est aūt sua caliditate ꝛcocti⁹is cibariꝝ iuuamentū sua subtilitate p̄netratiuū sua mortificatiōe ꝛ acumie pungitiuū. et intestinoꝝ corrosiuū. ꝛ ad supflua ac fetida ejiciēda excitatiuū. ꝛ etiā ex nimia caloꝝ intensiōe amarissimū. ꝛ p sui admixtiōꝝ dulcedis sāguis mutatiuū hucusq̄ cōstā. Scōm aresto. li. iij. ꝛ delphinus nō habet fel. genus oīm volatiliū et oīe genus pisciū. ꝛ oīe ouās habz fel. Sed fm maiꝰ ꝛ minus ꝛ forte erit i vijs subtilib⁹ extēsis ab epate vsq̄ ad intestinū. Iste vie fortassis erūt fetide et forte erit fel in tali intestino. ꝛ diuersificatur. qz q̄nq̄ in supiori. q̄ndoq̄ in medio. ꝛ q̄nq̄ in inferiori. ꝛ q̄dam volatilia hūt fel occultatū in intestino. vt columbe/coturnices ꝛ hyrūdines. q̄dā habent fel magnū in epate ꝛ in ventre ꝛ in intestino. sicut accipiter/mulꝰ. Item aresto. li. cuij. Animalia q̄dam nō hūt fel oīno sicut equus ꝛ mulꝰ ꝛ asinus ꝛ elephas. camelus etiā nō habet fel distinctum. sed habet venas puas in q̄b⁹ ē fel Item q̄dam bies hūt magnū fel i epate ꝛ q̄dā nō. Et est fel quoddā supfluū aggregatū sicut fex in ventre. illo tñ superfluo vtitur natura ad aliq̄d iuuamētum Jn illis aūt q̄ hūt naturā epatis sanā. ꝛ quoꝝ sanguis naturalr est dulcis nō inuenit fel/aut si inuenit erit puus. et ꝫ in venis valde graciliꝫ. et ꝓpter ꝫ erit epar eoꝝ q̄ carent felle boni coloꝝ et dulcius alijs. q̄ aūt habet aliq̄d asal fel/inuenit q̄ est sub felle valde dulce. Nam p collectōem fellis ad locū vnum alie vicine ptes redduūt dulciozes Fel etiā ex sue substantie subtilitate et acumie est grossoꝝ humoꝝ insūssiuū ꝛ sua siccitate cōsumptiuū. Ān i collitijs ocoloꝝ est necessariū ad visuꝫ clarificandū et acuendū ad impedimētū spūs vitalis remouendū. ꝛ marie fel accipitꝝ ꝛ aliarum volucꝝ viuentiū ex rapina sicut in viatico cōstan. tangitur Ex feruore aūt nimio ꝛ ebullitōe fellei hūoris ad epar tendētis inficit sanguis q̄ infectus ea q̄ ad nutrimentū membroꝝ trāsmittunt im mutat ꝛ etiaꝫ ea inficit ꝛ cuti croceum colorem vel viridem. siue etiā nigꝝ sup induc̄it. Cui⁹ passionis signa sunt ista totius corpis infectio. sitis adest ꝛ oris amaritudo. dolor frōtis. auriū videlicet tinnitus. ꝛ vrina crocea cū ꝓsimili spuma ꝓtinua. vomit⁹ croceus. Aliq̄n etiā cōtingit poros cistis fellis opilari. Ān colera inficit ipm epar. ac ꝓsilem induc̄it passionē. Ān ꝓstan. in viatico dicē q̄n patit fellis substātia. i. cistis ꝛ deficit virtus ei⁹ q̄ solet ab epate colerā rubrā extrahere remanēte colera cū sanguine tingit ꝛ alterat. Jdē etiā ꝓtingit q̄n apostema ē natū in vijs p q̄s colera ad fel transit Ān ad epar rediēs p totū corp⁹ cū sanguie se diffundit. qz si poꝛus inferioꝝ opilet ascēdit ad viā supioꝛē. s. ad ipm stomachū. vñ facies fit citrina. os amarꝝ ꝛ siccū. in stomacho ardoꝝ et sitis vrina cū egestiōe alterat. ꝑ elongatōꝝ colere ab epate ꝛ renib⁹ vbi vrina solet tingi. Si vo poꝛus supioꝝ opilet colera tingit inferiora. ꝛ apparēt signa que prioꝛib⁹ sūt ꝓria. vt idē dicē cōstan. Et hec de felle dicta sufficiant. ꝛc.

Capitulum. XLI.

De splene.

Splen est dictū a supplendo. qz partē sinistrā iecoꝛis ꝓriam supplet ne vacua existeret. quē quidā cāmisus esse existimant. nā splene tidem⁹ felle ꝛasamur. coꝛde sapimus. cerebro sentimus. iecoꝛe amam⁹. quib⁹ ꝓstātib⁹ sanū est animal ꝛ integꝝ vt dicit ysid. Et fm cōstan. splen in sinistra pte collocatur cui⁹ forma naturalr est oblōga. et par ꝛsus stomachū ꝓcaua. ꝛ versus cor stas est gibbosa Jn his duob⁹ locꝰ q̄busdā pānicul⁹ colligata. Et ꝛ splen duas hē venas p quaꝝ vnā colerā nigram a sanguie epatis sibi attrahit. p aliā vo q̄ntū sibi sufficit ad stomachū transmittit. vt eius appetit⁹ ꝓfortet Splenis igitur est iuuamentū vt ei in sinistra pte corpis ōfectū suppleat. ꝛ ex oppōsito ad ꝓfuationē stomachi iecoꝛi respōdeat. vt propt⁹ mundificatōez epatis sanguinis feces sibi attrahat. et quantum ad

appetitum sufficit ad confortationem stomachi trãsmittat. Est igit substãtia splenis rara et spongiosa, apter facilioꝛẽ humoris feculẽti attractoꝛem et remissionem. et est nigra propt melãcolie cuius est receptaculũ assimilatoꝛem. Est etiã a sinistris inter costas et stomachũ posita propt sinistre ptis tẽperantiã et infrigidationẽ. ac propter ꝓuandã stomachi cui ꝓximgit calefactoꝛem. aliqntulũ est dura ne ꝛe facili ex qualitate hũoris feculenti cõtrahat lesionẽ. Cõtingit ãt etiam splenẽ pati qñq; ex vtutis cõtentiue ꝛefectioꝛe. et ꝟ qñ nõ sufficit hũoꝛes attrahere. vel attractũ ad locuꝫ aliũ ꝛetinere. Frequẽqz ex opilatioꝛe qñ. s. humoꝛes grossi et viscosi in vijs splenis opilãtur et adunant. Ex qꝛ actoꝛes impediunt. Item qñq; ex nimia hũoꝛ repletioue. qꝛ hũoꝛes ad splenẽ ꝓfluẽtes propter sui similitudiez attrahũtur. et sufficienter nõ euacuãtur. vñ inuiscantur et in ꝓcauitate splenis indurãtur in tantũ vt ipsi⁹ splenis substãtia crescere videat Sed ꝑm sniam ypocratis si splen sit magn⁹. coꝛpus marcescit. et si splen marcescit. coꝛp⁹ impingueſcit. Ex ipsi⁹ splenis mediocritas ad puritatẽ potius qz ad magnitudinẽ intendẽs vnitatẽ complexiõis ꝛesignat. vt di. constan. li. ix. cap. xxvij.

Capitulum XLII

De visceribus.

Viscera ꝑm ysidoꝛ inferioꝛa dicuntur q̃ prie intestina mẽbris vitalibus subdita et subiecta. que qdez dicũtur intestina qsi quodã interioꝛi ne qu quadã familiari reuerẽtia sũt supiorum mẽbroꝛ culcitra et coꝛundẽ qdam necessaria instrumẽta. Et dicũt viscera quasi vitalia. qꝛ locis vitalibꝫ circa pre cordialia vbi gigmit vita sũt interioꝛibꝫ circũfusa. Nuculsqz ysidoꝛ. Scõm cõstã. aũt intestina qdã sunt mẽbra interius mutuo se tenentia ꝓcaua rotũda pxima tris longitudiuẽ et latitudinẽ collocata. quoꝛ cõpositio et substãtia stomacho assimilatur. Sunt autẽ numero sex principalia intestina. quoꝛ tria sunt subtilia qne supius sunt iũcta. tria ꝫo sunt grossa ab inferioꝛi incipientia. Primũ intestinũ trium subtiliũ vocat duodenũ. quia in sua lõgitudine ꝑm mensurã cui⁹libet hoꝛmis est duodecim digitoꝛum. et hoc sup ꝛsum erigit et in nullã aliã ptem ꝛetoꝛquetur. Secundũ vocat ieiunũ. qꝛ semp a cibis est vacuũ. et dicunt sapientes et exꝑimẽtatoꝛes q̃ mortuo alali sp inuenit illud vacuũ. Dicũt tñ quidã q̃ ꝟ ꝺ ab anathomicis. qꝛ a se ola ejiciens nihil ꝺ acceptis ad sui retinet nutrimentũ. Tertiũ subtile est appellatum. secundo similumũ. sed tñ nunqz sine cibi coꝛpulẽtia est inuentus. Inter grossa ꝫo intestina primũ vocat oꝛbũ. et in subtili extremitate habet os vnũ et est illud intestinũ sic vocatũ. eoq; ipsum sit oꝛbatũ. i. q̃si viduatũ ab altero orificio. Cũ ei cetera intestina duo habent orificia. illud hz vnũ solũ. et nõ se hz ad modũ sacci. qꝛ multa recipit et pauca respectu alioꝛ ejicit vel emittit. Scõm ꝫo intestinũ sub oꝛbo siue sub sacco positum ꝺ yleon. et hoc a ꝛectra in sinistrã tendit. et dicit eo q; in eo intestino yliaca passio fieri cõsueuit. Tertiũ intestinũ vocat a grecis colon. et ꝟ etiã immediate cũ inferioꝛi tot⁹ coꝛpis orificio est iũctũ et in ꝟ intestino grauissima passio. s. colica generat. vel ex ipsi⁹ intestini nimia cõstrictioꝛe. vel alicui⁹ grossi et frigidi humoris coadunatioꝛe. et ꝓ cõsequns viaꝫ illius intestini intrinseca opilatioꝛe. sicut narrat cõstan. et etiã galien⁹ sup ampho ra⁹. Patet igit ex ꝓdictis ad qd necessaria sunt intestina. qꝛ cibũ imutãt. et in sua cõcauitate superflua recipiũt ad naturẽ exoneratioꝛem. ad ꝟ etiã sũt necessaria viscer⁹ rotũditas gibbositas et volubilitas vt di. cõstan. vt cibꝰ trãmissus a stomacho in eoꝛ gibbositate aliqntulũ inꝛetineret. et sm animalis necessitatẽ superflua expelleret et necessaria retineret. Sũt aũt rotunda ne a stomacho i aliquo angulo superfluecollecta remanerẽt q̃ coꝛruptoꝛ inducerent intestinis. Sũt etiã intestina ducta panniculis minimis vel ad minus inuoluta. Et hoc fuit necessarium. qꝛ si vnus panniculus pateretur

ab altero panniculo subueniret. Sūt aūt intestina aliq̄ntulū villosa. et eoꝝ villi p latū etiā extensi. vt fecis superfluitatem expellerēt. ⁊ necessaria nutrimēto cōueniētius retinerēt. Sunt autē viscera siue intestina inuoluta ad inuicē et cōnexa ita vt miora maioribꝫ et graciliora ⁊ debiliora grossioribꝫ ⁊ fortioribꝫ innitant. vt sic actōes virtutis naturalis et in expellendo superflua ⁊ in recidendo necessaria aptiꝰ p̄ficiant. Dic etiā aristo. li. ij. q. ꝑ̄m varietatē ventriū in mandibulis aialium variat in q̄ntitate ⁊ q̄litate natura intestinoꝝ. Vñ dicit q. intestinum oīm aialium hn̄tium ventes i vtraq; mādibula est minꝰ intestino nō hn̄tiū. ⁊ nullū anīal habet intestinus rectū nisi hēat ventes in vtraq; mādibula. Itē ibidē. venter serpētis est strictus. ⁊ est silis intestino amplo. ⁊ si fuerit naturaliꝫ puꝰ hz fel in intestinis. ⁊ si fuerit magnꝰ sup epar. Item idē li. viij. Omia aialia ampli ⁊ recti intestini sūt gulosa valde. q. ꝓ̄pē diminutōem vsus cibi ⁊ indigestionē eiꝰ aūt superfluitatem cibi indigestā. ⁊ cito exit cibꝰ. ⁊ iō appetunt multū ⁊ ꝯtinue q̄runt cibū. Lōtingit aūt pati viscera ⁊ intestina multiplr vt dicit cōstan. li. ix. c. xxvi. Oñq; ex colerico hūore vel ex melancolico substantiam intestinoꝝ corrodente. ⁊ fluxū dissenterie inducēte. ⁊ hec passio pessima ē ⁊ mortifera. vt dz in amphoris. Solutio ventris in cuiꝰ initio colera exit nigra. ē mortale. Itē q̄ñq; ex ipsoꝝ viscer̄ interiori p̄cussura ⁊ vulneratōe. ⁊ hoc vel ab exteriori apostemate putrefactionem ⁊ punctūrā in pāniculis ipoꝝ viscerum inducēte vel ab exteriori lesiōe. Itē q̄ñq; ex interclusione vnctuositatis pāniculos ⁊ neruos extēdēte. ⁊ ille dolor grauis est intantū vt aliq̄n intestina penetrari videant. Itē q̄ñq; ex hūore grosso ⁊ fleumatico inferiores ptes intestinoꝝ obturante. ⁊ stercoꝝ exitū. phibēte et yliacam passionē vel colericā inducēte. Vñ hic morbus pestilētialis ē ⁊ mortalis. raro sanitatē suscipiens. ⁊ sepe die secundo vel tertio interficiens nisi celer⁹ succurrat. Leteras intestinoꝝ passiones quere infra in tractatu de infirmitatibus de colerica passione ⁊c.

Capitulu. XLIII.

De renibus.

Renes vt ait Varro sunt dicti. eo q̄ obsceni hūores ab his nascuntur. Hā vene ⁊ medulle tenuē hūorem desudāt in renibꝫ q̄ liquor rursus a renibꝫ a calore venereo resolutꝰ recurrit ⁊ ad loca genitalia se diffūdit. vt dicit. Loc aūt in lateribꝫ spondiliū dorsi in q̄bus ē sedes renū dicūtur lumbi. q̄ sm ysidō. ob libidinis lasciuiā lūbi sūt dicti. qz in viris a renibꝫ ⁊ lūbis est cā veneree voluptat̄. De renibꝫ aūt dicit ꝓstan. q. fuerūt facti vt ab epate aq̄ticū sanguinē sugentes eū depurarēt ⁊ eius colamentū. s. vrinā ad vesicā p meatus vrinales trāsportarent. qō etiā dicit haly sup tegni. Ordinauit inq̄t creatoꝝ sūmꝰ duos renes vt attrahant aquositatē sanguis ab epate. et eaz trāsmittāt ad vesicā expulsōis gratia dicit aresᵗ. li. viij. Renes inq̄ fuerunt creati. ꝓpter vesicā vt sic opatio vesice esset melioꝝ ⁊ pfectioꝝ qz renes sūt ad colandū superfluū hūidi decurrentis ad vesicā. Item idē. Renunculꝰ dexter altioꝝ sinistro est in omni aīali hn̄te renes. q. calor in dextra pte fortioꝝ est vel superioꝝ. Itē idē. In oīb⁹ anīalibus renes hn̄tibus renunculꝰ dexter est minoris pinguedis q̄z sinister ⁊ altioꝝ. qm̄ natura i dextera pte leuioꝝ est ⁊ maioꝝ motus ⁊ caloris. calor aūt dissoluit ⁊ cōsumit pinguedinē Itē renes sunt de vltimis mēbris interioꝝ. ⁊ propē b indigent magno calore. Recollige igitur q. renes sunt calidi ⁊ natalis caloris conseruatiui frigiditatis ⁊ debilis sponduliuꝫ sunt tēperatiui. a ꝑcauitate epat̄ aquosi humoris attractiui. sanguis colatiui virtutis naturalis cōfortatiui. hūoris seminalis generatiui. porosi rotundi. pinguedine cooperti. carnosi quippe sūt et porosi propter faciliorē aquose superfluitatis attractōnem. rotundi ne colligant aliquē hūorem ad putrefactiōem pinguedie sūt muniti ne ex frigiditate

ossium vel si aliquam sustineant lesionē recipiūt aūt renes ꝙsdam venas stomachi ab epate egredientes ꝗbus humor in sēa digestiōe superflu⁹ referr ad ipos renes. vnde opilatis illis venis z in suo officio impdiūt renes vna cū epate patiunf Eccidūt aliqñ in renib⁹ varie passiones. vt dic cōstan. li. ij. ca. xxxvij. q̄ si vne epatis p̄cludūtur ab hūore sanguineo ad sui nutrimentū vel pauperantur vñ necessario extenuātur. si ꝛo meat⁹ eoꝝ inferiores caloꝛe z frigoꝛe constringanf ex p̃ntia hūoꝝ supflui eoꝝ substā; tiam subintrātis nimis extēdūf z dilatanf. z p ꝛseqũs corrūpūtur. vel humores vesiccati purificantur. z in calculos cōuertūtur. Multisetiā alijs modis patiunf sicut ex apostemate vētositate frigoꝛe nimio vel caloꝛe.

Capitu. XLIIII.

De vesica.

Vesica sm ysidoꝝ a vnti capacitate est dicta. Hā p venti cōtractionem aperiſ z dilataf/ sicut ecōuerso p̄r venti emissionē ꝛtrahiſ z artaf. Vocatur aūt vesica p diminutiōem a vesica dicta q̄dam pellicula pendens in gutture auis sic burſa in q̄ volucꝛ primo recipiūtur cibaria q̄ in p̄dicta vesicula digestioni secūde in iecoꝛe faciēde separantur. z in codē folliculo tanq̄ in p̄mptuario proprio ꝛ futurā eliuie reſuātur. Iz vesica ꝓut hic sumiſ sm cōstan. est pānículus duꝛ. rotūdus. ꝛcauꝰ sic saccus in oñi parte clausus excepto solo orificio superioꝛi. Fuit aūt substātia eiꝰ dura ne acumie vrine cauꝰ ē receptaculū ledere tur. Fuit aūt ex oi pte clausa inferiꝰ vt liquoꝛ subito attractꝰ inuolūtarie expelleref. Cū p vnū z idē foramen vrina ingreditur p qđ egrediſ. vt pz in anathomia. Fuit etiam rotundū vt in augmētū colamēti sanguis dilatetur. z ad ipiꝰ susceptionē capaciꝛ redderef. Dic ei aresto. li. xiij. q̄ oñe anial hñs pulmonem multū sitit. et ꝓpterꝫ indiget cibo hūido plusq̄ sicco. et iō fuit necessaria vesica ad recipiendū hꝰ supfluitatis hūiditatem. Itē ibidem. Nullū anial hñs plumas aut squamas aut coꝛtices siue testas hꝫ vesicam oīno p̄ter toꝛtucā marinam aut silueſtrē. Nam supfluitas in hmōi aniſalib⁹ transit in nutrimētū pluma z squamaꝝ z hmōi. Itē ibidē li. iij. Oñe anial generans hꝫ vesicā. ouans aūt nō p̄terq̄ genꝰ lacertaꝝ. z nō exit hūiditas a vesica mortuoꝝ. et forte aggregatur in vesica supfluitas sicca z ex eo ꝛtingit lapis. Itē ibidem li. vi. In aialiꝰ carēte vesica ē vna via apparēs exitus stercoris z supfluę hūiditatis.

Capitulū. XLV.

De vrina.

Vrina sm ysaac est colamentū sanguis z aliꝰ hūoꝝ exactiōe nature generatū. Haꝫ ab epate sumit initium. sed in renib⁹ recipit substātiā z colorem. aquosa ei substantia sanguinis p q̄sdā venas subtiles trāsmittaf ad renes nutriendos. Cñ cū ad renum vꝛtate fuerit regionē vbi colatur et ad modū seri eliquati vꝛuraf. z vi cafloris epatis z renū tingiſ z colaf. et sic vesudans p poros vritides in vesicā in ipsiꝰ ꝛcauitate adunaf. Cū hec substantia hūida z liquida a vesica emissa ē vrina sic dicta. qꝛ est vritiua z mordicatiua. qꝛ vt dic Egi. Qđ tangit mordet vesiccat z vrit. vritiuā enim z vesiccatiuā habet naturā. vñ valet ꝛ scabiem serpiginē. z impetiginē. z ꝛra pustulas z vlcas si patiens inde se abluerit in potu splenēticis ꝛfert mūdat vulnera putrida z loca sanioſa Cū felle etiā accipitris colliuata z oculis caute limitis immissa pannū coꝛrodit et velet maculas oculoꝝ. sicut expſſe dic Constā. z galienus. et iō vrina nō est abhoꝛrenda. qꝛ i multis vtilis est z accepta. Dicif etiaꝫ vrina ab vrith greco. i. demonstratiua. Demonſtrat enī interiora. qꝛ vt certificemur de interioꝛib⁹ vrine iudicio duꝛimur. demonstrat enī vtutē naturalez in epate z in alijs membris inferioꝛib⁹ per vrine substantiā z colorē z materie p eius sedimen siue subsistentiā quā medici ypostasim vocant certificamur. Hā si fuerit illa residentia in fundo vasis

alba pinea coadunata non diuisa fortitudinē ꝛegnat virtutis.ꝛ cōpletā actōnem calozis naturalis in ipsis mēbris. Per mediā autē regionē vrine quā medici enozmiā dicūt ꝛ media regiōe corpis.i.ꝛ corde ꝛ sibi adiacētibus iudicamus.nā si vrina in medio fuerit in colore ꝛ substantia bene dispsita nō liuida. nō volubilis aut obscura.vel obūbrata spūalia mēbra iudicat esse sana. Similiter p ptem vrine supiozez quā nephilem nūcupant ꝛ fortitudine virtut animalis in regione capitis ꝓnosticamus Nam si nō fuerit circul⁹ nimis grossus. nō igneus. nō liuidus. nō viridis.non granulosus.sed in colore ꝛ substātia tēperatus cerebrū ꝛ oīa alia mēbra animali virtuti seruiētia ꝛnūciat esse tuta Si vero cōtraria signa fuerint in vrina contrariā ꝛegnāt corpis dispositōem Judicaf autē precipue vrina ꝑm substātiam ꝛ colorē. Nam alīō signat quando tenuis est in substātia quoniā humoꝝ dominātis siccitatē.aliud qñ est mediocris.quia tūc ꝛegnat tempamētū siue equalitatē ꝛ mediocritatē ꝑm colorem autē iudicaf.quia multi sunt colozes.s. ꝓx.vt dicit Jsaac et Egidius.quoz q̄dā calozis vel frigiditatis intēsionē alij remissionē alij mediocritatē pretendunt. Nā remissus calorē ꝛegnāt glaucus lacteus ꝛ hmōi.Intēsum vero a rubeo subrubeus.Mediocris vo subcitrin⁹ ꝛ subrufus.Inter quos quidā ꝛegnāt mortificatōem.vt niger.viridis.liuidus.q̄daz indigestionē albus lacte⁹ glaucus.q̄daz digestiōis impfectōnem ꝛ impfectā incoatōem.vt subpallidus.pallid⁹ Quidā pfectam digestionē.vt citrin⁹ rufus Quidā excessum siue excedentē intēsionē.vt subrubicūdus.rubicūd⁹.Quidam adustionē.vt in opstiañ. Quidā supadustionē ꝛ mortificatōem.vt niger viridis. Nigredo tamē causaf quādoq̄ a frigiditate calorē naturalē penitus extinguēte. sicut pretendit liuiditas.sed quando pcedit ex vltiata adustione tūc pcedit viriditas. Jstorum autē colorū causas dicere nō pertinet ad hoc opus. sed qui eas scire voluerit libros Jsaac ꝛ Theophili Constātini. Egidij legat. in q̄bus tractatur pfectissime de vrinis sed ista ad presens hic sufficiant.

Capitulum quadragesimūsextum. De ventre.

Venter vterus ꝛ aluus inter se differunt.vt dicit Jsido. Veter enī est qui acceptos cibos digerit ꝛ apparet extrinsecus. Et est dict⁹ vēter.eo q̄ per ventrē veniat cibus ad totū corpus Alluus est qui cibū recipit ꝛ purgari cōsueuit. Uterū sole mulieres habent in quo cōcipiūt et dicitur vterus. eo q̄ fetu impleatur interius.vt dicit Jsidorus. Est igit̄ venter nutrimēti totius corpis receptaculum.vt dicit Cōstanti.membrorū nutribiliū sedes prie digestionis ꝛ secunde fundamentū cui⁹ creatio es carnosa calida et humida.et hoc ꝓpter digestionis necessitatē panniculis diuersis circūdatur ꝓpter interiorem cōseruatōnem.cui⁹ dispositio est rotunda ꝓpter liberiorē cibrū nutribiliū collocatōem. Oblonga fuit ꝓpter facilioꝛem ipsius cū supioꝛibus et inferioꝛibus cōiūctōem siue colligatōem Jn medium enī locum in corpe sibi vendicat. vt nutrimentū inferioꝛibus ꝛ supioꝛibus membris distribuat ꝛ trāsmittat. Est igitur venter inter oēs ptes corpis molliоꝛ ꝛ infirmioꝛ et tamen ceteris est vtilioꝛ: Nam tanḡ nutrix corpis p omnib⁹ alendis corpis membris cibos recipit ꝛ ꝛcoquit ꝛ ad singula mēbra ꝛbita nutrimenta ꝛriuat ꝛ transmittit. Superfluitates multas ꝓpter aliorum mēbroꝝ nutrimentū in se recolligit.sed eas diu ferre nō sustinēs ipsas a se reiicit ꝛ expellit. Ex mala dispositōe membrorū nutribiliū que intra se cōtinet.diuersas infirmitates cōtrahit aliquando ꝛ incurrit.que quidē passiones tanto sunt periculosioꝛes quanto ventri ꝛ alijs vitalibus sunt ꝓpinquioꝛes. Patitur siquidē sepius ꝓpter nimiā repletionem. et tunc nō curatur nisi p cōtrariam euacuatōem. Et ecōuerso quādo molestatur ꝓpter nimiā inanitiōem ei succurritur p contrariā repletōez. sicut

dicitur in amplioris. Quecūcq enī egri
tudines ex plenitudie fuerint euacua
tio sanat et quecūcq ab inanitōe soluit
plenitudo. Item actōes ventris fm di
uersitatē tpis variant. Nā in hieme na
turalis calor in interioribꝰ ventris con
clusus fortiꝰ opatur. vñ appetitꝰ in hye
me magis accidit ⁊ digestio fortior ge
neratur. qꝫ vt dicit in amplioris. vētres
in hyeme ⁊ vere sunt calidissimi natura
⁊ somni longissimi.

Capitulū quadra
gesimumseptimū. De vmbilico.

Vmbilicus mediꝰ est corpis locꝰ
sic dictus. q̄si illiozū vmbo sicut
vmbo i medio clipeozū locus est
dictus. Ex vmbilico enī infans impen
dens nutrit. Est enī vmbilicus fm Cō
stantinū ex neruis venis ⁊ arterijs com
posit⁹ quo mediāte fetus sanguinē subti
lem attrahit ⁊ sugit ⁊ p ipsas arterias
spiritū recipit. Rumpit autē vmbilicꝰ
iuxta matricē dū fetus egredit. et cum
fetu exit. quē obstetrices ligāt quatuor
digitoz longitudine. et ex hac ligatura
fiūt extremitates vmbilici et rotūdita
tes. Hucusq Constan. Sup Ezech. āt
xvi. dicit Hiero. sic. Naturale est infan
tibꝰ ortis p̄io vmbilicū p̄scindi. tertiū ad
sanguinē diluendū aqua lauari. tertio
humorē puulozū sole siccari. q̄rto tene
ra corpa pannis stringi ne membra dif
fluant. ⁊ hic ceprauent. Ibidē etiā dicit
glosa gregozij q vmbilicus est quo fetꝰ
alit⁹ in vtero sicut arbozes ⁊ virgule per
radices humore occulto terre nutriūt.
In vmbilico autem sita sunt genitalia
mulier. sicut in lumbis genitalia viro
rū. ⁊ ideo vmbilici nose luxuria designat
in Job. xl. Virtus eius in lūbis eius. ⁊
fortitudo eius in vmbilico ventris ei⁹.
De vmbilico aūt dicit. Arist. in li. xiij.
q oīe animal generās ⁊ ouās habz vm
bilicū tpe part⁹ ⁊ cū crescit ptus auis.
latet vmbilicus. ⁊ nihil omīno apparz.
quoniā cōtinuat cū intestino p aliquā
ptium venaz. Itē idem. li. xvi. Creatō
vmbilica nō est nisi cortex cōtinens ve
nas. ⁊ cū vmbilico cōtinuat. ⁊ currit san
guis a matrice p venas vmbilici q̄si per
canale ad pueri nutrimentū. Crescit
ergo cōceptū p eē vmbilici. vt dz i eodē

Capitulū quadra
gesimumoctauū. De genitalibus

Genitalia sunt ptes corpis vt ⁊
nomē ipm docet. q̄ gignende so
bolis virtutē acceperūt. vt dicit
Isid⁹. Dece etiā pudenda p̄e verecūdia
dicunt. vñ ⁊ tegunt. ita q nō ꝓfit eandē
spēm decoris sicut alia membra que in
promptu sunt locata. Et ideo reputant
inhonesta. inter q vnū dicit veretrū. vel
qz viri est tantū vel qz membrū est vere
cundū. vel qz ex quo virus emittit. Nā
p̄prie dicitur virus ille humor a viri
natura fluens. vt dicit Isid⁹. Sunt etiā
alia mēbra virtutis generatiue funda
mēta. scilz testiculi. diminutiue a testib⁹
dicti. quoz numer⁹ incipit a duob⁹ fine
quoz testimonio nō est aliqs vir p̄fect⁹.
hi semen calamo administrant. quod a
spine medulla ⁊ a renib⁹ suscipiūt gratia
p̄creandi. Hucusq Isido. fm Constā
tinū substātia eoz cōpsita est de carne
glandulosa. alba. molli. ⁊ rara. et hoc fit
ꝓpt⁹ calozis obseruatōez. ⁊ sanguinis
immutatōem in altedinē. quod fit p ve
hementē calozem in ipsoz substātia san
guinē decoquentē. ⁊ in altedinē ꝛmutā
tem. Et dicunt hec mēbra principalia.
quia p̄cipalis actōnis virtutis natu
ralis scz generatiue sunt. ꝓprie instrumē
ta. que si p̄cisa fuerint. vigoz virilis sex
us enerua. ⁊ masculina cōplexio in fe
mineā alterat. Et ideo fm Aristotelem
libro. iij Eunuchi quādo castrātur ante
pollutionē in somno nō oritur in corpe
eoz post hec pilus. Si vero castrent post
pollutionē p̄ter pilos pectoris oēs pili
defluūt ⁊ efficiūtur effemiati et molles
animo ⁊ corpe imitecilles. Unde Arist.
libro. viij. voces hominū quādo castran
tur mutant ⁊ efficiunt sicut feminarū ⁊
forme eoz alterātur ⁊ figure. Animalia
autē quādo castrātur in iuuētute effici
unt maioza. sed si castrent post p̄fectiōez
nō augmentātur. Cerui etiā si castrent

post pfectōem nō augmentātur. Cerui etiam si castrētur ante crementū cornuum nō oriunt eis cornua. et si post ortū castrent. nō vlterius crescūt cornua amplius. nec mutāt cornua. nec ejcūt ea sicut faciūt non castrati. Dicit etiā ibidem q si vituli nō castrētur cito post annū remanent pui. z dicit quādo castrantur. extrahūtur radices neruorū. et si acciderit loco vulneris apostema. crematbunt testiculū abscisum. z ponūt cinerē super apostema. Et quēdā animalia castrantur solū propter testiculos sicut castores qui etiā quādo psequūtur auena toribus ipsis ventib⁹ truncant testes ne vlteri⁹ psequātur. Dicit etiā q onagri masculi castrant filios z eis ventibus testiculos pscindunt. sed matres a masculis occultant eos. z pcauent eis a maribus ne castrent. Item dicit libro. xvi. q auiū testiculi post tempus sibi ad coitum a natura reputatū efficiūtur pauli intantū q tunc nō apparēt. sed tūc quādo instat amoris tēpus crescunt valde.

Sunt igit illi testiculi cum alijs membris sibi administrātibus humoris seminalis principiū. z eius primū z radicale fundamentū. Nam vt dicit Constantinus. Deus ad animaliū generatōem cōuenientē cōuenientia preordinauit membra in qbus inseruit materiale principiū generatōis. quod quidē sine amoris affectu nō potest produci ad effectū talem. membris genitalibus siquidē inseruit insepabilitatē et appetitū. vt vnū quodq animal ad cōseruatōem speciei et multiplicatōem sui animaret. z hoc quidē diuino nutu factū est ne forte abhominato coitu ab animalib⁹ generatō euitaret. ad generatōis autē talis cōpletōnem necesse est duo animalia cōuenire scz masculū et feminā. ex quor semie mutuo procrearet quodlibet individuum. ita q in vno scz generātium. scz in femina essz quasi principiū materiale z passiuū. In masculo vero esset formale principium z principaliter effectiuū. Et iō dicit Aristoteles libro. v. q generatio animaliū duplex habet principiū scilicz marē et feminā. Ex mare autē principium motus est sicut forma. Femina autem est sicut materia. ex cōmixtione autem vtriusq fit creatura z creatio embrionis z cetera. Ex predictis igit deus membra generantiū vt alterum emittere semināle principiū alterum reciperet. Et hec membra taliter a deo sapientissime sunt formata. vt ad opus suum nec melioza possunt eē necz pfectioza. vt dicit Constantinus. Sz certe his membris plurimi abutūtur. quoniā ipsis ad generatōis fructū nō vtunt. sed pot⁹ cōtra ratōis ordinē z nature iura nō ad seruiendū proli. sed pot⁹ turpitudini ac libidini eadē complere dinoscūtur. Et iō de ista materia dignū duxi sub silentō pretorire ne forte sermonis explanādo originē progressum vel finē videar carnalibus occasionē cogitādi carnalia ephibere. de hoc solū admonēs vniuersos ne quis putet predictor membror officio eē p libito abutendū. nā quicūq p ter legitime generatōis cōcessum vsum voluptarie membris genitalib⁹ ludibria libidinis exercuit deū nature parentē z generatorē iā pdidit. nec in generatione iusto rū nisi cū digne penituerit locū inter filios glorie possidebit. Haz abusus generatiue preter patris luminū iniuriam z quā meret offensam tollit grām. vulnerat naturā. pdit societatē angelicā. acquirit gehennā. denigrat famā. euacuat substātiam. z spoliat gloriā sempiternā vt dicit Ambrosius.

Capitulū quadragesimūnonum. De matrice.

Matrix in femina est singulare membrum ad modum vesice dispositū ad susceptōnem humoris seminalis a natura reputatum ad quam tāq ad muliebris corporis sentinā cōfluit humoris menstrualis superfluitas. q propter menstrualem fluxum et reflux um menstruum est vocatum. eo q circuitu lunaris luminis solet accidere. hoc superfluum. vt dicit Isidorus. Dicit enim muliebria nuncupātur que in mulieribus durant naturaliter q diu viget in eis vis concipiēdi quibus totaliter

vficiẽtibus vficit cõceptõis virtus Et dicũtur mulierbria. quia in solis mulieribus hẽ infirmitas inuenit. Haz sola mulier animal mẽstruale est. vt dic Isidorus. cuius cruore cõtacte fruges nõ germinãt moriũtur herbe. amittũt arbores fructus ẽc. Huius sanguinis proprietatẽ et naturã quere supra libro. iij. in tractatu de humoribꝰ. Hoc menstruum est humane generatõnis principiũ. hoc nobiliũ et ignobiliũ est cõmune in matris vtero nutrimentũ. Undẽ ãget nõ stre natiuitatis irrigat et nutrit infantulus q̃diu in matrice cõseruatur. Habet autẽ duas cellulas siue cõcauitates dextrã scilicet in qua masculꝰ generat. et sinistrã que cõceptioni femine reputat fetus autẽ inter duas cõcauitates conceptus vtriusq; sexus dispositõem habere cõsueuit. In anathomia autẽ dicit q matrix tres hz cellulas a dextris tres masclo appropriatas. et tres a sinistris feminis reputatas. In medio vo nascitur hermofrodita. in matrice vero concipit fetus qui a fouẽdo est sic dictus cuꝰ folliculus siue pellicula qua circũdatur secũdina dicit que simul cũ infante nascitur. et si in matrice casu aliquo post partuz in vtero mãserit piculum inducit nisi nature vel medicine remedio expellatur. Subiacet autẽ matrix ipa mlꝭ tis passionibꝰ. quãdoq; patit supfluoz humoz retentiõem. ẽ hoc ex viscoso humore ozarum venarũ opilante vel ex frigiditate coartãte vel ẽ siccitate cõsumente. et hẽ diuersitates dinoscũtur p signa ppria. Item quãdoq; patitur nimiũ humorũ menstrualiũ fluxũ ẽ effusionẽ. et hoc vel ex nimia abundãtia quã natura nõ potest retinere. vel ex nimia acumis humorũ violentia. ẽ hẽc passio si antiq̃ fuerit vix curat. ex quo eni orificia venarum lõgo tempe sunt apta difficile consolidãtur. Item patitur matrix suffocatõnem. in qua passione videt mulieri vehe suffocari. matrice spiritualia comprimente. quod cõtingit ex nimia humoz repletõne matricẽ extendẽte vel corrupta ẽ venenosa fumositate a corrupto humore resoluta vacuitatem matricis replente ẽ extendẽte. Uñ matrix repleta supius eleuata cõprimit spiritualia. vnde mulier pene suffocatur. Item quãdoq; patitur ꝓcipitatõem quãdo vehemoz sui vel sinistroꝛsum plus debito inclinatur. vel de loco suo exterius egredit. quod accidit ex nerꝝ ipsius relaxatõe ex supfluis humoribus ipsam matricẽ aggrauantibus. Item patitur aliquãdo apostematis interioris punctura ẽ dolorẽ. vt dicat Constãtinus. ex humoribꝰ collect ad apostema. vnde sequitur punctura dolor grauissimus ẽ arsura. Item patit post impregnatõem dolorẽ et distensionẽ ex motu fetus ẽ maxime circa ptum. tunc eni mouet motu fortiori Uñ necesse est tũc tpis matricẽ cõcuti atq; ledi. maxie autẽ patitur quando in ptu se exonerare nititur. et exitus fetus a casu aliquo impedit. qõ ꝓtingit aliquotiẽs ex angustijs viarũ ipsi matricis q̃nq; ex pinguedine mulieris. aliq̃n ex nimia fetꝰ magnitudine ẽ debilitate ac defectu vtutꝭ expulsiue in corpe puturiẽtis. aliq̃n etiam ꝓtingit fetũ ee mortuũ. ẽ iõ nõ adiuuat mouẽdo ad exitũ siue ad ptũ. ẽ aliq̃n credit se mulier habere puer ẽ gestat in vtero aliqõ frustulũ mẽstruosum sic narrat Aresti. li. xviij. Accidit etiã mulieribꝰ pꝰ impgnatiõez infirmitas q̃ mola dr. putabat ei q̃dã mulier q pꝰ coitũ viri esset impgnata ẽ inflabat vẽtre eiꝰ. ẽ apparuẽrũt in ea signa impgnatõis. ẽ cũ ꝓuenit tps pariẽdi ñ diminuebat in ea tumor vẽtris ꝫ sic mãsit p tres ãnos. tandẽ peperit frustũ carnis ita duz q vix potuit ferro diuidi. ẽ tale frustũ mola dr. ẽ hoc q̃dẽ accidit sicut dr Arist. ibidẽ. qñ videlicet fit suffocatõ ꝓcepti ex pauore ẽ humore male digestiõis. qz tũc generatur frustũ. qõ q̃dem mola dr in matrice. ẽc. Istis ei ẽ multis alijs patit miseria matrix mater nra. ẽc. Sequit aliõ capitulũ.

Ca. L. De natib⁹.

Nates dicũt eo q ipe innituntur dũ sedem⁹. vt dr Isid. Uñ ꝓglobata ẽ ei caro ne pmẽt carnis mole dolẽt. In ipis eni fert trũcꝰ corpis q a collo incipit ẽ vsq; ad nates se extẽdit

vt dicit ysidorus. Hates sm Constan. sunt nerwose. 7 ꝫ ꝓpt coratiõ 7 femor cũ trunco corpis colligationẽ. et ideo fuerunt carnose ad temperãdum nerwozũ et etiaz ossiũ frigiditatẽ. 7 etiã ad wfendendã nerwoz sensibilitatẽ. vt dicit cõstantin⁹ li. iij. c. viij.

Capitulum LI.

De femoribus.

Femora dicũtur eo q̃ ex illa pte corpis viri a femis discernuntur. Extenduntur autẽ ab inguinibus vsq; ad genua / 7 mouẽtur femora in coxis quorũ concaua wtebra dicuntur. Coxe vero quasi coniuncte arti dicuntur. Flectũtur autẽ femora intus et non extra. subtus scz 7 nõ supra. sicut brachia. Hñ a quibusdã frustragines nuncupãtur. vt dicit ysidor⁹. Sunt aũt femora ex magnis ossibꝫ composita. vt dicit constan. li. iij. c. viij. tota quidez a supiori parte concaua. a pte anteriori gibbosa duo habentia acumia. Fuit autem necessaria magnitudo. vel quia totius corpis sunt ossiũ fundamẽta. vel quia maiores portãt lacertos 7 nerwos per quos fit pdũ motio volũtaria. fortitudo ptis exterioris fuit necessaria vt locũ haberent lacerti et nerui / qui si essent intrinsecus cõtristarentur et lederent. Sunt aũt eadem intrinsec⁹ aliquãtulum rotunda. et hoc fuit necessarium. q̃ si ex vna parte tantũ tortuosũ esset totũ corpus / esset tortum 7 non rectum. concauitas insup fuit necessaria cũ gibbositate interiori. vt firmior esset incessus eoz. Concauitas fuit necessaria vt cauitatũ crurũ essent subintratiua sunt etiã femora carne 7 musculis munita. vt ossa haberent tutelã ab intrinseca lesione. 7 etiam frigiditatem ossium temperarẽt. Sunt etiam versus partes homis supiorem grossiora. ad partes vero inferiores graciliora. 7 hoc erat necessarium vt tanq̃ media inẽ extrema wbitam hẽnt cum vtriusq; ꝓportionẽ.

Capitulum. LII.

De genubus.

Genua sm ysiñ. ꝺiunctiões sunt femor 7 crurũ. Et sunt dicta / eo q̃ i vtero genis sunt ꝓpita. Coherent enĩ sibi 7 cognata sunt oculꝫ lachrymaꝝ indicibꝫ 7 muscꝰie. Hã a genio genua dicũt. Luz enĩ ꝺs gignit. ita formatꝫ vt genua surſum sint quoꝝ ꝺiunctione oculi formãtur vt cõcaui. aut reconditi efficiant sm ꝓbum plsi. Genua cõprimit arta gena. Inde est q̃ cum hõmines ad genua se ꝓsternũt facilꝫ lachrymant. Voluit enĩ natura eos vteri materni rememorari vbi in tenebris consedebãt antecꝫ ad lucẽ wnirẽt. huc usq; ysiñ. Sũt aũt sm cõstan. li. ij. c. viij ossa q̃dam rotunda cartilaginosa atq; cõcaua. Fuerũt etiam rotunda 7 vt crura et coxa in ipoz cõcauitate facilꝫ iungerentur / nerwosa sunt. vt ꝺ facili crura a superioꝝbꝫ sepentur. propter ꝫ etiaz sunt nerwosa vt actiones spũs aĩalis ad motũ gressibilez faciendũ ad partes inferiores transmitterẽtur. Depauperantur aũt genua a carnositate et pinguedine ꝓpter motꝰ ꝓtinuitatem. Si enĩ essent nimis carnosa / tunc de facili opilarent. 7 sic actões vtutis sensibilis per aliquã carnis grossiciẽ impedirẽtur. Hñ 7 genua q̃ nerwosa sunt valde 7 sensibilia sunt de facili lesionẽ incurrentia q̃ nerui sensibiles inter⁹ vel exterꝰ aggrauãtur. vt dicit constãtinus.

Capitulum LIII.

De cruribus.

Crura a currẽdo sunt dicta / q̃ bis currimus 7 gressum facim⁹. Et sunt dicte tybie. quia tybie sunt similes siue tube in specie 7 longitudine. vt dicit Isidorus. Sunt autem crura sm Constantinum inter femora et pedes inter media. quibusdã nerwis 7 lacertis cũ inferioꝝbꝫ concatenata per q̃ influẽtia gressibiliꝫ motus 7 regimẽ virtutis ad pedes wniuaf Sunt aũt crura ex ossibꝫ fortissimis cõposita q̃ tanq̃ columne corpis ad wferendã ipsiꝰ molẽ sũt abilia. Sunt etiã q̃busdã musculi 7 carnositate a pte wstra superiori vt sic in cõplicatione eoz cum femoribꝫ. nec ab

eis reciprēt nec eis inferrēt offēdicula Unde tāq̄ culcitra ad molē corpis sup portandū. carnositas ip̄or cutiū in pte supiori interp̄ ē collocata Sūt etiā neruosa. vt sic ad motū velociorē eēnt fortiora Sūt etiā medullis plēa. vt vtus vitalis z aīalis p neruos z arterias diffusa custodiref. z ossiū siccitas medulle humectatione irrigaref. vt dic̄ cōstan.

Capi. LIIII.

De pedibus.

Pes vt dicit ysid. ōr a pedes grece. Hā pedes q̄dē altet nis motiū solo fixi iceduīt Est aūt pes extrema pars ip̄i⁹ hom̄is sustentās etiā pondus toti⁹ corpis. Cōponit aūt fm cōstan. ex ossibꝫ q̄dragintaq̄tuor. quor duo sunt calcanei. duo manicule. raste pedum decē digitor triginta. Est aūt subt⁹ carnosus in extremitatibꝫ plan⁹. in medio aliq̄ntulū p̄cauus. ō carnosus vt ossa et arterie. duricie tuerenf. Plan⁹ fuit vt suppposita facili⁹ portarenf. ideo cōcauus fuit vt si pes acuto supponeref. ad concauū locū refugiū haberef. diuersis ligaminibꝫ z neruis ossa pedū colligant q̄ fuit necessariū ad mai⁹ robur propt̄ fortiorē corpis sustentatōē. z vt pedes motū hēnt leuiorē. Variant aūt pedes in aīalibꝫ Dic̄ enī aristt. li. viij. Quedā aīmalia pedes habentia hñt pedes anteriꝰ z posteri⁹. Et q̄dā in lateribꝫ sic̄ anial hñs sanguinē z multipes. Et hoc genus habet p̄priū q⁹ pedes eius sūt in anteriori corpis. Et cā illi⁹ est q⁹ ps anterior z posterior sunt adunate in loco vno. Itē ibidem dicit q⁹ natura posuit loco manuū i q̄drupedibꝫ pedes anteriores. Pedes aūt posteriores sunt necessarij. vt portent pondus aīaliū. Et fuit hoc necessariū vt essent q̄tuor pedes in quadrupedibꝫ. Hā ad terrā totū corp⁹ naturaliꝫ inclinaf. z etiā ad terraꝫ mouef toto brutali appetitu. Et ō necesse fuit tot fulcimētis erigi. vt possent abilius z faciliꝰ motu p̄gressiuo p̄gere et moueri. Ideo etiā fuerūt pedes posteriores necessarij. q⁹ sicut dic̄. aristt. q⁹ ps anterior oīm animaliū quadrupedum maior est z spissior pte posteriori. Et ō vt faciliter possent erigi z moueri posterius sicut et anterius pedes posteriores sunt necessarij. Sic suo modo est ō pueris. scilicz quia pars anterior est ponderosior inferiori. et propter hoc incedūt pueri super manus incuruati. et vtūtur manibus p⁹ pedibus in rependo. quia nō possunt eleuare corpora sua. quoniā superior pars corporis maior est inferiori. Cum ergo iuuenescit homo. augmentatur pars inferior. et attenuaf pars superior corporis magis inferiori vnde paulatim sursum erigitur. Dispositio autem quadrupedū est econuerso quia pars inferior primo est valde magna. sed in iuuentute proficit pars superior z eleuatur. Et propter hoc erit eleuatio capitis z anteriorꝭ partis equorum. multo maior q̄ partis posteriorꝭ Signum huiusmōi est sicut ibidem dicitur q⁹ pullus equinus pede posteriori tangit caput suuz. sed quādo intrat etatem nō potest facere idem. Item dicit arestoteles libro. ij. q⁹ pes sinister in animalibus in parte anteriori absolutus non est. nec̄ ita leuis motus sicut sinistra manus i hominibꝫ preter q̄z in elephante. Item Aresto. ibidem dicit q⁹ elephas in sedendo flectit pedes suos. sed non potest flectere quattuor simul propter pondus corporis. sed flectit pedes posteriores sicut homo. Item ibidē dicitur q⁹ volatile flectit pedes suos ad posterius. sed alas que quidē sunt loco manuū flectit ad anterius. Item ibidē etiam dicitur q⁹ pes dexter maioris est motus generaliter in animalibꝫ q̄z pes sinister. Et ideo dicitur q⁹ animalia q̄dam quādo ambulant primo mouent pedem dextruz sicut leo et camelus arabicus. scilicet dromedarius. Aliquādo tamen quedā aīalia mouēt pedē sinistrū sicut vulpes et lupus. qui habent pedes et tybias sinistre partis parte cōtraria longiores. Et ideo semp claudicant a dextris. a sinistris altius se erigendo et se ad dextrum deprimendo. Est itaq̄ pes dexter maioris caloris. motus et vigoris generaliter i aīalibꝫ q̄z sinister.

Et est signū ad hoc q̄s Balien⁹ sup am plexus. dicit q̄ mulier in vtero ferū gestens ⁊ iunctis ⁊ oppositis pedib⁹ dū subito fuerit vocata. si masculū habuerit in vtero. primo ad mouendū pedē dexterū admouebit. Si vero feminā gestauerit econuerso. Item dr ab eodē li. ij. ⁊. iij. q̄ oīe animal multor digitor in pedib⁹ est multor filior. ⁊ econuerso. Item lib. ij. Pedes oim q̄drupedū sunt ex osse ⁊ neruis ⁊ modica carne Similit ⁊ volatilū et bipedum p̄ter hoiem. cui⁹ pedes sunt subtus multe carnis. et hoc p̄pter ossiū et neruor multiplicū defensionē. Item sunt animātia vtentia pede loco manū vt simea in quadrupedibus. et psittacus et porphirio in volatilib⁹. Nam pedum adiutorio se iuuāt in cibando. Item ide li. xij. Nullū animal hns scissuras mltas in pede habet cornua. Et tñ oīe animal hns culmos in ore p̄minētes. habz vngulas pedis scissas sic aper. Item li. xij. Pedes in apib⁹ posteriores maiores sunt q̄z medij vel anteriores. p̄ter ambulationē. ⁊ vt cito eleuētur a terra q̄n voluerint euolare. Item li. xvi. Oīe animal q̄drupes hns multas scissuras in pedib⁹. vt leo canis lupus vulpes generant filios cecos. De pede vero recollige. q̄n pes est in vltimo animalis ad ei⁹ p̄fectionē longus plan⁹ ⁊ cauus. propt fortiorem vestigij impressionē. digitis etiaz distinct⁹ propt sui fortiorē tentionem. Osseus ⁊ neruē propt meliorē durationē. in animalib⁹ necessari⁹ ad eor erectionem et motionē. Insup ad eor defensionez. in volatilib⁹ scissi pedis ⁊ curui vngues ad victus acquisitionem. in volatilibus clausi pedis ad sui regimen in aquis et directionem. Et hec de pedum proprietatibus iam sufficiant.

Capitulum. LV.

De planta.

Planta pedis est extrema pars animalis a planicie sic dicta. Planicies enī in ea sic exigitur vt fortius terre imprimat⁹. vt dicit ysi⁹. duriori cute vestitur q̄z cetera ps corporis ne a spinis vl etiā ab alijs obicibus patiatur subito. ideo et animantiū pedes vngulis ⁊ etiā soleis muniūtur. ne de facili calcando offendātur. Plāte quoq⁹ etiam toti⁹ corpis mole ⁊ pondere oppriment⁹. ⁊ iō calceis et soleis indigent ne ledant⁹. vt dicit ysidorus ibē.

Capitulum. LVI.

De calcaneo.

Calcaneus posterior pars pedis est ⁊ inferior a calcando dictus quia eo terre vestigia imprimūtur. vt dicit ysi⁹. Et est rotūdus dispositione. vt dicē p̄stan. Et aliq̄ntulū oblōg⁹. Rotund⁹. ne de facili ledat⁹. oblōgus vt imprimat firmi⁹. Solid⁹ etiā fuit fauctus ne de facili p̄meret⁹. Ex mollib⁹ ligamentis cū caulla colligat⁹. vt sursum et deorsum facilius moueret⁹ vulnera sibi impssa difficilis sūt curatōis. tum propter paucitatē carnis. tū propē motus cōtinuatōem. vt dicē Constan. li. ij. c. p.

Capitulum LVII

De ossibus.

Dicto de p̄prietatib⁹ mēbror p̄ncipaliū ⁊ officialiū de consimilibus membris et eorum cōditionibus. nunc dicendū est. et primo de ossibus. Nam ossa sunt tot⁹ corpis solidamenta vt dicit ysidorus. In ipsis enī robur consistit animalis. Sunt autem ossa ab vsto dicta. quia ab antiquis vrebātur vel vt alij putant ab ore ossa dicuntur. eo q̄ in ore pateant. Nam vbi q̄z cute et carnibus tecta celantur excepto solo ore in quo ossa dentium demonstrantur. Compago enim ossa capitis sunt dicta. eo q̄ sūt compacta neruis velut glutino quodā adhereant. verticule autē dicūtur summe ossium partes. nodis grossioribus conglobate sic dicte. eo q̄ ad flexionem membrorum vertant ur. vt dicit Jsidorus libro. xi. Os est durior ⁊ siccior pars corpis animalis. Et hoc fuit necessariū. aut quia ossa sunt corporis fundamenta / super que totius corporis fabrica est sita. et ideo oportuit ea esse firmiora. aut q̄z ab exterioribus defendunt interiora

Sunt aūt ossa in corpe multa in specie diuersa. ꝛ ꝑpt maiorē corporis fortitudinē. vel ꝓpter motū leuioris facilitatē. vel ꝓpter cauendā nimiā corporis passibilitatē. Tāta em̄ est inter mēbra corpis colligātia q vno patiēte ossa cōpatiūt Vñ nasa fere ossa duplicauit mēbra vt si vnū p̄ateretur alterū ꝓpateret et iō vbi oportuit plura cōpegit ossa In q̄ntitate sunt diuersa. q ī magnis mēbris sunt magna. ꝛ in puis pua Itē sūt qualitate diuersa cū quedā sunt longa quedā rotunda. q̄dā ꝓcaua. q̄dā solida. Solida sunt q̄dē ꝓpt̄ maiorē firmitatem. Concaua vo ꝓpt̄ maiorē motū leuitatē. Haz q magna erāt ꝛ mobilia fecit ea natura ꝓcaua q̄ duabꝫ de causis medullis sunt plena. ne scz cōcauitate frangerent. ꝛ vt inde nutrirent. Vñ per euaporationē medulle p poros ossium carnes q̄ sūt ipsis ossibꝫ viciniores/ sūt ceteris dulciores. Sunt etiā ossa q̄busdā neruis inuicē cōstricta. ne ex nimio motu ossiū se iungerent/ ꝛ sibi inuicem efficacius cooperēt. In prima aūt ossiū cōiunctione inest quedā viscosa hūiditas vt leuiꝰ inuicē mouerentur Sunt etiam in extremitatibꝫ cartilagine vestita ne ex nimia ꝓfricatōe lederētur. huc usqꝫ cōstā. li. ij. c. ij. Scd̄m aresto. eni li. xij. ossa fuerūt creata ꝓpt̄ salutē corpis mollis q̄ natura eiꝰ est valō dura. In animali carēte ossibꝫ est mēbr̄ ꝓuenies ossibꝫ eor̄ defectū supplens sicut arista in piscibus. fiē ꝛ olim principiū venarū est cor vl̄ epar. sic spondile dorsi olim ossium principiū est sup qō fundant̄ et radicant̄ oia ossa sicut nauicla sup carinā suam Natura ꝛ aūt ossiū est cōtinua cū spondili. q̄n ossa spondilia sunt custodientia teneritatē corpor̄ aliū. et ossa q̄ vicinātur ventri sunt parua vt non ꝓhibeant tumorē ventris ꝓpter cibū assalis Itē idem. Ossa masculor̄ fortiora sūt ossibus feminar̄ generaliter ꝛ duriora et maxie ossa leōis/ q̄ ꝓpter sui duriciē ex se ignē mittūt more lapidis si ad se inuicē collidant̄. Ossa vo auiū sunt debiliora aliis ꝛ simil̄ piscū. Itē idē aristoteles li. ij. Ossa abscisa nō recrescūt sicut nec cartilago. q̄ creatio illi⁹ est ꝓpinqua creationi illor̄. cū cornua ꝛ vngule animaliū ꝛ auiū rostra p̄nt adignem mollificari ꝛ incuruari. ossa nec incuruant̄ nec mollificant̄ nec flectūtur. sed cōtundūtur. Itē idē aresto. li. xij. Animal hñs spinas loco ossiū est pauci sanguis Itē omne animal hñs dentes in vtraq̄ mādibula habet ossa medullata. ꝛ ipor̄ medulla simulis est pinguedini. Quedā tñ ossa sunt spissa ꝛ dura vñ vident̄ esse sine medulla. vt ossa leonis ꝛ elephant̄. q̄ medulla talium animalium latens est in poris ossiū ꝛ occulta. Recolligē igit̄ breuiter ex p̄dictis q̄ ossa sunt totiꝰ corpis fundamenta frigida dura ꝛ sicca et ꝓpt̄ dominū frigiditatis naturalis sunt alba fortiora ꝛ frigida ꝛ firma. interiꝰ ꝓcaua. medullis plena. ligamentis neruosis cōiuncta. cōtinuo se supportātia Hāminora sup maiora radicant̄ ꝛ maiora mirabili miro nature artificio coaptātur. Sunt etiā cute et carne vestita q̄si vtriusq̄ fulcimenta inflexibilia neruo naturali ūctura a calore carnis ꝛ sanguinis temperamētū recipientia. Sunt etiā ex se insensibilia. tñ vehemētē infertūt corpori lesionē. q̄n sunt conscissa vel confracta. et ꝑ ꝓpter neruor̄ vicinitatem. quor̄ ligamētis sunt inuicē cōiuncta. Cōtingit aūt ossa pati ex cā extrinseca sicut ex fractione. ꝓcussiōe. abscissione et iuncture egressione/ ꝛ hmōi. q̄nq̄ ex cā intrinseca. ꝛ hoc aliquotiēs ex materie furiose corrosione. vt patz in etisipila. i. ignē sacrū patientibꝫ. q̄nq̄ ex nimia humor̄ in iuncturis ossiū aggregatione ꝛ repletiōe/ vt pz in arteticis. et quandoq̄ ex medulle interioris corruptione vt accidit in leprosis. q̄ndoq̄ ex humoris medullaris cōsumptiōe/ vt accidit in ethicis ꝛ cōsumptis Dolor autem ossiū tanto est grauior ꝛ etiā periculosior/ quanto in pfundioribus ossium concauitatibꝫ radicatur Unde ossa corrupta carnē sibi p̄timā paulatim corrūpunt et putrefactionē inducunt ꝛc.

Capi. LVIII.

De medulla.

Medulla ſm Iſido. eſt appellata eo q̄ made faciat oſſa. Irrigat eni ⁊ cōfortat oſſa. vt ſcz eoꝝ tē/ peret qualitatē frigidā. Eſt autē medul/ la ſm Conſtantinū ſubſtantialiter ca/ lida ⁊ humida ⁊ ex puriſſimis ptibus ⁊ vnctuoſis humorib⁹ nutribilis in oſſiū cōcauitatibus generata. vñ ſua calidita te oſſium tēperat frigiditatem. ⁊ ſua hu miditate eoꝝ ſiccitatē irrigat. ⁊ ſua ſub/ ſtantiali ꝓprietate virtutē animalis nu trit ⁊ cōſeruat. Medulla eni influentiā ſpirituū recipit a cerebro ⁊ p̄cipue me/ dulla oſſiū ſpondiliū. que a phiſicis nu/ cha appellatur. ⁊ hec medulla mediantī bus q̄buſdam neruis ſubſtantiā ⁊ mo tum membris ſub collo poſitis admini ſtrat. vt dicit Cōſtantinus libro. ij. ca. x. Medulle etiā ſm Iſido. ſua ſubtilita te ⁊ liquida vnctuoſitate p oſſa euapozāt ⁊ liquozē tenuē deſudant. qui liquoz ca loze venereo reſolutus in remb⁹ anima liū amoris ⁊ voluptatis generat incen tiuū. ⁊ vide ſupra de renibus Unde ⁊ ani malia que habēt oſſa medulla plena in libidinē ſunt prona. Ut dicit Uarro. q̄ vero habent ſolida ⁊ medullis vacua ra tius in venerē cōmouent. vt patz in ele phāte. Medulla eni vt dicit varro na/ turā lune imitat. nam creſcēte luna cre ſcit. ⁊ decreſcēte decreſcit. Uñ ꝓ occulta quedā reſpiracula vim lune ſentiēs ſm mutatōem minozat in ſua ſubſtātia vel augetur. hoc eſt videre in animalibus ⁊ etiā arboꝝ quarū humoꝝ medullaꝝ ſu pabundat in pleniluuio ⁊ in nouiluuio depauperatur. Unde tunc arbores inſere/ re nō eſt bonū. quia fructus efficiūt ver/ miculoſi ⁊ de facili cōputreſcūt. ⁊ hoc fo/ ſan accidit ꝓpter ſuperfluam humiditatē quā ſurculus tūc inſertus cōcipit i me/ dullā cuius ſuperfluū nō poteſt regi ⁊ diri gi a natura. vñ talis humoꝝ trāſmiſſus ad fructus eſt cauſa vermiculatōnis ⁊ ce leris putrefactōnis Ite dicit Ariſto. li. viij. q̄ anial habēs dentes in vtraq̄ mā/ dibula habet medullā ſiſem pinguedini ⁊ quedā animalia nō habent multum de medulla ſicut leo qui habet oſſa dura ⁊ ſpiſſa in q̄bus parū eſt de medulla. et iō fingitur q̄ omino medullā nō hēat. ⁊c. Medulla ſm dyaſ. medicinalis eſt val de ⁊ precipue volatiliū ⁊ animaliū ſilue ſtriū. Nam labioꝝ ſanat excoriatōes ⁊ eoꝝ vlcera cōglutinat. et etiā ſciſſuras auriū dolorē mitigat. glandiū duriciem emollit. pedū veſicas ſanat. dolorē guttu ris mitigat ⁊ māmillaꝝ. ptiſicis ⁊ ethi cis ſingulare eſt remediū. Uirtutē eni re ſumptiuā habet. vnde ⁊ humorē dep/ ditum in membris reſtaurat.

Capitulum quin/ quageſimūnonum. De cartilagine.

Cartilago eſt oſſium teneritudo. Et dicta eſt cartilago eo q̄ leui ictu caret dolore dū plectit. vt di. Iſid. vt patet in auribꝰ ⁊ naribꝰ ⁊ co ſtarū extremitatibus Hā cartilaginoſa duriora ſunt carne ⁊ oſſibus molliora. Fecit autē natura talia loca talis diſpo ſitōnis ne forte rumperent cū plicaren tur. vt dicit Conſtan. li. ij. ca. ix. Deſtit autē cartilago extremitates oſſium ne in ſuis iuncturis ex mutua cōfricatōne exaſperent. ⁊ vt facilius oſſa cū carnibus iungerentur. Dicit aūt Ariſto. li. viij. q̄ cartilago abſciſa nō recreſcit. qz ei⁹ crea tio creatōni oſſis eſt ſimilis. nec habet cartilago ex ſe ſenſum aliquē ſed tantū/ modo neru⁹ coniūctus cauſa eſt ſenſus ⁊ motus quādo ſentit vel mouet. vt di cit Conſtanti. In medio aūt cordis ani/ malis eſt os cartilaginoſum in ſua lati tudine poſitū. ⁊ hoc ſedes cordis eſt ap pellatū. vt dicit Conſtan. li. iij. ca. xx. ⁊c

Capitulum ſexa/ geſimum. De neruis.

Nerui ſunt corporis ptes q̄s gre ci vocant neuros. eo q̄ artuum cōiunctōnes his fortius cohere ant. Materiā enim virtutē facere ner uos certiſſimū eſt. q̄ quāto fuerūt tenſi ores tanto ꝓpensius augent firmitatez. vt dicit Iſi. ſm Conſtan. aūt fuerūt ne ceſſarij vt ſenſum ⁊ motū referret mem bris. p̄cipue oſſibus ⁊ cartilaginib⁹ ⁊ hu iuſmodi. que eciſe ſenſum nō habent ne q̄ motū. Quia aūt neruoꝝ p̄cipuū fun

damentū est cerebrū. quia volūtarij motus ⁊ sensuū est principiū. Oēs autē nerui aut de cerebro pcedūt aut de medullis cerebri. i. de medullis spondiliū. tale mediū fuit necessariū. ne si immediate oēs a cerebro pcederēt aut trumpendo lesionē incurrerēt aut pter nimiam vie longitudinē a principio sensus in actu sentiēdi ⁊ in potentia agendi tantā potentiā nō haberēt. Nerui ergo a cerebro procedentes sunt molliores. De nucha aūt. id est de medulla spinali sunt duriores. sz exeūtes a proza cerebri sunt molliſſimi. qz sensum portāt aljs. nā mollicies cito mutat inter sensualitates. pcedētes vo a puppi fuerūt duri vt motū possint pati. qz mollia veloci motu cito rūpunt. Neruoz āt a cerebro exeūtiuz sex sunt paria quoz primū par. gredit ad oculos ⁊ alia organa sensuū vt eis referāt sensum ⁊ motū. hi et aljs nervis cōcauiores et molliores et maiores sunt. ideo magis cōcaui vt amplioz spūs p eos sensibus administret. sunt et maiores ne eoz cōcauitate eorū substātia rūpere. et vt maioz quātitas spirituū i eis includeret. Fuerūt ⁊ molles vt in eis sensus veloci⁹ ⁊ expedicius pficeret. Hi nerui in egressione a cerebro sunt molles ⁊ lenes. sed quāto plus elongat tāto duriores efficiūtur. Scōz par neruoz incipit a posteriori pte priorum. ⁊ illud par exit p quoddā foramen vicinū cōcauitati oculoz ⁊ oculis motū tribuit. Tpar tertiū incipit retro post secundū ⁊ p sedem capitis exiens a puppi cerebri in quatuoz nervos pticulares se diuidit. ⁊ p diuersa loca reticulariter se diffundit. Quartū par prio pari coniungit. sed ab eo diuisum post matrē piam dispgitur. vt p ipsam sibi tactus p̄ferat. Quintū vero par in egressiōe sua in duos diuidit nervos. quoz vnus auricularū foramina intrat ⁊ ibi se dilatans auditū auriū administrat. aliꝰ ad maxillas p tympora se diffundēs membroz collateraliū adiuuat actōes. Sextum vero par a puppi videt exire. et ab vnoquoq; horū triū iterū alij exeūt. et ad motū sensus pficiendū inferi⁹ ⁊ supius vniformiter se diffundūt Et adhuc pter ista paria exit a puppi par vnū et ex isto nucha ortū sumit. hoc p lacertos ligue ⁊ gutturis se diffundit. ⁊ eis motū ⁊ sensum tribuit. Pter nervos iā dictos oēs alij nervi corporis a cerebro quidē egrediunt. s. nucha. id est medulla spondiliū mediante. In vniuerso vo dicunt esse duo nervoz paria. et. xx. ⁊ vnū tantū impar. ⁊ hi oēs multiplicit̄ defendūtur. ⁊ cōcatenatōnib⁹ corpis ⁊ membroz miro nature artificio vndiq; diuidūtur. Hucusq; Constā. li. ij. ca. r. fm Areſt. li. iij. in locis ossiū est multitudo nervoz. ⁊ nervus naturaliter in lōgū fundit ⁊ nō in latū. ⁊ ipse extēdit extēsione multa. ⁊ in circuitu nervi est humiditas viscosa cōseruās nervos. et omne animal hns sanguinē habet nervum. et nervus pscisus nō recrescit nec diuisus recōiungit sicut vena q̄ sz insalsa de facili reintegrat. Dicit etiā idē li. eiz. q̄ maxima virtus animaliū est in nervis. et maxime in thauro q̄ quāto senioz tāto durioz ⁊ fortioz. et durioz ei⁹ nervus est vnde extēdit sicut corda. Recollige igitur ex p̄dictis q̄ nervus a cerebro pncipiū sumit. ⁊ ab eo sensum ⁊ motū recipiens aljs sensum tribuit. ptes corpis diuisas colligit ⁊ annectit i suo exitu mollem. sed in fine duz se ostendit in sua cōcauitate spūm recipit ⁊ custodit sua flexibilitate ossa inflexibilia flectit. Diuersas passiones in se recipit. vt dicit Cōstan. s. insciſionē. punctūrā. cōtractōem. relaxatōem. opilatōem. vt patet in pātegni li. eiz. ca. viij. et libro. xi. tē.

Capitulū septuagesimumprimū: De venis.

Vene sunt dctē eo q̄ sunt vie natantis sanguinis atq; trui per totū corp⁹ diuisi. q̄bus vniuersa membra riganť ⁊ nutriūtur. vt dicit Jsiō. Incipiūt āt vene fm Constāti. ab epate sicut arterie a corde. nerui a cerebro. Et fuerūt vene necessarie sicut vasa sanguinis vt sanguinem ab ipso epate ad mēbra toti⁹ corpis nutriēda referrēt. Sūt ātvene necessarie nature teneriozi

atq; molliozis q̄ nerui. ideo vt epatis nature vicinio mutarēt aliq̄ntulū sanguinē ad se veniente. Sūt aūt vene omnes ex vna tunica facte. nō ex duab⁹ sicut arterie. Hā arterie spūs recipiūt et custodiūt Vene igit exeūtes ab epate ab ipso velut a matre nutrimentū sanguis sugūt. ꝛ ꝑm vniuscuiusq; mēbri exigētiā ipm distribuūt Uñ p singulas ptes corpis se diffundūt. et miro quodā nature ingenio sibi mutuo subseruiūt. Inf alias autē patētes ꝛ occultas est vena que etiam vocaf arteria. que nature fuit necessaria vt calorem naturalē a corde ad oīa alia mēbra referret. Sunt autē hr arterie ex duab⁹ tunicis vel pelliculis cōpposite. ꝛ sunt in forma similes in substātia dissimiles. Earū interiora sunt villosa quaꝝ substātia est dura. ꝛ multo grossiozq; sint exteriora Extrinsec⁹ aūt sunt villose p longitudinē quarū substātia ē dura ꝓpter necessitatē motus. s. dilatatōis ꝛ cōstrictōis. Hā dilatādo seipam a corde recipit ꝛ hoc p villos longitudinis. Cōstringēdo autē se fumosam superfluitatē expellit qō fit pāniculis in latitudine villosis in q̄bus retinef spiritus q̄ a corde trahif. vñ duriozes sunt exterius oīm alijs venis qō fuit necessariū ne forte rumperētur. Hec aūt vena a corde incipiūt a sinistra cōcauitate Ex hac enī pte dicūtur due pulsatiue. quarum vna interior panniculū habet mollē. ꝛ hec vena pulsatilis vocaf q̄ necessaria fuit. ideo vt multā quantitatē sanguinis ꝛ spūs pulmoni referret ꝛ aerem excipet quē admisceret sanguini ꝛ eius feruozē tparet. Hec vena pulmonē intrat ꝛ ibi multiformiter diuiditur Altera arteria est prioze maior quam Aresto. toren vocat. Illa a corde ascendendo in duas ptes diuidif. Hā vna tē dit sursum referēs sanguinē depuratū ꝛ spm̄ vitalē ad cerebꝝ vt inde spūs animalis generef nutriaf ꝛ cōseruef. Altera vero descendit inferi⁹. ꝛ hec dextrozsuz ꝛ sinistrozsum. antrozsum ꝛ retrozsum. multiplīr diuidif. Hucusq; Constanti. libro. ij. capl̄o. xij. Recollige igitur q vena est vehiculū sanguinis. custodia vite animalis quatuoꝝ humoꝝ sanguineos cōtinēs in se depuratos. q̄bus singule ptes corpis nutriunf. Insup vena ē cōcaua vt facilius sanguinē recipiat et ꝑm nature indigentiā vena ad venā sanguinē reducat ꝛ trāsfundat. Vena etiā sanitatis ꝛ infirmitatis est nūcia. Hā p arteriaꝝ pulsum ꝛ venaꝝ dispositōem de debilitate cordis siue fortitudine a medico iudicaf. vena etiā si corrupta fuerit corrupti sanguinis ꝓtentiua. totius corpis est corruptiua. vt patet in lepprosis. quoꝝ sanguis est corruptissim⁹ in venis a quib⁹ mēbra nutriūtur sugēdo. in sanablē cōtrahūt ꝛ corruptā infirmitatē ꝛ corruptōem. Vena etiā in brachio ledif cōtrahif ꝛ apitur. vt exei⁹ lesione tot⁹ corpis infirmitas subleuef. vene etiā nimis anguste carne vel pinguedine nimis ꝓfesse min⁹ hñt de sanguine ꝛ spiritu q̄ alie. Et cō in eaꝝ substātijs calor naturalis deficit ꝛ vitalis spūs minoratur. vñ et talia animalia min⁹ viuūt. vt dicit Cōstan. li. vi. c. xvij. Aristo. aūt dicit li. iij Vena inq̄t si fuerit absasa vel incisa crescit ꝛ recōiungif. quod nō facit nervus. Itē idē li. vi. Quales sunt vene sub lingua animalis tales sunt in colore fetus eius Uñ dicit q̄ oues hñtes sub lingua venas albas habent fetus albos ꝛ econuerso Quere supra de proprietatibus lingue. ꝛc.

Capitulum sexagesimūsecundū. De carne.

Caro aūt ꝑm remiguū a carie est dicta. i. putredine. Est enī caro vt dicit Greg. alterabilis. ꝛ per cōsequēs de facili putribilis Et cū caro multiplex sit. vt dicit Greg. q̄ alia ē caro piscium alia volatiliū vel voluerum alia serpentū In hoc humana caro obtinet priuilegiū. q̄ caro humana forme nobilissime. s. rationali ale est cōiuncta ideo q̄ sup oīa mirabilissimū est in nouissimo tempe caro hoīs caro dei est effecta. quādo verbū caro factū est ꝛ habitauit in nobis. q̄ndo caro que erat ex cōditōne infima ex assumptiōe quidē a verbo supma oīm est effecta. vt dī Greg.

Est autē caro fm Constā. naturaliter calida et humida caloris naturalis fomentū. offium neruoꝝ ꝛ lacertoꝝ coopimentū eoꝝ defensio ꝛ frigiditatis eorū tpamentū. Cuius tres sunt spēs Quedā enim pars musculis neruis siue cordis est admixta. ꝛ dr lacert⁹ Alia ps est inter dur ꝛ molle tempata sicut cartilago. Tertia ps est inter hec glāduloſa caro sola que maxime est in dorso ꝛ in gingiuis. Caro autē que in corp iacet pte exteriori. offiū sup eā quescentū est q̄ si culcitra ꝛ necessariū fulcimentū Caro vero dr tā interior q̄ exterior fuit necessaria duab⁹ de causis. Hā medullam spondiliū sez nucha calefacit. ꝛ concauitatē inter ossa replet ꝛ custodit neruos ne ascendētes ꝛ descendentes ꝓpter vie longitudinē disrumpant. Extra aerē intemperiē ꝛ extrinsecā lesionē dr si matrima defensio ē. Caro do inter dentes eorum seruat radices. nutriēs eas vt sint stabiles Caro autē glāduloſa est triplex Quedā humectat vt caro māmillaꝝ et glandes sub lingua q̄ generāt saliuam. ne os ꝛ lingua ꝛ maxille siccitate nimia in motu intro retardent. Alia vero ps nodoſa ꝛ glanduloſa loca replet vacua. ꝛ venaꝝ ac neruoꝝ fouet loca. ꝛ eaꝝ recipit supflua que resudāt. Tertia do circundat stomachū ꝛ intestina cui admiscent neruoꝝ et arteriaꝝ quedā reticula motū ꝛ sensum interioꝛib⁹ deportantia. nec illaꝝ via fuisset tuta nisi eis eēt substrata hec glanduloſa caro vt neruꝝ ꝛ arterie sup eaꝝ suauit⁹ qescerēt vt si qd eis durū occurreret forte. molle locum ad quē refugerēt inuenirēt. Ducuscq Cōstan. li. ij. ca. xiij. Caro do inter pinguedinē ꝛ maciē tempata laudabilis est et sana precipue quādo corrupto sanguine nō est intermixta. vl ab eodē generata vel nutrita. qr talis caro principium est corruptōis. sicut dicit Alreſt. li. iij. et Constā. li. vi. ca. xvij. Dicit etiā Alreſt. xij. q̄ caro nimis abūdans impedit spiritus operatōes. Et nō creatio capitis ñ fuit ex multa carne vt essz melioris sensus ꝛ intellectus pfectioris. Itē idem li. i. Quādo locus circa oculos est mute carnis malicia dēsignat dispositōis ꝛ astutia ꝛ malicia consuetudinis ꝛ male formatōis. i. defectū informatiue virtutis Unde si fuerit caro vel massa carnea multa nimis ꝛ virtus informatiua debilis mōstruosas generat in corpe passiones sicut dicit ibidē li. xvi. vt ponit exēplū de muliere. q̄ credidit se cōcepisse fetū. et tandē peperit horridū carnis frustū q̄ a medicis mola dicit. nē. Pars etiā corpis carnosa tenera est ꝛ mollis. ꝛ iō impatiēs est laboris Alī dr li. ij. q̄ pedes cameli sunt multe carnis sicut pedes vsi. quapropter fiūt camelo sotulares de corio fortes q̄n dēsent laborare vt auferant ab eis dolor. Hec etiā caro est sicut dicit idē li. xiij. primū instrumētū sensus nec est membr⁹ quiens sensui. sed neru⁹ est organū sensus intra carnē. Et iō caro mortua vel pcisa nihil sentit. qr ex se nō habet principiū sensus sed ex neruo Quo corrupto vel ex toto opilato fit insensibilis ipsa caro vt pz in paliticis Omnes aūt aues curui rostri ꝛ acuti unguis dēscūtur carne. silr ꝛ fere ꝛ eaꝝ pda est caro ꝓpter necessitatē victus. vt dr lib. xiij. Aues autē prede q̄ sunt pauce carnis sunt animose ꝛ boni volat⁹ ꝛ acuti visus sicut ibidē dicit. Aues aūt multe pinguedinis sunt tardioris motus ꝛ volatus ꝛ piguiores ꝛ carnosiores sunt in hyeme q̄ in estate. tū qr pori tūc claudunt ꝛ humores in pinguedinē ꝛ carnē cōdensant. Tum etiā rōne dietis. quia de loco ad locū mut⁹ solito tūc mouetur. sicut dicit Isaac in dietis.

Capitulū sexagesimumtertiū. De pinguedine.

Pinguedo est tres humida super pelliculas ꝛ loca neruosa collocata. vt dicit Constāti. Sanguis eni subtilis ꝛ vnctuosus pinguedinem nō cōgregat in locis calidis ꝛ sibi penetrabilib⁹. sed cū puenerit ad loca natural⁹ frigida ibi cōgelat tandē et in pinguedinē conuertit. Dō fecit natura ex necessitate magna. vt sez neruꝝ et pellicule natural⁹ ficce pinguedinis humiditate tparent. ꝛ difficili⁹ casu aliquo rūpent.

et vt ex calore pinguedie intercluſa in/
teriora ab exteriori frigiditate aer' mu
niret. vt dicit Conſtā. li. ij. ca. xiij Et
Alreſt. li. ij. Pinguedo ex ſanguine indi
geſto in corpibus animaliū generat. et
maxime propter puritatē mot'. Et q̄n/
to magis augmentat pinguedo. tāto di
minuit ſanguis. vñ in quib' valde craſ/
ſis eſt ſanguis paucus. Ite li. xiij. Vo/
tus diſſoluit pinguedinē. ſil'r calor. vñ
in oīb' aialib' tenuiculus exterminoris eſt pinguedinis q̄ ſiniſter. et eſt
altior. q̄ in dextra pte calor natural' for
tior eſt q̄ in ſiniſtra et maioris eſt mot'
Pinguia vero corpa ſm Conſtātī. et ni
mia adipe ꝓpleta peſſima ſunt et peſſimis
morbis appropriata. q̄ natural' calor in
hmōi corpib' ſepius ſuffocat. et via ſpiri
tuū opilatōe pinguedinis intercludit.
et ad regimen neruoꝝ et arteriaꝝ ſpiri/
tuū influctia denegat. Et dicit ibidē. q̄
oīa corpa pinguia propē ſupfluā hu/
mor abundātiam in eis adunatā, pluri
orē incurrūt infirmitatē. et curā tardiorē
Nā pondere pinguedinis preſſa. ad nul
lū ſe mouēt exercitiū. et calor naturalis
augef. et ſic pinguedo cōgelata diſſolui
tur. vñ et calor naturalis deficit. et mors
ſubitanea ſequitur niſi forſan cit' occurra
tur. vt dicit Cōſtā. li. xi. ca. xvij. Recol
lige igit q̄ pinguedo vnctuoſitate ſua ē
ignis nutritiua. ſua aerea leuitate tei
ſupficiē petitiua. neruoꝝ et iunctuaꝝ mi
tigatiua. defenſiua et relaxatiua. pellis ſi
ue cutis remollitiua. poꝝ inferior opi
latiua. caloris naturalis conſeruatiua.
vacuitatis et cōcauitatis corpis repleti
ua. rugaꝝ cutis extēſiua. venaꝝ et arteria
rum corpis cōpreſſiua. actionū anime
ſenſus. ſ. et rōis ipeditiua. ꝓplemēti gene
ratōis aialium tardatiua. Dicit etiā in
amplioris. q̄ mulier nimis pinguis nō
cōcipit. ſi nō marceſcit nec mirū q̄ pin
gue do viā matricis intercludit Eſt eti
am pīguedo humectiua. de facili enim
nō ſiccat Vñ dicit Alreſt. li. iij. q̄ brodiū
animalis abūdantis in pinguedine nō
coagulat ſicut eq̄ et porci. Ite oīe anial
habēs pīguedinē nō ſeparatā a carne eſt
pauce pinguedinis in ventre. et cum ven
tres erūt pui caro erit multe pinguedi/
nis. Item idē. q̄ō eſt propē pupillā ocu
li in oīb' aialib' eſt multi ſepi q̄ꝫ
oculus ſit dur'. et oīe anial multi ſepi eſt
pauci ſeminis ſiue ſit mas ſiue femia. et
nō habet ſepū animal habens dētes in
vtraq̄ mādibula. vt dr ibidē. mor aūt
quādo a corpe extrahit in aere frigido
coagulat. Eſt autē idem ſm ſubſtātiam
pinguedo adeps et aruina. Dr vt dicit
Iſi. Aruina eſt pinguedo adherēs cuti.
Adeps ē pinguedo inteſtina obuoluēs
et mēbra interi' cuſtodiēs. urb' vocatur
pellicula cui adhereat pinguedo illa q̄ a
multis alluta dr. et de his dr vſus Iuſtus
adeps. aruina foris. pīguedo fit vbivis
id eſt cōuenient pinguedo de oībus dr.

Capitulum ſexa/geſimūquartū. De cute.

Cutis eſt prima ps in ſuperficie
corpis aialis. et eſt ſic vocata ſm
Iſidō. eo q̄ corpi ſuppoſita inci
ſionē patiat. Cutis enī grece inciſio dr
latine. Dicit et pellis eo q̄ exteriores re
pellit a corpe iniurias. vētos ſcz et pluui
as ſoliſq̄ perferat moleſtias et ardores.
Pellis enī abſtracta mor coriū dr. Co
riū autē diminutiue caro dr eo q̄ caro
corio tegat. vt dicit Iſiō. Eſt igitur cu/
tis exterior corpis ſupficies carnem et
oſſa circūplectēs. et oīa interiora mu/
niēs atq̄ tegēs. et ſm variam membroꝝ
neceſſitatē nūc ſe contrahēs nūc ſe extē
dens. Eſt etiā pro interioꝝ defenſiōe va
riis aeris paſſionib' ſe exponens. Habz
cutis naturalē tenuitatē. vt dicit Con
ſtan. ne corp' nimis occupet. habet et ſoli
ditatē vt facili' q̄ō interi' eſt cōtineat et
exteriori leſioni obuiet et reſiſtat. Eſt āt
cutis mollior in hib' q̄ꝫ in alijs aialib'.
et hoc ꝓpter bonitatē tact'. ſi enī foret du
ra et ſpiſſa ſicut teſte conchilīū nihil ſen
tiret. ſipoloſa ſicut aſinoꝝ pilorū maſſa
ſenſum tactus attenuaret Vñ involis
manuū ſubtilior ē ſubſtantialiter cutis
ſupficies q̄ꝫ in alijs ptibus corporis vt
citi' ad tactū immutaret Eſt autē cutis
tota poroſa precipue cutis capitis, ꝓpter
neceſſariā fumoſe ſupfluitat' expulſiōꝝ

per calorē enim pori aperiūtur. ⁊ ea que inter cutē ⁊ carnem sunt superflua per vapores ⁊ sudores expurgant. Cutis etiā pilis nō in oīb⁹ membris est eqlis. nā cutis faciei est aliis tenuior ⁊ subtilior. ⁊ hoc propter sensus pfectōem ⁊ coris ostensionē. Si enim fieret nimis grossa rubor sanguis pua nō esset. Si nimis spissa operationi sensuum qui vigent in facie nō cōueniret. Sic autē cōiungit cutis cū suppositis q̄ de facili excoriari nō potest ⁊ potissime in volis manuū et plantis pedum in quib⁹ adhęret neruis coēsis ⁊ lacertis. vt dicit Constā. Dicit autē Aresto. li. iij. q̄ sm colorē coris variant colores vnguiū ⁊ soleaꝝ ⁊ pilorum in aīalibus. qz si nigra fuerit cutis ⁊ p̄dicta erūt nigra. ⁊ si alba. alba. Et oīe animal habēs sanguinē habet coriū. et coriū abscisum cadit et sensu Et habet hoc proprium coriū q̄ cū fuerit in aliquo loco carente carne nō recrescit abscisum nec cōsolidatur. vt patet in ꝓpucio et in extremis palpebraꝝ. Item libro. xix. Cutis in q̄busdam animalib⁹ est rara. in q̄busdā spissa. sm dominū humoris grossi vel tenuis. Ex ⁊ pili grossi generātur ex cute grossa. ⁊ tenues ex tenui. Item in senectute cutis grossescit ⁊ idurescit cōtrahit ⁊ corrugat apud senectutē propter defectū caloris ⁊ cōsumptōem humoris naturalis. ⁊ tūc immutat⁹ species Patitur autē cutis sicut et alia mēbra q̄ndoq̄ ex causa intrinseca sicut ex vulnere discōtinuatōem. ex calore exustionē ex frigore pallorē vel liuorē seu qualemcūq̄ discoloratōez. quādoq̄ ex causa intrinseca sicut ex cōsumptōe humiditatis substātialis corrugatōem vt in senibus quādoq̄ ex humoris infectōne. vt in morphea ⁊ in lepra patientib⁹. Nam natura materiā infectā expellit ab interioꝝ vsq̄ ad cutē que sub cute manēs ipsam immutat. ⁊ supinducit infectiōs aliquādo. quādoq̄ squamositatē. quandoq̄ pruriginē ⁊ impetiginē. quandoq̄ cutis excoriatōnem ⁊ multiplicē aliam passionē. Pelles autē animaliū infinitis vsibus hominū accomodātur. vt vestiture. armature. scripture. caligature et huiusmodi. que longū esset enarrare. vt vix inueniat animal aliqd cuius pellicula alicui vsui hominū nō sit apta. sed hec dicta iam sufficiant. ⁊c.

Capitulū septimumquintū. De pilis.

Pilus ve pelle ve qua exit est dictus. vt dicit Isido. Nascūtur aūt pili ex fumo calido et sicco. vt dicit Cōstan. Subtilitas enī fumi dū egredit per poros exteriori aere extinguitur. ⁊ dum mollicies exterioris fumi exit. exeuntē ⁊ nō se diuidentē aer extinguit ⁊ in naturā pili cōuertit. Sunt aūt pili iuuamentū corpis pariter et ornamentū. vt dicit Constā. li. ij. ⁊ vl. Dicit Aresto. li. iij. q̄ pili nō crescūt nisi in corpibus animaliū generantiū aīalia. Variātur autem pili sm varietatē coriī aīalis in quo crescūt. vt dicit libro. xix. Nam aīalia grosse cutis grossum hnt pilum. et hoc accidit ꝓpter multitudinez terrestris ptis. et viaꝝ siue poroꝝ amplitudinē. Et cum cutis fuerit cōtinua et spissa erūt pili multū tenues ⁊ subtiles propter strictura viarū. ⁊ quādo humor sm mosus qui est in cute fuerit velocis sicitatis nō erunt pili magni neq̄ longi ⁊ cum fuerint grossi ⁊ pingues erūt econtrario. et propter hoc elongant capitis pili hominis valde / qz ille humor pinguis est nec de facili deficat. et ideo habitātes in regione humida humidā habentes complexionē lenes habēt pilos et molles. sicut illi qui morant in tracia ⁊ eo nuerso. duros habent ⁊ crispos pilos. qui calidā ⁊ siccā inhabitāt regionem pīertim si consimilē habuerint cōplexionem. Nam ex calore corrugātur et obuoluūtur. sicut ibidē dicitur. et efficiūtur pili cripsi in nascendo de cute. quia p̄ duas vias cōtrarias egrediunt Pars enim terrestris fumi calidi ⁊ sicci egredientis mouet inferius. Pars autem calidi mouetur supius. et sic inuoluūtur pili et efficiūtur crispi. ⁊ quando senescūt animalia habētia pilos indurescūt tunc pili plusq̄ prius sicut indurātur plume auium. ⁊ hoc propter pau-

citatem humoris. Item ibidē dicitur. cum castratur homo nō crescūt in eo vl terius pili. ꝛ hoc propter paucitatē hu moris. et hoc est propter caloris ꝛ hūo ris in membris principalib⁹ diminuti onem. Item pili quādoq; diuersificantur ex causa extrinseca Nam vt dicitur ibidē. xix. Aque calide faciunt pilos al bos. nigros frigide. ꝛ causa ullius est. qz in aquis calidis est spūs plusq; in frigidis. et ideo cū aer calefacit ex eo efficit albedo sicut in spuma cōtingit videre. Ista autē mutatio accidēt aliter proue nit in pilis sicut in capillis. sed nō semꝑ ex aque frigide vel calide alteratōne.

Capitulū septuagesimum sextum. De capillis.

Capilli dicūtur quasi capitis pili. vt dicit Isido. ad hoc facti vt cerebrō p̄sentent ꝛ cerebrū aduersus frigus muniant et defensent capillatura autē insaſio cesaries ꝛa a cedendo Virum enī tonderi decet et nō mulierē. Come autē sunt capilli non scissi. et est grecus sermo. Nam comā tondere dicitur. Crines autē proprie mulierū sunt et dicuntur crines eo q; virtis discriminent et diuidūtur. vnde et discrimina dicūtur virtē quibus capilli diuisi recolliguntur. Hucusq; Isidorus. ſm Constanti. autē capillus ex fumo grosso ꝛ calido nascitur q; ex calidis igneis ꝛ intēsiuis humoribus p̄r poros capitis egredit. et ab aere extrinseco dessiccatur et sic in substātiam capilli cōuertit. hoc humore crescente crescūt capilli. vtpote ab ipso generati et nutriti. huius fumi materiam q; p̄diderit capillos p̄dit et amittit. ꝓ qualitate igit fumi erūt et capilli. quia si fumus niger et capilli nigri. et si multus fuerit fum⁹ multi erunt capilli. et si paucus pauci. qui fumus si omino defuerit penitus capilli. ꝛ fit homo caluus cū vlterius capilli non possunt decrescere vlterius nō subueniunt medicine. Si autē fumus talis nō deficit sed ullum potius alius humor inficit aut impedit caluicies nō est proprie sed infirmitas quedam specialis que alopicia a medicis nūcupatur. ex qua infirmitate corrupto capillorū nutrimento cadūt capilli. et nudata pte capitis anterior capitis superficies deturpatur. Tales enī more vulpium qui ex calefactiōe immoderata patiūtur pilorū casum casualem pilorū fluxum patiūtur. alopex enī grece vulpes dicitur latine. Ellias autē capillorū passiones ꝛ causas quere infra in tractatu de infirmitate ꝛ de casu et vicijs capillor. De canicie autem ꝛ causa eius quere ibidem. Quere etiā supra in tractatu de capite vbi ca pillorū inuenies dispositiōem naturas et diuersitates et cōplexiones. ſm Bal lie. et Haly. et Ipo. Tamen de canicie hic nota q; ſm Constan. et alios auctores canicies accidit ex humoris nutrimētalis capillorū nimia infrigidatōne. nam dominiū flegmatis frigidi ꝛ humidi est canicei generatiuū. Ex fumo enī albo ꝛ frigido. albi efficiūtur tam pili q; capilli. Capilli autem tymporū ſm Aristotelem. citius canescūt q; alij crines. et hoc propter humoris paucitatem et ossium ibi existentiū predominātē frigiditatem. Canicies igitur vite et etatis designant maturitatē et extinctōem libidinis et viciorū puerilū mortificatiōem vite p̄sentis. et future instantis necessariā nouitatem Caluicies est priuatio capillorū siue amissio ex defectu fumi humidi in anteriori parte capitis proueniens. vt dicit Constanti. Fit autem aliquādo propter abstinentiā cibi et defectum fumi humidi q; est materia capillor ſm Aristo. libro. iij Capilli infrequēter coeūtibus paulatim caluiciē inducūt. et si ante iuuentutē fluxerunt iterum oriūtur. post iuuentutē vero fluētes iterum nō decrescunt. Defluunt autem ꝛ deficiūt in parte anteriori capitis et tunc talis fluxus capillorū dicit⁹ proprie caluicies. et solet accidere vel propter numiā cutis raritatem. ꝛ propter humorū paucitatē. ab occipite nō recedūt nec; caluescūt propter cutis spissitudinē ꝛ pror densitatē. ꝛ propē hūoris ibi exist viscositatē ex quo capilli bñt vegetari. vt dic Bal. sup amphoris. Un ibidē etiā

dicitur. q̄ pueri ꝛ etiam mulieres non calueſcūt ꝛ hoc ꝓpter abundantiā humiditatis in capitib⁹ eoꝝ. similiter nec calstrati. ꝛ hoc ꝓpter alteratōem siue cōplexionis ꝛ dominantē frigiditatis qualitatem. que pozos cutis capitis cōstringit. ꝛ fumū coadunādo euapozare nō permittit. Silꝫ tamē pili in mulierib⁹ ꝛ i castratis defluūt. vt dicit Aresti. li. xiꝫ. Capilli ergo caput custodiūt. honestant. defendūt. q̄bus si caruerit hō. magis reputat inhoneſt⁹. Accidit autē etiā iste defectus ꝓpe iuuentutē. ꝛ maxime etiā circa senectutē ex causis supzadictis. ꝛc.

Incipit liber sextus. De etatibus.

Dicto de proprietatib⁹ ptium his in speciali restat dicere de proprietatibus eiusdē in speciali ꝛ generali ſm etat̄ varietatē ꝛ ſm sexus distinctōem ꝛ rep naturaliū ac cōtra naturā multiplicem diuersitatē Existis enī oībus diuersę hominis proprietates attendūtur.

Capitulū primū

De etate.

Etas igitur homis ſm Remigiū nihil aliud est nisi tenoz vtutū naturaliū. ſm cōtrarios motus vel quietē intermediā ꝑsideratus. quia ſm ista homo pzeterit ꝛ mouet ꝛ nunq̄ in eodē statu pmanet. Vel ſm Ysidozū. Etas est spaciū vite aialis a cōceptiōe fetus incipiēs post seminūq̄ defeciēs seu desinens Sūt autē plures diuersitates etatis. ſm Constātinum ꝛ Ysidoz Prima est infantia dentiū plantatiua. scilz etas nouiter genita. que vsq̄ ad septē durat mēses. q̄ nimis est adhuc tenera mollis ꝛ fluida ac limosa. vñ continuis indiget fomētis. Infantia autē put est dentiū plantatiua. vsq̄ ad septē extēdit annos. Et ꝺz infans q̄si non fans. eo q̄ fari nō potest. neq̄ exprimere sermonē: dentibus nondū bñ ordinatis. vt dicit Ysido. Cui succedit puericia q̄ se extendit vsq̄ ad septenariū secundū scz vsq̄ ad annos quatuordecī. Est vero dicta a pubertate vel a pupilla. q̄ adhuc pueri sunt puri vt pupilla. vt dicit Ysi. Huic succedit adolescētia. ꝛ hec ſm viaticum terminat in tertio septenario in. xxi. anno. ſm Ysido. vero vsq̄ ad quartū septenariū scz vsq̄ ad annū. xxviij. extendit. Medicus vo ꝓtendit hāc etatē vlteriꝰ vsq̄ ad annū. xxx. ꝛ xxv. Dicit hec etas adolescentia. eo q̄ ad gignendū sit adulta. vt dicit Ysi. ꝛ ad crescēdi vigorē sit magis apta. In hac etate sunt membza adhuc mollia. vt dicit Ysi. ꝛ extensibilia. Et ideo crescūt vtute caloris dominātis in eis vsq̄ ad cōplementi pfectionē. Huic adolescētie succedit iuuētus. ꝛ hec inter oēs etates est media ꝛ ideo fortissima. ꝛ ꝓtendit ſm Ysiō. vsq̄ ad annos. xlv. vel vsq̄ ad. l. in quo finit. Est autem iuuētus a iuuādo dicta. Est enī iuuenis in termino incremēti posit⁹ ꝛ ideo fortis ad iuuandū. Huic succedit ſm Ysidoz. senecta que inter iuuentutē media ē ꝛ senectutē q̄ ab Ysiō. grauitas nūcupat. Seniorib⁹ ei cōtingit hec etas ꝛ maturis. In hac etate est declinatō a iuuētute in senectutē. Talib⁹ ät nondū est senect⁹/ sz resistit iuuēt⁹. vt dic Ysi. Huic succedit senect⁹. ſm quosdā anno lxx. finit. ſm quosdā ät nullo certo ānoꝝ numero finit. Sed post predictas etates quantumcūq̄ vite supest. senectuti seu senio deputat. Et ſm Ysi. dicit senectus a sensus diminutiōe. eo q̄ senes p vetustate desipiāt. Dicūt enī phisici. vt dicit Ysido. homines frigidi sanguinis stultos esse sicut pudētes esse in q̄bus sanguis calidus dñatur. Unde ꝛ senes in q̄bus iā sanguis friget ꝛ pueri in quibus nondū calet. sapiūt minus. Senes siquidē delirāt pre nimia senectute. pueri propter lasciuiā ꝛ leuitatē quid agāt ignozāt. vt dicit Ysido. Ultima autem ꝑs senectutis dicit senīū. sic aūt dicit. eo q̄ sit t̄min⁹ vite etatis atq̄ finis Hec enī etas multa secū affert incōmoda et etiā cōmoda. bona scz ꝛ mala. vt dic Ysi. Bona siquidē quia nos a potētibus. et

etiam a tyrānis lūxerat. imponit etiam finē libidinis. frangit ꝛ impetū ire ꝛ vi/get sapientia vt in multis ꝛ saniora dat cōsilia. termin⁹ est miserie et felicitatis principiū. recessus a piculo ac accessus ad bonū. Perfectio in merito ꝛ dispositio ad pfectū. Mala vero affert secum vt dicit Ysi. qz senīū miser est debilitate ꝛ tedio. Suleunt enī morbi tristisqz senectus. Hā duo sunt quib⁹ minuūtur corpis vires scz morbus ꝛ senectus In senio aūt calor naturalis extinguit. defi cit virtus regitiua ꝛ humor dissoluitur. Deficit virtus et carnositas cōsumitur cōtrahūtur nerui. Cutis corrugat ꝛ in curuat corpore perit species. ꝛ decor corpo ris adnullat Et hec omnia in senio. senex ab oīnibus vilipendit ꝛ grauis ꝛ onero/sus ab oīnibus iudicat. tussib⁹ sputis et alijs passionib⁹ fatigat. quousqz resolua tur cinis in cinerē et pulvis in pulverē reuertat. His enī spacijs tempis ꝛ eta tis philosophi descripserūt humanā vi tam in quibus mutatur ꝛ ad mortis ter minū defluit continue. Hucusqz Ysi. ꝛc.

Capitulum secundum.

De morte.

Mors dicta est eo q̄ sit amara vel a matre q̄ mortē fingit efficere. Est aūt ꝑm Ysi. triplex mors scz acerba. immatura. ꝛ merita. Prima est infantiū. secunda iuuenū. tertia na/turalis atqz senum. Omnis autē mortuus aut est funus aut cadauer. Dicitur autē funus a funib⁹ accēsis. quos antiq̄ ante feretrū paupis cera circūdatis de ferebāt. Cadauer a cadendo est dictū. scil; quia mortuus cadit ꝛ proijcit in se pulcrū. Dicit tunc defunct⁹ qz vite offi cio tūc functus est Dicit ꝛ sepult⁹ quasi seorsum pulsus. qz sub terra tumulatur Hucusqz Ysido. li. xvi. ca. ij. Alias mor tis proprietates quere infra in fine il/lius. vi. li. in fine de infirmitatibus.

Post hec de pro/prietatibus homis quo ad eta/tem infantilem dicēdum et de genera/tione eius primo. quia ei⁹ creatio est tā to ceteris animalibus excellētior quā/to dignior. nō solum ꝑm mentē. verum etiā ꝑm tempatissimam corpis comple xionem. Dicit enī Aristoteles libro. ij. sicut frustū auri vel argenti se habet ad nummū monetarū. sic oīes dispositio nes alior ad hominē. vnde cuz homo sit dignissima creatura ꝑ ingenata est na/tura hoī ꝓferre mēbra nobilia ꝛ diuersa nobilioribus opatōib⁹ ꝛ varijs conuenientia propter qd̄ de eius creatōe ꝑm corp⁹ bre uiter quedā sunt dicenda.

Capitulū tertium

De creatione infantis.

Circa creatōnem itaqz infantis exigit materia cōuenies. locus expediēs nature ministeriū. scz calor. velut causa efficiēs ꝛ spūs virtutem corpi influēs atqz regēs. Materia siqui dē infantis est humor semialis decisus p actū generatōnis ex singulis ptibus vtriusqz pentis. Primo materia in lo/co cōceptōnis dispersa vi nature attra/ctiua in cellulis matricis recolligitur. et p calorem opantem pariter cōmisce tur. quia nisi cōmixtio digesti sanguis vtriusqz parētis fieret infantis creatō nō posset fieri. Nam materia sanguis a mare procedēs spissa est et calida. Un de pre nimia spissitudine se nō potest di latare. ꝛ ex supabundantia caloris ma teria destrueret infantis nisi ex sangui ne mulieris cōtrarias qualitates habē tis recipet tempamentū. Hec materia in dextre ptis cellula adunata. in natu/ram cedit maris. In sinistra vero cedit in naturā mulieris Et hec diuersitas ac cidit propter dominiū caloris i pte dex tra potius qz in sinistra. Et sic dicit Ba lie. et Constanti. et Aristote. libro. xv. Si fuerit virtus sanguinis in matre vin cens fetus patri assimilabit. ꝛ econuerso Et si fuerit equalis in vtroqz. consimi lis vtriqz assimilabit. Hec materia vir tute caloris excocta quadā pellicula te nuissima circūdat. intra quā instar lacꝭ coagulat. et hec materia est pellicula em brionis que est theca ꝛ cooptoriū vñ pu er tegit in vtero matris. ꝛ hec cū puero

Materia infantis quia.

nascente egredit ruptis tenaculis. qb⁹ matricis villulis adherebat. Si vo aliquo casu in vtero mānerit post ptū mulier in piculo remanebit. Materie vo cōcepte vi retentiua coadunate transmittit natura sanguinez menstrualē ex cuius caloze z humoze fetus conceptus fomentat. Hmōi aūt fomento ager humane natiuitatis itroduc. Nā cū semē coagulatur fm Hal. z Constā. cū spū z caloze naturali sit plenum p quasdā venas z arterias ex substātia semis oztas z sanguini menstruali cōiunctas nutrimentū sibi attrahit z fomentū. Et hoc fuit necessariū vt p venas materia infantis nutriret z per arterias spūs ei attribueretur. Dis duob⁹ scilicet materie seminali z humozi nutrimētali coopatur caloz naturalis qui interdusus per vim informatiuā nititur formare membra corpis infantis Nam de essentia ipsi⁹ seminis formatur cerebz ossa cartilagines z pelliculas neruos. z arterias. De sanguine vo mēstruali formatur natura epar z omnia membra carnosa quoz substātia ex sanguine p̄creatur. Primo aūt natura formatur principalia membra scz corcerebrū. et epar. que alioz sunt fundamēta Et hec in principio quādo sunt in massa sanguinis sibi vicinātur scz postea ab inuicē diuiduntur. De his trib⁹ fundamētis alia tria nascūtur. de cerebro nerui et nucha dorsi. de corde arterie. de epate vero vene oriūtur. Dis quasi fundamētis tactz. formauit natura ossa hec custodientia. sicut craneū ad defensionē cerebri z costas pectoris ad defensionem cordis. z costas lateris ad defensionē epat. z sic similiter de alijs Post ista nascūtur alia membra istis posteriora. vt manus pedes z cōsimilia. Hec āt non simul sed paulati formātur ac successiue. Infans enim quatuoz gradib⁹ cōcreatur. Primo est cū adhuc sit vicin⁹ lacti. Secūdus est cum iā semen sanguini se ꝺmiscet Tūc enī nondū epar coz z cerebrū pfecte formātur. sed sunt quedā massa sanguinea quē gradū Jpo. vocat fetum. Tertio gradus cū corde z cerebro z epate iā formatis. alia membra informia z indistincta sunt. Ultimus gradus est ab Jpo. Infans vocatus. Jam enī corpe organizato et ad susceptōem anime dispōito viuificatur et iā incipit se mouere. z pedib⁹ calcitrare. z si est femia in sinistro latere pl⁹ mouetur. z si est mascul⁹ plus in dextero vt dicit Hali. In lactis autē gradu est infans p sex dies. in gradu vero sanguinis p. ix. in gradu vo massē carnee p. xij in quarto autē añ plenā pfectōnem per xviij. vnde vsus. Sex in lacte dies ter sunt in sanguine trini. Bis seni carnē. ter seni mēbra figurāt. A die ꝯceptōis vsqz ad diē cōpletōis z viuificatiōis fetus sunt dies. xlvi. ita q̄ prim⁹ et vltim⁹ inclusiue teneātur. Ex quo patet q̄ in quadragesimo sexto viuus z cōplet⁹ est fetus q̄ntū ad effectū generatiōis. z fm istū modū computat Aug. edificatōez templi sub numero. xlvi. annoz̄ cui cōparat pfectōem corpis Jesu xp̄i sup Johan. vi. et li. iij. de trinitate. ca. v. inter cetera interserit ista vba. q̄dragesies sex dies semi ducti sunt. z. lxx. z. vi. dies. q̄ numerus diez ꝯplet. ix. mēses. z. vi. dies. z seq̄tur in eodē capitulo. natus aūt dñs traditur. viij. kal. ianuarij. A die ergo cōceptōis que traditur fuisse. viij. kal. aprilis. vsqz ad. viij. kal. Januarij ducenti. lxvi. dies reperiuntur cōputari qui senariū numerū quadragesies sexies habent. quo numero templū est edificatum ꝛc. Constāti. in li. iij. c. xxviij. dicit q̄ masculus qui in mense. viij. est nasciturus. xxx. diebus formatur. z. lxx. cōpletur. deiñ subdit mascul⁹. x. mensium xlvi. formatur diebus. z in. cc. cōpletur mascul⁹ vero. ix. mensiū. formatur in. cl. dieb⁹. z in. lxxx. cōpletur. Jn eodē etiaz loco describit tps viuificatiōis z cōpletōis sexus muliebris. scz de hoc sup sedeo causa breuitat. hoc solū attendendū q̄ femina tardius formaz z cōpletur q̄z masculus. vt patet ibi. z hmōi ibidem assignatur rō. qz semen vñ nascit mascul⁹ fortius ē z calidi⁹ z in calidiozi loco collocatur q̄z semen vñ femia generatur. Dic etiā ibidē Constā. z Hal. sup amphoriſ. dic Jpocras oēm infantē in octo mensibus motū habere. qz si aōo fortis eēt vt

posſit exire quoquo mō ad vitā cōualescat. Si vo nō exierit ipso motu debilitat. ita ꝙ patit vt in sequēti etiā mēse nullaten⁹ cōualescat. Si vo vsq; ad nonū mēsem. vel saltē vsq; ad principium decimi mensis natiuitas protrahat roborat et etiā sine periculo nascatur. vt dic Constanti. li. pantegni. iij. ca. xxviij

Capitulū quartū.

De infante.

Infantulus igit ex seminib⁹ cō trarias qualitates habētibus generat in vtero si mas i sinistro autē latere si femia collocat sanguine menstruali in vtero nutrit ꝙ fomentatur. Ex tam vili enim materia ꝙ ifirma homo recipit a principio nutrimētū virtute caloris natura coopante ꝙ dilatāte singula mēbra paulatim ꝙ etiā nō subito informat. solus enī xp̄us subito fuit formatus in vtero ꝙ distinctus qui in vtero est cōceptus. vt dicit Aug. Anima subintrante vita profundit ꝙ sensu nature sentiēs circūdatiōez pelliculeꝫ ad ipsi⁹ ruptura mouet. ex cuius motu matern⁹ vterus cōcutit ꝙ grauat. ꝙ cōpleta actōe nature circa infantuli creatiōem si ptus fit salubris. vij. vel. ix. vel. x. mēse ad exitū de vtero nitit ꝙ conat. exiens vero secūdina circundat. in cuius exitu vterus matern⁹ doloze nimio fatigatur ꝙ hoc accidit quādo ptus nimis prope anticipat. unde ad aerē nimis frigidū vel nimis calidū veniēs calamitat ꝙ miserie exponit. quod cuius natus clamoz aptissime attestat. caro infantuli recenter nati fluida est ꝙ tenella. ꝙ iō necessaria sunt ei varia remedia ꝙ fomēta. ꝙ sic dicat Constā. li. iij. ca. xxij Infantes in ḡt vterū exeuntes in vosis cū sale tritis inuoluātur vt eoz mēbra cōfortent. ꝙ a viscosa humiditate liberent. deinde palatū ꝙ gingiue cū digito melle vncto fricētur vt interiora oris mundificētur ꝙ cōfortent vt dulcedine et acumine mellis appetitus infantuli puocetur frequenter balneent. cuz oleo murtino aut rosaceo vngātur. oīa eoz membra fricentur p̄cipue masculoz quoz mēbra debēt eē. pter exercitiū durioza. somn⁹ eis sp in loco obscuro puocet. vt lumē ipsoz coadunetur. Lucidus enī locus nimis visum dispergit. ꝙ tenellos adhuc oc̄los ledit ꝙ sepi⁹ luscos facit. ꝙ ideo nō sunt nimis lucido aeri exponēdi ne spiritus visibilis disgregetur. Sup oīa cauendū est ne malo lacte ꝙ corrupto nutriēn to nutriātur. quia ex viscoso lacte nutriti pessimas solent incurrere passiōes. sicut oris vlceratiōem vomitum febrem spasmū ventris solutōem ꝙ huiusmodi. nec est danda infantulis medicina cum egrotāt. sed nutrit in medicina et in cōueniēti dieta p̄curanda est vt sic infantis defectū suppleat virt⁹ gerule nutricis. sicut ibidē dicit Constan. Ex bona aūt dispositiōe lactis nutrimentalis bona fit consistēcia prolis ꝙ ecōuerso. ꝙ ex corruptiōne sanguinis nutricis necessario leditur corpusculū pueri vel infantis ꝙ hoc propter puerilis nature molliciē. ꝙ propter facilē nutrimenti lactei conuertibilitatē. Unde membra infantilia propē sui tenerit udinē ad diuersarū figurar⁹ susceptiōem habent flexibilitatē. et ideo fasciis et alijs ligaminib⁹ cōgruis infantilia membra sunt ligāda ne torta efficiantur seu aliquā incurrāt difformitatem. Quere li. v. de vmbilico. Item qz infantuli multū accipiūt nutrimēti somno multo indigent. vt calor naturalis ad interiora reuocet et ad nutrimentū ipsoz digerendum celebretur. et iō ex nature instinctu nutrices solēt infantulos in cunabulis positos hincinde mouēdo impellere vt ex motu tempato calor cōfortetur ꝙ somn⁹ mulcebris per fumositatum resolutiōem in infantis cerebro puocetur. Solet etiā cātus adhiberi vt sensus infantuli ex vocis dulcedine recreētur. ad hoc dicit Al resto. li. ij. cp in infantulis abūdat cerebrū ꝙ sin q̄ntitatē sui corpis est valde magnū Ala superioz ps corpis infantuli est maioz ponderosioz alijs ptib⁹. ꝙ iō infans in principio sui motꝰ ambulat sup pedes ꝙ sup manꝰ deinde vero erigit suū corpus paulatim. qz ps anterioz diminuitur ꝙ p̄ oseqns leuioz redd. ps vo iferioz crescit. ꝙ p̄ oseqns

grauior efficit. etas ergo infantis terminū habet in inchoatiōe etatis puerilis.

Capitu. quintum

De puero.

PUera puritate est dictus. vt dicit Isi. Tunc enī puer proprie dicit qñ est ablactatus a lacte. et sepatus ab vbere. vt efficit capax. et ideo discipline susceptibilis reputur. et tunc sub tutorib⁹ posit⁹ cogit subesse discipline. Est autē etas puerilis calide et humide cōplexionis in q̄bus mot⁹ venerei ꝓpter viaꝝ angustiā nō inualescūt vsq̄ dum ad annū pubertatis pducant. et ideo a puritate naturalis innocētie pueri nū cupant. vt dicit Isido. Sunt igit pueri carne molles corpore flexibiles. ad motū abiles atq̄ leues. aio vcales sine cura et solicitudine et tutā vitā ducētes sola iocosa appreciātes. nullū piculū magis q̄ ictum virge formidātes. plus pomū q̄ aurum diligētes puerili tempe nuditatem vt tegere verecūdiā nō habētes. laudem quādo laudant sicut nec vituperū quando vituperantur ab aliquo reputātes. propter mobilitatē caloris et carnis et humoris de facili trascūtur et de facili placantur. propter corpis teneritudinē de facili ledūtur. et labores difficile patiūt ex motu calidi humoris in eis dominātis mobiles et instabiles efficiūtur propē fortē calorē multū appetūt ubi. vnde propter nutrimenti superfluitatē de facili ad infirmitates varias disponūtur. a corruptis pentib⁹ geniti corruptōnem cōtrahere dinoscūtur vt patet in filijs leprosor et podagricorū q̄ ex corrupto humore parentū lepra et podogra sepius inficiūtur. p vocem et vultum pueri ab adultis dinoscūtur Unde Aristo. in. li. iij. In pueris vox nō alteratur añ motū ad libidinē. quādo enim vox in pueris mutat signū est pubertat. et tūc ad generandū abiles inueniūtur Item puuli pueri sepius malos habēt mores. sola enim pnia cogitant et de futuris nihil penitus curāt. ludos et vanitates amāt. lucris et vtilitatib⁹ intēdere recusant. minima maxima reputant. et econuerso maxima modica vel nulla putant. sibi noxia et cōtraria desiderant. et imaginē pueri plus q̄ viri appreciant. pl⁹ de amissiōe pomi. vel piri q̄ de amissione patrimonij plāgunt et plorāt. et beneficiū acceptū nō reuocāt ad memoriam. oīa que vident appetūt et affectāt et voce et manu pariter ea rogāt. puer⁹ sibi consimiliū colloquia et cōsilia amāt senū vero cōsortia fugiūt et dedinat. nullū secretū celāt. sed q̄cq̄d videt vel audiunt recitāt et reuelant subito ridēt. subito plorāt cōtinue clamant et garriūt et chachinnāt. vix silent quādo vomiunt vel vomitāt loti a sordibus itē se coinquināt et immundāt. quando a matre lauātur vel pectinātur recalcitrāt proviribus et repugnant. solum ea que ventris sunt cogitāt. imo proprij ventris mēsurā ignorāt semp comedere sp bibere desiderāt et latrant. vix de lecto surgunt et subito cibum petunt. ꝛc.

Capitulum sextū.

De puella.

PUella dicit quasi pura vt pupilla. vt dicit Isid. sup oīa enī q̄ diligūtur in puella maxime diligit pudicicia. Sūt autē puelle cōsiderande. q̄ fm cōplexionē sunt calide humide et tenelle fm corpis dispositōz graciles et flexibiles atq̄ pulcre. fm mētis affectōez verecūde timide et docūde. quo ad exteriorē cōpositiōez moꝝ⁹ disciplinate in sermonib⁹ caute et tacite. in vestibus delicate. Hā vt dicit Seneca. vestis decētia pudicas decet. ꝛc. Est āt puella nomē etatis integritatis et etiā honestatis. vt dicit Isi. Hā virgines puellas vsu alit appellamus Dicit āt virgo ab etate viridiori sicut et virga. Vel dr virgo ab incorruptōe q̄si virago. q̄ verā ignorat femineā passionē. vt dr Isi. li. xi. c. ij. Dis āt feminea vt dr Arist. habet generalit flexibiliorē capillū et molliorē q̄ vir et ceruicē longiorē. colore muliebris generaliter est magis cādid⁹ et vultus let⁹. mollis. seren⁹. bland⁹. ab hūeri vsq̄ ad vmbilicū hns corp⁹ magis angustū. ab vmbilico vsq̄ ad genua et ec ad pedū ifima

Nota

magis plicū. manus ꝛ oīa membroꝝ extremitates hñs flexibiliores ꝛ subtiliores. vox tenuis. sermo volubilis et facilis. incessus breuis passib⁹ breuib⁹ ꝛ curtatis. anim⁹ insolens ad iracundiā pronus. tenax odij misericors inuid⁹. lasciuis impatiēs malis subdolus amat⁹ in libidinē preceps. Vñ Aristo. li. viij. Femine inqt sunt omnib⁹ generib⁹ aīaliū debiliores maris⁹ pter vsam ꝛ leopardā. qz fortiores maribus reputant ꝛ audaciores Jn alijs aūt aīalib⁹ nō femine sunt leuiores ad instruendū ꝛ astutiores et molliores/ ꝛ sunt magis solicite circa fetū nutriendum Et mulier qz est maioris pietat̄ ꝗ vir ejcit citi⁹ lachrymas ꝛ magis est inuida ꝛ magis diligit ꝛ malicia aie magis est in muliere ꝗ in viro. ꝛ est debilis spei. ꝛ est magis mendax ꝛ inuerecūda ꝛ maioris segnicie ꝗ vir ꝛ tardioris mot⁹. vt dic̄ Aris. li. viij.

Capitulum septimum. De matre.

Mater ꝑm Jsi. dz eo q fetui nutriēdo māmā porrigat. solicita est mater circa fetū. Fetus enī in vtero exist̄s sanguine nutrit. sed eo nascēte natura mandat sanguinē illum ad vbera vt mutet in lac ad puer nutriēdū Unde infantul⁹ materno lacte nutritur laudabilius ꝗ alio. Cōcipit aūt mat cū voluptate. sed cū angustia parit et dolore. fetū suū tenerrime diligit. aplectitur osculat̄ solicite nutrit ꝛ fouet Jtē mater postꝗ impgnata fuerit sanguinē menstruale nō emittit. qz vt dicit Aristo. in nutrimentū transit creature. Ex cōceptu masculi pueri min⁹ grauat mat ꝛ iō pulcrioris est coloris ꝛ mūdioris. ꝛ etiā motus leuioris ꝗ ex cōceptu femineo. vt dicit Aristo. ꝛ Constā. ꝗtoplus approping̃t ptui. tāto mater plus affligitur. ꝛ ex motu ipsi⁹ fetus pl⁹ fatigatur Signū autē impgnatōis ꝑm Aris. ꝛ etiam ꝑm Gal. sup ampl⁹. postꝗ impgnate fuerint ipse mīes res diuersimodas cōsiderāt. colores mutant. sub oculi⁹ liuescūt. vbera turgescunt vter⁹ paulatī intumescat. ex magnitudine fet⁹ matricem extēdentis. nauseā et vomitū sepi⁹ patiūtur. graues ꝛ labor̄is impatientes efficiūtur. in pariendo p̄ dolore clamare p̄sumunt. leuiter pditātur p capue iuuenes quar mēbra sunt exilia atꝗ stricta ꝗnto aūt mater p puero dolores patiē grauiores tātoplus natū puer diligit ꝛ diligenti⁹ nutrit atꝗ instruit. Jmpedimēta vero matris in cōcipiēdo. in fouēdo. ꝗre supra. li. v. vbi tāgitur de matrice ꝛ māmilla. ꝛ infra eodem vbi tangit de alor̄su ꝛ de causis alor̄andi.

Capitulum octauum. De filia.

Filia sicut ꝛ filius a fouēdo ē dicta eo q mater eam fouet et ei materiā fouendi alios derelinquit. Hā eandē cōcipiendi virtutē quā mater a p̄nt⁹ accipit sue filie ꝗntum ad generatōis semē derelinqt. Tāto aūt filia matri est carior quanto eidē in sec⁹ discretōe est filior Filie aūt nouēm sūt ee dē proprietates que dicūtur de puella. Quere supra eodem ca. primo. nē.

Capitulū nonum De nutrice.

Nutrix a nutriendo est dicta eo q ad fetus nutrimētū sit accōmodata. Nutrit vt dicit Jsido. supplet in nutriendo puerū vicem matris. Unde nutrix ad modū matris congaudet puero gaudēti. ꝛ cōpatitur puero patiēti. subleuat puer cadētē. lactat puerū plorantē. osculat̄ puer iacentē ligat et colligat puerū se diffundentē. abluit ꝛ mūdificat puerū se sordidantē pascit puer digito se renitentē. ad ꝓlocquendū instruit puer nescientē balbutit nutrix ꝛ quasi frangit linguā vt sic facilius instruat loqntē. Medicina vtik vt ad idoneitatē p̄ducat puer egrotantē. Hūc manib⁹ nūc hūeris nūc genibus releuat ꝛ subleuat puerū vagientē. cibū primo masticat ꝛ masticādo puero edēdulo p̄parat. vt facilius trāsgluttiat cibū. ꝛ sic reficiat puerū esurientē. Sibilis ꝛ cantilenis demulcet puer dormientē. fascijs ꝛ linthеolis constringit membra

puerilia. ꝛ rectificat ea ne aliquā cōtrahat puulus curuitatē ipm̄ reformantē balneis ꝛ vnguētis refouet paruulicarnem. Quere supra eodē de infantulo ꝛc.

Capitulum decimum.

De obstetrice.

Obstetrix aūt dicit mulier que habet artē iuuādi mulierē parientē vt facilius pariat ꝛ infantulus ptus tēpe piculum nō incurrat. Hec q̄busdam vnguētis ꝛ fomētis relinire solet vter pariētis vt minori difficultate ꝛ dolore fetus de vtero abducat. Hec etiā puulū nascentē de vtero suscipit ꝛ ipsi⁹ vmbilicū longitudine quatuor digitor̄ circūnodat sanguinē puuli aqua diluit. sale ꝛ melle ad desiccatōem humoris ꝛ membror̄ cōfortatōem delinit membra panniculis inuoluit. Quere supra libro. v. de vmbilico. ꝛc.

Capitulum vndecimum.

De ancilla.

Ancilla est famula vtoris obsequio deputata. hec laboriosis et vilioribus officijs deputat. grossioribus cibis reficit. vilior⁹ pānis indult seruitutis iugo p̄mitur si filiū conceperit prius seru⁹ q̄z natus reddit. ꝛ ab vtero seruituti mācipat. Ancilla etiā si serulis fuerit cōditōis p libitu nubere nō p̄mittitur. ꝛ q̄ secū cōtrahit si primo liber fuerit seruus efficit post contractū pecunia venditur ꝛ emit sicut pecus. Ancilla sicut ꝛ seruus p̄pter ingratitudinis vicium reuocat post manumissionē conuicijs afficit virgis ꝛ verberib⁹ atteritur varijs ꝛ cōtrarijs vexatiōib⁹ ꝛ angarijs opp̄mitur. respirare inter miserias vix p̄mittitur. vnde inter miserias miserabilior est cōditio seruitutis. vt dicit Rabanus exponēdo illud verbū Hiere. ix. Seruietis dijs alienis qui nocte ꝛ die requiem nō dabūt vobis. ꝛc. Est autem p̄p̄rium ancillarū ꝛ seruulū psonarū. vt dicit Rabanus cōtra suas dñas vel dominos insolescere. Et quādo mer⁹ eos nō reprimit contra superiorū imperiū tumido animo superbire. vt pz̄ in agar egyptiaca ancilla sare que videns se cōcepisse cōtempsit dñam suā Gen. xvi. nec ad eor reuersa est hec ancilla nisi quādo a domina sua fuit exposita ad flagella vñ sequitur ibi. Affligente eā sara dña sua ꝛc. Seruiles enī psonas ꝛ ancillares timor humiliat et deprimit. quas ingen⁹ amor in superbie cōtemptū aliquoties eleuat ꝛ extollit. vt dicit ibidē. Scriptū est. qui delicate nutrit seruū suū in fine inueniet eum cōtumacem. Quere infra eodē de seruo nequam.

Capitulum duodecimum.

De masculo.

Masculus a mare diminutiue est dict⁹ q̄ in oīi genere animaliū quoad sexus dignitatē obtinet principatū. vt dicit Isid. Maior enim est masculus femina quoad cōplexionē quoad opatōem ꝛ quoad sensus discretionē ꝛ quoad potestatē ꝛ dñatōz. Quoad cōplexionē patet q̄ vir siue mascul⁹ respectu femine calidus est ꝛ siccus. ipa vero ecōuerso. In masculo vigent vtutes formales ꝛ actiue. in femina vo materiales ꝛ passiue. Unde dicit Aristote. li. xv. q̄ vir se habz ad modū forme. mulier p̄ modū materie patiētis. Itē p̄ualet mascul⁹ quoad naturalem opatōem quia naturalis opatō plus viget in masculo generalit̄ q̄z in femina. in eo enim maior est virtus. ꝛ ideo vir a virili⁹ eminentia est dict⁹. vt dicit Isidorus. Nerui et virorū ꝛ lacerti maiori robore sunt fundati ꝛ ideo fortiorib⁹ actionib⁹ erūt apti. Ossa enī masculorū sunt fortiora grossiora ꝛ in icturis solidiora. et ideo ad oīa fortiora opa naturaliter sunt fortiores. In masculis etiā sm̄ Constanti. sunt corda ampliora ꝛ maiora. ꝛ ideo ad receptōem abundātie maioris spirit⁹ et sanguinis sunt abiliora. Et iō propter abundantiā spirituū et calidi sanguinis audacior est naturalit̄ mens viri q̄z mulieris in qua causa est contraria. propter calorīs fortitudinē ꝛ cōplexionis sicce vigorem. Nulli viro accidit passio mēstrualis sicut mulierib⁹ accidere cōsueuit. Quicq̄d in masculorū cor-

poribus supfluitatis gignit aut p intē/
sum calorē consumit aut in pilos resol/
uit aut p exercitiū euacuat. Itē distat
cōditio viri t mulieris in sensus discre/
tione. In oñi enī genere aialiū masculus
in pcauēdis insidijs t in fugiendis no/
ciuis solertiorē habet animū femis t
prudentiorē vt dicit Arist. li. v. Cū vir
precedit feminā etiā rōe intellectusq;
pspicuitate. vt dicit Augusti. qui pfert
virū mulieri fm aplm in imaginis di/
uine similitudine t dignitate. t ex ista
dignitate pcellit masculus in autorita
te t pteſtate Autoritas enī vocendi et
presidēdi viris cōcedit. feminis vo cō/
suetudinaliter negat. vt dicit aplis p3o
Cor. vi. Mulierē in ecclesia docere nō
pmitto. Scriptū ei est. sub viri pteſta
te eris et ipse dñabit tui. Genesis. iij.
Sūt igit viri femis calidiores t siccio/
res viribꝰ fortiores. audaciores. ingenio/
siores. cōstantiores mulierū zelatores.
vñ t aialia pugnāt p vxoribꝰ suis. vt dr
Aristo. Sunt etiā corporis durioris t
hispidioris vocis grossioris. aspectꝰ for/
tioris in oñi genere aialiū exceptra vac
ca. cuiꝰ vox est grossior. vt dicit Aristo.
li. iij. Sunt etiā oēs masculi in oi gene
re aialiū plurīū ventrium q̄s femine et
maiori indigēt cibo t corpis nutrimēto
p̄ter abūdantē fortitudinē caloris do
minantis in masculis. humiditatē cibi
de facili cōsumētis. vt dicit Arist. li. iij

Capitulum decimumtertiū.

De viro.

VIr a virtute virilī est dict' fm
Isido. Hā in viribꝰ vir mulierē
pcellit. Caput enī mulieris est
vir. vt dicit aplis. Cū teneat regere vxo
rem suā sicut caput totī' corpis curam
gerit. Hic maritus q̄si matrē tuens est
dictus. Hā vxoris sue q̄ mater est filio
rū curā suscipit t tutelā Hīc a spondēdo
i. obligādo t pmittēdo sponsus dr. Hā
in cōtractu cōiugali fide intermedia se
obligat. vt individuā cū vxore vite con
suetudinē teneat vt debitū ei reddat t fi
dem thori sui custodiat t eā p altera nō
dimittat. Tāt' aūt est amor viri ad vxo
rem vt ipsi' causa quelibet pcula subeat
amorē eius amori matris pferat. t vt p
eius cohabitatōne patrē t matrē t pa
triā derelinquat. sicut dicit dñs. Propter
hoc relinquet homo patrē t matrem
suā et adhērebit vxori sue. Hic sponsus
aīi sponsalia mūeribꝰ t donis ad sui amo
ris amplexū sponsam allicit. litteris et
nūcijs votū suū circa ipsam exprimit.
multa largit' t plurima repromittit vt
ei placeat. ludis t spectaculis se exponit.
frequētat tyrocinia robis t mutatorijs
se ornat t cōponit. Quicq̄d etiā rogatur
dare vel facere p eius amore p3o viribꝰ
statī facit nulli denegat aliq̄d q̄ sub no/
mine sponse rē aliquā sibi fieri petit. Blā
de eam alloq̄tur t blādo vultu ac arden
ti oculo eā facie ad faciē intuet. Tandē
in eandē finaliter cōsentiēs cōsensum suū
corāpntibus verbis exprimit et anulo
eā subarrāte in cōiugē eā ducit. et in
signū ratificatōis cōiugij iā cōtracti do
na t dotalicia ei impēdere t sub carte vl'
cirographi testimonio cōcedere cōsue/
uit. festa t conuiuia nuptialia celebrat.
munera aduenientibꝰ donat. choreis cātu/
lenis t instrumētis musicalibꝰ pūtes le
tificat t exhilarat. Dis cōpletis spōsam
introducit t ad secreta thalami recipit t
admittit. sociā mense t thori eā statuit
eā dñam pecunie sue t familie facit. vn/
inde nō min' vxoris sue q̄ suipsi' cām
vel etiā curā gerit ex amore t etiaz zelo
ipsam corrigit t etiā custodiā circa eam
adhibet t apponit. gest' t affatus piter t
aspectus vxoris sue cōsiderat. ingressus
t regressus ei' rimatur atq̄ pēsat. Dicō
autē bonā mulierē habente nullꝰ est feli/
cior. q̄ vero habet vxorē clamorosam. ma
lam. rixosam. ebriosam. luxuriosam. mi'
tiuolā. sibi cōtrariā. sumptuosam. curio
sam. inuidiosam. dēsidiosam. tediosam.
vagā. amarā. suspicionosam. odiosam nul/
lus talī viro miserabilior est t infelicior
Hec ois t supflus posita tāgit Fulgē. in
sermone quodā de nuptijs in chana ga/
lilee Unde compat christū sponso eccle
siam sponse bone. synagogā vero sponse
male t adultere. In sponsa aūt bone vxore
bona exigūtur iste conditiōes. scz vt sit

frequens ⁊ verecta quoad dei ministeriū humilis ⁊ subdita quoad obsequium mariti affabilis et benigna quoad domesticos. liberalis ⁊ larga quantū ad extraneos. misericors ⁊ benigna quoad miseros. mansueta ⁊ pacifica quoad vicinos. circumspecta. ⁊ prudēs in p̄cauendis. fortis et patiēs in sustinēdis. sedula ⁊ diligēs in agēdis. modesta in habitu. ⁊ sobria i motu. cauta in affatu. pudica i aspectu. honesta in gestu. matura in incessu. verecūda in publico. iocūda cū marito. continens in occulto. Talis vxor est laude digna que plus cōpositis moribꝰ q̄ fortis crinibꝰ. plus virtutibus q̄ pulcris vestibus studet placere viro suo. q̄ plus causa prolis q̄ causa libidinis in bonis matrimonij cōuersatur. q̄ ex cōiugio potiꝰ habere filios gratie q̄ nature delectat. Et hec de vxore bona nunc sufficiant

Capitulum decimumquartū. De patre.

Pater est principiū generatōis. Naturale enī desiderat p̄ suam speciem multiplicare in filijs vt naturā quā non potest seruare in se custodiat in sua prole. vt dic Constā. ⁊ iō ad filiorū generatōem de sua substātia p generatōis officiū diuidit ⁊ trāsfundit. ⁊ tamē propter hāc delectatōem nature sue diminutōem nō recipit. generat aūt filiū sibi simile in specie ⁊ etiam in effigie maxime quādo virtus in semine patris vincit virtutē in semine matris. vt dicit Aristo. li. vij Et ideo pat circa filioꝝ procreatōem solicitꝰ existit. et naturaliter fetū suum diligit intātum vt etiā nutrimētū sibi subtrahat vt nutriat fetū suū. ⁊ hoc generaliter est verum in oīi genere aialiū exceptis paucis in quibꝰ natura degenerat. ⁊ ideo nō multū solicitant circa fetus suos a se eos ejiciūt sicut dicit Aristo. lib. vi. de aquila que ejicit pullos ⁊ alis ⁊ rostro ⁊ vngui bus eos fugat. Homo aūt puerū suum siue fetū diligit ⁊ nutrit. ablactatū suū cōmēsalem facit filiū. ⁊ in iuuētute verbis erudit ⁊ verberibꝰ corrigere nō desistit sub custodia tutorū ipm cōstituit. ⁊ ne p̄sumat vultū hilarē filio nō ostendit. filiū sibi similem magis diligit. ⁊ in ipsum oculū cōsueuit figere. ꝑm etatem ⁊ p̄rogeniture dignitatē vestes ⁊ aborū portiones filijs suis diuidit. p̄o filijs acquirere ⁊ hereditatē augere nō desistit. acquisitā excolit ⁊ excultā filijs heredibus derelinq̄t. Pater vero q̄ a pascendo est dictꝰ qui pascit filios in eoꝝ iuuentute. in senectute a filijs pascit sicut est videre in aliquibꝰ animalibus generis. Nā iuuenes pascūt senes. sicut dicit Aristo. q̄ senio nō p̄ualet acquirere victū suū. ⁊ ideo vite lōgioris p̄missio honorantū patrē tes ⁊ sustentātiū est remuneratō specialis. vt dicit Ambrosius. Scriptū est enī Honora patrē ⁊ matrē tuā vt sis longeuus sup terrā. Exo. xx. Eccliasti. Qui honorat patrē vita viuet longior. Unde dicit glosa q̄ honorare p̄ntes est primū mādatū in promissiōe ⁊ p consequens magnū est mādatū in remuneratōe. et eiꝰ trāsgressio maxima est in punitōe. Unde patris maledictō nocet filijs. vt patet in cham qui patrē paternā offensam pena meruit seruitutis. Heñ. ix. Est itaq̄ pater ex filijs honorādus. sustentādus supportādus. letificādus. ⁊ defendendꝰ. magnificandꝰ laudādus eraudiēdus ⁊ imitādus. vt dicit glosa ibi. si filij abrae estis opa abrae facite. Filiꝰ ex parētum substātia. originē ducit. ⁊ ab eis fomentū recipit ⁊ sine parentū adiutorio nec̄ p̄ficit nec̄ viuit. q̄ntoplus a patre diligit tāto ab eo diligētius instruit freq̄ntius cedit. ⁊ sub discipline custodia artius custodit. ⁊ cum a patre maxime diligatur diligi nō videt. q̄ verbis ⁊ verberibꝰ ne insolescat sepius lacessit. tāto affectuosiꝰ quidē a patre diligitur quāto sua effigies in filio similior ⁊ expressior inuenit. paterna quoq̄ facies cōfunditur. quādo aliq̄d turpe de filijs subaudiꝰ tur. paternus animꝰ grauiter offendit quādo aliqua cōtra maxime rebellio in filijs p̄sentat. Circa filiorū aūt educatiōnem maxima parentū cura dirigitur ⁊ ob spem posteritatis filijs hereditas custoditur propt̄ paternā offensam ⁊ contemptū sepe ꝑm leges exheredatiōis

pena filius patitur ꝛ punit. nulla prior sus maior est ingratitudo q̄z puerop fi liorū quādo sm acceptū beneficiū a pa rentib⁹ eis nō succurrit nec a filijs ne cessitatis tēpe subuenit. pro honorificē tia pntum filijs sepe impeditur honor ꝛ largit. primogenito filio veteri maior he reditatis portio a legib⁹ diffinit. sed pp ter patris iniuriā ius primogenite pre rogatiua aliquādo a primogenito tollit. et alius q̄ dignior est primogenite titu lo inuestit. sicut dicit Hiero. sup glosaz Gen. xlix. Ruben primogenit⁹ meus. tu in q̄t iuxta ordinē natiuitatis tue he reditatē quā iure primogenite habere debuisti regnū scz ꝛ etiā sacerdotiū perdi disti. ꝛc. Filij igitur q̄ p naturā deberent esse sicut pntes nobiles. diuites ꝛ etiaz liberi. per culpā efficiūtur viles paupes atq; serui. Quere supra de malo seruo

Capitulum decimumquintū.

De seruo.

SEruus sm Isido. a seruādo est dictus. Nā quondā quidā capti ui seruabātur vel vt capite plecterētur. vel vt pcio redimerētur. Uel a seruiēdo sunt dicti eo q̄ vilioribus offi cijs que dñis nō cōueniūt nec filijs mā cipant. Seruor tripler est gen⁹. vt dicit Isido. Quidā enim sunt vernaculi siue originarij. scz qui in seruitute sunt nati et tales multis pēnis legalibus subijci unt. qz sua vendere vel alienare nō pñt. nec cōtrahere nec dignitatis officiū as sumere nec etiā testimoniū phibere ni si dominorū suorū volūtate. Unde sine infamia existētes sepe infamie pena pu nūtur. Alij sunt serui empticij q̄ a bar baris vel hostib⁹ capti vel empti iugo ser uitutis sunt oppressi. tertij cōductitij q̄ nō ex necessitate. sed volūtate seruiunt ob spem lucri. Quippe famuli a famu lādo sunt dicti. id est. obsequēdo. vt di cit Isido. Sunt itaq; multe vtiles con ditiones seruor malor de q̄b⁹ supra dictū est in tractatu de ancilla. Quere ibi. ꝛc.

Capitulū decimū sextum.

De seruo malo et nequam.

Malo de seruo nequā addendū est q̄ in multis sibi ꝛ alijs est noci uus. Solet enī ebriosus esse et tūc bona dñi sui vel negligit vel furtiue subtrahit ꝛ expendit. Prouerbi. xxv. opa rius ebriosus nō locupletabit. Item re missus est ꝛ ociosus ꝛ tūc tēpus cōcessuz ad laborandū inutiliter pdit. sicut suis dixit pater familias. Quid statis hic to ta die ociosi. Et Eccli. xxxij. Sitte ser uū in opatōem ne vacet. Sic enī vecet ullū. Item de bonis dñi sui pdigus osa dissipat ꝛ cōsumit. Luce. xvi. Diffama tus est villicus q̄ dissipasset bona dñi sui. Item de piger ꝛ somnolent⁹ ꝛ vesidiosus oīa negocia dñi sui negligit ꝛ omittit. Eccle. xxxvij. de Cum seruo pigro tra cta de ope. Et Luce. xix. de Seruus pi ger abscondit talentū dñi sui in terra ꝛ abijt. Item pteruus ꝛ cervicosus etiā supra dñm se extollit. Eccli. x. vidi ser uos in eqs. ꝛc. Et prouer. xxix. p seruū cū regnauerit. ꝛc. Item cupidus est ꝛ lu cri auidus lucrū dñi sui in proprium sui conuertit. Exemplū de giezi seruo Hely sei q̄ sub nomīe dñi sui pecuniā pcijt. ob tinuit. retulit. ꝛ abscondit. iiij. Regū. v. Item superbus ꝛ psumptuosus dñi impiū putpendit sicut dixit miphiboseth de si ba seruo suo. seruꝰ meus cōtempsit me dñe mi rex et asinū sternere noluit. ij. Regū. xvi. ꝛ Job. xix. seruū meū. ꝛc. Item cum sit durus ꝛ malicioſus gratiā sibi fi eri vesiderat ꝛ appetit. sed obtentā alijs nō impendit. Josue. xviij. serue nequā omne vebitū dimisi tibi q̄z rogasti. Item incircūspect⁹ est ꝛ obliuiosus ꝛ ignorans q̄ de suis excessib⁹ sit rōem dño suo red diturus ad memoriā nō reducit. Lu. xij si dixerit dñs me⁹ morā facit venire. ꝛc Item iracūdus et seditioſus totā pturbat familiā ꝛ offendit Lu. xiij. si incepe rit seruus ille bibere ꝛ inebriari ꝛ fami liā pcutere. veniet dñs eius. ꝛc. Item ma ledicus ꝛ linguosus de oīnibus ꝛ preci pue de domino suo maledicit. sicut patz de siba seruo miphiboseth q̄ eum apd re gem accusauit. ij. Reg. xvi. Eccliast. vij. Ne audias seruū maledicentē tibi. Item si fuerit velicatus ꝛ velicioſe nutrit⁹ ꝛtra

dñm suum recalcitrat ⁊ resistit ꝓuerbi. xxix. Qui delicate nutrit seruū suū. ꝛc et iter. nō decent seruū delicie. Itē fraudulētus ⁊ dolosus insidias dño ponit ⁊ quēq; ipm interficit siue pdit. iiij. Reg. ix. tetēderūt ei insidias serui sui ⁊ interfecerūt regē in domo sua Item dño suo existēs inuitus ab eo fugit ⁊ ipz deserens aduersario suo se cōiungit. iij. Reg. ij. Fugerūt serui semey in gethē. Et i. Reg. xxv. increuerūt serui q̄ fugiunt dños suos. Itē cū sit nequā ⁊ flagitiosus vir p̄ verba de malicia cōpescitur. Eccli. xxij. ibi. Sicut seruꝰ interrogatꝰ. id est tormētis castigatꝰ freq̄ntera a liuore. i. liuoris crimie nō minuit. sed magꝭ ad odiū puocatur. q. d. seruꝰ inter tormēta nō melioratꝰ sed potiꝰ peioratꝰ. Itē cuz sit ingratꝰ gratiā factā a dño non recognoscit. sed de iustitia plusq̄z de grā sibi fieri credit. Eccli. xxij. Lapa manꝰ suo ⁊ q̄ret libertatē. Itē si fuerit criminosus ⁊ culpatꝰ dño suo. sine flagellis ab eo extorqueri veritatis cōfessio nō valebit Ecclesiast. xlij. Seruo pessimo sanguinate latus ibi glosa. Seruꝰ q̄ verbis nō corrigitur vulneribꝰ corrigat. Itē cū sit astutus ⁊ labor ei odiosus vocatꝰ ad laborēs vomere se fingit. ⁊ q̄si nō audiēs de vno latere ad aliū se cōuertit. Prouer. xxix Seruꝰ verbis nō pt erudiri. q; q̄uis dicis intelligit ⁊ tñdere ptemnit. Et Lu. xij. Seruꝰ quidē sciēs voluntatē dñi sui ⁊c

Capitulum decimumseptimū.

De cōditiō ibꝰ boni sui

Boni aūt serui cōditio consistit in diuersis. Nā bonus seruꝰ est docilis ⁊ ingenios⁹ ad intelligēdū. Prouer. xxvij. Seruus sapiēs dñabitur stultus filijs. Et Eccl. vij. Seruꝰ sensatus ⁊c. Item humilis est ⁊ obsequiosus ad q̄libet obsequium impendēdum. Psal. O dñe ego seruꝰ tuus ⁊ filiꝰ ancille tue. Ad Phili. ij. Humiliauit se formā serui accipiēs. Itē hilaris ⁊ iocosus ad seruiendū. decet enī seruū in suo ministerio esse hilarē ⁊ iocundū. Totū ei seruitiū displiceret. quando seruiēs facie leta caret. Ben. xl. Et nos leti seruiemus regi Et esa. lxv. Serui mei letabūtur ⁊ laudabūt pre exultatōe. ꝛc. Item affabilis ⁊ gratiosus ad loquendū. quia mltū diligūtur serui q̄ affabiles sunt ⁊ benigni. Et ideo de dauid q̄ seruiebat Saul dicit. i. Reg. xviij. Acceptus erat dauid in oculis vniuersi populi. ⁊ maxime in cōspectu seruoꝝ saul. Et in eodē. Ecce places regi ⁊ vniuersi serui eius diligūt te. Itē virilis ⁊ animosus se cōtra aduersariū dñi sui ponēs primo. i. Reg. xvij Non cōcidat cor cuiuscq̄z in eo ego seruꝰ tuꝰ vadā ⁊ pugnabo aduersus philisteū. ꝛc. Itē fidelis et tān cōmissoq̄z negocio ⁊ studiosus ad exequēdū Luce. xix. Euge serue bone ⁊ fidelis. ꝛc. Et Numeri. xij Seruꝰ meus moises fidelis in oī domo mea. Itē abilis est ⁊ artificiosus ad lucrū dñi procurandū. Plus enī intendit bonus seruus augmētare ⁊ multiplicare dñi sui pculiū. q̄z suum ꝓprīū. quia in multiplicādo dñi sui lucꝝ pcurat ⁊ ipse suū. Luce. xix. Vocatis de cem suis seruis. tradidit illis decē mnas ⁊ ait. negociamini dū venio. ꝛc. Itē bonus seruꝰ cautus est ⁊ multū curiosus ad rōem ⁊ cōptum dñi sui psoluendū de datis ⁊ acceptis Nā de bene cōputatis remuneratōem certus expectat. de non cōputatis vero semper dubitat ⁊ formidat. vt patz Luce. xix. vbi dr. Dñe ecce mna tua decē mnas fecit. Cui dixit domin⁹. Esto dñs habens ptātem sup decem ciuitates. Itē solicitus. est bonꝰ seruus ⁊ alo studiosus prius dño suo ꝑparare ꝛmodū sicut prādium siue lectū q̄z se disponere ad prandēdū siue qualitercūq̄z alias ad quiescendū. Nunq̄z enī bonꝰ seruꝰ cōmodū sibi fieri putat quādo videt q̄ dñs suus adhuc laborat. Luce. xij Quis vestrū habens seruū. et si venerit de agro dicat ei. prio discumbe. ꝛc. Ideo cōmendatur vrias qui [illegible] ad dauid. ij. Reg. xi. Domin⁹ meus Joab ⁊ serui dñi mei sup faciem terre manēt. et ego ingrediar domum meā vt comedā ⁊ bibā ꝛc. Itē seruus fidelis ⁊ timorosus domini sui aduentū prestolat nec se disponit vel deponit anteq̄z veniat ad dormiēdum nec subintrat lectū suū ante aduē

tum suū. Luce. xij. Beatus seruus ille quē cum venerit dñs inuenerit vigilantem. Itē seruus qui circa dñm est sedulus ⁊ amorosus. alijs dormiētibus vigilat ad dñm suum custodiendū. Ūñ merito replēndit dauid abner et alios seruos regis saul dormiētes. i. iiij Regū. xxvi. Non erat qui vigilaret. sed oēs dormiebāt. ⁊ sequit. Filij mortis estis vos qui nō custoditis christū dñi. Item seruus qui in obsequijs domini sui est affectuosus oculis ac manib⁹ semp circa dominū est intent⁹ ad sui beneplacitū pagendū. ne aliqō scilicz incōmodū sustineat vel defectū. siue ad aliquod beneficiū a dño beneficio recipiendū. psal. Sicut oculi ancille in manib⁹ dñe sue. ita ⁊c. Itē bonus seruus nūqz a labore est vacuus. nunqz ab vtilitate dñi sui est ociosus. quia siue comedat siue abstineat siue vigilet siue dormiat ōia que facit ad vtilitatē illius cui seruit ordinat ⁊ reducit Job. vij. Sicut cernitis desiderat umbrā ⁊ mercenari⁹ prestolat. ⁊c. Item bonus seru⁹ nec in victu nec in vestitu domino suo est onerosus. imo veteri roba dñi sui aliquādo p anni circulū est contētus. scit enī q cōpleto seruitō suo plura est a dño beneficia recepturus Ideo in lege preceptū est. vt sine veste et viatico ⁊ supra preciū conductionū seru⁹ in anno septimo nullatenꝰ a dño dimittatur. Exo. xxi. ⁊ Deutero. xv. Item seru⁹ in moribus disciplinat⁹ ⁊ virtuosus solet esse cōrā domino gratiosus et in oculis eius acceptus. ⁊ ideo seru⁹ sensatus ad hoc diligentiā adhibet vt vrbane et curialr et munde dño suo ministret. quia aliquādo plus diligit dñs mundiciā seruentis qz ipsam exhibitōem seruitutis. psal. Ambulās in via immaculata. hic mihi ministrabat. Eccliast. vij. Seruus sensatus est. ⁊c. Item seru⁹ bonus a dño correptus cōtra corripientē se nō est murmurans neqz querulosus. scit enī q bonus dñs iuste arguit seruū suum. Et talis quidē arguitio sibi accidit ad profectū. Eccliast. r. Seruo sensato liberi seruiēt. ⁊ vir disciplinat⁹ non murmurabit correptus. imo potius gaudebit. Unde Prouerbiorū. ix. Argue sapientem et diliget te.

Capitulum decimūoctauum

De bono dño siue dñio

Sicut autē seruus est nomē subiectiōis. sic dñs est nomē prelationis et potestatis. Unde a domino a quo est oīs potestas iustū dominiū est statutum. Sine enī dominio nō posset stare salua respublica. nec esset humana societas pacifica vel q̄eta Sublata namqz de medio dominorū iustorū potētia. libera esz malicia. nunqz innocentia foret tuta. vt dicit Isido. Justa itaqz dñatio per tyrannidē suos non opprimit. sed suos aduersarios reprimit ⁊ etiā repellit. Dominorū etiā potestas seruos nō deserit. imo etiā pro subditis cōtra potestatē aduersariā se opponit vt dicit Greg. Unde etiā patet q dñs est nomen potestatis ⁊ nomē equitatis Justus enim est dom⁹ et iusticias dilexit equitatē vidit vultū eius. Et ideo quoqz dom⁹ qui iustus est pviam videlicz iuris. causas lites et etiā cōtroversias inter subditos dirimit / et diffinit vnicuiqz quod suū est tribuit. cōtra maliciam gladiū extrahit. pro defendenda innocentia clipeū iuste potentie cōtra maleficos obijcit et opponit. Pupillos viduas ⁊ orphanos de manu opprimētis eruit predones maleficos et fures p̄ sequitur atqz punit. acceptā potestatē nō sm voluntatis imperū. sed sm legis imperū ordinat et disponit. Ex quo patet q dom⁹ est nomē equitatis. Est insup nomen liberalitatis. Hā boni et iusti domini liberales sunt et pij. Et sicut dicit Hester decimoctio. Cum inqt totum orbem dominationi mee subiugassem. nunqz volui potentie abuti magnitudine. sed clementia et lenitate gubernare subditos. ⁊c. Et ideo verus dom⁹ ad oēs preterqz ad maleficos liberalem et affabilem se ostendit. plus amari qz timeri diligit. non hominibus sed bestijs. id est bestialibus et malis dominari se cognoscit. vt dicit Gregorius sup illum locum. Genes. nono. Sit terror

vester supra cuncta animātia. ꝛc. Homo inq̄t. Grego. nō rationalib⁹ sed irrationalibus alijs alijb⁹ est platus. vt non ab hoīb⁹ sed ab alijs timeat. Omnes enī hoies natura equales genauit. sed p varijs meritis alijs alios iusta dei dispensatio preponit. vt humana formidine peccare metuāt. q̄ diuinā iusticiā nō formidāt. Ex hoc ergo timore dñi nō superbiant. nō suam glam sed subditorū iusticiā querāt. Non enī hominib⁹ sed bestijs dominant q̄ ex illa parte qua bestiales sunt. dñio ipsor prosternūtur. Est etiā dñs nomē nobilitatis. sicut ꝺr Deut. i. Tuli de tribubus vestris viros sapientes et nobiles et cōstitui eos dños ꝛ principes ꝛ tribunos ꝛ centuriones. Nam dñi dñt esse nobiles ꝛ generosi tā carne q̄m mēte. Ideo sm Ambro. naturā in alijs nobiliores ꝛ virib⁹ fortiores prepsuit alior reges ꝛ ductores. ꝛ patet in alijb⁹ volatilib⁹ ꝛ etiā in apib⁹. in q̄bus oībus illi alijs dñantur ꝛ pficiunt. in q̄bus nobiliores cōditōes sm nature bñficiū inuenitur. vt sic addiscat hō nobilior esse sm rōem ꝛ grām. ex quo sic alia pfunt alijs nobilit p naturā. Jtē dñs ē nomē honoris ꝛ dignitatis. sicut dicit apostolus ad Eph. vi. Serui obedite dñis carnalib⁹ cū timore et tremore. ꝛc. Dñs enī iuste a subditis honorē ꝛ reuerentiā accipit. ꝛ officij sui merito subditos honorificētia dignos facit propter ei vnū regē honū vel dñm tota patria honorat frequentatur ꝛ timet. Jtē dñs est nomen pacis ꝛ securitatis. Nam guerras ꝛ pugnas dñs iust⁹ sedat. ꝛ discordes ad concordiā reuocat. vñ sub bono ꝛ forti ac pacifico dño coloni patrie sunt securi. quia nullus audet inuadere terminos suos ac infringere pacem suam.

Capitulū decimū nonū.

De malo homine siue dñio.

Jcut aūt bono ꝛ iusto dño nihil reipublice vtili⁹ est ita dño malo nihil perius. Nā malus dñs subditos suos quos iuuare deberet. spoliat ꝛ oppimit. ꝛ indebitis officijs ꝛ puitijs angariat ꝛ angustat Jsich. ij. Qui violenter pellē tollitis de supra. ꝛc. Propter munera iusticiā violat ꝛ paupi nō iudicat. Osich. iij. Audite principes q̄ adminamini iudiciū pli. A quo recipitis vectigalia ꝛ tributū. ab inuasorib⁹ non defenditis. Nā ei in malicia sua nō cōsentientem cruciat ꝛ crudeliter flagellat. Esa. xix. Dabo egiptū in manū dñorum crudelium. ꝛc. Hiere. vi. Crudelis est. ꝛc. Aliena tāq̄m ppria vēdicat. ꝛ ola sua esse putat. i. iij Reg. viij. Filios tuos ꝛ agros tollet. ꝛc. Timeri potius q̄m amari deside rat. Baruth. vi. Ositantes metū gentibus. videte ergo. ꝛc. Honorari ab hoīb⁹ ꝛ reuereri affectat. Dan. ij. Cadentes adorate statuā. ꝛc. Leges ꝛ statuta antiquor destruit ꝛ sua ordiat. Esa. x. Ue q̄ condūt leges iniq̄s. Sub specie iusticie crudelitatē ꝛ malicia palliat ꝛ occultat. Esa. ij. Dñatores ei⁹ iniq̄. exactoribus ꝛ tallijs sepe premet. Esa. iij. Populū meū exactores spoliauerūt. Et Dan. ix. c. et. xi Occasiōes exterminij q̄rit ꝛ aliq̄d rapiendi captat Esa. lij Assur absq̄ ca calūniat⁹ ē eū. Osi detractores ꝛ delatores diligit ꝛ eorū cōsilijs aures accōmodat. Prouer. xxix. Princeps q̄ libenter audit verba mendacij. ꝛc Fidē ꝛ pactū nulli seruat. i. Osach. vi Jurauit illis rex ꝛ principes ei⁹ ꝛ sequitur Vidit munitōem ꝛ rupit eam⁹ iusiurandū. Expulas et delicias de alienis labrib⁹ sibi pat. ps. Deuo. ple. meā sicut es. pa. Exemplū de balthasar Dan. v. ꝛ ezech. xix Eos q̄ diuti⁹ ꝛ fideli⁹ seruierūt prius remunerat. sicut voluit laban remunerare iacob. q̄ dixit. Nisi de⁹ patris mei affuisset mihi. mō nudū forsitan dimisisses Jtē nulli fuitia grata reputat. ꝛ iō ola q̄ fiūt munera debito fore putat. sicut ꝺr Judith. iij Hec ista facientes ferocitatē pectoris ei⁹ mitigare potuerūt Jtē alijs laboratib⁹ i ludis ꝛ potib⁹ ipe vacat. eccl. x Ue tre cui⁹ rex puer ē. cui⁹ principes mane comedūt. ꝛ. iij. reg. xx Rex bibebat temulēt⁹ de vmbraculo suo. ꝛc. Dec de ꝓprietatib⁹ hois quoad mēbror diuersitatē ꝛ quoad etatē ꝛ quoad sex⁹ discretōz ꝛ varia ꝛ litatē nūc sufficiat. Nūc de q̄busdā accidentib⁹ q̄ ꝓtingūt circa hominē ꝛ sm naturā ꝛ p̄ter naturā aliqua dei adiutorio sunt

vicenda. ꝛ primo de cib. deinde de potu. tertō de vigilia ꝛ somno deīn de exercitō

Capitulū vicesimum.

De cib.

Dicto de proprietatib⁹ eoꝝ quo ad illa que ipm cōstituūt naturaliē. dicendū restat de illis proprietatib⁹ rez que ipm ꝑm naturā in eē custodiūt. Et sunt ꝑm Jo. aer. exercitatio. ḡes. potus. cib⁹. vigilia ꝛ somn⁹. Sine istis nō custodit hūanū corpus Flos autē ordinē istum hic nō seq̄mur. qz in loco suo de aere postea dicem⁹. De cib⁹ ergo primo dicam⁹ quantū hic sufficit. quia cib⁹ est ꝑm Constā. substātia cōuertibilis in essentiā corpis quo cibat corpus augmentās nutriēs ꝛ sustentans. Calor ei fortū mēbroꝝ interioꝝ ꝛ exterioꝝ in ꝓtinua ē actōe ꝛ resolutōe cui ꝓtinua debet restauratio ad debitū bñficiū facienda. Cibus ār sumptus in similitudinē corpis vertit ꝛ in ipsi⁹ naturā transmutatur. Ubi in cib⁹ ꝓcedit ipsi⁹ prepatio. deinde ei⁹ masticatio. tertō in locum digestionis receptō. quarto ipsi⁹ digestio ꝛ puri ab impuro sepatio. ḡnto ipsi⁹ attractio. ꝛ p singula mēbra distributō. sexto nature mēbri assimilatio. Si enī cibus nō assimularet mēbris nūquam in eoꝝ naturā incorparet vel ꝙuerteret. vltimo post ois ista fit istius cibi incorpatio ꝛ in naturā corpis cōuersio. Nam quod calidū est ꝛ humidū trāsit in naturā sanguinis ꝛ carnis. qđ vo frigidū ē ꝛ siccū in naturā nerui ꝛ in naturā ossis. ꝛ sic de alijs. Cib⁹ itaq3 assumpt⁹ et incorpatus adhuc in iuuenib⁹ corp⁹ nutrit ꝛ augmētat. In senib⁹ vo calorē natura lem repat. deperdita etiā restaurat ꝛ custodit corp⁹ ne peat. Cibor aūt sunt multe diuersitates. Quidā enī cito in sanguinē ꝙuertūtur ꝓpter suā substantialē humiditatē ꝛ caliditatē et illā quā habent cū sanguine vicinitatē. Quidā vo ecōtrario. ꝓpter cōtrariā causam tardius cōuertūtur. Quidā vo cibi multū nutriunt. qz multū sanguis generāt. Quidā vo pax imo potius onerāt. ñ aliquā tulum refocillant. Et generalit⁹ ois cibus laudabilis generatiu⁹ sanguis magis ē cōueniens in regēda sanitate. Calorā tib⁹ tñ est cōueniēs grossioꝝ cibus spissioꝝ sanguis generatiu⁹. Itē ois cib⁹ de quo generat multus sanguis paucā habet superfluitatē. Et ecōuerso cibus de quo gignitur pauc⁹ sanguis multas generat superfluitates. Et generalit⁹ ꝑm diuersitates cibor disponūtur ꝛ variātur cōplexiones mēbroꝝ ꝛ corpis q̄litates. vt dicit Constā. li. i. Circa cibū aūt ista cōsiderātur sicut ꝛ circa dietā. vt dicit Bal. super amphoriſ. s. cibi substātialitas. qualitas. quātitas. sumētis necessitas. tempis cōgruitas. Oportet enī me dicū cognoscere substātiā ꝛ q̄litatē cibor ad custodiā ꝛ regimē corpoꝝ hūanoꝝ Est enī quidā cib⁹ pure nutrimētal⁹ ꝛ facile cōuersiu⁹. ꝛ talis est nature cōsentaneꝰ Quidā est cib⁹ medi⁹. ꝛ hic est facile alteratiu⁹ ꝛ nature aduuatiu⁹. Quidā vero est cib⁹ pestilentialis et nature corruptiuus. sicut cib⁹ venenosus q̄ a tota specie mutat ꝛ destruit ipm corp⁹. Et nō oportet cibor cognoscere substantiā et q̄litatē ne venenū assumat loco cibi. q̄litas ār cibi attēdit⁹ vel ꝑm vltimā elementaꝝ q̄litatū remissiōz. ꝛ sic ē cib⁹ calid⁹ vl frigid⁹ in ꝓio gradu. vel ꝑm vltimā earū dē intēsiōz. ꝛ sic i q̄rto gradu. vel ꝑm bataꝝ mediatōz. ꝛ sic oꝝ ee in tertō vel scō gradu ꝑm maiorē excessū vel minorē. Hec etiā attēdēdū est q⁹ tā ꝑm subāz q̄ ꝑm q̄litatē vt ōt ꝓstā. Illiq̄s cib⁹ ē subtil⁹ q̄ scz de facili digeritur. cui⁹ q̄ntitas mīta patū nutrit. qz ꝑm Aluic. subtilis ex eo generatur sāguis q̄ cito resoluitur a mēbriſ ꝛ iō paz nutrit. vt ōt idē Et ē cib⁹ grossus q̄. s. tardi⁹ digeritur. ꝛ ei⁹ ps modica mltū nutrit. ex quo sanguis grossus generatur q̄ tardi⁹ resoluitur ab ipsis mēbriſ Hā vt dicit Jsaac ex subtili cibo fit generatio subtilis sanguis ꝛ ecōuerso. ꝛ ē cib⁹ in subāz ꝛ q̄litate tpat⁹ Lib⁹ ār pur⁹ laudabilis ē. q̄ñ est inter hec tpat⁹. ꝛ ecōuerso ꝑm Aluicen. herle crude ꝛ fructib⁹ nimis recētes min⁹ sunt boni quo ad cibū ꝓpter hūiditatē excessum. Hā, sanguinē replēt aḡsitate ꝛ disponūt ad putrefactōz ꝛ iō pot⁹ sunt medicia q̄ cib⁹ Lib⁹ oz eē

vniformis. ne scz in vna mensa simul diuersa nutrientia assumãtur. quia sct in Lucenna. Cum vnus cibus digerit. alter corrũpitur. & stomachus nimis extendit & repletur. Considerat etiã in cibo quãtas. vt mẽsuet extensiue. Haz attendit vel sm minimũ. vel sm nimiũ. vel sm inter hec mediũ. Si vero fuerit cibus nimi⁹. naturã grauat. stomachuz distendit & inflat. rugitũ & torsiones generat. malos humores & cathochimnos augmentat. nauseam & vomitũ prouocat calorẽ naturalem sicut oleũ lampadem extinguit & suffocat. spasmũ & ptractionẽ neruoz causat. vlcera scabiem & apostemata fieri ꝓcurat. senũ & mortez accelerat. ptra quã p cibozũ multitudinem homo munire & defendere se credebat. Cũ vero cibus nimis pauc⁹ est naturã debilitat. visus & oñes sensus hebetat. fluxũ capillozum & calutiẽ generat phtisim & ethicã accelerat. corp⁹ extenuat. & peiozes infirmitates ẽ repletio nimia generat. Unde ꝺz in amphoꝛis. In tenuib⁹ dietã ꝓcẽat maxime egrotãtes Cibus vo mediocris est laudabilis. qz dedita in corpe restaurat. & vtutem etiã cõseruat. sanguinẽ augmẽtat. calorẽ tẽperat. ingeniũ acuit. vires operandi tribuit. sanitatẽ corpoꝛis auget & custodit. suauẽ somnũ & mulcedinẽ generat & induc it. cũ si fuerit maioꝛ p cibũ restauratõ ẽ fuerit precedẽs p resoluentẽ calozem dedita cibus corp⁹ augmẽtat. vt patz in adolescẽtia. Si vero fuerit maioꝛ dedita ẽ p cibũ seqntẽ restauratio. corp⁹ minuitur & deficit. vt in senectute. Sz si fuerit eq̃lis restauratõ cõtra dissoluta. corp⁹ cõseruat in cõsistentia & in statu. sicut est videre in iuuẽtute. Considerat cib⁹ vel cibi effectus respectu comedẽtis qz alius cõuenit sano & alius egro. alius iuueni. alius seni. ali⁹ exercitãti. ali⁹ descenti. Multa enĩ sunt salubria sanitatem hñti q̃ sunt mortifera infirmãti Et etiã in sanis differẽtia est. qz alliũ & pip quod alicui fleumatico est remediũ. alicui colerico est venenũ. & iusquiam⁹ qui est moꝛs hoim gratissim⁹ cibus est passeri vel coturnici. vt dicit Gal. Variand⁹ est etiã cibus sm varietatẽ morbi. Hã aliquis cibus est salubris in q̃rtana qui est mortifer⁹ in acuta. et aliquis cib⁹ qui est vtilis in principio morbi. est nociu⁹ q̃n infirmitas est in summo. Hã tũc debet dari cib⁹ tenuis. vt dicit Ypo. & Gal. qz tunc natura circa digestionẽ morbi ẽ totalr intenta. vñ tunc eius effect⁹ diminuitur & impedit si occupata circa grossa cibaria teneret. Ellius etiã cibus et alio modo dand⁹ est necessari⁹ in morbo cronico & diuturno. & aliusꝫ in cõtrario quia in principio timet defect⁹ vtutis. iõ est necessari⁹ maioꝛ cib⁹ In contrario autẽ morbo timet infirmitatis augmentũ. & ideo debet tũc dari minus. Cibatõ ergo facienda est sm diuersitatẽ morbi. sm virtutẽ infirmi. & sm qualitatẽ & substantiã ipsius cibi. & sm ꝺcetilitas cibi iudicat. Itẽ alio modo cibãdus est iuuenis & adolescẽs & alio modo ipse senex. Nam abstinẽtia cibi q̃ senibus est facil⁹ pueris & iuuenib⁹ est difficilis iuxta illud Ypo. Senes facilime ferũt ieiuniũ secũdo ꝓsistentes facil⁹. pueri vero minus. Hã in semb⁹ debilis est calor naturalis. in alijs aũt est foꝛtis Et ideo maioꝛ cib⁹ ad repssionẽ calozis naturalis ẽ necessarius iuuenib⁹ & puulis. minoꝛ vero illis. Eadẽ etiã est ratio quare min⁹ cibãdi sunt quiescentes ẽ se exercitantes qz in illis calor est debilioꝛ. in istis vo foꝛtioꝛ est. vt p⁹ patebit. Cõsiderat aũt in cibãdo tpis cõgruitas. Hã grossi oꝛi dieta & largioꝛi indigẽt hoies in hieme ẽ in estate. sicut dicit Ypo. Ulẽtres in vere et in hyeme natura calidissimi sunt & somni longissimi. In his igitur hoꝛis plures oblatões sunt dãde. quia tũc innat⁹ calor ẽ mult⁹ multo igiꝝ indiget nutrimẽto. &c. In hyeme enĩ viget appetit⁹. et foꝛtioꝛ etiã est digestio calore exist̃ẽte foꝛtioꝛe In estate vero ꝛriũ ẽ Calor enĩ in hieme ingredit ad interiora. & ibi coadunat. In estate vo suo silꝫ gaudẽs & exteꝛioꝛa petẽs dissoluit & in corpe minoꝛat. Cum igiꝝ in hyeme multũ digeritur. mult⁹ excitat⁹ appetit⁹ & illõ ꝑs in pueris q̃ sunt multi caloꝛis. & iõ multũ appetũt & multo indigẽt cibo. Silr in

athletis in ąbus rõne exercitij augmẽ/
tatur calor naturalis. ꝛ ideo mlto indi/
gent nutriñto. sicut ibi ecẽplificat Gal'.
Est igiꝭ cibus oĩi alali necessarius. et
maxime cõueniẽs est qñ vniformis ẽ. ꝛ
inter supfluũ ꝛ diminutũ tẽpaf. nimia
enĩ cibi repletõ siue saturitas mozs ani
me ꝛ corpis esse cõsueuit. ꝛ potissime pi
culosa est saturitas p' ꝓcedentẽ sterili/
tatẽ siue famẽ. vt dicit Auicẽ. Plus enĩ
tũc natura appetit q̃ digerere possit. ꝛ iõ
citra appetitũ ꝛ saturitatẽ cib' assumẽd'ẽ

Capitulũ vicesi/ mumprimũ. De potu.

Dot' est substãtia liq̃da ad ani/
malis nutrimentũ necessaria.
potus siq̃dem vt dicit Constã.
libro. v. ca. xxvij. multiplici ꝛ causa ne
cessari' est. Corp' enĩ siccũ humectat. et
quod humidũ ꝛ corpe resoluit' restau/
rat cibus p ipsum. ꝛ ꝛferf ad loca remo
tiora. qui sua grossicie nõ potest transire
p strictos meatus ꝛ angustos. Pot' etiã
vt dicit Constan. ꝛ etiã Auicẽ. diuersi/
ficaf tripl'r. Est enĩ potus q̃ est tantũ po
tus. vt aq̃ que nõ est corpis nutritiua. ꝛ
est pot' q̃ est pot' ꝛ cib'. sicut vinũ. qõ vt
dicit Constã. p oẽs ptes corpis portat
cibũ nutriens ꝛ calefaciẽs spm̃ ꝛ etiam
sanguinẽ ꝛ calorẽ cufortãs naturalẽ. ꝛ ẽ
potus medicinalis q̃ nõ exhibit' sm̃ viã
potus. sed pot' sm̃ legẽ ꝛ regulã medici
ne. sicut syrup' oximel occizucara ꝛ hu/
iusmodi. Sicut ãt dicit Constã. in sani
tate custodienda ꝛ infirmitate curanda
aq̃ est necessaria. ꝛ iõ oportet q̃ medic'
aq̃ cõditões nõ negligat cognoscere ꝛ
naturas vt laudãdas tribuat ꝛ caueat
nõ laudãdas. Aq̃ aũt quedã est sapida
quedã nõ sapida. Aqua ergo sapida in
substãtia clara fontana aeris oriẽtalis
leuis cito calefiens. cito frigescẽs Hu
iusmodi aũt vt dicit Constã. in sanita
te custodiẽda est laudabilis nõ grauãs
cito enĩ exit cibũ. per hoc enĩ q̃ est clara.
patet q̃ sordib' nõ est intermixta. p hoc
aũt q̃ est leuis patet q̃ nõ est indigestibi
lis. p hoc aũt q̃ est cito calefiens ꝛ ci/
to frigescẽs patet q̃ substãtia est subtil'
Uñ si vis scire ꝛ duab' aq̃s que sit sub/
tilior in substantia ꝛ laudabilior ad bi
bendũ. intinge vnũ pannũ lineũ bene
mundũ in vnã. ꝛ aliũ bñ mundũ in aliã
ꝛ expone soli q̃ prius erit siccus in aqua
subtiliori est utrinq' Scõo p' hãc aquã
cõmendabilis est aq̃ fontana septẽtrio
nalis. q̃ est inter oriẽtẽ ꝛ aq̃lonẽ pñta
fluẽs vsus aq̃lonẽ. p hoc enĩ q̃ libere ex
ponitur ventis septẽtrionalib'. ex motu
ventoꝝ subtiliaf. est in hyeme calide na
ture. ꝛ frigide in estate. Frigus enĩ sep/
tentrionale fugat calores ad interiora
fontiũ sibi obiectoꝝ. q̃ coadunat' frigi
ditati obuiat ꝛ resistit ꝛ aquã fontis ali
quãtulũ calefacit Jn estate vero ecõtra
ria calor aeris vincẽs fugat frigiditatẽ
ad capita fontiũ. q̃ ibi coadunata aquã
frigefacit. vt dicit macro. ꝛ cõstan. Jtẽ
aqua fluens fortiẽ ꝛ mõtib' sup' petras
vel arenã limpidissimã. sicut alicui' ma
gni flumis scõm gradũ obtinet sanitaẽ
vt dicit Cõstan. aq̃ vero pluuial'. vt di
cit Cõstan. melioꝝ est aliis aq̃s ꝛ sapidi
oꝝ. leniorꝝ. ꝛ mũdioꝝ. sicut dicit Jpoc. in
ipericõnoromaton. Pluuia inq̃t est fu
mus aquarũ a sole attractarũ. Natura
enĩ solis non nisi q̃ subtilissimũ est at
trahit. ꝛ iõ ceteris aq̃s melioꝝ est ꝛ dige
stibilioꝝ. sed ꝓter sui subtilitatem vici
na est putrefactiõi. tñ vt dicit Constã.
ex putredine non est vituperanda. sed ex
subtilitate sua pot' est laudãda. oĩs enĩ
aqua corruptõez cito admittẽs est sub
tilis. ledit enĩ qñ est putrida. quia tanci
tatẽ generat atq̃ febres. si nõ putrida
optima ẽ. ꝛ iõ a putredie est cauẽda Jtẽ
dicit Cõstã. Aq̃ que ex tenuissima colli
gitur pluuia melioꝝ est naturali'. q̃ vero
ꝛcẽdit cũ tonitruo melioꝝ ẽ p' hãc. Hã
tonitru' suo motu pluuiã ipaꝝ subtiliat
ỏt etiã Cõst. q̃ q̃cũq̃ freq̃nẽ bibit aquã
frigidã. nõ euadit frigidas egritudies sal
tẽ in senectute. Aq̃ vo calida. vt ỏt Cõ
stã. ieiunũ stomachũ lauat a cibꝝ fecẽ
b'. purgat fleuma. ꝛ oẽz putredinẽ vẽtriz
purgat ꝛ mũdificat. vẽtrẽ soluit. naturã
alleuiat ꝛ ꝓfortat. cũ frequns vsus nocz
stõchũ ei frmolit. digestiuã vtutẽ foat
ꝛ ꝛpedit. ꝛ sãguiez ꝛ naribꝫ emanare fac

Item calida aq̃ laudabilior est ieiunis mane. maxime bis q̃ de nocte crapulati sunt. Dicit enī Auicen. Testificati sunt inq̃t antiq̃ sapientes q̃ aq̃ cocta est minoris inflatōis ⁊ facilioris penetratōis q̃ corpa et pmixta actōne ignis dissoluunt. ⁊ descendere cōpellūtur. ⁊ subtilior. Et propter hoc medicor estimati sunt q̃ subtilius erat et p decoctōem. ⁊ quod grossius est remaneat. sed hoc falsum ē ex ptibus enī cōsimilib⁹ ostat aq̃ substātia tota. tamē posset fieri decoctio tanta q̃ nihil remaneret nisi fieri ps terrestr̃ vt patet in aq̃ ex q̃ fit sal p violentā decoctōem. Atque autē exniue et grādine resolute ceteris sunt illaudabiliores p terraq̃s lacuales ⁊ palustres. Iste aque omnes sunt cauende. q̃ vt dicit Cōstā: splenem magnificant. epar ⁊ stomachū cōfundūt cute hydropicā faciūt. et varias febres faciūt lapides gignūt. Si autē penit⁹ vitari nō pōt. autoritate Auicē. bulliant. Dicit autē Aris. in li. metheor q̃ aqua nūis vel glaciei calōris solutōne ad priorē subtilitatē nō redibit. Aliq̃ vero insipida est quadruplex sm Constn. aliqua enī est salsa. alia sulphurea alia alūinosa. alia metallina. Salsa vero vt dicat ventrem emollit mordicādo intestina ⁊ laxat. sepe tamē bibita desudando ⁊ consumendo humorē ventrē ligat: cōstipat corpus. desiccat scabiē. et pruriginē sanat. idropicos iuuat si comedat seu bibatur. Aliq̃ vero sulphurea ad frigidas facit infirmitates. neruos calefacit. intercutaneos humores ꝺsumit. vide infra de sulphure. vbi virtutes eius plenius poteris intueri. Aqua aūt alumi nosa ⁊ bituminosa infrigidat ⁊ desiccat sanguinis fluxū ꝺstringit ⁊ sedat ⁊ emorroides curat. Aqua vo metallina naturā metalli sequit ⁊ effectū. Hā trāsiens aqua p venā ferri. ventrē constipat. mēbra cōfortat. splenez decopilat. apostema curat. Aqua de metallo eris hūiditati subuenit. strāguriā stringit. Aliq̃ de metallo argenti refrigerat ⁊ desiccat. Hec aūt aqua multiplex potui dare nō ꝺsuevit. sed solū cōfert vsui medicine. Est ātē potus q̃ simul est cib⁹ ⁊ potus. s. vinū. Diuersificat enī vinū in substātia. Quedā enī sunt grossiora vina duriora aliis et nutribiliora. Alia vero sunt subtilia et pauc nutrientia. stomachū stati exeūtia dolorē quoq̃ colericū de capite auferentia. vrinā prouocātia. Alia vo sunt mediocria ⁊ in suis actōnib⁹ tempata. Preter istā aūt vini ꝺsideratōez quoad substantiā cōsiderat vinū sm Constan. q̃t tuor modis. s. quo ad differentiā tēpis quoad redolentiā odoris. quoad saporis suauitatez. ⁊ quoad coloris claritatem. Nam in tpe diuersificātur vina. qō enī nouiter de torculari est expressum nō transit in caliditate gradū primū. sicut dicit Hal. libro de simplici medicina. Vinū inquit cōstat ex quatuor substātijs. scz aqa. spumosa seu aerea. vinea siue etiā ignea ⁊ terrea. Aqua ꝑ longā moram cōsumitur ⁊ ps vinea cōfortatur. Vina itaq̃ veteriora sunt alijs calidiora. In odore diuersificat vina. q̃ quedā sunt odorifera bñ nutrientia. alia vo odore turbidia. malū sanguinez et capitis dolorē generantia. In sapore etiā maxime diuersificātur vina. quedā enī sunt dulcia alijs nutribiliora ⁊ ventrem humectātia. alia vo sunt pontica stomachū cōfortātia. ventrem cōstipātia. pectori et sue pinentie nocētia. alia sunt acerba q̃ et diuretica. alia vo amara et ceteris minus calida. In colore insup variant. Nam quoddā est albū min⁹ calidū. qō dam citrinū magis calidum. q̃ vt dicit Cōstantin⁹ Omniū membroz est pene tratiuū. sanguinis colerici generatiuū et doloris capitis cōmotiuū. aliud vero nigrū qō ceteris est magis nutritiuū. aliud aūt est rubeū siue rubicundū. ⁊ illud alijs magis est calidū. tamē q̃ terrestre ⁊ grossum respectu albi vel citrini. nō ita est pfectiuū nec lesiuū. Vinū autē qō in omnibus ꝓdictis est mediocre. ꝑ ceteris est laudabile. Hā naturalē calorē cōfortat. p oia mēbra alaz refocillat. gaudiū ⁊ audaciā generat. virtutē corpori administrat colerā rubeā cū sudore ⁊ vrina euacuat. colerā nigrā tpat. membra ex humore desiccata tempat ⁊ etiā humectat. vires reparat ⁊ corpora impinguat

appetitū prouocat. vim digestiuā adiuuat ꝛ purgat. intellectū acuit. opilatōes splenis ꝛ epatis aperit. superflua etiam in corpe vestruit ꝛ consumit. albugines oculoꝝ ꝛ lippitudines tollit. eloquētē efficit. lapides in rembꝰ soluit. ꝛ arenulas dissipat ꝛ educit. sanādis vulneribus occurrit. mēstruis subuenit. sanis ꝛ infirmis cōuenit. si mō vbito ab aliquo assumat. si vero in q̄litate ꝛ quātitate modū excesserit. abutēti nō erit remediū vinū. sed mors erit potius ꝛ venenū. sicut pz infra de ebrietate. quere ibi. Tertiū genꝰ potus est potꝰ ꝛ medicina. sicut est oximel ꝛ syrupus nā talis potus cōfert sanitatez quia humores in corpe digerit diuidit ꝛ expellit. q̄ncz latet quandocz cōstipat. quādocz infrigidat ꝛ siccat. quādocz vero calefacit. remollit ꝛ etiam humectat. Sed tamē horum potuum differentias medicis dimittamus. ꝛc.

Capitulū vicesimūsecundū. De prandio ꝛ conuiuio

QIbus itaq̄z ꝛ potus ad prandiū et cōuiuiū habent ordinatiōem et respectū in prandijs ergo primo cibaria preparant. cōuiue pariter cōuocant. sedes ꝛ etiā sedilia exigūtur. in cenaculo ordinātur mense ꝛ mēsalia disponūtur et ornātur. hospites cū dño in mensa capite collocātur. non prius ad mēsam residēt. nisi prius manus hospitum abluātur. seorsum filie dñe. ꝛ seorsum famuli piter ad mensam cōbinant coclearia. cultelli ꝛ salsaria primitus in mēsa ponūtur. et panes cū poculis mox supaddunt. fercula multa ꝛ varia subsequūtur. clientes ꝛ ministri cū diligentia singulis obsequūtur. se mutuo inuitantes iocūde piter collocant. viellis et citharis exhilarant. nūc vina nūc fercula renouant. sibūnuicez fercula opposita cōdiuidūt ꝛ partūtur fructꝰ tandē ꝛ species subinferūtur. Completo prandio mēsalia cū reliquijs referūtur. ꝛ mense de medio renouātur ꝛ manꝰ abluunt iterum ꝛ tergūtur. Gratiarū actiōes deo ꝛ hospiti psoluūtur. exhilaratiōis grā pocula itez ꝛ iterū offerūtur. Dis in prandio completis. vel ad lectulū q̄etis grā recipiūtur. vel ad ꝓpria redire p̄mittūt.

Capitulum vicesimumtertiū. De cena.

QEna dꝛa cenon quod est cōmune ꝓpter vescentiū cōmunitatē. Apud veteres vero solitū fuit in ꝓpatulo vesci ꝛ communiter epulari ne singularitas luxuriā generaret. Sed modo potest cena dici a cenos q̄ est umbra quia iā vescentes ꝓpter p̄citatē querūt cenādi latibula. vt dicit ꝓsapi. Vel potius a cynos q̄ est canis ꝓpter vesecū charitatis ꝛ carentiā. Unusquisq̄z enim suam cenaz ꝑsumit ad manducandū. i. Lor. xi. Omnia aūt que supius de prandio vel cōuiuio dicta sunt cene cōueniunt. Istam tamē cenā multa magnificāt ꝛ exaltāt. ꝛ hec omnia occurrebāt in conuiuio assueri. vt patet Hester. i. Primū est tempis cōgruitas. Decet enī cenaz fieri tēpe cōgruo. ne sez nimis tempestiue nec nimis tarde. Scōm est loci oportunitas quātū ad spaciositatē amenitatem ꝛ etiā securitatē. In locis enī spaciosis amenis et securis solent nobiles facere festa sua. ꝛ ideo de assuero dꝛ q̄ fecit cōuiuiū suū in vestibulo orti cōsitiꝛc Tertiū est inuitātis liberalitas quo ad vultus hilaritatē. Nihil enī valet cena vbi facies hospitis cernit turbulēta. Hester. i. cū incaluisset. ꝛc. Quartū est ferculoꝝ multiplicitas. vt qui non vult de vno saltē gustet de alio. Hester. i. Allijs atq̄z allijs vasis cibi inferebātur. Quintum ꝛ vinoꝝ ꝛ poculoꝝ diuersitas Ibi Hester. i. dꝛ. Vnū etiā q̄ regia magnifici. ꝛc. Sextum est ministroꝝ vrbanitas seu honestas Hester. i. Preposuerat mēsis de principibꝰ suis ꝛc. Septimū est discumbentiū amicoꝝ grata societas. Hester. i. Fecit cōuiuiū cunctis medis ꝛ pfatz inclitis. ꝛc. Octauū est cantoꝝ ꝛ instrumentoꝝ musicoꝝ iocunditas. Sine enī cythara vel symphonia nō solent cene nobilium celebrari. Iu. xv. cum audisset vocem. ꝛc. Nonū est luminariū et cereoꝝ copiosa numerositas. Nam in tenebris cenare vdecoꝝ sum est. ꝛ etiam

m

periculosum propter muscas Et ideo ce
rei cādelabris infigūtur. lucerne lampa
des ⁊ candele necessario accendūf. De
cimū est oīm appositor delicios'tas. Nā
in cenis nō solent grossa ⁊ cōia apponi
cibaria sicut in prandio sed pt'quedā
specialia ⁊ leuia ⁊ delicios'a cenātib' appo
nunf. maxime in curijs dñor. Undecī
mū est cene diuturnitas. Solēt enim
hīes qñ expediti sunt a labore p traxere
cenā suā. Lib' eni nimis cito sumpt' cō
tra noctē nocet. ⁊ nō morose est cenādū.
Ideo cōmunū assueti diu durauit p di
es. c. t. l. Duodecimū est indēnitas. qz
sine dāno cenāris est qlibet ad cenā in
uitādus. Inhonestū eni est post cenam
volūtarie oblatā p̄ellere aliquē ad sim
bolū p̄oluendū. Tertiūdecimū est q̄e
tis et soporis suauitas. post cenā eni est
q̄escendū. qz tunc somn' est valde dulcis
⁊ ideo erāt lecti eburnei ⁊ aurei strati p
pauimentū in palatio assueti. vt patet
Hester. i. Nam vt dicit Constan. cū ci
bor fum' cerebr' ingredit facile vrinam'.

Capitulum vicesi mumquartū. De somno.

Omnus sm Aristotelē est q̄es
animaliū virtutū cū intensione
naturaliū. Nā sensibilis ⁊ mo
tiua virtus in somno ligaf. virt' autē na
turalis tūc fortissime opatur. s. digesti
ua que in somno intendif ⁊ cōfortatur.
Alio modo dicit Augusti. in li. de q̄nti
tate anime. Somn' inq̄t est quedā sen
sibilitas naturalis cōis corpis ⁊ anime
passio. sicut eni sensus cōis est corpis ⁊
anime ita ⁊ somn'. Nam vt ipse dicit.
Somn' est quedā imobilitatō ⁊ tuitamē
sensuū. Ex aūt dicit insensibilitas na
turalis. dicit ad differentiā eor q̄ sunt
ptra naturā. vñ dicit q̄ somn' est priua
tio vigilie. sicut cecitas priuatio visus
quia priuatō illud quod est sm naturā
diminuit ⁊ destruit. Somn' autē natu
rā cōfortat. ⁊ est sm naturā sicut vigilie
Preterea anima nō delectaf in priuatō
ne. sed in somno delectaf. vñ somn' pri
uatio nō est. sed est dispositō naturalis.
Alio modo diffinif somnus sic. Somn'
quedā est passio mulcebris. meat' cere
bri ⁊ vias sensuū opilans. naturalē vir
tutē cōfortans. calorē naturalē ab exte
rioribus ad interiora reuocās. In somno
eni interiora corpis calescūt. exteriora
vero frigescūt Unde p̄fundato calore li
gatur in somno ⁊ opilaf organū sensus
cōis qđ est centrū oīmū sensuū pticula
riū. a quo oēs alij sensus pticulares ori
unf. ⁊ extendūf quēadmodū linee a cen
tro ad circūferentiā p̄trahūf. Illo igif
ligato ⁊ opilato potētie pticulares extē
di nō p̄nt ad organor sensuū extremita
tes. Hoc aūt facit natura vt aīal a mo
tu volūtario q̄escaret. cū semp moueri
volūtarie sit impossibile. Somn' aūt vt
dicit Constā. in pantegni. Alī' est na
turalis. alī' innaturalis. de quo nihil ad
p̄s. Naturalis vero fit ex humiditate
cerebri tpati. vt ex fumo humido ⁊ cla
ro a toto corpe ad cerebrū ascendēte Fu
mus aūt ille ingrossat spūs ⁊ replet ner
uos. ⁊ ita vinculat ⁊ ligat sensus. Augu
stinus aūt in p̄dicto libro dicit q̄ somn'
aut est ab intrantib' extrinsec' escis aut
ab humore intrinsec' tpato. qui cū resol
uit in fumū petit cerebr. ⁊ ibi resolutus
distillat frigidus infern' licet ibi ascen
dat calid'. distillādo aūt remittit calo
rē cordis ⁊ impedit p̄cessum opatōnum
Scōm aūt Augu. ⁊ Aris. Cor est princi
piū opationū. ⁊ omne bonū vel malum a
corde p̄cedit. In somno aūt q̄escit vir
tus animalis alijs manētib' sicut pri'.
sic spūali ⁊ naturali Qđ patet p pulsus
⁊ inspiratōem ⁊ p̄ digestionē. In som
no eni maxime digestio celebraf. Auicē
na eni sic diffinit somnus. Somn' inq̄t
sermone naturali est redit' spūs ab in
strumētis sensuū ⁊ motus ad principiū
cū quo principiant instrumēta ipor spi
rituū. Et somn' quidē naturalis est spi
rit' redit' cū p̄fundatōe vt digerat nu
triens. vt patet in somno exercitatium
Fit eni in eis somn' p̄fund' propter sup
fluitatē resolutōis spūs. natura eni vi
derās additōez in substātia spūs. p̄fun
dat ipm in interioribus. ⁊ facit ipm late
re in interioribus. vñ fit somn' p̄fundior
⁊ plurior in ipsis. Et hoc genere somni

dormiunt euacuati medicina laxatiua. Resolutif enī plurimū de substātia spūs cum superfluitatib⁹. ⁊ hic somn⁹ plurimū cōfert eis. reddit enī eos virtutibus suis vt dicit Auicēna. Sicut dicit Aris. li. iij Somn⁹ cōuenit cuilibet aīali sanitatem hñti. licet in q̄busdam sit somn⁹ valde leuis ⁊ occultat⁹ Ex p̄dictis patz q̄ causa materialis somni est fum⁹ indigestiōis a corpe resolut⁹ Causa vo formal⁹ est in capite apō cōem sensum ⁊ originē oīm neruoz sensibiliū q̄ opilant ⁊ liganf. et q̄escit animal ⁊ oīa mēbra recreāf. Actō aūt somni fm Cōstan. dupl⁹ variatur. fm q̄ntitatem ⁊ fm magnitudinē materie quā inuenit in corpe. fm q̄ntitatē. quia si fit nimis augmētata virtus deficit corp⁹ refrigeraf ⁊ humectaf. quia fit dissolutio humoris. ⁊ p cōsequns fit extinctio caloris naturalis. fleuma maioraf. calor naturalis minoratur. Si vo sit nimis pauca virtus digestiua deficit corpus deficcaf. Si vero fit moderat⁹ cibus bñ digerif. corpus impinguaf. anim⁹ cōfortaf. calor naturalis augef. humores tēperanf. mens clarificaf Itē ex materia quaz inuenit eius actio variaf. qz si materia fuerit multa. calor naturalis debilis p somnū fit maior humor resolutio. quaz intrans calor naturalē vincaf ⁊ extinguif. Et ideo p̄cipif pocionatis ⁊ minutis ne dormiāt. ne sic p somnū tanta fiat resolutio humor⁹ q̄ nō possint a natura regi Sed si fuerit cibus tpatus silr ⁊ humores. calor naturalē p somnū interius reuocat⁹ cibus digerit. humores temperatos reddit. corp⁹ humectat calefaciat ⁊ impinguat. Recollige igitur breuiter ex p̄dictis q̄ somn⁹ calorē naturalē ad interioza reuocat. exterioza infrigidat. ⁊ a sanguine repaupat. interioza vero calefacit nutrit ac fortificat Impura ⁊ cruda decoquit ⁊ maturat. mor⁹ animales ⁊ sensibiles recreat et q̄etat. Si fuerit in qualitate ⁊ q̄ntitate tēpatus. egrotū alleuiat. futurā tamen naturē victoriā cōtra morbū ⁊ bonā crysim venīcat. Si autē ecōuerso somnus se habuerit. merito est suspectus. vt dicit Constantinus.

Capitulum viceſimumquintum

De eis q̄ in somno fiāt

In somno igit consideraf dormientis volūtas. q̄ voluntarie ad dormiendū se disponit. Haz fm Auicē. Somnus nihil aliud est q̄z in visensitiua q̄etis appetit⁹. Itē dormitationis breuitas. Nō enī q̄n ad dormiendū se disponit. celeriter a somno surgere ordinat ⁊ ponit. Itē virtutis in dormitatiōe vnitas. Hā virtus dispersa in vigilādo aggregaf ⁊ coadunaf in corpe dormiētis. vt dicit Auicen. Itē dormiētis insensibilitas. vt patet ex iā dictis Frequēter enī cōtingit q̄ alīq̄s ita fortiter dormit ⁊ tā pfundi est somni q̄ vir sentit aliq̄d exterius. etiā si verberaf Item quietis suauitas. Hā dulcedo quā cōsequif q̄s in dormiēdo facit p̄teritor laborū ⁊ etiā p̄ntiū obliuisci. Itē dormiētis securitas. quia dū dormit etiā hostis p̄sentiā nō pauescit. Itē figure dormiēt⁹ mutabilitas. qz exteri⁹ videf mortuus ⁊ interi⁹ viu⁹. foris pallid⁹ ⁊ int⁹ rube⁹. foris frigid⁹ ⁊ intus calet. foris tota virt⁹ in effigies quasi cōtrarias se diffundit. Iz intus tota virt⁹ se recolligit. Itē in dormiēdo attēdit diuersitas. Sūt enim q̄ dormiūt palpebris clausis inuicē ⁊ adductis. ⁊ oīa talia aīalia sunt acutioris visus q̄z illa que aptis dormiūt oculis ⁊ nō tectis sicut dicit Aristo. Vñ ⁊ pisces sunt debilis visus. qz dormiēdo nō claudunt oculos. Et sicut dicit li. iij. Pisces q̄escūt in somno sed modicuz. qz subito expgiscūtur ⁊ fugiūt. Quere su. li. v. de palpebra ⁊ de oculo. Item somnoz ⁊ fantasmatū imaginabilitas. Hā in dormiēdo pter p̄mixtionē rōnis cū fantasmatib⁹ multe anime occurrūt fantasie quorū quidē formas ⁊ similitudines aīma imaginarie apprehēdit. sed de ipsis imaginib⁹ ⁊ fantasiis ad plenū nō discernit ō sepe cū euigilauerit q̄ in somnis viderit nō aduertit. Itē i dormiēdo p̄cipue attēdit vtilitas Hā q̄n somn⁹ est naturalis ⁊ tpatus multas ⁊ infinitas confert corpi cōmoditates. sicut pz supra in verbis Auicen. ⁊ cōstā. ⁊ maxime qz tūc fit

digestio ⁊ puri ab impuro sepatio. Hã qõ puri est ⁊ corpi sile. tñ corpi vnitur. Qõ vero impur ⁊ dissile est vi expulsiua a corpe sepatur. ⁊ malo vero somno ⁊ inaturali quere infra li. vij. ⁊ litargia

Capitulum vicesimumsextum.

De vigilia.

VIgilia est quedã aialis dispositio cũ diffundit ⁊ effundit spũs ad instrumẽta sensus ⁊ mot⁹. vt eis vtat. Cũ vigilia nihil aliõ est q̃z littera spũs p organa sensus ⁊ mot⁹ diffusio animate virtutis in corpe pagẽs actiones. Differt aũt vigilia ab insomneitate q̃ est superfluitas in vigilijs proueniens ex egressu aialis virtutis a natura siue a re naturali. Et ei⁹ quidẽ cã q̃ntz est caliditas ⁊ siccitas cõplexionis. q̃ntz p̃ter igneitatẽ semp spũs mouet ad exteriora. ⁊ sic animal nõ q̃escet. q̃ntz est p̃ter malã materiã ledẽtẽ cerebr. sicut accidit ex dispositõ ad freneſim ⁊ ad maniã q̃ntz est p̃ter vaporẽ malũ pturbãtem cerebrũ et ei⁹ puritatẽ. sicut accidit in dispositis ad melancoliã. q̃ntz etiã ex viscositate hũiditatis in cerebro existẽtis. vt patz in decrepitis q̃ntz est causa vigoris tã corpalis q̃z spũalis. ⁊ vtrũq̃z nõ pmittit spm̃ q̃escere. q̃ntzetiã est in causa malicia digestionis et mistitudo repletõis opprimẽs spm̃ aialem ⁊ q̃escere nõ pmittẽs. vt p̃z in nimis inebriatis. in q̃bus fum⁹ vini acutus pungẽs neruos sensibiles ⁊ ledẽs eos q̃escere ñ pmittit. ⁊ tales sepe ad mortẽ vel furorẽ disponuntur. nisi ab arte vel natura ad vomiendũ citi⁹ inducant. Vigilie aũtẽ naturales refrigerãt intrinsec⁹. qz calor egredit ad exteriora. ⁊ ideo calefaciũt/ ⁊ siccãt exterius. Si vero modũ excesserint calorẽ augmentãt. corp⁹ attenuãt ⁊ siccãt oculos ⁊ palpebras nimis granãt. visuz elevãt ⁊ debilitãt. doloꝛẽ capitis generãt. ⁊ totũ corp⁹ debilitãt ⁊ enervãt. moderate aũt exteri⁹ calefaciunt et humectãt. qz calor ⁊ humiditas petunt exteriora. quãdo vo imoderate sunt ex vehemẽti motu spirituũ calefaciũt ⁊ desiccãt. ⁊ intro ac exteri⁹ cõsumũt ⁊ natuã ledũt. vt dicit Constã. Cõueniũt igitur vigilie moderate laboratib⁹ vt mercedẽ augeãt ⁊ acq̃rant. speculãtib⁹. vt insidias p̃caueãt. expectantib⁹. vt dñm̃ venientẽ gaudẽter recipiãt. medicinã sumentib⁹ ne se ledãt. egrotãtib⁹ ⁊ marie litargicis vt citi⁹ cõualescãt. itinerãtibus ne dietã vomiẽdo negligant. gregẽ pascentib⁹ vt dãnum a lupo aut ex aliis bestiis nõ incurrãt. orantib⁹ vt coronã promissam vigilãtibus nõ amittant.

Capitulum vicesimumseptimũ.

De somnio

SOmniũ vomientiũ quedã est dispositio q̃ diuersaꝝ rez formez ⁊ etiã similitudies imaginarie vomientiũ mentib⁹ imprimũt. Hñt aũt fieri multis modis. vt dicit Greg. ⁊ Macro. de somno scipionis. Hã p̃ter colligantiã ⁊ vnionẽ quã hz anima cũ carne aliqñ dispositões ⁊ passiões que oriunt a corpe per q̃ndã applicatõem carnis ad aiam resultãt in ipa mẽte. ⁊ nõ solet somniãdo taliũ rez imagines intueri qualles solet vigilãdo aliquotiẽs expiri. sicut etiã bruta aialia somniãt. vt dicit Isto. li. vij. qz canis somniat. qõ patet ex ei⁹ latratu. silr ⁊ equ⁹ qõ patet ex ei⁹ hinnitu. Et talia somnia causant aliqñ ex nimia repletiõe vel ex nimia inanitõe. q̃ntz ex p̃cedẽti fortꝛi imaginatõe seu cogitatõe. Vñ Augu. sup Gen. li. xij. Sicut caro qñ oino spũi subdit spũalis ꝛ. Sic spũs qñ oino carni immittit carnalis ⁊ aialis nũcupat. Vñ mirandũ nõ est. si carni intendẽs carnaliũ rez imagines in se repñtet. Jtẽ idem ibidẽ. In somnijs speciez ⁊ corpoꝛ videm⁹ rez similitudines. nõ ipsas res. tñ species rez q̃s somniãdo videm⁹. rez nomib⁹ nũcupam⁹. ⁊ quod rez est p̃pter solã similitudinẽ eis appropriã⁹. Vigilãdo itaq̃z rez formas sensu p̃hendim⁹. sed vomiẽdo spũ rerũ imagines intuemur. Somnia ãt alia qñ sunt va. aliqñ falsa. aliqñ trãquilla aliqñ pturbata. Que aũt vera sunt. aliqñ sunt nuda. aliqñ figuratis ⁊ obscurs significatõib⁹ inuoluta. vt p̃z in somnio pharaonis. Tales ãt impssiones fiunt

aliqñ in animo vrmiētis p diuinā in/
spiratōem. aliqñ p angelicā admistra/
tionē vt ptz in iacob q̄ vidit in somnis
virgas populeas. ⁊ angelū dicentē sibi.
tolle virgas ⁊c. Beñ. xxx. aliqñ p malor
spirituū illusionē. vt patz in phanatic
et falsis ꝓphetis ⁊ arteptic̄js. Uñ dicit
Aug. vidē. Cū spūs bon⁹ in hec visa spi
tituū humanū assumit aut rapit non est
dubitādū illas imagines visas esse rez
aliquaz q̄s nosse vtile est. vt enī mun⁹
est. Conhles aūt imagines aliqñ opat
angel⁹ sathane. q̄ se trāsfigurat in ange/
lū lucis. vt cū illi in manifestis bonis cre
ditū sit seducat ad sua. sed qñ hmōi som
nia fiāt p reuelatōem. iudicat sobrius
intellect⁹ qñ diuinit⁹ p grām est aduit⁹.
Somnijs itaq̄ nō est passim fides ad/
hibēda. nec oīno simplr respuēda. cū
aliqñ certa habrat de futuris diuinit⁹ p
somnia cōiectura. Somnia itaq̄ indif/
ferētia causant aliqñ ex cōplexione. vt
sanguine⁹ somniat leta. melancolic⁹ tri
stia. coleric⁹ ignea. fleumatic⁹ pluuias ni
ues ⁊ aq̄tica. ⁊ cetera hmōi q̄ vnicuiu
iusq̄ cōuenīūt cōplexioni sexui ⁊ etati
vt dicit cōstan. Aliqñ ex appetitu ⁊ affe
ctōe. vt famelic⁹ somniat se cibo. ebrius
sitiēs de potu ⁊ de ei⁹ cōtrario. q̄nto aūt
talis pl⁹ somniat bibere vl comedere tā
dē exp gefact⁹ vehemēti⁹ esurire se repit
vel sitire. Aliqñ ex vehemēti studio ⁊ mē
tis circa aliq̄d applicatōe. vt auar⁹ sem/
p somniat aut semper videt q̄ cōputet
pecuniā. vel q̄ augeat vel diminuat argē
tum suū. Aliqñ ex cerebri pturbatōne.
vt ptz in dispositis ad frenesim ⁊ maniā.
q̄ mira somniāt ⁊ inaudita. sm enī vapo
rē cellulā fantasticā inficiente vel imu/
tante ipsa somnia imutantur. Aliqñ ex
sanguis infectōe. q̄ enī corruptū hñt san
guinē somniāt se ambulare p loca imū
da corruptiōem hñtia et fetorē. Aliqñ
ex aetis imutatōe. aer enī ad imutatōz
dispositōz corp⁹ imutat ad eādē imutatōz.
Uñ fumi resoluti nouas faciūt in cere/
bro impssiones. que sunt causa variōz ⁊
dissimiliū somniōz. Itē ex etatis alte/
ratōe. infantes enī nihil somniant. Uñ
Arist. li. iiij. Dō inq̄t inter oia alia p/
cipue somniat. Puer aūt nō somniat añ
q̄nq̄ ānos. ⁊ seq̄tur In antiquo tpe fu
erūt viri ⁊ mulieres q̄ nō somniauerūt
⁊ q̄dā eoz somniauerūt postq̄ venerunt
ad senectutē. et p⁹ modicū accidebat eis
mozs ⁊ infirmitas. ⁊c.

Capitulum vicesi mumoctauū. De exercitio.

Exercitiū ad nature cōseruatōez
est necessariū. vt dicit in pāteg/
ni. Est autez exercitiū duplex.
aliud enī est aiale. aliud cozporale. Eni/
male sicut studiū vigilia ira tristicia so
licitudo. ⁊ hmōi si fuerint nature ꝓporci
onata multū faciūt ad cozporis et anie
sanitatē. sicut infra dicet de anime acci
dentib⁹ in fine septimi libri. Exercitiū
vero cozporale aliud est eq̄le. aliud est in
equale. Equale mediū est inter vehile ⁊
fortē. magnū ⁊ paruū. velox ⁊ tardū. q̄z
sez nō semp addit in caliditate vel ficci
tate. Ineq̄le est q̄z istam tempantiā ex
cedit. ⁊ si multū excedit in suo pncipio
calefacit ⁊ exiccat. ⁊ si multū vlteriorat
p virtutis dissolutōem. ⁊ spūs euaporā
tiōem infrigidat ⁊ exiccat. Dicit autē
Constantinus. q̄ triplex est vtilitas ex
ercitij. quia calorē naturalē excitat. su
pflua dissoluit. mēbra indurat et eis so
liditatē tribuit. Inequale vo exercitiū
aliud est vniuersale. aliud vero pticula
re. Uniuersale est quod oīa mēbra mo
uet. vt fodere. itinerare. ⁊ hmōi. ꝑticu
lare vero est vbi quedā membra qui
escunt ⁊ quedā mouētur. vt suere. scribe
re et similia. Hec autē varia exercitia
corpus variāt sm varia hominū officia
⁊ etiā artificia q̄dā calefacit ⁊ exiccat
sicut ars fabrilis. Hā aer a fornace ispi
ratus cū sit calid⁹ et etiā siccus eos exic
cat ⁊ calefacit. Alts vero piscatoria econ
uerso frigidat ⁊ humectat. Exercitium
vero particulare aliō est forte aliud est
vehile aliud mediocre. In exercitatōe
igit hec sunt ꝑsiderāda. sez quātitas. q̄li
tas. tempus. locus. Quātitas vt nō sit
nimis intēsa vel nimis remissa. In qua
litate ne nimis velox vel nimis tarda. sz
mediocris vtilis est ⁊ laudāda Temp⁹

quod maxime valet est ante prandium vt superfluitates lubrice facte ⁊ resolute per exercitiū euacuent ne cibus supueniens corrūpatur. post cibū vero coopat virtuti digestiue ad calor decoctiōem. ita tamen si fuerit temperatū. nimiū vero nō est bonū quia potius est causa calefactōnis mēbrorū tam interiorū q̄ exteriorum. Attendēdus autē est locus. quia alius est aquosus. ⁊ infrigidat ⁊ humectat. vt locus piscatorū. alius vero est siccus et nemorosus. vt locus venatorū. ⁊ talis quantū est de se calefactiue ratōne laboris ⁊ discursus ac desiccat. ⁊ sic de aliis Unde quidā sapiens interrogatus ad quid exercitatio laboris esset necessaria respōdit in hec verba Honestus inquit labor humane vite est fida custodia. formidinis nature stimulus. sopiti caloris lima. superfluitatis cōsumptio. viciorū fuga morborū mors. languorū medicina. luctū temporis. iuuētutis debitū. adolescētie disciplina. senectutis gaudiū. salubre adiutorū. nutricis oīm malorū scz ocij est emula seu etiā inimica Ille nempe sol⁹ ab exercitio se abstrahat ⁊ labore q̄ felicitatis gaudio vult carere. Uerba premissa etiā cōtinent in sermone Fulgentij contra otiosos vbi exponitur illud verbū Panē otiosa nō comedit In quo sermone multū cōmendat pij laboris exercitium. In fine sermonis tamē laborī ꝓponit deuotū cōtēplatōis otiū dicēs Maria propter contēplatōnis otiū minime fore inter otiosarū mulierū numerū computandā. quin potius oīnibus preponēdam. Quomodo enī panem illa otiosa comedit. que panem vite plena alijs panē frāgit. Panē siquidē frangit qui orōis patrocinio. cōuersatōnis exemplo. pie eruditōis verbo esurientes ⁊ sitientes iustitia refouet atq̄ pascit. Maria ergo que orōe subuenit. cōuersatōe ad bonū allicit. ꝑdicatōe instruit. panē frāgit. nē

Capitulum vicesimumnonū.

De quiete.

Quies autē est cessatio ab exercitatio ⁊ etiā a labore. Sicut enim necessaria est ad nature ꝓseruatōnē exercitatō. sic etiā ⁊ quies. nā q̄es finis existit ⁊ cōsummatio motus et laboris Sine enim quiete nihil finalit est durabile. q̄ quod caret alterna requie durabile nō est. Unde celū quod maxime est mobile motu suo tendit ad quietem. Similit sol luna sydera ignis aer aqua ⁊ oīa que ꝑm naturā sunt mobilia. tendūt finalit ad quietem Unde dicit Augustinus. Quies naturalit habz inclinatōem ad centrū. Et ideo principium est et dispositio aggregatōnis et adunatōis partū in loco suo. Et ideo oīa que sunt ordinata ꝑm naturā adq̄etem nobiliora iudicāt ⁊ digniora quādo sunt finaliter in quiete q̄ndo sunt in motu. sicut finis dignior est his que sunt ad finem Quies autē ꝓout opponitur exercitio. tot modis cōsideratur quo ad effectū quot et ipm exercitium. Ellia enī est spiritualis. alia corporalis. quarū vtraq̄ si fuerit nature cōmensurata erit salutifera anime ⁊ corpi. sanitatis hominis cōseruatiua. si autē nō. econuerso. Item quies aliquādo est nimia Et hec est malor humor generatiua. nutritiua. multiplicatiua. corruptiōis inductiua. Nā aque quādo nimis dulcescunt. putrescūt. Simil ferrū ⁊ quodlibet metallū rubiginat quādo minus debito vsitatur. Ellia est nimis parua. ⁊ hec similiter viciosa. quia naturā lassam nō recreat. debilitatē nō reparat. cōsumpta nō restaurat. Mediocris aūt inter has est laudabilis. nam calorē naturalem confortat. sensum recreat. digestionē emendat. corpus mediocriter purgat Item quo ad qualitatem quies alia est vera. ⁊ hec est laudabilis si nō sit nimia. alia nō vera. vt in febribus. et hec nunus laudabilis est sicut post dicetur.

Explicit liber sextus.

Incipit septimus liber de infirmitatibus.

POstquam ꝓpleuim⁹ auxiliāte deo tractatū de illoꝝ ꝓprietatib⁹ que hoīs naturam ꝓficiunt ⁊ custodiunt / dicendū est de his que cōtra naturā sibi accidūt, eiusq; naturā destruūt ⁊ corrūpunt. Tria enī sunt q̄ hoīs naturā ledunt. s. causa morbi. ipse morb⁹. et accidēs sequēs morbū Causa morbi est illud vnde ꝓuenit mala ⁊ innaturalis in corpe dispositio. vt mala complexio. nimia repletio vel inanitio. virtutis defectio. qualitatum alteratio. cōtinuitatis dissolutio. Omnia enim ista causa vel occasio morboꝝ sunt. Morbus fm Johannicium est res ex qua accidit cōplexioni corpis lesionis nocumentū. sicut febris apostema. ꝛc. Accidēs est res sequēs ad istaz introductā in corpe passionē. siue sit cōtraria nature vt dolor capitis l cephatica. siue nō sit ꝓtraria. sicut patz in ꝑipleumonia rubor accidit in maxilla Bona aūt corpis dispositio dicit sanitas. p quā corpus hoīs in sua cōplexione ⁊ cōpositōe tale existit. vt suas libere ⁊ pfecte pagat actōes. Ab hac tempantia si fuerit natura lapsa. incidit necessario in egritudinē ⁊ in morbū. Nam ex distempantia ⁊ ineq̄litate humoꝝ accidit morbus cōsimilis. vt est febris. hydropisis. ⁊ hmōi. Ex mala vero dispositione membroꝝ incipit morb⁹ dissimilis. vt in oculo obtalmia. vel in manu arthetica. Ex mala vero dispositōe vtriusq; ꝓuenit morbus vniuersalis. sicut est elephātia siue lepra. Omnis igit morb⁹ vel est cōsimilis ⁊ humores ⁊ alia mēbra cōsimilia inficiēs. vt febris vel officialis q̄ membra impedit. vel est vniuersalis qui naturā intern⁹ et exterius destruit et corrumpit.

Capitulū primū.

De dolore capitis ⁊ ei⁹ caus⁊ ⁊ signis.

Existat itaq; infirmitatū ꝓprietatibus. scz de eaꝝ causis effectibus ⁊ signis ⁊ remediis aliqua sunt dicenda. Non quidē de omnibus / sed solū de his q̄ in diuina scriptura generaliter exprimūtur. Et ideo de ordine prosequēdi nō est hic curādum. Primo igit de passiōibus capitis est incipiendū. Esaie. i. Omne caput languidum. ꝛc. Dolor capitis. vt dicit Constanti. cephatica dicit⁹ ⁊ prouenit duobus modis. aut ab exteriorib⁹ vt ex percussione vel ex calido aere dissoluēte vel ex frigido cōstringente. Secundo modo scilicz ab interiorib⁹ prouenit vel causa priuata vel remota. Ex priuata que aliunde q̄z ex capite nō prouenit ex causa remota vt a stomacho. Et si sit dolor ex causa priuata vel ex vicio solius q̄litatis matume frigiditatis vel calid itatz aut ex vicio humoꝝ. vtpote sanguinis fleumatis. ꝛc. Qui dolor si sit interpolatus modo veniens modo recedens. signum est q̄ est a stomacho. Unde Galienus. Si dolor est in capite. nulla certa causa extrinsecus vemente acuti humores grauant stomachū. Si vero est sine intermissione ex humoribus est. Si ex sanguine calorē patitur in capite. grauitatem in fronte. quia anterior pars capitis sedes est sanguinis. oculi tulescūt facies vene sunt plene. Si vero ex fumis coleticis. calor sentitur in naribus siccitas in lingua. vigilie et sitis nō desunt. maior in reteta sentitur dolor q̄z in sinistra. quia ibi colere sedes est. Facies cum oculis est citrina. amaritudo sentitur in ore. Si vero ex melancolia in sinistra parte erit dolor intensior cum frigore. Vigilijs grauitate facies erit liuida quasi terrei coloris. Oculi concaui lippitudo. oris acetositas. Si vero fuerit ex fleumate. sequit dolor grauatiuus dentes et nares ex.t superfluitas. et quandoq; cum tussi et graui spiritus attractōne et querela. Facies pallida et subtumida. oculoꝝ lippitudines. oris insipiditas. dolor a pte posteriori maior. Est eni ibi sedes fleumatis. Un

Galien⁹ in libro ꝯstitutōnū. Hoſſe oportet caput diuidi in ⁊tuor partes. Nam ſanguis in fronte dominaſ. colera autē in dextra. melancolia in ſiniſtra. fleuma vero in occipitio dominaſ. Jſtis et alijs modis plurimis accidit dolor capitis ſicut ex acumine fortis vini. cuius fum⁹ pungit pelliculas cerebri. ⁊ grauē infert capiti paſſionē. Ducuſq; Conſtantin⁹.

Capitu. ſecundū

De medicina et remedijs doloris et paſſionis capitis.

Patitur autē caput dolorē quendam interiorē quē phiſici. vt dicit Conſtātinus vocāt emigraneā. Et hic dolor ſm Conſtantinum eſt grauiſſimus Sentit enī in capite quaſi malleatōem ⁊ pcuſſionē. non poteſt pati ſonū nec vocem. nec lucē vel ſplēdorē. Et hic dolor eſt ex fumo colerico et calido cum ventoſitate. Et ideo ſentit punctūrā. arſurā ⁊ tinnitū. Patitur autem caput ſpecialiter in cute exterius puſtulas et ſcabiē. ſaniem ad modū mellis emanantē ⁊ ideo talis ſcabies a Cōſtātino vocatur fauus. Habent enī puſtule modica foramina. ex quib⁹ ſanies egrediť. qui fau⁹ puenit ex humore viſcoſo vſq; ad cutis ſuperficiē ptingēte vel vlcerante Jtem patiť caput quandā in pueris familiarē paſſionē. quā Conſtātinus vocat ſquamā. nos autē dicim⁹ eam tineā: quia ad modū tinee ſuperiorē cutis capitis ſubſtantiā corrodit. et quaſi inſeparabiliter tenet eā. Talis enī paſſio pturitū in capite generat imoderatū. de quo poſt confricatiōem quedā ſquame dilabunť. Hec paſſio ſepe euenit infantib⁹ pter abundātiā humoris ⁊ molliciem ipſi⁹ cutis. abūdātiā cibi ālioris. Hos vt dicit cōſtantin⁹ cibos ſubtrahimus ⁊ tūc humore vicino ſublato vngenta et alia remedia adhibem⁹. Summū autez lactentib⁹. vt dicit Conſtā. eſt remediū vt aptis retrorſum in auriculis venis ſanguis extrahať. et extractus ſup locū doloris calid⁹ inungať. quia poros caliditate ſua et ſubtilitate aperit. et ſubintrando materiā diuidit ⁊ cōſumit. Et quia capillorū radicibus illa ſquamoſitas adherere, conſueuit. ſanari de facili nō poteſt niſi radicitus de capite ſubtrahatur. Que paſſio ſi inueterata fuerit vlterius vix ſanatur. vix enim tinea ſic ſanitati reſtituiť. quin ſemper poſt in capite veſtigiū relinquať. Jtē patitur caput exterius diſpendiū in ornatu. quando vel capilli capitis defluunt vel calueſcunt. ſicut ſupra dictū eſt libro quinto. de capillis. quere ibi diligēter Jtem patitur caput in ſuis capillis quandā corroſionē et indecentiā. quam medici vocant furfuriſcam. Nam aliquotiēs quedam ſquame granis furfuris ſimillime oriūtur iuxta radices capillorū in capite Et hoc vel ex vicio cerebri vel ex vicio fumi egredientis a capite ad nutriendā capillorū. ſed hec immūdicia mundificatiuis ablutōnibus et medicinis diligēter eſt abluenda. ſicut et pediculi et ſutriones et quaſi inſenſibiles vermiculi. ſunt quibuſdā neceſſarijs medicaminibus de regione capitis amouendi. Capitis paſſiōibus ſupradictis ſic ſm Cōſtantinū breuiter ſubuenit⁹. Si accidet dolor ex hūoris vicio. ſicut ex ſanguinis vel alterius⁹modi humoris repletōne. ſanguinē de cephalica extrahimus: debitis et cōgruis medicinis corp⁹ mūdificamus. precipue ſi in ſtomacho materia fuerit vomitū prouocam⁹. et conuenienti medicina educim⁹. mundificato corpore. caput manus pedes aqua tepida pfundimus. vt pori aperiātur ⁊ fumi facilius euaporent. Si dolet pars poſterior. venā latam in fronte aperimus et ſanguinē extrahimus. et prodeſt. vt dicit Conſtātinus vel tibias inferius ſcarificamus. et ſic humores et fumus ⁊ ſpiritus qui cauſa ſunt dolōris a capite ad inferiores ptes reuocať. Si vero pars anterior dolet fluxum ſanguinis a naribus prouocam⁹. Et ſi fuerit humor calidus ⁊ colericus frigidus occurrim⁹ medicinis. tympora. nares. venas pulſatiles aqua roſacea cum lacte mulieris maſculū nutriētis inūgim⁹ ⁊ ſomnū puocā⁹. ſi vo materia fuerit frigida ⁊ viſcoſa in ſtomachi orificō poſita digeſta materia

damus colozaturā vomit' patiuā. sic ꝛe fundo stomachi ꝓuenienti eā educem' medicina. fomitis mediocriter vtimur calidis ꝛ vngētis. dietā mediocriter ca lidā adhibem', et sic cōtraria contrarijs curam'. Si vero fuerit color capitis si ne humoris vicio ex cessu alicui' ꝯplitat. tunc patiēs non indiget purgatiōe, sed potius alteratiōe. Qualitatiū igit pec cantib' adhibem' cōtrarias qualitates. Si vo fuerit color ex nimia cibi vel po tus repletiōe, sicut accidit nimiū capu latis optimū remediū est aquā calidaz bibere in maxima quātitate. ꝛ tūc modi ca mora interposita vomitum ꝓuocare fortioribus sivis vti medicinis recurre ad viaticū Constantini. sapientis indu strie hec sufficiant. ꝛc.

Capitulum tertiū

De catarro.

Vdith octauo Venit estus sup caput manasse et mortuus. ꝛc. Causa acceleratōis mortis manasse fu it īmoderatus fluxus reumatis in capi te ad interioza vfluētis ex violētia est' ꝛ calozis ipsius. humozes capitis dissol uētis. vt tāgit Bern̄. Tales enī fluxus a medicis dicit catarrus. et fit in capi te multis ex causis. Quādoq; ex calidi tate aeris humozes fluxibiles dissoluē tis Quādoq; ex frigiditate eiusdē cere bzum cōstringētis ꝛ ptes liq̄diozes edu cētis. Quādoq; ex habūdantia humo tū p incōtinentiā effluentiū ex interio ri calore dissoluēte vel ex frigiditate cō primēte vel exprimēte. aliquādo ex hu miditate lubricāte. Quādoq; ex humo tū liq̄ditate ꝛ fluxibilitate se diffundē te. Quādoq; ex debilitate vtutis retē tiue. Fluxus āt ꝓuentēs ex humozū ni mia abundantia. talia habet signa habi tudo cozpis plectozica est ꝛ repleta. fa cies eius subtumida. oculozū eminētia supfluitatū ozis ꝛ naziū abundātia cuz cozpozis grauitate. Calozis dissoluētis hec sunt signa. color in facie rubeus cuz rubore venaz maxime in oculis. fluxus lachrymaz calidarū mozdificantiū ocu los ꝛ calefacientiū ipsam cutē. calor sen titur in pfundo. Frigiditas cōstringēs his cognoscit signis. color faciei est pal lidus. lachryme frigide. frigus sentitur in pfundo. Si vero fiat ex liquiditate humoz cognoscit p multitudinē super fluitatū ab ore ꝛ naribus ꝛ eoz fluidam sine cohibitentia distillatiōem. Si igitur supfluitas est in causa. curatur p supflui tatis eductiōem. maxime si ad spiritalia fiat fluxus ꝛ p humozis fluidi cōstrictō nez. Si enī fuerit fluxus frigidus ꝛ hu midus maxime valent in cōtrariū cali da ꝛ sicca cōstrictiua humozis ꝛ cōsump tiua sicut laudanū. thus. storax. castozū Si autē fuerit fluxus calidus. restriga tur p frigidozū fomentatiōem. p rosaz in aqua pluuiali decoctiōem ꝛ subfumi gatiōem. ꝛ ipsaz rosaz ad foramina nari um applicatiōem. Attendēdum est autē qꝫ ꝗdiu catarrus est in vehemētia fluxꝰ. nullū epithimū est apponendū. nullum fomētum adhibendū. quia maioz fieret dissolutio. vt dicit Cōstātin'. nec aquā velet capiti infundere. nisi forte aquam rosaceā vel salicis. vbi caliditas ē in cā.

Capitulū quartuz

De freneſi et eius causis signis et remedijs.

Eutero. xviij. Percutiet te fu roze ꝛ amentia ꝛ stupoze. ꝛc. Fu rozem vocat freneſim. quaz sic vescribit Constan. Freneſis inq̄t est ca lidum apostema in quibusdā cerebri pel liculis. quam sequūtur vigilie ꝛ aliena tiones. Unde a frembus id est. a pellicu lis cerebzum obuoluētibus freneſis di citur. Accidit autē duobus modis ex co lera rubea ꝓpzio calore et febzili leui gata. que furiosa effecta rapitur supius p venas neruos et arterias ꝛ colligitur ad apostema ꝛ fit vera freneſis. vel fit ex fumo a cozpore ad cerebzū ascendente ꝛ pturbante. et fit parafreneſis id est fre neſis nō vera. Patitur freneticus terri bilia accidentia scz siti nimiā. ficcitatē lingue. nigredinem et aspiratem. mole statiōem ꝛ angustiam nimiā syncopim. ꝓpt defectū spirituū ꝛ mutatiōem ca lozis naturalis in nō naturalē. Fit enī

rubeus si sanguis. citrin⁹ si colera est in causa. Accidit autē hec passio calidis et siccis in tpe estiuo. et hec ossa colere coopantur. Parafrenesis vo q̄ generatur ex alioꝝ mēbroꝝ colligātia. vt ex apostemate stomachi vel matricis. his mēbris in statū primū redeūtib⁹. redit cerebrū et parafrenesis tūc curatur. Sed cū apostema fit in substātia cerebri tūc frenesis pessima est et molestissima. et ō periculosissima. Signa vero frenesis sunt. vrine discoloratio maior febre insania. vigiliaꝝ instātia. oculoꝝ mobilitas et extensio. dissoluta manuū. iactio. capitis cōmotio. dentiū frendor et collisio semp volunt surgere de lecto. modo cantāt. modo rident. modo plorāt. se custodientē et medicantē libenter mordēt et lacerāt. raro silent. multū clamāt. hi periculosissime egrotāt. et ñ se egrotare tūc ignorāt. Circo igitur his subueniendū est ne peant et hoc tā in dieta q̄ in medicina. Dieta eni dz esse tenuissima. s. mica panis q̄ in aq̄ pluries est abluta. Medicina est vt in principio caput infirmi abradatur et cū tepido aceto abluatur. i loco obscuro vbi ne teneat vel ligetur. diuersi vultus et picture coꝝ eo nō ostendant ne insania irritetur. filētiū circūstātiis indicatur. stultis vbis suis nō studeat. in principio de medicina vena frōtis minuat inq̄ntū pt testa oui capi. sanguis extrahat ab oia in principio si virt⁹ et etas permiserit de cephalica minuat. medicina ātē est digestho. purāda et colera extinguēda supposita vngētis et fomētis somnifuocetur. cū pulmone porcino vel pecorino caput talum sepi⁹ cathaplasmetur. tempora et frons cū succo lactuce et papaueris liniantur. sic his cōiter exhibitis adhuc perseuerat insania p tres dies cū insomnietate et vrine discoloratōe. nō est de cōualescētia spes hōda. si vo incipiat vrina colorari et mala signa minui. spandum est

Capitulū. v.

De amentia et eius causis et signis

Amentia idem est qd̄ mania sm plat. Est autē mania infectō anteriorꝝ cellule capitis cum putratōe imaginatōis. sicut melācolia est infectio medie cellule capitis cū putratione ratōis. vt dicit Constan. li. de melancolia. Melancolia inq̄t est suspectio hominis anime. quā timor et tristicia inducerūt. Et differūt passiones iste sm diuersitatē lesionis opatōnū. qz in mania principal⁹ leditur imaginatō. i alia vero ratio. Et generātur hec passiones aliq̄s ex cibis melācolicis. aliquādo ex potatōe fortis vini exurētis et incinerant humores. aliq̄s ex alie passionib⁹. s. solicitudine. tristicia. nimio studio. timore. aliq̄s ex morsu rabidi canis siue alteri⁹ alialis venenosi. aliq̄s ex corruptōe aeris pestiferi et infecti. aliq̄s ex malicia hūoris corrupti. dominantis in corpe vbis ad talē infirmitatē preparati. Scōm aūt diuersas causas diuersa sunt signa. nam quidā clamāt. saltāt. se et alios vulnerāt et in latebris latitāt. de quoꝝ dispositōe et differētia supra habitū est li. v. vbi agitur de cerebri passione. hoꝝ medicina est vt ligentur vt a propria vel aliena cessent lesiōe. maxime sunt tales recreandi et a solicitudinis et timoris causa et materia amouēdi et instrumētis muficis letificādi. mediocriter exercitandi et tādem si purgatiōes et electuaria nō sufficiūt arte cyrurgica sunt curandi.

Capitulū. vi.

De stupore et letargia.

Lutero. xxviij. Percutiet te de cecitate. alia lra stupore. Et vocatur stupor mentis sm Constātinum. quedā cecitas ratōnis que est q̄ si somnus oculis clausis quando propter defectū spirituū anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit. sicut pcussi fuerūt sodomite in foribus loth. sicut dicit glosa Genes. tricesimo. et Sapientie vltimo. Hic stupor sm Constātinum. fit duobus modis. quia vel accidit ex pturbatōne ratōnis non aduertentis. vel fit ex superfluitate hūoris vias spirituum in cerebro impedientis. vt patz in ebrioſ. vel ex nimia frigiditate aeris neruos sensibiles cōprimēt. vt ptz in his q̄ cōgelātur i glacie vel i niue

Fit etiã ex totius cerebri opilatõne. vt in apopleticis ⁊ letargicis hoc videm⁹. Stupor etiã dicit mẽbroꝝ rigor ⁊ extremitatũ corpis cõstrictio. qñ pre frigore mẽbra videnf cõtrahi ⁊ tremire. Alio aũt mõ dr stupor ꝑm Damasc. qui dicit. ammoratio est stupor re nouate. Stupor aũt put hic accipit est quedã somniculositas que est quedã dispositio sepe ad maximas infirmitates. et marie ad letargiã que est apostema in posteriori cellula capitis generatũ Et dr a lethos qđ est oblivio. eo q oblivionẽ inducit. Fit aũt freqñter in senib⁹ ex fleumate ⁊ in hyeme. p se aũt nũqz puenit sed semp accidit ex p̃cedẽte aliq egritudie Hã in quibusdã egritudinib⁹ enutritũ fleuma actõe febrilis caloris ebullies rapitur ad cerebr. et in posteriori cellula recolligit rõne ꝑformitatis ⁊ generat apostema. cuius signa sunt. febris cõtinua. vrina discolorata ⁊ spissa oppressio oculor. falsus somn⁹. eger vocat⁹ tñdet. ⁊ si cõtingat tñdere loqtur aliena. supinus iacet. ⁊ si sup latus quo ad lxã vertaf ꝑ prio impetu iterꝝ supinaf. in extremitatib⁹ notabiliter infrigidaf. Hor remedium est vt eger in loco lucido statuaf. loquentiũ ⁊ disputantiũ affit garrulitas. p pilos barbã vehementi⁹ trahaf ⁊ etiã p capillos. facies aqua frigida sepi⁹ perfundaf. pedes inferi⁹ cõfricenf. fumi feti di inferi⁹ apponanf vt cornu capre ercustũ ⁊ hmõi. clisterũ sup ola adhibeatur ⁊ apponaf. sternutatõ ꝓuocef. caput abradaf. fricef ⁊ aptius. vt de sinapi ⁊ filibus fomentef. sternutatio in hac causa optimũ signũ est. Si vero vomitatõ p seueraverit tremor cũ motu brachij et frendor dentiũ supuenerit. mortale est. Et est notandũ q si de frenetico fiat letargicus pessimũ est. Si vero ecõtrario fit. bonum est. s. qñ de letargico ꝙs in frenesim moveatur. Hec omnia extrahunt de plat. et Constantino.

Capitulũ septimũ

De vertigine.

Iscut dominus spũs vertiginis Esa. xix. Vertigo ꝑm Constãtidẽ est q scotomia. visus scz ⁊ spũs sensibilis corruptela. qua omnia subito videntur volubilia ⁊ tenebrosa. Causa aũt huiusmodi est. nimia humor abundantia cum ventositate mixta. Hã hi humores movenf in capite. ventositate de corpe siue stomacho ascendẽte ad cerebrũ. Si hec passio in solo fit cerebro. sentit patiens granitatẽ in capite. sonitus in auditu. corruptõem in odoratu. ⁊ talis vertigo de facili non dimittit. Si vero est ex stomacho. patiẽs sentit abominatõez in ore stomachi et dolorẽ. sed talis vertigo recipit interpolatiõem. qz ascendẽte fumo. tũc vertigo incipit qñ vero nõ ascẽdit. tunc dimittit Hor remediũ est medicina purgatiua ⁊ fleubotomia ⁊ si aliud non impediat. pedes infirmi in aqua sunt ponendi. a vino abstineat. cum dissoluat. ⁊ etiã ab iis que ventosis cibis ⁊ a grossis vomitus etiam leuis prouocetur. quia multum valet.

Capitulum octauum.

De vigilia.

Igilia est insomneitas. que est quedã cerebri passio ꝙsi opposita letargie. Prouenit enim hec passio ex nimia motu cerebri ⁊ siccitate colere rubre siue nigre. ex intẽperato calore ⁊ ex humoribus nimis salsis. Ex illis omnibus nascũtur vigilie inordinate. sequũtur anguste. mutaf color. intendũtur solicitudines cogitatões ⁊ alienatões mẽtis. irratõnabiles suspitões. corpus subtiliaf. desiccatur. virtus digestiua corrũpitur. tota hois cõplexio immutatur. palpebre ⁊ facies intumescũt. et pessime passiones in corpore nutriunf. His cito ne pereant medicandum est. Horum facies et tympora cum sopiferis iungãtur. lacte mulierbri somni gratia pfundãtur corpa. bonis cibis reficiantur De vigilijs quere supra libro. vi

Capitulum nonũ

De morbo caduco.

Decidit in terram spumans. ꝛc. Matthei. ix. Morbus caducus a Constanti. et alijs autoribus

epilencia nūcupatur Et hic morbus ab antiquis ira vel vocabaf. Est aūt epilē cia.vt dicit Constan.humor humidus quo ventriculi cerebri nō pfecte opilāt phibens aniam.i.spūm afalem ad declarandū actōem suā.quousq; ab illo hūore etopilauerit cerebro viā suam. Dicitur autē hec infirmitas in passione iera noson.i.sacra passio.qr sacrā partē corporis occupat scz caput Diaf autē hercudis.qr hec passio fortis est vt hercules. Diaf et morbus caducus ab effectu.qr opilatis neruis membra que sunt instrumenta virtutuz a regimine spirituū vepauperantur ꝛ vestruunf.ꝛ ideo hoies in hac passione cadere cōpellunf. Est autē epilencia apoplexie vicina. locus enim idē est vtriusq; ꝛ materia vnde nascif. frigida enī est ꝛ viscosa. In hoc autē differunt.qr apoplexia oīūm ventriculorū est cerebri opilatiua cum priuatōne vōnis ꝛ diminutiōe sensus ꝛ motus. Epilencia enī nō oīūm sed principalū ventriculor cerebri est impeditiua. Diaf aūt ab epi qō est supra ꝛ lemsis qō est lesio. quia supiorum precipue est lesiua. Diaf et morb' puerilis eo q; pueris sepaccadat. ꝓpatiens aūt morbū istū subito cadit.obtorq̄tur os ꝛ facies cū tremore cervicis ꝛ totius corpis.cū constrictōne dēntium ꝛ stridore.ore spumant ꝛ plures superfluitates emittūt. Vocāt autem medici epilenciā apoplexiā paruā. que ex tribus est causis.vt dicit Consta.qr vel ex humoribus fleumaticis vel ex melancolicis nascētibus in prora cerebri. vel ex vētositate frigida ꝛ grossa cerebro vel alicui membro dñante sicut stomacho Est enī aliquis humor q̄ nascitur i illo membro.et fumus ascēdit ad cerebrum cuius grossitudine vie animal' spiritus opilanf.ꝛ vnde morb' caducus procreatur. Hec passio.vt dicit Constātinus supuenit tpe determinato. Unde dicit Halien' Epilentia inq̄t que crescēte luna venit.sui naturā signat esse humidā Omne enī humidū crescēte luna habet incrementū. Que vero venit deficiente luna frigidissima est.sed tamē parū humida est. Epilentie aūt tres sunt spēs sm triplicē locor speciē vbi fuerit scilicz Epilencia aūt fit in capite ex materia existente tantū in cerebro Analempsia vero fit ex materia existēte in stomacho nō in cōcauitate sed in neruis eius et arterijs ipsi' stomachi. p quaz medietatē materia ebullies rapit ad cerebr Cathalempsia vero fit ex materia existēte in extremitatib' vt in manib' ꝛ pedibus que ꝓprijs quidē signis dinoscif. Hā cathalemptici morbū suū psentiūt. Sentiūt enī receptiōem quādā quasi formicaz vel motū cuiusdā aute ex materia supius ascendēte.ꝛ sepe p constructiōe extremitatū pseruātur a casu. Et vt testatur Halie.isti sepe febriunt qñ sine caloris ebullitiōe. materia vir ab interioribus p̄t rapi ad supiora Analemptici āt ex repletōe stomachi laborāt ꝛ maxima indigestiōe ꝛ cibor eructuatōe ꝛ abominatōne ꝛ hi etiā casum suū presentiūt. Epilentici autē nō presentiūt. sed cōtinua capitis grauedine laborāt Fiunt āt hec passiones qñq; ex sanguine sed sepi' ex fleumate sepius etiā ex melācolia et cause iste p ꝓpria signa dinoscuntur maxime p corpis habitudinē sanguineā ꝛ fleumaticā. Vel melancolicā p faciē rubeam vel pallidā seu lividā p etatē. per regionem. p dietā Si autē fuerit ex melancolia in defectu lune ledit maxime ꝛ infestat. Si vero ex sanguine vel ex fleumate i plenilunio maxime se oīndit. hē passiones sunt maxime adhērētie.et eas curare difficile est. Cōfert tamē eis et medicina ꝛ dieta.oportet vt a nociuis cibis abstineant.ꝛ a coitu ꝛ a nimia frequētia hoim.qr in talib' locis solet eos citius accessio occupare.bonis cibarijs et lenib' vtātur ꝛ tempate. plus de mane. minus aūt vel nihil de vespere comedēt. vinum tēperate bibāt sm medicinam purgenf. sm humoris peccātis exigētiam. Experimentū plac. cōtra epilentiā. tres sanguis guttas dicit esse p scarifi catōez extrahendas a scapulis.ꝛ cū ouo corui in fine accessiōis patienti offerendas.dicit etiā oua corui multū cōferre. Simil' dicit pionia potata cōferre mlt'um. Idē confirmat Gal'. ꝛ Constanti.et

h'

Diascorides. Dicit etiã coagulũ lepo/ris bibitũ eos iuuare epilenticos. quia phibet ne humor dissoluat qui ascẽdẽs opilat cerebrũ. Dicit etiã q epar asini nũ assatũ cõfert si comedat. Caprinum vero si detur epylẽticis. mouet epilenti am. Multa alia dicit Constãti. experi menta. de quibus nihil ad presens.

Capitulum decimum. De sternutatõne.

Ob quadragesimoprio. Ster/nutatio eius. ꝛc. Sternutatio vt dicit Constã. est violenta ce rebri cõmotio. ad expellendas fumosas ipsi⁹ cerebri superfluitates. De diuersis autẽ causis nascit. Aliqñ enĩ ipsa natu/ra opatur cũ fumos superfluos satagat ex pellere a cerebro q̃ vel causa sunt morbi vel causa futuri vicij. Humanũ enĩ cere brum humidi⁹ est cerebris alioꝝ aialiũ. Unde ꝛ humores ibi adunant ꝛ coopan te natura unde cũ sternutatõib⁹ expellũ tur. Aliqñ enim fit sternutatõ vi mor/bi potuscꝫ nature expulsione. sicut i co rica accidit et in peripleumonia. Aliqñ etiã habet fieri sternutatio sic Canales narũ hũanarũ curti sunt. vnde cito ad cerebrũ nociua ab extrinsecis veniunt. sicut pulueis. aer frigidus. calor solis. et hmõi. que cũ ad cerebꝝ veniãt. expellũt a cerebro vigore ꝛ motu suo. et inde sit sternutatõ. Que si fiat in acutis febri/bus sine reumate. signũ est laudabile. Signat enim natura ꝓfortatã in expel lendo qõ sibi est nociuum. Si vero fiat cũ reumate. malũ signũ est. signat enim materie exuberantiã. Añ synthonica est sternutatio ꝛ augmentũ reumatis. Et ideo in pleuresi ꝛ in cõsimilib⁹ malũ sig nũ est ꝛ illaudabile. Sternutatõ igitur cerebrũ cõmouet ꝛ exonerat. totum coꝛ pus cõcutit et alleuiat in suo exitu. Ex violenta cõmotõne aeris in canalibus narium strepitũ facit. que si plus debito post expulsionẽ superfluã fumi pmãserit. ledit. qꝛ nimis dissoluit. ꝛ aliquãdo gra ues passiones excitat ꝛ inducit. Restri gatur igit̃ p medicinas sicut per fumiga tõnes constringẽtes spũs reparãtes et superfluitates ꝓsumẽtes. sicut ẽ camamil la. mẽtastrũ. rosa. ireos. nigella. ꝛ hmõi

Capitulum vnde cimum. De tremore.

Posuit dominus signũ in cayn. scilicꝫ tremorẽ capitis. Sm glo. strabi. Dis inqt strabus q̃ inue nerit me p tremorẽ capitis ꝛ agitatõez furiose mẽtis cognoscet me reũ mortis esse. Tremor aũt capitis q̃ ꝛ iectitatio ꝺr a Cõstãtino prouenit ex defectu ꝛ de bilitate virtutis regitiue in neruis spõ dilũ. ipsi⁹ colli ꝛ in lacertis mẽbrorum. In hoc autẽ morbo duo sunt mot⁹ q̃ sibi sunt oppositi. alter enĩ mouet̃ sursum. et alter deorsuz. Superiorem vo natura ope ratur. inferiorẽ autẽ morbus. Morbus autẽ nititur membrũ deprimere inferi⁹ sed natura q̃ ipsum a suo regimĩe nõdũ destituit. nititur ipm regere ꝛ ponere in ꝓpria positõe. ꝛ ita sursuz eleuare. Et iõ ex tali motuũ ꝓtrarietate surgit tremor Causa autẽ inceptiõis tremoris est de fectus vtutis cõmouentis lacertos. vt dicit Constan. que virtus quãdocꝫ de ficit causa male cõplexionis vel ex acci dentib⁹ anie. sicut ex timore. ꝓpter spũs cõfluentes ad coꝛ. vñ membra pondero/sitate sua tendũt iferius. vñ qꝛ natura nõ habet sufficiẽtes spũs ad mẽbri regi men cõfluentes nõ ex toto pt membrũ in sua cõsistentia detinere. et seq̃tur sta/tim tremor. Talis autẽ tremor quedã est dispositõ ad paralysim. maxime si ac ciderit vomitatõ frequens cũ tremore cui⁹ causa est frigiditas substãtiã neruo/rũ coagulans ꝛ constipãs ne virtus sen sibilis eã penetrare possit. Dis autem palysis leuior est ad curãdũ cũ tremore cꝫ illa que est sine tremore. qꝛ in prima nõ est membꝝ oino destitutũ a natura sicut est destitutũ postea in secũda. Talꝫ itaqꝫ tremor vna cũ vomitatõne. cale/factiuis ꝛ cõfortatiuis ꝛ dissolutiuis ꝛ ꝓsumptiuis curabit̃ medicinis sicut est theodoricon. ieralogodion. et similia. Ualet ꝛ balneatões. fricatões. ꝛ cũ cali dis ꝛ aptuis herbis suffumigatiões vt poꝛi clausi apiant̃ vt hũores superflui cõ

sumāf vt spūs excitenf ꝛ nerui ꝯfortēf

Capitulū duode/cimum.

De spasmo.

Spasmus est neruoꝝ violēta cō/tractio. motū voluntariū aufe/rens ꝛ retardans. Talis cōtra/ctio puenit aliqñ ex nimia repletōe q̄n doq; exinanitōe. q̄q; ex nimia infrigi datōe. sicut est videre ī manib' et labijs infrigidatoꝝ q̄ vix ꝟba formāt. vix etiā digitos cōplicāt aut recuruāt. Cō tractō autē ex tali intrinseca infigida/tione soluīf calore. ꝛ alia nō indiget me dicina Caueat tñ patiēs ne nimis subi to fortī calori se exponat. q; ex subita re/pcussione frigiditatis ad neruoꝝ extre/mitates ꝟlorē nō modicū patief. Cō/tractōem vero factā ex inanitōe. hec sc̄z signa ꝟclarāt. precedit eni aliqñ fluxus immoderatus sanguinis vel ventris vel matricis aliqñ labor vel abstinentia su/pra vires laborātis vel abstinētis. aliqñ immoderat' calor vt in corpe his pacu tas febres patiētis. aliqñ pfunditas et ꝟlor vulneris acumēt fortitudo assum pti medicamis. In his oīibus accidit spasm' ex nimia nature ꝟsiccatiōe ꝛ sub stātialis humiditatis cōsumptiōe. vñ corrugaf neru' ꝛ cōtrahif sicut pgame/nū politū in igne. ꝛ iō via spirituū p ner uos intercipif. ꝛ virtus vite regitiua i/pedif. ois talis spasm' si diu duraverit mortalis est Vñ ōr in amphoris. spasm' ex colerico alias ellebro mortalis. Isti tamē spasmo in principio cōfert. calidū lac mulieris si sup musculos fauciū su p spinā ꝛ collū radices neruoꝝ vndiq; pfundanf. ad idē valet aq̄ cū oleo si fue rit cū lana succida super locū neruoꝝ fo mentata. Tertiū ꝟo gen' spasmi. s. ex repletōe q̄ solet accidere pinguib' ꝛ car nosis ꝛ ingurgitatis ex infusiōe neruo/rū ꝛ dilatatōe facilius soluīf q; cū vngē tis calidis balneis sternutatiōibus et gargarismis curaf. vt ꝟcet ꝟstan. huic cōtractōni si febris supueneri summū remediū erit. Vñ ōr in amphoris. spas/mo ꝛ tetano febris superueniens soluit egritudinē. Isti' aūt spasmi triplex est spēs. s. epitestanus. s. q̄ñ nerui posterio/res spasmanf. ꝛ epytrosten'. s. q̄ñ anteri oꝝ nerui ꝟsus pectus cōtrahūf. ꝛ teta nus q̄ñ. s. anteriores ꝛ posteriores ꝟtra/ctiōem patiūf. in his trib' nō est pfecta cura q̄ñ accidit ex inanitōe. vt dictū ē.

Capitulū decimū tertium.

De paralisi.

Paralisis est lesio ptis humani corpis cū diminutōe vel priua tiōe mot' vel sensus vel vtriusq; Fit ei quādoq; ex frigiditate cōstringē/te quādoq; ex humore opilāte. aliqñdo ex calore cōsumente ꝛ neruos sensibiles corrugāte. aliqñ ex vulnere neruos inci dēte vel diuidēte. Existis eni causis et alijs venegaf trāsitus spūs aialis ad in strumēta sensus atq; mot'. Unde si ner ui sensibiles ꝛ motiui ex toto sunt opila tiv el inciſi efficif mēbr pariter ꝟmobile ꝛ insensibile. Si vero plena non fuerit opilatio vel trāsitus spirituū venegatō fit ibi ex materia veprimēte ꝛ ꝟtute re/gitiua erigēte Tremor sicut dictū ē. hꝫ fieri specialit paralisis ex superfluitate chor ꝛ maxime potiū ex quib' nimia fit hūo/rum generatō ꝛ dissolutō ꝛ inde neruoꝝ cōsequif necessario opilatio Fit etiam ex frigiditate neruos ꝟstringēte. q̄q; est sinthoma alteri' morbi. sc̄z q̄ñ minor apoplexia in paralisim termiaf. Est āt paralisis alia vniuersalis alia ꝑticularis Vniuersalis est q̄ recte mediā ptē occu pat his infirmātis. Particularis est q̄ occupat ptē vnā vt manū vel pedē vel linguā Ptē materia ipsi' opilatōis indu cētis paralisim q̄q; est in origine neruo rū. q̄q; in ipso membro paliticoSi in origine neruoꝝ sit cā stupor ꝛ insensibili tas est circa loca vicina vt in facie vel in principio ꝟsi. si ꝟo in ipso mēbro pa litico tūc ipm patif tantū ꝛ nō supioza. vt dicit Gal. q̄ dicit se amouisse empla strū qđ sophista poluerat sup manū ꝛ posuisse sup collū. Ex quo pz q̄ ꝑm varie tatē locoꝝ morbi ꝟ variari mod' medi cine paralisis ex inciſiōe neruꝑmit' incu rabil est. silr paralisis vniuersalis in oib' ꝛ maxie ī senib' vix curaf. circa iuuenes

tñ citi⁹ ⁊ efficaci⁹ op̃atur medicina. ꝓ̄ti
mo ergo i paralysi ex mollificatiuis et
relaxatiuis tā interi⁹ q̄̄ exteri⁹ exhibiō
insistēdū est. deinde desiccatiuis ⁊ cōstri
ctiuis. Si vo primo desiccatiua vel exē
ter apponerētur liq̄dioribꝫ partibꝫ con
sumptis reliquū magis inspissaret. ⁊ sic
cōpactus effectū ad dissolutionē ⁊ con
sumptionē inolediētius redderetur. nō
p̄dicto mō caute est p̄cedēdū. Cōgruis
igitur medicinis interi⁹ purgatiuis. cō
uenientibꝫ etiaꝫ vngētis exteri⁹ membra
mollificētur saluia ⁊ castorio i decoctiōe
vini vtātur. alias vo medicinas quere
in plaꝯ. ⁊ in viatico constan.

Capituꝫ. xiiii.

De passionibus oculorum

Olet dolor accidere oculis ali
quādo ab exterioribꝫ sicut a vul
nere ꝓtinuitatē oculoꝝ dissoluēte. a pul
uere tenerā substantiā oculi pturbante
a fumo oculos obfuscante vento frigido
spūm visibilē repercutiente. ab aere cali
do dissoluēte. a nimia solis vel alteri⁹ lu
cidi corꝑis claritate spūm disgregante
a nimia tenebrositate spūm visibilē cō
culcāte. ab inordinata dieta ⁊ ebrietate
cōtinua visum exterante. a venerea volu
ptate consueta spūm ⁊ humorē cristalli
nū corrūpente ⁊ dissoluente. aliq̄n ab in
terioribꝫ vel ab humoribꝫ calidis vel fri
gidis siccis vel humidis. Primus aūt do
lor ⁊ papul⁹ causatur ab interioribꝫ cali
dū apostema faciens sup albuginē ocu
loꝝ ex humoribꝫ confluētibꝫ ad pupillaꝫ
et apostema faciētibꝫ. ⁊ hoc accidit ex de
bilitate oculi recipiētis ⁊ ex abundātia
seu acumine humoris confluētis ⁊ ex ce
rebro descendentis. In tali itaq̄ aposte
mate oculus intumescit ⁊ lachrymatur
rubescit. dolorē ⁊ punctura feruorē et ar
suram sentit. potissime quādo colera est
in causa. Tunc enī videtur q̄ acubꝫ per
foretur. Si vo humor frigidus sit i cau
sa. vel ventositas oculi⁹ distenditur. gra
uatur de nocte inuiscatur. humores ni
mij effluūt. ⁊ illi sunt viscosi. maxime af
fligitur humore fleumatis. Si vero san
guis sit in cā sentitur pruri⁹ multitudo
lachrymaꝝ ⁊ calor in exitu earꝫ leuis pū
ctio maior tumor ⁊ dolor in frōte maior
⁊ maxime affligitur in hꝫis sanguis hec
infirmitas si causatur ab exteriori pati
ens q̄escat. capite alto dormiat. ꝑp̄ē fluxū
lachrymaꝝ lumis splendorē fugiat. advi
tandū disgregationē ⁊ dissolutionē ma
iorem vocē nō emittat ne ex conatu vo
cis in cerebro dissolutio fortis fiat. cibꝫ
detur frigid⁹ ⁊ leuis digestionis ne reu
matis fluxꝰ augeatur. aq̄ clara et calida
potetur. q̄ de natura sui fumi fumos con
sumit neruos cōfortat. arsurā ⁊ pūcturā
mitigat. balneis aque dulcis ꝓpatis vta
tur. His obseruatis nō oportet aliter me
dicari. Si vo sit dolor ab interioribꝫ hu
moribꝫ purgētur humores peccantes vel
per subtractionē sanguis vel p congruaꝫ
medicine purgationē. collyria mitigati
ua. ⁊ sanatiua interi⁹ ponātur. sicut aqua
rosacea cū lacte femineo. vt di. constan.
Lachryme cū restrictoribꝫ cōpescantur.
Apponūtur ergo i principio leuiē reper
cussiua ⁊ mitigatiua in statu ⁊ in augmē
to mediocriē dissolutiua i fine ꝓsumpti
ua ⁊ sp cū istis cōfortatiua. Circa aposte
ma vo oculi nūq̄ sunt maturatiua appo
nenda ne substātia oculi q̄ est tenera de
struatur si ad saniē ꝓtrahaī. Preterea si
materia est multū calida ⁊ dolor fortis n̄
sunt apponenda fortia repercussiua q̄ ma
teria subito posset repercuti ad nerui obti
cū ⁊ opilādo posset ꝑp̄uā inducere ceci
tatē. Lippitudo est oculoꝝ viscosa ⁊ gluti
nosa superfluitas oculoꝝ palpebris adhe
rens ex fleumaticis ⁊ melācolicis hꝫo
ribꝫ i angulis oculoꝝ incipiēs. palpebras
ingrossans ⁊ inuertens. hec oculoꝝ cilia
corrūpit ⁊ ipas palpebras quasi carneas
crudas facit. In lippis q̄ppe oculi pupil
le sane sunt. sicut dicit glo. sup. xxi. Leuit
sed humore defluēte palpebre grossescūt
cui⁹ crebra infusione etiaꝫ pupille acies
viciatur ⁊ illos significat quoꝝ ingeniū
ad cognitionē veritatis emicat. sed op̃a
tio carnalis vite obscurat.

Capitu. xv.

De lippitudine ⁊ albugine

Ria est passio oculoꝝ quam nos

maculā dicim⁹ q̄ albugo vel pān⁹ oza cō
stā. Et habet generari sic. Primo fit flu
xus reumatis ad oculos exquo fit obtal
mia vloz. s. apostema ex q̄ male diseus
sa remanet q̄daz leuis macula siue infe
ctio q̄ longo p̄cessu tpis excrescit i telaz
z inspissatur z occupat maiorē locū. s. to
tā pupillā. tela x̄o excrescit in pānū per
maiorē inspissatōz z maiorē loci occupa
tionē. qz totū nigz oculi occupat. ad vl
timū fit vnguis magis spissus et durus
q̄ libet ustoz incurabile ē si fuerit inue
teratū tñ sm loca collocatōez vel et diui
di. Si x̄o collocatur circa cristallinum
hūorē in pfundū p̄ dimidiū annū fit in
curabilis. In pncipio aūt vix curatur. si
x̄o colligatur sub cōiunctiua vel etiā su
pra p̄ vcē ānos pōt curari. Q̄n igit ma
cula recēs est z modica succ⁹ papaueris
tuffi sufficit ad medicādū vt dicit Con
stan. Papauer ei tuffum vel tuleū col
dū est in primo gradu. z siccū in scdo. et
ideo habet virtutē extenuādi cōsumēdi
z vesiccādi. Dicunt etiā phisici vt dicit
Constā. q̄ sanguis ex sūmitate vextere
ale colūte vel hyrūdinis vel pupe extra
ctus z sup maculā recētē posit⁹ calid⁹ ma
culā in pncipio potēter rūpit. sanguis
enī istaz anū ē valde ignitus z dissoluti
uus ex natura anū ex quib⁹ p̄cedit

Capitulum. xvi.

De infectione oculi per sanguinē in
duratum

Alia etiam accidit oculis vefor
mitas et passio. scilicet sangui
nis infectio quā constantin⁹ cru
stulam sanguinis nominat quando scili
cet sanguis aliquo casu ad oculos vflu
ens in crustulam vesiccatur. Contingit
etiā ab arterijs z venis vesudare ad ocu
lum z venulas aliquas rumpi vel crepa
re in tunica cōiunctiua z ex circūfluente
sanguine talem vefozmitatē in oculo ge
nerari hunc sanguinē sic coagulatū dis
soluit sanguis turturis vel colūte vt di
cit Constan. Idez facit lac mulieris cū
thure. Idem facit recens caseus sine sa
le melli cōmixtus si supponatur. multa
alia experimenta dicit Constan.

Capitulum. xvii.

De lachrymis inuoluntarijs

Fluxus lachrymarū inuolūtari⁹
accidit oculis q̄nq̄ ab exteriori
bus sicut ex pcussione ex calidi
aeris dissolutōe vel ex frigidi coartatōe
ex fumi mordificatōne z pulueris ptur
batione ex cepaz z alioz acuminū odora
tione. q̄nq̄ ab interioribus vt ex calidis
humoribus vel frigidis vel ex supabunda
tia humoz p̄ incōtinentiā effluentiū ex
debilitate contētiue vtutis cerebri z fo
titudine expulsiue. Si aūt humores ca
lidi fuerint in cā. oculi rubent. z lachry
me distillātes calefaciūt faciē z vrūt. ca
lida obsunt. frigida p̄sunt. Si x̄o sunt
humores frigidi oculi sunt subalbidi vel
liuidi. lachryme etiā frigide faciē ñ mor
dificāt frigida obsunt calida p̄sunt. Ad
lachrymationē factā ex pcussione z cau
sis alijs exterioribus p̄cipua cura est cera
pura cū puluere cimini calefacta et fre
quēter cataplasmata. vlozē ei simul re
mouet ac lachrymā z liuozē si fit cū vul
nere cū cyrurgia curetur. Ad alias cau
sas exteriozes sufficit fomentū cū aqua
tepida ita q̄ tepoz ad frigiditatē pl⁹ acce
dat. Si fiat aūt ex fluxu z ex supabūdā
tia humoz purgef. vtur dyadragānū cuz
vino vecoctionis thuris. z hoc p̄cipuuz
est. in hac causa fiant restrictoria circa
tympora z circa frontē. hec oia valent ꝯ
fluxū ex causa calida z frigida

Capitul. xviii.

De vefectu visus

Defectus visus accidit oculi mul
tiplici ve causa. aliquādo ex ma
la complexione. aliquādo ex fumi asce
ndentis a stomacho corruptione. aliquan
do ex nerui obtici opilatione ex chatara
ctis. ex spasmo et macula et huiusmodi
aliquando ex diete inordinatōe ex egri
tudine longa. ex ieiunio et coitu nimio.
z ex multis alijs causis. sicut ex senectu
te z huiusmodi. Distinguēde igitur sūt
cause per p̄pria signa. Nam si defectus
accidit ex fumositate stomachi defectus
visus nō est p̄tinu⁹ sed interpolatus. sm

enim alvꝰ assumptoꝝ varietatē minuitur vel augetur. Si aūt est ex vicio cerebri cōtinuꝰ est defectꝰ ante prandiuꝫ ꝙ pꝰ si ex opilatione nerui ipsiꝰ oculi substantia pura est et lucida atq; clara. Ellia sigꝫ per se patēt. Eld ustoꝝ ergo defectū tollendū si est ex vicio humoris stomachi mūdificetur. imo totum corpus ꝓcipue caput. deinde apponātur remedia localia q̄ in viatico ꝙ in alijs autoribꝫ inuenīūt

Capitulum. XIX.

De cecitate

Cecitas est priuatio visus. Priuatur aūt homo visu aliquando propter organoꝝ defectum et pupillarū inꝓportionē ad spiritū visibilem. Eld ꝓpter quod formetur visus exigitur debita ꝓportio organi spūm recipientis ad ipsum spūm. vt supra dictuꝫ est de visu li. iij. Eliqñ ꝓpter neruoꝝ interioꝝ opilationem. Si enī fuerit nerꝰ qui ꝺr obticus qui est visibilis spūs vehiculuꝫ in suo principio vel medio vel alicuiꝰ carnositatis superexcrescentia vel alicuius viscosi humoris abundantia totaliter opilatus virtutis visiue transitus nō peruenit ad pupillā. et sic cecitas in oculo generatur. Eliquādo fit propter humorū et spirituū cōsumptionē. vt est videre i senibus quoꝝ oculi primo caligant et defectum visus patiuntur. Tandē deficiente virtute videndi potentie penitus destruūtur. Eliquando fit ex causa exteriori sicut ꝙ oculoꝝ vulneratoꝝ. ꝙ nimiā etiam et continuā lachrymarum effusionem. per substantie oculi dissolutionem per tunicarū oculi in spissationē ꝙ indurationem. ꝙ humoꝝ in oculo compactionem. Tunc enī non est pupilla spiritui visibili puia et ideo talis compactio est cecitatis in oculo inductiua. per substātialis humoris subitam desiccationē. vt in pupilla accidit in quibusdam potionatis ꝙ in minutis qui ex nimia sanguinis subtractione quādoq; incurrūt periculum cecitatis. Eliquādo ꝓpter subitam cū desiccatione substantialis humiditatis spūs visibilis disgregatiōem vt patet in vꝛlo qui ad aspectū peluis ardē/tis quasi subito excecatur. cuiꝰ excecatōnis causa est aspectus peluis ardentis et lucentis. cuiꝰ ignea virtus tunicā oculi cū cristallo humore destruit ꝙ consumit. et eiusdem luciditas que spiritui est inꝓportionalis ipm disgregat et dispergit. ꝙ sic necessario cecitatis ꝓpetuo vicium introducit. Inter omnes itaq; sensibiles passiones miserabilioꝝ est ipa cecitas. vt dicit Constātinus. Nam sine omni vīculo cecitas ceco carcer est. decipitur in apprehendendo ꝑm imaginatiuam. qz de alio imaginatur q̄ sit nigꝝ. ꝙ econuerso. Impeditur in iudicando vim deliberatiuā. Judicat enī penes se ꝙ deliberatiue ad orientē ꝙ receptus in suo iudicio vadit ad occidentē. querꝛitur ꝙ affectua. qz oblato sibi ad eligendū vena trio argenteo cū cupreo affectat eligere argenteū ꝙ eligit cupreum. Tanta siquidem est ceci miseria vt nō solū puero vel seruo se subijciat ꝓ regimine ꝙ ducatu. verū ꝙ sepius ipsi cani. ꝙ sepe ad tantā deducitur necessitatē vt ad trāseundū pontis vel vadi periculū plus cogitur credere cani q̄ sibi ipsi. Item sepe in periculis vbi oēs dubitāt. qz nō videt periculū securus est cecus. ꝙ econuerso sepissime vbi nullū periculū imminet maxie cecus timet. sepe in plano cespitat pedib; ꝙ offendit. sepe vbi pes esset eleuādus deꝓmit pedez et econuerso. vbi esset terre figēdus ipm eleuat ꝙ suspēdit. vndiq; palpando. et ꝓtractādo manꝰ dirigit. vndiq; ō itinere dubius manu ꝙ baculo viā querit. raro aliquid securꝰ agit semp fere dubiꝰ ꝙ timēs erit. Item cecꝰ qñ nudꝰ iacꝫ vel sedet tectū se reputat. sepe etiā qñ videtur ab oibꝰ se latere putat. Item faciē aliqñ ꝙ oculos ad solē vel celuꝫ cecꝰ eleuat. sed ipsiꝰ oculos celestis claritas nō imutat. ipsiꝰ ceci oculo sol pūtem exhibet suū radiū. sed tñ ꝓsentis solis virtutē nō capit ꝙ effectuꝫ vt dicit Greg. Item cecus aliqñ puerum suū ductoꝛē verberat et percutit et offendit. sed eadem verbera cito per puerum luit. Nam puer verberū non immemoꝛ in pontis medio siue quocunq; alio periculo ipsum solum deserit. et ipsum fugiens sibi viam euadendi periculum non

ostendit. ⁊ ideo est miser cecus. qz in uo/
mo nihil audet fiducialiꝫ agere. in itine
re ueseri a socio multuz timet. Jn hoc tñ
prioz est ꝺditio hñtium oculos q̃ cecoꝝ
quia ipsi oculi hostes sunt ⁊ ꝓdones hu/
mani animi quoꝝ cõcupiscẽtias dñ seq̃/
mur semssimis hostib⁹ subijcimur sicut
dicit expositor sup illud Treñ. Oculus
meus uẽpdatus est animã meam. Jeli
us aũt est hominum oculis eutis cecũ fie
ri q̃ halere oculos ⁊ eoꝝ blandicijs uci
pi et abduci. vt dicit Brego. sup illud
Jath. vi. melius est tibi luscũ ad vitaz
ingredi q̃ duos oculos habentem in ge
hennã ignis mitti.

Capitulum. xx.

De surditate

Urditas est priuatio siue impe/
dimentuz audit⁹. q̃ sm Lonstã.
tinus mẽtis est. Contingit aũt aliquã/
do auditũ totaliter auferri. ⁊ tũc ꝓprie di
citur surditas. Et hz fieri ex humoribꝫ
opilãtibꝫ neruos audibiles ⁊ buccas au
riũ replẽtibꝫ intãtũ q̃ i eis nulla põt fie
ri allisio q̃ntuz nõ ex toto auferꝫ sed ꝓpter
diminutõez hmoꝛis fit difficultas i sen
satione ⁊ ꝺz grauitas audit⁹. q̃ntz est ibi
sonit⁹ ⁊ tinnitus. ita q̃ putat patiens q̃
sit iuxta molendinũ. siue iuxta ozgana. ⁊
hoc halet fieri ex grossa ventositate inẽ/
clusa. ⁊ hoc halet fieri aliq̃n sine interpo
latione. ⁊ tũc ex priuata causa contingit
q̃ntz cũ interpolatõne. ⁊ tũc est ex causa re
mota. q̃ntz enim nihil exteri⁹ auditur pro
pter opilationẽ. sed audit⁹ ab interiori
bus imutaꝫ. ita q̃ patiẽs credit se audi/
re ab exterioꝛibꝫ hoc qõ sẽtit ab interio
ribus. et sm hoc fallitur auditus. Jul/
tis alijs modis auditus hmoi impeditur
Accidit etiã auri doloz aliq̃n siue aposte
ma. ⁊ hoc ex caloze dissoluẽte uel ex fri/
giditate cõstringẽte si sit ex caloze doloz
est acutus. locus rubet. calida obsunt. fri
gida ꝓsunt. Si sit ex frigiditate doloz ẽ
ponderosus ⁊ grauatiu⁹. loc⁹ paller. cali/
da obsunt. frigida ꝓsunt. aliq̃n ẽ ex apo
stemate calido ⁊ tunc ad predicta signa
sunt. est uhemẽs febris. semꝑ enim apo
stema auriũ febꝛis ꝓcomitat hz remissioꝛ
et cũ minoꝛi doloze in causa frigida q̃ i
calida. Aliq̃n relinq̃tur i aure vulnus ex
apostemate ꝓcedẽte qõ cognoscit ex do/
loze titillatõe ⁊ sanie effluẽte. Aliq̃n fi/
unt uermes in auribꝫ ex humoribꝫ cali/
dis inuiscatis ꝙ interceptionẽ spũs vi
uificati. Signa ergo uermuz sunt pru/
ritus ⁊ titillatio. ⁊ aliq̃n uideri põt si au
ris soli exponatur. Aliq̃n fit doloz a cau
sa extrinseca sicut ex aqua uel lapilli sub
intratione. Aliq̃n ex concussione. cui⁹ si
gnũ est exitus sanguis. aliq̃n tamen exit
sanguis ex supabũdantia et incõtinẽtia
eiusdẽ. Unde cõstat. Si subito sanguis
⁊ sine doloze ab auribꝫ exeat sine manife
sta cã signũ est aliq̃d esse in capite quod
natura expellere laborat oꝑtet ergo q̃
aures a principio mũdificẽtur. Cilias au
tem auriũ passiones ꝙre supza li. iij. de
auditu. hꝛ q̃nto de aure. ibi ei sunt multa
inserta. Doloꝛ igit auriũ si est ex caloze
⁊ sine apostemate frigidis et alteratiuis
insistẽdũ est. Ungi ei dz loc⁹ doloꝛis oleo
rosaceo uel violaceo. ⁊ ꝓsilibꝫ. Talia enim
olea tepida auribꝫ instillent. nõ ei actu
frigida debẽt auribꝫ instillari. Si ꝛro fit
ex frigiditate sine apostemate cũ calidis
alteratiuis ad curã ꝓcedẽdũ ẽ sicut oleo
laurino rutaceo. et hmõi. Si ꝛro fuerit
cũ calido apostemate frigidis maturati
uis primo insistẽdũ est. deinde mũdifica
tiuis ⁊ in ꝓtraria cã adhiberi debet medi
cina ꝓtraria. Rupto igit apostemate q̃
cognoscit ex fluxu sanei primo mũdificã
dũ est vuln⁹. deinde ꝓsolidandũ. mũdifi
candũ aũt cũ vino ⁊ cũ melle sil mixtis
⁊ imissis ꝓsolidat cum puluere thuris ⁊
masticis ⁊ hmõi. si uermes ibi fuerit suc
ci amari sicut persici absinthij pozi infũ
dant. Silr oleum amarũ ex amigdalis
amaris auri patiẽti instillet. talib⁹ enim
uermes occidũtur ⁊ putrefacti cũ sanie
educũtur. si aũt lapill⁹ intrauit caute ex
trahat q̃ si fieri nõ põt auris calidis in
ungat ⁊ sternutatio ꝓuocet uel cũ uento
sa fugatur ⁊ extrahatur. Ad surditatẽ re
mouendã uel saltẽ releuandã valẽt mul
ta q̃ dicit cõstan. sed inter oia balsamuz
instillatuz auribꝫ dicitur ꝓualere. Sur/
ditas tñ si fuerit a natiuitate incurabil⁹

est. Si vr q̄ p triēniū durauerit vir curatur. Tinnit⁹ q̄ ex vētositate causatur cū extenuatiuis vētositatis curetur. sicut cū aneto calamēto colato origano ꝛ ꝯsimilib⁹ quoꝝ suffumigatione tinnit⁹ solꝯuitur. Et hec de passionib⁹ autiū ꝛ earuꝫ remedijs dicta sufficiant

Capitulum. xxi.

De polipo.

POlipus est supflua caro ex naribus excrescēs ex supfluis humoribus generata. Hāc passionē fetoꝝ horribilis semp ꝓcomitatur. ꝛ tū fetor a polipso nō sentitur. Propter opilationē enī nerui odorabilis talis inter odoris ꝛ fetoris differētias nō discernit. Dat aūt fieri tam fetor narū q̄ polipus in hunc modū humores grossi ꝛ viscosi fluūt ad carūculas narū ꝛ ibidē diutur nitate temp⁹ ꝛ actione caloris ꝓdensātur ꝛ quasi in substantiā carneā ꝓuertūtur que corrupta cuꝫ sit inde fumositas resoluta ꝛ aeri immixta inspirādo et respirando fetorē facit. ꝛ infirmitas talis polipus dr. q̄q̄ etiā ad nares descendit humiditas ꝛ etiā cōbibit spōgiosa narū porositas ꝛ ibi putrescēs corruptionem generat ꝛ fetorē. q̄q̄ etiā calidi humores acumīe suo pustulas in naribꝫ generant que locū vlcerant et excoriant. Unde tam ex corruptione carnis ꝛ humoris q̄ ex coartatione inspirationū cum nō possit cerebrum depurari. fetor necessario generatur. Primū igitur remeduꝫ contra hanc passionē est vt caput fortī ꝛ cōuenienti medicina purgetur. et post fluxus intercipiat. deinde patiēs aquaꝫ calidam naribus attrahat atq̄ fugat vt humores inusitati dissoluātur et educātur. Ad nares purgādas valent pillule dyacostoree cum succo rute et vino tepido resolute si naribus fiant iniecte. Ad restringendum fluxum mirabiliter valent grana thuris albi si sepius assumantur. Si vero fuerit polipus confirmatus precedentibus purgationibus ꝛ de opilantibus pulueribus et medicinis corrosiuis amoueatur vel per incisionem sicut i cyrurgia plenius edocetur

Capituluꝫ. xxii.

De passione narium

PAtiunt etiā nares sepius fluxū sanguis. ꝛ hoc fit i masculis tribꝫ de causis tātū. Fit enī fluxus a cerebro ꝛ tūc fit cū sternutatione ꝛ cū doloꝝ frontis ꝛ pūctione. vel ab epate ꝛ tunc doloꝝ sentitur in dextro latere ꝛ fluit per dextera nārē vel a splene ꝛ tūc a sinistro latere erit doloꝝ ꝛ fluit p sinistrā ptem. Preter hec etiā in mulieribꝫ fit a matrice. et tūc doloꝝ est circa umbilicuꝫ. Hic fluxꝰ q̄q̄ est vtilis. Q̄q̄ enī in febribꝫ etiā acutis et in freneſi in die cretico solet fieri motu nature. ꝛ tūc solet bonꝰ eē. nā bonꝰ ē q̄n ante diē creticū fit ex nimia sanguinis interioris ebullitōe ꝛ feruore. vnde acumīe suo venas aperit ꝛ fluxum facit. His ꝛ multis alijs d causis fluit sāguis siue aūt fuerit fluxus creticꝰ siue synthomaticus. nō in principio restringat fluxus ne crisis impediatur vel ne sanguis ad alias ptes vertatur. et synthoma periꝫ faciat vt suffocationē ꝛ hmōi. Si autez nimis augeretur fluxus si patiens esset fortis esset in pte patienti minuēdus. extremitates sunt ligande ꝛ fortius ꝓstringende. medicine restrictiue sunt tympribꝫ ꝛ fronti adhibende. aqua cū aceto in facie pfundēda. Si ab epate fiat fluxus ponatur ventosa sup epatis regionē Si a splene sup splenem. si a matrice sup matricē vel māmillas.

Capitul. xxiii.

De fetore oris

FEtor oris q̄q̄ causatur ex ventium ꝛ gingiuaruꝫ corruptōne. quandoq̄ ex oris et palati vlceratione et putredine. quandoq̄ ex thoracis mala habitudine et membroꝝ spiritualium viciosa dispositione. quandoq̄ ex putrefactione humoꝝ stomachi. quādoq̄ ex vniuersali corporis infectione vt i lepr̄osis quoꝝ anhelitus est fetidus ꝛ infectiuus. quandoq̄ ex fetidorum comestione. vt patet in illis qui continue comedunt allium cepas atq̄ porrum. quā voq̄ autem fit ex corruptione membro

tum spūalīū ⁊ vniuersali corruptōe humor infector. Palliari quidē pōt sed nō curari. talis aūt fetor est ꝯtinu⁹ interpolationē non accipiēs. Ille aūt qui est ex vicio stomachi interpolat. qz ante prādium est maior ⁊ post prandiū est pauus vl' nullus. ⁊ hic bñ curat cuz extrinsecus aromaticis ⁊ confortatiuis. Primo igit̄ materia q̄ est in stomacho q̄ fetoris est causa digerat. diuidat ⁊ expellat. post comestionē sepi⁹ vomit⁹ puocetur vt villi stomachi mūdificētur. a putridis cibarijs ⁊ ad putrefactionez dispositis caueat. vino aromatico ⁊ aromaticis ad confortationē vtat. Si causat fetor ab alīs vt gingiuis ⁊ dentib⁹ putridis dētes extrahā tur q̄ sunt in cā vel sanentur. gingiue fricentur ⁊ mūdificētur cū decoctiōe rosaz in vino vl' aceto tepido abluant cū puluere thuris ⁊ mastices ⁊ melle gingiue ⁊ radices dentiū fricētur ⁊ mūdificētur

Capitu xxiiii.

De dolore dentium

Dolor dentium qñq̄ fit vicio stomachi qñq̄ vicio cerebri. ex vicio cerebri qñq̄ humores frigidi et caldi reumatizātes neruos dentium inficiunt ⁊ dolorē inferūt. vicio aūt stomachi fit ex humorib⁹ calidis in ipō existētib⁹ a quib⁹ fumositas resoluta superiora petens neruos dentiū et radices mordēdo vel aggrauādo dolorem infert dentib⁹ ac fetorē. Si ex acutis et calidis est humoribus dolor est acutus ⁊ pungitiuus cuz rubore faciei cum asperitate et siccitate gutturis cū siti ⁊ amaritudine oris. Si ex frigidis dolor est minor cū grauamie capitis cū subtumiditate ⁊ pallore cum acetosa eructuatione et oris insipiditate. dolor aūt ēmens ex cerebro diu durat sine aliqua interpolatione. qz aliquādo. x. horis vel plus. quinqo p̄cedit ex stomacho. iiij. vel. v. affligit horis ⁊ post desicit. Cause ergo doloris dentiū vt dicit constā. sunt putredines ⁊ fetores ruptures ⁊ pforationes motiones ⁊ casus et humositates. Perforantur enī dentes ⁊ qñq̄ rūpunt. Aliqñ in colorē citrinū vitiatum vel nigz mutant. q̄ oia ex humiditate putrida nascūtur q̄ a stomacho ad ligamenta dentiū defluit ⁊ ascendit. Eadem et causa est relaxatiōis ⁊ motꝰ dentiū ac casus. Nā acuti humores in radicib⁹ dentiū dentes pforant ⁊ cōsumūt sepi⁹ ⁊ relaxāt. Unde sunt causa quare cadunt cū radices deficiūt aut putrescūt. ymes in dentib⁹ maxillaz fiūt ex humorib⁹ ⁊ eoꝝ ꝯcauitatib⁹ putrefactis ⁊ cognoscit ex pruritu ⁊ titillatione ⁊ continua terebratione ⁊ dentis perforatione ⁊ fetoris emissione. et multis alijs modis quere supra li. v. in tractatu de dentib⁹. Iste dē tiū dolorose passiones si sunt ex vicio humoruz in cerebro vel in stomacho debita purgatione purgētur. sepi⁹ dentes debitū dētifricijs mūdent. de quib⁹ omnib⁹ sufficienter tractat cōstan. Uermes dentiū mirra ꝯpio interficiūtur dentes relaxati thure ⁊ mastice ꝯfirmant. ⁊ hoc idē facit garrarisimus de gallis ⁊ malogranati cortice ⁊ balaustie cū aceto ꝑparatus

Capitulum xxv.

De lingua ⁊ sermonis ablatione

Lingua etiam multipliciter patitur. aliquādo enī paliticatur ⁊ tunc pdit voluntariū motum ⁊ sermonis vsuz. vt dicit ꝑstan. Cui⁹ causa est defectus motiue virtutis que excitatur p̄ spūm venientē a cerebro. vel accidit ex neruo aīalis virtutis vehiculo humore vel apostemate opilato. vel accidit ex proprio substantie lingue vicio .s. ex mala cōplexione lingue et distemperantia infrigidante. vel calore ⁊ siccitate vel humore. Aliquādo etiam lingua apostematur ⁊ tunc intumescit ⁊ sermo impeditur. Aliquando ex humore liquido relaxatur ⁊ remollitur nerui⁹ lingue ⁊ nimis mollis efficitur. ⁊ tunc debitus sermo p nimis remollitam linguā nō formatur. Aliquādo ex humore nimis calido ⁊ sicco cōtrahit ⁊ corrugat. ⁊ tunc totaliter sermo impeditur. Aliquādo grauib⁹ vlceribus ⁊ pustulis leditur. ⁊ tunc tam in gustando q̄ in loquendo impeditur. Si ergo lingue substantia sit sana nullas habēs macias. loquela tñ sit ablata a cerebro surgit vicio vel a neruo opilato. ali

qñ pdítur loquela ex pdita mẽte vt i frenesi vbi hõ nõ vtitur imaginatõe. mẽoria. z rõne. z ideo nõ mirũ si perit loqla q̃ est instrumẽtũ rõnis. q̃re supza li. v. de lingua sana z infirma.

Capitu. xxvi.

De raucedine

Raucedo multis hz fieri ẽ causis q̃z ex siccitate vel humiditate et spirituũ z vtutũ defectibilitate. ex siccitate dupl'r. aut enĩ siccitas ineq̃litatẽ facit. aut ostringit meat'. Dñ ei ex siccitate erasperaf arteria ex asperitate seq̃tur ineq̃litas z ex ineq̃litate raucedo z vocis impedimẽtũ. Itẽ ex siccitate fistulas z pulmonẽ coartãte seq̃tur vtrũq; pdictoz. Ex hũiditate sil'r duobz modis aut ex hũiditate ptẽta invalis z maxime in sanguie. aut ex fleumate a supioribz distillãte. sanguis ei supabũdãs venas distẽdit. Dñ z meat' coartãtur z seq̃tur vocis impedimẽtũ. Sil'r fleuma distillans in tracheã arteriã z fistulas pulmõis pdicta opatur. ex defectu etiã spũs z vtutis impedit' vox q̃ pz q ei' fortitudo ex spũ pficit' z vtute. si ergo est ex siccitate cognoscit' ex sicca tussi. q̃ est offendiculũ spũs i tracheã arteria vel p cõpassionẽ ẽ q̃ est sintpoma morbi vel p cõpassiones q̃ fit ex siccitate exasperãte q̃ est ex frigiditate fistulas pulmõis coartãte z spũz offendẽte. Dñ generatur tussis vel ex humiditate a cerebzo distillãte. Istis enĩ modis hꝑet fieri tussis q̃ impedit ipam vocem. vel cognoscit' raucedo ex pũctura in spũalibz quasi ex spinis facta ex gracilitate colli ex toti' corpis maculẽtia. sanguinẽ zo in causa esse cognoscim' ex tussi aliquãtulũ humectata rubze faciei venarũ eminẽtia dulcedine oris. Fleuma esse in causa cognoscim' ex tussi aliquãtulũ humectata. ex oris insipiditate z salinaz abundãtia. Defectũ spirituũ esse cognoscim' in causa ex debilitate z ex tenuitate toti' corpis ex febre pcedẽte vel ex ieunio z fluxu et omnibz que corpus extenuant. si ergo hec raucedo fit ex causa sicca z calida abstineat a salsis calidis et siccis frixis z assis vtatur tpate frigidis z etiã humidis mediocriter calidis si ex sanguie est passio fiat minutio. si ex fleumate ventur purgatões z opilatiue que in frigida causa sunt necessarie. sive to est ex defectu spirituũ subueniẽdũ est resumptiuis z ofortatiuis. ea dẽ aũt ẽ cura raucedinis z tussis. vide i plac. z ostã.

Capitu. xxvii.

De squinantia et suffocatione gutturis.

Squinantia est gutturis suffocatioz puenit ex apostemate i gutture. cuiꝰ tres sunt spẽs. Ih prima tota materia colligit' interi' in quodam folliculo inter tracheã arteriã z ysophagũ. z cognoscit' ex vehementi doloze nullo tumoze exteri' apparẽte. apto etiã oze tumoz interi' non apparet. ex febre acutissima z ex impedimẽto vocis et ex iudicio patiẽtis. nihil 'eni pñt trãsgluti re. z hec spẽs incurabilis est. interficit ei sepi' prima die. Scõa ẽ spẽs q̃ i mioꝛi quãtitate recolligit' intra z extra i maioꝛi. z ꝛ squinãtia. z habet oia signa q̃ prima sz remissioꝛa. z apparet aliqs tumoꝛ extra. z hec spẽs vix curatur. Tertia zo spẽs est q̃ tota materia colligit' extra z ꝛ sinãcia. cuiꝰ signa sunt vehemẽs tumoꝛ extra. febris lẽta. doloꝛ modic' sine difficultate spirãdi z respirãdi. z hec spẽs nõ interficit nisi tumoꝛ ad iterioꝛa se retraxerit. Fit aũt hec passio pncipaliter ex sanguie. secũdario ex fleumate z melancolia. nunq̃z ex colera. z cognoscuntur hꝛ cause p sua signa. Istiꝰ passionis prima cura est sanguinis extractio in quãtitate multa. fincidant' etiã vene sub lingua fiunt scarificationes cuz ventosis in collo et in scapulis. deinde apponant' lenificatiua maturatiua z mũdificatiua. que supza li. v. de gutture

Capitu. xxviii.

De difficultate anhelandi inspirandi et respirandi

Difficultas inspirãdi z respirãdi vel vtrũq; ꝛ asima vel disma Et accidit duplici de cã. s. ex siccitate coartãte. q̃z qñ pulmo non põt libere

dilatari ꝛ ꝓstringi inde seq̃tur asma. vel qñ ex hũore ispedit motꝰ pulmõis. qñq̃ ei supabũdat hũor exterꝰ i supficie pulmonis cuꝰ mole oppssius nõ põt libere dilatari. ꝛ tũc est spes asmatis q̃ ꝺz sanguisugiũ a sanguisuga. qz cũ violẽtia attrahit aerẽ ad cor refrigerãdũ. Aliquando abũdat hũor interꝰ i fistulis pulmonis cuꝰ interpositõe pulmo ñ põt libere ꝓstringi ꝛ tũc ꝺz anhelitꝰ. qz in hac specie laborat paties i expirãdo. Aliqñ ãt abũdat hũor interꝰ ꝛ exterꝰ ꝓpter qõ ñ põt pulmo libere dilatari nec ꝓstringi. ꝛ tũc est illa spes q̃ ꝺz ortonia. i. spũs rectitudinis qz paties laborat eq̃liter i inspirãdo ꝛ expirãdo. ꝛ ita sunt tres spes asmatis ꝑm tres humoꝝ dispositões si ex siccitate ꝛ caliditate vngentis electuarijs syrupis frigidis ꝛ humidis curetur ꝛ econuerso. vide in plaꝯ.

Capitu. xxix.

De sputo sanioso ꝛ sanguinolento

Circa sputũ etiã accidunt passiones. vt ꝑz i empicis in q̃bꝰ ẽ sputũ sanioſũ ꝛ virulẽtũ ꝛ i emoptoicis in q̃bꝰ ẽ sanguinolẽtũ. Empima enim ꝺz passio qñ sanies excreaꝯ. ꝛ hoc ꝓtingit in causis reumaticis ꝛ pleureticis et pleumonicis ꝛ in alijs apostematibꝰ stomachi pectoris vel pulmõis. Hz ãt fieri hoc mõ duz hũor a supioribꝰ distillat in pulmonẽ. pulmo repcutit ꝛ ex repcussione ꝓculcat et ex ꝓculcatõe sanies nascit vel pulmo vlceraf vel refluẽs hũor ad aliquẽ locũ ad apostema recolligit ꝛ ibi isaniẽ cõmutaf q̃ vi nature vel sinthomatꝭ resolutꝰ ꝑ saniẽ siue sanioſum sputũ euacuatur. nõ tñ q̃libet spues saniẽ ꝺz empicus iudicari. Pleuretici ei saniẽ spuũt ꝛ multi alij. ꝛ tñ nõ sunt empici. Sed illi qui infectõe pulmonis ꝛ ei⁹ sanioſa habitudine sunt corrupti. quoꝝ signa sũt ista sputũ sanioſum. corpis maculẽtia. colli gracilitas. ꝛ tussis cũ difficultate anhelandi. facies subtumida. tumẽt ꝛ volent orbes oculoꝝ. Hemobroici sunt ꝑ os sanguinẽ expuẽtes. qõ cõtingit ꝑ alicui⁹ venę aptionẽ ꝑ humoꝝ multitudinẽ ꝛ eoꝝ fumositatẽ ꝑ corrosionẽ venę ꝑ caloris excessiuꝫ. caloꝛe ei poꝛos apeꝛiẽte sanguis emittit et exsudat. ꝛ ꝺz mitti ꝑ ꝺyabroſim. i. ꝑ resudatõez. ꝛ tũc sãguis emissus est putꝰ clarꝰ ꝛ pauc⁹ ab sq̃ ꝺoꝛe patientis. ꝛ anhelit⁹ sentit calid⁹. ab alijs ãt mẽbris frequẽt redũdat ad os sicut a cerebro. ꝛ tũc est cũ rubꝛe faciei ꝛ venarum oculoꝝ q̃nq̃ a pulmõe. ꝛ tũc est sanguis spumosus cum tussi ꝛ ꝺoꝛe sinistre mãmille. ꝛ sic de alijs mẽbris in q̃bꝰ sãguis colericꝰ vi nature ꝛ sinthomatis motus nũc ꝑ nares. nũc ꝑ os emittit ꝛ purgat. Prima itaq̃ passio. s. sputũ sanioſuꝫ sanatur dissolutiuis. mũdificatiuis et extersiuis. ꝛ caueatur ne in ptisim cõuertatur. longũ ei empima pꝰ pleuresim infra xl. dies in ptisim ꝓmutatur. vt ꝺi. Ipo. Scda ꝺo passio. s. emoptoicoꝝ sanetur mũdificatiuis ꝛ cõstrictiuis medicinis. sicut in viatiẽ. cõtinetur ꝛ in plaꝯ.

Capitulum. xxx

De ptisi

Ptisis est cõsumptio naturalꝭ humoris coꝛporis ex vlcere pulmonis puentis. Fit aliqñ ex reumate a capite distillãti in pulmonẽ quẽ repcutit ꝛ repcutiẽdo cauat. et cauãdo vlcerat sicut gutta paulatim distillãdo petram cauat. Fit aũt ex nimia substãtie pulmõis siccitate q̃ arefacta ꝺe facili laceratur. sicut pampinꝰ vitis in fine autũni ꝺesiccatus leui vẽto dissipaf. Fit autẽ aliqñ ex sanguie qz aliq̃na rũpit in pulmone. Sãguis talis aliqñ i saniẽ ꝓuertit et sanies inficit ꝛ vlcerat pulmonẽ. Unde ꝛ Ipo. ex sanguine ꝛ sputo ptisis ꝛ fluxus ẽ. ex vlceratõe pulmõis sic cõsumit totum coꝛpus. Primo. n. ꝑ sui dilatationẽ ab exterioribꝰ trahit aerẽ quez ministrat coꝛdi ad sui innati caloris mitigatõz q̃ dũ vlceraf ꝓpt sensũ ꝓprie lesiõis cohibet motũ suũ nec ꝑm ꝺebitũ dilataf. vñ insufficiẽtẽ aerẽ coꝛdi administrat quare paulatim caloꝛ intendit ꝛ paulatim coꝛpus ꝓsumit. febris enim ethica ꝓcomitaf ptisim q̃ substãtialẽ ꝓsumit coꝛpis hũiditatẽ. oĩs ei ptisicꝰ ethicꝰ ẽ sz ñ ꝓuertit. Talꝭ ei passio ñ ꝺ facili curaf exquo inualescit. ꝛ affligit ꝓst. ꝺez. omẽ inq̃t vulnus

difficile sanat nisi mūdef. Ulcus āt pulmonis purgari nō ꝑt nisi cū tussi. tussis āt vuln⁹ cōsolidari non ꝑmittit. dilatat enī ⁊ apit. Uñ putredines maiores i se recolligit. dū ꝑtim colligit ꝑtī purgat insanabile reddit apostema dū ita circinat. Qui ergo ꝑtisim vult sanare. ꝓmo vuln⁹ pulmōis sanet ꝓtusq; putref scat. Hstius āt ꝑtisis ꝓfirmate sunt signa. calor ꝑtinu⁹ sed lent⁹ in vol manuū ⁊ pedū acutior. rubor in maxill. strictura inflata. sitis cū aspritate lingue. colli gracilitas. tot⁹ corpis ꝓsumptō. vnguiū ⁊ extremitatū ꝓstrictō. cōcauitas ſm ordines oculoꝝ. dolor sinistre spatule vsq; ad hūerū. fluxꝰ capilloꝝ. ⁊ hoc signū est mortis imminētis. sic sputū fetidū ⁊ virulētū. Et anhelit⁹ plus ferid⁹ ꝓsueto signat totalē subsātie pulmōis corruptelā. Talis est nutriēd⁹ dieta q̄ refrigerat ⁊ solidat ac restaurat. Dent igit mediocriter frigida calor is febril mitigatiua. mediocriter ventris mollificatiua. ꝑcipue tñ cauēdū est ne nimis soluat. qz si fluxꝰ accidit mors itrat vita recedit. vt ōr Egiō. valent eis humectantia et humoris cōsumpti restauratiua.

Capitulū. xxxi.

De tremore cordis siue cardiaca passiōe.

Tremor siue cardiaca passiō cordis sic dicta. qz ex defectu cordis orit sepe. Duplex est ār cardiaca. s. diaforetica. i. ꝓpor aptiua qz ꝓpor aptiōez cōcomitat. Ellia ōr tremēs qz cū quodā tremore sentit motꝰ cordis Diaforetica ē ex cā calida ⁊ caloris distēpantia circa spūalia vñ ⁊ pori apiunt hūores ⁊ fumi resoluūt q̄ fumꝰ extēs per poros i sudorē cōdēsat ⁊ ex tali frēnti sudore idropisis vel ethica generat. ⁊ tles ex defectu virtutis sepi⁹ sincopizāt. Cardiaca vo tremēs fit qnq; ex frigida cā. qnq; ex melācolia. qnqꝫ ex fleumatica. nā tal humor abūdās in pulmōe oppzimit alicuotiēs cordis vtrāqꝫ capsulā ipamqꝫ cordis subām. vñ ipedit debit⁹ motꝰ cordis ⁊ obturāt frene ꝑ qs discurrit spūs vital ⁊ tales ꝓpūpunt in subitā suffocatōz ⁊ iō tal passio ōr tremēs. qz si teneat manū sup cor ñ sentit cor debito mō dilatari. sz cū quodā tremore paz ⁊ exit tantū moueri. Aliqñ est cū febre lēta. aliqñ cū febre forti et tūc maiꝰ ē piculū. aliqñ sine febre. aliqñ melācolia ē in cā ⁊ tales incidūt i passiōz q̄ ōr incub⁹ vel phialtes. Aliqñ accidit ex vicio epatis a quo nō mādat sufficiēs nutrimñtū cordi. vñ deficit ⁊ debilitat. vt. d. ꝓstā. aliqñ accidit ex mala dispositōe aliox mēbroꝝ ex quox colligātia cor patit. sicut qñ a cerebro vel stomacho trāsmittit fum⁹. vel hūor nociu⁹. vñ subā cordis ledit deficit vel grauat. ⁊ iō talib⁹ accidit tremor cordis ex acumine fumi vel materie q̄ pūgit ⁊ mordicat cordis subām. vñ fit i eo tremor. accidit ⁊ sitī ꝓpter cordis ꝓpssiōz ⁊ caloꝝ itēsiōez vñ siccitas ⁊ sitī suspiriū ⁊ alt⁹ anhelit⁹. qz cor laborat ad aerē attrahēdū cū nō valeat se dilatare. accidit et tremor ex fumo melācolico ex siccitate spīm ꝑturbāte. accidit et pīguedo. qz deficit calor naturalis ⁊ iñ torpor et pigricia generat. ex defectu etiā cordis ⁊ debilitate spirituū accidit sincopis. q̄ a vulgo spasmatō vocat. ⁊ hoc ꝓtigit aliqñ ex accidētib⁹ aie vt ex tiore cor nimis cōstrigēte aliqñ ex nimio gaudio vel ira cor dilatāte ⁊ spūs exalāte vel euaporāte ⁊ soluēte. aliqñ accidit ex accidētib⁹ corpis sic ex mala ꝓplexiōe vel repletōe vel nimia ſamitōe ex venaz opilatōe. ⁊ spirituū cōpssiōe. aliqñ ex nimio sudore Ex hac āt sincopi q̄dā incurrūt mortē subitaneā. opilata vena ꝓcaua ꝑ quā sanguis ⁊ spūs vitalis ad cor trāsfert. vel eō opilato meatu ꝑ quē pulmo frigidū aerē solet recipe ⁊ a se fumositatē supfluā ꝛmouere qñz ex matricis vel stomachi nimis repleti ꝓpssione. Inoib⁹ istis g̃ piculi si hūor ē in cā purgef debito mō hūoz ꝓccās. dent cōfortatiua ⁊ spirituū reparatiua ⁊ resumptiua. si est ex nimio fluxu vel nimio sudore fluxꝰ interciplat sudor reprimat. si ex nimia repletōe stomachꝰ euacuef. ō tremorē cordis ꝓfortatiua cōferāt. sic dyamargariton electuaria. ac medicie i q̄b⁹ cū aliis cōfortatiuis ponūt⁹ muscꝰ aur aut margarite siue ꝑle. siue pul. ossis de corde cerui. ambra lignū aloes spodiū. hec enī

oſa valent ꝫ cardis cā ⁊ ſyncopim ⁊ alias ꝓſiles cordis paſſiões maxīe qñ accidit ſñ febre. i febriꝫ ãt calida ñ ſunt dãda.

Capitulum tricesimumsecundū. De febre.

Febris aũt ex diſtempantia cordis accidit ⁊ puemit. qz vt dicit Conſtā. Febris eſt calor nō naturalꝭ a corde ortiens raptꝰ ad oia mẽbra corpis corruptõq; nocẽs actõni. Dicit etiã Ypo. in epiñ. febris eſt calor curſuꝫ nature ortis opibꝰ eius nocẽs Auicẽna ãt ſic dicit Febris ẽ calor extranꝰ in corde accẽſus ⁊ ꝓcedẽs ab eo mediãtibus ſpiritibꝰ ⁊ ſanguine p venas ⁊ arterias in totũ corpꝰ ⁊ inflãmat in eo inflãmatiõe q̃ nocet opibꝰ naturalibꝰ Febris etiã vt teſtat Ypo. eſt flãma a pectore ꝓcedẽs in totũ corpus. Diuerſificat enĩ febris triplicit ſm tria cõponẽtia corpus hũanũ Cõponit enĩ ex ſubtilibꝰ. i. ex ſpiritibꝰ et liq̃dis ſcz ex hũoribꝰ ⁊ ſolidis corpibꝰ. ſ. ex ipſis mẽbris. Eſt itaq; pria ſpẽs febris q̃ diſtẽpantur ſpũs in calore et ꝛ effimera. ſcda in hũoribus ⁊ ꝛ putrida tertia que accidit in ſolidis mẽbris ⁊ nominat ethica. ⁊ d. cõſtanti. q; gal. has febres bonis aptauit ſilitudinibꝰ. effymera inq̃t febris vento calido videtur ſilis eſſe quo vter replet ex ſui calore neceſſe eſt vt calefiat. Jdẽ etiã facit ſpũs calefactꝰ circa cor ⁊ totũ corpꝰ. putrida vo febris aq̃ calide eſt ſilis. Aliq̃ enĩ calida cũ frigidũ vas impleuerit ipm in calore ſuo calefacit. ſilr hũores calefacti calefaciũt corpꝰ ⁊ alia mẽbra. Ethica aũt febris vaſi calido aq̃ frigida pleno eſt cõpabilis. aq̃ enĩ frigida ex vaſe calido calefit. ſic ⁊ febris ethica cũ ſit radicata in mẽbris calefacit cor ⁊ alios hũores corporis diſtempat ⁊ immutat.

Capitulum tricesimumtertiū. De febre effymera.

Effimera autẽ febris ꝛ ſm Hali. ab effymeron qđ eſt ſimpler qz fit ex diſtemperantia q̃ fit in ſubtili ſubſtantia. vt in ſpũ. vel vt dicit Jſaac. in li. febriũ. Effymera ab effymeron marina vel ua ꝛ q̃ in eodẽ die quo naſcit morit. vel ſm magiſtros ꝛ quaſi vniꝰ diei feruor. meron ei dies ꝛ apud grecos. raro ei ſuꝰ feruor vltra vniꝰ diei terminũ ſe extẽdit. ſp enĩ pꝰ diem vnũ vt ficit cito vel in febrẽ putridã vel ethicã ſe cõuertit. vt. d. oſtã. ⁊ Jſa. Accidit aũt iſta febris ex cauſa interiori et etiã ab exteriori Ab interiori ãt fit duplr. ſ. a frigore et calore. a frigore vt ex ſubita frigiditate aeris. ſcz qñ ex clauſis ſubito poris exteriꝰ fumi calidi interiꝰ cõcludũtur. ⁊ ex eoꝝ cõculcatõe multiplicatõe calor intendit ex quo cordis diſtẽpãtia generat Aliqñ accidit ex calore ⁊ diſtẽpantia aeris ſiue ſolis. qñq; ex radiorũ repercuſſiõe ſpũs aialis diſtẽpat. ⁊ ꝓpter colligantiã ſpirituũ ⁊ humoꝝ totꝰ hõ diſtpat. a cã intriori effimera qñq; ex calore ſpirituũ ⁊ hũorũ cõplexio hoīs caſu aliquo ſubito imutat. ſicut ex nimia exercitatõe ꝓcedẽte. ex nimia calidoꝝ freq̃ntia vt vinoꝝ altorũ et hmõi. ex quoꝝ nimio vſu calor aliquotiẽs intendit et febris effymera generat. hec ſpẽs febris int alias citiꝰ ⁊ faciliꝰ incurrit. ſz difficilius ſanat. multũ tamen piculoſa eſt et grauis qñ in putridã vel ethicã cõmutatur. Accidit ãt ſpecialr ex q̃buſdã apoſtematibꝰ in ingue naſcentibꝰ. et ſub aſcellis q̃ q̃dẽa medicis bubones noiant vñ nõ ſine cã in amplo. ꝛ Jn bubonibꝰ q̃dẽ oẽs febres male exceptis effymeris ꝛc. ſigna ãt huiꝰ ſunt vrina nõ mltũ diſtãs a ſana aliq̃ntulũ intẽſa. ⁊ aliq̃ntulũ ſubtilis pulſus durus ⁊ velox ⁊ frequẽs nõ multũ a tpamento recedẽs. Reliq̃ vero virtutes vt appetitus et morꝰ volũtariꝰ partũ immutãtur. hec de facili febris curatur. ſi cõgrua dieta vtatur patiens et ſi a nociuis caueatur.

Capitulum tricesimumquartū. De ethica.

Ethica febris eſt que ledit ſolida mẽbra. Et ꝛ ab ethis qđ eſt habitudo q̃ſi febris cõuerſa in hitũ. Aliq̃n ãt ẽ ethica febris ⁊ morbꝰ p ſe Aliq̃n ꝓpter aliũ morbũ p ſe fit morbꝰ Aliq̃n ex cibis nimis calidis et potibus

Aliquãdo ꝓpter nimia exercitia sicut ꝓpter studiũ immoderatũ. vigilias. ⁊ cõ similia quibꝫ calefit spũs animalis. ⁊ ꝑ consequẽs vitalis. ⁊ ita calefit ⁊ minorat͛ hũiditas naturalis ⁊ inducit͛ ethica Aliqñ etiã causat͛ ex alio morbo sicut ser effymera ex putrida interpolata vel acuta etiã ꝓpter calidũ apostema. sepe enĩ cõtingit ꝙ effimera excedit tertiũ diẽ cõsistens in vna qualitate ⁊ apparet in cute infirmi quedaꝫ obscuritas liuiditas citrinitas cõsumptio ⁊ tũc illa effimera in ethicã ꝫmutat͛. maxime aũt accidit ex effymera q̃ est ex anguistia. ira. tristicia. odio. ⁊ vigilia imoderata ⁊ cõsimilibus anime exercitijs. ex febre interpolata sic fit qz calor innaturalis calefacit mẽbra ⁊ exiccat. ꝓpter acutã. qz calefacit sanguinẽ vel pdñans substãtialẽ ꝫsumit humiditatẽ. qñ enĩ extenuat͛ sanguis nõ ẽ debitũ nutrimentuꝫ mẽbroꝝ. vñ sequitur ꝫsumptio sicut fit in arbore que desiccatur ex caliditate ⁊ siccitate aeris humiditatẽ ꝫsumẽtez in estate. vel ex nutrimẽti ablatiõe sicut accidit in hyeme qñ cadũt folia vel ex nutrimẽti corruptiõe et ꝑ mixtiõe ad malas ꝫmixtiones ⁊ qualitates sicut ad vitrositatẽ. sulphuritatem. ⁊ hmõi. sic contingit in hũanis corpibꝫ. qñqꝫ enĩ fit nutrimẽti ablatio. ꝓpẽ impotẽtiã nature in digerẽdo cibũ ⁊ restaurando dꝑdita. sicut accidit in senibus. quandoqꝫ calor extran⁹ corpi dominatur ⁊ substãtialẽ humiditatẽ membroꝝ dessiccãdo destruit ⁊ cõsumit qõ solet accidere in ethica q̃ puenit ex acuta febre vl ex accidẽtibꝫ anime qñ sanguis nutrit⁹ mẽbra radicalia mutat a sua dulcedine ⁊ sapore. sicut accidit ꝓpter apostemata plica corꝓ⁹ calefacientia ⁊ ꝫsumẽtia que sunt aliqñ cã febris ethice siue habitualis. Jn generali aũt ista sunt signa huius febris calor nocau⁹ equalis in qualitet ꝑte corꝑis. signũ scõm est ꝙ calor leuis est ⁊ nõ pũgitiuus. vñ infirmi pati febrẽ vir se putat. tertiũ signũ ẽ ꝙ eoꝝ color est liuid⁹ ⁊ plũbeus aut citrinus. quartũ est ꝙ eoꝝ corꝑa sunt asꝑera oculi cõcaui ficca emittẽtes lippitudinẽ nutritiua enĩ corꝑ humiditas ab eis ablata est. ꝑticularia aũt signa sunt diuersa ꝑm diuersas spẽs hui⁹ febꝝ. Species aũt diuersificant ꝑm diuersas hũiditates. Dicit enĩ auicen. ꝙ quattuoꝝ sunt humiditates. ꝓma ẽ in extremitatibꝫ quarũ venaꝫ subintrãtiũ eẽntiã membroꝝ cõsimiliũ. qñ aũt supaccedit hec hũiditas fit febris putrida ⁊ nõ ethica sꝫ facile generat ethicã ⁊ inducit Secunda humiditas ẽ q̃ ẽ in ꝓsitate mẽbroꝝ consimiliũ sicut ros vnde etiam ⁊ ros ab autoribꝫ appellatur. ⁊ cũ hec superaccendatur fit ꝓpie ꝓma spẽs ethice. Tertia humiditas est q̃ est diuersa actione membroꝝ cõsimiliũ ex ꝑte nature ⁊ cõplexionis ipoꝝ membroꝝ. ⁊ stat loco dꝑditoꝝ. vnde ⁊ ab autoribꝫ cambium nũcupat͛. et qñ hec supaccedit substantia scõa spẽs ethice ꝓcreat͛ Est ⁊ quarta humiditas colligãs ⁊ cõtinuans omnia membra ⁊ est a spmatica hũiditate. ⁊ dicit͛ glutinũ ꝓximum q̃ cũ ꝫsumit͛ nõ repatur. ⁊ hec inducit tertiã spẽm ethice q̃ est incurabilis. si enĩ posset hec humiditas repari posset fieri regressus a senectute ad iuuentutẽ. vt dicit Alluicen. ꝓma itaqꝫ spẽs vt dicit Jsa. in libro de febribus. est facilis ad curã ⁊ difficilis ad cognitiõꝫ. sꝫ si calor augmẽtet ⁊ desiccet hũiditas vicina coagulatõe fit scõa species. ⁊ ẽ facilior ad cognoscẽdũ ⁊ difficilior ad curãdũ. qñ vo intrñ incẽdit calor ꝙ desiccat hũiditatẽ colligãtẽ mẽbra fit tertia spẽs q̃ est facilis ad cognoscẽduꝫ sed impossibilis ad curãdum. Jn ꝓma veco specie cum signis generaliꝫ siue ꝓpositi calor augmẽtat͛ ãñ prãdiũ. i secũda vo ꝑ⁹ prãdiũ ꝑ⁹ sentit. sꝫ in tertia maxime. Cui⁹ cãm assignat Jsaac in li. febriũ dicẽs. hũiditas cibi ꝫria est caloti innaturali. Vñ qñqꝫ illũ suffocat ex toto vt in ꝓla spẽ q̃ est debilis. ⁊ iõ est ãñ prãdiũ maior calor. si ãt ad suffocatiõez calꝫis nõ sufficiat. saltẽ calor interi⁹ spiritus excitat͛ ꝑ suũ oppositũ ⁊ fugiẽs cõtrariũ exit ad mẽbra exteriora. sicq̃ ꝑij cit͛ aqua frigida sup calcẽ vitã nõ extincta. Tertia spẽs vt dicẽ Jsaac ptꝫ ꝑ sensuꝫ. nã facies mutat͛ in liuidũ colorẽ ꝓpẽ subtilẽ hũiditatẽ ꝫficatã ⁊ virtutẽ dessectũ

nares sunt subtiles ⁊ occulte ⁊ oculi ꝓcaui. tympa aspa. qz ꝓsumpto humore apparet asperitas ossiū ⁊ cōpago motꝰ palpebrarū ⁊ supcilioꝝ fit grauis ꝓpter oculoꝝ siccitatē. Uñ sine voluntate claudunt oculos quasi grauati a somno ꝓpter obtutis defectū. tacto sentiūtur frigidi ⁊ sicca sed p̄ morā semp ascēdit calor maior detecti nō videnf habere viscera. ⁊ tactꝰ eoꝝ quasi tabule si cutis eleuef nō descendit infeꝝ ꝓpter defectū hūiditatis pulsus debilis ⁊ spissus ⁊ durꝰ. urina sit multis ē oleo in liquore fusa supra petrā sonat sicut oleū. Hec infirmitas quo ad primā speciē cito curaf ne cadat in secūdā q̄ difficilē curari pōt. Curaf āt p̄ dietam mediocriter tempatā et p̄ medicinas caloris repressiuas et ꝓfortatiuas ⁊ humoris perditi restauratiuas. ⁊ ad hꝰ p̄pueval electuariū pris. balneari āt solet cū rosis violis maluis ⁊ alijs ꝓfortatiuis herbis ⁊ humectatiuis. Balneū aūt nō debet ee nimis calidū sed quasi tepidū ne nimia humoꝝ ꝓsumptio ꝓsequatur. ⁊ nō fiat in balneo lōga mora. Jnūgi etiā selet vngentis resumptiuis ifrigidatiuis ⁊ humectatiuis sic oleo violaceo cū melle albo ⁊ lacte mulieris masculū nutrictis. Spāliter dic plaf. q valet ethicis ⁊ ptificis lac caprinū in quo lapides fluuiales sunt extincti si ieiuno stomacho ⁊ sanito patiētibus tribuatur

Capitulum triceſimūquintum. De febre putrida.

Febris putrida ex putridis humoribus ex q̄bus gignit putrida ēvocata. Dicit āt Jsaac q̄ ista putredo fich fieri malis humoribus ⁊ superfluis in aliqua pte corpis coadunatis ex calore extraneo ⁊ in naturali quocūq; casu supueniente q̄dā fit humoꝝ ꝓturbatio. Jouēte ei humores p̄ illū calorē ⁊ ebulliūt ich tñ ñ digeriūt neq; facta digestōe int̄ ptes laudabiles ⁊ ñ laudabiles mūdificāt. ich potiꝰ facta ebullitōe pit̄ admiscēt ⁊ nō necessario ptes corrūpūtur. Cū igitur materia grossa ⁊ viscosa in corpe congregata moueaf a calore necesse est vt resoluat in vaporē q̄ vapor intrat hūidum grossum manēs in se occultaf ⁊ nō libere exalās ⁊ exiēs ꝓpter grossiciē materie sibi resistētis corrūpit ⁊ putrescit. hunc aūt putrefactiōi maxime ē disposita cōplexio iuuenū ⁊ calida ⁊ hūida. q̄n excessus ē in hūiditate ⁊ calore cōplexio frigida ⁊ sicca nō sic ad putredinē ē pata. ⁊ iō grādeui raro febres putridas patiūtur. qz siccitas cōplexiōis deficcat hūorē ⁊ coadunat. ⁊ digestiōi materie adlatatōi obuiat. ⁊ repugnat q̄ sūt dispositiones medie ad putrefactiōez. frigiditas etiā cōgelat ⁊ resistit calori faciēti ebullitiōez. Palā igit ē intelligere quoniā cā faciētes putrefactiōez sūt hūiditas disponēs ⁊ caliditas hūores mouēs ebullitiōez faciēs in hūoribꝰ quoꝝ feces vt dicit Jsaac nō diuidūt. nec mūdificātur imo mutuo p̄miscētur. et iō ad putredinē necessario disponūt. Huic aūt putrefactōi coopaf maxie pozoꝝ corpis clausio ⁊ ꝓstrictio. qz ꝓstrictis pozis nō potest fieri supfluitatis resolutio neq; euaporatio. ⁊ iō est necesse q̄ maior fiat hūoꝝ p̄ calorē cōmotio ⁊ corruptio p̄sertiz cū talis calor sit innaturalis ⁊ nō sit naturē regitur. sed potiꝰ corruptiuꝰ. His aūt causis putrefactōis coopātur etiā quedā extrinseca vt inordinatio diete exercitij et etiā medicine ⁊ cōsimilia. q̄ ofa interiori corruptioni vel putredini coopātur q̄n modo indebito ⁊ in tpe incōgruo corpi extrinsece adhibentur. Ex hūiditate igitur in aliq̄ pte corpis sic putrefacta resoluit fumꝰ calidꝰ ⁊ corruptꝰ q̄ corrumpit ipm̄ distempat atq; ledit ac deinde p̄ venas ⁊ arterias se diffundēs febrē putridā corpi introducit. sic dicit Jsa. ⁊ pstā. materia igitur sic putrefacta q̄ putride febris est cā aut ꝓtenetur in aliq̄ cōcauitate corpis sicut in stomacho ⁊ in epate vel aliis. ⁊ tūc est cā febris q̄ dr interpolata. aut cōtinet intra vasa scz in venis et arterijs. ⁊ tunc ē causa febris q̄ est cōtinua. Cā autem continuitatis febris putribilis est corruptio humoris et corruptio vaporis inflāmantis in arterijs et in venis. et sic patet causa et ratio oim̄ febriū putridaꝝ i generali siue sint cōtinue siue sint discōtinue ⁊ interpolate

Capitulum triceſimumſeptū. De ſignis putride febris

Stat aūt febrū putridinaliū quedā ſignificatōes generales ſunt. Prima eſt qz materia talis febris diu pmanet in corpe ſed ſupueniēte cauſa extranea calefit z putrefcit in effectu. Scōa ſignificatio eſt qz talem febrē pcedit rigoz vel frigꝰ macie ſi materia fuerit intra vaſa z vicina ſenſibilib mēbris. qz ex materia frigida reſoluūtur q̄dam fumi q̄ ledūt neruos ſenſibiles ex q̄bꝫ rigoz vel frigꝰ generatur. Tertia ſignificatio ē qz talis febris habet interpolatōz verā in interpolatis vel inclinatiōz manifeſtā quēadmodū in cōtinuis Quarta eſt qz talis febris maximā generat anguſtiā ꝓpter mīcitudinez z groſſitudinē fumi de materia putrida generati ꝓpter quā fit ordinatō caloris z vtutis ad iterioza donec natura expediat ſe a fumo illo. z hoc tempꝰ diuerſificat ſm diuerſitatē materie in ſubtilitate z groſſicie. qz ſi materia fuerit ſubtilis z virtꝰ fortis cū velocitate diſſolui tur z ſpgitur p corpꝰ et redit virtus ad membra ſicut priꝰ. ſi vero materia fuerit groſſa z virtꝰ debilꝫ erit ecōuerſo. Quinta ſignificatio eſt in ſtatu febris qz tūc occurūt accidētia ſignātia cōplexiones putredis ſicut dolor capitis malicia anxietitus. ſitis. z ſimilia. Sexta eſt qñ coꝛpora nō plene mūdificanꝫ apud quietē febris. ſed remanēt adhuc i corpe male q̄litates ꝓpter quas remanet debilitas in corpe z etiā redeūt ipe febres z acceſſiones Septia ē qn nō remanet ſi vniformitate quēadmodū z cetere febres apud ſolutiōez ſed q̄eſcit omnino interpoſitis diebꝫ z declinat ſicut in cōtinuis interpariſmos. Sūt aūt multe alie ſignificationes q̄ in febribꝫ pticularibꝫ denotanꝫ.

Capitulum triceſimūſeptimū. De febre quotidiana.

De febribꝫ aūt interpolatis quedā puenūt ex humore ſimplici putrefacto extra vaſa vt ex fleumate naturali vera quotidiana ex colera rubea. tertiana ex colera nigra. q̄rtana q̄dam ex hūore cōpoſito generanꝫ vt quotidiana. aliqua eſt ex fleumate aceroſo. aliqua ex vitreo. aliqua ex dulci. aliqua ex ſalſo. z iſte febrium diuerſitates ꝓpria ſigna dinoſcūtur. in iſtis aūt febribꝫ cōmuniter accidit dolor capitis. inſipiditas oris. grauitas corpis. frigꝰ ꝓcedens. calor ſubſequēs ſingulis diebꝫ acceſſio renouat z qđ priꝰ ē aliquotiēs duplicatur. Huius febris materia cōgrua medicina digerat diuidat z expellatur. dieta congrua regatur. precaueat etiam medicꝰ ne in q̄rtanā vel ethicā terminet.

Capitulū Triceſimū. viij. de febre tertiana z eius ſignis z cura

Tertiana febris fit ex colera putrefacta extra vaſa et nō collecta ad apoſtema. Fit aūt tertiana alia ex colera naturali alia ex colera innaturali. vt ex colera citrina vel vitellina. Tertiane vero ex colera naturali facte hec ſunt ſigna. de tertia die i tertiā affligit. z potiſſime circa horā tertiā prio rigore. deinde calore. doloꝛe frōtis. amaritudine oris. ſiti. tinnitu auriū inſtātia vigiliaꝝ. vrina rubea ſubtilis et tenuis. xxiij. horas aut plꝰ pōt habere in laboꝛe z alias. xxiij. in quiete. Secūdū variā vero materie diſpoſitiōez variant z ſigna Nā ſi materia fuerit in oreſtomachi doloꝛ frontis ē maioꝛ ſimiliter z ſitis cū aſpritate ficci gutturis z oris. adeſt voluntas vomendi. vrina eſt minus colerata. Si fuerit in inteſtinis p̄dicta ſigna nō ſunt ita intenſa ſed doloꝛ eſt circa vmbilicū z vrina eſt magis itēſa. Si vero fuerit in epate vel in ciſta fellis coloꝛatioꝛ erit vria cū ſpuma crocea. Si aūt fuerit febris ex colera citrina vel vitellina variant in pte ſigna. qz affligit primo rigore. deinde lēto calore inter horā colere z fleumatꝫ moueꝛ. vrina eſt citrina mediocriter tenuis. plꝰ tñ accedēs ad tenuitatē. horis incertis mouetur. qz modo anticipat. mō ſubocca pat aſſunt et predicta ſigna. ſcilicz doloꝛ frontis nē. ſed ſunt priꝰibꝫ remiſſioꝛa. hec febris ſicut z quotidiana. aliquādo

est simplex aliquãdo ꝓpsita. simplex ẽ que fit ex vna materia in vno tantũ lo/ co putrefacta. cõpsita vo siue duplex q̃ fit ex diuersis causis i diuersis locis pu/ trefactis. sicut cõtinua fit duplicit q̃ fleuma diuersum i diuersis locis est pu trefactũ Signũ aũt talis tertiane ẽ q̃ oi die affligit primo rigore deinde calo re. sed de tertio in tertiũ grauẽ z in di/ uersis horis vrina mediocris ẽ in substã tia subrubea vel rufa supi⁹ aliquãtulus obũbrata. Cã itaq̃ simplicis tertiane ꝓgnita dicta primit⁹ ordinef̃ sm etates sm tẽpus z nature qualitatẽ deinde me/ dicina debita subseqũtur. Primo mate/ ria cũ sirop acetoso digeratur. digesta cũ oximelle laxatiuo purgef̃ cũ alia cõ/ grua medicina. Si materia fuerit i ore stomachi vomit⁹ puocef̃ digesta tamẽ pri⁹ materia q̃ digesta oportet medica ri z mouere nõ cruda vt dicit i amplo/ rismo. Materie vo digestio cognoscit̃ p anticipatiõez accessiõis z p remissio/ nẽ rigoris vl frigoris z caloris augmen tatiõez p maiorẽ afflictiõis plicitatẽ. per vrine inspissatiõez. q̃n g̃ apparent talia signa digestiõis. purgef̃ materia ipsi⁹ febris siue sit cõpsita siue simplex ista tamẽ sp adhibit̃ ꝓsideratio et cautela. vt si fuerit materia simplex medicia fit simplex z vbi duplex materia z ipa me dicina duplex fiat.

Capitulum triceſi mũnonũ. de q̃rtãa z ei⁹ signis z remedijs

Quartana fit ex melancolia pu/ trefacta extra vasa z nõ collecta ad apostema. Fit aũt ista febris aliquando ex melancolia naturali. ali/ q̃n ex nõ naturali. q̃rtane ex melãcolia naturali facte hec sunt signa. de quarto die in quartũ affligit horripilatiõe pri/ mo deinde calore lento. cruij. horas ha/ bet in summo labore. z. clvij. in quiete. In horis melãcolie affligit. i. a nona in ter⁹ z seruat certa tpa accessiõis. vrina post accessioz citrina vel subcitrina i die bus interpolatis quasi cruda pallida sez vel subalbida et tenuis apparet. Si in stomacho materia fuerit adest oris ac tositas cũ scotomia z vertigine. z aliis si/ gnis pessimis et inordinatis. q̃ adest tristicia. timor anxietas. et alie anime grauissime passiões. ex parte corporis grauitas. pigricia. indigestio inflatio. la terũ põderositas cruris z corarum vigi liarũ inquietudo. timor in somnis. li/ uiditas in vnguib⁹ z labijs marie i tpe accessiõis dolor etiã accidit. lumbor̃ z si nistri ipocõdrij cũ tumore splenis appe titus fortitudo. q̃ ex melãcolico hũore graui z põderoso cibo deprimit̃ ad fundũ stomachi. Cũ ore stomachi remanente vacuo desiderij excitat. Ellie spẽs q̃rta ne q̃ accidũt cũ admixtõe alter⁹ humo/ ris. hẽ dicũtur notẽ z in illis mutantur signa sm q̃litates humor̃ q̃ cũ humore melãcolico ꝓmiscent̃. Is illaꝫ febrij̃ dif ferentias nõ ẽ pñtis negocij declarare. Cognita igit̃ quartane cã z ꝓpria diffe rẽtia a principio dentur fortia digestiua q̃ spissa ẽ materia z cõpacta. Et iõ den tur ea q̃ materiã digerũt z mũdificãt. si cut oximel simplex z squilliticũ et hmõi materia digesta purgetur cũ sibi appro priata medicia cũ calidis z aptuis ꝑ bis ac mũdificatiuis balneent̃ z subfu migentur. caueãt a cibis melancolicis z nocuis. vtãt electuarijs z pluribꝫ ca/ lidis ꝓfortatiuis hũoris melãcolici con sumptiuis z alteratiuis z letificatiuis sicut est dyalene. dyalbzago leticia gal. z hmõi cũ calidis vngentis z confortati uis inungatur.

Capitulũ quadra geſimũ. de febre ꝓtinua simplici z ꝓpsita

Febris cõtinua puenit ex hũo re putrefacto inter venas cuius fumus perens cor ipm ledit z fe bre q̃ dicit ꝓtinua corpi introducit. Hic hũor aliq̃n est simplex aliq̃n cõpsit⁹ Simplex q̃n putrescit sanguis invasis et cotinuã inducit q̃ sinochus dr. q̃n vo nõ putrescat sed quantitate supabundãs cõculcat. fumositates vero cõculcate ca/ lefiunt z distempantur que distempate spirituꝫ vitalem distempant. z sequi tur febris que dicitur synoca inflatiua. q̃nq̃ etiã colera putrescit in subtilib⁹

mis venis oris stomachi. cordis. epatis
z pulmonis q̄ dicit causon. q3 mēbra spi
ritualia vrit z incēdit. qñq3 etiā in alijs
venis putrescit. z ōr tertiana z cōtinua.
qñq3 etiā colera z sanguis similiter pu
trefiūt in vasis. z siquidē maior ps san
guis putrefiat fit febris synochides. si
vo maior ps colere putrescat ōr causo
nides. p varietate aūt cāz variant et si
gna. Synochi itaq3 hec sūt signa febris
cōtinua. voloz frōtis z tympoz acutissi
mus. sitis velemēs. oris dulcedo. vrina
tenuis z spissa z quodāmō liuēs. Eadē fe
re sūt signa in synocha inflatiua excep
to liuoze vrine. apparet etiā ocloz emi
nēcia cū venarū plenitudine z rubore fa
ciei z totī corpis grauitate. In causon
vo z alijs appet vrina tubicunda subti
lis z tenuis quadā nigredine obūbrata
voloz frōtis z tympoz tāt' q oculi z tym
pora videnf clauis pforari. color in cor
pore mixt' cū citrino. sitis indeficiēs. vi
giliaruz instātia. lingue aspritas. excussio
cū ostipatione vētris. si peccauerit cole
ra in qualitate. si vo in quantitate acci
dit vētris fluxus z vomitus coleric'. Eā
dem signa apparēt i causonide z in syno
chide z tñ differentia illaz discernit po
tissime p vrinā. In his febribus conti
nuis ex sanguie generatis oz fieri sāgui
nis subtractio ex vtroq3 brachio virīb'
pmittēdus z etate. dieta taliū velet eē
tenuis z frigida sicut mica panis i aqua
lota. pruna cocta z hmōi. medicina vebz
eē sanguis repssiua z alteratiua. vt syro
pus acetosus violace' et hmōi. ō sinthō
mata. scz ō vigilias z voloē frontis z bu
iusmōi maxime insistēdū est. Iste infir
mitates qñq3 sudoze qñq3 fluxu sangui
nis p nares vel aliūde salubriter termi
nantur.

Capit. XLI.

De fleumate

Fleuma quādoq3 putrescit i va
sis z facit quotidianā ptinuam.
Cui' signa sunt caloz ptinuus. sz
de quarto in quartuz die sp maioz z sic si
ne typo grauedo capitis. caloz lētus nō
multū intēsus. z iste due vltime febres
nō discernūf de facili p vrinā. qñq3 etiā
putrescit fleuma extra et colera intra. et
tūc febris inde generata oz miōz enutri
thē'. Cui' signa sunt eadē que z cōtinue
quotidiane z tūc i sero illis adest frigus
z mazie frigescūt tūc extrema. adest gra
uedo capitis. palpebraz oppressio. falso
somno oppmit'. xviij. horas h3 in sūmo
labore. z vi. in nō sūmo. sed illud nō sū
mū sūm' ē grad' sūme quotidiane ptinue
Qñq3 putrescit fleuma intra et colera
extra. z fit medi' enutrithēus. cui' signa
sunt caloz ptinu'. sed de tertio in tertiuz
grau' intēdit. z fit cū rigore pcedēte cū
voloze capitis z siti. xxvi. horas h3 in sū
mo labore. xij. in falsa quiete. vrina tu
lea mediocriter tenuis vel spissa vel liui
da. Aliqñ putrescit melācolia extra z co
lera intra. z fit maioz enutrithē' in quo
est maioz caloz. et oia sinthomata priora
q3 in prioribz. vrina aliqñ ē viridis. ali
quādo nigra. aliqñ liuida z discolorata
que oia sunt signa mortificatōnis. xl. ho
ras h3 in sūmo labore. z xij. in non sūmo
Istaz febriū cōpositaz spes z differenti
as vix pit' medic' pōt discernere. q3 vt
dicit Ipo. i amphō. Acutoz mozboz non
semp sunt pnūciationes certe neq3 sani
tatis neq3 mortis. vt. d. gal'. q3 in talib'
mozbis aliqñ pfectus medicus errat p
pter velocitatē mot' materie mozbi. z eē
pter defectū vel vtutē patientis quam
ignorat. z ideo hic finem de istis febrib'
imponem'. que ei hic posuim' ab isaac a
pstā. ab auic'. ab alex. certissime tradita
repimus z etiā a gal'. hoc aūt non lateat
q minoz enutrithēus curaf cuz difficul
tate. medius vo vix. tñ aliqñ sed maioz
nūq3 nisi diuina manu vt testaf Gal'.

Capitu. XLII.

De hortipilatione

Hortipilatio est quedam pra
ua dispositio ex materia febrili

in corpe surgēs accessiones febriles pre
nūcians ⁊ pcedens. oritur aūt ex frigi
do sumo a frigida materia fleumatica vl
melancolica resoluto. q̄ subito p mēbra
corpis se diffundēs neruos ⁊ musculos
tangit. ⁊ sua frigiditate cutē constringit
vnde radices pilor stringēs poros clau
dit ⁊ ipsos pilos rectos et rigidos fum⁹
frigidus facit. Unde ꝓrripilatio ſm ysi.
ꝓrrida dr pilor erectio. quando cū quo
dam ꝓrrore alicui timoris gra pili ca
pitis subito eleuant. Timor ei subitus
calorē ad interiora reuocat. ⁊ ideo corpo
ris superficies a calore vepaupata exteri
us se cōtrahit ⁊ corrugat. ⁊ sic p ꝓfis pili
in superficie cutis inuolūtarie eriguntur
eadem ergo est ratio ⁊ causa in febrici
tantibus ꝓrripilationis ⁊ tremoris fri
goris ⁊ rigoris. vt dicit ꝓstan.

Capitulū XLIII.

De fastidio

C Ircā membra nutritiua diuer
se accidunt passiones sicut circa
stomachū fastidiū. volūsmus. vomitus.
⁊ hmōi. Fastidiū est imutatio appetitus
vt dicit ꝓstan. Est aūt fastidiū cibor̄ et
potuū inuolūtaria abominatio. virtuti
nutritiue maximū inferēs nocumentū.
Unde dr fastidiū q̄si faciens tedium. vt
dicit Ysi. qr in illo inuenit hō fastidio
sus tedū in quo alter recipit solatiuz et
nature oblectamētū. Fit aūt trib⁹ mōis
ex spirituū vefectione ex neruor sensibi
lū opilatione. ex humor calidor vel fri
gidor numia repletione. Primū ptz qr
cū spūs sint instrumēta virtutuz vt eas
excitent ad suas pagēdas opationes ex
earū vefectu appetitiue virtutis ꝓpatio
impedit. Scōm etiā patet appetitus enī
stomachi qui ꝓprie ꝓr vesiderū a dupli
ci virtute pficit. s. a naturali appetitiua
⁊ ab influente sensitiua. Cū enī neruus
sensibilib⁹ opilatus spūs animalis nō posset
descendere ad os stomachi vt pficiat ap
petitum nō imerito altera causa princi
pali vefficiente vefficit appetitus. Tertiū
patet q̄ cū ratione vacuitatis fiat appe
titus repletione facta ex humore appe
titus nō imerito impeditur. Signa aūt
quādo vefficit appetitus ꝓpter vefectū spi
rituū sunt ista totius corpis maciēntia
ex febre pcedente. ex ieiunio nimio. ex
vigilijs ⁊ fluxu ventris. Neruor opila
tionē cognoscimus ex hoc q̄ patiens in
assumptis nullū patit velectationem. et
tunc maximā patit stomachus indige
stionē. stomacho ꝓpter absentiā spiritu
um infrigidato. cib⁹ etiā in trāsitu senti
tur frigidus ꝓpter pdictā causam. Cali
dor cognoscimus humor abūdantiā ex
amaritudine oris ex siccitate lingue cū
siti ⁊ ex calidis fumositatib⁹ palatū ex
coriantib⁹. adest etiā q̄nq̄z vomitus cro
ceus. Frigidos humores scim⁹ eē in cau
sa ex eructuationib⁹ acidis vel insipidis
siue fetidis ex indigestione ⁊ stomachi
grauedine. Ꝙñ igitur vefectus spiritu
um est in causa opandū est ꝑ illa ꝓpter q̄
sunt spūs in vefectu. qr si ex febre agen
dū est ꝑ febrē. si ex ieiunio ⁊ corpis ysū
ptione pdita sunt cibis electuarijs con
fortantib⁹ repanda. et sic ve aromaticis
reb⁹ fiāt salsamēta spūs repantia ⁊ ori
ficium stomachi ꝓfortantia. ex acetosis
s. et menta ⁊ hmōi aromatica sepi⁹ nati
bus apponātur. Si fuerit opilatio in cā
valet si nihil obstiterit q̄ patiēs ve me
diana vetri brachij minuat. dētur cali
da diuisiua. calida etiā ꝓfortatiua vt di
acimunū ⁊ ysiha. nisi nimia caliditas sit
in causa. tunc enī syropo acetoso est vten
dum ⁊ materia cōgrua medicina est eua
cuanda. Si humores frigidi sunt in cau
sa purget stomachus cū bñdicta vel alia
cōgrua medicina ⁊ calidis confortet di
uersa cibaria sunt offerenda etiā si ali
quātulū fuerint nociua. si ea vesiderare
rint vt sic in eis excitet appetitus. iuxta
illud Ypo. Parū veterior cibus ⁊ potus.
meliorib⁹ quidem. velectabilis ꝙ ma
gis est apponēdus

Capitu. XLIIII.

De bulimo

B Olim⁹ est imoderat⁹ ⁊ q̄si cani
nus appetit⁹. Dr aūt fieri ex fri
giditate oris stomachi dominante ⁊ exi
stēte cū hūore. frigiditas igit̄ intē sa as
sumpta cibaria vi expssionis trudit ad

inferiora. ꝛ sic stomach⁹ ianit⁹ rõe vacuitatis appetit. stomachus aũt ex multis causis infrigidaꝛ sicut ex nimis frigida dieta ꝛ hmõi. dic̃ gal. q̃ vlisin⁹ nascitur ex nimio calore mẽbroꝝ quoꝝ vene trahunt ab epate. eparvo p̃ mezeraicas venas extrahit a stomacho quo subito inanitur stomachus ꝛ sequiꝛ appet⁹ quasi caninus ꝛ imoderatus. dinoscit̃ p̃ intentionẽ vrine. ꝛ qz cito aduenit nec tñ p̃ eũ virtus deficit. illis cõuenit frigida medicina ꝛ grossa dieta. Bolismi autez hec sunt signa scz q̃ homo plus debito appetit ꝛ plus solito comedit. ꝛ tñ ex assumptis nihil corpi addit. sed attenuaꝛ potius ꝛ marcescit. adest frequẽter fluxus ventris. Accidit aũt appetitũ immutari vt appetat quis nociua. vt carbones terras ꝛ sal et huiusmodi. Et halet fieri ex humore melãcolico vel colerico inficiente os stomachi. ꝛ quasi quandam lanuginem inducente. Unde stomachus infectus ratione cõformitatis appetit talia vt in pregnãtibus patet in emoꝛroidarum ꝛ menstruoꝝ retentionẽ patientibus in quibꝫ fumus ab immundo sanguine resolutus inficit neruos sensibiles stomachi. ꝛ imutat appetitum. Contra bolismum ergo dentur calida stomachum cõfortantia. dentur etiam cibaria vnctuosa ꝛ multa pinguedine additaꝛ vnctuositas oꝛi stomachi innatãs fastidium generet ꝛ inducat. ꝛ si humoꝛ frigidus ac flecmaticus fuerit in causa vt frequẽtius accidit stomachus purgetur tandem calidis electuarijs interius vngentis calidis exterius ꝓfoꝛtef. ꝓsimili modo cureꝫ inordinatus appetitus

Capitulum. XLV.

De singultu

Singultus est sonus violente cõmotionis stomachi ex spasmosa dispositione eius proueniens. Fit aũt duplici de cã pncipaliter. s. ex nimia repletione. vel ex inanitione. ꝛ qñq̃ ex frigore. His ei de causis nerui stomachi ꝛhibẽtur quibꝫ ꝓtractis fund⁹ stomachi supi⁹ eleuaꝫ. virtus autẽ regitiua nititur ipm ad naturalẽ sitũ ꝛ position̄ reducere. Ex tali ergo ascẽsu vel descẽsu vt dicũt quidã fit quidã son⁹ qui ꝺoꝛ singult⁹. vel vt mihi videt dõ fund⁹ stomachi eleuaꝫ aerẽ medio cõtent⁹ vi expulsionis exiẽs dõ alteri aeri obuiãs p̃ angustũ transit facit sonitũ qui ꝺoꝛ singult⁹. qñ accidit ex repletione fit cũ vomitu humoꝝ vel cibꝝum Accidũt eructuationes diuersi saporis ꝑm humoꝝ abũdantiũ diuersitatẽ ꝛ plectorica est corpis habitudo. dieta enĩ p̃cessit nimis larga. quãdo enĩ cõtingit ex inanitione cognoscit̃ p̃ febrẽ vel fluxum ventris vel sanguis et p̃ alia que extenuant corpus. sed qñ accidit ex frigiditate cognoscit̃ p̃ frigiditatẽ aeris vel p̃ dietã frigidam p̃cedentẽ et hmõi. Contra singultũ ex repletione vtendũ est vomitu ꝛ alijs euacuatiuis calefacientibꝫ ꝛ vesicatiuis. ꝺ singultum ex inanitione si fuerit sine febre vtendũ est restauratiuis ꝛ humectatiuis. si vo fuerit cum febre periculosius est. Contra singultũ ex frigiditate actualiter calidis ꝛ potẽtialiter est vtendũ. Valet etiaꝫ sternutatio si ꝓuocetur. valet etiã timoꝛ si ex ipꝛouiso iciatur. vel si aliquod verecũdũ valde subito obijciaꝫ. nã caloꝛ reuocat⁹ ad interiora ꝓpter verecũdiaꝫ aut timoꝛẽ dissoluit fumũ qui materia singultus est.

Capitulum XLVI.

De vomitu

Vomitus est cibꝝ et humoꝝ ex stomacho violenta reiectio ꝛ habet fieri istis modis. aut vi nature aut vi sinthomatis. quãdoq̃ enim superabundant in stomacho humores calidi. quandoq̃ frigidi. Unde quandoq̃ ex caliditate ebullitionez faciente et humores dissoluente fit eoꝝ per vomitum expulsio. sicut enim frigiditas intensa in ore stomachi vi compressionis repellit hmõres ꝛ cibaria inferius. ꝛ est causa solutionis per secessum sic caliditas dominans mouet eos aliquãdo sursum. ꝛ est causa euacuationis per vomitum. aliqñ fit ex cibꝝum ꝛ potuũ superabũdantia. que cum natura non possit regere vel digerere ea repellit a se tãq̃ sibi superflua ꝛ nociua. Aliquãdo aũt accidit ex qualitate cibi ꝛ

potus ꝛ ex eius acumine. Unde mordicat neruos stomachi ꝛ puocat advomitū ali qñ fit ex ꝛbilitate ꝛtutꝭ retētiue ꝛ fortitudine expulsiue. Unde stomachus nō valēs assumpta retinere p incōtinēnaz vomit ea. Aliqñ etiā accidit ex fortitudine ꝛ acumine medicine. Aliqñ etiam fit vomitus cū inferiora vētris fuerint fortiora ꝛ expellūt suas superfluitates ad superiora ꝛ natura nō valens retinere ea imo abominās ꝛ abhorrēs p vomitū expellit. Illa etiā fit aliqñ p cōpressionē ꝛ eleuationē stomachi ex vicinitate ꝛ colligantia aliox mēbroꝝ qñ casu aliquo patiunꝭ vt expnatrice. Unde frequens vomitus signū est impgnationis. vt dicit Gal. Vomitus itaqꝫ laudabilis ē qñ fit vi et opatione nature. vel qñ fit sicut oportet ꝛ qñ optet adiutorio medicine. quādo fit in die cretico ꝛ eger ex vomitu releuaꝭ. Vomitus enī laudabilis stomachū mūdificat ꝛtuti digestiue seruit et ministrat. totā naturā exonerat ab infirmitatib infinitis. totuꝫ corpus hīs alleuiat. Si aūt fuerit illaudabilis contraria opaꝭ. oēm autē vomitū naturaliter p̄cedit mōtus ꝛ tremor labioꝝ conatus ꝛ angustia spiritaliū mēbroꝝ nausea ꝛ abominatio. oris aptio. lingue distensio. ꝛ extēsio venaꝝ arteriaꝝ ꝛ neruoꝝ. lachrymatio in oculis emissio sudoris. immutatio gutturis. ꝛ amaricatō ꝛ infectō lingue palatiatqꝫ oris. Vomitus igit si fuerit necessarius puocet si superfluus et nocuus restringat. Circa vomitū autē ex frigida cā valēt calida ꝛ confortatiua tam electuaria qꝫ vnguēta. valet etiam dyacytoniten calidū dyamisuꝫ. dyaciminum. ꝛ hmōi. ꝫ calidaꝫ ꝛro causam valēt frigida ꝛ sicca restrictiua ꝛ confricatiua vt zucchara rosacea dyarodō triasanda li ꝛ huiusmodi. ꝛ hec ꝛ vomitu dicta sufficiant.

Capitu. XLVII.

De dolore vētris siue stomachi

Dolor stomachi multis ō causis habet fieri. s. ex caloze dissoluente. ex frigore coartāte. ex ventositate extendente. ex apostemate cōprimente. ex humore calido vel frigido. villos stomachi inuiscante. vbi calor ē in causa. dolor est pūgitiu⁹. eructuatio calida partū pallida vrina grossa cibaria bene digeruntꝭ. subtilia adunturꝭ. amaritudo oris. sessus colericus. vrina crocea. Ubi ꝛro frigiditas cū humore est in causa est dolor ḡuatiuus. dura male digerūꝭ. lenia ꝛ subtilia melius solent adesse vomitus si eu maticis crudus. ventris cōstipatio eructatōnes acetose. ventositas si est i culpa cognoscīꝭ ex rugitu ꝛ gurgulatione ꝛ eructuationib insipidis ex quor emissione patiens alleuiaꝭ. Apostema si fit in stomacho cognoscīꝭ ex febre ꝫ comitāte ex pūctura ꝛ ardore ꝛ indigestione ꝛ orificij extēsione. Si igit caloz cū humore sit in causa humor digeraꝭ ꝛ cū medicinis ꝑpriis purgeꝭ. stomachus cuꝫ electuarijs frigidis cōfortef cum vnguētis frigidis exterius fomenteꝭ. si aūt frigiditas cū humore sit in causa modo contrario cureꝭ. si aūt ventositas sit in causa cureꝭ cum illis que extenuant ventositatem. vt dyamarartū. dyaciminum. et huiusmodi. magna enim ventositas i corpore et specialiter q̄ ē in ventre causat torsiones quando se inter humores interponit. vt dicit constan. ꝛ ideo oportet vt sibi succurratur cum medicina ventositatis ventris dissolutiua. et ideo dicit constan. vt ventosa fine scarificatione circū ꝛ vmbilicum vt ventositas, extrahatur ab interioribus ad exteriora. quia sicut dicit idem. ꝓlus ventositas ledit in multis causis qꝫ humores. vt ꝑ in idropicis. ꝛ quibus idem in eodem capit. dat exemplum. Quicunqꝫ igitur vult continuam custodire corporis sanitatez custodiat stomachum ne nimium sumat cibum. summa enim et perfecta medicina est abstinentia. vt dicit Constan. in iij. c. ꝛ fastidio

Capitu. XLVIII.

De fastidio

Solet etiam ventri accidere dolor et tortura. vt idem dicit constā. ex humoribus intestinis inuiscatis sicut dolor iliac⁹ colericꝰ ꝛ ꝫsiles passiones

Accidũt aũt iste infirmitates qñq; ex intercluſa ventoſitate viſcerũ obuolutõnes extẽdẽte qñq; ex humor multitudine viſcerũ ſubſtãtiã aggrauãte. aliquãdo ex aliquo apoſtemate leſiõ ex inteſtiorũ ſubſtãtie inferẽte. aliquãdo ex lubrico multitudine viſcera interiora corrodẽ ſe. aliquãdo ex aliorũ mẽbrorũ colligantia ꝓpaſſiõez inteſtinis inducẽte. aliqñ ex humorũ acumine inteſtinorũ ſubſtãtiã mordicante et vlcerante. Et iſte paſſiones ꝓprias hñt cauſas et ſignificatiões. ventoſitas ergo cruda et groſſa ab humoribꝫ reſoluta qñ cũ feculo includitur. in inteſtinis multas generat torſiões. et ſi fuerit reſoluta fumoſitas vel ventoſitas a materia ſanguinea erit volor inflatiuꝰ vt dicit cõmen. ſi fit ex colerica. erit pũgitiuꝰ. ſi ex fleumatica dicet extẽſiuꝰ. ſi ex melancolica dicet grauatiuꝰ. ſi ex vitreo fleumate dicetur cõgelatiuꝰ. qñ aũt fit ex ſola ventoſitate tũc eſt volor ventbulatiuꝰ. Ita dicit ve vbi ad verbũ commẽ. ſup Job. et his vbis vtũtur ſepe magiſtri et aũtores. Iſta igit paſſio curat cũ dyafoxeticis medicinis. i. euaporatiuis extenuatiuis. ventoſitatis ꝓſumptiuis. qñ vo replẽt inteſtina groſſa et viſcoſa grauiſſimas inferũt paſſiones. Ligant eni inteſtina et cõglutinãtur viſcoſa ſuperfluitate. vñ natura nõ ſe põt a ſuperfluis expedire. Vñ neceſſario ſequtur interiorũ torſio inferiorũ cõpreſſio. ex repercuſſiõe fumoſitatũ ſuperiorũ ſũma perturbatõ. qñq; motus et ſubiecti deſtructio. vt paz in vlcera et colerica paſſione. In tali itaq; caſu ſolent primo apponi mollificatiua et materie indurate hũectatiua. deinde aliquãtulũ mortificatiua. tãdẽ neceſſaria purgatiua. et ſic exoneratis et purgatis interioribꝫ tota natura ad cõſiſtentiam debitã reuocet. Quando vo apoſtema occupat ſtomachũ vel inteſtina ex materia et diſtẽſione apoſtematis ſentitur volor et grauedo in ſtomacho et etiã inteſtinis et ꝑm qualitatẽ materie et qualitatẽ apoſtematis intenditur vel remittitur imperꝰ anguſtie et volonis. volor aũt ſemꝑ tanto ẽ grauior et periculoſior. quãto in ſubtilioribus et gracilioribꝫ cõprehẽndit inteſtinis. qz min⁹ patz loc⁹ euacuatiõis et cuẽtatiõis. Iſtis tñ interi⁹ et exteri⁹ ꝓfert medicina mediocriter refrigeratiua rõe febris mitigatiua. et ratione volonis maturatiua et mũdificatiua. ratõe apoſtematis cõſolidatiua et ſanatiua. Ratiõe ſubſequẽtis vlceris ne loc⁹ maneat vlceroſus. et iſta omnia et multa alia patẽt in viatico. et in plat. ſed iſta hic ponere eẽt ſuperfluũ. Qñ igit lũbrici ſũt in cã maxim⁹ inſtat volor. Sũt aũt lumbrici ẏmes q̃dam lõgi rotũdi et acuti ex viſcoſis et crudis humoribꝫ inteſtinorũ interioribꝫ generati q̃ cũ fuerit in gracilibꝫ et longioribꝫ inteſtinis generati dicũt lumbrici. qz lõgi vt di. cõſtan. Si vero in inferioribꝫ et groſſioribꝫ ſunt nutriti aſcarides dicũtur et cucurbini. hi ſm diuerſas materias ex qbꝫ fiunt diuerſas habẽt ſpẽs et figuras. Nã ex ſalſo fleumate fiunt vermiculi longi gracles et acuti. nam calor illius fleumatis qui hꝫ motum a centro vſq; ad circumferentiam ꝓtrahit materiam vermis in longum ſiccitas vero cum habeat motum ad centrũ et non poſſit materiam dilatare cõſtringit et coartat eãdẽ in rotũdũ et ideo vermiculi ſic generati longi ſunt et rotundi. Ex fleumate vero dulci fiunt vermes longi et lati. longi quidẽ ratiõe calorꝭ. qz calor ꝓlongat. lati vero qz humor ſe diuidit et dilatat. Ex fleumate vero acetoſo qõ frigidũ eſt et ſiccum curti et rotundi. qz vtraq; qualitas cũ habeat motũ ad cẽtrũ repugnat latitudini et lõgitudini. Ex fleumate vo naturali cum ſit frigidũ et hũidũ fiũt breues et lati. breues quidẽ ex frigiditate. lati vero ex humore et iſti dicũtur aſcharides vel cucurbini. quia ſemini cucurbite aſſimilant. Ex vitreo fleumate. ꝓpter nimia frigiditate nihil ymaginatur. Hi vermes grauiſſimas inferunt corruptiones febris adeſt pruritus narium. ſtridor ventriũ. abhominatio cibi. ſtupor et alienatio mentis. clamor in ſomno. tremor corporis. emiſſio lingue. et maſticatio cum nihil habeant inter dentes. et iſta omnia accidunt ꝓpter colligantiam inteſtinorũ ad inſtrumenta ſenſuum et ad maxillas

Apzetet ergo vt dicit constan. vt citius
eiciantur alioquin corpus ab eis con
sumit⁹ membra remolliuntur nec expellūt
nisi moriāt. dū enim viui sunt cū intestinis
inuiscati de facili nō exeūt. sz mortui ab
hzrente eos natura eiciūt ñ aliqñ exe
unt sed quasi mortui z stati moriunt. cū
rebus enim amaris occidūtur sicut ab
sinthio z hmōi que ossa in eodē ca. recti
tat ostan. Dcent ād ossa talia amara da
ri cuz melle vel lacte vel cū aliquo dulci.
dulcia enim vermes diligūt que cū sibi in
corpzāt recipiendo amaritudinē se occi
dunt. ibi enim latitat ham⁹ sub esca. quā
do matur vel vesica patit z intestina pro
pter colligātiā patiūtur. nā collo vesice
opilato retenta vrina vesica distēditur
qua distensa intestinū qđ sibi adiacet cō
primit z ad fecis expulsionez impedit et
inclusa ventositate colerica passio gene
rat. Dic passio gnat vt di. ostā. ivno ite
stio qđ vocat colō. i. pcauū z est in vente
ra ptis vētris inferioris circūcigēs sicut
zona vsqz in prē sinistrā. Causa aūt hu
ius passiōis est septiformis vt dicit idē
Pzia est calor ignei⁹ z colerie⁹ febribus
intermixtus vesicās fecis humiditatē
et indurās z exire nō pmittēs. Scōa cā
est cibi sicci z stiptici grossicies egestio
nem exire phibens. Tertia ē fleumatis
viscositas vias egestionis concludens.
Quarta est grossa ventositas cū visco
sis hūoribus se imiscēs z vescēdēs. Quin
ta ē cā apostēa cū intestino nascēs subtā
tiā feculentā exire libere phibes. Sexta
multitudo ascaridū z lūbricoz mortuoz
z inuiscatoz in hoc intestino exire nō va
lens. Septima ē intestini insensibilitas
nocumētū fecis nō sentiēs nec expellēs
Dec passio quacūqz ō cā generata dira
infert corpi tormēta. Ēn generalia et
ppria habet accidētia. adest enim genera
liter vomit⁹. adhominatio tortura z do
lor intollerabilis ex pteta ventris con
stipatio z si ē ex calida cā venter videtur
acuby pūgi. nā z patiēs cito moriē si nō
hz remediū. si ex frigida est tunc numa
sentitur grauitas lent⁹ tamen est dolor z
in vno loco. si vo est ex pōsitate dolor ē
extensiu⁹ z imutat locū cum gurgulatōe
z inflatione. si est ex apostemate sentitur
calor dolor adest febris cū siti z asperita
te lingue. Si ex lūbricis tortura seqtur
et dolor z abōmatio. aliqñ p os eos eici
unt fomūt z breuē morb⁹ ē pestifer z mor
talis cito interficiēs nisi efficaciter suc
curratur. Pzio igitur sūt cause morbi mi
tigāde dissoluēde z destruēde p balnea
ones calefactos dissolutiuas z liquefa
ctiuas vnctōes vt est anacīson. ypilion z
hmōi. Si vo p mitigatiuā nō cessaue
rit dolor tūc ad fortiozes pcedendū ē me
dicinas dissolutiuas purgatiuas sic in
viatico ptinet. Huic passioni cognata ē
yliaca ab ylion intestino dicta. Et ē inte
stinū gracile z longū inuoluēs circūq;
cz alia intestina z est carne discooptum
vñ valde est sensibile. Ūñ z hec passio
caturvna de pacuū fm Bal. qz vno die
vel duob interficit z ō piculosioz cz ipa
colerica. osimili tñ mō curat ex cōsimili
bus enim vere causis generat. sed maxie
ex apostemate. vt dicat constan.

Capitulū quadra
gesimū nonū. De dissenteria

Aliquādo etiā patitur venter ex
cibōrū z humoz lubricitate et
acumine vt in dissenteria liēta
ria et diarria. z hec inter se differūt vt di
cit cōstan. z plat. Dissenteria ē fluxꝰ ven
tris cū excoriatiōe intestini z sanguino
lenta egestiōe z dz a discidendo. qz in ea
inscidūt intestia z fit ex colera nafali vel i
naturali intestina corrodēte z excoriāte
qñcz etiā fit ex fleumate salso z qñdocz
ex melācolia adusta. qñcz ex vicio epatis
z dz epatica. qñcz ex debilitate cōtenti
ue vtutis sanguinē retinere nō valentis
qñcz ex nimia sanguinis abūdātia ma
xime in vetūcatis. sanguis enim cōsuet⁹
transmittitur ad nutrimentū membri
quando absalūz ē membrum cū non inue
nit membrū qđ nutriat supabūdantiā
in epate generat z p uncontinētiā emit
titur z dicit ppria dissenteria. fit etiam
se vicio intestinoz et tūc sūt tres spēs
i pzia resoluit intestinoz vnctuositas z ap
paret egestio sic lotura carnis pungus

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

in secunda villi stomachi abradũtur et apparẽt quasi rasure pgamẽi. in tertia p frustula emittũtur intestina. ⁊ tũc apparẽt carnose ⁊ neruose ⁊ arteriose resolutões. prima igitur spes bñ curatur. secũda vix. tertia nũq̃. similiter epatica vix curatur Dissenterie igitur signa sũt sanguinolenta egestio torsio vẽtris dolor pungitiu⁹ q̃nq̃ igitur fit excoriatõ intestinorũ supior. q̃nq̃ medior q̃nq̃ inferiorũ et sm hoc variatur dolor nũc in vẽtre supmo. nũc circa umbilicũ nunc in infimo Scõm igit causaz diuersaz genera diuersificari solet etiaz medicina. primo igitur solet mũdificari humor peccans vnde fluxus intercipi ⁊ b tã siropis q̃ electuarijs tã emplastris. q̃ vngentis stipticis ⁊ cõstrictiuis. interior vo medicina iuuat efficaci⁹ q̃ in superioribus intestinis ẽ materia exterior vero plus adiuuat inferiora. stiptica igitur ⁊ cõstrictiua debet eẽ tam medicina q̃ dieta.

Capitulum quinquagesimũ. De lienteria.

Lienteria est fluxus vẽtris cuz indigesti cibi ⁊ potus emissiõe q̃n nulla fit ĩmutatio circa cibũ sz sicut acepit ita emittit. Qñ ꝯtingit aliquãdo ex villoz stomachi abrasione. vñ stomach⁹ nõ valet cibũ retinere q̃n fit ex viscosa et fleumatica hũoritate villis stomachi ⁊ intestinoz adhrẽte alĩ q̃n ex apostemate. qz tũc ex cibis pl⁹ grauatur stomach⁹. ⁊ iõ sensu nature mouetur stomach⁹ ad expellẽda cibaria antez q̃ digerãtur. Curet b infirmitas sic supradicta. Dyarria ẽ fluxus ventris simplex cũ cibi digesti emissiõe absq̃ sanguinea egestiõe. Fit aũt aliq̃n ex cibor multitudine ⁊ eorum liquiditate et acumine. aliquãdo ex colera peccãte i quãtitate pot⁹ q̃ in qualitate. quia si qualitatiue peccaret pot⁹ induceret dissenteriã q̃ diarriã. quandoq̃ fit ex fluxu humoris ad intestina a capite defluentis et ea vel mordicantis vel lubricantis et tunc emittit paries spumas ⁊ ampullas iuxta illud ypc. quibus spumose egestiones i diarria apparẽt. his a capite fleuma. defluit hic fluxꝰ curatur p diete tenuitatẽ cũ multitudo cibor ĩ est in cã. si ex acumine ventur refrigeratiua ⁊ hũectatiua. si ex fluxu humoz a capite ventur reumatis restrictiua. ⁊ hec de passionib ventris iam dicta sufficiant.

Capitulum quinquagesimũ primũ. De ydropisi

Ydropisis ẽ error digestiue virtutis epatis tumorẽ membroꝝ genẽrãs. vt dicit consta. Dũ enĩ virtus digestiua debilitat in epate supfluitates multe generãtur in corpe que vigore virtutis expulsiue exteriꝰ transmisse membroz inflatiõem generãt. Fit aũt trib⁹ de causis ganeraliter ex retẽtiõe supfluitatũ preter naturã. ex fluxu humiditatis pter naturã. ex principali distemperãtia qualitatum ipius epatis dũ enĩ supfluitates preter naturam retinẽtur vt mẽstrua emorroide et hmõi ex earũ retentiõe oppimũtur virtutes. supfluitates generãtur ex quib⁹ membroz inflatio seq̃tur. ex fluxu vero hũiditatis pter naturã dissoluũt spũs debilitãtur vtutes. supfluitates ex indigestiõe supeniẽtes inflatiõz mẽbroꝝ efficiũt. ex qualitatũ distempãtia errat virt⁹ digestiua in epate q̃druplicit sm q̃ttuor q̃litatũ cõiũctiõz. ⁊ sic fiũt q̃tuor spes ydropisis sm excessuz q̃tuor qualitatũ. prima est lẽrofleuma ex distẽpãtia frigiditatis ⁊ hũiditat. et dicit ab albo fleumate. lẽros aũt albũ dicitur. Scõa est yposarca vel anasarca ex distempantia frigiditatis ⁊ siccitatis. Tertia spes est achites ex distẽpãtia caliditatis et hũiditat. Quarta spes ẽ tympãites ex distẽpantia caliditat ⁊ siccitat. Fiũt aũt b mõ dũ hũiditas ⁊ frigiditas in epate dispantur virt⁹ digestiua debilitat. q̃ debilitata supflua generãtur. q̃ vt⁹ expulsiua trãsmittit ad exteriora. vñ vehemẽs accidit inflatio. frigiditate ⁊ siccitate distẽpata in epate sic⁹ vt⁹ digestiua distẽpat ⁊ debilitat ⁊ aliq̃ntulũ expulsiua ⁊ iõ supflua nõ emittit ad cutẽ exteriora. sed sub carne retinẽtur. ⁊ iõ hec spes dicit yposarca. i. sub carne vel iuxta carnem.

Ex distẽpantia aũt caloris ꝛ hũiditatis p dissolutiõez spirituũ ẽbilitat vtraq; fez vtus digestiua ꝛ expulsiua. vñ superflua per totũ corp' nõ expelluntur. sed iter vẽtrẽ ꝛ siphac tãtumõ retinẽtur. ꝛ hec species dr archites. qr venter eor pulsus resonat sic vter. archis ei vter dicit. Caliditate ꝛ ficcitate distẽpatis spirit' dissoluũtur ꝛ sic ẽbilitata vtraq; virtute superflua ex indigestiõe surgẽtia p calidũ ꝛ ficcũ in grossam fumositatẽ resoluunt q nõ expellũtur p totũ corp' sz circa ventrẽ retinẽtur. ꝛ hec spẽs tympanites dr. qr ad modũ tympani sonat vent'. In prima igit spẽ inflatio est p totũ corp' superficies alba ꝛ mollis digit' carnu impressus signũ fouamis facit ꝛ paulati in se postea redit. vrina ẽ discolorata alba ꝛ spissa. In scõa spẽ nõ est tãta inflatio sed fetet eor cato. vrina est discolorata ꝛ tenuis. In tertia spẽ est vẽter inflat' ꝛ sonat pulsus sicut vter. vrina rubea et spissa. In ũrta spẽ extẽdit venter ꝛ sonat sicut tympanũ. vrina est colorata ꝛ tenuis. collum ꝛ extrema efficiũtur gracilia. et nares acute. oculi cõcauiꝛ totũdi. duo prime spẽs possunt curari añ cõfirmatiõez due secũde ante cõfirmatiõz vix curant postea xvo nũq;. ydropicus g est corpore tumid' mollis grauis ꝛ põderosus ꝛ siti bũdus q quãto pl' bibit tanto plus sitit ꝛ q quãto pl' bibit tãto plus paulati. ve ficit ꝛ amplius inturgescit. Talibꝫ q̃dez diuersimode patiẽtibꝫ diuersimoda exhibetur medicina. eis tñ valẽt vẽtositatis extenuatiua. hũoris intercutanei cõsuptiua ꝛ vtus digestiua in epate cõfortatiua ꝺ q̃lto omnibꝫ expedit in viatico constant.

Capitulum quinquagesimũ scõm ve icteritia.

Icteritia siue aurigo est cutis ve fedatio atq; ipsius lequalitate et dr in plar q tres sunt species icteritie crocea ex colera naturali viridis et nigra. prima vocatur aurigo. quia citrinuz efficit hominẽ ad modũ auri. alia vocatur pganitis. i. viridis ex colera em̃ praua viridicatur. tertia melancholia id est nigra. quia ex colera nigra gignitur et adusta. Fit aũt ex feruore et ebullitione sanguinis in colerã trãseũtis ex calore sup abundãte ꝛ sanguinẽ inficiẽte. vnde vehemẽtur cũ sanguine ad cutis superficiẽ ꝛ ipsam inficit ꝛ immutat. alij quando fit ex opilatiõe supioris vel inferioris pris cistis fellis. Vnde colera redundat ad epar et sanguinẽ inficit. alij quando fit ex apostemate vel febre cõtinua sanguinẽ immutãte ꝛ adurẽte. alij quando ex corruptiõe aeris vel cibi vel potus corrupti. vel ex morsu ꝛ punctura reptilis venenosi. his modis sanguis inficitur ꝛ ad nutrimentũ membror transmissus ea fm suũ infectiõez inficit ꝛ corrũpit Ictericiã ergo maxime calidã hec cõcomitantur totius corporis infectio. vehemẽtie partis calefactõ. sitis. oris amaritudo. dolor frontis. tinnit' aurium. vrina colorata cuius spuma est crocea viridis vel nigra. omnia q̃ de corpe emittunt dicto colore inficiunt ex opilatione superiori causata immutat omia inferiora ita vt omnia sint sicut valde tincta. Econuerso aũt est si ex inferiori. omia superiora sunt magis picta ꝛ inferiora minus. Si aũt fuerit ex febre ꝛ ex vi natu re post .vij. diem in aliquo die critico cũ diminutiõe febris ꝛ alleuiatiõe patientis ꝛ sint tymatis remissione bonum protẽdit. talis coloratio signat materiã febris tunc purgari. Si autẽ fuerit vi sint tymatis sicut solet accidere ante .vij. diem periculũ pretendit. signat enim materiam petere supiora vel ꝓpter sui multitudinẽ vel ꝓpter sui fumositatẽ et acumen sicut expresse dicit Gal'. super apho. Solet itaq; talis passio curari per sanguinis minutiõem. p infrigidantiũ ꝛ alterantiũ appositione maxime sup regionem epatis quãto potissime inficit ipse sanguis sicut in suo fonte. dantur itaq; interius ꝛ i dieta ꝛ in medicina ea que reprimũt calorem mundificant sanguinem et alterant malũ ipsam sanguinis dispositionem. Et si fuerit ex opilatione dantur ea que sunt diuretice virtutis ꝛ aperitiue nõ tamẽ nimis calidevt patet in viati. constan.

Capitulum.LIII.

De emorroide

Emorroide sunt quinq; vene existentes in ano ex quib; diuerse passiones fiūt. s. inflatio. retētio. fluxus q̄nq; autē supfluitates vi nature transmittūt ad ptes 7 ruptis venis illis emittūtur 7 corpus a diuersis egritudinib; liberat. sed si fuerit fluxus imoderat⁹ varie efficiunt passiones. q̄ñ vo ꝓpter consuetudinē retinent maxime egritudies cōsequūtur vt ydropiſ. ptisis. mania. et melācolia 2c. Inflant aūt hoc mō supfluitates spissē 7 feculente ad venaꝝ ora descēdētes ea inspissant 7 ingrossant. vñ fit inflatio. aliq̄n orificia venaꝝ ex intensa siccitate coartant 7 inspissant. q̄nq; p nimio fluxu vrūtur a cyrurgicis 7 cicatrizantur 7 hīc aut vic aut nūq; apiuntur. aliq̄n ex sanguis spissitudine venatū capita opilātur. aliq̄n ex nimio sanguinis acumine 7 liq̄ditate plus debito apiuntur. Retētionē nimiā hec ꝓsequūtur grauedo capitis. pallor faciei. liuiditas. pōderositas renum 7 coxaruꝫ dispositio ad ydropisim. 7 ad ptisim nimiū fluxū seq̄ debilitas 7 extenuatio corpis. mutatio coloris. dolor 7 torsio infectionis ptis corporis et si fuerit p̄ minus nimis imoderatus pessimas inde generat passiones. Si vo nimis fluāt orificia venaꝝ restringātur restrictiuis medicinis. paulatim tñ maxie si fuerit morbꝫ inueterat⁹ ne sanguis subito repcussus ad aliq̄d mēbꝝ refundat⁹ et peior morbꝫ generet⁹. Cūm ꝓpo. emorroidas sananti antiquas si nō vna relicta fuerit piculum est. si vero nimis daudūt aptius 7 rarefactiuis apiant⁹.

Capitu.LIIII.

De dolore renum

Dolor renum a grecis nefreticos dicitur qui dolor affinitatem hz cum colica passione Differūt tamen quia dolor colicorum mutabilis est 7 instabilis quotidie enī mutatur de vno latere ad aliud latus nefreticoꝝ dolor stabilis est. Patiūtur autē lumbi siue renes aliquādo ex tumore. aliquādo ex humorum repletione. aliquādo ex ventositate. aliq̄n ex lapide omnia ista grauissimū inferūt dolorem. maxime si fuerit calor in causa cuius signū est vrina incensa 7 dolor acutus 7 pūgitiuus. si vo frigiditas fuerit in causa cruda erit vrina 7 lentus dolor lapis 7 arenule 7 alie supfluitates diuerse in renibus generātur sepe 7 hoc precipue ex potu aque limose 7 grossa dicta. Ex his enim fiunt opilationes in renibus vel vesica. 7 quādoq; in essentiam lapidis vel arenularum per intensi caloris actionem transmutātur. Halentes lapides cō comitātur multa incōmoda. s. difficultas vrinandi. colica. ex hmōi enim opilatione lapidis opilantur vie vrinales. aliquādo in parte 7 fit stranguiria quādo quis cuꝫ difficultate 7 guttatim mingit. aliquādo ex toto⁹ tunc omnino denegatur 7 dissuria dicitur. ex humoribus enim viscosis in renibus 7 in vesica coagulatis fit calculus. iuuenibus precipue fit in renibus. in pueris aūt in vesica quia collū vsice in eis ē strictuꝫ p hilens vrinam exire vnde lapis generatur. vt dicit constan. In pueris enā vrina est magis grossa ex viscosa dicta. res autem viscosa magis est habilis ad coagulationē 7 cōglutinationē. 7 ideo sepe in paruulis generatur. Cognoscit aūt quādo lapis est in renibus vel materia lapidis per vomitationem pedis 7 coxe dextre partis si in dextro rene sit causa. si sinistre vero si in sinistro. si vero fuerit in vesica dolor aut pectinē 7 periconeon circa sentitur. Preterea arenule veniētes a renibus sunt rubee. a vesica vero albe. Lapis autez generatus ab humoribus viscosis dissoluitur facilius 7 educitur. Ex arenulis vero difficilius soluit 7 curatur. In mulieribus aūt rarius generatur lapis q̄z in masculis propter meatus largiores 7 propter debilitatem caloris deseccantis humores 7 putrificantis 7 propter purgationes frequentiores. multa enim supflua ab eis per menstrua educuntur. Sic infirmi sunt purgandi in calidis 7 aptius sepius balneandi. cibarijs digestibilibus reficiendi et potibus 7 medicinis diureticis aptis

p

uis ⁊ mũdificatiuis refouendi ⁊ assuefaciendi ⁊ aliquando arti cyrurgice dimittendi maxime pueri. scõo adolescentes in senectute vero incisio periculosa est. quia vltra .xl. annuꝫ hec passio non curatur. vt dicitur in amphor. quicũqꝫ nefretici vltra .xl. annum non sanãtur. etiam accidit inuoluntaria vrine emissio que dyampnes vel dyabetica passio vocatur et hec accidit fm cõstan. ꝓpter defectũ cõtentiue vtutis. multa enĩ ⁊ fortis attractio humoris ad renes ⁊ multa fit emissio superfluitatis ad vesicam quã ferre nõ sustinens a se reiect per vrinã. aliquãdo etiam accidit ex mollitione neruorũ et relaxatione lacertor in collo vesice. qñ qꝫ accidit propter grauitatem somni ⁊ multitudinem humoris. vt patet in pueris ignorantib ⁊ lecto vrinantibus ⁊ bibulis ebriosis. proprie enĩ proprium est sustinentib hanc passionem q̃ semp sitiunt et vix etiam aqua satiari põt. vt dicit constan. vnde sicut eam bibunt sic eam statim mingunt. aliquãdo fit ex humore subito meatus vrinales constringente ⁊ cõtentã ibi humiditatem vi oppressionis educendo istam turpem infirmitatẽ patientib necessaria sunt repstiua caloris ⁊ stiptica cõfortatiua caloris renum extinctiua ⁊ neruor emollitoruꝫ ad statuꝫ debitũ reuocatiua. hec fit per potiones et electuaria per cathaplasmationes ⁊ vnguenta. cauere tamen debet prudens medicus ne apponat in hoc casu nimis humida quia plus remolliẽdo lederent. nec etiam nimis ficca quia calorem acuerent. sed modo ista modo illa vt ex frigidis locus patiens humectetur ⁊ infrigidetur. ex siccis vo coartetur humiditas ⁊ membrũ patiens confortetur. sup omnia dieta fit tpata. quia calida nimis nocẽt renib ⁊ lumbis. nimis etiam frigida digestiuã virtutem retardant in substãtia ⁊ cõcauitate epatis ⁊ consiliũ est dare in talib tpata ⁊ cõpsita. qz talis solet esse materia atqꝫ cã

Capitu.LV.

De hernia

Hernia dicitur pellicula ventris scz siphat. crepatura. siphat enĩ quedam pellicula est que membror nutritiuoruꝫ a generatiuis est diuisiua sicut dyafragma dicitur pellicula que inter spiritualia membra ⁊ nutribilia est interposita. Quãdo igitur cõtingit siphat vel ꝑ discontinuationẽ vel per distentationẽ rũpi. vel etiã per calorẽ dissoluentẽ vel humiditatẽ relaxantẽ remolliri etiã cõtingit intestina inferius labi ⁊ in osseum testiculor scz folliculũ non sine dolore recolligi ⁊ diffundi. Fit aũt ista diuisio vel relaxatio aliquando a causa extrinseca scz a nimia corpis exercitatione vt luicta ⁊ palestra. Aliquãdo ex concussione vel ex casu ⁊ hmõi. Aliquando ex nimia mẽbror supior distensione ⁊ conatu sicut ex nimio cantu clamore ⁊ hmõi. aliquãdo ex causa intrinseca sicut ex nimia caloris intensione ⁊ humor calidor acumine ipsam pelliculã diuidente ⁊ incidẽte. qñqꝫ ex nimia humiditate neruos et lacertos relaxãte. quocũqꝫ aũt modo accidat in principio facilius curari põt et ꝑcipue in iuuene. si vero magna fuerit et inueterata ⁊ cum ruptura neruꝫ vix vel nunqꝫ cõsolidat ⁊ difficile curatur. vt dicit cõstan. Solet aũt curari hernia ꝑ dietam ⁊ medicinã ⁊ aliquãdo ꝑ incisiones et cyrurgiã. talib igitur dicunt autores valere stiptica ⁊ cõsolidatiua ⁊ in cibo ⁊ in medicina sicut electuaria intus sumpta ⁊ etiam fomentationes ⁊ balnea exterius addita piter ⁊ vngenta. Sup omnia dicitur valere tenuitas diete ⁊ continentia maxime a coitu et etiam omni motu. sup omnia etiam a ventosis ⁊ inflatiuis talibus est cauendum. quia dicit cõmentator ventositas maxime nocet hernios

Capitulum.LVI.

De arthetica

Arthetica est dolor ⁊ passio cum inflatione et dolore que cuꝫ sit ꝛ articulis manuũ cyragra dicitur in articulis vero peduꝫ podagra. in scia dicitur sciatica. Valet autem fieri ex sanguine colerico ⁊ humore fleumatico. frequẽtius vero fit ex causa reumatica. sanguis

cognoscitur esse in causa ex rubore loci et caloꝛe exeminẽtia venaꝝ ptis patientis ꝛ totius coꝛpis. ex dieta calida ꝑcẽtente ꝛ humida ex etate ꝛ regione simili ex eo ꝙ maxime mouetur in vere. colericus humoꝛ cognoscit esse in causa ex doloꝛe vehemẽtissimo ꝛ neruoꝝ tensione ꝛ ariditate ac caloꝛe et ptis inflatione ex coloꝛe rubeo cũ croceo intermixto ꝛ maxime mouetur in estate et magis ex dieta calida ꝛ sicca ꝛ in regione cõsili. Sepe etiã emittũtur multe colerice superfluitates ꝑ vomitũ ꝛ secessum. calida obsunt frigida ꝓsunt fleuma etiam cognoscitur esse in causa ex fleumatica habitudine. regione dieta etate cõsimili ex inflatione loci ex doloꝛe vehemẽti. rubꝛe modico vel nullo. ex reumatica cã ꝯgnoscitur ex grauedine capitis ꝛ humoꝝ motu. stillatio ꝛ fluxus ꝑ nucham ꝛ spatulã sentitur. pessima est hec infirmitas. qꝛ articulos ꝛ neruos digitoꝝ manuũ ꝛ pedũ contrahit substantialẽ humoꝛes in membꝝ ꝛ trahit ꝛ cõsumit ꝛ aridas eas faciens clausas reddit imponẽtes ad opandum eas efficere cõsueuit nodosis gibbositatibus digitoꝝ iuncturas deformes facit. Hec infirmitas cito curetur. qꝛ si fuerit inueterata vix curatur maxime quando in duram ꝙrritur duriciã ꝛ nodosam Materia itaq; peccãs velet primo purgari congrua medicina. subtrahi doꝛ sanguis ꝛ minui si sanguis est in causa. caloꝛ etiã velet repcuri frigidis. qñq; ẽ cã humoꝛ frigidus ꝛ tunc velet fomentari calidis emplastris ꝛ vnguentis. a cibis grossis abstinendũ est ꝛ ꝑcipue ab inflatiuis. nam venositas sepe aggrauat moꝛbum utum.

Capitulum LVII.

De gutta sciatica

Gutta sciatica dicitur doloꝛ ꝙ nascitur ex humoꝛib descendentibus in neruũ grossuꝝ qui est inter lacertos grossos coxe siue hanche. vt dicit cõstan. Sepe aut fit ex viscosis humoꝛib in cõcauitate hanche se coadunantibus quandoq; ex humoꝛib sanguinolentis cum colera rubea intermixtis. et hec omnia cã sunt sepius doloꝛis qui doloꝛ descẽdit in cruꝛa vsq; ad calcaneũ ꝛ etiã vsq; ad paruũ digitũ pedis cui⁹ rõ est vt dicit cõstan. qꝛ a scia ꝑ medium coxe ꝛ tybie dirigitur neruus ad cauillã pedis exteriorem. ꝛ deinde vsq; ad paruũ pedis digitum. ꝛ ista est causa quare in passionibus scie doloꝛ extẽditur vsq; ad illuꝝ digitũ. inde est ꝙ qui hñt calculũ in renib sentiũt eodẽ loco pedis formicationem et vomitationẽ ꝓpter neruu opilationẽ. Unde nõ ꝓsunt spũs debito modo currere ad illum locum. Doloꝛe aũt qñq; est in vna pte qñq; in vtraq; sed peioꝛ est in sinistra q̃ qñ est in dextra. cui⁹ ratio est qꝛ in dextra pte maioꝛ est caloꝛ. qui materiam ibi collectam facilius digerit ꝛ dissoluit q̃ in sinistra vbi est minoꝛ caloꝛ ꝛ materia est magis ꝓpacta. In hac passione minoꝛ est doloꝛ pulsatio ꝑcutiens ꝛ aꝛdoꝛ maxime in iuuenib caliꝺ cõplexionis. maxime qñ caloꝛ est in cã ꝛ valet in illo casu minutio sanguinis in sophena vena scz que est sub caulla. patiens itaq; est purgãdus ꝛ sanãdus sicut in arthetica. Cauere aũt debet omnis sciaticus sicut ꝛ arthiticus a nimia plenitudine cibi ꝛ potus ꝛ ꝑcipue a coitu quia maxime acuit reuma ꝛ impedit digestionem ꝓpter spirituũ ꝛ puri sanguinis dꝛditionem vt dicit cõstan. Purgetur itaq; primo coꝛpus interius ꝛ tunc localia ponãtur exterius. aliter enim parum ꝓdest medicina exterius nisi materia que moꝛbi est cã prius intrinsecus minuat. vt dicit cõstan. dyascoꝛides quoq; dicit multuꝝ ꝓdest sciaticis si fomentatus fuerit locus doloꝛis cũ calido fimo bouis. ꝓterea enim dꝛficcat maxime si cum galbano ꝛ ture ꝛ aceto fuerit resolutus

Capituluꝝ. LVIII.

De podagra

Podagra fm constan. est doloꝛ pedũ ꝛ maxie calcanei atq; plante cũ distẽsione nerui atq; pulsatoꝛe. Hascitur aũt ex malis humoꝛib ad calcaneuꝝ descendẽtib ꝙ si fuerint frigidi et grossi nimia fit extensio atq; tumoꝛ. ꝛ nõ multũ pũgituꝝ doloꝛ. nec põt tñ magnus fieri

tumor. qz pedes spoliati sunt et denudati a carne z ideo nō pñt multū tumescere. tumor ei nascit in carnosis membris. hec passio nascit in suauē vitā ducētib et quietā q̄ paz se exercitat. q̄ a superfluis humoribz corpa nō emūdāt maxime cū multū comedāt atq̄ bibāt. ex talibz enī generātur superfluī hūores q̄ reumatizāt ad pedes et maxie q̄n sunt debiles superfluā materiā expellere nō valētes et maxime hoc accidit ex nimio coitu. rotā enī cōcathenationem corpis coitus ipe mouet vt dicit. ostan. et calefacit et ideo mouet hūores et laxat neruos et rūpit. Vñ accidit q̄ eunuchi nō podagrizāt. qz non coeunt. silr nec pueri nec mulieres nisi raro z hoc qz mēstruis expurgātur. Vñ ypo. mulieres non podagrizant nisi forte mēstrua defecerit. Dec infirmitas aduenies iuuenib vere in. xl. diebz curat. Is si in autūno aduenerit z durauerit vsq̄ ad hyemē difficile erit eā curare vt dicitur in amphor. cui⁹ rōnem reddit cōmētator fm iudiciū astrologie sic. prima inquit etas lune calida est z humida. scōa est calida z sicca. tertia frigida z sicca. q̄rta frigida et hūida. In prima itaq̄ etate p caliditatez dissoluit materia p hūiditatē diffundit. In scōa etate z quarta ꝓseruat ipsa materia. In prima aūt etate lunatōis seq̄ntis; pfecte digerit. Vñ in scōa etate lunatōnis calide z sicce ex toto materia ꝓsumit z infra. vi. septimanas q̄ sunt. xl. dies plena fit curatio maxime i estate. in autūno ei et in hyeme materia est nimis cōpacta z inobediens digestioni. Materia igitur hui⁹ passionis primo purgef. deinde frigidis exterius in principio repercutiat. nō enī sunt calida z dissolutiua ꝓponēda in principio cū sit cā reumatica et si materia sit frigida ne reuma plus irritet. z ideo vtēdū est in principio repercussiuis fortioribus in causa calida z remissioribz in frigida ne forte materia indurescat. deinde apponētur suffumigatōes fomēta z vnctōnes calide vel frigide put materia tunc requirit. leui dieta et rpata patiēs vtatur. a coitu sup omnia caueatur. leue et mediocre exercitiū iniungatur.

Capitulum lix.

De apostemate

Apostema est superfluor humorum in membro aliquo collectio putrefactionē faciēs et tumorē. vt dicit. cōstan. Cōtingit aūt membr apostemari aliqñ ex cā exteriori. vt dicit. ostan. sicut ex percussione. vulnere. casu. fractura et cōcussione. ab omnib enī talib mouētur humores et ad locū sepe ꝓfluūt patientē q̄ mutuo se ꝓcalcātes calefiūt z putrescūt. Aliqñ aūt ab interiori. s. ex abūdantia humor corruptor q̄ sepe ꝓfluūt ad locū aliquez et ꝓcurrūt et hoc dupliciter fit. qz aliqñ ex adunatōe materie in ꝓprio membro. aliqñ ex fluxu materie de vno membro ad aliud. z talis fluxꝰ plures sunt cause sicut dicit. ostan. prima ē fortitudo membri expellentis. qz q̄daz membra principalia et nobilia exonerāt se a superfluis sicut cerebr ab humore flematico se exonerat atq̄ fumo. Scōa cā est debilitas membri recipiētis. membra ei debilia recipiunt superfluitates a superioribz fortioribz descendētes sic cutis caro cē. Tertia cā est multitudo humor q̄ cum sint superflui i maioribus venis refundunt ad minores membror ꝓsimiliū eēntiā subintrātes z q̄ superfluit ad nutrimētū fluit ad membr z dauid principalis via z fac apostema. Quarta ē largitas meatuū p quos facile fluūt humores de membro ad membr. Quinta cā est liquiditas hūor z subtilitas q̄ ō facili motu faciliꝰ diffundūt z diffusi i aliquo membro recolligunt z ibi artitudie membri coartati ꝓcalcant z ad putredinē disponūt. Sexta cā ē suppositio membror. naturalit inferiora membra recipiunt superfluitates supior membror sic membra capitis deponunt suas superfluitates q̄nq̄ ad lacertos z venas gutturis z fit squinātia. q̄nq̄ ad membra pectoris z fit pipleumonia z pleuresis z sic de aliis. Fit aūt apostema ō mō dū humores quātitatiue peccātes z a calore ꝓsumi vel a virtute expelli non valentes recepti i cauitatib membror ebulliunt z putrefiūt z sicut pasta in furno posita ab igne desiccatur i superficie crustulam quadā recipit sub qua manet hūor

ita collectus p̄ calorē ebullitionis quā dam crustulā facit sub q̄ latet hūor putrid⁹ atq; tumet ⁊ talis tumor ꝺr apostema et aliqñ fit ex venositate et ꝺr bubo. aliqñ ex hūore simplici sic ex sanguie fit fleumon. cui⁹ signa sūt rubor ex calore sanguis duricies ꝓpter multitudinē ⁊ calorē aquosiora ꝓsumentē. pulsus. i. salt⁹ ꝓpter ventositatē siue fumositatē impellentē dolor ꝓpter extensionē calor ꝓpt calidā naturā tumor ꝓpter materie multitudinē. Fit etiā sic apostema ex simplici co. rub. ⁊ ꝺr herisipila. i. sacer ignis p̄ antifrasim. Fit ⁊ aliud ex colera pura ⁊ corrodit membr cui insidet ⁊ ꝺr a medicis herpes estiomen⁹ quasi seipm̄ corrodens Fit cōsimili mō apostema ex fleumate et ꝺr zimia siue palus. q; sicut in palude ē multū superfluitatis et limositatis ita in hoc apostemate cui si impresseris digitum cedit impressioni. q; p̄ fluxibilitatez digito impimenti cedit et in medio foramen apparet quasi signuz foramis sed postea remoto digito dū materia redit ad medium totū illud iterꝫ adimplet. Istⁱ⁹ apostematis sunt signa albedo. q; materia est alba ⁊ mollicies. q; materia liquida ⁊ dolor lentus q; materia frigiditate sua minuit sensibilitatē. Contraria sunt signa in apostemate ex colera rubea. q; calor est multus cū materia valde calida. rubea cū citrinitate. q; colera non est rubea sed crocea. magnitudo adest doloris ⁊ pūcture q; materia est acuta. ex melācolia fit apostema et si materia tota fuerit extra fit sclirosis si ptim intra vel partem extra fit apostema. qđ ꝺr cancer ad similitudinez cancri. sicut enī in cancro dorsum eminet ⁊ brachia sunt extensa in lateribꝰ. ita in hoc apostemate quidā est tumor vice dorsi. ramusculi vo pumorū sunt huncinde expansi vice brachiorum paulatim etiam serpit corrodendo carnem ⁊ nervos sensibiliter ad modū cancri. Unde signa illius sunt ingens duricia. q; cū materia sit terrestris ⁊ melācolica multū est cōpacta. color est luuidus q; materia nō est ex toto nigra. dolor est pauc⁹ aut nullus ꝓpter eⁱ⁹ insensibilitatē q; materia duas hz mortificatiuas q̄litates. s. frigiditatē ⁊ siccitatem. corrodit aūt semp carnē sanā et corrūpit vsq; ad radices nervoz et etiā inficit ipa ossa q̄ attingit ⁊ ideo morbꝰ iste pestifer ē ⁊ difficilim⁹ ad curandū. Inter ista aūt corrosiua apostemata talis ē ordo. q; noli me tangere cancrosum est apostema in facie et corrodit paulatim sed min⁹ alijs. Cancer vo magis. adhuc magis lupus. maxime vo herisipila. fistula vo non corrodit sed putrefacit interi⁹. carnē. s. et nervos ꝓtrahit ad saniem ⁊ q̄nq; corrūpens nervos dissoluit ossa. Accidit aūt frequēter ex vulnere male custodito quando suppositū os sanie inficitur. Unde nutrimentū aduenies in sanie cōmutatur sicq; rumpit superficies ⁊ fluit. aliqñ aūt ꝓsolidat aliqñ iterꝫ rumpitur ⁊ si fuerit multū inueterata vix curat. In circuitu aūt vulneris sepi⁹ multa orificia inueniūtur ⁊ oriunt. Habet ei fistula interius vulnus ꝓfundū. in superficie vo angustū atq; artū. Cancer vo econuerso exteri⁹ multū p̄ interi⁹ angustat. ⁊ ideo difficili⁹ est ad curandū. Aliqñ nascit fistula ex reumate siue vulnere p̄cedente aliqñ ex apostemate male curato ⁊ materie qñ numū humectat ⁊ fiunt diuersa foramina aquā diuersi coloris emittentia mō albā mō citrinā. et si foramina i vno loco claudunt in alio nascūt. Sūt ⁊ alia apostemata q̄ ex oppōsita materia generāt vt p̄ in antrace quē ꝓst. vocat carbunculū. q; vrit vt carbo. Fit aūt de materia valde furiosa venenosa ⁊ ō materia cōpōsita qō patet p̄ lineas diuersorum colorꝫ. Habet enī virgulatā formā et sunt ibi quedā rubee linee sanguinee et quedā crocee ⁊ colerice. quedā subalbide ⁊ fleumatice. quedā luuide ⁊ melācolice. quedā flaue a salso fleumate ⁊ sic de alijs humoribꝰ innaturalibꝰ. Signa autem antracis sunt dolor intolerabilis arsura et punctio in profundo in capite apostematis pustula quedaz oritur siue vesica p̄tendens calorem attestantē humori dominanti. In colorazione aūt virgulata forma diuersis coloruz lineis distincta. videtur etiaz quasi trahi ad fūdum cum quodam filo adherente super

ficiei vesice in medio. Ad curationē ita q3 apostematum solent apponi in princi pio repercussiua nisi materia fuerit fu riosa et venenosa vt in herisipila ⁊ antra ce. nam in talib3 nō sunt apponenda rep cussiua. sed potius mitigatiua ne mate ria venenosa repcutiat ad interiora mē bra ⁊ maius inferat nocumentum. ⁊ein de quādo apostema est in statu solēt ap poni soluciua remollitiua ⁊ maturatiua apto ꝯo apostemate siue rupto ⁊ educta sanie insistendu3 est mūdificatiuis tan dem ꝯsolidatiuis et bone carnis regene ratiuis. Eld alia apostemata quoꝝ sin thomata sunt prioꝛa ad fortiores medici nas p̄cedendū est sicut ꝯ cancrū et fistu lam ⁊ hmōi ibi fm materiā peccantē pa tiens primo interi⁹ est purgand⁹ ⁊einde localib3 remedijs insistendū. ⁊ta cancꝛ ꝯo vtiuis ⁊ carnis mortue corrosiuis est vtendū. contra fistulā vesiccatiuis et cōsumptiuis ac sanies mūdificatiuis q̄ si nō p̄sunt cyrurgie cōmittant. tuti⁹ enī est vt aliqua pticula corpis sani corru pta vtaf vel p̄cidaf q3 reliqua ps in po sterū corrūpat. Contra apostemata ꝯo venenosa sicut ꝯ antracē cito ⁊ caute ē re mediū apponendū qua cito interficiūt nisi celer⁹ succurraf. Consiliū igif est vt in principio si aliud non impediat. fiat flebotomia in eadē p̄te in⁹ p̄ximiori fōte loci collectōnis. minuere ei in p̄te opposita in tali casu nō est tutū ne mate ria trahat ad corp⁹ vel ad membrū nobi le cū sit venenosa. tūc necesse est vt tyria ca cū vino calido p̄ os offeraf ⁊ sup locū doloris liniaf q3 si p̄bata fuerit tyriaca ⁊ vt⁹ fuerit antrax materiā siccā ⁊ vene nosam extrahet et ita vesiccabit q3 pote rit ipsam puluerizare ad modū cineris et tunc recens est apponenda sepius do nec rumpatur apostema quo rupto non est timendū periculū. Idem facit vitel lū ouī cū sale pistatū ⁊ frequēter apposte mati appositū. dolorē enī mitigat ⁊ apo stema rumpit vt dicit cōmentator.

Capitul. LX.

De vlcere

Vlcera dicuntur quedam vesicu le que ex intercutaneo humore sepi⁹ in corpore vndiq3 oriuntur et vocantur a cōstan. in fine viatici vlcera eo q3 in su perficie cutis acumie humoris faciunt solutionē ꝯtinuitatis quoꝝ materia est subtilis humiditas sanguinis vel colere ab interioꝛib3 ad exterioꝛa vi nature vel sinthomatis vsq3 ad exterioꝛem corpis supficiem vemādata. Talia vlcera cutē vefedant p̄uritum ⁊ titillationē in car ne generant. cutem a carne eleuāt ⁊ ali quādo si ꝯtinua sunt lepre periculū p̄co nizant. qui ab eis liber esse vesiderat in⁹ terius purgari a supfluis calidis ⁊ infe ctiuis humoꝛib3 nō omittat. ⁊einde bal neis siccis et mediocriter cōsumptiuis fm qualitatē ⁊ quantitatē humoris car nem ⁊ cutem vlcerātis se exponat. a cra pula ⁊ dieta numis laxa se ꝯineat. labo ri ⁊ exercitio se nō subtrahat.

Capitulum LXI.

De pustula

Pustule siue papule dicūtur que dam apostematice collectionis supfluitatis in exterioꝛi corpꝛis supfi cie minutatī ⁊ p̄ticulariter generate na tura sibi supflua et nociua ad exterioꝛa corpis expellente. que sepe a supfluitate pabuli corpis ⁊ nutrimenti pullulant. ⁊ ideo merito sapientes pustulas siue pa pulas eas vocant vt di. Remigi⁹. ⁊ ideo dicūtur pustule q3 sunt quedā parue ve sice vel vesicule putredinis virulente et ventis intrinsecus cōtentiue. vt dicit Isi. ⁊ etiā constā. Dicuntur aūt pustule variole in puulis. ⁊ etiam aliquando in adultis. in puulis autem rales pustule sunt salutifere ⁊ future sanitatis p̄nun cie vt dicit cōmentatoꝛ ibi. Variole de sanguinis putridi nascūtur coꝛruptōne ac. Si enī in paruulis vel adolescenti bus nō erumperent de futura lepꝛa esset in posterum formidandum. Fiunt enī in paruulis ex sanguine menstruali quo i vtero alebantur. qui vi nature expellit ad exterioꝛa ⁊ sic futuro periculo libe rantur. Similiter cōtingit in adultis ⁊ in senibus in febre circa crisim tales pu stulas erumpe vi nature materiam fe

bris ad exteriora expellēte ꝛ ideo nec in istis nec in illis velet fieri repcussio ne materia trāsferatur intus cū sit qdam modo furiosa. circa oculos tñ faciēda ē in hoc casu leuis pcussio ne sanies pustule aliquā ledat tunicā oculi vel pupillaz Jn omnib etiam alijs locis cautus medicus trahit talē materiaz ad exteriora quātū pōt ptercp̄ circa oculos. ibi enim est materia repcutiēda ꝛ ad alias vertēda ne ex furiosa ꝛ violenta materia tenera ledat substantia oculoꝝ. Laueat etiā nutrix vel medic' tā in puero q̄ in adulto ne taliū pustularū vesicule vel ꝓpter pruritū vel ꝓpter aliud rumpantur seu apiant ante temp' maxime circa faciem ne ꝓpetuo deformes remaneant in facie cicatrices. Alijs multis de causis pustule in corpe oriunt nūc ex materia fleumatica albe ꝛ molles ꝛ fluide. nūc ex materia colerica aspere pungētes ꝛ dure. nam coleric' humor inter carnē et cutem diffusus suo colore ꝛ acumine cutē aperit ꝛ mordicat et infinitas pustulas in cutis superficie generat ſ̄ pue sunt ac modice ad modum grani milij. ꝛ ideo talis passio sic vocat ab auctoribz herpes milij vel granulosus. Undecuq̄ ꝓueniunt tales pustule si sunt frequētes et continue primo expedit vt materia peccans debita purget medicina. deinde si corpus fuerit plectoricum fleobotomet̄ siue ventosetur debitis balneis deficcatiuis et consumptiuis ꝛ vngentis ꝛgruis patiens adiuuetur.

Capitulum LXII.

De scabie

Scabies ē corruptio cutis ex corruptis humoribz intercutaneis corpi cū deformatione lesionem inferēs Sepe eni vt di. ꝓstā. natura malos hūores expellit ad superficiē corpis vt mūdificet interiora. qui si fuerint subtiles et liquidi defacili sudore ꝛ fumo dissoluūt. grossi vo sub cute pmanēt ꝛ corpi scabiem introducunt. humor vo sic inclusus inter cutē ꝛ carnem si colericꝰ fuerit ꝛ intrusus scabiē inducit siccā nō sanioſā cū fissura pruriginē ꝛ pūctura. si vo fuerit hūor fleumaticꝰ alba grossa ꝛ squamosa ꝛ sine pruritu magno scabiē facere ꝛsueuit. Scabies aūt humida sanioſa cū delectatōe pruriginosa calidū sanguinem mictū cū colera demōstrat. Frequēter āt accidit ex nimia corpis repletōe. frequēter etiā ex egritudine pcedēte. vnde viū sequit depssio ꝛ supfluitatū incremētū. Fit etiā quibusdaz inueterata scabies ex splenis vicio ꝛ talis defacili recidiuat. scabies aūt cū de siccatiuis ꝛ cōsumptiuis ꝛ mūdificatiuis intus ꝛ exterius est curanda.

Capitu. LXIII.

De impetigine

Jmpetigo est intercutanea hūoris corruptio imutationem cum pruriginē cuti inferēs. Colerica eni superfluitas quedā fumosa ab interioribz ad exteriorē carnis superficiē relecta. cutē inficit ꝛ eā minutissimis pustulis replendo scabiosā q̄si furfure dispsaz scissam ꝛ pruriginosā efficit. ꝛ hec infectio de materia colerica vel melācolica nimis intēsa aliqñ ortū trahit. vt di. cō. Et ꝺr hec passio ſpetigo q̄ titillatōe ꝛ pruritu maximo cutē ꝛ carnē ledēdo ſpedit. Dicit ꝛ serpigo q̄ ad modū serpētis serpit in cute vndiq̄ atz repit ꝛ cutē quā inficit quibusdā squamis p' scalpatōez reddit fedā. hec passio aliqñ ad modū cinguli superficiē membri vndiq̄ circūcingit ꝛ talis impetigo vel serpigo herpes cingulus a medicis nūcupat. Jmpetigo tñ differt a serpigine q̄ fit de magis impetuosa materia ꝛ ignita q̄ de colera. ꝛ ideo oblonga facit foramina ꝛ stricta. sed valde pua ꝛ semp mouet̄ sursum sicut ignis. serpigo de min' ignita ꝛ ideo nō mouet̄ sursum. sed circūcingit membra et circūquaq̄ se diffundit. Unde ꝺr quasi serpēs p gyrū Hec passio ēcurāda suffumigationibz ꝛ balneis aptiuis ꝛ cōsumptiuis mūdificatiuis ꝛ exterſiuis simul ꝛ vnguētis Jnungant̄ cuz succo ebuli zābuci lappacij fumi terre ꝛ hmōi. postea balneuz aq̄ dulcis assuescat. vt dicit constā. dicitur aūt q̄ contra hanc passionem valet sputū hois q̄dū est ieiunus. Hunc passio

ni semp̃ associat prurigo seu prurit⁹ quidam imoderat⁹ fricatōnis ⁊ scalpatōnis appetit⁹ falsam q̃ndā delectatōem ingerens ex fumo calido ⁊ acuto mordicante cutem a materia calida resoluto. falsa aūt talis delectatio ⁊ nociua est. q⁹ cutis induat vlcerationē ⁊ discōtinuationē ⁊ semp̃ in fine lesionē ingerit ⁊ dolorē.

Capitu. LXIIII.

De lepra

Lepra est membroꝝ corruptio ⁊ humor. inutiū hñs a vasis et cōplementū in fontib⁹ siue extra vasa. nā corrupto humore nutrimētali defacile corrūpunt membra q̃ ex hūoribus nutriūt Dis aūt elephātia siue lepra ſm ꝓstā. hꝫ principiū principaliter a corruptiōe melācolie. Unde dicit ꝓstan. lepra ē possio frigida et ficca nascens ex colera nigra intensa ⁊ putrefacta apparens in superficie corpis. Nascit ei ex quatuor humoribus putrefactis. sed tñ intensis ⁊ corruptis ⁊ in colerā nigram cōmutatis vt dicit ibidē. Putrefacto aūt humor q̃ bus admiscetur melācolia. ꝓpter ei⁹ qualitatem frigidā et siccā putrefactioni repugnantē non pōt ꝓpleri in venis siue in vasis quoadusq̃ incorpetur ⁊ moraz faciat in membris in quib⁹ completur putrefactio ex qua sequitur ipsa lepra. Melancolicus enī humor propter suā duriciam ⁊ compactionē longā moram expedit ad sui putrefactionem si autem in venis aliquo casu putresceret potius febrem q̃z lepram generaret. Diuersificatur autē lepra. uꝫ. modis ſm. uꝫ. humorum mutuā intermixtionē. Est enī vna species ex pura melancolia ⁊ hec p prie dicitur elephātia ab elephāte animali maximo hic vocata propter morbi maximū nocumentū quo infestat patientem. Unde hec passio durior est ceteris ⁊ anq̃z cōpactior et difficilior ad curādū et repmendū. Scda fit ex melancolia et fleumate et hec dicitur tyria vel serpentina a tyro serpente quia sicut hꝫ pens talis defacili dimittit spolium ⁊ est squamosius sic patiens talē lepram defacili excoriatur ex cutis superficie ⁊ resoluitur in quandā squamā. Tertia spēs fit ex melancolica sanguinis infectōe et ꝺr allopicia ⁊ vulpina. allopes ei grece vulpes dicitur latine cui⁹ ꝓprietas est. ꝓpter calefactionē sanguis in epate estiuo tpe vellari sic patiēs istam lepre speciē a suprcilijs ⁊ alijs pilis corpis vellari et spoliari notabiliter cōsueuit. Quarta ē species ex colera rubea corrupta in membris cū melancolia. ⁊ dicitur leonina a leone tali aiali calidissimo et fortissimo. Sed hec species lepre causat ex humore feruentissimo ⁊ sup modū malicioso ⁊ ideo more leonino corrodit et destruit ossa membra. Est igitur ex malancolia corrupta principaliter elephātia. ex corrupto fleumate tyria siue serpētina ex corrupto sāguine allopicia seu vulpina. ex colera vero rubea pessima leonina. De q̃tuor species lepre hꝫ quedā signa cōia et q̃dam specialia quib⁹ ab inuicem distinguūtur. Uniuersaliter autē hec passio talia hꝫ signa. caro in eis notabiliter ē corrupta ⁊ species imutat. rotūdant oculi et palpebre corrugātur. aspectū hꝫ scintillantem maxime in leonina angustiantur nares et ꝛhūtur vox rauca efficitur pessime in elephātia. tuberositates crescūt in corpe multa vlcera minuta ⁊ dura ⁊ rotūda. cruriū fit quedā insensibilitas ⁊ etiā aliox extremox. vngues ingrossant cū quadā inequalitate ⁊ quasi scabiosi efficiunt. Itē ꝛhūnt digitox articuli ⁊ man⁹ quasi aride efficiuntur. corrūpitur eox anhelitus et eius fetore sepiis sani corrūpuntur. carnis ⁊ cutis supficies redditur vnctuosa in tantū vt si aqua supfundatur nō madefiat cutis sꝫ elabitur quasi a corio madefacto. pruritum q̃nq̃z cū scabie q̃nq̃z sine scabie patiuntur. maculis varijs nunc ruffis nūc liuidis nunc nigris nunc subalbidis in corpore resperguntur. tybie illorum maculis et pustulis precipue supabundāt. nunc apparent nunc disparent nunc exterius erumpunt. nunc interius se profundant. si vo inter pustulas tybiarum semper vnam maiorem ceteris inuenetis signū est lepre cōfirmate. Signum aūt lepre maxie cōfirmate apparet in ex

tremitatibꝫ vt in pedibꝫ cruribꝫ ⁊ in facie ⁊ pcipue in musculoꝝ corpis cõsumptione ⁊ minoratõe. Preter istas oditiones lepre cõmunes qlibet spẽs lepre hz suas ppas ⁊ spẽales. Nã patiẽtes leoninam hñt colorẽ magis croceũ ⁊ citrinũ ⁊ oculos magis scintillãtes ⁊ eminẽtes et etiã multuz mobiles. Cutẽ hñt alijs asperiorẽ scissam sepe ⁊ diuisaz. pre alijs etiã sunt pruriginosi ⁊ in fine et in oibꝰ mẽbris plus corrupti. patiẽtes vo allopiciã ex toto vellant eoꝝ cilia ⁊ supcilia valde tumẽt ⁊ inflant eoꝝ oculi ⁊ valde rubẽt. pustulas in facie ruffas hñt. ab eoꝝ pustulis sanguis cum sanie sepe manat. nasus i talibꝫ ingrossat ⁊ deficit odoratus. fetet valde eoꝝ anhelitꝰ ⁊ maxime corruptõez sustinẽt i gingiuis. patiẽtes tyriã tuberositates ⁊ pustulas hñt molles. mollẽ et subalbidaz hñt cutẽ ⁊ tumidã et qdammõ relucentẽ squamositatez nõ modicã et pedicularij vermiũ multitudinẽ has ⁊ alias pessimas hñt oditiones q̃ ex fleumate corrupto originẽ ducunt vt sputa immunda viscosa ⁊ sanguinosa ⁊ nares obturatas ⁊ hmõi. oculi eoꝝ lacrimant ⁊ fluunt. pter superfluitatis humidã resolutõez. putrefactõez patiũtur. labioꝝ ⁊ giguaz ⁊ trachee arterie patiunt asperitatẽ ⁊ efficiunt rauci sanguis post fleobothomiã in liquã reflunt substãtiã illud aũt qõ est solidũ est albũ vel subpallidũ cũ lauat cito coagulat ⁊ in multa quãtitate. patientes vo elephantiã colorẽ hñt emulũ. facie plumbeã. cilioꝝ patiũtur vellatõez. oculi eoꝝ rotundãtur. nares ostringũtur. musculi consumũtur. ⁊ hoc est cõmune in omni lepra in sica plus q̃z in humida. in sensibilitatem maiorũ digitoꝝ pcipue patiũtur. tarde venit ad augmentũ. sed cum venerit inducit fissuras. sanguis extractus liquidi coloris vel subnigri cito coagulatur ⁊ quãto magis fricatur tanto magis veni gratur et induratur. in medio sunt qsi vene alte. vel quasi rami nerꝝ ⁊ illud est cõmune in omni lepra. Fiascatur lepra a causis varijs preterq̃z ab humoribꝫ predictis sicut ex cohabitatione et conuictu et frequenti confabulatione cum leprosis. cõtagiosius enĩ est morbus alioꝝ infectiuus. Accidit etiam ex accessu ⁊ coitu mulieris statim a leproso precognite. quãdoq̃z accidit ex primis generantibus vt ex corrupto sanguine leprosi generãtis. Unde hec cõtagio quasi iure hereditario transit ad ipsam. plẽ. Aliquãdo etiã accidit quãdo concipitur fetus tempe menstruoꝝ. vel quãdo ex corrupto lacte mulieris leprose nutritur fetus. Aliquando accidit ab extrinseco sicut ex aere corrupto et infecto ex mala dieta vt ex cibis melancolicis nimis frigidis ⁊ siccis vt ex carne bouina. asinina vrsina et hmõi. Aliquando accidit ex cibis nimis calidis vt ex nimis diurno vsu fortis alliate piperate et hmõi. Aliquãdo accidit ex cibis corruptis ⁊ corruptioni obedientibus vt ex carne porcina granulis infecta ⁊ supseminata et vino impuro ⁊ corrupto. Aliquãdo ex morsu alicuiꝰ reptilis humoꝝ et mẽbroꝝ substãtiaz corrũpentis. Istis ⁊ alijs modis sepe vicij lepre in humano corpe generat sed quocũq̃z modo generat vir est curabilis nisi diuina manu postq̃z pfecte cõfirmat palliari. tñ potest ⁊ pcaueri ne destruat ita cito. Caueat itaq̃z patiens a nociuis pcipue a cibis melancolie generatiuis ⁊ etiam a cibis incensiui sanguinis. subtili ergo dieta ⁊ conuenienti nutriatur nõ corruptibili neq̃z cõuertibili Si aũt sanguis sit cãvt in allopicia primo dz fleobothomari. deinde purgari debita medicina. in alijs aũt spẽb primo debet pcedere farmacia et deinde si necesse fuerit seq̃t fleobothomia aliter ñ. q̃a aliq̃ noceret. vt di. cõstan. Debitis ergo ⁊ cõgruis medicinis debet vti interiꝰ et debitis emplastris ⁊ vngentis exteriꝰ vt sint thomatibus occurratur. Ad curationez vero lepre vel saltem palliationem valet maxime vt dicit platearius serpens ruffus ventrẽ habẽs albũ. si euacuato veneno cauda. ſ. pcisa ⁊ capite ablato coctus cum porris in cibo frequẽter assumatur. eodẽ modo si vinũ in quo diu putruerit patientibus sepe ꝓficit. Hec enĩ medicina vtilis est multis morbis vt ptz i ceco de quo narrat idem q̃ vxoꝝ dedit ei ser

pentē cū allijs comedere ꝑ anguilla vt
eū interficeret quē lapositū comedit et
multo sudore emissio visum recupauit

Capitu. LXV.

De morphea

Morphea est macula in cute veni
ens ex nutrimenti corruptione
qđ eni lepra est in carne hoc morphea ē
in cute. Morphea aūt alia ē alba ex fleu
mate. alia nigra ex melācolia. alia russa
ex colera siue sanguīe. Ista aūt que ē ex
melācolia ⁊ fleumate difficilis est ad cu
randū sed ista que ex sanguīe facilior est
ad curandū. Tūc aūt morphea incurabi
lis est qñ cutis faciei pūcta acu sangui
nem non emittit. Si vo sanguis fuerit
subsecut' curabilis iudicatur. Morphea
igit tota in cute est sed lepra in carne ⁊ i
cute. Hec eadē infectio parum differt a
gutta rosea que inficit faciē q̄busdā par
uis ⁊ mollib' pustulis q̄ ex viscosis hūo
rib' sanguineis ⁊ colericis in cutaneis
generātur. Hec passio ꝓmo sanguinis
subtractione minuat' ⁊ interior humor
mūdificatōe curetur. deinde subfumiga
tione ⁊ balneatōe facies fomētet' et po
tis aptis materia in cutanea euaporet'
deinde mūdificatiuis ⁊ deiccatiuis loc'
patiens abluat' vngentis etiā debitis in
ungatur. Dicit etiā cōstan. q̄ ꝺ ista in
fectionē valet vnctio calidi sāguinis le
porini. Nam sanguinē in cutaneū diui
dit repcutit ⁊ cōsumit. Sup oīa aūt con
tra hmōi passionem humoris intercuta
nei valere dr fum' terre in balneis suf
fumigationib' in apozimatib' ⁊ sirupis
potui ei datus scabiem pustulas ⁊ pu
riginem mundat humores supfluos in
ter carnem ⁊ cutem deiccat vel ad leprā
dispositos iuuat.

Capitu. LXVI.

De veneno vipere

Preter passiones supius nomi
natas accidit homini grauissima ⁊
periculosissima mors ꝑ venenū ⁊ passio
venenū aūt cū ex tota sua specie cōplexio
ni hominis sit cōtrarium. subito interfi
cit nisi remediū citius apponat'. venenū
aūt aliud accidit ex corruptōe alvi ⁊ pu
tuū. aliud ex morsib' reptiliū vt serpen
tū ⁊ quorūdā animaliū. quor hūores ⁊ den
tes sunt humano corpi venenosi. Vene
nū aūt aliud ē calidū ⁊ siccū sicut venenū
tyri ⁊ vipere ⁊ hmōi. Quōdā aūt frigidū
⁊ siccū vt scorpiōis quodā frigidū ⁊ hūi
dū sicē aranee. venenū aūt ꝓpētis varia'
in malicia. vt di. Auic. in. c. ō venenosis
Dā venenū masculinū fortis' est ⁊ acutis'
q̄ femininū. cū femininū serpētes plēs
hnt dētes q̄ masculi et iō putant' veterio
res. vt di. auic. Item venenū senū pei' ē q̄
iuuenū ⁊ magnor q̄ curtor ⁊ eoꝺ genere
⁊ acutis' ē illor q̄ hitāt i mōtib' ⁊ i siluis
q̄ illor q̄ hitāt iuxta littora ⁊ iuxta aq̄s
Item pei' ē venenū qđ effundit' a vacuis ⁊
a ieiunis q̄ repletis. Item veteris' ē ⁊ acu
tius i estate q̄ i hyeme. citi' ei ⁊ facilius
pūgit serpētes i meridie q̄ i mane ⁊ in
die q̄ i nocte. q⁹ calore resolui' venenū
vsq̄ ad extrema ⁊ i frigore i frigido tpe
q̄si i vno loco ꝯgelat'. Venenū aūt tyri et
vipe et alior quorūdā serpētū q̄uis sit
calidū accidit tñ mortis ab eis stupor ⁊
frigiditas ꝓpter mortificatōez ⁊ extinctō
nem caloris innati ꝑ ꝓtrarietatē veneni
Calor ei naturalis sua sparsione ⁊ infla
matōe calefacit corp' q̄ repsius et quasi
extinctus vi veneni extremitates calefa
cit. vnde venenū calidū nō aggregat san
guinē cordis calidū. sed resoluendo calo
rē innatū. mortificat ipm. Venenū autē
regli ⁊ basiliscī tāte est violētie q⁹ adhuc
exīs in corpe adurit totum sup qđ inci
dit. Unde i circuitu cauerne eius nihil
crescit nec virescit. Aues volātes ex op
posito cauerne sue subito interficit. nec
aial sibi appropinquās stupescit nec mo
uetur. sed solo veneno aspect' eius flatu si
ue sibilo cadit vel morit et ille quē mor
det liquefit ⁊ inflat' ⁊ emittit vie' et subi
to morit. tante etiā fortitudinis ē vene
num reguli. q⁹ etiā si hasta eū tangeret
ꝑ haste longitudinē venenī sentires vio
lentiā sicut narrat Auic. de quodā q̄ cū
lancea tetigit vermē talem in india ⁊ sta
tim cecidit mortuus cum animali suo.
Signū autē lesionis ipsius basiliscī est
subita trāsmutatio corpis in viridē co

lorem ⁊ mors inopinata. In loco vbi regulus cōmorat venenū aspidis pnicio/sissimū est. Interficit ei sepe infra duas horas vel tres. Cuius morsus signa sunt ista. coloris cutis subita alteratio singulus multiplicatio. membroꝝ repētina in/frigidatio vomitio. et palpebraꝝ pfūda clausio. siti puocat imoderatā. vidz patienti q moꝛiē sola siti. Venenū etiā cuiusdā aspidis q dr spuēs eo q interficit p sputū suū ita est violentū q interficit omne viuū qđ tāgit illud sputū. interficit enī pius q̄ sentiat. Sentit tñ lesus dolorez in pncipio circa viscera ⁊ accidit venēatis tenebrositas oculoꝝ et clausio ⁊ pfunditas somni cū spasmo ⁊ torsione colli ⁊ pulsu inordinato nec valet ꝺ illꝺ venenū aliq̄ medicina nisi sola cōbustio membri in quo ē. vel pāsio membri. qz ꝺbustio exurit ⁊ ꝺstringit meatꝰ ne venenū valeat ad coꝛ penetrare. Venenū etiam draconis multū ē venenosuz ⁊ maliciosum. cuius venenositas maxie ē in cauda ⁊ in felle. Illud venenū sequit maxima grauitas corpis. inflant labia et accidit ptigo ⁊ tenebrositas oculoꝝ ⁊ destruitur cō motꝰ fit inordinatꝰ ⁊ debilitas vtutis subsequit. Venenū scorpionis ē mortifer̄ nisi citꝰ occurrat arsura ⁊ pūctura generat circa membꝛ vbi ē pūctura ⁊ cuz puenit ad coꝛ patiēs syncopizat ⁊ resoluitur in sudoꝛē. tāde ꝺstringit coꝛ ⁊ sua frigiditate ꝺgelat et quo sequit mors ⁊ destructio aialis. quere infra. de scorpione li. pen̄.

Capitu. LXVII.

De morsu canis rabidi

Morsus aūt rabidi canis est mortifer ⁊ venenosus. Hā vt di. cōstā. canis frigidꝰ ē ⁊ siccus cui colera nigꝝ dñat. q̄ mutata ⁊ putrefacta ⁊ dominās corpi canē efficit rabiosum. Fumositas enī resoluta ex nigra colera tā incēsa inficit cerebꝛ vñ cū discurrit ad diuersas ptes eas inficit ⁊ efficit venenosas. vñ cū aliquē momorderit eiꝰ saliua venenosa subintrāte locū morsionis inficiūtur humores ⁊ spūs ⁊ ꝺhīt venenū infixum ad locū ꝺsilez sue generationi. s. ad cerebꝛū ⁊ efficit homo rabiosus q̄ si aliū momorderit eū inficit ⁊ etiā rabidū illū facit. Vñ tale venenū ē sūme piculosuz tū q̄ diu latet. tū q̄ se multiplicat. Aliqñ etiā latet vsqꝫ ad āni reuolutōz ⁊ tūc eadem die ⁊ hora q̄ fuit infixū. caput petit et freneſim facit. Hāc venenositatē sensu nature peipiūt alij canes ⁊ fugiūt rabiosum ⁊ latrant sup ipm ad ꝛrendū eū vt di. ꝺstā. qz sentiūt eū sibi ꝺtrariū ⁊ nocuum. Accidit aūt hec venenosa rabies maxie in autūno. qz tūc melācolia cōne filitudis multiplicat ⁊ etiā in vere. qz p calorē tpis dissoluit et nō ꝺsumit et ita p ꝺculcatōez intēdit et egredit p̄ter naturā. Cāe etiaz venenositatis ē lingua canis rabidi q facit canē nutāte sic ebrium ⁊ apto ore ligua pendente et saliuā ꝺtinue emittēte incedēte q̄ cadēs i aq̄s ipas inficit et bibētes ex eis ydropicos efficit et furiosos. alias ꝑpetates canis rabidi q̄re infra ꝺ cane. Morsi aūt a canibꝰ videt i somnis tribilia et sūt timorosi. stupidi. sine cā irascūt. ab aliis videri timēt et etiā sic canes latrāt et superosa timēt aquā ⁊ ablorrēt. et tūc hec passiones curat hucusqꝫ ꝺstā. Sūt etiā multa alia venenosa ⁊ venenoꝝ picula. sed de his specialr mētio habetur in diuina scriptura. ⁊ ideō de alijs supsedendū ē quo ad psens opusculū ista vice. Hoc solum hic arbitroꝝ aduertenduz q venenum multa et infinita incōmoda in corpore opatur. Cum enī tota sua species nature et cōplexioni humane sit ꝺtraria q̄n p̄ualet in corpe totaz naturā distempat spūs et humores corrūpit et alterat. sua malicia ⁊ acumine. qđ nobilius ē in corpe. s. regionē cordis primo aggredit ⁊ impugnat ataleē spūm suo acumine pertit in cerebꝛo et pturbat. sensuū organa et eoꝝ opationes subito debilitat. neruos ꝺcutit ⁊ vulnerat venas ⁊ arterias inficit asperat et corrugat. torturam ⁊ arsuram et mordicationem in interioribus generat. substātialem cordis ⁊ epatis humiditatem nunc incendit. nunc congelat. nunc dissoluit. nunc resoluit. nunc penitus consumit et desiccat. dum interiora comburit. exteriora infrigi/

dat ꝛ ecõuerso, sepe corpis supficiẽ vehe
menti calore exterius afficit. ꝛ cũ poten
tiali frigore sanguinem in venis cordis
mortificat ꝛ cõstringit sui diffusione. p
mẽbra corpus intumescit nũc etiã pal
let. nũc lucet. nunc viret subito. nũc ni
gresc̃t p macularũ diuersitatẽ corpis ex
terius inficiẽtẽ supficiẽ. eius interior
malicia innotescit ꝛ abhominatõz ꝛ nau
seam horribilẽ stomacho ingerit ꝛ ipa vi
talia mẽbra acumine suo penetrat ꝛ cor
rodit. ꝓpter qõ natura eius impetũ ferre
nõ sustinens. vficit vltimo ꝛ succũbit.
corpi pdominãs humores in sui simili
tudinem cõuertit ꝛ venenosos ꝛ noxios
ipsos efficit. ꝛ ideo periculosũz est tãgere
corpa. que veneno sunt infecta. qz p eua
porationẽ sepe inficiũt ꝛ corrũpũt ossa q̃
sibi sunt ꝓpinqua. Sepe aũt ꝯtingit q̃ ve
nenũ in se cũ sit nature horribile ꝛ inimi
cũ appetitꝰ a natura nõ ꝓpter se. sed ꝓpter
aliqd dulce ꝛ amicum nature cui est ad
mixtũ. qz sepe sub specie dulcis ꝛ sapidi.
occultat ꝛ latitat vis veneni. Et ideo do
cet ꝟsta. vt hõ qui timet venenũ. nõ solũ
caueat a fetidis ꝛ amaris. verũetiã a dul
cibus ꝛ saporosis salsis ꝛ acetosis ꝛ con
similibꝫ. qz sub talibꝫ que appetit natu
ra. sepe veneni malicia palliat. Docet eti
am ꝟstan. p effectũ cognoscere q̃ vene
nũ in cibis vel in potibꝫ est assumptũ. Si
quis inquit in cibo vel potu senserit arsu
rã ꝛ sublecutus fuerit cito spasim⁹ vel tu
mor in digito vel in vngula. venenosum
est ꝛ mortale. Ex quo etiã apparet signũ
veneni in digitis ꝛ vngulis qui fiunt ex
tumositatibꝫ cordis. signũ est q venenũ
iam pualuit circa interiora ex quo iaz se
diffundit ad extrema. Et sequit ibidem
silr si ore habuerint ꝛ saliuã effluere fece
rint ꝛ labia formicauerint in lingua ar
dor fuerit ꝛ sudauerint. p cordia pstrinxe
rint ꝛ obtenebrauerint oculi. optet vt fe
stinẽt ad medicinã alioq̃n cito morient
Est igit generalis medicia ꝺ venenũ in
corpe sumptũ vt primo vomit⁹ ꝓcurꝫ ꝛ
hoc supi⁹ vel p clistere inferi⁹. venenosa
materia euacuet. deinde tyriaca q̃ vene
ni repstiua ẽ ꝛ ꝟsũptiua cu vino decoctõ
nis rutꝫ offerat et ꝺ tribꝫ diebꝫ deinde
velet purgari ꝛ balneari sm exigentiaz
veneni. ad vltimũ dz fieri flebotomia
dieta velet ordinari vt nutriat vnctuo
sis ꝛ opilatiuis meatũ ad cor ne vapor
venenosus possit ad cor exalare. valent
itaq̃ in hoc casu nuces magne ꝛ auellane.
ficus sicce. attrahũt eni venenũ ꝛ cõ
sumũt. ꝛ ideo valẽt ante prandiũ ꝛ post.
Dicit etiã ꝟsta. q multũ valet balsam⁹
cũ lacte mulieris ꝺ arsurã ꝛ dolorẽ ex re
bus venenosis. Itẽ ibidez sequit. Andro
manth⁹ dicit nullã fuisse cãm ꝟficiendi
tyriacã nisi ad destruẽdũ res venenosas
qõ tribꝫ modis fit. qz venenũ desiccat et
consumit. multa eni recipit desiccatiua.
Itẽ venenũ virtute sua expellit. qz mul
ta recipit que occulta ꝓprietate veneno
cõtrariatur. Item mẽbra ꝟfortat ꝛ ideo
eis ꝺ violentiã veneni ad resistendũ vi
res attribuit. multa enĩ recipit cõforta
tiua. Et si tyriaca haberi nõ poterit et pi
culũ est in mora alleũ. vt dicit ꝟstan. ꝟquas
setur ꝛ vsq̃ ad dissolutionẽ cuz galline
crassa decoquat ꝛ ius det ad bibendũ. vene
no ei repugnat ꝛ miro mõ interiorẽ arsu
rã mitigat ꝛ iõ tyriaca rusticoꝝ alliũ nũ
cupat. Sine alleo dz valere ius galline
sm ꝟstã. Dicit etiam i libro de simplici
medicina. quedã repugnãt veneno ipm
attrahẽdo ab interioribꝫ calore et subti
litate substãtie sue sicut gallus ꝛ gallina
fissa. supposita venenoso morsui. Que
dã repugnãt similitudine ꝛ subtilitate
substãtie sue. cõtra substantiã veneni. et
ideo sua similitudine venenũ ad se attra
hunt vt caro tyri quadã ꝓprietate occul
ta. Repugnãt etiã queda cõposita ꝛ sim
plicia efficacia ꝛ ytute. sicut calamentũ
succus caulis. orobi. grana citri. ypericõ.
nasturciũ. rutha. sal. porrus aristologia.
nuces comeste cum ruta. radix aspagi ꝛ
semen eius. balsamũ. acetum. sanguis le
poris. lac asine. vrina puerorum. hyen⁹
testiculi ceruini et asinini. siccati ꝛ bibi
ti. castoreum. alleum. gentiana menta.
dyptanuz et multa alia infinita. Quia
enim multa sunt venenoꝝ pericula ideo
diuina bonitas multa supaddit antido
ta et remedia. sed ista exempli gratia ia
sufficiant

Capitul. LXVIII.

De remedio ꝫ morsum canis rabidi

Contra morsum canis rabidi et
c alioꝝ venenosoꝝ animalium so
lent a pitis vulnera cū igne vel
ferro diuidi ꝛ purgari vt sanguine extra
ctovenenū effluat. solent apponi sāguisu
ge ꝛ ventose vt venenū ab interioribꝫ ex
trahatur. Interius solent dari ista que
veneno repugnant. siue sint simplicia si
ue composita vt tyriaca exterius supꝫ vul
nera ꝛ similia cathaplasmentur. sicut nu
ces pistate cum alleo rutha ꝛ sale. valēt
eni nuces comeste. ꝛ supra morsum posi
te. Cum ꝓdictis dicit dias. ꝙ cancri flu
uiales habent occultā virtutem contra
hoc venenū. Et ideo docet Constan. tali
bus dare tyriacam cū aqua cancrorum
fluuialiū. Cinis etiam cancroꝝ cum gē
ciana singulare est remedium contra hu
iusmodi morsus vt dicit idem. Et etiaꝫ
contra hominis morsum rabidi specialiꝫ
ter valent ista. scz succus caprifolij. cepe
rutha. nuces. allia. sal. frondes ficꝰ. mēn
ta. ozobum. Hec omnia vel aliqua cū ace
to et melle talibꝫ morsibꝫ salubriter ap
ponūtur vt dicit Constan. Hec eni om
nia venenū attrahunt ꝛ sua caliditate et
siccitate dissoluūt destruūt ꝛ consumūt.
contra morsum et punctura scorpionis
oleum in quo submergitur vel decoquiꝫ
tur scorpio super punctura appositum
summū remediū est. Item si accipiatur
idem scorpio vel alius ꝛ cōtritus siue pi
status super vulnus apponatur vtilissi
mum est. reuertitur eni venenū infixuꝫ
ad corpus. vnde exiuit. Item dicit Cō
stan. ꝙ multū valet butirum bouinū cō
tra venenuꝫ scorpionis. Nam butirum
vnctuositate sua opilat caliditate dissol
uit ꝛ consumit. siccitatem humiditate
sua mundificat et abstergit. Butiruꝫ er
go comestum opilat meatus ne fumus
veneni ad cor ascendat. valent etiā can
cri fluuiales si eorum cinis vel ipsi cocti
vel assati sub ciere dentur cum lacte asi
nino vt dicit Constan. Ad idem valet
castoreum ꝛ sulphur vt dicit idem vtrū
qꝫ eni calidum est ꝛ siccum in quarto gra
du. et ideo valet contra venenum frigi
dum. quia dissoluunt caliditate ꝛ consu
munt siccitate. Contra morsuꝫ colubri
serpentis ꝛ vipere venenum primo vento
sis vel alio modo de vulneribꝫ vel punctu
ra subito extrahatur. Tyriaca cum vino
decoctionis genciane vel rutheꝫ vel mēte
offeratur. circa locuꝫ. ꝛ supra vulnus ty
riaca apponatur. Idem fiat cū allio sa
le contrito vel cū rutha si defuerit tyria
ca. ꝛstringatur fortiter in principio mē
brum in quo sit morsus vel punctura. ne
possit fumus venenū libere erumpere ad
interiora ꝛ interius cū veneno repugnā
tibus occurratur. dicit eni Constan. ꝙ
contra hmōi venenū valent cerebrū gal
line ꝛ fumus agninus ꝛ succus de frondi
bus malozū granatoꝝ. dissoluit eni ista
venenū ꝛ ꝓparant cōsumptionē. vt dicit
cōmentator. Hec de venenis ꝛ eoꝝ reme
diis nunc sufficiant.

Capitulū. LXIX.

De medicina

A Do exhibenda contra varias in
firmitates ꝛ pericula debita ꝛ cō
grua remedia indiget prudēs medicus
circūspectione maxima et cautela. nihil
eni plus impedit salutem infirmoruꝫ qꝫ
ignorantia ꝛ negligentia medicoꝝ. quia
igitur ex parte medici exigitur vt nihil
omittat de contingentibꝫ. necesse est vt
his que ad medendi pertinent industriā
diligens sit ꝛ in omnibꝫ circumspectus.
Oportet itaqꝫ medicū ad hoc vt efficaciter operetur cognoscere cōplexiones hu
manaz cōpositiones ꝛ cōmixtiones tam
membroꝝ qꝫ humoꝝ. dispositiones tem
porū. ꝓditiones sexuū ꝛ etatum. Alia est
medicina exigitur in hyeme. alia in esta
te. alia in morbi inchoatione. alia in sta
tu. alia in declinatōne. Alia exigit etas
puerilis. aliam decrepita vel senilis. ali
am sexus virilis. aliam mulebris. opoꝛ
tet etiam vt cognoscat causas ꝛ occasio
nes egritudinuꝫ. signa et accidentia sin
gularum infirmitatum. Hunc enim se
cure aliter poterit dari medicina si causa
morbi fuerit ignota. oportet ergo cogno
scere rerum medicinaliuꝫ cōplexiones.

virtutes ⁊ opationes. nisi eñ cognosce ret que medicina simplex que cõposita. que frigida que calida. que corporis sit immutatiua. que sanitatis cõseruatiua que infirmitatis curatiua que laxatiua que cõstrictiua. nunq̃ secure procedere posset in medicina. Et ideo necesse est cognoscere ꝛbarũ ⁊ aliarũ rerũ medicualiũ qualitatẽ ⁊ graduũ diuersitates que calida ⁊ sicca. que frigida ⁊ humida. in quoto gradu si vult in suo officio non errare. Jdeo oportet cognoscere morbi diuturnitatẽ. cõtrarietatẽ. simplicitatẽ quantitatẽ ⁊ qualitatẽ patientis virtutem ⁊ debilitatẽ. Nam morbi cronicus ⁊ diuturnus fortiori indiget medicina q̃ si recens esset siue nouus. Simplex etiam morbi simpliciorib et ex contrarijs compositus contrarijs ⁊ compositis ẽ curandus. Simplex eñ medicina infirmitatem composita raro curat. contra calidam itaq̃ causam frigida medicina. et contra frigidã calida. et contra mixtam mixta generaliter sunt ponenda. vñ cautus medicus morbũ ꝯgnoscens ꝑm quã titatem ⁊ qualitatem morbi ꝓpat quantitatẽ ⁊ qualitatẽ antidoti. Jtem quando videt causam morbi esse ex repletio/ne curat ꝑ euacuationẽ materie ⁊ inanitionem. quando ꝙo ex inanitione sanat per repletionẽ. Officium itaq̃ boni medici consistit in caulatum morbi ⁊ circũstantiarũ cauta inuestigatione per aspectum eñ ⁊ tactum per vrinam ⁊ per pulsum infirmitatis materiam inuestigat. Cognita autẽ causa si materia latitat in profũdo. hic vtitur attractiuis vt si materia est in remotis partibus et extremis nitit materiã ad stomachũ attrahere vt inde facilius educatur. Si vero fuerit materia dura et cõpacta. quibusdam vtitur digestiuis diuisiuis ⁊ incisiuis vt sic materia mollificetur ⁊ ad eductionem facile ꝑparetur. Completa itaq̃ digestione materie ⁊ attractione vtitur tercio quibusdam laxatiuis vt materia digesta et attracta per cõuenientẽ regione educatur vel per vomitus vel per secessum vel per sudorẽ. materia eñ conuenienter euacuata. vtitur quarto quibusdã cõfortatiuis vt natura que ex violentia medicine fuit debilitata et lassata cõfortetur. Confortata autẽ natura vtitur q̃busdam resumptiuis ⁊ restauratiuis vt illud qđ vi morbi vel antidoti est deperditum restauretur. paulatim aũt ⁊ nõ subito est restauratio facienda dieta ꝯgrua et ꝓpata. Solet eñ natura in sic euacuatis multus appetere. et ideo sepius plus accipe q̃ digerere posset nisi a cauto medico in diete regimine teneretur. Tandem ꝓpata natura ⁊ in statum pristinus restituta. decet vti quibusdam pseruatiuis ne sanatus in prius recidiuet. Talibus sunt conuenientia balnea. minutiones electuaria ⁊ exercitia moderata. talia eñ calorem naturalem excitãt. a superfluis naturam exonerant humoribus digestionẽ adiuuant et confortant. Si vero fuerit materia fluida aut nimis laxa vtitur constrictiuis. desiccatiuis et repercussiuis. Si materia vero restricta cautus medicus solet dare cõuenientẽ laxatiua. medicinam que educit humores prius dissolutos et iam constrictos. ne ibi remanentes vel ad aliam partem defluentes putrefiant et sic febrem vel aliam infferant passionem. Paulatim autem solet fieri restrictio et repercussio ne materia subito repercussa recurrat ad aliqđ membrum nobile et maiorem generet lesionem. Similiter ⁊ purgatio solet fieri per interualla ne fiat purgatio repentina. tribus igitur modis solet fieri medicina. s. dissoluendo. cõstringendo. restaurãdo. aut enim repleta dissoluũtur aut dissoluta constringuntur aut deperdita in corpore restituuntur. Relaxamus itaq̃ medicinis laxatiuis vt scamoneatis. cõstringimus constrictiuis vt achacia et opiatis. restauramus cibis et potib' nutritiuis ⁊ electuarijs ad hoc ꝓparatis Recollige igitur ex predictis breuiter q̃ medicus infirmorum domos et patrias visitat ⁊ frequenter infirmitatũ causas et circumstantias inuestigat. medicinas varias ⁊ contrarias ꝓparat. comparat ⁊ ꝓportat. infirmorum abdita membra ⁊ occulta tangere et abstergere non recusat. conualescentie ⁊ spem sanitatis

omnibus reprimittit suauiter ⁊ leuiter
prenda vtere. ⁊ incidēda incidere. se al/
serit ⁊ ne pars sana corrumpatur partē
vrit putridam ⁊ p̄escindit. volente par
te dextera in sinistra percutere non par/
cit. a sectione vel arsura etiam pro lacri
mis patientis bonus medicus non desi
stit medicine amaritudinem dulcedine
aliqua palliat ⁊ abscondit. bibit ⁊ gustat
de medicina q̄nis sit amara ne infirm⁹
abhorreat a cibo ⁊ potu egrum reprimit
⁊ refrenat. Illum suo exponit desiderio
de cuius salute diffidit penitus ⁊ despe/
rat. amaris ⁊ corrosiuis carnem putri/
dam ⁊ corruptioni dispositam amputat
ac desiccatiuis saniem fluidam mundat
⁊ depurat post mortificatiua ⁊ vritiua q̄
busdam lenificatiuis dolorem vulnerū
mitigat et mundificato vulnere locum
vulneris cōsolidat atq̄ sanat. Et quia
plus ledunt intrinseca mala q̄ extrinse
ca prudens medicus de mitigandis cu/
randis ⁊ expellendis intraneis doloribꝰ
primo curat materiam ibi duram ⁊ cor
ruptam interius digestiuus medicinis
vt oximelle vel syropo acetoso. Primo
diuidit ⁊ incidit ⁊ digerendo ad exitum
⁊ euacuationem obedientem facit. quia
sicut in principio amphoris. dicitur. di/
gesta medicari oportet ⁊ mouere nō cru
da. digesta vero materia atq̄ habili red
dita ad euacuationem eam dissolutam
medicina attractiua ab interioribus et
remotioribus partibus ad exteriora at
trahit. ⁊ ad hoc valent quedaꝫ amara vt
yerapigra yetalogodion et alia alleata.
quia amara citius penetrant ad remo/
tas partes. et extrema magis purgāt q̄
alie medicine. tercio materiam sic dige
stam sic attractam medicina cōgrua eua
cuat ⁊ expellit. caute tamen ne nimia fi
at euacuatio. nocet enim corpori quod
inde debilitatur ⁊ quandoq̄ plus de bo/
nis humoribus q̄ malis euacuatur. iu/
xta illud ypo. multum repente euacuare
aut repellere. calefacere aut infrigida/
re. fallax est ⁊ nature penitus inimicus.
Considerat autem bonus medicus ma
teriam egritudinis ⁊ locum materie. et
etiam vires patiētis ⁊ p̄m hoc variat me
dicinam. si enim materia siue humor pec
cans euacuatur. multum confert egro.
si vero non infirmus amplius molestat
vt dicit ypo.

Capitulum LXX.

De medicina attractiua

Medicina attractiua operatur per
m substantie subtilitatem ⁊ calorē
subtilitate sua facilius penetrat
⁊ calore suo attrahit siue ferrum. siue ali
quod intus fixum siue humores qui la/
titant in pfundo. Item medicina dige/
stiua est necessaria. quando materia est
multum dura ⁊ cōpacta. Incidit enim
⁊ diuidit materiam. ⁊ sic ad expellendum
aptam reddit. Et ideo opatur p̄ insciti
ua ⁊ attenuatiua. q̄ subtilitate sue sub/
stantie coopante calore partes materie
separat a parte vt patz in diureticis. Item
medicia laxatiua aliquādo purgat ma/
teriam digestam dissoluendo ⁊ attrahē
do vt scamonea recepta in stomacho fu
mum subtilē facile penetrantē a se emit
tit ⁊ humores dissoluens abominables
nature reddit atq̄ attrahit eos adiuuā
te virtute expulsiua et attractos a se eji
cit ⁊ expellit. Quedam laxant sua visco
sitate lubrificādo vt mercurial' maluat
huiusmodi. quedā vero acumine humo
res penetrādo vt euforbium. quedā sua
glutinositate cōprimēdo sicut mirabola
ni. quedam sua salsugine intestina mo
dicando vt senna. triplicas. quedaꝫ ve
ro dulcedine sua ⁊ humiditate intestina
infundendo vt cassia fistula. Item me/
dicina constrictiua opatur per frigida
grossa in substantia. Nam frigide pres
coadunātur ⁊ partium suarum grossitie
penetrare phibentur sicut galla. quando
q̄ grossos generat humores. vnde con
stringunt opilādo ⁊ virtutem retentiuā
confortādo vt esula. quedam autem re
stringunt specialiter sanguinez vt coral
lus. bolus. emathites. plātago ⁊ hmōi.
quedā ventrem vt citonia mora rosa et
huiusmodi. Item medicina induratiua
est. que vel materiam coagulat ⁊ malagi
nat. ⁊ hec opatur per valde frigida sicca.
vel hūida vt psillij semina portulaca

solatrum ⁊ similia. Item medicina mollitiua opatur p calida mediocrit ⁊ multū humida. similiter ⁊ maturatiua. Itē aptiua. vritiuā ⁊ attenuatiuā habent vtutem. apit enī meatus opilatos ⁊ attenuat viscosos humores atq; siccos et b facit per calidū atq; siccū. Item mūdificatiua opatur vel dissoluēdo vt calamētū l' mollificādo vt cassia fistula. malua vel terrestritate ⁊ siccitate sua sordes abstergendo. Sunt aūt multe alie species mediane ⁊ differentie sicut mortifica/tiua. corrosiua. vritiua. dyaforetica. repercussiua. mitigatiua ⁊ hmōi. de quibꝫ tractatur in libro de simplici medicina. Sed hec de ꝓprietatibus infirmitatum ⁊ medicinarū cōditionibꝫ put ad psens opusculū pinet sufficiant vt sic huic negocio finem imponam.

Incipit liber octauus de mūdo ⁊ corporibꝫ celestibꝫ

POstquam auxiliāte deo tractatū ē de diuinis nominibꝫ de angelorum ꝓprietatibus necnō de homine et eius partibus et accidentibꝫ et ipsius conditionibus compleuimus restat vt ad ꝓprietates mundi sensibilis quātum nobis datur de super manus apponamus. vt materiam diuine laudis ex ꝓprietatibus operationum possimus elicere conditoris. Inuisibilia enim dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur vt dicit apostolus. Et ideo aliquas mundi huius ⁊ contentorum ipsius ꝓprietates huic opusculo breui sub compendio interserere proponimus vt per humilitudinem ꝓprietatum corporalium. intellectum spiritualem et mysticum facilius in diuinis scripturis accipere valeamus. Et ꝓprietatibus itaq; mūdi inchoandum est.

Capitulum. I.

Quid sit mundus

MUndus itaq; vt dicit mercur⁹. dicitur tribus modis. Naz mundus dicitur diuinus intellectus mūdus. s. archetipus incorporeus inuisibilis et eternus ad cuius exemplum mundus sensibilis est creatus sicut dicit Boet⁹. Tu cuncta superno ducis ab exemplo pulcꝫ pulcerrimus ipse. Mundum mente gerens. similiq; imagine formans ⁊c. Secundo modo dicitur mundus vniuersitas corꝫ que celi ambitu cōtinētur vt celum in quo sydera lucent. ignis in quo omnia calent. aer in quo omnia viuentia spirant ⁊ vigent. Elqua que terre latera circūcingit. terra que omnia inferiora sustinet atq; nutrit. de quo dicit mundus ꝓ ipsum factus est. Tercio dicitur homo minor mūdus. quia totius mūdi imaginem in se repsentat. Est itaq; primus mundus eternus in diuina mente eternaliter permanens. secundus mundus perpetuus est diuina voluntate esse perpetuum ⁊ originem ex illo contrahens tercius sm quid est perpetuus. sm quid est caducus omnium similitudinem in se gerens. De primo autem mundo et de tercio in precedentibus dictum est. Hunc de mundo sensibili dicendum est Mundus igitur vt dicit marci. est vniuersitas creatorum conglobata in spere modum. Nam mundus spericam ⁊ circularem habet speciem et figuram. Nec fuit vt dicit Marcianus. alia figura mūdo ita congrua sicut orbicularis ⁊ rotunda ⁊ hoc propter vniuersitatis pfectionem. ⁊ propter illam quam habet in esse perpetuo cum suo opifice qui fine caret et principio configurationem. Mundū autem totum pbi in duas partes diuiserunt. quarum nobilior ⁊ simplicior ps superior et actiua a circulo lune se extendens vsq; ad planeticam regionem. Alia pars est inferior passiua que a luna ri globo incipit et vsq; ad centrum terre inferius se protendit. Istum particularem mundum inferior describit marcia. Mundus inquit est circulus ex quatuor elementis eisdez totis in spere modum conglobatis terram in medio vndiq; defixam eternis celi raptibus circucurrens. Eld istius mundi compositio

nem creauit diuina virtus primordialē materiaz in qua velut in quadam massa erant potentialiter quatuoz elementa non distincta sicut modo sed erant permixta. z illa massa yle a platone in thimeo est vocata ex qua diuina sapientia omnia elementa. z elementata composuit z produxit z proprijs qualitatibus in regionibus ordinauit singula z distinxit. Nam quod in illa materia calidum fuit et siccum cessit in materiam ignis quem ratione sue leuitatis diuina sapientia supius collocauit. Quod vero frigidum et siccum in summa fuit cessit in materiam terre quam sua ponderositas z compactio inferius posuit. Quod autem calidum z humidum fuit in materiam aeris cessit. Quod vero frigidum et humidum in materiam aque conuertit. Et hec duo elementa sm maiorē vel minorem leuitatem z rarefactibilem subtilitatem in medio ignis z terre collocauit. Unde istam materiam primam plato vt potuit i thimeo sic descripsit. Fuit enim yle. i. prima materia sine qualitate z sine quantitate. sine colore. sine specie. sine loco. sine tempore. inter aliquā substantiam z nullam existens. Hec verba multum sunt difficilia tamen sic exponuntur. quia dicitur fuisse sine quantitate. non quia omnino fuerit sine omni quanto. sed quia non fuit determinate quātitatis. quo ad nos sicut gigas dicitur imensus quātum excedit alios homines quātitatem. Ideo etiam sine qualitate dicitur. quia non habuit aliquā qualitate aliqua specialiter nominari. non enim potuit plus calida q̄ frigida dici. nec econuerso z sic de alijs. Sine colore. quia non habuit aliquē colorem innatū in aliquo elemento. Sine tempore fuit quia nōdum fuerāt tempora z temporuz vicissitudines quādo hec materia ē creata. Sine loco fuit. quia non habuit determinatū locum plus sursum q̄ deorsū nec plus in latum q̄ in longū. Inter aliquā substantiā est z nullā. quia nulla substantia materialis p̄cedit illā. sed aliq̄ est secuta. Materiale igitur principiū mūdi inferioris fuit illa materia inuisa scz prima materia cōmunis que omniū formaz z qualitatū fuit susceptibilis. q̄ etiā sub diuersis speciebz z formis cōseruatur. Permanet ei hec materia quo ad substātiā incorrupta cuius ptinue quo ad qualitates trāsmutabiles alteretur. quia ista materia que modo per rarefactionē manet sub forma ignis z sub igne statim p̄ condensationē induet formā aeris que prius sub specie ignea fuit ignis Et quo pz q̄ prima materia qua mūdus materialiter constat est ingenerabilis z incorruptibilis a qua omnia materialia incipiūt z in quā redeūt tanq̄ ad matricem. Mundus itaq̄ ex rebz multis oppositis z cōtrarijs est compositus z tm in se est vnus. Mundus enim vnus est numero z nō plures mundi z hoc propter materie vnitatē sicut in libro dicit de celo z mundo. Occupat enim totā materiā suā sicut ibi dicit in ca. de eter. m ū. Mundus ergo de quo hic loq̄mur nō est diuersus in se neq̄ diuisus sm substātiā cuius in ipsi⁹ partibz inuenias contrarietas. quo ad aliquā qualitatis repugnātiā. Sūmā enim z necessariā habet mundus in suo toto cōuenientiā z quasi quādā. musicā armoniā cuius in aliquibz eius partibz propter q̄litates repugnātes aliquā pati dissimilitudinē videat sic exp̄sse dicit Aug. super gen. Trāsibit aūt mūdus iste quo ad istā passibilē quā modo habet speciem z figurā. Sed p̄manebit in esse perpetuo quo ad substātiā z naturā sicut ideā asserit aug⁹. Et dicit glosa ibi. Celū z terra trāsibūt de. Math. xxiiij. Ex quo pz q̄ mūdus rōne sue mutatōis est sic̄dez admirandus. nihilomin⁹ tm propter materie nobilitatē. z forme actuale actualitatē. z per ōnis p̄ductionis z generatōis rez tam facilē potestatē nō tam ipe mundus q̄ mundi opifex deus sup omnia est laudandus. Nulla enim est tā vilis tā infima in tota mūdi machina ps siue p̄ticula in qua tā in materia q̄ in virtute z forma nō reluceat laus diuina. Nam in materia z forma mūdi quedā est differētia. sed cuius armonia est ps sūma. Nam illa ps mundi q̄ sm naturā purioz z simplicioz ē atq̄ nobilioz. vniforme habet inclinatōz z appe

titum ad nobilioris forme susceptionez et que spūalior est magis est inclinabi/lis ad formaz spūaliorē. Unde materia celestis simpliciorē ꝛ nobiliorē reddit ꝛ exigit formam ꝯz elementaris. ꝛ etiam ipsa materia celestis nobilior est ꝛ sim/plicior in nobiliori corpore vt in sole ꝯz in luna vel in mercurio vel in marte. Ma/teria enim elementaris nobilior est in igne ꝯz in aere vel in ceteris. vnde grossi/or est materia in terra ꝯz in alijs. Haz ibi sunt plures partes materie aggre/gate sm aristo. vnde dicit q ex vno pu/gillo terre fiunt decem aque imo mate/ria vnius elementi purior est in vna p/te ꝯz in alia. sicut dicit in primo metheo/rorum. partes enī ignis superiores nobi/liores ꝛ simpliciores ꝛ partes terre cen/trales sunt grossiores cōpactiores ꝛ im/puriores. Cum enim partes mixtorum sunt ab elementis sm qđ partes elemē/tares sunt puriores vel nobiliores fiūt mixta simpliciora vl' purioza. Et sm qđ ecōuerso est in elementis econuerso est in mixtis. Nobilior itaqz materia mun/di cōstitutiua. nobiliori indiget forma Et ideo solet disponi materia sm quod exigit forma. quia si de terra velreat fieri ignis. oportet q materialis terre grossi/cies subtilietur ꝛ depuretur. et spūalior et simplicior efficiatur vt sic simpliciori forma scz ignea induatur. Et vt breui/ter dicam necesse est vt sm forme pro/prietatem ipsa materia ꝑparetur. Con/sideratur itaqz mundi nobilitas sm sui partes dignores ꝛ etiam effectus nobi/liores. Et ideo pars mundi superior re/putatur dignior. quia ibi materia ē pu/rior ꝛ forma est pulcrior ꝛ virtus ampli/or in superioribꝫ inuenitur. Tanto enim mundus in vniuerso pulcrior est ꝛ decē/tior redditur quāto deformis pars mun/di inferior superioris pulcritudine. decē/tiori gloria insignitur sicut dicit Augu/stinus. quedā ꝑfectio claritatis ꝛ virtu/tis que in superioribꝫ excellit ad perfectiō/nem inferior ꝛ decorationem cotinue se diffundit. Qđ etiam videtur intima ꝑs mundi in decore ꝛ luminositate amisisse hoc recuperat in fecūditatis gratia ꝛ viri/tute. Non enī minus est admiranda ter/re virtuosa fecūditas in ꝓductione her/barum arborū florum ꝛ fructuū in gene/ratione varia animaliū ꝛ reptilium. In varia ꝓductione metallor gēmarū ꝛ la/pidum ꝯz fit admiranda celi claritas cū diuersitate siorū orbium ꝛ astrorum. Et ꝯz mundus tot laudabilibꝫ rerū dif/ferentijs sit diuine virtutis insignitus potentia. multis tamen defectibꝫ ꝛ cōdi/tionibꝫ miserabilibꝫ quātum ad eius in/feriorem partem vndiqz est subiectus. Nam mūdus iste ꝯz suis videatur esse ge/nitor ꝛ nutritor corporū. carcer tamē est spirituuz ꝛ animarū durissimū exilium est ac locus miseriarū innumerabilium et penarum. Nam mūdus locus est rea/tus ꝛ transgressionis. Incolatus ꝛ pere/grinationis. doloris ꝛ lacrimationis. la/boris ꝛ fatigationis horroris ꝛ confusio/nis. motus ꝛ mutationis fluxus ꝛ alte/rationis. transitus ꝛ corruptionis. inso/lentie ꝛ perturbationis. violentie ꝛ oppres/sionis fraudulētie ꝛ deceptionis. In mū/do nihil aliud inuenitur ꝯz vanitas. ma/lignitas. cupiditas. anxietas. defectibili/tas. ꝛ stultitas. mundus notos allicit ꝛ diligit. ignotos abijcit ꝛ contemnit. mun/dus multis obest paucis prodest. Ama/tores suos decipit ꝛ fallit. Nam multa promittit. sed ad vltimum pauca soluit cōtemptores suos ad modū vmbre in/sequitur ꝛ apprehendere non desinit. sed suos sequaces fugere satagit ꝛ cōtendit et ideo illos quos maxime diuitijs ꝛ ho/noribus hic extollit. in fine maxime de/pauperare ꝛ deijcere consueuit. Et vt ꝙ bis beati Grego. vtar fugiend' est mun/dus etiā si ꝓsperis nos demulcet. Qui ergo tot calamitatibus pulsat qđ aliud ꝯz vt deseratur clamat. Et hec de pro/pe/tatibus mundi in generali dicta iā suf/ficiant.

Capitulum. II.

De celor distinctione

Nunc ad describendas proprieta/tes eius aliquas de celo ꝛ eius par/tibus ꝓpo adiuuante manū apponamus. Nam celum angelorum ꝛ hominum ꝙ/

norum locus est ⁊ habitaculum vt dicit Beda. Celum aũt ꝑm sanctorum traditiones aliud est visibile aliud inuisibile Celum aũt visibile est multiplex. sicut dicit glosa sup̃ verũ. ꝓ. ibi. celum domini dei tui est ⁊ celum celi. Septez sunt celi. s. aereum. etherem. olympeũ. igneum. firmamentum. aqueum. empireum celum scz angelor. Celum igit aereuz vocatur medium aeris interstitium. qõ a grossis vaporib aque ⁊ terre nõ ꝑ omnia est infectuz. vnde illa pars aeris purior. ⁊ ab inferioribz qualitatib imper/mixtior ꝓpter sui puritatez ⁊ dyaphaneitatem siue naturam transparentem celi nomine nũcupatur sicut dicitur sup̃ Math. xiij. volucres celi comederũt illud ꝛc. Celum etherem ꝑm quosdaz vocatur supremũ aeris interstitium quod imediatius spere ignis est cõiunctum ⁊ dicitur etherem. quia illud mediũ inter ignem ⁊ aerem confinũ est ab igne splendoris ⁊ illuminationis receptiuũ Etheros enim grece splendor dicitur latine. vt dicit Isid̃. Celum vero igneũ ꝑm quosdam vocatur centrum spere ignis ꝓpter ipsius ignis puritatem subtilitatẽ ⁊ summã quã habet ꝓ ceteris elementis actualitatem ⁊ ꝓpter alias qualdã nobiles celestes quas consequitur ex vicinitate orbis planetarum ꝓprietates ꝑm Grego. autẽ super locum illum Iob. Intuere celum et contemplare etheraz ꝛc. Nomine etheris intelligitur tota regio a luna vsqz ad stellas fixas in q̃ sunt orbes ⁊ circuli septem planetarũ. Que te infra proximo de ethere quid sup̃ hoc sentiat Marci. Alexander sic ordinat septem celos dicens. Primuz celum est luminis datiuũ vnifozme ⁊ non motuz scz celum empireum. Secunduz celum donatiuũ dicit esse luminis vnifozme ⁊ motum. s. aqueum ⁊ cristallinum. Tertium datiuũ luminis non ꝑm omnẽ partem luminositatis vnifozme et motum vt celum stellatum. Quartum est receptiuum luminis sine calore scz olympicum. Quintum est receptiuuz luminis cum calore. s. celum igneum. Sextuz est receptiuũ luminis cõiunctũ cum parte supioꝛi ⁊ dicitur celum etherem. Septimum est receptiuũ luminis cõiunctum cum parte inferioꝛi. s. aereum. Et sic vetetur vocare olympum regionem orbiũ planetarum. quia illud spacium est continue luminosum. Firmamentũ autem vocat celum primũ ꝑm pbos ⁊ vltimuz in cuius cõuexitate fita sunt corpza syderum ⁊ stellarum. Nam pbi nõ ponunt nisi solum celum vnum. imo vt dicit basilius in exameron. ꝓ. Prius pbi linguas corroderent q̃ plures celos esse cõsentirent Illud autem celum scz firmamentum sic describit aristo. in li. d̃ causis elementor. Celum inquit est quintum elementum ab elemẽtis inferioribz discretum naturali ꝓprietate ac distinctuz Hecz enim graue est quia tunc descendere posset. necz leue. quia tũc forsan ascẽderet. quia si esset vnum ex quatuoꝛ. vel esset compositũ ex quatuoꝛ. ingrederetur in ipsum corruptio vniuersaliter vel ꝑticulariter. imo sicut dicitur ibidẽ. Creator posuit ipsum causam ⁊ principiũ generationis ⁊ corruptionis. Et ideo necesse fuit ipsum esse ingenerabile ⁊ incorruptibile ne ꝓ querendo generatõnis ⁊ corruptionis principio esset abire ad infinitum. Est aũt celum illud inquietũ ⁊ mobile vniuersaliter. cuius motus est reuolubilis supra medium. s. super arẽ. qui stat fixus inter duos polos imobiliter. s. meridionalem ⁊ septẽtrionalem et illud celum est finitum quo ad dimẽsionem ⁊ loci extensionem sed est sempiternum quo ad motum. Mouetur enim a motoꝛe infinite potentie. i. a deo qui est sublimis et gloriosus in secula. huiuscz aristo. in li. d̃ ca. ele. Vocat autem polos duas stellas in summis celi extremitatibus in ipsius medio superius ⁊ inferiꝰ collocatas quarum vna est superius posita in medio celi ad septẽtrionem ⁊ dicitur polus arthicus. Illa est ex opposito ad meridiem et dicitur polus antharticus quasi contra polum arthicum posit⁹ Inter duos istos polos quasi inter duas sui extremitates celuz obliq̃ mouet ab oriente vsqz ad occidentem. et ab occidente iterum vsqz ad orientem. ⁊ hoc

semper vniformiter sicut rota mouetur circa axem. vnde axem vocat aristo. quādam lineā intellectualem porrectā a polo vsq; ad polum dyametraliter ⁊ extensam. circa cui⁹ medium totius celi ambitus eq̄liter circūfertur sic̄ ibidē dicit cōmentator. De istius celi natura dicatur in libro de ce. ⁊ mū. sm nouā translationem. Celum inquit est vnum cōpositus ex materia quoniā continet materiā ex qua ⁊ celū nominat. que est vltimus incessus totius sc̄z vniuersi. ⁊ sequit in eodem nō sunt neq; fuerunt. neq; erunt celi multi. Celum enī est vnum pfectum completū cui nō est simile. neq; est loc⁹ extra celū. neq; corpus neq; vacuitas. neq; plenitudo. neq; tempus qđ est numerus motus. vnde illic est vita fixa. s. extra vltimū. ⁊ est sempiterna. que neq; deficit neq; finit. ⁊ illa est vera vita. Itē idem ibidem. celum neq; fabricatum est neq; generatū. sed simplex est. cui⁹ motus est equalis in quo nō est diuersitas ⁊ est motus eius singularis ⁊ circularis cuius motor est spūs qui mouet illū sua volūtate. ⁊ cōtinuatur radius celi cū radio ignis ⁊ cōiunctus est cū illo ad vtilitatem hoīnū propter pmanentiā vite Firmamentū itaq; vocatur celum. quia solidum est ⁊ firmū. quia terminū habet intransgressibilē vnde pre nimia firmitatis sui permanentia incorruptibile est et imutabile tam in substantia q̄z in forma. Est autem forma eius sperica ⁊ conuexa ⁊ quasi cōcaua quo ad nos. sed quasi cōuexa quo ad ea que sunt supra celū cuius motus est naturaliter circularis ⁊ mouetur oblique ⁊ circulariter ab oriente in occidentem. voluitq; secum ⁊ circū ducit motu simplici ⁊ vniformi infra diei et noctis spacium totum qđ sub ipso est. vsq; ad ignis regionem. vnde orbes septem planetarum secum rapit ⁊ circū ducit. Omne autem qđ sub ipso est. vt dicit Raban⁹. virtuti eius motiue obedit ordine vniformi ⁊ imperturbato. virtus quoq; eius motiua sicut ipsemet dicit super expositione geñ. extendit se vsq; ad inferiora hec elementa. vñ ⁊ ignē superiorem creatur secum circumrotare. peruenit quoq; huius motiue virtutis actio vsq; ad aerem et vsq; ad aquas in quibꝰ quo ad fluxū ⁊ refluxū. in pte marina facit exulterationē. Hec aūt tria elementa. s. aer ignis ⁊ aqua obediunt q̄dez motui celi. sed non vno modo neq; vno ordine ipsum imitantur. sed sm magis ⁊ minus ⁊ qđ supius est ⁊ leuius ⁊ puri⁹ obedit magis ⁊ qđ est minus tale sequit tardius ⁊ obedit minus. Terra huic celesti motui non obedit ⁊ virtuti vt ab eo suscipiat localem motionē. q̄ius ad producendas ex se spēs diuersas eius suscipiat impressiones. Habet igitur firmamētum sicut dicit idē rabanus quo ad motum incessum vniformē. ordinatū ⁊ ipturbatū. omniū tamen motuū velocissimum vnde ne. propter velocitatem motus eius mundi machina dissoluatur. retardatur ordinato motu planetarum. ⁊ sic motus eius impetus motu cōtrario moderatur. Mouetur quoq; ⁊ quiescit. q⁹ licet in partibꝰ mutet situ. tamen in toto neq; situ mutat neq; variat locū. Turbatis igitur inferioribꝰ. ⁊ quasi casualiter fluctuantibꝰ celum cum suis orbibꝰ ordinis sui tenorē saltem in puncto nulla tenus relinquit vnde motus celi est totius tp̄is primū subiectū ⁊ modus et regula omniū motuum alioꝝ. Est igitur firmamentū mediante motu suo generationis ⁊ corruptionis in mundo inferiori principiū effectiuū. Cui⁹ ratio vt dicit raban⁹. quoniā firmamentū sui luminis virtute generationis effectiuam ad terrā tanq; ad proprium centrum dirigit ⁊ destinat. ⁊ radios suos in terre superficie aggregat maxime ⁊ coadunat. sicut ostenditur in scia pspectiua. Omne enī corpus sphericū concauū ⁊ luminosum in quolibet puncto suo dirigit vnam lineā radiosam in centrū illius corpis lumiō. si ad superficiē centri. ⁊ quāto quelibet linea radiosa est vicinior alteri linee exeūti ad superficiē centri. tanto ex vicinitate vnius ad aliā est fortior ad imprimēdū in centro effectū suum. Ex quo manifestum est q⁹ cū corpus celi sit sphericū. conuexū ⁊ luminosum. ⁊ terra respectu magnitudinis celi non obtineat nisi vicem

puncti cū sit centrū. in terra necessario fit maxima aggregatio celestiū radiorū. Ex quorū virtute ⁊ cōtactu fit mixta generatio ⁊ productio rerū generabilium in terra que est centrū ipsius firmamenti. ⁊ cuius sit principiū generationis celi. non tamen recipit generationē in se vel corruptionē vel diminutionē vel augmētum. Nam celū in substātia habet summā simplicitatē vniformitatē. ⁊ puritatem nullā habens partiū diuisionē nec cōtrarietatē. ⁊ ideo nullā habet ex se potentiam ad corruptibilitatē. vnde sic arguit Aristo. in li. de ce. ⁊ mū. Omnis inquit corruptio est ex cōtrarijs. celo aūt nihil inuenitur cōtrariū quare celū non corrumpitur. Celum etiam cuius sit in se ⁊ ex se vniforme. tamen habet necessario plures orbes ⁊ circulos in figura ⁊ magnitudie longitudinis ⁊ latitudinis differentes ꝓpter diuersas mansiones quib⁹ indigent mortales. vt dicit aristo. in li. de causis elementorū ⁊ alias. nam si sm vnam dispositionē ⁊ mensurā reciperet mūdus inferior influentiā radiorū periret alimentū mortaliū ⁊ generatio omnium inferiorū. Et ideo necessarium fuit motum celi esse obliquum vt ex elleuatione ⁊ dep̄ssione orbium nunc calor nunc frigus in centro generetur. vnde si directe celum moueretur quo ad nām situm. omnia calore vel frigore in nō situ habitabili cōsumerent. vt di. Aristo. Nec solum attenditur in celo puritas ⁊ incorruptibilitas ex parte materie verūetiam pulcritudo ⁊ claritas ex parte forme. vt dicit Aristo. in li. de sensu ⁊ sensato. Celū ex sui natura splendidū est. sed in partibus eius est differentia. Nam in stellis est maior aggregatō luminis q̄ in alijs partib⁹ ipsius celi Unde ex parte forme habet totūditatē cum cōuexitate ꝓportionatem cū claritate. dyaphaneitatē siue transparentiā ⁊ pspicuitatē vniformitatem in toto sed in partib⁹ diuersitatem. ex mutuo cōcursu orbiū ⁊ motu contrario planetarū dicunt sapientes generari cōcentū ⁊ armoniacā suauitatē. Unde macro. in li. ciceronis. exponens scipionis somniū in. vi. de rep. libro. Impulsu ⁊ motu ipsorū orbiū efficitur sonus ille qui acuta cum grauib⁹ tpans. equalem sonū facit ⁊ concentū ⁊c. Preter hec dicitur in li. de ce. ⁊ mū. in fine q̄ celum motus sui cōtinuitate inflāmat illud super qō mouetur. vnde ether ex motu celi ignitur. Motus enī causat calorem. vnde ibidē dicitur per se ⁊ sensibiliter inuenitur q̄ ex motu fit calor ⁊ ex quiete frigiditas. ⁊ ideo calor materias emollit. ⁊ dissoluit. frigiditas vero aggregat ⁊ constringit vnde partes elementares motui celi vicinius existentes ceteris partibus mundi inferioris sunt calidiores vt patet in igne ⁊ aere. In tercio autez elemento scz in aqua est motus debilitatus. ⁊ ideo in ea est frigiditas sed non in vltimo. In quarto aūt scz in terra ꝓpter nimiā elongationē a motu celi fit ostrictio in vltimo propter caloris absentiā dominū frigiditatis. Et ideo terra permanet quiescens ⁊ ꝑmanens vt non moueatur sicut dicit Aristo. ibidem. Mobilitas itaq̄ celi attēditur in materia ⁊ substātia in forma in motu in situ in substātie sue simplicitate puritate ⁊ perpetuitate. In forme claritate dyaphaneitate siue perspicuitate et in sperica orbicularitate. In motus vnitormitate velocitate et in virtuositate. in situs sublimitate. quia ad situm a centro terre maxime distat. et in dimensiua quantitate. quia eis magnitudo imaginationē. immo rationis mensuram superat in potestate. quia omnia inferiora sibi subdita regulat ordinat et mensurat. Et quod super omnia mirabile est. omnia inferiora celum ordinat et immutat et tamen a nullo inferiori se immutationem aliquam recipit. nec aliquid sibi dissimile in natura et virtute aliqua ipsi celesti corpori se conformat.

Capitulum. III.

De celo aqueo siue cristallino

Extum celum est aqueum siue cristallinum quod ex aqs positis super firmamentū diuinitatis potentia est formatus. Aquas enim esse sup celos collocas

tas diuīe scripture autoritas nobis tra
dit, que ita sunt leuigate ⁊ subtiliate, q̄
in materiā celestem sunt cōuerse. ⁊ ideo
pmanent ibi fixe. Beda tamen dicit q̄
aque ille celestes nō vaporali tenuitate
sed gracili quadā soliditate virtute diui
na super firmamentū sunt suspense. ⁊ ꝺ
modo ad impetus firmamenti modera
tionem vel ad caloris generati ex eius ve
locissimo motu repſlionem. Opinio ei
fuit Bede q̄ celum ignee sit nature sic
platonici posuerunt. Unde dicit Beda:
Celum est subtilis ⁊ ignee nature rotū
dum a centro terre equalib⁹ spacijs col
locatum. Et ideo forte ꝺde videbatur
q̄ ideo fuit necesse ibi esse aquas vt ca/
lor ille celestis ad tpantias duceretur q̄
ex tali inflamatiōe mūdus inferior di
spendium nō pateretur, ex frigiditate ei
naturali illarum aquarū si. per firmamē
ti verticem positarū dicunt aliqui stellaz
saturni esse frigidā propter illam quam
habet ratione sui situs cum firmamento
vicinitatē. Dicunt etiam q̄ firmamen
tum per virtutem illarū aquarū infrigi
datum infrigidat orbem saturni sibi ma
gis proximū ⁊ vicinū. Sed qualit̄ istud
posset fieri rationabiliter nō est pspicue
ratione vtentib⁹ manifestū. Nam cum
aquosa substantia ratione vtriusq; qua
litatis sue. s. humiditatis et frigiditatis
celesti substantie penitus sit cōtraria. nō
est vere liquidū philosophantib⁹ quali
ter inter corpora tam disparia possit vni
tas aut cōcordia aliqualiter conueniri.
Et tamen scriptū est Iob. xxvij. Qui fa
cit concordiam in sublimib⁹ suis. Ideo
alio modo sentiunt ⁊ opinantur moder
ni qui interiora pbie spectamina profū
dius vt arbitror sunt scrutati. Dicit ei
alexāder q̄ aque ille que sup celos sunt
nō sunt ibi posite vt frigide et fluxibiles
⁊ humide vel etiā sicut solide, cōgelate, ⁊
ponderose. Iste enī qualitates sunt etiā
inter se habentes contrarietatē ⁊ sibi mu
tuo repugnātes, sed potius p ordinatio
nem diuine sapientie aque ille super fir
mamentū sunt sub mobilissima nature
lue ꝺditione diuinitus collocate, prout
nature celesti maxime sunt ꝓpinque, et
hec quide est nature ꝓprietas pspicuita
tis ⁊ trāsparētie que principaliter ⁊ sub
stantialiter inuenitur in natura aq̄ rōe
cui⁹ habet cōuenientiā ⁊ cum celo empi
reo ⁊ etiam cum firmamēto. Et ideo po
suit dīs aquas inferius sub rōne frigi/
di et humidi, cum alijs conditionib⁹ ne
cessarijs ad generationē ⁊ corruptionez
sed eaſdem posuit in ratione pspicui p/
ut fuit necessarium ad vniuersitatis cō
seruationē. Et ideo dicit celū esse dictū
aqueum ⁊ crystallinuz ratione mobilita
tis ⁊ pspicuitatis. Est enim pspicuum
ad modum crystalli, a superiori celo scili
cet ab empireo, lucem vel luminositatis
plenitudinem recipiens ⁊ receptum ad
inferiora diffundens, ⁊ ideo dicitur ce/
lum quasi nobis inuisibile ⁊ occultū cri
stallinum vero quia durum. Et ideo in
summo dicitur crystallinū, non quia du
rum sicut crystallus. Sed quia vniformi
ter est luminosum ⁊ pspicuū. Aqueū au
tem dicitur quēadmodū aque ex sua sub
tilitate ⁊ mobilitate mouet. et illud mo
tum mouet celum ꝓximū ⁊ illud vlteri⁹
mouet qō sibi est magis ꝓpinquum. Et
ideo illud celum qō mouet inferiora. in
feriorum mobilium ꝑcipue est cōserua
tiuum vt dicit alexander.

Capitulum.IIII.

De celo empireo

Celum empireum est ꝓmum ⁊
summū celum, locus angelor⁹ re
gio ⁊ hītaculū bōm beator⁹. Et dr empi
reū a pir qō ē ignis q̄si totū igneū sic di
ctū nō ab ardore, sed potiꝰ a lumie ⁊ splē
dore vt di. Jsi. Jstud ei celū summe ē lu
cidū, influens lucē ⁊ splendorē sup celuz
crystallinū sibi ꝓpinquū ⁊ ꝓmū. Est au
tem de natura sua vniforme sine stellis,
et sperisorme vt di. Dama. Ideo ē speri
cum, vt rex spūalū ⁊ corpaliū sit conten
tiuū. Est enī naturaliter quietū imobi
le scz et immotū, vnde illud celum non
est necessarū propter continuationē ge
nerationis inferiorum sed potius vt di
cit alexander ad cōpletionez vniuersi in
genere corpor. scdm determinata extre
ma ad medīū. ē ātē opacū i sūmo. s. terra

et luminosum in summo scz celum empireum ⁊ vtrūqz corpus scz extremū supremum ⁊ infinitum est ꝛe se īmobile et quietuz. Istius celi proprietates ꝛescribit rabanus vtens verbis basilij in exameron sic dicens. Celum ei empireum est corpus primū. ñatura simplicissimū de corpulentia balens minimū. quia subtilissimū. primū mundi firmamentum. quantitate maximū. qualitate lucidum figuratione speciū. locali situ supremū. quia a centro remotū. amplitudine sua spirituū ⁊ corporum visibilium ⁊ inuisibilium contentiuū. dei summū habitaculum. licet enī deus sit vbiqz tamen specialiter dicatur esse in celo. quia ibi reluceat potissime siue virtutis operatio. et iō celum dicitur specialiter sedes dei. quia in corpore mūdi species celi pulcrior est. vt dicit Damas. In celo diuina virtus manifestius opatur.

Capitulum. V.

De ethere

Ether grece splendor dicitur latine. Ether ꝑm Isidō. est supior regio supremi interstitij aeris et ignis vbi est perpetuus splendor luminis siue lucis. anaxagoras autem dixit. nomen etheris est nomen ignis. Et hoc putauit vt dicit arist. propter ipsius inflamationem que caulatur ex velocitate sui motus. Unde ꝑm ipsum anaxa. omne inflamans ⁊ inflamabile vocatur hoc nomine Marcianus autem dicit q ether est locus ab inferiori mundo sepatus inuisibilis respectu inferiorum que patiuntur multiplicem variationem. In ethere vero vbi dies est perpetuus nox diurno lumini non succedit nec miruz. quia tam altum locum vmbra terre que noctis causa est in ethere non accedit. ꝑm Aristo. vero in libro metheororū ether nihil aliud est qz vnum elementum. nec est ex elementis quatuor. quicquid enī supra lunarem globum est nature est sepate a natura inferiorum elementorum vnde ether necz est graue. necz est leue. necz tarum. necz tensum. necz per alterius corporis penetrationem diuisibile

⁊ naturam enī ethereaz nulla ingreditur corruptio vel alteratio vniuersaliter vel particulariter qō ei accideret si ex elemētis cōpositionē aut originē contraxisset. Anaxagoras tamen dicit q ether est aer inflamatus ⁊ dicit qō qnqz descendit inferius ⁊ in terra occultatur. vnde ꝓpter sui subtilitatē. nūc surſum. nunc deorſum regiratur. vnde terremotꝰ gignitur ex vtute etherea in terre visceribus occultata sed dicit arist. q sermo iste est error quoniam subtile nō descendit deorſuz ⁊ etiā si descenderet hanc opationē nō faceret. ꝑm Macro. aūt splendor etheris sub spera celi perambitū totius mūdi rutilat ⁊ refulget. cōtinet aūt in se orbes septem planetarū qui mouent ꝫ motū firmamēti. Inferior itaqz pars ætheris velocitate sui motus. inflamat superiorē ptē materie elementaris ⁊ ex illa inflamatione gignitur spera ignis. sicut dicitur in li. de ce. et mū. in fine. Et materia ei sic ignita non gignit nec inflamat ipe ether. qz ab inferiorib non recipit aliquā imutationē cuius inferiora ab ipo imutent

Capitulum. VI.

De spera celi

Spera celi vt dicit Isi. est species quedam in rotundū formata ab eodem in idem circa suū centrum equis spacijs circulariter reuoluta. hanc speram neqz principium. neqz finez habere pbi asserunt. Ideo propter sui circulationez vbi incipiat ⁊ vbi finiat nō facile apprehenditur. nec fuit aliqua figura celo cōuenientior qz spherica. tum ꝓpter suiipsius simplicitatē. tum propter capacitatem. tum etiam propter vniformitatē. vt dicit Isido. Spera itaqz ꝑm Alphraganū est orbicularis superficies celestis corpotis in quo fixe stelle cōtinent. Et hec spera duobus polis circūuoluitur. quorum vnus est septētrionalis qui nunqz nobis occidit ⁊ dicitur polus arthicus id. est tvrealis. Alter polus est antharticus seu australis qui nunqz a nobis videtur vel propter nimiam a nobis elongationez vel propter terre interpositionez. Inter istos duo polos qsi inter duas mundi

extremitates ſpera celi voluitur ⁊ mouetur ⁊ cum ipſius motu ſtelle in eo ſite ab oriente in occidentem. ⁊ iterum ab occidente in orientē motu diurno ⁊ nocturno. xxiij. horaꝝ ſpacio circūferunt. Tanta autem celeritate ſperica celi circūfertur q̄ niſi aduerſum eius p̄cipitem cursum planete occurrerēt ⁊ eius impetum moderarent machina mundi diſſolueretur. ⁊ ideo ſm Alphraga. ſeptem orbes planetarū ſunt ſub ſpera mutuo ſe inter ſecantes per quos planete motu cōſono incedentes. raptui firmamenti obuiāt ⁊ etiam eius velocitatem reprimūt ⁊ retardāt. Voluitur autē tota ſpere moles oblique circa medium. ſ. circa axem. Eſt autem axis quedaꝫ linea intellectualis que recte per mediā pilam ſpere tendēs in duos polos ſe extendit circa quā celi ambitus quaſi rota circa axem circulariter ſe reuoluit. Cardines aūt celi ſunt extreme partes axis que infiguntur ipſis polis. Et ſunt cardines dicti. quia ſicut cardo oſtij in polozum concauitatibꝫ reuoluūtur. ⁊ ſunt iſti cardines cōuexi recurui. ſ. circūflexi. vt dicit Iſido. Spere vero celeſtis medietas dicit hemiſperium. ſ. pars que a nobis totaliter videt. ſed ob defectum viſus terre cōiungi putatur. vnde ⁊ circulus vbi finitur orizō id eſt viſus terminatio nuncupatur. vt dicit Iſido. Recollige igitur breuiter ex predictis. q̄ ſpera celi eſt luminoſa ſubſtantia lumuis vſq; ad centrum ſuum. id eſt vſq; ad terram diffuſiua. cuius circumferentia eſt a centro terre remotiſſima. Et ideo illa que in celo ſunt maxia. nobis p̄opter ſummā diſtantiam videntur eſſe minima. Omnū inferior eſt cōtentiua. omnū inferior eſt ordinatiua informatiua. generationis ⁊ vegetatōis effectiua ſibi contrariorꝫ raptiua ⁊ attractiua. Nam motus ſui violentia planetas ſibi obuiantes poſt ſe trahit. ſm armoniaꝫ eſt p̄ceſſiua. Nam ſicut di. ariſt. in li. de p̄prietatibꝫ elementorꝫ exordinato ſpere motu ⁊ cōtrario planetarꝫ occurſu. gignitur in orbe ſtridor. i. armonia vñ Ōiacro. impulſu ⁊ motu ipſorꝫ efficitur ſonus ille ⁊ acuta cū grauibꝫ trans efficit cōcentus varios et diuerſos. ſed ꝓpter noſtri auditus defectū ⁊ illius ſoni exceſſum armonia illa a nobis nō audit ſicut moueri ſolez videre nō poſſumus cuius citiſſime moueatur. Nam radiorū claritate acies viſus noſtri ſuperatur.

Capitulum. VII.

De circulis celi

Circuli celi ſunt plures quorum duo ſunt viſibiles. ſ. galaxias et zodiacus. Alij ſunt inuiſibiles. ſ. circul⁹ equinoctialis diuidens duo hemiſperia. tangens zodiacum in ariete ⁊ in libra. Alius eſt circulus ſolſticialis eſtiualis eo q̄ ſole in eo exiſtente. fit ſolſticiū eſtiuale. Iſte circulus tangit zodiacū in cācro ⁊ eſt quaſi cōiunctio noſtri habitabilis ⁊ torride zone. Alius eſt palellus ſiue circulus ſeptētrionalis ſiue arthic⁹ ⁊ eſt quaſi diuiſio noſtri habitabilis ⁊ frigide habitabilis. Circulus vero qui eſt ex parte torride zone et alterius habitabilis zodiacū tangit in capcorno ⁊ dicitur iſte circulus ſolſticialis hyemalis eo q̄ ſole exiſtēte in eo fit ſolſticiuz hyemale. alius eſt palellus ſiue circul⁹ anthar ticus ſeu auſtralis verſus auſtrū et oppo nitur arthico palello. Dicunt aūt hi circuli palelli quaſi circuli eque diſtātes a para qō eſt iuxta vlele qō eſt diſtans. equaliter enī diſtant ab inuicē palelli. Sunt p̄ter hec duo circuli qui dicunt colluri. Colurus ſeptētrionalis qui incipit a polo ſeptētrionali per cancrū ⁊ capcornum circulariter p̄cedens iterum redit ad ſuū p̄ncipiū. Alius eſt colurus auſtralis. per librā in arietē ſimiliter redit ad ſuū punctū ⁊ dicūtur coluri q̄ſi collathauri a cauda vrſus ſilueſtris q̄ erigēs caudam circulum facit imp̄fectū ⁊ dicūtur coluri quaſi circuli imperfecti. Decimus circul⁹ eſt orizon. i. finitiu⁹ viſus. q̄ circulo illo celū ⁊ terra videtur pariter copulari. Eſt etiā circulus meridianus deſignās illā partem zodiaci in q̄ ſol vi def equaliter diſtare inter orientē ⁊ occidentē ⁊ iſti duo vltimi circuli nō ſunt in ſpera. quia ſm diuerſos ſitus ⁊ aſpectus variantur. Ducuſq; Iſi.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Capitulum. VIII.

De galaxia siue lacteo circulo

Galaxias est circulus celestis. ce teris circulis celi pulcrior ⁊ can didior incedens p̄ medium celi incipiens ab oriente vsq̄ ad septētrio/ nem p̄ cancrum ⁊ capricornū procedens iterum ad punctū suum. Dicitur autē lacteus circulus quia inter omnes circu los celestes notabiliorem habet claritā tem. vnde ⁊ te nocte nauigātes ⁊ itinerā tes dirigit ⁊ deducit. quāto autem aura nocturna est serenior ⁊ frigidior tāto in cessus galaxie est manifestior. Scōm au tem opinionē vulgi galaxias dicitur ve stigium solis. q̄ post se relinquit sol q̄n currit in illo circulo. Sed aris. hoc dicit esse falsum. q̄ si esset galaxias ex impssio ne transitus solis. oporteret q̄ hec impres sio esset in signis in quib⁹ currit sol cum alijs stellis mobilib⁹. et hoc videm⁹ esse falsum. quia transcēdit terminos zodia ci vbi sol nullatenus appropinquat sicut dicitur i libro metheoror⁹. Ideo anax. ⁊ democritus dixerunt galaxiam esse ex re flexione luminis ad aerem sicut in spēcu lo. sed hoc est falsum vt dicit aris. ibidē. quia si hoc essz pmutaretur. sicut ē pmu tatio luminis. hoc autē est falsum. quia videmus galaxiam semp̄ in eodem loco nec recedit ab eo. Dicit ergo aristo. sic. Ignis appinquus orbi est inflāmatus et lucidus ⁊ in locis vbi videtur galaxias sunt stelle multe parue ⁊ luminose et in illis relucet fulgor ille. ⁊ ideo apparet lo cus ille magis radiosus nec recedit ab vno loco orbis. huiusq̄ aristo. in li. pri/ mo metheoror⁹. ca. ij.

Capitulum. IX.

De zodiaco

Zodiacus est circulus obliquus in. xij. partes distictus equales que. xij. signa a pbis sunt vocata. nobis autē signant in qua parte celi sol et pla nete immorentur. Sunt igitur. xij. sig xij. spacia equaliter distincta et stellis notabilib⁹ ab astrologis ānotata. vnū autem quodq̄ signum in. xxx. diuiditur gradus. et gradus in. lx. diuiditur minu ta et minutum in. lx. secunda. ita q̄. lx. se cunda minutum vnum faciunt. lx. mi/ nuta graduz vnum et. xxx. gradus signū vnum. Signa autem ista sunt proprijs nominibus appellata sicut aries et thau rus ⁊ sic de alijs. Et vocantur animalia non quia animalia sunt in celo collocā ta. sed quia in suis effectibus animaliū talium proprietates aliquas repsentāt vt post dicetur. Inter ista autem. xij. si/ gna quatuor sunt cardinalia scm Ysi. scī licet cancer in sūmo. capricornus in īmo aries et libra in medio. Prima duo di/ cuntur solsticiaria. quia in cancro extis sol. vlterius ad nos non accedit. in capri corno remotius non recedit. In primo fiunt longissimos dies ⁊ breues noctes in secundo econtra. In alijs vero duob⁹ fit equinoctium in ariete fit vernale. in libra vero fit equinoctium autūnale et tunc vtroq̄ tempore dies noctibus sūt equales. In istis etiam signis tria sunt ignea scilicet aries leo sagittarius. tria vero sunt terrea. s. taurus virgo capcor nus. et tria sunt aerea. scz gemini libra aquarius. et tria aquatica. s. scorpio cā cer pisces. Et inter ista que sunt ignea ⁊ aerea sunt calida et masculina ⁊ diurna Que vero sunt aquatica et terrea sunt frigida et femina et nocturna. Inē ista etiam sunt quatuor mobilia. s. quatuor cardinalia. s. aries cancer libra capricor nus. quia in eis mutatur tempus. Et q̄ tuor sunt fixa i quibus figitur ipm tem pus. s. thaurus. leo. scorpius. aquarius. et quatuor sunt cōmunia in quibus ipa cōmiscentur. s. gemini virgo. sagittari⁹ pisces. Et dicuntur ista signa domus. q⁹ domicilia sunt ⁊ habitacula planetar⁹. et ex his domib⁹ quedā dicuntur dom⁹ tri/ plicitatis quedā exaltationis. Nam illa signa que cōcordant in vna natura faci unt triplicitatē. ⁊ eodem nomine nuncu pantur. et sic in quatuor partib⁹ celi or dinant. Nam i oriēte sunt ignea. aries leo. sagittarius. Terrea sunt taur⁹. virgo capricorn⁹ in austro. Aerea sunt gemini libra ⁊ aquari⁹ in occidente. Aquea sunt cācer. pisces. scorpio i septētrione. Et inē

istas triplicitatis domus fortiores sunt in suis effectib orientales occidentalibus ꝛ septētrionales australibus. quia in eis nobiliores planete dominantur. Nam triplicitas orientalis que est prima habet solem ꝛ die et lunam ꝛ nocte. et saturnus ptcipat cum eis die et nocte. Triplicitas occidentalis habz saturnū mercurium ꝛ iouem. Triplicitas septētrionalis habet venerem lunam et martem. Australis vero habet saturnuz mercurium ꝛ iouem. Dicuntur insup signa domus exaltationum. quia planete, put magis vel minus exaltātur in signorum gradibus. perfectius ꝛ virtuosius operātur. Nam sol habet virtutem suā et exaltationem in .xviij. gradibus arietis. ꝛ casum in eodem gradu libre. Venus habz gloriam suam in piscibus .xxviij. gradu et casum siue tristiciam suam in cōsimili casu signi oppositi. s. virginis. Mercurius erigitur in virgine .xv. gradibus et cadit in piscibus gradibus totidem. Luna erigitur in thauro tribus gradibus et totidem cadit in scorpione. Saturn⁹ erigitur in thauro .xxi. gradibus et cadit totidez in ariete. Mars erigitur in capricorno gradibus .xxvij. et cadit totidem in cancro. Jupiter et caput draconis erigitur in geminis gradibus trib⁹ et cadit totidē in sagittario. Cauda erigitur in sagittario tribus gradibus ꝛ cadit in geminis. Preter ista vnūquodqz signum diuiditur in tres partes que facies nuncupātur quarum initium est a primo gradu arietis ꝛ durat vsqz ad .x. secūda durat vsqz ad .xx. tercia durat vsqz ad .xxx. prima facies arietis dat marti. secunda soli. tercia veneri. prima facies tauri est mercurij. secūda lune. tercia saturni. prima geminoz est iouis. secunda mercurij. tercia solis. prima cancri ē est veneris. secūda mercurij. tercia lune. prima facies leonis est saturni. secunda iouis. tercia martis. prima virginis est solis. secunda veneris. tercia mercurij. Prima libre est lune. secūda saturni. tercia iouis. prima scorpionis ē martis. secūda solis. tercia veneris. prima sagittarij est mercurij. secūda lune. tercia saturni. prima capricorni est iouis. scōa martis. tercia solis. prima aquarij ē veneris secūda mercurij. tercia lune. prima piscium est saturni. scōa iouis. tercia martis Planeta igit exīs i domo ꝓpria hz ānqz fortitudines in gradu exaltatōis hz q tuor. in domo triplicitatis habet tres in facie vnā aut duas. ꝛ qui magis abūdat inter planetas numero. magis ꝑualet in fortitudie ꝛ quilibet planeta fortior ē in domo ꝓpria qz aliena ꝛ ex fortitudine signi in quo est fortificat ꝛ ex debilitate debilitat. sicut fortis vir fortior ē i equo forti qz in debili. ꝛ ideo astrologi in iudiciis suis vt di. misael. considerāt domos ascēdentes. i. ascēsum signoz ꝛ planetaꝝ dignitates vt vīm eoz principatus et dominiū in domib angularib vel ascendentib in angulis vel ab angulis cadentib coniciāt ꝛ iudicēt de futuris. Dicūtur aūt quedā signa domus angulares sicut signa cardinalia de quib supra sicut cācer. libra. capcorn⁹ ꝛ aries. quedā dicūtur dom⁹ succedētes angulis. s. thaur⁹ q̄ succedit arieti. ꝛ leo q̄ cancro. ꝛ scorpi⁹ q̄ libre. ꝛ aquari⁹ qui succedit capricorno. Quidā vo dicunt dom⁹ cadētes ab āgulis. s. gemini. vgo sagittari⁹ pisces vt patet in figura misael. Scōm istoz signorum ortus ꝛ occasus oppositiones. ꝯiunctiones et aspectus diuersa ꝓria accidūt in hoc mōdo. Nam sicut dicit idem autor ista q̄ sunt vi nature ꝛ generātur sub forti signo masculino ascēdente ꝛ forti planeta dono cuz dono aspectu in ipo ascēdēte exīte fortis ꝛ bone sunt dispositōnis in suo genere ꝛ ecōtrario. dom⁹ itaqz angulj prima dom⁹ ē orientalis. s. signū arietis Dom⁹ vo celi siue septētrionis ē cancer angul⁹ vo occidētalis est libra. ꝛ angul⁹ terre est capricorn⁹. Dec signa quatuor angularia maxie sunt vtutis ꝛ orientale plusqz occidētale. ꝛ septētrionale plusqz australe. vnde angul⁹ terre est tribus alijs minus fortis sicut idē dicit autor. Dom⁹ succedentes sunt mediocris effectus ꝛ vtutis scz signū ab ariete scōm. i. thaur⁹. ꝛ signū .iij. .v. viij. xi. Et inē hec signa siue domos. octauū signū ꝑioris est opationis ꝛ significationis. ꝛ idō vocat

ab astrologis wm' mortis. ¶Reliqua au/tem signa dicuntur womus cadentes. s. iij. v. vij. ix. x. xi. sunt etiã vebilioris effectus ꝛ pioris significationis ꝛ maxime vi. ꝛ xij. Et hui' ratio est vt dicit autor. quia in sexta womo vel signo womatur mars. ꝛ ideo vocatur womus infirmitatis ꝛ vebilitatis omniũ rerum. ꝛ in illo signo est gaudiũ martis. ꝛ i. xij. est saturni gaudiũ. ꝛ ideo vocatur womus inimicicie tristicie ꝛ labꝛis. Signa etiaꝫ siue womus dicũtur mutuo se aspicere ꝛ sunt tres aspectus principales. s. sextilis tercius ꝛ quartus aspectus. Sextilis dicitur quãdo aliquis planeta in aliquo signo ascendente aspicit terciũ ante se et terciũ post se. Et hoc est a tercio in vndecimum. verbi gratia. Si aliquis planeta fuerit in initio arietis. aspicit eum qui est in capite geminoꝝ ante se. et eum q̃ est in initio aquarij post se. quod ẽ signũ vndecimum. Et hic vocatur sextilis. eo ꝙ teneat quartaꝫ partem celi. s. gradus lx. et talis aspectus est laudabilis womus et fortunatus. Est eni signuꝫ womus dilectionis medie fm astrologos vt dicit autor supradict'. Tercius aspectus fit a quinto signo ꝛ nono. verbi gratia. planeta qui fuit in initio arietis. aspicit eũ qui fuerit in leone ante se. ꝛ eum q̃ fuerit in sagittario post se. quod est signum nonum. ꝛ dicitur tercius quia continet terciam partẽ celi. scilicet. cxx. gradus. ꝛ hic aspectus ẽ optimus. quia est in signo pfecte amicicie vt dicit autor. Quart' aspectus est a quarto signo ꝛ decimo. verbi gratia. Planeta q̃ fuerit in initio arietis aspicit illum qui est in capite cancri ante se. ꝛ eum qui est in capite capricorni post se. quod est signum decimum. Et hic aspectus dicitur quartus. qꝛ quartã partẽ celi cõtinet. i. xc. gradus. ꝛ ẽ aspectus est malus. qꝛ in illo signo ire ꝛ inimicicie sunt ꝛ impfecte. vt dicit autor pdictus. Conuunctio vo ꝛ oppositio nõ sunt aspectus. quãdoq; tamen dicuntur aspectus abusiue. quãdoq; vo signum primũ respicit septimũ. vt aries libꝛam. Dicitur aspectus oppositus ꝛ est pessimus. quia signũ est pfecte inimicie et pessima ꝓtendit. maxime si aspectus fuerit martis ꝛ saturni siue solis. ¶Quãdo vo planeta conuenit cũ planeta eo/dem signo ascendente vel in signo sibi cõiuncto ante vel retro tunc dicitur coniunctio. ꝛ hec potest esse bona si planete fuerint boni. ꝛ ecõuerso mala si fuerint mali sicut dicit autor. ꝛ hec ꝛ ea patent in figura quã posuit autor iste.

Capitulum. x.

¶De signo arietis

Naturas aũt singulor signor per ordinem recolligamus ex signo arietis exordiũ sumentes. Aries igitur est orientale signũ sic dictum. quia sicut aries in iacendo sup latus vnũ. equaliter mutat vices sic sol existens in illa pte zodiaci que aries dicitur facit eq̃noctium. ꝛ equales facit dies artificiales atq; noctes. Et sicut dicit misael. Aries est signũ igneum masculinũ diurnũ. instabile. wm' martis in. xix. gradu ei' exaltatio est solis. womus eius sol ꝛ die ꝛ nocte vero iupiter. ꝛ saturnus participat cũ eis ꝛ prima triplicitate prima ẽ. ¶Prima facies eius martis. secũda solis tercia veneris. ꝛ corpe hominis womina/tur capiti ꝛ faciei et multos facit in corpore capillos corpus curuũ faciem obliquam oculos graues. aures breues. collum longum. Domus est vite ꝛ natiuitatis hominis. qua sicut hoc signum ab inferiori parte terre ad superiora ascendit ꝛ a tenebris ad lucem vadit. sic nat' de tenebris egreditur. et vi illius signi abdita prodeunt in lucem et secreta sapientibus innotescunt. Et sicut narrat Albu. in libro de motibus astrorum. In tercio inquit vel quarto gradu arietis occidente. oritur signum libre ꝛ mouet ae/rem. In decimo gradu oritur stella que dicitur almareth ꝛ alpheta ꝛ serenat aerem. In. xxv. gradu occidũt pliades ꝛc. ¶Quando autem sol vel luna vel aliquis planetarum intrauerit primum vel secũdum vel terciam graduꝫ arietis erit nubilum et ventus a meridie et frigus ꝛ tẽpestas. In gradu autẽ. xxix. aut. xxx. erit magnus calor.

Capitulum.XI.

De signo thauri

Taurus ſm miſael eſt ſignum terreum. frigidum. ſiccū nocturnū domus veneris. ſecūda exaltatio lune in quarto gradu eius. domus eius de die eſt venus. in nocte luna. et mars participat cum eis. de triplicitate eſt ſecunda. Prima facies eſt mercurij. ſecūda lune. tercia ſaturni. ex corpore hominis dominatur collo et gutturi. datq; faciem amplam et curuam. naſum dat grauem et lōgum. amplas nares. oculos graues. capillos eleuatos et nigros. collū groſſum verecundū facit hominem. honeſte incedentem. et tamen vanum. Domus ē ſubſtantie et poſſeſſionis acceptionis et datōnis. Et ideo dicitur taurus. quia taur⁹ ſulcando terram fecundat et locupletat Tunc etiam quando ſol eſt in tauro terra eſt arabilis et congrua agriculture ſm albu. In primo gradu thauri oritur ſidus paliciter. in. vi. orion occidit et mutatur aer in. viij. oriuntur pliades et turbant aerem. In. xvi. oriuntur hyades et turbant aerem.

Capitulum XII.

De signo geminor

Signum geminorum ſm miſael Eſt ſignum aereum. maſculinū mediocre. diurnū domus mercurij. exaltatio caude draconis in tercio gradu eius. domus eius in die eſt ſaturnus. in nocte mercurius. iupiter participat cus eis. de triplicitate eſt tercia. Prima facies eſt iouis. ſecūda martis. tercia ſolis. In corpore hominis dominatur humeris brachijs et manibus. mediocrem efficit ſtaturam et hominem pulcrum et cōuenientem. Cui cōiunctus mercurius ſi fuerit fortunatus diſponit hominem et abilem facit ad literaturam et ſcripturā Domus cognationis eſt et propinquitatis. conſilij religionis et fidelitatis epularum et ſomniorū ſm Alb. Gradu primo geminorū occūbente. oriuntur hyades et mutant aerem. et poſt archites et echites. i. aquila. xviij. gradu. i. delphini xxvi. cē. Iſti gemini vt dicit Iſi. ſm poetarum fabulas fuerunt caſtor et pollux frēs gemini et vterini. viri fortiſſimi. quorum gratia dicitur tunc ſol eſſe in geminis. quia ſole in illa parte celi exiſtente virtus ad fecūdandū inferiora geminatur. tunc etiam bella inter cognatos. aliquotiens geminātur. Aliam tamen ſignat ygini⁹ rationem. ſ. quando caſtor eſt inferis tunc pollux eſt ſuperis et ecōuerſo. quod ideo ſm marci. fingunt. quia in eſtate cum noctes ſint breuiſſime quādo vna pars conſtellationis occidit alia pars anterior oritur et aſcēdit Et pro tanto dicitur vnus frater celos. alius inferos poſſediſſe.

Capitulum. XIII.

De signo cancri

Cancer eſt ſignum aqueum femineum inſtabile nocturnū. dom⁹ lune. exaltatio iouis in. xv. gradu eius. in die venus eſt ei⁹ domus in nocte mars et luna participat cum eis. de triplicitate eſt quarta. Prima facies eius eſt venetis. ſecūda martis. tercia lune. Super corpus habet dominium ſuper pectus. coſtas et pulmonē. et facit in corpore groſſiciem. Nam a medio eius facit hominem groſſum et incōpoſitum atq; rudem. ſuperius vero ſubtilem. tentes curuos et tortos. Et vocatur domus patris et caſarū vinearum et omniū que creſcunt ſup terram caſtror villarū et ciuitatū theſauror um ſepulture et hereditatū. De hoc dicit albu. v. gradu cancri occūbente. orit capricornus et mutatur aer. in. x. gradu oritur orion et mutatur aer in caliditate in. xxix. gradu oritur feruēs canicula. et canis plenus apparet et fit magna ptur batio aeris. Dicitur aūt cancer ſm Iſi. Nam cancer eſt animal retrogradus ſic ſol peragrans illam partem zodiaci que vocatur cancer facit retrogradationem in. viij. gradu cancri. Tunc etiaz ſol ex tollitur versus tumorem ſpere versus noſtrum habitabile. et ſitum in terra q; nō poteſt plus extolli. et tunc retrograditur deſcendendo per ſigna inferiora vſq; ad capricornum.

Capitulum.XIIII

De signo leonis

Ignum leonis ſm mſael eſt ſi/gnum igneum maſculinū fixuz diurnū. womus ſolis z illius exaltatio. womus eius ſol in die iupiter ve nocte z ſaturnus pticipat cū eis z ve triplicitate eſt prima. Prima facies eſt ſaturni. ſecūda iouis. tercia martis. In homine co/opatur ſtomacho lacertis corde z dorso. efficit hominē ſuperius groſſuz inferius ſubtilem. magni animi. crura habentem ſubtilia. Domus aūt vocatur viliorū z nouoz veſtimentoz liberoz et honorum. De hoc dicit albu. In quarto gradu leonis aquarius z clion oritur. et fit aeris mutatio. in. xxx. gradu oritur cancer et occidit capricornus. Dicitur autē illud ſignum leo. quia leo fortiſſimū animal eſt maxime caliditatis p̄cipue ex parte pectoris. z partis anterioris. ſicut ſol in trans illam partem ſigni actius radios imprimit ꝫ in fine quādo ab illo ſigno exit. vt dicit Iſido.

Capitulum.XV.

De signo virginis

Virgo eſt ſignum terreum frigi/dum mediocre nocturnuz womꝰ mercurij prima z eſt exaltatio mercurij xv. gradu eius. womus eius in die eſt ve nus in nocte luna. z mars pticipat cum eis ve triplicitate eſt ſcōa. Prima facies eius eſt ſolis. ſecūda veneris. tercia mercurij. Ex parte hominis habet in poteſta te ventrē z inteſtina. pſonā pulcrā facit pulcros oculos. faciem vecorā. z mitigat volūtatē. Domꝰ eſt infirmitatis ſeruoz z ancillarū z veſtiaz inconſtantiā ſignifi/cat z mutationē ve loco ad locū z ꝺs ſignū dicitur ẏgo. qz ẏgo ſterilis eſt z ſine fru ctu. ſic ſol intrās illā ptē zodiaci q̄ voca tur ẏgo ſuo calore humorē cōſumit z ſic terrā a fructu ſterilem facit.

Capitulum.XVI.

De signo libre

Libra ſm mſael eſt ſignū aq̄uz maſculinū inſtabile diurnū. womus veneris. prima exaltatio ſaturni. z xxi. gradu eius. womus eius ven⁹ ve die ſaturnus. ve nocte mercurius. z iupiē p/ticipat cum eis ve triplicitate eſt tercia. Prima facies eius eſt lune. ſcōa ſaturni. tercia iouis. ve corpe hominis regit in/feriora ventris inteſtina z vmbilicum. Domus eſt vxoris z nuptiaz p̄tentōis furti z rapine. De hoc albu. in. v. gradu libre. leo oritur z alterat z calefacit aerē in. xxij. gradu corona oritur et fit maxia p̄turbatio aeris. xxxi. oriūtur hyades p/tim z fit maioz p̄turbatio aeris. z p⁹ orit̄ virgo. Dicitur aūt hoc ſignū libra. ab in ſtrumento ponderādi. quia ſol exiſtēs in illa ptē celi que ꝺr libra. dies cū noctib⁹ ſiles efficit z equales ſm Iſi.

Capitulum.XVII

De signo ſcorpionis

Scorpio eſt ſm mſael ſignū aq̄/um frigidū fixum z nocturnum. Domus prima martis. nulli⁹ exaltatio. womus eius in die venus in nocte mars z luna pticipat cū eis. ve triplicitate eſt quarta. Prima facies eſt martis. ſecun da ſolis. tercia veneris. Et pte hominis mēbris veſerunt generationis temꝑ z ve ſice. faciē dat rubicūdā z paruā. capillos multos. oculos puos. crura lōga. pedes magnos z leuē facit hoiem z inſtabilem irascentem ac mendacē. womꝰ ꝺr mortis z timoris. vebili z labozis. dānu z cōtentio nis belli caliditatis z igenij. De ⁊s albu. in. ij. gradu ſcorpionis ſtelle hyades ori untur z fit magna p̄turbatio aeris z tē/peſtas z poſt oritur taurus. In. ix. gradu eius occidunt pliades z fit aeris ſereni tas. Dicit aūt ſignū illud ſcorpi⁹. quia ſcorpi⁹ eſt aial valde pūgitiuū cū cauda. filr ſol exiſs in illa ptē zodiaci q̄ ꝺr ſcorpius cā eſt leſionis z pūctionis corpis humani. qz tūc vecumans mun⁹ calefacit aera. z ñ aer diſtempat⁹ in frigiditate ci to ledit z pūgit corpus. vt di. Iſi.

Capitulu XVIII.

De sagittario

Sagittari⁹ ſm mſael ē ſignū aq̄ū maſculinū mediocre diurnū ex/

r

altatio cauō in .iij. gradu. domus eius i die est sol. in nocte iupiter. saturn⁹ pticipat cū eis. ꝛ triplicitate est prima. Prima facies eius est mercurij. secūda lune tercia saturni. Ex parte hois disponit fe mora longas facit coxas ꝛ crura. faciem longā. ꝛ mentū subtile. hiem facit pul/ crioꝛes retro ⁊ ante. capillos dat subti/ les. ventrē magnū et in motu facit homi nem delectari. Dicitur domus itineris. fidei sapientie. magisterij ꝛ honoris ex magistratu sapientie astroꝛ ꝛ diuinatō nis somnioꝛ. De hoc di. Albu. ij. gradu sagittarij cū oꝛiuntur pliades statim oc cidunt ꝛ oꝛitur caput scoꝛpij ꝛ fit valida turbatio aeris. viij. gradu hyades occi dunt ꝛ mutatur aer. Dicitur aūt sagitta rius istud signū quia sicut sagittari⁹ emit tit sagittas. sic sol existens in illa parte zodiaci ad nos emittit grandines plu/ uias atq; nues.

Capitulum.xix.

De capꝛicorno

Capꝛicornus ſm Ptl. est signum terreū. frigidū. instabile. noctur num. saturni primū domicilū. exaltatio martis est. in. xxviij. gradu eius domus ei⁹ est ꝛ die venus. i nocte luna. ꝛ mars pticipat cū eis. ꝛ triplicitate est secun/ da. Prima facies eius est iouis. secūda martis. tercia solis. In coꝛpe hominis respicit genua subtilia dat crura coꝛp⁹ siccum faciem hispidā ꝛ hirsutam. Do/ mus vocatur dominij ꝛ honoris. regis ꝛ regni glorie ꝛ imperij. substantie furtim sublate. De hoc albu. In quarto gradu capꝛicorni oꝛitur cancer i. xxx. gradu oc cidit caput cancri ꝛ oꝛitur caput capꝛoꝛ ni. Dicitur capꝛicoꝛnus q; capꝛ est ani mal coꝛnib⁹ petens supioꝛa. sic sol exīs in illa pte zodiaci facit solsticiū hyema/ le. ꝛ tūc incipit ascendere p signa versus arietem ꝛ versus cancrum.

Capitulum.xx.

De aquario

Aquarius ſm misael signum est masculinū. fixum. diurnū. domi cilium saturni. sed nullius est exaltatio. domus eius in die saturn⁹. in nocte mer curius. iupiter pticipat cū eis. ꝛ tripli citate est tercia. Prima facies eius ē ve/ neris. secūda mercurij. tercia lune. dña/ ri dicitur tibijs hominis vsq; ad cauil/ lam pedis facit hominē gloriantē. multa ꝛ uastantē. pulcram facit faciem ꝛ colo ratam. ꝛ tybiam facit alicuius altera lō giorem. Domus vocatur amicicie mer cati ꝛ foꝛtune. redditus tributi. substan/ tie regis militis aut peditis. De ⁊ albu. In quarto gradu signi aquarij oꝛit leo. in. xi. gradu regia stella ꝛ lampades occi dunt ꝛ mutāt aerem. ꝛ post capꝛicoꝛnus ꝛ oꝛitur caput aquarij. Dicitur autē si gnum istud aquarius ſm fabulas pincer na ꝛoꝛ manib⁹ eoꝛ aquā fundens vn/ de tenet vnaz. Et ideo tunc dicitur sol esse in aquario eo q; tunc tpis cōdensat aer in aquas multas et fiunt pluuie pl⁹ q; in alio tpe vt di. Isidorus.

Capitulū.xxi.

De signo piscium

Signum piscium ſm misael est signum aqueū. frigidum medio cre nocturnum. domicilium iouis. Sed exaltatio veneris in. xxvij. gradu eius. Domus eius in die est venus in nocte mars ꝛ luna participat cū eis. ꝛ triplici citate est quarta. Prima facies eius est saturni. secūda iouis. tercia martis. De coꝛpoꝛe hominis regit pedes amplū dat pectus paruū caput. flozentem barbam ꝛ pulcram. album facit homines. magnē animi. rotūdiq; oculis. Vocatur autez istud signū domus inimici asini. ꝛ equi ꝛ omnis bestie que equitatur. Et sīgt la/ bores lamentationē ꝛ tristiciā. suffurra/ tionem ꝛ dolositatez malivolentiā ꝛ car cerem. De hoc albu. in. x. gradu signi pi/ scium oꝛtus est xpginis in. xij. gradu cha/ le. i. libra oꝛitur in. xix. gradu oꝛitur cā cer. in. xxiij. gradu oꝛion ꝛ aquari⁹ oꝛiun tur. Dicit autē signū istud piscū eo q; tunc tpis fit generatio piscū ꝛ cōfrica/ tio quia caloꝛe solis ascendēte ꝛ hūores dissoluēte solent tūc pisces effundere se mē suū. vt di. Isi. Vas itaq; .xij. signoꝛ celi ꝓpetates ꝛ occultas ꝛtutes ex astro

logos ꝛ eoꝝ iudiciũ. huic opusculo inter
serui estimãs vtile esse legentibꝫ eoꝝ
nomina in scriptura breuiter ꝛ piter in
uenire. quid de eis senserint antiqui. et
quare eis talia nomia imposuerũt astro/
logi syderũ inspectores. Quia ẽm istoꝝ
xij. signoꝝ siue domoꝝ ortus ꝛ occasus et
aspectus varios ꝛ mirãdos. accidere di
cunt in ꝯstis inferioribꝫ mutatões. Su/
perioza enĩ imutãt ꝛ alterãt ꝑ inferio/
ra ꝛ in eis suas faciunt impssiones. Per
ista aũt. xij. signa mouentur ꝛ discurrũt
planete que dicũtur sydera errãtia. cer
tis vt dicit Beda. spaciꝭ discreta ab in
uicem ꝛ distincta que dicũtur errantia
nõ quia errant cũ certissimũ haleãt mo
tum ꝛ discursum. Sed ideo dicuntur er
rare. quia cõtra firmamentũ cursum su
um agere dinoscuntur. Et ideo de motu
planetaꝝ ꝛ ipsoꝝ situ. ꝛ effectu aliq̃ sunt
dicẽda breuit̃ tã in generali q̃ i speciali

Capitulũ. xxii.

De duplici motu planetarum

Ouentur aũt planete duplici
motu. s. naturali ꝛ ꝓpio id est ab
occidente in orientẽ cõtra mo/
tum firmamenti. ꝛ motu alieno. s. ab ori
ente in occidentẽ ꝛ hoc raptu firmamen
ti cui⁹ violentia singulis diebꝫ ab ortu
vsq̃ ad occasum rapiũtur. In motu au
tem naturali quo nituntur contra firma
mentũ. quidã celerius quidã tardius.
ꝑficiunt cursum suũ. ꝛ hoc ꝓpter circulo/
rum suoꝝ dispaꝛ quãtitate. Nam saturnus in quolibꝫ signo morat̃ p. xxx. mẽ
ses ꝛ cõplet cursum in. xxx. annis. Et iu
piter morat̃ in quolibet signo p vnũ an
num ꝛ. xij. annis complet cursum suum
Mars morat̃ in quolibet signo. lx. di. et
ꝑfiat cursum in. ij. annis. Sol moratur
in quolibet signo. xxx. di. ꝛ. x. hꝫ. ꝛ semisse
ꝛ ꝑficit cursum suũ in. ccclxiij. diebꝫ ꝛ q̃
drãte. Mercurius morat̃ in quolibet si
gno. xxviij. diebꝫ ꝛ. viij. alij. vi. alij. xl. hꝫ
ris. ꝛ complet cursum suũ in. cccxxxviij.
diebꝫ. Venus morat̃ in quolibet signo
xxix. diebꝫ ꝛ cõplet cursuꝫ suũ i. cccclviij
diebꝫ. Luna morat̃ in quolibet signo. ij.
diebꝫ ꝛ dimidio ꝛ. vi. hꝫ. ꝛ bisse vnⁱ⁹. cõ/
plet cursum suũ a ꝑncto vsq̃ ad punctũ
in. xxvij. di. ꝛ. viij. hꝫris. Ex istarũ autez
septẽ stellarũ ingressu ꝛ ꝓgressu p. xij. si
gna ꝛ egressu ab eisdem variant ꝛ dispo
nũtur oĩa que in hoc mũdo inferiori ge/
nerãtur ꝛ corrumpũtur. vñ in li. Ysa/
iath ꝑbi legitur sic ca. i. Altissimus fe/
cit mundũ ad similitudinẽ spere. ꝛ fecit cu/
culũ altiorẽ in circuitu eius volubilẽ et
terrã firmã in eius medio nõ declinantẽ
ad sinistrã vel dextram. Et posuit alia ele
menta mobilia ꝛ fecit ea moueri per mo
tum septẽ planetarũ. ꝛ omnes stelle alie
coopantur planetis in suis opationibꝫ
ꝛ naturis. Unde ꝛ opus planetarũ simile
est lapidi magneti ꝛ ferro. qz sicut trahi
tur ferrũ ab eo. ita omnis creatura super
terraꝝ a motu planetarũ afficitur. apta
tio etiam ꝛ destructio fit motibꝫ ꝛ opa/
tionibꝫ planetarũ. Diuersificat̃ autem
opatio eoꝝ. ꝑ climatum diuersitatem
aliud enĩ opatur circa ethyopes. ꝛ aliud
circa sclauos. vnde sicut dicit idẽ. ca. iiij
Extendẽda est planetarũ coniunctio in
ipsis signis. quia si plures fuerint cõiũ/
cti i signis aquaticis in reuolutione an
ni signat multitudinẽ pluuiarum. Si in
igneis siccitatem ꝛ famẽ ex excessu calo
ris ꝛ siccitatis. si in aeris multitudinem
ventoꝝ. si in signis frigidis grauitatez
frigoris ꝛ ꝑmentũ caloris. Et iterum
in eodem in. viij. ca. dicitur. Ex effectus
signoꝝ intendũtur in opatõibꝫ suis
ex cõiunctione planetarum siue in bono
siue in malo. quia si fuerint boni planete
bonũ ꝓtendunt. si fuerint mali cotrariũ.
Nam vt tradit idem. Planetaruꝫ sunt
quidam masculini mali diurni. ponderosi. frigidi ꝛ sicci. s. saturnus. quidam bo/
ni masculini. diurni i. ꝑte calidi et hu/
midi sicut iupiter. mars vero masculin⁹
nocturnus. calorem et siccitatem gene/
rat. sol masculinus calorem ꝛ siccitatem
operatur. venus femineus. nocturnus.
inter caliditatem ꝛ humiditatez mediocris. mercurius vero ꝑ tempate est natu/
re diurnus modo masculinus modo fe/
minius. vnde cito vertit se ad naturam
illius cui coniungitur vt cum bonis bo/
nus et cum malis malus vel mediocri/

bus similis efficiatur. Luna insup ê planeta femineus. nocturn⁹. frigidus ⁊ humidus cum excessu. Et ideo ſm astrologos planete aliqui in suis effectib⁹ sunt boni. s. iupiter ⁊ venus. nulli eni nocent. sed tam suos q̄ nō suos adiuuant et curant quātū p̄nt. Alij sunt mali. s. mars ⁊ saturnus. quia nō suis semper obsunt sicut tantuz p̄sunt. Alij vero mediocres. s. sol. luna ⁊ mercurius. Nam suis bona ingerunt. ceteris vero modo bonum modo malum. ⁊ maxime ſm q̄ bonis planetis vel malis in diuersis signor⁹ domib⁹ coniungūtur. nam cū bonis bona cum malis mala. vt sepius operantur. Ma autē. vij. planete maxime in generatōne habent tam hominū q̄ animaliū p̄orestatē. Unde ſm astro. ⁊ etiam Hal. ⁊ alios peritos medicos. Saturnus materiā cōceptam in matrice. frigiditate ⁊ siccitate sua coagulat ⁊ cōdensat. iupiter autez secūdo mense spūm ⁊ mēbra tribuit. tercio mēse mars subtiliat sanguinē et humores cōdensat ⁊ ordinat ⁊ cōponit. sol in quarto mense vitalē calorem ⁊ spūm epati ⁊ cordi tribuit. venus in quinto mense organa sensibilia ⁊ officialia membra aures scz ⁊ nasum et huiusmodi perficit et disponit mercurius sexto mense omnia corporis foramina et p̄cipua membra vt linguam ⁊ rates cōponit. luna mense septimo suis limitib⁹ membra diuidit et distinguit ⁊ ideo fetus tunc nascitur vtilis et salubris. Si vero nasci distulerit vsq̄ ad octauū mensem. fetus tunc moritur ⁊ hoc quia vt⁹ saturni tunc iterū redit. quia vt⁹ q̄ qualitate sua frigida ⁊ sicca fetum mortificat ⁊ astringit. nono autē mense regnat iterum iupiter. q̄ fetus calore suo temparo refouet ⁊ custodit. vnde p̄tus tunc nascens vitalis erit. similiter nascens in principio decimi mensis potest esse salubris ⁊ vitalis. quia tunc iterū regnat mars cui⁹ calore ⁊ siccitate mēbra nascentis robor antur. Unde fetus caloris ⁊ siccitatis beneficio egreditur iam robustus. Istas ⁊ alias habent planete i corporib⁹ inferioribus operationes generales ⁊ etiā spēales. maxime quādo in suis domicilijs dominant. Singuli ei planete habent domos p̄prias. vt di. Albu. Nam domus saturni p̄pria ⁊ p̄pria est capricorn⁹ ⁊ similiter aquarius. Domus iouis pisces et sagittari⁹. domus martis aries ⁊ scorpi⁹. domus veneris libra et thaurus. domus mercurij virgo ⁊ gemini. domus solis leo domus lune cancer. In his. xij. domibus siue signis septē planete dñant. ⁊ p eas diuersis motib⁹ euagantes. nūc dignitatē tur nunc exaltantur. In his aūt signis mouētur planete duplici motu. s. accidētali ab oriente ad occidentē raptu firmamenti ⁊ motu naturali. ⁊ hic motus est duplex p̄primus scz ⁊ scōus. Primus motus est circulus quē facit planeta in p̄prio circulo cui⁹ mētas ⁊ terminos nunq̄ exit. Scōus motus est quez facit subzodiaco ⁊ habito respectu ad zodiacū sp in equali tpe ⁊ p̄r equale spaciū transit. Primus aūt motus planete p̄prio fit in circulo. qui dicitur ecentricus. sic dict⁹ eo q̄ nō habeat terram p̄o centro. sicut zodiacus habet terrā p̄o centro. Unde circulus planete dicitur ecentric⁹ cuius superficies cū per centrū terre transeat et terram in duas medietates diuidat. cēntrum tamē habet suū extra centrū terre. ⁊ iste circulus ecentric⁹ est duplex. s. referens ⁊ equans. Nam planetis assignantur tres circuli. vt di. p̄tho. scz equans et referens ⁊ epicidus. Circulus referens est circulus planete p cui⁹ circūferentiā semp̄ mouetur epicidus ipsius planete dictus ideo referens. quia refert circulū epicidi. Circulus equans dicitur super cuius centrum mouetur centrum epicidi planete vnifor miter. etiā dr equans quia in illo tenet planeta equaliter cursum suum. Epicidus est quidam p̄uus circulus. quem describit planeta motu corporis sui per cuius circūferentiā mouetur corpus planete. vnde in superiori parte sui epicidi mouetur ab occidente in orientem in inferiori vero parte mouetur ab oriente in occidentem. Et hō patet q̄ sol ⁊ alij planete in p̄priis circulis mouentur et p̄primus vnif ormiter cūctis in diuersis diuersimode mouentur. In istis itaq̄ circulis diuersis tu/

plex motus planetarū est ab astrologis sapientissime ꝓhensus motus. s. directus stationarius ⁊ retrogradus. Directus est quādo mouetur directe a principio signi versus finem. Retrogradus vero dicitur quādo ecōuerso tendit a fine signi versus principiū. Stationar⁹ autē est quādo stat quasi in medio ita q̄ nec principio videtur signi accedere nec ꝙ fini. fit autē directio semper in parte epicicli superiori. Retrogradatio semp in parte inferiori. Statio vo fit in medio. cui⁹ diuersitatis ratio a plūs diuersimode assignatur. ista tamē retrogradatio in. v. solū planetis habet locū. nō autem in sole nec in luna. non enī sol nec̄ luna retrogradiūtur cū̄ suis epicicło moueantur. Et hoc ideo vt dicūt aliqui. q⁹ radij solares sunt causa istius retrogradationis. Nam virtus radioꝝ solarium aliquādo illos repellit ⁊ facit retrogradus. quādoq̄ eos attrahit ⁊ sic eos quasi stare cogit vt di. Alphra. Alias causas assignat ptlo. sed hę nunc sufficiant. Recolligę igitur ex predictis q̄ planete sunt stelle erratice per septem oꝛes distincte sicut situ sic virtute ⁊ effectu ad īuicem differentes. sicut dicit Beda i li. de naturis rerū. Sunt aūt stelle iste elementoꝝ imutatiue. omniū generabiliū generatiue. ⁊ corruptibiliū corruptiue. Sunt etiam cōtrarietate sui motus impetus celestis corꝑis retardatiue. serenitatis ⁊ tempestatis cōcitatiue. sterilitatis ⁊ fertilitatis inductiue. fluxus maris ⁊ refluxus causatiue. Sunt etiā suarum qualitatū ⁊ virtutū inuicem participatiue. Nam vt di. Beda quādo aliq̄s planetarū alterius circulū ingreditur illius participat qualitatē ⁊ virtutem. per mutuū etiam aspectū. ⁊ cōiunctionē sunt suarū qualitatuꝝ ⁊ effectuū ꝓmutatiue. Nam benignas benuole stelle per p̄tiaꝝ male remittitur. et econuerso. malignitas maluole ꝙ p̄tiaꝝ benuole tpaꝝ. vt dicit Albu. ⁊ ptlo. Sunt etiā inslup ex eoꝝ ordinata eleuatōe ⁊ ꝓpfione in oꝛbibꝫ ex mutua circuloꝝ suoꝝ intersecatione stridoꝛis et armonie generatiue. sic dicatur in li. de. v. substātijs. Et vt di. macro. Inter sp̄ā saturni ⁊ lune oēs ꝙsonāte musice inueniūtur. Cū sole micantes sunt sue luminositatis occultatiue a virtute solis imutationis receptiue. Quāto habent altioꝛes circulos tāto tardius sunt sui cursus cōpletiue.

Capitulū. xxiii.

De saturno

Saturnus est a saturando dictus cui⁹ vtoꝛ ops est dicta ab opulētia quā tribuit mortalibꝫ. vt di. Jsiō. Mar. de quo dicūt fabule q̄ ideo ꝓpingitur mestissimus. quia a filio suo fingitur castratus fuisse cui⁹ virilia in mare ꝓiecta venerē causauerūt. Est āt ſm michael saturnus planeta maliuolus frigid⁹ ⁊ siccus. nocturnus ⁊ ponderosus ⁊ ideo in fabulis senex ꝓpingitur. Jste circulus a terra est remotissimus ⁊ tamē retrore est maxime nociuus vnde ꝓpter elōgationē a terra p̄r. xxx. annos ꝓficit cursum suū. plus nocet retrogradādo q̄ directe ꝓcedendo. Unde in fabulis fingitur habere falcē curuā. Jn caloꝛe etiam pallidus aut liuidus sicut plūbū. q⁹ duas hȝ q̄litates mortiferas. s. frigiditatē ⁊ siccitatē ⁊ ideo fet⁹ sub ipsi⁹ dñio nat⁹ ⁊ ꝓcept⁹ vel morit vel pessimas ꝓsequit q̄litates. Nā ſm ptlo. in li. de iudicijs astroꝝ dat hoiem esse fuscū turpē mq̄ opantē. pigꝝ grauē. tristē. raro hylarē seu ridentē. Ūñ di. idē ptlo. Subiecti saturno ragadias. i. fissuras siccas sepi⁹ in calcaneis patiunt. glauci sunt coloꝛis ⁊ liuidi. in capillis ⁊ in toto coꝛpe aspꝛi ⁊ sqlli. turpia ⁊ fetida nō abhoꝛret vestimēta aialia diligūt fetida ⁊ immūda. res diligūt acidas ⁊ stipticas q⁹ in coꝛ ꝓplexione hūoꝝ melācolic⁹ dñat. De ꝟ saturno di. ptlo. sub saturno sunt capcorn⁹ ⁊ aq̄rius. ei⁹ dñius ē i libra. sed i ariete regnū abstrahit. Sub eo ꝓtinet vita edificiū doctrina ⁊ loc⁹ frigid⁹ ⁊ sic⁹. Jn iudicijs sigt merore ⁊ tristiciā. Coloꝛ ei⁹ ē niger ⁊ plūbe⁹. ⁊ ē falsidic⁹. ūñ q̄n ingredit circulū iouis miorat malicia ei⁹ ⁊ mutat colorē ex vicinitate ipsi⁹. Cū ei sit naturalis plūbe⁹ ex claritate iouis cui ꝓpinq̄t efficitur cādid⁹ atq̄ clarus. vt di. ptlo.

Capitu. xxiiii.

De ioue

Iupiter qui fm errorē gentiliū ꝛ fictiones poetaꝝ summꝰ deoꝝ fuit pater. planeta ē benivolꝰ. calidus et humidꝰ. diurnꝰ ꝛ masculinꝰ. in suis q̄litatibꝫ tpatꝰ in colore ē argenteꝰ. candidus clarꝰ ac blandꝰ. Et ideo in circulo iouis cām felicitatis antiq̄ pbi posuerūt. vt dicit mar. Jsti⁹ iouis circul⁹ saturni circulo imediate ē ꝓiūctus. Et ideo ꝓpter altitudinē circuli sui. xij. ānus pficit cursum suū. Hic bonitate sua repmit maliciā saturni. qñ iupiter in supiori pte sui circuli. circulo saturni est ꝓiūctus. ꝛ ideo fingitur a poetis patrē suū a regno expulisse. vt di. Var. ꝛ Jsi. qz pūtia sua reprimit maliciā saturni naturalem. Hic adunctus planetis bonis. bonas ꝛ vtiles facit impssiones in istis inferioribꝫ elementis. Et ideo dicunt astrologi q̄ corpore hominis coopatur ad pulcritudinē et honestatē. pulcrū enī dat colorē niueum ꝛ rubore pmixtum. pulcros dat oculos ꝛ pulcros dētes ꝛ pulcros crines barbamq̄ rotūdam. vt dicit ptho. Preest ei aeri ꝛ sanguini. ꝛ sanguinee cōplexioni De hoc dicit ptho. Sub ioue sunt sagittarius ꝛ pisces. ꝛ sunt dom⁹ eius. regnat i cancro ꝛ i capricorno discessus regni eiꝰ Sub ioue ꝓtinētur honor. diuicie. optimū indumentū. In iudicijs astrologoꝝ significat sapientiā ꝛ rationē. ꝛ est veridicus vt quādo apparet in ascendente significat fm astrologos reuerentiaz honestatē fidem ꝛ disciplinā. et erit finis ad saluationē sic omniū signoꝝ cōfortat bonitatē ꝛ sigt in eis bonū quādo in eis inuenitur. nisi in duodecimo. vbi dicūt significare ioue seruitutē. paupratem ꝛ tristiciam. ex parte quadrupedū ꝛ merorem ex parte familie ꝛ seruoruz. vt dicit ptho. et Misael.

Capitulum. xxv

Natura de marte

Mars deus belli a gentibꝫ putabatur. Est enī planeta calidus ꝛ siccus. masculinus ꝛ nocturnus vnde pest colere ꝛ igni. ꝛ colerice cōplexioni. ꝛ disponit ad audaciā ꝛ animositatē ꝛ appetitum vindicte. ꝓpter qđ deus bellorꝝ vocabatur imediate sequit iouem ꝛ ꝓcedit venerē. Et ideo ex vtriusq̄ stelle benivole vicinitate eius nocivitas tpatur. In colore est fulgid⁹ siue rutilās sicut ignis vt di. mar. Un ꝛ maiorē vim habet calefaciendo q̄ alij planete vt di. idē. Hic planeta fm ptho. disponit in homine ex pte corporis ad longitudinem ꝛ gracilitatē. ꝛ hoc rōne caloris ꝛ siccitatis. sed hoc ē in iuuentute. Nam in senectute ex calore cōsumēte ꝛ siccitate ꝓtrahente. disponit ad curuitatē ex pte mentis disponit ad mobilitatē animi ꝛ leuitatē. ad irā ꝛ animositatē ꝛ alias colericas passiōes disponit etiā ꝛ abilitat ad igneas opationes sicut ad ferrarios ꝛ furnarios. sicut saturnus ad terrā cultores ꝛ grauiū ponderū portitores. ꝛ iupiter econuersō ad artes leuiores. facit enī abiles vt sint oratores trapezete. i. cambitores. ꝛ argēti tractatores scriptores ꝛ hmōi. vt di. misa. fm ptho. etiam sub marte sunt hec signa scorpius aries et sunt dom⁹ eius regnat in capricorno. sed in tauro est discessus regni eius. Sub ipo ꝓtinetur plūs. carcer ꝛ inimicus ꝛ significat irā ꝛ celeritatem ꝛ furorē. ꝛ est rubeus falsidic⁹ ꝛ dolosus. morat in quolibet signo. lx. di. ꝛ ꝓpter ho. in. ij. annis ꝓplet cursum suū.

Capituluz. xxvi

Natura de venere

Venus qui ꝛ lucifer dicit est planeta fm misael benivolus femineus nocturnus in suis qualitatibꝫ. s. in calore ꝛ humore tpatus. Hic planeta excedit solus zodiacū in duabꝫ partibꝫ. vt di. beda. ꝛ est dictus venus. q̄ sua qualitate calida vel humida dicit venerei humoris vel amoris excitativ⁹ fm Jsi. Semper cōcomitat solem vel ꝓcedit ꝛ tunc dicitur lucifer. vel sequitur ꝛ tūc dicit vesp vt di. Beda. Colorē habet candentē ꝛ refulgentē electro similem. vt di. mar. Inter omnia ei sidera gaudenti⁹ fulget vñ et iubar dicitur. eo q̄ iubar radios⁹ luminis a se emittit. ꝓpter qđ ꝛ vmbrā fa-

cit. Qñ aura multū est serena diem ꝛ solis ortū imediate ānūciat ꝛ p̄cedit. Qñ est in eodē signo cū sole a claritate solis absorpt⁹. se tūc tpis nō oñdit. qñ venus est altior mercurio tunc est illo segnior motus eius et cōuersio cū ē inferior tūc est celerior vt di. macr. In tribꝰ semitonijs soli occurrit. vt di. mar. ꝛ maliciam exprimit. vt dicit ptlo. Expte corporis disponit ad pulcritudinē ꝛ ad voluptates in tactu. in olfactu. i gustu. ꝛ in cātu. Qñ facit esse cātores ꝛ musicos amatores ꝛ speciez p̄fectores. aurifices ꝛ vestium muliebrium inscisores. vt ait mis. ꝛ dicit ptlo. Sub venere māt sunt libra et taurus. ꝛ sunt eius dom⁹ ꝛ regnat in piscibus. ꝛ in virgine deficit regnū ei⁹. et abscedit. Sub ipso continetur via ꝛ amor et amicicia ꝛ pegrinus. ꝛ signat lucrum et gaudiū. ꝛ est veridicus ꝛ morat in quolibet signo. xxx. dieb. ꝛ complet cursum suū in. ccc. et. lxviij. dieb.

Capitulū. xxvii

De mercurio

Mercurius ꝑm misael. est planeta tempatus nocturnus. modo masculus. modo femininus. cito enī se vertit ad naturā illius cui adiungitur vt cum bonis bonus. cū malis malus. cum mediocribꝰ mediocris vel maliuol⁹ efficiatur. Unde ꝛ in superiori parte sui orbis. alis obsidis miscet qualitates suas cum qualitatibꝰ veneris. ꝛ ideo fingitur a poetis q̄ cū ea fuerit fornicatus. vt dicit Isido. ꝛ dicatur mercur⁹ quasi medi⁹ currens. quia quasi medius est ꝑm Bedam inter venerē ꝛ solem. vnde in superiori parte sui circuli cōiungitur cuz venere. in inferiori vero cōuenit cum sole Circulus etiā suus in superiori parte intrat circulū veneris. in inferiori aūt parte intrat circulū solis. Quādo est in superiori parte sui circulus medius videt⁹ et minus a sole obscuratur. Aliquando etiam ante solis ortum aliquādo post occasum splendet. ꝛ ideo ab aliquibꝰ vesperus nūcupatur. Aliquis dicatur domina. ri. vnde Lucanus loquēs de mercurio dixit. Quātum dom⁹ p̄cessit aquarum. Dicitur etiā a poetis deus eloquētie et sapientie. vnde ꝑm ptlo. Mercuri⁹ dat esse studiosos ꝛ scientie numerosꝰ amatores. disponit enī ꝛ abilitat ad scientiā et vsum calculi ꝛ cōputationis. Et ideo dicitur fuisse deus mercatorꝰ. quia mercatoribꝰ cōputatio summe necessaria ē. Dicitur aūt deus palestre. vt di. Isid. eo q̄ cū sole luctatur. quasi volens eum supare. Semper enī iuxta solem gradit⁹ tur. nunq̄ plus ꝺ distans q̄ ꝑ. xxx. gradus. vnde raro videtur. quia semp fere sub radijs solaribꝰ occultatur. Et ideo propter calorē solis fuscus ꝓpingitur. ꝛ propter suam celeritatē cursor deorū in fabulis nūcupatur. quia nunc cum sole. nunc ante. nūc post graditur. Quādo solem p̄uenit radijs solaribꝰ prox̄im⁹ stare videtur ꝛ dicitur stationarius. Quā do aūt seq̄tur videtur retrograd⁹. vt di. Macrobius. ꝑm ptlo. aūt sub mercurio sunt gemini ꝛ virgo ꝛ regnat in virgine sed in piscibꝰ regnum abscedit. Cum sole semp morat vno signo ante aut vno post. Sub mercurio cōtinetur fortunium negociatio furtū. significat rationē ꝛ sapientiā ꝛ est albus. cum benivolis benivolus. et cum malis malus. morat ur vnoquoq̄ signo. xxviij. di. et. vi. horis. et in. cccxxviij. di. complet cursum suū. huculq̄ ptlo.

Capitu. xxviii.

De sole

Sol ꝑm Isi. quasi solus lucēs dicitur. eo q̄ sit fons totius lumis cui⁹ radiatōe supiora ꝛ inferiora illustrātur. Est aūt sol ꝑm musalath. planeta fortunat⁹ ex se. sed p̄ coniunctōez aliqñ fit malus masculin⁹ diurn⁹ calid⁹ ꝛ sicc⁹. Sol ei omnia viuificat. ꝛ reb⁹ omnibꝰ vitaz speciem ꝛ formā admistrat. Hā vt di. idem Sol omnibꝰ luminaribꝰ celi maior est ī quantitate ꝛ in dignitate ꝛ in claritate. q̄ magis calcati ꝛ ꝑfecti lumis est. Maior ē etiā ī ptāte ꝛ effectuū multiplicitate. Maior ē etiā in mot⁹ vniformitate. q̄ semp mouet motu directo in circulo ꝓpio sub zodiaco medū sp tenens locū trāsit ei recte circul⁹ su⁹ p̄ mediā lineā zo

diaci cui⁹ metas ⁊ terminos nō transcē/
dit sol. ⁊ ideo ei⁹ motus in circulo suo p̄
p̄rio est vnifōrmis. cūius respectu alioꝝ
mouen diffilit aliq̄ videat. Circul⁹ quo
q̄ solis sicut et zodiac⁹ distinguit p. xij.
spacia siue signa quoꝝ q̄libz ptinet. xxx
gradus ⁊ q̄libet gradus. lx. minuta. ⁊ q̄li/
bet minutū. lx. scōa. Et q̄n sol recedit ab
vno p̄ncto circuli sui ⁊ reuertit⁹ in eundē
tranſit p. xij. signa. ⁊ iste transit⁹ circulus
anni vocat⁹ nec in die naturali p̄fecte
transit gradū vnū, put ꝓputat albu. sed
transit. lix. minuta. viij. scōa al⁹ scrupu
la. Jta q⁹ de illo sexagesimo minuto re/
manēt duo scōa imptrāsita. Unde tātuz
verificat q⁹ in vno die naturali non p̄ficit
gradū vnū. Sol igitur motu suo ordina
to ⁊ imp̄turbato cursu ordinat ⁊ p̄ficit
vniuersa. vñ Ambro. in exameró. sic no
bis describit virtutes ipsius solis dicens
Sol est oculus mūdi locūditas diei. pul/
critudo celi. mēsura tp̄m virtus ⁊ vigor
omniū nascentiū dñs planetaꝝ decor ⁊
p̄fectio omniū stellaꝝ. Idem etiā dicit
mar. Sol inq̄t est fons mentis. i. memo
tia ratōnis. p̄incipiū lucis. rex nature.
mens mundi. fulgor olympi. moderator
firmamēti. Ideo enī mouet⁹ contra fir/
mamentū vt moderet ⁊ tp̄et motū suuz
ideo dicit⁹ splēdor olympi. vt di. macro.
in li. ciceronis. diffinitio fuit platonis
oīm sp̄arū lumen esse a sole. Dicit enī
plato in thimeo. Ingeniauit deus rerū
cōditor lucem dauſlimā quā solem vo/
camus cui⁹ splēdore celū ⁊ inferioza om
nia illustrātur vt numerus existeret om
niū animantiū. Et in li. de elementis di
cit Aresto. Sol inquit habet lumen p̄o
p̄rium. stelle vero vel luna lumen a sole
acquisitū sicut quādo a candela sp̄eculū
ei oppositū illuminatur. Idē di. mar. q⁹
sol in medio signifer incedēs. bissenos
radios emittit ex se quibus superioza ⁊
inferioza illustrantur. De his antez so/
lis mirabilib⁹ vel virtutib⁹ dicit tratus
Dio. in li. de di. no. ca. v. sic. Sensibiliuz
essentias ⁊ qualitates. multas quidem
et discretas existentes ipse sol vn⁹ ens
et vnifōrmis ⁊ illuminans lux renouat
nutrit. custodit et p̄ficit et discernit.
vnit ⁊ refouet. fecūda facit auget mutat
collocat. plantat. renouat ⁊ viuificat eti
am oīa. vnde ex ipsis verbis manifestat⁹
p̄prietas ipsius solis. in p̄pria natura et
in suo effectu. in substātia enī seu essen/
tia sua summā habet simplicitatē. Non
enī habet ex dissimilib⁹ vel ex cōtrarijs
partib⁹ cōpositionē substātialē sicut in/
feriora elemēta. vel elemētata. sed oīmo
dam habet simplicitatē in sua natura et
vnifōrmitatē. ⁊ ideo habet p̄petuā i sub/
stantia p̄manentiā ⁊ incorruptibilitatē
quia cōpositio ex cōtrarijs p̄ncipiū est
corruptionis. vt di. aresto. ⁊ ex hac sim/
plicitate summā habet sm substantiā le
uitatem. Nam p̄ctiū materialiū cōpa
ctio est p̄ncipiū ⁊ causa grauitatis. ⁊ ex
hac leuitate habet corpus solare ad mo
tum abilitatem. Leuia enī ad motū sūt
facilia ⁊ maxime sunt agilitatis. Ex sub
stantie aūt siue subtilitate et mobilitate
summā habet actualitatē ⁊ virtutem. q⁹
quāto res est simplicior tanto ad diuer
sos actus naturaliter est potētior. Et iō
cōuenienter di. dyo. q⁹ sol vnifōrmis est
lux illuminās ⁊c. Nam virtutē habet il/
luminatiuā. q⁹ in suo lumine nunq̄ defi
cit. cūius eius lumen vel p̄ terre vel p̄ lu
ne interpositionē nobis aliq̄n auferuī
tur. Habet etiā virtutē renouatiuaz.
Hā poꝝ terre aperit ⁊ virtutē latentem
in radicib⁹ ad actu p̄ducit. ⁊ terre superfi
ciē herbis frondib⁹ ⁊ floribz renouat ⁊ re
uestit. Per subintratōez enī virtutis so
laris penetrantis ad interioza terre hye
mali tpe q̄ammō antiquata annis sin
gulis virore ⁊ pulcritudine renouantur.
Jtem virtutē habet nutritiuā. q⁹ ad in
terioza radicuz ⁊ seminū solaris radius
subintrans calore suo humiditatē terre
dissoluit ⁊ vi sua attractiua q̄ semini ⁊
radici est simile ve illa attrahit ⁊ illud i
nutrimētū terre nascentiū p̄uertit. Jtē
virtutē habet inferioꝝ cōseruatiuā ⁊ sal
uatiuā. Nam elemēta p̄pter ꝓtrarietatē
et mutuā repugnantiā quaz habent in
se ad inuicem se destruerent. nisi p̄ virtu
tis celestis influentiā ꝓciliarent ⁊ sicut
esse debito saluarent. vt di. Alexā. Jtez
virtutē hz p̄fectiuā. q⁹ calor elementaris

incipit agere in generatione corporum
z calor solaris pficit z producit vsq; ad
debitum cõplementũ. vt dicit alexander.
Item virtutẽ habet discretiuã. Haz co
lores z rerũ species z figure que in tene
bris sunt cõfuse. per psentiam solaris lu
minis agnoscuntur z ab inuicem discer
nuntur. Item virtutẽ habet vnitiuã. et
hoc est per se z per accidens. Per se. quia
vnit z cõciliat z cõcordat planetas i suis
effectib. cõciliat etiam sibi cõtraria ele
menta. vnde sm mar. z macro. Sol me
dius est inter planetas quia ad armo/
niam celestem pficiendã hoc facit sol in
suo circulo. quod facit media cordula i
musico instrumento. Per accidens etiã
vnit omogenia sicut z dissoluit etherogenia
gregat nunc dissoluit. Item virtutẽ ha/
bet secundatiuã. vim eni generandi z va
rias species producendi confert istis infe
rioribus. homo eni generat hominez z sol.
vt dicit pbus. quia nihil fructificat ne/
q; crescit vbi solis radius non attingit.
Item virtutẽ habet cõfortatiuã sm eni
solis ascensum super nostrum orizontẽ.
virtutes animaliũ fortiores efficiunt z
vsq; ad medium celi augmentãtur. z in
eius declinatione vsq; ad occasum. pro
pter eius elongationẽ debilitantur cor/
pora in suis virtutib. z quasi in somnuz
resolũtur. vt patet in floribus qui apiun
tur. in ortu solis qui i occasu marcescũt
q3ãmõ z claudunt. vt dicit alecã. Item vir
tutem habet tempus imutatiuam ordinati
uam z distinctiuã. q3 precedens p signa
australia. efficit dies breuiores. ascẽdẽs
vero p signa septẽtrionalia efficit lõgio
res. Immutat etiã ipsos dies. q3 sol lu
cens sup terrã diẽ facit. Et sm diuersã
dispositõez solis dies diuersaz imutatio
nẽ recipit. Hã primo rubet in mane ve/
inde lucet in hre hore tercie. feruet i me
ridie. pallet in vespe. Vñ z q̃tuor equos
fingit habuisse quor primus fuit eritheus
id est rubeus. scõus aritheus. i. splendidus. q̃
cius lãpades. i. ardẽs. quartus philogeus. i.
amãs terrã. vt dicit beda. Sol etiã vt dicit
beda. si fuerit maculosus vel sub nube la
tens pluuiale diẽ plagit si rubeat. si vero
palleat tẽpestuosus. Si vero clarus in me/
dio videat ita vt in medio fulgẽs radi
os emittat vsus austrũ tempestatẽ osten/
dat humidã z ventosam. Si pallidus ve
cidat in nubes nigras ventũ aquilonarem
pnũciat. vt dicit Beda. Item virtutẽ habet
inferior informatiuã. Nam vt dicit Isidorus
sm eius elongationẽ z appinquationẽ. fa
cies hoim z alialiũ corpa vigore z colore
disponunt. vñ dicit mar. Solis cõstella
tione hoies pulcros z agiles esse. Et ideo
in fabulis cũ pennatis vestigijs depingi
tur z facie puerili. pter q̃ etiam phebus
id est pulcer dictus est. Dicit ptlo. Sol fa
cit hoiem corpulentũ facie pulcrũ z colora
tum z magnos oculos et abilitat ad opa
opa auri si fuerit in exaltatõe sua. Si vo
in casu ad omnia opa eris abilitat z di/
sponit. Item virtutẽ habet putrefactiuaz.
Radios eni suos disposione subtiliat ae
rem z disgregat z assumit vaporẽ inficiẽ
tem aerẽ ac dispgit z fugit aurã pestilen
tem. Item cũ nõ sit substãtiue calidus vir
tutem habet calefactiuã. inflamatiuã et
vritiuã. z hoc fit ex motu radioz z eorũ
cõfractione ac cõcursu in superficie obie/
cti corporis maxime si obiectũ corpus spe
culare fuerit z politũ vt dicitur in perspe
ctiua. Item virtutẽ habet attractiuã ca
lore eni suo attrahit a mari fumos z va
pores z eos tandẽ condensat in nubes. z
sic condensatos resoluit eos. nũc in gran
dines. nunc in pluuias. nunc in niues.
Unde sm Iarẽ. dicitur fabulose q̃ sol
fuit iuxta mare occeanum ab ethiopib
cum alijs dijs ad epulas inuitatus. Pu
tauerunt eni antiqui solem aquis occea
ni nutriri z attractos vapores in ipsius
nutrimentum conuerti z ideo dicunt an
te impetuosam pluuiam calorem precedere vehementem. Quod fit propter ni
miam attractionem vaporis ex forti im
pressione caloris radiorum in ventre si
ue in cõcauitate nubis. vt dicit Alfredus.
Item vinificatiuã habet virtutẽ q̃ pa
tet per hoc q̃ nihil potest viuere vbi non
potest attingere virtus solis. Et ideo di
cit ptlo. in eodem li. Sub sole est leo et
est domus eius. z regnat in ariete z in li
bra discedit. z sub ipso cõtinent species.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

lucrum. fortuna ꝛ hores. ꝛ significat animam ꝛ spiritum. ꝛ est color eius albus ꝛ rubeus ꝛ est veridicus ꝛ complet cursum suum dieb⁹. ccc. et. lxiij. et. vi. horis. Unde inter omnes planetas maxime disponit animalia ad animationē ꝛ viuificationem. Item cū sit maxime quātitatis ꝛ velocissimi motus siue velocitatis ꝛ magnitudinis est occultatiuus. Cum ei sit octies maior tota terra. vt dicit macro. Propter altitudinem sui situs vix bipedalis videtur. Qꝛ autē incōparabiliter sit maior ꝙ̄ apparet patet ex hoc ꝙ maior videtur in ortu suo ꝛ occasu quādo a nobis maxime elongatur ꝙ̄ in pūcto meridiei quādo nobis appropinquat vñ patet ꝙ in ipsius aspectu recipitur visus nr̄. Et hoc apte declaratur in ipsius motu. quia cōtinue mouetur velocius ꝙ̄ sagitta. ꝛ tamen moueri in aliquo non videt pre nimia claritatis intensione ꝛ excessu. sic ꝛ ei⁹ quantitas sic ꝛ mot⁹ velocitas subterfugit visum nostrū. Et ista de proprietatib⁹ solis dicta nūc sufficiant.

Capitulū. xxix.

De luna

Luna dicitur quasi luminuz vna id est principalis et maxima. qz corpori solari in magnitudine et pulcritudine est simillima. vt dicit Isido. Luna est vt dicit Ambro. in exameron. decoz noctis totius mater horis. humoris ministra. dominatrix maris tempor mēsura. emulatrix solis. mutatrix aeris lumen a se non habens. sed a plenitudine solis mutuans ꝛ acquirens. que sm appropinquationem vel elongationem a sole formam suscipit ꝛ figuram. Carens itaqz luna proprio lumine. est a fontali plenitudine solis luminis receptiua. Unde dicitur in libro element. aristo. ꝙ luna semp in medietate sui a sole illuminatur ꝛ lumen receptum reflectit in terram. Naturam enim similem habet speculo. quia proprio calore carens. lumen recipit ab alio et quanto soli plus appropinquat tanto plus de suo lumine p̄dit ex parte terre. sed claritatem quā perdit ex parte inferiori nullo modo p̄dit ex parte celi. Imo tanto plus ex parte superiori illuminat. vnde quādo soli cōiungitur nihil luminis ad terrā dirigit. sed ex parte celi in plena illuminatōne permanet ꝛ persistit. Et econuerso quando soli opponitur tota ad terrā et non ad celum illuminat. vt di. Beda ꝛ Sacro. Item luna est figure ꝛ forme sue mutatiua. diuersas enī facies sui luminis ostendit ad terram. quia nūc arcualem nunc circularem aspectib⁹ hominū se ostendit nunc monoydos. nunc dicotomos nūc amphitridos. nūc pansilenos. Monoydos autem est. quādo est prima ꝛ apparet cornicularis. Dicotomos dicitur quasi per mediū secta quādo est octaua. Amphitridos est. quādo de sua plena totunditate est dubia. s. quando est. xi. vel. xij. Pansilenos est. quando ex toto est plena. s. quando est. xiiij. Item luna triplicis status est ostensiua. quia aut est cum sole. i. in cōiunctione quando accendit aut a latere quando sez a sole recedit vel quando ad solem reuertitur. aut in plena oppositione quando sez totaliter soli opponitur. Quando aūt a sole primo recedit apparet cornuculata ad modum arcus. cornib⁹ semper vltis vltus ortū. Qñ vero iterum appropinquat ad cōiunctōz recipit eandem formā. sed vltis semper cornib⁹ ad occasum. In parte autē auersa a sole semper apparet vacua. sed in parte ante ad solē versa lumine repleta. Item luna est omnium humorum augmentatiua. quia per occulta nature spiramina. fluxus ꝛ refluxus augmentatur. Unde in eius detrimento in ossibus medulle. cerebella in capitibus et humores i corporibus diminuūtur et eius incremento multiplicant. Unde eius defectui omnia compatiuntur ꝛ eius decrementum inferiorum est detrimentū. vt di. mar. Item aquarum maris est attractiua sicut eni adamas trahit ferrum post se. sic luna mouet ꝛ trahit post se occeanū. Unde in suo ortu intumescit mare ꝛ crescat ex parte orientali. ꝛ decrescit ex pte occidentali. Et econuerso quādo est in occasu. crescit mare ex pte occidentis ꝛ decrescit ex pte orientis. Scōm qđ luna pl⁹ vel

minus proficit in lumine. sic plus vel minus in suo fluxu se extendit vel retrahit ipsum mare. vt dicit Iar. Iacco. etiam in li. ciceronis. Occeanus in incremento lune retinet modum istum. Primo enī die crescentis lune fit copiosior solito. z abūdat in summo. Sed secūdo minuitur z sic descendit vsq; ad. vij. diē deinde iterum crescit per. vij. dies. z taq; in. xiij. die est iterum plena in summo: vnde z in nouilunio semper est mare plenissimum z etiam in plenilunio. Itē luna est roris in aere generatiua. vim enī sue humiditatis aeri imprimit z aerem insensibiliter imutans in ipsius superficie rorem gignit. Iam manifeste enim videmus quia quāto est luna estiuali tempore serenior tanto abūdantius ros supergramina se ostendit. Item luna est inē planetas breuissimo tempore sui cursus cōpletiua. breuissimū enī habet circulū. z ideo infra spacium. xxviij. dierum per omnia signa zodiaci euagatur. vt dicit ptlo. Sub luna est cancer z cancer ē domus eius. regnat in cancro. sed in libra discessus regni est. z est planeta frigid⁹ et humidus cum excessu femineus. nocturnus. moratur aūt in quolibet signo duobus diebus z. vi. horis z bysse. et in xxviij. diebꝫ cōplet cursum suum. Item luna inter omnes stellas erraticas ē magis in incerto z in vago motu siue cursu. pcessiua. Nam propter breuitatē sui cursus. nūc sub sole. nūc supra. nūc ante. nūc retro euagatur. Et cū sol circuit per circulos australes inferiores luna peragit circulos boreales superiores. Nunc luna supina ē velut nauicula sursum habens cornua versus terrā inclinata. quādo vero decrescit est erecta. vt dicit Beda. Item quādo luna recto diametro inter nos z solē est interposita. solet eē eclipsis. id est defectus solis causatiua. Ista aūt defectio nūq; potest accidere scōm naturam nisi in cōiunctōne solis z lune quando de nouo accenditur. z ipa cōiunctio in linea ecliptica celebratur. Hoc semp ē quādo sol est in capite draconis. z luna in cauda vel econuerso. Dñs albu. in li. de motibꝫ planetaꝝ. Si luna inq; nos z solem obuiat. defectus radiorꝫ solis nobis facit in capite vel in cauda draconis. q̄d autem sit cauda draconis. quid caput post dicetur. Item luna p interpositionē tumoris terre inter se z solem. defectus sui lumis ē passiua. vnde mar. i li. astro. sic dicit. Luna ascendens vel descendēs in solarem lineā incidit si fuerit tricesima. Quādo ex toto soli est subiecta obscuritatē solis terra facit. sed istum defectum nō singulis mensibꝫ facit. quia nō semper in eadē linea que inter solē z terraz diametraliter est opposita solari corpori se opponit. Idē vero defectus fit lune. cum luna soli fit totaliter opposita. s. quādo est. xv. Si enī directe fuerit tunc sol sub terra emittit. sol vmbram tumoris terre in lineā sibi oppositā quā si corpus lune intrauerit. pter vmbrā terre interpositā inter se z solem a suo lumine tunc priuatur. Quia ergo singulis mensibus luna plena nō fit in linea ecliptica que est vmbre interpositio. ideo singulis mensibꝫ luna suo lumine nō priuatur. Item luna est q̄ndq; cuiusdā obscuritatis z obnubilatōnis in se potentiua z hoc ex proprij qualitate corpis que naturaliter ē obscura cū lumen ex se nō habeat sed a sole. vel vt dicūt aliqui illa obscuritas ē ex vmbra terre. ex qua quedam linea resultat in corpe lūari que ipsi⁹ lumē in parte obfuscat. z hoc fit maxime q̄n ad terram appropinquat. ex cui⁹ vicinitate et nebulositate cōtrahit quasdā sordes. vt dicit mar⁹ Quādo vo ad altiores ascendit circulos clara z mūda z nullis maculis obnoxia tunc videt. vt di. idē mar. Item luna est mutatōnis tpm significatiua. Nam vt di. Beda. Si luna in principio rutilet vt aurum ventos oñdit. si in summo ei⁹ cornuculo maculis q̄busdam nigrescit. pluuiosus mēsis exordiū ptendit. Si vo nigrescit in medio. plenilunium serenū ptendit. cū vero in nocturna nauigatione scintillat ad remos in breui tempestas futura erit vt dicit idē Beda. Item luna i celesti armonia ē grauissimi soni emissiua. vt di. macro. In circulo ei lūe fit grauis son⁹ sic in spera celesti acut⁹ est. ex ordinatissimo ei sono ex stri

ꝛe motus oꝛbiꝫ generato dulciſſimꝰ vt dicatur fit ꝯcentus. Itē luna eſt fecūditatis terre ſemibꝫ miniſtratiua. ꝑeſt enī ſemibꝫ que ꝓficiūt ex ꝛoze qui ꝛe coꝛpoꝛe lune cadit. vt di. idem. Et ideo ſm fabulas dꝛ ꝓſerpina. eo q ſeminū q̄ ꝓjciuntur in terra dꝛ eſſe ꝛea a gentibus. Sic etiā dꝛ diana. i. ſiluaꝝ ꝛea ꝛ nemoꝛum qꝛ ferīs ꝛe nocte paſcua querentibꝫ in nemoꝛibꝫ ꝛ in ſiluis. lumis ꝛeneficiꝫ adminiſtrat. Et ideo vocauerūt gentiles lunā ꝛeā ꝛenatoꝝ quia ꝛenatio fit in ſiluis. ꝓpter qđ dyanā cū arcu ꝛepingebāt eo q ꝛenatoꝛes arcubꝫ vtebāt. Item luna cū ſit frigida ꝛ humida eſt ex vicinitate ſolaris circuli caloꝛis receptiua. nā ex caloꝛe ſolis ꝛ ſiccitate tꝑatur frigiditatis ꝛ humiditatis ſue exceſſus. ne ſingulis menſibꝫ in ſuo ꝛeſcenſu ad terram hyems generetur. vt di. macro. Item luna vt di. albu. Eſt aeris mundificatiua motu enī ſuo cōtinuo aerem rarificat ꝛ ſubtiliat vnde ſi nō eſſet motus ſpere lune aerem ex nocturna vapoꝝ exalatione groſſicies inficeret que coꝛruptionē nō modicā generaret. Itē luna ſm aſtrologos inter planetas eſt ſup diſpoſitione humani coꝛpis maxime ptātiua. Nā vt di. ptlo. in li. ꝛe iudicijs aſtroꝝ. ſub luna cōtinet egritudo. amiſſio timoꝛ ꝛ dānuz ꝛē. Unde circa mutationē humani coꝛporis ꝛtus lunaris potiſſime opaꝛ. Et hoc accidit. tū ꝓpter motus ſui velocitatē. tū ꝓpter ipſius ad nos vicinitatē. tuz ꝓpter occultā ſibi naturaliter inſitā ptātem. Unde ꝛe moꝛboꝝ mutatione medicꝰ pfecte nō diſcernit qui lunares effectus in coꝛpoꝛibꝫ nō cognouit. vñ ypo. in ꝓncipio ꝓnoſticas ꝛe luna loquēs ait. Eſt qđdaz celeſte ſidus in quo optet medicū ꝓuidere. cuiꝰ ꝓuidētia eſt mirabilis ꝛ ſtupēda Et gal. in cōmēto ꝛe diebꝫ creticis dicat rem certā que nō fallit attendat medicꝰ quā vocauerūt aſtrologi egiptioꝝ. qꝛ ꝑ cōiūctionē coꝛpis lunaris cū ſtellis foꝛtunatis fiūt egritudines termiales ad bonum. cū ꝛtarijs ꝛo ꝛtarie. ſ. ad malū. Et ideo cautꝰ ꝛ pfectꝰ medicꝰ ſm doctrinā ypo. aſpicere ꝛelet ꝓmā lunā. ꝛ qñ ē plena lumis. qꝛ tūc creſcūt humoꝛes in bꝫlbꝫ ꝛ medulle et fit nutrimētū in matri et in oſibꝫ reliq̄ mūdanis. Qñ ergo infirmꝰ in lectū cadit multū neceſſe ē videre vtꝝ luna tūc exeat ꝛe ꝯiunctōe. tunc enī creſcit infirmitas. quouſqꝫ veniat in oppoſitionis gradū. ſ. in plenilunio ꝛ tūc ſi fuerit cū malo planeta aut i malo ſigno ꝛ aſpexerit dom̄ū martis q̄ eſt octauū ſignū. i. ſi aſpexerit martē qui dꝛ domꝰ ſigni ſcoꝛpionis. tūc ꝛe moꝛte timendū ē. Si vero fuerit cū bono planeta et in bona domo ſiue ſigno ꝛ aſpexerit dñm dom̄ vite ſcz martē qui eſt dom̄ arietis. ſiue ꝓmi ſigni ꝛe vita tunc ſperandum eſt. et ſic ꝛe alijs videndū eſt vt patet in li. ypo. quē dicatur compoſuiſſe ꝛe iudicijs infirmitatis ſm lunam.

Capitulum. xxx

De quibuſdā ꝓprietatibꝫ lune malis.

Ꝟlet autem luna quaſdam ꝓprietates minus laudabiles tā ſm ſubſtantiā q̄ ſm effectū. habet enī ſubſtantialē obſcuritatē cum nō habeat ſicut alij planete lumen a ſeipa. habet etiam maximā inſtabilitatē. quia nullū ſidus ita vagatur ꝑ omnes ptes zodiaci ſicut luna. Contrahit etiā a maliuolis ſtellis ꝛ nociuis nocibilitatem. Nam vt dicit ptlo. Luna eſt planeta cū malis maliuolus. Luna inſuper ꝑ ſuā oppoſitionem inter nos ꝛ ſolem auferta nobis ſolaris luminis claritatez. Luna etiam quādo incidit in vmbram terre ꝑdit lumen ſuū ꝛ ſuam ꝓdit ꝛeformatem ꝛ ꝛefectibilitatē. Ꝓterea ꝓpter vicinitatē quaz habet cum craſſo aere et terra ab vmbra terre. vel ab infecto aere contrahit maculam ꝛ ꝛeformitatem. vt dicit marc. Luna etiam quāto plus recedit a ſole tanto plus recipit a lumine verſus terrā. ꝛ minoꝛem verſus celum obtinet claritatem. Et quāto plus ꝓficit verſus terrā tanto plus ꝛecreſcat et ꝛeficit in lumine verſus celum. Multiplicem etiam habet effectū malum. Nā vt dicat ptlo. Luna efficit hominē inſtabilem ꝛ mutabilē ꝛe loco ad locū diſcurrentem. Efficit enī hominē in oculis male diſpoſitum ꝛ inoꝛdinatū. Efficitetiaz

in hoīne vnū oculū altero maiorē. aut facit strabonē aut orbū in vno oculorū. Et subdit. Homo in cui' cōplexione lunaris ꝟstellatio dñium habuit. vicio in oculo nō carebit. Et hoc forsan accidit ꝓpter accessum lunaris humiditatis hūores oculor ad aliquā prauā qualitatem disponētis. Dicit etiā in li. misalach. c. v. Eclipſ lune marie in hyeme. si fuerit in signis frigidis excessus significat frigiditatis ⁊ numie ꝟstrictōis in ētra i aere ⁊ in aqs. Si fuerit i signis aquaticis ꝑsagit abūdantiā pluuiar. Si vo in signis aereis. periculū tēpestatū ptēdit ⁊ ventor ruinā. Dicit ptlm. ⁊ albu. q luna exīs in. ij. signo post ascēdens merorem ꝛsignat. tristiciā ⁊ ablatōes substātie ꝓ fures ⁊ pdones. Silr in. iij. in. vi. et in viij. irā anxietatē. fugā ⁊ mutabilitatem Jn. x. sigt q q tunc incepit regnare cito deponetur. Jn. xij. aūt impedimētū tiraz duriciā ⁊ carcerē ex pte amicor. Jn omnib aūt alijs domib sue signis domū efficit et ꝑtendit. marie si planetis domis fuerit sociata. sm variā etatē lune mouent mēstruales hūores i mulieribz ⁊ cerebella in asalibz ⁊ diuerse passiones vi lunari i corpib excitant vtz i lunaticis ⁊ caducis. Hec ꝛ appetitib lune ⁊ aliorum planetar dicta iam sufficiant.

Capitulū. xxxi.

De capite et cauda draconis

Sunt aūt due stelle q nō sunt planete. sed tm naturā ⁊ effectū videntur hre planetar. s. caput draconis ⁊ cauda q mouent cū firmamento ⁊ ꝓsequūtur cursum firmamēti. vñ a leone trāseūt in cācrū ⁊ a cācro in gemios. ⁊ sic deinceps. morant aūt in quolibet signo caput draconis. xviij. mēsib āno. s. ⁊ dimidio sibi ⁊ cauda ⁊ in. xviij. ānis ꝑplet cursum suū. ⁊ si caput ē in aliquo signo sp i signo opposito erit cauda ⁊ vēter in. iij. vt si caput ē in cācro ventet erit in ariete ⁊ cauda in capcorno. ⁊ si caput fuerit i leone. venter erit in tauro. ⁊ cauda in aq̄rio. ⁊ sic de alijs. ⁊ ideo ꝓpter aspectū oppositū cauda ē totaliter venenosa. habet aūt caput exaltatōes suā in tribz gradibz gemior. Casum vo i sagittario gradib' totidem. Econuerso aūt cauda habet exaltationē suā in tribz gradibz sagittarij ⁊ caput cadit i tribz gradibz gemior. Est aūt hic aduertēdū q q luna ꝟūgit soli. caput vel cauda exīti ꝓpe gradū ꝟūctōnis a. xij. gradibz vel infra. sp ē eclipsis futura maior vel minor. sm q caput vel cauda magis vel min' accedit ad gradū ꝟūctionis ⁊ ꝟ potissime hz locū i eclipsi sol'. Eodem mō de eclipsi lune hic tenēdū est. qz si luna ꝟueneret cū cauda i aliquo signo ⁊ sol fuerit i capite in signo opposito erit eclipsis lune ⁊ econuerso si sol fuerit i alio signo cū cauda ⁊ luna i signo opposito capite. cū capite. erit ibi eclipsis lune. Et si in eodē gradu ꝟuenerit. erit eclipsis generalis. vñ sp oportet q ꝟueniat i capite vel i cauda in eodē gradu siue ꝓpe. xij. gradibz vel infra si velit eē eclipsis. vñ ꝟūctio velit fieri solis ⁊ lune quo ad idē signū eundē gradū. idē minutū ⁊ idē ſcōz Jn oppositōne vo ꝟrū signū sp erit ꝑm eūdē gradū idez minutū. ⁊ idē ſcōm. Ex hoc apparet q q̄libet luna nūgat singulis mēsibz soli ⁊ accēdat non tm sp eclipsim facit. qz nō sp in linea ecliptica se cōtinguūt. qz nō sp accēdit luna in cōiunctōne in eodē gradu. nec etiā sp caput vel cauda in cōiunctōe vel oppositione solis ⁊ lune se contingunt.

Capitulū. xxxii

De cometa

Cometa ē stella q̄dā flāmis circūdata. vt dicit. Cōeta nascēs regni mutatōes aut pestilētiā aut bella vel rētos siue est' signat ⁊ ꝑtendit. Comatice stelle aliq̄n vident moueri motu planetarū. aliq̄n ꝑmanēt imobiles sicut fixe. Semp aūt apparēt vt dicit beda in parte determinata in celo. Nō enī vagant ꝑ diuersas ptes zodiaci sicut planete. sed vident esse in circulo lacteo siue galaxia et spargūt radios vsus septētrionē. nunq̄z versus occidētē. vñ in pte occidētali non vident. breui spacio solent appere. s. per octo dies. Siliq̄n visa est. lxxx. diebus. sicut dicit Beda. Ex quibuscūq̄z aūt stellis nascitur cometa. siue ex planetis siue ex

fixis. semp in firmamēto apparet in pte septēntionali. vt di. idē. Ex quo patet q̄ stella que apparuit in ortu xp̄i nō fuit cometa. q̄ mouebatur ab oriente ad meridiem versus occasum. Et hoc nō solet facere motus comete. vt di. Crisp.

Capitu. xxxiii.

De stellis fixis

Stelle a stādo sunt dicte. Quāuis enī sp̄ moueātur. tñ sp̄ stare vidētur. vt di. Jsi. Dicuntur ꝛ sidera a cōsiderādo dicta. eo q̄ in eis mathēma/ticor̄ ꝓsideratōe multa iudicant̄ ꝛ p̄uidē tur. Dicūtur etiā astra ab austros l'anastres nūcupata eo q̄ fm opionē aliquor̄ stellarū corpa i spēra firmamēti sicut claui in rote circūferētia sunt ꝓfixa. Et hoc quidē verū est quo ad aliqua ꝛ maxīe quo ad maiora. vt di. Jsiō. fm alphra. Stella ē lux aggregata i suo orbe. vnde fm q̄ ē maior aggregatio lumis stellaris corpis tāto est maioris quātitatis. pulcrioris claritatis. ꝛ ampliorīs ptātis ꝛ vtutis. Vocāt aūt ab eodē stelle siue sidera lucis vhicla. eo q̄ sunt lumiosa corpa lumis sclatiū extra nocturnas tenebras mortalib⁹ referētia mundi superficiē decorātia. solis lucē a quo recipiūt lumē prout p̄nt sup̄ lētia. emissione radiorum cōtinua aerē ꝛ purātia. quor̄ virtute aufertur a mūdo inferiori pestilentia ꝛ corruptela. Stellarū etiā virtute cōciliantur ꝛ ad pcordiā reuocāt sibiinuicē ꝛria elemēta. Ea sempiterno fulgore illustrāt oia suo calore saluāt ꝛ refouēt vniuersa. Hā fm platonicos. vt di. Beda. stelle ignee sunt nature. Celū ei cū suo ornatu eē natura igneū multi antiq̄ posuerūt. Aristo. aūt ꝛ alij pōnūt celū esse elementū quintū. natura ꝛ ꝓprietate ab elemētis quatuor discretū. dicūt stellas nō eē frigidas nec calidas substātialiter seu substātiue sicut nec ipm celū. sed tātūmō sunt calide effectiue. motui ei suo ꝓtinuo ꝛ sempiterno inflamāt illud sup̄ q̄ mouēt. ꝛ sicī istis inferioribꝫ hnt inducere calorē vl algorē. Radior̄ vo mobilitate ꝛ ꝓfractōe i superficie obiecti corpis hnt inducere vim caloris. Sed vñ sint stelle certū ē. q̄ sunt fm naturā purissime ꝛ simplicis nature ac incorrupte. quo ad formā etiā sunt lucidissime. ꝛ quo ad figuram. sperice ꝛ rotūde. quo ad substātiā solide ñ prose. quo ad superficiē plane nullaten⁹ aspe vel angulose. quo ad situ altissime. quo ad motū velocissime. quo ad quātitatē sunt maxīe. q̄uis ꝓpē sit⁹ distātiaꝫ videātur esse pue. quo ad numerositatē inumere illi ei solū q̄ stellas nūerat sunt finite. quo ad ptātē ꝛ effectū stelle sūt magis inter corpa voluose. Hā stelle sūt inferior̄ generatiue imutatiue ꝓseruatiue. radior̄ suor̄ emissiue. tenebraꝝ noctis illuminatiue. sui cursus i suis orbib⁹ vnifōmit̄ ꝓpletiue. in solis p̄tia a quo recipiūt lumē sui sunt occultatiue. i suo ortu ꝛ occasu sūt aeris multiplicit̄ imutatiue. q̄ nūc tēpestates ꝓcurāt. nūc serenitates generant ꝛ ꝓcurant. vt di. Beda coloris variatōne ꝛ radior̄ scintillatōe. nūc tristiū. nūc letoriū euētuū fm mathematicos sunt p̄nūciatiue. Sūt etiā nauigātib⁹ ꝓspere. ꝛ ipārū viarū in medio maris directiue. vbi stelle ad inuicē vicin⁹ sunt ꝓuncte. maioris lumis et pulcrioris sunt exp̄ssiue. vt patet in pliadib⁹ ꝛ sideribus galaxie Quātis etiā tātā oīdāt pulcritudinē ex quadā vicinitate. q̄ piter sunt conuncte. lucidiores tñ in cōi apparēt singule. cōsiderate tñ p̄ se nō apparēt singularit̄ ita pulcre. ꝛ huiⁿ rō est vt di. mar. q̄ excedens fulgor vni⁹ p̄ quādā refulgentiā alterius insufficientiā ex se repat. vñ qō vni deest ex quadaꝫ defectibilitate alia supplet que magis excellit in claritate. Jtē stelle ꝓpter situs sui distātiā sūt hominib⁹ disparit̄ sue magnitudinis oīs sue. Nam vt di. albu. quāto sunt centi capitis nostri magis vicine. tāto sp̄ videnť eē miores quatuor nostris aspectib⁹ minⁿ pue. Et cōuersō q̄nto plus elongātur i suo ortu nr̄o habitabili seu i occasu tāto nr̄is oculis videnť generaliť esse magis magne. ꝛ etiā maiores vidētur esse in quātitate in occasu q̄ in ortu. vt di. beda. tūc aliq̄d dicunť esse sup̄ centi capitis nr̄i. q̄n directe vertex esse sup̄ caput nr̄m. Centi ei ortus

cta posito sup caput. Cui⁹ forte cõ est vt di. idẽ qz vapores de terra ascendẽtes re critudinẽ radioꝝ ad oculos venire pẽfe/cte nõ pmittũt. Et ideo ocul⁹ decipit in hui⁹ aspectu. qz qõ circũfusuz ẽ in aere. a solari radio estimat ocul⁹ ꝓhendere i se ipso. Sed sicut di. alga. talis visus dece/pitur sicut qñ fulgor cãdele a sano ocu/lo sine obstaculo ꝓspicit. sed a lucẽte oculo sine arc⁹ celestis imagine nõ vide tur et putat decept⁹ ocul⁹ oino videre in alio. s. in lumie viso. qõ tñ in altero ñ ẽ sed in seipo poti⁹. Idẽ di. Eiuẽ. in ca. de obscuritate visus. qde supza ꝺ visu. Itẽ sunt stelle ꝛm mar. i suis circulis armo/niace pcessiue. Oẽs enĩ tom musici ꝓcẽ tus inter sidera iuenũtur. nec grauitas inferioꝝ dissonã reddit melodiã supioꝝ siue medioꝝ nec ecõuerso superioꝝ acu tas destruit sonũ grauiozẽ inferioꝝ sicut di. mar. Itẽ ꝛm aresł. in li. de ce. et mun. Stelle sunt ex materia corpis celi i quo posite sunt arcẽ fixe. z ideo naturalit̃ sũt splẽdide sicut z celũ in quo reuoluũt. vñ oẽs stelle hñt lumen ꝓpriũ ꝓter lunã. Et ẽ/uis stelle ex se sint lumiose ad ꝓsũma tionẽ tñ siue lumiositatis rec⁹piut cõple mentũ ab ipo sole. Itẽ stelle sunt sue vtutis z lumiositatis sibi inuicẽ cõicati/ue. vna enĩ auget claritatẽ alteri⁹ z vni tas vni⁹ fortificat bonitatem alteri⁹ sicut dicit in li. de pductionib⁹ planetaꝝ. Itẽ stelle ꝓpꝛijs circulis z sedib⁹ sunt ꝓtẽ. e. z ideo ñ circul⁹ vni⁹ intersecãdo aliqñ sub intret circulũ alteri⁹ ꝓpter hoc ꝓpꝛias se/des stelle nõ deserũt. nec sunt aliqs p ẽs transeũt impedimẽti vel inuicez ullatue. Itẽ stelle qdã vt di. mar. celeri⁹ orte. celeri⁹ occidũt. quedã vo tardi⁹ ori te. tri⁹ occasum ꝓtũt. quedã aũt pariter oriũtur. z tñ nõ simul occidere dinoscũ/tur. Hec aũt varietas ortus z occasus ac cidit ex dispari altitudine circuloꝝ in q̃ bus oriũtur vel ex eleuatõe siue depssio ne climatũ in quib⁹ occidere videntur. Nam ꝛm variã eleuationẽ vel depssionẽ corꝑis celestis. variis temporib⁹ vel ori untur vel occũbunt. Itẽ stelle sunt tem/poꝝ annoꝝ. s. z mensiũ z dierũ distinct./ue z pmutatiue. Nã sicut dr in li. de p/prietatib⁹ elemẽtoꝝ arist. Permutatio tẽ poris nõ est nisi ꝓpter pmutatõez stellaꝝ in signis diuersis z sup climata septẽ vt ex pmutatõe lune singulis. xxviij. diebꝫ aut pmutatõe mercurij z veneris in om nib⁹ decẽ mensib⁹ vel mun⁹ illo. aut ex per mutatione solis in quolibet anno. aut ex pmutatõe martis in. ij. annis. aut iouis in. xij. aut saturni in. xxx. aut ex ꝓiunctõ ne z pmutatõe triplicitatis ad triplici/tatem in ccc. z. l. annis. aut ꝓpter pmuta/tionẽ stellarũ fixarũ orbis. pmutant⁹ ei in. c. annis vno gradu quarũ accidit per/mutatio magna. xxxvi. milib⁹ annis. Et hic est ann⁹ magn⁹ qõ est vltimũ oim re/ũ. hucusqꝫ areit. in eodẽ li. In libro au tem ciceronis di. Macro. Iste⁹ mũdani anni finis est cuz stelle ocs oiaqꝫ sidera ac planete a certo loco. ad eundẽ remea uerũt. Hoc aũt z pbici volũt post annoꝝ xv. milia. pacta contingere dc. Quicqd autẽ sup hoc dixerũt pbi. hoc certitudia/liter tenendũ est q̃ nostrũ nõ est diffini re qñ vltim⁹ finis erit. Hoc ei solus no uit tempoꝝ conditor qui momenta z tẽ/pora continet in sua ꝓtate.

Capitulũ. xxiiii

De polo

Polus ꝛm tradã est stella parui/ssima a qua tota pars celi supioꝝ est dicta. Duplex aũt est polus scz arthi cus siue borealis qui semp nobis pollet z relucet. nobis aũt nunqꝫ occidit. quia super nos exist⁹. vnde polus a pollendo est dictus. qz cõtinue mũdo pollet. Sed scõus polus dicit⁹ antharticꝰ id ẽ austra/lis. polo arthico oppositꝰ qui nobis sp est inuisibilis. Inter istos duos polos qua si inter duos mũdi extremos vtrices sp voluitur firmamenti. Hi duo poli nun qꝫ mouent⁹ de suo loco. tñ circulariter cu sperа vel circulo reuoluuntur z circũferun tur. Axis aũt a polo ad polũ per medium centri terre ex. endit⁹ circa quã totius fir mamenti impetus rapitur z mouet. Hic autem axis nõ est materialis. sed potius linea quedã intellectualis que a polo vs qꝫ ad polum recto dyametro sicut linea a puncto vsqꝫ ad punctu esse tracta intel/

ligitur. circa quam tanq̃ circa mũdi me
diũ sempiternis raptib⁹ voluit firma/
mentũ. Polus igit̃ est stella quo ad situs
altissima quo ad motũ velocissima. quo
ad aspectũ nostrum minima. q̃uis sit in se
valde magna. quo ad effectũ vltima. q̃
per ipsius situ discernũtur situs ⁊ termi
ni alior siderũ ⁊ celestiũ circulor. vnde
hec stella ab astrologis potissime intuet
Est ergo stella ista breuissimi circuli de
scriptiua. ꝓpter nimiã elongationẽ ⁊ di/
stantiaz a nostro situ. est sue magnitudi
nis occultatiua. ꝓpter situs sui immobi/
litatẽ. est hoim ipsam aspicientiũ maxie
certificatiua. Et ideo vocatur stella ma
ris q̃ nauigantiũ ⁊ sciam nauigalẽ hñti
um in mari est directiua. rõne sui sit⁹ me
dij totius celi est ostẽsiua. per girũ arctu
ri sibi ꝓpinqui ab alijs stellis est distin/
cta a cui⁹ vicinitate polus arthicus ẽ vo
cata ſm Bedam.

Capitulũ. xxxv.

De arcturo

Arcturus est signũ a septẽ stellis
sitis in axe in se reuolutis cõsti/
tutũ. vt di. Jsi. Datũ septem stellaz cir
culis q̃ in modũ plaustri vertuntur. latini
eũ septẽtrionẽ vocauerũt. septẽtriones
non occidere axis vicinitas facit. eo q̃
stelle iste axi ⁊ polo stelle altissime sũt vi
cine. Dicitur aũt idẽ circul⁹ arthophilax
eo q̃ retho. i. ylicem vrsam seq̃tur. Eũ
dem quidam antiqui dixerũt. eo q̃ plau
stro hꝛer. qõ est signũ spectabile multis
stellis. inter quas est arctur⁹ qui est pro
prie fidus post caudã maioris vrse posi/
tum. vnde ab hac stella tota constellatio
illa arcturus est vocata. vt dicit Jsido.
Et merito arcturus ab arctãdo est dict⁹.
quia ex prima parte surgit frigus pro/
pter elongationẽ a caloze solis. frigoze
vero pzi terre arctantur ⁊ constringũtur.
Apparent aũt septem stelle radiose ⁊ tu
tulantis forme quarũ quatuor anteno/
res in modũ quadrãguli alternis latera
bus ordinãtur tres vero sequẽtes in mo
dum semicirculi disponũtur. locãtur au
te sub polo circa axẽ. vñ sp circueũt po/
lũ tanq̃ centz. vt di. gre. Semp stelle
ille vertũtur circa axẽ sicut vrsa circa sti
pitẽ. Et ideo ille circul⁹ maior vrsa vo
catur. vt di. macro. Semp vertit ⁊ nun
q̃ ad ima demergit vt dicit grego. Q̃n
tres stellas eleuat quatuor ad ima decli
nat ⁊ econuerso cũ quatuor sursum erigit
tres ad ima deprimit ⁊ demergit. vt di.
gre. Jnter oẽs circulos superiores circu
lus arcturi est altior q̃ polo vicinior. ho
minũ aspectib⁹ maxime se offert. Hun/
q̃ est hora noctis quin videri possit. nisi
forsan eius aspectus nubilo vel nebulis
intercipiatur. Jnter medias stellas ar/
ctos draco ad modũ fulminis elabitur.
vt dicit Jsar. hyemali tempore in ortu
suo maxime rutilat quadã scintillan ir/
radiatione forte aq̃e ⁊ terre cõgelatio
nem pnunciat. vt dicit Jsar.

Capitu. xxxvi.

De orione

Orion est astrũ tpe hyemale ex/
ortũ aquarũ ⁊ tempestatũ exci/
tatiuũ. Est aũt orion numbosus ventorũ
⁊ tempestatũ excitatiu⁹ ⁊ generatiu⁹. ⁊ est
ab ortu ⁊ inundatõe aquar orion dict⁹
est. vt di. Jsi. Jn suo aũt ortu tempesta/
tes generat ⁊ aerẽ imutat. ⁊ ad modũ ar
mati pedes ⁊ brachia extẽdentis dispo/
nitur. ⁊ fere p latitudinẽ triũ signor ei⁹
extẽditur latitudo vt di. mar. Jsar me
fulget in signo thauri vt dicit idem. Est
aũt ostellatio maxie notabilitatis ⁊ ra/
tione magnitudinis ac pulcritudis ⁊ etiã
am rõne dispositionis ⁊ vtutis. ab arie/
te eni vsq̃ ad geminos se extẽdit vt di.
mar. Totã etiã illor trium signor suptẽ
cie. fulgoris sui pulcritudine clariozem
reddit vt dicat idẽ. gladiati militis ⁊ ac
cincti specie in stellar ordine ꝓtendit de
quo dicit mar. Armat⁹ etiã flagris splẽ
debat in armis ⁊c. Splendor in orionis
vt di. idẽ. signũ est future serenitatis si/
cut econuerso eius obscuritas future est
plagiũ tempestatis. Sole exñte i signis
orionis ⁊ tauro ⁊ in geminis. omnia ger
minant ⁊ oriuntur que nutrimentũ reci
piunt ex aquis ⁊ aere ⁊ ex terra vt dicit
idem. Lõstellatõez orionis sequit̃ q̃daz
stella q̃ dr canicula q̃ ab astrologis ma/

liuola ꝺr ꝛ nociua. que ſm fabulas eius canis fingit fuiſſe vt di. idē. Non tñ eſt hec illa canicula nociua q̄ oritur in leone a qua dies caniculares a pbis nūcupāt ſicut di. Hal. Orion ergo in ortu ſuo p̄mo tempeſtatē pnoſticat ſed poſt ſerenitatē ſolito oparur ad terre feciditatem Sole exñte in thauro q̄ſi ſe abſcondit ſub radijs ſolis nec tunc ſuā manifeſtat inferioribꝫ claritatē. Oritur aūt iteruꝫ in iulio q̄n ſol aſcendit ꝛe gemis ad circulos ſupiores quādo terra maxīmā patitur diſtempantiā aeris quo ad calidam qualitatem ſm Mar.

Capitu. xxxvii.

De hyadibus

Hyades que ꝛ ſuccule dicūtur. ſūt quedā ſtelle pluuiales in quaꝝ ortu pluuie multiplicātur vt di. Iſido. Nam tūc tpis vapores a mari ꝛ terra per caloris ſolaris violentiā fortius ad ſuperiora attrahūtur qui motu hyadū in pluuias reſoluūt. ꝛ ideo iſte ſtelle dicūtur hyades. i. ſuccule. q̄ attrahēdo hūores vel reſoluēdo eos traxiſſe a fabulis confingūtur aquas vt di. Ygin⁹. habēt autē hec ſtelle ſitum ſuū in fronte thauri vt di. Mar. et cū dies extendit⁹ et sol feruentioꝝ aſcenderit. tūc hyades ſolent primo apparere vt di. grego. ſup iob. ex Quādo a ſaturno impellūtur diuerſas generant tempeſtates vt dicit bꝛda. In hyadū ortu fruges vberius creſcūt. quia tunc a pluuijs irrigantur. plures habet conſtellatio hyadū ſtellas clariſſimas pgitum ordinatas. que oriuntur in. xvi. gradu thauri. Oriuntur ꝛ turbant aerē in ortu ſuo ſm albu.

Capit. xxxviii.

De pliadibus

Pliades ſunt ſeptem ſtelle a pluralitate dicte que ſibi ſunt vicine. ab inuicē tamen ſunt diſtincte vt dicit Grego. hyemali tpe oriuntur. Quāto autē aura ſerenioꝝ eſt ꝛ frigidioꝝ. tanto melius ab alijs diſcernūtur. vna vo inter ſeptez latere videtur. q̄ ex toto ſe nō manifeſtat nec ex toto ſe occultat. inter genua thauri hñt ſitū vt di. Iſi. Sol in meſe iunio p pliades iter facit. ꝛ tunc aeris caliditas pluuijs ⁊ malis tpaſ. et terra tūc tpis flor pulcritudine adornatur ſm mar. Hac ꝛe cauſa dicitur iuno amaſſe maiā q̄ fingitur vna fuiſſe ꝺ pliadibus ꝛ fuit mater mercurij ſm figmentum poetaꝝ ſm mar. ſm Albu. aūt oriuntur pliades. in. xvi. gradu thauri cū hyadibus ꝛ motu ſuo turbāt aerem.

Capitu. xxxix.

De canicula

Canicula eſt quedā ſtella feruentiſſima que oritur ſm al. in. xxix gradu cancri. in cui⁹ ortu magna fit aeris pturbatio. Alb hac ſtella dicuntur dies caniculares in quibꝫ ſanguinē minuere vel medicinā laxatiuā accipere eſt ſumme periculoſuꝫ ꝓpter exceſſuꝫ diſtempantie aeris in caloꝛe. Añ ypo. in ampb. Ante canē ꝛ poſt canē ꝛ ſub cane moleſte ſunt farmacie. ibi ꝺr in ꝓmēto q̄ ante eoꝝ ortum illi⁹ ſtelleꝫ in ortu ꝛ poſt ortū ſtatim periculoſuꝫ eſt dare potionē laxatiuā. q̄ tūc eſt aer calid⁹ ꝛ ſiccus. ſ. a calido ſigno ꝛ a calida ſtella ꝛ a ſole. tūc in leone cum canicula exñte. vnde ex modica medicina corpus fieret nimis calidū ꝛ ſiccū et febris fortitan ſequereꝫ. Medicina etiā euaporaret ꝛ mun⁹ oparet⁹ cū corpis poꝛi tūc ex caloꝛe aeris ſunt apti vt dicit ibidē gal. Caloꝛ extrane⁹ vires extrahit medicine. vñ aqua calida repugnat ſolutioni ſi caloꝛ aeris tūc eſt fortis. ꝓterea virt⁹ interioꝛ tūc eſt debilis que p potōez vel minutōez plus debilitat. Durāt aūt dies caniculares a. xv. Ial. auguſti vſq̄ ad nonas ſeptēbꝛis ꝛ ſic ſunt. l. ſicut ibi ꝺr.

Capitulum. xl.

De luce ꝛ eius ꝓprietatibꝫ

Lux ſm baſiliuꝫ eſt ſpecies p omnia ſibi ſilis. De luce aūt q̄d ſit ſm rem vtr. ſ. ſit ſubſtātia vel accidens diuerſimode loquūtur autoꝛes Nam areſto. di. lumen nō eſſe corp⁹. nec a corpe defluxū. damaſ. etiā di. lumen ꝓpriā yporaſim. i. ſubſtātiā ñ hre. ſm aug. ſup geñ. ad lrā. Lux ē ſubſtātia corpea

ſumme ſimplex in genere corpor. ſume multiplex i efficacia. ſume mobilis ⁊ absolute penetratōis ⁊ mime reſiſtētie. ⁊ ſume diſparia ⁊ ōria generās ⁊ paliās ſume quertibilis. ois naturalis motionis principiū ⁊ origo. ſume pfectibilis. ſume iocūda. ſume cōicabilis. vñ luce i corpibus nihil ē vtili⁹. nihil ꝓuenienti⁹. nihil pulcri⁹. nihil veloci⁹. nihil ſubtili⁹. nihil impaſſibili⁹. nihil virtuoſi⁹ inuenit. Eſt aūt differētia inē lucē ⁊ lumē. Hā lumē eſt q̄dā reflux a luce ſiue irradiatio re/fluēs a ſubſtātia lucis. Lucē āt dicē ipaz fontalē ſubſtātiā ſup quā lumē innitit. Si ei lux conſiderata i ſe eēt accidēs neceſſario p ſe aliqui eēt accidēs. q⁹ accidens p ſe cauſat a forma ſubiecti ſui. vñ ſi lux in aere eēt accidens cauſaret lux vera a forma aeris q̄ eē nō pōt. Preterea lux mutat ſubiectū ſuū. Q̄ ꝓbatur q⁹ lux ē naturalit⁹ pri⁹ in oriente. ⁊ ſequit⁹ vo in occidēte. ⁊ lux orietalis generat primā ſibi ⁊ ita vſq; ad occidētē. Et cidentia ei nō pmutāt ſuū ſubiectū nec extra illud agūt. ex quo vidē⁹ q⁹ lux nō ſit accidēs. Preterea ſi eēt accidēs aeris neceſſario moueret⁹ aer ſubito ab oriēte i occidentē ſm ſubitū motū lucis. ſic āt moueri ſubito ñ ꝓuenit aeri nec alicui elemēto. Preterea luce nihil ē nobili⁹. accidēs aūt eſt ignobili⁹ ſubſtātia. Ex quo videt⁹ q⁹ lux ñ ſit accidēs. cū aer lōge ſit ignobilior ipa luce. Sed ſi lux ē corp⁹ difficile ē intelligere q̄liter lux ſit i aere vel cū aliquo corpe diaphano vt i criſtallo. cū duo corpa ſint nō pñt eē i eodē loco. Hō ē tñ incōueniēs nec impoſſibile ponere lucē eē ſubſtātiā corpeā. ⁊ eſſe ſit cū aliquo corpe. videm⁹ ei aquā ⁊ cinerē piter iūgi ⁊ miſceri ſalua vtriuſq; corpeitate ⁊ loca/litate vtriuſq; ſuperficiē ab alio diſtinguēte ⁊ vtriuſq; ptes infra ꝓpriā ſuperficiē cōtinēte. Quātūcūq; ei ſimul imiſceāt cinis ⁊ aq̄ pmanet tñ aq̄ in ſua corporeitate p ꝓpriū ſuaz colorentiā ⁊ ꝓtinuitatē. ⁊ cinis i ſua nec ꝓpriā ſiccitatē ꝓmixtōz ⁊ vnionē ſimul ſūt duo corpa in vno loco imo aq̄ habet ſuū locū ꝓpriū ⁊ cinis ſuū. Sic lux poteſt eē in aere vel i quocūq; alio corpe ſalua vtriuſq; corporeitate. ⁊ ſuarū ꝓpriū ſubſtātialiū ⁊ tinuitate. Vñ ⁊ lux ſubtilis trās ad interioza aeris vel criſtalli ꝓz ſuum locū ipſi⁹ ſuperficiē ambiētē ⁊ a ſubſtātia adiūcti ſibi corpis diſtiguētē. Cuius nō poſſit ꝓpē ſimplicitatē ſue ſubſtātie recte capi vel videri i re. imo q̄ mirabili⁹ eſt multe luces piter ꝓcurrētes impmixte ⁊ tñ vnite ꝓiunguntur. ſalua cuiuſlibet ſubſtātiali forma q̄ ab alia differt. licet nulla reſpectu alteri⁹ materialis ſit l' formalis ſic manifeſte vocet ⁊ di. dyoni. i li. de di. no. cui⁹ hec ſūt verba. Lumia inq̄t lāpadaz cū ſint i domo vna tota inuicē totis ſunt cōia. diligentē tñ ꝑpit a ſe inuicem diſcretōez. vnita diſcretōe ⁊ vnitate diſcreta. videm⁹ enī multis ad vnū lumen accēſis lāpadibz uxta oīm lumia vnā claritatē ⁊ indiſcrete relucentē. nec poterit q̄s vt arbitroz alicui⁹ eoz ab aliis ex aere ꝓtinēte cetera dū ſimul ſunt ibi ſeq̄ſtrare aut alterū ſine altero cernere. totis incōfuſe inuicē ꝓtpatis. Subducta aūt vna ſimul ⁊ ꝓpriū lumen recedit nihil ſecū ceteroz luminū auferēs aut ꝺ ſuo aliq̄d eis relinquēs. Erat ei oīm vt dicta ē pfecta vnitas naturalit⁹ pmixta et nulla pte ꝓfuſa. q̄ ſi tāta eſt in hoc corporali aere ⁊ materiali lumie ⁊c. Mucuſq; dyo. In quib⁹ verbis manifeſte vocet lumiaria ſimul vniri. ſalua tñ cuiuſlibet ꝓprietate ſubſtātiali ⁊ accidētali q̄s trāſferunt ſecū. ſiue accedēdo ſiue recedendo. Lux itaq; ſm dyoni. ē ſubſtātia in ſe ſiſtens a qua ꝓcedit irradiatio quedā ⁊ illumiatio corpoz alioz. ſemp ei lucet lux in ſe. ⁊ tamē nō ſemp illumiat ſed ſolum q̄n inuenit corp⁹ habēs materiā diſpoſitam ⁊ aptā ad illumiationē. vt di. augu. Subſtātia eni celoz eſt vere lux q̄ in corporib⁹ obtinet primū locū. Et tamē celū non illuminat in tenebris vel in nocte. Semp ergo lux lucet inuiſibiliter ⁊ in tenebris. ſed nō ſemp illumiat viſibiliter vnde virtutez lucis ſentit ois creatura. Inuiſibiliter eni opat virtus lucis ſenſum et motū in animalib⁹ vt dicit in li. fontis vite. Dicit etiā albu. in li. de iudiciis aſtroz ypocratē dixiſſe et vocaſſe. q⁹ niſi ſtellarum lux de nocte ſubtiliaret tenſitatē aeris deſtrueret omne corpus

animatū. ⁊ tamen certū est stellarū lucē ⁊ nocte sepius nō videri. Impressio enī ⁊ opatio lucis est manifesta in mari. qz fluit ⁊ refluit p applicationē lune ad aliq̄ quē situm siue illumiet aerem siue non In viscerib⁹ etiā terre vbi non attingit lumē vtus lucis opatur. vt patet in mineralib⁹ ⁊ rebꝰ aliis ibidem generatis. ⁊ breuiter pñtia lucis est necessaria i omni corpe mixto. p quā ꝯtraria in elemētatis vniūtur. Lux itaq; a fumo celo empireo vsq; ad centrū mūdi est diffusa. q̄ in sua substātia ⁊ radice vna ē ⁊ simplex variata tñ sm diuersitatē recipientiū siue solis siue aliorꝫ corporꝫ superiorꝫ vel inferiorꝫ vbi est vna substātia. vt⁹ ⁊ opatio lucis licet nō luminositatis. Hec est primogenita lux q̄ creata fuit die primo vt di. Basilius. que corpi solari ⁊ ceteris celestib⁹ quarto die factis supferē. vnde sol ⁊ cetera sidera sunt primeui luminis vehicula que ꝓpter susceptionē lucis incorpalis sufficiūt sine sue substātie perditione ad illumiationē ꝓxīā ⁊ phēnē. vnde ista lux vbiq; attingit. ⁊ omnia corpora sm magis ⁊ minus pficit⁹ dispnit. Lux igitur radix fundamētūq; omnis illumiationis vna est in substantia que nō ptinetur accidētaliter ab aliquo corpore inferiori. sed magis cōtinet omnia corpora. respectu quorꝫ pēnit⁹ forma/lis est. licet in se sit materialis ⁊ situalis et ideo lux cū sit materialis habet potentialiter partē extra partē. Quia vo formalis est. habet actu partē extra partē quia q̄ habet materia i potētia. hoc habet forma in effectu. Ex quo manifestus est. q̄ cū lux in genere corporꝫ minimum habet de materia ⁊ maximū de forma vicinior est forme q̄ materie. Et ideo ratione materie est in minimo. s. in pūcto ratione vero forme est in omni loco. Hā vnūquodq; habet ita moueri ad locū sicut ad formā suā. vt dicit Aristo. qz forma quāto est nobilior tanto materiam suā plus extendit. vt dicit algazel. ꝓpter quod forma lucis quia est nobilissima i genere formarū corporaliū maxime materiam suā distendit. Et ideo vnus punctus lumis siue lucis sufficeret se ad illuminationē totius orbis. ꝓpter materie siue nobilitatē ⁊ forme summā actualitatem sm alga. Una igitur est lux simplex vt vniformis in sua essentia q̄uis diuersa sint luminaria que inter se sunt distincta. Quāuis videātur i vno actu vniformiter aggregata. nec lumen vnū intrat substantiā alterī⁹ q̄uis sensibilitē tanq̄ vnū lumē vniri videātur. Hō ergo est incōueniēs ponere duo corpora simul esse quorꝫ vnū est subtile ⁊ formale ⁊ quasi cōplemētū alterī⁹. reliquū aūt est materiale ⁊ impfectū. Duo vero corpa glorificata in eodē vbi esse nō pñt. quia neutrū respectu alterī⁹ materiale potest esse in aliquo vel formale. Sed glorificatū ⁊ non glorificatū simul esse possunt sine aliquo incōueniēti. sicut expresse dicit Augu. Lux etiā vt dicit ba. est maxime mobilis. incessanter enī mouet se et gignit linealiter ⁊ circūferenter in omnem partē se mouendo et diffundendo. vnde quantū est de se subito mouet. Lux enī summe est actiua ⁊ sine resistētia ad intima cuiusq; rei penetratiua. diuersorum ⁊ disparū generatiua ⁊ contrariorum in elementis et corporib⁹ mixtis in concordiā et vnitatē reductiua. Radiorum suoruꝫ flectione. directione. intersectione. confractione. ⁊ reflectione omnium in esse productiua in esse conseruatiua. vel ab esse dissolutiua. vt dicit calcidius super thimeū. vite ⁊ permanentie cuiuslibet rei regitiua est lux ⁊ directiua suiipsius naturaliter multiplicatiua. Lux enī multiplicat se gignēdo. Gignit namq; lux lucem. et lux genita simul gignit et generat lucem sibi succedentem. et fit in vno instanti vnus punctus. replens lumine totū orbem. Item lux est sui et aliorū manifestatiua. colorū p sui incorpationē in superficie humidi perspicui effectiua. sicut dicit Augu. Lux tenebras expellit. merores dissoluit. insidias prodit. securitatē parit. omnem spem letam iocunditatēq; inducit. rebus omnibus formā ⁊ decorem tribuit ⁊ inducit. quia sine luce omnia corpora occulta remanent et ignota. Auferꝫ inquit damas. lucē ⁊ omnia in tenebris incognita rema/

nebunt. Lux igitur ſm Ambro. ⁊ etiam ſm Baſi. ē pulcritudo oīs viſibilis creature. cui⁹ gratia maxima eſt in aſpectu. que cetera mundi mēbra laudib⁹ efficit digna. Hec vt dicit baſilius. idē eſt angelor⁹ ⁊ ſanctor⁹ ſupra celum quietiſſima habitatio. Hec ſumme trinitatis p excellēciā eſt dēmōſtratio manifeſta. Hec lux ſine diminutōe ſui eſt luminoſitatis manifeſtatiua ⁊ diffuſiua. que in ſuperficie vmbroſi corpis recepta. nō ſe p̄fundat quantū ad viſibilē ſpeciē. ſed quo ad virtutē. vt dicit Iſi. Oīultas alias proprietates laude dignas habz lux quo ad ſuā ſubſtantiā virtutē ⁊ opationez. cui⁹ ſubſtantia nihil inuenit purius. Unde tranſiens p ſordes nō ſordeſcit. cui⁹ virtute nihil eſt actiuali⁹. cui⁹ opatione nihil vtilius in corpib⁹ repitur.

Capitulum. XLI.

De ſplendore

Splendor eſt q̄dam defluxus exiēs a ſubſtātia lucis. Egreditur aūt a luce ſine alterius nature cōmixtione. luci a quo exit eſt coeu⁹ in duratione. vt dicit Augu. Quātō eſt ignis tantō eſt ſplendor. vnde ſi ignis eſſet eternus. ſplendor eſſet eternus. Exit etiā ſplendor a luce ſine lucis diminutōe ſine puritatis lucis cōtamine ſine diſcōtinuatione cū ſui ⁊ alior⁹ manifeſtatōe cū ſui multiplicatione. vt dicit Baſi.

Capitulum. XLII

De lumine

Lumen differt a luce ſicut ſpecies a genere. Omne enī lumen lux eſt. ſed non econuerſo omnis lux eſt lumen. Nam lumē eſt defluxus quidam a ſubſtantia lucis in aere vel in alio diaphano corpore receptus ⁊ vndiq̄ circū fuſus. Triplex aūt eſt lumen vt dicit autor perſpectiue. ſcz reflexum. fractum. et directum. Reflexū ſicut a ſpeculo ⁊ alijs politis corpib⁹ que reiciunt lumē a ſe receptum. Aliud eſt lumen fractū ſicut quādo lumen venit ad corpus. aliquātulum denſum q̄ō non eſt omnino denſum vel durum recipit lumen in ſe. ſed propter materiā omnino inobedientem. lumen illud non tenet rectū inceſſum. ſed diuertitur ab inceſſu recto ⁊ vocatur fractio radij. Tertium lumē eſt directum quod nō repellitur neq̄ inuenit materiam aliquo modo inobedientem ⁊ tranſit libere ⁊ facit operationes perfectas. Illud lumen eſt aeris ⁊ aliorum corporum tranſparentū pfectiuū decoratiuū. formarum ⁊ figurarū declaratiuū. oculorum letificatiuū. oculis lippis et infirmis eſt lumen odioſum ⁊ moleſtie illatiuū. hominum a ſomno ⁊ torpore ⁊ ocio excitatiuum. formarū ⁊ ſpecierū in ſupficie ſpeculi vel politi corporis impreſſiuū. Nam lumen ad ſupficiem polite materie pertingens in angulis equalib⁹ ſe reflectit et omniū ſubiector⁹ formas ibi imprimit vnde q̄ō extra eſt per ſubſtantiā in ſupficie ſpeculi collocat per imaginē vel figuram. lumen etiā eſt ſm diſpoſitionē materie quā ſubintrat immutationis ſuſceptiuū. Nam eius claritas intēditur in materia pſpicua atq̄ pura ⁊ remittitur in feculenta materia ⁊ obſcura. In materia enī diaphana obſtaculū non inuenit. ideo per eam eradians propr̄ios fulgores exprimit ⁊ oſtendit. vt dicit Dio. et quātō pfectius illi infunditur. tanto latius ex ea refuſa ad alia diffundatur. Accedens aūt ē ad groſſiorem naturā illius habet obſcuriorē diſtributiuā apertionem. Sicut enī cū materie craſſe infunditur capitur imperfecte. ita cū ſe effundit extrinſecus apparet obſcure. Unde materie craſſicies impedit q̄ illumināatio recepta diſtribuatur. In puriorib⁹ igitur ſubſtantijs perfectius apparet et augmentatur. in groſſiorib⁹ minoratur. Ex quo patet q̄ a puriſſimis ⁊ ſubtiliſſimis materijs lumen perfecte comprehenditur. a compactis vero ⁊ obtuſis repulſam pati inuenitur.

Capitulū. XLIII.

De radio

Radius eſt quidam luminoſus a corpore lucido defluxus quo mediante lux vel lumē ſuā pficit actionem. vt di. Baſi. Radi⁹ aūt alius eſt ꝓpendi

cularis ⁊ erectus qui a corpe lucido si/ue luminoso emissus recto ⁊ lineari mo/tu sine discretione aliqua petit centrum. Alius est collateralis et ꝓfractus qui a corpe luminoso exiens ⁊ aliqꝺ diapha/nū inueniēs non recte ꝓcedit sed obliq; motū suū ⁊ ista obliquatio vocatur radij cōfractio. Alius vero est reflexus qui quidē a suo principio recte vel oblique ꝓgre/ditur. sed a corpe obiecto repellit ⁊ reper cutitur. ⁊ talis repulsio vel repulsa ra/dij flectio nūcupat. vt dicit auctor ꝑspe ctiue. Radius itaq; luminosus est mobil et agilis ꝑspicu⁹ ⁊ orbicularis se se rect⁹ ⁊ maxime si fuerit ꝓpendicularis. Cōtin git aūt radiū frangi ⁊ obliquari et q̄q; ad partē oppositā, pijci ꝑm dispositionē materie quā inuenit vel quā tāgit. Hic radius in nube ꝓcaua ⁊ humida interdu sus. diuersas opat in nube vel in aere for mas colores ⁊ figuras. vt patet in colo/ribꝫ arcus celestis qui nihil aliud est vel esse dicit q̄ subintratio radior in nubez concauā ⁊ aquosam. vt dicit in lumeribꝫ. Et subito semp motu radior ⁊ cōtinuo ꝓtingit aerem circūfusum igniri ⁊ inflā mari maxime cū cōcurrerint in loco fra ctionis. Haz radij ibi coadunati mutuo ꝓcalcant. Et ita sunt causa quare aer cir cūfusus sepius inflāmat. vt patet in cri stallo vel berillo, ex cui⁹ oppositiōe ꝑ sola/res radios stuppa opposita accenditur ⁊ ignitur.

Capitulū. XLIIII

De vmbra

VMbra est obiectio corpis tene/brosi ⁊ opaci ad lucē siue corpus luminosuz. Est itaq; vmbra triplex ꝑm plificam ꝓsiderationē. Contingit enī q̄ corpus luminosum sit rotundū. Et tali/quado est maius q̄ corpus obiectū. ali quādo equale, aliquando minus. Si eq̄ le facit vmbrā equalē ⁊ rotundā. ⁊ talis vmbra dicit cylindroides. i. equaliter rotunda. Si min⁹ sit obstaculo facit vm bram tendentē in latū ad modū calathi et talis vmbra dicit cathaloides. Si ve ro corpus luminosum maius sit corpze suppositio facit vmbram tendentē in acu tum ⁊ in cōnū. ⁊ talis vmbra dicitur co noydes. Ex quo pātet q̄ cū sol sit maior terra facit vmbrā conoydē. Contingēte igitur q̄ terra sit opposita soli q̄ assigna to modo ita alte dirigit vmbrā q̄ lunaz attingit ⁊ eam inficiendo eclipsim lune facit. sed ex quo sol tumore spere ꝑterit. iste conus transit ⁊ declinat in partē op/positam. ⁊ tunc luna libere apparet ⁊ illu minatur. Cū vero luna directe sit oppo sita soli luna facit vmbrā cathaloidem et ideo vmbrā contra terram dirigit ⁊ eclē psim ꝓticularē facit. q⁹ talis vmbra nō sufficit tegere totam terrā cum a radijs solis in quibusdā partibꝫ illuminetur ⁊ ex tali vmbra accidit eclipsis in vno cle mate alio illuminato existente. vt dicit albu. Umbra vero caloris solaris est re/pressiua. splendoris radior solariuz oc cultatiua sterilitatis et fecūditatis ter re inductiua. serpentū amica ⁊ colubroz nutritiua. estuantiū ⁊ itinerantiū refri geratiua. maturitatis fructuū retarda tiua. timoris ⁊ horroris melancolicis in cussiua. Cum nō sit corpus. speciei corpo ris est repītatiua. corpoz motu ⁊ quiete est suscipsius, cōfiguratiua. Nam moto corpze se mouet. quiescente quiescit. fu gientiū est insecutiua. ⁊ insequentiū fu gitiua. quāto enī dies est longior et sol i celo stat altior tanto obiecti corpis vm bra videt minor ⁊ ecōuerso. Et ideo so le oriente videt vmbra maior. similiter et in occasu q̄ in meridie.

Capitulum. XLV.

De tenebra

TEnebra est lucis absentia a tenē/bo dicta. Ligat enim ⁊ tenet ocu los ne solem videant siue lucem. ⁊ sic ni hil est nisi pura priuatio. Tenebra etiā dicit aer obscurus vel vmbra opaci cor poris vt dicit Basi. ⁊ qualitate ⁊ situ lu ci cōtrariatur. timorē incutit. colorum pulcritudinez tollit. verecundiam dimi nuit. somnolentiā nutrit.

Explicit liber octauus.

Incipit liber nonus De tempore ⁊ partib⁹ temporis

Postquam autem dictum⁹ de pprietatibus celi ⁊ eius p/tibus, de quib⁹ sacra pagina facit mentionē. dicendū est sub breui cōprehensione de eius effectu. s. de motu ⁊ mensura motus. i. de p/prietatib⁹ tpis ⁊ partiū eius. Causatur autē motus primo ⁊ principaliter a volutione celi. cui⁹ motus prim⁹ est ⁊ sempiternus. vt dicit in li. de ce. ⁊ mū. nec̄ similis est motui inferior corpali ⁊ vilibili siue mutabili. Causa tame est mot⁹ inferioris. q⁹ motus rerū inferior generabiliū p̄cedit ex incorpali ⁊ vniformi motu orbiū superior. vt dicit Aristo. ibidem. Motus aūt est transitus a termino ad terminū contrariū. vt dicit in fine libri eiusdē. Omne enī q̄d̄ permutat de contrario mutat in contrariū. Et sūt sex ispecies motus. sc̄z generatio. corruptio. alteratio. augmentatio. diminutio. ſm locum mutatio. vt dicit idem. Motus enī p̄mutationis ſm situm. alius est re/uolubilis ⁊ spericus. alius rectus. ali⁹ cōpositus. Reuolubilis aūt non mutat locum ſm totū sed ſm partes. Circularis tamen q̄nq̄ mutat locū ſm totū. vt patet in motu planetarū. Rectus aut semper mutat locū. ēt̄ dū est in actu. aut enī mouetur a centro ad circumferentiā vt ignis ⁊ aer et hm̄oi leuia que feruntur sursum aut ecōuerso mouentur deorsum ad centrū vt grauia sicut aqua ⁊ terra. Mic autē motus habet sex species. est enī vtrobiq⁹ similiter. ante retro sup̄ior ⁊ inferior. Cōpositus vero motus est ex duob⁹ motib⁹ cōtrarijs. sicut motus ligni in quo accenditur ignis. Motus insup̄ hoc habet p̄ prīū. quia ex velemēti motu generat calor. vt patz ex motu primi orbis ex cui⁹ confricatione ⁊ motu inflāmat ether. vt dicit aristo. ⁊ ex motu liquefit plūbū q̄d̄ est in eo. vt dicit idē. Mot⁹ enī nō potest mēsurari nisi ſm mēsurā spacij in quo ē motus. Omne enī q̄d̄ mouet aut mouetur. p̄ietate vt adamas mouet ferrum. aut violēta sicut ex forti impulsu venti mouet̄ nauis. aut ex voluntate. sicut mouetur corp⁹ put vult anim⁹. Motus vo mutatōis est duplex. vel mutatōis d̄ loco ad locū. vel p̄mutatōis. dispositōis ad dispositionē de loco ad locū naturaliter aut p̄ter. Lapis enī q̄n̄ ab alto remittitur quāto magis descēdit tāto est ei⁹ motus magis impetuosus vñ intendit in fine ipsi⁹. qui vo mouet̄ p violentiā intēditur motus ei⁹ in principio mot⁹ ipsi⁹. ⁊ quāto remot⁹ est a suo principio tāto debilior erit mot⁹. vt patet in sagitta ab arcu emissa. que tam a remotis pōt p̄ci. q⁹ in vltimo nihil penetrat nec̄ ledit. Motus itaq⁹ est generatōis ⁊ oīs transmutationis inferior causatiu⁹ caloris ⁊ inflāmatōis inductiu⁹. tam aq̄ q̄z aeris subtiliatiu⁹. caloris naturalis conforta tiuus. appetitus excitatiuus. mediane laxatiue ad mūdificandū corp⁹ coopa/tiuus. vñ dicit Ipo. Si vis elleuor⁹ ducere move corp⁹. Itē si fuerit mot⁹ a cētro ad circūferentiā. erit materie extēsiuus. diffusiu⁹ ⁊ dilatiu⁹. Si vero fuerit econuerso a circūferētia vsq̄ ad centrū erit aggregatiuus. partiū inspissatiu⁹ ⁊ constrictiuus. Itē motus tpatus est nature alator corpor cōseruatiu⁹ immoderatus vero est nature destructiu⁹.

Capitulum. I.

De tempore

Tempus est rerū mutabiliū mē/sura. vt dicit Aristo. in li. de. v. substantijs. Temp⁹ est numer⁹ numerāt̄ in oīi eo q̄d̄ numerat̄. vel sicut dicit Rabanus. Temp⁹ est dimēsio rerū mutabilium ſm motū ⁊ ſm morā. coeuū in rebus mutabilib⁹. vt dicit Aug. Nihil est pre/ciosius tpe. vnde de oīi possessione duo p̄sit sil̄ habere vel p̄la. sed de tpe duo mēta sil̄ habere no p̄sit. vñ temp⁹ recupationē non recipit. amissio enī tpis irrecupabilis est. Breue est temp⁹ mutabile immobile irrecupabile. cū motu eī⁹ mobili incipit. quo penit⁹ deficiēte tps finit ⁊ nō erit i futuro. sed cessabit. q̄n̄ nihil

nisi eternitas erit vt dicē Aug. Tpe nihil est cōmuni⁹. Omnib⁹ enī eq̄liter est cōmune. tpe nihil labili⁹. q2 nūq̄ quiescit. imo q̄n incipit vēficere incipit vēcescere. ⁊ ecōuerso. q2 pñs finis est p̄teriti et mor principiū est futuri. Omne enī temp⁹ tribꝰ vicissitudinib⁹ variat. s. in p̄teritū pñs et futurū. Scōm rō em tpis ⁊ eius variā succession̄. semp est dies ⁊ nox. vt dic̄ beda. sed alibi dies alibi nox. Tpe nihil incertius. nihil imperceptibilius. q2 vt dicit Jsiō. Temp⁹ p se nō dinoscit. sed solū p humanos actus. Jtem tpe nihil est alterabili⁹. ⁊ ideo corpi nihil periculosi⁹. q2 vt dicit Jpo. mutatiōes temp⁹ maxime generāt morbos. Subita enī mutatio frigiditatis in caliditatē corpa alterat ⁊ imutat. Et ideo q2 natura nō patitur repētinas mutatiōes. vt dicit idē Jpo. Jdeo subita mutatio tpis frequēter est cā infirmitatis. Jtē moderato tpe ⁊ in suis qualitatib⁹ tpato. corpori nihil est salubri⁹. vñ dicitur in amplo. Tpib⁹ moderatis si tpa temporaliter se habuerint. bñ erūt stat⁹. ⁊ marie bone determinationis fiunt egritudines Jtem cūius tempus ita sit mutabile tamen tpe nihil est magis cōtinuū. partes enī tpis sunt cōtigue. Unde dicit mar. Tempus q̄ō in hyeme senescit statim ī vere reuiuiscit ⁊ ecōuerso.

Capitulum.II.

De anno solari ⁊ equinoctiali

Annus vt dicit Jsidorus est solis reuolutio vel anfractus cum pactis. ccclxv. diebus ⁊ quadrāte redit ad locum suum. Est aūt annus dictus eo q̄ mensib⁹ in se remeantibus voluitur. vnde annus ab an q̄ō est circū dicitur. q2 quasi circulus in se redit ⁊ renouatur. Unde apud egyptios ante literas inuentas p̄r pictum draconem caudam suā incidentē ⁊ in se reuertentē significabatur. vt dicit Jsidorus. Sūt annorum diuersa genera. Nam est annus lunaris mior anno solari ī vndecim diebus. et est annus solaris qui duodecim habet menses. Singuli autem planete habent annos suos in quibus pficiunt cursum suū. vt mars qui in duobus. iupiter in duodecim. saturnus in triginta Et est annus magn⁹ qui dic̄ mūdanus quādo omnes stelle sm Aresto. redibūt ad propriū ⁊ primū creationis siue punctum. et hic annus sm Aresto. in. xxxvi. milibus annoꝝ pficietur. sicut patet ī libro de p̄prietatibus elementoꝝ. Scōm platonicos autē infra. xv. milia pficitur annus iste. sicut dicit Jacto. in li. Ciceronis. Sunt aūt anni vsuales. s. solaris q̄tuor tpa. que sunt tps vernale. estiuale. autūnale. ⁊ hyemale. Et dicunt tpa eo q̄ in suis qualitatib⁹ mutuo se tpant vt dicit Jsi. dicunt ⁊ circicula. eo q̄ alterna assiduitate currunt ⁊ nunq̄ in eodem statu p̄seuerāt. vt dicit Jsi. Jn his quatuor anni tpibus accidūt duo solstitia in hyeme ⁊ estate. duo equinoctia in vere ⁊ autūno. Solstitiū autē est maxima inequalitas diei ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in cancrū ⁊ capricornū. in cancrū quātus ad solsticiū estiuale. in capricornum quātus ad hyemale. Et dicitur solsticiū quasi solis statio duplici de causa. vel quia sol in estate vel in hyeme propter longitudinē dierū aut noctium videtur stare in nostro emisperio vel in inferiori. vel quia in vtroq̄ solsticio quasi stat in estuali nō potens plus accedere ad nos. in hyemali non potens plus a nostro habitabili elongari. Equinoctium est maxima equalitas diei artificialis ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in arietē siue libram. Sunt aūt duo eq̄noctia. primū est vernale secundū hyemale. Jn his quatuor temporib⁹ fiunt quatuor ieunia que dicunt triduana. primū fit in prima septimana q̄dragesime istō est veris. secundū est estatis in septimana p̄tecostes. tertiū est autūni in quarta feria septēbris. quartū est hyemis q̄ō fit in septimana integra ante natiuitatem domini. Annus itaq̄ solaris est annus cōmunis ⁊ incipit a ianuario ⁊ terminatur in decembri. ⁊ est spacium quo sol voluitur tricensies sexagesies ⁊ quinquies in zodiaco et quadrāte. i. vi. horis que sunt quarta ps diei naturalis. Iste aūt sex hore nō p̄putant⁹ in anno cōi. sed

colligũtur in ãno bissextili. Dicitur autem bissextus collectio. xviij. horar omissarũ in trib⁹ annis cum sex horis quarti anni ad pficiendũ vnũ diẽ. ex. xxiij. horis. ex cui⁹ additõe dicit ãnus bissextilis vt dicit beda. Et dicitur bissextus quia semp eo anno quo accidit in februario bis. vi. kal. pnũciam⁹. vel dicitur bissext⁹ ex bisse mometis collectus ex. xxx. ei mo mentis quib⁹ sol morat in quolibet signo vltra. xxx. dies 7 ex. xxx. trientib⁹ colligũ tur singulis annis. vi. hore que collecte per. iij. annos faciunt in quarto ãno diem bissextilem. vt dicit beda. sed de hoc quere in computo.

Capitulum. iii.

De anno lunari

Annus lunaris qñq; dicitur spaciũ quo luna revoluitur ab vno puncto zodiaci ad aliud punctũ. qđ continet ſm quosdã. xxvij. dies. 7. vi. horas qñq; dicitur annus lunaris spaciuz quo voluitur a cõiunctione vsq; ad cõiũctionem vel ab illumiatione ad illumiationẽ et tale spaciũ supat primũ duobus diebus 7 sex horis. Dicitur aũt luna esse in coitu vel cõiunctõe quãdo ita directe est sub sole q; nulla pars superficialiter respiciens nos apparet illuminata. tota vero est illuminata quãdo videtur plena. p⁹ cõiunctionẽ itaq; luna recedit a sole et relinquit eum in aliquo puncto zodiaci que reuertẽs ad idem punctum nõ inuenit eũ ibi qz iam pfecit in suo motu. Añ oportet eam cõsumere duos dies 7. vi. horas anteq; illũ cõsequatur. 7 tale spaciũ dicitur lunatio. qñq; dicitur ann⁹ lunaris spaciũ ptinens. xij. lunationes. q̃ diuidũtur a cõputistis per. vi. pares 7 sex impares ſm q; menses sunt pares siue impares. par enī lunatio respõdet mensi impari. impar autẽ pari. Annus ergo lunaris cõtinens. xij. tales lunatões cõtinet. ccclxxiij. dies. sexies aũt. xxx. 7 totidem. xxx. dies pficiunt tantã summam Unde patet q; ãnus solaris cõmunis superat hunc annũ lunarẽ in. xi. dieb⁹ qui excessus facit etatẽ lunevariari singulis annis in kal. mensiũ ita q; si in hoc anno prima est in kal. alicui⁹ mensis in sequẽti anno erit duodecima. Qñq; aũt dicitur mensis vel ann⁹ lunaris embolismal. Et est embolism⁹ excrementũ anni solaris ad lunarẽ. 7 dicitur ille ann⁹ embolismalis in quo cadit 7 recolligit vna lunatio. xxx. dierũ recollecta ex illis. xi. dieb⁹ in quib⁹ superat ann⁹ solaris lunarem. 7 ideo tertius ann⁹ est embolismalis. qz in illo recolligit lunatio. xxx. dierũ tribus diebus relup remanẽtib⁹. ter enī. xi. faciunt. xxxiij. remanẽtib⁹ aliis diebus trib⁹ similiter. viij. ann⁹ est embolismalis ad dictis illis sex dieb⁹ ad alios. xxij. dies q; ex supcrescentia. vij. 7. viij. anni recolligũt. Sed ad hoc vt lunatio embolismalis. viij. anni sit. xxx. dies oportet mutuare duos dies ex embolismali subsequẽti et ita pcedendũ est vsq; ad. xix. annum quãdo circul⁹ embolismalis adimpletur cõtinens annos. xij. cõmunes. 7. vij. embolismales. Embolismales enī sunt tertius. vi. viij. xi. xiij. xvij. xix. alij vo sũt cõmunes. Ann⁹ aũt lunaris maxime observatõnis est apud hebreos. pter qđ legalis dicitur qz oĩs festiuitates legales ſm lune cursum 7 etatẽ obseruãtur. 7 nõ semp incipit a lunatõe aprilis. vt dicit Beda. 7 in Exo. xij. dicitur. Mẽsis iste erit vobis principiuz mensium anni 7c. Preter annũ aũt vsualẽ seu cõmunẽ et legalẽ est ann⁹ qui dicitur emergẽs quãdo aliquo casũ notabili emergẽte temp⁹ subsequẽs cõputat. sicut greci cõputauerũt temp⁹ a prima olimpiade. et christiani a prima dominica incarnationis. et sic de alijs. Unde cõtingit sepe q; medii anni legalis est principiũ emergentis 7 econuerso. 7 p hoc multe cõtrarietates in biblia ad concordiã reducũt. sed hec de annor diuersitate dicta sufficiant.

Capitulum. iiii

De tempore vernali

Ver est principium anni. cuius initium est quãdo sol in prima parte arietis consistit. 7 contra septentrionem per rectam lineam ascendere incipit. vt dicit Constan. in pantegni. li. v ca. iij. Recta autem linea est que neq;

septentrioni attinet nec̄ meridiei. sed ab vtroq̄ polo equaliter distat. durat ãt tempus veris vsq̄ in finẽ geminor quã tũ scz sol discurrit p tria signa quor vnũ qõq̄ habet suũ mẽsem ad temp⁹ vernale ptinentẽ. Prim⁹ mẽsis est arietis incipiens a. xviij. die marcij vsq̄ in. xvij. diem aprilis Scõus ẽ thauri incipiẽs a. xvij die aprilis vsq̄ ad. xviij. diẽ maij. Tercius est geminorũ incipiens a. xviij. die maij vsq̄ ad. xvij. diẽ iulij. Est aũt vernũ temp⁹ inter frigidũ ⁊ calidũ maxime tpatũ. inter hyemẽ ⁊ estatẽ mediũ qualitatũ vtriusq̄ ptcipatiuũ. quoniã sanguis tũc incipit multiplicari in corpore aĩalis ⁊ hũores q̃ in hyemali frigore constricti fuerãt ⁊ opacti calore vnali mouẽri incipiũt ⁊ dissolui. Ver aũt in suis q̃litatib⁹ tpatũ sanissimũ temp⁹ ẽ ⁊ mime mortiferũ ac infirmũ. vt dicit Cõstã. et Bal'. Hã his duab⁹ qualitatib⁹ natura velectatur. qr caliditas est cã effectiua nutrimẽti ⁊ augmẽti. humiditas vero cã est materialis. ⁊ ideo in vere maxime generatur sanguis. qui magis est necessarius nutrimẽto corporis. Si vo naturã suã exierit diuersas inducit egritudies. Unde dicit' in amphor'. Si hyems sicca fuerit ⁊ borealis. ver vo pluuiosus fuerit. ⁊ autũnus necesse est in etate febres acutas fieri ⁊ obtalmias ⁊ dissenterias maxime in humidis natura. vt dicat cõmen. In hyeme sicci humores p frigiditatem retenti acuũtur. in vere aũt in nimia humiditate distempate multe superfluitates generãtur ⁊ p calorẽ resoluunt. In estate vero dum calor non est potens eas cõsumere putrefacit. ⁊ sic febres acutas generat ⁊ inducit multas alias passiones. Si vo hyems calida et humida fuerit ver aũt frigidũ ⁊ siccũ necesse ẽ homines in estate egrotare ⁊ mulieres puturas leui occasione aborrire. Cui⁹ rei assignat Bal'. rõem in cõmento dicens. quãdo corpa pregnãtiũ in hyeme sũt calida ⁊ humida tenera sunt ⁊ rara. Unde frigiditas aeris vernalis subito penetrãtis ad interiora ledit fetũ. p frigiditatẽ ⁊ siccitatẽ q̃ sunt q̃litates mortifica/ tozie mortificat fet⁹. Uñ fet⁹ mortificat⁹ aggrauat ⁊ retinacula abrũpit. ⁊ sic mulier necessario aborrit. Uernũ insup tẽpus terrã diu clausã ⁊ p frigore cõstrictam aperit. ⁊ radices ⁊ herbas in terra latentes p ducit. floribꝫ ⁊ herbis terram renouat. Aues ad garritum ⁊ amorẽ solicitat ⁊ inducit. ⁊ miro decore oẽm terre superficiẽ induit ⁊ venustat. Unde ver dr a virore vl vigore. qr tũc herbe ⁊ arbores virescere incipiũt ⁊ frõdere. temp⁹ veris ẽ temp⁹ agriculture ⁊ laboris. temp⁹ leticie ⁊ amoris. Uernali eni tpe oĩa vident letari. nam terra viret. silua frondet. prata florent. celũ splendet. mare quiescit. volucres vociferãt ⁊ nidificãt. ⁊ oĩa q̃ in hyeme videbant' mortua ⁊ marcida vernali tpe renouant'. Uñ serenitas aeris vernalis vocat' a marciano alias macrobio risus iouis. Atque vo vernalis tpis min⁹ sane sunt ad bibendũ. qr a vaporib⁹ tũc resolutis ingrossant'. ⁊ ranis ⁊ aliis vmib⁹ tũc tpis semẽ prjciẽtib⁹ inficiũtur. Et ideo si necesse fuerit eas bibere cõsulit pstã. vt primo decoquant' vt sic p ebullitionẽ subtiliẽtur ⁊ purificẽtur.

Capitulum. V.

De estate

Estas calida est ⁊ sicca. cuius initium est cum sol fuerit in prima parte cancri. ⁊ tũc est sol in maxima elevatione quo ad nos ⁊ iam paulatim incipit descẽdere vsq̄ in finẽ virginis. Et habet estas tres mẽses sicut ⁊ ver vt dicit pstã. Primus mẽsis est cancri a. xvij. die iunij vsq̄ ad. xvij. iulij. Secũdus est cũ sol est in leone a. xvij. die iulij vsq̄ ad. xvij. diẽ augusti. Tercius est cum iam in virginẽ descendit a. xvij. die augusti vsq̄ ad. xviij. diẽ septẽbris. vt dicit constan. Est ergo estas calida ⁊ sicca colere generatiua. eo q̃ sol tpe estiuali summa gradũ ascensione. Oppositusq̄ capitibꝫ nostris directã ⁊ fortẽ in corporibus nostris sicut ⁊ aliis inferioribꝫ fortissimã imprimit actionẽ. Unde ⁊ superflua in hyeme coadunata dissoluit ⁊ cõsumit. Si vero estas suã temperiẽ exierit infirmitates calidas et siccas generare ⁊ inducere ꝓsueuit. vt dicit pstan. Dies

longiores sol efficit ⁊ noctes breuiores
fructꝰ ⁊ flores ad maturitatē ꝓducit. Hā
vi caliditatis sue tūc intēse. humores in
fructib⁹ tūc digerit ⁊ digestos eis incor
porat ⁊ ꝓiungit. qđ vtro supfluū est ꝛfic
cat ꝑnitꝰ ⁊ ꝓsumit. terram umosam ⁊ ca
uernosam reddit. Hā caloꝛe suo humi
das partes cōsumēdo ꝛstruit. siccitate
vero suas ptes terrestres ꝓmit ⁊ ꝓiū
git ⁊ sic apit terrā atq; findit. Cōsūptis
ergo ptib⁹ aq̄s q̄ fuerūt cā coadunatio
nis ptiū ⁊ ꝓstrictōis necesse ē vt pars a
parte diuidat. ⁊ sic scissura i ptib⁹ freis
efficiat. Vñ ⁊ loca paludosa aquositatē
ꝓsumēdo ꝛsiccat ⁊ eraspat ⁊ indurat. po
rosas ptes aialiuꝫ caloꝛis sui subtilitate
subintrat ⁊ hūoꝛē subcutaneū dissoluē
do sudoꝛē ꝓuocat ⁊ sic qđ est supfluū ad
nihilat ⁊ euacuat. ꝑ poꝛ etiā aptionē
fit spiritūs exalatio ⁊ substātialis hūi
ditatis euaporatio. ⁊ iō vires ꝛbilitat ⁊
eneruat. exyttaq; q̄litate sua colerā ex
citat ⁊ inflāmat. ⁊ iō febrilē caloꝛē gene
rat ⁊ augmētat. apes mellificantes suis
floꝛib⁹ eas refcit ⁊ satiat. noctumis tē
poꝛib⁹ roꝛē generat. ⁊ ꝛi baꝫ supfluē ne
diurno estu aresçant rigat ⁊ humectat.
Estiuo tempoꝛe aues canoꝛe maxime vo
cferant ⁊ modulātur. ⁊ ad pullificandū
siluestres volucres maxime alantur.

Capitulum. VI.

De autumno

Autūnus ab augēdo est dict⁹. eo
q̄ tūc ꝑis fruges ⁊ fructꝰ ꝓfusi
me abūdant in hꝛreis ⁊ augētur. Oēs
enī anni labꝛes ⁊ fructꝰ recolligit in hꝛ
rea ⁊ reponit. Et ideo in fabulis nutrici
iunonis ꝓpatur rōne fertilitatis. vt dic̄
Jsi. Hā solicitos ⁊ negociosos circa fru
ctuū collectionē hꝛmies redd it. agros a
frugib⁹ ⁊ aꝛbores a fructib⁹ oꝛbatas red
dit. siccitate ⁊ frigiditate sua frondes et
folia mortificat ⁊ ꝛijcit terrā sterilē ef
ficit ⁊ vim germinatiuā amputat ⁊ ꝑscin
dit. Est itaq; autūnus frigidus ⁊ hcus
hūoꝛis melācolici frigidi scz ⁊ sicci gene
ratiuꝰ. cuiꝰ iitiū ē cū sol ꝓmā ptē li bre
intrat cū sol ē in recta linea. s. i eq̄noctia
li cuz a septētrione ⁊ meridie eq̄ distat.
habet aūt tēpꝰ autūnale tres mēses sibi
ꝛseruiētes vt di. ꝓstā. ꝓimꝰ incipit q̄n
sol ē in libza a. xvij. die septēbris vsq; ad
xviij. die octobris. ⁊ tūc incipit sol plꝰ de
dinare i meridie. Scūs mēsis ē in quo
sol est in scoꝛpione a. xviij. die octobris
vsq; ad. xvij. die nouēbris. Tertiꝰ est cū
sol ē in sagittario. s. a. xvij. die nouēbris
vsq; i. xviij. die decēbris. vt die ꝓstā. Au
tūnꝰ i suis q̄litatib⁹ veri ē ꝓtrariꝰ. ⁊ ideo
multaꝫ infirmitatū ⁊ ꝑssimaꝫ ē generā
tiuꝰ. Vñ Jpo. i amꝑ. In autūno acute
accidūt infirmitates ⁊ moꝛtifere. super
quē locū dic̄ Hal. Autūnꝰ ꝑstilētioꝛ ē ce
teris tpib⁹ ⁊ i multis illaudabilis. ꝓxi
moꝛ ꝑter mutabilitatē tpis. nūc enī est
caloꝛ nūc frigꝰ. scīdo q̄ cū sit pꝰ estate in
uenit ꝛmultos hūoꝛes incēsos ex caloꝛe
ꝓcedēte quos repercutit frigꝰ autūnale
ad interioꝛa. ⁊ ñ ꝑmittit eos exire ⁊ pu
trefiūt ⁊ inducūt ꝑssimas passiones vt
q̄rtanas ⁊ febꝛes vix curabiles. Et hoc
q̄ autūnꝰ frigidꝰ ē ⁊ siccꝰ ⁊ inoꝛdinatꝰ. Et
ideo i autūno nimia siccitate a q̄ ꝓsumit
substātialis hūiditas. coꝛpa efficiunt ꝛ
biliosa ꝓpꝛ ineq̄litatē ꝛo aeris poꝛ nūc
subito apiunt. nunc subito ꝓstringūtur
Vñ fit caliditaz fumositatū retentio. q̄s
cū virtꝰ nō ꝑsit expellere multitudie et
acumie materie passiōes moꝛtifere sub
sequūtur. pthisicis aūt autūnꝰ maxie est
nociuꝰ. qꝛ frigiditate ⁊ siccitate sua pul
monē ꝛsiccat ⁊ rūpit ad medū pāpini
ideo pthisicos valde ledit.

Capitulum. VII.

De hyeme

Hyems ab eūdo ē dicta. eo q̄ tēꝑ
poꝛe hyemali solet ire et volui
sol i breuioꝛi circulo q̄ i estiuali. Vñ bꝛe
uiores efficit dies ⁊ noctes lōgioꝛes. vt
di. Jsi. Est aūt initiū hyems ꝑm ꝓstan.
cū sol ē in prima pte capꝛicorni ē finis
ꝛsecēsionis solis i meridie ⁊ iā paulatim
incipit ascēdere ꝛ septētrionē. Dꝛ etiaz
hyems tres mēses sibi ꝛseruiētes. ꝓxi
mus ē in capꝛicorno incipiēs in. xvij. die
decēbris vsq; i. xvij. die ianuarij. Scūs
ē cū sol ē in aq̄rio a. xvij. die ianuarij vs
q; ad. xvij. die febꝛuarij. Tertiꝰ mēsis ē

quãdo sol ẽ in piscibꝫ ꝛincipit a.xvi.die februarij vsqꝫ in.xviij.diẽ marcij. vt dicit ꝟstã. Est aũt hyems frigida ꝛ hũida fleumatis nutritiua magis tñ dñant frigiditas ꝙꝫ hũiditas. qz magna fit aeris ꝛ aq̃ ꝟstrictõ. ꝛ ꝯgelatõ ꝓpt numiã sol elõgatõez. ex q̃ frig⁹ nõ modicũ tũc tpis generat. Ũñ hyems estati penit⁹ ẽ ꝯtria. nõ ola viuẽtia ꝛ nascẽtia bñficio estatis rigore hyemali mortificãt. ꝛ estatis ꝑteritę vestigia i hieme penit⁹ ãnullãt. n iues ꝛ aq̃ꝫ inundatões i hyeme multiplicãt tã vie ꝙꝫ semite lubrice ꝛ lutose i hyeme efficiunt. ꝑ terre glaciali frigore ꝟstrigunt. olim corpoꝝ viabre i hyeme pl⁹ ꝙꝫ i estate plongant. Poris terre clausis in ſficie exteriori corpa infrigidantur. Interi⁹ tñ ptes calide fugiẽtes dñantẽ frigiditatẽ inaggerant. ꝛ ideo aq̃ puteales ꝛ fontane i hyeme sentiunt magis calide ꝙꝫ in estate. qz calor naturalis fugiens ꝟtriã sibi aeris frigiditatẽ interioza petit ꝛ in venis puteoꝝ ꝛ fontiũ se includit. ꝛ ideo ꝓpẽ caloris pñtiã aque in fonte vel in puteo nõ gelant. Itẽ hyemalis asperitas tpies efficit pigros et vesides ad operãdũ. Horum el ꝟstringẽte frigiditate ꝟtrahunt quodãmõ ꝛ coartãtur. ꝑpter qõ mẽbra ad operãdũ ita ve facili ñ laxant. Itẽ er frigore hyemale claudunt pori. ꝛ revocato calore naturali ad interioza vtutes afales ꝟfortant. ꝓpter qõ excitat appetit⁹ et plura necessario cibaria plus ꝙꝫ in alijs temporibꝫ req̃runt. Unde Ypo. in amplo. Ventres hyeme natura sunt calidiores ꝛ somni longissimi. In his ergo hꝛis plures oblatões dande sunt. calor enī est mult⁹. et multo indiget nutrimẽto ꝛc. Itẽ q̃ hyems suas excedit q̃litates. varie passiões i corpoꝝ ꝯcauitatibꝫ corporis aggregantur q̃ nõ inuemẽtes viã euaporatõis calefiũt ꝛ citi⁹ putrefiunt ex quo necessario infirmitates varie ꝑcreãtur.

Capitulum. VIII.

De mense

In Ensis est nomen greꝯm. ꝛ de lune nomine tractũ. Luna enī greco sermone mene vocatur. Nam apud hebreos menses legitimi nõ ex cursu solis sed ex lune motu cõputant. Egyptij aũt primi ꝓpter velocioꝛẽ lune cursũ nomen mẽsis primo ex solis cursu inuenerunt. quoniã tardioꝛ solis motꝰ facilius poterat cõprehẽdi. vt di. Jsi. Est aũt triplex mẽsis. s. solaris ꝙꝫ diũ sol moꝛatur i vno signo ꝯgrãdo. ꝛ est vsualis illõ spaciũ. s. dierũ qõ in nostris martilogijs cõtinet. Et est mẽsis lunaris. s. spaciũ quo luna recedit ab vno pũcto firmamenti rediẽs ad idẽ punctũ. ꝛ cõtinet i se. xxvij dies ꝛ septẽ hꝛas. Hã luna moꝛat ꝑ duos dies in quolibet signo ꝛ bysse hꝛe. ex eo ꝛo q̃ moꝛat i quolibet signo ꝑ duos dies. cũ sint. xij. signa. habẽt. xxiij. dies ex eo ꝛo q̃ moꝛat ꝑ. vi. hꝛas excũt tres dies q̃ ꝑdictis. xxiij. diebꝰ adiũcti faciunt. xxvij. xij. vero bysse spaciũ supplent vni⁹ hꝛe integre. ex quo ꝓz q̃ luna circuit zodiacũ a pũcto ad pũctũ ꝑ. xxvij. dies ꝛ vij. hꝛas. Alio mõ sumit mẽsis lunaris ꝑ lunatõe. vt ꝓz i ãno lunari. q̃re supra. Cõtinet itaq̃ mẽsis. iij. septimanas. septimana. vij. dies naturales. dies. iij. q̃drãtes. q̃drãs sex hꝛas. hꝛa iij. pũcta. pũctũ. c. momẽta. momẽtum xij. vncias vncia. clvij. atꝺmos. atꝺm⁹ vlteri⁹ nõ diuidit ꝓpter sui breuitatem. Sunt aũt mẽses. xij. vsuales. quoꝝ primus ꝺr ianuari⁹ a ãno dict⁹ cui fuit cõsecratus. qz vt di. aug. gẽtiles credẽtes ianũ ducẽ quẽdaz rẽ esse in his ꝛalẽdis eũ plurimũ venerabãtur. ꝛ ei duas facies figurabãt. vnaz p⁹se ꝛ aliã ãi. qz erat termin⁹ ãni prioris ꝛ principiũ sequẽtis. Modo aũt ꝺr ianuari⁹. eo ꝙꝫ sit limes ꝛ ianua ãni. Ũñ bifrons ian⁹ ꝛepingit. vt anni introit⁹ ꝛ exit⁹ demõstret. vt di. Jsi. Depingit aũt comedẽs ꝛ de ꝙꝺ bibẽs. qz tũc afalia abũdantioꝛẽ cibi copiã exigũt ꝛ req̃runt. qz tũc tpis ꝓpter subintrationẽ caloris ad interioza maxime viget appetit⁹. Jste etiã mẽsis hꝫ noctes lõgas hꝛar. xvi. ꝛ dies breuiores hꝛar. s. viij.

Capitulum. IX.

De februario

Secundus mensis est februari⁹ a februo. i. plutone dictus. cui mẽ

fis ille fuit antiquitus cōsecratus. nam ianuariū dijs superioribus. februarius vero dijs inferioribus. antiquus error gentiliū cōsecrauit. et ideo februarius a februo. i. plutone deo inferor est nomiatus. Est aūt mensis pluuiosus valde z aquosus ꝓpter vapor eleuationē q̄ in pluuias resoluūtur. z ideo dicitur sol tūc eē in aquario ꝓpter aquar inundatōes. Depingitur aūt februari⁹ senex ad ignē residens pedes calefaciēs. qz tunc tpis maxime viget frigus ꝓpter diuturnā sol elōgationē que p̄cessit. Inter aūt oēs menses februari⁹ mēsis est mim⁹. qz nō habet nisi. xxviij. dies quādo nō est bissext⁹. i bissexto aūt habet. xxix. dōr aūt februari⁹ apud hebreos sebath. apud grecos xendicos e⁹ nor habet. xviij. horas. dies xo. x.

Capitulum. X.

De marcio

Tertius mensis dicitur marcius a marte romane gentis auctore appellatus. Vel ideo sic est dictus. co q̄ tunc animātia ad marē z coitū mouentur vt dicit Jsi. Dicitur autez marcius apud hebreos mensis adar. apud grecos vero vocatur distan. z habet. xxxi. dies. nor aūt habet horas. xij. dies. xij. Jn mēse eni marcio est equinoctiū vernale. solle inter septētrionē z meridiē media lineam tunc tenēte. Et ideo in mēse marcio aperiūtur pori terre atq̄ humores incipiunt ascēdere tam in arbolib⁹ q̄ in herbis z arboribus. Unde marcius pingitur tanq̄ vinitor vel ortulanus. qz tunc est temp⁹ vt superflua a vitib⁹ z alijs arboribus amputētur. Jn marcio aūt est tempus valde mutabile z instabile. z ideo tunc tpis facilime corpa hoīm alterant. Aq̄ aūt marciales sunt min⁹ sane ad bibendū. qz tūc ex semib⁹ piscū z ranar⁹ pullulāti me inficiunt sole in principio marcij in medio signi piscū existente.

Capitulum. XI.

De aprili

Quart⁹ mēsis ē aprilis q̄ apō hebreos dōr iar. apud grecos xo dōr pandicos hūs. xxx. dies. cui⁹ nor hz horas. x. dies xo. xiij. Dicit aūt aprilis quasi aperilis. qz tūc oia aperiunt. z tūc germina flores z folia de terra z arboribus egrediūtur. Et ideo aprilis depingit gestās florē. qz in illo mēse incipit terra decorari floribus ac vestiri. Vel aprilis dicit q̄ si affrondilis. ab affron qō est semē. qz tūc apertis poris terre sunt aptа apta seminationi z agriculture. sole circa medium marcij signū tauri subintrāte.

Capitulum. XII.

De quinto mense

Quintus mensis est madius siue mai⁹. a maia matre mercurij dictus. vel dōr a maioribus natu q̄ in republica sunt maiores. vel dōr madi⁹ a madefactione pluuiar. qz tūc tpis oriunt̄ pluuie z hyades z alie stelle pluuiales. q̄rū virtute mittuntur pluuie z rores ad seminū iactor madefactōes z irrigatōes. Dic mēsis apud hebreos dōr styabal. apō grecos aūt dōr antimoseos hūs dies. xxx. nor vero ei⁹ habet horas. xij. z dies. xvi. Est aūt mai⁹ temp⁹ amenitatis amoris z iocūditatis. Tūc eni magis e vociferāt z gaudēt aues. Tūc ad bella ꝓcedunt reges i maio ꝓrata ridēt z florēt. siluevirēt z osa fere alantia mouent̄ ad gaudiū et amorē. z ideo sol dōr in medio maij intrare signū geminor. qz ꝓpter tēperiē aeris z amenitatē tpis iocūditas in hoīb⁹ geminatur. Un mai⁹ temp⁹ est solacij z vēdu/ctionis ꝓpter qō depingit iuuenis equū tans z gestans volucre super manū.

Capitulum. XIII.

De mense sexto

Text⁹ mensis dōr iuni⁹ a iunioribus dict⁹. eo q̄ popul⁹ roman⁹ in cētu trias iunior z senior fuit diuisus. vt dic Jsi. Est aūt mēsis iuni⁹ finis veris z principiū estatis. z dōr apud hebreos thebath apud grecos vero deos hūs dies. xxx. nor xo hz horas. vi. dies xo. xviij. Est aūt mēsis solsticialis qz i ei⁹ medio intrat sol i cancr. tūc aūt calore solis hūores in radicib⁹ desiccāte oia tendūt ad maturitatē et ideo depingit secās fena. qz fena in pratis tunc tpis sunt matura.

Capitulū. XIIII.

De mense septimo

SEptimus mensis dr iuli⁹ a iulio celare sic vocat⁹. qz in illo mese fuit nat⁹. vel vt dr tūc tpis fuit ad imperiū sublimat⁹. Dicit aūt apud hebreos canulis. apud grecos panemos. Hz aūt dies. xxx. cui⁹ dies habet. xvi. horas. nox vero. viij. Est aūt mēsis iste feruentissim⁹ qz in medio ist⁹ mēsis sol incipit esse in leone z incipiūt dies caniculares. z ideo tū ex sole. tū etiā ex calido signo z calidissimo sydere fit excessus tūc tpis i caloze. tūc etiā intēdūt oēs calide passiones z tūc ē tps marie discōuenies medicine ex nimio calore ad interiora radicit⁹ sub intrāte z hūore ē sumere segetes maturescūt. Uñ iuli⁹ depingit cū falce segetes resecāte. qz tūc est temp⁹ egruū messiōi.

Capitulum. XV

De octauo mense

OCtauus mensis est augustus ab augusto celare nuncupatus. qui apud hebreos dicitur ebal. apud grecos loz. habens dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. x. z dies. xiij. In hoc mēse fruges in horrea recolligunt. z ideo depingit cum flagello triturāte denudat terra a frugibus z spoliat. z ideo dr sol i medio augusti signū virginis subintrare. sic enī virgo sterilis est z infecūda sic terra ē qñ sterilis quādo a suis fructib⁹ est ablata.

Capitulum. XVI.

De septembri

SEptember est nonus mensis sic dictus. qz est septim⁹ ab imbre tpaneo. s. a marcio qñ solent imbres inundare. z dr apud hebreos tarsa. apd grecos cozos hūs dies. xxx. cui⁹ nox hz horas. xij. z dies. xij. In isto enī mese fit eq̄ noctiū autūnale. nam in ei⁹ medio sol ingreditur signū libre. Est aūt mēsis iste finis estatis z principiū autūni in quo vindemia fit matura. z ideo depingitur tanq̄ vindemiator racemos colligens in corballo. Est aut mensis iste mutabilis et instabilis. cui⁹ calor in principio ē intēsus. sed in fine remittitur z tepescit iam frigiditatē sapiens autūnalē. Fuit aūtē mensis iste apud hebreos valde celebris z solēnis. nam apud eos dies septimus. mensis. vij. z annus. vij. in summa veneratione habebatur.

festū tabernaculoꝝ dies 23
Iare 39 et vltimo
4 reges 25

Capitulum. XVII

De decimo mense

DEcimus mēsis est octobr sic dictus. qz ab imbre est octau⁹. qui apud hebreos dr marizon. apud grecos ipireos. hūs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xiij. dies xo. x. qui in principio sui adhuc est calid⁹ sed in fine fortis frigore corpus pūgit. z ideo in ei⁹ medio sol dicitur intrare signū scorpionis. q̄ est animus facie blandiēs z cauda pungēs. Hic mēsis qz naturalit̄ est frigidus z sicc⁹ terras deficcat z eā ad susceptōes seminū disponit z habilitat. Uñ tūc tpis semina herbalia glebe cōmendant. z ideo depingit i similitudinē hominis seminātis.

Capitulū. XVIII.

De vndecimo mense

VNdecimus mensis est nouēber sic dictus q̄si ab imbre non⁹ apd hebreos dr casleu. apud grecos dyos habens dies. xxx. cui⁹ nox hz horas. xvi. dies xo. viij. Hic mēsis frigiditate sua penetrat ad interiora z grauit ledit corpa z ideo in ipsi⁹ medio dr sol signū sagittarij subintrare z siccitate z frigiditate sua astringit et deficcat z deicit arbor folia. pros etiā in aialib⁹ claudit. z recollectis humorib⁹ intrinsec⁹ eos gelat coagulat z cōpingit. Et ideo tūc tpis aialia maxime porci multū impinguant. ꝓpter qd depingit q̄si rustic⁹ querc⁹ pcuties z glandibus reficiens porcos suos.

Capitulum. XIX.

De decembri

DEcembr duodecimus mensis est sic dictus. quia ab imbre marcij est decimus. Marcius quidē est mensis pluuiosus. hic apud hebreos dicitur thubeth apud grecos epileos. habēs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xvij. dies

vero.vi. Dic mensis est solsticialis. qz in eius medio sol ingredit signū capricorni. quādo ita est a remotis de nostro habitabili q̄ nō pōt a nobis pl̄ aliqualiter elongari. ⁊ tunc circulis meridionalibus incipit paulatim reuerti ⁊ ascendere per circulos boreales. Est aūt finis autūm ⁊ principiū hyemis que se extendit vsq̄ ad .xvij. diē martij vbi incipit tempus veris. In hoc mēse ꝓpter asperitatez frigoris. sunt altilia et animalia domestica multe quietis ⁊ parui motus. ⁊ ideo plurimū impinguātur. Vñ tunc ꝑcipue interficiūtur potissime ⁊ mactantur. ꝓpter qd̄ depingit tanq̄ carnifex qui ea securi percutit et mactat porcum luū Ex his enim duodecim mensibus perficitur ann⁹ tam solaris q̄ lunaris.

Capitulum.xx.

De hebdomada et diebus

Hebdomada siue septimana a septem dierū numero est vocata. cuius replicatione mensis anni ⁊ secula paguntur. Ab eodem ei die incipit ⁊ in eodem terminat. cui⁹ partes sunt dies artificiales ⁊ naturales. Sūt dies dicti a diis quor nomina quibus/dam syderibus sunt ab antiquis cōsecrata. Primū soli ascripserūt qui princeps est syderū et dom⁹ planetarij. et ideo dies dominica nūcupatur. que pmule/giata est in multis. quia in die dominica mūdus est creatus ⁊ in eadem dominus natus fuit. ⁊ in eodem dominus resurrexit. ⁊ in eadem etiā dominus misit spiritū sanctū. Secundū diem ascripserūt lune. que soli in magnitudine ⁊ splē dore proxima est. Tertiū autē martī. et sic de aliis. Dierū autē alius est egyptiacus. alius non. Egyptiacus est dies ille in qua misit deus plagam aliquā in egyptum. Unde cum sint viginti quatuor dies egyptiaci. patet q̄ plures misit deus plagas super egyptios q̄ decem que inter ceteras magis sunt famose. Ponūtur autē in kalendario ecclesie. nō quia aliquid fit in illis plus q̄ in aliis omittendum. sed vt miracula dei ad memoriam reducātur. Dierū alius est artificialis siue vsualis alius est naturalis. Artificialis est spaciuz quo volutur sol in nostro emisperio ab oriente ad occidentem. ⁊ dicitur artificialis quia quasi artificio diuersificatur ꝑm diuersos situs clymatū et regionū. Naturalis est spacium quo sol volutur ab oriente per occidentē in orientem. et talis dies continet horas .xxiij. Artificialis vero dies ptinet in equinoctio .xij. horas. In alijs vero temporib⁹ plus vel minus ꝑm dierum incrementū vel decrementū. Dierum autē alius nominat a kalendis alius ab idibus. alius a nonis. Prim⁹ autē dies mensis dicit nomine kalendarū. a kalon q̄ est voco quia tunc solebant mercatores ad nūdinas ꝓuocari. ⁊ erat festum solēne. quod vocat festū neomenie. id est. noue lune. quia tunc luna videbatur esse noua. Hone dicūtur quasi nundine. quia tunc nūdine inchoabant Idus idem est q̄ diuisio. qz tunc nūdine diuidebāt. Ex quo patet triplex dierum differentia. s. kalendaris. deputata ad celebrandū. nonalis attributa ad negociandū. idualis statuta ad recedendū a nūdinis ⁊ ad ꝓria reuertendū. Dies autē naturalis cōstat ex .xxiij. horis quibus sol circa totam terrā raptu firmamēti circūfertur Cui⁹ partes sunt quadras hora. punctū. momentū vncia. athomus Est autē quadras quarta pars diei naturalis. s. spacii sex horarū. Hora sexta pars est quadrātis. i. vicesimaq̄rta ps diei naturalis. Et dicit hora extrema ⁊ finalis pars tpis. sicut ora dicitur extremitas fluuij siue maris. vt di. Jsi. Punctum est quarta pars hore. Momentum est decima pars puncti siue quadragesima ps hore. Et dr momentū q̄si minuz atq̄ angustissimū temp⁹ a motu syderū nūcupatū. Uncia aūt dr .xij. ps momenti. Athom⁹ est quadragesima septima ps vncie. et dicit athom⁹ q̄si sine diuisione. quia vltra athomū nō recipit subdiuisionem. Dies itaq̄ est illuminationis a sole receptiua ⁊ luminis recepti ad alios diffusiua. vñ dies a dian greco venit. Est aūt dian idē q̄ claritas. vt di. Jsi. Jtē dies mensiū annor ⁊ temporū est ve

scriptiua ꝛ distinctiua. Omnia enī tem
pora ꝛ seculoꝝ curricula dierum numero
cōputant. Item ſm accessum solis ꝛ re
cessum est dies breuitatis vel magnitu
dinis receptiua. Et ideo ꝓpter solis elō
gationē a nostro habitabili in hyeme est
breuissima. in estate autē longissima. qꝛ
tūc sol nobis vicinꝰ appropinquat. Itē
sydeꝛ ꝛ corporꝝ supioꝝ ē dies occultatiua
qꝛ quāto dies est clarioꝛ. tāto stelle a no
stris aspectib⁹ amplꝰ elonganť. Itez und
colores ꝛ terū visibiles formas est dies
discretiua. Nam figure ꝛ forme q̄ ve no
cte latent ve die patent. vt dicit Beda.
Item diei p̄sentia auiū lucis est lenifi
catiua. in ortu enī diei gaudēt ꝛ cantant
aues. Item viatoribꝫ est dies securita
tis ꝛ pacis tributiua. latronib⁹ inimica
ꝛ timoris incussiua. latrones enī ve die
timent. Item diei claritas est tenebroſi
tatis noctis euacuatiua. ꝛ ipſi imediate
succeſſiua. ꝛ quāto noꝛ p̄cedēs magis tē
pestuoſa est ꝛ turbulenta. tanto est succe
dentis diei p̄ſtia magis grata. Itē dies
est status sui immutatiua. creſcit enī cō
tinue ꝛ decreſcit. ꝛ quāto plus decreſcit
ꝛ abbreuiať in hyeme. tanto plus in esta
te plongatur. Item dies est a corpore ꝛ
somnolentia ꝛ fatigatiua. nam dies exer
citio ꝛ labori ꝓpm̄ reputať. ꝛ quanto plꝰ
dies declinat versus finē. tanto sapiens
oparius ad p̄fectionē diurni operis plꝰ
conatur. vt dicit Gregoꝛius.

Capitulum. xxi.

De aurora

Aurora finis est noctis p̄cedētis
ꝛ diei sequētis principiū. ꝛ dici
tur aurora. vt dicit Isidoꝛ⁹ quasi aurea
hora eo q̄ rutilātē ad modū auri diffun
dit colorē. Unde ꝛ sol in aurora a grecis
crisosdomos. id est. auri domus apellať.
Nam radij eius splendentes aureas co
mas demonstrant. Vel dicit aurora q̄si
aura rorans. eo q̄ in aurora ros genera
tur. Ex cuius humectatione infunditur
terra ꝛ aeris caliditas temp̄atur. Aurō
ra lumen a sole impetrat. clarioꝛ est ipſa
nocte. sed obscurioꝛ claro die. Aues mū
das ꝛ diurnas ad volandū ꝛ cantandū
excitat. nocturnas autez fugat. In ortu
autem auroꝛe flores primo clause apiū
tur. ꝛ herbe que estu p̄cedente marcescūt
in aurora erigūtur. vires aīales in auro
ra cōfortant. ꝛ animaliū egritudines al
leuiant ꝛ diminuūt. In aurora autē hu
moꝛ sanguineꝰ principaliter dominať.
Unde ſm Cōſtan. aurora vsq̄ ad terti
am imitať naturaz veris. meridies esta
tis. hora vespertina tpis autūnalis. noc ve
ro hyemis qualitatib⁹ assimilatur. in auro
ra ꝓpter dñium sanguinis somnꝰ dulcis
est ꝛ salubris. tunc etiā tpis marie galli
ad vociferandū cōcitant. Oritur aūt lu
cifer in aurora et orientis solis p̄sentia
nunciať esse. prima et vicina. Aurora a
tenebris incipit. sed vsq̄ ad p̄fectionez
luminis p̄ficit ꝛ p̄cedit. Variat autē in
ortu solis colorē suū. Unde nunc croceū
nunc purpureū nunc aureū p̄tendit co
lorē. Accidit autē hec varietas ex diuer
sa qualitate vaporū ꝛ nubiū in quib⁹ fit
depressio solariū radioꝝ vt dicit Beda.
Humida autē serenitas in aurora cum ra
dijs solaribꝫ directis contra austrum si
gnū est future tempestatis. vt dicit idez
Beda. Idem autē est aurora ꝛ diluculū
sic aurē dicit quia est diei lucidū ꝛ lumi
nosum principiū. Est enī diluculuz ſm
Isido. terminatio noctis ꝛ inchoatō ple
ne lucis. alleuiatio infirmitatis. expedi
tio ab inimicis. In diluculo autē fugi
unt hostes ꝛ latrones. vt idez dicit. Idē
est mane quod diluculū. Nam mane est
lux plena ꝛ matura. ꝛ dicitur a man qō
est bonuz. eo q̄ luce nihil est melius ſm
Isido. Est autē mane principiū labozis
et finis dormitatōnis. tempus sobrietā
tis ꝛ perfecte celebrate digestionis. pau
latim noctis finem imponit ꝛ cito transit
rerum qualitates ꝛ species ꝛ figuras pre
ostendit ꝛ precludit.

Capitulum. xxii

De meridie

Meridies est dicta quasi dies me
dia. naz in meridie in medio ce
li videtur consistere sol ꝛ in medio pun
cto inter ortū ꝛ occasum existens videť
equaliter ab vtroq̄z tunc distare. vel oz

meridies quasi mera dies. qz tunc puri
or z clarior est quando sol te medio celi
tutilat z totū orizem pari illuminat cla/
ritate. vt dic Jsi. Hec hora calidior est z
ficcior et in suis qualitatib est similior
estati. z hoc accidit ꝓpter q̄ tuor. s. ꝓpt di/
rectam solis ad capita nostra oppositio/
nem. ꝓpter radior solarū reflexionem z
ꝓpter directā duplicatōez. z ꝓpter
radior spissitudinē z eor cōfractionem.
ꝓpter linearū angustias sub quib ra/
dij coartātur. Aer etiā tunc tpis propē
multiplicationē z cō cursum radior ma
xime calefacit. z ideo amplior tunc calor
in istis inferioribus generat. Jn meridia
na aūt hora umbra vniuscuiusq corpo/
ris est breuissima. z a meridie versus se
ptētrionē tūc tpis est extēsa. z quāto sol
plus recedit a meridiano circulo tanto
obiecti corporis umbra ampli' elongat.
vt dicit Beda. Jn meridie flores et her/
be arescunt. sed fruges z fructus potissi/
me matureſcūt. animalia loca umbrosa
propter solis feruorē querūt z in suis la
tibulis requiescūt. Jn meridie animalia
venenosa sicut colubri z serpentes plus le
dunt. quia venenū suū facilius tunc emit
tunt z effundūt te mane etiā propter fri
giditatē nocturnā p̄cedentē rigescūt. et
ideo in eis vis veneni cōsopitur. sed in
meridie calefiūt. Unde tūc ad pungēdū
et virus venen infundendū fortius in
ardescunt. Unde in feruore meridiano
cauernas exeunt. z calefactionis gratia
soli se exponunt sm Jsi.

Capitulū. xxiii.

De vespera

Vespera a vespero stella occidē: ali
est dicta. Uesperus enī est stella
que solez occidentē sequitur z tenebras
sequentes comitatur. vt dicit Jsidorus
Uocatur aūt vesper serū a tarditate serat. s
hic dictū. Quādo enī venit vespa fores
serāt. vt omnia in domo maneāt tuta
tra. z dicitur etiā crepusculū id est dubia
lux q̄ inter lucē et tenebras discernere
nō est certū vt dicat idem. Jn vespe igit
dies finit z solares radij a terre superficie
subtrahūtur. imminente vespera umbre
corpor maxime ꝓtendunt. Flores q̄ ꝓtra
solem aperti fuerāt propter solis absen/
tiā in se claudūtur. pori etiaz corpor qui
ex calore diurno aperti fuerant propter
remissionē calorīs in vespere cōstringun/
tur. exalationes z fumosi vapores q̄ ma
teria sunt nebule z nubis vespertino tē
pore resoluūtur. homines z animalia et
etiam volucres propter resolutionē fu/
mositatum in eor corporib ad somnū z
vomitationē tunc disponūtur. aues no/
cturne sicut bubones z noctue te suis la
tibulis ad sua pascua, pcuranda tempo
re vespertino egrediūtur. greges a pasto
rib' a pascuis reducte caulis z alijs ouī/
um receptaculis recolligūtur. Lupi a ca
nibus in vespere vix discernūtur. vigiles
z custodes propter latronū insidias z ho
stium insultus in muris z turribs statu
untur. in vespere autē latrantes remu/
nerantur z quieti exponuntur.

Capitulū. xxiiii

De nocte

Nox nocēdo est dicta eo ꝙ o/
culis nocet. nam oculum priuat
a sua perfectione. s. ab actu videndi. oc/
cultat enī rerum colores in quibus ocu
lus delectat. Causatur autē nox ab vm
bra terre cuius interpositio intercipit a
nobis solares radios et impedit ac tol/
lit a nostris aspectibus visum solis. Est
autem nox frigida et humida qualitati
bus hyemis similima. et ideo quietiani
malium virtutū est congrua z operatio/
ni naturalium effectū necessaria. Un/
de nox est tempus vomitionis et quie/
tis vt virtutes que per vigilias diurnas
distracte z dispersi fuerant debilitate te
nebricio noctis quiescant z coadunētur.
et sic coadunate confortētur. Ne nox p/
pter solis absentiā esset penitus indeco
ra stellarū fulgoribs illustraturvñ ex stel
larum motu noctis tenebrositas mino
ratur. z noctis cursus z processus discer
nitur aeris etiaz nocturna densitas pa
tur. vt dicit Albu. et ideo in nocturnis
tenebris ambulantes vel nauigantes te
facili deuiant nisi eorum via per motum
et siderū situz dirigat. Omnis infirmi

tas plus extendit generaliter nocturno tpe ꝙ diurno. ⁊ patiẽs de nocte plus ꝙ de die aggrauat. p gallor cãtũ finis noctis ꝓdicit. ⁊ aduẽtus future diei ꝓnunciatur. Nox etiã ſm excubias militares in ꝙtuor vigilantiũ ordines diſtribuit. vt di. Beda. Nã primi vigilãt in noctis cõcinio. ſecũdi in cõticinio. tertij in medio nocte ſiue ipſi⁹ noctis intẽpeſto. ꝙrti in gallicinio. Omni eñ tpe i caſtris vigilant ⁊ excubant. qz ſemp inuenũt qđ formidãt. vt dic idẽ ſup Lu. cij. Pter hec nox ẽ ex ſe horroris et timoris incuſſiua fantaſmatũ ⁊ illuſionũ ꝓtiua. plura ei fantaſmata occurrunt de nocte ꝙ de die plures etiã occurrũt dormiẽtib⁹ de nocte ꝙ de die vigilantib⁹ fantaſie. ſicut dicitur. multa paſſa ſum pro vilium. ꝓpt ipm Jacꝫ. xxvij. Nox etiam eſt cõdenſationis ⁊ infectionis aeris inductiua. tanta eñ de nocte fit ex fumis et vaporoſis exalationib⁹ aeris immutatio ⁊ infectõ qđ vix animãtia viuerẽt niſi luna ⁊ ſydera ſuo motu contra hui⁹ malicĩa obuiarent ſm Albu. Nox etiam eſt illorũ que claritate diei occultãtur manifeſtatiua ſydera eñ de die latent. de nocte vero lucent. Immũdor animaliũ eſt nutritiua nam aper et alie fere ſilueſtres de die in ſuis foueis ⁊ antris latitãt. de nocte vo per vineas ⁊ agros euagari non ceſſant. Audacie ⁊ ſecuritatis maleficis eſt ſepius pſtatiua. Nam de die deꝓhendi timẽt latrones ⁊ fures ꝙ nocturno tpe ad omne flagiciũ ſunt audaces. vt dicit greg. hora tempeſtatis nocturna mora pcipitãtibus in mari ſ eſt maxime nociua. quia quãdo nox naufragiũ patientib⁹ ſupuenit euadẽdi locus alicui vix occurrit. vt dicit grego. Totius medietatis vite humane eſt nox inſenſibiliter ꝓſumptiua. tantũ eñ tpis conſumim⁹ dormiendo ꝙ nocte quãtuz de die vigilando. vnde nox ſubtrahit quo ad lahorẽ partẽ maximaz vite noſtre. vt dicit Bal.

Capitulũ. xxv.

De ſabbato

Sabbatum eſt precipuum ſeptimane feſtum. quod ad celebrandum ideo in die. vij. fuit a domino inſtitutum. quia die. vij. requieuit dominus ab omni opere cõ. Geñ. ij. Unde apud hebreos ita ꝓualuit hec ſolẽnitas in tantũ q̃ nullũ opus ſeruile ſabbatis fieri permittebatur. imo in ſabbatis ſeruis ⁊ ancillis ⁊ animalib⁹ ⁊ iumẽtis requies fieri iubebatur. Ignis in domib⁹ iudeorũ in ſabbatis nõ accendebatur. Cibus in die ſabbati neceſſarius in die pcedente pparabatur. Cultioribus indumẽtis populus in ſabbatis ornabatur. Lautioribus cibis repulis cõmuniter populus i ſabbatis vtebat. Templũ oforis gratia plus ꝙ in alijs diebꝫ frequẽtabatur Altaria ſacrificijs maioribꝫ ⁊ oblationibus pinguioribꝫ ſemp in ſabbatis cumulabãtur. lex in ſabbatis ſemp populis a ſacerdotib⁹ exponebat in eor ſynagogis. Cantus cuz pſalmodia ſolenni⁹ agebat. ois diſcurſus ⁊ euagatio ꝓhibebat. Unde iter ſabbati ſpaciũ tantũ modo mille paſſuũ vocabat. plus ei ambulare in ſabbatis illicitũ putabatur ſicut dicit gloſa ſuper actus apl̃or. Arma ſumere niſi ſolũ p defenſione legis non ꝓcedebatur. vt patet. i. Jacꝫ. ij. In hẽ te igitur ſabbati quies animi figurabat violator ſabbati ſine miſericordia interfici iubebat. vt ꝑ in illo q̃ colligẽs ligna in ſabbato iubente domino lapidib⁹ fuit a ꝓpulo interfectus.

Capitulũ. xxvi.

De neomenia

Neomenia idez eſt apud hebreos qđ̃ noua luna. ⁊ erat ſolẽnitas in kalendis menſiũ ad honorem dñi qui renouat omnia inſtituta. Quod eñ fecerunt gentiles in principijs menſium ad honorẽ diane ⁊ iunonis. fecerunt hebrei in kalendis menſiũ ad honorẽ creatoris Et ideo principia menſiũ dicũtur kalẽ de quaſi colende. vt dicẽ Iſi. vel dicunt a calo grece qđ̃ eſt voco latine. qz tubis ⁊ buccinis hec ſolẽnitas pnũciabat ⁊ clangore buccine populus ad feſtum neomenie vocabatur. Hec feſtiuitas multum fuit celebris ⁊ inſignis. ⁊ ideo ſpiritualibus hoſtijs honorabatur et poplus ad

epulandum ⁊ cōuiuandum in hꝛalen dis tubis ⁊ buccinis spēaliter inuitabaf.

Capitulū.xxvii

De septuagesima

Septuagesima est spaciū.lxx.die tum qui extenduntur a dñica q̄ dicitur septuagesima vsq̄ ad sabbatum pasce,⁊ dicf sabbatum in albis. In his aūt.lxx.diebꝫ signātur.lxx.anni quib⁹ fi lij israel captiui fuerunt in babilone.per quos cōtinue fuerunt in miseria ⁊ dolo re.sed accepta licentia a ciro rege reuer tebantur finitis.lxx. annis cū gaudio ⁊ honore. In his autez.lxx.annis captiui tatis babilonyce pfigurabatur totū tē pus vite nostre q̄ diu culpe subdimur at q̄ pene. Et ideo culpa primi hominis cū pena sibi inflicta legitur in ecclesia i pri ma dñica quādo septuagesima incipf. Unde in signū psentis miserie cantica leticie subticentur.nuptie ⁊ coniuga do nec transeat pasca suspendūtur. In pa sca aūt alleluia cū aliis ioc̄ditatis can ticis resumif.q̄ per passionē christi ser uitus humani generis relaxatur. Pena tamē adhuc remanet.⁊ ideo in septima na paschali cātatur graduale cū alleluia. remanēte adhuc pena.q̄ adhuc cū spūa li leticia quā habet ecclesia pro remissio ne culpe.remanet quedā tristicia. sicut populus israelitic⁹ de sua reuersione libe ra in hierlm multū exultabat.sed nihilo minus p difficultate itineris plurimuz laborabat. Sic nos tendētes ad patriā gaudem⁹ per gratiā nostre redemptiōis sed adhuc lugem⁹ pro peccatis. Cum au tem vite presentis septuagesima fuerit adimpleta.tunc fulgebimus in albis in agni pfitia. Et ideo sabbato in albis cā tatur duplex alleluia.q̄ finito laborevi te pfitis cū puenerim⁹ ad eterne quietis sabbatū gaudebim⁹ stola duplici nobis tunc tpis restituta. In signū miserie vi te p̄sentis cantaf in introitu misse. Cir cūdederunt me ⁊c. Pro spe autem reuer sionis inuitamur in epistola ad curren dum in stadio ⁊ ad laborandum in vinea domini sabaoth docemur in euangelio. Hec omnia ex summa ⁊ sententia Joh hānis beleth sunt extracta. Cui⁹ autori tas in ecclesia solēnis est maxime in offi ciis ecclesiasticis ordinandis.

Capitu.xxviii.

De quinquagesima

Quinquagesima quasi quinquies decem est vocata.⁊ significat tē pus remissionis sm expositionē ipsius Johānis beleth. Nam ann⁹ quinquage simus dicebaf annus iubileus. q̄ apud hebreos fuit summe celebris ⁊ festiuus. Annus eni fuit reuersionis pscriptorū. remissionis debitor.restitutionis perdi torum. Incipit aūt quinquagesima in dominica tertia a septuagesima et finit in dominica resurrectionis. Significat eni statum gratie ad quam restauramur mediante beneficio pnie. Unde et ieiu nium ecclesie incipit in medio quinqua gesimalis septimane.⁊ tunc frequētius quinquagesimū psalmū qui est peniten tialis recitamus in diuino officio. in sin gulis fere horis psalmus ille penitentia lis qui Miserere mei deus intitulatur repetitur. Obseruatio anni quinqua gesimi qui dicebatur in lege iubileus in cepit sm hebreos ante legem. scz a tem pore abrahe qui liberauit loth nepotē su um qui tunc temporis fuit annor⁹ quin quaginta. Et ideo ab illo tempore inter filios abrae seruabatur.quod,precedente tempore sub lege,pter mysteriū approbabaf.vt patet in numeris.

Capitulū.xxix.

De quadragesima

Quadragesima est tempus qua draginta dierum. vt dicit Job incipiēs a prima dominica qua drageſimali.et se protendit vsq̄ ad do mini cenam in qua dominus noster no ui testamenti sacrificium inchoans pa ne angelico nos refecit in quo nobis si gnatur q̄ qui quadragesimam peniten tie presentis vite spiritualiter perege rit.diuine contemplationis societate fi naliter perfruetur. Est autem quadra gesima tps militie xpiane i quo acri⁹ vicia dimicam⁹. Huic ei dier numer ad

nostrā assumim⁹ militiā nō solū p exemplū moysi ⁊ helye. sed etiā p imitationē iesu christi qui tot diebꝫ legit ieunasse Bene aūt sub hoc numero ieunam⁹. Nā pro eo q̄ ost at ex denario quater in se revoluto decalogū sub denario ⁊ euāgeliū sub q̄ternario repꝛesentat quibꝫ armis spūalibꝫ noster aduersari⁹ supatur ⁊ terra viuentiū iure hereditario possidetur. sicut terra p missionis finita quadraginta annorū pugna in deserto filijs israel cōcedebat. Fruct⁹ etiā militie nostre oīditur sub hoc numero. Nā quadragenarius collectis partibꝫ ipsum diuidentibus pducit numerū quinquagenarium qui numer⁹ rem issionis debitoꝝ ⁊ hereditatis amisse restitutionē signat Et quo ostendit̄ q̄ dimicādo cōtra vicia remissionē cōsequimur peccatoꝝ ⁊ heredes efficimur bonoꝝ eternoꝝ. In hoc enī numero vite nostre decimas ⁊ primitias dño cōsecramus. Nā p decima. ccclx. dierū iejunamus. xxxvi. dies p decima. vi. diez et horaꝝ qui residui sunt de anno integro vnū diem vt in summo soluat deo p decima anni. xxxvij. iejunabiles. ⁊ tres dies de iejunio quatuor temporū pro primitijs offerūtur. Hoc aūt facim⁹ vt offerentes deo primitias nostri temporis in fide trinitatis ⁊ decimas in cōpletione decalogi per fidez ⁊ bonos mores primogenitoꝝ dignitatē ⁊ eterne felicitatis denariū assequamur. Et q̄ quadragesima est temp⁹ militie. ideo ⁊ in euangelio agitur de militia ⁊ victoria ipsius christi. In tractu xo quatuor impugnationū ⁊ temptationū genera demōstrantur. quarū prima est leuis ⁊ occulta. s. timor nocturn⁹. secūda est leuis ⁊ manifesta. s. sagitta in die volās. tertia est grauis ⁊ manifesta. s. occursus demonij meridiani. quarta est grauis ⁊ occulta. ⁊ hoc est negociū in tenebris ambulās. Contra istas itaq̄ multiplices impugnationes munimur spūali armatura ad quaz nos instruit aplus in epla ⁊ inuitat vbi dicit. Exhibeam⁹ nos sicut dei ministros per arma iusticie virtutis dei ⁊c. Inter cetera aūt tpa anni. temp⁹ quadragesimale magis est nobile ⁊ insigne. Est ei temp⁹ reuiuificatōis. qz terra q̄ in hyeme videbatur q̄si mortua tpe quadragesimali reuiuiscit ⁊ viresc̄it. Itē temp⁹ est renouationis. nam terra herbis ⁊ floribꝫ ⁊ arbores frondibꝫ renouant̄ ⁊ ornant̄. Itē tēpus est impgnatiōis ⁊ fecūdationis. qz tūc virt⁹ generatiua in aialibꝫ ⁊ plantis maxime viget. vñ tunc pullulāt ⁊ germināt terrena sc̄etia vniuersa. Itē temp⁹ ē nidificatōis ⁊ pullificatōis. vñ turtures ⁊ ciconie ⁊ alie volucres q̄ aberant tota hyeme tpe vernali aduenium̄t ⁊ ad nidificandū solicite sunt. Itē temp⁹ ē medicine ⁊ purgationis. qz tūc maxime mouēt humores in corpe ad exeundū. ⁊ iō tūc est temp⁹ ꝺgruū medicine. Itē temp⁹ ē lucri ⁊ negociatōis. tūc ei arabilis ē terra ⁊ mare nauigabile. ⁊ ideo solēt hyes vernali ⁊ quadragesimali tpe ob spez lucri ad diuersa negocia se mouere. Item temp⁹ ē resecatōis superfluoꝝ ⁊ amputationis. ⁊ ideo in q̄dragesima amputant vites ⁊ alie arbores q̄ a superfluis exonerant̄. Itē temp⁹ ē lachrymatōis vineaꝝ incisarū ⁊ germiationis. Nā humor qui erat superflu⁹ in radice euaporat. ⁊ distillādo se euacuat incisa vite. vnde etiā germinabilis tūc erūpit. ⁊ p diuersas partes in palmite se oīdit. Itē temp⁹ est seminatiōis ⁊ insertōis. qz circa q̄dragesimā semia terre omittūt̄. ⁊ surculi i arboribꝫ inserunt̄. Itē temp⁹ ē roris ⁊ pluuialis irrigatōis tunc enī oriunt̄ pliades ⁊ alie stelle imbrifere. que sunt cā roris ⁊ pluuie ad iactoꝝ seminū irrigatōꝝ ⁊ nutrimētū. vt di. albu. ⁊ Beda. Itē temp⁹ est deambulatōis ⁊ pegrinatōis. qz tūc ecclie ⁊ sanctoꝝ limina marie frequentant

Capitulū .xxx.

De pascate

Pascha grece passio dicitur latine a patin quod est pati. hebraice vero idem est quod transitus. eo q̄ in pascha iudeoꝝ agnus imolabatur. alius comedebatur. et nihil ex eo vsq̄ in mane derelinquebatur. quod comedi non poterat igni cremebatur. cū festinatione. et lactucis agrestibus et panibus azimis comedebat. ab incircūcisis ⁊ immūdis co

medi phitebat. accincti fuerūt hebrei ꝛ pedib⁹ calciati quādo ab eis comedebat in manu mādūcātis agnū baculus tenebatur. sanguine agni limitis vmoꝝ postibus virtus exterminātis angeli coercebatur. qz non habuit potestatē nocendi vbi vmoꝝ postes cū supliminaribus fuerūt tunc liniti. In comestione agni īmolati trāseunte dño per egyptum egyptioꝝ ꝑ plus pcutiebat. ꝑ plus vo hebreorum ab egyptioꝝ crudeli dñio liberabat Unde ex eo q primogenita egyptiorum interficiebant hebreoꝝ primogenita sacrificabant. Post comestionē vo agni populus p̄cedente colūna ignis et nubis illesus p mare rubrū ve egypto educebatur. Pharao aūt ipsos plequēs cū toto suo exercitu p̄ceps in medijs fluctibus submergebat. Tandē in fine cum hymnis ꝛ canticis p sua liberatione ꝛ hostiū submersione. gratiarūactiones dño soluebātur. Hec omnia in exodo p ordinē continētur. ca. xij. xiij. ꝛ xiiij. Et ideo in memoriā interfectionis egyptioꝝ et liberationis hebreoꝝ moleuit cōsuetudo vt semp ve duob⁹ damnādis ad mortē. vnus in pasca iudeoꝝ interficeret. ꝛ alter liber dimitteretur. vt patet Matth. xxvi. Istud aūt pasca iudeoꝝ exemplus fuit ꝛ figura pasce christianorum in quo mediante sanguine agni īmaculati q̄ abstulit peccata mūdi omnes electi a seruitute demonū sunt redempti. per quē veruꝫ faciunt transitū ve carne ad spm. ve veteri homine ad nouū. ve vmbra ad lucē. ve mūdo ad celū. de figura ad veritatem ve seruitute ad glorie filioꝝ dei libertatē Et ideo dies paschalis est temp⁹ letitie exultationis. tempus nouitatis ꝛ renouationis. temp⁹ puritatis ꝛ iocunde refectionis. qz resurrectionis filij epulant nō in fermento veteri malignitatis. sed potius in azimis sinceritatis ꝛ veritatis Nostrū aūt pasca semp in die dñico celebramus vrno tpe luna adhuc plena. In dñica aūt semp celebramus ꝓpter reuerentiā dñice resurrectionis. non aūt semp celebram⁹ in. xv. luna cū iudeis ne iudaizare videamur. Nostruꝫ insup pasca large sūptū ad multa se extēdit. ꝛ primo ad diē in ramis palmaꝝ q̄ vulgariter pasca floridū dr. eo q in illo die florētes arbores et virentes ramos in manib⁹ gerimus. qz omn⁹ illo die ꝓcessionalit cum ramis arboꝝ est susceptus. Hec dies est priuilegiata in hoc q filij israel illo die sub iosue transito iordane sicco vestigio terre intrauerāt termios ꝓmissionis ꝛ comederūt de frugibus terre chanaan. et statim defecit manna quo alit⁹ fuerūt in deserto quadraginta annis. vt patet Josue. v. In eodem etiā die sicut tunc erat dies palmarū eiecit dominus de templo ementes ꝛ vendentes postq̄ a turbis cum ramis palmarū ꝛ oliuarum honorifice est susceptus. Ad pasca etiaꝫ pertinet dies cene que fm Johānez de leth in quatuor est priuilegiata. in penitentiū ad ecclesiā redeuntiū reconciliatione. qui enī in die cineruꝫ ab ecclesia per iusticiā excludūtur in die cene ꝑ misericordiā in sinū ecclesie recipiūtur. et ideo in quinta feria fecit dom⁹ ex aq̄s pisces ꝛ volucres. partez enī remisit gurgiti. partem leuauit in aera. qz dominus malos in carnalib⁹ delectātes separat a bonis in celestib⁹ glorificatis. Secundū priuilegiū consistit in veteris sacrificij terminatione et viuifici sacramēti altaris institutione quādo carnalis ritus in celestem ꝛ spūalē ritum est mutat⁹. Tertium priuilegiū consistit in sacre vnctionis ꝛ crismatis cōsecratione. tunc enī ab epo oleum catechumenoꝝ ꝛ infirmoꝝ quo paruuli baptizandi iungūtur inter scapulas ꝛ in pectore. infirmi inunguntur in organis sensuū morte iam appropinquāte consecrat. Eodē etiā die conficitur chrisma ex oleo ꝛ balsamo quo p uuli chrismant⁹ a minori sacerdote inuertice. a maiori scz ab epo in fronte videlicet in cōfirmatione. Quartuꝫ priuilegium est in mandati dñici repsentatione. ꝛ hoc fit in pedū ablutione. in pauperū refectione. in altarū denudatione. et eoꝝ expiatione. Est igit dies cene dies reconciliationis. trāsubstātiationis. consecrationis siue vnctionis. dies refectōnis ꝛ ablutionis. Ad pasca nostrū insup pertinet dies parasceue. et dicitur bona

sexta feria. quia in ea dñs est passus. a cui⁹ passione omnes sexte ferie habende sunt in reuerentia ⁊ honore. Celebratur autē dies pascue cū tristicia ⁊ merore cęteris aliox sanctox passiones cum gaudio celebremus. quia sancti post martyrium euolant ad celū. christus vo descendit ad infernū sed q⁹ fregit tartara ⁊ sanctos eduxit. ⁊ tertia die resurgēs viuū se ostendit. Ideo tūc maxime gaudem⁹ vt dicit idē Jobes beleth. Huius diei priulegia fuerūt xpi īmolatio. inferni vepdatio. mortis superatio. ⁊ demonis qui mortis habebat imperiū humiliatio. paradisi aptio. hois redemptio. scripturaꝝ reseratio siue manifestatio. omniū figuraꝝ ꝓsummatio. ⁊ ideo in cruce dixit christus. ꝓsummatū est. Eld pasca quo/cę pertinet ipsi⁹ vigilia q̄ antonomatice sabbatū sanctū appellat. q⁹ in illo sabbato christ⁹ qui ē sanctus sanctox p totū diem in sepulcro quieuit. In hac eni die ignis nou⁹ acquirit benedicit ⁊ ad accendendū pascalē cereū custodit. deinde pascalis cere⁹ erigit ⁊ a diacono benedicit ⁊ accendit. cui thus in forma crucis imponitur. deinde lectionib⁹ lectis ad consecrationē fontis ꝓcessionaliter accedit⁹ et cōpleto baptismo ad celebrationem misse reuertit⁹ ⁊ redit⁹. Totū autē diei officiū sub breuissimarū vesperarū compendio terminat⁹. vt nō neophici ad diuinum officiū incōsueti tedio afficiātur tota etiam septimana pascalis celebris est ⁊ solēnis cuius finis in sabbato in albis terminat⁹ quādo alleluia duplicat⁹. signat eni futurā sanctox gloriolam resurrectionez. in qua duplici stola electi decorabunt⁹. de quib⁹ dr in Apoc. ambulabunt mecū in albis quoniā digni sunt.

Capitulū. xxxi.

De pentecoste

Pentecoste fuit festus solēne apud hebreos sicut est moderno tempore quo ad nos. Et est dies quinquagesimus a pasca sicut eni israelitici⁹ populus quinquagesimo die quo pasca celebrauerunt in ramasse venerunt ad montem syna ⁊ legem susceperunt. vt patet Exo. xix. Ita quinquagesima die a passione christi dat⁹ est spūssanct⁹ aplis i linguis igneis vt facūdi essent in omni genere sermonis. ⁊ feruidi in amore caritatis. Dicit autē pētecoste a pēta qđ est quinq⁹ ⁊ costes qđ est decē. q⁹ quinq⁹ decades dierū a pasca ad pentecosten int/currūt. ⁊ distinguūtur p septē septimanas. propter septiformē grām que in aduētu spūssancti credentib⁹ est collata. Tēpus autē circa pentecosten ē tempus militie ⁊ strenuitatis. tunc eni noui cyro/nes militie cingulo seu gladio accingunt⁹. Est etiā tempus mūdicie ⁊ siccitatis. sole eni terre superficiē tunc fortit⁹ calefaciente humor cōsumit superfluitatez ⁊ lubricitatē. ⁊ sic inducit mūdiciā p superinductam siccitatē. Jtē tempus leticie ⁊ iocunditatis. tunc eni aues ⁊ animalia in maximo amore viuūt. Jtem tempus virorū ⁊ amenitatis. tunc ei ꝑcipue herbe virent ⁊ silue tūc frondēt. Jtē temp⁹ odoris ⁊ suauitatis. nā flores herboꝝ nemorum ⁊ pratoꝝ suā redolentiā vndiq⁹ tūc diffundūt. Jtē temp⁹ est dulcoris et suauitatis ⁊ saporositatis. nā calor celestis tūc ꝑ his humiditatē in floribus digerit ⁊ in dulcedinē alterat ⁊ cōuertit. ⁊ iō tempus est mellificationi cōgruū propter qđ apes tūc ꝑcipue frequētant herbas ⁊ arbores. propter flores vt dicit Eliso. ⁊ etiaz longe puri⁹ ⁊ dulcius est mel qđ colligitur tēpe vernali q̄ qđ acquirit tpe autūnali. Jtē temp⁹ maturitatis. in calidis eni regionib⁹ circa pentecosten i stat messis tempus. Et ideo vocatur in libro numerox temp⁹ nouaꝝ frugū. q⁹ i festo pentecostes panes ex nouis frugibus dño offerri ꝑcipiebātur. Jtē tēpus est pascue ⁊ satietatis. Haz tunc graminibus ⁊ herbis abundāt loca oia pascua. Et ideo tam equi q̄ alia animantia propter nouarū herbarū abundantiā impinguātur. Jtē tempus est audacie et animositatis. nam ex feruēti impressione calorisolaris colera tūc incendit. ex cui⁹ accensione circa corda et audacia in animalibus concitatur. vnde illud tempus regibus est magis consuetū vt tunc ultra mouere ꝓlia contra hostes.

Capitulū.xxxii

De scenophegia

Scenophegia ē festiuitas hebreorum. que tabernaculoꝝ festo dicebatur. que celebrabaf i memoriā expditionis quādo recedētes de egypto in tabernaculis morabātur. vt dicit Jsiō. vnde scenophegia dicif a scenō grece qđ latine dicif tabernaculū. Hec solēnitas semp in septēbri celebrabaf. qz collectis frugibꝫ de omnibꝫ decimas dño obtulerunt. z leticie ac gaudio tunc specialiter vacauerūt. Frondibus z ramis domos suas ornauerūt fructus arborꝫ pulcerrime z suauis. i. poma cedri in manibus portauerūt. Jn decimo autē die eiusdem mensis triplex festū eodem die celebrauerunt. s. expiationis. afflictionis. et propiationis. Nam eodē die summus pōtifex intrauit cū sanguine vituli rufe et expiauit sanctasanctoꝝ. et ideo dicitur dies expiationis. eodem die ieiunabat populus p reatu vituli in deserto. z ideo vocabatur dies afflictionis. dies vo vocabatur propiationis quia tali die audierunt dominum sibi placatū fuisse et propicīū super transgressione vituli ido latre in deserto.

Capitu.xxxiii.

De encenia

Encenia est noui templi dedicatio. cenon eni grece nouū dicitur latine. Hanc solennitatem iudei diuersis temporibꝫ celebrabant. ītm q̄ diuersis temporibꝫ vel nouū templum edificabatur vel edificatū de nouo repabatur. sicut iudas machabeus legitur templum dedicasse z renouasse. i. Jacōb. iij dedicationis etiā festum tenet ecclesia. Cum eni episcopus ecclesiā circuit aq̄ benedicta ecclesiam aspergit alphabetuꝫ duplex transuersaliter p pauimentum scribit. parietes signat crismate z linit. thus z thimiama p tres quinqꝫ partes altaris comburit. reliquias includit. altaria ornat z vestit. emunitatē z priuilegia impendere consueuit.

Explicit liber nonus.

Incipit liber decimus De materia z forma

Completo tractatu de proprietatibꝫ tēporis z partiū eius. agēdum est de inferioribꝫ rebus z materialibꝫ creaturis. de elemētis scz z eoꝝ que ex elemētis materialiter cōponūtur. Sunt autē materia z forma omnis rei corpalis pncipia. vt dicit in libro de vnitate. Materie aūt z forme priuatio nihil aliud ē nisi totius rei destructio. z est materia ītria vnitati z ei dissimilis. vt dr ibidem. Materia autem qnāto est natura subtilioꝝ z sublimioꝝ. tanto ad susceptionem forme est habilioꝝ. quanto vero est compactioꝝ z terrestrioꝝ z a natura celesti remotioꝝ. tanto ad susceptionē impressionum formaliū est debilioꝝ. vt dicitur i libro de. v. substantijs. z hoc habet propriū materia sicut ibidē dicitur. s. suscipe formam z nō suscipi. retinere z nō retineri. Principiū autē distinctionis diuisiōis z alienationis in rebꝫ generabilibꝫ z numerationis est materia. vt dicit. vij. metha. qz generans nō differt a generato nisi ītm materiā. z ideo vbi est generans sine materia. id est substātialiter idēgenerans z generatū in substantia z natura vt in diuinis. Materia eni est causa indiuiduationis rerum vt dicit Aristoꝝ vij. metha. quia diuisio speciei per indiuidua est ītm materiā z non ītm formam. Jtem materia, ppria appropriat sibi formam ppriam. vt dicitur. c. metha. vnde ītm substantiam z esse sub vna forma est vna materia. z sub pluribꝫ plures. Jtez iij. phisicoꝝ. Causa quātitatis continue et infiniti est materia. subiectū eni continuitatis z quātitatis diuisio est materia. propter qđ accidens nō potest diuidi nisi ītm diuisionē z quantitatē subiecti. Jtem materia infinita dicitur. vel quia diuisibilis est in infinitū. vel quia habet appetitū ad infinitas formas. Et ideo propter indeterminationē suoꝝ appetituū z inclinationē ad formas in-

finitas dicit infinita. ⁊ nō q̄ eius vīus sit infinita nō limitata sc̄z neq̄ coarta/ ta sicut virtus est diuina. Et ideo dicit Plato. q̄ materia fluit in infinituz nisi forma fistat fluxum. ⁊ ideo corpa q̄ mul tum habent de materia ⁊ parū de forma crescūt multū. vt patet in arboribus. ⁊ ideo ossa parū habent sensibilitatis. q̄z mul/ tum habēt materie ⁊ terrestreitatis. vt dicit Auicēna. Latet aūt in materia po tentia quedā actiua que est forma incō pleta. ⁊ hec potētia est omnis duob⁹ cō trarijs. vnde quādo talia potētia ducit ad actuz vnī⁹ forme. appetit statim esse sub forma ꝯtraria. vt ilta potentia que ꝯmu niter se habet ad frigidū ⁊ calidū quādo actualiter est sub frigido statim appetit esse sub ꝯtrario. Unde nulla forma cor/ ruptibiliū ⁊ generabiliū potest sufficiē ter cōplere potentiā actuaz in materia quin semp appetat impleri p̄ aliā formā Illa aūt forma cū sit disparata nō pōt induci nisi per corruptionē forme p̄sen/ tis. sm ergo q̄ virt⁹ agētis immissa corrū/ pit p̄sentē sic excitat formā actuam ad formā ꝯtrariā. ⁊ dat ei paulatim cōple/ tius esse donec fuerit sub esse cōpletissi/ mo illi⁹ forme. Has ⁊ multas alias pro prietates habet materia quas esset hic superfluū recitare. quere tamen supra li. viij. de vnitate mundi.

Capitulum. I.

De forma

Etiam recitatis ꝓprietatib⁹ ma/ terie. relucēt ꝓprietates ipsi⁹ for/ me q̄ sm Aristo. in li. de q̄nq̄ substātijs est q̄si lumē vnicuiq̄ pulcritudinē essen tiam ⁊ signū tribuēs. Forme aūt lumen materie infusum descendēdo fit debile ⁊ obscurū sm materie capacitatē. Est aūt forma differētia qua differt aliq̄d ab ali quo. vt dicit idē. Forma aūt alia ē essen tialis alia accidentalis. Essentialis for ma est illa que aduenīēs materie perfi/ cit eā ⁊ secū ꝓuenit ad rei alicui⁹ pfectio nē. qua pfita res ponit. et qua destructa nihil ō rei substātia inuenit. Un. ij. phi sicoꝝ dz. Forma cū materia est cā oim ac cidentiū. Forma etiā accidētalis nō per ficit res neq̄ facit eas sicut dz. viij. me/ tha. sed quelibet forma accidētalis indi get forma substanti ali que est causa for me accidentalis. Forma vo omnis sim/ plicioꝝ est ⁊ actualioꝝ ⁊ nobilioꝝ materia Et ideo sm Aristo. li. de aialib. Forma se habet per modū viri. q̄z potest in forma re multas materias. sicut vir potest secū dare multas feminas. Unde sm exigen tiam forme que est imprimēda materie oportet materiā disponi ⁊ pparari. quia si de materia terre velet fieri ignis oporz/ tet vt terra subtiliet ⁊ depuret ⁊ simpli/ cioꝝ fiat. Si vero ecōuerso tūc ecōuerso Est aūt forma materie manifestatiua. nunq̄ enim potest sensu videri materia nisi substātiali vel accidentali forma sit imbuta. aut per viam priuationis sicut videtur tenebra videndo nihil. ⁊ sic au/ ditur silentiū nō audiēdo sonū. vt dicit Calcidius sup pla. ⁊ ꝯmentatoꝝ sup pri mū methaphisice dicit. Materia ē cau sa quare male videmus res creatas. vn de nihil est cōmunius ⁊ generalius. ⁊ ta men nihil ignobilius q̄z sit materia. q̄z nunq̄ videtur sine forma. nec etiam po/ test videri forma nisi cū materie actu sit coniuncta. vbi vero plus est de forma ibi minus est de materia. sicut dicit. iij. me tha. et ecōuerso vbi plus est de materia ibi minus est de forma. et est res magis grossa ⁊ impura. magis ignobilis et ob/ scura. quanto a nobilitate forme ampli us est remota. Formarū aūt alia spua/ lis alia corpalis. Corpalis vero alia ce lestis alia elementaris. Forma aūt cele stis est ita actiua q̄ complet totū appeti tum materie sue. ⁊ ideo ꝓpter presentiaz sue forme cōplentis totaliter ⁊ pficien tis celestē materiā substantia celi nō ꝓ test destrui vel corrumpi sed potius p̄ for mam suā que in suo actu pfectissima est in esse ꝑpetuo conseruari. Forma vo ele mentaris nō potest cōplere tantā poten tiam materie sue nec eius pficere appe titum. ⁊ ideo relinquit illius potēne ma terialis aliquid incōpletū. ꝓpter q̄ sem per appetit nouam formā. ⁊ ideo talia cor pora sunt semp corruptibilia quo ad po tentiā ⁊ etiā sepius quo ad actū. Quā/

to enī forma est nobilioꝛ et spūalioꝛ et a
condicionib materie separata magis ꝛ
abstracta tāto est actualioꝛ ꝛ virtuosioꝛ
vt patet in intelligentijs quarū substā/
tia nō dependet a materia. sicut dicitur
in. iij. de anima. In habentib materiaꝫ
non est intellectus. Verūtamen ange/
los nō habere in sua forma materiā non
affirmo. sed siue angelorū essentia sit ex
spirituali materia ꝛ forma cōposita. siue
non hoc p certo tenetur q eoꝛ substan/
tia respectu rerū coꝛpaliū simplicissima
est ꝛ actualissima sicut forma spiritua/
lis actualioꝛ est q̄ forma coꝛpalis vt di
cit albu. vnde respectu materie nobilis
est forma cuiuslibet mixti. nobilioꝛ ē foꝛ/
ma elementi. nobilissima aūt est forma
coꝛpis quinti siue celi. sed oēs istas foꝛ/
mas incōparabiliter ꝛ nobilitate ꝛ actua/
litate spiritualis forma siue sit in ange/
lo siue in anima pexcellit. Et hec de pro
prietatib forme ꝛ materie prout ad hoc
opusculū pertinet dicta iam sufficiant.

Capitulum.ii.

De elemento

Elementū fm Constantinū est
simpla et minima coꝛporis com
positi particula. Minima autez dicitur
quo ad nos. quia sensu non pcipit. Est
enim particula minima ꝛ vltima in coꝛ
poris resolutione sicut fuit in prima cō/
positione. Dicitur autē simpla. nō quia
simplex sit elementū sine compositione
aliqua. sed quia non habet partes ali/
quas cōponentes specie ꝛ numero diffe/
rentes. sicut aliqua coꝛpoꝛa que sunt mi
xta. vt patet in metallis. quoꝝ partes
differunt. Pars enī quedam est aer que
dam terra. et sic de alijs. sed quelibet ps
ignis est ignis. et sic de ceteris. Dicitur
autem elementū quasi ilementū fm Isi
doꝛum. ab ile. eo q omniū coꝛporum sit
materia ꝛ quasi primitiuuꝫ fundamen/
tum. et fm aliquos dicitur quasi eleua/
mentū siue alimentū. eo q omnia coꝛ/
poꝛa aluntur elementaribus qualitatib
et augmantātur. Sunt aūt quatuoꝛ ele
mentares qualitates. quarum due sunt
actiue scz caliditas et frigiditas. et due
passiue scz siccitas ꝛ humiditas. quarū
conuenientie et differentie superius in
quarto libro planius describūtur. quere
ibi. Inter qualitates aūt elementares
contrarietas est ꝛ repugnantia ratione
quarū ad inuicem agunt ꝛ patiuntur et
generantur ꝛ coꝛrumpūtur. quātūcun/
q autē ad inuicem cōtrariant̄ per influē
tiam tamen celi ꝛ planetarū virtutem
conciliātur in suis effectib ꝛ ad concoꝛ/
diam reducūtur. ꝛ ideo quodam miran
do nature nexu coniūguntur. Nā ignis
et aer conueniūt in caliditate. q̄uis di
screpant in siccitate et humiditate. Aer
vero ꝛ aqua in humiditate conueniunt.
sed discoꝛdant in frigiditate. sed aqua ꝛ
terra cōcoꝛdāt in frigiditate. sed discoꝛ
dāt in humiditate ꝛ siccitate. Ignis au
tem et terra que sunt elementa summe
distantia fm situm cōueniunt in siccita/
te. discōueniunt tamen in frigiditate. q
terra frigida est substātialiter ꝛ in vlti/
mo. ignis vero essentialiter calidus est ꝛ
in summo. Existis autē elementis qua
tuoꝛ duo sunt nobilioꝛis substātie ꝛ pu
rioꝛis ꝛ leuioꝛis scz aer ꝛ ignis. et ideo a
centro ad circūferentiā motum habent ꝛ
naturaliter mouētur sursum. ꝛ ista duo
contrahunt nobilitatē suam quo ad vir
tutem operationē ꝛ substantiā ex viciā/
tate oꝛbis siue celestis coꝛporis a quo re
cipiunt influentiā mobilitatis ꝛ virtu/
tis. Nam virtus celestis primo influit
super sperā ignis ꝛ per ignem super spe/
ram aeris. ꝛ ideo hec duo elementa sunt
ceteris sublimioꝛa quo ad situm. abilioꝛ
ra quo ad motum. purioꝛa et subtilioꝛa
quo ad substantiā. clarioꝛa ꝛ magis per/
spicua quo ad formam. virtuosioꝛa quo
ad actum. Duo autē elementa sunt in/
feriora scilicet aqua ꝛ terra ceteris duo
bus naturaliter grauioꝛa. motū a circū/
ferentia ad centruꝫ veꝛsum habentia p
aggregationē partiuꝫ. ꝛ compactionem
spissā ꝛ obscura. et ideo predictis duob
sunt grossioꝛa ꝛ materialioꝛa plus ha/
bentia de materia q̄ de forma. Unde p/
pter summā elongationem a spera oꝛbis
celestis virtuti motiue celi non ita sunt
obꝛdientia sicut duo prima. Hunc enī

sunt elementa ociosa. imo in agendo et patiendo sunt cōtinua. vnde nunq̄ quiescunt a generatione et motu. Terra enī et si quiescat a motu nunq̄ tamē quietē z cessationē recipit ab effectu. z sicut nō sunt ociosa ab actu. sic non sunt vacua ab ornatu. Nam quodlibet elementum habet ornatū suū. ignis sydera. aer volatilia. aqua natatilia. terra gressibilia vt dicit Beda. De quibꝰ aliqua auxiliāte dño breuiter sunt dicenda.

Capitulum. III.

De igne

Ignis est corpus simplum in vltimo calidum z siccum. vt dicit Constan. Naturaliter enī super aerē seu querit. Per violentiaz enī aere vel in terra retentus paulatim in mollē aerem euanescit. vt dicit Isi. Proprietates autē ignis tangit dionysius in hierarchia angelica c. iij. Ignis inquit est corpus sensibile. longe excellētius z subtiliꝰ omnibꝰ alijs rebꝰ corporalibꝰ z naturē spūali proximū ac per hoc effectum suū dissimilius cunctis alijs demōstrat. Ignis enī in omnibꝰ est z per omnia dare se cōsueuit z ab omnibꝰ non remouetur. Est tamē occultus incognitus imensurabilis inuisibilis qdammō incorporeus potens ad actionē. ppriam mobilis tradens se omnibꝰ quoquo modo approximantibꝰ mouens vniuersa se participantia. renouatiuꝰ omniū. nature custos. illuminatiuꝰ cum circūuelatis splēdoribus. clarus. discretus. distinguens z resiliens. deorsum pascens z sursuz mouens. acute means. excelsus. non recipiens ignominiā minorationis. semp motiuus. comprehensiuus. z mutatiuus in se reuertens potenter actiuus ꝛc. Verba dionysij diuinissimi. pfundissima sūt Describunt enī ignem quo ad eius substantiam virtutem z operationē. Unde ad dēclarationē predictorū verba cōmentatoris breuiter super hunc locum hic ponemus. Ignis enī inter omnia elementa situm habet sublimiorē. z hoc quia naturam habet leuiorem. Et ideo dicitur excelsus. quia pondere carens sublime querit vel petit. supereminet vniuersis. z quicquid corporeū est preter ipsuz naturaliter sub eo subsistit. Itez inter omnia elementa naturā habet puriorem z subtiliorē. z dicitur quodāmodo incorporeus. quia propter subtilitatē siue substātie preter subiectā materiā sensu non videtur propter hoc etiā videtur multū nature spirituali proximū. quia quodāmodo videtur ignis esse medius inter visibilia z inuisibilia. Inquātum autē illis appropinquat superioribꝰ est incorporeꝰ. sed inquātum approximat inferioribus corporeus est. Item naturā habet ceteris elementis actualiorem z in agendo fortiorem. z ideo dicitur immēsurabilis quia eius virtus z operatio crescit in infinitum. si materia fuerit infinita. q̄diu enī materia subiecta sufficit ignis non deficit sed semper potius crescit. Itē naturam habet occultiorē. et ideo dicit occultus. quia in sua essentia sensibiliter nō videtur. inuisibilis z incognitus dicitur. quia sine substantie materia sensu non capitur. Quid etiam sit in sua essentia seu substantia vix cognoscitur intellectu. Item virtutē z naturam habet alijs mobiliorē. z ideo dicitur mobilis z potens omniū. quia in igne est principium virtutis motiue. qz mouet se z alia z a nullo inferiori se mouetur. Item naturam habet ceteris inferioribꝰ clariorē Unde dicitur q̄ ignis est illuminatiuus quia claritate sua omnia illuminat. sed cum circūuelatis splendoribꝰ. Nā splendidi ignis radij foris emicant sed circūuelantur. quia sursuz ad secretū siue substātie sinū reducti a nostris sensibꝰ occultantur. Itē ex subtilitate siue substantie virtutē habet omnibꝰ alijs acutiorē z penetrabiliorē. propter qō dicit acute means. quia ppter virtutis motu subintrat sine resistentia z penetrat vniuersa. Itē ignis habet virtute sui z aliorū manifestatiuam et distinctiuā. Nam se manifestando alia sibi obiecta manifestat eoz colores z figuras oculis representans. z ideo dicitur clarus. manifeste discretus distinguens. Item vim habet inferiorum ad superiora attractiuā. nā materiā

in quã agit rarefaciendo dissoluit ꝛ calo/
ris sui violẽtia sursum trahit propter
qõ dicitur vorsum pascẽs ꝛ sursum tra
hens. Jtem virtutẽ habet renouatiuam
Omnia enĩ veteraſcũt antiquãtur ꝛ ve/
ficiunt que virtute ignea nõ seruãtur vt
patet in senib⁹ in quib⁹ vetscit calor na
turalis. Et ideo dicitur renouatiu⁹ om
niũ ꝛ etiã nature custos sine enĩ virtute
ignis nõ potest subsistere virtus alicui⁹
corpis naturalis. Jtẽ virtutẽ habet im
mutatiuã. quia omniũ naturã in quam
agẽdo superat cõuertit in suam speciem ꝛ
trãsmutat. ꝙpter hoc dicitur apprehẽsi/
uus ꝛ imutatiu⁹. Nam materiã in quam
agit apprehẽdens illã non vertit. sed cõ
sumẽdo in suã similitudinẽ cõuertit. ap
prehendẽs autẽ non apprehẽditur. quia
cõsumpto eo in quod agit in se resilit at
q̃ redit. Et ideo dicit resiliens ꝛc. Jtẽ
virtutẽ ꝛ naturã suũpsius ꝛmunicatiuã
habet ꝛ sine diminutõe diffusiuã. ꝛ ideo
dicitur nõ recipe ignomniã minoratio
nis. qz sicut cũ effundit⁹ non augef sic cũ
recipitur nõ minoraf. neq̃ in eo ꝙ vide
tur augmentũ recipe est capiẽs gloriã.
neq̃ in eo ꝙ putaf minor sustinet cõtu
meliã. Jtẽ naturã habet purgatiuã. me/
talla enĩ que nõ potest ꝛsumere a scoria
ꝛ rubigine mũdificat expurgat ꝛ mũdat
Jtẽ virtutẽ habet sapor ꝛ hũor alterati
uã. vñ ꝛ humores in corpe excoqt ꝛ dige
rit ꝛ cibos crudos ꝛsumẽdo i eis supflua
sapidos ꝛ sanos reddere ꝛsueuit. Jtem
virtutẽ habet sue substãtie per rerũ oim
ꝛ cõmixtorũ corpor essentiã diffusiuam
quia in rebus omnib⁹ inuisibilis est in/
clusus. q̃q̃ includi actualiter nõ videa
tur quod inde est manifestũ. quia ex for/
ti corpor solidor allisione ignis excuti/
tur in quib⁹ esse nullaten⁹ putabaf. Jtẽ
ignis subtilitate sua substantiali habet
virtutẽ sui cum alio corpe immediatissi
me vnitiuam. vt patet in ferro ignito ꝛ
carbone inflãmato ꝛ hmõi. i quib⁹ ignis
ita ẽm omnes sui partes singulis ferri ꝛ
carbonis particulis conũgitur vt videa
tur vna substantia et alterius sensibilis
distantia penitus nõ sentitur. Unde et
triplex ignis species a pbis diffinitur.
Est enĩ ignis lux. ignis flãma. ignis car
bo. Ignis enĩ est in sua spera lux. sed flã/
ma dicitur in materia aeris. carbo autẽ
in substãtia terrea siue in feculẽtia mate
rie grossioris. Has ꝛ multas alias ha/
bet ignis ꝓprietates de quib⁹ supra libro
scõo in tractatu de ordine seraphin. ꝛ li/
bro quarto de qualitatib⁹ elementarib⁹
s. de calore quere ibi. Nam ea que dicta
sunt hic sufficiant.

Capitulum. IIII.

De flamma

Flamma ẽ materia ignea in sub/
stantia aerea accensa. Nam aer
propter sue substantie subtilitatẽ ꝛ ime/
diatam quã habet cũ spera ignis vicini/
tatem de facili ignitur ꝛ in naturã igneã
cõmutaf. ꝛ ẽm ꝙ substantia aerea est pu
rior tanto flãma erit lucidior et clarior
ꝛ nature lucis similior videbit. Jouetur autẽ flãma naturaliter sursum ꝛ ab
omni parte rei accense linealiter in acu
tum tendit ꝛ in conũ vnde in sua extre/
mitate habet formã pineã ꝛ acutã. vnde
in suo acumine ꝓpter cõcursum radiorũ
in angulo acuto fortius caloris sui imꝑ
mit actionẽ. ꝛ ideo qz in summo piramꝫ
dali angulo calidior existit materiã sibi
oppositã inflãmat facilius ꝛ accẽdit. Ca
lorem ẽm materiã in quaz agit recipit.
Unde si materia ẽ turbida ꝛ fumosa tur
bidam ꝛ obscurã reddit lucem. ꝛ ecõuer
so si materia fuerit trãsparens ꝛ pura re
tulat ꝛ lumiosos radios vndiq̃ circũfun
dit. tenebrosa illumiat ꝛ abdita prodit.
viam ꝛ vie offendicula ambulantib⁹ oñ
dit. ꝓpter sui leuitatẽ ꝛ materie aeree
mobilitatẽ in quã agit. Jn motu est cõ/
tinuo et nunq̃ penitus requiescit. venti
modic⁹ impulsus flãmã excitat ꝛ accẽdit
sed si fuerit nimis vehemẽs flãmã dissi/
pat ꝛ extinguit. tortuose ꝛ anfractuose
aerem impellit ꝛtinue. ꝛ ideo mouef cir/
culariter ꝛ incendit. vt dicit mar⁹. Un/
de vulcan⁹ a iunone in terrã ꝓiectus ẽm
figmẽta poetica claudus fuit. ex violen/
tia sui mot⁹ partes materie i quã agit in
icẽ allidẽdo ꝛcutit et ex ꝓtiũ collisione
mutua sonũ facit locuz supioẽ querere

satagit ꝛ materiaꝫ cui p incorpationem adheret ad inferis ad superiora attrahe re non resistit.

Capitulum.V.

De fumo

Fumus est vapor ex partib⁹ ma/terie subtilioribꝫ ꝛ humidioribꝫ vi caloris resolut⁹. Habet aũt graues p/tes mixtas cũ leuib⁹ ex quib⁹ obscuritatem ꝓtrahit ꝛ feroꝛẽ vnde aerẽ tenigrat ꝛ in naturã fumigabũdã ꝙuertit. Ex ma titudine enĩ ex materie sue grossicie cõ/trahit. ex cui⁹ acumine oculos amaricat ac lachrymas ꝙuocat. sensibiliter visuꝫ ledit suo acumĩe ꝛ ad cerebꝝ penetrat et spũm animalẽ grauat ꝛ p ꝙsequẽs naturalẽ vnde ꝺr in li. animaliũ q⁹ fum⁹ candele extin/cte ledit pregnãtes intantũ q⁹ si equa p turiens talẽ fumũ senserit faciet abortiuum. fum⁹ ꝛ apib⁹ etiã est inimicus ꝛ le/dit accipitres ꝛ alias ꝑde aues. vt idem dicit. fum⁹ insup cito morit⁹ postꝫ oritur vt dicit glo. ibi. Sicut virgula fumi. Cito enĩ in altũ ascendit ꝛ subito euanescit ex igne oriẽs ante ꝫ appareat ignis appa rere videtur. a vento mouet⁹ ꝛ dispergi/tur multipliciter circũfertur. fum⁹ etiã ostendit ventuꝫ a qua ꝑte veniat. q⁹ illic fum⁹ tendit quo ventus ipm agitat ꝛ im pellit vt dicit Greg. domos tenigrat ꝛ in ficit. ꝛ in parietib⁹ generat fuliginẽ atq; nutrit. loca angulosa petit et in eis inte/ctionis vestigia imprimit ꝛ derelinquit. Fum⁹ etiã aromatic⁹ a speciebꝫ aromati cis resolut⁹ est sensui olfact⁹ delectabilis ꝛ amicus. Cerebri nãq; est cõfortatiu⁹ ꝛ spirituũ cordis et capitis reparatiuus. reumatis ꝛ nociui fluxus restrictiuus de siccatiuus constrictiuus ꝛ prohꝫ obstru/ctorũ aptiuus ꝛ ad ꝓfortationẽ neruoꝝ ad interiora penetratiu⁹. serpentũ ꝛ vene nosoꝝ animaliũ ꝛ reptilium fugatiuus. Omnẽ etiam fumũ ꝛ maxime odorife/rum oderunt tam colubri ꝙ serpentes. vt dicit Greg. Fum⁹ insup a cibo vel potu re solutus vi caloris ascendens ad cerebꝝ neruos sensibiles opilat ꝛ somnũ gene/rat ꝛ sensus exteriores ligat. ꝛ per conse quens calorẽ naturalẽ ad interiora reuo cat ꝛ virtutẽ in interioribꝫ adiuuat ꝛ cõ fortat. Si vero fuerit fumus melãcolic⁹ vel nimis acutus aut venenosus ex cibo vel potu aut ex medicina nociua resolut⁹ ad cerebrũ aduolat. virtutẽ animalẽ ag grauat timorẽ generat vt in melancoli cis frenesim ꝛ furorẽ excitat. vt in frene ticis ꝛ ebriosis. oblionẽ ꝛ erespilã ge/nerat vt in letargicis sensus ꝛ rationis vsu priuat vt in epilenticis et caducis. Has ꝛ multas alias infert corpi fumo/sitas pessimas passiones ꝛ nocuas. fumi etiam a terra ꝛ a mari virtute caloris ad superiora attracti aerẽ inficiunt ꝛ cõden sant. nubes ꝛ nubila generãt. ventis tem pestatib⁹ ꝛ alijs aeris passionib⁹ fomen/tum ꝛ materiã ãministrant. radios sola res in aere intercipiũt ꝛ obũbrant. ꝛ hec de fumo dicta sufficiant.

Capitulum.VI.

De carbone

Carbo est ignis actualiter incor/poratus terrestri materie ꝛ vni tus. vt dicit Raba. vnde ignis p sui in/corpationẽ partib⁹ grossioribꝫ terrestri/bus admixtus p quandã violentiã infe rius tenetur vnde sicut ignis in flama mouetur sursum sic carbo crepitãdo ꝛ sci tillando grauitate materie deorsuꝫ incli nat. Carbo itaq; qñ ignit⁹ vertit⁹ in rubo/rem. sed qñ extinguit induit nigredinẽ ꝛ oĩno pdit pristinã ignis spem ꝛ decorem vñ quãto fuerit pulcrior ex lui ad ignez prima vnitate siue vnione tanto appa ret deformior ꝛ vilior in ipsi⁹ ignis extin ctione. In carbone aũt substantialis hũ ditas totaliter ꝓsumitur. ꝛ ideo de facili rũpit⁹ ꝛ frangit qñ humor ꝙ fuit cã coad hẽrẽtie ptũ ignis totaliter violenta ex haurit⁹. ꝛ ideo i carbone extincto ps a p/te de facili rũpit⁹. qz nihil humiditatis per quã ptes cohereãt in ipsi⁹ substãtia inue nitur sicut di. greg. partib⁹ terrestribꝫ so lũ remanẽtib⁹ ꝓpter dominũ siccitatis de facili ignit⁹ ꝛ accendit⁹. Sed postꝫ accen sus fuerit faciliter reextinguit⁹. ita q⁹ in eo nihil ꝺ ignis vestigio ꝓter nigredinẽ repit⁹. nigredine enĩ sua polluit ꝛ inficit quicq̃d tangit. Carbo etiã ignit⁹ acutissi

mum habet ignem ⁊ summe actiuũ ⁊ penetratiuũ vnde sui acumie ferrũ coquit ⁊ partes eius resoluẽdo ⁊ relaxando remollit. suo etiã acumine caput ledit. subcinere aũt inuolutus in se ignez retinet ⁊ custodit. vtectus aũt ⁊ frigido aeri expositus in faullarũ multitudinẽ redigit ⁊ per se subito euanescit. vt dicit Greg. Carbo vero si ignit⁹ fuerit plantas calcantis vrit ⁊ ledit. extinctus vero cuius vrendo non ledit tangentẽ. stridorem tamen ⁊ strepitũ magnũ facit.

Capitulum. VII.

De scintilla

Scintilla est modica ignis particula ex materia ignea virtute et impetu caloris dissoluentis resoluta. vnde motus scintillaris est subitus. vi enim ignea subito resoluitur ac sursum mouetur. sed ex grauitate partis terrestris ad centrũ tandẽ inclinatur. Item motus eius clarissimus est ad modũ stelle ⁊ luminosus. ⁊ per diffusionẽ sue ignei tatis in aere apparet vndiq; radiosus. Est preterea motus eius ad modũ ignis actiuus ⁊ virtuosus. Nam modica scintilla in fungo vel in stipula recollecta in ignem maximũ subito augmẽtatur. aeris immutatione subito euanescit. ⁊ extincta nihil nisi faullaz post se relinquit vento tempato seu flatu accenditur. impetuosa aũt extinguitur. aerem impellẽdo penetrat ⁊ tamen in penetrãdo ipsum aerem parũ alterat aut immutat. quanto ignis est fortior tanto scintillaris motus siue impetus erit maior. Ex materia viridi vel humida scintille grossiores ⁊ in suo effectu penetrabiliores generãtur. vetũtamen paucores.

Capitulum. VIII.

De faulla

Faulla a fouendo est dicta eo q; ignem foueat atq; tegat. Est cinis modicus de extinctione scintillaris materie derelictus. vt dicit Ysi. Est autẽ faulla tenuis mollis. subalbida et sicca atq; leuis in superficie carbonis ignitiad hrens fulgorẽ eius delectat. ⁊ feruorem eius attenuat ⁊ minorat. Ad modicum venti flatũ dispergit. dispersa vo vix vnq; colligitur. vt dicit Greg. de facili inflãmatur. sed ꝓpter defectũ nutrimenti subito extinguit. Faulla etiã quãdo est igne a venti raptu sursuz tendit. extincto aũt ꝓprio pondere ima petit. vt di. greg. vnde deorsum tẽdit motu ꝓprio. sed sursum extollit. ⁊ rapit motu alieno.

Capitulum. IX.

De cinere

Cinis a cadẽdo est dictus. nam de substãtia materie terrestris vi caloris resolutus generatur. vt dicit Ysi. Est autem cinis mollis respecti coloris. amari ⁊ stiptici est saporis. partes habet minutissimas et tenuissimas leui flatu sparsionis ⁊ diuisionis receptiuas. Cinis etiã virtutẽ habet colatiuã siue mũdificatiuã. vnde valet ad vestũ ablutionem. habet etiã vim corrosiuã ⁊ deiccatiuã. vt dicit cõstan. Cinis insup si fuerit calidus ignẽ ab eo tectus custodit. si vero fuerit frigidus destruit ⁊ extinguit. Cinis etiã p multã ignis conflagrationẽ ⁊ violentiã suã formã vilem ⁊ obscuram aliquoties cõmutat in spẽm vitreã atq; clarã. nam ex materia cinerũ solet fieri vitrũ. vt dicit grego. Nocaũt habet cinis defect⁹ ⁊ impfectionis. qz ẽx quotidie aque vel pluuie irrigationez susciat. sterilis tñ manet. vnde terrã quaz tangit nõ fecũdat. sed pot⁹ si sterilis fuerit reddit sterliorẽ ⁊ in omnib⁹ viliorez Et hec de libro decimo sufficiant.

Incipit liber undecimus De aere ⁊ passionib⁹ eius.

Aer est dict⁹ eo q; ferat ignez ⁊ ab aq; ferat. vt dicit Ysidor⁹ Aer autem partim pertinet ad materiam terrestrem. partim ad materiam celestem. vt dicit beda. Nam pars aeris supior pura clara ⁊ quieta. vbi p; celsi ⁊ vetosi mot⁹ nõ possunt attinge;

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

re pertinet ad celestē, pars vero inferior spere aque ⁊ terre vicina. turbulēta. grossa ⁊ cōpacta ex humidis ⁊ terrets vaporibꝫ corpulēta ptinet ad terrestrē. et hec pars aerea diuersas ex se pducit spēs. Nam vt dicit Ysi. Aer vehemētius cōcitatus facit ventos chorruscationis ⁊ tonitrua. cōfractus nubila. cōspissatus pluuias. cōgelat⁹ niuē ⁊ grādinē. distent⁹ serenitatē. vt dicē Ysi. ⁊ Beda. Plus autē habet raritatis ⁊ inanitatis q̄ cetera elementa. Est aūt aer ꝑm Cōstan. elementum simplex substātialiter humidū ⁊ calidū. Exprria enī natura seu substantia est humid⁹ sed ex vicinitate orbis calid⁹ ⁊ ideo ꝑm vtriusq; qualitatis ꝓprietatez aer est sui naturaliter diffusiu⁹ a superficie terre ⁊ aque vsq; ad speram ignis vndiq; extensiuus. Ex substantie autē sue subtilitate ⁊ raritate transparens est et perspicuus. vnde ratione diaphaneitatis sue ⁊ transparentie est influentie celestis virtutis ⁊ impressionis solaris luminis receptiuus. virtutis inspirandi ⁊ respirandi est aer omnib⁹ animantib⁹ ministratiuus. omniū enī animantium est respiraculū ⁊ volatiliū celi propriuz habitaculuz. Sine enī aere non potest viuere aliqua animata creatura. Aer ei ratione leuitatis substātialis est naturaliter mobilis ⁊ alterabilis ac vertibilis in oppositas qualitates. vnde ex vaporibus terre ⁊ maris sepe recipit immutationē. nam si vapor fuerit fetidus ⁊ corruptus ac venenosus aer corrumpitur ⁊ inficitur. cui talis vapor pestifer admiscetur. Si vo fum⁹ ex pura ⁊ mūda substantia fuerit resolutus ⁊ odorifera. aer odoriferā ⁊ nature amicabilē ex hāc corporatione fumi odoriferi recipit qualitatem. Item aer nos circūdās summe nobis est vtilis ꝓpter anhelit⁹ necessitatē et vitalis spūs continuū nutrimentū. Si enī clarus lucidus ⁊ purus fuerit. hūores atq; spūs erūt lucidi atq; puri. Si vo turbidus ⁊ nebulosus humores erūt turbidi. spūs grossi ac infecti. vt dicit Constan. ⁊ philaret⁹. vnde aer est elementū ⁊ corpor ⁊ spirituū. Euē ratio ei aeris ad uenies spiritib⁹ est causa meliorationis eor ⁊ ꝓpurationis ⁊ mitigationis. philens spūs ⁊ humores ab inflāmatōe. ar tractus enī a pulmone cordi. p cor toti corpi ꝑtet tpamentū. vñ aer marie imutat corpus ⁊ ingredit ad interiora spiritu. ⁊ miscet cū eor substātia que corpi ꝑtet vitam. Unde si aer fuerit pur⁹ ⁊ mediocris in suis qualitatib⁹ tpatus ad cōseruationē vite maxime ꝓficit. Si vero fuerit corrupt⁹ distēperat⁹ maxime ledit ⁊ corrūpit. vt dicit Cōstan. Quāto aūt ē a terra remotior ⁊ celo vicinior. tāto purior ⁊ similior est ethereo puritati. quanto vo terre vicinior tāto frigidior ⁊ crassior ⁊ similior terree qualitati. Unde ex vaporib⁹ terre ad interiora aeris attractis varia ⁊ otraria in aere generant. Et quāto aer est grossior ⁊ spissior. tāto sol in eo fort⁹ imprimit calorē radiorꝫ ꝓpter radior solariū repercussionē cōculcationē ⁊ cōfractionē. Ex repercussione aūt solarium radior in aere humido ⁊ venso generant in eo varij colores. vt dicit Ari. metb. vt patet in arcu ⁊ in iride ⁊ in ꝓsilibus Fit aūt aeris ꝯdēsatō triplici re cā. s. ex vapore ꝓtes terrestres suas ⁊ grossas cū aere pmiscente. vel ex frigiditate partes humidas aeris cōgelante. vel ex generatione noui aeris sensuz in se recipiēte. p cui⁹ ad primā additionē aer ingrossat⁹ vt dicit pbus. Rarificat⁹ aūt ⁊ subtiliat⁹ ex causa contraria. scz propter vaporis ascē ventis consumptionē. propter fortiorez calorem aerē extenuantē vel clarificantem. vel igneaꝝ partiū ex particulis aeris generationē per vltimā humiditatis sue ratefactionē. et caliditatis intensionem aer in naturā igneā trāsmutat. Im mutatur autē aer ꝑm substantiā vel qualitatem multipliciter. vt dicit Auicenna primo a solis appropinquatōe vel elongatione. Calefit enī aer qñ sol ad nostr habitabile appropinquat quēadmodum frigescit quando se elongat. Item ex ortus ⁊ occasus stellaꝝ imutatione. Stelle enim tam erratice q̄ fixe sunt causa quare aer in suis qualitatib⁹ immutat. Sole nanq; cum aliqua stella effectus frigidi sicut saturno in frigido signo conuenīente intenditur frigus in aere. Si

vero cōueneriť cū calido planeta vt cum marte. eſt cauſa quare in aere fit exceſſus in caloze. ꝛ ſic de alijs eſt intelligēdū Item imutatur ex terre varia diſpoſitōne ſitu ꝛ poſitione. Nam in parte ſeptēntrionali fit ſiccus aer ꝛ frigidus. auſtrali calidus ꝛ humidus. oriētali calid⁹ ꝛ ſiccus. occidētali frigidus ꝛ humidus. Item ex terre eleuatione vel depſſione. quia in montibꝫ eſt aer frigidus. in vallibꝫ autē calidus. Cui⁹ rationē reddit Conſtā. in pantegni. dicens. Boreas inquit habet ortum ab eminenti zono. vnde loca eminentia libere expetit ꝛ mouet ꝛ ſubtiliat aera. ꝛ ita infrigidat. quia omne ſubtile dūmodo habeat exalationē per motū infrigidatur. aer autem in vallibꝫ manet quietus ꝛ ita calidus. Ellā tamē reddit Macro. rationē. dicit enī q̄ hoc fit ex aggregatione radioꝝ qui multiplicātur in vallibus propter condenſationē vaporuꝫ in vallibus potius q̄ꝫ in montibꝫ. ꝛ ideo niues citius liqueſcit in valle q̄ꝫ in mōte. quia ibi ex radijs maior caloz generatur. Et hoc recordat cū Ariſt. in li. metēo. i. c. iij. vbi dicit q̄ multiplicatio radioꝝ qui tendunt ad terrā velut ad centrū eſt in cauſa hui⁹ calefactionis. ſimiliter reuerberatio radioꝝ in acutis angulorum ꝛ mora cē. Item immutat aer ex vicinitate maris. quia terra vicina mari ſeptēntrionali frigida eſt et ſicca. ex vapore frigido ꝛ ſicco a mari reſoluto. ibi enī caloz eſt debilis ꝛ parū vincit. ꝛ ideo mare aq̄ lonare parū ſalſeſcit. vnde pontic⁹ mare eſt quaſi dulce. In mari auſtrali ē cōtrariū ex cauſa cōtraria. Item immutatur aer ex cadaueribꝫ ꝛ paludibꝫ ꝓpinquitate ex quoꝝ corruptione aer cōtrahit corruptionē ꝛ aer efficitur putridus ꝛ quaſi peſtilentialis. Et accidit iſta aeris putrida infectio in fine eſtatis ꝛ ſepius in autumno. quia tunc aer ex ſui natura ē ſubtilioꝝ. ꝛ ideo puertibilioꝝ. propter q̄ accidit ei talis corruptio. ex cōmixtiōe malarum fumoſitatū que aſcendunt ex putredine cadaueꝝ vel paludum ſiue aeris rei cuiſlibet corruptela. vt dicit Joh̄ā. Et hec de aere dicta in generali nuc ſufficiant.

Capitulum. i.

De igne ꝓpendiculari

Nunc de impreſſionibus qui fiūt in aere eſt dicendum. primo de his que fiunt ex vapore calido et ſicco. ſicut eſt ignis ꝓpendicularis. qui quādoq̄ apparet in aere ꝛ nō eſt aliud niſi impreſſio generata ex vapore calido et ſicco in prima aeris parte eleuato habente latitudinem in ꝓfundo ꝛ longitudinē in ſupremo ſm figurā flāme piramidalē per ignem ꝛ motū celi inflāmato. Secūdus eſt ignis longus. qui eſt impreſſio generata ex vapore calido ꝛ ſicco in ſuprema parte aeris carente latitudine manifeſta reſpectu ſue longitudinis inflāmato per virtutem ignis ꝛ per motum firmamenti. ꝛ dicitur hec impreſſio draco euomens ignem cē. Tertia impreſſio vocatur candela ꝛ generatur ex caloze calido et ſicco in ſuprema parte aeris habente paruam longitudinē ꝛ latitudinē equales tamen ꝓpter q̄ꝫ apparent quaſi rotunde figure inflāmate per calorē ignis et motum celi. Quarta impreſſio vocatur aſſub ab Ariſto. ꝛ eſt dupler. ſ. aſcendens ꝛ deſcendens. Et generatur hec impreſſio ex vapore calido ꝛ ſicco ſubtili i ſuprema parte aeris longitudinē ꝛ latitudinē magnā habens ꝓportionales tamen inflāmato vehementer ꝛ calefacto per ignem ꝛ motū firmamenti perens ſuperiora propter ſubtilitatē materie ꝛ vehementiā inflāmationis. Ellia eſt impſſio ꝛ dicitur aſſub deſcendēs. generatur autē ex vapore calido ꝛ ſicco ꝛ groſſo. longitudinis ꝛ latitudinis equalis exiſtente in parte ſuperiori medij interſticij aeris inflāmata per ignē ꝛ motū firmamēti. Deſcendit aūt inferius ꝓpter frigus circuſtans ꝛ pondus materie groſſioris vt dicit Ariſto. Iſte impſſiones ſūt q̄s vulgus putat eſſe ſtellas de nocte cadentes ꝛ ad celū aſcendentes.

Capitulū ſecūdū.

De ventis in generali

Vent et alie impreſſiones ex vapore ſicco ſicut vent⁹ q̄ ſm ariſto.

est motus vaporis sicci elevatia centro terre cū aere ⁊ in aera cū aliqua celesti ⁊ tute incorpati. Unde ventus sm Bedā nihil aliud est ꝙ aer motus ⁊ circūagitatus. et fumositatibꝫ enī a terra descendētibus ⁊ aerē repellentibꝫ generat vētus vt dicit idē. Hanc aūt descriptionem arguit Aresto. in topicis. quia descriptum non vniuersaliter ꝓdicatur de sua descriptione. quia nō omnis aer motus est vētus. Oportet enī ad hoc vt aer mot⁹ sit ventus q ibi sit maximus impulsus ⁊ q multū de aere diutius impellat. Et ideo diffinit sic Constan. ventus est vapor frigidus ⁊ siccus ex terris ⁊ aquis per calorem resolutus. aerez ꝑ incorporationem sui fortiter cōmouēs ⁊ impellēs. Alij ponunt causam ventorū esse nubes in aere existentes sua mole aerem hinc inde pmentes ⁊ impellētes. ⁊ ex tali motu nubium ⁊ impulsu fit ventus. Alij aūt dicunt ventū pcreari ex cōflictu brachior maris in quatuor partibꝫ terre. Nam in aquilone brachiū australe cōflictum in oriente cōmouet mare ex cui⁹ motu mouetur aer ⁊ fit ventus qui vocat subsolanus. Quādo vo cōfligūt in occidēte fit ventus qui dicit fauoni⁹ siue zephirus. Ecōuerso si brachiū orientale ⁊ occidentale fecerint conflictū in meridie fit vētus qui vocatur auster. Si vero in septētrione fit ventus qui vocatur boreas. Et alijs autē refluxionibꝫ maris interme/dijs dicunt ventos collaterales generari. Alij adhuc dicūt vt dicit Beda. q ex cauernis terre fit ventus hoc modo. q aer labilis ē nature. ⁊ ideo subintrat cauernas terre ⁊ exit. Cum autē vna pars nititur exire ⁊ alia subintrare fit conflictus ⁊ mouetur aer ⁊ fit aer inde ventus et ideo eolea regio est ventorū que est regio cauernosa. Prīmā autē rationē generationis ventor approbat Aresto. i li. meteo. vbi dicit q duo sunt genera vaporum qui per calorē a terra resoluunt. vn⁹ est humidus qui est materia pluuiarum ⁊ aquarū per maiorem cōdensationē vel minorem. alter vapor est siccus ⁊ est materia omnium ventor. Undecūqꝫ aūt prouocatur ventus siue generet hoc manifestum est. q⁹ ventus summe mobilis est ⁊ motus inquiet⁹ ⁊ agitationis in aere cōcitatiu⁹. Est etiā tempestuosus in mari ⁊ in aere tempestatiu⁹ generatiu⁹. Item vent⁹ quādo est moderat⁹ ⁊ nauigantibꝫ in mari nō contrarius itineris ipsor est directiu⁹ ⁊ promotiu⁹. Ecōuerso vo si contrari⁹ fuerit ⁊ immoderat⁹ periculū ⁊ timorē ingerit ⁊ sic itineris retardatiuus. Item vent⁹ subtilitate sua ⁊ impetu penetrat ad interiora maris pcellar ⁊ maris vndarū est elevatiu⁹ extensiu⁹ in partes oppositas diffusiu⁹. Item vent⁹ boreal/is cū sit frigidus ⁊ siccus est aeris depuratiuus pluuiarū nebularū ac nubiū fugatiuus ⁊ serenitatis inductiu⁹. Ecōtra vero australis cū sit calidus ⁊ humidus cōtrarios habet effectus. aerem enī contensat. turbulentiā et obscuritatem generat. vt dicit Beda. Item vent⁹ quādo obstaculū inuenit siue virtutis siue fortitudinis est ostensiu⁹. tūc enī maxime apparet fortis ⁊ violētus. vnde ⁊ domos ⁊ arbores sibi resistētes diruit radicit⁹ ⁊ subuertit. ⁊ ideo dictus est ventus. vt dicit Ysi. eo q vehemens sit ⁊ violētus. vis cī eius tanta est vt non solū saxa ⁊ arbores euellat. sed etiā celum ⁊ terrā conturbet. mariaqꝫ cōmouear vt dicit idē. Item vētus est humoris superfluī cōsumptiuus ⁊ lubricitatis ac immūdicie abstersiuus. Nam vie que p inundationē pluuiarū effecte sunt lubrice ⁊ sordide p flatū venti fiunt mūde. Item temperat⁹ venti flatus est ignis ⁊ flāme excitatiu⁹. Si vero fuerit nimis impetuosus ⁊ intensus erit eiusdem extinctiuus. Item vent⁹ in suo ortu inuisibilis est ⁊ occultus. sed paulatim p aggregationē ptium vaporabiliū in aere est augmēti receptiu⁹ ⁊ suipsi⁹ manifestatiu⁹. Et ideo dr in li. meteor. q venti qñ oriunt de terra sunt debiles. sed post efficiunt fortes. pter multitudinem vapor qui post in aere multiplicantur ⁊ aggregant. Item vent⁹ mouet circulariter ⁊ tortuose. nā vapor qui ascendit primo sursum flectitur postea in circuitu terre. ⁊ ideo eius motus est tortuosus ⁊ circulariter pcessiuus. Item venti impet⁹ est palear leuatiu⁹. pulueris et cineris

disperſiuus. vel ſice inflatiuus ⁊ extenſiuus. per ſui ſubintrationē. intrat enī cauernoſas ⁊ ſpongioſas terre partes. Eſt ventus terremotus generatiuus. ex vento enī intercluſo et agitato in ventre terre fit terremotus. vt dicit Alexto. nā porozum tam terre q̄ corpoꝝ animaliū eſt ventus aptiuus. ad interioza terre ſub tilitate ſue ſubſtantie penetratiuꝰ per ſui interclusionem intrans partes aqueas. eſt ventus in ſupficie aque eleuatiuus ⁊ ſpume cauſatiuꝰ. Et eſt ventus in aquaꝝ ſupficie diſſimilitudinis partiū ⁊ ineq̄litatis inductiuꝰ. Nam aqua eſſet equa ſupficialiter atq̄ plana ſi ventoꝝ impulſu nullatenꝰ moueret. vt dicit Iſi. Item vapoꝝ ventoſus a cibis ⁊ potib⁹ ⁊ aliis humoribꝫ vi caloris reſolutus multaꝝ paſſionū eſt in corpe illatiuꝰ. nā incluſus i ſtomacho vel in interioribꝫ viſceruꝫ tozſiones generat quaſi intolerabiles ⁊ mꝫtas alias paſſiones ſicut hydropiſim arthetică ⁊ hmōi. In auribꝫ etiaꝫ facit ſibilum ⁊ tynnitū vnde inficit ⁊ impedit audibilem ſpm ſiue auditum.

Capitulum. III.

De ventis

Venti aūt ſunt. xij. quoꝝ quatuoꝛ dicunt eſſe cardinales ⁊ octo collaterales. Primꝰ cardinaliū ōz ſubſolanus qui oꝛit in oriente ſub equinoctiali paralello. ibi enī q̄q̄ fit maximꝰ aeris impulſus ex trāſuetheratione terre ⁊ aq̄ in aera ex qua fit ventꝰ. Et ōz ſubſolanꝰ quaſi ſub ſole natus. quia naſcit in torrida zona ſub qua ſp mouet ſol. Iſte ventus habet duos collaterales ſcz vulturnum verſus ſeptētrionē ⁊ eurū verſus auſtruꝫ. ⁊ poſſunt retineri in hoc verſu. Sūt ſubſolanus vulturnꝰ ⁊ eurus eoy. Omnes venti ſunt calidi et ſicci. calidi. quia ſub ſole diu morātur. ſicci autē quia mare orientali eſt a nobis valde remotuꝫ. vnde anteq̄ vētus oriētalis ad nos veniat ſi q̄d habet de humore humido. totū caloꝛe ſolis eſt cōſumptū. Ventus xo ſubſolanꝰ eſt in caloꝛe tpatus ſed q̄n declinat i vulturnū omnia deſiccat. quādo aūt i eurum generat nubes. Ventꝰ autem oꝛientalis ſm Conſtan. ſunt ſalubꝛes in oꝛtu diei. quia ab aere venunt tpato ⁊ ſubtiliato nam vt dicit idē. regionū oꝛientaliū eſt aer clarus ⁊ paꝝ ſiccus. inter calidū ⁊ humidū tpatus. vñ talis ventꝰ aquas clarificat. ⁊ eis ſapoꝛē ſuauē adminiſtrat. vñ venti oꝛientales coꝛpa i ſanitate cuſtodiūt ꝓpter ſuaꝝ temperiē qualitatuꝫ. ꝓpter hoc etiā oriētales maxime fructibꝫ ⁊ floꝛibus abūdant plꝰq̄ aquilonares vel occidētales. Item flumina contra orientē fluētia ⁊ mare oriētale ſubintrātia ſunt meliora ⁊ ſaniora ac clariora. q̄ ventoꝝ oꝛientaliū occurſione ⁊ ſolis oꝛientis reuerberatione aque ſubtiliant ⁊ depurantur. Secūdus ventꝰ cardinalis eſt fauonius ⁊ oꝛit in occidēte ſub palello equinoctiali. ⁊ habet iſte ventꝰ duos collaterales. ſ. circiū verſus ſeptētrionē. ⁊ zephirū verſus auſtrū ⁊ retinent ſe per hūc verſum. Circius occaſum zephiruſq̄ fauoniꝰ afflant Dicit autē fauoniꝰ eo q̄ fouet ea q̄ naſcunt. vt dicit Iſi. hyemē enī reſoluit germina ⁊ floꝛes ꝓducit. Eſt aūt fauonius tpate frigidus ⁊ humidus. frigidꝰ eſt quia paruā moram facit ſol in occidente ⁊ ad nos venit anteq̄ a ſolaribꝫ radijs i caleſcat. Venti itaq̄ occidētales in fine diei ſunt ſalubꝛiozes ⁊ tpatioꝛes. q̄ ſol in occidēte ſubtiliat eos ⁊ depurat. quia ergo regiones occidētales aerē non habent ꝓfecte tpatum in caloꝛe et humoꝛe ideo eoꝝ aqua mutabilis ē ⁊ turbida eo q̄ in principio diei radijs ſolaribꝫ nō ſo generatur. Nam in principio diei ventus ibi numis eſt frigidus. in veſpere xo caleſit. vt dicit Conſtan. Terti ventus cardinalis eſt auſter ⁊ oꝛit ſub polo antartico eadē de cauſa q̄ ⁊ primi. ⁊ habet duos ventos collaterales. ſ. notꝫ xſus orientem. ⁊ affricū verſus occidētē qui notantur hoc verſu. Atq̄ die medio notꝰ petet ⁊ affricus auſtro. Auſter aūt ab hauriendo aquas eſt dictꝰ. Eſt aūt calidus ⁊ humidus ⁊ fulmineꝰ. venturuꝫ facit aerē atq̄ ſpiſſum et nebulas nutrit. ſuo caloꝛe poꝛos aperit ⁊ ſua humiditate pluuias multiplicat et adducit. vt dicit Iſi. tēpeſtatē in mari generat. q̄ ab imo flat. vt dicit beda. poꝛos coꝛpoꝝ aperit. virtutes

alales impedit. grauitatez in corpe facit vt dicit Ipo. Venti inqt australes grauãt auditũ. caliginosi sunt z capita grauãtes. pigri dissoluẽtes zc. dissoluũt ei venti australes humores ab interioribꝫ ad exteriora sensus z grauitatẽ faciunt. colorẽ corrũpunt z egritudinũ faciũt recidiuationẽ. podagrã z pruritũ cõmouẽt z epilentiã z acutas febres. Ventus ita qꝫ australis oritur in zona iuxta polũ antarticũ que p̃ nimia eius frigiditate est inhabitabilis. vñ naturaliter est frigid⁹ z siccus quãtũ est de suo ortu sicut z septẽtrio qui flat in arce opposito sed dũ trãsit per torridã zonã ibi calorẽ assumit. z qz versus meridiẽ venit vbi est maior aquatũ copia z loca vapore z rore plena humiditatẽ cõtrahit z acquirit. vnde z apud nos calid⁹ z humid⁹ inuenit z ipo flante aer p̃dicto vapore repletus in pluuias resoluit. z quia de ampla zona aerẽ impellit ad nostrã angustã ideo condensat aerẽ vnde nubes generãt. quaz obiectu solares radij obscurantur. vt dicit Isi. multas itaqꝫ habet auster laudabiles pprietates. qz est ventus mollis z remollitiuus calid⁹ z humid⁹ pluuie z rozis ministratiu⁹ prozz terre aptiuus. germinũ z seminũ pductiu⁹ nutritiuus z augmẽtatiuus superficiei terre renouatiu⁹. pennarũ veretrũ z plumarũ in quibꝫ mutatiuus. humoz frigidoz z cõpactoz in corpore dissolutiuus. sudoris z euaporationis fumositatũ z humoz superfluoz puocatiuus. reptiliũ z vermiũ terrestriũ de interioribꝫ terre eductiuus. Quartus ventus cardinalis dicit boreas qui ortũ habet sub polo artico cadẽ de causa quaz pcedentes. z habet ꝝstos collateraes. s. aquilonẽ versus occidentẽ z chozum versus orientẽ. z notant p hũc versuz. Ac boreas aquilo venit z chorus ab alto. z dz boreas ab ipworeis montibꝫ a quibꝫ flat vt dicit Isi. sicut auster dz affricus de pulueria affrice a qua frequentius solet flare. dicit z septẽtrionalis. qz flat a pte aeris z septẽtrionis z orit ex locis aquosis et cõgelatis z cõstrictis. ꝓpter nimiã remotionẽ a circulo solis z ex montibꝫ excelsis ex quibꝫ ad nos venit z cũ ab illis locis nequeunt vapores dissolui. ꝓpter nimiã cõgelationẽ aerẽ serenũ reddit z pestilentiã ab austro ortã reprimit z repellit. vt dicit Isido. vehementia sui frigoris terrarũ z aquarũ superficiem constringit z nũc in glaciei nũc in crystalli speciẽ fm maiorẽ vel minorẽ indurationẽ alterat z cõuertit. Hi tres ergo venti cũ frigidi sint z sicci corpora indurant z poros claudunt. humores putrificant. spũs z sensus subtilant. vim digestiuam adiuuant. virtutẽ retentiuã cõfortant. aerez pestilẽtẽ sanãt. vim generatiuã augmẽtant. Unde dicit aresto. li. viij. q̃ in ꝯceptione fetus si vent⁹ fuerit septẽtrionalis. natus erit masculꝰ. z ecõuerso si fuerit meridionalis erit femina. dicit etiam ꝟstan. li. v. c. vij. q̃ ventus aq̃lonaris humores malos contrahit z impedit ne in alia mẽbra discurrant. verũtñ tussim facit ꝓpter pectoris desiccationẽ terre z corpoz facit asperitates. frigiditate z siccitate sua neruos pcutit cõtrahit z constringit. ideo a motu z opatione mẽbra impedit. flores z fructus teneros ledit z corrumpit. vineas germinãtes z florentes exurit. herbarũ z arbor virorẽ spoliat aris qꝫ tollit. humores desiccat exteriores z interiores. z ideo ptificis est nociu⁹. qz pulmonem sua siccitate dilacerat z vlcerat vt dicit Gal. vent⁹ enĩ est frigidus z siccus de angusta zona veniens ad amplum aerẽ rarefacies subtiliat z desiccat z cõgelãdo ptes humidas tam terre qꝫ aque superficialiter coadunat. vnde dicit aquilo q̃si aquas ligans vt dicit Isi.

Capitulum .iiii.

De nubibus

Nubes est impressio facta in aere ex multis vaporibus in medio aeris interstitio aggregatis in vnũ corpus ex loci frigore cõdensatis. Unde nubes est ꝯmunis materia ad niuem z pluuiam z grandinẽ zc. Habet autẽ nubes sic generari. nam calor celestis vi sua ptes aque et terre vaporabiles ad se subtilissime attrahit z ptes eaz subtiliozes cõsumẽs z reliquũ cõdensans in nubem conuertit. vt di. Isi. nubes ẽ aeris densitas

ex vapoꝛ et fumositatū terre ꝛ maris at
tractione ꝯglobata. aeris etiā leuitate
ꝛ vetoꝛ impulsu a calore in ꝯcauitate vē
tus nubis inclusō. hinc inde mouet nu
bis substātia ꝛ i circuitu agitat. Est aūt
nubes ꝯcaua naturaliṫ. ꝛ ad modū spon
gie cauernosa. ꝛ ideo impssionis supioꝛ
coꝛpoꝛ est ꝛfacili receptiua. ꝛ ideo p tra
dioꝛ solis subintratoꝝ ē multiplicis foꝛ
me ꝛ colozis repntatiua. vt patꝫ in arcu
celesti q̄ nihil aliud est ꝙꝫ nubes q̄dā ro
rida in cui⁹ substātia multiplex forma p
solis radiū generat. Est aūt nubes inte
rius ꝯcaua ꝛ p situ figuratoꝝ cū spera ce
li cui appꝛopinquat. rotūda ē exteri⁹ ꝛ cō
uexa. a latere aūt nō est ei aliq̄ forma si
ue figura ꝛtermiata. naꝫ q̄n nubes nubi
lateraliṫ appꝛoximat. altera alteri in fi
gura se ꝯformat vt di. Beda. Itē nubes
leuitate sue substātie sursum e motiua.
ꝛ fm q̄ a vēto pl⁹ minusue ꝛ ellit cit⁹ est
vel tardi⁹ ꝓcetiua. Item fm q̄ ex subti
lioꝛibꝫ et puꝛioꝛibꝫ vapoꝛibꝫ est cōposita
magis est illumiationis ꝛ impssionis ra
dioꝛ solarū receptiua. dyaphaneitate
eni sua ꝛ trāsparetia lucē ꝓpua. nisi q̄n
ex numis grossis fumositatibꝫ ipsi⁹ sub
stātia est in aere aggregata. tūc eni ē ob
scura ꝛ p situ interpositionē inter nos ꝛ so
lem lumis solaris ē interceptiua. ꝛ a no
stris aspectibꝫ ablatiua. ē etiā calozis so
laris p situ oppositionē mitigatiua ꝓpter
q̄ nubis p̄sūa a messoꝛibꝫ ꝛ aliis in estu
solis laboꝛantibꝫ est accepta. Itē nubes
caloꝛe solis in pluuias ꝛesoluta p ymbꝛi
um effusione est terre fecundatiua ꝛ ger
minū ac seminū ꝛe terra ꝓductiua. Itez
cum oia fere que generant⁹ in aere sit q̄
si mater ꝛ quedā ꝓmunis materia diuer
sarū ꝛeꝛum est ad terrā ꝛe sua substantia
tra⁹missiua q̄ patet. q̄ nūc pluit. nūc
grādinat. nūc ningit. nūc fulminat. nūc
ꝙꝫ tonat. Item nubes ex aquis marinis
aggregata ꝛ in altū contra solē suspēsa
ꝝ neficio calozis celestis est totius ma
rine salsedinis ꝛ amaritudinis in dulce
dinem cōuersiua nam ꝛe mari oꝛiginez
cōtrahit. ꝛ tamen ꝛpurata a sole maris
amaritudinē non sapit nec ꝙꝫ sentit. Itē
nubes in pluuiā ꝛesoluta vilis est terre
et ꝓficua. sed q̄n ꝛesoluit⁹ in ventū pluri
mū est nocua. qꝛ tūc est tempestatis nō
modice in mari vel in terra generatiua.
Item nubes in alto aeris interstitio su
spensa videt⁹ celo esse ꝓxima ꝛ cōiuncta
cuiꝫ tamē in ꝛritate magis terre ꝙꝫ celo
sine ꝯpatione aliqua sit vicina. Itē cir
cūfluxus siue mutua collisio nubiū ē ae
ris aliquotiēs inflāmatiua ꝛ chꝛuscatō
nis ac tonitrui causatiua. Item exꝛento
in ꝛentre vel ꝯcauitate nubiū interdu so
fit aliq̄n partiū nubis subita disruptio
et ex tali ꝓtis a ꝓte subita attractiōe est
nubes strepitus ꝛ tonitrui effectiua. Itē
quando a paludibꝫ siue cadaueribꝫ siue
aliis coꝛruptis rebꝫ fit vapoꝛ coꝛruptoꝛ
attractio ex eoꝝ intoꝛpatione in substā
tia nubiū ꝓcedit ex ipsis nubibꝫ coꝛ/
ruptis coꝛruptio maxima ꝛ pestilētia in
fectiua. Item quāto nubes terre est vici
nioꝛ ꝛ a celo ꝛemotioꝛ tanto maioꝛis q̄n
titatis est aspicientiū oculis ostensiua:
Unde maxima nubes q̄n est vicina celo
videt⁹ minima. que ꝛo in se minima est iudi
catur maxima q̄n terre ē vicina. vt di. Be
da. Itē nubes ex solis vapoꝛibꝫ siccis et
ꝛentosis generata solet eē ꝛceptiua. nā
ymbꝛē futurū ꝓtendit. sed i fine ꝓter vē
tū ꝛ turbinē nihil soluit. Itē nubes plu
uiosa si subito ꝛ simul ad terrā coꝛruent
terre vbi cadit qꝛ submergit eā est noci
ua. Sed si paulatim ꝛ guttatim fuerit
ꝛesoluta magne vtilitatis est frugibꝫ col
latiua. Itē nubes sepe suis guttis terraꝫ
rigat. sed irrigando sumpti⁹ est ꝓsumpti
ua. quia dū alia irrigat ꝛ humectat p sui
dissolutionē seipam ānihilat. vt di. gre.
Item quādo nubes vna nubi alteri est cō
traria. tempestatis et cōmotionis est in
aere excitatiua. Cōtrarietas ei ꝛ aduer
sus cōcursus nubiū cōtrarijs ex impulsi
bus est ventoꝛ. ex quoꝝ allisione mutua
fit cōmotio in aere ꝛ in terra.

Capitulum. V.

De ꝛride

Ris est impssio generata ex nu/
le concaua et roꝛida ad pluuias
ꝓparata in stillicidijs infinitis
tanꝯ in speculo relucēs. habens figuraz

arcualē. varios calores exprimens a ra/
diis solarib⁹ vel lune generata. sed a ra
diis lune causat raro. qz nō nisi bis i q̄n
quaginta annis vt di. Aresto. Arc⁹ ita/
q̄ celestis est nubes aquosa p oēs sui p/
tes solis radijs penetrata vt di. mat. et
dicit arcus a similitudine curuati arcus.
nam quādā ꝓexitatē in sūmitate nubi/
um ꝓtendit z cornua quedam reprimit
ad terrā z extēdit. vt di. Ysi. In hoc arcu
quedā sunt ptinētia ad eius generatio
nē. quedā vo ad eius spēm siue formā z
figurationē z quedā ad eius vtutē z ope
rationē. quo ad generationē eius atten
ditur q̄ substātia eius ex refulgētia z re
flectione radioꝝ in nube rozida z ymbri
fera generat. Itē q̄ plena facie semp re
spicit solē ex opposito z a sole respicitur.
Itē q̄ a terra vsq̄ ad celū circulariter ele
uatur. nam duob⁹ cornib⁹ terrā pcutit z
vertice celū tangit qui quāto ꝓtrahēdo
cōprimit tanto plus in ꝓexitate extēn
ditur z in figurā circuli eleuat. Quātū
autē ad figurā z speciē est sphericus z circu
laris z perspicuus z specularis in colore
multiplex est z singulariter singularis.
Nam in yride propter eius transparen
tiam z dyaphanēitatē refulgent spēs et
forme sibi oppositē z obiecte. z ideo arc⁹
apparet colozatus. nam sm Bedā colo/
rem ꝓtrahit ex quatuoꝛ elemētis naz in
ipso velut in speculo forme z species ele/
mentoꝝ relucent Unde ex igne ꝓtrahit
colozem rubeū in supmo. ex terra viridē
in infimo ex aere vero iacinctinuz z ex
aqua ceruleū in medio. vt dicit Beda. z
hi colores sunt ad inuicem coordinati
sm Aresto. in li. meteoꝝ. Primo enī est
color rubeus seu vinosus qui fit ex radio
tangente superficiē rotūditatis nubis. de
inde sequit color mixt⁹. s. blaue⁹ vel ceru
leus sm qualitatē vincentē z dominan/
tem in vapore existente in medio nubis
deinde apparet in infimo color viridis i
inferiori parte nubis vbi vapoꝛ magis
est terrestris. z hi colores sunt principa
liores aliis. quia sm plm multos alios
habet colores inter quos distinguere sen
sui est difficile. z ideo dicit plus q̄ nul/
lus pictoꝛ pōt repingere colores arcus
siue fingere. Causa āt yridis sm aresto.
est repcussio radij redeūtis ad vapoꝛem
cōtrariū nubilo sicut splendoꝛ refulgēs
in aquarelucet i pariete rediēs ad ipm
z cum nō videatur arcus nisi p radium
solis per diem. aut per radiū lune per no/
ctem impedit ipsius visio vel ꝓpter tur/
bulentiā aeris vel debilitatē visus aut ꝓ
pter obscuritatē z densitatē nubis radio
tum illuminā a tōni resistentis. Videtur
autē tpe pluuiali qz tunc resoluit supet/
fluitas vaporis coartati in nubilo et fit
ex eo roza. quā in qua relucet radius
sibi oppositus z fit formatō yridis. vnde
cōtrahit varios colores ex varietate va
poris in quo relucet radi⁹ sicut dicit Are
sto. quo ad virtutē vo eius siue operatio
nem sui interpositione feruoꝛē solis tpat
et mitigat. per sui resolutionē in pluuiā
vel in roꝛē inferiora vegetat z fecundat.
per suā figurā z multiformē coloꝝ varia
tionem superiora pulcrificat z decorat. q̄
minuz humiditatis in aere signat. Et
ideo ante iudicium. vt di. Beda z magi/
ster in hysto. per annos. xl. nō apparebit.
et hoc erit signū desiccationis z defectus
elementoꝝ. vt dicit idem. Pacem et
concordiā inter mundū z deum designat
et diuinum iudiciū per diluuiū p̄teritū
foze denunciat z demonstrat sicut etiam
solis facit iudiciū. quia in qua parte ce/
li fit sol sua p̄ntia indicat. quia nunq̄ ē
in eadem parte celi cū sole sed semp ex
aduerso. Sole enī existente in oriente
apparet arcus in occidente z econuerso
sole existente in meridie apparet arcus
in septētrione. In parte aut australi si/
ue meridionali nunq̄ apparet sicut dicit
Beda. In hoza autem recte meridiana
nunq̄ apparet cui⁹ rationē assignat phi
losophus qz in meridie quādo medi⁹
sol oztem tunc resplendet radi⁹ eius in
vtroq̄ orizonte sm equalitatem quare
tunc nō plus resplendet in vna parte q̄
in alia. z ideo nō apparet arcus in aliqua
parte celi i p̄cto meridiei. vt dicit Are/
sto. Rarissime autē videtur de nocte im/
mo nunq̄ nisi in plenilunio. vt dicit be
da. et hoc non contingit nisi bis in. l. an/
nis. sm Aresto.

Capitulum. VI.

De rore

Ros est impssio generata ex vapore frigido z humido nō cōgregato in corpus nubis in inferiori parte medij interstitij aeris paruo frigore occurrente. Dicit autez Aristo. q̄ non fit ros nisi quādo auster flat. quoniam ros est pluuia pauca. z pluuia ros mult⁹. vēntus australis sua humiditate rorem generat z nutrit quez aquilo sua siccitate lambit z intēsa frigiditate ꝯprimit z cōstringit. Luna etiā humiditatē suam aeri imprimit et generationis roris in aere causa existit. vt dicit Ambro. vocāt lunam matrē roris. vnde de nocte virtute lunari in aere primo originē occulte cōtrahit z tandem insensibiliter crescens p herbaruz superficiē suauiter se diffundit. In suo ortu z crescentia herbis et plantis vigorē tribuit z que estus diurnus desiccādo z ꝓsumendo inclinuerat ros nocturnus reparat erigit z sustollit. Item in herbaruz sūmitatibz guttatim se recolligit z quasi suam originē petens ad aerem descendēdo semp in foliorum et herbarum extremitatibz se suspendit. Item vim ardoris solis non sustinēs cito ad tactum solarium radiorum dissoluitur z penitus euanescit. virtutez tamen suam aeri impssam non deserit. quia per sue diffusionis ꝓsentiā p aera effectū suum in herbis z seminib⁹ manifestissime derelinquit. Item ros cuz sit substantia quedam aerea z in se subtilissima in superficie. nihilomin⁹ tamen miro modo efficax in virtute est. quia terrā inebriat z fecundat z medullam in granis amplificat z augmētat. ostreas z alios pisces cochilia in mari impinguat et impregnat et maxime ros vernalis. nam tempore verno ostrea de nocte se contra rorē aperit quem descendentē intra se recipit at cū haurit qui haustus z piscem reficit z impinguat z per sui incorporationē cuz interioribz piscis gemam preciosissimaz scz margaritā generat que quanto est nobilior tanto albior atq̄ maior vt dicitur in li. gemmarū. Item pullos corunos ad hsic in pluma albidos anteq̄ nigrescāt reficit z sustentat vt dicit Grego. Item aerem diurno calore calefactum refrigerat z temperat. z si fuerit nimis p calorē p̄cedentē ratefactus ros per sui incorporationem ipm inspissat mediocriter z condensat. vt di. albu. Item ros vim veneni reprimit in animalib⁹ venenosis z coartat ne tantū de nocte quātum de die se diffundant. vnde serpentes latitātes inter herbas paruz solent transeūtes ledere cū diu flores z germina sunt i rore Item ros gustatus cuius in se videat ad modum aque insipidus tamē potestatiue z effectiue est dulcissimus z mellis ac mānatis in herbis z floribz causatiuus. Hā ex rore celesti mel in floribz z manna in quibusdā herbis in quadā parte grecie generatur sicut dicitur in plat⁹. Item ros in aere corrupto genitus et corruptione loci fit corruptus et alioz corruptiu⁹ vnde talis ros inficit flores tenellos et corrumpit segetes nouellas quādo sūt adhuc in spica vt dicit Greg. z talis corruptio vocatur aurugo seu rubigo vt dicit glo. Piero. sup ioh. l. ibi. Residuum bruci comedit rubigo. Piero. Rubigo ē quādo tenere fruges nocio rore putrefiunt z vertuntur tam spice cū culmi in rubrem vel nigredinem vilem. z hec pestis omnia vastat etiā stipulā z fenū in tantum q̄ nec cibo sunt vtilia nec̄ fimo.

Capitulum. VII.

De pluuia

Pluuia est impssio ex multo vapore frigido et humido in nube aggregato abūdante in quātitate z substātia respectu roris z magis infrigidat et humectat cū illa. Fumi enī ex aqua z terra euaporantes vi caloris celestis ad infimam partē medij interstitij aeris attrahuntur z ibi frigiditate loci condensantur. vnde calore humiditatē eius dissoluente z non ex toto cōsumente guttatim resoluūtur in pluuias z in ymbrem. vt dicit Beda. Et est pluuia a pluralitate guttaruz dicta. vt dicit Ysido. eo q̄ interpolate z guttatim descendere cōsueuit. Et dicitur ymber ab imbuendo. quia

terram imbuit et fecūdā facit. terra enī sterilis manet sup cuius supficiē pluuia nō descendit. q̄to aūt nubes ex qua generaf pluuia a terra est remotior et celo vicinior tanto suauis et cū guttis gracilioribus descēdit. quāto vo terre est vicinior tanto impediosi⁹ et cū stillis grossioribus descēdere cōsueuit. venti etiam sup mare discurrētes multū humorē de aque supficie recolligūt et secū in aera referētes. tādē i materiā pluuie conuertūt Qñ vero multū est de materia pluuiali in nube. et nubes fuerit valde densa. forō fit radior impssio sup nubē et ex multiplicatōe radior et ofractōe eor otra nubem gignit fortis calor cuius virtus tandē dissoluit in pluuiā fortē vñ sepe post acutissimū calorē videm⁹ subsequi pluuiam vehemētē. vt di. Beda. Tanta etiaz fit aliquādo caloris generatio ex aggregatione radior et eor ofractōe circa nubes q vapor q̄si aduris et ex vehemēti adustōe in colorē rubeū omutaf. Et ex hoc credit vulg⁹ q aliq̄n pluat sanguinē. vt di. Arist. Est aūt aqua pluuialis mltū stiptica et ostrictiua. et iō restringit fluxū ventris. vt di. Cōstan. Est tn subtil⁹ substātie et leuis plus hns aereitatis et aeree leuitatē q̄ alie aque. et iō multuz est alterabilis et cuertibilis in oppositas q̄litates. et iō de facili putrescit et recipit corruptōem. vt di. Cōstan. Dulcior tn est et sapidior alijs aquis q̄n in sua puritate pmanet et virute. Pluuia igitur si fuerit in q̄litate et quātitate tpata et tpi cōgrua vtilis est ad infinita. nā terrā fecūdat et ipam si fuerit rimosa cōglutinat. caloris tēperiē mitigat. aerem serenat. ventos sedat. pisces impinguat siccā cōplexiōem adiuuat et cōfortat vt di. Cōstā. Si vo pluuia mala fuerit ac in suis qualitatib⁹ distempata ac loco z tpi incōgrua in pluribus est nociua. nā pfunditatis immūdicie z lubricitatē est in vijs et in semitis effectiua. graminuz et herbar mutiliū mltiplicatiua. fructuum et seminū corruptiua. et caloris naturalis in seminib⁹ extinctiua. densitatē et obscuritatis in aere inductiua. radiorum solariū interceptiua. nubium et nebularū aggregatione. operū et opantiū impeditiua. maturitatis segetū et fructuum tardatiua. reumatis et fluxus puocatiua. morboz oīm humidoz augmētatiua. sterilitatis et famis causatiua. corruptionis et pestilētie in iuuētutis et oculis inductiua. nam ymber corruptus corrūpit gramia et inficit herbas pascuales. ex quarum pastu sequit necessario corruptela in animalibus. vt di. Cōstā.

Capitulum.viii.

De gutta.

Gutta siue stilla est vapor humidus in minutissimas pticulas resolut⁹. Magne aūt fiunt gutte in diebus qñ calor est. et resoluuntur ptes nubis q̄ prius erāt aggregate propter frig⁹. vt di. Arestō. Qñ enī in aere est calor aduenīte frigore velocior ē congelatio vaporis siue aque. vñ di. Arest: in li. animaliū q piscatores aquā calidā fūdunt sup sua instrumenta vt citius congelata submergāt Gutta aūt q̄to ē tenuior tanto est grossior et conuersio. puritas enī eius et rotūditas causaf q̄diu manet in aere remoto a terra. vñ dicit Arest. Est aūt humida mollis rotunda pura et lucida terre inebriatiua z seminū et graminū humectatiua. est⁹ et ardoris aeris mitigatiua. aeris purgatiua. et cū sit mollissima in substātia. tn ex frequenti casu est lapidum cauatiua quere infra libro. xiij.

Capitulū nonum.

De pruina.

Pruina est vapor cōgelat⁹. vt dicit Arist. siue impssio generata ex vapore frigido et humido cōgregato in corpe nubis in medio interstitio aeris cōgelato p frigiditatē loci et tempis. in quibus nō est aliqua ps caliditatis. vt di. Aristo. vñ pruine accidit duricies ex frigore loci et tempis i quo generaf. q⁹ frigus vaporis partes aggregat et cōtrahit et sic pruine subāz durā reddit. Ex nimia etiam frigiditate alterāt et herbas et flores super quos cadit marcidos efficit et exurit. Ad modicum

solis radium euanescit ⁊ in rorem redit qz pruina nihil aliud est q̄z ros congelatus. vt dicit Beda. Nam ros descendens ad terrā frigiditate noctis cōgelatus speciem albā durā et frigidam recipit et sic in pruine subām superficialit̄ se conuertit vt dictū idem.

Capitulum.X.

De grandine.

Grando est stillax in pluuie frigoris et venti rigore in aere congelatio. vt dicit Aristot. Est enī impressio generata ex vapore frigido ⁊ humido a frigore fugato ad interius nubis p̄ vo minimū calidi circūstātis. Generat autez grando in nubib⁹ a terra lōginq̄s. vt dicit idē. et cā generationis est vapor in concauitatibus nubis recept⁹ q̄ ex frigiditate aeris cōdēsat. nā ptes hūide et frigide fugiētes calorē aeris se recipiūt in interioribus nubis. et ibi inuenientes vapores ptes eius aggregāt et in subām grandis coagulāt. et iō in estate frequētius sunt q̄z in hyeme. vbi mēs enī calor generatōnem grādinis impedit. Nam dissoluendo vaporē ptes eius aggregari prohibet nō pmittit. Sil̄r nimiū frigus i hyeme. qz tūc nō est caliditas i aere quā fugiēdo frig⁹ se recipiēs intrat nubē. grādo aūt rotūdat pua descendit ex supmis locis. vt dicit Aristo. Causat enī eius puitas et rotunditas ex mora eius in aere longo tpe. vñ et reuolutiōe eius diurna rotūdat. ⁊ ex aeris calore ptes eius aquas resoluēte; minorat. In grādine in locis vicinis terre generata accidit contrariū ex contraria causa. Grādo itaq̄z cū impetu magno venti ipam impellēte ⁊ calore dissoluēte fracta petit pcutit ⁊ p ei⁹ superficiē ad modū salis dispgit segetes fructus et flores multū ledit frequentius p̄ diē q̄z p̄ noctē descendit. Cui⁹ rō est. qz calor diurnus fugat frig⁹ ad interiora nubis. Item vt⁹ septētrionalis frigidus ⁊ sicc⁹ rorē ab aere descendentem congelat ⁊ astringit ⁊ in subāz grādis coagulat et conuertit. vt dicit Beda. Et tantum de grandine. De niue

Capitulum.XI.

In est impssio generata ex vapore frigido et humido i infima medij interstitij aeris congelato in corpus nubis a mediocri frigido respectu pruine. p̄ter admixtiōem caliditatis in pte. q̄ caliditas iduta in ei⁹ substantia ⁊ nō statim deuicta a frigore circūstante rarefacit ei⁹ subāz et mollificat. recipiēs albedinē in colore. p̄ter victoriam frigoris in fine atq̄z p̄ter expansionem et dispsiōem ptiū nubis ⁊ p̄ter frigus debilitatū a calore frangit i ptes latas ad similitudinē fracte teste a debili vnte frangētis. vt dicit Aristot. Nix igit̄ generat in nube frigida minus q̄ frigida ē q̄z illa in qua grādo cōgelat. Et hoc attestatur mollicies niuis. eq̄z caliditas admixta nubi. p̄ habet ptes eius inspissari et vehemētius aggregari. Nix ḡ aq̄ est durior et siccior ex frigore cōstringēte grandine tū mollior. ē ex admixtione caloris in ventre nubis. Dealbat aūt ex frigiditate in eius superficie dūmante ad modicū calorē nix in aquā resoluit. et tam a duricia q̄z ab albedie defacili immutat. Ex mora niuis sup terrā humus impinguatur. sua ei frigitate poros terre claudit. vñ reuocato calore ad interiora radicis et seminū fit humor interior attractio ad radices et eor⁹ inuiscatio ex q̄ tra impinguat. vñ nix herbas malas ⁊ superfluas mortificat et attenuat. bonas vo nutrit ⁊ impīgnat. Nix etiam sua pūtia loca fetida ⁊ fimaria ⁊ sterquilinia tegit occultat. vias ⁊ semitas p̄ sui diffusionē tegens. itinerantes impedit ⁊ retardat. In alto mari niuē cadere raro Beda asserit et affirmat. cui⁹ rō est. qz maris fluxus et motitates cōtinue vel exalant vel a vento ibidē flantib⁹ dispgunt vel aūq̄z possint cōdēsari in nubem. in pluuiā vel nebulā resoluunt. Item feris et aialibus nocumentū p̄stat. qz eor⁹ tegit pascua et vestigia manifestat. vñ tpe niuis fere a venatoribus facili capiunt. Item loca alta et montuosa nix frequētat et diutius in montibus q̄z in vallibus p̄seuerat qz venti frigidi liberius in montibus q̄z in vallibus inualescunt. In sup valles sunt montibus calidiores. p̄ter maiorē

aggregatōem et cōfractiōem radior.et iō nues in montibus plus abūdāt. Itē uix vi caloris resoluta terrā imbuit .re/ mollit et inebriat quā añ resolutōez fri/ giditatis sue coartatōe i sua supficie for tius indurabat.vt di.grego. Frez nix p pter sue substātie molliciē et leuitatem in suo descensu strepitū vel sonū non ge nerat.imo sensibiliter ve occulto aeris ō scēdēs iuersticio suauiter supficiei ter re se applicat et equaliter se coaptat. Jō nix in candore suo et pulchritudine ad sui aspectū o culos intuētū puocat. sed si nimis diu aspiciat spūm visibilē dis/ gregat et valde immutat. Item aq̄ ni/ uea potentionali et actuali frigiditate sua fluxū ventris reprimit ꝛ constringit neruos paritr ꝛ trahit ꝛ opilat supfluita tē mēstruosa l̄ stramosa eā ꝛ tinue bibē tib' generat.membra stupida ꝛ q̄si vo/ mitantia cito reddit lapidē in vesica gi/ gnit.et frigidam ydropsim puocat nu trit.vt dicit Constan.

Capitulum.XII.

De nebula.

Nebula est impssio facta ex reso lutōne nubiū resolurar in aquā pluuialē.vt di.Aristo. vapores enī sic resoluti dispsi p singulas aeris p ticulas ac diffusi nebulā gignūt ꝛ undu/ cūt.que q̄to est terre vicinior tāto spis siōr est ꝛ obscurior et frigidior inuenit. a terra vo elevata magis est soli pua. et iō minus est frigida ꝛ obscura. Quā do aūt nebula a sole attracta totalit sur/ sum mouet.in materiā redit nubis.ꝛ iō future pluuie est significatiua.q̄ñ autez totaliter a radijs solis repcussa vorsum cadit et in suam redit originem vt dicit ꝛ euanescit vñ purgato aere futurā pesā git serenitatē. Est aūt aliq̄n corrupta ex vaporibus ex quibus generat et tūc mul/ tum est nociua. flor etiam et germinan/ tiū vinear est corruptiua et diuersar in firmitatū animalibus inductiua. latro/ nibus et puertis est amica.qr insidiatuz ipor est occultatiua. itinerantiū et pere grinantiū impeditiua.qr i magna nebu/ la ꝛ obscura via est incognita et incerta radior solis et aliarum stellarū est inter ceptiua.ꝛ ideo nauigantibus est gra uis et piculosa.vt dicit Beda.qr diu nebu le obscuritas supficiem maris occupat quo vt̄eat nauta recte vertere gubernā culum ignorat aut ambigit.

Capitulum.XIII

De tonitruo.

Impssionum que generantur i aere ex vapore duplici.prima ē tonitrus .que est impssio generata in a quea substantia nubis,ꝓpter vaporis cali di et sicci agitatiōem huc et illuc fugiēs suum cōtrarium ab omni parte coartati in se ꝛ ex hoc inflammati .extinguentis se tandem in nube ꝛ rūpentis eā.vt dicit Arist. Vel generat tonitr' ex collusione nubium sm phūm q̄ñ a ventis ꝛtrarijs agitate nubes ad inuicez colliduntur.ex mutua collisione ad inuicem violenta cōfractione fit cōcussio in aere ꝛ strepi/ tus que tonitrus ab antiqs est nomina tus. Dicitur autem tonitr' vel tonitruū a terrore eo q̄ son' terreat audiētes.vt dicit Isi. Nam tonus idem est q̄ sonus qr interdū tam acriter cōcutit osa.it.vt celū discerpsisse videatur. qr cum pcel/ la vehementissimi venti in nubibo se re/ pente immerserit. turbine inualescēte extrinsecq̄ querente nubem excauat et con stringit.ꝛ impetu magno incidit et diui/ dit ptes nubis.ac sic cū horrēdo fragore ad aures venit.q̄ mirari nullus dz,. cuz vesica q̄uis sit pua tñ magnū sonū com plosa efficit ꝛ emittit. Cum tonitruo ve ro simul fulgur emittit. sed celerius vi/ detur fulgur.qr clarū est.tonitruus autē venit tardius ad aures.qr subtilior ē vi/ sus q̄ auditus.et iō primo videt lucem siue fulgidum lumen q̄ precedit q̄ audi at sonitum subsequentem sicut hō pri videt ictum hois arborem incidentis q̄ audiat ipm sonum. Ducuscp Isido. Et ista rō Isi. ve causa tonitrui cōcordat q̄/ si cum philosopho dicēte. Tonitrus in quit est spūs ventor in sinu nubium re/ ceptus qui virtute mobilitatis sue q̄si liet ptes nubis interrumpit.et strepitū ac fragorem tonitrui introducit .vnde

subdit: Tonitruum est spacior aeris sibi occurrentiū sonus sm Aresto. in li. methe. Tonitruū nihil aliud est q̄ extinctio ignis in nube. vapor enī siccus elevatus et calore aerī inflammatus q̄n a nube aquosa intercipit subito extinguit. et ex tali extinctione strepitus tonitrui generatur. sicut q̄n in aqua extinguit ferrum ignitū fit sonitus atq̄ stridor. descēdit autem tonitrus sepe cum fulmine. et tunc magis ledit. vt dicit Be. vñ obest fructibus cum aduenerit cum chorusca/tione et fulmine sine pluma. Cum vero accidit cum pluma, p̄dest. vt dicit idem Tonitruū igitur motu suo omnia cōcutit. cerebrum cōmouet. animū terret. vinum in vasis perturbat cōmouet et corrūpit. vt di. Aresto. Si venerit in hora cubationis animū ova ledit. mulieres parturiētes sepe abortū facit. turres altas sepe cōcutit impetu suo et dejicit. arbores altas diruit radicitus et euellit. et frequentius in locis altis q̄ in humilibus' et remissis ledere cōsuevit. vt dicit Be. Alm fractuosum et quasi orbicularem sonum facit et aerem quodam i equali susurrio p̄ circuitū cōcutit ita q̄ speciem strepitus rote vehiculi exprimit quodammō et p̄tendit. vt di. Cassi. Et talis circularis sonus accidit forsitan ex rotunditate nubium in quibus vapor siue ventus qui causa est tonitrui dissiliter agitatur q̄ nūc sursum nūc deorsum nūc aūn nunc retro p̄ cōcauitatem nubiū cōmouetur.

Capitulū. XIIII.

De chorusca*tione.

Chorusca*tio sm Aresti. cōprehēdit fulgur fulmen et p̄prie dictā chorusca*tiōem. nam p̄prie dicta chorusca*tio est apparitio subita vaporis subtilis inflamati euanescētis i aere sine descensu ad terram Fulgur vo sine fulguratio est ignis subtilis. grossior tamē chorusca*tione ad terram descēdēs. qui penetrat lapides et res molles sicut ponūt philosophi vt recitat in. iij. physice algazel'.

Capitulum. XV

De fulmine.

Fulmen' vero est vapor ignit' cōpactus et solidus impetuose cadens maioris vis q̄ sit fulgur. p̄cutit enī q̄ tangit penetrat et vrit siue liquefacit diuidit et scindit et nichil corporale ei resistit. Et sc̄m hoc dicit Jsi. q̄ fulgurare idem est q̄ ferire. q̄ sicut idem dicit. Ex subtilioribus p̄tibus elemēto rum cōponit' ex quibus maior vis penetrandi relinquit'. et iō ict' celestis iaculi ab Jsi. nuncupant'. generat' autē ex vapore grosso cōpacto et contratijs et diuersis elevato et vehementi calore ignito et inflammato qui collisione ventor et attritu nubiū impellit'. et quasi lapis igne' de cōcauitate nubium deorsum p violentiā ad modū iaculi cōmouet'. vnde fulmina collisa ad modū lampadis fulgida vi inflammationis discurrere p̄ aera discernunt'. Et q̄uis ignee sint nature. tamē p violentiā motus p̄ter naturam ignis inferius descendere cōpellūtur. vt di'. Beda. Jn suo autē descensu incendit et vrit et tunc dicitur fulgur. vt dicit Jsi. penetrat et findit et tunc dicitur fulmē vt dicet idem vbi autem vrit secum fumum et fetorem pessimum gignit. sup loca alta frequentius cadere consuevit. in forte estate aut i forti hyeme raro sunt fulgurationes. sed in principio autūni et in fine veris. vt di. Beda. Phūs li. ij. ca. lij. in hyeme et estate raro fiunt fulmina. q̄i hyeme p̄ter frigus vapor in aere nō gignitur. Jn estate vo p̄ter siccitatem et subtilitatem aeris nō fit aggregatio vaporis in nubibus. sed in autumno et in vere ē aer mobilis et nimbosus. et ideo tūc sepe fulgurat Jtē ca. lij. di. idem fulminum plura genera traduntur. nam que ficca veniunt non adurunt sed dissipant. que humida non vrunt sed infuscant. tertiū est q̄ clarum vocant q̄ mire est nature. nam vinum exhaurit in vitijs intactis vasis. aurum et argentum liquat sacculi non combustis. Quid autem sit chorusca*tio et vnde p̄uenit. diuersi diuersimode tradiderunt. Dicit enī empedocles q̄ chorusca*tio est ignis occultatus i nubibus ex radijs solis. Et hoc dicit Aresto. esse falsum q̄ si hoc esset ex omni nube cho

ruscatio accideret. qz in omni nube ra
dij solares occultantur. Anaxagoras au
tem dixit q; cbruscatio est ex aere vesce
dente in nubem vel ad nubem. et se in ea
occultante cuius apparitio est cbrusca
tio et quãdo ille ignis extinguitur i nu
bibus aquosis stridor illius extinctiõis
vocatur tonitruũ. Alij dixerunt cbru
scatiõem causari ex ventis calidis et sic
cis in nubibus compsis quibus inflam
mantur z adurunt. ignis in eis ingredi
ens est cbruscatio cuius splendor pr9
puenit ad visum q; sonitus ad auditum
Alij dixerunt cbruscatiõem non fieri p
ignem sed p aque splendentis imagina
tionem que p stellarum ve nocte lucen
tium illustratiõem in nubibus videtur
Sed dicit Alexst. q; iste sermo error ẽ. qz
cbruscatio ve die videtur sub radijs so
lis. sicut videtur ve nocte. sm Alexst. aũt
vapor aggregatus in nubibus eor velxe
menti collisione attrit' ignitur z fit ma
teria cbruscationis. et qz habet aliquas
ptes terrestres earũ grauitate mouet i
ferius. et qz illa cbruscatio est velxemen
tus subtilitatis et nõ velxementis inflam
mationis z adustionis ideo apparet al
ba. et tõ corpa. q; pungit non inficit nec
corrumpit. Ducitq; Alexst. li. ij. methe.
Cbruscationis itaq; motus subit' est
et improuisus. subito eni apparet ab ori
ente in occidente. subito est ostensinus
z subito sui occultatiuus. De matrice
enim sua vt dicit Gregor. in ictu oculi
exit. z in se subito reuertens suam origi
nem nõ relinquit. Et sua subita appa
ritione aspectus intuentiũ est repcussi
uus. timoris incussiuus p totum orbem
sm apparentiam z opinionem z iudici
um visus sui est diffusiuus. futuri toni
trui pambulus. et sui aduentus annũci
atiuus. Si pluuiam habuerit cõcomi
tantem vtilis est et pficuus Si vo plu
uia caruerit tenellis floribus fructib
est nociuus. vt dicit Beda.

Capitulum.XVI.

De aura.

Aura est aer leuiter motus z agi
tatus estuantibus refrigerium
algentibus plens calorem. que q; to est
purior tanto delectabilior et sanior ẽ. q;
si fuerit pata z debitas qualitates tem
poris non exierit maxime vite hominis
est cõgrua z sanitatis cõseruatiua. si ve
ro cõtrario modo se habuerit maxime ẽ
nociua. qz pestilentie z corruptionis nõ
modice est inductiua. Est aũt pestilẽtia
aeris corruptio ex siccitatis z pluuiarũ
distrempantia ex meritis hominũ cõtin
gẽs vt dicit Isi. Et dicit pestilentia q; si pastu
lẽtia. qz totã naturã bois pambulat et
depascit. nam corruptis aquis z pluuijs
in aere quibus spirando et edẽdo pasci
mur statim corrumpimur z diuersis passi
onibus necessario lacessimur. vt; supra
in eodem libro. vbi de proprietatibus ae
ris dictum est. sed hec dicta iã sufficiant

Incipit liber.XIII de auibus in generali et speciali.

Expedito tractatu de proprie
tatibus aeris et eor que
in aere generantur. restat
dicere aliqua que ptinẽt
ad eius decentiam z ornatum vt in ipis sicut in ceteris creaturis
dei magnalia ectollant. Ad ornatum au
tem aeris ptinẽt aues z volatilia. vt di
cit Beda. Et iõ aliqua pauca admirãte
christi clemẽtia sunt de his huic opuscu
lo insereuda. non quidem de oibus sz so
lum de auibus z volatilibus de quib' spe
cialiter fit mentio in textu biblie vel in
glosa. Et primo dicendũ est in generali
deinde in speciali. et hoc p ordinẽ alpha
beti. Aues itaq; q; si deuie. i. sine via sunt
dicte vt dicit Isi. eo q; ipar vie nõ sunt i
aere determinate et distincte. aues enim
motu z agitatione alar diuidunt aerem
et incidunt. sed statim post volatũ aere
se claudente nullum signũ sui transitus
de relinquũt. Dicũtur autem volucres
qz volitant alis. vt dicit Isi. Propterq; z ali
tes q; si alates. i. alis se leuantes a pluri
bus nosantur. sine eni alis nõ volitãt. si
ne quarũ bñficio de terris in aera se nõ
leuant. Vel ideo auis dicit' ales ab alen

ꝺ. qz ab illo qui paſcit volatilia celi et
dat eſcam omni carni alitur. i. nutrit. vt
dicit Jſi. Attenduntur etiam aliꝰ cõditi
ones ⁊ ꝓprietates penes multa. qz penes
eaꝝ ſubãm ⁊ cõplexionem. nã ex duob⁹
elementis inter ſumme graue ⁊ ſume le
ue inter medijs auium ſubſtantia ẽ crea
ta. nam in eaꝝ ꝯpoſitione aer ⁊ aq̃ potiſ
ſime dominant. et iõ qz min⁹ habẽt ter
reſtreitatis ⁊ pl⁹ aeree leuitatis q̃z greſ
ſibilia vel natatilia. leuitate ſue nature
habent ferri ſup aera vt di. Jſi. aer enĩ
incluſus inter pennaꝝ cõcauitates aues
leuigat et vt leuiter feratur ſurſum ip
ſam diſponit ⁊ habilitat ⁊ adiuuat. Un
de q̃to volucres plus habent pennoſita
tis ⁊ minus carnis tanto facilius ſe ſur
ſum leuant. vt patet in auibus prede q̃
exonerate a mole carnis altiſſimi ſũt vo
latus ⁊ valde acuti viſus ⁊ magne aſoſi
tatis. vt dicit Ariſt. li. vij. Jtem cõſide
ratur volucris cõditio penes generatõez
Habent enĩ ſibi inſitaz a natura ſemina
lem rõem. cuius virtute mouẽtur natu
raliter ad ſui generis multiplicationez.
et ſue ſpeciei ꝓ generationis actum ſiue
ordinem cõſeruatõem vt di. ab Ariſto.
li. vi. Oẽs enĩ inquit aues cũ pullificãt
faciunt ouaq̃ uis in omnibus non poſ
ſit videri ꝓpter paucitatem. Eſt autẽ pri
cipium generationis pulli ſicut dicit ibi
dem ab albugine et a bus eius a vitello
et poſt dies decem generatio pulli com
plebitur ſm oẽs ſui ptes. ita q̃ erũt par
tes diſtincte et manifeſte ⁊ habet tũc ca
put toto corpe maꝰ. ⁊ ſi tunc frangeret
oui teſta inueniretur caput inclinatum
ſupra crus dextrum ⁊ eius ale expanſe
ſup caput. Completa autem generatõe
et ſingulorꝝ membrorꝝ pfecta lunamẽta
tione rumpitur teſta aliq̃n in die. xviij
vel vicesima. vt patet in gallinis ⁊ ex
eunt pulli iam completi ⁊ vnificati et
aliquãdo gemelli. ſz inter gemellos vnꝰ
erit maior ⁊ alter minor. ⁊ multotiẽs m̃ō
ſtruoſior ſicut dicit idem ibidem. li. vi.
Inter oſa autem animantia in genera
tionis ordine volucres ſequũtur natu
re maximam honeſtatem. Nam ſm ord
dinem nature mares feminas cum ſoli
citudine querunt. inuentas diligunt ꝓ
ipſis pugnant ⁊ periculo ſe exponũt ſolũ
modo eis quaſi coniugalis amoris fede
re ſe coniungunt. ⁊ fetus ab ipſis procrea
tos ſolũmodo nutriunt atq̃ paſcunt. vn
de naturaliter inter ſexum ⁊ ſexum ꝙ di
dicant ⁊ diſcernũt exceptis paucis i quĩ
bus degenerat natura vt ponit Ariſto.
exemplum de pdictibus que obliuiſcunt
ſexum. vnde dicit q̃ maſculus ſurgit in
maſculum. et femina in feminaz ⁊ ex ta
li coitu non fiunt oua pullificatiua. imo
fiunt ſicut oua ventri ⁊ ſentitur etiam ex
tali coitu malus fetor. Jdem dicit de co
lũmba maſculo quãdo inquit ſenex non
poteſt coire. ſed ſolum deoſculat ⁊ ſaltat
ſupra maſculum. et hoc facit qz deoſcula
tur rẽ. Obſeruant aũt aues in generã
do tempis cõgruitatem. nam vernali tẽ
pore quãdo inſtat tempus generatõnis
aues vociferant. mares feminis ſe aſſo
ciant nutibꝰ ⁊ vocibus ad amorem mu
tuum ſe inuitant nidificant ouant pulli
ficant pullos generatos nutriunt ⁊ edu
cant. ſed completo generatiõis officio
a cantu ceſſant ⁊ ab inuicem ſe ſeparant
et vſq̃ ad iteratum generationis tempꝰ
inuicem nõ appropinquant. Jtem atten
dunt aues quo ad habitatõem. ſunt enĩ
quedam volatilia que humanam viden
tur diligere frequentiaz. ⁊ habitatõez ſi
cut galli anſeres galline columbe cico
nie ⁊ yrundines. quedã vo oĩno fugiunt
timent ⁊ abhorrent hominũ cõuerſatio
nem ſicut aues ſilueſtres montuoſe flu
uiales ſeu paluſtres. qz ſm varias geniũ
cõplexiones varia queruut habitacula
et diuerſas ſibi vendicãt manſiones. nã
que nature ſunt magis frigide et humi
de paludes ⁊ fluuios frequẽtant ꝓpter ci
ctus acquiſitiõem nidificatõem. pullifi
catiõem ⁊ fetuum educatiõem. vt auce
merguli anates ⁊ cigni in quib⁹ ingenia
ta eſt natura. vt dicit Ariſt. vt pedes ha
berent latos clauſos ⁊ indiuiſos ꝓpter na
tandi neceſſitatem. vt ſcz pedum latitu
dine aquas ꝓpenſius pulſent. ⁊ ſic pulſis
retro aquis quaſi remigando in anteri⁹
fortius ſe extendant. Caudas etiam ha
bent breues ne in natando caude made

facte pondere impedimētū sentiant. Rostra autem habent lata vt gramina ⁊ radices carpant aptius ⁊ incidāt. colla lōga vt facilius victum de pfūdo attrahāt et acquirant. volatilia vero que calidioris ⁊ ficciorīs nature sunt montuosa ⁊ rupium cacumina inhabitant et frequentant. vt omnes aues p̄de que de p̄da sūt viuentes. sicut sunt aquile ⁊ falcones ac capitres ⁊ cōsiles. quibus dedit natura. vt dicit Ārest. vngues curuos et pedes fortes ⁊ neruosos ⁊ rostrum curuum et acutum. vt fortius predam retineant et carnem facilius lament. Habent autez hmōi aues modicum carnis ⁊ multū plume ⁊ sunt magne anie ⁊ tatis. vt sic sint motus velocioris ⁊ volatus fortioris vt dicit Ārest. Caudam insup habent subtilem tenuem ⁊ longam qua' in volādo se regunt sicut gubernaculuz regit nauē Omnes tales aues scōm Ārest. in li. ij. solicitudinem diligunt et cuz aliquo socio habitare non possunt. imo pullos p̄prios a se abijciunt. et statim quādo possunt volare rostro eos pcutientes a nido exire compellunt. ⁊ in suo consortio vinere nō pmittūt. vt dicit Ārest. De ⁊ alie aues p̄de recipiunt in p̄dando diuersificationem. quedam capiunt p̄dam in aere volando ⁊ nunq̄ aliquam p̄dam iuadunt sup terram. quedam vero econuerso in terra aues capiunt. sed in aere nunq̄ ledunt. Unde mansuete volucres vt columbe istarum auium differentiam recognoscunt. et ideo q̄n p̄dones aeq̄ vidēt ad terram fugiunt. quādo vero p̄dones terre cōspicūt in aera subito se extollūt et que in terra erant in periculo eleuate a terra in aera tute fiunt. vt dicit idem. Item sunt quedam aues nemorose q̄ siluas frequentant et venas arbor̄ inhabitant summitates. et he quedam sunt certe maioris māsuetudinis. sic sunt oēs modulātes et estiuo tempe dulcissimis vocibus in siluis ⁊ arbor̄ibus resonātes sicut sunt merule ⁊ philomene et huiusmodi que tempore amoris maxime cantant in rubis ⁊ fruticetis nidificant sup ouaq̄ solicite cubant. pullos suos diligūt et educant. Sunt et alia quedam volatilia que campestria precipue frequentāt et victum de terre fructibus acquirūt cōtinue et manducant quales sunt grues et anseres tam domestice q̄z siluestres ⁊ huiusmodi aues simul viuere tam i terra q̄z in aere diligunt turmatim incedūt speciem suam diligunt. regem sibi faciunt et ei obediunt ordinate volant. ⁊ q̄n doq̄z inter se vehementissime pugnant ⁊ rostris se dilacerant et deplumant. sed post pugnam quasi reconciliati simul' volant. et societatem pristinam non dedinant. tempestatem futuram p̄cognoscunt. et cum vident eam imminere vociferant atq̄ clamant vigilias ordinant et in vigilando vices mutant. Hec omnia continentur in exameron Basilij et etiam Ambro. similiter et in Arestote. Superaddit etiam Ārest. et dicit vigil lapillum inter pedes tenet vt si forte ipsum irrepserit somnus. casu lapidis excitetur. et siqua societatem perdit altissime ascendit ⁊ vociferando socios suos querit et quoscq̄z inuenerit ad pascua vicinescendit. dicit enim q̄ rex huiusmodi auium semper primo se deponit et primo de terra se erigit. caput etiaz pre ceteris frequentius eleuat et circunspicit. sed si quemq̄z viderit venientem vociferat et excitat alias ac premit. Item sunt confiderande quarundam auium proprietates scōm variam cibatiōem. sunt enim que non cibantur nisi carne vel sanguine sicut omnes aues prede que sunt curui rostri et acuti vnguis que comedūt omnia animalia que possunt venari. sed nō venantur neq̄z comedūt aues sui generis sicut faciūt pisces. vt dicit Ārest. li. viij. et tales aues nunq̄z portant aquaz vt dicit ibidez. Alia vero sunt volatilia que solis vtūtur seminibus et fructibus ac herbis terre nascentibus vt columbe. turtures et anseres tam siluestres q̄z domestice. Alia vero sunt volatilium genera que vescūtur. nūc carnibus nūc fructibus indifferenter. sicut omnes aues corui communis generis. sic monedule cornices corui ⁊ pice de q̄b' di. Are. et etiā Basi.

pascunt aues cozuini generis pullos su os in iuuentute ⁊ iuuenes pascunt parē tes in sua senectute. qñ etiam debilitan ⁊ tur iuniozes in suis humeris eleuant et deferunt seniozes, vt dicit idem. Et ī oi bus hmōi volucribus naturalis pietas cōmendatur. vt homo pietatis obsequi u m denegare pentibus erubescat qō ab auibus impendi sibiinuicem nō ignorat vt dicit Ambro. Item ſm variam mē brop dispositiōem cōsideranf aliq auiuz ꝓprietates. qz sic dicit Aresto. lib. xiij. Omnes aues in hoc cōueniunt q omēs habent rostrum qō in alijs aialibus non inuenif. sed in dispositiōe est differentia qz quedam habent rostrum breue et la tum quarum vita quieta est et māsueta quia hmōi rostrum est aptum ad sumen dum cibum de vicino. quedam vo habēt rostrum longum ⁊ acutum sicut ⁊ longū collum qz acquirunt cibum de ꝓfundo. q dam curuū ⁊ acutum. qz talis figura ne cessaria est ad comedēdum ⁊ dilacera dum carnem crudam. Hoc autem ha bet ꝓpium omnis auis. qz bipes est sicut homo. ⁊ ī pduz ⁊ crurium dispositiōe ma xima differentia inuenitur. qz pedes a ium vncoꝝ vnguium sunt fortes ⁊ acu tiquia cōuenientes sunt ꝑdationi vena tioni. pedes autem fluuialiū sunt clausi ⁊ indusi et lati. quia cōueniūt natatio ni. ⁊ omnes aues longoꝝ pedum ⁊ crurī um habent collum longum ⁊ volant ex tenso collo. et si collum fuerit gracile et debile declinant ipm in volando. et ē ge nerale q omne volatile habēs breue col lum breuia habet crura ⁊ ecōuerso. Dē autem volatile habet ymbilicum quādo nascitur. sed cum crescat auis later ym blicus ⁊ omnino nō apparet qm cōtinu atur cum intestino p interiozem venam Item cōsiderari possunt quo ad citā vel tardam pullificatiōm. quedam enī mul totiens pullificant vt coluba que decies ouat in anno. quedam vero multū ouant vt gallina. et quedam multotiēs vt co lūbe. galline autem multum ouantes ci to moriūtur. vt di. Aresto. li. v. Aues au tem curuioꝝ vnguiū que carnē comedūt raro ouant. qz nō nisi in anno semel pre ter yrundines qne sole inter comedētes carnes pullificant bis. Infirmant autē aues quando cubant sup oua sua. vt pa tet in gallina et in aquila. de qua dicit li. vi. q aquila tunc valde grauatur et al besc unt ale eius ⁊ elevantur vngues ei⁹ ⁊ debilitantur. Sunt et multe alie ꝓpri etates auium quas psequi esset longum hoc solum attendere oportet q aues iter cetera animantia generaliter sunt sub stātie puriozis leuiozis ⁊ nobiliozis mo tus fozciozis. visus acutiozis carnis di gestibiliozis sapidiozis cōuertibiliozis et saniozis. in nidificando ⁊ pullos edu cando solertie ampliozis. Hec autem in generali dicta nunc sufficiant.

Capitulum. i.

De aquila.

In dicendum est. et primo de aqui la que velut regia inter volucres obtinet principatum. Inter omnes aui um diuersarum species aquila est maxi me liberalis. vt dicit Plinius. Nam pre dam quam arripit nisi nimia fame arce atur sola nō comedit, immo auibus eaz sequentibus quasi communem exponit sua tamen recepta primitus portione et ideo semp aquilam alie aues solent ise qui sperantes q de ipius preda eis delb at aliqua portio impartiri. sed quando preda prius capta sibi non sufficit tan q rex de republica viuens auem sibi p rimiozem rapit et in medio ponit illam Duos lapides pciosos nomie ethrodos quorum vnus est masculinus. alius vero femininus in nido reponit. sine quibus vt dicitur parere nequit. Gemmam que dicitur achates reponit in nido vt pul los suos custodiant a morsu reptiliū ve nenoso. vt dicit idem Plinius. Est au tem aquila ab acumine oculoꝝ dicta vt dicit Isido. tanti enim et tam limpi di dicitur visus esse vt cum in aere sup maria immobili penna deferatur vt p ni mia eleuatione a terra vix humanis pa teat obtutib. de tāta sublimitate piscu los viderit i mari natare ad istar lapidi

vescendens piscem rapit. et sic captaz ꝑ
dam ad litus trahit. Est autem auis na
turaliter calida et sicca. ꝑde auida et su/
pza aliaꝝ auium vires fortis ꝛ animo/
sa. cuius fortitudo maxime vigeꝛ alis.
pedibus et in rostro. qꝛ alas habet valde
nervosas et paz carnosas ꝛ ideo in vola
lando patiens est laboris qꝛ respectu ma
gnitudinis sui corpis paꝛũ habet carno
sitatis ꝛ multũ nervositatis. ꝓpter qđ̃ mꝫ
tum habet fortitudinis ꝛ virtutis ꝛ mꝫtũ
etiam habet pennositatis. ꝓpter qđ̃ etiaz
plurimũ cõtinet leuitatis. Inter omẽs
aũt volucres maxie viget in aquila vis
visiua. spũm enĩ habet visibilem tempe/
ratissimũ et in actu videndi acutissimum
solem enĩ irreuerberatis oculis in suero
te circũferentia intuet. ꝛ tñ visus sui aci
es nõ obtundit nec claritate solaris lu
minis disgregat. vt dicit Ambro. Dic̃
etiam ambro. sicut et Alrest. li. xx. q̃ que
dam spẽs aquile quã vocat almachoz ẽ
acuti visus valde. ꝛ pullos suos vngue
suspẽsos radijs solis obijcit ꝛ solẽ aspice
re cõpellit ꝛ hoc añq̃ habeant alas cõple
tas ꝛ ad hoc eos pcutit ꝛ vertit ad aspectũ
solis. ꝛ si oculus alicuius lacrimet ipsuz
tanq̃ degenerem vel interficit vel abijcit
a nido vel cõtemnit. si aũt directa acie so
lis radiũ viderit ipm tanq̃ sibi in natu
ra filem diligit atq̃ nutrit. cuius aũt ira
irreuerberata solis acie claritatẽ vide/
at. visum tñ ad ꝑde aspectũ dirigit ꝛ in/
dinat. vt di. Greg. et Alrest. li. xij. Alues
inquit vncoz vnguiũ indigent necessa/
rio acuto visu. quoniã videt cibũ suuz a
loco remoto valde. ꝛ ꝓpter hoc leuat se a
quila plus q̃ alia volatilia. hic etiã i al
tissimis rupibus nidificat vbi loci sub/
limitate ab oĩmodo cursu aduersario se
tutificat et defendit. vbi fm greg. in al/
tissimis tuta residet ꝛ tñ pastus gratia i
fima ista videt. ad altissima se eleuat et
ascendit. ꝛ tñ viso cadauere vel ꝑda quã
desiderat subito ima petit. Est insup aq̃
la auis difficulter cubans pullificas et
pullos suos nutriens. dicit Alrest. li. vi.
q̃ aquila ad plus ponit tria oua. sed ter/
tiũ pijcit a nido qm̃ graviter incubat su
per ea. et subdit. qꝛ illo tempe debilitaꝫ
in tantum q̃ non potest leuare vel capi pul
los auium aliaꝝ. qꝛ tũc incuruantur vn/
gues sui et alitescũt ale sue ꝛ tunc nimis
grauat in dando cibũ pullis suis. ꝛ si cõ
tingit aquilã hẽre tres pullos. ejicit vnũ
de nido suo. ꝓpter difficultatẽ nutriendi.
sed auis lzymi q̃ arabice dr cebar nutrit
pullos suos casualiter ab aquila sic reie
ctos vt dicit idem. Item idem dicit q̃ a
quilaz diuerse sunt spẽs ꝛ diuersimode
cibant ꝛ nutriunt pullos suos. Haz que
albas habent caudas in eaz cibatiõe pl/
laborant. que vo habent nigras minus i
hmõi negocio se fatigant. pullos aũt su
os ad volandum iam adultos ꝛ de nido
ejicientes paulatim puocant ad volan/
dum ꝛ facũt eos esurire vt audius eas
sequant in aere. ꝓpter pastum ꝛ fortitã si
pigritauerint ad ereũdum pcutiũt eos
cũ rostro et subtrahũt eis cibũ. vt sic co/
gant eos ad ereũdũ. ꝛ postq̃ fuerint cõ/
pleti in fortitudine et in pennis fugant
eos a se. et nõ sunt plus sollicite sup eos
ꝓter q̃ndaz spẽm aquile quã aliꝫ vocat
achat que cogitat de pullis suis magno
tempe. et qñ volant pulli volant cũ eis
et dant eis ad comedẽdum. ꝛ q̃dq̃ voli/
tat sup illos curam illoz agens. ꝓpata ad
resistendũ aliis auibus. si forte cõuene/
rint ad nocẽdũ pullis suis in aliquo seu
ledendũ. Hec ofa tangit Alrest. in li. xi.
De aquilis vero dicit vt tangit greg. su/
per Job. q̃ quãdo eius pulliculi recẽter
nati ad capiendũ grossiorem cibum ꝛ di
gerendũ sunt innalidi sanguinem et liq̃
diorem humorem ꝑde sue in os suum at
trahit ꝛ sugit et attractatum sanguinez
in ora pulliculoz vomit et ita reficit eos
cibo leniori quousq̃ inualescãt ad sumẽ
dum cibũ fortiorẽ. Ad hec dicit Aug. et
Plinius q̃ aquila in senectute patit cali
ginem in oculis ꝛ graviedinẽ in alis suis
contra qđ̃ incõmodum instruitur a na/
tura vt fontem aque scaturiẽtis querat
vnde ascendit q̃tum potest ꝑ aeradõe
et calore solis ꝛ labore volatus fortiꝰ in
calescat. vnde tunc et calore poris aperẽ
et pennis relaxatis subito descendens i
fontez ruit. ibiq̃ mutatis plumis ꝛ pur
gata caligine in oculis vires recipit re

sumit. Sup ps etiam dicit idem q̄ cū senuerit ita induraf ⁊ inaruaf eius ro/ strum. vt vix possit sumere cibum suum. et cōtra hoc incōmodū inuenit remedi/ um. qz petram sibi q̄rit cōtra q̄ fortē ro/ strū partit et allidit. et sic ꝓponit onus rostri et cibū capiēs resumptis viribus iuuenescat. Et sicut dicē plinius aquila sedendo sup rupem vel arborem ad solis claritatem oculoꝝ aciem dirigit vel post p̄dam hinc inde circūspicit. vel vngues suos inspicere non desistit. fel huius est multū medicinale. qz positū in collirijs visum acuit ⁊ subuenit caligini ⁊ alijs in cōmodis. vt di. dyas. et etiā constan. Ha/ bet aūt aliquas p̄prietates minus lauda/ biles. est enī auis excedens in calore et siccitate. et tō est aiosa ⁊ iracunda. quia ira fortis non est nisi in corpib⁹ magne siccitatis. vt di. Arest. li. xvi. ⁊ aub⁹ ino/ centibus ē aquila inimica ⁊ infesta. vn/ guibus enī rapit. ⁊ rostro partit caput a/ uis. vocem habet rebantem ⁊ generali/ ter oēs aues terrificantem. In aspectu enī aquile ⁊ auditu. terrent oēs aues al/ terius speciei etiam aues p̄de. vñ dicit plinius q̄ herodius et cōsiles aues idie q̄n audiunt aquilā viz p̄dam et hoc for/ san accidit extimore. Aquilam enī in ae/ re tantū rapientez timent gen. raliter om/ nes aues minus aūt illam que rapit in terra. minime autez illam que rapit in aqua. qz illā nō timent nisi volucres q̄z victus et que statio est in aqua tantum talis aūt aquila multū degenerat a no/ bilitate aliarū aquilaꝝ que in aere vel in terra rapiūt p̄dam suam. timet enī vul/ turem. vñ di. Arist. li. ix. q̄ amachel ma/ net iuxta mare ⁊ magnos lacꝰ et cibatur ex auibus ꝓpe mare q̄n ascendunt ab a/ qua. Et si viderit vulturem venientem timebit vñ fugit ad aquā. sed vultur q̄ ē acutivisus semp volat circa locū illū. et si exierit auis de aqua in aerem vel i ter/ ram statim rapit eam vultur. si vero diu fuerit in aqua suffocaf. Habet aūt aqui/ la vnū pedē clausum ad modū pedis an/ seris cu quo se regit in aqua q̄n solet de/ scēdere ꝓpter p̄dam. alū vo pedē habz diuisum cū acutissimis vngubus cū q̄ bus p̄dam rapit. Habet aūt penna aqui/ la quandam latentem corrosiuā vtu/ tem. vt dicit plinius. Dicit enī q̄ pēna aquile posita inter aliarū auiū plumas. corrumpit ⁊ corrodit eas. sicut corde fē/ de intestinis lupoꝝ in vigella vel in cuba/ ra posite cū cordis factis de intestinis o/ uium eas destruunt et corrūpūt vt dicat idē Aquila societatem nō diligit immo fugit. vt dicit Arest. li. i. Aues que hūt uncos vngues nō est possibile q̄ sint cū aliquibus socioꝝ suoꝝ cē. Item vngues habet ꝓ mucronibus. et tō q̄n sedet sup lapidem retrahit eos et quasi claudit i/ tra carnem ne os allidat vel cōterat con/ tra petram. vt di. Arist. li. viij. Non insi/ det auis hīs uncos vngues sup arbores vel lapides. qz natura vngulū eius est ꝓ/ tra ictas duas res cē. Item impia ē con/ tra filios suos q̄n eoꝝ visus claudit con/ tra solem. q̄n eos reputat alienos. Item vt ad p̄dam aliarum auiū instruat eos ⁊ compellat. rostro eos percutit et vulne/ rat. vt dicit plinius.

Capitulum. xx

De accipitre.

Accipiter est auis regia que pl⁹ animo q̄ vngulis est armata et quodā in q̄titate corporis na/ tura denegat. hoc ei in virtute et auda/ cia animi recompensat. vt dicit Isido. Est enī auis vt dicit Isido. aliis auib⁹ capiendis auida a quarum arrepcōe ac/ cipiter. i. raptor est vocata Dicit etiam Basilius in exameron q̄ accipitres cir/ ca suos pullos sunt crudeles. quia cū sint habiles ad volandum cibos eis subtra/ hunt. et percutiendo ad modum aqui/ larū de nidis exire cōpellunt ⁊ cogunt. qz eos audere vocent. et ad p̄dam excitant ne adulti effecti depascant ocio et magis cibū querere q̄ vigorem animi consue/ scūt. vt dicat Beda et Ambro. Sūt enī quidā accipitres p̄dones aeris tm̄. qui/ dam vo terre tm̄ sicut et aquile. vt dicat Arest. li. vi. Primi aues tantum volan/ tes rapiūt. secundi vero sedētes in terra p̄cutiūt et iuadūt. ⁊ inter hos colūba di/ scernit sic de alīa dicm ē. Est igit accipi/

auis calida ⁊ sicca mole carnis ꝺ paupa
ta. pēnaꝝ plumarūq; varietate ꝛecozata
structioni i pēnaꝝ ꝛecoze silūa ē. sed in
agilitate et animi magnanimitate oīno
impar est Summa enī celeritate nunc
in aere se leuat ⁊ ascendit in tantum ꝙ
ab hominū aspectib⁹ se subtrahit. nunc
subito inferius in predam ruit. Pectus
vero accipitris ē acutissimū. modica tñ
carne est munitū. Añ di. Aresti. li. xiij.
Quanto pectus eius magis est acutuz.
tanto melioris est volatus. quoniā si ha
beret pectus multū latum moueret mul
tum aeris et esset grauis motus. Carno
sum autem nō est. qz acutum est ⁊ debile
esset si haberet cooptozium ex multa car
ne sicut dicit ibidem. Maxima itaq; ē
eius fortitudo in pectoze et in vnguib⁹
et in rostro quo statim petit cerebrū pre
de sue. Eius fel medicinale est et vtilis
in oculoꝝ collirijs admiscet. visum enim
acuit et oculoꝝ albugines ꝛestruit et cō
sumit. similiter et fimus eius. Habz au
tem hoc ꝓprium accipiter. vt di. Brego.
ꝙ in senectute quādo sentit se pennaruz
pondere ꝑgrauari expandit alas suas cō
tra solis radios flante austro. et sic ex re
pentina aura ⁊ caloze resoluente aperiū
tur pozi quibus aptis excutit alas et sic
veteres penne exluūt ⁊ noue crescunt. ⁊
sic nouitas pennarū ipm efficit ad volā
dum aptioꝛez. Duo enī sunt genera ac
cipitrū. quidā ei est domesticus et quidā
siluestris. qui domestic⁹ est siluestres ra
pit aues et raptas eas dño suo ꝛeliq
quit. siluestris vo dōesticas rapit aues
Indignantis enī nature est accipiter.
vñ si ꝑdam quā impetit ⁊ sequit casu a ꝙ
liquo non arripit. vix illa die ad manuz
domini sui redit. Oportz autē vt accipi
trū dieta sit ordinata sz nec nimis tenu
is. nec nimis lauta. exabūdanti enīz ci
bo impinguant. et tūc in solescūt aut pi
gresciit. et ad rectatoziū redire ꝛedignā
tur. Si vo fuerit nimis paucus ꝛeficit
accipiter viribus ⁊ efficit impotens ad
ꝑdandū. Solent etiam oculi taliū auiū
caliari claudi siue tegi ne nimis de mā
gestātis se efferant auibus visis ad q̄z
raptū anhelant ⁊ aspirant. Et iō q̄busꝺ
dam laqueolis illoꝝ pedes illaqueant
ne libere ad quālibet auiculam efferant
gestatur in sinistra vt de dextra aliq̄d re
cipiat vnde reficiatur. Seruant autem
accipitres domestici vel domiti in muta
toziis vt a pennis veteꝝ et induratis
exonerent. ⁊ sic in iuuentute ⁊ ꝛecoze re
nouent. dat aūt eis cibus de aliqua car
ne aliquātulū venenosa et sic facili⁹ mu
tent. Accipitres vo maxime ledit fum⁹
vt dicit Beda. et iō eoꝝ mutatoria a lo
cis fumosis debēt ee remota ne eoꝝ coꝛ
poza ex fumi amaritudine ledātur. et ne
plume ipoꝝ ex nigredine fumi inficiant
carnibus recentibus et sanguinolentis
reficiant. ⁊ solent eis dari coꝛda auium
que predantur. q̄diu viuunt ⁊ potentes
sunt ad ꝑdandu a suis dominis diligūt
in manibus gestantur. sup pticas repo
nunt. in pectoze ⁊ in cauda manibus re
planant. cū diligentia nutriūtur. sed q̄n
moziunt ab omnibus inutiles reputan
tur. nō enim comedūtur. sed potius sup
sterquilinū p̄icuntur.

Capitulum. III.

De alieto.

Alietus ſm glosā Deutero. xiij
a idem est qđ falco. auis scz prede
auida et multum animosa. In
uadit enī aues longe se maiozes eas pe
dibus et pectoze petiens et inuadens
Scōm aliquos vero alietus est auis par
uula capiens alias minutas aues vt di
cit autoꝝ auroze. Obtinet exiguas alie
tus coꝛpoze vires. Sunt ⁊ aues minime
ꝑda cibusq; suus. Exprimit hic aliquē
qui solos ꝛerat egenos. Et ſm hoc videt
ꝙ alietus idem sit ꝙ nisus paruus q̄ gal
lice ꝺr muschet vel ipe nisus.

Capitulum. IIII

De apibus.

Apes ſm Jsidoꝝ sunt dicte eo ꝙ
a sine ꝑdibus nascantur. vel ex eo
ꝙ ꝑdibus alligent se inuicez et
cōnectant. De ſm Jsido. solertes sunt i
gignēdi mellis officio assignatas et sibi
ꝓprias incolūt sedes nō vēdicātes sibi
alieas domicilia sua ienarrabili arte ꝓꝓ

nunt et ex varijs floribus mirabilē artificio fauum condunt. textisq; ceris plenimia castra replent. exercitū et reges habent et bella mouent. fumū fugiūt ⁊ ventuz et bella. tumultu exasperantur. Has plerisq; expti sunt ⁊ boum cadauerib⁹ nasci pro his creandis vitulor⁹ occisor⁹ carnib⁹ vlerant. vt ex putrefcō cruore vermes p̄creent et postea receptis alis apes efficiant. sicut scrabrones ⁊ equor⁹ carnib⁹ generant. vt di. Isi. sm autem Ambro. in exame. mirabiles sunt apum ꝓprietates et insignes et nobiles. Nam apes cōem habent solwlem. vnam incolunt mansionē vnius p̄te claudūtur limine. cōis est labor omnib⁹. communis cibus. cōmunis opatio. communis vsus. cōmunis fructus. cōis est omnibus volatus. cōis est oibus generatō Integritas quoq; corpis virginalis oibus est cōmunis sicut et ptus qm̄ nullo cōcubitu miscent. nec libidine resoluuntur. nec ptus quatiūtur wloribus et tamen maximū filior⁹ examen cōstituunt nam cū alie volucres vix in anno singulos edant fetus apes gemios creāt ⁊ duplicia ceteris fecūditate p̄ponderāt. Itē apes regem sibi creant. ipe sibi populos ordinant. ⁊ tm̄ licz posite sint sub rege. ipse tamē sunt liūere. et regē sibi substituunt et naturali affectu diligūt. et sūma defensione defendūt ⁊ p eo p̄te pulcruz putāt Regi suo tātā reuerentiā exhibēt vt nulle de suis domib⁹ exire audeāt nec ad aliquos p̄dire pastus nisi rex fuerit egressus ⁊ volatus sibi vendicauerit principatū. Eligunt aūt apes sibi in regē in magnitudine et specie magis insignem et qō in rege p̄cipuū est m̄ ansuetudine clariorē. nam et si habeat aculeū eo tamē nō vtit ad vindicandū. Naturaliter aūt apes tanto sunt leuiores quāto ceteris sunt maiores. sed et apes q̄ nō obtemperant regi. ꝓpria cōdēnatiōe se mulctāt vt aculei sui vulnere moriant. In apū vero examine nulla est ociosa. quedam enī certāt quasi in bello campestri cōtra alias apes. alie vigilant circa victū. alia futuras explorant ymbres et speculantur cōcursus. alie ceras ⁊ floribus fingūt. alie cellulas ꝑnunc rotundas nūc quadratas mira cōuexione ⁊ equalitate ꝓponūt et tm̄ inter tam diuersa opera nulla alienis laboribus insi diat. nulla raptu victum querit. sed ꝓprio volatu et labore inter herbas et flores que sibi sunt cōgrua recolligit et requirit. habent tm̄ apes spicula sua et inter mella fundūt venenum si ab aliquo fuerint lacessite. vitamq; suam ponūt ardore vindicte p̄ domicilio rum suor⁹ defensione. Apis itaq; et si infirma est robore. valida tm̄ est vigore sapientia et virtute cuius fructus est omnib⁹ suauis qui suauitate sua fauces obdulcat ⁊ vulnera curat ac interioribus vlceribus infundit medicamentū Ducitq; Ambro. Sunt et alie ꝓprietates quas tangit Arist. li. v. vbi ista interserunt dicit etiam inter cetera q̄ apum opatōes inter se sunt diuersimode. queda enī ad ducūt suis alueatibus quo indigent ad p̄parationē mellis ex floribus et frondibus arbor et herbarū ⁊ p̄cipue in quib⁹ est glutinositas. ⁊ illiniunt ex eo superficiem alueatis. ⁊ hoc faciunt ꝓpter nocentia alia. ⁊ si introitus alueatis fuerint nimis ampli. strictificabūt eos deinde cōgregant mel. et primo incipiūt facere domos in quibus habitāt reges. deinde alias domos in quibus habitant alie apes alueatia custodientes. et accipiūt ceram ex floribus ⁊ cōgregant ipam cū pedibus anterioribus. deinde mutant eā ad pedes medios. deinde ad coxas pedū posterior⁹. ⁊ post volant cum ipa. ⁊ tūc manifestatur ponderositas i ea Et cum volat apis non tangit flores diuersos nec dimittit vnum florem ⁊ vadit ad alium q̄diu ibi inuenit quod sibi necessarium est ⁊ vtile. sed colligit ex eo quo indiget et tunc redit onusta ad locum suū. Qualiter autem mel recolligant et q̄ sit mellis ꝓpria materia non possumus leuiter distinguere sensu Frequentāt autem liventer folia et flores olive et manēt super ipsam longo tempe ꝓpter spissitudinem foliorū. Quando autem rex earum nequit volare tunc ferunt ipsum turba apum. et si fuerit rector vnus mares erunt in vna p̄te et femine in alia. Si

vero fuerit mortuus mares erunt cū feminis in tumbus et femina rectoris est dupla ad alias ⁊ habet acutiorem aculeum q̄z masculus ⁊ multi de maribus cadunt aculeis ⁊ volunt quasi pungere cuz aculeo ⁊ nō possiunt. Rectores autem duorum sunt modor. vnus est niger et alius est rubeus. ⁊ hic melior est. ⁊ est apis bona pua rotunda in se tensa constricta in medio quasi cincta mediocriter villosa. et differunt apes in pastu. q̄ quedaz pascuntur floribus ortulanis ⁊ sunt diuerse ab illis que pascūtur in floribus montanis. Nam ille que pascunt in arboribus montanis minores sunt aliis ⁊ fortiores ⁊ plus patientis labozis. Item apes sedent sup aluearia ⁊ sugūt q̄d est sup fluū in fauis. et dicit q̄ si nō faceret hoc generaret et eis arancas mozerent apes. Q̄n autem modicū est de melle in domibus deserunt eas ⁊ pugnant cū illis q̄ volunt extrahere mel ⁊ ꝓpter hoc vident sedere sup foramina quasi parati ad resistendū. et pugnant breuiores cōtra longiores pugnatores fortiq̄n multuz comedūt de melle ⁊ laborant ejcere eas de alearibus que non mellificant nec laborant.

Item reges nō apparent extra alearia soli nisi magno stipatu apum ⁊ ipe in medio eaz est ⁊ exitus eius est ante exitum pullor apum tribus diebus. deinde exeunt apes pauce ⁊ volant circa alearia et diuidūt se p̄ cateruas ⁊ vadit cū quolibet rege caterua vna. et si ꝓtingat q̄ exeat vna pars apum ad alias tūc ille pauce residue vadūt ad alū regem ⁊ dimittunt suum primū regem. ⁊ vadūt ad regem possidentem plures. ⁊ si rex quē dimiserunt insequat eas interficiūt ipum. Item q̄n apes pungunt cito post moriūtur si totū infixerint et nō retraxerint aculeum suū. q̄z impossibile est totū aculeum exire nisi cum eo exeat intestinum. ¶ Rectores autem apum raro pungūt. et si aliqua apis moriatur in alueari extra hunt eam residue. q̄z hoc animal valde ē mundū plus q̄ alia animalia. et ꝓpter hoc ejciunt stercus suum in volando ⁊ nō in alueari suo q̄z fetidus odor grauat eas Similiter ventus vnde si fuerit fortis ventus custodes apum debent tegere orificium aluearis ne intret ventus ad eas q̄n autem aluearia efficiūtur aliquo casu fetida derelinquūt ea. ⁊ si ꝓtingat eas ibi morari ex fetore infirmant. quando etiam nimis quiescunt infirmantur et ejciunt ociosas ⁊ cōuenit eis in hyeme locus calidus ⁊ in estate locus frigidus et si homo dimiserit eis multū de melle nō multū post opabunt. ⁊ si modicum segnescent ad opandū mel. ꝓpter hoc debz custos dimittere de melle ꝑm multitudinem apum. ⁊ si defecerit eis mel ad comedendū debet eas pascere ficubus ⁊ aliis dulcibus ne moriant. Item q̄n contēdūt inuicem intra alearia signū est q̄ volūt discedere ab alueari ⁊ nō debet custos irrozare vinū dulce intra alearia. ⁊ tūc manebūt. Ducuscz Areſt. li. viij. siue. ix Item idem li. iij. apes nō faciūt strepitum nisi volando et extendendo ⁊ cōtrahendo alas suas p̄ aerem cadentem inter alas ⁊ corpus. Item posteriores pedes apum sunt maiores q̄z anteriores ꝓpter ambulatōem ⁊ vt cito eleuent a terra cū voluerint euolare. vt dicit idem li. xiij Item accidit apibus infirmitas que ab Areſt. li. viij. dicit cabizoim. alias Izaly roim. vel rabozoit. et puis vermiculis q̄ generantur in aluearibus ex corrupōe fauis ⁊ quando crescunt illi vermiculi faciunt texturam similem texture araneaū ⁊ dominant sup totum alueat. et idē putrescit mel ⁊ egrotant apes vel moriūtur Item idem li. xvi. Apes non generātur ex coitu neq̄z ex diuersis generibus coeuntibus neq̄z ex opibus p̄ coitum. In annis autem pluuialibus multiplicantur apes valde siue pulli apum. q̄ ꝓpter humiditatem multiplicantur superfluitates in corpibus. In annis autem tempate cōplexionis pulli apum diminuūt vt dicit idem. Item in dictis pticularibus dicit. Apes flores amigdalinos pascentes faciunt mel magis tempatum ⁊ magis saporosum minuscz acutum. Iz spiritualiū membroz marie mūdificatiuum. apes vo absintiū pascētes alias herbas amaras faciunt mel. sed munus dulce. ē tamen multum mūdificatiuū opilatio

nis splenis et epatis aptiuum ydropi/ cor iuuatiuum. et morsus rabidi canis curatiuum. Quere infra de melle in tra ctatu de liquoribus alias ppietates aplī in littera. Et in tractatu de animalibus sm phūm et Ēlucen.

Capitulum. V.

De bubone.

Bubo a sono vocis nomen habet. vt dicit Jsi. Est autem auis feralis onūstaq; plumis. sed grauis semper detenta pigricia. debilis est ad volādum. in sepulchris die et nocte versatur semp cōmorans in cauernis. vnde apud augures malum pōtendere fert. Nā in vrbe visa solitudinem pōtendere asserunt. vt dicit idem. De bubone dicit Ere Ro li. viij. Cū monedula inquit pugnat cū bubone qm debilis est visus bubo apud meridiem. Clarius nanq; videt de nocte cū de die. et ppter hoc capit monedula q ē auis corum generis bubonis ouа et comedit ea de die. et bubo comedit ouа monedule de nocte. quia bubo fortior est de nocte cū die. et monedula fortior est de die cū de nocte. et alie aues volant in circuitu bubonis et deplumant ipm. et ppter hoc aucupes cū eo deprehendunt alias aues pugna aūt istaq; auiū sicut et bestiarum non est nisi ppter cibū et mansionē cuius frequens vlulatus de nocte plagium est mortis sm anguriū cōiectura. bubo stercoribus et aliis immūdicijs pascit ab aliis volucribus hocodio habet. templa frequentat nocturno tēpore de oleo lampadū saturetur. in plumis tantū et in rostro aubus pdē similis esse videt. cū in animo sitate penitus est dissimilis et in virtute qm ab aubus impugnat in supinum se vertit et rostro cum pedibus se defendit. mures et serpentiones venat et comedit. de nocte euagatur et circūuolat de die vero in parietum rimulis se abscōdit

Capitulum. VI

De columba.

Columbe sunt dicte a colore collo eo q earum plume i collo colore multiplici sunt resperse. vdicit Jsi. Sunt autem columbe aues mā suete hominum frequentiam et consortium diligentes et in earū multiplicatiōe cōuersantes quas antiqui venereas nūcupabant eo q frequentent nidos et oculo amorem cōcipiant et veneri multum vacant. et ideo columba dicit quasi colens lumbos. vñ dicit Jsido. nam columbe omni tempe et faciunt pullos cū fuerit earū mansio calida. et fuerit earū cibus paratus. meliores autem faciunt pullos in autūno cū in vere vel in estate ppter copiam victus. vt dicit Jsi. De natura vero columbar. dicit Ere li. v columba auis est voluptuosa. vnde et se se osculant ante coitum et masculus semper non potest coire tamen non cessat osculari et femina multotiens saltat super feminam cum nō sit masculus. hoc facit cum osculatur et nō ejciunt semen. Ex tali autem coitu faciūt ouа aliquando non pullificātia sicut sunt ouа vētri. et omnes aues que similes sunt columbis ouant in vere bis vel ter et faciūt duo ouа sed nō ouant tertio nisi qñ corrumpitur scōm. Jtem idem dicit li. vi. Columbe inquit p maiori parte pullificant marē et feminam. et primus pullus est masculus et aliq̄n erit vnus pullus vno die et alius alio die. et masculus cubat de die ouа. et femina de nocte. et primū ouum cōplet se et fundit in. xx. diebus. et columba primo penetrat testam et post diuidit illam. et masculus et femina calefaciūt pullos in vno tempe. et femina est magis sollicita circa pullos cū masculus. et decies in anno ouant et qñq; vndecies vel duodecies sicut in egypto et masculus coit cum femina post annum. Jtem idem lib. viij cum pullificat colūba statim masculus regit pullos et si femina tarda venire ad pullos ppter dolorem partus petunt eā masculus et cogit eam ponere se sup pullos. et cū crescūt pulli vadit masculus et fugit terram falsam. et illud qō fugit putant in ore pullorum vt assuescat eos cibo. Cum autem mas vult ejcere pullos de nidis coit cum ipis. Jtem columbe habent ppriū sicut et turtures. qz caput suū non erigūt qñ potant quousq; eis suffi/

ciat hanstus potus. Viuūt aūt columbe et generaliter cubant vsq; ad anuos. vt Hucusq; Alrest. Proprietates aūt colūbaz vsuales et multaz notas tangit glo. sup verbū illud. Oculi tui colūbaz. Cātico. i. Colūba inquit felle caret. rostro non ledit nisi parem suum forte. incauernis petrarū nidificat alienos pullos nutrit. colūbas alias errantes associat z recolligit. iuxta fluēta manet meliora grana eligit. gemitū p cantu reddit. gregatim volat z societatem diligit. alis z rostro se defendit. cadauera et alia immūda non comedit. geminos pullos nutrit. supfluenta residens. ymbram accipitris de longe venientis inspicit quā videns statim ad interiora foraminis fugiēs se abscōdit sicut dī. glo. ibi. Oculi eius sicut colūbe sup riuos aquaz ꝛc. Lan. v. c. Et vt dī. in viatico. Constā. sanguinez habet medicinalem. Dicit enī q; sāguis eius sub dextra ala extractus z calidꝰ o/culis impositus seu instillatus dolorē mitigat z sanat obtalmiā oculoz. Fimū hz ardentem quem de nido eijcit et pullos vt eijciant instruere cōsueuit. vt dī. Alresto. Colūba pacis est nuncia simplicitatis forma. natura mūda. ple fecunda. pietatis emula. societatis amica. iniurie immemor. que q̄to est pennosior tanto fecundior inuenit. vñ colūbe habentes pedes pennatos fere pullificant omni mēse. Est aūt columba naturaliter timida. raro secura. nisi q; in foramine petre ibi aliqualiter requieſcit. Est aūt obliuiosa z nō sublatis pullis damni sui immemor nidificare z pullificare in eodez loco iterū non obmittit. vt dī. Jero. Jē stulte est curiosa. nam sedens sup arborem circūspicit z ad quā ptem velit tendere quasi deliberans collū vndiq; circūflectit. sed sepe dū de volatu deliberat. añ q; arripiat volatū sagitta eam transuolat. z nō ꝓpositum nō pficit. q; q̄ diutius fieri ꝓponit in tempe cōgruo nō pficit. vt dicit Greg. Item vt dicit in dict. p/ticularibus. Caro colūbina dura est ad digerendū z viscosa. vñ grossum dat nutrimentū maxime caro pulliculoz. si q; volare incipiūt tōne mor z lawris multum amittunt de illa grauitate. z fit caro leuior et acceptabilior ad digerēdum. Quanto autem vetustior tanto durior et peior ad digerendum. z illaudabilius generat corpori nutrimentum. Item columba aliquādo inuenit vomita que ad receptiōem siluestrium est instructa. nā siluestribus se associans ad rethe eas ducit. et vt cautius eas decipiat cū illis intrat aucupis rethe et inuolui se permittit sub amicicie specie quasi ad pascua eos allicit z sic pascendo ad laqueum z interitum eas trahit. Item in egypto et in syria vt dī. Ambro. instruit columba vt littere sit gerula. puncie ad puncia interuicia. naturaliter enī diligit locū et mansionem vbi primitus est nutrita. et q̄ tumcunq; deferatur ad longinquas partes semp redit ad ꝓpria si liberati fuerit restituta. Tali autem columbe cautio solet alligari littera sub ascella que dimissa eleuat se in aera z nunq; cessat donec redeat ad sue natiuitatis prima loca sed q̄cunq; in via cognoscit ab hostibus z sagitta impetitur. z p litteris quas defert interficitur z vulneratur. et sic nō sine periculo est baiula littere. q; frequenter littera sic portata est causa vel occasio mortis sue.

Capitulum. vii

De coturnicibus.

Coturnices sunt quedam auicule a sono vocis dicte quas greci ortigias vocant. eo q; ferunt in ortigia insula primo visse. vt dī. Jsi. De aues certa habent adueniendi tempora. gregem faciunt et ducunt. accipitrem timent. et q̄diu accipitrem vident tādiu de terra non surgunt. ideo etiam ortigometra dicunt. habent autem he aues duces sicet grues. Et ideo q; timent accipitrem. cura est eis sollicitare duces per quos cauent ꝓpria discrimina ne ab accipitre capiantur. Hec sola auis morbus caducum patitur sicut et homo z passer. Mare trāsiens cum lassatur in aquā descendit z vnam alam erigens velum sibi facit. cibos gratissimos habet semina de/nenosa. ꝓ quas causas veteres eas de/

scipabuerunt. Elleborus enim est ci/
bus cotarnicū qui si ab animali in mul/
ta qntitate sumatur pniciosum est. nam
cum animalia latas habent venas; p qs
defertur fumus vi ellebori cor subito in/
frigidat; mortificatur. Cotarnices au
tem venas habent strictas circa cor; ideo
fumus venenosus non habens liberū trā
situm in stomacho remanet et ibi digeri
tur; subtiliatur vnde non ledūtur. Co
tarnices autem vulgari sermone curlei
os vocamus a veloci cursu. citissime et
currunt super terram. speciem autem su/
am diligunt tales aues. et ideo vocifera
do mutuo se requirunt. vt di. Ambro.

Capitulum. VIII

De ciconia.

Ciconia vel ibis est auis fluuialis
que seipam purgat rostro suo.
quia qñ et cibo; multitudine sen
tit se grauatam aquam marinam intra
se recolligit quam p anum ad interiora
infundit. que remolliendo cibi cōpacti
duriciam mordicando, intestina superflua
ejicit et emittit. Nec auis serpentum o
uis vescitur; et ex eis gratissimam escam
deferens pullis. vt dicit Isi. Et dicitur
ciconia quasi cicantia qz cōquaciente ro
stro quasi cum cāna sonum facit. vt dic
idem. veris est nuncia et in suo aduētu
pdicat nouitatem temporis. serpentibus
est inimica. rostro enim eos petit et in
terficit; quādoq; vulnerata reglutit. hu
manam frequētiam; societatem diligit
et ideo nidificare super tectos ab hoīni/
bus inhabitatas cōsuevit; nidum su
um primū nisi fuerit coacta refacti non
dimittit sed in suo recessu cōtra hyemez
terra replet nidum suum; cū luto; gu
las nidi et spinas compaginat ne alicui
ventus tempestuosus ipm in hyeme veli
cet aut dissoluat. In reditu autez suo
in vere eundem locū occupat ab alijs ni
dum occupare volentibus, protegit; defē
dit. viuente femina mas causa cotusci
alia se non associat. sed quo ad nidum et
generationis officium femine fidem ser
uat. in qua si masculus aliquo casu adul
terum cōcubitum psenserit. vltra secuz
non cohabitat. sed rostro si potest eam
transuerberat atq; necat. vt dicit Arest.
Alias qñ in nido mas feminam non cal
car et in cubando sup ova mas cū femi
na vices mutat. pullos suos miro affectū
diligit et custodit. et per assiduo cubitu su
per eos plumas perdit. pater quādo ē i
pascuis. mater in nido residet. et econuer
so. quando reuertitur mas euolat femia
ad pascua et masculus nidum fouet. vt
dicit Ambro. ciconie matia transuolār.
et collecto agmine ad calidas regiones si
mul volant. In suo autez discessu comi
tes habent cornices que ipsas precedunt
et quasi ciconijs ducatum plentes. con
tra aues infestas et p viribus se oppo
nunt. vt dicit in exameron. Quāuis au
tem venenosa comedant vt ranas et ser/
pentes; hmōi. venenū tamen naturam
earū non superat nec immutat. io eis est
refectio; nutrimentum qd hominibus;
alijs animalibus est venenum. vi enī calorz
qui in eoz interioribus dñatur virtus
veneni extinguitur; superatur. Et pullis
suis in senectute pascūtur. naz eximia il
lis circa filios est pietas et ideo qntum
tempus expendunt in fetibus educādis
tantum ipsa a pullis suis vicissim recipro
ca nutriuntur. vt dicit Ambro. quando ve
ro pulli nascunt. cutis pedes; rostra ha
bent ad modum cigni valde nigra. sed re
posita paulatim nigredine. rubere tanto
plus incipiunt quanto quotidie plus se
nescunt.

Capitulum. nonū

De cornice.

Cornix est auis annosa q̄ apud
latinos greco nomine appellat.
quam aiunt augures hominum
curas agere insidiarū vias mōstrare fu
tura pdicere. sed magnū nephas est cre/
dere q̄ deus consilia sua cornicibus ma
nifestet. vt dicit Isi. Dis inter multa
auspicia tribuit. vt etiam pluuias pten
dant vocibus iuxta illud virgilij. Nunc
plena cornix pluuiam vocat improbavo
ce. Est autem auis garrula et impia. in
colis vbi habitat nocua vt dicit idem
Immundis pascatur et venenosis diuti-

sume viuit. contra senectutē in pluma al
bescit. sz i carne itrinsec⁹ ꝯto viuit diuiti
us plus ingrescit. Vulpem p ceteris a
nimalibus odit. cōtra nisuz et accipitrē
cōfligit vt di. Jsi. Est enī anis impro
ba aquile ꝛ alijs p̄de aubus importuna
nam aquilam quā tangere formidat gar
ritu ꝛ volatu insequitur ꝛ infestat. sed ō
sua improbitate non semꝫ luctū portat.
qz post longam aquile dissimulatōem a
liquando ab ea rostro petitur aut inter
ficitur quando ei plus debito appropin
quat. De cornice autem dicit in exame
ron. q cornices ciconias cōducunt et di
riguut. ꝛ velut quibusdam turmis eas sti
pantibus. eis turmatim se adiungūt et
contra alias aues ipis ciconijs infestas
dimicantes. ꝓprijs periculis aliena vel
la suscipiūt. cuius indiciū est. qz in illo
tempis interuallo quo ciconie solent re
cedere non reperiūtur in locis cōsuetis
residere et qz cū vlneꝝ reuertētes mā
festa quadam sanguinis voce certisq; indi
cijs grauem se certaminū ostendunt cō
flictum subijsse. Jtem ibidem dicitur q
admiranda est huius auis demētia. nā
cum parentes p longeuaz senectutē plu
marum tegmine ꝛ alarum regimine nu
dari contingit. cornices iuuenes ꝓprijs
pennis eos fouent ꝛ collecto cibo pascit
quādo etiam pentes earū senescūt. eos
fulcro alarum suarum subleuant ꝛ advo
landum excitāt vt in pristinos vsus mē
bra dissoluta reuocent ꝛ reducant.

Capitulum.x.

De corno

Corvus siue corax a sono guttu
ris nomen habet. vt dicit Jsiō.
Corvus pullos ora suos hyan
tia respicit quibus cibū prius nō mini
strat nisi prius p pennarū nigredinez p
prij coloris similitudinē recognoscat. p
q̄ vero nigrescere inspicit totis suis vi
ribus reinceps eos pascit. vt di. idē Jsi.
Dicūtur aūt pulli corvoz roze celestis re
sca q̄diu beneficio etatis nō habent ni
gras plumas. non enī prius escis sz ca
daueribus fetidis sed roris celestis bene
ficio sustentant. vt dicit Aug⁹. Petit et
corvus in cadaueribus mortuoz loca oc
culta. vt di. Jsi. et est auis clamorosa ꝛ
diuersas formas voces. solos enī inter a
ues septuaginta quattuoz habet vocis mu
tationes vt dicit Fulgentius. Est etiā
auis volosa res furtiue subtrahens repo
nens in locis abditis et absconditis. Est
etiam immūda auis cadaueribus insi
dens ꝛ ex venenosis ꝛ rebus immundis
cibum querens. Et p̄m augures quādaz
vim p̄sagij ꝛ diuinatōis habens. et ideo
apud gentiles corvus inter volucres fu
it appollini cōsecratus. vt di. Jar. De
corvo aūt dicit Arest. li. vi. Femine cor
uoz cubant sup ova sole. ꝛ masculi refert
eis cibum ꝛ pullificat plures pullos et
cubat diebus viginti ꝛ rejcit aliquos p
pter multitudinem. qz aues que multuz
pullificant aliquos ejciūt a se. Jtez di
cit idem li. viij. Corvus niger pugnat cuz
asino ꝛ thauro ꝛ volat super ipos et no
cet eis petiendo cum rostro et pungit
oculos ipoz. Jtem ibidem. Corvus ni
ger est amicus vulpis. ꝛ ꝓpter hoc pugnat
cum aceloni ꝛ alijs bestijs vt iuuet vul
pem. Jtem ibidem. Corui pugnant pu
gna forti ꝛ petiūt se ad inuicem cuz ar
mis. i. cum rostris vnguibus ꝛ alis suis
victus oredit victori victoria forti. huc
usq; Arest. Jtem solus corvus i medijs
estiuis feruoribus cōtra naturam aliaz
auium ouat ꝛ pullificat fetus suos. Un
de Petronius. Corvus maturis frugi
bus oua refert ꝛc.

Capitulum xi

De cigno

Cignus latine oloz dicit grece.
eo q totus albus sit i plumis su
is. nulli enim inueniūt cignum
nigrum. Oloz autem grece totum dicit
latine. vt dicit Jsi. Cignus aūt a canen
do est dictus. eo q carminis dulcedinē
modulatis vocibus fingit. Jdeo autem
canit dulciter. qz collum longum ꝛ fleꝛi
bile habet ꝛ necesse est eructuantem vo
cem p longum ꝛ flexuosum ꝛiter varias
reddere modulationes. Fertur autē in
ꝓperboreis ꝓtibus precanentibus cytha
redis cigni pullos euolare de nidis ꝛ ap

te ad modum conanere. vt dicit Isido. Scom aũt Oiar. et Ambro. Naute vo/ nũ pplagiũ eventus reputant. q cigni scz in naufragio obuiant sicut ait Ennio. Cignus in auspicijs semp letissimus ales huic optant naute. q nõ se mergit in vndis. et iõ appollini fuit cõsecratus. vt dicit Oiar. In alis aũt maxime est fortitudo. Cignus cũ est in amore querit feminam 7 ei p cõplexiõem colli blandit. et quasi eam trahit ad se 7 cõiungit collum suũ collo femine colligando. post coitum vo feminã pcutit marez 7 fugat ipsum. balneat aũt se masculus post coitu3 sili femina antecẽ cibũ sumat. Instante aũt morte pnna infixa cerebro canit et cõtra alioz aiantiũ cõsuetudinem p gemitu cantũ reddit. vt dicit Ambro. plumam habet candidissimam omni nigredie vel colore aliquo impmixtã. carnem vo habet nigram 7 ad dirigendum duram. rostrũ cũ quadã tuberositate visum ab olfactu 7 gustu distinguente. collum hz intrinsecus valde nigrum et interius tensatũ cũ quo collo in pfundu3 merso cibũ suũ querit et incidit. duz sit inter pisces nutritus ipos nõ comedit. iõ si panis vel esca sibi piecta fuerit. pisab' ipm sequentibus ipe cedit. de herbis et radicibus victũ suũ querit. pedes habet nigros latos 7 clausos natatõi valde aptos. quoz vno vtitur p remo in natãdo. alio p gubernaculo se regendo. Stagna et lacus inhabitat. 7 secus aquas nidificat. vbi sup pauca ligna piecta sup ova cubat 7 pullificat. pullos solicite nutrit et educat 7 eos rostro alis 7 sibulo protegit 7 defensat. 7 si quis aduersus eos appropinquauerit inter pullos 7 appropinquantibus opponere se 7 interponere nõ cessat. Cuius est magne carnositatis 7 põderositatis corpis. 7 iõ quietem diligit 7 raro volat. volant aũt cigni silueſtres volatu forti collis extẽsis 7 pedibus ad posterius applicatis. sed nõ sunt tã magni corpis nec tante pinguedinis sicut sunt vomiri qui iuxta hoim habitacula sunt nutriti. vt dicit Oiar.

Capitulum XII

De culice

Culex est musca modica ab aculeo dicta. eo q sanguinem sugit habet aũt in ore fistulam admodum stimuli q carnem terebrat vt sanguinẽ bibat vt dicit Isi. Reputat aũt inter volatilia sicut 7 apis. cũ tñ corp' vermis hẽat plures pedes hñtis. eo q alas hẽat quibus volat. Generat aũt ex aquis putridis de cadaueribꝰ ac paludibus locis 7 corruptis generatis. ex cõtinua alaz replicata pcussione in aere strepitũ generat 7 quasi stridet. super cadauera 7 vlcera libenter residet. equis etiam vlcerosis valde nocet. strepitu et morsu vermiẽtes ipfestat 7 a reqe eos arcet de nocte maxime circũuolat 7 membra quibus insidet terebrat atq mordet lucipeta est. q lumen libenter videt. vñ minus caute in candelã vel in ignẽ irruens se ob auiditatem luminis videndi cõburere sepe solet. hyrũdinibus pascendis summe valet. culices eni in aere volitantes ab hyrũdinibus que venant muscas in aere pde gratissima reputantur Dicunt autẽ culices simplices. i. muscę minutissime. sed aculeis pmoleste. scinef eni grece musca dr latine. vñ et dicit' scinomia musca canina 7 hmõi muscis terra egyptioz pcussa est. vt di. Isi. Est autem scinomia genus pessimũ muscarum magni corpis 7 lati ventris respectu muscarum aliaz 7 parui volatus sed magne tenacitatis 7 adherẽtie in membris aiantium in quibus insidet. In villis eni 7 pilis aialiũ 7 maxime canũ se immergit 7 ibi se occultans sugit sanguinẽ atq bibit in tñ q carnem vlcerat 7 corrodit vt patet in antiquoz canũ auribus qs corrodũt 7 vlcerant tales muscę vñ non est mirum si tales muscę sint multũ fetide que ex tam fetidis 7 corruptis humoribus sint nutrite.

Capitulum XIII

De cicada

Cicada a canendo est dicta eo q in exiguo gutture suo dulcez facit melodiam vel miram făcãtilenam. vt dicitur in exameron. Hec

medio estu quãdo arbusta meridianis calorib⁹ rumpũtur. tanto cantum resonat clariorem q̃to spũ aereũ tũc tẽpis attrahit puriorem. vnde siquis cicadas pfundat oleo statim necant. eoq; obstructis poris spiramen aereum haurire nõ valent. sed si quis statim his acetũ superfundat. ilico reuiuiscunt eo q; vis aceti aperit poros qui ex olei constrictione obstruebantur. vt dicit Ambro.

Capitulum. XIIII

De Fenice

Fenix vnica dicit esse anis. ⁊ in toto orte terraꝝ singularis. vnde et laici mirantur vñ et apud arabes vbi nascit fenix. i. singularis nuncupatur. vt di. Ysi. De hac aue dicit philosophus q; fenix est auis sine pare viues ccc. vel q̃ngentis annis. quibus cõpletis cum suũ sentit defectũ nidũ facit ex lignis aromaticis ⁊ multum siccis que in estate et feruore solis flante fauonio accendunt quibus iam accensis sponte nidum ingredit ⁊ ibidem inter ligna ardẽtia incinerat. et quo cinere infra triduum quidam vermiculus nascit qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformatur. Idem dicit Ambro. i. exameron. de fenicis humore siue cinere nou⁹ surgit. paulatimq; adolescit ⁊ processu tẽporis alaꝝ induit remigia atq; i auis speciem reparat. Est aũt auis pulcerrima pauoni in plumis simulima solitudines diligens. granis et fructibus mũdis cibum querens. de qua narrat alan⁹ q; cũ onias summus pontifex in heliopoli ciuitate egypti templũ ad similitudinem templi hierosolimor edificasset. primo die azimoꝝ cũ multa ligna aromatica super altare cõgregasset et ignem ad offerẽdũ sacrificiũ succendisset descendit in medium to gũ talis auis que in igne sacrificij statim in cinere est redacta. tem anẽte ãt cinere ⁊ cum diligẽtia custodito de pce/pto sacerdotis ⁊ reseruato infra triduꝝ quidam vermiculus de p̃dicto cinere est creatus qui tandem recipiens formam auis ad solitudinem euolauit

Capitulũ. XV

De Grue.

Grus de ꝓpria voce nomen accepit. tali en i voce sonat. vt di. Ysi. Est autem auis alarũ magnarum et fortis volatus. Aeris alta petens vt videat quas velit pgere regiones. vt dicitur in exameron. Est et auis diligens suam speciem et in societate viuens habens regem et ordine litterato volans. vt dicit Ambro. Ductor autẽ agminis quasi instigando et arguendo voce ad rectos volatus cogit agmen ⁊ si forte rauescat succedit alia grus q; supplet idem officiuꝝ. Grues autem voce pconia terram petunt vt quiescant et cũ sederint ad custodiam sui vigilias ordinant vt alie securius conquiescant. Aligiles autem sup vnũ crus stant directe et lapillum tenent in pede altero a tra suspenso vel eleuato. vt si casu aliquo dormierint p casum lapilli excitentur vt dicit Aresf. Item sunt grues in iuuentute cinerei coloris. sed i senectute q̃to diutius viuunt tanto plus nigrescunt. ⁊ si que illarum a societate oberrauerint vocifferando perditas socias aduocant et req̃runt. Grues etiam quando sup ꝛa se venientem herodium vel accipitrem percipiunt rostra sua superius erigunt et prout possunt cum rostri acumine se defendunt.

Capitulum. XVI.

De gallo

Gallus a castratione est vocatus Inter ceteras tantum aues huic soli testiculi adimuntur. veteres enim abscisos gallos vocauerũt. vt dicit Ysido. De gallo dicit pli. xxix. li. cap. iiij. Carnes gallorum crude et calide appositi super morsuꝝ serpẽtis demũt venenum. Et ad idem valet eius cerebrum in potu sumptum. siquis eius pinguedine velviscello inũctus fuerit a pãtheris ⁊ leonib⁹ tut⁹ erit. Si auro liquescẽti ossa gallor vel gallinarum ꝑmiscẽt consumunt illud in se vnde et os galli

naceum auri est venenum. et hoc est miz
Gallus itaqz est auis calide et sicce com
plexionis. ꝛ ideo multum habet au ad
cie ꝛ animositatis ꝓpter quod contra su
os aduersarios ꝑ suis vngulis auda
cter pugnat. ꝛ rostro ac calcaribus aduer
sarium impetit ꝛ lacerat. obtenta victo
ria statim cantat. Interꝯ autem canter
alis se vertetat ꝛ seipm ferriens ad can
tandum reddit aptiorem. In profundio
ribus horis noctis cantum solet emitte
re clariorem ꝛ valentiorem. sed circa tē
pus matutinū vocem formar leuiorem.
vt dicit Ambro. cristam rubeam gestat i
capite ꝓ corona qua amissa pdit audaci
am ꝛ ad aggrediendum aduersariū ipm
efficit segniorem: zelat ꝛ diligit vxores
suas. ꝛ inuento alio voce quadam eas ꝛ
uocat sibi subtrahit vt eas reficiat atqz
pascat. pinguiorem ꝛ teneriorem quam
plus diligit secum quietis gratia vici
nius collocat. ꝛ ipius ꝑsentiam circa se
plus affectat. ꝛ mane cum ad pastum e
uolauerit. latus suū latere ipius primo
applicat ꝛ ꝓ quosdam nutus ipaz ad sui
copulam allicit ꝛ inuitat. ꝛ ꝓ ipa tanqz
zelotipus specialiter pugnat ꝛ appropin
quantes gallos rostro ꝛ calcaribus a se
fugat. rostro impugnando terram pcu
tit. ꝛ plumas circa collū erigit. vt se au
dacem faciat ꝛ pennas caude ꝯtū potest
sursum ac deorsum eleuat. vt sic aptꝰ ad
pliū se accingat lapidē pciosum noie al
lectrioniū vel allectoriū calcedonio silem
gignit ꝛ portat. quē rōne lapidis vt cre
dunt quidam leo timet ꝛ abhorret. ꝛ ma
xime si fuerit albus. albū enī gallū leo
formidat. vt dicit ꝓ plinius. Rostro et pe
dibus victū querit. paleam ꝛ pulueres
sulcat ꝛ reuersat ꝛ inuento grano ad gal
linas vociferat ꝛ eas vocat. timet etiaz
gallus aquilam ꝛ accipitres ꝓdones ter
re. qz tales ꝓde aues volucribus in ter
ra ambulantibus insidiant. ꝛ nō cū gal
lus sit valde acuti visus vnū oculū ꝓ vi
ctu querendo inferius deprimit. ꝛ alium sur
sum ad aera dirigit. vt aduentuz aquile
vel accipitris ꝑcaueat. qñ cum venientez
a remotis viderit statim ad gallinas vo
ciferat ꝛ fugiēs in domibus rupib⁹ ac se
pibus se occultat. vt dicit idem. Decre
pitus etiam gallus ouat in vltima se
nectute ꝛ facit q̄dam oua pua mlt̄ rotū
da ꝛ quasi liuida vel crocea. ex quibus si
ab aliquo verme venenoso in diebus ca
niculatibus foueant basiliscus ꝑcreat:
vt di. Beda. De gallis di. Cōstan. gal
li iuuenes duriores sūt ad digerēdū mi
noris humiditatis q̄ gallina. caro eoruz
quidē intrositatis habet. sed qñ coquit
soluit. vñ si vetus gallus ꝓ electis interio
ribus de semine croci ortēsis ꝛ polipodio
impleat ꝛ quinqz libris aque coquat do
nec aqua fere cōsumat fit vtilissimus co
leticam habentibus passiōem. viscosus
et fleumaticos purgat hiziores melanco
liam patientib⁹ subuenit. grossam stoma
chi ventositatez excludit. dolorē mitigat
tumorem ꝛ dolorē arteriarum curat. va
let cōtra artetice febris plicitatez. vt di
cit idem.

Cardinal.

Capitulum. xvii

De gallo gallinacio

Gallus gallinacius gallus est qui
ꝓpter abscisionem testiculoz ef
feminat. more enī aliorū alaliuz
castratoz totus in cōplexiōe mutat. cri
stam enī pdit. audaciā deponit. vocem ꝛ
amittit. horas noctis nō discernit. a
lis se nō potuit necad pugnā se accingit.
sup oua aliena cubat ac si essz gallina of
ficiū femie assumēs pullos alienos nu
trit ꝛ circūducit. vocē etiā galline silat ꝛ
crocitādo voce raucida pullos vocat.
gallinis se associās cū eis eaz escā come
dit ꝛ deuorat. sed eas nō reficit nec ipin
guat cū eis ipinguat. sz eas nō ipinguat
Est asit gallinaciꝰ timidioris animi ꝯ gal
lꝰ ꝛ carius hūidioris ꝛ molliozis ꝛ pigue
dinis maioris ac plūe lariozis. cuꝰ pedes
q̄nqz frāguntur vt cubare sup oua cogat.
cuiꝰ calcaria vel hetetant vel cadunt. cuꝰ pe
des colliguntur pꝰ ipinguatōez ꝛ dēsso ca
pite ad terrā ad forū erectis pdito ōre
tat. de gallo tñ castrato dic Cōstā. Car
nes ingt castrati galli oim volatiliū car
nib⁹ sūt ꝓuehētiozes. laudabiliꝰ enī gene
rāt nutrimentū ꝛ sanguinē meliorē. cere
bella eoz cerebell auiū aliaz sūt vtiliora.

Capitulū.XVIII.

De gallina.

Gallina est a gallo dicta. sicut a Leone dicta est leena. Cui⁹ mē bra vt quidam ferunt si cum au ro liquescente misceant cōsumūt aurum vt di. Isi. Est aūt multe ouationis ⁊ pul lificationis ⁊ multe ouant sine coitu vt dicit Arest. li. vi. et dicūtur oua venti ⁊ sunt alijs ouis insipidiora ⁊ illaudabili⁹ ora. et quedam galline sepe faciūt gemel los. ⁊ vnus gemellor est puus et quan doqz monstruosus. postqz aūt cubant sū per ouа sua ꝑ tres dies statim apparet si gna pulli ⁊ erit hoc in maioribus p⁹ plu res dies. ⁊ in minoribus post pauciores et generatur pullus ex albumine ⁊ nutri tur ex vitello. vt dicit idem. Galline eti am que nimis ouāt nō sunt longe vite. sed cito morīūtur vt dicit li. vi. Alias ve ro galline ꝓprietates ob⁹ fere notas tā git glo. sup̄ Math. xxiij. vbi dicit. Gal lina est auis pia circa pullos. naz pullos sub ala fouet. cōtra miluū tuet. ⁊ dolore filior egrotat ⁊ plumam ꝓponit. pl⁹ pul los qz se pascat ⁊ satiat. ⁊ ipos inuēto ca lo cōgregat atqz vocat. ꝑ pullor defensi one fortiori se opponit ⁊ etiā hiemi ipu gnat. pullos dispsos cōgregat atqz vo cat ⁊ ne a nisu vel miluo rapiant eos sub alar tegmine ꝓtegit et defensat. pluma rū hispiditate ⁊ vocis raucedine affectū circa pulliculos manifestat.

Capitulum.XIX

De griphe.

Griphes inter volatilia recitātur Deute. xiiij. ⁊ dicit ibi glosa ꝙ griphes est quadrupes. capite et alis aquile similis ⁊ reliquo corpe simil est leoni ⁊ habitat in ꝑtib⁹ eis mōtib⁹ equis ⁊ bobus maxime est infestus. i ni do suo reponit lapidem smaragdum con tra venenosa aialia montis.

Capitulum XX

De herodio.

Herodius est auis regia. prede auida et manu gestantis assue ta. Est autem auis animosa ad modum accipitris. pauce quidem carnis vesce / ctu corporis sui ⁊ est multe pennositatis et ideo leuissimi est volatus. quia parū est in eo qđ aggrauat ⁊ multum quod e/ rigit atqz leuat. vt dicit Brego. ⁊ ideo dis similis est structioni in audacia ⁊ virtute cuius ei similis sit in penna et varia i co lore. Herodius autem magne est anosi tatis acutissimi pectoris ⁊ fortis vnguis et plus ledit predam sup̄ ipam irruen do pectore qđ rostro siue vngue. Tante autem est animositatis ꝙ si primo vel se cundo impetu predam non arripit qua si vindictam de se petit. vnde si silvestris est illo die vix predam querit. si vero do mesticus quasi ꝑ verecundia euagatur per aera ⁊ ad manum gestantis defacil i tunc non redit. tūc enim victum ⁊ qua si degenerem se estimat. quando devolu cre quaz ipetit non triumphat. vt dicit Brego. Hec auis a vulgo falco nūcupa tur siue filica. vt dicit glo. sup̄ psal. ⁊ ē auis que inter omēs prede volucres hz affectum pium ⁊ animum circa pullos sicut dicitur in erameron. Eodem inqt sedulitatis officio quo ꝓprios fetus pa scit pari submīstratione pullum ab a quila abiectum siue non agnitum susci / pit atqz nutrit. cadauer fugit nec in fa / mis vehementia putridas carnes tangit sed laboris patiens abstinendo expectat quousqz predam sibi congruam inueni at quā acquirat vt dicit grego.

Capitulum.XXI.

De hyrundine.

Hirundo quasi arundo ab aere est dicta eo ꝙ cibos non sumat residens. sed vt edat in aere cibū capit. vt dicit Isido. Et enī auis voci / fera ꝑ tortuosos orbes ⁊ circuitus va ga. In nidis ꝑstruēdis ⁊ pullis educan dis sollicita. vt di. idē. In nidis quoqz ꝑ struēdis ē sūme solertie. vix enī ad hoc fa ciēdū sufficeret hūana industria ve qua uis materia qđ facẏrūdo solo rostro ob ar gilla. hyrundo itaqz est auis valde pēno

sa mire agilitatis et velocissimi volatus et ideo a ceteris auibus nō impetit. nec vnq̄ alicui predaest. maria trāsuolat ad regiones calidiores in quibus creditur p hyemem cōmorari. certa custodit tpa aduenies sui z recessus. cuius aduentus indiciū est veris z testimoniū instantis se/renitatis estiualis vt dicit Ambro. De hyrundine di. Arest. li. vi. Eluis agrestis non coit in anno nec ouat nisi semel p̄ter hyrūdinem quo ouat bis sed prima o/ua aliqñ corrumpūtur. pter hyemem. o/ua vero posteriora cōplentur z faciūt pul/los. Item dicitur ibidem. Aues que co/medunt carnem non ouant bis p̄ter hy/rundinem que aliquando bis pullificat Item ibidem si quis cecauerit pullos hyrūdinum reuertentur oculi eor. que/rit enim herbam que dicit celidonia cu/ius succo linit oculos filior z sic eor ocu/li sanitati pristine restituūtur. vt dicit Jacro. Item in vtero hyrundinis inue/niuntur duo lapilli. quor vnus est albi/dus et dicitur femineus. alter vero rube/us et dicitur masculinus. q̄ maioris est virtutis q̄z albus. hi lapidi dicūtur celi/donij. et sunt p̄ciosi maxime quando ex/trahūtur de pullo anteqūz tangat terram vt dicitur i lapidario vbi eor virtutes describūtur. vt dicit Constan. Sāguis de dextra ala extractus oculis medet si/cut sanguis columbe. fimus eius valde est calidus z virtuus siue corrosiu. z iō oculis est nociuus. Instruit autez hyrū/do pullos suos ejicere stercora extra ni/dum. Sūt aūt hyrundinū duo gnera. q̄/dam eni sunt maioris corpis dorsum ha/bentes nigrū pectus rubeū z ventrem al/bum. et he diligunt humanam societa/tem. vnde in domib⁹ hominū nidificāt. Alie sunt minoris corpis nigrum habē/tes pectus et nidificant in riparū fora/minibus iuxta aquam. Sed tam iste q̄z illę in terra nidificant siue argilla z tri/tu q̄z cauda ad modum forpicis ē bifur/cata. Inter hyrūdines dicit esse vnū ge/nus qđ timēt alie aues etiā aq̄la z accipi/ter z fugiunt illam hyrundinem tanquā hostem nec audent super predam illa vi/sa irruere. timent enim morsum eius q̄z forsan venenosus est. vt dicit Plini⁹ pu/gnant autem hyrundines contra passe/res nidos earū subintrantes z morsibus ac vnguibus fugant eos de nidis suis.

Capitulum. xxii

De haladrio.

Haladrius fm phūm est albi colo/ris nullam habens ptem nigredi/nis cuius pars inferior femoris ipius purgat caliginem oculor cui⁹ na/tura est talis q̄ qū aliquis grauī tetine/tur infirmitate. si egritudo fuerit ad mor/tem haladrius auertit faciez suam a sic egrotante z sine dubio tunc morit ho/mo. si aūt infirmus velet cōualescere ha/ladrius figit visum in ipm. et intendit in eum quasi applaudans ei. Differt au/tem haladarius ab auicula que dicitur halandra que est auis sonora z canora si/cut merula. vt dicit glo. sup Deute. xiiij vbi dicit. differt haladreona a halādra.

Capitulum XXIII

De laro

Larus est auis qñq̄z in terra qñ/q̄z in aquis habitans. vnde in/auroza scribitur Larus est flumi/nis habitator z incola terre. Nunc natat vt pisces. nunc volat instar auis.

Capitulum XXiiii

De locusta.

Locusta est dicta eo q̄ pedib⁹ sit longa vt hasta. et ideo greci eaz hastagion vocant. vt dicit Jsi. Locuste regem non habent et tamē or/dinate egrediuntur p turmas suas. vt dicitur. puerbior. xxx. mutuo se vocāt/nam maiores minores comedunt z mā/ducant. in estate apparent. in hyeme ve/ro latent. longioza habent crura posterio/ra q̄z auterioza et sicut dicit glo. sup Jo/hel primo. est primo athelabus z post cre/scentibus alis fit locusta et plus ledit i/iuuētute qñ est athelabus q̄z in senectu/te qñ est locusta. Os habet quadrangu/lū et p cauda aculeum habet. crura sūt replicata z in se reflexa. germina arbor/ū z herbar⁹ radicit⁹ comedūt et corrodunt

a vento australi generantur et ad volandum cõcitantur. In vero autem septẽtrionali moriũtur. In saliendo locusta se erigit. et in erigendo cadit. a floribꝰ amigdalinis impiguant locuste Locusta insup tota p maiori parte in ventre cõsistit. et ideo insatiabilis est. vnicũ habet intestinum. qõ sanie et immũdicia est. sp tepletum sed ẽ diu vivit semper esurit et si quid inuenerit viride. corrodere nõ desistit. Gelido frigore quasi moritur et cõsopitur. sed calore solis reuiuiscit. ex cuius stercore vermes nascuntur.

Capitulum. XXV

De mergulo.

Mergulus ab assiduitate mergẽdi nomen sumpsit. sepe enim dimisso in profundum capite. auratum signa sub fluctibus colligit. et añ venientem equoris tempestatem cũ clamore litus petit. nam in pelago grauissimaz tempestatem futuram esse certissimũ est qñ mergули fugiunt ad litus cum clamore vt dicit Isi. Mergulus in arundinetis super pauca ligna nidificat et miro quodã affectu nature pulliculos nutrit et educat. qui mox nati matrem sequũtur. et varias pelagi vndas ascendere et descendere nullo modo verentur vermes aquatiles et pisciculos ad suorũ satiãdam ingluuiem venant. In hyeme propter paucitatem motus impinguantur In estate autem ꝓpter volatus liuerta/tem carnibus et pinguedine ꝛepaupant quando ab aue rapace psequũtur ad aquam refugientes messionis beneficio liberantur.

Capitulum XXVI

De miluo

Miluus mollis est volatu et viribus. vnde miluus quasi mollis volans est dictus. nam leui penna et quasi imobili sup aera fertur. et vix leui tactu aerem in volando moueri videtur. Est autem auis patiens laboris. et ideo ciculos in scapulis suis suscipit ne p longa itineris spacia fatigati deficiant a ptibus hyspanie secum ducit. vt dicit Isido. Est autem auis rapax et audax in minimis sed timidus est in magnis. nam volucres siluestres inuadere nõ audet. domesticis insidiari nõ timet. pullis etiam insidiatur vt eos rapiat et quos incautos reperit statim necat. cadaueribus et imm̃dis vescitur. et p modico ventris pastu circa ethera circũfertur. a nisu imperitur. et a minore sexpter ipsi⁹ pusillanimitatem et segniciem superatur Et miluus in iuuentute ab alijs pdea/uibus nõ videtur differre. sed ẽ to diutius vivit tanto suam naturam; ꝛegenerem plus ostendit. Quodda enĩ genus est milui qui in principio aues rapit. et entera aialium comedit. tãdem vir muscas et vermiculos attrapit. vt di. Ãrest. vltimo fame perit. Est autem auis ipia circa pullos suos sicut et vultur. dolet et quando videt eos impinguari et vt marcescant rostro eos pcurit et subtrahit eis cibum. vocem habet querulaz famis uitiam. nam quando esurit voce querula cibum querit.

Capitulũ. XXVII

De nocticorace.

Nocticorax est noctis corvus sic dictus eo ꝙ noctem amat. qa ꝛe nocte volans cibum querit et querendo clamitat. cuius clamor est volucribus odiosus. vt di. Isi. Est autem auis lucifuga et solem videre nõ potest. sepulchra et loca mortuoꝝ inhabitat et frequentat. in parietibus et in locis ruinosis nidificat. ouа columbaꝝ et monedularũ frãgit et ꝛeuorat. et cũ eis pugnat Hec dicit noctua quasi ð nocte acute tuens. ꝛe nocte enĩ videt. exorto autẽ splẽdore solis eius visus ꝛelexatur. hanc insula cretensis non habet et si venerit aliũ de statim moritur. vt dicit Isi.

Capitulum. xxviij

De ouocrotalo.

Ouocrotalus est auis in aqua sonitum faciens. In faucibus autem habet quosdam folliculos. in quibus primo cibũ recapit. et receptũ in secundum ventrem mittit. duos enĩ hꝫ

vteros in vno tantum cibaria recipit. I alio tñ decoquit ꝛ digerit. sed primus p vesicula gutturis reputat. vñ di. Isi. Nocrotalus auis dicit grece cum longo rostro. Et sunt duo genera. vnū aquatile. et aliud solitudinis. qui aūt in aquis manet. est auis valde gulosa que rostrū in aqua mergens horridū sonū facit. p cipue autem insidiatur anguillis. ꝛ pdā quā arripit subito deglutiens in aluum mittit. deinde ruminat ꝛ fauces mouet ac si cibum in ore reteptum adhuc tene ret. Hec in littore quiescens rostrū suū semp sursum erigit. et sic ipius acumie cōtra insultū accipitris se pmunit. vt sic securius dormire possit. vt dicit Isi.

Capitulū. xxix

De pellicano.

Pellicanus est auis que in Le uit. xi. ꝛ Deute. xiij. porphirio nūcupatur. et est auis egyptia habitans in solitudine iuxta nylū. Inē volucres aūt sm legez immūdas in Le uit. numerat. Sunt aūt duo genera huius auis vnū in aquis inhabitans ꝛ ei esce sunt pisces. aliud est in terra habi tans solitudinem diligens cuius cibus sunt animalia venenosa vt lacerte et hmōi omnia que pellicanus comedit p rio pe dem in aquam tingit ꝛ intinctū q̄si cum manu pede ori applicat et opponit. Solus pellicanus inter aues pde pter psi tacum pede vtitur loco manus. De pel licano quoq; dicit glo. sup psal. Et idē di. Plinius p hec verba. Pellicanus in quit est auis amator filiorū suorū. Cum enī gignit natos ꝛ incipiūt crescere pen tes suos in faciem peccūt, pter qō ip sos mater repcurit ꝛ occidit. tertio vero die mater se in costa vsq; ad effusionem sanguinis pcutit et calidū sanguinē sup corp; mortuor filiorū post effundit. ex cuius virtute pullus prius mortuus reuiuiscit. Et glosa sup locū illū psalmi. Factus sum sicut pellicanus &c. Pellicanus dicit ro stro occidere pullos. ꝛ in triduo lugere. tūc sanguinem suū sup eos fundere ꝛ sic illos viuificare. Aliaz cām mortis pul lorū pellicani assignat magister Jacobus de vitriaco in li. de mirabilibus orienta lium regionum. Est inquit in egypto a uis que vocatur pellicanus magnaz ala rum et maxime maciei. qz quicquid de glutit cito emittit per secessum. lubricū enim habet intestinum. et ideo vsq; ad plenam incorporationem nec; tenet cibū. Hanc autem naturaliter odit serpens pter qō serpens dum p pastu mater ex it nidum repens per arborem pungit ꝛ in terficit pullos suos sup quos mater redi ens lugere p triduum fertur. deinde in pectore se vulnerat ꝛ sanguinez sup eos respergens eos a morte suscitat. Et san guine vero copiosius sic effuso debilitat mater. vnde ꝛ pulli cogunt exire, p ca lo quorum quidam naturali affectu ma trem debilitatam pascunt. quidam vero generes sunt. de matre prorsus nullā cu ram gerunt. qō diligenter aduertēs ma ter. receptis viribus filios se pascentes refouet ꝛ diligit. alios vero tanq; igno biles et ingratos a se reijcit et secum cō manere aut viuere non permittit.

Capitulum. xxx

De perdice.

Perdix a voce nomē habet. vt di cit Isido. Est auis immunda. nam masculus in masculū cōsurgit ꝛ ob liuiscitur sexū pceps libido. vt di. Isid. adeo aūt est fraudulenta vt alienā ouā dum pius foueat ea sic subtracta. sz hec fraus fructū nō habet. qz cum pullivocez audierint, prie genitricis naturali quo dam affectu matrem putatiuam q̄ eos fouerat vere linquūt ꝛ ad illā que genuit reuertūtur. vt dicit Isi. piter ꝛ Embro. Hoc aūt laborant in cubādo ꝛ ouādo si cut alie aues sicut dicit Aresto. Aliq; in quit aues generant leuiter sicut pdices et mater pdicis volat in circuitu vena torius quousq; fugiant pulli sui. ꝛ post fu gā pullor fugit ꝛ ipa mater ꝛ clamat pul lis suis. cuius pulli mox nati sequuntur matrem ꝛ statim q̄runt cibū. Est autem pdix pauce pēnositatis ꝛ multe carnis. nō debilis ē volat ꝛ in volādo pax a ter ra se erigit. sed statim p paululū trā pe tit. in tm nisū timet ꝛ fugit q; ēdu vidi

ipsum. in aera a terra nō recedit. ad so/
nitum vero cāpanule fugiens circa ter/
ram anteq̄ sciat in rethe vel in laqueum
se immittit. Plinius dicit li. xxix. ca. vi.
Fel perdicis cum equo pondere mellis
multum darificat visum. vnde et in pixi
de argentea velet reseruari. ouа eorum
in vase ereo tecta valent cū melle vlce/
ribus oculorum.

Capitulū. xxxi.

De pauone

Pauo a sono vocis nomen habet
cuius caro est tam dura vt vix
putredinem sentiat nec facile coquitur
vt dicit Isido. viuit autē pauo fm Ari
sto. xx. annis et pullificat in fine trū an
norum. vnde colorantur eius ale. Cu/
bat autē ouа sua. xxx. diebus et modicū
plus. vnde scindūtur teste et non pulli/
ficant nisi semel in anno. et ponit. vj. ouа
aut parū minus et eicit plumas suas cū
prima arbore eiciente folia sua. et tunc
primo nascitur pluma cū arbores inci/
piunt folificare. est enī auis nō diligēs
fetum suū. persequitur enī masculus fe/
minam et cuа femine inuestigat vt fran
gat ea. vt sic sue luxurie magis vacet qō
timēs femina. sollicite absconditea ne
ab eo valeant refaciī inueniri. Habet
autem pauo vt ait Isidor⁹. caput infir/
mum et reforme quasi serpentinū et tamē
cristatum. incessum simplicem et occul/
tum. collum modicū et erectum pectus
saphireum. caudā oculatam. mira pul/
critudine distinctam et ornatam. habet
pedes reformissimos et rugosos penna/
rum suarū admirans pulcritudinez erī/
git eas ad modum rote siue circuli et per
gimum capitis circūponit. videns autem
pedum suorum reformitatē quasi erube/
scit et velut non attendens predictā pen/
natuz pulcritudinē eas subito reprimit
et submittit. vocemq̄ habet terribilem
vt ait quidam. vocem habet demonis. ca
put serpentis. passum latronis. rē. Pli/
nius enim li. xxix. ca. vi. dicit q̄ pauo re/
sorbet fimum suum inuidens hominum
vtilitati. valde enī medicinalis est sed
raro inuenitur

Capitulū. xxxii

De passeribus

Passeres sunt minuta volatilia a
paruitate sic vocata. vt dicit Isi/
dorus. Est autē auis passer instabilis et
garrula. iuxta hominū habitacula nidi/
ficans. Eluis siquidem est multū calida
et libidinosa. vnde eius caro frequēter
in cibum sumpta est libidinis excitatiu
ua. vt dicit Cōstan. multe est ouatōnis
et pulhificatōnis et magne solertie i edu
cando pullos suos et nutriendo. In feno
et in plumis nidificat et nidum suū a fer
core mūdum seruat. et ideo pullorum ster
cora extra nidum eicit et ad eiciendum
eas cogit. Araneis et vermibus et muscis
eos pascit. semina venenosa vt iusquami
sine lesione comedit. et lepram et morbum
caducū aliquādo sustinet et incurrit. et fe
mina diutius viuit q̄ masculus. et ma/
sculus zelat pro vxore sua. et pro ea pu/
gnare consueuit. vt dicit Aresto. muste/
lam timet et odit et clamādo ac vociferan
do presentiā eius prodit. pro nidis hyem
dum occupandis eis rostro morsibus
se opponit. suam speciem diligit et pullos
ab illis derelictos aliquo casu recolligit
tanq̄ proprios atq̄ nutrit. et si cōtingat
aliquē laqueo vel aliquo alio modo de/
lendi clamitat pro adiutorio et vociferat
cui cōpatiens passerum multitudo mu/
tuo se cōuocat et vt captum liberent acce
lerant et pro viribus festinant.

Capitu. xxxiii.

De strutione Solon.

Strutio a greco vocabulo nomē
sumpsit. vt dicit Isidorus. eo q̄
corpus animalis gradientis habeat. pē
nas tamen habet vt auis. habet etiā du/
os pedes et rostrum sicut volucris sed p/
pter ponderositatē sui corporis cum aui
bus in aera nō leuatur. ouat etiam sicut
auis. sed ouа sua fouere negligit. que p/
iecta in arena fotu pulueris animātur.
vt dicit Isidorus. De strutione autē di
cat Aresto. strutio autem inquit in crea
tione assimilatur aui et quo ad q̄d qua/
drupedi. quia in aera nō leuatur. ale enī

eius nonsunt cõuenientes volatui. sed creatio cozũ est tenuis sicut creatio pili. et quia est sicut auis multas plumas habet in interiori parte corporis. ⁊ habet pedes duos sicut volucres ⁊ vngues sassos sicut sunt vngule quadrupedis. ⁊ causa illius est. q; magnitudo corporis eius assimulatur quadrupedi ⁊ non aui. Tante enĩ caliditatis est q; ferrum diglutit et consumit. et sm Aluicẽ. natura que in omnibus est prouida vedit ei facere ouа maxima ⁊ durissime teste. vt circa eozũ generationem occupatus calor temparetur. ⁊ si esset nimis intensus calor. cẽt causa quare citius moreretur. Alias autem structõnis ꝓprietates tangit beatus Brego. super Job. xxix. vbi dicitur. penna struthionis est similis penne herodij in colore. sed nõ in virtute. penne autem similitudinem habet. sed volatus celeritate caret. ad volatuz alas suas erigit. sed tamen a terra in altum nullatenus se suspendit siue in longũ trahis pennis induitur ⁊ magno corpore grauatur. Itẽ quando venit tempus vt ouа pariat. ad stellas que vocantur virgilie siue pliades oculos leuat. non enĩ ouа ponit nisi quãdo illa cõstellatio oritur vel ascendit. cui enim viderit stellam circa mensem Junij arenam fodit vbi ponit ouа sua. que sabulo cooperit atq; tegit. Cum autem ea ibi reliquerit. statim obliuiscitur vbi ea posuerit. nunq; ad ea vlterius redit. sed calefacta arena solis feruore abscondita ouа excoquit. ⁊ in ipsis pullulos procreat ⁊ producit. cum autẽ fracta testa pullulus eductus fuerit. tunc primo mater ipsius recolligit atq; nutrit. ⁊ quẽ in ouo cõtempserit. egressum de ouo recognoscit. ⁊ ideo dicitur ad beatum Job Induratur ad filios suos quasi nõ sint sui. Item struthio naturaliter equũ odit et in tantũ ei contrariatur q; equũ sine terroze videre nõ possit. et si discurrerit equus contra eum quasi contra hostem alas erigit ⁊ alarum cõcussione ipm ad fugam cogit.

Capitu. xxxiiii

De turture

Turtur autẽ a voce vocat. auis simplex est vt colũba. sed longe dispariter ẽ pudica. Turtur aũt auis casta ex moribz appellatur eo q; comes sit castitatis. amisso enim pari suo alteꝝ copulam nõ requirit. solitarie incedit. memor societatis perdite semp gemit loca solitaria diligit ⁊ eligit. consortiaq; hominũ valde fugit. ad ortulos tamen hominũ ⁊ agros descendit vbi querit cibũ vnde viuit. obtento aũt cibo iterum iuga montiũ ⁊ secreta nemorũ petere consueuit vernali tempore aduenit et nouitatem instantis temporis querula voce prodit. In hyeme vero depluma tur. ⁊ tũc in truncis cõcauis se abscõdit contra estatẽ vero ⁊ tempus veris resumptis plumis de locis abditis vbi latuerat. exiens. loca ad pullificanda cõgrua sibi querit inter densos arborum ramos de lignis duris et nodosis nidum construit in quo ouat cubat pullificat ⁊ pullos nutrit. vt dicit Aresf. Turtur ouat in vere bis. sed nõ tercio nisi quãdo ouа primo cozrũpunt. ⁊ viuũt et cubant. xv. annis. ⁊ non descendũt super rem fetidaz neq; super cadauer propter cibũ. mortuum enim non vescit turtur. sed pro suo et pullorũ victu paucula grana querit. et in locis mũdis recolligit vnde viuit alijs auibus vociferantibz gemit. sunt autem pulli eius calidi ⁊ humidi sicut ⁊ pulli colũbini. vt dicit Constan. quod testatur grauitas ad volandũ. sed volare incipientes amittũt illam grauitatẽ. fitq; caro eozum leuior ⁊ acceptabilior ad digerendum. sanguis enim ale dextre eius est medicinalis sicut sanguis yrũdinis ⁊ colũbe.

Capitulũ. xxxv

De vulture

Vultur a tardo volatu nũcupat. vt dicit Jsi. magnitudine enĩ cornis precipites volat. nõ habet. Dos q̃dez concubitu dicũt non miscere. et sine copula concipere et concipi generare atq; gigni. natosq; eius dicũt viuere centũ annis. vt dicit Jsido. Nec auis ẽ impia circa filios suos sicut ⁊ milui. Si enĩ vi

vet pullos suos impinguari. rostro ꝛ pe/
dibus eos percutit vt sic fiant ex vlore
morsuū macilenti vt dicit Plinꝰ. Di
cit etiam idem ꝙ maxime viget sensus
olfactus in hac aue. vnde ꝛ sentiūt odo
re cadauera a remotis. existentes enim
vltra mare sentiūt cadauera ex ista par
te ꝛ conuersō. vnde exercitū vultur se/
quitur vt hominū ꝛ equorum cadaueri
bus satiet. et ideo ꝑm augures quando
conueniūt ꝛ circūuolant simul multi vul
tures. est futuri prelij presagiū quod ali
quo sensu nature occulto presentiunt af
futurū. De vulture dicit Aresto. Vul/
tur inquit pugnat cū hyrodio ꝛ volat su
per ipsum. ꝛ quando reuincit ipsum mo
ritur. ꝛ comedit carnem crudam. ꝛ ideo
pugnat contra alias aues propter cibū
Venatur autē a meridie vsq; ad noctem
et ab ortu solis vsq; ad tempus illud in
silentio requiescit. ꝛ quādo senescit elō/
gatur rostrū eius superius ꝛ recuruat in
fine. ꝛ moritur tandem fame. vt dicit Are
sto. ibidem Hoc ei accidere ꝑm errorem
antiquorū putatur. quia dicitur aliquā
do fuisse homo. ꝛ erat impius peregrinis
quibusdam. sed hoc est superstitiosum. Di
cit etiam idem. ꝙ quando est aliquid su/
perfluū de cibis suis non relinquit illud
auibus alijs sicut facit aquila. sed repo/
nit in nido suo ad cibandū pullos suos
quoniā non de facili acquirit cibum. Ni/
dificat autē in altis montib ꝛ nemori/
bus. et si viderit aliquid volitans circa
pullos suos rostro percutit ꝛ fugat illud
et nutrit pullos suos quousq; possint vo
lare. ꝛ tunc eijcit illos a nido et vetat il/
los appropinq̄re ulico nec permittit vnū
par vulturū aliud par subintrare locuꝫ
suum. Item eodem li. Almachar est q̄/
dā species auis fluuialis que timet vul/
turem. ꝛ ideo fugit ad aquam ꝛ circūuo/
lat vultur a remotis. ꝛ cum sit acuti vi/
sus inspicit quando auis illa exit aquaꝫ
illam. ꝛ tunc si potest capit eam. Est insu
per vultur auis multū fetida ꝛ immun/
da. cuius caro est durissima ꝛ mali sapo
ris ꝛ grauis odoris. ꝛ ideo ad esuꝫ est in
utilis. de facili pro cadauere terram pe/
tit. sed cum descendit de terra iteruꝫ vix
ascendit. vt dicit Gregorius. In alto vo/
lans cadauer in infimis conspicit. ꝛ pro
amore cadaueris ad ima de sublimitate
aeris se submittit. vt dicit idem. Quā/
do autem ab aliquo impetit. contra ven/
tum alas percutit. ꝛ sic venti adminicu/
lo potius q̄ robore proprio ab infimis i
aere se extollit. et ad hoc dicit Plinius
li. xxix. ca. iij. Vultur inquit inter aues
contrariat serpentib. nam si penne eius
vrant fugant serpentes nidore suo. Cor
etiam eius reddit se portantes a serpen/
tibus ꝛ a feris tutos. Cor eius ligatū in
pelle leonis vel lupi fugat demones. Pē/
na eius ligata pedi sinistro parturientis de
lociter liberat eam. sed celerius solue ne
interiora sequant. vnguentū factum de
adipe vulturis ꝛ oleo myrri et cera ner/
uos curat. iumenta sanat. Pes eius dex
ter alligat pedi sinistro boūm sanat ipm
similiter dextrum sanat sinister pes. Lin
gua eius sine ferro euulsa ꝛ collo in pan
no nouo suspensa dicitur efficere homi/
nem gratiosum ad impetrandū ab homi
ne quicq̄d petit. Finis ossium eius com
bustorū mixtus cū celidonia datus aia
libus eorū sanat morbos. Hucusq; pli/
nius. Idem li. xxxvi. Sanguis vulturis
cum herba camleduce vel cameleonte ꝛ
cedria sanat lepram.

Capitulū XXXVI

De vlula

Vlula est auis a plausu vel vlulatu nominata. cuius enim vox vlula
tum ꝓtendit. Unde ꝛ apud augures vlu
lans pretendit aduersitatem tacens de/
ro prosperitatē. vt dicit Isidorꝰ. ꝛ ꝑm hoc
idem videtur esse vlula quod bubo siue
noctua cuiꝰ vox ꝑm augures est infausta
glo. Hier. super ysa. xxij. di. sic. Vlula ē
auis corpore magnitudinis respersa ma
culis. que rostro in palude fixo horridus
sonus facit. ꝛ ꝑm hoc videtur ꝙ vlula est
onocrotalus. que auis est palustris lo/
ca inhabitans paludosa. quere supra de
onocrotalo.

Capitu. XXXVII

De vpupa

Vespa vt dicit ysido. a grecis est nuncupata. eo q̃ stercora humana comedat et fetenti fimo nutriatur. Cuius ei est spurcissima ⁊ immūda. cristis a capite exeuntibus galeata. semper in sepulcris cōmorans vel in fimo. cuius sanguine siquis se inunxerit. dormitum pergens demones in somnis se suffocantes videbit. cuius cor malefactoribus valet. nam in suis maleficijs eo vtuntur. De hac aue dicunt phisici. q̃ cum senuerit. eo q̃ nec videre nec volare queat. pulli eius euellunt ei pēnas inualidas. et linunt ei oculos herbarum succis et fouent sub alis donec recrescāt plume eius. et sic renouata pfecte volet et videat. dare sicut et ipsi. vt dicit Isidorus.

Capitu. xxxviii

De vespertilione

Vespertilio a tempore nomē sumpsit. eo q̃ lucem fugiens circumuolet in crepusculo vespertino p̃ capiti motu attrito et tenuissimis brachiorum membranis suspensa. ⁊ est animal simile muri. non tam resonans voce q̃ stridore. speciem simul volatilis et quadrupedis habet. quod in alijs animalibus solet rarus inueniri. Ducuntq̃ Isidor⁹. Dicit etiam glo. super ysa. q. q̃ vespertiliones lucem fugiunt. ceci enī sunt sicut et talpe. pluerem lingunt. oleum de lampadibus sugunt. in rimulis parietum se abscondūt frigidissime sunt nature. Unde sanguis vespertilionis linitus super palpebras non sinit⁹ recrescere pilos. vt dicit Constan. ⁊ hoc forsan est quia sua frigiditate opilat poros. quibus opulatis non recrescunt pili.

Incipit liber xiii

De aqua et eius ornatu.

Descriptis pprietatibus ignis ⁊ aeris restat vt de aquarū effectibus quātū spectat ad hoc opusculū nūc aliqua dicamus. Dicitur aūt aqua quasi equa. q. nūq̃ quiescat a motu donec superficies eius adequet. vt dicit Isid. li. xiij. Est itaq̃ elementū aqua fm̃ ostā. frigidū ⁊ humidū respectu terre subtile ⁊ pspicuū p̃ prio termino nō otentū. defluereret enim aqua ad nihilū nisi alieno termio sisteretur. Atque ppietatē describit basilius generali in exameron dicēs. Aqua inḡt interoia elemēta est vtilissimū. celū enī tpat. terrā fecūdat. aerem suis vaporib⁹ incorpat ⁊ cōdensat. scandit in sublime et celū sibi vendicat. Atque enī sunt omnīū nascētiū causa. quia fruges gignūt. arbores ⁊ plantas pducūt. sordes detergunt. peccata diluūt. potum cunctis animantib⁹ tribuūt. Est enī aqua terre coniunctiua. penetratiua. repletiua. calorīs celestis nutritiua. omniū inferior tpatiua nisi enī hec inferiora suis exalationibus temperaret. omnia in conflagratione vi calorīs deterētur. Hec animalib⁹ potata nutrimentū transducit in carnis vegetationē. Hec piscib⁹ dat spiraculū. sicut aer animantib⁹ plet vitam et animationē. Hec sui diffusione per interiores ptes terre facit ptūm eius vnionem terra enī ppter intensionē siccitatis dissolueret in puluerē. nisi ps cuz parte humorosi tate aquea vniret. Hec etiam transiens p̃ interiores meat⁹ terre a locis p̃ que transit in colore ⁊ sapore recipit imutationē. ⁊ ideo nūc salsa nūc dulcis apparet. nūc clara nūc turbida. nunc grossa nunc subtilis. Caret enī aqua determinata qualitate in colore ⁊ sapore. vt sic esset omniū color⁹ ⁊ sapor⁹ susceptiua facilī. Et ideo aqua quāto est i se purior. tāto apparet obscurior. qñ ad ipius colorationē ipam solaris radi⁹ nō subintrat. Hec mouet a fundo siue a centro ad circūferentiaz. nec sistit donec equet eius superficies fm̃ eque distantiā a centro terre. Hec insup lucem a radijs solis susceptā reflectit in celestia ⁊ refundit. Et ideo q̃ superficiē habet specularez p̃ actionē reflexi luminis rerū obiectaz imagines in se repsentat ⁊ intuentiū facies ad modum speculi manifestat. hec etiā radios ipsi⁹ substantiā penetrantes

diffundit ⁊ in ampliozē latitudinē extē/
dit. ⁊ ideo res in se visas facit apparere
maiozes q̄ sunt in seipsis. Has aque p
prietates generales ⁊ alias plures i era
meron poteris inuenire. Aquaꝝ aūt mlt̄
plex est differētia. vt dicit idem. Alut
eni in aere originē sumit sicut est aqua
pluuialis. ⁊ hec qz celestis terrenascenti
bus maxime est vtilis. aut de viscerib
terre scaturit. ⁊ erūpit. vt aqua fōtanea
⁊ putealis aut terrā pterfluit vt fluuia/
lis. aut oztem terre lateral. terc. cūit vt
mare occeanū ⁊ mediterraneū. qō omni
um aquaꝝ matrix est ⁊ origo generalis.
vt dicit ysan. Aqua igit pluuialis ex se
lucida est ⁊ clara subtilis leuis ⁊ sapida.
cui⁹ claritas ostendit q ei nihil aliud ad
mixtū sit, leuitas vo ⁊ sapiditas subtilē
eius de mōstrat substāniā. Inter omnes
aūt aquas melioz est ad terre fecūdatō
nem maxime qū cadit cuz tonitruo. suo
eni motu tonitr⁹ discutit vaporem. vnde
fit q aquā subtiliat ⁊ depurat. que vero
nimi est admixta. vel ex mue resoluta pe/
ioz est. ⁊ ieiunis nō conuenit. stomachū ei
pcutit ⁊ contrahit. tussim gignit. dentes
stupefacit. vt dicit cōstan. De aquaꝝ au
rem differētijs quo ad earū qualitates
diuersas ⁊ varias efficacias. q̄re supra
li. vi. de potu aque. Ibi eni inuenies om
nia plane diffinita. Post aquā vero plu
uialē melioz est fontana. p quā q̄ de pe/
tra viua effluit aut de fonte altoscatu/
rit ⁊ descēdit. Fons eni est caput ⁊ origo
aque viue que manat ⁊ effluit cōtinue
de occultis ⁊ abditis terre venis. vñ fōs
quasi fouēs aquas est dict⁹ siue fundens
vt dicit Ysido. Occultū eni habet de ve/
nis terre egressum. ⁊ de pfundis petrarū
meatib⁹ consequit ortū suū. Est ei fons
sue aque multiplicatiu⁹. sui cōmunica/
tiuus. nulli eni se occultat. ita pegrinis
sicut indigenis se cōmunicat. Item fuit
aliozū est purgatiu⁹. nam fontalis aqua
que effluit a solida petra limpida est et
sozdū maxime purgatiua. Item fons ē
renouatiu⁹ sui ⁊ aliozū immutatiu⁹. nas
aquas suas cōtinue renouat ⁊ renoua/
tionis ⁊ immutationis beneficium cun/
ctis se in fontib⁹ immergentib⁹ admini
strat. vt dicit glosa sup psal⁹. Item sitis est
mitigatiu⁹ ⁊ refrigeratiu⁹. estuantes eni
⁊ itinerantes refrigerat. ⁊ sitientib⁹ po/
tum cōgruū administrat. Item locoꝝ si
bi adiacentiū est fecundatiu⁹. nam loca
fontib⁹ magis vicina solent esse magis
graminosa florida et etiā sepius ampli⁹
fructuosa. Item fons in medio sui ozt⁹
vbi primo de terra erūpit. est puluerū ⁊
arenarū sibi obsistentiū a se reiectiuus
nam vbi ebullit violentia sui mot⁹ ptes
terrestres penetrat ⁊ diuidit ⁊ partem a
parte disgregat. Item fons ratōne sue
claritatis ⁊ trāsparētie specularis ē ⁊ foz
marū sibi obiectarū repsentatiuus. Et
ideo intuentiū facies apparent in fonti/
bus ⁊ resultant. ⁊ tam rugarū q̄ aliaruz
macularū deformitates se in aque fonta
ne transparētia manifestant. Item fons
est pm qualitatē temporis hyemis. s. et
estatis sue qualitatis immutatiu⁹. nam
pm macro. in hyeme fons calescit ⁊ esti/
uali tempore refrigescit. Cui⁹ ratio est.
quia calor in hyeme refugiens dominiū
cōtrarij sui petit interiora fontiū. ex cu
ius ptentia ⁊ cōculcatione cōtinua ozta
fontiū calefiunt. In estate vero contin/
git ex causa cōtraria ecōuerso. nam ex do
minante caliditate in aera fugit frigidi
tas ad interiora meatuū ⁊ venarū fon/
tium. ⁊ ideo aque emanātes tunc tempo
ris inueniunt frigidiores. Item fons ē
pm fictum sui originis aquarū ad superio
ra emissiuus. ita eni alte in fistulis duci
tur sicut ozit. si eni in montis vertice sca
turit. ad eandem altitudinis qualitatē
in altitudine in alio monte cōduci p fi/
stulas cōsuevit. nec altius p violentiaz
de facili ducit q̄ in suo ortu primo erum
pere inuenit. Item fons q̄ius in suo oz
tu fit puulus. tm̄ propter sua indeficientez
emanationē multoꝝ ⁊ magnoꝝ fluuiorū
est originaliter causatiu⁹. Nullus enim
est fluuius quin ab aliquo fonte occulto
vel manifesto oriatur. vt dicit Ysidorus.
Item fons est aquarū lacualiū ⁊ alis de/
scentiū meliozatiu⁹ ⁊ quasi viuificatiu⁹.
quādo enim fons est modicus vbi scatu
rit ⁊ transit per magnū stagnū. aquas ibi
stantes efficit saniores. ⁊ etiaz pisces de

gentes reddit simpliciter meliores. Itē fons est a venis ⁊ meatibꝫ terre p quos transit calozis ⁊ vtutis ⁊ sapozis receptiuus. vt dicit Ysi. ⁊ ideo fontes nūc sunt calidi. nūc frigidi. nūc sulphurei ⁊c. ſm diuersas scz qualitates terre p quā transit. vt dicit Ysiō. li. xij. Est fons in italia cuⁱ aqua sanare oculoꝝ vlcera cōsueuit Item est fons in africa cuⁱ aqua voces canoras facit. Itē fons est in boetia duplex. vnⁱ eni memoriā alter oblitionem inducit. Item in ethiopia est fons rubei coloris ex quo q̄ biberit statim lymphatici erit. Itez in sicilia sunt duo fontes quoꝝ vnus sterilē facit. alter sterilē fecūdat. Fons est in Idumea quaſ in anno mutans colozē. nam tribꝫ mensibꝫ videt puluereⁱ ac si esset cū puluere mixtus tribus sanguineⁱ. tribꝫ viridis ⁊ tribꝫ limpidus. hic fons ab incolis fons iob nuncupaſ. Itez fons est in syloe ad radices montis syon fluens. qui nō vniuersalibꝫ aquis. sed certis diebꝫ et hozis ebullit. Itē in sardinia sunt fontes calidi q̄ oculis medent. fures arguūt nam cecitate coꝝ faciⁿ ⁊ tegit. Itē in egipto dicunt esse fontē in quo faces accēse extinguūt ⁊ extincte accēdunt. Itē apud garamantes dicūt fontē esse ita gentē ⁊ die q̄ nō bibaſ. ⁊ ita ardentē ⁊ nocte q̄ nō tangatur. Hucusq̄ Ysi. Ex quo ptz q̄ fons sapit naturā sui fundi. nam si dulcē ⁊ puriz habuerit fundū. ⁊ dulcis ⁊ pura erit aqua. ⁊ ecōuerso si sulphureⁱ fuerit fundus atq̄ limosus. sulphur aut limū sapit aqua. vnde si fons in suo ortu sit coꝝruptus ⁊ vicioſus. totū q̄ inde effluxerit vicioſum erit ⁊ coꝝruptū.

Capitulum primū

De puteo

Puteus est lacus ꝛefossus a potu dictus. vt dicit Ysidoꝝus. ꝛ fuꝝoꝝibus eni terre ⁊ cataractis oꝝit aque quia ruptis terre venulis inferioꝝibus aqua quaſi fumando euapoꝝat. ex cuius euapoꝝatione aqua putealis generatur vt dicit idem. Aqua vero putealis ſm cōstan. inter aquas est groſſioꝝ ⁊ indigestibilioꝝ. tum ꝓpter terre ſalſugineꝫ. tum etiam ꝓpter ipſius quietē ⁊ ꝓpter nimiā elongationē ab aere. Juxta fluuios aūt aqua putealis ꝛefaciu inuenitur ⁊ illius aque substantia cōplexioni aque fluuialis assimilaſ. quādo vero pureⁱ sit iuxta puteū. ille qui situaliter est profundioꝝ aquā vicini putei munus ꝓfundi attrahit ⁊ in se recolligere ꝓsueuit. a terra autem circūstante saporē attrahit. ⁊ iō nūc salſam nūc dulcē se ostendit. Itez aqua putealis frequēter coꝝruptōez ꝓtrahit. quādo nō moueaſ. ⁊ ideo vt ꝛepureſ ⁊ subtilietur necesse habet vt sepius moueaſ et hauriaſ. quanto aūt terre viue est vicinioꝝ. tanto aqua putealis frigidioꝝ et dulcioꝝ cōmuniter ēēperiſ. Item in hyeme raro vel nunq̄ cōgelaſ. nam p plenitiam aeris frigidi hyemalis tpe calozis frigoꝝis ꝓtraⁿ ad interioꝝa putei repellit. et ideo aqua ipsiⁱ ex vapoꝝe calido imutata cōgelari nō pmittit. Imo calidioꝝ in hyeme q̄ in estiuo tpe inueniſ. Item aqua putealis ꝓpter situm eius in ꝓfundo cū difficultate acquiriſ. ⁊ sine magno labore ⁊ artificio vix hauriſ.

Capitulū secūdū.

De fluuio

Fluuius a fluendo est dictus ſm Ysidō. enim fluuius est pēnnis fluxus. quia cōtinue fluit ⁊ nisi eius intercipiatur oꝝigo fluere nō ꝛesistit. Est igitur considerare in fluuio quo ad fluxum pēnnitatē quo ad situm. ꝓfunditatem. quo ad motū circularitatē. ꝓlongissima enim terraꝝ spacia currere fluuius consueuit. Item quo ad oꝝtum sue suū oꝝiginale principiū ⁊ finalem terminum amaritudinis qualitatez. omnes fluuios oꝝiginaliter ꝓ occultos meatus in capitibus fontiū a mari exit ⁊ per manifestos transitus iterū in mare ꝛedit. vt dicit glosa super Eccs. primo vbi dicitur. Omnia flumina intrant mare ⁊c. vbi dicit hiero. Dicunt pbi aq̄s dulces que mari influūt vel ardoꝝe solis cōsumi. vel salſuginis pabula esse maris. Sed noster ecclīastes aquaꝝ. scz cōditoꝝ. dicit eas ꝓ occultas terre venas ad capita fontiū regredi ⁊ de mari ce abyſ

so in sua principia ebullire ꝛc. Item est considerare in flumine quo ad medū ꝓ gressus inter suū finem ꝛ principiū dulcedinis saporositatē. nam aqua fluuialis in venis fontiū per quas transit colatur. vbi a sua salsugine spoliata cōtrahit saporem potabilem ꝛ in dulcedinem cōmutat. vt dicit Ysido. Item quo ad aspectum specularē perspicuitatē. substantiā enī habet puram luci pcuriā ꝛ ad modū speculi dyaphanā vnde rerū imagines obiectarū in fluminis supficie repsentācur. Item est considerare quo ad fluminis substantiā mūdiciam ꝛ puritatem. quo ad eius cursus velocitatem ꝛ pcipitez velocitatem. quo ad impetus sui maximam virtuositatē. quia omnia obstacula ꝛ cunctos obices diruit. cuius rapacitati nihil finaliter resistit. sua enī impetuositate omnia in se proiecta vel secum rapit vel saltem ad ripam ducit. naues onustas suo impulsu agitat et impellit. rotas etiam grauissimas celeriter p violentiam circūuoluit. sordes etiam in se proiectas recipit. sed motus sui impetu receptas dissipat ꝛ dissoluit. Fluminis enim est sui et locorū per que transit mūdificatiuus. ꝛ aquarū lacualiū et stagnorum per quas subintrat renouatiuus et a corruptione cōseruatiuus. piscium diuersi generis nutritiuus. ꝛ feroris ꝛ mali saporis in piscibus lacualibus ꝛ paludestribus abstersiuus. ꝛ qualitatis eorum immutatiuus. habet etiam flumen siue fluuius quo ad effectū multiplicem vtilitatem humanis vsibus congruentem: nulli enim beneficium suum denegat. sed omnibus quantū est de se. se cōmunicat vnde tam iumentis ꝙ hominibus tam paruis ꝙ maioribus equaliter administrat. sordes ꝛ immūdicias tam corporū ꝙ vestium mūdificat. estuantes refrigerat. sitientes potu reficit ꝛ recreat. loca sibi adiacentia irrigat ꝛ fecundat. humoris sui effluentia radices et semina humectat ingrossat ꝛ impinguat. vt patet in egypto. vbi iacto semine in ortorum mozez a nilo flumine omnia campestria irrigant. vt dicit Rabanus super. xi. ca: deut. Terra tua nō est sicut terra egypti de. sua circūfluentia ciuitates ꝛ alia habitacula munit ꝛ fortificat. tam victualia ꝙ mercimonia ad ciuitates deferentes homines locupletat. arene accumulatione et terre limose compositione insulas formar. loca munitionib cōgrua coadaptat. De aqua vero fluuiali dicit Constan. ꝙ illa est melior que tendit ad ortum solis. et que a latioribo montib ortum sumit. que vero tendit versus occidentem min⁹ est laudabilis. Dicat etiam ꝙ flumina quanto sunt a ciuitatib⁹ remotiora tanto puriora sunt ꝛ nutriendis piscibus aptiora. Fluminib⁹ enim ifluūt ciuitatū sordes ꝛ lauature balneorum lutiq effusiones ꝛ huiusmodi et ꝙ bus aqua fluuialis aliquādo contrahit corruptelam vt dicit ide⁹. Aqua fluuialis est laudabilis cui⁹ fluxus est velox fortis currens super lapides paruos ꝛ fundum arenosum siue argillosum solidum sapidū ꝛ mundū. Nam ex qualitate terre per quā fluit colorem contrahit ꝛ saporem. ꝛ ꝑm hoc variant fluuiorū tam nomina ꝙ ꝓprietates. vt dicit glosa super Deu. ij. Quāuis enī flumina cōmunēa mari sortiant originem. a locis tamen ꝙ bus oriūtur ꝛ per que transeūt sicut colorem ꝛ trahūt ꝛ saporem sic ꝛ nomē. Quāuis enī multas aquas in se recipiat fluuius influentes. ꝙdiu tamen cognoscit primus ꝛ principalis alue⁹. nomen primū ꝑdere non facili cōsueuit. Aquas enim quas influendo recipit. de ꝛ nomine sibi incorporat atq vnit. vnde fluui⁹ ꝙuis sit paru⁹ et modicus quādo de primo fonte primo effluere incipit. quāto tamen a suo principio plus elongat ꝑ aquarū influentiā. tanto plus crescit vt ptz in danubio germanie fluuio. de quo dicit Ysido. libro. xiij. ca. penul. ꝙ a germanicis montib et parte occidētis oritur ex fonto paruo pergens contra orientem. lx. fluuios in se recipit. et. vij. ostijs in ponticū mare fluit. Utilis est autem omnis fluuius ꝙdiu ripaū suarū terminos non excedit. Sed quādoq ymbriū inundatōne seu nuiū resolutione terminos aluei sui egredit. tūc vicine de re planicie destruit sepius ꝛ submergit.

Sunt autem fluminum duo genera. vt dicit Ysido. li. xiij. ca. p̄nul. Unū dicitur flumen viuū de quo virgil⁹. Donec me flumine viuo abluero ⁊c. Aliud est torrens aqua scilicet cū impetu veniens et recedens. dicitur autē torrens q̄ pluuia crescit. siccitate vero torrescit. i. arescit. cui greci ab hyeme nomen dederūt quādo crescat. nos ab estate quando deficit ⁊ arescit. Est autē decursus torrentis impetuosus ⁊ fortis. ⁊ ideo quelibet sibi obuiantia diruit ⁊ cū impetu secum trahit. vbi autē fluit terram concauat ⁊ corrodit. ⁊ lapillos ac paleas coaceruās post se vestigia derelinquit. vias destruit. vicina mergit. in mare descendit.

Capitulū tertium

De amne

Amnis dicitur fluuius nemore et frondibus redimitus siue circūseptus. vt dicit Ysidor⁹. sic ex amenitate vocatus. iuxta quē abūdant herbe medicinales. volucres siluestres nidificant. In cuius decursu fere potus sumentes vel feruore estus se refrigerant ex cuius vicinitate ibi abūdant pascua et suū vigorem ⁊ virorem dictus retinent ⁊ reseruant. Sunt autē quedā flumina de quibus specialiter fit mentio in scriptura. sicut phison gyon tigris eufrates iordanis ⁊c. Est autē phison ganges fluuⁱ⁹. vt dicit Ysido. li. xiij. a gāgaro rege dictus ganges. Dicit enim de paradiso circūit terrā eumlath indie scz regionis. Et dicit phison. i. caterua. q̄ de se in se recipit flumina. Intercipitur etiā mutatio oris. quia mutatur a facie quā habet i paradiso. Et hoc tribus modis sicut dicit magister in hysto. In colore. q̄ alibi clarus. alibi obscur⁹. alibi turbidus. In quātitate q̄ alibi paruⁿ alibi magnⁿ ⁊ diffusus. Et in sensu. quia alibi frigidus. alibi calidus. Dic fluuⁱ⁹ abundat arenulis aureis ⁊ gemmis p̄ciosis. in cuius etiā litoribus crescunt arbores et herbe medicinales.

Capitulum. iiii.

De gyon qui nilus dicitur

Gyon qui et nilus est fluuius mesopotamie de paradiso exiēs. Et dicitur hiatus terre vel terreus quia turbidus est ⁊ limosus. Oritur autem non procul ab athlante ⁊ circūit terram ethiopie ⁊ descendit per egiptum et irrigat plana ei⁹. vnde dicit Hiero. super amos. viij. ibi defluet quasi fluⁱ⁹ egipti ⁊c. Nilus dispositione dei totam egiptum semel in anno irrigat cumulis arenarum claudentibus ostia eius ne defluat in mare. post irrigationem autem solutis cumulis redit in alueum suum. et sic tandem mare ingrediens a mari absorbetur. Dic fluuius nutrit reptilia multū nociua ⁊ venenosa sicut cocodrillos ⁊ hydriolam que dicitur enidros. de quo dicit Ysidor⁹ libro. xij. ca. ij. Enidros inde est hydriola ex eo nuncupata q̄ in aquis versetur ⁊ maxime in nilo. que si inuenerit cocodrillū dormientem. volutat se in luto primo ⁊ intrat per os eius in ventrē et carpit omnia interiora eius ⁊ sic mordet. Dicit etiam glosa super. xxiij. ca. Ecci. ibi quasi gyon qui est nilus fluuⁱ⁹ turbulentus est ⁊ multū contrahit limi vnde limositatis ratione quā secum ducit terrā per quā transit frugiferaz ⁊ valde fertilem facit.

Capitulū quintū

De tigri

Tigris fluuius est mesopotamie de paradiso egrediens pergit contra assirios. vt dicit Ysidorus: qui post multos circūit⁹ intrat mare rubrum. Vocatur autem hoc nomine propter impetum et velocitatem ad instar tigris animalis nimio impetu percurrentis. Dicit autem Josephus q̄ tigris oritur in armenia ex eodem fonte quo oritur eufrates. ⁊ vocatur diglath quod sonat acutum vel angustum. currit enī anguste et acute ad modum sagitte propē qō tigris lingua persica. id est velox vel sagitta nūcupatur.

Capitulum sextū.

De eufrate

Eufrates est fluuius mesopota/
mie de paradiso exiens copiosis/
simus in gemmis. qui per medi/
am babiloniam fluit. hic ab vberitate no
men accepit. nam hebraice eufrata fru/
gifer dicitur & interpretatur. mesopotami
am autem pfluit in quibusdã locis & ri/
gat sicut nilus egiptũ. Salustius autez
autor certissimus asserit tigrim & eufra/
tem de vno fonte manare in armenia. q̃
per diuersa loca exeunt spacio multorũ
miliũ in medio vtrelicto. terra autẽ que
ab ipsis ambitur mesopotamia dicitur.
hucusq; Isido. li. xiij. ca. penul.

Capitulum VII

De orice

Oryx est fluuius ꝑm glosa super
Ecci. xxiiij. qui alio nomine dicit
araxis vel arapsis. amnis armenie q̃ ori
tur eodem monte cũ eufrate sic dict⁹
eo q̃ rapacitate omnia pstrauit. vt dicit
Isido. li. xiij. vnde cũ alexander cum vel
let transgredi ponte fabricato tanta vio
lentia inundauit vt pontẽ dirueret. Dic
brevib⁹ intervallis ab eufratis ortu ca/
put tollit. ac deinde in caspiũ mare fluit
vt dicit Isido. ibidem. Oryx aũt dicit
a grecis a parte terre ipsor. nam illa pa
tria vbi fluit lingua ipsor oryca vocat.
vt dicit glosa sup Ecci. xxiiij. Dic fluui
us quasi quoddam brachiũ videt esse ti/
gris vel eufratis vel vtriusq; cum ex eo
dem fonte in armenia oriat. ꝓpter quod
dicit abũdare gemmis & herbis aromati
cis quarũ vsus cõuenit medicine. oryx
aũt medicamentũ generationis interpre
tatur. mediãte itaq; tigri vel eufrate exi
re de paradiso dicit & pdire.

Capitulũ octauũ.

De Jordane

Iordanis iudee fluuius a duo/
bus fontibus quor vnus ioal/
ter dan vocatur. iordanus nominat⁹ est.
vt dicit Isidor⁹ libro. xiij. nascitur autez
sub libano monte diuidens arabiam &
iudeam qui ꝑ multos circũitus iuxta
hiericho in mare mortuũ influit. qõ ipm
absorbet penitus & consumit. Dic fluui⁹
tempore messis tritice que solet in pa/
lestina vernali tempore iam matureſce/
re consueuit plus solito abundare quod
accidit ex imbrib⁹ serotini inundatione
et ex niuium resolutione sicut dicitur in
historiis & in glosa super Josue. iij. dicit
Jordanis ripas alvei sui tempore mes/
sis impleuerat cõ. Et ecci. xxiiij. fere di/
citur idem. Dic fluuius est in multis ꝓ
vilegiatus. Primo quia regionẽ fideliũ
iudeorũ a regione incredulorũ. iudeam
scilicet ab arabia sepauit. Secũdo. q̃
coram filijs israel se aperuit & eis ad ter
ram promissionis transitũ pbens. in arche
dominj & populi psentia se diuisit. vt di/
citur Josue. iij. Tercio. quia lepram naa/
man syri abluit & mũdauit. iiij. Regũ. v.
Quarto. quia p sui diffusionẽ sanctita/
ti helye & helysei testimoniũ phibuit. q̃
vtriusq; imperio obediuit. vt pt⁹. iij. Re
gũ. ij. Quinto. quia ferrũ contra naturã
aliarum aquarũ non abscondit in fun/
do. imovsq; ad suã superficiem illud remit
tens. ꝓphete qui pdiderat ipsum vt reci/
peret eleuauit. vt legitur. iiij. Regũ. vi.
ca. Sexto. quia ex contactu mũdissime
carnis domini sanctificari meruit. quo me
diante domin⁹ vim regenerativã aquis
contulit & humane salutis sacramentum
in aqua fieri ordinauit. vt patet Luc. iij.
Septimo. quia in iordane Johannes
bapti. et celos apertos videre et vocem
patris audire meruit. quãdo totius tri/
nitatis mysterium in baptizando dominũ
intellexit. Sunt & alia flumina que no/
minãtur in scriptura. sicut sunt abana &
pharphar que sunt fluuij syrie fluentes
iuxta damascenũ. quorum subductione
orti damasceni irrigantur et multiplici
genere herbarum & arborum ac fructuũ
multiplicatione fecundantur. de his di
citur. iiij. Regũ. v.

Capitulum. IX.

De gazan

Gazan est fluuius medorum. qui
alio nomine dicit ydapses. qui. a
quodam rege medorũ sic vocat⁹
est. oritur autem in oriente & rubro mari
excipit. in vinculis aũt syrtis super hunc

fluuium due tribus ⁊ dimidia. que a salmanasar rege assyriorū captiue in assyrios sunt reducte pmanere exules sunt coacte. vt patet. iiij. Regum. xvij. sicut due tribꝰ captiuate a nabuchodonosor super fluuiū chobar in babiloniam fuerunt multis temporibꝰ collocate. vt patet in Ezech. primo. Est autem chobar fluuius babilonie ꝑ paludes babilonie se diffundens a tigri vel eufrate oriundum ducens ac in vnum ipsorū iterū rediens siue cadens. vt dicit Hiero. super Ezech. Fluuiꝰ autem chobar parte sui superiorꝭ abūdat salicibꝰ ⁊ carecis. sicut dicit glosa super locū illū. Isa. xvij. vltra torrentem salicis duceris. hunc torrentem vocat babilonie flumen super quod residens populꝰ dei non resultat. immo plorat. sicut scriptū est super flumina babilonis ⁊c. Sunt et alia flumina multum famosa. sed de illis hic tacemꝰ. qꝛ de eis mentionē in biblia nō habemꝰ.

Capitulum.x.

De lacu in generali

Lacus est latentium aquarum receptaculum in quo aqua retinetur. nec fluctibus admiscetur. vt dicit Isidorꝰ libro. xiij. quod greci limū. id est stagnū vocant. nam fontes labunt in flumina. flumina vero in freta discurrunt. lacus autem stat in loco nec fluit. ⁊ ideo dictus est lacus quasi aque locus. vt dicit Isido. aquas enī quas scaturiendo vel influendo recipit alꝫ non transfundit. Pisces aūt lacuales. vt dicit Constantinus sunt laudabiles ꝙ fluuiales. naꝫ sua limositate pisces quos nutrit quasi limū sapientes reddit. herbas superfluas gignit in quib⁹ ranas ⁊ vermiculos multos nutrit. aqua fluens lacus subintrās et influens. ipsorum aquas recentiores efficit ⁊ ipsas a corruptione custodit. exuimia vero aquarū receptione frequenter ripa stagni rumpit ⁊ quicqd diutius intus nutritur est subito manif. Aqua autez lacualis ceteris est grossior ⁊ aqꝫ fluuialibus ad potandū minus laudabilis experitur. nam talis potus sepe assumptus multas generat in corpore passiones. vt patet supra li. v. de aque potu. cōtrahit autem aqua lacualis diuersas virtutes ex fundo ⁊ situ vbi retolligitur. sicut exemplificat Isido. li. xiij. ca. iij. de diuersitate aquarum dicens. In ethiopia inquit lacus est quo ꝑfusa corpora velut oleo nitescunt. Etiam lacus est in africa que canoras facit voces. Item in italia est lacus qui bibentibꝰ aquā ipsū tedium vini facit. in reatinis paludibꝰ iumentorū vngulas' indurari dicūtur. Item in assaltico lacu iudee nihil viuū habens animam mergi potest. In indis sydē est stagnum in quo nihil natat sed omnia submergentur. In tragoditide ē lacus in die ter amarus et totiens dulcis. Hec omnia recitat Isido. in li. ⁊ ca. supradicto. Hec autem ⁊ alie cōsimiles aquarum putealiū ⁊ lacualium diuersitates accidunt ex varia qualitate venarū terre per quas transeunt tales aque. vel a natura ⁊ dispositione fundi vbi aque huiusmodi recolligūtur.

Capitulum.xi.

De lacu asphalti

Lacus asphalti mare mortuū nūcupatur. mare ꝓpter eius magnitudinem ⁊ profunditatem. mortuuꝫ quia nihil gignit viuū. nihil enī recipit ex genere viuentiū. vnde nec pisces habet nec volucres. sed quecūqꝫ viuentia mergendo temptauerit quacunqꝫ arte statim resiliunt. ⁊ cūqꝫ vehementer illesa. confestim exanimātur. sed neqꝫ a ventis mouet bitumine turbinis ventis resistente quo omnis aqua stagnat. neqꝫ natigatōnis patiēs est. omnia aūt vita carentia in ꝑfundū mergunt neqꝫ materiam aliquā sustinet nisi que bitumie illustratur. extinctā lucernā in eo submergi accensam vero supnature dicūt. hic locꝰ alphalti. i. bituminis vocat siue mare salinarū. ⁊ est in iudea inter hiericho ⁊ zacham. longitudo eiꝰ vsqꝫ ad zoroas ambie dirigit stadijs septingētis ⁊ lxxx. latitudo eiꝰ stadijs centū. vel vsqꝫ ad vicinia zodomoꝝ. Hucusqꝫ Isi. li. xiij. i ca. de lacis ⁊ stagnis. In historijs di. mgr ca. de subuersione zodomoꝝ in fine. Hic lacus

nigras glebas bituminis euomit. ꝛ ideo lacus asphaltides dicit. in cuꝰ ripa poma in arboribꝫ nata vsqꝫ ad maturitatez colozis sunt viridis. que si matura incidas faullas intus inuenies. vnde ait Josephus. faulla terre zodomozum fidem habet. simile dicit in glosa sup secūdam petri. ij. ca. super locū illū. ciuitates zodomozū in cinerē redigens cē. seruare adhuc voluit omin⁹ regionē contra positam speciez pristine pene. nascunt ibi poma pulcerrima que ex se cupiditatem edendi spectantibꝫ generant. que si carpas fatiscūt ꝛ resoluūtur in cinerem. fumūqꝫ excitāt quasi adhuc ardeāt.

Capitulum.xii.

De lacu tyberiadis

Lacus tyberiadis ab opido tyberiadis est vocatus quod quōdā herodes in honozem tyberij cesaris condidit. Est autem stagnū maximum siue lacus omnibus lacubus in iudea salubrioz ꝛ ad sanitatem coꝛpoꝝ efficacioꝛ. Circuit autem stadia centum. lx. vt di. Jsi. libzo. xiij.

Capitulum.xiii.

De stagno genesar

Stagnum genesar vt dicit ibidē est lacus amplissim⁹ in iudea. q̄ longitudine. cl. stadijs extendit. latitudine. lx. diffundit. aquis crispantibꝰ aura non ventis. sed ex ipso sibi creans. vnde ꝛ genesar dicit greco vocabulo quasi generans sibi auram. venitqꝫ p diffusiora spacia lacus frequentib⁹ auris spirātibus agitatur. vnde purioꝛ est haustꝰ eius et dulcioꝛ ac abilioꝛ ad potandum. Ducuscꝫ Jsido. Propter magnitudinē vero eius sepe in euangelio mare vocat. non quia sit mare. sed potius est quedaꝫ magna iozdanis refluxio. vt dicit glosa super Joban. ca. vi. Consuetudo est autem hebreoꝝ omnē talem aquatū congregationem vocare mare. et ideo sepe maris nomine nūcupatur.

Capitulum.xiiii

De piscina

Piscina est aqua ad nutriendum pisces collecta. cuius per artificium aquarum collectio non habens pisces piscina sepius nominetur. vt dicit Jsidoꝛus. Ad vnitatem autem piscine exigitur fundi soliditas aque influentis puritas ꝛ influentie continuitas. vbi enim fundus est limosus et paludosus. pisces saporosi nullatenus nutriuntur. vbi etiaꝫ recens aqua nō fluit aque stantes ꝛ non mote facili coꝛrūpuntur. et ideo ad piscine renouationē per canalas et fistulas aque dulces et recentes inducūtur vallibus ꝛ aggeribus ne influentes aque effluant piscinarum termini minuuntur. De piscinis etiam riuuli ad oꝛtoꝝ irrigationem reducūtur herbe ꝛ arbores iuxta piscinas site magis virentes ꝛ fructifere inueniunt.

Capitulum xv

De riuo

Riuus a rigādo est dictus. vt dicit Jsidoꝛ⁹. nam a fonte vel a riuo fluuius ducitur vt inde oꝛtus irrigetur. naturam enī ꝛ effectum sui oꝛiginis sapit riuus. a fontali oꝛigine mediante riuo pꝛocedit fluuius siue lacus. vt dicit Eiuicē. Est autem riuus immūdicia rum purgatiuus. terre fecūdatiuus. potus animalibus et aubus ministratiuꝰ viꝛoꝝ et pulcritudinis in herbis et floꝛibus conseruatiuus. lapillozum et arenulaꝝ attractiuus.

Capitulum.xvi

De fluctu

Fluctus a flatu est dictus. ventotum enim impulsu aque agitate fluctuant. quaꝫ eminēs liquoꝛ q̄ semper in motu est vocat⁹ vnda. Et est vnda ab eūdo dicta. eo q̄ ꝓtinua agitatōe mota nunqꝫ quiescit. vt dicit Jsiō. li. xiij. fluctꝰ autem mutuo se collidūt. vt nūc surſum nunc deoꝛsum mutuo se agitent ꝛ impellant. ꝛ ex frequenti allisione mutuo spuma ex se gignūt. arenulas ꝛ varias fundi ꝓticulas secū admiscēdo surſuꝫ ferūt pisces allidūt ꝛ ex motus sui impetu meliozes reddūt. ex ventoſi aeris subintra/

tione fluct⁹ intumescūt. ⁊ sm vēti impe/
tum nūc ascendūt nūc descendūt. ex con
cussione mutua aerē concitāt ⁊ ventum
gignūt. naues eleuāt ⁊ ad ripas depri/
mūt ⁊ litora se cū strepitu ꝯstringunt. sp
sunt ī motu ⁊ descere nō pñt aut ei penit⁹
deficiūt aut vndiqꝫ se agitāt ⁊ diffūdūt.

Capitulū. xvii

De gurgite

Gurges est in flumine locus alt⁹
siue profundus. a gutture gur/
ges est dictus. vt dicit Ysido. eo q aqs
influentes absorbeat ⁊ absorptas itera/
to reuomat ⁊ remittat. vnde ꝓpter sui p
funditatē motu circulari ⁊ reflexo circū
fertur. propter qđ natātes facili ī gur/
gite pclitant. In gurgite etiam pisces
maxime se occultant ⁊ vix ꝯdiu gurgitē
non exeunt capiūtur.

Capitulū. xviii.

De tramite

Trames est prim⁹ aque seu flumi
nis decursus ⁊ exitus ꝓtinuus a
fonte exiens ac meat⁹ sui alueū non reli
quens. a fonte enī ex fluere incipit. ⁊ quo
usqꝫ mare intrauerit infra alueī sui limi
tes cōtinue fluere nō desistit. fundū suū
cōcauat ⁊ cōsumit. nauigio maxime con
uenit pisces maiores nutrit. qz recentio
rem aquā ⁊ fundū puriorē habere gene/
raliter cōsueuit. cuz maiori impetu fluit
ꝯ aliqua alia pars aque. ⁊ ideo naues at
qꝫ lignoꝝ strues celerius secum trahit.
et ideo trames dicitur a trahis. vel trās
mitto tis. quia omnia ꝛmposita trahit ce
lerrime et transmittit. quanto enī aque
cursus in suo tramite est recentior tan/
to est velocior. et omnia velocius secum
ducit siue trahit.

Capitulum. xix.

De alluuione

Alluuio alluuionis ⁊ hec alluuies
dicitur latens ⁊ lenta aquarum
inundantia. ab alluendo vel abluendo
dicta. abluit enim terram per quā trāsit
et abluendo consumit. vnde sub terra/
nea ripārū consumptio ex aqua facta al
luuio dicitur Job. xiij. alluuione pau/
latim terra cōsumit⁹ ⁊c. quāto autem per
absconditas ripārū concauitates melio
ri fluxu se diffundit. tanto periculosius
litoris soliditatē dissipat ⁊ dissoluit. nā
ripe superficies exterius solida creditur.
quia eius consumptio interior nō vide
tur. sed ideo pes calcantis ripam facil⁹
labit⁹. qz cōsumpta interiori soliditate
latēs vacuitas nō caueb⁹. vt dicit ceñ.

Capitulum. xx

De abysso

Abyssus est aquārū profunditas
impenetrabilis. a qua fontes et
flumina oriuntur. omnes enim aque de
abysso ereunt ⁊ p occultas venas ad ma
tricem abyssum reuertūtur. vt dicit Ysi/
dorus li. xiij. vnde dicitur abyssus quasi
abuisus. quia eius ꝓfunditas videri nō
potest. vel dicitur abyssus quasi sine bys/
so id est sine candore. quia propter hu/
miam distantiam a fonte luminis lucis
pulcritudine caret et decore. vt dicit Jo
hannes damascen⁹ Abyssus nihil aliud
est ꝯ aqua multa cuius finis est incom/
prehensibilis et inuisibilis. quia ad eius
terminū lucis diffusio non attingit. vel
dicitur abyssus quasi sine base. quia ei⁹
fundamentū ⁊ sustentatio sensu non vi
detur. Et ideo primordialis materia qz
in principio nō erat forma determinate
distincta. abyssus ab Augustino est vo/
cata. propter quod dicitur in libro con
fessionum. xij. Abyssus est corporale il/
lud quod fecit deus vt esset materia cor
porearū rerum informis sine ordine ⁊ si
ne luce vnde abyssus idem est quod pri/
ma materia. Ut dicit Augustinus in li
bro ō simbolis. Terre inquit ⁊ abyssi no
mine materiam nūcupauit que de nihi
lo facta est vt ordinatissimo dei munere
primo capax formarum fieret. et dein/
de formarentur quecunqꝫ sunt formata.
vnde eadem materia aqua est dicta. tuz
quia fluida. tum etiam quia omnis for/
me est susceptiua. Unde dicebatur ter/
ra propter naturalem stabilitatē vel so/
liditatem scōm quam erat generationi
et corruptioni subiecta. Abyssus ꝓpter

informitatē quia nulla erat forma distincta. dicebatur aqua, ppter formationis possibilitatē fm quā erat omnis forme ⁊ qualitatis potēialiter receptiua. vt dicit Augus. Abyssus itaq; ex se habet obscuritatem. profunditatē omnium aquarum ⁊ fluuiorum capacitatem insatiabilitatem. quia nunq; tot aquas recipit quin plures recipere possit. inscrutabilitatem. incomunicabilitatem.

Capitulum. XXI.

De mari

Mare est aquarum collectio tam dulcium q; salsarum. vt dicit Isidorus libro. xiij. proprie autē dicitur mare. eo q aque eius sunt amare. vt dicitur ibidem. Et sequitur. vocatur autem mare equor ab equalitate. eo q equaliter sursum est. Quāuis enī aque maris fluctuantes velut montes erigantur. sedatis tamen tempestatibus iterum adequantur. vt dicit idem. Idem autez dicitur pelagus quasi pellens undas. q; in mari fit undarū et procellarū motus cōtinuus et impulsus. Mare autem vt dicit idem ibidem. cuius omniū fontiū se recipiat aquas ⁊ flumina. ex tanto tamen aquarū concursu nō suscipit incrementuz. quod accidit ex hoc. vel quia ei⁹ magnitudo influentes undas non sentiat. vel quia amara unda fluentiū consumat. vel quia ipse nubes multā aquosi tatem ad se attrahunt. siue q illas auferant partim uenti partim sol exiccet. seu quia aque dulces p occulta quedā foramina colate redeant ad capita fluuior ⁊ fontiuz reuolute. Hucusq; Isi. li. xiij. Scōm ambro. aūt et basiliū in exameron. mare est aquarū aggregatio multiplicata p diuersa loca ⁊ nosa. sed tamen ꝯtinuatione una semp mota vaga sonora spumosa in fluxu ⁊ refluxu lune naturam imitans. cui⁹ virtute ⁊ influētia cohibet. Est aūt mare caput ⁊ hospitiū fluuiorū. fons imbriū. quo sibi discrepantes populi copulant. subsidiū in necessitatibus. refugiū in periculis. itineris compendiū laborantis lucrū. De mari etiam dicit Aresto. in li. metbor. omniū aquarū mare est principiū ⁊ origo. h est aquarum quies. ⁊ diuidit in reliqua maria. Causa aūt propter quā fit in mari salse do ⁊ amaritudo est. q; duo sunt vapores humidus vapor ⁊ siccus. subtilis ⁊ aquosus. resoluit pars subtilior per motū solis ⁊ remanet grossior. ⁊ calore solis cum calefacit efficitur salsum qō remanet et amarum. vt sudor ⁊ urina ex adustione. Fit enī res amara quādo remanēt partes terrestres aduste aqueis ⁊ insipidis partibus cōsumptis. ⁊ de amaritudine p adustionis intensionē fit salsedo. vt patet in cinere i quo aqua colata sentitur salsa. Item aresto. in eodem. Aqua maris salsa grauior est aqua dulci. quia hec grossior. illa vero subtilior. cui⁹ signū est. quia ouum natat in aqua salsa ⁊ non in dulci. ⁊ pfundius submergitur nauis cauens in aqua dulci q; in salsa. Et ideo i mari mortuo non mergit animal nec generat. quia vincit in eo siccitas. Item in li. de animalibus. In mari est aqua et pōt ab eo extrahi salsedo. quoniā si homo acciperet vas terreuz nouū crudum ⁊ claudserit ei⁹ orificiū ⁊ iniiceret ipsum vacuū in mari per diem et noctem. intrabit in ipsum aqua dulcis. Item idem in libro metbor. Aque dulces eleuant propter leuitatē suā sursum. ⁊ aque salse descendunt propter grauitatē suā deorsuz. ⁊ qō salsum est remanet in terra et dulce euaporat. Item idē libro de elementis. Mare in actionibus suis imitat naturā lune. qō patet. quia quandocūq; luna oritur in aliqua hora diei vel noctis. tunc flumen ingrediēs mare in illa regione in q̄ oritur luna extēdit ipm mare ita q; aqua illius fluminis redit ad partē loci a quo cucurrit ac si esset p violentiā repulsa. ⁊ cum est luna in cardine inferiori. incipit aq̄ diminui sicut quādo luna vult oriri aq̄ incipit augmētari. vnde sicut ferrū seq̄tur adamantē. ita mare cursum lune sequit ⁊ virtutē. quere supra li. viij. in ca. de luna. Item inspissat quoq; mare p⁹ascē sum stelle q̄ vocat canicula. ⁊ mutat colorem ⁊ efficitur nūc viride nūc ceruleum nūc turbidum nūc clarū. Item macro. in

libro ciceronis. Occeanus in incremē/
to lune ordinem istū tenet. Nam primo
die crescentis lune fit copiosior solito.
quia tunc mare plenū est in summo. re/
inde minuit secūdo. z sic descendēdo mi/
nuitur vsq; ad diem septimū. z tunc est
maxime in vltimo defectu. Incipit autē
paulatim crescere iterū vsq; ad diem se
ptimū. Die itaq; quo luna est. xiiij. quā
do totaliter est plena. est iterato mare in
suo augmento summo z iterū incipit mi
nui p dies septem alios. Ita quādo lu
na est. xxi. est iterū in suo mimo. Et cre
scendo incipit ascendere p septē alios
dies ita q; quādo luna est. xxviij. tūc ite/
rū est in suo summo. Et sic semp mare q̄
tuor recipit immutatōnes quolibet mē
se. duas scz crescēdo. z duas in decrescen
do fm augmentū vel decrementū ipsi⁹ lu/
ne. Semp itaq; est mare in suo augmē
to z vigore quādo luna plena est lumine
vel versus celū vt in nouilunio. vel vsus
terrā vt in plenilunio fieri consuevit. et
quanto luna in susceptione siue in amis
sione luminis sui plus proficit vel defi/
cit tanto mare crescat amplius aut decre
scat. Item mare fm Aristo. in li. vegeta
bilium. fundū z litus habet durum. soli/
dum z arenosum z signum huius q; mare
sit salsum fu p̄ aratenas est. quia obtinue
rūt in eo partes terree ficce quia sunt sal
se. z existentia aque diuisit lutū p par/
tes suas. z ideo terra mari propinq; are
nosa est. Inter partes vero eius areno/
sas diuersi lapides et gemme mire viri/
tutis procreant. z arenarū attritu polite
p vndatū maris motū ad litora iactā
tur. Preter istas autē maris p̄prietates
sunt quedā alie cōmunes z omnib⁹ fere
note. quas tamē p̄ter simplices vnū pu
tauī hic apponere vt materiā habeāt ali
qua mystica p eaꝝ similitudinē simplici
bus subiugere Est itaq; mare suipsi⁹ pur
gatiuū. ola enī cadauera z immūda a se
reiicit. z ola immūda z mortua discutit
per mot⁹ violentiā expellit. vt dicit greg.
Item mare est occultissimas venas sui
abyssi diffusiuū. z tam fontib⁹ q̄ flumi/
nib⁹ materiā sui fluxꝰ continue mistratiuū
vt dicit Hiero. sup Eccl. Item mare est
alantiū z monstroꝝ multiplicis forme p
ductiuū. mare enī lōge plura p̄ducit mō
stra z mira q̄ facit ipsa terra. sicut dicit
Raban⁹ sup Ecc. xliij. ibi. Illic p̄clara z
mirabilia opa z varia bestiarū ꝛc. Et in
ps. Illic reptilia quoꝝ nō est numerus.
Item q̄us mare substantialit sit molle z
liquidū. durissimarū tm rerū tam anima
tarū q̄ inanimataꝝ generatiuū. vt pa
tet in ꝓchilib⁹ z piscib⁹ dure teste. z in la
pidib⁹ z gēmis quas emittit. Item mare
q̄us in se nō sit potabile vel delectabi/
le quātū ad gustū. est tamē vtile quo ad
effectū. Oultrarū enī infirmitatū est cu
ratiuū. sanat enī ydropicos vlcerosos et
alios scabiosos. vt dicit Constan. z mul
tos alios curat. Item mare q̄us ex se
sit salsum z amarū. p̄ dulcedinē tamen
venarū terre p̄ quas transit est sui sapo
ris immutatiuū. dulcedinē enī quādam
cōtrahit ex colatione terre p̄ quā tran
sit. vt dicit macro. z Aresto. Item mare
quātūcūq; sit insipidū aut amarū. pisci/
um tamen dulcū est nutritiuū. latentē
enim habet dulcedinē quā sugentes pi/
sces contrahūt nutrimentū congruū et
saporem. vt dicit Embro. Item mare mo/
bile est z inquietū z ex suo motu est sue
substātie a corruptionis periculo ꝓseruā
tiuū. quia ex cōtinuatōne mot⁹ subtilia
tur. z sic ne putrescat a corruptibili vicō
pietuat. Item cū sit liquidū z male ter
minabile. tm p̄ seipm sistitur z non p̄
alū. p̄ter quod vltra litoꝝ suoꝝ termi
nos nō est facili p̄cessiuū. sicut dicitur
prouerb. viij. Hiere. v. Job. xxxviij. Item
salsedine z amaritudine sua est dulcedi
nis fontū z aliarū aquarū influentium
absorptiuū. tanto enī reputat⁹ aqua flu/
ens dulcior. quāto pl⁹ a maris introitu
elongat⁹. Item ex collisione z mutua re/
uerberatione suoꝝ brachioꝝ quib⁹ cin/
git terrā est ventoꝝ cōtrariorꝝ generati/
uū. vt dicat Beda. Item incōsuetis ma
re maxime est nocuū. est enī timoris in
cussiuū. z doloris capitis generatiuū vo
mitus z nausee p̄uocatiuū. appetit⁹ abi
z pot⁹ ablatiuū. Item ex vaporatione fumo
sitatum quas emittit est nebule z nubi/
um generatiuū. caliginis z obscuritatis in

aere inductiuū. ꝛ tradior solis incepti/
uū. calozis solaris repſſiuū. Item colo/
rem ꝓpꝛiū nō habens, ꝓ qualitate vento
tū est sui colozis mutatiuū. nam mō fla
uū est. mō lutulentū. mō atruz. vt dicit
Ysi. li. xiij. Itē mare multoꝝ piculoꝝ est
in se ꝓtentiuū. modico ei flatu vēti red/
ditur tempestuosuz ꝓcelloſuz feruidū et
tumultuosum. Et ideo mare fretū dꝛ vt
dicit Ysi. scz feruidū habens motū. vtz i
mari siculo. in quo ꝓpter maris feruoꝛez
strepitū facientē scalla ꝛ caribdis esse di
cunt. que sunt duo loca piculosa in qbꝫ
multe naues facilime piclitant. Est aūt
scilla ingens saxū in mari eminēs mul/
ta bſis pmūctoria siue capita ad q̄ colli
si fluct⁹ ꝝrendū strepitū faciūt cui na/
ues aliquo casu ſpingētes a naufragio
nō euadūt. Caribdis vo est dicta. eo q̄
gurgitib⁹ occultis naues sozbeat. Est ei
ibi mare vozaginosuz ꝛ q̄si reflexū in se
tozbuosuz ꝛ ideo naues ibi transeūtes si
bi attrahit ꝛ in se veglutit. ac vnde mer
git. ter in die fluct⁹ erigit ꝛ ter absozbet.
nam aq̄s accipit vt euomat. iterato vo/
mit vt sursum accipiat. vt di. Ysi. li. xiij
in ca. de estub⁹ maris ꝛ fretis. Itē aliud
notabile piculū occurrit in mari. s. ineq̄
litas fundi. q̄ in aliquo loco aq̄ est ꝓfū
dissima. ꝛ statim iuxta illū locū vix ē va
dosa. ꝛ hoc piculū sirtis vocatur. eo q̄ ibi
arene in cumulos ꝗhunt. Sirtis ei gre/
ce idē est q̄d tract⁹. Et di. papias q̄ tales
sirtes sunt i mari egiptiaco ꝛ ei admisce
tur. Ex quo patet q̄ piculosus ē maris
trāsit⁹ tū ꝓpter latētes scopulos. tū etiaz
ꝓpter arenaꝝ cumulos sub aq̄ piter adu
natos. q̄ in talib⁹ locis naues ctissime
ꝗfringunt. Itē aliud piculū dꝛ bithalaſ
sum. q̄n scz nauis onusta impigit in fun
dū multū bitumiosuz ꝛ limosuz. q̄ ꝓpē li
mi tenacitatē nō pōt se erumere aut exi
re. vñ di. hugo q̄ bithalassum ē vestigiū
limo impſſum. Blo. th̄ sup act. xxvij. dic̄
q̄ bithalassum ē ꝛcursus duoꝝ marium
Magister vo in hysto. dicit q̄ bithalaſ/
sum dꝛ lingua terre i mari ꝓtensa. hinc
ꝛ inde mari circūdata. Et dꝛ bithalassū
q̄si mare bifidū terre interiectu diuisū.
thalassum enī grece mare sonat. Q̄n g̃
in bithalassuz offendit nauis manet im
mobilis ꝓza. sed puppis frangit retro
maris impetu supueniētis sicut dic̄ ma/
gister ibidē. Itē trāsfretātes generaliť
patiunť piculū aut rōne maris aut rōne
aeris aut rōne nauis. naz si mare fuerit
scopulosum vndiq̄ rupibꝫ ꝛ saxis impe
ditū. nō sine periculo ptransit. aut si fun
dū habuerit ineq̄lē nūc cumulis areno
sis eleuatū. nunc vero ad modū voragi/
nis vepſſum et pfundatū. vtraq; trāsit⁹
impedit. sed ꝛ q̄nq̄ mare in sua supficie
subintrātibꝫ ventis efficit nimis tumi/
dū ꝛ vndis sese allidentibꝫ ꝛ mutuo se cō
cutientibꝫ fit nimiū ꝓcelloſum. Nauis
fluctibꝫ ascēdentibꝫ ꝛ descēdentibꝫ picu
lose exponit. q̄z sepe aut cōcutit aut a ꝓ/
cellis cōtrarijs operit. Item accidit pi/
culū ex aura turbulēta. nam tpe tēpestuo
so ꝛ obscuro ꝛ nebuloso mari se cōmitte
re solet esse plurimū piculosum potiſſi/
me quādo nauis ꝓceps ferť in piculum
et periculū non videtur. maxime aūt for
midatur ventoꝝ nimietas ꝛ maxime q̄n
venti contrarij casu aliquo oziunť. quia
certū naufragiū tunc timeť. quāto autē
nauis per vnius venti impulsuz ꝓmo
uetur versus portū. tanto fortioris venti
contrarij impetu compellit ad ꝓcipitiuz
aut saltem inter cōtrarios fluct⁹ in peri
culo diutius detineť. Item adducit peri
culū nauis deferentis debilitas ꝛ insuffi
cientia. Non eni tutū est se cōmittere su
per mare nauicule nimis parue siue fra/
gili ꝛ cōfracte. quia talis nauis nō est se
cura inter sentientis ꝓcellas maris. quo/
niam vel ꝓpter paruitatē suam fluctibus
opprimit ꝛ subuertit. aut ꝓpter fragilita
tem ventoꝝ ꝛ aquarū impetu confringit.
aut ꝓpter rimarū ꝛ foraminū multiplici
tatem. aquarū subintrantiū pondere ad
ima demergit. vel saltem ad portū in tali
naucula tardi⁹ peruenit ꝛ plerumque quādo
in tali naui boni nauclerī ꝛ gnari ꝓsen/
tia nō habet. Dic eni summū in mari est
periculū q̄n nauis habet imperitū gubet
natorem ꝛ in circūspectū. Mis ꝛ multis
alijs incōmodis subiacet mare tā medi
terraneū q̄z occeanū. vt di. Ysi. Vocant
autē tam greci q̄z latini mare occeanum

eo q̄ in modū circuli ambit orbem. Tota enī spērā nostri habitabilis circūit occean⁹. a celeritate sic dictus. eo q̄ oc⁹ circūeat et discurrat. vel quia purpureo colore nitet occeanus quasi ceanus. i. celi circulus. vt dicit Isid. li. xiij. hic occeanus oras terrar⁹ amplectitur. alterniscz estibus accedit⁊ recedit. respirantibꝫ autem in pfundū ventis. aut remouet maria aut absorbet. Et cūctis vnū sit mare quātū ad sui cōtinuationē. tamen ꝓter multifidos eius sinus de ꝓmis regionibus diuersa vocabula sumpsit. vt mare gallicū a gallicis. ⁊ mare britannicū a britānis. sic⁊ gadiacū mare a gadibꝫ est dictū. vbi primo ab occeano maris magni limen aperit. vbi cū hercules peruenisset. colūnas ibi posuit sperans ibi terre esse finē. Ducuscz Isi. libro. xiij.

Capitulum. xxii

De mari magno siue mediterraneo.

Mare magnū siue mediterraneū est qđ ab occasu ab occeano fluit ⁊ in meridiem vergit. inde ad septētrionē tendit. quod inde magnus appellatur. quia cetera maria in compatione illius sunt minora. Dicitur autē mediterraneū. quia per mediā terram vscz ad orientē pfunditur. asiam ⁊ africā terminans ⁊ europā. cuius prime partis sinus qui hispania pfunditur. hyspanicus ⁊ balearicus appellatur. deinde gallicus q̄ narbonēsem ꝓuinciam alluit. post ligusticus qui iuxta vrbem ianuam est. primus ⁊ vicinus. pō est tyrrenus qui Italiam attingit. Inde siculus qui vscz ad cretā a sicilia vadit. qui post in pāphiliā ⁊ egyptum se extendit. deinde per ellespōtum versus septētrionez magnis amfractibꝫ se retorquet. ⁊ tandē iuxta greciam ⁊ illyricum in angustas septem stadiorum constringitur seu coartatur. deinde diffusus equore pauci cursus strigitur ⁊ facit propontidē qui mox in quinquaginta passus coartatur. Fitcz bosfor⁹ traci⁹ qui locus dicitur propontides eo q̄ preuenit mare ponticū ⁊ precedit. Idem dicitur bosphorus a transitu stricto ⁊ angustis meantibus bouum. vt dicit Isido. Inde diffunditur sinus ponticus amplissimus a tergo habēs meotides paludes quod mare ex multitudine fluminum ⁊ aquarū dulcium influentiū dulcius est atcz ampliꝰ nebulosum atcz pterfocas et delphinos. alias beluas marinas maiores nō patitur. Sicut autē terra cū sit vna ꝓ diuersis locis variis vocatur vocabulis ita ꝓ variis regionibus hoc mare magnū diuersis nominibꝫ nuncupatur. Ducuscz Isido. li. xiij. Sinus vo maris dicunt maiores recessus. vt i mari mediterraneo ionicus ab Io rege grecie sic dictus Iones autē dicuntur ab ionia vscz in siciliā dilatatur. In occeano vero maximus est sinus caspius. indicus. persicꝰ. arabicus. qui ⁊ mare rubrū dicitur. Rubrum autez mare est vocatū eo q̄ sit rosceis vndis infectū. non tamen talem habet naturā qualē videtur ostendere. sed ex vicinis litoribꝫ viciatur gurges atcz inficitur. quia omnis terra que circūstat rubea est ⁊ sanguineo colori proxima et vicina. Inde enī minutum acutissimū excerpitur et alij colores quibꝫ pictura variatur. Vnde cū terra talem habet naturam ex fluctibꝫ littus dissoluentibꝫ. maris substantia rubificatur. Ob hoc etiā in his litoribꝫ gēme rubee inueniūtur. nam hmōi lapilli humo inuoluti cū inter arenulas sint attriti maris colorē retinent atcz fundi. Hoc mare in duos sinus diuiditur. vnus est persicus ab oriēte. quem perse inhabitant. alius ab occidente arabicus. quē arabes incolūt ⁊ frequentant. vt dicit Isido. li. xiij.

Capitulū xxiii

De pelago

Pelagus ē latitudo maris sine litore ⁊ sine portu vt di. Isi. sūma hūs pfunditatē. instabilitatē ⁊ mor⁹ nutritiōnitatē ceto⁊ et alio⁊ mōstruo⁊ nutriēs diuersitatē multo⁊ vapo⁊ ⁊ fumositatuꝫ generās densitatē ex quibꝫ ꝓtrahit obnubilationē et obscuritatē ex ventor⁊ varietate recipiens colorīs mutabilitatem ⁊ ex collisione vndarū spumarū cōgregās in supficie leuitatem ⁊ tumultuositatez

emittēs ꝛ sonoritatē. tumultuosuz ei est ꝓelag⁹ ꝛ sonoꝝ inq̄etū et piculosum. sicut de mare supius dictum est.

Capitulū.XXIIII

De gutta

Gutta est minima maris vl' aque siue pluuie particula. a totalitate sua ꝑ aliquam violentiā sepata. que quidem vt dicit Jsido. gutta dicit quā/do stat aut pendet de tectis aut arboꝝ ac si esset glutinosa. Stilla vero dicitur dum cadit. hinc et stillicidiū dicit quasi stilla cadens. Tam stilla ꝙ gutta a nube aquosa vi calozis siue impetu uenti resoluta suo pōdere inferiora petit. ꝛ dū in cadendo est nomē stille. in stando au/tem ꝙ uel pendēdo obtinet nomen gutte. Stilla autem siue gutta in substantia ē humida ꝛ clara ꝛ dyaphana. forma rotū da. quantitate modica. virtute magna. Nam terrā supra quā cadit humectat et fecundat. radices ꝛ semina nutrit et in/grossat. virozem in herbis ꝛ arboꝝ et plantis vegetat ꝛ conseruat. pisces i ma ri reficit ꝛ recreat. ostrea impinguat ac in eis margaritam generat. vt dicit Jsi doꝛ maxime gutta roris ꝛ cū sit in se mol lissima. et frequēti tamen casu penetrat durissima. Jurta illud Gutta cauat la/pide. mnōvi sed sepe cadēdo

Capitulum.XXV

De spuma

Spuma est dicta. eo q̄ spumatur. vt dicit Jsido. Et sordib⁹ enim aque generat. vnde ꝛ mustū ꝛ ea que co quūtur spuma purgant. Fit autē spuma propter interclusionē uenti intercluſi in aque supficie motu aliquo agitate vnde propter incluſi aeris leuitatē enatando aque supfertur. ꝛ cito quippe ex vndarū collisione gignit. sed tamē cito dissergi tur ꝛ dissipat. Spuma maris q̄nq̄ inter lapides recolligit. sed ꝓ feruidā supue/nientis calozis solaris actōez q̄nq̄ i pu micē. q̄nq̄ in spongiā induratā.

Capitulū.XXVI.

De pisib⁹

Pisces a pascendo sunt dicti. vt dicit Jsi. li. xij. c. vij. terrā ꝛ her/bas aquaticas lambunt ꝛ sic sibi victum querunt. Dicūtur ꝛ reptilia. eo q̄ natandi ꝛ reptandi speciem habeant. Jn natando enī repunt q̄uis in profun dum se mergāt. Unde Ambro. in exa meron. Magna inquit inter pisces et aquā vicinitas et cognatio est. extra enī aquas diu viuere nō pūt. nec solo aeris spiraculo sine aque attractu diu viuūt. Habent enī quandā reptandi speciem ꝛ naturā. quia dū piscis natat contractio/ne corpis in minoꝛē se colligit longitu/dinē. ꝛ iterū se extēdens aque inititur quo nisu repellens aquā in anterius se ꝓ pellit. vnde vtiq̄ quibusdā pennulis i na/tando sicut auis in volādo. sed alio mō. quia piscis natās pēnulas mouet a pte posteriori in anteri⁹. ꝛ quasi quibusdam brachijs aut remis aquas amplectēs et retinens in anteri⁹ se extendit. Alis vo mouet pennas sursum. ꝛ collectū aerem per expansam alarū amplitudinē cōpel/lit redire per partez posterioꝛē vnde per violentiā aeris. ꝓpulsionem a parte poste rioꝛi mouet corpus in anterioꝛē. Spēci/es autem piscū multipliciter variātur scilicet quo ad locū vbi generātur. ꝛ quo ad escam qua cibātur. ꝛ quo ad colozem et formā variam qua ab inuicem discer nūtur ꝛ quo ad substantiā qua cōpatiū/tur. ꝛ quo ad virtutem qua diuersimode operātur. Quantū igitur ad situ siue lo/cum vbi procreātur. magna diuersitas est. quidā enī in solis aquis. quidā vero partim in terris partim in aquis cōuer santur. ꝛ talium piscū genera sunt anti phidia. id est. dubia ab Jsidoꝛo dicta. eo q̄ ambulandi in terris vsum ꝛ natan di in aquis officiū retinent a natura. vt foce ꝛ cocodrilli. castoꝛes ꝛ ypotami. i. flu uiales equi ꝛ hmōi. A nominib⁹ enī ani malium terrestriū pisces nomina sunt sortiti. vt canes marini ꝛ lupi. eo q̄ moꝛ deant alios voracitate improba atq̄ le dant. Jsidoꝛus. Jn solis aquis viuētes alij sunt in solo mari vegentes. alij vero sunt in fluminib⁹ ꝛ in stagnis et in alijs aquis dulcib⁹ cōmoꝛantes. alij vero sunt

inter hos medij nunc ad dulces nunc ad
salsas aquas pastus gratia diuertentes
pisces a mari ad dulces aquas egre
dientes. in earū dulcedine delectātur z
impinguātur z ecōuerso. z hi nūc in ma
ri nunc in aqua dulci conuersant multi
autem pisces sunt fluuiales. qui maris
salsedinē non ferentes gustata aqua sal
sa subito moriūtur. vel sursum ventrē ele
uant z supra aque superficiez natant qō in
omnib⁹ piscib⁹ maris et aque dulcis est
signū mortis. Pisces vero in mari natā
tes squamas habent duras z grossas p
pter aque salse siccitatē. Pisces vero flu
uiales squamas subtiles et spinas mol
les. spine vero in piscib⁹ necessarie fue
runt ad sustentā duz carnis eorū pter flui
dam mollicie naturalē. Decet aūt Aui
cen. el gere bonos pisces s̄m naturā loci
vbi nutriūtur. dicens s. li. ij. c. vi. In lo
cis inquit in quib⁹ morantur pisces est
electio. quoniā illi qui morātur in locis
petrosis sunt meliores vel dulciores z in
aquis dulcib⁹ curētes in quib⁹ nō sunt
fordes z nō sunt limose neq; lacuales ne
q; campestres z qui nō sunt de lacub⁹ par
uis qui flumina nō imbibunt z in quib⁹
non sunt fontes. Item idem ibidez. Et
pisces quidē marini sunt laudabiliores
qui sunt subtiles z meliores sunt illi qui
sunt pelagini non alias q̄z in alto pelago
nutriti. z qui morātur in aquis disco pt
tis flatu ventoz supra se meliores sunt
illis qui sunt ecōtrario z illis qui in aq̄s
multaz aq̄rū agitationū z vehementis exerci
tij meliores sunt illis q̄ habitant in aq̄s
stantib⁹. Unde pisces pelagini sunt me
liores q̄z fluuiales. z ipsi meliores q̄z la
cuales. maxime si sunt longe a fluuio et
a mari. habent enī quietē. nec eoz putre
do lauatur a subintrāte fluuio siue mari.
vnde tales pisces male sapiunt z cito cō
putrescunt. meliores etiam sunt pisces
tam marini q̄z fluuiales in pelago aqui
lonari z orientali q̄z in australi. quia ex
ventoz̄ impetuoso flatu aque plus mo
uentur z amplius depurātur z subtilian
tur. z ideo illarū aquarū pisces pl⁹ mo
uentur z exercitantur z a suis superfluis
magis emūdantur. Item diuersificant
piscū species non solū s̄m generationis
siue locū. verū etiā quātuz ad generatio
nis siue modū. Quidaz enī generātur p
ouationē. z quidam per coitum z sperma
tis emissionem. Unde dicit Alresto. li. v.
Et cadit genera piscū quantū quoniā
quādo femina ouat sequit̄ mascul⁹ ouaz
lac suū ejicit super ouaz. z omne qō tangit
lac siue sperma masculi ex ouis erit pisces
et ideo que nō tanguntur ex spermate nō
pullificabūt. femina aūt est multe ouā
tionis. sed maior pars ouoz transglutit̄
a femina. z multa ouaz damnātur in hu
mido. z nō saluant̄ ex eis nisi que ouant̄
in locis vbi sperma masculi ejicit̄. quoni
am si oīa saluarent̄ finimis multiplicaren
tur. Seruant aūt pisces paritatē in suo
genere. sicut Alresto. ibidem dicit. nunq̄z
inquit inuenies aīe pisces qui faceret coi
tum cū genere alterius piscis. fetus aūt
suos diligūt z nutriunt longo tpe. vt di
cit Alresto. in eodē. omnes pisces nutri
unt z custodiūt pullos suos p̄ter ranas.
Item ibidem dicit̄ q̄ pisces fluuiales z
palustres plō ouant z citius q̄z alij. q̄ in
maiori parte post quinq; mēses. Alij au
tem oēs pullificāt post. xij. z. annū. paruī
enī pisces pullificant in locis vbi aqua
est iuxta radices arboz z cānaz. Item idē
ibidē. maxima pars ouoz damnat̄ quan
do pisces ouāt vagādo quia cū p̄sens nō
sit masculus ab ipsius femine ouo nō in
formātur. ab auib⁹ etiā z ab alijs pisci
bus diglutiūtur. Item ib. dē dicit̄. q̄ q̄
dam pisces generant̄ sine ouis z sine coi
tu ex limo et arena. et ex putrefactione
que est sup aquaz. Item ibidē. tpe coit⁹
vagant̄ mares z femine piscū sicut grex
z ambulāt par cū pari. z multi ex eis cuz
pullificant infirmātur z propter hoc tūc
tpis maxime deprehendūtur. Item ibidē.
quidam pisces parūt̄ quādo ad arenaz
fricant ventrē suum. In libro aūt iorath
de animalib⁹ dicit̄. q̄ piscis effimeron si
ne coitu nascit̄. z cū vixerit p tres horas
diei tunc moritur. Piscis etiaz murena
non a suo simili cōcipitur. sed a serpente
quē fibilo p̄uocat ad amplexandū. vt di
cit Jsi. li. xij. ca. vi. Murenā inquit gre
ci stannam vocant. eo q̄ se complicet in

circulos. hāc femine⁹ sexus esse tradūt. ⁊ capere a serpēte. ob id a piscatorib⁹ sibilo euocatur et capitur. fuste ꝓcussa vix interimitur. ferula vero statim. Hāc habere aiam in cauda certū est. nā capite ꝓcusso vix dicūt eam interfici. cauda vero percussa et amputata statim dicūt mori. Ecōtrario de serpente. nam ꝓtrito capite vel abscisō statim dicūt mori. cauda vero inde abscisa diuiuit. Dicit etiam idē Ior. q⁹ serpens deponat venenum anteq̄ coeat cū murena. sed ꝓpleto generationis actu resumit venenū suū. Et ideo murena in capiendo non ꝓtrahit venenū a serpente nec generat aliqd serpentinū. sed sibi simile. vt dicit idē. Itē quidam pisces capiunt ex solo rore sine ouis ⁊ sine spermate sicut ostree ⁊ alij q̄ dam pisces in conchis degentes. vt dicit Ior. pisces inquit elich p noctem egrediunt aquā et in terris ex rore maturi no cōcipiunt ⁊ pariunt. quor conche in decremento lune sp manēt vacue. quidā etiam pisces mouent ad ceptus et ortum sm ortum stellar vel occasum. sicut dicit Ior. ⁊ etiā Isid. vnde dicit ō piscē q̄ dicitur australis. tūc pisces illius generis oriunt qñ pliades incipiunt tēdere ad occasum. nec apparēt quousq̄ pliades iterū oriantur. q̄ius aūt pisces generentur. nullus tñ mundor piscium habet testiculos. sicut nec aliqō genus serpentis nec aliqō genus carens pedibus nec habet māmillas nec lac ꝓter delphinos qui habent lac ⁊ lactāt fetus suos dū sunt parui. vt dicit Aristo. li. vi. De quibus dicit Isid. li. xij. c. vi. delphines quid symones nominant. si vocant eo q⁹ voces hoim sequūtur. et ad vocem symphonie gregatim ꝓueniunt et in armonia delectant. quib⁹ i mari nihil ē velocio⁹. nā plerūq̄ saltātes nauē trāsuolāt quor salt⁹ aliud⁹ i fluctib futurā signat tēpestatē. Est etiā delphini genus i nilo differo serrato q̄ tenera ventriū secātes iterumūt cocodrillos. Isi. Itē diuersificāt genera piscium quo ad cibatōis modū. Ha Aristo. dicit li. ij. Illi q̄ cibant herbis vnis ⁊ tradicib⁹ plātar sunt meliores eis q̄ comedūt sordes q̄ de ciuitatib⁹ ꝓiciūt ad loca infusionū. In exameron etiā dr. diuersificant etiā pisces i pastu. nā quidā mutuo se deuorāt ⁊ sua carne vicissim pascūtur. minor apud illos esca maioris est. ruri⁹ ille maior fit esca alteri⁹ ꝓdator alieni. ⁊ cū aliū deuorauerit tandē ab alio deuorat⁹. vt dicit Aristo. li. vi. Carabo inq̄t vincit pisces magnos et comedit ipsos. multipes aūt vincit carabonē ⁊ comedit ipm. Item ibidē. quidā pisces pascūtur in sceno ⁊ luto sicut carabo. et ꝓpter q̄ est ponderosus ⁊ multū de luto in ipo inuenitur. pisces vo q̄ alios ꝓdant dentes habent fortiores. sicut de pisce quodā quem greci phagion vocāt dicit Isi. q⁹ ita habet duos dētes vt in mari ostreis nutriatur. vñ ⁊ dentix p̄ granditate ⁊ fortitudine dentiū appellat. alij vo pisces vt dicit in exameron dentes habēt minores. sed plures et densiores ac acutiores. vt cito cibū acceptū incidant ⁊ facile sine mora deglutiāt. ne cib⁹ in ore diutius detētus aque alluuione auferat. Aliqui etiā pisces cibus suū in arena fodiendo querūt sicut dicit Isido. libro. xij. de porco marino qui vulgo suillus dicit. qui dū escam querit more suis sub aquis fodit terrā circa guttur eni habet orificiū. ⁊ nisi rostrum arenis infigat. pastum non colligit. Item Aristo. libro. vij. Pisces pro maiori parte comedunt carnes ⁊ comedunt se tempore pullificatōnis excepto fuscaleon. ⁊ vniuersaliter pisces sunt gulosi et auidi ad cibū et ꝑcipue pisces qui dicitur habatue. ⁊ propter hoc extenditur venter suus cū fuerit ieiunus. ⁊ sepe inflat ventrē suū ⁊ eijcit a se alios pisces quoniā venter eius ꝓuenit ad os et non habet stomachū. Item differunt pisces quo ad tempus ⁊ locū pastus. Nam quidam in aqua querūt cibum suū. ⁊ quidā de nocte sup terrā sicut ypotamus. equus scilicet fluuialis. sic dictus eo q⁹ equo in dorso ⁊ in iuba sit similis. vt dicit Isidor. qui die in aquis cōmoratur. in nocte segetes depascitur. hūc nilus gignit vt dicit Isidorus. Generaliter autē sm Aristo. libro. vij. Pisces plus laborāt in die q̄ in nocte. et plus ante meridiam noctē q̄ post. et ideo vt dicit Aristo. venantur

ante ascensum solis. & tunc ponunt vena
tores rethe. qz pisces nō bene vidēt hora
lla & quādo augmēratur lux vident. odo
re tamen querūt cibū nocturno tempe.
in odorifera enī delectātur. & ideo dicit
libro. iiij. Genera piscū odorant & audi/
unt. et ideo ad vasa noua quib venātur
citius accedunt q3 ad antiqua. imo nisi
fuerit nouū de facili ad vasculū nō acce/
dunt. sepe enī per odorē decipiūtur. vt di
cit Jo. Est inquit delua in mari q de fau
cibus suis respirat aquā cuj vapore odo
rifero. pisces sentientes odorē sequūtur
ipsam & intrant fauces eius post odorē.
que ipsos deglutiēs ab ipsis sic cibatur.
Dicit etiam idem q est piscis nomine
faste in cuius ore aqua hausta dulcescit
quam pisces minores sequētes intrant
in os eius quos subito accipit et deglu/
tit. Item dicit ibidem q delphini p odo
rem sentiunt & cognoscunt si homo mor
tuus in mare vnq3 comederit de delphi/
no. q si comederit. comedunt ipsum. si
vero nō comederit. a morsibus alior sal/
uant eū. & ad littus pellunt eū cū rostris
suis. Item dicit Aresto. & Plin⁹. Item
Aresto. li. vij. Pisces claras aquas & cur
rentes inhabitantes nō cadunt sup res
fetidas nisi habeant bonuz saporem sicut
nec aues. & in hyeme fugiūt a fundo ma
ris prope terram querēdo calorem. & ibi
querunt pastū suum. In estate vero ecō
trario a littoribus fugiunt. calidū queren
do fundū. & venantur in hyeme iuxta ter
ram. sed in estate in pfundo. Nam calor
immoderatus ledit pisces. Item dicit in
eodem. Sunt pisces qui apud ascēsum
canicule morīūtur pre calore. similit no
cet eis magnū frigus. maxime habentib
lapidem in capite. vt cancri & huiusmo
di. nam lapis in capite cōgelatur & coa/
gulatur. et morītur de facili talis piscis.
variātur etiam piscū species quo ad fi/
guram & dispositionē. tam in quātitate
q3 in qualitate. Sunt enī ingentia que
dam belue genera quorū corpora mō/
tibus sunt equalia vt dicitur. qualis fu
it cetus qui excepit ionā. cui⁹ aluus tan
te fuit magnitudinis. vt instar inferni
obtineret dicēte ꝓpheta. De vētre infer
ni exaudiuit me. Sunt et alij pisces ita
paruuli q vix hamo capiuntur. vt dicit
Jsi. li. xij. Elleborus est piscis qui propter
exiguitatē capi non potest. vt ibidē dicit
Enchiri⁹ est piscis paru⁹ vix semipedalis
ab hērēdo sic dictus. q3 uis enī exigui cor
poris sit maxime tñ est virtutis. nauem
enī ad hērēdo retinet. nam nauis cui ad/
hęret licet ruāt venti. seuiant ꝓcelle. q3
radicata stare in marividēt nec moueri
potest. nō in retinēdo sed tantūmodo ad
hērēdo virtus eius est. hūc latini morom
appellauerūt. eo q nauigia stare cōpellat
vt dicitur ibidē. In exameron etiā dici
tur de eodē pisce. q ventor ꝓsentiens p
cellas calculū arripit validū & tanq3 an
chorā ne excutiat fluctib trahit. et non
suis se liberat viribus sed alieno pondere
munitur & cōtra futurā tempestatē stabi
litur. q3 videntes naute sibi pcauent ne
turbo ueniat eos improuisos. sicut di/
cit Ambro. et Beda. Dicit etiam Aresto.
libro. iiij. q feminei pisces sunt longio/
res masculinis & sunt durioris carnis. &
anterius masculi durius est. & similiter
supius. In feminis vo interi⁹ et posteri⁹
durius. Dicit aūt Auicēna li. ij. q me/
liores sunt pisces qui nō sunt magni val
de neq3 habent carnē nimis durā & siccā
et in quib non est nimia pinguedo nec
mustillago in quib non est malus sapor
vel odor. suauis aūt saporis sunt conue/
nientes. nō nimis pingues. nec haben/
tes superfluā pinguedinē neq3 grossam
maciem. & in quib non accidit post exitū
de aqua cito fetor. & illi qui habent durā
carnem salsi meliores efficiūtur. & in il/
lis qui sunt dure carnis. melior est ille q
minus est mollis. Ex quo patet diuersi
tas in piscibus quo ad substantiā & qua/
litatem. Omnis enim pisces sicut dicit
idem generaliter frigidus est & humid⁹
quidā tamen sunt in cōparatione cōple
xionis piscū ceteris calidiores. & mari/
me quando sunt saliti. Et ideo quando
sunt valde recentes generant fleuma a/
quosum & mollificāt neruos. & non sunt
cōuenientes nisi valde calido stomacho
Salsi vero magis conueniūt mediane
Capita enim salsorū piscū vtā sanāt

morsum canis rabidi ꝛ punctura scorpionis eradicant carnem adulterinā in vlceribꝫ ꝛ conferunt vlceribꝫ putridis ꝛ saniosis. Similiter ius omnis piscis cōfert venenis bibitis ꝛ puncturis. Multos enī habent alios effectus sicut ibidē dicitur. sed hec dicta de eoꝝ qualitate et substantia nūc sufficiant. Item differūt pisces in vnacitate sensus ꝛ ingenij sagacitate. Multi enī sunt plurimū ingeniosi. aliqui enī miram astutiaꝫ habent euadendi quādo sentiūt insidias piscatorum. vt dicit Isi. libro. xij. Mugil inquit est genus piscis multū agilis. nam vbi dispositas sentit piscatorū insidias cōfestim retrorsum tendit. ꝛ ita cito retia transilit. vt volasse ab astantibus videatur. Item dicit idem ibidē de escaroeo q escarus solus inter pisces escā rumināre phibetur. hunc dicit plinius esse ingeniosum nam dum sentit se intrasse portulā piscatoris non ex fronte erumpit nec infestis viminibꝫ caput inserit. sed crebris caude ictibus ex aduerso fortes latare incipit atq; ita retrorsum redit. quem luctantē si alius escarus forte viderit exterius vt erumpe sat agentem adiuuet caudam in ore eius apprehendens prout potest ipsum liberare ꝛ extra here intendit vel cōtendit. Sid hoc dicit idem. Congrus quidem plures nexus habet. ingeniosus est in solertia escaꝫ acquirendi. nam cibū in hamo appetēs sed aculeū timens nō morsu sed suis pinnulis hamū complectit. ꝛ nō prius ipsum dimittit quin escam circūroserit. Lanceri etiam ostreis inimicātur. earū enim carnibꝫ viuūt miro ingenio. Nam q̄ fortem ꝛ validā eius testā aperire non possunt. explorant quādo ostrea claustra testarum suarū aperit. ꝛ tunc cancer quilatitat in insidijs latēter lapillū injicit ne ostreū claudere se possit. et ita impedita clausura. carnes ostree deuorat ꝛ corrodit. Ostrea autē a testa sunt dicta. qua interior carnis mollicies munit. Greci enim ostreā testam vocāt. ꝛ dicit totus ille piscis cū sua testa ostreū in neutro. sed ostrea in femino dicit eius caro dicūtur etiā tales pisces concle ꝛ chilia quia deficiente luna tales pisces cauantur. id est. euacuātur. Luna cū in augmēto fuerit auget humores. diminuit vero humor cū luna fuerit in defectu. et ideo pisces clausi in conchis in lune incremēto turgescunt. ꝛ in defectu euacuant. In his aūt conchilibꝫ preciose generāt margarite. de quibꝫ dicit plinius ꝛ alij qui de animantiū scripserunt naturis. q tempore nocturno littora petūt. ꝛ celesti rore margaritas cōcipiunt. vnde ꝛ tales conchilie margaritifere ꝛ lxrelie sunt dicte in quarū carne pciosus calculus solidat ꝛ est nobilissima gemma que fit ex rore vernalis temporis generat. que quāto albior ꝛ lucidior. tanto efficacior estimat. Sunt ꝛ quedā conchile siue concle mutrices dicte ab asperitate ꝛ acumine. que alio nomine conchilia dicūtur. que circūcise ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. ex quibꝫ purpura colorat. ꝛ inde ostrū est appellatū. quia ex humore teste elicitur hec tinctura. vt dicit Isi. Das ꝛ multas alias piscū proprietates et naturas in li. plinij ꝛ aresto. et in Isido. et in exame. ambro. ꝛ basilij poteris inuenire. ne tedium inferam⁹ legentibꝫ de hac materia hec sufficiant. Dicit etiam plinius. vt dicit Isido. li. xij. q piscium sunt in aquis genera. cclxij. ex quibꝫ mlta quodā nature intellectu ordinē temporum suorū cognoscunt. quedā in suis locis sine mutatione vagantur. quedam sine temporis obseruatione viuūt. quedam vero cōmixtione masculi ꝛ femine concipiūt catulos suos. vt cetus. Idem autem est cetus ꝛ balena. et sunt balene immense magnitudinis lxlue ab emittendo ꝛ fundendo aquas sic vocate. Omnibus enī alijs lxluis marinis altius iaciunt vndas. Balena enī emittere dicitur. Cete autem dicūtur a corpis immanitate. vt dicit Isido. li. xij. Dicitur autem in libro Jozath. Cetus abundat in spermate. ꝛ post eius coitū cuꝫ femina qō supfluit supernatat aque. qō collectū et deficcatū in ambre substantiā cōmutatur. qñ enī multū esurit. vaporē odorifertum ad modum odoris ambre ex ore suo emittit. in quo pisces delectātur. q

pter vaporis redolentiã ipsius orificiũ ingrediũtur. ⁊ sic decepti ab ipso deuorãtur. In hoc pisce vt dicit idem. materia terrestris dominatur plus ẽ aque. ⁊ ideo multe est corpulentie et pinguedinis. Unde i senectute pre magnitudine corporis in eius dorso coadunatur puluis ⁊ condensat intantũ q herbe ⁊ frutices ibi crescunt. ita vt dẽ insule similis eẽ videatur. ad quã si nauigantes incaute appropinquauerint. sine periculo vix euadunt. Nam aquã in tanta quãtitate de ore eiẽcit sup nauim ⁊ diffundit q ipam aliquãdo obruit ⁊ submergit. Tãte etiam est pinguedinis q quãdo piscatorii percutitur venabulis siue telis vulnꝰ nõ sentit nisi prius pinguedo totaliter perforetur. sed quãdo caro interior lediturtũc facilime capitur. quia amaritudinẽ aque salse non sufferens littus petit. Tãte autem est quãtitatis q nõ capitur tota patria ex sua captura emendat. Catulos suos amore miro diligit ⁊ eos i pelago longo tempore circũducit. q si eos ab arenarũ cumulis impediri contigerit aque multitudinẽ in ore collectaz super eos fundit. ⁊ sic eos a periculo liberãs ad profundũ pelagi reuocat ⁊ reducit cõtra omnes occursus ipsis nocuos pro eorũ defensione se opponit. ⁊ semper inter se et mare in parte tutiori eos ponit. ⁊ quãdo imminere sit tẽpestas fetus suos adhuc iuuenes ⁊ teneros in ventrẽ suuz cõtrahit quos serenitate facta viuos euomit iterum et emittit vt dicit idem. Item iorath. contra cetum pugnat quidam piscis serpentinus ⁊ venenosus sicut cocodrillus. ⁊ fugiunt pisces ad caudam ceti. qui si deuictꝰ fuerit pisces ꝑdicti moriuntur. Ex si nõ poterit ille pisces pestifer de uincere cetum. a faucibꝰ suis fumosum vaporem fetidissimũ in aquã emittit. Et ꝑ vero fumo odorifero de ore emisso. fetidum odorem repellit. ⁊ sic se ⁊ suos protegit ⁊ defendit.

Finit liber. xiii.

Incipit liber decimusquartꝰ De terra ⁊ partibꝰ eius.

Postquã diuina cooperante gratia cõpletus est tractatus de proprietatibus corporis supremi luminosi. scz celi ⁊ corporis intermedij lucidi perspicui et dyaphani. scz ignei aerei ⁊ aquei. vltimo dicendũ est de proprietatibꝰ corporis infimi ⁊ opaci. ⁊ hoc tam in generali quã in speciali. Corpus autem infimus et extremum est ipsa terra respectu celi. De cuius proprietatibꝰ cõmunibus alia quã sunt huic opusculo inserenda. ⁊ hoc quo ad eius substantiam ⁊ qualitatem ⁊ contentũ siue ornatum. Continet autez in se interius pro ornatu omnia metheorica ⁊ mineralia sicut lapides ⁊ metalla exterius vero sensibilia sicut bestias ⁊ animenta. ⁊ vegetabilia vt herbas plantulas ⁊ arbusta. de quibus omnibus ponẽda sunt aliqua in hoc tractatu. prout de eis sacra scriptura videtur in superficie facere mentionẽ. Simplicia autẽ ⁊ omnibus fere nota credimus hec pro simplicibus sufficere dicere. et ideo de illis pauca recitantes maiora maioribus et subtiliora subtilioribꝰ reseruamꝰ. Hoc autem in principio huiꝰ opusculi volumus protestari. q paruz aut nihil de nostro hic apponimus. sed autẽtica sanctorum ⁊ etiam aliquoꝝ philozophoꝝ dicta quẽadmodum in precedentibꝰ fecimus interserta liter per ordinem inseremus.

Capitulũ primũ.

De terra

Terra itaq; vt dicit Isidorus libro. xiij. ca. i. est in media mundi regione posita. ab omnibꝰ partibus celi in modum centri equali interuallo separata que singulari numero totum orbem signat. in plurali vero singulas eius partes. Est autem dicta terra vt dicitur ibidem a superiori parte qua teritur. Hec et humꝰ dicitur a mari humido cui coniungitur. Dicitur et tellus

quia fructus eius tollimus. Dicitur et ops eo q̄ opem fert frugibus. Eadem dicitur arida. vel quia arature vel culture est apta. vel quia ab aqua siccitate p̄pria est distincta. q̄ enim humida sit ꝫ ab aque vicinitate sortitur sicut ibi dicit Ysido. Proprietates autem terre describit Basilius in exameron sic. Terra inquit est corpus infimū et mediū equalibus spacijs a celo remotum. ꝛ ideo celi centrū a sapientib⁹ est vocatū. vnde et omnium corpoꝝ est corpulentissimū ꝛ simplicitate ꝛ subtilitate habens minimum alterū mundi firmatū fundamentum. Corpus natura frigidum ꝛ siccum quātitate respectu celi minimum cuius in se maximū. qualitate obscurus ꝛ ex se opacum. figuratione sp̄ericus. ꝛ non nisi aque glutino cōmansiuum p̄m se totum quietum. licet in suis partibus suscipiat sepe motum. omniū corporaliū viuentium habitaculū pedum tri scabellum dictum. eo q̄ in corpore mūdi minima est species huiꝰ elementi minusq̄ apparet i eo diuine operatio potestatis. p̄pter qđ dicitur suo quasi infimo pede tangere terrā. Quia respectu magnitudinis ꝛ pulcritudinis celi minime videtur in corpore terre diuine sapientie sublimitas relucere. cuius autē terra respectu celestis corporis sit infima tamen luminariū celestiuꝫ influentie est maxime susceptiua Et ideo fecundissima est tanq̄ mater omnium ꝛ multarū ꝛ contrariarū specieruꝫ maxime p̄ductiua. Cum enī sit celi centrū in omni sui parte ab ipso recipit influentiam ꝛ effectum. vnde qđ minꝰ nobilitatis videtur habere in sua substātia recuperat in effectu ꝛ virtute sua. q̄ nobiliores producit p̄m quid species aliq̄s q̄ ipsum celū quod p̄ ornatu habet solas insensibiles stellas. Terra vero p̄ ornatu continet ꝛ producit vegetabiles sensibiles ꝛ rationales creaturas. vt dicit Basilius. Dicit etiam ad hec idē. terra vt dicit p̄bs est p̄poꝝ equilibrata ponderibus. quelibet enī suarum partium suo pondere nititur ad mundi medium quo nisu ꝛ inclinatione singularium partium tota circa centrum equilibrata suspenditur ꝛ equaliter immobilis tenetur sicut scriptum est. Qui fundasti terram super stabilitatē ꝛc. Ideo p̄m Ysidorū libro. xi. dicitur solū. quia elementum est solidū cuiuslibet corporis quātū cunq̄ ponderosi sustinens totam molē. Unde quelibet grauia sursum mota quousq̄ terram stabilē tangant permanent inquieta. sed cum puenerint ad terram quietātur. Propter insignes autē ipsius terre p̄prietates nobiles ꝛ effectus error gentiliū terrā deificauit et eam diuinis honoribus antiquitus venerari et colere consueuit sicut tangit Ysidorꝰ libro. viij in tractatu de dijs gentium et nominibus. xiij. Terrē deorum matrem vocauerunt antiqui terram a creādis frugibus sic dicta eo q̄ omnia cibat ꝛ nutrit indigentia alimento. Nam terra mater est fecūditatis quia nullum vegetabile potest crescere nisi in terrestri substātia ꝛ dicetur. Ideo etiam ops est dicta quia melioꝝ fit terra ope culture. ꝛ ex ipsa consequit opem victus quelibet viuēs creatura dicta est ꝛa vesta quia ornat vi sua vel quia herbis ꝛ arboribus ꝛ floribus sit vestita. vt dicit idem. Terra enī seminibus arescentib⁹ in hyeme colorem concipit ab ethere in vere ꝛ estate. vnde tūc herbis ꝛ floribus ornatur et vestitur quibus i autumno ꝛ hyeme spoliatur. In signum autē tante fecūditatis et virtutis facta est ei magna imago feminea alma mater nuncupata cū turrita corona posita super currum cui leones domiti subijciebantur in vna manu portabat clauem in alia tympanuꝫ siue cymbalum cuius aurige vibrabant gladijs quos gestabāt et galli matronam sedentē in curru subsequi fingebantur ꝛc. Mater siquidem fuit dicta eo q̄ plura pariat ꝛ omnibus mortalibus cibum gignat. Dicitur autem et mater alma. eo q̄ omnia animalia alat. Est enim elementoꝝ nutrix terra. vt dicit Ysido. coronā turritam in capite gestare dicit. quia cunctis ciuitatibus suppositis insignit. i curru rotato vehitur quia ipsa terra pendet in volubili aere in quo sustinetur. sedet autē in curru volubili quia cum omnia moueantur

illa sola dicitur non moueri q̄ illi leo/
nes subiecisit mansuetos ostendit nullū
genus esse tam ferū q̄ in morte nō subij
ci a terra possit aut superari. quia clauis i
manu fingitur ostendit q̄ terra hyeme
clauditur et vt nascantur fruges in vere
aperitur. Ox aūt terre dicātur galli seruī
te ostendit q̄ volatilia indiget seminib⁹
terre. ꝛ ideo aues eam oportet sequi ꝛ ad
eam descendere vt in ea possint semina
victus gratia reperire. sonitus aūt cym/
balorum designat in colendis agris stre
pitus ferramentorū vomerū ꝛ ligonum
et ideo eneor quia antiqui instrumētis
eneis colebant terram antecz̄ ferrū es/
set inuentū. vt dicit Isidorus. quia mi/
nistri eius cum strictis gladijs fingun/
tur designat q̄ pro terra defensanda vel
acquirenda sepe bella cōmittūtur in qui
bus gladij extrahūtur. Dis ꝛ alijs mul/
tis modis describūtur proprietates ter
re sub integumēto fabularum. sicut ibi/
dem recitatur ab Isidorus. Quāuis au
tem terra sit summe fixa ꝛ stabilis fm si
tum. summe tamen inter elementa est
passibilis per effectū. Item quāuis fm
substantiam sit frigida quosdam tamen
in se cōtinet vapores igneos quos emit
tit. vt patet i ethna et vulcano. sicut ibi
dem dicit idem. Item quāuis terra su/
perficialiter exterius sit nigra ꝛ indeco/
ra. intrinsecus tamen continet multa p̄/
ciosa. Ex quadam enim celestis influen
tie impressione in interioribus terre ve
nis preciose gemme et nobilia metalla
generantur. Unde et terre virtuositas
sub quadam extrinseca deformitate oc/
cultatur. Item terra vndiq̄ mari cingi
tur et maris brachijs circūdatur et per/
cuntur. a cuius humiditate per occultos
meatus penetratur ne pre siccitatis na/
turalis dominio resolutis partibus re/
digatur in puluerē. vt dicit Beda. Item
terra quāuis in suo toto sit solida in sub
stantia eius tamen quelibet pars ad cē/
trum est naturaliter motiua. et per ad/
mixtionem igneatum partium et aerea
tum fit aliquibus suis partibus rara ꝛ
porosa cauernosa et spongiosa. Cui⁹ con
cauitate vapor ventosus subintrans ter
re partes commouet et agitat ꝛ generat
terremotum. sicut dicit Aristotiles li/
bro metheorum. Uentus inquit frigi
dus in ventre terre agitatus facit istam
agitationem que est terremotus. et se/
quitur ibidem sicut fit sonitus ex con/
fricatione corpoz se allidentium in ae
re ita fit motus ex diuersitate agitatio/
nis venti occultati in terra ꝛ est signum
super hoc. quia non adquieſcit donec scin
datur terra et exit ventus audita voce
cē. Item ibidem dicit Aristotiles in lo
cis in quibus fit concursus maris vehe/
mens et agitatio vndarum eius in lo/
cis multarum cauernarum fit vehemēs
terremotus. sicut accidit tempore hyema
lis in quibusdam insulis in quibus ince
pit eleuari terra ad similitudinem col/
lis vnde saepius est locus ille et exiuit
ventus fortis qui destruxit ciuitatem cu
ius impressio manifesta est vsq̄ nunc
cē. Item idem ibidem terremotum con
sequitur vel concomitatur tenebrositas
tegens solē absq̄ nube vsq̄ ad consum/
ptionem terremotus propter vaporem
grossum et antecedit terremotum signū
signans eius eē quod videtur in celo nu
bes longa sicut linea recta ante occasum
solis. Et sequitur ibidē. Et accidit quā
doq̄ terremotus propter eclypsim p lu/
nam. quia tunc calor solis non peruenit
ad aerem vt subtiliet et consumat vapo
rem qui est causa terremotus. Item in
libro vegetabilium Aristote. terremo/
tus in locis arenosis non fit sed in locis
interius cauernosis et exterius in super
ficie duris sicut sunt loca montū. quia
si locus in superficie fuerit ratus exalat
vapor paulatim ꝛ non fit tanta aggrega
tio vaporis vt possit mouere terram. sed
cum locus interius est concauus ꝛ spon
giosus ꝛ exterius solidus atq̄ durus ag
gregatis partib⁹ vaporis fit agitatio for
tis ita q̄ aliquando scindit terram. In
locis ergo omnino porosis nō accidit fa
cili motus terre propter vaporis cōti
nuā euentationez nec in locis valde du
ris ꝛ compactis propter partiū cōpres/
sionem propter quā illas vapor plurimū
non subintrat. sed accidit in locis interi

ns cauernosis.sed duris exterius ꝛ compactis. Hucusq; Aresto. Item terra cū sit elementum ſm substantiā similis est in toto ꝛ in partibus.sed tamen ſm qualitatem nō est in suis partibus vniformis.imo propter aliarum qualitatū elementariū admixtionem complexionem et naturam mutat.et ideo vniformē nō habet dispositionē nunc colorem variat nunc saporez. Ista diuersitas multis accidit de causis ꝛ in multis modis.quandoq; ex sua eleuatione ꝛ depressione. Nā eleuata est frigidior depressior vero ꝛ declinior esse calidior cōsueuit quod vt dicit macrobius. accidit propter radiorum solis fortiorem impressionez tam in locis depressis q; in altis. Aer enim grossior est in vallib; q; in montanis. ꝛ ideo maior ibi fit aggregatio radiorum ꝛ etiam concalcatio propter reuerberationē ad aerem grossum. In locis vero mōtuosis et altis quia aerem habent rariorem dispergūtur radij ꝛ non ita coarctātur.et ideo minor ibidē generatur calor. Item ex directa vel indirecta solis oppositione quia illa terra fertilior est que ſm situm disposita est maxime ad susceptionē currentium radiorū solarium. que vero magis elongatur a radijs minus apta frugibus ꝛ fructibus reperitur. Item ex ventorum diuersificatione. nam terram quam continue perfluat ventus orientalis temperate calida est ꝛ inter humiditatem ꝛ siccitatem quasi media. vt dicit Constantinus. ꝛ ideo est fecunda florib; ꝛ fructibus ꝛ magis congrua hominum habitationi. Occidentalis autez ventus magis attinet frigiditati et humiditati. ꝛ minus efficit terram temperatam et ideo occidentalis terra minus est fecunda. Ventus autem septētrionalis terram deficcat ꝛ infrigidat tamen ratione puri aeris ipsam subtiliat et depurat. vnde in terra aquilonari homines sunt procere stature et elegantis forme. frigiditate enī exterioris aeris clauduntur pori et calor naturalis retinetur intrinsec⁹ ex cuius virtute ꝛ statura amplia tur ꝛ figura corporis decorat. Ventus autem australis quia calidus est et humidus terram quam continue perflat turbat calefacit inspissat et ingrossat. et ideo homines australis regionis sunt statute contrarie ꝛ figure illis qui habitant in aquilone. et ideo homines talium regionū non sunt ita animosi et iracundi et clamorosi sicut alij. vt dicit Constantinus. Item variatur qualitas terre siue proprietas ex elongatione a mari siue appropinquatione. nam terra vicina mari meridionali calidior est et humidior terra que est vicina aquilonari. Nam vapor calidus ꝛ humidus a mari resolutus calefacit terram que est sibi propinqua. mare vero septētrionale ecōuerso. et ideo mare ponticum dulcius est quā cetera maria siue minus salsum. q; plus in illo vincit frigus. Et ideo vapor frigidus ab eo resolutus terram infrigidat propinquā rē. Item variatur ex hominū exercitio ꝛ operatione. quanto vero plus foditur et euertitur. tanto eius virtus insita cum singulis partibus amplius permiscetur et fi aptior redditur vt ex ipsa fructus multiplex generet̄. quādo vero diu ociosa dimittitur et quieta. ad productionē fructuū redditur min⁹ apta. Item bona terra si roze fuerit perfusa aut ꝛpluta mollificatur impinguatur ꝛ meliorat̄. si vo arenosa fuerit aut nimis lapidosa peior efficitur quia amplius induratur.

Capitulum. II.

De monte

Mons est tumor terre in altum se erigens solo pede reliquā terram tangens. vel dicuntur montes eo q; sint super aliam terram eminētes. vt dicit Ysidorus. Dicit etiam Aristotiles in libro de proprietatibus elementorum. Quidam dixerunt q; terra in principio siue cōpositionis fuit rotunda ꝛ plana in qua non fuerunt montes nec; valles quia erat sperica in figura. sicut corpora superiora. vnde montium ꝛ vallium causa non est nisi ꝛmotio aquarum|que cauauerunt loca rara et facti sunt montes partes duriores. que non poterant concauari. loca vero concauata

facta sunt loca matiũ ⁊ fluuiorꝝ ⁊c. Item etiam dicit in libro metheorũ. Montes inquit fiunt qñq; ex vehemẽti motu terre vnde eleuat terra ⁊ fit mons sicut ex aqueductu accidit cõcauatio ꝓfunda et fit vallis. Item ibidẽ. Vatis quoq; accessus ⁊ recessus quedã loca cauat. quedam extollit ⁊ fiũt mõtes. Et qñq; mare totam terraꝝ cooperuit vnde mollia quedã etiã abrasit ⁊ dura reliquit. ⁊ in q̃busdã locis cõgessit mollia etiã quedam cõgestata cũ abscederet desiccata sunt ⁊ in mõtes cõuersa ⁊c. Montes itaq; sunt duri solidi ⁊ cõpacti. a terra versus celũ erecti. ⁊ ñ terre radicit⁹ sunt ꝓiũcti. qñq; ñ sunt interi⁹ spongiosi. ꝓcaui. cauernosi. ⁊ ideo ad se rõne vacuitatis aq̃s attrahunt atq; sugũt quas postq; fuerint eoꝝ cõcauitates replete ꝑ capita fontiũ emittũt. ⁊ sunt causa sempiterni fluxus et origo ⁊ principium fluuiorum. vt dicit Aresto. Ex quo patet q; montes cauernosi sunt aquarũ et humoꝝ attractiui et attractoꝝ cõtinue emissiui. Item montes sunt metallorũ nobiliũ contẽtiui. Et profundis enim montiũ venis metalla nobilia extrahũtur. Item mõtes sunt fructuũ ⁊ aromatũ productiui ꝓpter puritatem enim aeris in summitatibꝫ montium dominantis puriores fructus ⁊ dulciores in montibꝫ nascũtur q; in vallibus licet pauciores. Item montes sunt circuitus q; valles radiorũ solariũ susceptiui. et susceptę illuminatõnis diutius retentiui. Item mõtes sunt vapoꝝ ⁊ exalationum generatiui. ex quoꝝ aggregatione nubes in aere generantur. In altissimis tamen montibꝫ vt in olimpo raro generantur pluuie. vt dicit Aresto. quod est propter aeris subtilitatẽ ⁊ vapoꝝ paucitatem. Primo enim vapor resoluitur ⁊ cõsumitur anteq; ad acumen montium attingere videatur. Item montes ventis et turbinibꝫ sunt expositi plus q; valles et ideo ratione frigiditatis in montibꝫ dominãtis sunt niuiũ cõseruatiui. Ventis nãq; frigidis in montibꝫ congelatur et cõstringũtur. ⁊ ideo in montibꝫ diutius q; in vallibꝫ cõmorant. vt patet i caucaso ⁊ in libano ⁊ in alijs ꝓsimilibꝫ mõtibus qui semp ꝑm Isidor⁹ venustissimis niuibus candidãtur. Item mõtes sepius patiũt ictus fulminis ⁊ fulguris q; valles vt dicit Isido. Unde ⁊ pirenei montes a crebris fulminũ ictibꝫ nũcupãtur. Pirenei grece ignis dicitur latine. similiter ⁊ ceraunei montes a crebris fulminibus sunt dicti grece ceraunos fulmen dicitur vt dicit ibidẽ Isi. Item mõtes q; ꝑm situ altiũ sunt ⁊ sublimes maxime congruũt speculationi. vnde ⁊ qui aduentus hostium ꝓuidere ⁊ ꝓcauere cupiũt cacumina montiũ ascendũt ⁊ eminẽtia perticula a remotis ꝓdicere cõsueuerũt. Itẽ montes quia quo ad naturã ⁊ cõpositionem partiũ solidi sunt ⁊ fortes. ideo potissime sunt apti castroꝝ edificationi vt mansiones in montibꝫ solent esse fortes et ceteris tutiores maxime q̃ ꝓpter interiorẽ duriciẽ nõ possunt suffodi. ⁊ ꝓpter situs altitudinẽ aduri nõ possunt facialiter seu ascendi. Item mõtes quia in herbis ⁊ in pascuis fecũdi sunt ⁊ vbertes ideo conueniũt pasture ouiũ et animalium refectioni. Et cõtuosa ei⁹ palcua ⁊ gramina in montibꝫ crescẽtia sunt salubria et nutritiue animaliũ vtiliora q̃s illa q̃ crescunt in vallibꝫ q̃uis sint generaliter pinguiora. Humor enim nutrimẽtalis quo nutriũtur herbe ⁊ gramina in montanis. subtilior ẽ ⁊ purior q̃s campestris. Et ideo calor celestis facilius illam humiditatẽ digerit. ⁊ in substantiã graminũ ⁊ fructuũ immutat pfectius ⁊ cõuertit. tum ꝓpter humoris ipsi⁹ subtilitatẽ. tum etiã ꝓpter existentẽ ibidẽ aeris puritatẽ. Item in montibꝫ abũdant altiores arboꝝ q̃s in vallibꝫ ⁊ frutices venziores. Ideo mõtes cõgruũt alialiũ agrestiũ habitationi ⁊ auiũ siluestriũ nidificationi. ꝓpter quod ⁊ fere quãdo ꝑsequũtur a venatoribꝫ in valle refugiũt ad mõtes ⁊ ibi fiunt tute.

Capitulum tertiũ

De ararath

Ararath mons est armenie altissimus in quo arca p⁹ diluuiũ requieuit. vt dicit Isi. ⁊ vsq; hodie lignoꝝ arcẽ vestigia in eiusdẽ mõtis vertice ad

huc apparent. vocat aũt idem mons diuersis nominib. De hoc enī monte dicit Josephus sic. Locus inquit vbi ē archa noe armeni egressoriũ vocant. Illic enī archę solute reliquias vsq; nũc pũciales adhuc ostendũt. Hui⁹ enī archę vt dicit idē Josephus ibidē meminit Berosus caldeus narrās sic. Dicit aũtē ī nauis que in armenia venit circa montem carchieñ. adhuc aliqua pars esse ī quoddam inde bitumen cadere quo maxime vtũtur homines ad expiationē. De hoc etiam scribũt ī Josephus Egipcius et Manasses Damascē. in. xcvi. hystoriarũ li. sic. Est mons excelsus in armenia quī baris appellatur in quo multos cōfugiētes sermo ē diluuij tpe liberatos ī quēdam simul in archa vectũ in mōtis venisse summitatē lignorūq; reliquias ibi multo tempore eē reseruatas. Armenie etiam montes dicũtur acroceraunei. pter multitudinē ī fulminũ crebrā pcussionem. grece enī ceraunos fulmen dicitur latine. vt dicit Jsidor⁹. Hi montes inter armeniā ī bileriā incipiunt a portis caspijs vsq; ad fontē vnde fluuius tigris oritur vt dicit Jsidorus.

Capitulum.iiii

De bethel

Montes bethel sunt in iudea vicini hierusalem vbi domus domini fuit sub salomone edificata. Sũt autem montes bethel nemorosi arboribꝫ cōsiti fertiles ī fecundi graminib⁹ et herbis aromaticis pleni. ī ideo cerui capree et hinnuli frequentare illorũ montium cacumina sunt assueti.

Capitulũ quintũ.

De caucaso

Caucasus est mons orientalis ab india vsq; ad thaurũ porrectus per gentium iuxta illos montes habitantiũ varietatē diuersis nominibus nuncupatus. vt dicit Jsidor⁹. Vbi autem ad orientem in excelsiorem surgit sublimitatē propter nimiũ candorē caucasus nominatur. Nam lingua orientali caucasus. id est. candor dicitur. Jnde et eos qui huic monti sunt vicini cor achasym vocauerunt. achasym enī apud eos candor vel nix appellatur. vt dicit idem.

Capitulum sextũ.

De hebal

Mons hebal est mons transiordanem in quo steterunt sex tribus post iordanis transitum ad maledicendum illis qui precepta decalogi non seruarent. vt patet Deut. xxvi. Et est mons vt dicitur cauernosus ī vorago inter pretatur. Fuit itaq; mōs maledictionis et imprecationis in quo mala transgressoribus imprecabãtur. Reputabatur etiam mons vilitatis et abiectionis. vnde ī sex tribus ignobiliores. s. ancillarum filij super montem hebal fuerunt ad maledicendū populo deputati. Deut. xxvi.

Capitulum.vii.

De hermon

Hermon est mons modicus supiordanem situs. qui in herbis et pascuis est fecūdus. Nam circa radices eius sine circa pedem fluentis iordanis irrigatione imbuitur. circa verticem vero eius seu cacumen copiosa rore perfunditur. ī ideo vitore ex rozis ī aque influentia decorat ī insignit propter quod et ibi nutriebantur pecora. que in templo debuerunt immolari domino ī offerri. ī qz animalia ex rozis influentia et herbis eiusdem montis impinguata. in monte syon. id est. in atrio templi offerebãtur. Jdeo dicitur sm hebreos per prophetaz ꝙ ros hermon descendit in monte syon. quod ad litteram fieri non potuit. quia mons syon monte hermon altior existit. Jnsuper ī ab eo valde remotus fuit. pro tanto igitur ros montis hermon dicitur descendisse in syon quia pinguedines et adipes animalium que in illo monte pascebantur ad pastus ignis altaris in hierusalem in sacrificio offerebantur. ꝓpter quod ī hermon lumen exaltatum inter

pretatur sicut dicit glo. sup psal. quia lumen in altari augebatur quando ignis sacrificij tali pabulo fouebatur.

Capitulum. VIII.

De hebron

Mons hebron mons est in iudea in quo est sita ciuitas famosissima ab eiusdem montis nomine hebron dicta. vt dicit Rabanus. Cuius vallis dicitur vallis mambre que ab antiquo tempore ab amicis aner et eschol est possessa. vt patet in Ben. Hic mons locus est solennis ratione sanctorum patriarcharū quorum corpora ibidem quasi a mundi principio requiescunt. vt dicitur Ben. ibi adam maximus cē. Item ullum montē potentissimi viri iure hereditario possederūt. vt patet Josue. xv. vbi dicit Deleuit ex eo caleph filios enach sysai et achinaan et ptholomai cē. In hoc monte tandē in loco tutiori domin' principium regni dauid instituit et ei vtilac ascenderet post mortem saul diuinitus imperauit. vbi septem annorū spacio regnans tandē ad totius regni istra helitici fastigium assumptus fuit. Iste mons ab antiquis cariatharte fuit primitus nūcupatus. i. ciuitas quatuor. qz nominatissimoz viroz quatuor corpora ibi requiescūt. vt dicit Hiero. scz adam et abraam isaac z iacob cē.

Capitulum nonū.

De montibz ethyopie

Montes ethiopie dicunt esse. vij inter quos papuus mōs athlas est. Ethiopia enim vt dicit Jsido. libro. xiiij. ca. iiij. circa occiduū montuosa est z arenosa in medio. ad orientalem autem plagam vsq; ita cui' situs ab occiduo atlantis montis vsqz in egypti fines porrigit a meridie occeano. a septēntrione nilo flumine claudit. Hui' regionis montana sicut z plana plurimas habent gētes. vultu z mostruosa specie horribiles. feraz quoqz z serpentum refecta sunt multitudine. Jllic rinocerota hestia. i. vnicornis. illic cameli z pardi illic basiliscī z dracones ingētissimi ex quoz cerebro gēme extrahūtur. Jacinct' quoqz z crisoprassus ibi inuenit' z cinomomū recolligit'. Jllic gignunt' seue fere vt dracones struthiones z symie z etiam elephātes. Hucusqz Jsi. dicit etiā ibidem q; inter cyrenē z ethyopiā est fons q; fr̄get caloze diei. z cal et frigoze noctis contra naturā aquarū z fontiū alioz.

Capitulū decimū

De ethna

Ethna est mons in sicilia insula ex quo rumpit ignis cū sulphure quē admodum in gehenna vt dicit Jsi. li. xiiij. ca. vi. Hic mons ab illa parte que flat eurus vel affric' habet spelūcas plenas sulphuris vsqz ad mare deductas que spelūce in se recipiētes fluctus ventū creant q; agitatus ex sulphure ignē gignit. vnde z incēdiū fumosum ad terrā ab hoc mōte erūpere cōsueuit. sicut ibidē dicit Jsi. In hoc etiā mōte sepe dicunt' apparere quedā figure z audiūtur sepe ab icolis terre circa mōtē ethne gemitus z voces querulose vñ a plerisqz creditur q; ibi sint loca penalia in quibz aie aliqne puniunt' qō tñ non affiero sed beatus Brego. in dialogo suo videt' de hac facere mentionē.

Capitulū vndecimum

De monte esau.

Mons esau idem est qō mōs seyr Jn hoc mōte est ciuitas idumea ab eodē dicta. id est ab esau filio Jsaac q; ciuitatē illā primit' dz cōstituisse. vt dicit hiero. sup abdiā. nā esau seyr et edom appellat' est. de hoc dicit glo. sup Deut. ij. Seyr inquit est mons in terra edom in qua habitauit esau in regione gabalena vbi primo habitabat horreus quē interfecit chodalaomoz Ben. xiiij. z hic mons dict' est ab esau piloso z hispido seyr. i. et pilosi nomen accepit. istum montē habitauerūt primo horrei homines stature gigantee enormitate corporis horribiles. vt dicit glosa sup Deut. ij. quibus expulsis atqz veteris habitatoribz ibi filij esau. vt dz Deut. ij. Hōtes itaqz terre edom altissimi sunt. ita

q̄ aliquib⁹ partib⁹ nubes tangere videa-
tur. Sunt aut̄ montes illi cauernosi et
cōcaui ⁊ spelūcis pleni. vt dicit glo. super
abdiā. in quib⁹ habitāt homines in esta-
te q̄ ibi minor ē estus solis.

Capitulum. xii.

De monte effraym

In Mons effraim specialiter dicebatur mōs in tribu effraim in quo iosue filius nun recepit possessionē. vt pz Josue. xix. in quo edificauit ciuitatē habitauitq; in ea. inter alios vero regionis illius mōtes. vt dicit adamancius. erat mōs iste herbis ⁊ arboribus insignior ⁊ fructib⁹ fecundior situ sublimior aspectu pulcrior aere salubrior riuulis fontiū montem irrigantiū fertilior. ⁊ ideo erat locus q̄gruus vt in eo iesus q̄ dictus est iosue habitaret. vt dicit idē adamā. in eodē mōte a septētrionali pte mōtis iosue est sepultus. vt dr Josue. xxiiij. Erat etiā mōs iste vicinus lychem q̄ erat ciuitas refugij cū suburbanis suis in mōte effraim. vt pz Josue. xx. vbi sepulta sūt ossa ioseph vt dr Josue vlt. In eodē etiā mōte repositi sunt iosue cultros seu macheras petrinas quib⁹ filios israel i hērem circūcidit. vt dic adamā. sup Josue. c. xx. Preterea in mōte effraim habitauit debora. q̄ phetissa ⁊ sedebat sub palma q̄ erat inter bethel ⁊ rama. vt pz Jud. iiij. c. Multos enī mōtes particulares siue colles habuit mons effraim. i. tribus effraim. q̄ tota illa sors plurimū fuit mōtuosa ⁊ in locis pluribus nemorosa. vt pz Josue. xvij. Jte in eodē mōte interfecti sūt principes madiā oreb ⁊ zeb quor capita ad gedeon transiordanis fluuiū sunt allata. vt pz Jud. vij. In ramatha etiā mōtis effraim natus fuit samuel. q̄ pheta. i. Regū. i. ⁊ ibidē conuersatus. q̄ ab eo in eodē loco saul in regem primus est inunctus. vt patet. i. Regū. x. In eodē etiam mōte samuel mortuus est ⁊ sepultus. i. Regū. xxv.

Capitulum. xiii.

De monte phasga

Phasga mons est maximus continens in se multos particulares montes. Nam in hoc mōte sunt abarim ⁊ nebo qui sunt colles sup quos ascēdit moyses vt videret terminos terre promissionis anteqū moreret ⁊ in valle eius contra montis in campestribus moab tumulo traderetur. vt patet nume. xxvij. et Deut. vltimo. Hic mons fuit in finibus moabitarū ⁊ amonitarū diuidens terrā eor a terra amorreor quā postea possederunt ruben ⁊ gad ⁊ dimidia tribus manasse. vt patet Deut. iiij. Radices vero istius montis tangūt mare rubrū q̄ est mare salsissimum. sicut dicit Deut. iij. tam in textu q̄ in glo. Unde isti montes diuidebant terrā quā inhabitabāt moabite ⁊ amonite a terra quā in possessionē receperant israelite. Unde vsq; ad verticē eius montis puenit moyses ⁊ ex illo loco totā terrā promissionis fuit cōtemplatus ibiq; mortuus est. et in valle eiusdem montis vbi fuerūt campestria moab sepultus est ⁊ vsq; hodie occultat⁹. sup istū montē phasga ascendit balaā ariol⁹ cū balaac rege moabitarū vt malediceret populo israelitico cui⁹ maledictionē vertit in benedictionē. vt dicitur Numeri. xxiij. Ex quo patet q̄ mōs ille fuit mons diuisionis. quia terminos malor bonor terminis diuidebat. Item mons benedictionis. quia inde vidit n⁹ p balaam. ex hērā benedictionē populo israhelitico cōferebat. Item mons fuit speculationis ⁊ cōtemplationis. quia inde moyses terre promissionis terminos pūdebat. De hoc monte dicit Piero. in libro de nominib⁹ locorum. Abarim inquit est mons in quo mortuus est moyses in terra moab contra hiericho in supercilio montis phasga a qua tota regio circuitu dicitur phasga ⁊ ostenditur ascendentibus de lydia de meselon et idem est quod ⁊ nebo ⁊c.

Capitulum. xiiii

De monte gosor

Gosor est mons siue collis moabitarum ⁊ est pars mōtis phasga super quē balac duxit balaā. vt malediceret israel. Numeri. xxiij. ita dicit Piero. in libro supradicto.

Capitulū quinde/
cimū De monte galaad

Galaad vt dicit hieronym⁹ mōs est ad quem iacob venit septimo die de canaā quādo fugiebat laban. Est aūt vt dicit idem ad tergū fenicis ⁊ arabie collibꝰ libani copulatus. ⁊ extenditur vsqꝫ vltra iordanē in terra que quondā fuit seon regis amorreorū postea vero cecidit in sortē tribꝰ ruben et gad ⁊ dimidie tribꝰ manasse in quo monte est ciuitas edificata ⁊ cōsimili nomine appellata a galaad filio machir filij manasse. Dic mons inter alios est nobilis. qz mons est pasture ⁊ refectionis. Est enī fertilissimus in frugibꝰ ⁊ in pascuis ⁊ in fontibꝰ. Item mons est medele ⁊ curationis. nam in galaad inuenitur resina qua curātur vulnera ⁊ diuersi morbi sanantur. vt dicitur Hiere. viij. Nūquid resina est in galaad ⁊c. Item mons ē federis ⁊ reconciliationis. qz in monte galaad cōfederatus est iacob cū laban et ei totaliter reconciliat⁹. vt patet Gen. xxxi. Item mons est testificationis. vt patet ibidem. Dicit enī appellatū est nomē ei⁹ galaad. i. cumulus testis. Item mons est lucri ⁊ negociationis. nam montana galaad negociatores pro speciebꝰ aromatis cōparādis sepius frequētabāt. vt patet Gen. xxxvij. viderunt negociatores venire de galaad portantes aromatica in egyptum.

Capitulum deci/
mūsextū De monte garizim.

Garizim vt dicit Piero. est mōs iuxta hiericho cui vicin⁹ est mōs ebal ex aduerso respiciens. In his duobꝰ montibꝰ benedictiones ⁊ maledictiones populo intrāti terrā promissionis promulgabant⁹ vt p benedictiones puocaret ad bonū legis amatores. Per maledictiones vero terrerent⁹ de calogi trāsgressores. In garizim vero sex tribꝰ nobiliores cū sacerdotibꝰ pclamabāt benedictiones. Et ideo inoleuit consuetudo vt mons ille haberet⁹ in veneratōne a posteris ⁊ frequētaret⁹ causā sacrificij ⁊ orationis. Unde inter iudeos et samaritanos fuit cōtentio de loco adorationis samaritanis proferentibꝰ montē garizim cōuenientiorē esse ad orandū qꝫ templum in hierusalem. iudeis contrarū asserentibus. vt patet Johānis. iiij. tam in textu qꝫ in glosa.

Capitulum deci/
mūseptimū De monte gelboe

Gelboe sunt mōtes. vt dicit Hieronym⁹ alienigenarū. vij. milia/rio a sitopoli in quibꝰ est vic⁹ grādis qui gelboes nūcupatur in montibꝰ istis periit Saul cū ionatha filio suo et corruit corā philistēis israel. vt patet. i. Regū vltimo. Contra quos indignat⁹ dauid propter ruinā populi ipsis male/dixit ⁊ maledicēdo eos in sicciatē ⁊ sterilitatem cōmutauit. vt dicit glosa sup. ij. libꝝ regū ca. i. Montes inquit gelboe vteres fuerūt ante maledictionez quos hactenus maledictioni subiacere ferunt nec vnqꝫ ibi pluere testant

Capitulum deci/
mūoctauū De monte golgata.

Golgata vt dicit Hieronym⁹ est mons caluarie i quo saluator noster fuit pro salute hominū crucifixus et vsqꝫ hodie ostenditur in helia ad septentrionalē plagam montis syon Dicitur autem locus caluarie ex Josi/phorum. quia ibi capita hominū damnatorum decaluarentur.

Capitulum deci/
mūnonū De gaas.

Gaas est collis in monte effraim in possessione iosue filij Nun vbi mortuus fuit Josue et sepultus in septentrionali parte eiusdem montis. vt patet in libro Josue capitulo vltimo cuius sepulcrum ostenditur in mōte predicto vsqꝫ ad presentem diem. vt dicit Hieronymus in predicto libro de nominibus.

Capitulum viceſi/
mum De monte hephron.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Mons ephron est monticulus in tribu iuda contra septentrionem in.xx. ab helia miliario vbi est villa pergrandis que effrata nuncupatur vt dicit hieronymus.

Capitulum.xxi.

De montib ysrael

Montes israel dicuntur montes generaliter totius terre promissionis siue fuerint vltra iordanem siue citra sepe tamen sumitur pro terra decem tribuū que fuit montuosa preciput in tribu dan z effraym. Nam et decem tribus nomen israel sibi vendicauerunt sub hieroboam qui fuit de effraym et regnauit primo in samaria super decem tribus vt dicit hieronymus. et patet in hystoria libro.iij. Regum.xij. Hi montes multum erant pascuales vbertes fructuosi z frugiferi olciuis z alijs arboribus fructiferis consiti. erant etiam medicinales herbis z speciebus aromaticis pleni. vt dicit Ysidorus libro.xiij. capitulo.iij. Samaria regio est palestine ab opido quondā nomen accepit qđ quōdā erat ciuitas regalis in israel. que nunc ab augusto sebastia nuncupatur. Hec regio iudee vicina est et illi similis in natura. Nam variarum opum diues est frugibus fertilis aquis illustris opima balsamis. Unde fm gratiam elementorum iudei hanc terram melle et lacte fluentē iudicabant. Nam in eius montibus propter pascuarū abundantiam innumerabiliū ouium z pecorum greges z armenta pascebātur. Apes etiam innumerabiles in eisdem mellificantes herbarum z florum suauitate dulci flua nutriebātur. fructus z fruges propter aeris temperiē z roris abundantiam citissime ad maturitatē in illis montibus ducebātur. aurum z argentū z cetera metallorum genera in illis montib fodiebātur. Deut. viij. Fontes z flumina de venis montū superius progredie bantur. loca munitissima in illis montibus edificabātur. fere siluestres sicut tigrides z leones in illis nemorosis montibus cōuersabātur.

Capitulum viceſimū ſecūdū

De montib ypertroeis.

Ypertroei montes dicūtur montes scithie eo qđ vltra eos flatus eas. vt dicit Ysi. li. xiij. Sunt aūt fm Ysidorū eundē ca. iij. terre scithie locupletes inhabitabiles tamē plures. Nam dū in plerisq; locis auro et gēmis montes scithie affluāt. grifonū immanitate rarus ibi accessus hominū est. In illis montib smaragdi optimi sunt z cristalli purissimi de scithie montib transmittūtur. Sunt aūt silue aspere ibi z maxime que immanib feris pardis tigribus z panthēris sunt replete. Ibi etiam sunt canes tante magnitudinis z tā immēse fortitudinis vt thaurum primant z leones primant z occidāt z maxime in albania z hircania que scithie sunt regiōes que mōtuose sunt z plurimū nemorose.

Capitulum viceſimū tertiū

De carmelo

Carmelus est mons iudee in qua est ciuitas dicta carmela. Et est duplex carmel. vnus in superiori parte cōtra meridiē in quo nabal legit pauisse greges. i. Regū. xxv. alius ē carmelus in inferiori parte terre respiciēs mare. vterq; mons fertilis est i pascuis fructibus z herbis.

Capitulum viceſimū quartū

De libano

Mons libani est mons phenicis altissimus. cui⁹ meminerūt ppte. Dictus est aūt liban⁹ a thure vt dicit Ysidorus. qđ ibi colligit. cuius pars ad orientē respiciens liban⁹ appellatur. vt dicit Ysidorus. Liban⁹ etiā. id ē candidatio vocat. quia perpetuis niuib semp in hyeme sq; et estate candidatur. Nullo enī tempore ita nix totaliter eliquescit quin in aliqua sui parte valeat inueniri. Est autē libanus fluuiorū z fontium principiū z origo. ex eius radice vt dicat Hieronym⁹. oriuntur duo fontes sc̄i ior z dan qui simul iuncti iordanē efficiunt. Libanus igitur est mons redolē

rre ꝛ summe aromaticitatis. nam ibi herbe odorifere crescunt. ibi etiam arbores thurifere cōualescūt quarū gummi collectum ostiariū a medicis nuncupat. vt dicit hieronym⁹. Item mōs est sufficientie ꝛ fecūditatis. Nam ꝓpter roris abūdantiam ꝛ pluuiarū frequentiā herbis abundat precipuis pascuis vberrimis ꝛ fructibus optimis ꝛ maturis. Et ideo in monte libani nutriebātur animalia q̄ offerebātur in templo. ꝛ in ipsi⁹ pascuis fouebātur. Item mons erat eminētie ꝛ maxime sublimitatis. quoniā vt Rabanus sup Regū dicit omnes alios montes illius regionis altitudinis situ libanus excedebat. Et ideo venientib⁹ terrā ꝑ remota valde maris nauigia se nauigantiū oculis offerebat ꝛ quos vbi erant nauigantes ꝓtere portus sua altitudine ostendebat. vt dicit idem ibidē. Item mons erat indeficientis influentie ꝛ semperne humiditatis. nam ex⁹ siccitatem ꝓferret in sua supficie. nobilissimis tamen abūdabat intrinsecus venis aque. vt patet in puteis aquarū viuentium qui iuxta salomonis sponsam in canticis solent continue cū impetu de libano emanare. vt dicit Can. iij. quasi puteus aquarū viuentiū. Item mons cōfidentie ꝛ securitatis. Nam in libano quescentes tuti sunt a venenosis ꝛ serpentibus quos sua aromaticitate ꝛ virtute fugant tam herbe q̄m arbores ibidem continue cōcrescentes. Nam cedri ibi crescentes suo odore fugant omnia venenosa ꝛ ibi venenosa reptilia viuere non permittunt. vt dicit hieronymus. Item mons est pulcritudinis ꝛ amenitatis. Nam cedrorū ꝛ aliarū virentium arborū mira proceritas gramineum ꝛ herbarū continua viriditas arborumq̄ siluestriū canora suauitas. riuor⁹ ꝛ fontium multiplicitas libanum amenū efficiunt ꝛ iocundū. Item mons est medicine ꝛ sanitatis ibi enī species aromatice crescunt que sunt cōtra morbos innumerabiles remedia ꝛ medele. ibi cedri ꝛ palme. ibi cipressi ꝛ olive quorū liquores et resine sunt contra diuersarum infirmitatum incommoda precipue medicine. Item mons leticie ꝛ iocūditatis. nā in colliby libani crescit abūdātia vini optimi ꝛ precipue leticie ꝛ hylaritatis materialis inductiui. Item mons honorificētie ꝛ dignitatis. nam inter omnes montes arabie phenicis ꝛ syrie mons libani i sublimitate. in fecūditate. in amenitate et actis salubritate obtinet principatū. vt dicit hiero. Joseph⁹ ꝛ Jobes.

Capitulum viceſimū quintū De moria

In Moria est mons in hierusalez in quo edificatū est tēplū salomonis sicut dicit. ij. Paral. iij. Hūc enī montē emit dauid ab ornan iebuleo sexcētis siclis auri purissimi. vt ibi eo edificaret altare dño q̄n ꝑ numeratōe quā fecit dauid plus est percussus. i. Paral. xxi. In hoc mōte imolauit dño ꝛ orauit ꝛ exaudiuit illū dñs de celo in igne sup altare holocausti. In ⁊ mōte obtulit abraam holocaustū ꝑ ysaac quē dñs ꝓcepit ibidē imolari Gen. xxij. vbi dicit glosa hiero. sup illud verbū. vade in terrā visionis ꝛ offer filiū tuū sup vnū montiū quē. Hūc montē hebrei dicūt esse illum in quo postea templum conditū est in area ornan iebusei in monte moria q̄ idcirco illuminās ꝛ lucēs interp̄tat. quia ibi est dabir. hoc est oraculū dei ꝛ lex ꝛ spūs qui inspirat ꝙ hetas ꝛ docet homines veritatem. Hucusq̄ hiero. In eodē loco credit iacob vidisse visionē. vt patz Gen. xxviij. vbi dicit glo. sup illud verbū. Nō est hic aliud nisi dom⁹ dei ꝛc. Hoc ōz q̄ prenūciat templū ꝛ dei cultū ibidē futur⁹. Fuit autē iste locus collis a latere mōtis syon vbi edificata ē postea turris dauid Cū ꝑ ꝓdictis q̄ mons moria fuit mons visionis ꝛ reuelatōnis. mōs sacrificij ꝛ orationis. mons ꝓphetie ꝛ instructōis. mōs luminis siue illuminatōis. mons angelice frequētationis. mons diuine apparitionis. mons misericordie ꝙ ꝓpiationis.

Capitulum viceſimū ſextū De nebo

In Ebo mons est in terra moab in vertice phasga contra hiericho.

De hoc monte vidit moyses terrā p̄missionis ⁊ ibidē mortuus est postq̄ terrā fuerat ꝓtemplatus. vt dicit Hiero. ⁊ p̄z in hystoriis Numeri. xxvij.

Capitulum viceſimum ſeptimum De hor

Mons hor est mons in extremis finibus terre edom in quo mōte mortuus est aaron iubente domino in āno. xl. postq̄ egressus ē de egypto cū esset ānor. cxxij. vt dr Numeri. xxxiij: Fuit aūt tricesima māsio in qua remāserunt filij israel postq̄ egressi sunt de egypto. sicut dicitur in libro Numeri. c. xx. Cum mouissent castra de cades venerūt in montē hor. q̄ est in extremis finib⁹ terre. In hoc monte suscepit eleazar filius aaron primo sacerdotij principatū.

Capitulum viceſimum octauum De oliueto

Mons oliueti est mons in iudea iuxta hierusalē sic dictus ꝓpter copiam olinarū que in monte illo maxime abūdabāt. ⁊ ideo ab Aug. sup Joh. mons vocat⁹ crismatis ⁊ unctōnis. mons luminis. mons pinguedinis ⁊ refectionis. ⁊ mons medicamis ⁊ curationis. Et hoc dicit ꝓpter oliuar⁹ ibi crescentiū abūdantiā quar⁹ fruct⁹ ē unctuosus luminosus ⁊ uiciosus. q̄ vt dicē Isidorus. Oleū oliue ex radicis amaritudine surgit in pabulū lumis in medicamen vulneris ⁊ in refectionē esurientis In huius montis oliuar⁹ radice siue pede fuit riuul⁹ qui dr torrens cedron inter cuius ripā ⁊ montē fuit ort⁹ quē dñs ofonis ⁊ quietis gra sepius frequētauit ⁊ sub intrauit. vñ ⁊ ibi capt⁹ fuit primo i orto qui gethsemani dict⁹ est. vt dr Job. xix. ibi enī sc̄z in pede mōtis fuerat quondaz villula dicta gethsemani cui⁹ orti tūc tē poris adhuc ibi erāt vt dicē Aug. ⁊ illorū locū ortor⁹ dñs ex ꝓsuetudine frequētabat. Dic aūt mōs fuit ad orientalē ptez tēpli. ⁊ ideo mane illuminabaf sole oriente. de uespere uero ⁊ de nocte illustrabaf ex fulgore a luminaribꝫ templi resplēdente Et ideo merito mons luminis dicebaf. tum q̄ a celo ⁊ a templo lumen recipiebat. tū etiā q̄ lucis materiā olei sui abūdantia alijs impēdebat. vt dicit Aug⁹. In hoc mōte erat quidā uiculus nomine bethphage q̄ sacerdotū erat. in cui⁹ mōtis latere erat ciuitas dicta bethania que fuit ciuitas marthe lazari ⁊ marie. vt dicat glo. sup Matth. xxi. De hoc mōte uidit moyses celos ascēdit. ⁊ supra eundē montē ad iudiciū apparebit. vt patet in Act. i. tā in ifa q̄ in glo. In hoc monte edificauit salomō delubra ⁊ excelsa vt p̄z. xj. Regū. x. Et iō vocat⁹ ē mōs oliue ꝓpriatōnis mōs offensiōis. iij. Reg. xxij. q̄ sc̄z in illis idolis offendit salomon deū suū.

Capitulum viceſimum nonum De olympo

Olimpus est mōs macedonie excelsus nimis ita vt sub illo nubes esse dicātur. vt dicit virgilius. Nubes excessit olympus. Dict⁹ ē autem olympus quasi ololampas. i. quasi celū. Dic mons macedoniā a tracia diuidit. Tante enī sublimitatis est mons olympi q̄ omnes excedit aeris turbines ⁊ alias passiones. Vñ ꝓbi ibi ascendentes vt situs ⁊ cursus stellar⁹ inspicerent ibi uiuere nō poterāt nisi secū spōngias cū aqua ferrēt ⁊ sic p aque attractionem aerē redderent grossiorē siue spissiorē vt dicit magister in hysto.

Capitulum tricesimum De oreb

Oreb mons est in regione madian. vt dicit hieronymus. iuxta arabiā in deserto cui cōnūgitur desertū sarracenor. quod vocatur pharan. ⁊ est idem mons oreb et syn. vt dicit hieronym⁹. In hoc monte vidit moyses multas visiones. vt patet Exo. iij. ibi vidit rubū ardentē ⁊ cōburentez ibi audiuit deū loquentē sibi ⁊ multa p̄cipientē. sicut post de monte syna dicetur.

Capitulum tricesimum primum De parnaso

Mons parnasus ē in thessalia iuxta boetiam. qui mons duas ha-

ket vertices qsi in celum elevatos. in qbo quondā appollo ⁊ liber bach⁹ colebāt forte propter locor amenitatē ⁊ vinorum ⁊ vineaꝝ maximā vbertatē.

Capitulum triceſi mūſecundū De alpibꝫ

Alpes montes ſunt alpes in capite germanie. vt dicit Iſidor⁹. qui a ꝓpetuo ventor flatu ⁊ tempeſtatū impetu ſic dicūtur. Hā triplex⁹ in greco impetus dicit in latino. Dicūtur autē alpes id eſt alti montes ad quor cacumīa nō niſi p altos pedes colliū ⁊ aliorum inferior montiū ꝓuenit. In his alpibus ſunt ꝓpetue nives. frequētes nubes. fontiū ⁊ fluminū magnor capita et origines beſtie ⁊ fere ſilueſtres aues multiplices ⁊ marle illi⁹ generis volucres qtū ale te nocte ſunt lucētes. vt dicit Iſi.

Capitulum triceſi mūtertiū De rupibꝫ

Rupes ſunt altiſſimi mōtes ſoliditatis ⁊ fortes ſup altitudines aliorꝫ montiū eminētes tempeſtatū impet⁹ ⁊ imbriū fluxus ꝓtinue recipientes. ꝓpterqō terra ſupficialiter diluitur ⁊ duriores mōtis ptes ⁊ ꝓpactiores in petra cō mutate rupes imobiles et ineabiles aliqñ efficiunf. quātūcūqꝫ autem rupes exterius multū habeant ſoliditatis ⁊ aſperitatis. intus tñ habēt aliquid ſpōgioſitatis ⁊ cōcauitatis. vñ humores ibi attracti ⁊ collecti ſepe p capita fontiū ſcaturiūt ⁊ erūpūt. Venti etiam ⁊ aque cauernas rupiū intrāt. ⁊ ſunt aliqñ cauſa terre mot⁹ ex cui⁹ violētia rupes qñqꝫ corruūt ⁊ rūpunf. ſolis auibus vt aquilis ⁊ vulturibꝫ rupiū cacumina ꝑuia mueniunf. rupibꝫ etiā maris littora ſiſtunf. ⁊ ad duriciē rupis vndarū ⁊ procellar impet⁹ elidūtur. loca munitōnibꝫ apta in rupibꝫ reperiūtur. auium ⁊ animaliū latibula in rupibꝫ conſtruuntur. nebulis ⁊ nubibꝫ capita rupium obuoluuntur. Radijs ſolarib⁹ in ortu ſolis ſummitates rupiū ꝓfundunf. Rupes etiam dicunf qꝫ ad rūpendū ſunt difficiles Sine cui⁹ ferri violētia rupes nullaten⁹ ꝓfodiunf. ⁊ de ꝓfundis etiā rupiū venis ꝓciosi lapides ⁊ metallor varie ſpēs ſepius extrahūtur. partes autē eminētes in ꝓruptis rupibꝫ dicunf ſcopuli a ſcopin qō eſt intēdere vel ſpeculari. qꝫ inde loca remotiſſima ſpeculātur.

Capitulum triceſimūquartū De ſephara

Ephara mons eſt orientis ſin India vt dicit hiero. iuxta quē habitauerunt filij yethan filij hem bre quos Joſephus dicit venille inde in ſephara. ad quem locū claſſes ſalomonis cum quibuſdā cōmerciis infra tres annos venire cōſueuerūt. hec eſt tharſis terra ⁊ portus maris vnde ferūt ſalomonis aurum ⁊ argentum ſimias et pauones ⁊ dentes elephantinos vtulerūt. vt patet. iij. Regū. x.

Capitulum triceſimūquintū De ſegor

Egor eſt mons paruulus qui et balo dictus eſt iuxta zodomam vt dicit hiero. in quo edificata fuit vrbs que ad ꝑces loth liberata ē vbi creſcit vinea balſami in ſignum ꝓſtine fertilitatis ⁊ poma palmarum. Imminet aūt mari mortuo ⁊ fuit in eo poſtea poſitum ꝑſidiū romanor. De hoc dicit Eſa. xv. vbi dicit gloſa. qꝫ vitula vocabaf. ꝓpter laſciuiā cōternās qꝫ bis concuſſa. tertio terremotu corruit que robuſta ꝑmāſiſſet. ſi poſt liberationē nō peccaſſet.

Capitulum triceſimūſextū De monte ſynai

Synai eſt mōs cuius pars Horeb ⁊ eſt in arabia in puitia madian De hoc monte dicit Joſephus in li. ij. antiquitatū. Syna mons eſt excelſus et ad paſcua egregius optimas herbas ferens. Eratqꝫ hec opinio ibi habitare deū. ⁊ ideo primitus ibi nemo paſcebat oues. quia paſtores illuc ambulare minime ꝑſumebāt huic monti appropinquās moyſes prodigiū vidit. i. ignez rubū cōburentē ⁊ eius viriditatē ⁊ florē nullat enus vepaſcentem. ⁊ eius ramos

fructiferos nullo incendio ve uastantem cuius flāma velox ⁊ vehemens nimis erat. Unde ve illo igne dns ad moysen locut⁹ est. Item idem libro. iij. Descendit moyses in syna qui mons est excellentissimus in illis regionib⁹ ⁊ propter altitudinē magnitudinis sue ⁊ populoꝝ procentatem non solū est hominib⁹ inaccessibilis. ve/ rū etiā cum labore videri potest. ⁊ qz sermo erat veū circa eum habitare erat terribilis ⁊ inadibilis vniuersis. circa radices hui⁹ montis hebrei sua tabernacula locauerūt. ⁊ ibi veū videre in igne et in nube ⁊ ipsum psonaliter loquentē audire meruerūt. Dicitur itaqz mons syna mons diuine habitationis angelice frequentationis mons lumis ⁊ inflāmationis. mons nubis ⁊ caliginis. mons pluuie ⁊ roris. mons pascue ⁊ refectionis. mons sapientie ⁊ eruditionis qz ve illo mōte dns moysen ⁊ populū instruebat ⁊ ei legē pferebat. mōs misericordie ⁊ p/ missionis. qz inde bona inaudita ppulo ꝓmittebat. mōs iusticie ⁊ cōminationis. qz timorē inspicientib⁹ inferebat. vnde mons fuit fulguris ⁊ chorusationis. mons tube ⁊ clangoris. mōs amicitie ⁊ pfede/ rationis. qz mediāte lege populū ibidez sibi sempiterno federe vniebat. mōs mūdicie ⁊ puritatis. mōs leticie ⁊ iocūditatis. qz nulli ad montē accedere potuerūt nisi qui mente ⁊ corpe mūdi erāt. ibi etiam qui mundi erant coꝝ dño cū leticia comedebāt ⁊ bibebāt. mons clemētie ⁊ pietatis siue ꝓpiationis. mons sacrifi/ cij ⁊ orationis. Nam ibi dño imolabāt ac pcib⁹ moysi ⁊ supplicationib⁹ veū sibi placatū ⁊ ꝓpiciū audiebāt.

Capitulum tricesi/ mūsepumū De monte syon

Syon mons erat in hierusalē super cuius vertice erat arx siue turris dauid ibi posita pro vecore ⁊ defensione ciuitatis. In vno autē latere montis syon erat templū quasi mediuz inter arcem ⁊ inferiorē ciuitatem. vt sez munitio arcis defenderet templū ⁊ templum cum arce protegeret ciuitatē. Et ideo sepe scriptura vocat hierusalē filiaz syon qz sicut filia protegit a matre ⁊ subditur ipi matri. sic ciuitas inferior templo fuit subdita atqz arci. Tante aūt auctoritatis ⁊ nobilitatis inter ceteros mōtes fuit mōs syon q nō solū ciuitas hierosolima nec etiā ipsa iudea verū etiam vniuersalis ecclesia tā ex iudeis q ex gētilib⁹ cōgregata sepi⁹ in ꝓphetis a monte syon venominat. sicut ibi. Fundat⁹ in exultatione vniuerse terre mōs syon latera aq̄lonis ci. re. magni. Haz mons fuit magne altitudinis ⁊ sublimitatis. magne fortitudinis ⁊ firmitatis. magne plenitudinis ⁊ vtilitatis. magne pulcritudinis ⁊ amenitatis. magne fidentie ⁊ securitatis. maxime opulētie ⁊ locupletationis. magne leticie ⁊ exultatōnis. pfecte iusticie ⁊ sanctificatōis. mōs vcrtine ⁊ eruditōis sic scriptū est Esa. ij. De syon exibit lex. mōs ꝓphetie ⁊ reuelatōis

Capitulum tricesi/ mūoctauū De selmon

Selmon ē mons in tribu effraim iuxta confiniū tribu manasse in qua ascēdit ab ymelech qñ dūmcauit ꝫ sichimitas vt di. hiero. et legit iud. ix. mōs p multitudine arboꝝ densus ⁊ vmbrosus. ꝓpter qd ⁊ selmon vmbra interp̄tat. Est etiā mons irriguꝰ aqs ⁊ ignibus nimib⁹ pinguis ⁊ pascuosus. sicut dz in psal. moz vealbabūtur in selmon mōs dei mons pinguis.

Capitulum tricesi/ mūnonū De monte sophin

Sophin est mons in tribu effraim in loco armathē vnde oriundus fuit samuel. vt dicit Hiero. Fuit aūt locꝰ in alto situs fertilis ⁊ graminosus. aquis irriguꝰ. arboribus cōsitus ⁊ delicios⁹ Saron ve quo dz Esa. xxxv. est mons inter montē thabor ⁊ stagnum tyberiadis. vnde ⁊ tota illa regio sarona vsqz hodie est vocata. vt dicit Hieronymus. Omnis etiā regio a cesaria palestine vsqz ad opidū ioppe sarona dz. Iurta montē istū campi sunt fertilissimi. vt dicit glosa super Esa. xxxiij. tam frugib⁹ qz fructib⁹ valde apti.

Capitulū quadra/
gesimū De monte seon

Mons seon ꝛ quo dicit Deut. iij. ꝛ pars mōtis galaad q̄ ertē ditur p̄ desertū vsq; trans iordanem. vbi habitauit seon rex amorreorū et cecidit in sorte tribꝰ ruben ꝛ gad ꝛ dimidie tribus manasse. vt dicit hiero. sup Dicte. xlvi. ibi. Ascendente galaad ꝛc. quere supra de monte galaad.

Capitulū quadra/
gesimūprimū De monte semeron.

Semeron est mons ꝛ quo dicitur. ij. Paral. xiij. c. in quo ē mō sebaste vbi relīq̄e Johānis baptiste requieſcūt. vt dicit hiero. In eodem quidē monte prius edificata est samaria. a qua ꝛ tota regio postea samaria est vocata. Dec ciuitas rōne mōtis fuit fortissima ꝛ ad expugnandū difficilima. Unde ꝛ reges assyriorꝫ muris sumptibꝰ ꝛ bellor maximis apparatib eam tribꝰ annis cōtinue obsederūt. ꝛ vix ꝓpter famis angustiā cōtra ipsam ꝑualere viribꝫ potuerūt. Imo vt dicit hiero. ꝛ Josephus nunq̄ eam expugnassent si ipsius habitatores cū israel ad iracundiā ꝓuocantes plenā ꝓfidentiā habuissent in domino ꝛ ipsius legem nullaten⁹ reliquissent Isti⁹ mōtis ꝓphetates quere supra de montib israel. ꝛ ibi plene inuenies.

Capitulū quadra/
gesimūsecūdū De monte seyr

Mons seir ꝛ quo sepius habetur mentio in scriptura est idē qui ꝛ mons edom ꝛ quo supra sufficienter dictū est. quere ꝛ monte edom siue esau. trinomiꝰ erat esau.

Capitulū quadra/
gesimūtertiū De monte thabor

Thabor est mons in medio campo gables. vt dicit hiero. sup Dicte. xxxiij. ꝛ est mons mira rotunditate sublimis distans a dyacesarea. r. milib ad orientalē plagā ꝛ fuit in ꝓfinio zabulon thachar ꝛ neptalim. Dic mons inter tot⁹ terre ꝓmissionis mōtes maxime est famosus rōne situationis. fertilitatis. amenitatis fortitudinis ꝛ firmitatis. gleba eni illi⁹ mōtis est fertilis vineis oliuis ꝛ alijs arboribus fructiferis abilis. aer ibi est salubris. ros frequēs ꝛ dulcis. imber tā temporane⁹ q̄z serotinus mediocris. ibi arborū ꝑceritas que non ꝙponūt hyeme ꝛ estate comā vel virorez suū ibi auiū multigenarū canorus sonitus ꝛ canora suauitas. quaꝫ voce afficit audit⁹. ꝑnarū varia dispositōe ad earū aspectū ꝓuocat⁹ visus. in carniū suauitate delectat⁹ gust⁹ ꝛ ideo multi sunt ibi aucupes auiculis locū istū frequētantibus retia ꝛ tēticulas ꝛ ponētes. sicut dicit hiero. super illū locum Osee. viij. quasi rethe expansum sup montē thabor ꝛc. Super oia aūt montē istū reddit cōmendabiles ꝑsentie saluatoris qui ipm̄ sua ꝑsentia honorauit. Hā in hoc mōte voluit in ꝑ gratia ofonis ꝓnoctauit. in hoc mōte aliq̄n pauit populū. ꝛ tam spūali q̄z corpali pabulo recreauit. In hui⁹ montis etiā supcalio cora discipulis suis se transfigurare voluit ꝛ future claritatis gloriam in suo corpe discipulis reuelauit.

Capitulū quadra/
gesimūquartū Deziph

Ziph mons est squalidus ꝛ vmbrosus in quo latuit dauid quādo fugit a facie saul. et est iuxta carmelon in mōte carmeli in quo nabal carmelites quondā habitabat q̄ fuit de stirpe caleph vt dicit hiero. Est aūt mōs multū nemorosus dumis ꝛ arboribꝫ infructuosis consitus ꝛ saltuosus. feris et ibicibus ꝑuius spēluncis ꝛ antris plenus. ꝛ plurimū cauernosus ꝛ ideo frugiferis ꝛ latere volentib cōgruus ē ꝛ ignotis transeuntib piculosus.

Capitulū quadra/
gesimūquintū De collib

Collis est tumor terre breuis ē/re planicie transcēdens ꝛ ad mōtis altitudinē nō attingēs. Collis eni mōte est inferior sed terra altior. ꝛ dr tumul⁹ q̄si tumēs tell⁹ vt dicit Isid.

Unde solent colles montiuz esse pdes. nam de collib ad montes solem⁹ ascendere altiores. Et dicunt colles a colendo. qua cū minori labore colunt q̄z montes ⁊ plus q̄z mōtes ab bolo incolunt ⁊ inhabitant plus aeri ⁊ calori solari q̄z infetior terra exponunt. ⁊ ideo fruct⁹ in collibus ad maturitatē citi⁹ pducunt. imbre ⁊ roze celesti pl⁹ colles q̄z valles pfundū tur. ⁊ ideo fruct⁹ accrescētes in collibus alijs dulciores ⁊ sapidiores inueniūtur Item inter infimā terre supficiē ⁊ summā montis altitudinē tenēt colles medium quo ad sitū. ⁊ ideo aer crassior ⁊ spissior est in colle q̄z in mōte. purior vero et subtilior est q̄z in valle. puriores enī et nobiliores recipiūt colles impssiones ⁊ influētias a supioribz q̄z valles. ⁊ iō tā fruct⁹ q̄z gramia sunt in collib salubriora q̄z in vallib ⁊ alijs partib meliora. vt dicat Constā. Item colles citius recipiunt radiorum solis illuminationē q̄z valles ⁊ velociorē a nubib irrorationē. De montib etiā descendūt torrētes et riuuli sup colles ⁊ de collib decurrunt ad campestria ⁊ ad valles.

Capitulū quadragesimūsextū De valle

Vallis est terra declivis ac depssa in montiū medio collocata vt dicit Isi. Est autē vallis aquarū a riuulis fontiū defluentiū receptaculū ⁊ vehiculū. vñ patet q⁹ valles a riuulis ex mōtib emanātib irriganf ⁊ ex illoz circūfusione in floribz ⁊ fructib fecūdant. frondiū ⁊ floz viroze citi⁹ decorant a mōtium ⁊ collīū elevatione obumbrantur. In vallibus etiā fit maior radioz solarium cōcursus ac cōfractio ac cōfluxus. Et ideo calidiores impssiones in vallibus q̄z in mōtib generātur ꝓpter quod in vallib citius q̄z in montib resoluuntur nubes exquarū diffusione loca circūiacentia humectantur vt dicit Isacro. Et ideo valles calide turbide grosse et vaporose pp̄ere patientiā indicātur. quarum habitatores calidis ⁊ humidis passionibus sepi⁹ molestant. vt dicat Costā. Domus ⁊ edificia in vallib cōstituta minus ventoz ⁊ tempestatū incōmodis ꝓpelluntur q̄z illa que in mōtib collocant. nam montiū obiectu tuent. ⁊ a procellarū inundantiū impetu defensant. terremotu in colle vallū raro infestant. cui⁹ rō est. q⁹ ptes terre in valles residētes magis cōprimūtur. ⁊ sibi inuicē fort⁹ adunantur Et ideo vētus illas ptes difficul⁹ penetrāt ⁊ subintrant. ꝓpter qđ ptes ille q⁹ mime sunt ꝓcaue ⁊ porose mime a ventoz subintrātiū impetu agitant. ꝓpter qđ nō moueant. vt di. Festo. Ad valles etiā defluunt sordes ⁊ ibi diut⁹ reseruant. ꝓp̄ aeris corpulētiā valles citi⁹ q̄z mōtes grossis ⁊ fumosis vaporib obnubilant ⁊ densioribz tenebris obscurant. Ūñ ptes vallū plus q̄z montiū ꝓfundant ad centrū ⁊ a celi circūferētia plus elongātur. Item ex aquarū multiplici ꝓcursu ⁊ limi ac luti obiectu paludes quasi inuadabiles in vallibus frequētissime coadunant. ⁊ loca ad trāsuadandū difficilia inueniunt. Item ex humoz abundātia carices ⁊ gramina in vallib⁹ maxime nutriūt. salices ⁊ alie infructuose arbores in vallib⁹ plus q̄z in montib⁹ crescere dinoscūtur.

Capitulū quadragesimūseptimū De campo

Campus fm Isido. est terre planicies nec depressa vt vallis. nec erecta vt mōtes. ⁊ ideo q⁹ equalis est pedib⁹ campus est vocat⁹. a camus greco qđ breue vel equale dicit in latino Et est camp⁹ locus planus ⁊ incultus. nec vomere sulcat⁹ nec stercore impinguat⁹ sed potius deambulationi vel deductioni aut militari exercitatōni iuxta ciuitatū habitacula deputat⁹ loc⁹ sc̄z cois ⁊ publicus oīm aspectibus expositus vsibus rei publice ascript⁹ nulli ꝓrius. sed oīm vtilitatibus assignatus.

Capitulū quadragesimūoctauū De agro

Ager vt dicat Isidor⁹. li. xv. dicit eo q⁹ in eo aliquid agat. Dis ei ager vt ait varro. aut ē aru⁹. i. sationalis aut ꝓsitus. i. arborib⁹ aptus aut pascualis. q⁹ herbis tantū ꝓ alabr⁹ va

cat. aut flozēs ozt⁹. ſ. flozib⁹ ⁊ apib⁹ apt⁹. Unde ſm antiquos ager eſt terra cultra. tus vo terra inculta vt ſilua ⁊ paſcua in qua tā pec⁹ q̄ lac haberi pōt. vñ ⁊ ruſtic⁹ nominaſ nā agreſtiuz ẖoim ẖec prima et ocioſa felicitas eſt. vñ ⁊ ager dr qua ſi pa ſcuus. qz a diuiſoꝛib⁹ agroꝛ vicinis pa/ ſcendi gratia eſt relict⁹ ſicut alluui⁹ dicit ager. quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit ſic ⁊ artiſim⁹ dicit ager qz a certis linea/ rum meſuris nō cōtinet ſed arcet finis ei⁹ obiectu montiū ⁊ arboꝛ ⁊ etiā fluuio/ rum. ſic ⁊ nouales ager dr primū proſciſ/ ſus. ſiue qz altero nis annis vacat vt reno uet ſuas vires. Noualia enī ſemel cum fructu erūt ⁊ ſemel vacua ſine fructu p/ manebūt. Aliquādo etiā dr ager ſquali dus quaſi excolid⁹ ſic dict⁹ eo q⁹ a cultu/ ra iā exierit ſicut excōſul eo q⁹ a conſulatu iam diſceſſerit. aliqñ dr ager viginoſus id eſt ſp humid⁹. nā humid⁹ dr qui q̄nq̄z ſiccaſ. vligo aūt eſt humoꝛ terre natura/ lis ab eo nunq̄z recedēs. Ducuſq̄z Iſi. li. xv. ca. xiij. Liger ẽ igit loc⁹ exercitij la/ boris ⁊ ſudoris nā cū labꝛe ager excolit ligone pcutit. fodit euertit. vomere ape rit. ſemie ſerit. raſtro tegit. roze ⁊ imbze pfundit. ſpinoſis ſepib⁹ circūdat munit hyeme gelu ⁊ frigoꝛe cōſtringit. in eſta/ te eſtu ⁊ caumate vrit. in vere ſiue vꝛno tempoꝛe colit. in autūno collectis fructi/ bus iterato pſcindit vomere. ⁊ ſic alter/ natis labꝛib⁹ cōtinue laceſſitur.

Capitulū quadra/ geſimūnonū De predio

Predium ſm Iſidoꝛum dicitur quaſi preuidiū eo q⁹ ſibi a patre familias in omnib⁹ puideꝛ. Et eſt locus in quo a patrefamilias in me/ dio agroꝛum ſuoꝛū vmicliū pparatur vel dicitur predium eo q⁹ antiqui agros quos bello ceperant prede nomine poſſi/ debant vt dicit Iſidoꝛus.

Capitulum quin/ quageſimū De prato

Ratum eſt cuius feni copia ar/ mēta tuent. cui veteres romani nomē dederūt eo q⁹ ſit locus qui ptin⁹ eſt patius. qz culture labꝛē nō red/ dit. vt dicit Iſido. Et ideo talia loca di/ cunt prata quia ad fenum ⁊ ad gramina ſunt parata. Prata ſiquidē fluminib⁹. ri uulis ⁊ fontib⁹ irrigant. Et ideo, ppt hu moꝛis abūdantiā herbaꝝ radicib⁹ nutri mentū cōtinue miniſtrantē herbis ⁊ flo/ ribus diuerſi generis vestiunt. Et ideo propter vernantē ⁊ virentē quā ptendūt pulcritudinē prata ridere dicunt. Pra ta etiā ſuo viroꝛe delectāt viſuz. ſuo odo re afficiūt olfactū. graminū ſuoꝛ ſapoꝛe reficiūt gustū. pratoꝛ herbe ⁊ flozes mel apibus adminiſtrāt. lactis copiā in ar/ mentis ⁊ gregibus generant ⁊ augmen tant. vulnera curant et contra diuerſos moꝛbos remediū preſtant.

Capitulum quin/ quageſimūprimū De deſerto

Deſertum eſt terre ſpaciū ſic di/ ctum quia ab hominū frequenta tione ⁊ habitatōe deſerit nec ab illis colit nec inhabitat. vt dicit Iſiō. Et hoc ptingit aliquotiēs ppter terreſtre ſiliritatez ſiue aeris intemperiē ſeu propē aquarū ⁊ fontiū defectibilitatē ſiue pro pter hoſtiū vaſtitatē. Unde deſertum eſt incultū ſpinis ac ſentibus plenū reptili bus ⁊ venenoſis animalib⁹ peruū. beſtia rum ⁊ feratū ſilueſtriū domicilū. fugiti uoꝛū ⁊ latrocinantiū habitaculū. terra ſitis ⁊ ariditatis. terra eſtus ⁊ ſqualoꝛis terra vaſtitatis ⁊ hoꝛroꝛis. terra deuij et erroꝛis. nā in deſerto vie ſunt deuie. cal/ les ⁊ ſemite nō ſunt trite. miricis ⁊ alijs fructib⁹ infructuoſis conſite atq̄z plane arenoſe lapidoſe puluerulēte feculente ⁊ alijs incōmodis itinerātib⁹ plurimum oneroſe. Et dicunt deſerta vt dicit Iſi. quia nō ſerunt. Unde loca ſiluaꝝ ⁊ mon tium que a ſemine vacua deſerunt deſer ta nūcupant. non minus tamen deſerta dicunt loca prius inhabitata ⁊ poſt caſu aliquo deſolata. vt idem

Capitulum quin/ quageſimūſecūdū De deſerto

Eremus aūt eſt inuia ſolitudo a paucis niſi a feris ⁊ beſtijs hirta

Unde ḫeremite dicūtur ḫomines ꝛeser/ta solitudinis appetentes se ab aspectu ḫominū sequestrantes. Dicitur ḫec ḫeremus mi. per contrariū ad ḫereo es. quia pauci ibi ḫerent atq; manent. Uel dicit ḫeremus quasi ḫerens ḫumus. quia dura ꝛ cōpacta solet esse terra. que ḫeremꝰ vel solitudo vsualiter est vocata. In locis autē ḫeremiticis ꝛ solitarijs fere siluestres liberius q̄ in alijs locis euagantur. securius cōmorātur. Ibidem etiā p̄pter nemorū spissitudinē ꝛ siluarū multitudinē volucres siluestres dulciꝰ modulātur. Ibidem etiā nidificāt ꝛ cōuersantur. ꝛ ideo p̄pter ferarū multitudines ꝛ auiū frequētiā. talia loca q̄uis sint solitaria aliquādo a venātoribꝫ frequētantur. ibi etiā aucupū laquei ꝛ retia sepi occultant. Talū etiā locoꝝ habitatores pluribꝫ labꝫibꝫ exponūtur. nūc gelu nūc estu exurūtur. nūc roꝛe nunc imbꝛe nunc pruina nunc niue perfundūtur. raro nisi forsan a latronibꝫ vel venatoribꝫ inquietant. ꝛ ideo locus ḫeremiticus q̄uis multum ḫabet afflictionis tedij et laboris. plurimum tamen obtinet commodi et quietis.

Capitulum quinquagesimūtertiū De antro.

Antrum ab atro est dictum. eo q̄ atris tenebris ꝛ ḫoꝛridis est suffusum. vt dicit Isi. Est enī p̄rium ḫestiarū in cauernis manentiū latibulū in quibꝫ latitātes p̄de insidiātur ꝛ ideo specus a speculādo antrū dr. quia inde post suas p̄das diligēter speculant vt dicit Isidoꝝ. Est autē antrū in estate frigidū. in ḫyeme vero calidū. ꝛ fetibus animaliuꝫ nutriendis ꝛ occultandis est aptum. ex sudoꝛibus autē ꝛ vapoꝛibꝫ alalium fetidum est ꝛ coꝛruptum.

Capitulum quinquagesimūquartū De fossa.

Fossa a fodiendo est dicta eo q̄ fit terra vinbꝫ ꝛ ingenio fodientium p̄fundata. que quāto plus in sua supfice terra accumulata erigit tanto inferꝰ amplius p̄fundat. ꝛ quāto altioꝛ est ꝛ p̄fundioꝛ tanto eiꝰ trāsitꝰ difficilioꝝ ꝛ piculosioꝝ inuenit. quā quilibꝫ cadēdo facilime ingredit. sed post casuꝫ de ipa facliter nō exitur. vt dicit Greg. Ideo etiā dicit Hiero. sup Ezech. cir. Leo in foueis capitur. Nam facta fouea ouis vel capꝛa in eiꝰ fundo ponit. cuiꝰ odore allectus leo foueā p̄de gratia ingreditur. sed postq̄ eam ingressus fuerit ibidē ne exeat detinet. Fouea etiā intra foueam a latere ad modū spelunce fodit in q̄ cauea quedā ponit que ad modū cistule p̄paratur que de facili clauditur ꝛ de difficili aperitur. Quādo ergo leo videt se nō posse de prima fouea egredi. timens venatoꝝ venabula latendi gratia secundam foueā ingreditur ꝛ ibi in cauea ad hoc parata claudit capit et captiuus detinetur. vt dicit Hiero. Fouee etiā vtiles sunt ꝛ necessarie. quia fossatis ciuitates ꝛ castra ne hostibus pateant munitur. Fossatis insup terrarū spacia ꝛ habitaculoꝝ terminī ab inuicem diuidūtur. replent nihilominꝰ fouee aquis in q̄bus pisces ꝛ reptilia diuersi generis nutriunt. vnde et fouea quasi fouēs aquas est dicta. nam in foueis fouent ꝛ seruantur aque nūc fluxibiles nūc statiue nūc eas subintrant coꝛrētes ꝛ pluuie. nūc in eis erūpunt capita fontiuꝫ ꝛ scaturiunt riuuli aque viue. Sūma vero et p̄cipua et omniū munitionū fortitudo ꝛ tutela solet esse fouea quādo in lato ꝛ in longo in alto ꝛ in p̄fundo ordine ꝛgruo est parata. nam inaccessibilis est locꝰ sic munitus nisi aggere naugio vel pōte talis fouea trāseatur. vt dicit Hiero.

Capitulum quinquagesimūquintū De spelunca.

Spelunca est fouea subterranea a speculādo dicta. quia propter sui latitudinem ad circūspiciendum est apta. latum enī ꝛ a parte luci exp̄situm ḫabet introitū sed in fine finem siue terminū ḫabet artum. Unde spelunca locus est subterraneus. primo quidē cuidens ꝛ lucidus in ingressu. deinde obscurus ꝛ turbidus in p̄gressu tandem durus arꝰ ꝛ hyspidꝰ in egressu. si tamen

egressus aliquando poterit inueniri. vt dicit Damas. In locis autē mineralibꝫ vbi effodiūtur lapides ⁊ metalla potissime sunt spelūce. que quidē rōne extractōnis lapidū seu metallorꝫ remanēt vacue quibusdā tamen colūnis siue alijs appodiationibꝫ ne corruāt sunt fulcate. Sepe tamen vel nimia mole terre colūne ille desup aggrauate. siue propie materie mollicie resolute siue fūdi inferioris humore relaxate corruūt. ⁊ sic omnia in illis spelūcis existentia obruūt ⁊ confundūt vnde in spelūcis manere periculosuꝫ est ⁊ difficile. tum quia frigide sunt ⁊ humide obscure instabiles ⁊ incerte. tum etiā quia hyspide ⁊ dure in superficie graues ⁊ in infimo cōcaue ⁊ profunde. Sūt etiā loca egrua occultationi ferarū ⁊ habitationi. secdū ⁊ immūdiciarū depositioni serpentū ⁊ aliorꝫ reptiliū manſioni.

Capitulum. LVI.

De cauerna

Cauerna est terra cōcauata a causādo dicta eo qꝫ partes terre cōcauent ⁊ prosternat a reptilibꝫ ⁊ ab inuicē vel pꝫ partiū cōpressionē siue euacuationem ⁊ electionē diuidātur. In cauernis siquidē mures ⁊ reptilia ⁊ vermes suas faciūt mānsiones ad quas profugiūt quando timent vel vident sibi imminere ab extrinseco aliquas lesiones. Ad cauernas etiā tam lapidū qꝫ arborꝫ quādoqꝫ cōfugiunt volucres colūbe. s. ⁊ turtures. quādo vident aquilas ⁊ accipitres in aere venientes. Similiter pernacij cuniculi et lepores fugiunt ad cauernosos lapides quādo audiūt canes vel pſentiunt venatores. In cauernis etiā tam terre qꝫ arborum mellificāt sepe apes. nidificat q̄dam volucres. latitant etiā in cauernis colubri ⁊ serpentes qui sepe ledunt ⁊ pungunt veneno so mortū hominēs ⁊ bestias ad tales cauernas appropinquātes. terra insup quādo est ex se cauernosa ⁊ spōgiosa patitur sepe motū ⁊ agitationez ex vento subintrante poros suos ⁊ replente ex cuius agitatione generatur terre motus. vt dicit Alfredo.

Explicat liber decimusquartus.

Incipit liber decimusquintus De prouintijs.

De terre aūt partibus et diuersis prouintijs pꝫ quas orbis generaliter e diuisus pauca huic opi sunt adiuuāte dño breuit inserēda. Nō tn de singulꝫ dicendū. sed solūmō de his de qbꝫ sacra scriptura sepi⁹ mentionē facere mētionē.

Capitulū primū.

De orbe

Orbis autem vt dicit Jsidorus libro. xv. trifarie est diuisus. nā vna pars asia alia europa. tertia affrica appellatur. quas tres partes orbis veteres nō equaliter diuiserūt. Nā asia a meridie per orientē vsqꝫ ad septentrionem pducit. Europa vero a septentrione vsqꝫ ad occidentē pertingit. Sed affrica ab occidente pꝫ meridiem se extēdit. Sola quoqꝫ asia continet vnā partē nostri habitabilis scilicet medietatem. alie vero partes scilicet affrica et europa aliaz medietatē sunt sortite. Inter has autem partes ab occeano mare magnuꝫ progreditur easqꝫ intersecat. quapropē si in duas partes orientis ⁊ occidentis orbem diuidas. i vna parte erit asia ⁊ alia vero affrica ⁊ europa. Sic autem diuise rūt post diluuiū filij noe inter quos semcum posteritate sua asiam. iaphet. europam. cham. affricam possederunt. vt dicit glosa super Gen. x. ⁊ super li. Paralipō i. Idem dicit Chrysostomus Jsidorus et Plinius.

Capitulum secundum De asia

Asia itaqꝫ que media credit esse pars orbis. ex nole cuiusdā mulieris est appellata. q̄ apud antiquos regnū tenuit orientis vt di. Jsi. li. xv. Hec in tertia pte orbis dispōita ab oriēte habet ortū solis. a meridie occeanū. ab occasu nfo mari finit. a septētrione meotidi lacu ⁊ fluuio thanai termiat.

Habz aũt mltas puintias regiões ꝛ diuersas gentiũ nationes in vita ꝛ in moribus mirabiles. figuris corpoꝝ sicut ꝛ affectibus mentiũ mirabiliter differẽtes quaꝝ noia ꝛ situs breuiter hic ponemus sequendo ordiuem alphabeti.

Capitulum.III

De assiria

Assiria asie est regio ꝛ puintia ab assur filio sem sic vocata qui illã regionem primo post diluuium inhabitauit ꝛ incoluit. hec ab oriẽte habet indiam. a meridie mediã tãgit. ab occidẽte habet tigrim. et a septentrione montẽ caucasum. vbi pte sunt caspie vt di. Ysi. li. xv. In hac regione primo inuẽtus fuit vsus purpure. Inde etiam primo criniũ ꝛ corpoꝝ vnguẽta ꝑcesserũt piter ꝛ odores exquib⁹ effluxit luxuria romanoꝝ ꝛ grecoꝝ. vt di. Ysi. Et est terra in tẽpatis regionib⁹ tpatissima sed in multis extremitatib⁹ ꝑter distempatas terre mansiones sicut in bestijs et serpentib⁹. sic etiã in hoim moribꝰ est in pluribꝰ inquieta. vt di. Pli. lib. iij. vbi describit hoim feritates. In hac puintia habitant assyrij ab assur dicti. gẽs potentissima. que ab antiquo ab eufrate vsq; ad nidoꝝ alij medoꝝ fines olim i medio terre tenuit regionẽ. vt di. Ysi. li. ix

Capitulum.IIII

De Arabia

Arabia asie est puintia sacra. id est thurifera nũcupata. vt dicit Ysi. li. xv. Ibi enĩ maxime abũdant arboꝝ thurifere ꝛ alie odorifere ꝑter quã sacrã aromatũ fragrantiã greci eam eudemon. latini beatam vocauerunt vt dicit idẽ ibidem. In eius enim saltibus mirra et cinamomũ crescũt et cetera medicinalia potissime inualescũt Ibi nascit auis fenix ꝛ aliaꝝ rerum siluestriũ tam bestiarũ q̃z volucrũ dissimilis et varia multitudo. In arabia etiam est diuersitas gemmarũ. nam vt di. Ysi. Plinius et Orosius. ibi tripler sardonix et gemma yris. immo multiplex gemmarum numerus inuenit. Ibi enĩ inueniuntur dracones et quidã aspides i quoꝝ corpibus diuersarũ gemmarũ preciositas inuenit. In ipa est saba filio chus nũcupata. ꝛ est pars terre arabie sup sinũ maris ꝓsici coangustata et versus sinũ arabicum cõsumata. de saba quere infra.

Capitulum.V

De Armenia

Armenia ab armeno iasonis thessali comite est vocata qui amisso rege iasone collecta multitudine eoꝝ qui passim vagabant armeniã cepit ꝛ ex suo noie nolauit. vt di. Ysi. li. xv. Hec ẽ terra arath in quã fugerũt filij sennacherib qũ ipm in templo verisui orãtem interfecerũt vt narrat histo. li. iij. Regũ. Et dicit arath mons in quo archa noe post diluuiũ requieuit Sita aũt est hec armenia inter mõtẽ thauri ꝛ caucasi a capadocia vsq; ad mare caspiũ ꝓtensa habens a septentrione montes cetaneos. e quibus fluuius tigris nascit. vt di. idem Ysi. Pli. et Chrysost. vel Orosius. Et est duplex armenia scz superior ꝛ inferior. sicut ꝛ due pãnonie in quaꝝ vtraq; mira quedam ꝛ mõstruosa quo ad nos sepius inueniũtur. Terra tñ armenica vbi attingit litora tigris vel eufratis herbis ꝛ frugibus nemoribus ortis ꝛ fructibus est iocũdissima. multis tñ bestiarũ crudeliũ ꝛ serpentũ generibus est repleta. vt di. idẽ. et ꝺ hĩ mlta narrat pli. ij. li.

Capitulum VI

De Aradia

Aradia siue aradyn est insula q̃ tota est ciuitas sita in mari mediterraneo non longe a tyro. vt di. glo. sup locũ illũ Ezech. xxvij. Filij aradij in exercitu tuo cõ viri eni fuit nautici ꝛ in puguis naualibus eruditi.

Capitulum.VII

De Albania.

Albania asie maioris est puintia a calore populi nuncupata. eoq; albo crine nascunt. Frigida enĩ regio ẽ respectu aliarũ regionũ que asie

ascribuntur. Hec albania habet ab oriẽ/
te mare caspiũ ⁊ surgit p ora septentriõa/
lis occeani vsq; ad meotides paludes p
deserta loca inculti∫sima se extẽdens. hu/
ic terre ingẽtes sunt canes alor corpore
tam feroces vt thauros ꝓmant. leones
ꝓmant ⁊ elephantes veluaz fortissimas
supent ⁊ ꝓsternãt vt de albanor cane ex
emplificat Plin⁹ q̃ missus alexãdro de
leone apro ⁊ elephãte in stadio triũpha
uit. vt di. idem. li. viij. ca. de canib albani/
cis. hec ro gẽs oculos hz pictos ⁊ glau/
cos in pupillo, adeo vt melius de nocte
q̃z de die videãt. vt di. idem. Et Jsi. li. ix
Jdẽ etiam p miro solinus narrat

Capitulũ octauũ

De atthica.

Atthica ꝓuintia eadẽ est q̃ greA
cia antiq̃ cui⁹ ps vel ciuitas di/ a
cebat ciuitas athenaz q̃ quõdaz
fuit philosophor nutrix ⁊ mr̃ literaliũ li
teraz q̃ nihil habuit grecia clarius nihil
nobili⁹ q̃diu amoris sapie studio operaz
impendebat. vt di. pli. ⁊ Jsi. li. xv. totius
atthice ꝓuintie plato athenaz doctor fuit
hanc demostenes eloquẽtia p multor se
culor tpa publicauit. vt refert Salus.
sed sup ois eã cõmẽdat ariopagita pau
li discipulus cui⁹ sapie profunditas toti⁹
fere ptes seculi decorauit vt di. Epipha
nius in dionisij ariopagite cõmẽdatiõe
p ut idem refert Jsi.

Capitulũ nonum

De achaia

Achaia grecie in europa est pro/
uintia ab achao quodã rege an a
tiquitus appellata. hec ꝓuintia
fere tota insula est. naz a septẽtriõe vbi
macedonie iungit vndiq̃ septa est ma/
ri. nã ab oriẽte hz cyreneũ mare. ab eu/
ro greciũ. a meridie ioniũ. ab affrico ⁊ oc
casu cassiopias insulas. a solo septẽtriõa
li ꝓte macedonie et atthice grecie socia
tur. huius ꝓuintie caput ẽ corinth⁹ loc⁹
munitissimus. vt di. Jsi. li. xv. nã ad ip/
sam ptz vix accessus ꝓpter situs altitudi
nem multitudinẽ ꝓpli. et ꝓpter munitio/
nis fortitudinẽ ⁊ maris vicinitatẽ. hãc
cõdidit dorinthus hercules filius quem
greci dorinthaz vocant. i. reipublice ad
ministratiõem. vt di. Jsi. li. xvi.

Capitulũ decimũ

De archadia.

Archadia est ꝓuintia interioA
ũm mare ⁊ regeũ. vt di. Jsi. collo a
cata quã achas iouis filius in/
colis victis ex suo noie archadiã nosa
uit. nam etiã sicionia a quodã rege sicio
nio in posterũ ẽ vocata. vt di. Jsi. li. xv.

Capitulum XI

De alania

Alania prima est pars sithie que
prima ⁊ maxima regio est euro a
pe que scz europa incipit a flumi
ne tanai discẽdẽs ad occasum p septẽtrio
nalẽ occeanũ ⁊ vsq; in fines hyspanie
se extẽdit cuius ps orientalis ⁊ meridio
nalis a ponto cõsurgens tota mari ma/
gno ciungit et in insulas gades finit. vt
di. Jsi. xv. Pars itaq; sithie prima ẽ ala
nia q̃ ad meotides paludes ptingit ⁊ vs
q; ad daciã se ꝓtendit. Est aũt regio la
tissima mltas ⁊ seuas cõtinẽs barbaras
natiões sub frigido climate cõstituta ab
oriẽte declinans ad aquilonem.

Capitulum XII

De amazonia

Amazonia est regio ptim in asia
ptim sita in europa. que albãie a
est vicina ⁊ ab amazonibus ẽ vo
cata. Fuerũt aũt amazones gothor quã
exierũt de inferiori sithia vel sirthia vro
res. vt di. Jsi. li. ix. q̃ maritis suis dolo
interfectis viror suor arma arripiẽtes
hostes virili animo aggresse de maritor
suor nece sumpserũt debitã vltiõem. nã
oẽm masculũ a sene vsq; ad puerũ i ore
gladij⁹ pmerũt ⁊ feminas reseruãtes ⁊
hostiũ solia diripiẽtes deinde piter sine
masculor ꝓsortioviuere decreuerũt que
duas reginas scz marsepiã ⁊ lampetam
maritor exẽplo qui semp duos solebãt
hre reges sup se statuerũt. quaz vna p
cedens cũ exercitu cõtra hostes dimica
bat. altera interim rempublicaz guberna

bat.effecte sunt autẽm tam fortes breui tpe bellatrices q magnã ptẽ asie fere. c annis dominio suo subiecerũt Inter ipsas vo nullũ penitus masculũ viuere vel morari tõe aliq pmisert ex finitimis tñ gentibus maritos sobolis gra elegerunt ad quos statutis tpibus accedẽtes plẽ cõ ceperũt. Sz tpe cõpleto adceptõi officiũ instituto maritos a se recedere r alias mãsiones querere coegerũt. masclos aũt filios vel emactabãt vel recto tpe pribus transmittebãt. filias vo sibi reseruãtes eas ad sagittãdũ vel venendũ infozmabãt r ne in sagittarũ ictibz mamillarũ grossicie impedirent eis in. vij. vt dz anno mãmas exurebãt. r iõ amazones sunt dicte. i. sine mãma. vt di. Jsi. li. ix. has vnumãmas antiquitus multi vocauerũt. quaz feritatẽ domuit vt dz primo hercules. deinde achilles. sz ibi potz fuit p amiciciã q̃ p vires sicut in gestis grecorũ r amazonũ cõtinet. Dicit aũt Jsi. q̃ p alexandrũ magnũ amazones vsq̃ ad interneciõem penitus sunt delete. sz hystoria alexandri hoc nõ dicit. imo dz amazonũ regia alexandro postulanti tributa p uũcios rescripsisse. De tua prudentia ẽ mirandũ q̃ cũ feminis confligere statuisti. q̃re si fauẽte nobis fortuna succũbere te cõtingat. merito es cõfusus cum a mulieribus sis deuictus. q̃ si iratis nobis dijs nos deuiceris paz tibi poterit. cedere ad honorẽ q̃ de mulierculis triũpha/sti. Sup cuz rñso ad ãmiratiõez ductz rex generosius dixit. decẽs fore nõ p gladiũ r furorẽ mulieres vincere sed potius p amorem. pter qõ libertatẽ eis concessit et ipas nõ violẽtia sed potius amicicia suo imperio subiugauit.

Capitulum.xiii

De alemãnia.

Alemãnia nobilis et generosa ẽ regio in europa a leomãno fluuio vltra danubiũ sm Jsi. sic vocata vbi illius terre incole prius habitauerũt. quia fluuio lemãno alemãni dicti sunt. hec etiã germania dicta ẽ vt dicit Jsi. li. xv. vbi di. Post dacã q̃ finis est sytie inferioris occurrit germania ab oriente habens danubiũ a meridie renũ fluuiũ a septẽtrione r occasu occeanum. Est ẽ dupler germania sz superior q̃ se extẽdit vsq̃ ad alpes r mare mediterraneum siue adriaticũ vbi mare magnũ sistit in aquileie ptibz p paludes. alia germania ẽ circa renũ. vtraq̃ germania diues est terra r inclita r tã viribus q̃ diuitijs ac bellicosis pplis numerosa. vñ a fecũditate gignẽdoz pploz a germinãdo germania est vocata. vt di. Jsi. li. xv. Benefosos enim r imanes gignit pplos. de quibus dz in li. ix. Jsi. Germanie nationes sunt multe imania corpa hñtes viribus fortes audaces alo r feroces animi tra/ptu. captibz r venationibz occupati. facie decori r formosi comati r coma flauij liberales alo hilares r iocũdi r potissime sarones q̃ in p̃dictis sunt p̃cellẽtes õ q̃/bus di. Jsi. Saxonũ inq̃t gẽs in occeani finibus r litoribz obstituta virtute r agilitate agilis. vñ r sic ẽ appellata eo q̃ valẽtissimũ sit genz hoim pstanti ceteris pratis. nõ est p terrã solis suis hostibz sũt infesti. vm etiã p mare ill q̃ se molestãt ac si eẽnt saxei sẽ imortbles sagz duri. quoru terra valde fructifera aqs r fluminibus optimis irrigua. in ipoz etiã mõtibus effodiunt oia fere metalla pter stagnũ. Sunt r alie puincie in vtraq̃ germania q̃ nõ sunt minus laude digne vt sunt austria bauaria circa danubiũ. sueuia alsatia circa renũ. r alie mlte q̃s per singulos enũerare eẽt tediosum. A saxonibus aũt germanicis anglici pcesserũt quoz pgenies r succesio britaniã insulam possidet quoz liguã r mores anlicorũ gẽs vsq̃ hodie in pluribz imitat vt dicit Beda in li. de gestis anglicoz. quere ibi fra de littera. s. de saxonia.

Capitulũ xiiii

De anglia

Anglia occeani est insula magna q̃ circũfusa mari a toto orbe vndiq̃ ẽ diuisa q̃ quondã albiõ ab albis rupibz a lõge circa maris litora apparẽtibus ẽ vocata. nã succedẽte tpe q̃dã pceres de troie excidio discẽdentes facta classe. palladis vt ferũt oraculo ad

ꝑdicte insole litora puenerũt qui cõtra gigãtes qui tunc terrã possederũt diuti⁹ pugnãtes arte pter ⁊ vtute insulã supe rat gigãtib⁹ suo dño subiecerũt. ⁊a bru to qui illi⁹ exercit⁹ erat princeps terram vocauerũt britãniã ꝙsi insulã a bruto tẽ tpis armis ⁊ potẽtia acquisitã. a cui⁹ bru ti ꝓsapia reges potẽtissimi ꝓcesserũt quo rũ opa magnifica si quẽ audire delectat hystoriã bruti legat. Illa aũt insulap⁹ lõ ga tpa a saxonibus germanicis mltis ⁊ vatijs interneniẽtibus seuissimis plijs est acquisita ⁊ a suis posteris ẽ possessa. q̃ britonib⁹ vel mortuis vl exulatis insulã interse diuiserũt ⁊ singulis puintijs sm lingue sue ꝓprietatẽ nõa imponẽtes li gue gentis sue memoriã reliqrũt vocã/ tes insulã angliã ab engela regina c'aris simi ducis saxonũ filia q̃ illã insulã post multa plia post possedit. Jsi. tñ dicit an/ gliã ab angulo dictã ꝙsi terrã in fine vel quasi mũdi angulo ꝓstitutã. Sed ⁊rat⁹ Greg. vidẽs anglor pueros rome vnã/ les tpe paganor audiẽs q̃ eẽnt anglici alludẽs patrie vocabulo rndit. Vere in quit sunt anglici qr vultu/nitẽt vt ange li. illis or ẽ bũ annũciare salutis. naz vt dicit Beda germ. ca nobilitas adhuc in pueror cultib⁹ resultabat. De hac in sula dicit Pli. mlta silr ⁊ Oro. sed Jsi. summatim tangit exꝑssius q̃ alij obscu/ rius retu ere. britãnia. s. q̃ nũc or ãglia est insula que ꝫ aspectũ gallie ⁊ hyspãie est sita. circuit⁹ eius obtinet q̃drageso/c ties septuaginta quinq̃ milia. mlta et magna flumina sunt in ea. fõtes calidi. metallor largaẽt copia gagates lapis ibi plurim⁹ ⁊ margarita gleba optima et di uersis fructibus valde apta. ibi oues la nigere in ꝓcipua abũdantia. ibi feraruz et cervor multitudo nimia inuenit⁹. pau ci lupi vel nulli in insula repiũtur. et iõ oues q̃ ibi maxime abũdãt tutius i cau lis et in pascuis sine custodia relinquun tur vt dicit Beda. Ẽñ q̃dã describens insu lã anglicanaz metrice sic dicit. Anglia terra feror ⁊ fertilis angulus orbis. in/ sula ꝑdiues que toco vix eget orbe. et cu ius totus indiget orbis ope. anglia ple/ na iocis gens litera apta iocari. Litera gens cui litera mẽs et litera lingua. Sz lingua melior literiorq̃ manus. Sed/ tas alias ꝓsequi gentis et insule digni/ tates hic interponere esset longũ. quere infra de britannia.

Capitulum xv

De aquitannia

Aquitannia gallie ẽ puintia i europa. vt dicit Jsi. li. xv. et est sic ab obliquis aqs ligeris flumis q̃ ex plurima ꝑte termin⁹ et⁹ est eazq̃ ꝑde in orbẽ circũcingit appellata. Terri ra siquidẽ fertilis ⁊ amena opidis ciuita tibus ⁊ castris ꝑclara aquis ⁊ fluminibus irrigua. siluis cãpis ortis ⁊ pratis deco/ra. vineis ⁊ arboribus fructiferis diuer/si generis cõsita. et magnis diuitijs opu lenta. Sub noie ro aquitãie multe p ticulares puintie ꝓpendunt. vt dicit. pli nius. hec a circio hz occeanũ. vt dicit. Oro sius qui aquitãie⁹ fin⁹ appellat. ab occa su hyspaniã hz. a septẽtrione ⁊ occidente galliã lugdunẽsem. ab euro ⁊ meridie ꝫ tingit puintiam narbonensẽ. vt dicit oro.

Capitulum. xvi.

De andegauia

Andegauia est gallie prouintia que aqtãnie ẽ vicina et vsq̃ ad minorẽ britãniã se extẽdit cui⁹ metropolis andegauis ẽ nobilata. a qua in circuitu tota puintia andegauia ẽ voca ta. ⁊ est terra vinifera ⁊ fructifera bonis oĩbus opulenta. similia aquitannie ꝫ/ neis et in fruge

Capitulum xvii

De aluernia

Aluernia gallie lugdunẽsis ẽ ꝓ/ uintia. cui⁹ ciuitas maior mons nũcupat. hec ab euro hz germa/ niã. ab austro italiã. ab occidẽte narbo/ nen. puintiã. a septẽtrione galliã belgi/ cam. Est aũt terra siluestris ⁊ nemorosa montuosa pascuosa feris pcudibus ⁊ar mẽtis referta frugifera ⁊ vinifera in ml tis locis.

Capitulũ xviii

De apulia

Apulia est regio maritima in ita
a lia que ps est europe ab insula
sicilie p maris brachiū sepata.
terra siquidē ē multū pdosa. auro ꝛ argē
to referta frumēto mero ꝛ oleo opulēta
ciuitatib⁹ nobilissimis incluta. castris et
opidis p̄munita. frugib⁹ ꝛ diuersi gene
ris fructib⁹ fertilis ꝛ fecūda. Finis ē eu
rope ꝯtra meridiē q̄ solo mari a barbaria
est diuisa. Fōtes ꝺ̄ hꝫ calidos infirmis
p̄bētes sanitatē ꝛ medicinā. Metropol
aūt illius regiōis brūdusiū ꝺ̄ quā greci
quondā edificauerūt. ꝛ ꝺ̄ a. brūdo grece
q̄si caput cerui latine. Illa enī ad modū
cerui ni capitis hñtis cornua ꝺ̄ eē dispo
sita vt di. Isi. li. xvi. in ca. de noib⁹ ciui
tatū. Huic a latere adiacet terra q̄ ꝺ̄ cā
pania mater frugū. nā ei⁹ gleba fertilis
sima est quo ad frugū multitudinē pdu
cendā et cuius abundantia multe ꝓuin
cie sustentant etiam transmarine.

De affrica Cap. xix.

Affrica vt quibā putāt est dicta
q̄si aprica. eo q̄ soli sine celo sit
pruna ꝛ apta ꝓpter q̄s hꝫroꝛi frigoꝛis
nullatenus est subiecta vt di. Isi. li. xv.
Alij putāt affricā eē dictā ab affer filio
abrae ex cethura q̄ ꝺ̄ duxisse vsus libiā
exercitū ꝛ ibi victis hostib⁹ cōsedisse ei⁹
q̄z posteros affros nolasse vt di. Isi. li. ix
Incipit aūt affrica a finib⁹ egipti pgēs
iuxta meridiē p ethiopiā vsq̄z ad athlan
tem mōtē. a septētriōe vo mari mediter
raneo claudit ꝛ in gaditano freto finit
Hec mūdi tertia ꝺ̄ esse ps diuisa ꝯtra
asiā ꝛ europā. hꝫ aūt puincias multas.
sicut libiā cirenēsem tripolim bizātiū car
thaginē mauritaniā ethiopiā ꝛ mltas a
lias. Est aūt illa ps mūdi q̄ affrica ꝺ̄ mi
noꝛ spacio q̄z asia vel europa. sed p̄ sua q̄z
titate ditioꝛ ē ꝛ mirabilioꝛ in qualitate
Nam in auroꝛ gēmis ditissima ē siliter
i frugib⁹ fructib⁹ ꝛ oliuis. Mirabilissi
etiā pducit bestias ꝛ hoim spēs ꝛ figuras
vt patebit q̄n regiones affrice p̄ sua no
mina describent. Solis ardoꝛib⁹ p̄ alijs
terris exurit varijs occeani finib⁹ inter
cipit. arenaꝝ cumulis sterilis in multis
ꝓtibus efficit. Et a satiris pilosis tigri
dibus et alijs hꝫrendis bestijs possidet.
et hoc inferius plus patebit.

De asturia La. xx.

Asturia est puincia in citerioꝛi
a hispania in cōfinio europe ꝛ af
frice ꝓstituta. vt di. Isi. li. xv.
vñ asture sunt dicti q̄ ꝓpe isturū flumē
nūc inhabitāt quoꝝ terra ē siluis ꝛ mon
tib⁹ q̄si vndiq̄z circūsepta. vt di. idē. Il
lius soli⁹ incole sunt vt dicit respectu a
lioꝝ alio placidi liberales ꝛ benigni quoꝝ
ciuitas metropolis nolat. terra q̄dē me
ro frumēto ꝛ oleo min⁹ abūdāt. nā terra
ē frigida ꝛ ad hmōi pductōem frugum
vl fructuū min⁹ apta. abūdāt aūt ibi mi
liū ꝛ castanee supra modū. Dicunt aūt
ibi multa crescere fructuū genera et ꝓ
moꝝ. de quib⁹ loco vini faciūt sibi potū.
Feris siluestrib⁹ ꝛ etiā domesticis pecudi
bus sunt maxime opulēti. Populus aūt
generaliter vt dicit ex natura hilaris ē.
et canoꝛe vocis in cursu agilis. ꝛ in plijs
militās. elegātis stature ꝛ pulcre foꝛme
sim situ p̄ie ꝛ qualitatē calide regiōis ad
loquēdū ꝛ forsan ꝛtendendū lingua leuis

De aragonia La. xxi.

Aragonia puincia ē in hispania
a vineaꝝ ꝛ frugū fecūda. fontib⁹ et
fluuijs irrigua. ab arragoē quon
dā occupata a q̄b⁹ regio vsq̄z hodie nomi
natur. Nā gothoꝝ gens q̄nq̄z in illa puincia
habitabat. vñ arragonia q̄si aragothia ē
vocata vt dicit Isi. quā p̄fluit iber⁹ flu
ui⁹. cui⁹ metropol appellat cesarauguста

De babilonia La. xxij.

Babilonia asie est puincia in cal
b dea. cui⁹ caput est vrbs babilon
a qua regio ēnūcupata tā nobi
lis vt caldea et assiria ꝛ mesopotamia alē
q̄n in eius nomē trāsierūt. vt di. Isi. lib.
xv. Hanc ꝓterfluūt flumina nobilissima
inter q̄ ꝓpua sunt tigris ꝛ eufrates. q̄
ꝛ pidulo hñt oꝛtū. Est aūt regio olim fru
gū et fructuū fertilissima vinifera ꝛ aro
maticis arboꝛibus ꝛ herbis plena. gēma
rū ꝛ metalloꝝ copijs ditissima. camelis
equis asinis ꝛ mulis ꝛ alijs iumentis a
būdātissima. feris et mirabilib⁹ bestijs
ac mōstruosis abūdans maxime in bes
tijs cuius metropolis quondā est dicta

babilon.i.confusio.eo q̄ ibi lingua edifi
cantiū turrim babel est cōfusa.vt dr Hie
ne.xi.Cui⁹ magnitudinē describit Hie
ro.sup Esa.xi.Babilon inq̄t ē metropo
lis caldeor cuius muri.xvi.milia passuū
erāt p quadrū ab angulo in angulū qō ē
simul.lxiiij.vñ duabus leucis.r duabus
vni⁹ leuce ptibus muri tendebant.ibi
q̄ erat turris triū miliū passuū in altitu
dine.i.duarū leucar a lato in artū coan
gustata cuius materia fuerūt lateres co
cti ex bitumine indissolubili.vñ nec ig
ne nec aqua dissolui potest.r q̄ ibi cōfu
sum est labiū hebraice dicta ē babel. gre
ce aūt babylon a qua regio tota in circui
tu babilonia ē vocata.Huic ipauit rex
potentissimus.s.nabuchodonosor q̄ iter
ceteras mūdi nationes q̄s caldeor sub
iecit imperio iudeā etiā captiuauit.pter
q̄ babylon sub balthasar nepote suo per
cyrū r darium reges persar r medor penit⁹
destructa fuit.nec vnq̄ iterato repata.sz
de eius reliquijs due ciuitates scz sophō
et therosophon fuerūt in pside edificate
vt dicit Hiero. Locus aūt vbi quōdam
fuit babylō ē desertus r nihil cōtinet nisi
bestias mōstruosas.q̄re infra de chaldea

Capitulum xxiii

De bactria

Bactria est regio in asia cui flu
uius nomē dedit
vt di.Jsi.li.xv.Hui⁹ partes q̄ sūt
plane p pte iugis ambiūt.q̄ aūt aduer
se sunt indi fluuij fontib⁹ terminant re
liq̄ includit ochus fluuius. Habet aūt ante
bactria fortissimos camelos nūq̄ pedes
atterentes vt dicit Jsi.

Capitulū. xxiiii

De braciana

Braciana regio est in affrica ex
duobus opidis nobilissimis est
sortita vocabulū.ex quib⁹ vnus
andromet⁹ vocat.alter vocat bizantū.
hec fecūda ē glebis r oleis cui⁹ humor est
ita piguis vt iacta ibi semina incremen
ta pene cēteſime fruges nascant vt dicit
Jsi.li.xv. De bragmanis quere infra
in fine istius libri.

Capitulū xxv

De brabancia.

Brabancia germanie finalis ēp
uincia q̄ gallie belgice ē cōtigua
hūs renū ab oriēte r frisiā britā
nicū occeanū r flādricū sinū ab aq̄lone i
feriore ē galliā ab occidēte vo superiorem
franciā a meridie.quā amnis mosa pre
terfluit r scaldia fluuius intrās cū fluxu r
refluxu maris alijs riuulis varijs r fon
tibus irrigua terra i mlta pte vinifera ne
morosa collib⁹ pratis r ortis decora.ar
boribus fructiferis r siluestrib⁹ plena abū
dās alialib⁹ domesticis r siluestrib⁹ cerui
hinnulis aprīs leporib⁹ r cuniculis.mlta
hūs opida famosa.terra fertilis fru
gibus r pplosa gēs elegātis stature et
venuste forme bellicosa animosa ō hostes.in
ter se aūt placita et quieta.gens benefi
ca deuota et benigna

Capitulū xxvi

De belgica

Belgica dr gallie puincie i euro
pa a belgis ciuitate sic dicta vt
di.Jsi.li.ix. Hec ab oriēte vt di
dr.hz germaniā siue flumen reni ab
euro hz alpes pēninas.a meridie puin
tiā narbonēsem i q̄ ciuitas arelatēsis si
ta ē.ab occasu puincia lugdunēsez.a cir
cio occeanū britānicū.a septēdrione bri
tānicā insulā siue angliā. hec regio i fru
gibus r fructib⁹ ē fecūda.r in multis lo
cis vinifera.multū populosa. ciuitatib⁹
et opidis munita.gēs ei⁹ feror naturalī
ter vt di. Jsi.ix.et animosa.amnib⁹ r fluuijs
irrigua arbus r fecūdissimis nemorib⁹ r
pratis decora iumētis r pecudib⁹ plena
pauca hūs mōstruosa pter ranas r colu
bros pauca generans venenosa. Terra
siquidē solet esse generaliter pacifica r q̄
eta.in plurimos populos ligua aliquan
tulū differētes ē hec belgica subdiuisa

Capitulū. xxvii

De bithinia

Bithinia vt di.Jsi.minoris asie
est puincia in ponti exordio ad p
tem solis orientis querla trahe

adiacet.multis antea nois nomsata nam prius tericia ē dicta.vnde a bithi nio rege fuit mox bithinia nūcupata.ip sa ē maior frigia.cui⁹ metropol' ōr nicho media.vbi fugiēs hanibal prīceps kar thaginis veneno alam expirauit vt d i. Jsi.li.xv. Cōdita ē aūt prio bithinia a phenice q̄ prius miramūda vocabat vt dicit Jsidorus

Capitulū xxviii

De britannia

Britānia occeani ē insula ī euro pa p longā inxrētiā extendit.a meridie hz gallias.vt di.Oro. Hec insula hz in longū milia octoginta. in latū milia ducēta.a tergo aūt vñ oc ceano infinito ptz Orcades insulas hz quatū.xx.vt serte sunt.et.xiij. incolūtur vnde occurrit insula tyle nauigatōe sex diex vt di.Plī.li.iiij.ī Jsi.li.xv. a britā nia insula sepata.Scōm Orosiū vver sus circū ī medio occeano sita ē ꝓpter e⁹ maximā distātiā paucis nota.hec britā nia vt di.Plī.li.iij.c.xvij.inter septētri onē ī occidētē iacz oppsita germāie gal lie ī hispanie maximo interuallo.Hu ic primo albino nomē fuit forsan ꝓpē al bas rupes insulā circūdātes.vnde a bru to britānia ē dicta.sed tandē a germani cis ipam obtinētib⁹ anglia ē vocata.q̄ re supra multa de anglia de lra a.Est au tem alia britānia minor sup occeanū aq̄ tannicū.sita in ptibus gallie q̄ a brito nibus relinquētib⁹ britāniā maiorē pro pter īportunitatē germanor est vsq̄ ho die pplosa.vbi vsq̄ ad hec tpa genus bri tonū ī nomē pseuerat ī q̄uis hec britā nia in multis laudib⁹ digna sit nō tñ ꝓ filia matri minor britānia maiori cōpa tri nō bñ minor britānia debuit vocari q̄ sicut nec numero ppli.sic nec merito so li potest maiori britannie adequari

Capitulū xxix

De tracia

Tracia puincia helladis est pti cula in grecia.vt di.Jsi.li.xv.a troue.vt ōr primitus nosata.Et hec hac de cā.Dū eni cathin⁹ a genoris fi lius europam sororem suam a ioue rap tam ex pcepto pris q̄reret nec repiret patris iram formidās ofirmato aīo eli git exiliū ī dū casu tuis seq̄ret vestigia locū vbi ipa recubuit adinuenit.ī iō no mine tuis locū illū tracia nosauit vbi ī thebas ostruxit vbi quondā ciuilia bella tetonuerūt.ī hic nati sunt appollo ī her cules maior ille thebanus.eādē ē euno mia vocata a quodā fonte q̄ ibi ē quon dā appollini cōsecratus.vt di.Jsi.li.xv. Jn hac terra ē lacus quidā furialis vt q̄ de eo bibērit furore libidinis inardescit vt di.idē li.xiiij.c.ō aqs.q̄re.s.ō fōtib⁹

Capitulum xxx

De Boxemia.

Boxemia ps est messie ad pla gam orientalē iuxta germaniā po sita in europa que a mōtib⁹ ma ximis ī siluis densissimis ī altis vndiq̄ circūsepta.a germania ī pānonia ī nati onib⁹ alijs p mōtes siluas ī flumia ē di uisa.Est aūt regio mōtuū altitudine ī plu rimis sui ptibus valde firma cāporum ī prator planicie ospicua.facie celi salu bērrima.gleba fertilissima in vineis abū dans ī annona.in auro argēto stāno ī ce teris metallis ditissima.fontibus ī flu uijs irrigua.nā terra irrigat albia fluui⁹ nobilissimus in montibus orit boxemor silr ī multa que ꝓterfluit pragā regiam ciuitatē.in ei⁹ mōtib⁹ abūdāt pini ī abi etes abūdāt therie innūerabiles non so lūmō pascuales xmetia aromatice me dicinales.ibi diuersor generū abūdant fere innūerabiles.s.vrsi.apri.cerui.capo le.tragelaphi.bubali seu bisontes.et in ter has feras est quedā hīs magnitudi nē bouis.hec bestia feror est ī seua ī habz magna coznua ī ampla cū q̄bus se defen dit.sed hūs submēto amplū folliculū in ipo aq̄s recolligit.et currēdo aquā miro mō in illo folliculo calefacit quā sup ve natores seu canes sibi nimis appropin quantes p̄icit ī q̄cūd tetigerit vepilat ī horribiliter ī exurit.et boc aial lingua bo hemica loni nuncupat.Hec terra circuit ex pte orientis morauia ī pānonia ex pte aūi aq̄lonaris polonia.ex pte no meri/

diei austria. ex pte occidētis bauaria germanica ⁊ missenēsi marchia circumdat' et ambitur.

Capitulū xxxi

De burgundia

Burgundia ps est gallie zenonē sis q̄ vsq̄ ad alpes pminos se extendit. et est burgūdia a burgis dicta. Jsi. ix. eo q̄ ostregoti ittraturi italiam ibi fecerūt burgos ꝑles. i. opida et munitiones. Terra eni ē fortis ⁊ mōtuosa ⁊ in locis pluribus nemorosa. aq̄s ⁊ fluminib' ac riuulis irrigua. in multis locis fertilis ⁊ fecūda ⁊ in mltis sterilis arida ⁊ inaquosa iuxta alpes marie frigida ꝑ tēt frequētes imbriū ⁊ niuiū inundationes. ꝑles sunt incole iuxta alpes qui ex frequēti vsu aquar' niualiū efficiūtur sub mente turgidi ⁊ strumosi. feris abūdāt. s. vrsis apris ceruis ⁊ multis alijs.

Capitu. xxxii

De capadocia.

Capadocia est ꝓuintia in maiori asia i capite sirie collocata ab oriēte armenia tangit. ab occasu asiā minorē ab aq̄lone cōfinios cāpos quos hūerūt quōdā amazones ⁊ mare timericū a meridie thaur montē cui subiacet cilicia ⁊ ysauria vsq̄ ad silicū sinū qui spectat ō in sulā cipruz albis amnis p eā fluit. q̄ quōdā liddie regna diuisūrit a ꝑsis. vt di. Jsi. li. xv. ⁊ Oroſi. li. i. Di ortū hūerūt primo a mosoch filio iaphet vñ ⁊ vrbs apud eos manet vsq̄ hodie q̄ mozeta dr. vt di. Jsi. li. ix.

Capitulū xxxiii

De caldea

Caldea quasi cassidea a caseph filio nachor fris abrae fuit ognominata vt di. Jsi. vñ caldei dicūtur a casseth q̄si cassidei. Et ē regio maxima sita iuxta eufratē i q̄ est camp' duran i quo ꝓuenerūt gigātes post diluuium ⁊ de ꝓsilio nēroth edificauerūt turrim babel. a q̄ ciuitas ibi edificata vocata ē babylon et tota regio babilonia fuit i ꝓsterū nūcupata viz supra i lra. b. q̄re ibi de babilonia. Sz hic dicendū q̄d Oroſius dicat de babilone li. ij. ſRex inq̄t primus apd assirios q̄ eminere ceteris potuit nin' fuit. occiso aūt nino semiramis vxor ei' totī' asie regina babiloniā vrbē quā incepat nēroth ꝑfecit ⁊ instaurauit ⁊ vt esset caput regni assiriox instituit ⁊ diutauitq̄ ⁊ stetit regnū istud incōcussum. Oēd rūij. annis. vsq̄ ad sardanapallū quē interfecit arbates ꝑfect' medox ⁊ tūc incepit pire regnū assiriox. Sz ex toto ꝑriit q̄n a ciro dario babilonia est ita destructa q̄ vix credi poterat apd mortales q̄ tā fortis ciuitas ꝓsit capi. Fuit eni castrox more menib' pibus p q̄drū dispositā ⁊ de muroz magnitudine et firmitate vix credi pōt. nā in latitudine hūerūt muri cubitos. l. q̄ter tm hūerūt in altitudine. Ambit' ei' in circuitu fuit. ccc. stadijs. ⁊. lxx. mur' de coctili late re fusus bitumie ꝓpact' fossa extrinsec' late patēs i quā amnis circūfluit ⁊ ita frōte muroz. Centū erāt ꝓte i muroz circuitu. erāt defensox habitacula eq̄ dispsita mire magnitudinis ⁊ fortitudis. taq̄ vis esset ita fortis. tm cito victa ⁊ capta subuersa ē. Nā in. ccc. ⁊. lx. alue' fluminis cyrus diuisit siē ⁊ añ fecerat gāgē fluuium q̄n irat' ō fluuiū eo q̄ vnū de suis militib' submersisset eūdē diuisit in. ccc. et lx. ptes. Añ subtracta aq̄ q̄ fluebat p ciuitatē fuit facil' capta vt di. idē Oro ⁊ Jſto anno quo babilonia ab arbato incepit destrui. incepit roma fūdari. Tūc subvna cōuentōne tēpox illa cecidit. ista fuit rexit. et qn̄ p senio defecit regnū primus orientis incepit putrescere regnū occidēs

Capitu. xxxiiii

De cedar.

Cedar nomē est regionis i q̄ habitāt ysmahelite q̄ fuerūt filij cedar ꝓgeniti ismahel. Nam ismahel fuit fil' abrae ex agar egiptia ancilla eius. vñ vn' vocant agarenos q̄s saraceni. q̄bus vsurpato nōie frustra se ē de sara genitos glient vt di. Jsi. li. ix. hi domos nō edificāt sed tanq̄ ferales homines p vastas solitudines euagātes i tabernaculis habitāt de ꝓdis ⁊ venatiōibus

victum acquirentes. et ideo onager fuit vocatus ismahel sicut dicit glo. super Gen. xvi. Hic erit hō ferus &c. qui vt dicit oēm bestiaz rabiē supgredient. z māsuetudinē ab eis pterent. nā vt dicit methodi⁹ futurū ēt adhuc sel' piter congregati ereāt de desertis z obtinebūt orbē terre p vij ebdomadas ānoz z vocabit' via illoz via augustie. nā ciuitates z regna subuertēt in locis sacratis sacerdotes interficient ibidē cū mlierib⁹ dormient de sacris vasis bibent et ad sepulcra sanctoz iumenta ligabūt p nequicia xpianoz qui tunc erūt. hec z multa alia recitat q̄ habitatores cedar. i. ismahelite ei orte sūt futuri.

Capitulū. xxxv

De cancia

Cancia puintia est anglie iuxta britānicū occeanū sita. cui⁹ metropol' dr cātuaria. etē terra frugifera z nemorosa fōtib⁹ z flumīb⁹ irrigua. maris portub⁹ insignis diuitijs locuples salubritate celi pcipua

De cantabria Capitulū. xxxvi

Cantabria puintia est hispanie vocabulo vrbis et amnis hiberi sic vocata. cui⁹ gentis animus est ptinax ad latrocinandū z ad bellādū pnus z ad patiēda tormenta sp est patus vt dicit Jsi. li. ix. Huic vicina est celtiberia ab gallis celticis thiberis sic vocata

De chananea Capitulū. xxxvij.

Chananea est regio in syria que a filijs chanaan filij cham post diluuium est possessa et fuerunt ei eis. x. nationes vt di. Jsi. li. ix. ex quibus fuerunt. vij. nationes de semie chanaam in quib⁹ maledictio cham fuit q̄si hereditario radicata et ideo a filijs isra hel diuino pcepto fuerūt deleti et eaz terminī ab eisdē occupati vt di. Jsi. li. ix.

De campania Capitulū. xxxviij.

Campania est italie puintia inter romanū territorium et apuliam collocata cuius metropolis quondam fuit capua a siluio rege albanoz extructa. a capacitate sic dicta eo q̄ ei⁹ terra oēm vite fructū capiat. vñ et caput ē vrbiū cāpanie inter tres maximas ciuitates romā z cartaginē notata et q̄ aliqñ puintia italie cāpania fuerat nominata. mlte sūt alie ciuitates famose locupletes z pl'ose ad quā cāpāie ptinētes sic neapolis et ponteolis vbi balnea virgilij in honore habebant. Est ātē tra vinearum frugum et olearū ferarū abūdans fructibus generū diuersoz. Est aūt alia campania cisalpina gallie senonensis puintia cuius caput ciuitas est treueris. alias trecentis.

De cauda Capitulū. xxxix.

Cauda vocatur quedam insula i principio arta. vnde paulatim dilatatur. cuius ingressus ē difficilis et labriosus vt patet ēl ctu. aplorum. xxvij. c. Est autez hec insula inter siciliam et italiam iuncta cretā et sardiniam

De cilicia Capitulum. xl.

Cilicia minoris asie est puintia a quodam antiquiore iouis filio vt asserunt nominata vt di. Jsidorus li. xv. Hec ab occidente habet liciam a meridie mare siculū. ab oriente et septētrione hz montis thauri iuga. hāc signus amnis intersecat. matrē hz vbium tharsimaniam q̄ et tharsis dicitur. Fuit autem inde natus paulus et chrisos opidum eius est vbi est croc⁹ plurimus et optimus in spiramine fragrātissimus et coloze plus q̄z aureus. vt dicit Jsi. li. xv.

Capitulū. xli

De cypros

Cipros est insula a cypro ciuitate que in ea est nominata. vt dicit Jsido. li. xv. Ipsa est z patron que quondam fuit veneri consecrata. multum autem quondam fuit famosa. et maxime de metallis eris. ibi etiam es pzio dr fuisse reptum et eius vsus vt dicit idem. Terra est vinifera et fortia sunt valde illius loci vina. ciuitates modo habet multas et nobiles inter quas caput et metropolis dicitur inchysia. terra est mari vndiq̄z clausa. sed interius filuis campis pratis vineis et frugibus nimis plena. fontibus z amnibus irriguo et mltis diuitijs q̄ velitijs opulēta. a

insula vocatur sepius cethym in scriptura. vt di. Ysi. li. ix. Et dicta est sic a quodam filio Jonan nepote iaphet. vt dicit Ysi. De hac insula dicit Orosi. li. i. Insula cypros mari cyrico cingit ab occidente mari pamphylico. a septentrione aulone cilicio. a meridie sirie z phenicis pelago circuda. cui⁹ spacium in longo tenz. cxxv milia passuum. i latitudo milia passuum. cxxv

Decreta. ca. XLII

Creta grecie est insula a quodaz rege indigena dicto crete nosita. inter ortum z occasum longissimo tractu porrecta a septentrione estibus ab austro egiptijs vndis pfusa. fuit quo dã centum vrbibus nobilib⁹ decorata. vñ et cẽtapol dicta est. Primo añ fuit insula que remis z armis claruit ac sagitt prima lris iura tradidit. equestres turmas prima vouit. studium musicum i ea primo reptum ab ideis dactilis mudo tradidit et exercendo ampliauit. pecudes et capras hz copiosas. cervos ãt z capras valde paucas. lupos z vulpes aliarumq3 ferarum noxia genera nunq3 gignit. serpens ibi nullus. nulla noctua. et si alibi de trãslata inueniat statim moritur. terra ẽ vitibus amica. arboribus sita. herbis medicinalib⁹ referta. vt dictanno z alno et hmõi. gemmas etiã generat pciosas. gignit eni lapidẽ qui iothe dactilus dicit. vt di. Ysi. li. xv. Et cũ sit insula a maioribus venenis notabiliter libera. tñ sphalangias. i. quasdam araneas generat venenosas. hucusq3 Ysi. li. xv. idem p omia narrat. Plinius. li. iij. De eadem etiã insula di. Oro. Creta ab oriẽte finit mari carpaceo. ab occasu z septentrione mari cretico. a meridie mari libico qd adriaticus vocant. et habet in longo passuum milia. c. et. lxxxvij. In lato vero milia. l. quere de dispositione dom⁹ dedali in creta. Ysi. li. xvi. c. iij. de ciuitatibus

Capitulũ. XLIII.

De cicladibus

Ciclades insule. vt di. Ysi. li. xv quondã grecie fuerũt qs inde cicladas autumãt esse dictas q licet spacijs longioribus a velo porrecte. i ortum tñ circa velũ site sunt. Nam ortum greci ciclũ vocãt. quidã tñ dicũt sic eas vocatas. pter scopulos q in circuitu earum sunt. hẽ insule sunt in hellesponto in terre geũ mare z maleũ cõstitute. Circũdant eni pelago indico. z sunt nũero. lxx tendentes a septentrione in meridiez habent. l. milia passuum a septentrione i meridiem. et. l. milia ab oriente in occasuz sm Ysi. sm Orosiũ xxo milia. cc. Pria xxo inter has insulas vt di. Orosi. ab oriente est rodus. a septentrione scenodo. a meridie capados. ab occasu citeras. Ab oriente finiũtur littoribus asie. ab occidente mari ycario. a septentrione mari egeo a meridie mari carphacio.

Capitulũ XLIIII

De chya

Choa vel chyes est insula adiacens pruintie atthice in q ypocras medic⁹ natus ẽ. Et hec insula primo lanificij arte claruit vt di. idez Equos etiã dz nutrire laudabiles in q⁹ bus salomõ ant tãt⁹ glauri videbat. vt dz iij. Reg. Vbi dz d chya adducebant ei eq

De corsica. Capitulum. xlv.

Corsica est insula multis pruinijs angulosa. hec hz ab oriẽte tyrenicũ mare z portũ vibis rome. a meridie sardiniã. ab occasu baleares. a septẽtrione liguscũ sinũ. et tenet in longum dri. milia passuum. in latũ milia. xxvi.

De dalmacia Capitulũ. xlvi.

Dalmacia grecie est pruintia sm antiquam terre ptitiõem. a velum eiusdẽ pruintie ciuitate maxima nominata. hec pruintia habet ab oriente macedoniã. a septentriõe messiam. ab occasu histriam. a meridie sinu adriatico terminatur. vt dicit Ysido. li. xv. Et Orosi. dicit idem. Gens illi⁹ terre est fortis et robusta predis vditans rapinis. piraticam eni vitam ex ipis plurimi ducunt.

Capitu. XLVII

De dacia

Dalcia est regio in europa a danis grecis vt ꝺr primitus occupata In multis insulis ꝙ puintijs sub diuisa cū germania cōtigua. cuius gens quōꝺā fuit feror ꝙ nimiū bellicosa, ꝓpter qꝺ britānicis notīcis ꝙ multis aliar regionū insulis dñabant. Isi. tñ dicit li. xv. Daci gothor fuerūt soboles. ꝙ dictos putāt dacos q̄si dagos ve gothor scz genere ꝓcreatos. Uñ cūcq; aūt sit primit ꝓcreatus ꝓpls. hoc certū ē ꝙ multū ē ꝓlosa. et legatis statute. come pulcre. vecore faci et generaliter ꝙ famose. Hēs ꝙ si aio seua ꝙ tra hostes. tñ naturaliter pia ē ꝙ mēte placida erga quoslibet innocētes.

De velo. Cap. xlviij.

Delos insula grecie ē in medio cycladū ꝛstituta. sic dicta eo ꝙ post diluuiū cū nor vt ferūt mitis mēsibus obūbrasset. añ oēs terras illa insula radijs sol' pr' est illustrata. ꝙ qꝛ primo est manifestata ī nomē velos insula est sortita. nā velon grece manifestū dicitur. Ipa ē et ortigia eo ꝙ ibi primo vise sunt cōturnices aues. s. q̄s greci ortigias vocāt. In hac insula lathona enixa ē apollinē vt dic Isi. li. xv. et est velos nomē insule ꝙ ciuitatis. De vedan. xlix.

Edan regio est in ethiopia i oc ad ē tali plaga. vt di. Isi. li. xv. a bestijs elephātib' ꝙ ebore et lignis eterninis vt dic glo. sup Ezech. xxvij

De europa Capitulū. l.

Uropa tertia dicit' eē ps orbis ab europa filia agenoris regis libie est vocata. qu ā iupiter rapiēs ve affrica ad cretā duxit ꝙ maxima ptē orbis terraꝝ eius noie appellatur vt di. Isi. li. xv. De europa āt scribit. oro. dicēs Europe regiones ꝙ gentes incipiunt a montibus riphēis meotidisq; paludibus que sunt ad orientez vescendētes ad occasum per litt' septētrional' occeani vsq; ad galliā belgicā ꝙ flumē renū qꝺ est vsq; ad occeanū vende ad danubiuꝫ quem hystrū vocāt qui ē a meridie ꝙ ad orientē direct' pōto accipit. Isi. āt li. xv. di. q incipit a flumine thanai descendēs ad occasum p septētrionalē occeanū vsq; ad fines hispanie. cuius ps orienta/lis et meridiana ja ponto cōsurgens tota mari magno cōiungit ꝙ in insulas gades finit. Prima ergo regio europe ē scithia inferior que a meotidis paludibus incipiens. inter danubiū ꝙ occeanū septētrionalem vsq; ad germaniā porrigit. vt dicit Isi. li. xv. Et hec terra ꝓpter barbaras gentes specialiter barbaria nuncupat. ꝙ sunt gentes in vniuerso vt di. Oro. liij Inter quas prima est alania q̄ ad meotides paludes ptingit post gothia. tein/de dacia. ꝙ post germania. deinde gallia et britānica insula rorcades ꝙ insule mlte. Tandē hispania minor in cuius finibus finit europa ex ptibus occidētis. a pte aūt superiori versus meridiē hz multitas et maximas regiones scz pannoniaꝫ messiam. traciam. greciam cū finib' suis italiam cū insulis ꝙ terminis suis. Hec mūdi pticula ꝙ si sit minor q̄s asia. ei tamen par est in populor numerosa genero tate. populos enī vt di. Plī alit corpore maiores. virib' fortiores. aio audaciores. forma ꝙ spē pulciores q̄s faciūt aquilone vel affrice regiones. Nam solar estus aurens ꝓpter ei' ꝓmanentiā sup affricus illos efficit ꝙ sumēdo humores cor/pore breuiores. facie nigriores. crine crispiores. ꝓpter eu aperatiōem spirituuꝫ p aptos poros aio defectiores. Econtrario vo est apud septētrionales. Nam ex frigiditate poros intrinsecus opilāte generant humores i corpe ꝙ efficiunt homines corpulētiores ꝙ ex ipa frigiditate q̄ mater est albedinis in exteriorib' in cute scz ꝙ facie albiores. ꝙ ex repcussiōe va por et spirituū ad interiora efficiunt calidiores interius. ꝙ cōsequens pl' audaces. Boies vo asie quor regio prima est ab oriente mediocriter in hoc se hñt. vt dicit Plinius.

De eulath li

Eulat ꝓuintia ē i superiori india ab oriete incipiēs ꝙ longo terrarū tractu versus septentrionem se diffundens. Dicta est eulath a filio heber ꝓpharche hebreor. sicut dicit glo. sup Ben. i. ꝙ. x. vbi dr ꝙ inter filios heber, ꝓiecta eulath nolat. hāc regiōz pfluit gā

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

ges fluuius qui alio nole phison i libro geneseos nūcup. af. quē plin. miris ex / tollit laudibus li. iij. c. xx. vbi di. q̄ ganges indicus fluuī multos vel quasi infinitos in se recipit amnes ꝛ naugabiles vt idapsem. cantabriam. isepim. ꝛ multos alios nec est vnq̄ latior quinquaginta stadijs. nec p fundior nec altior quinde/cim passibus. hic fluuius circuit terraꝛ eulath. in qua abūdat autū ꝛ spēs aro/matice vt bdellū. et gemme p̄cioseꝝ o nichinus ꝛ carbūculus et hmōi. vt dicit idem et glo. sup Bene. In hac terra sūt multe regiones p̄ticulares in quib⁹ po/tiſſe elephātoꝝ ꝛ abūdare mlt̄itudo.

De ethiopia LII

Ethiopia a colore populi ē p̄ri/mitus vocata quos solis vicini/tas tenet vt di. Ysi. xv. Denicq̄ vim sideris p̄dit hominū color. Est eius ingis estus. nam quicquid est sub meri/diano cardine est circa occasum mōtuo sa. circa medū ꝛo arenosa. ad orientalē vero eius plagam maxime referta ē. Cu/ius situs ab occasu mōtis athlantis ad oriētem vsq̄ in fines egipti p̄rrigitur. a meridie occeano. a septentriōe nilo flu/mine claudit. plurimas hūs gentes di/uersoꝝ vultu ꝛ mōstruosa facie horribiles ferarū quoq̄ ꝛ serpentū multitudine est referta. Illic quoq̄ rinocerota bestia ca meleon ꝛ basiliscus draconcs ingētes ex quoꝝ cerebro gēme extrahūtur. iacinct⁹ ꝛ crisoꝛassius ac topasi⁹ ꝛ alie gēme plu/rime in illis p̄tib⁹ reperiunt ꝛ cinamomuꝝ ibi colligitur. Due autem sunt ethiopie vna circa oꝛtū solis. alia est in. mauritania circa occasum. ꝛ illa hispanie magis est vicina. Deinde numedia tandem carthaginēsis p̄uincia post est gethulia ꝛ vltimo p̄tra cursum solis in meridie ē ethiopia exusta. vltra quā dicūt fabule esse antipodes vt dicit Ysi. xv. Cui⁹ sūt verba supius de ethiopia hic inserta. di/cit etiam idem Ji. ix. ethiopes a chus fi/lio cham sunt denominati. ex quo origine cō traxerunt. Chus ebraica lingua ethiops dicit. hi quondā a flumine nili cōsurgē/tes iuxta egiptū inter nilū ꝛ occeanum in meridie sub solis vicinitate ipſe dek quoꝝ multi sunt populi sicut hesperi. ex/te occidētis garamanti ꝛ trogodite ꝛ ce/teri de quibus narrat. p̄li. li. v. c. x. Ethi opum gentes a quodā nigro flumine eius dem sunt vocate. quod flumen eiusdem est nature cum nilo. nam cōsiles gignit calamos ꝛ papiros. Eodemq̄ tpe auge scit In eius desertis mōstruosi vigēt ho/mines. nam quidam solem orientem et occidentem dira imp̄catione. i. maledi ctiōe intuent. quare cōtinue maledicūt soli. p̄pter eius ardoꝛem eis valde graue Alij vt trogodite specus excauāt ꝛ illos loco domoꝝ inhabitant. serpentes come dunt et omne q̄ nandi potest quib⁹ stri doꝛ potius est q̄ voꝛ. Alij velut pecudes matrimonij sunt eoꝛtes. passim sine le ge cū mulieribꝫ habitātes et tales dicū tur garamātes. Alij incedunt nudi ꝛ nul lo exercitio occupātur. et illi dicūt gra/phasantes. Alij qui et blennij alias lem me dicūtur. traduntur caput nō habere sed os ꝛ oculos habent pectoꝛi infitos et infixos. Sunt et satiriqui figuram solū habentes humanam quo ad mozes sunt penitus inhumani. Sunt etiam in ethi opia mira alia vt dicit idem li. vi. c. xxi Sunt inquit multi ethiopes apud quos omnes bestie quadrupedes nascuntur si/ne auribus et etiā elephantes. Alij sūt qui canem p̄ rege habent cui⁹ motu au/guriantes faciunt quod videtur. Sunt et alij qui ternos vel quaternos dicūtur habere in fronte oculos. non q̄ ita sit in natura sed hoc fingitur. quia p̄cipua sa/gittarum contemplatiōe vtuntur. qui/dam ex eis pantheras et leones venan/tur et eoꝝ carnibus viuūt. quoꝝ rep vnū solum oculum in fronte habet. Alia gēs ethiopū solis locustis viuit fumo et sa le induratis. et hi. p̄. annū nō excedunt

De egiptoca. LIII

Egiptus que p̄ius dicebatur erea ab egipto ꝛ danai fratre postea ibi regnante nomē ac cepit. hec ab oriente syrie ru/bro mari iūcta est. ab occasu libiam ha bet. a septentriōe mare magnū. a meridie

introrsus recedit ptendens se vsq; ad ethiopes. vt dicit Jsi. li. xv. Est autē regio celi imbribus insueta pluuiarū ignara nulus solus eam circūfluēs irrigat. et sua inundatōe fertilē efficit et fecūdat. vñ fetar frugibus. multā ptē terrar frumento alit ceteroq; negociorq; adeo ē copiosa vt necessarijs mercib⁹ impleat peneorem. Finis egypti est canopia a canope menelai gubernatore ibi sepulto sic dcā. Ducusq; Jsi. li. xv. Hec primitus mephania a filio cham nōiata est vt dicit Jsidoꝰ. li. xv. Hec regio mltas hz puintias particulares et valde famosas ciuitates sic ē mēphis ab ephaso iouis filio edificata. et taphnes metropolis egypti hēliopoleos et alexādria et multē alie vt dicit Jsi. li. xvi. Fm Oro. aūt duplex ē egyptus. scz supior et inferior. Supior que in oriente p longū extēdit. cui est a septēntrione sin⁹ arabicus. a meridie occebn⁹. nā ab occasu ex egypto inferiori incipit. que ad orientē rubro mari terminat. xxiij. continens nationes. Hz aūt vesterra mlta egyptus supior. in qbus sunt multa mōstra et alia mōstruosa. ibi pardi et tigrides ibi satiri et basiliscī aspides horribiles et serpentes. nā in finibus egypti et ethiopie iuxta fontē tigris vbi caput credit ee ni li q egyptū pterfluit. nascit quedā fera noie cacocephas. que qdē corpe ē modica et mēbris mers atq; pigra. caput hns valde graue. pter qō sp defert illud ad terre supficiē inclinatū qō a natura saluti mortaliū ē puisum. Tante enī venēositatis est et pniciei q nullus eandem recte in facie videre posset quin statiz sine remedio expiraret. eadē enī vis ē et serpenti q oro basiliscus. vt dicit Jsi. li. xviij. ca. xij. In egypto enī maxime abūdant codrilli ipotami. i. fluuiales equi et potissime circa fluenta nili.

Capitulum. LIIII

De ellade.

Ellas ellados puintia est grecie i europa. a rege hellēa vocalionis et pirre filio vocata a qno et primo elleues greci sunt vocati. et in hac puintia est atthica gēs vbi quōdā fuit athenarū ciuitas mater liberaliū artium. philosophoꝝ nutrix qua quōdā nichil habuit grecia car⁹ nichilq; nobilius cui in primo achaia puintia est vicina. vt dicē Jsi. li. xv. Huius ellados duplex est puintia. s. tessalia et peloponeñ. De prima sczz tessalia supra dictū est. De alia post dicem. Huic ellados subiacet hellespontus vbi multa sunt valde mira. vt dicit Jsi. li. vi. c. iij. Juxta inqt hellespontū dicit tragos pgamen⁹ eē gen⁹ hoim quos ophiages vocat. quoꝝ ptactu sananf ictus serpentū. et sola mānu apposita extrahūt que mortifera sunt venena. Dicit etiā varro ibi adhuc esse aliquos quoꝝ saliue medent ꝺ ict⁹ anguiū et serpentū. Est autez hellespont⁹ maris mediterranei sinus vt dicit Jsi. li. xiij. in septēntrione retorquens magnis amfractib⁹ iuxta greciā et illiricū in angustas septē stadioꝝ stringitur vbi xerses rexfecit pontē te nauib⁹ et sic greciā remeauit. dilatat aūt aqua et facit pontidē q mox in quinquaginta passib⁹ coartat. De noiat aūt sin⁹ ab helle sorore frixi. qui fugiens nouercales insidias ꝺ cidit in mare et mortua est. cuius casus hellespōti et mari et tre i circuitu nom̄ dedit.

Capitulū LV

De cola

Cola insula sicilie ab eoloipodis filio qnē pete fixerūt veū fuisse vētoꝝ vt ꝺ appellata. hoc aūt ꝺ dictū ē. qz ipe fuit vt dicit varro rector illaz insulaz et qz eaz nebulis et fumosis vaporib⁹ futuros p̄dicebat vētos. ab iperitꝰ visus ē vētos retinuisse in sua ptāte vt dicit Jsi. li. xv. Sūt aūt nouē insule eole dicte. ab eode aūt vulcane sunt dicte. eoq; in eis ardeat ignis sic i mōte ethna vt dicit idē. Et sunt singule insule. pprijs nōibus nūcupate. quaz prima ꝺ lipara. secūda getha ab altissimis collib⁹ sic vocata. tertia strogile. qrta vedy et sic de alijs

De frauconia. Ca. lxvi.

Franconia germanie est prouintia in europa. a francis illius regiōis incol' noiata. cui⁹ metropolis herbipol' ē vocata. sita sup amnem

mogauū.ab oriēte habet thuringiaz sa-
nū.a meridie danubiū z bauariā.ab oc-
casu sueuiā z allaciā.a septēntrione renē
sem puintiā.cui⁹ metropolis ē mogūtia
sita sup renū quē mogan⁹ ibi suibtrat. ē
aūt terra optima fecūda frugibus z vini
fera.siluis vecora.opidis z castris mu-
nita.z plurimū populosa.

Capitulum.LVII

De francia

FRancia que et gallia a frācis ger-
manicis primitus vt ōr nomi-
nata.vel a franco carnifice. q̄ succesit
in regē parisius.de quo carnifices primi
legiati sunt erga regē.z ab illo frāco est
francia nolata ab oriēte hz limitē flumi-
nis reni z germaniā.ab euro hz alpes pē-
ninas.a meridie hz puintiā narbonēsez
a circio occeanū britānicō.a septēntriōe
insulā britānicā.z hec frācia quondam
gallia belgica a ciuitate q̄ belgis ōr est vo-
cata.vt di. Jsi.li.xv.z Oro. Hec frācia
glebā hz vberē.arbor vineaz fructuū ac
frugū fertilē.fluuior ac fontiū affluētia
insignē.quā duo flumia nobilissima pfū-
dūt in extremis eius scz rodanus z ren⁹
vt dicit Jsi.li.xv. Lapides z lapidicias
hz nobiles.z ad ōstruēda edificia singu-
lares.z potissime parisior solū. qz in gi-
pso siue vitro ab incolis vulgariter dcō
plastro pexcellit. Hā terra est vitrea et
pspicua vtute minerali in lapidē transi-
mutata q̄ lapis exustus z cū aq̄ tpatus
cōuertit in cementū vñ fiūt pietes et e-
dificia.testudines z multiplicia pauīm-
ta.et hmōi cemētū positū in ope z plas-
matū siuetritū ad modū lapidis ītezidu
ratur.et cū multas hēat frācia nobiles z
famosas ciuitates. parisius inter omēs
merito obtinet principatū.nā sicut quō
dā athenaz ciuitas mr liberaliū artiū et
litteraz philosophoz nutrix.z fons oīm
sciaz greciam vecorauit.sic pisinis nris
tpibus nō solū frāciā.imo totius euro-
pe ptem residuam in scia et i mozib⁹ sub
limauit. Hā velut sapie mater de oibus
mūdi ptibus aduenietes recolligit.oib⁹
in necessarijs subuenit.pacifice omnes
regit et tanq̄ vitatis cultrix debitricem
sapientibus et insipientibus se o stēdit.
vbs locuples diuitijs z opibus prepo-
tens pace gaudēs. aere z flumine phi-
losophantibus cōgruēs.campoz prato
rū et montiū pulchritudine fessoz in stu
dio oculos recreans z reficiens. vicorū
et domoz aptitudine studētibus maxi
me cōpetens.et nihilominus ad refecti-
onē z receptiōem oīm aliorū ipam fre-
quētantiū est sufficiēs vniuersas alias
vrbes in his cōsilibus pexcellens.

Capitulū LVIII

De flandria.

FLandria est puintia gallice vel-
gice iuxta litus occeani cōstitu-
ta hūs germaniā ab oriente.in
sulam britānicam a septentrione.ab oc
cidente mare gallicū.a meridie galliā se
nonēsem z burgundiam. Hec puintiaq̄
uis situ terre sit puula.multis tamē bo-
nis singularibus est referta. Est enī ter-
ra pascuis vbertima z armentis z pecudi
bus plena nobilissimis opidis et portu
bus maris inclita.amnibus famosis sci
licet scaldeleta vndiq̄ irriguat pfusa.gēs
eius elegans corpe robusta multiplex
in solvle z in substantia z ī oīm meritū
diuitijs locuples venusta facie generalis
vecora affectū pia affatu blādagestu ma
tura.habitu honesta.erga domestic⁹ paci
fica.erga extraneos valde fida.arte et i
genio in opere lanifico pclara. cui⁹ in
dustria magne pti orbis in lanificio sub
uenitur. Nam pciosam lanam quam si
bi anglia communicat in pannos nobi
les subtili artificio transmutans p mare
et terram multis regionibus administrat
Est autem terra plana et frugifera ī mul
tis locis .multas habens arbores non ta
men multas siluas.gaudet quibusdam
locis palustribus in quibus effodiūtur
glete que siluarum supplēt defectū quo
ad ignium incrementum.nam ex his ca
lidis et siccis solet ignis fieri magis ef
ficaq̄ ex lignis.sed inutilior et vilior
quo ad cinerem.grauior quo ad redolen-
tiam et odorem.

Capitulum LIX

De puintia fenicis

Fenicis puintia a fenice frē ca/ thini est vocata. qz fenix de thebis egyptioz in syriam pfectus apud sydonē regnauit. et ex suo nōe fe/ niciam appellauit. Ipa est vbi est thyr' cōtra quā loquit Esa. vt di. Isi. li. xv. et ix. Hec habz ab oriēte arabiā. a meridie mare rubrū. ab occidēte mare mediter/ raneū. a septētrione montē libanū. vnō terra optima est arboribus pcipua. i fru gibus z fructibus terra fecūdissima. la/ ctis olei z mellis. Terra est mōtuosa et cāpestris irrigua fontibus z aqs. in cui' mōtibus metalla diuersi generis fodiūt.

Capitulum .LX

De frigia.

Frigia minoris asie est puincia sic dicta a frigia europe filia re/ gio vicina gallacie ex pte aqui/ lonis. licaonie vo ex parte meridiei. Li die vo ex pte adhereī in oriēte. ab aqui/ lone vo mari hellespontī terminat. vt di cit Isi. li. xv. Sunt aūt due frigie. ma/ ior que habet smirnā. minor q̄ habet iliū Lycaoniam aūt diuidit fluuius hermi a frigia. vt di. idem. Frigia aūt dardani/ ca est appellata a dardano qui pfect' de grecia cū dracio fratre suo frigias obti/ nuit z ibi regnans a suo nōe frigiā dar danicam nōauit. Dracius aūt drachiā occupauit. vt dicit li. ix.

Capitulū. LXI.

De frisia.

Frisia est puintia in inferioribꝰ ptibus germanie sup littus oc ceani tractu longissimo cōstitu/ ta. que a fine reni incipit z mari danico terminat. cuius incole frisones a germa nicis nūcupant. In habitu aūt z in mo/ ribus plurimū differūt a germanis. nam viri fere oēs in coma circulariē sunt at/ tonsi qui q̄to sunt nobiliores tanto al/ ius circūtonderi glorioſius arbitrantur Est aūt gens viribus fortis pceri corpo/ ris seueri animi z ferocis. corpe agilis lanceis vtens ferreis p sagittis. Terra plana pascuosa palustris z gramiosa li/ gnis carēs. p ignīū fomēto terre bitumi/ nosis cespitibꝰ. aut bouū desiccatis sterco/ ribus sepe vtēs. Gens quidē ē libera et/ tra gētē suā. alterius dñio ñ subiecta. mor/ ti se opponūt grā libertatis. z potiꝰ morte eligūt q̄ iugo opprimi suum. nō milita/ res dignitates abiiciūt z aliquos inter se erigi in sublimi nō pmittūt sub militie titulo. subsunt tñ iudicibus quos annu atim de seipis eligūt q̄ rēpublicā inē ip/ sos ordinat z disponūt. Castita tē mīlīū zelāt z oēm impudicicia seuerius punien/ tes. filios suos z filias vsq̄ ad cōpletus fere adolescētie termini uū castos seruant et quo cōtingit q̄ tūc tēpis datos nup/ tui ipoz sobolem plem completam gene/ rant et robustam.

Capitulum. LXII

De insulis fortunarum.

Fortunate insule i occeano sūt site cōtra leuā mauritanie occi/ duo prime z iter se intellecto ma/ ri discrete. vt di. Isi. li. xv. q̄ ob oīm hō/ noz z pcipue messiū z fructuū fecūdita/ te. fortunate insule sunt vocate. q̄s gēti/ lium error z carmina poetaz soli fecūditate paradisum esse putauerūt. vt di. Isi. li. xv idē di. Sli. li. v. c. xxiij. z dicit ibi crescere arbores vsq̄ ad. cxl. pedū pceritatem In eis copia ē pomoz z auium multitudo. ibi mellis abūdātia piter z lactis z ma/ xime in capraria insula a multitudine ca/ prarū z arietū sic nōata. ibi canus mira/ bilis fortitudo z pcipue in canaria insu/ la q̄ est a multitudine canū ingētis fo/ titudinis z magnitudinis sic vocata.

Capitulum LXIII

De galilea

Galilea regio ē palestine sic vo/ cata. eo q̄ gignit cādidiores ho/ mines q̄ palestina. hec aūt du/ plex ē. s. superior z inferior. z sūt ꝓtigue ad i uicē z ꝓxime adhereūt syrie z fenicie tri' q̄ gleba ferax ē z optima frugibꝰ fructibꝰ z vineis z oliuis vberrima z fecūda aqs ē irri/ gua. nā iordāe flumie pfūdit i alueū siu

parte. lacus habet nobiles maximos vtiles ⁊ salubres q̄ p̄ sui magnitudine ⁊ piscium multitudine. maria nūcupāt. Est ātē vt ait Jsi. lacus tyberiadis sic vocat' ab opido tyberiadis ⁊ est lacus cunctis salubrior ad sanitatem corpis efficatior. habens stadia. x. q̄re supra de lacu tyberiadis et de lacu genesar in tractatu de aq̄s et stagnis.

Capitulū LXIIII

De gallacia

GAllacia est regio in europa a prescis gallor gentibus ex quibus extitit occupata. vt di. Jsi. li. ix et. xv. Nam galli a rege bithinie in autiliū euocati regnū cū eo obtenta victoria diuiserūt siccz vt inceps greci sadmixti primo gallo greci nūc aūt ex antiquo gallor nole galli dicūtur ⁊ eor regio gallacia nūcupat. Est aūt regio latissima et fertilissima europe cōtinens magnā p̄tem q̄ nūc tu tenea a plurib⁹ notatur.

Capitulum LXV

De gallicia

GAllicia, puincia est in hyspania a candore populi regiōis sic nominata. p̄ ceteris enī ptibus hyspanor dicūtur esse albiores. Terra de frugifera. occeano vicina. multis abūdans bonis. hi grecam originem sibi scribunt. vñ et naturali ingenio valent. vt di. Jsi. li. ix. Nam post finem troiani belli plures ex grecis ad galliam sunt profecti ⁊ ibi manent vsq̄ ad tp̄s p̄sens.

Capitulum LXVI

De gallia

GAllia europe est puincia int' pireneos montes ⁊ occeanū britannicū p̄stituta que etiam a cādore pli sic est antiquitus nūcupata. galaeni grece lac dicit. et iō sibilla eos gallos id est cādidos vocat dicens. tunc lactea colla auro innectūtur. f̄m enī diuersitatem celi ⁊ facies hoim ⁊ colores animor diuersitates exīstunt ⁊ copor qualitates. Jnde roma graues generat. grecia leues affrica vrsipelles. gallia natura feroces ingenioq̄ acres. vt dicit Jsi. li. ix. Hec regio ab oriente habet germaniaz. ab occidente hyspaniam. a meridie italiā. ab aquilone xo occeano britannico termiatur. vt di. Jsi. Hec quondaz fuit tripharia. s. belgica. celtica. ⁊ togata. sed has p̄uintias franci nunc inhabitant. a quib⁹ francia appellatur. Quere supra de frācis et francia.

Capitulū LXVII

De gadis

GAdis insula est in fine hyspāie sita que diuisit affricam ab europa in qua hercules posuit columnas mirabiles et insignes et inde tirreni maris fontibus occeani estus innitur. Est autem a prima terra. c. ⁊ xx. passibus sepata quam tyri de rubro mari p̄fecti occupantes. in ligna sua gadis id est sepatam nominauerūt p̄ eo q̄ mari sit vndiq̄ circumsepta. in qua crescit arbor palme similis. cuius gūmi infectū vitrum ceraunian gemmam reddit. vt dicit Jsi. li. xv. Est autem insula fructibus et speciebus ditans multas partes orbis et p̄cipue occidentis.

Capitulū LXVIII

De grecia.

GRecia a greco rege est vocata. qui ip̄am regionē incoluit ⁊ eā suo nole notauit. vt di. Jsi. li. xv Sunt eius prouincie. vij. ab occidente dalmacia. deinde epyrus. inde elades. inde thessalia. post macedonia. et postea achaia. et duo i mari. s. creta et cidades Est autem regio latissima multis alijs nobis nominata terrarū et mariū diuitijs opulenta. multor regnor dña militie nutrix. philosophie mater. inuentrix oim bonor artium magistra. cuius gens fuit antiquitus bellicosissima. bono sapientie et scientie p̄dita sermone disertissima. legibus subdita. pia circa extraneos. pacifica circa incolas. et domesticis quieta. cōtra hostium iniurias intolerabilis nimium et infesta sicut i libro de grecor laudibus narrat varro:

De gethulia. Capi. lxix.

Gethulia affrice ẽ puintia a greis qui de grecoꝝ fine gothoꝝ p/cesserũt reliquis vt dr notata. vt di. Jsi. li. ix. qui ingenti agmine ꝯgregato nauigio vsq; ad libie ptes puenerunt et ibi sedes suas vsq; hodie posue/runt. ⁊ qz ex grecis alias gethis venerũt vtriuato noie gethuli nũcupati sunt. ⁊ iõ ẽ opinio apud grecos mauros ex illa gẽte sibi esse ꝯsanguineos ⁊ ꝓpinquos. vt di. Jsi. li. ix. Juxta istos habitat gaulonũ gens a meridie vsq; ad occeanũ hes/perũ puagans in desertis ⁊ discurrens. his nomẽ gaulon insula dedit q̃ ẽ iuxta ethiopiã vbi nec serpens nascit nec vi/uit vt di. Jsi. Sunt etiã in fine affrice ꝓpli quasi bestiales q̃ garamãtes dicunt a garamãte rege appollinis filio nolati qui ibi ex suo noie garama, opidũ ꝯdidit et cõstruxit. de quib⁹ di. Pli. q̃ fere a cõ/sortio humanitatis sunt remoti.

Capitulũm. lxx.

De gorgonibus:

Gorgones sunt insule occeani obuerse ꝓmunctorio. qđ voca/batur hesperaserus ẽs incoluerũt gorgones femine aliti. i. veloci pnicita/te hirsuto ⁊ aspero corpe. et ex his fuerũt insule nolate. vt di. Pli. li. xv.

Capitulũ. lxxi

De gothia

Gothia scithie inferioris est pu/intia in europa. que vt credit a magog filio iapheth est vocata. vt di. Jsi. li. ix. vñ dicit q̃ veteres illas na/tiones magis gethas q̃ gothos nolaue/runt et fuit quõdã gens fortissima mole corpoꝝ ingens armoꝝ genere terribi/lissima ꝑ quoꝝ sobole maxima ps europe et asie credit ꝓpagata. nam eoꝝ sobles sũt daci ⁊ multe alie natiões ex pte occidẽt Gethuli in affrica. amazones in asia ex gothoꝝ pfapia pcessertũt. vt di. idẽ li. ix. ⁊ vr. Est aũt vsq; hodie regio latissima ab aquilone hns norwegiã ac daciã i alijs eius latetibus mari occeano circumdat. Huic regioni adiacet insula q̃dã nomine gothlandia gothoꝝ terra dicta. qz a gothis fuit antiquitus habitata. et est in/sula frugifera. pascuosa plurimũ ⁊ pisco/sa et multiplici genere mercũ marie ne/gociosa. nam pelles varie ⁊ ceratinã cete/roꝝ copie de regionibus diuersis ad il/lam insulã nauigio deferunt ⁊ inde i gal/liã in germaniam, in britanniaz et hispa/niam p occeanum deducuntur.

Capitulũ. lxxii

De guido

Guidũ est regio in insula contra asiam inter siriam ⁊ italiã. respi/ciens ysus pamphiliã ⁊ ciliciaz et oppositio contra cretam. vt ptz in glo. sup Actu. xxvij.

Capitu. lxxiii.

De india

India orientalis est regio i asia dicta sic ab indo flumine quo claudit ex pte occidẽ. hec a me/ridiano mari porrecta vsq; ad montẽ caucasiũ p/uenit hns gẽtes multas ⁊ opida. Jnsu/lam quoq; caphane vel taprobane. gem/mis ⁊ elephãtibus refertã. hz etiã grisã et argẽtã insulas auro ⁊ argẽto refertas et fecũdas. Sunt etiã vites in arboribus quib⁹ folia nunq; cadũt. habz etiã india fluuios nobilissimos gãgem ⁊ indum et hypanẽ regiones indicas illustrantes. Est aũt india fauonio vento salubertima in anno bis fruges nutrit. gignit quoq; tincti coloris boues. elephantes ingẽtes monoceron bestiam. phitacũ auem. hebe/nũ etiã lignũ. cynamomũ. piper et cala/mũ aromaticũ. Gignit et ebur lapides insup ꝑciosos berillos. crisoprasios car/bũculos. adamãtes. margaritas et vni/ones quibus nobilũ ardet ambitio fe/minar. Jbi sunt montes aurei quos ad/iri ꝓpter draconeꝝ ⁊ gryphones et diuer/soꝝ boum monstra impossibile est. vt di. Jsi. cuius sunt hec verba ola supra dicta vtz li. xv. Est aũt india inter oẽs regio/nes orbis maior. opulentior. potentior. et ꝓfosior. Ex mira de indoꝝ multitudi/ne et potentia recitat pli. in li. vi. ca. xix. Dicit enim q̃ sunt multi reges in india.

quoꝝ aliqui habent sub se.lx.cccc.milia armatoꝝ.aliꝙ hñt sexcētos cuneos equitum.et nouē milia elephantoꝝ qui per omnes dies stipendiant.vñ multar opñ est magna cōiectura.alij hñt pditū.lx. milia et equitū mille.elephātoꝝ septingentoꝝ.et hi oēs ad pugnā bellozū sunt pati.vñ ptz q terra est potens ⁊ opulenta.vñ vt dicit idē.Indoꝝ quidā tellurē exercēt q̄dā militiā capessūt.alij merces suas euehunt.alij rēpublicā poptume tēpant ⁊ regūt.alij regib⁹ assidēt.alij iudicia reddūt.q̄dā potissime religiōi vacant et intēdūt sapie discipline.⁊ cū iter oēs regiōes sit vastioꝝ atq; maioꝝ p̄ oībus ē mirabilioꝝ.nā vt di.Pli.li.vij.c.ij.India inēt in lōgo ptractu suis ethiopiā i miraculis abūdat.in india eni gignunt maxima aialia ⁊ canes ceteris grādioꝝ es Eltuoꝝ eni tāte pceritatis ibi crescere dicūt vt sagittis superari nequeāt.hec autem faciūt vbertas soli.tēperies celi et abūdātia aq̄rū.Ficus arboꝝ ibi tm̄ se p tendit vt subnubis latitudine mīte turme militū p̄t discūbere. Arūdines ibi etiā tāte sunt pceritatis vt singula internodia alueo nauigabili ternos hoies intꝰ dū ferant.Sūt aūt ibi hoies magne statture altitudine quinq; cubitoꝝ excedentes q̄ nec expuūt nec uloze capitis nec ventū nec oculoꝝ languoꝝib⁹ afficiūtur nec ab imoderato calore solis eoꝝ coꝛpoza ledūtur sed potius indurant.Philosophi etiā eoꝝ quos gimnosophistas vocāt ab ortu diei vsq; in occasum stando in calidissimis arenis.solē imobilib⁹ oculis intuent.In quoꝝ etiā montibus sunt hoies q̄ hñt aures plātas ⁊ digiti in pedib⁹ sunt octoni.Sūt etiā ibi canina capita hñtes q̄ ferarū bellua vestiunt tm̄ latrāt vt canes ⁊ aliter nō loquuntur venatu ⁊ aucupio viuūt ⁊ nudi ⁊ ventribus sunt armati.in magna sunt mīritudine pluq; cxx. milia.vt dicit idē.Sūt etiā in q̄da gente indie femie q̄ nūq; pariūt nisi sel ⁊ geniti cōfestim canescunt. ibi satiri ⁊ ceteri hoies mōstruosi ꝺ q̄bus in tractatu de aialib⁹ monstruosis dictū est.Sunt ⁊ quidā hoies in fine oriētalis indie circa ortū gāgel sine ore vestiti frō dium lanugine qui solo odore natium viuunt nec aliq̄d comedūt vel bibūt ꝛ solū odorem floꝝ ⁊ siluestriū maloꝝ narib⁹ attrahūt ⁊ inde viuūt.in malo odore cito moriūtur. Sūt ⁊ alij qui diutissime viuūt ⁊ nunq; senescūt. sed q̄si in etate media moriunt.Sunt etiā qui in iuuētute canescunt ⁊ in senio nigrescūt. Hec et multa alia recitat Pli.mira.

Capitu.LXXIIII

De yrcania

Yrcania est regio in asia sub iugis caucasi montis ꝓstituta.regio quidē est latissima hñs mītal gētes lingua ⁊ moꝛib⁹ differētes.vt di.Isi do.li.xv.Di.etiā Oroſi.q se extendit a mōte caucaso vsq; in scithiā hñs gentes.xliij.q̄ ꝓter terre infecūditatē longe lateq; euagant.er q̄bus q̄dam agros incolūt.q̄dā de venationib⁹ viuūt. q̄dā vo vt crudeles ⁊ bestiales potētuose carnibus hūanis viuūt ⁊ ipoꝝ sanguine bibunt vt di.Isi.li.xv.vbi subdit.yrcania est dicta a silua yrcana q̄ scithie subiacꝫ hñs ab oriēte mare caspiū.a meridie armeniā maiorē.a septētrioe albaniā. ab occasu sui yberiā.Est aūt siluis aspa copiosa immanib⁹ feris ydis tigridibus ⁊ pāthēris.gignit etiā aues q̄ dicunt hyrcane quaꝝ penne nocte plucēt.⁊ tles etiā aues in germania inueniūtur vt di.Isi do.ibidē.Isti⁹ yrcanie ꝓlos venit Johānes yrcan⁹ filius simonis summi sacerdotis tpe machabeoꝝ.a q̄b⁹ venit⁹ iohānes yrcanus nōiatus est.vt di⁹.magē in hysto.in principio hystorie euangelice.idem dicit Hiero.

Capitu.LXXV

De ydumea.

Ydumea regio est in arabia abe dom.i.ab esau filio ysaac nōiata Nam filij esau q̄ edom cognōiatus expulsis amorreis terram illam inhabitauerūt ⁊ eā terrā ydumeā.i.terraꝫ filioꝝ edom vocauerūt. Est aūt ydumea p̄ q̄dā deserta a palestina separata cui⁹ fines vsq; ad mare rubꝝ se extēdūt.Est aūt terra fortis ⁊ montuosa sub

fortí caloꝛe solis cõstituta. et ideo inco/
le terre cõtra solis ardoꝛẽ faciũt sibi ꝛo/
mos subterraneas et spẽluncas vt dicit
glo. sup abdiam.

Capitulũ. LXXVI

De iudea

Iudea ẽ regio i palestĩa ex noĩe
iude appellata. et cui tribu reges
habuit. hec pꝛi chanaã ẽ dẽa a
filio cham siue a tꝛẽ chananeoꝛ gẽtib
ꝙbus expulsis iudei illã terrã possederũt
Jmitiũ lõgitudinis ei a vico arpha et
vsq; ad vicũ iuliacẽ pꝛtingit. in quo iude
oꝛ ac tiꝛioꝛ habitatio ẽ cõis. latitudo ãt
ei a mõte libani. vsq; ad lacꝰ tyberiadis
se extẽdit. Jn medio aũt iudee ẽ ciuitas
hierosolimoꝛ ꝙsi vmblicus totiꝰ regiõis
Terra variatũ opũ diues fꝛugib; ꝛ fꝛu
ctibus valde fertilis. aq; illustris. optĩa
balsamis. abũdans in metallis. cedꝛis.
palmis. et cyp̃ssis ꝛ alijs nobilissimis ar
boꝛib; insignis. plena vineis malogra/
natis ꝛ oliuis. terra lactis ꝛ mellis. Ad
fm grãm elemẽtoꝛ iudei eã pmiꝰ repꝛo
missam terrã fluẽtẽ lacte ꝛ melle putaue
rũt. cũ hinc illis resurrectiõis gl'iam vel
pꝛogatiuã polliceꝛet. vt di. Jsi. li. xv. De
hac di. ꝑli. v. ca. viij. Judea ps est sirie
que late longeq; fundit. ꝙ egipto ꝛ ara/
bie, pꝛima. aspis dispsa mõtibus. quaꝛ
iꝛdanis amnis pfluit. ꝛ galilea a ceteris
iudeis diuidit ꝛ distinguit. Jn iudea ẽ
ciuitas hierosolima ciuitas dariissima
vbiũ oꝛictis. habet aũt iudea fontes ca/
lidos ꝛ salubꝛes. hꝫ etiã i fine mare moꝛ
tuũ ꝙ lacus asphaltes dꝛ. sic dictũ eoq;
nihil gignit viuũ nisi bitumẽ. in quo ni/
hil viuit sed si piectũ fuerit aliq̃ viuuꝫ
supnatat. Ẽt hec lacu iꝛdanis amnis i
bibit ꝛ laudatas pdit aquas pestilenti/
bus intermixtas.

Capitu. LXXVII.

De yteria

Iberia est regio in asia iuxta põ
tũ armeme iũcta. in hac nascũt
pꝛte que viules sunt tincture.
vt dicit Jsi. li. xv.

De italia Capitulum. lxxviij.

Talia regio est magna in euro/
pa a grecis pꝛis occupata oliꝫ
et iõ magna grecia appellata ẽ.
vt di. Jsi. li. xv. vnde a rege saturno sa
turnia est vocata eo ꝙ ibi saturnus a io/
ue de suis sedib; depulsus latuit. postre/
mo ab italo siculoꝛ rege ibi regnãte ita/
lia ẽ vocata. cuiꝰ situs lõgitudine ãpliuꝫ
q̃ latitudine a circio in eutũ extendit.
a meridie tirreno mari. ab aquilõe adꝛi
atico claudit. ab occasu alpiũ iugis finit
terra ẽ in oibus rebus pulchꝛrima soli
fertilitate. pabuli vbertate gratissima.
nobiles hꝫ lacus sicut vẽnacũ auernum
atq; lucernũ. multos alios fluuios nobi
les sc; eridanũ siue padũ tyberim hꝛia/
nũ ꝛ hmõi. gignit gẽmas sc; ligurĩ ga/
gatẽ margaritas et coꝛallũ. bã quoq; p̃/
pentẽ ꝛ lincẽ ferã ꝛ mlta alias auiũ spe/
cies singulares. hec regio ꝺꝛ hesperia ab
hespero stella sicut ꝛ hispania eo ꝙ grecꝰ
nauigãdo in italiã ꝛ hispamã ꝺsiderant
stellã illã. sed hispania ꝺꝛ hesperia vltra.
qꝛ in loco vltio sub occasu ẽ locata. huc/
usq; Jsi. li. xv. Jnter oẽs aũt europe re/
giones occidẽtales italia obtinet pꝛin/
cipatũ. insulas enĩ hꝫ nobiles ꝛ poꝛtꝰma
tis insignes pꝛuintias cũctis diuitijs lo
cupletes. ciuitates pꝛofusissimas muris
fossatis ꝛ alijs apparatib; bellicis nimis
fortes auri ꝛ argẽti copiose abũdantes.
xij. fm ꝑli. li. ij. famosas ꝛ potentissimas p̃
ticulares pter insulas ꝛtinet regiones
de quib; idẽ diffusius tractat. Est aũt ꝺ
oriẽtẽ septẽtriõez ꝛ occidentẽ altissimis
alpibus ꝛ montũ iugis vndiq; circũcin
cta ex ꝙbus oriũtur nobilia flumia ren;
sc; ꝛ danubius. ꝙ germaniã pfluũt. et ro
danus cũ secana et multis alijs ꝙ galliã
maxime lugduneñ. ꝛ narbonensem ꝛ vel/
gicam in locis plurib; circũfundunt.

Capitu. LXXIX

De hispania.

Hispania pꝛi ab ibero amne fu
it hyteria nũcupata postea ab is
palo fluuio vt ꝺꝛ hispania ẽ vo
cata. ipa vo hesperia a stella vespꝛina oc
cidẽtali sic fuit antiquitꝰ noiata. Est aũt
sita iter affricam ꝛ europã a septẽtrione

pireneis montibus clausa a teliquis ptibus est vndiqz mari cõclusa salubritate celi equalis. oim frugũ fecũda. gẽmaz et metallor copijs ditissima. Interfluunt aũt ea m flumina nobilissima scz tetis mineus ibetus z tagus. z aurũ trahẽs epa / ctulus. sex hz puintias. s. terraconẽsem carthaginẽsem lusitaniam gallicã betica z trãsfreta in regione affrice tingitaneã. Est aũt duplex hispania. s. citeri or z vlterior. Hucusqz Jsi. li. ix. Dic aũt Oro. Hispania vniuerso terrarũ situ trigona ẽ z circũfusione occeani tirreni qz pelagi pene insula efficit. huius angulus est ptior q̃ spectat ad orientẽ. et a dextris ẽ ei aqtannia puintia. a sinistris baleatico mari coarctat z narbonẽsiũ simꝰ interserit. Scõus eius angulus circũ intẽdit vbi tergina cia citas gallie sita ẽ ad spectaculũ britãnie se erigit. Tertius eius angulus est quo gades iusule intẽte ad affricũ athlantẽ montẽ iterjecto sinu occeani pspiciũt. Hucusqz Oro. hispaniã etiã in multis cõmẽdat pli. et maxie de metallis. dicit enim q̃ fere tota abũdat auro z argẽto ere ferro z stãno z plũbo tam albo q̃z nigro. regiões hz plures gẽtes mlitas bellicosas z fortes q̃rũ q̃dã grecor dicunt fuisse soboles alii z visigoto z successores. idẽ etiã di. Jsi. Nam multas habet ptias ptiales nobis notas vt gallicia q̃ grecã sibi vendicat originẽ vt dic Jsi. li. ix. asturiã sic dictã eo q̃ mõtibus cõtra asturiũ flumẽ sit vbiqz circũsepta. habet etiã celtiberiã a gallis celticis sup flumen iberũ residẽtibus sic vocatam

Capitulũ. LXXX

De hibernia.

Hibernia occeani ẽ insula i europa britãnice insule vicina spacio terraz angustior. sed situ est fecũdior. Hec ab affrico in boreã porrigitur vt di. Jsido. li. xv. cuius ptes priores in hiberã catabricũ occeanũ tendũt. Vñ etiã ab hibero occeano hibernia nosta / ta. Est aũt insula frumẽtarijs cãpis vbertima. fontibus z fluuijs irrigua. pratis et siluis amena. in metallis fecũda z gẽmifera. nã ibi gignit lapis sexagonꝰ. s. iris qui soli oppositus format in aere celestẽ arcũ. Jbi etiã inuenit lapis q̃ gagates dicit. ibi margarita candida inuenitur. Quãtũ ad salubritatẽ celi ẽ hibernia regio valde tẽpata. modicus eni ibi excessus vel nullus in frigore vel calore. lacus hz mirabiles z fõtes. naz ibi ẽ lacus i quo si p aliqd spaciũ longũ palus ligneus infigatur ps que ẽ terre infixa puertit i ferrũ. ps vo que ẽ in aq̃ in lapidẽ. sed q̃ supra aq̃m ẽ manet lignũ. Est z alius lacus in quẽ si pijcias vgas coruli cõuertũtur in vgas fratrini z ecõuerso si vgas fratrineas immiseris in coruleas mutabunt. Sunt ibi loca in q̃bus cadauera mortuor nũq̃z putrescũt. sed ibi sp pmanent incorrupta. Est etiã in hibernia quedã insula pua in q̃ bies nõ moriunt. hz q̃n nimio senio afficiũtur vt moriant extra insula referũtur. Jn hibernia nullus est serpens. nulla rana. nulla aranea venẽosa. imo tota terra adeo ẽ otraria veneno sis vt terra inde velata z sparsa serpẽtes primit z bufones. lana etiã hibernica et alia corria fugant venenosa. et si serpentes vel bufones nauigio in hiberniã deferant statim moriunt. mlta alia sũt mirabilia in terra illa. De hibernia di. Soli. Hibernia inqt ẽ insula q̃ primat britannie in magnitudine. inhũana. incolarũ ritu aspa. ibi ãguis nullus ibi auis rara. gens inhospita z bellicosa. sanguine interemptor hausto prius victores vultus suos oblinũt. phas atq̃ nephas eodẽ loco ducũt. ibi nulla apis z si quis inde pulueres seu lapillos siqs sparserit inter aluearia examina fauos deserunt. Jare aũt hibernicũ hsus britãniã vndosum z inquietũ z toto anno vie nauigabile nisi paucis diebꝰ. diffundit autez p. cxx. milia passuũ p latũ ẽ. Hucusqz Solinus de mira. mun. gens hibernica habitu singularis z inculta victa parca. aio seua. vultu feror z torua. affatu aspera. erga suos tñ liberalis z affabilis ac benigna. z maxime illa gens q̃ nemorosa z paludes inhabitãt ac montana. hec carnibus pomis z fructibus p esu et lacte p potu est cõtenta. gens vedita ludis et venationi potius q̃z labori.

Capitū.LXXXI

De ycaria.

YCaria ē insula vna de cicladib⁹ ab occidēte q̄ ycario mari nomē dedit. et iacz inter samū ⁊ citho/ nū ꝑ saris pminētib⁹ in hospitalis est et nullis finib⁹ portuosa. Dicit aūt ycaria ab ycaro cretēsi qui ibi submersus ē. vt dicit Jsi. li. xv.

Capitu.LXXXII

De insula in salo sita

INsula aūt est terra mari vel flu/ mine vndiqz circūdata q̄si in sa lo sita. vt di. Jsi. li. xv. vndiqz a quatū fluctib⁹ insula ꝓdit. atq̄ illisa sic nō frangit nec dissoluit quin pti⁹ p ap/ plicatiōem fluctuū ad insulaz tripaz per cōpactiōem ptiū terrestriū insula ap̄li⁹ solidat. In extremis siquidē tripaz pti/ bus aq̄rū alluuione aliq̄tulū subcozro/ dit ⁊ cōsumit. sed circa eius interioza et eius cōsumptiōe extriseca forti⁹ adunat Jnsule etiā q̄nqz fluctib⁹ ⁊ aq̄rū inūda/ tionib⁹ coopiūtur. ⁊ p terre ⁊ limi cōpoz tatōz augmētant et aq̄vicine circūdati one et humoris p poros attractione isu/ le virescunt ⁊ fecundantur.

Capi.LXXXIII

De Cartagine

CArthago nomē est ciuitatis ⁊ p uincie affrice in hispania. et est duplex maioz ⁊ minoz. ⁊ vtrāqz cōdidit nardido pficiscēs de fenice in li toze affrico duplicē vrbē ꝓdidit ⁊ eā pri mo carcadā lingua fenicea nosauit q̄ ser mone vso Cartago vocata est. ⁊ ab hac ciuitate tota puincia Cartago in poster est vocata. ciuitatē aūt hāc cū fuera tno minatissima ⁊ nō inferioz roma. scipio cū romanoz exercitu destruxit penitus ⁊ deleuit vt di. Jsi. li. xvi. que aūt nūc est a romanis postea cōdita ēt di. idē. Est āt alia Cartago in vera affrica inter bizātū et numidiā sita a septēntrione mari sicu/ lo iuncta ⁊ a meridie vsqz ad getulos re gionē porrecta. c⁹ ps prima ē valde fru/ gifera oleis ⁊ fructib⁹ valde fecūda. m⁹ tallis plena. pars vero vlterioz circa nu midiā bestijs ⁊ serpētib⁹ ē plena atqz ona gris magnis in deserto vagantib⁹. vt di. Jsi. li. xv. Jbi etiam est elephantoz atqz aliaz bestiarū multitudo. vt dicit plini. libzo. v. ca. v.

Capi.LXXXIIII.

De Carinthia

CArinthia puincia ē modica ger manie in europa hūs pannoni/ am ab oriēte. ab occidēte italiā danubiū a septēntrione. dalmaciā ⁊ schla uoniā a meridie. mōtibus in vna parte cingit et in alia mari adriatico termiat et est terra fertilis in multis locis. abun dans feris pecudib⁹ ⁊ iumētis. gens bel/ licosa ⁊ fortis munita opidis et castris. Est aūt terra, ꝓter alpiū vicinitatē frigi da nimbus ⁊ pluuijs frequēs vbi, ꝓter frigiditatē aq̄rū nimb⁹ solutaz circamō tana plurimū vt oz sunt strumosi. ibi ursi multi bisontes ⁊ alie bestie mirabiles et siluestres. ibi etiā sunt glires comestibi les qui q̄uis videātur eē de genere mu/ riū comedūt tamq̄ carnes habent sapi/ das atqz pingues.

Capitu.LXXXV

De Corsica

COrsica est insula a quodā du/ ce sic nosata. distans a sardinia xxx. miliū freto cōtracta vel an/ cta ytra aspectū italie. Et ē insula pasci uis fertilissima. cui⁹ fertilitatē ꝓdidit q̄/ dā thaurus qui pabuli grāde ptiō ligu rie ad illā insulā sepi⁹ transnatauit. naz cū q̄dā mlr Corsa noie illū thaurū cū aliis iuxta litus maris regeret in armēto vi dēs illū thaurū mare intrare ⁊ quotidie melī⁹ refectū redire ad armentū cupiēs scire incognita sibi pascua thauri a ceteris egrediētem ē vsqz ad insulam naui/ gio ꝓsecuta. c⁹ regressu fertilitatē insule cognoscētes ligures nauib⁹ vel ratib⁹ il/ luc ꝓfecti sunt eāqz noie mlieris autoris et ducis insulā Corsicā dēnceps vocaue tūt. Est aūt multis pmūctoziis angulo/ sa gignens letissima pabula ⁊ lapidē no bilē quē greci baccē vocāt vt di. isi. li. xv

Capitu.LXXXVI

De lacedemonia.

Lacedemonia q̄ alio noīe dicit̄ spartania in finib⁹ grecie iuxta traciam est, uintia i europa. c⁹ habitatores dicūt lacedemones a quodam lacedemone semele filio. Hi lacedemones in bello cōtra messenas timētes diurnitate plij spēplis amittēt pcepēt. vt eoz vgines cū iuuenibus tomi relicē cōcūberent. sic ex promiscuo vginū ꝯcubitu iuuenes nati ex nota materni pudoris spani vocati sunt. vt di. Jsi. li. ix.

Capi.LXXXVII

De lectonia

Lectonia scithie est puintia. cuius popli lectuni sunt vocati ꝙses robusti et fortes bellicosi feroces. Est aūt lectonia regio cui⁹ glieba ēfructifera. palustris in multis locis et valde nēorosa flumib⁹ i aqs irrigua. feris i pcudibus valde plena. nemorib⁹ et paludibus est munita. paucas habens alias munitiōes p̄ter flumina nemora et paludes. i ō in estate vix pōt illa regio expugnari sed solum in hieme quādo aque et flumina ꝯgelantur.

Capi.LXXXVIII

De liuonia

Liuonia est eiusdem regionis i idiomatis puintia spēcial' q̄ lōgo matis occeani interiectu a finibus germanie est diuisa cui⁹ incole liuones antiquit⁹ vocabant. quoz rit⁹ fuit mirabilis anteq̄ a cultura demonum ad vnius dei fidē i cultū p germanicos cogerent. nam deos plēs adorabāt profanis et sacrilegis sacrificijs rūsa a demonib⁹ exquirebāt. augurijs i diuinationib⁹ seruiebāt. mortuoz cadauera tumulo nō tradebant. Sed plus facto rogo maximo vsq̄ ad cineres cōburebat. post mortē aūt suos amicos nouis vestibus vestiebāt et eis p viatico eoz oues et bues i alia alantia exhibebāt. seruos etiā et ancillas cū rebus alijs ipis assignātes vna cū mortuo et rebus alijs incendebant. credentes sic incēsos ad quādam viuoz regionē feliciter ptingere. et ibidem cū pecoz i seruoz fic ob grāz dñi cōbustoz multitudine felicitatis et vite tempalis p̄riam inuenire. Hec p̄ria tali errore demonū antiquissimo tpe fascinata modo in pte magna cū mltis regionibus subditis vel annexis diuina pcedente gra i coopante germanoz potētia iaz credit̄ a p̄dictis esse errorib⁹ liberata.

Capi.LXXXIX

De licia

Licia sinus est maris et portus eius ciuitas maior listra ōza q̄ de siria iuxta pāphiliam in italiam nauigat̄ vtz Ālex. xxviij. Hec aūt regio vo noīe dicit̄ licaonia. cuius ciuitates dicūt fuisse listra i derben ad q̄s paulus et barnabas ab iconio fugierūt. vbi sanato viro in listris licaonice barnabā iouē. et paulū mercuriū vocauerūt. i eos adorare voluerūt. vt di. Act. xiij.

Capitu.XC.

De liddia

Liddia sedes est antiqua regnorum quam fluuius pactolus extulit diuitijs torrētib⁹ aureis. Hec aurea moenea dicebat̄. que dū prebreuitate duos reges frēs scz liddum et cirrenū ferre nō posset. hinc p sortē cirrenus cū ingenti mltitudine pfectus loca gallie occupauit et cirreneam noīauit. Liddia aūt a liddo fratre rege scz q̄ remāserat in puintia ꝯgnosata est. coniungit̄ ab occidēte minori frigie. hīs smirnam vrbē ab oriēte quā telles fluuius cingit. cui⁹ cāpos pactolus i tmolus circūfluunt. harenis aureis locupletes vt dicit Jsido. li. xv.

Capitulū.XCI.

De libia

Libia regio est maxima in affrica sic dicta eo q̄ libs. i. vent⁹ affricus inde flat. vt di. Jsi. li. xv Alij dicūt epafū filiū iouis qui etiā mephi, in egipto condidit ex casona vxore sua filiā noīe libiam. pcreasse. q̄ postea i

rem salubrem quo ad siluas ⁊ paludes. I eius extremitatibus habet aditum valde fortem. ⁊ ideo ꝓpter populi mlti tudinem castrorū ⁊ opidorū fortitudinē camera vocatur hibernie vulgariē ꝓpter pacē.

Capitulū. CII

De missena

In Missena germanie est puincia ab vrbe que misse dicit sic vocata. cum bohemia cōiuncta et polōia in solis ortu cum bauaria in meridie cū saxonibus ⁊ thuringis. in occidente cū rethia ⁊ terminis theni a septentrione Et est terra ampla et spaciosa. nunc plana nūc montuosa. fertilis multum ⁊ pascuosa. aquis optimis irrigua. nā nobili fluuio albi ep maiori sui parte p eī longitudinem est pfusa. ciuitates habet fortes et opida et castra fortia et munita. cuius gens locuples est generaliter i diuitijs frugibus scz pecudibus et metallis. et cum sit populus magne fortitudinis ⁊ pulchritudinis ⁊ elegantis proceritatis. est tamen gens benigna ⁊ pacifica ex natura nimis germanicis habens in omnibus feritatis.

Capitulū. CIII

De mithilene.

In Mithilene est insula i mari adriatico per quam de siria et cypro i italiam nauigatur ad quam difficilis est accessus ꝓpter bithalassum. i. litus in mare ꝓtensum. terre enī vl arene interiecto diuiditur mare. et fit qñ duplex. vñ naues impinguentes ad arenas defacili cōfringuntur. vt̄ in Act̄. ap̄l̄or ca. xxviij. tam in tex. q̄ in glo. Et q̄uis incole illius insule sunt barbari. circa tamen piclitantes et ibidem naufragium patientes sunt humani. vt̄ ibidē. Eld hāc insulā quemt paulus qñ nauigauit contra romam vbi venenū vipere que manui eius adhesserat. in sarmēta euasit. et cussa bestia i ignē. In eadē etiā insula mlta miracula ꝓpetrauit. vt̄ ōr act̄. xxviij.

Capitu. CIIII

De nabathea.

In Abathea arabie est puincia a nabaioth filio ysmael dicta. et est inter arabiā ⁊ iudeā inter media. Surgit aūt ab eufrate ⁊ porrigit vsq̄ ad mare rubr. vt di. Isi. li. xv. Est āt terra ꝑpinguis fertilis in frugib⁹ fructibus pecudib⁹ pciosis lapidib⁹ ⁊ metallis. De hac di. Plī. li. vi. c. xxix. Nabathei i q̄t opidū incolūt petrā nose in cōualle habens fere duo mlia passuū i latitudine circūdat mōtibus inaccessis amne iterfluēte. et distat ab opido gaza sexcētos passuū. a sinu pisico. cxxij.

Capitu. CV

De norvegia

In Orvegia latissima est europe puincia. mari fere vndiq̄ circūcincta. sub aq̄lone distēta. gothor regionib⁹ ⁊ termina. nā a pte meridiana ⁊ orientali p q̄ndā fluuiū q̄ elbia dicit a gothia ē diuisa. Est aūt regio aspima ⁊ frigidissima siluestris ⁊ nemorosa. cuius incole pl⁹ de piscatura ⁊ venatione viuūt q̄z de pane. nam rara ē ibi anona ꝓpt frigoris mlitudinē. ibi fere mlte vt albi vsi. ibi etiā sunt fibri q̄ ⁊ castores dicūtur. mira sunt ibi mlta ⁊ monstruosa Fontes enī sunt ibi q̄b⁹ oē ipositū corruī siue lignū stati in lapidē ꝯmutat. In eī aq̄lonari pte nō vr̄ sol occūltare i estiuali solsticio p plures dies. nec etiam videt sol ibidē p totidē dies in solsticio hiēali vñ tūc tpis oz incolas terre opari cū cādelis. frumēti vini et olei expers ē nisi a lisde referant. Hens aūt ingētis corporis est ⁊ statute ⁊ pulcre forme et magne fortitudinis ac robuste. validi sunt pirate ⁊ aiositatis magne. ab oriente habz galaciā. a septētrione ysolandiā. vbi mare ꝑpetuo ꝯgelat. ab occidēte hibernicū occeanū ⁊ britānicū. a meridie dacie et gothie finibus terminatur.

Capitulū. CVI

De normannia

In Normānia q̄ neustria a noricis populis est dicta. qui nauigio venientes de norvegia litus occeani gallici obtinuerūt qui tandē pulsis

in circuitu inhabitantes eam normanniam vocauerunt. habet autez occeanū britannicū ad eurum sinū aquitannicū ad occidentem. galliam ad meridiem. et occeanū ad aquilonem. Est aūt gleba eius frugifera ⁊ piguis. campis nemoribus et pratis insignis. portibus maris nobilibus et pecudibus fertilis. nobilissimis ciuitatib⁹ ⁊ opidis valde fortis. cui⁹ metropolis dicit rhotomagū ciuitas nobilis sita sup fluuium qui secana ab incolis nominatur. cuius gens populosa est. fortis ⁊ bellicosa. urbana in habitu. modesta in apparatu. pia affatu. pacifica in cōuictu.

Capitulū. CVII

De numedia.

In Umedia est regio in affrica carthagini cōtigua ⁊ cōuicina. Incipit aūt a flumine armisiga alias aringa ⁊ finit in limite cogitanorū. hīs ab ortu sirtes minores. a septētrione in mare tendit in sardiniā. respicit ab occasu mauritaniā stiphēsem. a meridie ethiopū gentes. Et est regio campi pinguis in multis locis vbi aūt siluestris ē feras genera t. vbi aūt iugis ē ardua. equos ⁊ onagros p̄creat. cui⁹ vlteriora pontibus ⁊ bestijs sunt plena. Marmor generat etiamū qō numedū ōr vt dicit Isidor. li. xv.

Capitulum CVIII

De narbonensi puintia

In Arbonensis est puintia vt dicit pli. li. iij. c. v. appellat ps gallie trium. que mediterraneo mari alluitur q mō gallia brachata dīca ē. q̄ amne narbo ab italia ē discreta ⁊ alpiū iugis nulla est ei puintia⁹ p̄ferenda in cultu virorū. in dignatiōe mor⁹ in plenitudine opū breuiter italia poti⁹ q̄s puintia ē dicēda. Flumina hz nobilissima iter que rhodan⁹ galliar⁹ fluuius fertilissimus ⁊ alpibus se rapiēs p̄terfluit puintiā narbonēsem. stagna hz multa ⁊ port⁹ plures. et p̄muncioria multa inter que marsilia obtinet principatū. Totius aūt puintie narbonensis longitudo cōtinet trecēta et septuaginta milia passuū. latitudo autem. ccc. et. lxviij. milia passuū. vt tradit agrippa. hucusq; pli.

De ophir. ca. CIX

Ophir nomen est puintie in india ab ophir viro ⁊ posteris hēr nominate que et terra aurea antiquitus appellabatur. eo q̄ montes aureas habrat. que a leonibus et seuissimis bestijs incolūtur. ad q̄s nullus aliter accedere audet nisi naui stante iuxta litus. qui cū terrā quā vngubus leonum ceterumq; bestiarū effossam inuenerint in suam nauem recipiūt. vt si bestie eos sensserint facile in mare recipiant. vt dicit Raba. sup locū illū. Cū venissent naues salomonis in ophir sumpserūt inde aurū ⁊c. iij. Reg. ix. Idē fere di. pli. mittit ab olim hec puintia aurū. lapides p̄cios os crisoprasos ⁊ adamantes. lignū thynū et ebenū ⁊ aues psitacos ⁊ pauos ventes eburneos. symias ⁊ bestias alias monstruosas. vt dicit pli. et Isi. Ad hāc autem regionem ⁊ iudea p̄ longas maris rubri circuitus puenitur et p̄ insulā asiongaber quā postea alexander magn⁹ terre adequauit in ophir p̄transiit. Inco le aūt terre ophir venētes ⁊ stirpe heber a fluuio capue vsq; ad regiones indie q̄ nūc rhetia nūcupatur habitauerūt. vt refert iosephus et ab ophir nepote heber ophir totā puintiam vocauerūt vt dicit Raba. sup. ij. li. pal. c. viij. Fuit aūt iste ophir filius ioctan filij heber vtz Bñe. ⁊ Est autez ista regio vicina terre eulath quam gyon circuit. vt ōr Beñ. ij. et ei in mōtib⁹ aureis ⁊ speciebus aromaticis ē similis ⁊ in gēmis. vt dicit plinius

Capitulū CX

De ollandia

Ollandia est quedaz puintia modica sita iuxta hostia reni vbi intrat mare brabantie contigua a meridie vicina frisie ab oriēte ab occasu insule britānice p̄iuncta. ab aq̄lōe inferiori gallie belgice ē p̄tigua atq; flādrie ab occidēte. ē aūt tra palustris ⁊ aquosa. fere ad modū insule vndiq; mar⁹ brachijs atz reni fluminis circūfusa. hūs lac⁹ et stagna

multa ꝛ pascua valde bona. ꝛ iō armēntis pecudibus ꝛ iumentis est referta. ei⁹ gleba in locis plurib⁹ valde frugifera et i plurib⁹ etiā nemorosa. plures ꝛ vtiles hīs venationes in plurib⁹ etiā ē bitu/ minosa et qua formā materia apta ad ignium nutrimenta. Et est terra diuitijs que transeūt p mare ꝛ p flumina plurimum opulenta. cuius ciuitas capitalis trajectū inferius nuncupatur in latino vtrich vo dicit in idiomate germanorū nam ad germaniam ptinet quo ad sitū quo ad mores et quo ad dñium ꝛ etiam quo ad linguam. cuius gens elegans est corpe. robusta viribus. audax aīo. venusta facie. honesta in moribꝫ. deuota deo. fida hībus ꝛ pacifica. minus pdis intē/ dens ꝛ raptibus cū alie germanice nationes.

Capitulū. CXI

De orcada

Orcada occeani est insula iuxta mare britānicū in europa. a q̄ ꝛ cetere insule multe eidem oter/ minate ꝛ vicine orcades insule noīant. et sunt in numero. xxxij. quarū. xx. deserte sunt. xij. vero incoluntur. vt dī. Isi. li. xv. de insulis.

Capitulū. CXII

De paradiso

Paradisus est locus i ptibꝫ orientis cōstitutus. cui⁹ vocabulum a greco in latinū vertitur ortus. Porro in hebraico eden dicit. qđ apud nos delitie interpretat vt dī. Isido. li. xv ca. ij. Est enī ortus delitiaꝝ vt dī. idē. qa ex omni genere ligni ꝛ pomiferaꝝ arbor est cōsitus. hīs in se lignū vite. non ibi frigus. nō ibi estus. sed ppetna aeris tēperies. ex cui⁹ medio fons prūpens totū nemus irrigat. diuidit in quatuor nascētia flumina cuius aditus post peccatum primi hois humano genere interclusus fuit. q⁹ vndiq̄ flāmea rumphea. i. muro igneo vndiq̄ circūcincta. ita vt eius pene cū celo incendiū coniūgatur. Presidiūq̄ angelor arcendis spiritibus mal⁹ sup rumphee flagrantiū est a dño ordinatū. vt hoīes flāme angelos vo malos voni angeli submoueant. ne alicui spiritui vel carni peccatrici aditus pateat pa/ disi. hucusq̄ Isi. li. xv. c. iij. vbi tractatꝰ regionibus. sm aūt magrm in histo. c. ij sup geñ. 8ꝛ sic. Plantauit inq̄t dē a principio creationis herbis ꝛ arboribus locū deliciarū aptauit ꝛ hoc in principio ipi⁹ mūdi scz in orieute. et ille locus est amenissimus longo terre et maris tractu a nostro habitabili segregatus adeo edit⁹ .i. altus vt vsq̄ ad lunarem globū attingat. vbi etiam ꝓpter situs altitudinē aq̄ diluuij non puenerūt. vt dicit idez. De paradiso aūt dī. Joh. damas. q⁹ deus ꝛ visibili ꝛ inuisibili creatura ꝓditurus erat deus hoiem sm suā ꝓpriam imaginē et similitudinē sicut quandā regē ꝛ principē omnis terre et omniū q̄ sunt in ipa constituit añ q̄si q̄ndā regionē in q̄ conuersat⁹ beatā duceret vitā. Et i te loc⁹ diuinus ē paradisus dei manib⁹ in edē. i. in delitijs ꝛ voluptate plantat⁹. in oriēte q̄dez omni terra celsior ꝑmit⁹ tpato ꝛ tenuissimo aere circūfulgēs. plātis sp floridis comat⁹ ꝛ bono odore plen⁹. lumine repletus. pulchritudinis vniuerse. gaudij et exultatōis ꝓmptuariū. creature sensibilis excedēs intelligētiā. diuina regio et digna eo q̄ sm imaginē erat in quo nil irrōnabiliū habitabat. scz solus hō diuinaꝝ manuū plasma. Jtē strab⁹ et be. dicūt q⁹ paradisus ē loc⁹ in oriēte posit⁹ interiecto occeano ꝛ mōtib⁹ oppositis. a regionib⁹ q̄s incolūt hoīes secret⁹ remotissim⁹ ē ptingēsq̄ altitudine vsq̄ ad circulū ipi⁹ lune. Fuit loc⁹ sūme quietis hoī innocēti. ppē ei⁹ sūmā tēperiem. q⁹ nō frig⁹ ibi nec est⁹ scz ppetua tēpies vt dī. Isido. Jtē ꝓpter olim bonoꝝ abūdātiā q⁹ vt dī. Aug⁹. de ciui. dei. xxij. c. x. Quid timeꝰ aut velle posset hoīes in tātoꝝ tanta affluētia bonoꝝ. vbi nō aberat q̄cq̄ quo bona voluntas afficeret. nec inerat quod carnē ꝛ aīm hois felicit viuētis offenderet vel in aliquo molestaret. Jtez ꝓpter summam amenitatem. nā vniuerse pulchritudinis erat ꝓmptuarium. vt dicit Damas. qđ attestatur taz arboꝝ q̄ frō dū ꝛ floꝝ inaccessibilis pulcritudo. nā

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

arbores comam nō pdunt flores nō marcescunt. Item ꝓpter summam iocūditatem qō attestaf fructuū dulcedo. qz ibi ē omne lignū pulcrū visu z suauissimū ad vescendū. Beñ. ij. Idem etiam attestaf lucis pulcritudo. nam puritati aeris claritas lucis ꝓportionaf. vt di. Beda. Itē ꝓpter soli fecūditatē qō attestaf fontuū irrigantiū multitudo. Dicif etiā Beñ. ij. Fons ascendebat z irrigabat paradisū qui in quattuor flumina est diuisꝰ. geñ. ij. Item ꝓpter loci securitatem qō attestatur situationis eius altitudo. nam lunarem tangit circulū. vt di. Be. et Isi. id est ptingit ad aerem quietū post istuz aerem turbulentū vbi finis ē et terminus exalationū z vaporꝫ humidorꝫ quorꝫ fluxus z pgressus lunari corpi assimilaf sicut exponit alexāder. qz nō sm veritatē attingit in altitudine orbē lune sed circulū lunarē vz attingere yperbolice. vt eꝰ maxima altitudo z incompabilis respectu terre inferioris insinuaref. Item ꝓpter eius incorruptibilitatē qō attestatur ibi exitū vite longitudo. nā ibi sūt ḥlyas et enoch viui vsqꝫ hodie z incorrupti sicut di. magr histo. Nil enī potest ibi mori qō est viuū nec hoc mirandū est de paradiso cū in hyrcania sciamus esse insulam in qua mortuorꝫ corpa non putrescunt. z alia in q̄ hoies nō mori pñt. ꝛ oz vt vltimo senio extra insulam referant quere supra de hircania in lra J. De paradiso aūt z eius situ fuit opinio apud gētiles vt di. Pli. vbi loquif de insulis fortunatis. de quibus etiā loquif Isi. li. xv. inter qs est vna que ola fere pturit bōa vbi humus sponte pcreat oēs fructꝰ vbi in ingis colliū arbores viroꝛe frondiū et dulcoꝛe fructuū semp vestiūf. vbi ad herbaꝝ vicē messis z olus crescit. vbi z gētiliū errorꝛ z secularium carmina poetarum ꝓpter soli fecūditatē eas dē insulas paradisum esse putauerūt qō q̄dē ponere est erroneū. cū pdicte insule fortunate sint in occidente cōtra leuā mauritānie in occeano collocate. vt di. Isi. li. xv. Paradisꝰ aūt in oriēte in altissimo mōte. de cuius cacumine cadētes aq̄ maximū faciūt lacū. in suo casu ac tm faciūt strepitū z fragorem q̄ omnes incole iuxta pdictū lacum nascūtur surdi ex immoderato sonitu seu fragore sensum auditus in paruulis corrūpente. vt di. Basil. in exameron. filr et Ambro. Ex illo lacu veñt ex vno fonte procedūt illa flumina quattuor. phison qui et ganges. gyon q̄ et nylus dicif. et tigris. ac eufrates. de quibus in li. geneseos fit mentio specialf. quere supra in tractatu de fluminibus.

Capitulum. CXIII

De parthia

Parthia regio maxima est i asia que ab indie finibus vsqꝫ ad mesopotamie fines est porrecta propter inuictam eōꝝ partho̊ vtutē affiria et cetere regiones nomē eius traxerunt Sunt aūt in ea. puīie priculares .s. aracusia parthia affiria media z psia q̄ regiones sibi inuicē cōiuncte initiū ab indo flumine sumūt z tigri fluuio claudūtur. loca aūt nēoꝛosa mōtuosa z aspera et flumina multa. Sunt aūt. puincie finibus suis discrete. noia a ꝓpijs autoꝛib' trahentes ita naz a racusia ab opido suo nūcupata est. parthia aūt a sithia veñtes occupauerūt. eāꝫ ex suo nole vocauerūt huic a meridie est rubꝝ mare. a septentrione hyrtānicū solū aboccidēte media regna in ea. xvij. porrecta a caspio mari vsqꝫ ad gentē scithaꝝ est parthia multis rebus p digiosis et mōstruosis mirāda. vt di. Pli. li. v. Nam bestie sunt feroces pardi tigrides arctꝫ linces z aspides ibi et serpentes natura sceuissimi z feroces. gens etiā dura z crudelis victu parca ꝓ omni pulmēto z cōdimento contēta sale z cardamomo. vt di. idem. et dicif idem in glo. sup Dañ. de psarū regione et partho̊ ca. vij. de bestia que similis vrso erat

Capitulū. CXIIII

De palestina

Palestina sirie est puincia dicta quōdā philistea cuius metropolis q̄ nūc ascalona vz antiqꝰ philistiim vocabaf ex q̄ ciuitate tota regio palestina vel philistea priscis tpib

vocabatur.vt dī. Ysi.li.xv. Idē etiā dicit li.ix.ca.de vocabulis gentiū. Philistei iḡt ipsi sunt q̄ z palestini dicūtur. ꝑ litera sermo hebraeꝰ nō habet.sed ꝓ eo greco vtitur.scz F.inde philistei ꝓ palestinis.dicūtur itaq̄ philistei a sua ciuitate.primo aūt dicebant alophili.i.alienigene.eo q̄ semp fuerunt filijs israhel alieni z longe ab eoꝝ societate et genere sepati.vt dicit idē ibidem. Dec regio vt dicit Ysi.li.xv.ab oriente habet mare rubrū.a meridiano latere iudea excipitur a septēntrionali plaga tyrioꝝ finib⁹ claditur.ab occasu vo egiptio limite terminatur vt dicitur ibidē.originem aūt primaz ꝓtraxerūt philistei a filio chanaan nomine celluiz als phetrusim a quo primitus sunt egressi philistei z capturim. vt dicitur Gen.x. Hens vt narrat hero/dotus astuta z callida. molesta sp regno israhelitico z infesta.tum q̄ prosperitati iudeoꝝ inuidebat.tum etiā q̄ de soli sui felicitate z de marinarū insularū suo dominio subditarū fortitudine z potestate nimiū ꝑsumebat.vt dicit idem.

Capitulum. CXV.

De panphilia

Panphilia que z usauria dicit eo q̄ omni flatui aure est exposita. vt dicit Ysi.li.xv. puincia est in minori asia habet metropolim vrbē que seleucia nūcupat.vt dicit idem quā seleuchus antiochus qui antiochiā condidit fundauit.vt dicit Ysi.li.xv. Est autē regio maritima inter ciliciā z bitiniam a qua nauigatur in ytaliam ꝓ cyprum insulam.vt patet Actē.xvij.

Capitulum CXVI.

De pānonia que etiā vngaria appellat.

Pannonia europe est prouincia q̄ ab hunis quondam occupata ab eodem populo vngaria vulgariter est vocata. que duplex est ꝑm Orosium maiorē.s.et minorē.maior quidem est in vlteriori sytia vltra meotides paludes constituta a qua huni venatōnis gratia primitꝰ exeūtes z per longissima paludū z terraꝝ spacia z ceruoꝝ z bestiarū vestigia insequētes. tandē solū pānonie inuenerunt.qui reuersi ad ꝓpria collecto agmine in pannoniā redierunt.z expulsis incolis a primeua sua origine nomē genti z patrie indiderūt.vt narrat hero/dotus. Est aūt hec prouincia pars mesie quā danubiꝰ ꝑtransfluit z ꝑfundit vt dicit Ysi.li.xv.et.xvi. Habet aūt gallaciā ab oriente.greciā a meridie. dalmaciam et ytaliā ab occidente. z germaniā a septēntrionē.vt dī.idem. Est aūt terra spacio/sissima z fertilissima. montibus z siluis munitissima. multis fluminib⁹ z aq̄s irriguа.venis aureis z alijs metallis ditissima.habens mōtes maximos in quibus diuersa marmoꝝ genera inueniuntur sal etiā optimū in quibusdā mōtib⁹ effoditur.feris et pecudib⁹ ꝓpter pascua vberrima adimplet.frugifera etiā ē gleba eius valde z vinifera in multis locis z intra se plures ꝓtinet gētes.nō solū lingua.verū etiā moribus z vita in pluribus differētes sicut idē dicit herodotꝰ. dicit autē Ysi.li.xv.pānonia a pēninis alpibus est vocata quib⁹ ab italia secernitur regio fortis est z solo leta a trib⁹ fluuijs danubio.s.z sana ac tycia est vallata.habet aūt ab oriente mesiā.ab euro hystriā ab affrico autē pēninos habet alpes.ab occasu galliā belgicā.a septēntrione danubium limitē qui germaniā ꝑtransfluit.hic hyster dicitur z hystriaz vocant terram quā iuxta pannoniā circūfundit.

Capitulū. CXVII.

De paron

Paron insula est a paranto planti filio nominata qui de nomine suo paron opidum z insulam nominauit.vt dicit Ysi.li.xv.gignit autez marmoz candidissimū quod pariū dicūt nutrit etiam z sardiū lapidē marmoribus quidem ꝑstantiorē z inter gemmas vtilissimum.vt dicit Ysido.

Capitulū CXVIII

De pentapoli

Pentapolis regio est in confinio arabie z palestine dicta a quinq̄ ciuitatib⁹ hūm impioꝝ q̄ celesti

ignes sunt ꝓsumpte. terra eiꝰ vertima magis ꝯ nūc hierosolima nūc ꝛserta est et exusta. nā ꝑ scelere incolaꝝ ꝛ celo ꝛsecē/ dit ignis q̄ regionē i cineres ethnos dis/ soluit. cuiꝰ vmbra ꝛ spēs q̄dā i fauillis et arboꝝ adhuc videf. Hasdrūbal aūt ibi pō ma virētia sub tanta spē maturitatis vt edēdi ꝛsideriū gignāt. q̄ si carpas fati/ scāt ac resoluūt in cinerē fumūcq; exalāt q̄si adhuc ardeāt. hucusq; Jsi. li. xv. Hec prouincia ab eiꝰ ꝓsumptionē ita fuit locu/ ples q̄ inter eiꝰ lapides saphiri ꝛ alie gē me ꝑciose inueniebāt ꝛ inter eiꝰ glebas aurꝫ sic Job tāgit dicēs locꝰ saphiri lapi des eiꝰ ꝛ glebe eiꝰ aurꝫ Job. xxviij. Sed ꝑ stea tota illa regio i mare mortuū est cō uersa. sic vocatū ē q̄ nec gignit viuū nec in se accipit ex genere viuētiū. nam neq; pisces habet neq; aues neq; nauigia pa/ titur. q̄ oīa vita carētia in eo ad fundū mergūt. lucerna si fuerit accēsa supena/ tat. extincto ꝛo lumie ꝛmergit. vt dicit Jsi. li. xuij. q̄re supra ꝛ mari mortuo in tractatu mariū ꝛ aq̄rū. Jn isto maris ri/ pa circa vicinia sodome crescunt poma supra dicta. aspectu q̄dē pulcra sed gustu ferida ꝛ amara. vt di. glo. sup̄ scōam epi stolā ꝑ. ca. ij. Est aūt alia ꝑ tapolis assti cein ꝑuicia libie a q̄nq; ciuitat. ꝫ sic no minata. i. ꝛonice cētria apolonia prozt ptolomais ex q̄ ꝫ ptolomais ꝛ ꝛnices a regib sunt vocate. Est aūt hec ꝑnta/ polis libie cirenēsis adiūcta ꝛ eius fini/ bus ꝛputata. vt dicit Jsi. li. xv.

Capitulum CXIX

De ꝑsida

Persida siue ꝑsia est regio i asia inter parthoꝝ regna ꝛputata ꝛ scendens a ortu ad indos. ab oc casu rubrū mare habet. ab aquilone ꝛro mediam tangit ab austro gennaniā als germaniā que ꝑside annectitur. quib est incussa opidum nobilissimū. Jn per/ side autez primo orta est ars magica ad quā nemroth gigas post cōfusionem lin guarum abiit. ibiq; ꝑsas ignem colere docuit. nam homines in partib illis so/ lem colunt qui ipsoꝝ lingua ḧl oz vt dr Jsi. li. xv. Est dicta psia a ꝑseo rege qui ꝛ grecia in asiam trāsiens ibi barbaras gentes grauī ac diuturno ꝛlio edomuit. Nouissime autē victoꝛ existens nomen genti subiecte dedit. vt di. Jsi. li. ix. i ca. ꝛ vocabulis gentiū. nā ꝑse ꝑ multa tpa ignobiles reputabant ꝛ quasi nulliꝰ mo/ menti in gentib habebant. medi sp potē tissimi fuerūt. vt di. idem. Est aūt psida latissima et valde populosa. in qua ciui/ tas nobilis nole elam sic dicta ab elam filio sem a quo primo ꝓcessit gens psaꝝ vt di. Jsi. Et ab elam ꝑse primit elami te sunt vocati. Est autē in psida ciuitas nobilissima elimaida nole que nūc psipo lis nūcupat. ꝛ qua oz. i. Jacb. vi. ꝛ. ij: macb. ix. Erat aūt in psida ciuitas nobi lissima ꝛ copiosissima in auro ꝛ argento. templū in ea locuples valde. ꝛ ullic ꝛla/ mina aurea ꝛ lozice ac scuta. que reliq̄t alexander rex Jacedo ꝛc.

Capitulum. CXX.

De pyrenea

Pirenea est prouincia in europa terra alta ꝛ montuosa cuiꝰ mon/ tes pyrenei dicūtur. ꝛ protēdun tur a meridie versus occidentē diuiden tes ab inuicē maximas regiones. nā al/ pes pyrenei diuidūt inter hyspaniam et galliā tam narbonēsem ꝯ eā ā lugdunē sem. habent autē ab oriente germaniā. a meridie ytaliā. ab occidente hyspaniam ab aquilone galliā Dicatur aūt pyrenea a crebris fulminū ictibus. pyr enī grece ignis est latine. Et crebris enim fulmini/ bus montes pyrenei quatiūtur. vt dicit Jsido. li. xv. ca. ꝛ montib. Est pyrenea multoꝝ ꝛ magnoꝝ fluuioꝝ origo ꝛ princi pium mater nemoꝝ maximoꝝ. nutrix fe rarū ꝛ iumētoꝝ multoꝝ ꝛnas ꝓtinēs me talloꝝ. fortes habens munitōes ciuita/ tuꝫ ꝛ castroꝝ. multas ꝛ diuersas nutriēs tam in lingua ꝯ in moꝛib natōes popu lozum. vt narrat herodotus.

Capitulum CXXI

De pigmea

Pigmea est regio in india versus oriente in mōtanis cōtra occea nū sita. in q̄ habitant pigmei hoies

patui corpore vix bicubitales vt d. Pli. et Ysid. qui in quarto anno generant & in septimo senescũt hi collecto exercitu equitant sup arietes et pugnant contra grues nidos eorũ & ova frangentes. ne contra eos hostes multiplicẽtur. vt dicit idem Pli. li. v. ca. de hominib indie mõstruosis. quere supra.

Capitulũ. CXXII

De pictauia

Pictauia gallie narbonẽsis est pouincia. quã picti angli & scoti nauigio impetẽtes antiq̃tus inhabitauerũt & tandẽ regioni & genti ex sua antiqua psapia nomẽ imposuer reliquerũt. vt narrat herodot' que de britãnicis finib classem facientes ora occeani sinus aquitãnici inuaserunt & tandẽ finicolas nõ sine bello' discrimine locum in patria obtinẽtes. Pictauũ opidũ a pictis nominatũ vt ab eodẽ herodoto dr. postruerũt & longa patrie cõfinia pictauiã vocauerũt. Dec pouincia p longum maris occeani porrecta turoniã quã pterfluit ligeris habet ab oriente hyspanos a meridie. occeanũ britãnicũ ab aq̃lone. & minorem britãniã in sinu aq̃tãnico ab occidente. hec patrie pouinciola est pclara in multis. vt narrat idẽ. nã glebã dr habere multũ fertilẽ. olim fere frugũ feracẽ & fructuũ multipliciũ alitricẽ vinifera est & frugifera & in bonis q̃ gignit hum' multũ opulẽta. maris portib insignis ẽ. ciuitatib & opidis inclita amnib & fontib irrigua. cãpis pratis & nemorib est amenissima. & circa ptes maritimas saltib et rupib est munita. vt patet in opido rupellensi siue castro ad qd accessus ppe fitũ loci & freti angustias vix habet. vt dicit idẽ. cui' gens ligua & moribz galliar' puis eis ẽ pmixta. & iõ eius a primis pictis habeãt illi' gẽtis natões vt sint natura fortes. corpe elegãtes. & a gallicis tñ q̃b' mixti sũt ptraxerũt vt alio sint ferociores & ingenio p alijs vicinis gẽtib' acriores. nec mir. nã vt dicit Ysi. li. xiv. pm diuersita tẽ celi facies hoim & colores. corpor quãtates. & alior diuersitates existũt. Inde romanos graues. grecos leues. afros v sipelles. gallos natura feroces. & ingenio acriores puidem' qd vtiq̃ natura climatũ facit. vt dicit ibidẽ. Et ideo gens pictauica robusta corpore. facie venusta. audax alio est. vt dicit callida ingenio & astuta vt recitat herodotus.

Capitulũ CXXIII

De picardia

Picardia gallie belgice est pouincia a quodã opido siue castro põticon sic vocata. vt dicit idem de regionũ descriptione videlicet herodotus nam opidum qd nũc pycken dicit in illo terre cõfinio vsq̃ ad occeanũ britãnicũ antiq̃tus obtinuisse dicitur phileur. a quo totus popul' illius patrie fuisse creditur impost' nolatus. Est aũt eor terra frugũ & fructuũ valde ferax. irrigua fontib & flumib abũdans popul's. munita nobilib ciuitatib & castris. opidis fortissimis & famosis. vt belgis ẽ seu belnacũ & ambianis attrabatũ morinũ & tornacũ. vt dicit idem. Habet aũt pouincia iam dicta renũ fluuiũ germanicũ ab oriente. galliam superiorem a meridie. occeanum gallicũ ab occidente britãniã maiorem siue angliã ab aq̃lone. Est aũt duplex picardia. s. superior que gallie vtiq̃ magis est ppinqua. alia inferior que flandrie & brabãcie propinquus est cõiuncta. & est hãnonia nũcupata. vtriusq̃ patrie gens est elegantis stature. faciei decentis ac venuste. audacis animi. leuis & mobilis ingenij. intellectus clari affectus pij. ydiomatis grossi magis aliarũ gallie nationũ.

Capitu. CXXIIII

De ramathea

Ramathea que et ramasora regio iuxta decapolim sita a rama. tha ciuitate est appellata in qua natus est samuel. ppheta. & alio nomie arimathia ẽ vocata de qua fuit Joseph vir iustus. qui cum nicodemo corpus domini inuenit ac honorifice sepeliuit. vt dicit glo. sup Luc. c. xxiij. Est aũt in tribu effraim i iudea sita & altissimis mõtib' collocata. ppe qd & ramathea. i. excel/

sa est vocata. nam rama excelsum sonat vt dicit hiero. est aũt terra cuius mõtuosa fertilis in fructib⁹ z in frugib⁹ z vineis z oliuis. fõtib⁹ z rrigua. puritate aeris salubrrima sit⁹ altitudie valõ firma vt di. hiero. z ad remotissime speculãdũ valde apta.

Capitulũ. CXXV.

De reucia

Reucia renensis est prouincia regio. s. quã ren⁹ circũfluit ac pfundit sic dicta. eo q̃ sit iuxta renũ. vt dicit Jsi. li. xv. Et est terra habẽs mlt⁹ tas ciuitates z opida valde firma. cuius gleba est frugifera z vinifera in multis locis. gens fortis z aiosa in vita z in moribus ꝓuentiã habens cũ germanis.

Capitulũ CXXVI

De riualia

Riualia est ꝓuinciola quondam barbara distãs multũ a dacia c⁹ pars vironia ẽ vocata multã habens audaciã. nũc aũt sub fide xpi regno dacie est subiecta a viroze sic dicta. eo q̃ sit gramiosa z pascuosa. i locis plurib⁹ nemorosa. cui⁹ gleba ẽ mediocrit frugifera aq̃s z stagnis irrigua. piscib⁹ marinis et lacualib⁹ est fecũda. plures hñs greges pecudũ z armẽta sithiexo ptib⁹ ꝓiũcta solo fluuio q̃ natua dr a nozicoz z megarwz regionib⁹ ẽ discreta. vt di. hiero.

Capitu. CXXVII.

De rinchuia

Jnchuia quedam est terra modica a ciuitate mogũtina sita sup̃ ripam reni inter montes ptensa vsq̃ ad opidũ qđ pinguia dicatur. vnde et a reno qui p eius mediũ refluit rinchuia est vocata. Et est terra cuius modica in vtroq̃ reni litoze vsq̃ ad mõtiũ cacumina amena mirabiliter z fecũda. tãta ei pulcritudinis est z tã incredibilis fertilitatis q̃ tã ihabitãtes q̃ etiã per ripã trãsitũ facientes delectat z reficit quasi ozt⁹ inestimabilis voluptatis tam dulcẽ eni habet glebã z tã pinguẽ q̃ fructus z fruges mira fecũditate pit⁹ z celeritate pcreat ac ꝓducit. Jn eodẽ agro arbozes pomiferas diuersi generis ptuzit z nuces gignit. z tñ ꝓpter tãtã fructuũ multiformitatẽ fruges parere nõ omittit. Arbor etiã diuersitas vineta nõ impedit. imo vn⁹ z idẽ agell⁹ piter fruges et vina nuces z poma corbas z pira z multa alia fructuũ genera ꝓducere ꝓsueuit Fõtes calidi z medicine corpoꝝ necessarij ibi de terre visceribus oriũt. multa alia habet cõmoda vite mortaliuz necessaria q̃ recitare p singula esset longum.

Capitu. CXXVIII

De prouincia romana

Romanoꝝ ꝓuincia. vt ait varro est fere totius orbis cõtinencia vbicũq̃ habitabiles possidet regiones. nã singulas ptes orbis romanozum potentia edomuit nec fuit alięs orbis angulus q̃ romani exercit⁹ nõ pertenserit gladiũ vt di. idem. Fuit tñ quondam pars ytalie romulea antiquit⁹ nominata. a nole romuli sic dicta q̃ vrbem romã ꝓdidit. ciuitatiq̃ z populo nomen dedit. vt di. Jsi. li. ix. vbi subdit. hec primo saturnia a saturno rege fuit dicta. q̃ incolas terrã colere primit⁹ informauit z ipm ꝓpt saturitatẽ iopinatã saturnũ vocauerũt. z tãdẽ ipm tãq̃ deũ in stellaruz numero coluerũt. Al latino aũt rege postea latini sunt vocati. q̃ p⁹ hec romani a romulo vrbẽ ampliãte z muniẽte romani dicti sunt. z q̃rites postea sũt dicti eo q̃ q̃rit⁹ romul⁹ ẽ vocat⁹. q̃ sp hasta vtebatur q̃ sabinoꝝ lingua q̃ris dr. vt di. Jsi. li. ix. in ca. de gẽtiũ notatione. Jsti⁹ aũt regni z regũ laudes ad plenũ calam⁹ describere nõ sufficit nec coderaliquis magnifica eoꝝ romanoꝝ opa plenarie comprehendit. Romanoꝝ actuũ probitates siquem imitationis gratia legere delectat legat in. i. Jacb. viij. ca. vbi mira de eo cum virtutib⁹ breuiter recitantur.

Capitulũ. CXXIX

De romania

Romania dicitur romanoꝝ gens noua. Hec ei grece noua vl nouũ dr latine. Ab eo ei tpe quo pstã

tinus romani imperij in constantinopolim tracie vrbem de roma transtulit ois grecoꝝ regia romania. i. noua roma vocata fuit. vt dicit raban⁹. Jdeo vsq; hodie greci nō se vocant vulgariter grecos sed pocius romanos. quere supra de grecia in lra. g. vbi de grecis mlta repies.

Capitulū. cxxx.

De rhodo.

Rhodus insula ē ciuitatū insulaꝝ roma ab oriēte vbi rhodose capitoliū dr esse inuentū dū ibi ciuitas pmitus ꝓderet. Jn hac vrbe solus fuit colossus ereus. lxx. cubitoꝝ altitudinis. Alij fuerūt .s. minores colossi in insula eaꝫ. vt di. Jsi⁹. li. xv. Est aūt rhodus insula eadē que cyprus vt di. Jsi. li. xv. c. de nominibus ciuitatum.

Capitu. cxxxi.

De ruthia

Ruthia siue ruthena que mesie est prouncia in mioris asie cōfinio cōstituta. romanoꝝ termios est hīs ab oriēte. gothiam a septētrione pānoniā ab occidēte. greciā vero a meridie. terra quidē est maxime cōcordās cū bohemis sclauis in ydiomate lingua. hec aūt quadā pte sui galacia est vocata eius incole quondā galate vocabātur quib⁹ dicit paul⁹ apl̄s direxisse epistolā quere supra de galacia.

Capitu. cxxxii

De salua

Salua regio est in arabia a filio dhus qui saba dictus est ꝓgnominata. Hec angusto terre tractu ad orientē versus pticum finum extenditur. a septētrione caldee appropinquat. ab occasu sinu arabico terminat⁹. a meridie vero ethiopie est vicina. est autem regio thurifera odores dans. nam in eius saltibus murra cinamomū thus cetera aromatica generātur. vt di. Jsi. li. xv. regio siquidē locuples est in speciebꝫ aromaticis. in pciosis lapidibꝫ et metallis. Jbi fenix auis alia mirabilia que in regione arabie ab autoribꝫ referūtur. de q̄ bus supra de arabia Jstius puincie dña regina fuit specialiter regina saba. que totius tñ affrice suis tpibꝫ obtinuit pricipatū. vt di. hero. nam regina ethiopie ac egipti. vt dicit glo. sup li. iij. Reg. x. per cōsequēs creditur q̄ ipa alia regna tunc tpis obtinuerit occidentis.

Capitu cxxxiii

De samaria

Samaria vt di. Jsi. li. xv. regio ē palestine a metropoli ciuitate vt opido sic antiquit⁹ vocata. nā samaria quondā fuit regalis ciuitas i ista que nūc ab augusto sebastia nōat⁹. hec regio media inter iudeā galileā iacet. incipiens a vico cui nomē est eleis cui⁹ sit⁹ natura ꝓsimilis ē iudee ab ea ñ differēs in vtute. vt di. Jsi. a quodā monte nōie somer primit⁹ nomē sumpsit. vtz in. iij. Reg. ab ista tñ patria samaritanoꝝ gēs i postꝫ ē erorta q̄ trāsmigrata de assiriis habitauit i samaria q̄ deinceps dicta est samaria. i. custodia eo q̄ captiuato populo israel ipi fuerūt in eadē patria pro custodia ab assiriorū regib⁹ derelicti. vt di. Jsi. li. ix. in ca. de vocabulis regionū. q̄re supra in eode de samaria mōte in lra s.

Capit. cxxxiiii

De sambia

Sambia mesie est prouncia in europa in inferiori scithia collocata quasi media inter prutenos esteneſosilianes hunones turones. quos antiq̄tus gothoꝝ erāt subditi ptāti vt narrat varro. similiter herodot⁹. Jnhabitāt litora occeani faciētes pmūcto/ria sin⁹ ꝫ latera aq̄lonis. vt dicit idem. Est aūt sambia terra fertilis gleba fruḡ⁹ ferax terra palustris nemorosa multis flumib⁹ lacub⁹ circūuallata. gēs inē ceteras barbaras corpe elegās. mēte audax. ingenio arte artificio alias natōes in circuitu pexcellens.

Capitu. cxxxv

De sabaudia

Sabaudia dicitur fm antiquos quasi salua audax via. eo q̄ ab

antiquis tpibus illa via vnitate precipua a gallicanis ptib ab ytalia p illi⁹ patrie vsertā ⁊ mōtes fuit sp tuta. nam sp ibi fuit summa iustitia. Et ideo put clamat fama publica sp fuerūt ibi transeūtes in strata cōmuni securi ab omni spolio ⁊ rapina. Est aūt ps pyrene. cui⁹ mōtib ytalia a gallia sepat. quere supra de pyreneis montib in litera P. ⁊ alio nomine prouincia prouincie nominatur.

Capitu. CXXXVI

De sardinia

Sardinia est insula in mari mediterraneo iuxta sicilia a quodā sardo hercule procreato nominata qui cū magna multitudine de libia p fectus sardiniā occupauit ⁊ ex suo vocabulo insule nomē dedit. hec in affrico mari ad similitudinē humani vestigij taz in oriente qz in occidente latior prominet ferme paribz lateribz que in meridiē ⁊ in septētrionē vertūtur. ⁊ ideo prius a nauigantib grecoz ichos vocabatur. Patet aūt terra in lōgitudie. OI. cxl. in latitudine. xl. In ea necz serpens gignit necz lup⁹. sed solifuga tātū alal ē exiguū volūz pniciosuz. venenū quoqz ibi nō nascit. Iz herba q̄ dz apiū risus q̄ volūz rictus ptrahit ⁊ q̄s ridētes interimit. Fontes habet calidos infirmis pbētes sanitatem siue medelā. furibus cecitatē. si sacramento dato oculos tetigerit. vt di. Ysi. li. xxij.

Capit. CXXXVII

De sarmata

Sarmata barbarorū est terra qui sarmate sunt dicti a studio armoz̄. nam pat tribz cāpis armati incedebant ⁊ multas puincias spoliabāt prius qz eos. Lentulus danubio pbiberet. vt dicit Ysi. li. ix. Di de gothis sicut ⁊ gipides ozti sunt. ⁊ hi tā pedestri plio qz equestri sunt vsi. ⁊ ideo sic sūt dicti. vt dicit Ysi. ibidem.

Capi. CXXXVIII

De samo

Samo insula est in egeo mari vbi nata est iuno. ex qua fuit sibilla samia et pictagoras samius a quo pbie nomen primit⁹ est inuentū. vt dicit Ysi. li. xv. In hac insula tradūt prius vasa fictilia fuisse repta vnde ⁊ vasa samia appellata sunt. ex quo patet q̄ gleba illi⁹ insule est tenax ⁊ glutinosa. ⁊ ideo ad talia vasa magis dicitur apta. vt dicit Ysi⁹.

Capitu. CXXXIX.

De saxonia

Saxonia prouincia in germania cuius incole a grecis dicūtur cōtraxisse originē et ad partes vbi nunc habitāt nauigio aduenisse ⁊ expulsis thuringis q̄ tūc vsqz ad lit⁹ occeanuz habitabāt multis plijs sedes obtinuisse ⁊ in eadē puincia vsqz hodie pmansisse. Gens eni sp fuit bellicosissima. elegātis forme. procere stature. robusta corpe. audax mēte. Est aūt saxonia terra quo ad glebā fertilissima. fruguz olim et fructuū valde ferax. in mōtuosis nemorosis ⁊ in cāpestribz frugifera ⁊ pascuosa. fecunda in gregib ⁊ armēntis opulēta in argento cupro ⁊ alijs mineris ac metallis. mōtes eni habet insignes de quib effodiunt lapides q̄ igne fortissime resoluti in eris substātiā puertunt. ⁊ fluia habet nobilissima ⁊ famosa. scz̄ weseram albiā salaā atqz oderā ⁊ multa alia q̄ terrā pterfluunt trāsalbinā. fontes habz salsos i multis locis ex quib sal albissimū ⁊ optimū decoq̄t ac parat. ciuitates plurimas habet fortissimas ⁊ munitas. fortia opidaz castra fortissima tā in cāpestribz qz montanis. Juxta montē aūt vbi cupri fodit inuenit mōs magn⁹ cui⁹ lapides redolēt sicut viole. in aliquib etiā mōtib inuenit marmoz valde pulcz. ⁊ hoc potissime iuxta cenobiū qđ lapis sācti michaelis nūcupat. i illis mōtanis maxim⁹ ē ocursus ferax ⁊ bestiaz aproz ⁊ vrsoz ceruoz damulaz. ⁊ iō i illis mōtib nēozosis multa venationū genera exercēt. hec ⁊ multa alia laude digna i saxonū regionib inueniunt. qre supra de germania i lra S. ⁊ in lra Al. de alemānia. Habet etiā saxonia bohemiā ⁊ poloniā ab ozīēte. ⁊ estuariam ab occidēte. frisonicū lat⁹ ad occeanū. a septētrione vo thuringoz gentes.

ꝛ francoꝝ a meridie. Cuius gens fortis inclita ꝛ inuicta vsqꝫ hodie pseuerat. vt dicit herodotus.

Capitulum. CXL.

De sclauia

Sclauia ē pars mesie multas cōtinēs regiones. nā sclaui sunt hungari poloni metani ꝛ vandali rutheni dalmate ꝛ charinti q̄ oēs mutuo se intelligūt ꝛ i multis sūt siles quo ad linguā ꝛ quo ad mores. dispares tñ quo ad ritū. nā q̄dā adhuc cultū paganoꝝ tenēt q̄dā vo retinēt ritū grecoꝝ. q̄dā aūt latinoꝝ. oēs aūt iste regiōes sūt glebe optime ꝛ messifere ꝛ vinifere i multis locis. oēs etiā isti p maiori pte i coma sunt athonsi exceptis ruthenis ꝛ illis q̄ mixti sūt cū teutonicis ꝛ latinis Et ē duplex sclauia maior q̄ ꝛ sclauonia dr. q̄ dalmacia sarui am carinthia ptinet ꝛ multas alias regiones. Isti incole q̄dā maritima occupāt q̄dā iuga mōtiū ꝛ odesa nemoꝝ inhitāt. q̄dā capestria excolūt ꝛ exacāt. gēs seuera ꝛ aspa ꝛ inculta. circa diuinū cultum min⁹ pia piratica duces vitā. exercēs p/ dā p mare ꝛ p terrā. marie illi q̄ habitāt iuxta mare. Filia sclauia minoꝝ q̄ a fratribus sarone ptēdit ad prutenos ꝛ vandalos lingue sue plures hñs ritus ꝛ mores. hec sclauia dr bohemitania q̄ a prutenia diuersꝫ amnib⁹ secludit. ꝛ a gothis atqꝫ danis quodā maris occeani ꝑmūctorio qō mare paletū cū diuidit ad eius latꝰ mitatur minor sclauia ꝛ finit. ē aūt hec regio valde frugifera ꝛ fructifera. fluuijs ꝛ stagnis irrigua. nemorosa ꝛ pascuosa melle abūdās atqꝫ lacte. gēs fortis corpe. agriculture dedita ꝛ piscature. magis pia ad deū ꝛ pacifica quo ad prim ꝫ illi q̄ habitāt i maiori sclauia. ꝛ b ē ꝑ mixtōes ꝛ societatē quā quotidie habūt cū germānis. vt di. hero.

Capitulum. CXLI

De sparciata

Sparciata ē regio iuxta greciā q̄ alio nole lacedemōia nūcupat a lacedemōe filio semele sic vocata q̄re de lacedemōia i lra. Leosdē ei di. cūt antiq̄ lacedemōes ꝛ sparcianos. vt di. Isi. li. xv.

Capitulū. CXLII

De sere

Seres est prouincia in oriēte. nomen sortita est a quodam opido qō seres etiā nominat. ibi de arboribus lana colligit ꝛ inde sericū ꝑparat. vnde de eius incolis dicit poeta. Ignoti facie sed noti vellere seres.

Capitulū CXLIII

De selandia

Selandia est prouincia terra maritima ad modū insule flumine ꝛ maris brachijs circūdata. habet aūt ollandiā ad orientē. flandriā ad meridiē. occeanū ad occidentē. britāniā ad septētrionē. Sunt aūt ibi plures insule parue ꝛ magne brachijs maris separate ab inuicē ꝛ distincte. ꝛ sunt ille insule fortissimis aggeribus cincte in circuitu cōtra maris impetū ꝛ munite quarū gleba est valde fera. quo ad segetes. sed quo ad arbores est q̄si nuda. nō ei pñt arbores ꝑpter maris salsuginē ꝑfundere suas radices. ꝛ ideo post plantatōes cito deficiūt et arescūt. Est aūt selādia valde populosa. diuitijs opulēta varijs. gens magne stature. fortis corpe ꝛ audax mēte. circa cultū dei deuota. inter se pacifica ꝛ quieta. multis bñfica. nullis molesta nisi q̄ hostibus insolēcie resistere est coacta.

Capitu CXLIIII

De semigallia

Semigallia est prouincia modica vltra mare balticum ꝓstituta iuxta osiliam ꝛ liuoniā sita i asia inferiori sic vocata quia a galatis ipam occupantibus cū incolis terre mixtis est inhabitata. vnde semigalli sunt dicti q̄ ex gallis siue galatis ꝛ illis populis processerunt. Terra bona ꝛ fertilis in annona in pascuis ꝛ in pratis. sed gens barbara ꝛ inculta aspa ꝛ seuera.

Capitulū CXLV

De senonensi

Senonensis gallia francorum ē prouincia habens ab oriēte ger/

mania renensem. a meridie burgundiaz superiorem z pēninos montes. ab occidente galliam lugdunēsem a septētrione galliam belgicā. terra frugū z vinearū et fructuū diuersorū fontū z fluminū z riuorum. Galli aūt senonēses quondāz senones dicebātur. eo q̄ libzū hospicio recepissent. posteaz in sliteram est mutata vt dicit Jsido. li. ix. a senonensi ciuitate que ciuitas est eoz capitalis. Est aūt terra populosa habens ciuitates multas et opida multa forcia z munita que preterfluit amnis qui secana appellatur.

Capitulū CXLVI

De syria

SJriam sirus quidā nepos vt dicitur abrahe ex cethura perhibetur a suo vocabulo nuncupasse. vt dicit Jsid. li. ix. z. xv. Hec ab oriente fluuio eufrate ab occasu vo mari magno z egiptio terminat. attingens a septentrione armeniā z capadociaz. a meridie vero sinū arabicū. vt dicit idē. Situs autem eius porrect' est in ymensam longitudinē. in lato autē angustioz est. habet autē intra se multas prouincias scz comagenam. fenicā. cui' pars est iudea. absq̄ saracenis z nabatheis. Est aūt regio populosissima. fertilissima in frugib z fructibus. armētis z pecudib. equis asinis z camelis. ditissima in ceris in speciebus aromaticis z metallis. munitissima ciuitatib z castris. irrigua nobilissimis fluminib z lacub z stagnis. habens nobiles portus maris z hoc pcipue in palestinis. maritimis z fenicis. gens seua z bel ligera z in multis ptib diuersis mercimonijs occupata. multas etiā habet gētes sicut facieb sic lingua alo et moribz differentes quarū quedam habitant in desertis vt nabathei z saraceni. quedam in montanis z quedā in nemoribz et in siluis. quib abūdant illarū nationes regionū. vt narrat herodotus.

Capitulū CXLVII

De sichima

SJchima est modica terra in samaria. media aūt inter iudeā et galileam. a sichem filio emoz qui eā edificauit sic vocata. Nam sichem dicta est vrbs que nūc neapolis nūcupat' cui' confinū in circuitu sichima appellat. vt dicit Jsido. li. xvi. Hec vt ait hiero. super xviij. Gene. fuit prcio terre quam vedit Jacob filio suo supra sortem. s. Joseph vnde z illa terra fuit in tribu effraim et ibidem sepultus est ioseph z eius manipulum ibi ostendit vsq̄ hodie. vt dicit hiero. quā terrā pecunia graui labore acquisita iacob compauit. emit ei centū agnis vt patet Gen. xxxiij. z pro illo labore dicit hiero. iacob dixisse q̄ eam in arcu z gladio de amorrei manib abstuliss̄et. Jbi erat puteus de quo bibunt' sub qua iacob abscondit ydola filioz suoz z tūc de sichima ascendit ad luzā q̄ nūc bethel vt dicit Gene. xxv. Jn hoc loco pauerūt fratres ioseph greges. sed aliqñ requisiti a ioseph non in sichimis sed in dothaim sunt inuenti vbi ipm spoliates egiptijs vendiderunt sichimā aūt post destruxit abimelech filius hieroboal. z interfectis habitatoribz sal in eius cōfinio seminauit. vt dicit iudicū. ix. Jn hoc territorio fuit fons iacob. iuxta quē domin' fessus ex itinere requieuit. z vt mulier sibi de illius putei aquā daret ad bibendū postulauit. vt dr Joh. iiij. Est aūt locus magne fertilitatis mire amenitatis z maxime firmitatis.

Capitu. CXLVIII

De scithia

SCithia regio est maxima. cuius pars supior est in asia. inferiorq̄ vero prior est in europa. z hec inferior a meothidis paludib incipiēs inter danubiū z occeanū septentrionalē vsq̄ ad germaniā protelat. vt dicit Jsi. li. xiij. Dui' prima ps est alania deinde meoti paludes. deinde gothia dacia. rhetia. deinde germania vbi plurimā ptē sueui incoluerūt. vt dicit idē. Habet itaq̄ scithia plures regiones. quarū quedā sunt locupletes z quedā inhabitabiles. nā i pletisq̄ locis auro et gēmis affluūt. sed griphonū imanitate tant' hoim ē accessus. smaragd' ibi optim' est z cristall' purissimus scithie. vt dicit ibidē. mōstruosos in

multis cõtinet bwles ꝛ feras ymanes. vt
linces tigrides. vrsos seuissimos et leo/
nes. ꝛ maxime i ptertis ꝛ regionib hir
canoꝝ. quere supra de hircanis.

Capitulũ. CXLIX

De sicionia

Sicionia a sicione rege antiquit⁹
est vocata. a quo ꝛ regnum ficio/
nioꝝ dictũ est. qõ regnũ archas
ionis ꝛ caliste filius pelasgis in ꝑditio/
nem redactis ex suo nomine archadiam
nuncupauit. Est aũt archadia que et si
cionia sinus achaie vt platani folium in
ter ioniũ ꝛ egeũ mare expfita. habẽs flu
men magnũ. s. ermãtum gignit quoꝙ
abeston lapidẽ qui semel accensus nun/
qꝙ extinguit. Vbi candidissime merule
generãtur. vt dicit Jsi. li. xiij.

Capitulum. CL

De sicilia

Sicilia a sicano rege primo fica/
nia fuit nomiata. vnde a siculo
ytali fratre sicilia est dicta q̃ an
tiquit⁹ trinacria dicebat ꝓpter tria acria
id est ꝓmõctoria. s. peloꝝ pathẽ ꝛ lilibe/
um. trinacria enim grecũ est qõ latine tri
quadra dr. qz in tres quadras est diuisa
hec cab ytalia freto modico ẽ discreta afri
cũ mare ꝓspectãs. terris frugifera. auro
abũdãs cauernis ꝛ fistulis penetrabilis
ventis ꝛ sulphure plena. vñ et ibi ethne
mõtis estuat incẽdia. in cui⁹ freto scilla
est ꝛ carbdis quib aut nauigia absorbẽt
aut collidunt. Fuit aũt quondã patria ci
clopũ ꝛ postea nutrix tyrãnoꝝ. frugũ fer
tilis. pri⁹ oib terris ꝑ cõmittẽdis semi
nib aratro est ꝓscissa principalẽ vrbẽ hz
siracusam. ꝛ fontẽ arecusam ꝛ alterũ flu/
uiũ genitorẽ equoꝝ. Jn ea primo ẽ inuẽ
ta insula comedia. achatẽ lapidẽ ex aga/
the fluie sicilia primo vedit. ꝛ mare sicu/
lũ corallũ albũ gignit ꝛ sales agrigenti/
nos q̃ igne sunt solubiles. in aqs aũt cre
pitãtes. ois aũt ambit⁹ ei⁹ claudit spacõ
triũ miliũ stadioꝝ. dicit aũt salust⁹ ita/
lie fuisse ꝓiuncta sicilã. sed mediũ spaciũ
diuisuz fuisse ꝑ maris ipetũ atqꝙ scissum
hucusqꝙ Jsi. li. xiij. ca. de insulis. vbi reci
tant ea ꝙ supra dicta. ꝛ eadẽ narrat Plí.

Capitulum. CLI.

De syrtibus

Syrtes dicit Jsi. li. xiiij. sunt are/
nosa in mari loca ꝛ tractu sic vo/
cata. vt dicit Salus. eo ꝙ ea ad
se trahãt. cumulos enim arenarũ ad se tra/
hunt. syren enim grece dr tract⁹ latine. ꝛ ta
lis attractio facit mare inequale vt vno
loco sit ꝓfundũ. in alio loco sit vadosum
ꝛ ideo ꝑiculosum ẽ illac ire. ꝛ dr hec syrtis
sunt aũt tales syrtes ꝑiculũ inducentes
iuxta mare egiptũ et ei in plurib locis
admiscent. vt dicit Jsi. ibidem.

Capitulum. CLII

De scocia

Scocia a scotorũ gentibus a qui/
bus incolitur appellatur ꝛ ẽ ꝓ
munctoriũ in insula britannica.
vnde ꝛ fluminibꝰ ꝛ maris brachijs ab an
glia aquilonari sꝑatur. ex ꝑte vero op/
posita vndiqꝙ septa mari occeano quo ab
hybernia scocia est diuisa. Eadẽ gẽs ab
initio que quondã in hybernia. ei super
osa filis in lingua ꝛ in moribꝰ ꝛ in natu/
ra. Hã gens est leuis alo ferox. seuiens
in hostes inuida. superstitiosa. nulli⁹ vtu/
tis vel probitatis aliquẽ reputãs siue au
dacie ꝑter semetipos tãtũ fere mortem
diligẽtes quãtũ fuitutẽ. i lecto mori re
putãs segniciẽ. in cãpo aũt ꝯ hostẽ inter/
fici vt interficiant gloriã arbitrãs ꝛ vir
tutẽ. gẽs pci vict⁹. famẽ diuti⁹ sustinẽs. ꝛ
raro añ occasuz sup cibũ se effundẽs. car
nib lacticinijs piscib et frugib magis
vtẽs. pannis vsus britãnicis min⁹ habẽs
minus de frumẽto nisi aliũde allato. sed
raro de auena. ꝛ cũ popul⁹ sit satis elegan
tis figure ꝛ faciei pulcre generaliẽ a na/
tura. multũ tñ eos deformat ꝓprius ha/
bitus siue scotica vestitura. Dicunt autẽ
scoti ꝓpria lingua a picto corpe q̃si scissi.
eo ꝙ aculeis ferreis cũ attramento figu
rarũ stigmate antiquit⁹ ãnotabãt. vt di.
Jsi. li. xv. ij. ca. de vocabul gẽtiũ. Moꝛes
aũt ꝓmeue gẽtis mixti ex eis ex admixtõe
cũ anglis in maxia ꝑte his tꝛib⁹ i meli⁹
mutauerũt atqꝙ anglorꝝ ydiomate info/

mantur. vnde quicq̃d decens ⁊ honestius in illis inuenitur hoc ab anglicis est contractũ. Siluestres tamẽ scoti sicut ⁊ hybernici in habitu in lingua ⁊ in victu ⁊ in alijs moribꝫ paterna sequi vestigia gloriam arbitrãtur. imo alioꝝ ꝓsuetudines respectu suarũ qdammõ aspernãtur. vnde qui vult ꝓfesse laudat etiã oĩa vetera habũt ⁊ vicijs ip̃m inuidẽt. cũctos videt et mores alienos reprehendũt. meritõ nõ verent nec quicq̃ ex quacũq̃ natõe exortũ siue ꝓ gente alicui⁹ virtutis reputãt vel audacie ꝑter seipsos. in ꝓprijs gaudẽt. pacẽ non diligũt. eoꝝ regno quo ad humi fertilitatẽ. nemoꝝ amenitatẽ fluuioꝝ ⁊ fontũ irriguitatẽ. gregũ ⁊ iumentoꝝ multiplicitatẽ. vbi lu⁹ gaudet cultoribꝫ ꝓ sua quãtitate. nec etiã ipsi britãnico solo impar est. vt di. herodo⁹. situs orbis terrarũ sagacissim⁹ explorator. prout recitat plin⁹. quere supra de hybernia in ĩra ⁊ infra quere eadẽ. de scocia dicit Jsi. que ibi de hybernia in pluribꝫ referũtur.

Capitulum. CLIII

De suecia

Suecia regio est inferioris scithie in europa a qua tota gothia que inter danoꝝ ⁊ noricoꝝ aquilonarij regna maxima est regio hodie nominata. habens mare balticũ ab oriente occeanũ britannicũ ab occidente. noricorum ꝑuincias ⁊ populos a septentrione. a meridie vero dacoꝝ cõfinijs terminatur Est aũt suecia que ⁊ gothia est vocata. quo ad solũ frugifera. vineaꝝ tñ expers. ꝛ in pascuis vbertimis alios defect⁹ recuperat ⁊ metallis. nã ꝑter diuitias quas extra mari illa regio multiplicat habit. in feris pecudibꝫ ⁊ iumẽtis in argẽti fodinis ⁊ alijs lucris innũeris. multas regiones als ꝓexcellit. gẽs valde robusta. cui⁹ militaris potẽtia quondã toti fere asie ⁊ europe ꝓtẽ maximã multis ꝛpibꝫ edomuit quos aggredi ꝛpe alexãdri magni grecoꝝ audacia extimuit. Julij etiã cesaris inuicta potẽtia supatis gallicis alemanicis et britãnis cũ danis ⁊ gothis noricis et aquilonarijs populis alijs cõgredi foꝛmidauit. ſm qõ tradũt scriptores hystorie tam grecoꝝ q̃ romanoꝝ quoꝝ dictis põt ⁊ debet merito fides adhiberi. in qb nec religioni fidei nec etiã rõni poterit aliquo obuiari. vt di. hiero. Illoꝝ inq̃t poetaꝝ ⁊ scriptoꝝ scriptis ⁊ dictis fidem adhibere ꝓuenit quoꝝ relatio fidei moribus nõ ꝓiudicat nec veritati agnite ꝓtra dicit. ex istoꝝ ꝓlapsa amazones processerunt. vt di. oroſi⁹ ⁊ Jſi. li. xiij.

Capitulũ. CLIIII.

De suevia

Suevia germanie renẽsis est ꝓuincia in europa. cui⁹ gẽs habere dñuz maxim in germania ꝓsueuit vt di. Jſi. li. ix. Dicit aũt idẽ in ca. de vocabulis gẽtiũ li. ix. Sueui inquit sunt pars germanoꝝ in fine septẽtrionis. de quibꝫ etiã dicit Lucan⁹. Fundit ab extremo flauos. aq̃lone sueuos. quoꝝ finisse centũ pagos ⁊ populos multi credidẽrũt. dicti aũt sueui putãtur a sueuo mõte q̃ ab ortu germanie ortũ habet. ⁊ ulli⁹ mõtis loca ⁊ cõfinia primũ⁹ coluerit. vt di. Jſi. ibi. Jtem vt di. idẽ. ab ortu habet danubiũ cũ bauaria ab occasu habet renũ cũ alsacia. a meridie habz iuga alpiũ cũ ytalia. a septẽtrione habz frãconiã cũ inferiori germania. Et ẽ duplex sueuia inferior ꝓtendit ꝑ renũ. superior ꝑ alpes ⁊ danubiũ. vtraq̃ ẽ terra optima ⁊ frugifera ⁊ vinifera i multis locis. hñs ciuitates munitissimas opida et castella circa cõpestria ⁊ mõtana. amnes ⁊ flumia. nemora multa. gramina ⁊ pascua. ouiũ greges ⁊ armẽta circa mõtana. etiã ferrũ hy⁹ ⁊ argẽtũ procreat ac metalla gẽs ꝓlosa nimis. forti audax ⁊ bellicosa procero corpore ⁊ flaua crine. venusta facie ⁊ decora.

Capitulum CLV

De tanatos

Tanatos insula est occeani puta modico fieti interiectu a britãnia sepata. habens campos frumentarios. ⁊ glebã vberem dicta est tanatos a morte serpentũ quos dum ipsa nesciat asportata inde terra. quoquo gentium vecta fuerit. angues ilico ꝓmit. vt dicit Jſido. li. xiij.

tudinis ab aquilonari termino ad au/
stralē. Est aūt terra mōtuosa satis ⁊ for
tissima quo ad situm fertilissima quo ad
solum. salubertrima quo ad celum. quam
mare in duabꝫ partibꝫ locupletat. quam
etiam fontiū ⁊ lacuū multitudo irrigat
et fecundat arnus fluuius illam preter/
fluit ⁊ decorat croci aromatici ibi cresce
tis abundantia ipsam singulariter nobi
litat atq; ditat. fontiū etiam calidorum
in ea scaturientiū affluentia ipsam gra
tificat ⁊ sublimat.

Capitulū.CLXVI

De thuringia

Thuringia germanie est prouin
cia media inter gentem saxonū
et francorum ⁊ westualorū. Ha
bent eni wlremos et saxones ab oriente.
francones et bauaros a meridie. suenos
et alsatos a occidente. renēses ⁊ westua/
los ab aquilone. Gens quidem fm no/
men patrie thuringia. i. dura contra wl
stes maxime ⁊ seuera. Est eni popul⁹ nu
merosus elegantis stature. fortis corpo/
re. durus ⁊ cōstans mente. habens terrā
montibus fere vndiq; circūdatam ⁊ mu
nitam. interius vero planā valde frugi/
feram ⁊ fructiferā. a vineis etiam nō ex
pertem. opida multa. castra fortia. nō so
lum in montanis verū etiam per plana.
amnibus ⁊ stagnis ⁊ lacubus irrigua. ae
re salubertima. pabuli vbertate gratissi/
ma. armentis et gregibus valde plena.
In eius montibus diuersa inueniūtur
mineralia ⁊ metalla. vt dicit herodotus.
qui nulla tenus pmisit secreta in germa
nie cōfinio inscrutata.

Capitu.CLXVII.

De thuronia

Thuronia gallie superioris ē pro
uincia. pars aquitanie antiqui/
tus computata a thuronum ci/
uitate indita sic vocata. In qua gemma
sacerdotum Martinus sanctissimus re/
quieuit. Est autem sita super amnem li
gerim qui eam pterfluit ⁊ irrigat ⁊ mul/
tiplicat locupletat. Terra frugifera fru/
ctuosa vinifera et pascuosa. aere saluber
rima nemorosa. gens robusta corpore.
elegantis forme. audax mente. benefi/
ca et efficax in opere. modesta in sermo/
ne.

Capitu.CLXVIII

De vasconia

Vasconia est prouincia ab aqui/
tannia antiquitus cōprehensa. si
ta iuxta pyreneum a vascea opi
do nuncupata. vt dicit Ysidor⁹ libro. ix.
habens montes pyreneos in vno solo la
tere et in alio occeanuz mare. in alia ve/
ro planiciem prouincie tholosane in alia
vero pictauorū gentibus appropinquat.
Terra siluestris ⁊ nemorosa saltuosa et
montuosa in multis sui partibus vinea
rum ferax in tantū q; vicinis prouincijs
et multis insulis maris vini copias ad/
ministrat. Garonna fluuius a tholosana
prouincia hanc sepat qui vasconiā pre/
terfluēs iuxta burdigalem metropolim
vrbem vasconū occeanū mare intrat. vt
dicit Ysi. li. ix. in ca. de vocabulis gentiū
⁊ vattei a ⁊ vattea opido cognominati per
amplam iugis pyrenei montis solitudi
nem inhabitāt qui ⁊ vascones q̄si vac/
cones dicūtur. c. in. s. literam cōmutata
quos pompei⁹ edomita hyspania ad triū
phum venire festinans de pyrenei iugis
deposuit ⁊ in vnum opiduz congregauit
vnde cōuenarū nomen vrbs accepit. vt
dicit idem Ysido. plī. et herodotus qui
recitat gentem vasconū fore corpore le/
uem et agilem animo audacem. ad bel/
la peritum ⁊ ferocem.

Capitulū CLXIX

De venecia

Venecia venetorū ab antiquo di
cebatur prouincia que a litore ma
ris adriatici in cuius sinu vrbs
venecia nunc est sita vsq; ad padum flu/
uium qui diuidit inter ciuitates ⁊ fines
superiorū liguruz et inferiorū. videlicet
inter pgamenses ⁊ mediolanenses pri/
mitus extendebat. vt narrat longobar/
dor ac ligurū hystorie veriss⁹ recitator
multas siquidē nobiles nūc obtinuit ci
uitates. nam vt di. Ysi. li. xv. mātua q̄ ma

to vel mācuo tiresie filia. que post interi
tum thebanor venit in ytaliā. ꝺdita. sita
est in venecia que gallia cisalpina est vo
cata. Venecie itaq; ytalie est prouincia
que multarū terrarū z ciuitatū dominū
habuit ab antiquo in mari z i terra. cui⁹
potestas hodie p longissimos maris tra/
ctus z vsq; in greciā se extendit. germa
norum fines vsq; ad aquilegiā tangit.
dalmatū z sclauorū piratarū predā tyrā
nicam reprimit z cōpescit. Insulas z por
tus promūctoria maris z sinus sub eius
dominio existentes iustissime regit. sub/
ditos protegit ab hostib⁹ potentissime ac
defendit. rempublicā z ciuilem iustis le/
gibus subijcit. nullā sectā diuinis con/
trariā institutis infra suos termios ma
nere dissimulat aut pmittit. Hui⁹ gen/
tis referre singulas ꝓbitates estimo su/
perfluū cum de gentis venerorum virtute
et potentia circūspectione z prouidentia
vnitate z ciuiū concordia. amore totius
iustitie cum clementia omnib⁹ fere na/
tionib⁹ iam sit notū. vt dicit idem regi⁹
scriptor hystorie lombardor.

Capitulū. CLXX.

De zvestualia

WEstualia germanie inferiorīs ē
zv prouincia. habens saxoniam ad
orientē. thuringiā z hassiam ad
meridiē. renum z coloniam ad occiden/
tem. occeanū z frisiam ad aquilonem. no
bilissimis fluminib⁹ duobus in eius ex/
tremitatib⁹ cingitur scz zwelera atq; reno
nam renū tangit versus occidentē et se/
ptētrionē. zwelerā vero versus orientem.
Hec in quibusdā libris dicitur antiqua
saxonia. ab omni specie fornicationis se
mundā preseruās z stupra districtissime
puniens ac honesta cōnubia summe co/
lens. licet pagana superstitione vsq; ad
septingentesimū annū dñi teneret im/
plicata vt scribit bonifa. in epistola ad re
gem anglie. Est enī terra multū nemo/
rosa pascuosa plus alendis gregibus q̄s
ferendis frugibus apta. multis fonti/
bus z amnibus est irrigua. emosa. s. lip/
pia atq; rura z multis alijs. fontes ha/
bet salis z montes fertiles in metallis.
abundat fructibus glandib⁹ nucibus at/
q; pomis. etiam feris porcis pecudibus z
iumentis. populus cōmuniter elegātis
statute est z pcere venuste forme z fortis
corpore z audax mente. militiā habet co
piosam ac mirabiliter animosam prom/
ptam ad arma continue z paratā. ciuita
tes habet fortes z munitas castra fortis
sima z opida tā in montib⁹ q̄s in planis.

Capitulū. CLXXI

De vironia

VIronia est prouincia paruula vl
v tra daciam versus orientem avi
rore dicta eo q̄ sit graminosa et
nemorosa multis aquis z fontibus pro
fusa. cuius gleba est frugum ferax. gens
quondam barbara seua incōposita ac in
culta. nunc vero danorū regibus pariter
et legibus est subiecta. Terra vero tota
est a germanis z danis pariter inhabita
ta. quere supra in litera R. de vitualia. hec
terra a nogardorū gente et ruthenor p flu
uium maximū qui narua dr est separata

Capitu. CLXXII.

De zvinlandia

WInlandia est patria iuxta mon/
zv tana norwegie versus orientem
sita super litus occeani protensa
non multū fertilis nisi in graminibus z
siluis. Gens eius est barbara agrestis z
seua. magicis artibus occupata. vnde et
nauigantibus per eorum litora vel apud
eos propter venti defectum morā cōtra/
hentibus ventum venalem offerunt atq;
vendunt. globum eni de filo faciunt z di
uersos nodos in eo cōnectētes vsq; ad
tres nodos vel plures de globo extrahi p
cipiunt sm q̄ voluerint ventum habere
fortiorē quibus propter incredulitatem
illudentes demones aerem cōcitāt z vē
tum maiorē vel minorē excitāt sm q̄ plu
res nodos de filo extrahunt vel pauci/
res. z quādoq; in tantū cōmouet ventū
q̄ miseri talibus fidem adhibentes iu/
sto iudicio submergūtur.

Capitu. CLXXIII

De vitria

Vtria est insula modica in mari britanico sita distans a britannia maiori paruo freto interposito sepata. cui⁹ gleba ad frumēta est optima multas habēs siluas ⁊ nemora. multas feras pecora ⁊ iumenta. fontes ⁊ amnes insulā irrigātes quo ad tempiem est saluberrima ⁊ in fructib⁹ vberrima ꝺ esse. hec ab anglis hodie inhabitatur.

Capit. CLXXIIII

De yselandia

Yselandia est regio vltima in europa a septēntrione vltra norwegiam sita ꝑpetuo glacie in remotioribus eius finibus cōdemnata protēditur aūt sup litus occeani maris versus septēntrionē. vbi mare p nimio frigore cōgelatur. ab oriente habens scithiā supiorem. ab austro norwegiam. ab occidente occeanū hyternicū. ab aquilone mare cōgelatū. Et est dicta yselandia quasi terra glaciei eo q ibi dicūtur esse montes niuei in glaciei duriciem congelati. Ibi cristalli inuenīūtur in illa etiam regione sunt albi vsi maximi et ferocissimi qui vngulis glacē rumpūt ⁊ foramina multa faciūt per que in mare se imergunt et sub glacie pisces capientes eos extrahūt per foramina ꝓdicta ⁊ ad litus referentes inde viuūt. terra est sterilis quo ad fruges. exceptis paucis locis in quor vallib⁹ vix crescit auena. gramina tantūmodo ⁊ arbores in locis vbi habitant hoies ꝓtulit ⁊ ꝓducit. ⁊ in illis pribus feras gignit ⁊ iumēta nutrit. Unde de piscib⁹ ⁊ venationib⁹ ⁊ carnib⁹ p maiori pte popul⁹ terre viuit. oues ꝑ frigore ibi viuere nō pnt. ⁊ ideo incole de ferarū ⁊ vrsor pellib⁹ quos venatu capiūt cōtra frigus se munīūt ⁊ corpa sua tegūt alia vestimenta habere non pnt nisi aliūde deferantur. gens multum corpulenta robusta et valde alba. piscationi dedita ⁊ venationi.

Capitulū CLXXV

De zeugia

Zeugia siue zeugis est prouincia vbi est maior cartago vel minor affrica. inter bisantium ⁊ numediam sita. vt dicit Isiō. libro. xiiij. Dec a septēntrione mari siculo est iuncta vt dicit idē et a meridie vsq; ad regionem getulorū porrecta. cuius proxima sunt frugifera vlteriora vero vestus ⁊ serpentib⁹ plena. ibi onagri ⁊ fere siluestres ibi mira ⁊ mōstruosa inueniūtur. vt idem dicit.

Incipit liber xvi

De lapidibus preciosis.

Descriptis proprietatib⁹ terre et partium eius in generali. restat adiuuante domino aliqua hic inserere de eius ornatu in speciali. Eorum autē que ornant terram quedam sunt simpliciter inanimata ⁊ insensibilia. vt omnia methorica. q̄ in venis terre generātur qualia sunt lapides colores ⁊ metalla. ⁊ de illis primo per ordinem est agendū. Quedam vero vegetabilia vt radices herbe et arbusta. Quedam autē sensibilia. vt homines et iumenta. de quib⁹ vltimo est tractandū. primo ergo ab his que generātur in terra ⁊ in venis eius per ordinem alphaleti hic dicendum est.

Capitulum primū

De arena

Arena ab ariditate est dicta que si manu pressa fuerit pre siccitate et duricia stridorem facit que si in veste candida et aspersa fuerit nihil sordis post se relinquit. vt dicit Isidor⁹ libro. xvi. ca. iij. Arena siquidē in aquis marinis ab omni limositate ⁊ lutea viscositate abluitur. vt dicit Alfredo. in li. de ꝓprietatib⁹ elementor⁹. ⁊ ideo ꝓpter vicentem in ea siccitatē coagulari in lapidem pfecte nō pmittitur. Terra ei pura vt dicit idē li. metō. iij. lapis non fit q̄ cōtinuationē nō facit. sed cōmutationē ⁊ iō siccitas vincēs oēm humiditatē nō pmittit eā totalr in lapidē ꝙsolidari. Jn ē q̄ arena terra cōi ē substātialiē durior ſ

lapide mollioꝛ ⁊ in ptes innumerabiles diuisibilioꝛ. vñ arena frigida est et ficca minuta cõpressa grauissima in pondere cuius sit minuta ⁊ sterilis ex sepꝫ ter caloꝛis ⁊ hũoꝛis defectũ ⁊ dñiuꝫ frigide siccitatis. ymbꝛe supueniẽte ñ dissoluit. sed potiꝰ diluta aut ꝓsumpta lutea in puritate magis ꝓmit ⁊ pte pti fortiꝰ adhereẽte ampliꝰ solidat. Arenaꝫ etiã multitudine maris impetꝰ sistit. ⁊ ad eiꝰ cumulos se constringẽs ne vltra sibi assignatos a deo ẽmios effluat impedit. vt di. hiero. sup Jere. v. c. Posuit arenã ẽ minũ mari ẽ. Valet etiã vniuersaliꝛ naturã colatiuã. vñ aqua p arenas colata dulcioꝛ et purioꝛ inuenit. vt di. ostan. Jtẽ virtutẽ habet metalloꝛ purgatiuã ⁊ sua ꝓfricatõne rubiginis ꝓsumptiuã. auꝛ ei es ⁊ ferrũ arene ꝓfricatõe clarificant. Jtẽ virtutẽ habet infrigidatiuã. repcussiuã. opilatiuã tumoꝛis sedatiuã vtꝫ i ethimolia. i. arena ex lapide fabuli resoluta q̃ valet ad oia supꝛa dicta. vt plane dicit ꝓstan. Jtẽ virtutẽ habet mineralẽ vel saltẽ ei similẽ vel affinẽ vñ ⁊ inter arenulas tã fluuiales q̃ marinas auree arene sepiꝰ inueniunt. Lapides etiã politi ⁊ gẽme pciose i marino litoꝛe inuenit inẽ arenulas. Jtẽ arene tã fluuiales q̃ marine ex ventis ꝓtijs ipas arenulaꝫ pticulas eleuatib sepiꝰ in maris ostijs ⁊ litoꝛib coaceruant ⁊ ex arenis sic accumulatis aq̃ fluuiales ne mare subintrẽt aliquoties retardãt. vt di. hier. sup amos. viij. Jbi defluet sicciꝰ egipti ⁊c. vbi expsse dꝛ q aquã nili ppt obstates arenarũ cumulos ꝓtingit i pduri. nã circa fluis descẽsuꝫ pter aggregata arena aquã nili i mare descẽdere nõ pmittit. sed potiꝰ refluere per plana egipti manifestissime coartat. sed quãto illis cumuli arenosis aq̃ redire cõpellit. tãto eisdẽ dissipatis cũ maiori impetu i mare descẽdere ꝓfundiꝰ phibet. vt dicit hiero. ibidẽ. Jtẽ arenaꝫ obstaculis i mari sub aq̃ supficie occultatis occurre/re vel resistere maxie est difficile ⁊ piculosuꝫ vtꝫ supꝛa vbi ꝛ maris picul ptractat

Capitulum secundum

De argilla

Argilla est terra tenax glutinosa ⁊ viscosa aduaria figulorũ opa dispsita atq̃ apta. Et ẽ sm vñ w. li. xvi. ca. i. ab argis sic vocata apud quos primo ex tali materia vasa fictilia sunt effecta. ⁊ vt ibidẽ dꝛ talis terra pr actionẽ caloris liquidioꝛes ptes ꝓsumẽtis ⁊ terrestrioꝛes ꝓsolidantis in laterẽ cõmutat. sepe enim ꝓtingit q talis terra lutea vnctuosa frigiditate aquã cõgelãte in lapidẽ cõmutat. Sepe enĩ accidit talis trãsmutatio scz luti vnctuosi in lapidem ex caloꝛe coagulãte. Sicut enim dicitur li. iiij. metꝫ. Lutum vnctuosum aptũ est huic trãsmutatõni scz in lapidẽ pr calidi coagulatiõnẽ quare vnctuosuꝫ est mediũ inter viscosum et vapoꝛatiuũ habens humidũ viscosum. vñ gratia vapoꝛatiui põt a calido coagulari. gratia viscosi nõ potest ex toto educi sed amplius cõprimi ⁊ ꝓsolidari ⁊ sic in lapidẽ transmutari vt ibi dicit cõmẽtatoꝛ. argilla ẽ frigiditate sua sanguinis restrictiua. vt dicit cõstan. argilla si cũ foꝛti aceto fuerit distempata apposita fronti ⁊ tpibꝰ pbilet sanguinẽ de naribꝰ fluentẽ

Capitulum terciũ

De alabastro

Alabastrum vt dicit Jsido. libro xvi. ca. v. est lapis cãdidus interstinctus variis coloꝛibus ex quo euangelica illius vngenti vasculum factum fuit. ex hoc eni cauantur vasa vngẽtaria. quia vngenta custodit poptime incoꝛrupta. nascitur autẽ circa thebas egiptias et damascum ceteris candidioꝛ. sed probatissimus de india transpoꝛtat. ℔ lapis a dyascoꝛide nicomar dicitur. et dicit valere hunc lapidem ad victoriã obtinẽdã. et dicit etiam q generat ⁊ cõseruat amiciã.

Capitulum quartum

De auro

Aurũ ab aura est dictũ vt di. Jsi w. li. xvi. eo q repcussũ aere plꝰ refulget. naturale ei est vt metalloꝛ splẽdoꝛ plus fulgeat luce aliqua repcussus. Hinc ⁊ aurarij sunt dicti quoꝛuꝫ

fulgor splendidos reddit. Aurū aūt radians ⁊ fulgens dr obrisum. eo ꝙ splendore obradiet ac fulgore. Est eni colorū optimi qđ hebrei ophaz. greci vo dicūt crisolon. lamina vo tenuissima ex qua incidūtur fila aurea bratea nūcupaf. huc usqz Jsi. ca. de metallis. Scđm aresto. aūt li. metbor parū ante finē dicit. ꝙ aurum sicut ⁊ cetera metalla materialiter procreaf ex sulphure subtili rubeo et de viuo argēto subtili ⁊ albo. plus aūt occurrit in eī cōpositione de soliditate sulphurea qz de aereo aquoso vnū argēti. ⁊ ideo aurū solidius est ⁊ ponderosius qz argentū. in cui⁹ cōpositione plus de argēto viuo qz de sulphure alio occurrere cōsueuit sicut idem dicit. Aurū ergo inter metalla quo ad substātiam nihil solidi⁹ est aut cōpactius. ⁊ ideo in igne positū nō euaporat. nec etiā in pondere minorat. vnde ligne nō consumit. sed solū qđ vi caloris liquefat siquid tūc habet ānexe impuritatis ⁊ scorie reponit. ꝓpter qđ ⁊ amplius depuraf ⁊ fulgidius inuenit. nihil ei inter metalla est ductilius qz tāte est ductilitatis ꝙ inter incudē ⁊ malleū sine ruptōne siue dissolutōe ptū in bratheas. i. tenuissimas lamias dilataf. hoc etiā inter metalla quo ad formā ⁊ spēm est pulcri⁹ ⁊ ideo inter oēs picturabiles formas sibi spēs primū ⁊ principū locū auri obtinet pulcritudo. vñ forma est ⁊ decor tā colorū qz metalloꝝ. Jtē nihil inter metalla quo ad virtutē inuenit efficaci⁹ cuius virtutē describit Plaf. dicēs. Aurū in qt tempari⁹ est omni metallo ⁊ puri⁹. ⁊ ideo virtutē habet cōfortatiuā ⁊ superfluitatū coadunataz in corpe exterius. ⁊ ideo valet cōtra lepram ⁊ elephancie passionem vtiliter emēdandā. limatura aūt auri in cibo aut in potu siue in medicina ad pservationē a lepra vel saltē ad ei⁹ occultationem valet qz ei⁹ frequēs vsus ab ea preseruat ⁊ occultat vt dicit Aui⁹. Jtē eadē limatura cū succo bzaginis ⁊ osse de corde cerui valet cōtra syncopim ⁊ cardiacas passionē. Jtē lamine auree candētes in vino extincte. vinū facit vtile ꝓtra vicia splenis ⁊ alias passiones multas vel melācolicas. Jtē vstura facta cū instrumēto aureo melioꝛ ē qz ex alia materia vel metallo. locū eni adustionis custodit immunē a fetore. Jtē puluis cadmie auree oculis impositꝰ maculas oculoꝝ corrodit. Confortat aurū mēbra quibus eis nō incorporet nec ea nutriat valet aūt deputādo ⁊ aspirate sua superfluitates que mēbra ledebāt extergēdo sicut idē dicit Plaf. Jtē aurū calefactuz tollit pilos a mēbro qđ inde exustū fuerit aut fricatū ⁊ iterū crescere nō permittit. vt di. ꝓstan. Jtē aurū pcussum nō resonat sicut es vel argētū nec crepat nec findit sed potiꝰ extendit et equaliter dilataf nisi ei fuerit aliud metallū adulterinū mō aliquo incorporatū. nā qz diu es vel auricalcū cū auri substātia est permixtū sp sub malleo sciditur ⁊ sp ad susceptōnem debite forme sub mallei ictu inoledies inuenit. ⁊ ideo necesse est vt omne superfluū ab eo p excoctionē auferaf vt efficiaf ductile. ⁊ aliqđ vas cū optata forma exinde ꝓducaf. vt dicit greg. Qñ aūt lamia vel bratea aurea cū argētea subducta velut malleādo incorporati. necesse est a tribo materie pcauerti. i. a puluere vēto ⁊ hūore. qz si aliqđ horū inter aurū ⁊ argētū se permiscuerit ne quaqz vnū cū altero se tenebit. ⁊ iō optz vt in loco valde mūdo ⁊ qeto hec duo metalla adinuicē vniant. qñ aūt modo debito sic vniunt insepabilis fit vnio. ita ꝙ ab inuicē nō pnt vlteri⁹ separari.

Capitulū quintū

De auricalco

Auricalcū vt dicit Jsi. est dictuz. eo ꝙ cum sit es siue cuprum decolore splendet superficialiter sicut aurū es enī greco sermone calcū vocaf. Aurichalcū itaqz habet ⁊ duricie eris siue cupri. ex mixtione aūt eris ⁊ stanni ⁊ auripigmenti ⁊ quibusdā alijs medicaminibus pducit in igne ad colorē auri vt dicit Jsi. Colorē itaqz habet auri ⁊ similitudinē sed non valorē. vasa etiā diuersi generis artificialia ⁊ pulcra in sui nouitate auri spēm ptendētia ex auricalco paraf. sed paulatim a fulgore primo decrescunt ⁊ qsi rubiginant. ⁊ sic tā colore qz odore cupreo suā materialē originē pre-

statur. In istis vasis cibaria ⁊ vina diu tius reseruata saporem horribilem con/ trahunt ex eris vicio ⁊ odore. collyria ta men que oculorū sunt medicamina i eis vtiliter reseruātur. ⁊ ex eris fortitudine acuūtur. vt di. Plaꝯ.

Capitulū sextum

De auripigmēto

Auripigmentū est vena terre siue genus lapidis scissilis et fragilis auri speciem ꝓtendēs in colore ⁊ vocatur alio nomine lapis arsenicꝯ. Et est duplex. s. rubeus ⁊ citrinus. ⁊ habet ſm Dyaſ. naturā ſulphuris calefacien di ⁊ ſiccandi. qui ſi apponaꝯ eri ipm in album transmutat ⁊ omnia corpa metal lina ꝓter aurū exurit ⁊ deuastat. vt dicit Dyaſ. ſm Plaꝯ. aūt auripigmentū cali/ dum est ⁊ siccū in quarto gradu. ⁊ est ve na terre. ⁊ duplex spēs rubrum scz ⁊ citri nū. citrinū aūt cōperit medicine. hz autē virtutē dissoluēdi attrahēdi ⁊ mūdificā di. vnde valet asmaticis ⁊ malū anhelitū habentibꝫ ex humiditate si inclinato ca/ pite fumꝰ eius recipiaꝯ. Ex auripigmen to fit philocraciū id est vngentū depila/ toriū vt pili faciliter amoueanꝯ qñ coq/ tur cū calce viua. Valet etiā ꝓtra serpi/ ginē ⁊ impetiginē. si locꝰ cum illa/ponet ⁊ au ripigmento leniter inungaꝯ. sed statim locus inunctus abluaꝯ. qz si vngentū ta le ibi diu maneret vsq; carnē sicut ⁊ ma lam corroderet ⁊ excoriaret. naturā enī habet incisiuā ⁊ corrosiuā. vngues etiaz deturpatos et deformes facit cadere vt crescant meliores. vt di. Plaꝯ.

Capitulum septi/ mum

De argento

Argentū a greca appellatione vt dicit Ysi. est dictū. nam argiron argentū vocant cui mistū in mo dum accidit qꝫ cū sit candidū impressum corpori lineas nigras. vt dicit Ysi. red/ dit. In eius cōpositione sunt vii ꝰ argē/ tum ⁊ sulphur album. plus aūt est ibi de aereo ⁊ aqueo ⁊ argētouiuo qꝫ sulphuris ⁊ ideo nō est tāti pōderis sicut auz. vt di cit Richardꝰ rufus. Est aūt argentū du/ plex scz simplex ⁊ cōpositū. simplex autē est liquidū ⁊ vocaꝯ argentū uiuū. cōpo/ situm aūt argentū solidū. compositū ex ar/ gento uiuo puro ⁊ sulphure albo nō vren te. vt dicit Aristo.

Capitulū octauū

De argentouiuo

Argentū aūt viuuz est substātia aquea mixta cuz subtili terreno fortī admixtione ⁊ indissolubi/ li. ⁊ habet hoc ex magna siccitate terrea qꝫ nō liquescit in superficie plana. ⁊ ideo nō adheret sicut id qō est aquosuz. Est aūt eius substātia alba ex claritate aq̄ subtri/ lis ⁊ ex allredine terrē ꝫ subtiliate ⁊ di/ geste. habet etiā allredinē ex admixtōne eris cū ꝓdictis. Habet aūt argētū uiuuz hoc sibi naturaliter ꝓpriū qꝫ nō coagulaꝯ per se sine sulphure sed cū sulphure ⁊ cū plūbi substātia ꝓgelaꝯ. Ideo dr ibidē qꝫ argentū uiuū ⁊ sulphur sunt elemētū. i. materia ⁊ principiū oīm liquabiliū. s. me talloꝝ. hoc ostendit in li. metb. expōne ⁊ etiā aristb. sic exponiꝯ. Argentū itaqꝫ vi/ uū oīm metalloꝝ dr esse principiū. ⁊ iō respectu eoꝝ ē simplex elemētū. De sua aūt virtute ⁊ natura diuersi diuersa po/ suerūt. quid aūt de hoc sentiāt medici pa tere pōt ꝑ hec verba. argētū uiqt Plaꝯ. vi/ uū. calidū dr esse ⁊ humidū in gradu qr to. Cuius a qbusdā iudicef frigidū ⁊ in eo dē gradu. ⁊ qꝫ sit calidū oñdit ꝑ effectuz. eo qꝫ dissoluit penetrat et incidit. sed qz actualiter sentiꝯ multū frigidū. abusiue frigidū iudicaꝯ. Qz aūt aliq̄ dicūt argen tūuiuū ex quadā vena terre ꝑ excoctōez fieri falsuz ee ꝑz eo qꝫ ꝑ calorē ignis facil lime i fumū extenuaꝯ. sed a terra gignꝯ ⁊ q̄si aq̄ ꝑfluēs ꝓcreaꝯ. diutissime etiā i vase frigido ⁊ solido cōseruaꝯ. tāta autē ipsiꝰ est cohærēcia et fortitudo qꝫ nulli rei pōt admisceri nisi primꝰ extinguaꝯ. extin/ guiꝯ aūt cū saliua qñ cū ea fricaꝯ. ⁊ maxi me qñ cinis saliue addit ⁊ maxie quādo puluis ossis sepie sociaꝯ. est aūt argentū uiuū dr facili in fumū euaporatuū ⁊ reso lutiuū. cuiꝰ fumus maxie obest astātib⁹ inducit ei palsim ⁊ tremorem relaxādo neruos ⁊ remolliēdo. ore acceptū l' auri

imissū occidit mēbra pfodiēdo. circa qđ piculū maxime valet lac caprinū i ūnitate maxima eporatū cuz otinuo motu patientis. Eld idez spēaliter valet veo/ctio vini cū absinthio et ysopo. hucusqz plat. Dicit aūt argentū viuu eo q̄ inci/dat materias in qs mittit. vt dic Jsi. li. xvi. vbi etiā ls subiūgit ls inq̄t ē liq̄dū qz pcutit Jnuenit aūt spēaliē i fornacibz argentarijs gutturz ocretōe. terris vel te/ctis inherēs. sepe eñ i vetustissimo ster/core cloacarz vel puteoz limo inuenit. sit ei ex minio impositio ocule ferree pate/na testea suppositā. dz aūt vasculū cir/culitū circūdari carbonibz. z tūc argen/tūuu distillabit sine ei ls argento neqz aurz neqz es inaurari pōt. Tāte aūt vir/tutis est vt si sup serrariū argētūuu cē/tenariū laxū supponas oneri statim re/sistit. si xo aurī scrupulū supposueris le/uitate ei⁹ i se statī rapit. Et quo pz ñ pon/dus eē sed natura cui cedit. Potui datū interficit pōderis cā. Seruat aūt meli⁹ i vasis vitreis. nā teteras materias pforat z corrodit. Hucusqz Jsi. li. xvi. c. de metallis. Argentū q̄ est albū clarz sonoz purū ductilitatis hns multū. min⁹ tñ qz aurz. Balsami potissime pseruatiuū. vir/tutis in laspide tuitiuū. Maiorē eni vir/tutē habet lapis in argēto qz in auro vt dz in lapid. liquabile z in igne resolutiuū z liquefactiuū. colorē habet igneū rubeū. infrigidatū vero ut ex efficitur solidū at/qz durū. z qnto grossum sit z materiale respectu auri. tñ post aurū in valore z p/cio obtinet inter metalla principatum. Est ei medicinale z multaz egritudinū curatiuū. nā eius scoria siue spuma vul/nera sanat atqz replet. z carnes supflua in eis crescere no pmittit. cicatricē in/ducit soraes corpis mūdificat. cauterīū a feroze custodit. pfortat fluxibilia mem/bra z pstringit. ex pactu terre rubiginē cōtrahit. sed ex arene z salis cōfricatōe colorē pristinū recipit z resumit.

Capitulū nonum

De adamante

Adamas est lapis indicus paruꝰ z indecorꝰ ferrugineū hns colo/rem z splendorē cristallinū nūqz tamen vltra magnitudinē nuclei auellane ē re/pert⁹. hic nulli cedit materie nec ferro q̄/dem nec igni. nec vnqz incalescit. vnde a grecis vis indomita appellatur. sed cū sit inuict⁹ ferro ignis ꝓceptoz. tū pitur san/guine hircino calido z recēti. cuꝰ fragmē/tis sculptores in signādis gēmis z pforā/dis vtūtur. Hic dissidet i hoc a magnete q̄z posit⁹ adamas iuxta ferrū nō patit il/lud attrahi a magnete imo retrahit per quādā violētiā ferrū a magnete lapide sic attractū. dz hic lapis moze electri ve/nena ꝛēphēdere. met⁹ varios expellere z maleficis artib⁹ obuiare. Hucusqz Jsi. li. xvi. c. de cristallis. Dic lapis sm dyas. gēma recōciliatōnis dz amoris. quia si mulier a viro suo fuerit digressa. p vtu tē adamātis in viri grām facili⁹ reuocat. Eidhuc dicit idē q̄ si vir⁹ adamas capiti womiētis mulieris supponat cauti⁹ scire poterit marit⁹ ei⁹ an sit casta. nā si fuerit casta womiēdo āplecti cogit vi lapidis maritū suū si vero fuerit infidelis ab eo subito resilit z velut lapidis pūtia iā idi/gna subito de lecto cadit. Alit⁹ etiā hui⁹ lapidis ē. vt di. Dyas. q̄ cū in lacerto si nitro gestat valet ꝫ boltes ꝫ insaniā. tri/stas z vrgia. ꝫ incubos z fantasmata. cōtra varia somnia z venena.

Capitulū decimū

De ametisto

Ametistus lapis est indicus q̄ in/ter gemmas purpureas obtinet principatū. vt dicit Jsi. Est aūt amestitus colore purpureo z violaceo p mixtus quasi rosa nitet z leuiter fundēs quasdā flamulas z emittens. Jsi. Alte/rum eius genus descēdit ad iacinctū nō ex toto igneū sed vini colorē habens. Et sunt species eius quinqz Jsi. Sed vt di/cit Dyas. purpureus nobilior est z alijs vtilioz. nam vtus eius contra ebrietatē est z facit vigilem z malā repellit cogita/tionem z bonū confert intellectū z inest ei mollicies ad sculpendū.

Capitulum vnde/cimum

De achate

Achates est gemma nigra habēs albas venas. ꝙ dicitur achates a flumine eiusdem nominis existentis in sicilia iuxta quod est gēma primitus inuenta. vt dicit Ysi. modo autē in pluribꝫ regionibꝫ inuenitur. Est aūt quoddā genus creticū. vt dicit Dyas. cuius venis cæruleis Aliud genus est indicum varium cum guttis sanguineis primū eni genus. vt Ysi. dicit creditur valere magicis artibus nam ipa tempestates conuertūt. sistunt flumina sicut dicūt. Idē etiam genus vtile est ꝑm Dyas. ad regū formas ꝙ simulacra monstrāda somniorum. ¶ Creticū autē genus mutat picula gratū facit ꝙ placentē ꝙ psuasorē ꝙ facundum ꝙ vires confert. tercium genus scz indicum visum fouet contra sitim prouest. contra venenū valet. ꝙ accensio eius odorifera est. vt dicit Dyas.

Capitulū duodecimum

De abestone

Beston archadie est lapis fortei coloris ab igne nomen sortitus. eo ꝙ semel accensus nunqꝫ extinguatur. de quo fabricatum est illud mechanicū de quo gentiles capti sacrilegio mirabātur. In quodā eni templo veneris erat factū candelabrū in quo erat lucerna sic ardens vt nulla tempestate ꝙ nullo ymbre extingui posset. vt dicit Ysidorus li. xvi. in ca. de gēmis.

Capitulum XIII.

De absicto

Absictus est gemma nigra ponderosa distincta venis rutentibus lxc calefacta igni septem dieb⁹ calorem tenet. vt dicit Ysidor⁹ ca. de nigris gemmis.

Capitulum XIIII

De alabandina

Alabandina est gemma dicta ab alabanda regione asie cuius color similis est calcedonio sed tra/rior. vt dicit Ysidor⁹ ca. de cristallis. ꝑm Dyas. autē alabandina est gemma clara ꝙ subrufa vt sardius cui⁹ virtus ē sanguinem. puocare ꝙ augmentare.

Capitulum XV

De argirite

Argirites est gemma argento similis habēs stigmata aurea. cui simulis est in colore andromaya Est enim lapis cuius color argenteus est. vt dicit Ysidorus. cui est forma quadrangula sicut tessere et fortitudo sicut adamātis. huic putant magi nomē imposítum ab eo ꝙ animor⁹ impetus vel ira cundias creditur refrenare. vt dicit Ysidō. ca. de gemmis aureis.

Capitulum XVI

De estrione

Estrion est gemma indica cristallo propinqua in cui⁹ centro lucet stella fulgore lune plene. sic aūt dr ab astris. eo ꝙ eis oppósita fulgorem rapit Ysi. de cristallis.

Capitulum XVII

De allectoria

Allectoria siue allectorius est lapis qui inuenitur in ventriculis gallinaceis. cristallo obscuro similis cuius vltima magnitudo est ad fabe quantitatem. hic in certamīne ꝑm magos creditur reddere homines insuperabiles ꝙ inuictos. vt dicitur ī lapidō. De hac gemma di. dyas. allectorius lapis excitat venerē gratū facit ꝙ constantē ac victorem discretū ꝙ oratorē amicos reformat ꝙ reprimit in ore sitim.

Capitulū XVIII

De asterite

Asterites est gemma candida inclusam cōtinens lucem sicut stella intus ambulantem redditq; solis radios candidantes.

Capitulum XIX

De amatide

Amatides est lapis vel gemma a qua si vestis fuerit contacta cōtra ignem resistit. et si igni imponatur nō ardebit. sed splendore accepto

nitidior apparebit. et est similis alumini scissili. omnibus magorum maleficijs obuians et resistens. vt dicat Ysidorus libro. vij. ca. r.

Capitulum viceſimum De bitumine

Bitumen est terra a gleba limosa r viscosa in locis papue paluſtribus generata. Est aūt ſm Yſiō, li. xvi. ca. q. q̄dā terra glutinosa q̄ iuxta lacū aſphalti in iudea repitur. c̄ natura est ardens r igni ognata. r est tā te tena citatis q̄ nec aqua nec ferro rūpitur. ſed ſolū ſanguine menſtruali. Est aūt vtilis ad nauiū opaginatōnē. ō hoc bitumine dr in Plat. Aſphalti. i. bitumē iudaicū calidū et ſiccū in tercio gradu. r est terra nigri coloris et ponderosa r fetida. et est terra vt dicūt aliqui de ſpuma maris mortui generata et ad modū terre indurata. hz aūt virtutē attrahēdi cōſolidandi et ſumēdi. et multū valet ad vulnera r vlcera ſolidanda ſi puluerizet. r ſic vulneri ſupponat. r ſi vuln⁹ fuerit multū longū r latū. Valet etiā ad paſſiones matricis ſpūalia cōpmētis. ſi ponat ſup carbones. r fumus eius q̄ est fetidus ſup os r nares ꝓtrahat. Valet inſup fleumatic⁹ ſomnolētis litargicis. q̄a fleuma de capite multum purgat. vt dicit Plat.

Capitulum viceſimum primū De berillo.

Berillus est lapis indicus in viriditate ſilis ſmaragdo ſed cum palloꝛe. ꝓlixꝰ ab indis in ſexāgulas formas vt coloris hebetudo repcuſſu angulor exciteꝰ. aliter aūt politus non habet fulgorē. Hēera aūt eius ſūt vecēvt dicit Yſiō. c. de viridib gemmis. vbi etiā ſtatim ſubditur. Crisoberillus ſpēs. ſ. ē berillꝰ. cuius palida viriditas in aureū colorez reſplēdet r hunc etiā india mittit nobis Berilli virtutes dſcribit dyaſcorides dicens Inter berillos qui magis pallet melioꝛ est. virtus eius ꝓtra picula hoſtium et ꝓtra lites inuictū reddit et mitē. ingenium bonum adhibet. valet cōtra vicia epatis contra ſuſpiria r eructationes. humidos oculos ſanat. manum geſtantis exurit ſi ſolis radio oppoꝛatur. hominem magnificat r amoꝛem cōiugalem.

Capitulum viceſimum ſecundū De calculo

Calculus est lapillus terre admixtus rotundus atq̄ duriſſimus purus r ex omni parte leniſſim⁹ atq̄ planus. dictus autem est calculus eo q̄ ſine moleſtia ſui breuitate r plani cie a pedibus cōculcetur. cui contrarius est ſcrupulus. lapillus ſcilicet aſperrim⁹ et minutus qui ſi inter pedem r calceū inciderit valde nocet. hic et ſabra dicuntur ſcrupea id est aſpera atq̄ dura. vt dicit Yſidorus libro. xv. c. iij. Sepe autē lapillus in coꝛpoꝛe animalis ex calidis et viſcoſis humoꝛibus nunc in veſica nunc in renibus generatur. vt dicit Conſtan. quere ſupra libro. vij. de paſſionibus renum. ca. de calculo.

Capitulum viceſimum tertiū De cote

Cos est lapis ſic dictus eo q̄ ferrum ad incidendum acuat cotis enim greco ſermone inciſio dicitur. vt dicit Yſidoꝛ⁹. Et ex his alie aquatie ſunt. alie oleo indigent in acuendo ſed oleum lenem. aqua vero aciem acerrimam reddit. vt dicit Yſidoꝛ⁹ libro eo. de rem. c. iij. hoc autem cotis ꝓpriū habet q̄ in hoc q̄ acuendo alteri ſeruit. paulatim ſe conſumit. vt dicit Grego. puluis vero eius ab ipſius ſubſtantia reſolutus congruit medicine virtutē habet veſicatiuam repcuſſiuā. r ſanguinis reſtricti. uam. vt dicit Conſtan.

Capitulum viceſimum quartū De calce

Calx est lapis aduſtus ex cui⁹ admixtione cum arena et aqua fit cementuz. Est autem calx dicta viua. vt dicit Yſidoꝛus. quia dum ſit tactu frigida. intus tamen in occulto feruentem habet naturam vel cōtinet ignē.

Unde ⁊ perfusa aqua statim ignis erumpit latens. Cuius natura aliquod mirū habet. postq̄ non arserit aquis incendi/tur. quibus solet ignis extingui. oleo vero extinguitur quo solet ignis accendi. Usus est fabrice necessarius nam lapis lapidi non potest herere fortius nisi calce sit coniunctus. Calcis autem que fit ex lapide albo ⁊ duro melior ē structuris Ex molli vero vtilior est in tectis. Huc usq̄ Isidorus libro. xvi. ca. iij. Calx autem ꝑm. Plat. calida est ⁊ sicca in quarto gradu. que mixta cum oleo pustulas et vulnera putrida iuuat ⁊ incisiones bene consolidat. carnem supfluam corrodit nec i vulnere crescere permittit. Calx viua cum auripigmento ⁊ aqua ad modum pultis decocta pilos cadere facit. quia suo acumine poros aperit. vt dicit Constant. et Plat.

Capitulum xxv

De cemento

Cementū est calcis et arene cum aqua temperate iunctio ⁊ mixtura que ad lapides coniūgendos ⁊ parietes liniendos ⁊ dealbandos summe est necessaria. In picturis ⁊ coloribus parietū primū stramentū ⁊ precipuū est cementū. Celsus aūt adheret parieti humefacto. ⁊ maxime si fuerit de plastro siue gipso. nam vt dicit Isidor⁹. gipsum calcis est cognatū. Optimū aūt omniū lapidum est de lapide speculari factū cementū. qui lapis transducet sicut vitrum et multum scissibilis in tenues crustas vt dicit Isido. ⁊ est idem quod plastrum quod i greco dicitur gipsum. sed in teutonico spere talonū nūcupatur.

Capitulum xxvi

De carbunculo

Carbunculus lapis est preciosissimus sic dictus quia vt carbo est ignitus. cuius fulgor nec nocte vincitur. lucet enim in tenebris adeo vt flamas ad oculos vibret. Genera eius sunt duodecim. sed prestantiores sunt q̄ fulgent ⁊ emittunt radios sicut ignis. vt dicit Isido. libro. xvi. ca. xiij. Ibidē subdit. Carbūcul⁹ grece antrax dr. gignitur in libia apud trogoditas. Inter has duodecim species excellit antracites qui ignei est coloris. sed candida vena pectus. cuius est proprium q̄ proiectus in ignem velut inter mortuos carbones extinguitur. sed aqua perfusus exardescit. Alia est species carbūculi nole scandasirus a loco inde vbi inuenit sic dictus. in cui⁹ specie velut intra lucidos ignes apparent quedā gutte quasi auree. ⁊ hec gemma est p̄cij incompabilis respectu aliar. Alia est species que signes appellat a lucernarū fragrātia sic dicta. ⁊ hanc gemmam remissum carbūculū [illegible]it. Et est duplex. vna que vt purpura radiat. altera velut coccinei coloris seu rubris. hec a sole vel tactu digitor calefacta paleas ⁊ cartar folia ad se rape dicit sculpturis resistit. si vo aliquād o sculptra fuerit dū signa in cera imprimit quasi quodā animalis morsu partē cere secū tollit. vt dicit Isido. ibidem. Ad speciem carbūculi reducitur balagius qui rubeus est ⁊ plucidus. vt dicit Dyas. ⁊ dicitur q̄ hec species carbūculi in vena saphiri inuenit. ⁊ ideo ex vicinitate saphiri quandam nebulam ad modū fauille circa ignem balagius contrahit que circa eius superficiem se diffundit. ⁊ hoc patz sensibiliter si diligentius cōtempletur.

Capitulū. xxvii.

De crisoprasso

Crisoprasius est lapis ethiopic⁹ quem lux celat. ⁊ prodit obscuritas. de nocte enim est igneus de die vero aureus. vt dicit Isid. ibidē. In die enī quasi euanescens ⁊ fulgorē emittens quasi aurū expallescit. Est autem alia species crisoprasii quā india nutrit: hic crisoprasius simulis est prasio i colore siue porro. ⁊ respergitur quibusdā guttis aureis. vt dicitur in lapid.

Capitulū xxviii

De calcedonio

Calcedonius est lapis pallidus et hylethem pretendens colorem quasi medium inter berillum et

iacinctū. vt dicitur in lapidario. Hasci/
tur autē apud nasamos vt ferunt diui/
no ymbre. ⁊ inuenitur ad repcussum lu/
ne plene. vt dicit Jsi. li. xvi. Hō inueni
tur nisi tricolor. vt dicit lapiō. Omnia
eius genera sculpture resistūt. calefact⁹
paleam attrahit Jsido. Hic lapis perfo/
ratus ⁊ pforatus facit vincere causas. ⁊
valet contra illusiones demonū ⁊ virtu/
tes conseruat. vt dicit Dyas.

Capitulum xxix

De crisolito

Crisolitus est lapis ⁊ ethiopic⁹ ⁊
vt aurum lucens. ⁊ vt ignis scin
tillans mane in colore est similis
declinans ad virorē in auro positus ⁊ in
sinistro lacerto gestatus dicitur terrere
demones ⁊ fugare iuuat contra timores
nocturnos. ⁊ melancoliā minuit aut re/
pellit ⁊ cōfortat intellectū. vt dicit dyas.
Crisoliti quedā species est crisolimphis
cuius color de die aureus. de nocte vero
igneus iudicatur. Est ⁊ alia species criso
liti que dicitur crisolētus color aureus
eius aspectus de mane pulcrior ē. deinde
lxetatur eius color. ⁊ est ignis capacissi
mus. qui si iuxta ignē fuerit citius inflā
mat. vt di. Jsi. li. xv. c. de gēmis aureis.

Capitulum xxx

De celidonio

Celidonius lapis est modic⁹ ta/
men preciosus. Huius due sunt
species. scilicet niger et rufus. de
ventre hyrūdinis extrahitur. parui qui
dem sunt et deformes sed in virtutibus
non sunt maioribꝫ impares. imo multis
alijs sunt maiores. Valet enī rufus con
tra lunaticam passionem ⁊ contra insa/
niam ⁊ antiquū languorē. facundū facit
et gratum et placentē. Niger vero valet
contra nocios humores ⁊ febres ⁊ iras.
⁊ lotus aqua sanat oculos. hec omnia di
cuntur in lapidario.

Capitulū xxxi

De cristallo

Cristallus lapis est reluces cla/
rus et colore aquosus creditur⁊
q̄ nix vel glacies per multorū annorum
spacia indurata. vnde et nomen ei greci
dederunt. gignitur in asia ⁊ cipro. maxi/
me in septētrionalibꝫ alpibus vbi ī esta
te sol feruentissimus inuenitur. et ideo
quia annosa et diuturna est ibi glacies
ideo speciē reddit hāc que cristallus no/
minatur. Hic si fuerit oppositus solis ra
dijs adeo capit flamaz vt aridis fungis
ignem p̄bear. Usus eius ad pocula testi/
natur. nihil aliud opatur q̄ frigidus fa/
cere potest. hucusq̄ Jsido. li. xvi. c. xiij. de
cristallo aūt dicit Dyas. cristallus nō vi
frigoris tantū. sed vi magis terrestreita
tis in lapidē induratur. color autē illius
glacici est similis. huⁱ⁹ virtus est contra
sitim ⁊ ardorē qui tritus melle ⁊ potatus
lacte replet vbera. si ex causa calida lac
prius fit amissum. Et etiā sumpt⁹ in po/
tu valet contra colicam passionem ⁊ vi/
scerū. si nō affit cōstipatio. Lapis est lu/
cidus. vnde literas ⁊ alia que in eo po
nūtur manifestat. Q̄ aūt ex aqua mate
rialiter fiat cristallus. dicit grego. super
primū Ezechiel. habet inquit aqua ex se
fluiditatē. sed per frigoris vehementiam
in cristalli cōuertitur firmitatem. vnde
in Eccliast. scribitur. Flauit ventus aqui
lo ⁊ cōgelauit cristallū. dē. Et huⁱ⁹ assi/
gnat Alfrest. rationē in li. metō. ibi. lapi/
dea de substantijs mineralibꝫ materiali
ter sunt aqua. vt dicit Richardus rufus
lapides mineralū sunt de aqua. sed ta/
men quia habent de terrea siccitate plus
q̄ liquabilia. ideo non cōgelantur solo
frigore aquoso sed etiam terrea siccitate
que p̄mutat aquosum terreū in vitreū
quando superaquā dominat ⁊ vincit fri
giditas supducta. ex quo patet q̄ vera ē
ratio grego. ⁊ eccl. qui dicūt q̄ ex aqua po
test cristallus generari.

Capitulū xxxii

De ceraunio

Ceraunius est lapis cristallo simi/
lis ceruleo colore infect⁹ ⁊ ē apꝫ
germaniā. alter est hyspanic⁹ cu/
tilās vt flāma. hi cadūt de locis tonitrui
⁊ dicūt Jouem fulgur opitulari. vt di. Ysi.
ibidē. Jdē in lapidario vbi dr. Cū tonat

horrendū cū fulminat igne⁹ et hyer. Nubibus illius celo cadit iste lapillus. Qui caste gerit hūc a fulmine non feriet. Nec dom⁹ aut ville q̄b affuerit lapis ille. virtus vtriusq; ē ad plia ⁊ cās vincendas. ⁊ valēt ad dulces somnos. vt dicit ibidē.

Capitulum tricesi mūtertiū De corallo

Coralius nascitur in mari rubro et q̄diu regitur aquis lignū est. sed statim quādo extrahitur ⁊ tāgitur aere in lapidē induratur. Sūt aūt rami eius sub aqua candidi ⁊ molles. extracti cū retibus rubescūt ⁊ lapidificantur. vt dicit Jsi. c. de rubris gēmis. Et sequitur ibidē quantū apud nos p̄ciosa ē indica margarita. tanto p̄ciosior ē coralius apud indos. hunc magi dicūt resistere contra fulmē. Jsi. Idem dicit ī lapidē Jpsius ē vt ait zoroastes mira potestas Fulmia riphones tempestatesq; repellit Ā quocunq; geras. Est aūt duplex. albo ⁊ rufus ⁊ nunq; vltra semipedē longior inuenit. rufus maxime valet p̄tra omnē fluxū sanguinis. p̄tra epilenciā ⁊ contra dyabolica et varia monstra. multiplicat fructū ⁊ expedit fines ⁊ p̄cipia negocior⁹

Capitulum tricesi mūquartū De corneolo

Corneolus lapis est rufus ⁊ obscurus vtilis tamē est ⁊ p̄ciosus qui in collo suspensus vel in digito portatus. In disceptando surgentes mitigat iras. Sanguis ex membro sistit quēcūq; fluxē. Precipue talē patitur si femina fluxū. vt dicitur in lapidē.

Capitulum tricesi mūquintū De dyonisio

Jonisius lapis est niger vel fuscus rubētibus venis ſpatſus vocatur autem ita q⁹ si aqua mixt⁹ conteratur vinum als nimium flagrat. et tamen quod in illo mirum est ebrietati resistit. vt dicit Jsido. libro. xvi.

Capitulum tricesi mūsextum De diadoco

Diadocos lapis est pallidus lucens vt berillus. ⁊ est aptus ad responsa a demonibus obtinenda. excitat enim demones ⁊ fantasmata. ⁊ si defuncto quis forsan applicet illum p̄tinus asseritur solitas amittere vires. Nam sacer hic lapis est. ⁊ que mors sternit abhorret. sicut dicitur in lapidario.

Capitulum tricesi mūseptimum De ere

Es a splendore aeris est vocatū vt dicit Jsido. Apud antiquos enim anteqū ferri cognitus fuit vsus. ere primi p̄scindebant terrā ⁊ bella certamina pagebant. tunc aurū et argentum reijciebant. nunc vero aurus in summo honore est. Sic volueda etas cōmutat tempa rerū. verba sunt Jsido. libro. xvi. Idem autē es est ⁊ cuprū. quia vtrūq; ex eodem lapide p̄ decoctionem ignis resoluitur. Lapis enī colore ignis resolutus in es cōuertitur. Job. xxviij. Cōponitur aūt es siue cuprū sicut ⁊ alia metalla ex sulphure ⁊ argēto viuo. sed hoc accidit quādo plus est de sulphure q̄ de argēto viuo. ⁊ sulphur est terreū ⁊ nō purum rubeū habens colorē adurentē. Est argentū vbi viuū mediocre nec nimis grossum nec nimis subtile. et ex tali p̄mixtione es generat. sicut di. Alrest. Sicut aūt dicit Jsi. ca. de ere. Es si fuerit admixtū cū alijs metallis colorē mutat puter ⁊ virtutem. vt patet in auricalco ⁊ in ere corinthio. q̄ cū diuersis metallis est p̄iunctum. vnde quoddā est albū ad nitorem argēti accedens. aliud fuscū spēm auri ex primēs. tertiū in quo cūctor⁹ ē tempies Est ⁊ aliud gen⁹ eris qđ dr coronariū qđ scz ex ductili ere in lamias attenuat ⁊ fele tauri tingit. spēm auri p̄tēdit in coronis histrionū. vñ ⁊ coronariū est vocatū Es aūt qđ ductile ē ⁊ malleo p̄ducit regulare appellat. ecōtra fusile qđ tantum fundit. sed qđ fusile ē sub malleo fragile est. quādo aūt es bñ purgat ⁊ ab omnibus vicijs excoquit ductile efficit ⁊ regulare. Omne aūt es in frigore magno melius fundit. Es celeri⁹ rubiginē contrahit nisi oleo pungat. Jtē int oia metalla

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

est vocalissimum 'et maxime protestatis. Hucusq; Ysido. libro. xvi. maxime conuenit vsui tubarum 7 campanarū, propter suā sonoritatē 7 durabilitatē. lapis vnde excoquit est maxime duricie 7 cōpactionis. vnde nō facile frangit nisi pri⁹ i rupe igne fortissimo exuratf. Octies aūt vel nonies cō burit' anteq; extrahaf pfecte de lapide et purgef sicut mihi sepius certissime assetuerūt in loco vbi foditur eris purgatores. Vasa enea rubiginosa sunt 7 eruginosa. nisi sepius arena aspera cōfricētur. Olfactu etiā 7 gustu sunt abominabilia. nisi cū stanno sint linita. Es etiā si sine stanno fuerit defacili vrtur et cremaf. vt dicit Ysi. ca. de stanno. Es vero exustū 7 pulueriſatū. vt dr in plaf. habet vtutē dissoluēdi 7 cōsumendi 7 exterminandi 7 humores noxios expurgandi. vulnera sanat. caliginem oculorum purgat. carnes superfluas corrodit 7 vlteriꝰ crescere non permittit. vt dicit plaf. et etiam Dyaſ.

Capitulum tricesi mūoctauū De electro

Electrum est vocatū. eo q; ad solis radium auro clarius luceat 7 argento. nā sol a poetis electron dicitur. Efficacius autem est hoc metallum omnib metallis 7 nobilius. Huius tria sunt genera vnū quod ex primo arbore fluit quod sucinū dicitur. quādo enī primo fluit de arbore est liquidū gummi sed post induratur calore vel frigore induticiem lapidis perspicui vt cristalli. Alterum genus metallū dicitur qđ naturaliter inuenitur 7 in pcio habetur. Tertiū fit de tribus pcijs auri 7 vna argenti. electrū vero qđ naturale est illius est nature vt in cōtuitu ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat et venenū prodat. nam si eo infundas stridorē edit et in colores varios in modum arcus celestis se mutare subito cōsueuit. Hucusq; Ysi. li. xv. de metallis vlē. De electro autem artificiali dicitur sup Ezech. dū autum. inquit greg. miscetur cū argento. argentū ad claritatē crescat. aurum aūt cū claritate argenti tempatū. virtutē suam non perdit sed tantūmodo quo ad teco rem coadmixti argēti aliquātulū expallescit. Electrū etiam verū a quibusdam arpago dicitur. eo q; attritu digitorū accepta caloris gratia omnia folia 7 paleas 7 vestimentoꝝ fimbrias rapiat 7 attrahat. sicut magnes ferrum. vt dicit Ysi⁹. libro. xvi. ca. de rubeis gemmis. Defacili autem quocūq; modo homo voluerit recipit colorem 7 tinctura. Unde de tradice auense 7 conchilio defacili inficitur vt dicit idem ibidem.

Capitulum tricesi mūnonum De echite

Echites lapis est indicus 7 perfectus qui in litorib occeani in sinu tam indici maris q; phici inuenitur. Est aūt lapis colore puniceo sicut dicitur in lapidario. 7 est duplex. vt dicit Ysi. scz masculus 7 femina. vnde 7 bini semp in nidis aquilarū inueniūtur nec sine his parere pōt aquila. 7 ideo aq̄la istos seruat in nido suo. Hoc masculus durus est 7 similis galle 7 subrutilās femineus vo mollis est. 7 hi lapilli alligati parienti faciūt partus celeritatem. 7 etiam faciūt aliquādo abortiri si nimis diu ibi dimittūtur. 7 aliquid excidit vulue nisi cito a parturientib auferanf. vt dicit Ysi. li. xvi. c. iiij. Dicet iā lapis more pgnantis aliū lapidē in se tenet clausum. vt dicit Dyaſ. 7 in lapidario dicaf. Cōtinet hic aliū pgnantis more lapillum. Eius vtus est offerre sobrietatē. discordias auget 7 amorē 7 facit victorē 7 fauorabilē 7 caducoꝝ phibet casum. si de veneni fraude qs sulspect⁹ fuerit si re⁹ fuerit hic lapis sub alv ei⁹ positus alū deglutire nō pmittit. q; si lapis subtract⁹ fuerit alum deglutire non tardabit.

Capitulū quadragesimū De emathite

Emathites lapis est rufus ferrugineus affricus 7 indicus ac arabicus. sic dictus eo q; cruore resolutus in colorem sanguineū mor erūpit vt dicit Ysi. valet ptra vsice fluxū 7 oculorum dolores. cōtra venenū 7 serpentis

morsum et ventris fluxū omnē sanguinē stringit ⁊ maxime mulierē ⁊ ginguarū vt dicit Dyas. In plat. aūt dicitur frigi ⁊ sicce esse cōplexionis ⁊ habet virtutē cōstringēdi fluxū sanguinis. dicitur aūt ab emath qđ est sanguis ⁊ thites qđ est sistotis. vnde valet emoptoicis id est sanguinem vomentibus ⁊ dissentericis singulare p̄sidium est.

Capitulū quadragesimūprimū De elitropia

Elitropia gemma est viridis cū guttis puniceis venis sanguineis suppsa. Et est sic dicta ab effectu. qz si ponit in aqua radijs solis oppposita ebullire facit ⁊ aquā in vase posītā resoluit in nebulā. ⁊ post paululū resolui in guttulas pluuiales. Hec eadē etiā gēma videtur posse facere mira. nā posita in pelui in aqua clara radios solis mutat. et ex aeris repcussione obūbrare videtur radioz solarū claritatē ⁊ quendam inducere in aere sanguineū colorez ac si sol ex interpositōe corpis lunaris ad solē ecliptica pati tenebras videatur. Et ideo qz illa videtur solis posse mutare claritatē. elitropia. i. solis auersio nūcupatur. ⁊ hoc exp̄sse dicit Isi. ⁊ Dyas. in lapidario dicitur. Ex re nomen habens est elitropia gēma. Que solis radijs in aqua subiecto vacillo. Sanguineū reddit mutato lumine solē. Eclipsimqz nouā terris effundere cogit ⁊c. Et di. Isi. q̄ ita manifestat incantatorū stultitiā ⁊ magoz q̄ in suis p̄digijs gloriātur. Illudunt enī hoīm aspectibz in his que opantur sicut facit gēma supradicta de qua exemplificādo dicit q̄ verba eiusdē nominis cū quibusdā incantationibz additis fallendo vitium intuentiū. facit portantem hominē nō videri. In multis alijs est gēma hec cōmendabilis. qz sanguinē stringit. venena tollit. nec falli poterit q̄ eam gesserit ⁊c.

Capitulū quadragesimūsecundū De enidro

Enidros paruus lapis est ⁊ modicus p̄petuis distillat guttis. nec tamen liquefit omnino nec efficitur aliquo modo minor. vnde dicitur in lapid. ꝑpetui fletus lacrimis distillat enidros qui velut ex pleni fontis scaturigine manat. Et dicitur ibidem q̄ difficile est hmōi reddere rationē. qz si gutta defluit de lapidis substātia. quare nō minor efficitur vel omno liquescat si vero ros vel aliud ipm ingredit quid est q̄ ingredies nō repellit egredientē. Potest tn esse vt mihi videt q̄ vtus lapidis cōdensat in aquā aerē sibi vicinū. ꝑpinquātē vt iā videatur exire de substātia lapidis qđ egredit de substātia aeris circūstantis.

Capitulū quadragesimūtertiū De epistide

Epistides est lapillus rutilans ⁊ rubicūdus. qui ex parte cordis gestatus tutum seruat. cōpescit seditiones. coercet locustas et volucres steriles nebulas ac grandines a fructibus terre. et oppositus soli ignem et radios emittit. Et si hūc lapidem in aquā feruentem proieceris cessat eius ebullitio et post modicum frigescit. vt di. Isi. dorus et Dyas.

Capitulū quadragesimūquartū De exoliceto

Exoliceros lapis est sic dict⁹. eo q̄. xl. coloribus est distinctus. et est paruus valde ⁊ efficit oculos intuētis hoīs tremulos. in libia apud trogoditas inuenitur.

Capitulū quadragesimūquintū De ferro

Ferrum a feriendo est dictus. vt dicit Isidor⁹. lua enī duricie fert omnia et concutit omnia genera metallorū. quod quidē q̄libet terra originem contrahat durissimū tamen est ⁊ solidissimū. ⁊ ideo omnia alia ferēdo cōprimit ⁊ dilatat. et hoc vt dicit Isi. iuxta terre genus nomen assumit. et p̄ hoc multiplicater variatur. quia sm hoc magis durum vel minus inuenitur. Generatur aūt ferrū sm Ar. est. ex argento viuo grosso nō mūdo neqz pzoso treo. ⁊

sulphure grosso in cui⁹ cōpositione pl⁹ est de pdicto sulphure q̄ de argētouiuo. vn/ de ꝓpter dñiuz frigidi ⁊ ficci ⁊ terrei ferꝝ frigidū ⁊ siccū valde durū est in suis p/ tibus ⁊ cōpactū ⁊ qz min⁹ habet in se ae/ rei ⁊ aquei humidi q̄ alia metalla. ideo ad resolueudū in igne difficile est ⁊ gra/ ue ad remolliendū vt di. Ricꝫ. Ferrame ta vero cū oleo tpare mos est ne aque fri giditate nimiū indurent. vt di. Jsi. ferꝝ ex sanguinis ꝓtactu citissime rubiginem cōtrahit. ⁊ dū eius substantiā subintra/ uerit vir recedit. vt dicit Jsi. Rubigo ē vicium rodēs ferꝝ qđ ei accidit vel sue sub stātie impuritate siue ex terre ꝓtactu et vicinitate. siue ex sanguꝫ siue cuiuslibz infecti aut humidi vaporis qualitate. et subdit idē. a ferro inq̄t sanguis human⁹ effundit ⁊ de ferro se vlasiat. qz de re nul la alia ita cito p rubiginē cōsumit sicut qñ hūano sanguie imundat. Cum ferro magnes ꝓcordiā habet vñ ⁊ magnes ipꝫ attrahit ⁊ ipm attractū etiā mediāte va se argēto vel eneo ipm sequit eiq̄ subij/ citur ⁊ obedit. Si ferꝝ bñ politū a lumie vel aceto limitū fuerit simillimuz fit eri. rubigine carebit politū ferꝝ. si cerusa vel medulla ceruina fuerit plinitū Jsi. Fer rum candēs si in vino vel in lacte sepius extinctū fuerit ipm vinū splenēticis et alijs morbidis medicare facit. vt di. cō/ stā. Ferꝝ etiā vt di. Jsi. accēsum igni ni/ si indureſ ictibꝫ cozrūpit. rubens i igne nō est vtile ad cudendū anteq̄ albescere incipiat vel albere. Usus ferri vtilioz est homini i pluribꝫ q̄ vsus auri. ⁊ q̄uis pl⁹ diligat auri spēs ab auaris. sine ferro ei⁹ respublica tute nō agitur. qz sine ei⁹ me tu securitas ab hostib⁹ nō habetur. ferro cōis iusticia regit. tuetur innocētia ⁊ im probꝫ audacia ferri metu coercet. sine ferro nullū fere op⁹ mechanicū vir pficit/ur. nullū edificiū ꝓstruitur. agricultura nullaten⁹ exercet. Et ideo sm Jsi. est di ctum ferꝝ eo q̄ farra. i. semina ꝓdant. qz sine ferro nec panis de terra acq̄rit. nec etiā iam parat⁹ panis sine ferro cōgrue diuidit vt in vsum cibi ab hoīe assumat. Jtē ferꝝ ferro acuitur vt di. salomon. nā ꝓfricatoe mutua pelretudo ferri itez at/ tenuat. ⁊ sic acuitur vt inde facili⁹ q̄libz incidatur. Scoria vō ferri imūdicia q̄ in igne excoq̄tur ⁊ est sic dicta. eo q̄ de ferro ignis violētia sit excussa. vt di. Jsi.

Capitulū quadra/ gesimūsextū De ferrugine

Ferrugo est limatura ferri sicut squama est illud qđ euolat ex p/ cussione ferri. et habet virtutem siccandi ⁊ attenuādi. ⁊ ideo valet contra opilationē splenis. vomitū tamē poten/ ter excitat in tantum q̄ aliquādo ducit ad mortē nisi puluere adamantis vel aq̄ in qua per noctē iacuerit eius violentia reprimatur. cōtra emorroidas vō ex ē pul uis eius optim⁹. dissenteriā. i. fluxū ven tris stringit. vt in Plat. Ferrugo etiā di citur ferri rubigo ⁊ corrosio dicta a cor/ rodendo. dicitur tñ ꝓprie erugo ab ero/ rendo nō ab eramēto. vt di. Jsi. manus siquidē tangētis inficit ⁊ maculā vefor/ mē post se relinq̄t. quāto ferrū magis pu rum ⁊ politū est tāto euidenti⁹ ⁊ citius a rubigie vefedatur ⁊ difficili⁹ remouetur. Nec vefacili reponitur nisi tribꝫ modis scz p ignis excoctionē. vel p serre vel p li me corrosionē. vel per collisionē lapidis ⁊ durioris arenule exterſionē. hoc autez habet proprīū eruginis infectio q̄ occa/ sione leui reuertitur ad locum in quo sei mel radicatur.

Capitulū quadra/ gesimūseptimū De gleba

Gleba ex collectione pulueris ē in vno glomere coadunata. vt di cit Jsido. li. xvi. ca. i. Terra eni ligata gleba est. soluta vero puluis. In/ durata in globū terra semen nō recipit. ⁊ receptū erumpe in germen non pmit/ tit cō fracta vo tegit semina atq̄ nutrit per pluuiā remollita. quādā pinguedinē in se recolligit quā ad seminū ꝓductio/ nem radicibꝫ circūfundat. vt dicit greg. Aliquādo etiā glete naturā in se conti/ nent mineralē. ⁊ ideo ex glebis diuersa/ rum vetū spēs ꝓducūtur. sicut dicit greg. sup illū locū Job. xxviij. Lapides saphi ri locus est⁹ ⁊ glete illius aurū.

Capitulū quadra/
gesimūoctauū De gemma

GEmma dicitur eo q̄ luceat ſtar gūmi. vt dicit Iſi. gemme ſiq̄dē magnū ꝛcozē ꝛ varietate colozuz plet auro. Jdeo aūt dicit Iſiō. dicūtur p̄cioſe. quia rare ſunt atq̄ care. omne enī rarum magnuz ꝛ p̄cioſum vocatur. ſicut ſcriptū eſt. erat ſermo dei p̄recioſus. i. rarus. Iſidoz⁹ nec alicui debet videri dubium aut falſum quin ſua ſit virtus diuinitus inſita gemmis. qz ſicut dicit in lapida. Jngens eſt herbis virtus ſed maxima gemmis. Quarū quedā in venis terre inuenīūtur ꝛ cū metallis effoduntur. quedā a p̄fundo maris euomūtur ꝛ generatōis ipſar⁹ locus ignoraf ꝛ tales gēme ſepe in litoribꝫ maris ꝛ fluuioz glareis repunf. quedā in cozpibꝫ auiū ꝛ reptiliū ſepi⁹ procreanf. Undecūq̄ aūt gēme venerint incredibili virtute inueniuntur diuinit⁹ inſignite q̄ nobiles ſunt et vere. Nam vt dicit Iſi. ca. de gēmis aureis in quibuſdā gemmarū generibꝫ veras a falſis diſcernere magna difficultas eſt. nam ſepe ille que ſunt falſe et ſophiſtice veris videntur eſſe ſimillime. ita vt vix p̄ſit vere a ſophiſticis dep̄hendi. qz quidā vt dicit Iſi. p̄o ſmaragdo vitrū arte inficiunt ꝛ fallit oculos ſubdola quedā viriditatis ſimilitudo. ſine fraude enī nulla mortaliū eſt vita. Iſi. omnes aūt non tranſlucidas gēmas cecas ſolem⁹ appellare eo q̄ denſitate ſui obſcurētur. Iſidorus ſed ſepe fallūtur ſic iudicantes. quia plus virtutis ſepe latet in puulo adamāte ferrugineo ꝛ obſcuro q̄z in ſardio lucidiſſimo vel berillio.

Capitulū quadra/
geſimūnonū De gagate

GAgates eſt lapis rudis et tamē p̄recioſus qui p̄imo in ſicilia et gagante flumine eſt reptus fluote fluminis ad ripā iactus vnde eſt noīatus. q̄uis in britānia ſit plurim⁹ ꝛ eximius. vt dicit Iſido. Eſt aūt duplex ſcilicet glauc⁹ ꝛ niger. niger aūt eſt planus leuis ꝛ facile ꝛbuſtibilis igni ap̄poſit⁹ fere ſicut thus. incēſus aūt odoze ſuo ſerpentes fugat dem oniacos p̄odit ꝛ demonibus cōtrarius eſſe putaf. virginitatē p̄dit. qz aqua ei⁹ bibita. ſi bibens eſt virgo nō vrinabit. ſi nō eſt virgo ſtatim vrinam emittet. et iā cōtra voluntatē vt dicit Dyaſ. ꝛ ſic v̄ginitas p̄ lapidē experiturvt dicunt autores. Jtem idē lapis tā niger q̄z glauc⁹ attritu digitoz calefact⁹ paleas leues ſibi appoſitas attrahere cōſueuit. potus aūt cōfert ydropicis. qz nociuum cōſumit humorē. ꝛ oz cōfortare epar ſua forſan ficcitate ꝛ etiā occulta qualitate. Jtē puluis ei⁹ appoſitus ventes rotundat debiles ꝛ laxatos ꝛfirmat. Jtē multū oz valere cōtra fantaſmata ꝛ nocturnas demonū vexationes. Jtez ei⁹ ſuffumigatio p̄uocat menſtrua q̄n caſu aliquo ſunt ablata. Jtem; oz ſedare dolores ventris q̄n ſtomach⁹ patit caſu aliquo ſubuerſionem. Jtē vincit p̄ſtigias ꝛ carmina dura reſoluit. vt oz in lapid. Jtē valde accelerat p̄tū ꝛ adiuuat p̄ientē. vt oz in lapid Unde ſi lapis tā groſſus ꝛ rudis tā mirabilia opaf. nullus ꝓpter exteriorē faciez vilipēdend⁹ eſt q̄diu v̄tus latēs inten⁹ ignoraf. De hoc aūt lapide dicit Iſi. in aq̄ accēſus extinguit vo in oleo qō eſt mix.

Capitulum quin/
quageſimū De galactite

GAlactites eſt lapis coloze cinereus. guſtu ſuauis qui ſi attritus fuerit quoddā lacteū de ſe emittit. vt dicit Iſi. hic lapis in oze clauſus turbat mentē. circūdatus collo vbera lacte replet. alligatus femori dat facilem partus. mixtus aqua ꝛ ſale ſi circūſpergatur ouili. oues repletur lacte ꝛ ſcabies fugatur ab eis. vt dicit Dyaſ.

Capitulum quin/
quageſimūp̄imū De gelacia

GElacia gemma eſt candida hīs ſpeciem grandinis in figura. Et eſt tante frigiditatis q̄ nūq̄z ab igne calefit. Iſi. ꝛ Dyaſ.

Capitulum quin/
quageſimūſecūdū De geranice

Graticen lapis est niger sed sup̄erat virtute colorē quo p̄ab/luto siquis gestauerit ore dicere mox poterit quid de se cogitat alter. sicut dicitur in lapīd. dilectū reddit et amabilem eum sup quem est. sicq; probatur vtus eius. nam si inunctū fuerit corp̄i alicuius melle et muscis expositū relinquūt eum musce si presens fuerit iste lapis. Iz si lapidem subtraxerit fugent corpus ei⁹ et corrūpent.

Capitulum LIII

De iaspite

Iaspis est gemma viridis sma/ragdo similis sed crassi coloris simpliciter est. Eius species sūt p̄uj. vt dicit Jsido. nam ias viride pinnasin gēma dicitur cuius aūt eius color p̄apuus sit viridis in multos hz alios i termixtos. Eius vtus est reprimere febres et ydropysim in his qui gestant ipm caste. Juuat etiā parturientē. fugat fantasmata et inter picula facit quiem tutum interiorē refugerat ardorē fluentē compescit sanguinē et sudorē. luxuriā cohibet et impedit cōceptū. menstrua cōstringit et emorroides si puluerisef datus cum lacte vlcera inueterata sanat. sordes oculor purgat. et visum acuit et confortat. maleficijs et incātationibus resistit. efficacior est in argēto cuz in auro. Jn capite aspidis inuenit lapillus iaspidi similis qui mire creditf esse efficacie et vtutis. et ideo quidā iaspidē quasi aspidē dictū esse credunt. tot aūt creditf habere vtutes quot habet diuersas venulas et colores. vt dicit Dyas. Jn montib⁹ scithie inuenitur optim⁹ a grifonib⁹ custoditf quēadmodum smaragdus. vt dicit Jsi.

Capitulum. LIIII

De iacincto

Iacinctus lapis est ceruleus et saphirei coloris aliquātulum et propinquus. ex colore suo nomē habens. vt dicit Jsido. Lapis iacinctus q̄dam in ethiopia est inuentus. Oprim⁹ est qui nec nimis clarus nec etiam nimium est obscurus vel obtusus. sed ex vtriusq; tpamento mediocriter est refulgēs Jsido. Dic nō rutilat equaliter. Jn aere sereno eni gratus et etiam p̄spicuus si nubilo cozā oculis est marcidus et obtusus. Jsido. Jn os missus sentitur frigidus ad sculpendū est durissimus. nō tamen est inuictus. qz ab adamāte scribit et signat. vt dicit Jsido. sm Dyas. iacinctus lapis est. nūc colore ceruleus. nunc subrufus. nūc purpure⁹ siue venetus. Et sunt tres species. nam sunt granati citrini et veneti. sed inter istos granati. i. blauij sunt meliores. Jste lapis mirabilis est qui aeri maxime se ꝓformat. vt in nubilo sit nubilus. et in sereno sit serenus. Jstius lapidis est virtus singularis sm autores q⁹ cōfert leticiā et otrariat melācolice qualitati. Confortatiue est virtutis sicut de eius speciebꝫ dicit. Confortatiue cuncti virtutis habent. Tristiciāq; fugant. et vanas suspiciones. Resistit etiam diuersis pestilentijs que solent in aere sepius generari. vigorem etiam dat mēbris. et vegetat vel cōfortat neruos et dulcem ac saluatiferū dat saporē vt dicit Dyas. maxime si similis ē saphiro qz sm omnes qui de gemmis tractant tanto in suis effectib⁹ est efficacior quāto plus in colore et substātia saphiro appropinquat et talis iacinctus veneno obuiat et toxico cōtrariatur. Dyas. Et etiam quedam assimilatur herba eiusdē nois in colore et in multis est ei par cuius nō p omnia in valore sicut dicit Jsi.

Capitulum LV

De iride

Iris est lapis eragonus. i. seranguli. vt dicit Jsido. qui primo in arabia iuxta mare rubrū est inuentus. nunc aūt in pluribꝫ locis inuenitur scz in germania et hyberna et in multis regionibus aquilonis. Est autem in colore p̄spicuus cristallo similis. vt dicit Jsido. et dicitur iris per similitudinem arcus celestis qui p̄cussus sole sub tecto species et colores arcus celestis in proximos parietes oppositos repsentat vt dicit Jsido. easdem creditur habere virtutes quas et berillus. nisi qz tāte nō

inuenitur quãtitatis. vt dicit Dyaſ. Jn ſuper hic lapis vt fertur coopatur partu rienti vel vt citius pariat vel ſatẽ vt dolorem partus facilius ſuſtineat ⁊ nõ tãtum de periculo ptimeſcat.

Capitulum. LVI.

De ienia

Ienia eſt gemma que in oculis hiene beſtie inuenitur. que ſi ſub lingua hominis ſubdita fuerit ipſum dicunt pdicere plurima iam futura. vt dicit Jſido. ⁊ lapid.

Capitulum. LVII

De hzame

Rhzamen lapis eſt in colore nſic albus. nunc ſubniger. nunc ſubrubicundus. nunc variis coloribꝫ diſtinctus. eſt autem ſic dictus a cauma tis. quod eſt idem quod incendiũ. nam in locis ſulphureis ⁊ calidis inuenitur. cuius virtus ſm Dyaſ. eſt curare ydropiſim. diuerſis imaginib' et figuris ſculpitur et politur.

Capitulũ. LVIII.

De hzabrate

Rhzabrates eſt lapis tranſlucidus criſtallo ſimilis qui creditur dare eloquentiam bonorem ⁊ gratiam et defendit a noxijs et venenoſis et curat tumorem epatis et ſplenis. vt dicit Dyaſ.

Capitulum LIX

De hzalcophano

Rhzalcophanus ẽ niger lapillus colore depictus qui geſtatus in ore dicitur clarificare vocem ⁊ defendere a rauedine fauces. vt dr in lapid.

Capitulum. LX

De ligurio

Ligurius lapis eſt in colore electro ſimilis dictus vt dicit Jſi. a lince beſtia. ex cuius vrina in terarenulas generatur. virtus eius eſt paleas attrahere. valet contra dolorem ſtomachi. ⁊ ſtringit fluxus ventris. valet ictericis ⁊ diſcoloratis. quia pditum colorem reſtituit. vt dicit Dyaſ.

Capitulum. LXI

De lipparia

Lipparia eſt gemma de ſirticis partibus veniens. cuius proprietas eſt ꝙ omne genus ferar ad ipſi⁹ preſentiam properat et ipſum intuetur. vnde venatores feras quas canum curſu capere nõ poſſunt. ſolius lipparee aſpectu ad ſe ducũt ſicut dicit in lapidario.

Capitulum. LXII

De margarita

Margarita omniũ gemmarũ candidarum eſt pcipua. vt dicit Jſidorus que inde margarite nomine eſt vocata. quia in conchulis maris boc genus lapidis inuenitur. naſcitur i carne coclee ſicut in piſcium cerebro lapilli aliquãdo inueniuntur. gignitur ex celeſti rore quem certo tempore anni coclee hauriũt. Ex quibꝫ margaritis quedam vniones nũcupant. habentes aptũ nomen. eo ꝙ tantum vnus ⁊ nunqꝫ duo vel plures ſimul repiuntur. Sunt meliores autẽ margarite candide qꝫ que flauescunt. Illas autẽ quas iuuentus aut matutini rores conceptio candidas has ſenectus vel veſperinus aer reddit obſcuras. hucuſqꝫ Jſido. libro. xvi. Jnueniũtur autẽ quedam pforate naturaliter. et ille ſunt alijs meliores. quedam pforantur arte. vt dicit Plac. Sunt autem eligende que ſunt alte ⁊ clare ſpeculares ⁊ rotunde. Habent autẽ virtutem confortatiuã vel a tota ſpecie vt dicunt quidam vel quia ſpecialitate quadã aſperguntur membra a ſuperfluis humoribꝫ eo ꝙ conſtringendo ⁊ coartãdo cõfortant. Valẽt contra cardiacã ⁊ ſincopim cordis ⁊ contra debilitatẽ que prouenit ex fluxu medicine. valent etiam contra fluxum ſanguinis ⁊ fluxũ ventris. vt dicit Plac. Dicitur in lapid. ꝙ cum margarite generẽtur ex rore quanto rorantis plus fuerit aeris haustum. tãto maiorem gignit roratio gemmã. nã vltra ſeminucẽ creſcere nulla putaſ. dicit etiã ibidẽ ꝙ ſi illo tpe

quo ex hausſtu roris incipit gẽma gene/ rari si superuenerit ebrietas vel toni/ truus ex subita formidine claudit ocha et sic pantur abortiuũ. Ab india aũt et antiqua britãnia nobiliores margarite transmittũtur. vt dicitur ibidem.

Capitulũ. LXIII

De magnete

Magnes lapis est indicus ferru/ ginei coloris. In india apud tro goditas inuenitur. ferrũ trahit. adeo eni vt dicit Isi. trahit ferrũ vt ca/ thenã faciat annulos. unde eum vulgus ferrũ viuũ appellat. Liquidũ etiã vitrus creditur trahere sicut ferrus. Cuius tanta vis est. vt dicit Aug⁹. q siquis eundem magnetem tenuerit sub vase aureo vel eneo. ferrũq; desup posuerit ex motu la/ pidis subtus ferrũ desup mouebit et sequ/ tur ibidẽ. Unde factũ est in quodã tem/ plo simulacrũ de ferro qđ virtute magne/ tis in aere pendere videtur. Est eni alia species magnetis in ethiopia que ferrũ respuit et a se fugat. Idem etiã magnes aliqñ vno angulo ferrũ trahit et in alio a se repellit. Dis aũt magnes tãto est me/ lior quãto cerulior. huiusq; Isi. et dyas. vero et lapidẽ. Hoc genus lapidis decõciliat maritos vxoribus. auget gram et decorem in sermone. Item cũ mulsa curat ydropisim et splenẽ allopiciã et arsurã. pulueris eius aspius p quatuor angulos tom⁹ super carbones existentibus in tomo videbitur subito tom⁹ ruere ex virtute cerebri et cõmotione. Magnes etiã sicut et adamas capiti caste mulieris suppositus cogit eã subito amplecti virũ suũ. si adultera fuerit subito a lecto se mouebit timore fantasie. Hoc lapide maxime vtũtur magi fm plac. lapis magnes calid⁹ est et siccus in tercio gradu virute habet attrahendi ferrũ. mõtes eni sunt ex hmõi lapidibus. unde naues ferro cõpactas attrahũt et dissoluũt. unde pcipue valet vulneratis puluis eius cõfectus cũ aplicon appositus vulneri. Ferrũ ei attrahit. pulueris etiã magnetis in quãtitate duorum dragmatũ cũ succo feniculi valet contra ydropisim et splenem et allopiciã. vt dicit Aluiceñ. attrahit enim fleuma et melancoliam.

Capitulũ. LXIIII

De melonite

Melonites est lapis dictus eo q dulcem et melleũ emittit sucum. vt dicit Isi. et est bicolor scz viridis in vna pte et melli similis in alia

Capitulum. LXV

De menophite

Menophitis est lapis a loco egipti sic dictus geminantis est natura. vt dicit Isido. Hic tritus ac super loca que vrenda sunt vel secanda positus vel cum aceto linitus ita facit obstupescere corpus q nõ sentiat cruciatum.

Capitulum LXVI

De mirrite

Mirrites est gemma sic dicta eo q mirre in colore similis est qui cõpressus spirat odorem sicut nardus.

Capitulũ LXVII

De medo

Medus est gemma vel lapis pcious in medorum regione reptus qui quãdoq; est viridis coloris quãdoq; nigri. vt dicit Dyas. virtus huius est contra cecitatem oculorũ. sanat podagrã si cum lacte mulieris masculus pturientis tpetur. Simili modo valet contra volorẽ renum et freneticam passionem. si vero lapis niger resoluatur super cutem et in aqua calida et alicui dẽ illa aq̃ ad bibendũ interficit vomitu et stomachi subuersione. si vero frons inde lauet mirabiliter excoriat et ledit visum et aufert omnino. vt dicitur in lapidẽ.

Capitulũ LXVIII

De merochite

Merochites gẽma est viridis smaragdo similis. spissioris tñ et grossioris ẽ virore q̃ smaragdus vñ et a colore malue nomen accepit. vt di/

cit Jsi. ⁊ nascit in arabia. Est aūt substā
tie valde mollis et tñ valde vtilis. quia
sicut di. Dyas. x tute sua custodit infan
tiū cunas ⁊ a nociuis casibꝫ.

Capitulum LXIX

De marmore

Marmor greco sermone a viridi/
tate vocat. vt dicit Jsi. Sūt au
tem marmora. vt dicit idē lapi/
des eximij qui maculis ⁊ coloribꝫ omen/
dant nam marmor genera infinita sūt.
nō tamē oia a rupibꝫ incidunt sed mul/
ta sub terra sparsa sunt. vt marmor lace
demonū viridē ⁊ pciosum. similiter ⁊ mar
mor porphites. q̄ maculis serpentū simi
le est vñ ⁊ vocabulū sumpsit. cuius duo sūt
genera molle ac candidū nigꝝ ⁊ durum
Marmor purpurites ex egipto ē rubrū
cādidis interuenientibꝫ pūctis. ⁊ vocatur
purpurites eo q̄ rubeat vt purpura. sūt
⁊ alia multa genera vt alabastꝝ ⁊ parū
de quo infra dicet. Est ⁊ aliud genus sciz co
rallitici ū in asia reptū nō pñs vltra duos
cubitos in mēsura. ⁊ ē candidū fere sicut
ebur. tñ pñs q̄dā maculas q̄dā ꝓportōe
e diuerso nigras. Est ⁊ thebaicū tinctum
aureis guttis inuenit i pte egiptioꝝ. na
turalit aptū vt sup illud collyria ꝑteras.
Sūt ⁊ alia genera q̄ i officinis rupibusq̄
gignūt vt marmor thraciteū gutte aro
matice simillimū. ex quo colūne ingētes
fiūt limia atq̄ turres. Est ⁊ caristeū vi/
ride et optimū. nomē pñs ab aspectu eo
q̄ gratū sit pis q̄ gēmas sculpūt. huius eni
viriditas reficit oculos. Est ⁊ numidicū
qđ numidia mittit qđ fricatū sucū silem
croco reddit vñ ⁊ nomē accepit. Sunt ⁊
alie multa marmorū diuersitates de q̄bꝫ
explificat Jsi. li. xvi. sed hec ad pñs sufficiāt. Marmor itaq̄ alijs lapidibꝫ ē solu
dū fortis ⁊ pulcri ⁊ vtilis. in cuius venis di
uersaꝝ gēmaꝝ materia inuenit ꝑpē soli/
ditatē sui dificillime sculpit et polit ꝑpē
sui frigiditatē ⁊ soliditatē ad spēs ⁊ vn/
guēta aromatica custodiēda vtilissimus
inuenit. Sup oia aūt admirari possum⁹
q̄ marmorei lapides nec calibe nec fer/
ro nec etiā serra vel malleo p potentiam
aliquā edomant. sed p laminā plūbeam
assertis mollissimis intersertā. plūbo ei
et nō ferro lapides marmorei diuidunt
et serrant tanq̄ asseres ⁊ equant.

Capitulum. LXX.

De nitro

Jtrum fm Dyas. est lapis subal
bidus scissilis ⁊ pspicuus cui⁹ vi/
tus est dissolutiua attractiua ab
stersiua ⁊ humoris supflui cōsumptiua.
De nitro aūt dicit Jsi. li. xvi. ca. ij. nitꝝ
a regione nitria egipti est dictū. ex quo
medicine fiūt. ⁊ sordes corporꝝ ac vestium
abluūtur. huius natura nō multū a sale di
stat. habet eni naturā salis ⁊ similiter ori
tur canescētibꝫ siccitate litoribꝫ. cui⁹ spu
ma afronitū nūcupat. Et colligit distil/
lans in partibꝫ asie in spelūcis vnde so
lis calore dr siccat. ⁊ optimū fit qđ sic/
catū est mime pōderosum vt di. Jsi. fm
Plat. aūt nitrū est vena terre. ⁊ ē calidū
⁊ siccū lene rubeū vel albū vel citrinū qđ
stui ē amarꝝ acidū ⁊ subsalsum. pinguedi
nē extenuat si ore sit acceptū hūores vi/
scosos minuit ⁊ psumit puluis eius mel/
le pfect⁹ faciē clarificat ⁊ decorat. mūdifi
cat. sanie stomachi ⁊ intestinoꝝ expo/
stemate. pcedentē pdiculos ⁊ sanie capi
tis detergit vmes aurigo interficit ⁊ eoꝝ
sanie mūdissime extergit cum aceto spu
ma eius ex corrosionibꝫ ⁊ inflationibꝫ sub/
uenit ydropicis opilatis cū melle mixta
caliginē detergit oculoꝝ venenū mortifi
cat ⁊ excludit. palisim lingue potenterq̄
hibet fm Plat. ⁊ Dyas. est aūt nitrū ca
lidū ⁊ siccū i fine tercij gradus. laxatiuū
colatiuū. vt dicit Constan.

Capitulum LXXI

De noset

Oset. i. ozapodine lapis est pre
cioſus subalbidus aut varius qui
vt dicitur in bufonis capite est
a quo extrahit ⁊ in forti vino ⁊ aqua mis
dificatur. vt di. Dyas. ⁊ in eo aliqñ appa
ret forma bufonis cū asperis pdibꝫ ⁊ dif
fusis. hic lapis valet contra morsus re/
ptilium ⁊ venenū. Nam pñte veneno va
rius lapis tangētis digitum adurit ⁊ sunt
simul ambo includendi. vt dicit Dyas.

Capitulū.LXXII.

De onichino

Onichinus lapis ē indicus ⁊ arabicus ꝑmixtum in se habet colorem ad similitudinē humani unguis vt dicit Ysi. greci enī unguē onicē dicunt. Indicus aūt onix ignis colorez habet. albis cingentib⁹ uenis siue zonis. Onix uero arabicus nigri coloris cū candidis zonis. Genera eius sunt quinq; scilicet sardonix que ex duorū societate nomen sortit scilicet ex candore onicis ⁊ rubore sardij vt patet infra de sardonice hec gēma scilicet onix plures dicit habere effectus noxios. nā vt dī. Dyas. collo suspensus uel digito portat' excitat tristiciam ⁊ timores. multiplicat lites. cōmouet ad os ad iras. in pueris excitat saliuam superfluā ⁊ nocuā. nō potest nocere in pūnia sardij. speculare habet naturā ⁊ politā. ⁊ ideo ad modū speculi repūtat imagines ⁊ figuras sed obscure dyas.

Capitulū LXXIII

De optallio

Optallius siue opallus ſm Ysiō. est lapis diuersarū gēmarū coloribus distinctus Est enī i eo carbūculi genus ignis. ametisti fulgēs purpura. smaragdi nitens viriditas. ⁊ singuli colores sub quadā varietate sunt lucētes. nomen habet a patria. Hunc lapidē india sola parit. vt dicit Ysido. tot enim creditur habere virtutes quot habet colores. De optallio dicitur in lapidō. q optallius lapis oculos se portantis seruat illesos ⁊ acutos. sed aliorum oculos circūstantiū. obducta nube recondit. vnde quadam acrisia percutit vt nō videāt uel aduertant que fiunt coram eis Et iō asseritur furtis tutissimus esse patron' vt dicitur in lapidō.

Capitu.LXXIIII.

De onite

Onites gemma est nigra ⁊ rotunda. Alia est viridis maculas habens. Tercia est cui' altera pars est aspera. altera uero plana. ⁊ eius substātia est quasi ferri lamia. Hic lapis gestatus custodit a morsibꝰ reptiliū et ferarū et animaliū aliorū. Suppensus etiam mulieri prohibet impgnari eā. et si pgnans est facit citius abortiri.

Capitulū LXXV

De petra

Petra grecum nomen est. ⁊ sonat idem qđ solida siue firma. vt dicit Ysi. Ex partibꝰ enī terre solidis ⁊ cōpactis substantia petre siue lapidis generat'. Vel petra a penetrando est dicta. penetrat enī pedem qñ fortē ꝑmittit ⁊ calcat'. Ab aquar etiā stillicidijs ⁊ gutt⁹ penetrat'. Idem aūt est petra ⁊ lapis. sed lapis quasi ledēs pedē dr. qz sue duricie ⁊ acumie pedē ledit. vt dī. Ysi. Lapis tñ usualit' plan' mollis ⁊ sparsus. Sarra uero adhērēt ⁊ a mōtib⁹ excidunt'. Silex uero dr dur' lapis ab eo dict' q percussus exiliat ignis. vt dī. Ysi. q̄uis enī petra ex se sit frigidissima. ferro tñ percussa ex se mittit ignē. nā ex forti ⁊ violenta aeris collisione inter superficiē ferri ⁊ lapidis aer illisus subito ignit' ⁊ scintillādo de si lice egredit. ſm aresti. in. iij. metō. ex sola terra lapis nō fit. vincēs ei in ea siccitas nō ꝑmittit eā coagulari. Fiūt aūt lapides uel p pgelatōez uel p pglutinatōz Ex ꝑmixtōe ei aque ⁊ terre fit lutū qđ inter lapidē ⁊ terrā est mediū. qđ paulatim p ptiū coadunationē ⁊ pstrictionē fit lapis. vñ tali trāsmutatōi apt' ē lutū viuctuosuz. qz qđ nō est tale nō est ꝑmutatiuū sed potī' ꝑminutiuū ex dño siccitat'. Terra ḡ p fortē pglutinatōez ⁊ ꝑmixtionē hūoris puertit' i naturā lapidis q̄ ex diuersitate terre diuersor colorū recipit q̄litatē. Aliqñ etiā p mūt' lapides ex aq̄ pgelatōe. Inuenīt' el quedā loca supq̄ aq̄ infusa puertit' i lapides diuersor colorū. ⁊ hoc fit ex q̄dā vi minerali in locis illis exīte pgelante aq̄s q̄ sunt principia lapidū. vt dī. Aresti. Fiūt aūt lapides vl' ex luto uictuoso ⁊tute solis occulte illō coagulātis. ⁊ p partiū coherentiā in substantiā lapidis pstringētis. uel fiūt lapides ex aq̄ cōgelata q̄dā ⁊tute minerali lapidis forme inductiua ſm ipaz matriā

lapidū efficiunt quidā rare substātie et debilis cōpositionis et quidā fortioris. et quidā generātur tardius quidā citi⁹ quidam fortius sm fortiorē qualitatū actiuarū potentiā et debiliorē resistentiā passiuarū sm eni cōmixtionē istarū qualitatum in substantia lapidis diuersificātur lapides in natura et in vtute. vtus enim celestis influēs ad loca mineralia in eis suas imprimit actiones et sm q̄ inuenit materiā aptiorē et sue actioni obediētiorem in eis impressionē relinquit nobiliorem. Et ideo quidā lapides pciosi naturam et vim planetar in suis effectib⁹ imitant vt patet in topazio q̄ motū lune sentire phibet. vt di. ambro. Basi. Isi. dyas. et alij vt post patebit. Note ergo q̄ proprietates lapidis siue petre sunt iste q̄ lapis vniuersaliter est frigidus et siccus cōpactus durus grauis et pōderosus. suo pondere centrū petens. terrā cōprimēs et eius partes ne dilatent ad inuicē vnies et cōiungens. vnde dicit Ambro. q̄ lapides sūt ossa terre qm eni faciūt ossa in corpe. hoc faciūt lapides in diuersis partib⁹ ipsius terre. ipam eni solidant et ne partes eius nimia siccitate ab inuicē defluāt ipsam cōprimūt et adunāt. lapides p aquarū supfusionē a sua duricia non remolliunt exstillicidijs tm guttatim descēdentib⁹ excauant. vt dicit Diego. Lapides etiā si candētes fuerint in vino extincti. vinū corrumpūt et in acetū cōuertūt. vt dicit Isi. In lapidib⁹ etiā generaliter requiritur materie puritas vtus et pciositas coloris et figure diuersitas. et multiplex vtilitas. Nam vtiles sunt in edificijs construendis in plateis sternēdis. p pontibus faciēdis. pro hostib⁹ expugnādis. p lupis et canib⁹ effugādis. pro metallis ex eor substātia extrahēdis. p metallis exornādis. pro infirmitatib⁹ variis psanādis. pro turribus regum ampliandis. pro castris et ciuitatib⁹ munīdis. p feris et bestiolis defendēdis. Lapides itaq̄ primo de minera extrahūt. extracti q̄drant et polit. politi i edificio ordinate collocāt. ordinate maiores sub minorib⁹ ponūtur mediāte cemēto ad inuicē coaptant ob/ducunt cemēto et extrinsec⁹ cōplanant

Capitulum. LXXVI

De pario

Pārius lapis est genus marmoris eximij et pciosi. vt dicit Isi⁹. Dic apud paron insulā inuenit. vnde et parius nūcupat. magnitudo eius lances et crateras nō excedit. et est aptus ac vtilis pro pseruādis speciebus et vnguētis. Isi. glosa autē sup hec. i. dicit q̄ parium est genus marmoris candidissimi. et ideo signat castitatem cē.

Capitu. LXXVII

De prasio

Prasius est lapis ad modū porri viridis. vnam cōfortat debilem aliquādo inuenit cū guttis sanguineis. q̄bus guttis cādidis distinctus de quo dicit in lapida Utile nil affert nisi q̄ viret et decet aurum.

Capitu. LXXVIII

De pirite

Pirites vt dicit Isi. est lapis vulnus aeris simulans qualitatem cui plurimus ignis inest de facile eni scintillas emittit qui tenētis manū si vehementius p̄matur adurit. propter quod ab igne nomen accepit. de quo dicitur in lapidō. Tangi vult leuiter blandaq̄ manu teneri. Nam pressus nimiū digitos tangentis adurit.

Capitulū LXXIX

De pionite

Pionites ē lapis qui dicit esse feminei sexus. nam certo tpe cōcipit et parit cōsimilē lapidē et confert pregnātib⁹. vt dicit Dyas.

Capitulū. LXXX.

De pantero

Panteron lapis est multorū colorum sparsor et pariter distinctor nam niger et rubeus viridis pallensq̄ videtur. purpure⁹ roseusq̄ simul prasinusq̄ coloris. Dic facit hominē audacem et inuictū illo die. quādo videtur mane oriente sole. vt dicitur in lapi.

Capitulū LXXXI

De plumbo

Plumbū vt dicit Isi. ex metallis p libro. xvi. est dictū. eo q exp̄ilis ex plumbo factis maris altitudo p̄mitt⁹ est temptata. Hui⁹ vt dicit duo sunt genera candidū. s. atq; nigrū. candidum aūt melius est. z primo in insulis athlantica maris antiq̄tus est inuentum. in multis locis hodie. inuenit enī i gallia z lusitania quedā terra nigra arenosa z etiā calculosa. que quidē abluit⁹ z ex materia que subsidet p̄ cōcoctionē in fornacibo plūbi substātie eliquat. In aurifodinis etiā cū materia auri quidā lapilli nigri reperiunt. z dū aurū colligitur cum auro manēt. sed postea ijdem calculi ab auro separati p se conflant z in plumbum albū totaliter resoluūtur. vnde tāta est grauitas auri z plumbi. vt dicit Isi. Nigrū vero plumbum duplex est. aut enī ex sua vena prodit aut cū argento nascitur. mixtisq; venis cōflatur. z in illa conflatione primo p̄cedit stannū. deinde argentū. tercio qđ remanet p conflationē efficitur plumbū nigrū. vt dicit Isidor. In india vero neq; es neq; plumbū inuenitur. sed gemmis z margaritis hec india recōpensat. Isi. Plumbū aūt nigrum in opibo lauacrōis vt in laminis z in fistulis vtilius fore tam hyspani q; britanici sunt experti. hucusq; Isi. Dom Ezresto. enī li. metb. iiij. ex sulphure grosso minus p̄purato ac feculento z argento viuo cōponit⁹ plūbi substātia. in locis mineralibo generat⁹. vnde ex imūdicia sulphuris nō puri quādam cōtrahit humiditatē. ex cui⁹ cōtactu manus tangentis coinq̄natur. hec imundicia ad lotā p abstersionē aliquantulū a plūbo remoueri potest. sed ex eo auferri nequaq; p̄nt aūt homines imundiciā plūbi abstergere. p̄ rūtamē semp erit plumbū. et fiv̄deatur argentuz sed obtinebūt in eo qualitates aliene vt errent in eo homines. sunt qui accipiunt sal armoniacū cē. vt dicit aresto. z hui⁹ immūdicie assignat causaz dicens. Materia plumbi nigri siue argentiuiuū est malū ponderosum luteū. sulphur etiā eius malū malivaporis z feti di. vnde nō bene gelas. in li. v. alchimie hermes dr. Si suspēderis plūbū sup acetum odēnat ip̄m nam acetū penetrabit ei⁹ substantiā z in puluerē conuertit. ac in colorē albū ceruse ip̄m trāsmutat. sed si sup ip̄m acetū fuderis alterāt z destruit vim aceti. plūbū aduſtū colorē vermiliū obscurū generat. Iz si fortior fuerit ignis cōuertit in citrinū z post calcinādo z desiccando ip̄m cū aceto in albū colorē ceruse transmutat. Igne vero fortiori adhibito totū hoc cōuertit in materiā p̄mā plūbi z fit terra. vt dicit ibidē. Itē idē. plūbū quib⁹ miscet⁹ ptes omogenias cōgregat. z etherogenias separat z mūdificat. z ideo ponit⁹ cū argento in fornace vt argentū facili⁹ mūdificet⁹. q; ptes argenteas a ꝯsumptōe p̄seruat z ipo plūbo cōsumpto ac cōbusto argentū purgat. Idē dicit Dieto. in glo. sup. vi. ca. Jere. ibi consumptū est plūbū cē. Itez dicit hermes q; plumbū in sua ebulitione oīm solidorum corpor duriciā soluit etiā adamantis. Itē dicit Ezresto. in li. metb. plūbum inquit liquatū procul dubio est argentū uiuū. sed nō liquat⁹ nisi calefiat z tūc apparent ossa rubea liquefacta. Virtū autē est q; plumbū cum liuidi vel subnigri sit coloris tū p̄ exustionē siue aceti refusationē pulcrū colorem generare cōsueuit vt minū stibium z hmōi. Est aūt plumbū ad vsum medicine. est enī frigidū et humidū in secūdo gradu. vt dicit Constan. cōtra vsturā ignis z apostemata calida valet miro mō. fluxū sanguinis vulnerū bene ꝯstringit. reuma oculorū abstergit z cōpescit. Ictus scorpionū mitigat z draconū. venerē phibet si plūbi lamina duobo lūbis apponatur. alias habet tōnes medicinales ō quib⁹ quere in fra de coloribo. c. de stibio. qđ alio nōie cerussa. i. flos plumbi noiatur.

Capitu. LXXXII

De puluere

Pulluis dicit⁹ eo q a vento pulset⁹. vt dicit Isi⁹. Leuitate enī sua a vento tollit⁹ z dissipat⁹ venti ꝑtra tij puluerē subintrātes ip̄m circūagitāt

et turbinē generāt. vt dicit Be. Puluis cōcussius naturā rei a qua resoluit ostendit nunc p odorē nunc p colorē nūc etiā per saporē. ideo puluerisant spēs aromatice vt cor intrinseca vtus se ostēdat vt per partiū cōmixtionē vnionē amplio/rem vtutē recipiāt. vt odoris sui fragrātiam diffusius circūspergāt. gustū sua/uius afficiāt vt vulnera putrida deficcent efficaci' abstergāt. vt carnem mortuū corrodāt auferāt. vlterius crescere nō p̄mittant sicut puluis plūbi exusti purgat vulnera desiccat supflua. carnē viuā generat. cōseruat. vt dicat cōstā. Et ideo ex puluerib cōficiunt empla/stra. cōpōnunt thimiamata. varia efficiunt antidota. vnguēta. In puluerem resoluūt thus. mirra. ex pulueris creamatione deo offertur holocausta Ex puluerib etiā fiunt salutifera electuaria q̄ bus infirma corpa sanitati restituūtur. Ex puluerib insup fiunt inunctōnes. malagmata quib mortuor corpa liniū/tur et custodiunt integra ne in cinerem aut puluerē rediganf. puluēris humoris admixtione lutū gignit. ex supue/nienti desiccatione in glebā cōpingitur. vt dicat Ysi. ex puluere pes polluit. oculo leditur. multiplex reptile ex puluere producitur. de puluere pascitur ac nutrit. Serpenti enī puluis est panis eius vt dicat Ysa. lxv. Ex puluere omne corpus assumptum nascitur. in puluerē a quo incepit reuertitur. finitur prout homini dictum est. Puluis es. in puluerē reuerteris. Ex puluere aer inficitur. ne claritatem solis oculus videat aliquotiens impeditur. nā ex puluere aeri humido admixto sepe nebula gignitur. ex cui' interpositione latet sol. limpide nō videtur. Et re/solutione etiam puluēris in atomos solis radius per fenestrā intromissus nul/latenus intuetur.

Capitu. LXXXIII

De quirin

Quirin vt di. dyas. est lapis qui ī pupparū nidulis inuenitur. Dic secretorum proditor est in somno capiti enī dormientis suppositus facit hominē loqui omnia que somniat dormiendo. et auget mirabiliter fantasias. vnde magi diligunt lapidem illum. q̄ per eum maleficia opantur.

Capi. LXXXIIII.

De quandros

Quandros est lapis colore quidē vilis sed exmie vtutis. vt dicit dyas. Et inuenitur in capite vulturis. valet contra quasl̄bet causas nociuas. vtera lactē replet.

Capitulū LXXXV

De rabzi

Rabzi qui alio nomine cōmuni dicitur volus armenic' est lapis siue vena terre et est nature frigide sicce subtusum colorem habēs et inuenitur in armenia. naturam habet constringendi ventrem sanguinem vn decūq̄ fluat.

Capitu. LXXXVI

De rostein siue reiben

Rostein siue reiben sm Auicen. est lapillus qui inuenitur in capite cancri. est aliquādo albus aliquādo vergens in flaueum colorem. Est autē quo ad substantiū mollis parum durior cū pupilla oculi piscis quo ad formā vero est exterius rotundus et planus interius vero parum concauus. quo ad virtutem autē est naturaliter frigidus humidus. Et valet contra morsus scorpionū. mustele si cōtritus more emplastri supponatur. Dicitur etiam q̄ valet cōtra morsus canis rabiosi si pulvis eius in potu assumatur. Si cōburatur puluis eius mundificat ventes et desiccat vulnera et confert scabiei. prohibet lacrimas.

Capi. LXXXVII.

De saphiro

Saphirus est gemma cerulea celo sereno in colore simulima optima ē inter gēmas. sūme p̄ciosa. regū digitis magis apta. In multis locis inuenit. ꝯ orientalī siue indica meliorū

dicatur ꝛ maxime quãdo habet q̃si quos/dam pulueres aureos intermixtos. et ẽ hic saphir⁹ uensus nõ plucidus. vt dicit Jsi. Hic lapis maxime ꝓmendat in la/pid̃. ita vt p sui excellẽtia gẽmarũ gẽma vocat. nã corp⁹ uegetat ꝛ integra mẽbra pseruat. stellã habet relucentẽ p cui⁹ re/fulgentiã ei⁹ virtus indicat. Alia ẽ spẽs saphiri que sirtites dr que iuxta sirtes i ter arenas maris libici inuenit. vt dicit Dyas. Jnuenit aũt aliq̃n in uenis mine tarũ vbi lasurũ etiã inuenit ꝛ in eisdez uenis saphiri in medio uelut in uentre q̃/dam species carbunculi inuenit. ꝛ ideo a multis saphir⁹ mater carbunculi credit eo q̃ in eius uenis gigni a pluribꝫ phibe tur. ꝛ ex natura saphiri carbũculus qua/si quadã faulla cerulea vt multi asserũt credit aliquãtulũ obumbrari. vt Dyas. dicit. Saphirus itaq̃ ꝛm dyas. habet ꝛ tutẽ discordiũ reconciliatiuã. multũ enĩ valet vt dicitur ad pacẽ reformandam. Jtem habet virtutẽ caloris innaturalis repssiuã. vñ ꝛ saphiro dr in lapid̃. Cor/poris ardorẽ refrigerat interiorẽ. Nã in febribꝫ multũ caumaticis ꝛ incẽsuis re/frigeriũ prelet saphirus si iuxta uenas cordis pulsabiles suspendat. Unde dicit dyas. q̃ valet cõtra piodicas febres tem pore accessionis. Jtem virtutẽ habet cõ fortatiuã. cordis letificatiuã. ꝛ ideo dici tur valere cõtra cardiacã ꝛ quãlibet pas/sionẽ melancolicã. vnde ꝛ cardiacũ ꝛ dya forꝛeticũ fluorẽ reprimit ꝛ sudorem sicut scribit in lapid̃. Sudorez stringit nimio torrente fluentẽ ꝛc. Jtem dicit dyas. Jtez habet virtutẽ fluxus sanguinis restricti/uã. Unde ꝛ saphir⁹ orientalis si tpibꝫ ap ponat solet restringere sanguinẽ de nari/bus pfluentẽ. Jtem vtutẽ habet singula rẽ tumoris ꝛ inflature sedatiuã. Certũ enĩ est q̃ apostematũ reprimit inflaturã si in principio collectõnis nociue citius apponat. Jtem valet cõtra antracem. nã virtutem habet malicie ꝛ uenenositatis antracis expulsiuã. eius enĩ furiositatez reprimit ꝛ expellit ne eius malicia spũs inficiat ipsius fumũ ad cor ascẽdere nõ pmittit. vt dicit Dyas. Jtez vim habet ueneno ꝓtriã ꝛ iph⁹ penit⁹ extinctiuaz;

vnde et si araneã intra pirid̃ posuerit ꝛ vnũ saphirũ indicũ siue aliũ supra pirid̃ os orificiũ aliquãtulũ diu retinuerit aranea eius virtute victa quasi subito morief. vt dicit Dyas. ꝛ hoc idem vidi se pius et in diuersis ac plurib⁹ experiri. Jtem habet vim visus ꝓseruatiuã ꝛ sor dium oculoꝝ sine grauamine purgatiuã vnde scriptũ est. Tollit ex oculis sordes de fronte doloꝛẽ. in lapid̃. Jtẽ habet vim vlcerũ curatiuã. nã vt dicit Dyas. pul/uerisatus ꝛ lacti admixtus vlcera sanat et hoc etiã in vulneribꝫ est exptũ. Jtem tante autoritatis fuit lapis iste apud ue teres q̃ etiã apud deũ nõ modicũ puta/uerũt valere vnde ꝛ appollini fuit singu/lariter cõsecratus. qz cũ gentiles ꝓ re sponsis appollinẽ sacrificioꝝ tpe ꝓsulue/rũt certificari citi⁹ putauerũt si saphirus tic in pñtia haberent. vt dicit Dyas. et hoc tangit in lapidario vbi dr. Et plus q̃ reliquas amat hãc ydromãcia gemmas Ut diuina queant p eam respõsa mere ri cẽ. Jtem hunc lapidẽ magi singulariter diligunt. qz ꝛm eoꝝ opinionẽ p ipsi⁹ vir/tutem quedã mirabilia opari pñt. ꝛ hoc tangit similiter in lapid̃. vbi dr. Hic la/pis vt phitent educere carcere vinctos Obstrusaseꝝ foꝛes ꝛ vincula tacta resol uit. hec ꝛ multa alia de singulari virtute saphiri ab autoribꝫ sunt cõscripta. et in hoc generaliter omnes ꝓsentiũt q̃ saphi rus est gẽma amatrix castitatis. et ideo ne ei⁹ effectus p imundiciã portãtis ali/quo modo impediat oportet vt ille qui eaz portat caste viuat. iuxta illud. Sed q̃ ge/stat cũ castissim⁹ esse iubet. Jtem dr in la pid̃. q̃ tollit inuidiã ꝛ expellit timorẽ et facit audacẽ ꝛ victorẽ. firmat i bonis an mũ. ꝛ mitẽ facit ꝛ humilẽ ꝛ benignũ que oia puto esse dicta dispositiue pot⁹ q̃ ef/fectiue. sed hec nũc sufficiant.

Capi. LXXXVIII

De smaragdo

Smaragdus ꝛm Jsi. gẽmaꝝ oim uirentiũ obtinet principatũ cui ueteres polt margaritas ꝛ vnio/nes tribuũt tertiã dignitatẽ Smaragd⁹ a nimia viriditate ẽ dict⁹. vt di. ibidẽ nã

omne viride amarū dicatur. nullis autē gemmis siue herbis maior inest viriditas qꝫ smaragdo. Nam herbas virentes et frondes supat inficiens circa se viriditate nimia aerem repcussum. Jsi. nec eius viror in sole aliquo modo obumbratur. sculpentiū oculis nulla gratiosior refectio est. Cui⁹ corpus si extersum fuerit et extersum siue politū ad modum speculi imagines reddit. Quippe cesar nero gladiatoꝝ pugnas in smaragdo aspicere cōsuerit. vt dicit Jsi. Genera ei⁹ sunt. xij. sed nobiliores sunt scitici qui sꝫ in gente scitica inueniūtur. scōm locuꝫ tenent bactriani. Colligūtur in ꝓmissuris saxorum flante aquilone. tūc eni tellure discooperata inimicāt. qz arene mouentur maxime in his ventis. tercū egiptij habent. reliqua in metallis eratijs inueniūt sed vicosi. nam aut eri aut plūbo aut sali similes notas habent. Smaragdi vero qñ vino vel oleo sunt puncti. proficiūt inviroze cuius viriditatis gra naturalit imbuātur. Est etiā quedā species smaragdina que degenerat cuius sit viridis. eo ꝙ sit turbida ex eris ventis et calcesima/ tagdus nūcupata. hucusqꝫ Jsiō. li. xvi. ca. de viridib gēmis. Hic lapis a grifib excipitur et eripitur. Et ne possint smaragdi in copia inueniri grifoꝝ imanita/ te hoim accessus impedit. vt dicit Jsi. li. xviij. ca. iij. Habet itaqꝫ virozē suu multiplicatiuū. ex se eni generat raduū quo viroze tingit aere circūfusum. Habet et corpus speculare et pspicuū obiectaꝝ figuratum et imaginū ostensiuū. Habet tercio ex nature dono vtutis beneficū diuersatum infirmitatū curatiuū. Hā fm dyas. et lapiō. hic auget opes et in causis dat ꝙ suasoria verba. collo vero suspensus curat enutritū et mozbum caducū. visum conseruat debilem et confortat. lasciuos motus compescit. reddit memoriā. valet etiam contra illusiones et fantasmata demonū tempestates sedat. sanguinē sistit et dicitur his valere qui solent diuinare de futuris. vt patet in lapiō.

Capitu. LXXXIX

De sardio

Sardius est gemma rubei coloris ad modum terre rubee sic dicta eo ꝙ in sardis primitus est reperta vt dicit Jsi. et glo. sup apō. Hec gēma cuius sit pciosa et pulcra a multis tamen reputat nouissima inter gēmas. quia vt dicunt ꝓter fulgoꝛē nil ferat vtilitatis. excepto ꝙ onix hoc ꝑtē nequit nocere. nam onichin⁹ qui qualdā ꝛ nocuas habere ꝓprietates nō potest eas in ꝑsentia sardij ꝓducere ad effectū. dicit tñ dyas. ꝙ ꝓter illā vtutē habet sardi⁹ longe plures. Sunt eni spēs ei⁹ quinqꝫ inter qs ille est vtilior qui trāsmittit a sardis. et valet qz accendit gaudiū et repellit timores audaces reddit et acuit mentē et ipo ꝑsente nō nocet onix. Dicit etiā ꝙ sardi⁹ totaliter sanguinei coloris gestantes se ab incātationib et maleficijs tueatur.

Capitulum. XC

De sardonice

Sardonix ex duoꝝ lapiduꝫ soꝛcietate. sardio scilicet et onice nomen sumpsit. vt dicit Jsi. Constat autem ex tribo coloribo. nam niger est in imo. candidus in medio. rubeus quasi minium in supremo hec tota in signādo de cere substantia nil euellit. Jnueniūtur autem apud arabes et apud indos. Genera eius quinqꝫ sūt qui colores habet plus distinctos et est densioꝛ. hic est laudabilioꝛ. luxuriam repellere dicit et humilem efficit ac pudicum.

Capitulum. XCI

De sole

Solis gēma candida est et transparentes. et est sic dicta eo ꝙ ad similitudinē solis in oze fulgētis radios gerat. vt di. Jsi. ca. de candidis gēmis.

Capitulum. XCII.

De silenite

Silenites est lapis pficus vt herba virēs. cui⁹ coloꝛ i aspidi silis est. vt ꝛ in lapiō. trāfluceat aūt candida qdā macula qñ fulgoze cōmunes lune imaginē. Jlla aūt cādida macula i corpe silenitis crescēte luna crescat. et decrescen

te minuit ⁊ recrescit. vt di. Isi. ⁊ Dyas. potēs est aūt in amorē recōciliandū. languentes ⁊ ptisicos iuuare putatur.

Capitulū xciii

De stanno

Stannū vt dicit Isido. est metallum a greca ethimologia sic dictum. sepans scz ⁊ discernēs. mixta enī ⁊ adulterata inter se metalla per ignem dissociat. ab auro ⁊ argento es et plumbū diuidit ac secernit. alia etiā metalla ab igne defendit. Et cum sit natura eris et ferri durissima si absq; stanno fuerit vritur ⁊ crematur. Stannū autez illitum vasis eneis cōfert vitus erugi/nis. ⁊ saporem facit gratiosiorem. Speacula autē ex eo tpantur. ceruſa etiā conficitur ex stanno quēadmodū ⁊ ex plumbo. Hucusq; Isido. libro. xvi. c. de metallis. Scōm aresto. li. metō. stannū componitur ex argento viuo ⁊ bono ⁊ sulphure malo ⁊ hec duo non sunt bene mixta sed tamēq; p parua cōpsita. et ideo colorem imitatur argenti. sed nō eius soliditatē In libro autē alchimie hermes dicit stānum omnia metalla ⁊ corpora frāgit quibus admiscetur. ⁊ hoc propter nimiā siccitatem eius. et ductilē naturam in eis destruit. Sed si miscueris cū eo argentum viuū. stridorē eius aufert ⁊ allescit sed postmodū denigrat ipsam ⁊ condemnat. In eodem etiā dicit q; stannū adustum generat colorem minū vel vermiliū sicut plumbum. et si ignis fuerit nimis fortis stanni materia prima redit. Item cū stannū sit argento mollio ⁊ plūbo durius nō potest plumbum plūbo nec eri nec ferro defacili ꝯsolidari sine stāno nec etiam ista pariter ꝯsolidātur sine pīguedine aliqua siue sepo.

Capitulū. xciiii.

De sulphure

Sulphur est vena terre aeritatis maltum habens in sua compositione et igneitatis. ⁊ ideo vocatur sulphur ſm Isido. quasi solū vrens. vt enī ignis dicatur. nam eius vt⁹ ignea ab aquis feruentibo sentitur. nam aquarum cursus p venas sulphureas trāsitū faciēs ex vi ignea ipsi⁹ sulphuris cādorē vel calorē ꝯtrahit. saporē. efficaciā ⁊ odorem. hinc fontes calidi de terre visceribo sepe scaturiūt ⁊ qualitates vene sulphuree secū ferūt. nulla enī res ita cito accēditur sicut sulphur. In insulis nascatur eolijs inter siciliā ⁊ italiam quas ardere dicūt. in alijs locis etiā effossum inueniti. vt di. Isi. Hui⁹ ōtuor sunt genera. Unū viuū qō cū fodit trāslucet atq; viret. quo solo inter ofa genera medici vtūtur vt di. Isi. alter quoq; appellāt glebā qō tantū familiare vsibo est fullonū. tertiū liquor est cui⁹ vsus ē ad lanas vtilis suffundēdas quoniā pstat mollicie ⁊ candorē. quartū valet ad licinia lucernar cōficiēda. vt di. Isi. Et subdit ibidē. Sulphuris tāta est vis vt morbos comicia/les dephēdat nitore suo cui⁹ flama si directe ad vultū hois repcutiat durū ⁊ horribilē pallorē in oculis aspicētiū gene/rat ad silitudinē defunctor. vt di. Isi. li. xvi. ca. i. ſm Aluic. vo ⁊ plat. sulphur calidū est ⁊ siccū in ōtto gradu ⁊ ē terra ptibus aqueis ⁊ terrestribo igneas trāscūtibo in naturā sulphuris trāsmutata. et illud sulphur aliqñ est grossum feculētū ⁊ rude. aliqñ est purū albū clarū ⁊ subtile. aliqñ inter hec ē mediocre. ⁊ ſm istam differentiā ex sulphure ⁊ argēto uiuo diuersa metalla generāt. vt ptz in li. metō. uij. vbi ofdit q; sulphur ⁊ argētū uiuum sunt materia oīm metallorū. Sulphur aūt aliud est viuū scz quale est qñ de terra est eductū. Aliud est mortuū vel extinctū. scz qō solet fieri artificiose. s. qō i calamos fundit vel in alia vasa. Eligēdus autē est p medicina viuū colore ⁊ resplēdens plucidū ⁊ sine lapide album vel viride. quod missum in ignem colorem facit viridem atq; pinguē. Uirtutē habet dissoluendi ꝯsumendi attrahēdi subtiliandi attenuādi reformādi vel recuperandi. Et ideo tussim. phtisim. epilēticos iuuat. scabiē purgat. venenis obuiat. lethargicos excitat. a. tīxticos podagricos paliticos iuuat. si modo debito medicinaliter ipsi⁹ remedio quis vtat. vt di. Aluic. ⁊ Dyas. ⁊ plat. ⁊ alij autores.

Capitulum.xcv

De sale

Sal a saliendo dicit eo q̄ igne exiliat. fugit enī ignē cū sit igneum. vt dicit Ysido. Alij sal a sole vel a salo vocatū putant. nam ex aquis marinis sponte gignitur spuma. in extremis litoribus relicta et a sole desiccata. Aliquādo ex puteis salsis hauritur aqua decoquitur donec in salis duriciē aqua prius fluida per calorē ipsam inspissatem cōuertat. aliquādo de cōtractis arenis colligitur crescente luna p̄ noctē. nasci arenea sal sub arenis sepius inuenit. Alicubi etiā rupes et montes salis inueniuntur ex quibus ferro incidūtur lapides qui post in salis materiā cōfringunt et cōminuūtur. sicut est in arabia et i pānonia. tante duricie etiā sunt illi lapides vt ex eis fiant dom⁹. cōmune vero sal in igne crepitat et ō igne salit. sed sal agrigentinū sicilie ignem patit et contra naturam salis vulgaris in igne fluit et de aq̄ exilit. Variatur aūt sal in colore q̄ membraticū est rufum. et in quadā pte sicilie vbi est mons ethne sal est purpureum. In eadem sicilia in pathmo adeo ē splēdidum et lucidū vt imagines reddere videatur. In capadocia sal croceū effodit. vt dicit Ysi. Item variat in sapore. vt dicit idem. q̄ alicui suaue alicui salsissimū est. alicui amarissimū. et quāto est amarius tanto est calidi⁹ siue calidius iudicat. vt dicit Aluic. Sal aūt sūme est necessariū. q̄ sine sale ois fere cib⁹ est insipid⁹ et insulsus. pulmētis enī saporē dat et excitat i omnib⁹ cibarijs appetitū. ex eo ois victus delectatio et summa hylaritas fit. Hinc et solis nomē accepisse creditur. q̄ sole nihil est vtili⁹ atq̄ sale. Unde videm⁹ pecudes et armenta q̄ sale ad pastū maxime prouocant et salis bñficio in lacte et caseo plus abūdant. Sal etiā corpa stringit et desiccat et etiā defuncta corpa a putrescendi labe ligat et cōseruat. Ducuscz Ysi. li. xvi. ca. ij. fm Plat. aūt et Aluic. sal generalit habet virtutē dissoluēdi mūdificandi putridos humores et p̄sumēdi Item virtutē habet dentositatē extenuādi et diuidendi maxime si pluerisatū et coctum calidū super stomachi orificium saccelletur. Item vim habet humiditatis naturalis in corpe coadunādi et conseruandi et innaturalis resoluendi et abstergendi. et ideo aqua salinatiua tumores et inflationes etiā ydropicas sol⁹nit. vt dicit idē. Item virtutē habet carnes putridas corrodēdi et maxime quādo est exustū. quia tūc maxime resistit putrefactioni. et maiorē habet vim in desiccando et in mūdando et ad interiora penetrādo vt dicit idem. Item potentiā habet ventrem remolliēdi et superflua educēdi et maxime salgēma. q̄ sic dicit quia clarū est sicut gēma. in mordicando enī intestina mirabiliter coopatur vt resoluant indurata. et superflua expellant. et hoc idem facit tam armoniacū cz cōmune. Item virtutem habet sal venenosis humoribus resistendi. et ideo cum melle et vulpaffis alsmica panis sal cōiunctū sanat carbunculum seu antracem. vt dicit Aluic. Item virtutem habet remouendi maculas faciei si cum aqua et camphora distempetur et inde facies liniatur. Item vim habet p̄uriginē et serpiginē de corpe abstergendi et remouendi potissime si cum sapone misceatur. Item virtutē habet sanādi venenosos morsus et pūcturas reptilium et scorpionū si cum melle et nucib⁹ et alijs quibusdā cōponatur. vt dicit Aluicen. Has et multas alias habet virtutes quas enumerare longum esset. sed exempli gratia hec sufficiant.

Capitulum xcvi

De topazio

Topazius vel topazion indeclinabile gemma est vt ait Ysido. libro. xvi. Est enī ex nitente genere omniū colore resplendens. Inuēta primo in arabie insula i qua trogodite fame et tempestate fessi. cum herbarum radices effoderēt gemmā vltā eruerunt quā insulam tectā nebulis postea nautę quesierunt. et inuenientes topazium trogoditarum ydiomate vocauerūt. Inde lapis sic quesitus et inuentus est topazi⁹ ab insula vocat⁹. Topazium enī idem q̄ō

querere in ipor lingua sonat. Est autem gemmarū maxima ⁊ amplissima. Scri/ psit enī plini. hanc gemmā tante magni tudinis reptam vt ex ea philadech face ret statuā quattuor cubitor. In glo. ve/ to sup finē apē. dr sic. topasius quo ē ra rior eo est pciosior. ⁊ habet duos colores exauro et etherea claritate lucens maxi me qñ tangit radio solis. scz oim aliarū gemmar supans claritatem. in aspectus suū. puocans respicientes. quā si plus ob scuras si sue nature relinquis clarior ē et nihil eo clarius in thezauris regū siue pciosius inuenit. ꝓpter sui pspicuitatez gemmar sibi obiectar in se recipit clari tatem. Dicit etiam q sentit motū cur sum lune. et cōtra lunaticā valere passi onem. vñ dr maiorem vel minorem ha/ bere effectū sm q luna maius vel minus recipit incrementū. vt dr in lapidē. Flu/ xum sanguinis restringit. et emorroidas patientibus subuenit. frequentes vndas copescit ⁊ bullire eas nō pmittit. vt dici tur in lapi. sm dyasc. iram sedat et triste ciam. et valet cōtra noxios motus ⁊ cō/ tra frenesiz ac ꝛ mortē subitaneā. formā habet specularē. ydolū ei in eo receptū in uersum in speculo cōcauo repñtat.

Capitu. CXVII

De turchoge

Turchogis siue turchois est lapis t flauus in albidū colorez vergēs dictus a regione turchor inqua nascit. cōseruat visum et cōfortat et hy laritatem generat.

Capitulū XCVIII

De terra sigillata

Terra sigillata dicit specialiter t q̄dam vena terre frigida singu/ lariter et sicca. que dicit sm pla te. terra saracenica siue terra argentea que quidē est sub albida aromatica atq; clara. potissima virt⁹ eius est constringe re. nam pulueris eius cū albugine ouī di stempatus fluxum sanguinis de naribus sistit. valet etiam cōtra inflationē pduz ꝛ arteticam si sup locum patientē cata/ plasmetur. vt dr i plat.

Capi. CXIX

De tartaro

Tartarum est vini feculentia in t modū crete vel mollis lapidis circa ptes dolei indurata. cuius natura calida est et sicca in tertio gradu Valet cōtra scabiem serpiginem et impe tiginem cōtra capitis immūdicias. vir tutem enī habet extenuandi. cōsumendi mūdificandi et laxandi. vt dr in plat.

Capitu. C

De vitro

Vtrum vt dicit Aluicen. est iter lapides sicut stultus inter homi nes. declinat enī ad oēm tinctu tam. Est enī dictū vitrū vt di. Isi. eo q visui transluceat ꝓpter pspicuitatem et substantie sue transparentiā vitrū luci puū est. in aliis metallis et terrarenis q̄c quid intrinsecus cōtinet abscondit. in vi tro aūt cuiuslibet liquoris spēs qualis ē interius talis exterius declarat et quasi clausis oculis intuentiū notificat vt di. Isi. Fuit aūt primo vitrū inuentum in/ xta tholomaidam in litore iuxta belū flu uium qui oritur de radice mōtis carme li dū naute ibidem applicarent. nam dū naute sup arenam eiusdem amnis ignē de glebis nitri facerent. ex nitro ⁊ arenis lucidis pmixtis noui liquoris riuuli ef fluxerunt qui vitro. vt di. Isi. originem pbuerunt. mō vero fit vitrū ex cineribꝫ arbor ⁊ herbar p fortissimam ignis con flagratiōem quibꝫ cineribꝫ nūc nitrum hūc es nūc vtriusq; admisceт ⁊ sic in mas sam vitream cōmutat. Massa autez vi trea cū fuerit in fornace liq̄facta et pfe cte depurata summā ꝓtrahit substantie puritatē ⁊ transpentiā siue pspicuitatē et iō hz potentiā cuiuslibet coloris susce ptibilē quolibet enī colore tingit. ita vt iacintos smaragdos et alios lapides p ciosos in colore et splendore imitet tan tā etiā recipit in substātia ductibilitatē vt facilime ad flatū artificis in varias ⁊ contrarias formas ac figuras q̄si subito transformet. aliqū torno terit. aliqñ ar genti modo sculpitur et celat vt di. Isi.

neq̄ enī alia speculis aptior est materia neq̄ picturis accō modatior inuenīt. maximus thī honor est in candido vitro quin colore primus est crīstallo vī ad potandum argenti et auri metalla repellere ꝛ sueuit. vt di. Jsi. Item ibidē dicit idē q̄ in genere vitri lapis obsianus numeratur. Est aūt virens interdū et niger. aliq̄n etiam transluc̄idus crassiore vsu vocatur specularis. ex hoc lapide multi gemmas facūt vt di. Jsi. hoc āt hz ppriū omne vitrū cū sit liquefactū q̄diu c̄ valde liquidū summe est ductile. infrigidatum vo et induratū summe est fragile ꝛ facile frangibile et cū fuerit fractū ñ potest iterata liq̄factiōe reparari. Quidā thī fecerat vitrū flexibile. ꝛ malleo reparabīt refert Jsi. vñ ꝛ phialā coram tiberio cesare ō talu vitro factā i trā iecit quā non ruptam sed plicatam cū malleo reparauit vel emēdauit. quē iussit cesar ō collari. ne dū hoc agnitū fieret aurū pro luto haberet. et omne metallor pciū vile redderet. q̄ reuera si vasa vitrea non frangerent melioza q̄ aurea putarēt. vt di. Jsi. Est ergo vitrū specialiter pupet pspicuū luci puīū imaginū et vmbra rū repñtatiuū. ductile q̄n est liquidū. fragile q̄n est frigidū ꝛ induratū olim colorē susceptiuū colore potius q̄ valore gemmaꝝ nobiliū imitatiuū ꝛ immūdiciaruz abstersiuū vt di. Aluic. pulueris enī eī mūdificat dentes. et in oculis delet albugines. cōuenit etiam valde lapidi dentifice ꝛ renū q̄n bibit cū vino. vt di. idē Aluic.

Capitulū. CI

De ydochite

Ydochites est lapis p̄ciosus ꝛ colore fulu⁹. figura rotundus intra se habens aliū lapidez cuius crepitu sonorus est q̄ius tynnitū illū non interiorē lapillū sed spūm quendā interiorem sapientes dicant vt di. dyasco. hic lapis exudat aquā ita vt videat intra se fontanā scaturigiē ꝛ tinere. vñ q̄dā dicūt hūc esse lapidē q̄ oz enidzos. q̄te. s. eodē

Capitulum. CII

De yerachite

Yerachites est lapis q̄ gestat⁹ ab hiene nō mordet a muscis nec apib⁹ infestatur. vt di. diasc. et creditur valere cōtra venenum.

Capitulū. CIII

De zimiech.

Jmiech est idem q̄ lapis lazurij. et est lapis vel vena terre. vñ fit lazurū. vt oz in lapi. Est autem lapis iste tanto melioz q̄nto colori celesti est similioz. et hz quedā corpuscula q̄si aurea interserta. ille aūt q̄ est sub albidus plus hz terrestreitatis. et ideo non ita p̄ciosus. diutissime pōt seruari sine corruptione. valet cōtra multas passiones ꝛ cōtra sincopim ex fumis melancolicis. si trito ho cō detur patienti. Hū q̄ aūt oz dari nisi prius subtilissime cōteraf ꝛ multotiens abluaf. et signū est p fecte ablutionis q̄n aqua in q̄ abluit patum aut nihil colorat. miro aūt mō purgat ꝛ soluit q̄rtanā. nec debet dari cū decoctione q̄ desēderet vsq̄ ad fundū sed ante vel post ref. et hoc cū sero vel acetoꝝ hēbit in plat. et sicut ex laminis ferreis fit cerusa sic fit lazurū ex argēteis cū aceto. lapis aūt lazurij sepe inuenīt in mineris argētinis ꝛ aurifodinis et in suis venis sepe saphiri et iacincti ꝛ cōsimiles lapides blauei inueniūtur vt di. dyasco.

Capitulum CIIII

De zingnite

Jngnites lapis est vitrei coloris qui gestatus in collo valet ō nictilopā. et sanguinē stringit mēq̄ alienatō oz repellit ꝛ si teneat ad lignū accēsū extinguit flāma eī. vt di. dyasco

n

Incipit liber XVI

De arboribus et herbis ꝛ earū ꝓprietatib⁹

Postq̄ adiuuante deo cōpletus est liber vel tractatus de ꝓprietatibus rerū que in terra intrinsecus generāf. s. de lapidib⁹ ꝛ gēmis ac metallis ꝛ aliis

que nascuntur in terre venis, dicendum est breuiter de arboribus et herbis et fructibus ac seminibus q̄ ex eis mediātibus creantur. solūmō aūt de illis arboribus et herbis aliq̄ sunt hic dicēda. de quor noiw fit mētio in sacra pagina i textu vel in glo. et hoc, put poterimus facie/mus p ordinem alphabeti.

Capitulum.I

De arbore

ARbor vt di. Ysi. li. xvi c. v. ab arbuis nomē sūpsit eo q̄ adherere terre fixis radicibus cōsueuit. sicut herba. vtraq; enī silia sunt quo ad ortum q̄ ex vno gignitur alterū. nā dū semētem in terrā iecerīs q̄si herba primū pullulat et erumpit. deīnde cōfecta surgit in arborē et q̄ō infra breue tpis spacium herba videbatur indurat in arbustā. i. in arborē nouellā et tenerā cōualescit. et est dicta arbusta q̄si arboris hasta. nā arbustū dicitur loc' vbi arbores cōcrescunt et vbi salices salictū et carectū vbi carices vt di. Ysi. In libro aūt Aristot. de vegetabilibus ponūtur iste arbor et plantar p/prietates dicit enī q̄ in arboribus et plantis est vita. i. vegetabilis vtus quēadmodū in animalibus sed differēter. q̄ in plātis ē occulta. in animalibus manifesta pfecta scz et cōpleta. arbores enī nō mouētur motu volūtario nec pgressiuo sicut animal. nec mouētur sm appetitū et delectatiōz et tristiciam sicut animalia. quāuis aliq̄ senserint alii/ qui philosophi vt anaxag. et alii quos recitat Aristot. Vita itaq; vegetatiua ē in plātis p quā fit attractio hūoris ad ipsius arboris vel plāte nutrimētū vel cōseruatiōem. sed nullatenus hz sensitiuā animā. vñ nō volet q̄n uinciūtur. nec delectatur q̄n nutritur et cibatur. nec vigilat nec vomit nec spirat vel expirat. nec subiacet alijs cōditionib' q̄ sunt, prie sē sitiue. nec generat arbor nec generatur p sexuū cōmixtiōem. sed in se hz tōtem seminalē p quā hz ex se, producēdi potentiaz sibi et suā spēm cōseruādi. hz hāc potētiā nō pōt producere in actū nisi ab extrinseco adiuuet. s. a tpibus anni. Indiget ei hyeme ad hūoris seminalis aggregatiōnem. Indiget et vere tempato ad eiusdem emissionem. q̄ tūc nec est vehemēs frigus cōgelans vel exprimēs nec calor vehemēter adurens semen ac corrūpens. Indiget etiam sole resoluēte ptes ipius cōstrictas a pcedēte frigore. vt calor ingrediens segregęt humorē seminariuz a nutritiuo. Indiget etiā terra plusq̄ aliud generans. q̄ ex terra est materiale principium sui nutrimenti sicut principium generationis sue est a sole sicut a cā efficiēte. et iō vt ait Arist. in lib. de plātis. Terra est mater et sol ē pr plāta/rum. q̄ terra nutrit more matris. et sol efficit more patris. Quidā vero cōsiderantes in arboribus et plantis generatiōez cibatiōem. augmentatiōem. durationē et ex radice annuā renouatiōem et nullā penitus p vitā vel secessum electionem putauerunt plātā alali pfectiorez. Sed hoc reprobat Arist. dicēs. q̄ arbor q̄ ē alligata terre nō hz motū ex se. nec ex suo toto. nec ex suis ptibus. nec hz formam determinatā in suis ptibus. ita q̄ diuersē ptes determinētur diuersis opationibus p formas diuersas. vt oculus et alia li ad videndum et auris ad audiendum. nec habet alam pfectam imo nō hz nisi ptem ptis anime. i. alam vegetatiuā. hz alal habet opationes plures et nobiliores quā plāta. ideo alal nobilius est omni planta. Diuersificat aūt arbor quo ad substām virtutem et opatiōem. nam vt di. Arist. li. de vegeta. c. ij. Quedā arbores habent gummi et resinā. cuius cā est q̄ humor superabundans a calore totaliter non digeritur. nec etiā totaliter a regimine nature dimittitur. et iō expellitur ad exteriora. et ibi a frigido aere circumstā/te infrigidatur. Jtē quedam habēt nodos q̄ illis mediantibus ptes successiue generate adinuicem colligātur. Jtem habet venas. i. rimulas in quibus naturalis humiditas custoditur et a terra ad ptes singulas deriuatur. Jtem habet ventrem. i. medullam in quo fit humoris decoctio aliquā trāsferatur in subām foliorum fructuum l' ramor. vt dicit idē. Jtē corticem habet ad interiorem ligni defensionem. q̄ qdē facit corium vel cutis ex

poris alalis superficie. hoc facit corter i ar
bore. vt di. Isi. Item habet generaliter
lignū siue truncū vt di. Arest. et est dēm
sm Isi. eo q incensum vesicali in lucē sit
cōuersum vñ z licnus dicit eo q phibz
pstet lumen. Lignum itaqz est ps arboz
fortior z solidior z substātialior que a ra
dice exiens vsqz ad summitatē ipius ar
boris se extēdit. Et habet quedam intri
seca vt medullam ad quā ē recursus na
ture cū subtrahitur humor alis extri
secus. sicut in cibatione alalis qñ deficit
nutrimentū in membris ad sanguinez
exīstem in venis cōtinue fit recursus. vt
di. Albu. et exp̄sse Auicen. et Constan.
Habet insup quedam extrinsec' sibi an
nexa arboz vt corticem ramos folia flores
fructus z summitatem. Et ibidem dicit
Arest. corticem habet ad oīm interiorum
defensionem ramos z virgas ad sui dila
tatiōem. folia ad fructuū nouelloz pte
ctiōem ab extrinsecis corruptelis. fruct'
ad sui speciei cōseruatiōem. rotūditatē
siue rotundā summitatem habet arboz i
suo cōplemento q̄si figuram colūnalem
que vtiqz vt di. Albu. et accidit ppter vni
formē extēsionē hūoz ad ptes laterales
z vniformē caloz digerentis humorē i to
ta sui substantia actiōem. Habet adhuc
omnis planta vel arboz radicem. z in ra
dice multiplicem nodū. radicem quippe
loco oris que mediante trahitur humor
ad totam substām arboris nutriendā. no
dixo sunt fibres neruis in corpe animal.
q̄p illos nodos ptes adinuicem contri
nuabiles colligātur. Item arbores hñt
quasdam ptes superfluas que non sunt p
tes determinate a natura nec sūt neces
sarie ad esse plante et habentes esse in arbo
re sicut pili z vngues in corpe. Et iō ca
dunt folia z fructus ab arboribus scz pro
pter subtractiōem humoris sicut cadūt
pili de corpe alalis. et hoc accidit. q2 quā
do humor nutrimētalis minus est suffi
ciens subtrahit ipm natura ab hmōi p
tibus non necessarijs ne deficiat i neces
sarijs. z ideo cadunt generaliter ab arbo
ribus tempe hyemali. remanent tamē
in aliquibus vt in buxo z cōsimilibus. vel
ppter sufficientiam humoris. vel ppē hu
moris viscositatem z ligni cōpactionez
et soliditatem. Nam arbores que rarz
subām z porosam sunt habentes cā' a su
is foliis depauperant et maxime qñ hu
mor nutritiuus liquidus est atqz pauc'.
Differunt aūt arbores in multitudie su
arum ptium z paucitate. in magnitudi
ne z piutate. in fortitudine z debilitate.
Cuius causa est humor qui in aliquibus
magnis arboribus est lacteus. vt in vicu
bus. et humor talis abilis ē ad se dilatā
dum in latum et in longū. In quibusdā
vero est piceus viscosus z insufficiēs ad
extensionem. eo q ptes adherent adinuī
cem ad modū picis. ita est causa puitatis
et paucitatis in ptibus arboz z plantaz
talis autem viscositas nō est causa debi
litatis in plantis et arboribus. nisi fue
rit diminutus calor insufficiens et imp
fectus. In quibusdam etiam arboribus
est humor acutus calide z sicce complexi
onis z hic in quibusdam est cā fortitudi
nis z vigoris. calidum enī est leue z subti
le z penetratiuū z ideo talis humor se ex
tendit et crescit arbor in magnam quan
titatem. Item in ptibus arboz attendi
tur equalitas z similitudo. q2 equalitas
in q̄titate z similitudo in figura causat
ex abundantia materie cum equalitate
caloris agentis. et oppositum a cā oppo
sita causat. Eodem mō attendit in eis
raritas siue spissitudo q2 raritas accidit
ppter insufficientiam caloris ad ter
minatiōem humoris. spissitudo autē ac
cidit ppter sufficientiam caloris ad di
gestionem humoris et eius determinatio
nem. Item differunt arbores et plante
in modo fructificandi. nam quedam vt
ibidem dicit Arest. producunt fructū su
per folia sua. et hoc accidit ppter fortitu
dinem fructus et indigentiā caloris so
lis digerentis humoris ipius. quedaz
vero sub foliis. et hoc accidit ppter debi
litatem fructus ne ab excellenti caloꝛe
vel frigoꝛe corrūpatur. et quarundā fru
ctus est suspensus a stipite suo. i. prop
stipitem. et hoc accidit ppter insufficien
tem humorem z insufficientem calorem
ipm ad extremitates expellere non potē
tem. Item omnis arbor generaliter ha

let radicem que est mediatrix inter corpus plante et terram aqua cibatur. vnde et radix vita plāte dicit fm grecos qz cām vite plantis adducit Item hz stipitem a radice immediate pcedentem et hoc fiut necesse vt dicit Albu. ppter corporis plante vel arboris sustentatiōez vñ assimulatur stature corporis animal' omnia membra corpis sustentantis. vñ est stabile fundamentum arboris sustinens ramos et fructus eius. Item in duro stipite habet medullam mollem quā vt dicit Arest. quidam vocant arboris matricez qz in ipa seminarius humor plante nutritur. vt fetus in matrice. quidam vero vocant arboris viscera qz in ipa sepatur purum ab impuro sicut fit in aīalium intestinis. quidam etiam vocant eam corqz ex ea pcedit motus vite vegetabilis sicut vita sensibilis pcedit de corde cuiuslibet aīalis. Item corticem habet omnis arbor ad suam terminatiōem et interior defensionem ex humore subtili extracto ad exterius et p calorez aeris desiccato sicut lignū interius ex humore grosso sico essentialiter et accidētaliter humido pcreatur. vt dicit Arest. et Albu. Item arborum sicut et plantarū quedam sunt dōestice et ortenses. quedam vero sunt silvestres. arbores vero ortēses sicut sunt plāte si nō fuerint culte erunt silvestres. vt dicit Arest. et hāc arbor quedam faciūt fructū et etiam oleum, ppter humorez vnctuosum et aereū sufficientem et quedam non, ppter talis humoris defectū. et in q̄busdam cito folia cadunt, ppter humorē tarū non vnctuosum cito siccabilem. et quibusdam non ppter cām contrariam Item sicut est diuersitas arbor et plātarum in magnitudine et puitate sicut ē diuersitas in pulcritudine et deformitate. nam eis accidit pulcritudo, ppter equalitatem materie et elegantem ptium ordinationem et calorem sufficienter agēntem et extendētem materiam in rectam et debitā nature dispositiōem. deformitas vero causāf ex cōtrario tam in arboribus q̄ in plantis. Item dixerunt in bonitate fructū et multa malignitate. et hoc accidit ppter maiorem humoris materialis dulcedinem vel minorem vel ppter calorīs magni vel minus correspondētis materie vel humori materiali debitā proportionem. Item dicit ibidem Arestoteles q̄ arbores et plante silvestres magis fructificant q̄ ortenses. et hoc dicit Albu. accidit ppter maiorem abundantiam hūoris parum vnctuosi et nodosi de facili cedentis diuisioni expulsioni et in substantiam fructus cōuersioni. nihilōmin' tamen fructus ortēses sunt meliores simpliciter q̄ silvestres. vt dicit ibidem Arestoteles. cuius rō est vt dicit Albu. maioris humoris vnctuosi aerei vel dulcis abūdantia que in materia fructū ortensiū pfecti' inuenitur. Item cōsideratur arbor diuersitas sicut plantarū ex loci diuersitate in quo crescunt. nam quedam in locis aridis crescunt et siccis. et ille sunt minoris q̄ntitatis ppter defectum humoris. quedam vero in locis humidis fluuialibus et maritimis ac stagnos. et tales solent eē maioris quātitatis. nam ille que crescūt iuxta ripas marium salsor non multum crescūt, ppter abundāriam arenarum et humoris attracti nimiam siccitatem. iuxta tamen mare rubrū fallit hoc. vt dicit Arestoteles. vbi arbores fiunt magne. et hoc vt dicit Albu. ppter abūdantiam humoris et calorīs. Itez attenditur diuersitas in foliorum et florum variatione. nam quedā habent folia aspera scz, ppter dominium terrestreitatis et siccitatis. quedā lenia ppter equalitatem aquee humiditatis et pportionem debitam caliditat'. folia etiam habent quedam scissa et tamen lata vt vitis. quod accidit propter dominium terrestreitatis et priuationem viscositatis et inequalitatem calorīs materiam inequaliter extendentis. qz in talibus humor vnctuosus et viscosus transit in materiam fructuum. aquosus vero et terrestris in materiam transit foliorum. vt dicit Albu. Item variantur arbores et plāte in extremitatum ptium suarum varia figuratione. nam quarūdam extremitates sunt piramidales et acute. vt in spinosis in quibus calor subtiliorem humorem velocius attrahit ad exteriora et illū desiccando conuertit in acumen. grossio-

rem vero partem coniungit cum stipite
et radice. vt dicit Albu. cōtrarie aūt figure
et causa cōtraria generant. et hoc idē ptz
in fructibus qui vt dicit Aristot. sunt diuer
sor modor non enī sunt omnes angulo
si. i. figure angularis neq; omnes sup re
ctam lineam sunt, ptensi. imo quida sūt
circulares ꝓpter equalem materiaz hu
moris et equalem actiōem virtutis agentē
et caloris p quem materie ptes equaliē
extendūtur. et a medio vsq; ad circūfe
rentiam vniformiter ptendunt. Angu
lares vero ex cā cōtraria simpliciter ori
untur. Item variantur in colozatione
diuersa. nam tam fructus q̄ flozes. tam
rami q̄ stipites in arboribus variantur
vt dicit Aristot. Ex humoze enī frigido ter
restri melancolico nigrescūt et vilescunt
et humidor frigido albescūt. ex calido ru
besc unt. et sic de aliis vt dicit Albu. sub tali
enī data dīantis humoris et agentis ca
loris subām digerentis in ꝓdictis om
nibus sapor diuē generant. Item diffe
runt tam arbozes q̄ plante in fructuuz
maturatione. nam quedaz matureſcunt
citius vt dicit Aristot. sicut moza et cesara.
et cōsilia. et hoc accidit ꝓpter sufficiētiā
caloris. potentis sup humidū. maturan
dū et digerendū et oꝛdinatā hūoris acti
oni caloris nullatenus resistentis. que
dam vo maturos hīt fructus tardius ꝓ
pter grossitiem humoris a quo sīl inoꝛdi
nantis et insufficiētiam caloris digeren
tis. et hoc accidit potissime in arboꝛibus q̄
sunt siluestres. Eadem est rō quare q̄da
arbozes citius frondescūt et q̄dam tardi⁹
cito enī emittūt folia ꝓpter abūdantiā hu
moris aquei indigesti non vnctuosi sed
fluidi et de facili se extendētis ad arboꝛis
siue plante extremitates. et ex contraria
cā ꝓtium accidere consueuit.

Capitulum. II

De arboꝛe aromatica

ARboꝛ aromatica aliquando ha
bet aromaticitatem in coꝛtice a
liqñ in floze. aliqū in fructu suo
vt ptz in cynamomo qđ est coꝛtex. et in
mace qđ est flos et in muscato qđ est fru
ctus. Est aūt cā aromaticitatis vt dicit Al
bu. siccum terreū subtile cōmixtum sub
tili aque oꝛdinium magis vna
pte arboꝛis q̄ in alia est vna pars magis
aromatica q̄ alia. alia vero arboꝛ est tota
aromatica sm omēs sui partes vt arboꝛ
balsami cuius singule partes sunt odoꝛi
fragrantiam respirantes. vt post dicet.
Inter aromaticas vero plantas et arbo
res quedam grana in quibus est rō semi
nalis ꝓcreant. quedam p se ex cōpetenti
cōmixtiōe elementoꝛ ꝓducunt. quedaz
ex radicis vel stipitis plantatiōe multi
plicātur. quedam per insertionē surculi i
truncō esse debitum sortiūtur. vt dicit Al
bu. Inter omnes arboꝛ insertiones ille
sunt magis laudabiles quando filia filī
bus inseruntur. vt dicit Aristot. qđ duplici
ter intelligit vel in plantis cōsimilis spe
ciei vt insertio ficus in ficum. vitis in vi
tem. vel de illis que habent humoꝛē pro
poꝛtionabilē inter surculum et truncum
cui inseritur. ita q̄ humoꝛ vnius sit ap⁹
ad alium nutriendū. sicut quādo surcu
lus piri in truncō mali inseritur vel ecō
uerso. Item notabile est q̄ surculus. in
sertus alteri truncō toram virtutē trun
ci in suam virtutem conuertit et transmu
tat qualitatē. si enī fiat insertio oliue; su
per radicē siue truncuz lete virtus oliue
vescendit in virtutē lethe et indurat eam
et facit eam durare per aliquod tempus.
et tandem humiditatē ibi existentē ad se
attrahit et transmutat in suā simulitudi
nem aut conuertit vt dicit Albu. super
finem primi libri. Item dicit idem. nō
ꝓueniunt de facili ex semine malo plan
te bone. nec ex bono semine vel radice ar
boꝛes male. q̄uis in animalibus sepius
contrariū videatur. cuius ratio est. vt di
cit Albu. q̄ planta est terre affixa et vni
forme recipit a terra nutrimētum. Ani
malia vero non sic ꝓpter varietatē cō
plexionis et etiam ꝓpter contrarietatem
appetitus siue appetibilis voluntatis. et
ideo aliud est in animalibus aliud in ar
boꝛibus. Item in omni genere arboꝛ fic
est q̄ per culturam debitā siluestres con
uertuntur in oꝛtenses. et ponit Aristo. i
ibi exemplū q̄ amigdali amari per cultu
ram efficiuntur dulces. Similiter et ma

lagranati acidi mediocres. Dicit etiaz q̄ arbor habens grossum corticē cito fit sterilis. et hoc accidit vel ꝓpter defectum̄ vnctuosi humoris qui est materia fructuū vel ꝓpter duriciē corticis phibentis eua porationem grossi qō in arbore est nociuū sed dicit ibidem q̄ si scindat radix eius et illi scissure lapis immutat rursum fecūda fiet. cuius rō est vt dicit. albu. q̄z p ista scissurā fit nociui grossi euaporatio et caloris solis vel aeris circūstantis introductio cuius vtute fiet ipius humoris corrupti cōsumptio. Item dicit ibidē amigdala et malagranata mutant a malicia pculturam. nam malagranata a stercore porcino fimata et aqua dulci rigata meliorātur. cuius rō est vt dicit. Albu. quia p caliditatem et siccitatem huiꝰ fimi supfluitas aquosa reprimit in granatis. sed ne p excessum caliditatis et siccitatis fimi conuertat fructus in amaritudinē. cōpetit apponere aquā dulcē caloris et siccitatis dicium tpantem. Sil̄r amigdali vt dicitur ibidē clauis ꝓfixe gūmip multū tps emittūt et aquosam supfluitatē impediētem generatiōem vnctuosi humoris q̄ē materia fructuū. ita p hoc a sua malicia alterant. vt dicit. Albu. Item ibidem arbores et plante silueſtres p artificiū et cultuam fiunt ortenses fructifere et fertiles. ad hoc aūt vt siluestris planta fiat fructifera vel alteret in bonitatē a malicia multum cōfert locus et labor in colendo. maxime tps anni in quo plantat sic ibi dicit. Arest. exponit exemplū de boleno. i. usq̄ amo. q̄z q̄ō est natū in psia est pniciosus sed transmutatū et transplantatū in egyptū et in hierm fit cōmestibile. et hoc accidit vt dicit. Albu. q̄z p tpamentū loci a distempantia ad mediū reuocat. Item tali trāsmutationi maxime coopat tps. vt dicit. Arest. arbores q̄ indigent plantatiōe plantant plures in vere. et hoc ꝓpter tpantiam caloris et hūiditatis cōfortatiū caliditatē et humiditatē arbor et plantarum In hyeme vo pauce ꝓpter supabundantiam frigiditatis et hūiditatis. sed in autūno ꝓpter frigiditatē et siccitatē. paucissimi vo in estate post ortū stelle canicule et hoc ꝓpter dānium caloris et siccitat̄ consumentium humidum naturale in plāta et ꝓpue in radice. In egypto vo sel in anno fit plātatio q̄n. s. terre illius siccitas tpatur ex fluxu nili vt dicit. Arest. et Albu. Item ibidē dicit q̄ arbores diuersimode ꝓducūt frondes suas. nam q̄dā ex radice quedā ex stipite. quedā iuxta terrā quedā in ramis et virgis iuxta summitatem. quedā in medio. Cā diuersitatis huius in ꝓducēdo est diuersitas hūoris aquosi subtilis lenis et nō vnctuosi q̄ ēmateria foliorū et eq̄liter nō abūdat in oib⁹. et operatio caloris est dissilis in diuersis. et ideo dissilit ex illo humore ꝓducūt frōdes sil̄r q̄dam fructificant semel in anno et q̄dam pluries. et nō maturant fructus vltimi sed crudi remanent et indigesti. q̄a ꝓpter vicinitatem hyemis calor nō sufficit ad maturandū. semel aūt fructificare ꝓfecte magis est cōsuetū. q̄z semel in anno semen colligunt. et semel sufficit calor ad extensionem humoris et ad extremitates arborū et ad cōuersionē eius in substām fructus et eius cōpletā maturationem. Item quedam arbores sunt fertiles p multa tpa. ꝓpter abūdantiam caliditatis et humoris vnctuosi sicut ficus et quedā vno anno fructificant et alio requiescunt vt oliue. cuius rō est. q̄z i seq̄nti anno reficiunt restaurando sibi humorem. tantū enī emittūt vno anno adsubstantiam fructus q̄ntum requirit secundus annus ad humoris restaurationem licet multus ꝓducant ramos tpe refectionis. modicū tñ tunc tpis ꝓducūt fructum. Item quedā arbores sunt fertiliores in iuuentute q̄ꝫ senectute. q̄z in iuuentute plus abundant in calore et hūore. quedam vo ecōuerso plus fructificant i senectute q̄ꝫ in iuuētute. cuius rō ē. vt dicit. Aller. q̄ in iuuētute plus abūdāt de humiditate q̄ꝫ naturalis calor possit digerere et ita fit inoledies calori. in senectute vo minorat humor et fit oledies digestioni caloris. et hoc ptz in amigdalis et piris sicut explificat ibi Arest. Item dicit Arest. q̄ tam arbor q̄ꝫ plantaz siluestriū. et ortesiū diuersitas discernit̄ p masculos et feminas. q̄z arbor mascula ē spissior durior et densior et ramosior q̄ꝫ femia

et ficior et fructus eius breuior ⁊ matu
rior. et folia diuersa ⁊ surculi quor oim
rō est vt di. Albert. qz mascule arbores pl⁹
abundant in calore et ficitate ꝯ femi
que ptes mascule vh menter constrin
gantur adinuicem ⁊ faciunt; arbores spis
siorem. Intensio enim caloris multipli
cantis humorem et extendentis; in plu
res ptes facit ramosiorem; sicut etiā in
tensio siccitatis cōsumentis humorez ef
ficit ficciorem. Soliditas etiam et stru
ctura venarū arboris mascule phibet hu
morem multum emitti ad vnū locuz ar
boris siue plante. vt reuertatur in substā
tiam fructus. ⁊ ideo fructum habet breui
orem. folia similiter habet diuersa a fe
mina. qz aspriora et minora ac strictio
ra; pter dominū siccitatis. similiter et
surculos duriores habet ꝯ femina. et ꝑ
pter maiorem humiditatem extenden
tem in femina magis ꝯ in mascula. Itē
dicit Aresto. Q̄d si folia vel puluis folio
rum vel cortex mascule palme. foliis fe
mine componant vt coxreant citi⁹ ma
turabunt fructus femine ⁊ phibebunt ca
sum foliorum ⁊ fructus donec completa
fuerit digestio. Et huius ratio est. vt di
cit Albert. qz mascula palma mediāte ae
re; referente auget calorem femine quo
mediāte excitatur calor eius ad opatio
nem digestionis. quā Aresto. prepensis vo
cat in li. methe. Item dicit Aresto. q di
scernitur masculus a femina p pullulati
onem velociorem foliorum. prius enī pul
lulat ꝯ femina ꝓpter calorem fortiorem
et etiam p odorez. qz mascula plus odo
rat ꝯ femina; ꝓpter maiorem subtilitatē
fumi ficci resoluti a; mascula; nō a femia
Item dicit Aresto. q ventus refert odorē
masculi ad feminam ⁊ maturabūtur ci
tius eius fructus simulq; coxrebūt par
tes scz fructuum femine ad maturatio
nem quādo folia masculi in illa scz in fe
mina sunt apprehensa. Dicit etiā Albert.
q folia mascule palme cōiuncta foliis fe
mine ita adinuicem coxrebūt q vix po
terunt fine scissura ab inuicem separari
Item di. ibidē Aresto. q ficus siluestres
cōferunt ficubus ortensibus qñ ex oppo
sito cōplantantur. qz siluestres sunt cali
diores et ficciores. et ideo excitant calo
rem ortensium ⁊ confortant. Item hūor
ficcus siluestris resolutus ⁊ delatus ad ra
dicem ficus ortensis ipm nutrit ⁊ cōfor
tat. Similiter di. ibidez Aresto. q balau
stia qui est flos malagranati. sed hic po
nitur p arbore scz malagranata. oliuas ꝑ
ferunt si cum eis plantētur eo q balau
stie abundant in calore cōueniente natu
re oliuarū. Hec de ꝓpietatibus arborum
et plantaꝝ cōtraximus de verbis Aresto.
li. a. vegetabilium. ⁊ glo. Albert. qui tran
stulit ⁊ exposuit eundem In li. autez ala
lium. xvij. dicit Aresto. omnes arbores
que fructificant omni anno fiunt segnes
Arbores inquit que nimiū faciūt fructū
cito deficcantur. qñ cibus tranſit in sem
id est humor nutritiuus qui deberet nu
trire transit in materiam seminalē. Ali
as ꝓpietates notabiles ⁊ insignes tā ar
borū et herbarum ꝯ plantarum possum⁹
elicere ex verbis Aresto. et Albert. in li. ij
vegetabilium vbi dicit. Planta hz tres
vires. nam a terra habet fixionem. ab a
qua coadunatiōem. ab igne vero consoli
datiōem et ptium terminatiōem. ex ae
re et igne habet raritatem ⁊ dilatatiōez
ac extensionem. fructuum completionē
ac maturatiōem. Sine enī calore ⁊ hu
mido aquosum non terminat ⁊ finitur.
vt ibi in exemplo Aresto. Nam later
non coagulatur nec terminatur i esse la
tericeo fine igne partes aqueas ꝛ sumē
te. ⁊ terreas pariter cōiungente. Ex aere
et aqua pariter ⁊ ex igne habet arbor ra
ritatem et profitatem. ex aqua habet au
gmentandi possibilitatem. qz quod om
nino solidum est augeri non potest. vt ibi
dem dicit Aresto. et ideo lignum mari
mum et ponderosum non habet mergi i
aqua vbi modica particula auri submer
gitur aut lapilli. et hoc accidit qz lignum
est porosum. ⁊ ideo p aeris subintratio
nem intra poros sup aque superficiez ha
bet ferri. ligna vero que sunt vltime soli
ditatis ⁊ cōpactionis sicut hebenus ⁊ cō
filia. in aqua subito petunt fundū. vt di.
Aresto. ibidem. ⁊ iiij. meth. vbi dicit. q
ex hebeno nigro expirauit aer. ⁊ ideo sub
mergitur. porosa autem ⁊ vnctuosa su

perenatant quia multum habet aereitatis materiam cõtra aque superficiem eleuantis. vt patet in foliis ⁊ plumis vl' pẽnis ⁊ omnibus vnctuosis. nam vt dicit Aresto. Proprium est aque subãs aereã sub leuare ⁊ compacta reprimere. et iõ rara et porosa aeris susceptibilia supenatãt. compacta vero ⁊ compssa inferiora petũt et ad infima se pfundunt. Item vapores terrestres ⁊ aquei p calorem coagulati sunt materi a herbar et plantar qui permicti p calidũ igneum ⁊ p virtutem stellarum recipiũt formas cõpletiuas herbar et plantarũ. ⁊ hoc quo ad semen ⁊ quoad fructum. Calor itaq; inclusus in coagulato sic humore ad plante nutrimentum attrahit aquam dulcem. cui etiam cooperatur extrinsecus calor solis. Actio autem caloris exterioris cum ꝓpria caliditate naturali digerit naturalem humorem in eodem loco et cõuertit in substãtiam plãte. Unde sm Aresto. terra montuosa q; est dulcis dulcem cõtinens humorem. ideo in illa citius nascũtur plante ⁊ maturant fructus. Naz montes attrahunt humorem dulcem et subtilez. q̃ bus cooperatur claritas aeris tam in attrahendo q̃z in digerendo. ⁊ fit cito ꝓuersio illius humoris in subãm plante. vt di. Arestote. Item dicitur ibidemq; qñ q̃z frigus scz aer frigidus fugat calorẽ ad interius terre ⁊ aggregantur partes eius cum aqueo humido ⁊ p calorem deprecssum a comprimente frigido ad interiora decoquitur vapor sic coagulatus et in substantiam plante cõuertitur ⁊ scindit locus p intensionez caloris et sic egreditur ex eo planta Item quandoq; aer mixtus cum terra ⁊ cum aqua in fundo aq̃ coagulatur ⁊ p actionem caloris terminantis ⁊ digerentis illud mixtum cõfusum generatur plãta vt pz in neniphar et in alijs herbis minimis que solẽt crescere in aquis ⁊ quarũ folia tegũt aquã et hẽ nascũtur sursum non expanse. tum ꝓpter subtilitatem aeris et aque dulcis sursum eleuantis. tum ꝓpter soliditatẽ terre radices inferius sustentantis a q̃ planta recipit rigorem radicis et stipit sustentationem in sua erectione. Item Aresto. ibidem in locis essentialiter frigidis et accidentaliter calidis vt in quibus aqua calida fuit multotiens nascit planta. q; calor aque cõtrahit frigidum humorẽ ad superficiem terre in locũ mutationis. vñ et aere et vapore terreo cũ hũore aque imbibito p calorem aquei stellarum in plante substantiam coagulantur sed hoc non fit nisi per multum tps vt dicit Aresto. ꝓpter calorem accidentalẽ nõ cõuenientem generationi talis plante. Item ibidem di. Aresto. q; plante comestibiles melius crescunt in locis lenibꝰ et altis et calidis q̃z in his cõtrarijs q; in locis planis et equalibus abũdat humiditas et maxime qñ dulcedo adest et aeris temperies. silr in locis bene alt. q; ibi etiam puritas aeris ⁊ abundãtia humoris dulcis et hoc ꝓpter spongiositatẽ ⁊ vaporem dulcẽ attrahentem. ⁊ iõ in mõtibus frequẽter melior ẽ fertilitas ⁊ meliores crescũt fruct'. in valle enĩ difficile mouef aer. Uñ ex cõculcatiõe ibi cito putrescit aer ⁊ vapor grossus. vñ sequit prava digestio. Hinc ẽ q; ibi inuenit humor salsus. vt di. Albu. aq̃ enĩ salsa gratior ẽ q̃z dulcis vtz in exẽplo Aresto. ibi dẽ vbi dicit. Ouum positũ in aq̃ dulci statim petit fundum. in salsa vo natabit terrestreitate enĩ sua ⁊ grossicie poterit pondus oui sustinere. et iõo aqua dulcis facilius attrahit ad loca alta q̃z salsa. scz ꝓpter suã depuratiõem subtilitatẽ et leuitatẽ. Itẽ Aresto. lutũ ignitũ. i. firmũ et tenax cito pducit plantã vnctuosam ꝓpter facilẽ transmutatiõem talis luti in vnctuositatẽ. vt di. ibi Albu. Et ad hoc vt durabilis sit plauta oportet vt hẽat bene digestum humorem et vnctuosũ. vñ ille plante que habent indigestũ humorem supueniẽte frigiditate cito arescũt vñ et caulis vltra triennũ nõ durat. tñ si ei inseratur ex natura plante insite in stipite fiet decoctio ⁊ cõuertit in naturã insite. et durabit diu. Item vt di. Aresto. planta crescat q̃z ex lapide solidor duro. naz aer inclusus in lapide nititur ascẽdere sed cũ nõ inueniat exitũ liberuz ꝓpter lapidis soliditatẽ reflectit mouet ad lapidis ptes et ex sua agitatione ca

lefit.calefactus aũt aer attrahit surſũ hu
morẽ reſiduũ q̃ eſt in lapide.ꝛ exit vapor
cũ hũore illo cũ pua reſolutiõe ptiũ lapi
dis.ꝛ ex illo vapore ꝛ hũore tr lapide e ꝫ
ducto qñq̃ plãta ꝑ generaſ adiutorio ca ꝫ
loris ſolaris ꝛ actẽ prius calefactũ vigo
rabitis ac digerẽtis hũore a lapide iam
attractũ ꝛ in ſubãm plãte trãſmutantis
ſꝫ nõ diu durat plãta talis niſi terra ar
cũſtãte ꝛ dulci aq̃ irrigãte.ꝛ tẽpato aere
foueaſ.ꝛ hoc ppf hũoris paucitatẽ.Jtez
Ariſt.ꝓ plãta ſi fuerit ꝑpe ſolẽ.i.vſus ori
entẽ citꝰ naſcet ꝛ hoc ppter ſufficiẽtiaz
caloris.tardiꝰ vo ſi fuerit ad occidẽtẽ ꝑ/
pter caloris elõgatiõem.Jtẽ ibidẽ dicit
Albu.et tẽperie ſeruaſ cuiuſlibet plante
incremẽtũ. ſi enĩ nimia fuerit hũiditas
opilaſ vie ꝛ pozi ꝑ quos tr̃ret nutri ꝫ
mentũ aſcẽdere ad arboris extẽſionẽ.eo
dẽ mõ ſi nimia fuerit ſiccitas ꝯſtringunt
pozi ꝛ ſic plãta nõ nutrit.Jtẽ Ariſt .que
libet plãta q̃ttuoz indiget.ſ.ſemie termi
nato ꝛ i ſua ſpecie pfecto maturo ꝛ a pu
trefactiõe ꝓſeruato.ꝛ ꝓuenięti loco.i.ter
ritorio generatiõi plãte ꝓgruo .ꝛ aq̃ mo
derata hũore.ſ.tpato.ꝛ aere ꝓſile.ſ.me ꝫ
diocriter tpato.qz vt di.Albu.ſi aer fue
rit nimis calidꝰ calor naturalis euapora
bit aptis pozis.ſi nimis frigidꝰ ſuffoca/
bit plãtã.prima duo ſunt neceſſaria ad
plãte generatiõem.ſcda duo neceſſaria
ad eiꝰ nutrimẽtũ ꝛ cõſeruatiõem.Jtem
ſpẽs ꝛ plãte medicinales q̃ creſcũt i mõ
tibꝰ ad eſcẽdũ ſunt minꝰ delectabiles et
ad digerẽdũ fructꝰ hñt duriozes.ꝛ ꝑ ꝓ/
pter rẽ ſitẽ coagulatiõnẽ ꝓcalorẽ agẽtẽ
in hũiditatẽ. ꝛ iõ tales fructꝰ nõ multũ
ſunt nutribiles.vt di.Ariſt.qz vt dr Al
bu.Quãto plãta eſt magis medicinalꝭ.
tãto minus nutrit.Jtẽ loca a ſole remo
ta nõ erũt plantaꝫ multaꝫ ſicut nec ali al
fecũditatis multe eſt in talibꝫ locis.vt di
cit Ariſt.cuiꝰ rõ eſt.vt di.Albu.qz illi q̃
ſunt directe ſub ſeptẽtrione hñt diẽ con
tinue ꝑ dimidiũ annũ.ꝑ reliquũ aũt no ꝫ
ctem.ibi ergo raro creſcit planta vl ani
mal.in eſtate enĩ non poteſt ppter ꝫ conti
nuatiõem calidꝭtatis.in hyeme vero nõ
poteſt ppter cõtinuatiõem frigoris.ꝛ iõ
dicit Ariſto.ꝓ planta ibi generata nõ hꝫ
vires foliũ neq̃ fructũ ppter defectum
caloris agentis in tempe anni.ꝛ ppt̃ſup
fluitatem eius in alio.Jtem Ariſt.ꝓ plã
ta multarũ ſpinarũ multũ habet de hũo ꝫ
re vnctuoſo.et cũ ſe mouerit ille vapor
vnctuoſus ꝑ calorem ꝓpriũ cooperan
te calore ſtellarum digeritur et conuer ꝫ
titur in ſubãm plante que ei inſerit.vñ
illam digeſtionem opatur calor vitalis
in planta cũ calore extrinſeco ꝓpẽte ꝛ
creſcit plãta inſita gradaliter extenſa ſurſũ
Unde ꝓpriũ eſt plante multum ſpinoſe
vt in ea fiat inſertio plante alterius ſpe
cięi.et hoc vt di.Albu.qz habet multus
humorez attractũ ab exteriori calore vn
ctuoſum ꝛ ita cõgĩnationem expulſi/
bilem a calore exteriori in pluribꝫ locis.
ita ꝙ ps eius ſupioz cuꝫ expellit eſt ſub ꝫ
tilioz ꝛ penetrabilioz ꝑ quam poteſt ape ꝫ
rire multos pozos plante ꝛ ipos ingredi
ꝛ ipam incozpare ꝛ cõſolidare plãte ife ꝫ
riori.Jta planta q̃ inſeritur.ꝓ plantam ſi
ue trunchum cui inſerit trãſmutat i ſuaz
ſpẽm.et non ecõuerſo.cuius ratio eſt.vt
Albu.dicit.qz inferior planta mouet ſupe/
riorem ꝑ humorem ꝛ calorez quẽ ei trãſ
mittit.ſed ſuprior humorem attractũ vl
terius digerit ꝛ decoquit ꝛ in naturã ſu
am cõuertit ꝛ poſtea virtutem ſuam i in
feriorem tranſmittit.ꝛ alterat illaꝫ cui
inſerta fuerit ꝛ conuertit eam in ſuaz na
turam ꝛ ſpeciem.Jtem quinq̃ ſunt ſpeci
es generationis plante.vt dicit Ariſto
teles ſcz ex ſemine ꝛ putredine ꝛ ex hũo
re aque et ex plantatione et ex vnius in
aliam inſertione. Jtem ſunt arbores et
plante que ꝓducunt fructum ante folia
vt dicit Ariſt.ſicut ille q̃ hñt multũ humo
rem vnctuoſum materialẽ ad fructũ quẽ
vt digeſſerit calor naturalis ſimul cum
calore ſolari cito maturabit fructum.et
ille humor vnctuoſus abundans ꝓhibet
humorẽ aquoſum materialez ad folia ne
aſcẽdat in folia aut ꝓrumpat añ fructũ
in tali planta.Jtem quedã citius ꝓdu ꝫ
cũt folia q̃ fructũ.et hoc ppter defectũ ꝛ
paucitatẽ hũoris vnctuoſi.ꝛ abundatiõz
humoris aquei materialis ad folia quẽ
calor ſolaris citius attrahit ad locũ ꝓdu
ctionis foliorꝫ q̃ vnctuoſum humorẽ ad

ꝓductionem fructuum. et ideo tardatur maturatio vnctuosi humoris materialis ad fructum. ⁊ fit ꝑcessio foliorum. Jtē quedam simul ꝓducunt folia cū fructu vt ille que habent ꝑdictos humores multos et ꝓportionabiles ⁊ calorem interiorem cum exteriori calore solis in aere equaliter operantē in vtroq; ⁊ vtrūq; scz aquosum in folia ⁊ vnctuosum in fructū equaliter expellentē. Jtem Arestō. Antiqui sapientes asserebant fructus ⁊ folia esse idem. et folia non esse. nisi ꝓpter fructum nec differre ab inuicem materia nisi ꝑm maiorem vel minorē digestionem aquosi et crudi humoris. Humor enī aquosus ⁊ subtilis cito attrahitur a calore solis ⁊ cedit in folia. qui vero magis est vnctuosus ⁊ digestus cedit i materiam ipius fructus. Jtem dicit Arest. ꝙ alique arbores sunt spinose non est de intētiōe nature plante substantiā generantis. sed accidit ex raritate arboris siue plante ꝑ quā attrahitur humor frigidus parū coctus ⁊ eriens ꝑ illā arboris raritatem a calore solis in spinam coagulatur. et fit in spina forma piramidalis incipiens iuxta stipitem a grossor lato. et in parte anteriori terminatur in acuto. nam humor subtilis qui ad spinā est causa materialis elongatur paulatiz a planta ⁊ in longum ⁊ acutū se diffūdit eodē modo faciunt omnes arbores quatum partes piramidalis sunt figure Jtem arbores exterius generaliter sūt virides. interius albe. pars enī interior habet materiā appropinquantē ad albedinem. ⁊ pars exterior ad virorē. naz materia que attrahitur ab interiori ⁊ expellitur ad exteriora i cortice aliquantulū digeritur ⁊ in virorē transmutatur qz viror medius est color inter rubedinē qui ꝓuenit ex perfecte caloris actione. ⁊ interalbedinē que ꝓuenit ex imperfecta. Jtē Arest. Arbores variantur in figura. naz quedā surſum quedā deorsum. quedam vero inter hec tenēt medium. Ille enī in q̄rum medulla viget humor subtilis quē mouet ⁊ attrahit calor ad superiora piramidantur. i. in formā piramidalē ad modum flāme. que ascēdit in cōmuni virtute ignea eleuantur. Ille vero in quarū medulla viget humor grossus et aquosus inferius deprimūtur et angustātur. Unde ⁊ ille partes sua grauitate inferius mouentur ⁊ in grossum in parte infima coartantur. In quibus vero erit humor medius. ⁊ inter grossum ⁊ subtile temperatus. pars ascendet surſum ⁊ erit cā elevationis. ⁊ pars deorsum que est causa īgrossationis. Cū ꝑm maiorē vel minorē digestionē illius humoris in radice ⁊ medulla solet magna apparere arbor in figura. nam necessaria est prima digestio in radice ad eius incrementū. secunda vero necessaria est in medulla ꝓpter completionem maturatiōem dilatatiōem ⁊ conseruatiōem. Et sufficit ista dupler digestio ad plantarum completionem. ⁊ tertia in solis animalibus reperitur. vt di. Arestō. et exponit Albu. Jtem diuersificantur arbores in foliis ⁊ in ramis secūdū multitudinem humoris vel paucitatem. et caloris fortitudinem vel remissibilitatem. nam si calor fuerit fortis et humor multus. multa in exitu erunt folia atq; rami et econuerso. et ꝑm raritatem humoris abilis ad cōsumptiōem ⁊ desiccationē. desiccant ipi rami. cadūt folia remanebit arbor vacua atq; nuda. et in contrarijs modo contrario se habebunt Jtem vt di. Arest. nō solū piramidant spine in arboribus. verū etiā eadez figure inuenitur in foliis et in fructibus. ꝙa si meatus plante primo fuerint ampli ⁊ valde rari in principio humoris. ⁊ ꝓp' sic citate et frigiditate constringantur. folia et fructus inferius ingrossabuntur. et in superioribus graciliabuntur et piramidantur. et hoc propter attractionē leuioris partis humoralis ad superiora vi caloris et repulsum humoris grauioris ad superiora. Contingit tamen tam folium ꝙ fructum sepius acui in extremitatibus et piramidari. scilicet quando virtute caloris et raritate humoris superior particula leuigatur. ⁊ parte superiore calida etiā existente humor in medio distendit. et sic substātia fructus vel folij i medio dilatat. et vtraq; extremitas ꝓpter deminutū ignee virtutis in cōmuni

qđãmõ ducit ꝛ subtiliat. ꝛ sic i piramidẽ
transformatur. Item ibidem dicit Ar-
ꝯ. q arbores et plante quedam faciunt flo
res ex humore subtili ꝛ puro existente i
medulla. non tamen p omnia terminata
nec digesta fm vltimam fructus cõple/
tionem. dispositã ad fructus pductio
nem quedam autem arbores ppter nimi
am humoris viscositatem nõ habent flo
res. qz ille humor non potest subtiliari et
ppter suam vnctuositatem in subtilita/
tem floridam dilatari. vtz in ficu q̃ non
habet flores ex causa iam dicta quedam
etiam non habent flores ppter humo/
ris liquiditatem. qz non potest in floris
substãm coagulari vtz in palma ꝛ filibꝰ vt
dicit Arest. et fm diuersitatem mate/
rie in qua diuersimode agit calor. diuer
si colores in floribus tã herbarũ q̃z arbo
rum generantur. seb ista psequi non est
p̃sentis negocij. et iõ de eis ad pñs pro/
pter reditũ fore arbitror quiescendũ. Ta
men alias supaddit Arest. ppietates i
fine. ij. li. quas non reputo cõtemnẽdas
Dicit enim circa finem: Planta inqt pñs
grossum corticẽ multũ extendit in altitu
dine. ꝛ hoc ppter extensionem humoris
et impulsum caloris. Nam grossitudo
corticis humorem recipiens. nõ finit il
lum defluere. nec etiam ppter suam den/
sitatem pmittit calorem p poros euapo/
rare. ex qua necesse habet se diffundere ꝛ
dilatare. vtz in pino in palma et in con/
similibus. vt di. Aresto. Item ibidẽ Ar
bores habentes lacteum humorem ma/
gnam habent vnctuositatem ꝛ calorem
fortem in radice. et ideo resoluũtur hũo
res vsq̃ ad exteriora arboris ꝛ generant
gumi aliquando liquidi. aliquando ex
exteriori aere frigido coagulante in mo
dum lapidis vel conchule indurate ꝛ hoc
accidit aliquando ex frigiditate cõstrin
gente. aliquãdo ex caliditate liquidiores
partes educente ꝛ consumente ꝛ grossio
res compingente. sicut ibidem di. Alu
redus. Item ibidem. Arbores quedam
alterantur secõm tempis alterationez q̃
in estate viresciunt. in hyeme pallescũt.
et tamen folia sua non perdũt nec proji
ciunt. fortem enim habent calorem ꝯ
poratum. et ideo calor fugit ad interiora
arboris et etiam foliorꝫ a facie frigidi ae
ris hyemalis. et ideo exteriora pallida
ꝛ glauca fiunt. tamen non cadunt folia
ppter viscositatem humoris et intensã
fortitudinem caloris. Item ibidem. Ar
bores facientes fructum in principio fa
ciunt fructus amaros quãdo scz nouiter
sunt plantate. ꝛ in earum fructu tunc do
minatur amaritudo vel ponticitas sapor
scz accedens ad amaritudinem. Cuius
causa est. quoniam prima digestio acida
est ꝛ pontica propter humoris attracti
grossiciem ꝛ terrestreitatem ꝛ propter
caloris digerentis paucitatem ꝛ debili
tatem. ꝛ ideo generatio talium fructuꝫ
est preter dulcedinem. qz ipor humor
crudus remanet ꝛ indigestus. sed post
fortato calore ꝛ augmentato humore de
purato. calor digerens humorem ipm
efficit sapidum atq̃ dulcem. quiavt ibi
subdit Arestoteles etiaz amarum in ig
nem missum dulcessit. et hoc accidit scz
Albu. propter illam quam recipit a vir
tute ignis digerentis imutatiõez. Item
ibidem. In locis acidis frigidis scz atq̃
siccis aliq̃ producũtur fructus dulces.
qz calor innatus intra acetosum hũores
inclusus per calorem solis admitus dige
rit illam acetositatem ꝛ cõuertit in dul
corem. ꝛ erit fructus dulcis. q̃uis acida
sint folia ꝛ etiam extremitates in quib
non est tanta digestio ꝛ caloris operatio
quemadmodum est in fructu. Contingit
tamen aliquando q̃ propter superuenẽ
tem nimiam adustionem ille fructꝰ pri
mus factus dulcis conuertitur in ama
ritudinem propter superfluum calorem
et humoris residui paucitatem. Item ibi
dez. In locis temperatis ꝛ terris antedi
es vernales fructus celeriꝰ matureſcũt
propter caloris sufficientiam ꝛ aeris ex
teriorꝭ dispositionem temperatam. Item
ibidem quedam sunt arbores que primo
faciunt fructus dulces. deinde pontici ef
ficiuntur ꝛ amari. sicut arbores mirabo
lanorꝫ. cuius cã est vt ibidẽ dicit q̃ arbor
talis habet fructus magne varitatis ꝛ i
hora digestiõis cũ sint meatus magni ꝛ
ampli sequit calor sufficiens humorem

materialem ad fructū et maturabit fructum. ⁊ iō hmōi fructus in digestionis pncipio erit dulcis. sed postq̄ calor existens in meatib⁹ cōsumentib⁹ humores inducit siccitatem. qz ꝓstringit meatꝰ et poros ita q̄ nec calor nec hūor potest ad locū fructus puenire. mutantq̄ frigiditas ⁊ siccitas calorem ⁊ humorē ꝑt qō alteratur fructus in ponticitatē eo q̄ ꝑhibetur ois ascēsus siue accessus caliditatis innati ⁊ humoris p cōstrictiōez inductam a siccitate. ⁊ sic erit frigitas vincens in fructu ꝓpter defectū caloris. ⁊ erit fortis ponticitatis ꝓpter victoriā frigiditatis ⁊ siccitatis. Sed tandē calor innatus eleuat ad locū fructus ⁊ vigoratur p calorem solis ꝓpter qō vincit iterū frigiditatem ⁊ inducit intēsam caliditatem ⁊ siccitatem. ⁊ sic erit fructus amarꝰ. In arboribus plātādis piter ⁊ serendis etas lune maxime cōsiderāda est. nam q̄ plantant in plenilunio recto vel in recto nouilonio minus cōualescūt. ⁊ si conualuerint fructū facient vermiculosum. et fructus tūc plātate arboris citꝰ putrefiunt. Silr ⁊ arbores q̄ tūc de terra ꝑcindunt minus durāt. ⁊ citius vmbus corrodūtur. sicut dicit Cōstan. cōez q̄re supra li. viij. de effectibus lune. Itē inter arborem ⁊ eius fructū est quoddā retinaculū quo fructus adhereat arbori. sicut fetus pumblicū adhereat matrici vt dicit Constā. et illud retinaculū primo est debile ⁊ laxum ⁊ attracto hūore adhuc vicinū. ⁊ iō fructꝰ tūc defacili excutit si fortioris vēti impulsu tūc ꝑcutis arbor moueat. Sz post paulatim calore humorem indurāte fortius adhereat ⁊ fructus itaq̄ facili nō tūc cadit. sed in fine fructu maturato ⁊ adeo bitam q̄litatem pducto arescit illud retinaculū vel putrescit. ⁊ iō fructus de facili mouent tūc ad casum. Et q̄to arbor ꝑ fundius figit ad radicez. tanto attrahit plus humoris. et si fructifera est plꝰ abūdat in foliis fructibus ⁊ ramis. Item arbor superfluis abscisis melius fructiferat. nam transit humor in fructum qui transiret in nutrimentū superfluor. Hec ō natura et ꝓprietate arbor in generali dicta nunc sufficiant.

Capitulum. III

De amigdalo

Amigdalus est arbor matureffo
rens. ⁊ dicit hec amigdalus pro arbore ⁊ hec amigdalus p fructu Unde quidam ait. Sunt matura mora pyra. ficus. amigdala mora. Tamen hec amigdala le. inuenitur p fructu in sacra pagina. Nume. xvij. Sacra enī scriptura vt dicit Hiero. non vult se semp subiacere grāmatice legi. nec vult illius arte regi. Isi. autem li. xvij. sic dicit. amigdala grecum est que latine nux longa vocatur. Hanc nucidam multi vocant quasi minorem nucem. de qua vgilius. Cum se nux plurima siluis induit i florez. Cū ctis enī arboribus prior floribus se conuestit. et ad poma inferenda arbusta sequentia ꝓuenit. Hucusq̄ Isido. de amigdalis dicit Aresto. in li. de plantis. q̄ indigent cultura ⁊ maxime quādo sunt antique. vñ si clauis pforētur emittent q̄dam gūmi. et depurabitur humor in medulla qui materia est ipius fructus. ⁊ iō plus fructificāt amigdali bene culte q̄n sunt antique q̄z nouelle. Duplicem autem fructum fert amigdalus scz dulcem et amarum vt dicit in Plate. et dulcia amigdala vtilia sunt ad cibuz. amara vero ad medicinā. sunt enim calida ⁊ sicca. De dulci amigdalo dicit Dyasco. q̄ si recēs cum suo folliculo comedat ꝑ dest stomacho. sed caput grauat. caliginem nutrit. ventrē accēdit. somnū facit. ebrietati resistit. Itē dicit ibidē q̄ si vulpes comedat amigdala morit. Sepe enī q̄ medicinale est homini venenosum et mortiferum est alteri animali. et econuerso. Itē idez Fere tota arbor amigdalor amaror ē medicinalis. nam radix eius elixata siue decocta. et trita maculas vultus tollit ⁊ purgat. fronti linita dolorez capitis mitigat vulnera putrida mirtomelle mūdificat atq̄ sanat. cortex etiā ⁊ folia sunt mūdificatiua exterminatiua ⁊ sanatiua. oleū ād amigdal' extractū vmes dūbricos vē tre necat. mēstrua puocat ⁊ purgat. ꝑ suā ditatē efficacit iuuat nauiū sanie mūdat ⁊ deficcat si tepidū auri illicꝰ vt dicit Dyo-

Item flores ei⁹ decocti in oleo caducos et letargicos excitāt. cū melle triti morsibus canīnis obuiant. vlcera sanant. gūmi qđ de amigdalis exudat mirrū potiōi sanguinē reijciētes iuuat. et sic ptz q⁹ parum vel nihil est in amigdalo qđ nō conueniat medicinis. vt di. dyasco.

Capitulum. IIII

De abiete

ABies nomen est arboris sic dē ab eūdo eo q⁹ p̄ ceteris arboribus longe alcat. ⁊ in altū alti⁹ se extendat. Cuius natura est vt di Jsi. lib. xvij. q⁹ est expers terreni humoris. ⁊ idō abilis est atq; leuis. Ex abiete aūt dicūtur abiegna lignā vel alia que de abiete cōponunt. Et abietari⁹ dr̄ q aliq; de abiete opatur. vt di. Jsi. fm Arest. aūt abies est arbor in altū se extendens pluri/mū hūs raritatis in substātia ⁊ subtilis humiditatis. ⁊ iō calor eius naturalis a solis calore fortificat. et illā humidita/tem de facili eleuat ⁊ p̄ sursum mittit. ⁊ sic ipam in arboris subām conuertēs arbo/rem altam facit. est etiā arbor mire. recti tudinis parū vel nihil hūs tortuositatis et hoc p̄pter virtutē caloris ⁊ eq̄litatē humoris opationi caliditatis obediētem ⁊ iō directe sursum sine aliqua tortuosita te eleuat. q̄uis eni abies generet ex humore leui ⁊ subtili. illius tñ humoris superfluitatem reijcit natura ad eius superfi/ciem scz inter lignū et corticem et ibidē a calore exteriori inuiscat et in naturaz resine cuiusdam odorifere transmutatur p̄pter eandē etiā viscositatem vnctuosā ligno abiegno incorporataz abies igni ap posita facilime inflamat. Variis insuper edificioz structuris abies accōmodatur et maxime p̄pter suam rectā altitudinez et formam piramidalem edificatiōi na uium vtiliter adaptatur.

Capitulum. V

De aloa

ALoa arbor est aromatica que in india generat. vt di. papi. Et ē arbor odoris suauissimi atq; fragrantissimi cuius p̄ticula vice tymiama tis altaribus adoletur. vnde nomen ex/traxisse dicit. De ligno aūt aloes dicit in-plat. Aloes est lignū calidū ⁊ siccum qđ recipit in magno flumine babilonie cui cōiungit tigris fluuius padisi. Cūa pluribus credit q⁹ p̄dictū lignū inter padisi arbores oriat et casu aliquo vel ipulsu de padiso ad flumē indie deducat. habitantes aūt iuxta fluuiū missis rembus ⁊ in flumē lignū iterū capiūt ⁊ reseruāt vsui medicine. multū eni est medicinale. Lignū aūt aloe est triplex. vt di. Cōstā. in li. graduū. primū est valde ponderosū et qđ est nodosum ē valde aromaticū. et est subamarī saporis ⁊ subnigri coloris et subrufi ⁊ cōtritioni dentiū nō omo resi/stens. Dicit etiā q⁹ cū masticat statim o dor aromaticus videt attingere cerebr et quoddāmō replere. Secm genus est minus ponderosuz nec adeo aromaticuz nec amarū Tertiū genus est subalbidū valde leue nec est alicui⁹ saporis ⁊ parui odoris nisi sit aliūde coaptatū. Sophi/sticatur aūt lignū aloes cū quodā ligno sibi simili in ponderositate. nodositate. modica aromaticitate et a quibusdā lignū aloes siluestris nūcupat. hoc lignū cōfri/catur cū plūbo vt color immutet. addita superfluitate aurū vt fiat aliqtulū amarum ⁊ subrufum. ⁊ ponit in decoctiōe optimi aloes cū muscor vt fiat valde aromaticū. ⁊ sic fit vt vix ab optimo discernat. cognoscit tñ qz durissimū ē ⁊ masticati/oni dentiū oino resistit ⁊ dū masticat sa/por amarus interius nō sentitur. Lignuz aloes stomachū cōfortat. digestionē p̄curat ⁊ debilitatē cordis ac cerebri cōfortat et singulariter cōtra syncopim ⁊ cardiacā maxime passiōem iuuat. nā oēs cordis/ passiones ⁊ debilitates ex frigiditate p̄uenientes valet vinū decoctionis aloes. sed qz vinū inde fit amarū modicū appo natur ⁊ p̄ delicatis cū aq̄ rosacea vinū tē petur. ⁊ tale vinū poterit diu reseruari. qz a ligno ml̄tū imutatur. ei⁹ fum⁹ p̄ na/res recept⁹ infrigidatū cerebrū calefac et debilitatū cōfortat. Et vt laudes ei⁹ cōcludam in oibus corporis debilitatibus subuenit et adiuuat si quis modo debito vti sciat. Ducusq; plate.

Capitū VI

De aloe

C Aloe etiam dicit cuiusdaz herbe succus que herba aloen appellat hec herba in india et psia z locis aliis plurimis reperitur. cuius succus exprimit et ad igne decoquit. et post soli exponit et exiccat vt di. Plate. Aloe etiaz tria sunt genera. s. citrinū epaticū et caballinū vt di. Plate. Et differūt iste tres spēs in vnitate. nam vnū est caballinū melius est epaticū. sed optimū est citrinū. z discernunt ex colore citrino z rufo z precipue cū frangitur puluis apparet ac si esset puluis croci z est eius substantia clara maxime qñ cōfringit p minuta frustra. z qđ frangit ex eo min⁹ est fetidū et minus amarū. Epaticū vo aloe assimilat epati in colore. calorem eni habet epaticum. i. nigrū z fozamina qdā velut ozaxe nax. obscur etiā habet substantiā z ñ clara z est amar⁹ q̄z est citrinū. Caballinū aūt aloe nigrū est z obscurū z feculentam habet substantiam z amarissimū sapozem z horribilissimū odorē. Sophisticaz aūt caballinū itavt videat epaticū vel citrinū cū puluere croci z aceto si decies in illo intingat z desiccet. et tūc innatur eius color z odor vt citrinū vel epaticū videat. discernit tñ qz cū frangit et digitis cōfricat. statim fetidissimum sentitur z amarissimū inuenitur qđ nō est in epatico z citrino. omne aūt aloe q̄to de sua natura est minus amax est minus fetidū est magis laudabile. Aloe aūt q̄uis ex natura sit amarū. tñ multipliciter est vtile z salutiferū. nam flegma colleram z malancoliam mundificat. atq̄ purgat. mēbra neruosa cōfortat. stomachū a viscosis humoribus z nociuis euacuat. caput a dolore releuat. qm̄ fumositas stomachi caput grauat. visum clarificat. splenem et epar repilat. mēstrua puocat. in corpe discolorato vnū colorem generat. ab ydrope corpus pseruat et in principio curat. puluis eius cū melle datus lūbricos. i. vermes ventris necat. fluxum capillorū phibet. et a casu p̄ seruat. arthenicos iuuat. pruriginē oculor placat. membror genitalium vlcera sanat. putredinem oris z gingiuarū mūdat. recentia vulnera sanat. consolidat z mundificat et desiccat. amarum est oris. sed dulce stomacho. stomachū enim ifrigidatum z debilitatū cōfortat et digestionem adiuuat z purgat. hec ola de dyasc. et plate. et Alucen. excerpta sunt

Capitulū. VII.

De arundine.

a Arundo est media inter herbam et arborem. herba quidem robustior z durior sed arbore est fragilior. exterius plana z interius vacua et caua. nodosa. leuis. in paludibus enutrita. ventis cedens. de facili manū ledēs. de arundine dicit. Ysi. li. xvi. Arundo ē dicta eo q̄ cito arescat. in indicis autē sta gnis crescūt arundines ex quarū radice expssum suauissimum succum bibūt vnde et varro dicit Indica nō magna i arbore crescit arundo. Illius z lentis p̄mitur radicibus humor. dulcia cui neque unt succo contendere mella.

Capi. octauum

De amomo

a Amomum vt dicit Ysido. libro xvij. est vocatum eo q̄ habet odorem veluti cynamomum. nascitur in siria z armenia. cuius frutex botrosum semen reddit sibi cōnexum hns florem albū similem viole et folia simi/lia bzione odore etiam suo pvno somnos suauificat. Amomū est herba odorifera vt dicit dyasco. et est coloris subrufi folia habens cōiuncta et semina copiosa habens ad modum viole florem album. Est amomi triplex spēs quoddaz enim est armenicum. et illud ceteris est nobilius. fului quidā coloris. sed odoris optimi et virtutis maximi ac valoris. Aliud est qđ crescit i locis hūidis z aquosis z ē lene tactu. sapozē expimēs atz gerens. Tertium vocatur ponticum rufuz nō longū. Est autem eligendū qđ ē recēs z albū. semie plenū supvgas purpureas expassum marie odoriferū z pōderosum qđ masticū quodā acumie mozdz liguaz

Unde habens colorem non variū nō di/
uersum vt dicit Auicen. et Diasco. Dē
amomū habet fm eosdem autores vtu/
tem calefaciendi et etiam desiccandi. ic/
tib⁹ scorpionū occurrēdi. sua decocti one
in aqua oculos fouendi et a fluxi/
bus releuandi. habet vtutem dolorez vi
scerū sedandi. et ventositatem extenuan
di at⁊ menstrua puocandi. cui⁹ elixatura si
ue decoctio sumpta habet vtutem fre/
neticis subuenīdi. epaticos adiuuandi
et etiam podagricis succurrendi. in oib⁹
siquidem nobilibus antidotis et recep/
tionibus et medicinis solet amomū se/
pius adhiberi. cuius loco ipius mlti⁹ ali
am herbam amomidem scz ei quidem in
colore similem. sed in odore et vtute pe/
nitus disparem apponere sunt consueti
vt dicit Auicenna.

Capitulum.IX

De aneto

Anetum est herba cuius semē cō
a simili nōie est vocatū. cui⁹ semē
primo cōuenit medicine. radix
secundario. sed tertio ipa herba cuius se
men potest seruari p triennīū in magna
efficacia. vt dicit Diasc. Oleum tamē
est vt singulis annis renouet. cuius ra/
dix adhuc viridis alicui⁹ est valoris sed
desiccata nullius. vt dicat idem. Hz vtu
tem diureticā. calidā scz et aptiuā et cō/
pactoz diuisiuam. ventositatis ⁊ inflati
onis extenuatiuā et torsionis ventris ⁊
viscerū mitigatiuā. Item virtutē habet
calculi cōfractiuā. menstruoz puocatiu/
uam. et meatuū vrinaliuz apertiuā. sin/
gul⁹ ex plenitudine amputatiuā. som/
ni puocatiuam duarū collectionū i coz
pore resolutiuam si coctū cū oleo p ēpla/
stri modū apostemati apponat. Item flos
eius cū vino coctus dolorem capitis au/
fert si inde caput fomētet. Item cinis e⁹
vulue stillanti appositus ipam reprimit
et desiccat. Item decoctuz anetū cū oleo
rigorem neruoz laxat multis etiaz alijs
subuenit passionibus sicut idem dicit.

Capitulum.X

De anisso

Anisum easdem habet virtutes
a quas ⁊ anetū sed saporem habet
dulciorem. et eius semen ē ma
gis minutū ⁊ rotundū. et a multis voca
tur dulcinū alias duletinū. vt dicitur
in Plat. Virtutem habet dissoluēdi con
sumendi et ventositatem destruendi. di/
gestionem cōfortandi. oppilatiōes splē/
nis et epatis apiendi. cōfringendi calcu
lum puocandi menstrua et omnes mea/
tus interiores apiendi et emendandi:
Et iō cuius sit in qualitate semen minu/
tissimū. est tamen multum vtile in vtu
te et plurimū salutiferum.

Capitulum.XI

De allio

Allium ab olendo est dictū eoꝝ
a oleat vt di. Isi. li. xvi. Cui⁹ odor
est tam fortis q̄ omēs alios re
primit et superat fetores. et iō p loca coz/
rupta necessario transituri siue putrida
purgaturi fortissimis se munīūt alliatis
fm Diasco. Alliū multas habet vtutes
et tam bonas q̄ malas, proprietates. qz ex
diuersis cōponit vtutibus vt di. idem.
Ventrem siquidem et stomachū turbat
et siccat. sitiz amouet ⁊ corpi appositū coz
pus vlcerat ⁊ vulnerat et si nimis a co/
lericis sumat⁊ in vsum. corpus inflāmat
et desiccat. lepram generat. maniā ⁊ fre
nesim excitat. visum ledit ⁊ dentat. et iō
colericis natura nocet. nam coleram ru/
bram cito generat et adustam multipli/
cat ⁊ augmentat. flegmaticis ⁊ frigidis
multū cōfert. Est autē duplex eius genus
scz domesticū ⁊ siluestre qđ scordeō a me
dicis nūcupat⁊. cuius flos debet recolligi
⁊ in medicinis apponi vel admisceri. nō
ēni opatur cū impetu sicut solet domesti
cum opari. Alij aūt domestici capitibus
maxime vtunt. in cuius natura multi/
plex efficacia reperitur. Nam papue ha/
bet vtutem dissoluendi et cōsumēdi ⁊ ex
pellēdi venenū ⁊ omne venenosum. Unde
nō sine causa vocat⁊ ab antiquis autoꝝ
bus tyriaca rusticoꝝ. vt di. dyasc. maxie
aūt valet cōtra morsum ⁊ venenū canis
rabidi. si cū sale et nucibus interius ac/
cipiat⁊ addita herba ruta. hecenī quatuoz

adinuicem conterantur.et ad quantitatem magne nucis patienti sepius offe/rantur.et hoc cum vino.eadem etiamcō fectio sup morsum canis rabidi exterī apponatur.vulnus enī sanat ꝛ venenuz attrahit ꝛ cōsumit.ꝛa piculo liberat ac ꝑseruat ita,efficaciter sicut tyriaca. Itē allium virtutem habet aperiendi diuidē/di et incidendi humores grossos ꝛ cōsumendi ꝛ ita valet calculosis ꝛ stranguiriam patientiuz.i.difficultatem vrinādi. menstruā etiam puocat ꝛ emēdat vērē. lūbricos ꝛ alios vermes in ventre interficit si cū pipere ꝛ sicco mēte ꝛ aceto ad modum salse offerat.velorem ilioꝝ ꝛ lūbrū alliū mitigat.si mūdatum ac tritum ꝛ cū oleo coctuz sup uloris locū ad modum emplastri apponatur. Valet etiā ꝯ morꝫ/plexam.i.lepram cutis si locus in quo est morphea scarificat ꝛ post cū allio tritofricetur ꝛ cathaplasmet. Contra serpētum morsus valet si tritū cum laurino oleo apponatur.vt di.Dyasc. Item idropicꝫ ꝑdest qz humorem intercutaneū consumit et ueficcat ꝛ tumorem sedat.grādiat cruenta vulnera ꝛ sordida purgat ꝛ conglutinat ꝛ sanat si puluis alliī combusti supponatur. Coctum etiam allium cum aqua fontana ꝛ omnem dolorem loci et tumorem tollit.caueudū tñ est ne continue in cibis assumat qō multū noceret oculis Vñ vsus. Allia vina venus pul/uis ventus faba fumus. Ista nocēt oculī sed vigilare magis. Scōm Aresť.aūt li. de plātis.alliū habet similitudinez cum lilio.cōmunicat cū illo in dispositiōe capitis ꝛ tunicellis.ꝛ habet vtutem semen tinam in tunicellis radicis sue.ꝛ in granis suis natis in summitate haste sue.ꝛ ideo cepula alliī posita in terram ꝓducit plantam similiter ꝛ semen.ꝛ habet tunicas multas ꝛ folia piramidalia et hastā cauernosam ꝛ porosam. Allium etiam sicut ꝛ lilium primū facit semen stipitis sui ꝛ in tenui folliculo in grana coniungit cepa vero non cōiungit grana sua .sz in pediculis siue pedibus puulis nutrit ea ꝛ emittit. Facit allium radices capillares sicut lilium ꝛ sicut crocus ꝛ hmōi. Sz in hoc differunt radices alliī a lilio qz non ramificantur in allio sicut ramificāntur in lilio.ꝛ sicut allium renouat folia ita renouat radices.et semel tantum emittit semen sez in scō anno postꝫ seminatur ideo habet alliū tunicas plures ꝛ ramosas vt ille tunice sint cibus ꝛ nutrimen/tum secūdis radicibus ꝛ secūdis foliis ꝛ stipiti eius.quapropter crescētibꝫ secūdis foliis ꝛ stipite attenuāt ꝛ euanescit tunice eius in terra. Et simile huius incepis inuenitur. In hoc aūt alliū differt a cepa.qz quelibet alliī tunica carnosa si plantetur crescit ex ea planta sicut et lilium qō ꝛ tunica sua plantata in terraz emittit plantam.et hoc accidit qz in suis tunicellis est virtus seminalis sicut in carnosis ptibus allioꝝ non sic aūt fit ex cepa.ñ ei ex q̄libet eius pte plantata crescit planta.sed ꝛ toto capite cepa plantata emittit plantam qz vtus seminalis non est in q̄libet parte cepe sed in toto. In hoc etiam differt alliuz a lilio qm̄ eius ptes carnose qñ plantantur emittunt gramina sua ꝛ foliū ꝑ medium carnis sue sed tunicelle lilij emittūt ab vno latere sui iuxta ꝛ non a medio. Ducuscꝫ Aresť.li.de plan. fm nouā translatiōem

Capitulum.XII

De absintheo.

Absinthium est herba acerrima calida ꝛ sicca vehementer stipti/ca et amara.vt di.Dyasc. Cui' duo sunt genera.vnū est ponticū habēs colorem viridem.ꝛ saporem ponticū et amarū.aliud est subalbidū ꝛ minus amarum.ꝛ minoris effectus qꝫ primū. in fine veris colligitur in umbra ueficcat̄ per annum in magna efficacia cōseruat̄ Dicitur autem contrarias habere virtutes sicut ꝓbat.di. scz relaxatiuam ꝛ constrictiuam. constrictiua inest ei ex grossicie substātie ꝛ pōticitate. laxatiua est ex caliditate ꝛ amaritudine. vnde qñ recipit interius si inuenit materiam cōpactam ꝓpter ponticitatem siue substantie ꝛ grossiciem reddit materiam cōpactiorem. ꝛ sic est causa maioris constrictionis.materia vero existente abili et digesta caliditate dissoluit eam ꝛ ponticitate sua cō

primente expellit eam syropus de absin/thio factus epati subuenit et stomacho confortat appetitum inuitat. ebrietati obuiat ⁊ repugnat. ycteriam curat ⁊ co/lorem cutis alterat ⁊ immutat succ⁹. eius cū puluere costi splenem depilat dolorem stomachi ⁊ intestinoꝝ ex uento situate puenientem dissoluit et mitigat. succus eius auribus instillatus humidi tates ab eis distillantes deficcat cū felle thauri tritum absinthiū ⁊ auribus inie/ctum dissoluit sonitū ⁊ auditū roborat ⁊ emendat dolorem capitis ex fumositate stomachi pcedētem succus eius sedat. li uorem ⁊ dolorem ex pcussione cū pulue re cimini ⁊ melle amputat si p modum emplastri apponatur. Lubricos ⁊ ymes aurium succus eius necat si instillet. suc cus eius potatus visum clarificat. ⁊ ocu/lis impositus ruborem ⁊ pannū curat. si sepius infundat libros ⁊ pannos a ymi bus ⁊ muribus tutos seruat si cuz eis in cistula reponat. vt di. Diacro. Item morsi bus migalis ⁊ draconis obuiat ⁊ sanat si bibatur. Item eius decoctio ventositatē ventris ⁊ inflatiōem sedat cū potatur vt di. Dyasco. Preter has vtutes quasdā habet cōditiōes ⁊ pprietates minus lau dabiles. naz saporis amaritudinem pōti citate inficit ⁊ cōstringat guttū. odoris horibilitate ledit. olfactū in amaritudinem redigit lac ⁊ vinū et omne dulce cui ad/mixtū fuerit seu adiunctū. ⁊ iō apes que frequētant flores absinthij faciūt mel a marū. vt di. Dyasc. de absinthio di. Pli nius li. xvij. Hō est inquit dandū febri citanti. nauseas naribus arcet si fuerit prius potatū. somnū puocat dormienti iscio sub capite positū. capillos denigrat qui inungūtur vngēto facto de eius suc/et oleo rosaceo.

Capitulum XIII

De apio

Apium est cōmunis herba oibus fere nota ex eo sic vocata. vt di. Isi. li. xvij. q apicis. i. capite tri umphantiū quondā fuit ornamentum. Hercules enī primo hanc herbam capi tu circūposuit. cuius radices efficaciē pu/gnant cōtra insidias veneni. vt di. Isi. cuius multe sunt spēs. vt di. idem. s. pe/trosum sic dictū eo q apio est similimuz in foliis. silenū enī grece apiū dr. crescit aūt in locis petrosis mōtibusq; pruptis et iō latini petrosilū petrapiū vocāt. vt di. Isi. Sunt ⁊ alie maneries apij. vt di/cit dyasco. s. apium ranarū. apiū risus. ⁊ apium emorroidarū. Apium ranarū dr q in locis aquosis vbi rane sunt sepius inuenit qō decoctū cum vino ⁊ oleo ⁊ ce/ri ac cerebus cataplasmatū eor dolori mirifice opitulatur. apium risus dr ab effectu q purgat melancolicū humorez ex cuius supabundantia fit tristitia. Di cat autem q interius receptum i magna cōtite dolem videndo interficit ⁊ occidit valet cōtra calculum ⁊ stranguriaz ⁊ ad menstrua, puocanda si decoctum fuerit i aqua vel vino ⁊ inde inferiora fomentē/tur. Apium emorroidarū est dictuz eo q eius puluis vel cinis suppositus fluxū sā guinis deficcat. Apiū cōmune splenis ⁊ epatis opilatiōem aperit calculū frangit ycteritiaz soluit. ydropicis subuenit fre neticis cōuenit si eius succo ⁊ oleo rosa ceo mixtū cū aceto caput sepius inūgat radix eius ⁊ semen morsibus venenatis succurrit ⁊ veneno resistit. vt di. Dyasc. Epilenticis autem nocet omne apiū q dissoluit ⁊ mouet omnē materiā ad su/periora. nocet etiam pueris illa enī etas pter humiditatis multitudinē ⁊ vtuz debilitatem ⁊ membroꝝ ⁊ meatuū stricti tudinem pata est ad morbum caducum et ideo lactantes nutrices abstineāt ab apio ne puer epilenticus efficiat. vt dicē Dyasco. et Plat.

Capitulum XIIII

De aristologia

Aristologia est herba multū me/dicinalis cuius amara. Cuius due sunt species scz longa et ro/tunda. et vtraq; calida est ⁊ sicca ⁊ est ra dix magis medicinalis q folia. In au/tumno debet colligi et seruari per bien/ium. vtutem habet dissoluendi ⁊ expel/lendi venenum ⁊ cōsumendi. bonum an/helitum facit. splenem durum remollit

et eius opilationes aperit. ventris dolorem z lateris amputat ac sedat. podagricis ac caducis subuenit z cõtractis. ptra morsos venenosos cõfert puluis eius cũ succo mente. puluis eius carnem mortuam leuiter corrodit in fistula et i plaga fetum mortuũ de vtero expellit. radix eius cum vino decoquatur. hactenus dyasc. de aristologia di. Plu. z Isi. li. xvij. qmulieribus fetis optima sit. nam potata cũ pipere z vino sordiciem puulenti ũ mũdificat z matricem expurgat et mẽstrua puocat atq purgat.

Capitulum xv

De agno casto

a Agnus castus dicit quedam herba calida et sicca cuius virtus est vt di. Plu. conseruare in hoibus castitatem. vñ et mulieres romane illi? herbe frutices secũ deferre cõsueuerũt in mortuor exequijs. q?, ꝓpter honestatem publicam oportuit necessario cõtinentiã obseruare. Dec herba sm dyasc. et plat. semp viret et eius flos potissime agnus castus nũcupatur. qz odore z vsu reddit hoies castos sicut agnos sm dyasc. z plate. Dicit aperiendo pros z spũs euaporando. z humiditatem seminalẽ cõsumẽdo inducere castitatẽ. dicit etiã idẽ autor qz eius decoctio valet cõtra leucoflegmaticam. i. frigidam idropisim siue albã si cũ semine feniculi z modica esula decoquatur. Item ibidem. Fomentũ decoctionis agni casti matricis extricat superfluitates. z pius orificiũ coangustat. menstruaasit puocat z litargiam sanat atq soluit si cũ apio z saluia decoquat in sala aqua. z inde posterior pars capitis foriter abluat. vt di. dyasco.

Capitulum xvi

De artemesia

a Artemesia est mater herbar dicaque quõdã fuit a gentilib dya. ne que grece dr artemis ꝓsecrata vt di. Isi. li. xvij. Est aũt herba calida et sicca cuius radices z folia cõpetũt medicine. Valet aũt maxime cõtra sterilitatem que ex cã humida ꝓcreat. In cauſis aũt calidis z siccis nõ valet. vt di. dyasco. Menstrua puocat. matricem mundificat z cõfortat. dolores capitis decocta in vino vel in aqua mitigat z sedat. secũdinas et fetus mortuos euacuat. calculos tenũ z vesice frangit. demonia sm Plu. fugat. z malis medicamentis obuiat. trita cũ arimbia dolorem pedũ expiti/nere mitigat. Cuius sunt spẽs ples quatum ꝑtutes dr dyana admouisse mortalibus tradidisse. vt di. Plu. z Dyasc. alias eius ꝑtutes refert Auicen.

Capitulum xvii

De auena.

a Auena est herba cuius semen est hoim z equor vsibus aptũ. que sm Isi. est sic dicta. eo q? postq seminatur cito adueniat atq crescat. herbe aũt sm Plat. vires leuiter relaxãtes et cõtra omnem tumorem facientes et duricias relaxantes z faciei immundicias deputantes. vt dr in Plat.

Capitulũ xviii

De balsamo

b Balsamũ vt di. Isiõ. li. xvij. Est arbor siue frutex nunq? crescens vltra altitudinem duor cubitorum. z est viti silis. foliis aũt similis rute. sed albioribus semperq manentibus cuius arbor dr balsamũ. lignum vocatur balsamum. fructus siue semen carpobalsamum. succus opobalsamum nuncupatur. eo q? ferreis vngulis corter ligni p/cutitur z p corticis vulnera quasi p cauernas gutte opobalsami exinde effluãt et distillant. cauerna enim greco sermone opos dicit. cuius guttas adulterant admixto aprio oleo siue melle. sed cognoscitur sophisticatum cum melle si gutta lacti instillata fuerit coagulata. cũ oleo vero si aque admixta facile fuerit resoluta. qz vt oleum enatat sup aquaz. Si vero nõ fuerit sophisticatũ statim in aqua recenti petit fundum. vestem mũdã quã tangit non maculat neq polluit. Balsama aũt si pura fuerint tantam vim hñt vt si sol excãduerit sustineri in mãu nõ possit. Ducuscq Isi. pli. aũt li. xij. ca. xvij

ſic dicat. omnibus odoribus ꝓfertur balſamū. vni terraꝝ ſcz iudee ꝯcessum quō dam nec inueniebatur niſi in duobꝫ tegijs ortis. quoꝝ maior. xx. iugerū erat ſz poſt dñantibus romanis vinea balſami ꝑ multos colles ꝓpagata eſt. viri quippe ſimilioꝝ eſt cꝫ mirto. mō vineaꝝ ſicut et vitis implet colles. ſine ām̄inicnlis aūt eius rami ſe ſuſtentant ꝓcerioꝝ eni altitudo eius inter binos cubitos ſubſiſtit cauēdum eſt aūt ne cū ferro ad iterioza ligni ledatur. ꝛ iō cauenduꝫ eſt ne vltra corticem violetur. qꝛ leſo ligno interiori totuꝫ ꝑit. Eſt aūt arbꝝ totaliter medicinalis cuius ꝓcipua ꝛ ꝓma gratia ē in ſucco. ſcōa in ſemine. tertia in corticem minima eſt in ligno. ex his eſt optimum qō eſt odoriferū ꝛ ſemine maximū ꝛ ponderoſiſſimum mordens guſtū ꝛ feruens in oze ꝛ colore rufum. Ducuſcꝫ Plini. li. xij. ca. xvij. Dyaſc. aūt di. ꝙ quedam eſt ſpēs balſami q̄ creſcit circa babiloniam vbi ſunt ſeptem fontes. ſi aūt aliū in locum tranſferaſ nec flores nec fructus facit. Jn tpe eſtiuo leniter incidunt rami eius cū cultello oſſeo vel alio nō nimis acuto ne lignū intrinſecus ledaſ. qꝛ tunc ꝑtinet ſub cortice aūt inciſo ponunturvi tree ampulle. in quibus gutte ſtillātes colligūtur. ſi vero vna gutta ponaſ in palato cerebrū ita calefacit ꝙ videſ ſuccēdi. Habet aūt vtutem diſſoluendi ꝛſumendi ꝛ corpa mortua incorrupta cōſeruandi. qꝛ cꝫ tum diſſoluit tñ cōſumit vt di. in Plate. menſtrua puocat et educit fetum mortuū. ꝛ molam ventre ejicit ꝛ excludit. lapidem in renibus ꝛ veſica frāgit. iliacam paſſionem ſoluit. omnes inueteratas capitis paſſiōes tollit ſi mō ebito aſſumaſ. quotidianis febribus ꝛ q̄rtanis ſubuenit. morſibus venenoſis occurrit. Has ꝛ multas alias nobiles virtutes habet quas enumerare eſſet lōgū ſed hec de multis nunc ſufficiant.

Capitulum xix

De bdellio

Bdellū vt di. Plī. li. xij. c. x. ē nominatiſſima arbꝝ nigra ſimilis oline in foljs ꝛ in rubore. cuius gūmi maxime reperitur in vſibus medicine. nam eius lacrima ſiue gūmi ē trāſlucida guſtui amara. bñ odorifera ſz magis eſt aromatica qñ vino eſt infuſa. idē tangit glo. ſup Ben. ij. vbi dr. ibi inuenitur bdellū ꝛ lapis onichinus ꝛc. Haſcik vt di. Plī. in ꝓbus oriētis vt i arabia et indea ꝛ caldea ꝛc. Bdellia aūt vt dicit Jſi. li. xvij. eſt indie ꝛ arabie arbor cuius lacrima arabica melior eſt. aromatica eſt eſt lucida. ſubalbida. lenis pinguis. eq̄liter cerea. ꝛ que facile remollīt ꝛ eſt amara boni odoris ligno vel terre nō mixta Jndica vo ſordida atcꝫ nigra ꝛ adulteratur cū gūmi qui non ita amarificat guſtum. Unde eūcꝫ aūt veniat glutinoſam valde habet ſubām aſtrictiuam ꝛ etiaꝫ attractiuam. ꝛ iō vt di. Dyaſc. ꝛ Plat. repugnat diſſenterie facta ex acuta materia ꝛ valet patientibus fluxum ex fortiſſima farmacia. i. medicina fortiter laxatiua. valz etiā ꝯ apoſtemata interioza ꝛ exterioza ſi inde fuerit inūcta. calculū trīpit. tuſſim cōpeſcit. morſibus reptilium occurrit. inteſtinoꝝ volorem lenit. vt di. Plate. hernioſis ꝛ in ꝓbus interioribꝫ ruptis ꝓficit ad interioꝝ cōſolidatiōem cū gūmi bdellico cōcordat vernix ſiueternix qō ꝺr gūmi arboris hñs vtutē ꝯglutinandi clarificandi ꝛ cōſeruandi. ꝛ ideo pictores eo maxime vtunt multū ſiquidem ſtringit ſicut ꝛ bdellū. alterius tamen eſt nature qꝛ frigida ꝛ ſicca in ſcōo gradu. bdellium vero calidum ꝛ humidū vt dicitur in Plate.

Capitulum xx

De buxo

Buxus vt di. Jſi. li. xvij. grecum nomen eſt. ſed ex pte a latinis ē corruptum. naꝫ puros apud eos appellatur ſemp virēs. que lenitate materie litteratū formandis ſpicibus ē apta. nam tabula buxia bene polita colorez recipit album in quo de facili figure ꝛ literarum caracteres ūſcribūtur ꝛ etiam de facili poſt delentur. Et dicit ꝑm Jſi. hec buxus ꝑ tota arbore ꝛ hec buxum ſi teriori ligno. vñ dicit quidam. Hec buxꝰ creſcit. hec buxum creſcere neſcit. Eſt aūt

arbor multum solide materie et compacte. cuius humor nutrimentalis multus est viscosus et cōpactus vt di. Aluf. li. de vegetabilibus. et iō lignū habet grossum et pōderosum. qđ missū in aqua petit fundū sicut helenus. et hoc propter cōpactiōez ligni nō hūtis poros aptos vbi possit intrare aer. p cuius subiuntratiōem posset superficiem eleuari vt di. idem Ellu tectus. Folia etiam iō diu habet virētia que de facili nō cadūt nisi paulatim quādo vno cadente aliud mox succedit. multa quidem habet folia et spissa. sed modicum habet fructū siue nullū. Arbor̄ bui rasura cū frigida sit et sicca decocta in aqua puteali constringit fluxū vt di. Dyasco. Tingit etiam et pōs crines si ō eā dectione sepius abluāt. sapor siquidem eius est amarus vt di. Pli. xvij. ca. xvij. et odor grauis tñ cuius grauet sapore gustum. nihilominus cū vinegre cōtinuo ō lectat visum. omni tpe cōseruat virorez suū et maxime in estate qz in hyeme e⁹ folia aliq̄tulū expalleſcūt. sz nō cadūt. vt di. Allure. Cuius cā est qz habet viscosū humorem in se. in radice vo multā hūditatem liquidam et iō non cadunt folia. Uñ aduenīente caliditate puocat hūor ad exteriora qui tactus calore fit viridis sed aduenīēte frigiditate repcutit hūor et abundat siccitas et fit color pallid⁹ sicue glaucus. Crescit aūt buxus in locis calidis et petrosis et iō multū habet duricie et etiam nodose soliditatis. lignū tñ interius lene est et ad planandū summe aptum. insculturas et figuras in eo factas diu tenet et iō imagines pulcre durabiles inde finut. fiunt etiam ex buxo pixides abiles ad musti et aliox aromatū cōseruatiōem. Ad multos etiam alios vs⁹ quos enumerare longum esset valet buxus. sed hec nūc sufficiant.

Capitulū XXI

De balaustia

Balaustia est flos caducus mali granati. Cū enī arbor fructū vetet producere flores l q̄dā tuxero sitate ꝯglutinant. et ab arbore q̄cq̄ cadūt que a medicis reseruant vsui medicine et possunt seruari p hyemem in magna efficacia vt di. dyasc. Est aūt balaustia frigida et sicca et habet vtutem cōstringēdi et veficandi hūorem. et iō valet ɔ, diſsenteriam et sanguineū fluxū ventris. et cōtra fluxum menstrualem. Item vtutem habet cōstringēdi vomitū colericū si decocta in aceto cū spongia sup furcula pectoris apponat. Item puluis vulnera cōsolidat. gingiuas sanat et earum putredinem amputat et emūdat radices dēntium cōsolidat et cōfirmat. vlcera etiā sanat labior. hec oīa facit p̄sidia. i. cortex arboris eiusdem et p̄cipue fructus siue poma. et debet accipi q̄n pomū est maturū.

Capitulū XXII

De beta

Beta est herba cōis et ortulana secūdū dyasco. Duplex est spēs eius. s. nigra et alba. Et vtriusq̄ succus naribus instillatus purgat caput. auriū etiam dolorem mitigat. lendes et alias capitis immūdicias et faciei maculas emūdat. capillos repat et cōseruat foliū eius tūsum et appositū ignē sacrū extinguit. nascentia etiam vulnera cōpescit. malos humores nutrit si nimis sepe in vsu habeat vt di. dyasc. de beta di. Aleſt. sup eius radicem sicut et sup caulem potest plantari surculus qui tandez corroborante radice in arborem trāsmutatur. vtz supra de natura plantarum.

Capitulū XXIII

De cedro

Cedrus est arbor quam greci cedros vocant q̄si ceomones dryosticum. i. arboris humor ardentis cui⁹ folia ad ip̄ſi similitudinem respondent vt di. Ysi. lib. xvij. vbi subdit. Cedrus est lignū iocundi odoris et diu durans et nūq̄ a tinea vel teredine. i. lignor vermine exterminat. Uñ propter ei⁹ p̄petuā durabilitatē ex cedris fiunt lacunaria in regū palatijs et in templis. Huius arboris gūmi siue lacruma dr cedria que ad cōseruatiōem librox̄ summe ē necessaria. Nam libri de hac lacrima liniti nec a tineis corrodūtur nec tpe senescūt

Pascitur autem in terra affrica ⁊ syria et maxime in monte libani. Est ergo cedrus arbor altissima. oim arbor⁹ domina et regina. vt di. Raba. sup psal. Est etiã aspectu pulcra semp retinens virorẽ suum. Est insup olfactu odorifera. cuius odor fugat serpentes ⁊ omnia venenosa vt di. idem. Est ergo fructu suauissima. poma enĩ cedrina sunt magna oblonga citrini siue glauci coloris. miri odoris gratissimi saporis. saporem enĩ habent triplicem. Nam in medio circa grana sunt poma citrina ⁊ acetosa. In superficie iuxta corticem sunt dulcia. In carne siue medulla interiori inter dulce ⁊ acetosũ sũt media. Est etiam cedrus multe efficacie ⁊ virtutis ⁊ valde medicinalis. Nam eius lacrima que est gũmosa in substantia ⁊ aliquãtulũ piramidalis siue pinea in figura acrem virtutem habet ⁊ feruentem. Vñ vrit ⁊ siccat vt di. Dyasc. Caliginem oculor⁹ detergit. vermes auriũ occidit. cõtra dolorem dẽtiũ subuenit morsibus serpentum occurrit. cuius isopi succo sonitũ auriũ tollit. tumorem faucium sedat. vulnera pulmonis curat. molles carnes a putredine seruat. corpa etiã mortua reposita in ligno cedrino ⁊ eius lacrima inuncta virtus cedrina a tale ⁊ putredine defensat. semen etiam cedri tussim sedat. menstrua prouocat. ⁊ secundinas excludit. matricẽ purgat. neruos spasmatos ⁊ cõtractos remollit ⁊ relaxat. vrinã mouet. ⁊ arenulas in vesica ⁊ renibus mũdat. Has ⁊ multas alias virtutes ponit Dyasc. de cedro ⁊ eius succo semine atq; fructu. Plin. aũt de quadam specie cedri sic dicit. Est inquit arbor quedam nomine medica a medor⁹ terra primitus asportata que a grecis cytria vel cedromila est dicta. eo q̃ eius pomũ odorẽ ⁊ virtutem cedri sequi videat ⁊ eius saporẽ imitetur vt di. Isid. li. xvij. Eiusdem enĩ arboris pomũ vt di. Plin. cõtrariũ est venenis. ⁊ est arbor vt dicit idem que in omni tempe fere est plena pomis. que in eatum sunt matura. ptim acerba. ptim in flore sunt posita. qõ in alijs arboribus ratum est. hanc arborem multi assiriaz vocãt. vt dicit idem.

Capitũ. xxiiii

De cypresso

Cypressus grece dicit cyparistus vt dicit Isi. li. xvij. q̃ caput eius a rotũditate in acumen erigit. vnde ⁊ conon alta rotunditas nũcupat cuius fructus talis est dispositionis ⁊ iõ conus appellat eo q̃ conon imitetur. vnõ et ipse conifere dicũtur. Huius lignũ habet virtutem primam pene cedro aptũ q̃ est turribus templor⁹ sua ei imputribili soliditate oneri nunq̃ cedit ꝫ semper in prima remanet firmitate. suauissimi est odoris. ⁊ ideo antiqui solebant facere rogum de ramis eius vt odorus sui iocũditate reprimerent fetorez cadauerum mortuor⁹ Dicit⁹q̃ Isi. Est autẽ cypressus arbor calida in primo gradu ⁊ sicca in secũdo. cuius pomum lignũ ⁊ folia competunt mediane. vt di. Plate. sunt enĩ stiptica ⁊ cõsolidatiua. ⁊ iõ valẽt cõtra fluxum ventris ex debilitate virtutis retentiue si ipor puluis in cibis vel i potibus assumatur. valent cõtra iliacã passionem ⁊ dolorem lumbor⁹ si cum aq̃ pluuiali decoquant deinde vinum limpfer. Cypressi folia recentia vulnera purgãt et sanant sactum ignem fugant nates polipos as mũdant. ⁊ fetorem amputãt. fluxum sanguinis sedant. semen ergo eius mixtum cum caricis. i. ficubus siccis duricias soluit. reumatis fluxum stringit. cõtra antracem. i. apostema venenosum et morsum mortiferum subuenit. ⁊ eius malitiam ne se diffundat reprimit ⁊ compescit. morsibus venenatis occurrit. has autem virtutes cipressi recitat Diasc. ⁊ multo plures. Plin. autem li. xvij. c. xxiij. Cipressus est arbor ramosa. a fructu habens vacuas baccas p fructu folia amara odore violenta vmbra gratiosa. Cuius duplex dicitur esse species. masculꝰ scz et femina. femina autem sterilis ẽ. verũtamen aspectu pulcra. cuius rami i fastigio sunt tensi ⁊ inuicem cõuoluti. masculi vo rami sunt magis spissi qui si pcisi fuerint regerminant.

Capitulum xxv

De cipro

Cipr⁹ de quo dicitur Cant. iiij. Cipr⁹ cū nardo ⁊c. Scōm Plini. li. xij. c. xxvi. est arbor egipto similis olīue in foliis sed eius folia sunt viridiora ⁊ crassiora cum flore nigro ⁊ semine candido ⁊ odorato qō si cuz oleo coctum fuerit aut confectum exprimitur in vngentum regium quod odoriferum est et summe delicios⁹ū. Cipr⁹ dicitur. Idem dicit Ysido. li. xvij. ⁊ glo. super Cañ. Scōm Plinium autem dicitur q optima huius generis arbor crescit in egipto super nilum in canopia regione. Secunda vero in ascalone. Tertia in cipro cuius est mira odoris suauitas. Arbor huic vt dicit idem est alia arbor similis que dicitur spalatos habēs similitudinem in flore cum flore rose. et cuius radice et flore nobile fit vngentū Dicit etiam idem q in omni fruticeybi directe refulget arc' celest' eadē fit suauitas odoris q̄diu ibidem fulget arcus. Si fi super eandem arborem fulserit inenarrabiliter eius odorem ampliat ⁊ decorē et est similis spine candide. colorem habens igneum siue rufum ⁊ in parte redolet vt castoreum. a multis vocatur sceptrum helizei vt dicit idem Dicat etiam Diasco. q cipr⁹ est arbor medicinalis cōuenientis ⁊ cōglutinatiue virtut'. cui⁹ folium masticatū tumorem oris cōpescit eius elixatura siue decoctio vermes capitis interficit. et inficit capillos si inde capilli fomententur. flos eius cuz aceto decoctus dolorem capitis soluit. vt dicit idem. cuius lentiscus dicitur alteri⁹ virtutis. q̄re supra de littera C.

Capitulū xxvi

De cynamomo.

Cinamomū de quo dicitur Eccī xxiij. et Exo. xxx. sicut ibi dicit gl. est virgultū quod nascitur in india ⁊ ethiopia duor tantummodo cubitorum. Et dicitur cynamomū q subtiles ⁊ replicatos habet culmos cereiv' nigri coloris q fracti reddunt visibile spiramentum. Cynamomuz vero q̄to gracilius ⁊ subtilius tanto carius est. et q̄/to grossius tanto despectius reputatur. Scōm autem Ysi. li. xvij. Cynamomuz ideo est dictum q̄ cortex eius in modū cāne est gracilis et rotundus et crescit stipite breui virgas tenues habens qō cū frangit' ad modū nebul' suauissimum emittit spiramē. Sup Eccs. c. xxiij. dicit glo. Cynamomum est breuis arbor odorifera et dulcis cinerei coloris pīstās pl' duplo ad medicine vsum q̄ fistula. Pli. quoq; li. xij. ca. xxi. de cynamomo inquit et cassia fabulose narrauit antiquitas q̄ inuenitur in nidis auium. et specialiter fenicis nec haberi potest nisi qō cadit pro pio pondere vel qō excutitur cum plumbatis sagittis. sed ista fingunt homines vt rerum pcia augeantur. Sm veritatem autem cinamomū crescit apud trogoditas in ethiopia qui per vasta maria in ratibus deducunt illud ad portum gellenitarum et est frutex duor cubitor ad maximum vel vnius palmi ad minimū. truncum habens in grossitie. iij. vel. vi. alij habēt. xi. vel. xij. digitor. nec olet nisi q̄n arescit. siccitate enī gaudet ⁊ in semine sterilior efficitur contra arbor naturam aliarū inter vepres et rupes densissimas gignitur. et ideo non sine magna difficultate recolligitur. ante ortū solis aut post occasum nulli licentia colligendi cōcedit̄ur. quod cum collectum fuerit sarmēta hasta diuidit sacerdos. deoq; partem ponit. reliquū mercator emit. Precipua ātē bonitas eius vel virtus est i densissimis virgultor partibus ad longitudinē palmi ⁊ qō est in trunci medio vel qō est p̄ximum radici parum vel nihil valet. q̄ ibi minimum corticis est in quo ē̄ summa bonitas cinamomi. et ideo cacumia et supiores ptes pferuntur. q̄ ibi cortex plus abundat. lignū vero interius respectu corticis nullius vel modici est valoris Ducuscz Pli. li. xij. Scōm Dyasc. verot Plate. cinamomuz calidum est in tertio gradu et siccū in secundo gradu. Cuius duo sunt genera. grossum. s. ⁊ subtile. et grossum ē minus laudabile. ⁊ ponit i vomitiuis medicis'. qō vo gracile ē et subtile ē laudabile ⁊ in alijs antidot' magis vale Est āt eligēdū qō est subtile acutū

habens saporem. dulcedini intermixtus cū multa aromaticitate ⁊ subrufum i calore. qđ aūt subalbidū est minus valet: ex aromaticitate hīs ⁊ virtutē ꝓfortādi cerebꝝ ex glutinositate hꝫ ⁊ virtutē cōsolidādi. habet aūt cynamomū multiplicē virtutem vt dicit dyasc. Nam tussim ex grossa humiditate sedat. trītū ⁊ cū aceto mixtum impetiginem extirpat. collirijs ad mixtum humiditatem oculoꝝ ꝛeficcat. renū dolorem mitigat. ydropisim curat. morsus reptiliū sanat. appetitū cōfortat menstrua ꝓuocat. opilatiōem aperit. cibum digerit. flegma dissoluit ⁊ cōsumit potatū cū vino secundinas excludit. caliginem oculoꝝ ꝛetergit. syncopi ac cardiace passioni subuenit atꝫ succurrit.

Capitulū xxvii

De casia

Casia de qua dicit Exo. xxx. spēs est aromatica. ⁊ nascit ꝟm Isi. li. xvij. in arabia et est virga robusti corticis ⁊ purpureis folijs vt cortex piperis. ⁊ est filis cynamomo in virtute sed tū potentia inferior. Uñ in loco cynamomi duplex est pondus eius. In medicinis sepius admiscet vt dicit Isid. Blo. aūt sup Exo. c. xxx. Casia in locis a quosis nascit et i ymmēsum crescit ac bonum odorem reddit. De casia dicit Pli. li. xij. c. xxi. Fruter inquit casie iuxta cynamomi campos nascitur. cuius amplitudo est triū cubitoꝝ cuius sarmentū ē grossius sarmento cynamomi. Cuius est triplex color. Primo eni candescit. deinde rubescit. tandem nigrescit. ⁊ ista pars maxime est laudabilis. post nigram aūt laudabilior est rubea ⁊ minus laudabilis est candida. nam citius a vermibꝰ corrodit et cauatur. et hoc accidit ꝓpter sue substantie molliciem ⁊ minorem amaritudinē cortꝫ ⁊ virtutē. Probat eni casia cū ē recens p odorem p saporem ⁊ p colorē. nā casia nobilis subdulcis pauci ⁊ acuti est saporis. suaui ⁊ iocundi est odoris. subnigri insup vel purpurei est coloris ⁊ ponderis est grauioris. ⁊ maxime laudat illa casia que de facili non frangit. sed resecatur potius ⁊ plicat. Allia est autē spēs casie que balsamo de saba simulis est in odore. sed amara est. Et ideo prima salꝫ nigra que est subdulcis ⁊ feruentis saporis ⁊ boni odoris a medicis plus laudat. Ducuscꝫ Pli. Secōm Plate. aūt et Dyasco. Casia est duplex scꝫ casia fistula et lignea que est fruticis cuiusdam cortex nascentis iuxta confinia babilonis. cuius diuerse sunt spēcies. Una est similis cynamomo que subrufa est et rotūda solidamꝫ habet substantiam. ⁊ cum frangitur vel teritur non plicatur sed resistit acuta est in sapore ⁊ parum dulcis. ⁊ ista medici vtuntur. Allia est species q̄ ē subamara ꝓtim habens colores distictos et hac vtuntur medici. ⁊ est eligenda que non facile frangit aūt sed plicatur. et que habet acutum saporem mixtum dulcedini cum aromaticitate. cum autem frangitur colores habet subalbidos interius et distinctos ⁊ rufos intermixtos. Sophisticatur quandoꝫ cum admixtiōe corticis capparis. sed cognoscitur. quia subamati est saporis. virtutem habet diureticam. i. diuisiuam ex subtilitate sue substantie. habet etiam virtutem consumēdi ex qualitatibus suis. insup habet viꝫ confortandi ex aromaticitate. reumaticas ⁊ frigidas causas curat. epilenticos et caducos iuuat. cerebꝝ confortat renes ⁊ ꝛeficam purgat. apostemata maturat et sanat. renes ⁊ epar ⁊ splenem ꝛeolpilat. fetores oris masticata palliat aut amputat. menstrua prouocat. ⁊ matricē confortat. contra syncopim ⁊ ꝛefectū cordis iuuat si ex eius puluere ⁊ rosis ⁊ offe cerui sirupus fiat. Ducuscꝫ Dyascorides ⁊ Plate.

Capitu xxviii

De casia fistula

Casia fistula est fructus cuiusdā arboris que longa semina producit. sed succedente tempore elongatur ⁊ ingrossatur ⁊ calorīs actione extrinsecus condensatur. medulla interi⁹ existente nigra humida atꝫ dulci que mixta ē cum albis granis ⁊ q̄busdā cellulis ad modū faui mellis interi⁹ ē distincta. Est aūt eligēda q̄ est grossa ⁊ ponderosa

quia multam signat ineſſe humiditatez
veñciendaeſt etiam leuis ꝛ ſonora .qz ſi
gnat vacuitatem et ficcitatem. vtutem
habet leniendi mollificaudi ꝛ mũdificã
di ꝛ feruorem ſanguinis mirabiliter mi
tigandi ac coleram ꝛ ſanguinem vepurã
di.apoſtemata gule diſſoluit.viſceribus
vtilis eſt.ꝛ vicijs pectoris ſubuenit. mẽ
ſtrua retenta ex pingui humore educit.
tumorem viſcerum ꝛ inteſtinoꝝ doloꝛez
portata tollit. Ducuſcz dyaſc. cuius autẽ
vſualitet in caſia dupler.ſſ.ſonat.cũ ſim
plici tamen ſcribi ꝛ pnũciari velet vt ca
ſia dicaf vt dicũt autoꝛes. Vñ Ouidi⁹
xv.methamoꝛpho. Quo ſimꝫ ac caſias
et nardi leuis ariſtes ꝛc. Et ſic vbicz di
cit Pli.ꝛ pſius ꝛ alij.⁹

Capitulũ xxix

De calamo

Calamus aromaticus ve quo ꝺꝛ
Exo.xxx.a ſimilitudine calami
vſualis eſt vocatus vt di. Iſiõ.
li.xvij. Et gignitur in india multis no/
dis geniculatus odoꝛe ſuauis mira fra/
grans odoꝛis ſuauitate.qui ſi frangitur
in mꝛas pteſ ſcindiꝫ ꝛ diuidiꝫ.ꝛ in guſtu
eſt ſilis caſie cũ leni acrimonia temoꝛ/
dente vt di. Iſi. ſcõm ⁹ Papi .xo ferueñ
eſt vtutis .In glo ſuper Exo. xxx. dicit
ꝙ calamus aromaticus eſt ſpecies q̃ cre/
ſcit iuxta montem libani.vbicũcz antez
creſcit di. Dyaſc.ꝛ Plate. Plini. ſpẽs eſt
calida et ſicca in ſecũdo gradu. et ẽ radix
cuiuſdam fruticis calamo valde ſimilis
et magni odoꝛis. habet aũt admodũ can
ne cõcauitatẽ in qua lignũ in uenif qõ q̃
dem extrahi velet cum nullius ſit valoꝛ
tamen aliqñ intus dimittif vt maioꝛis
ponderis videatur. Eſt autem ſcõm eoſ
dem autoꝛes calamus dupler. ſ. pſicus
qui coloꝛe eſt citrinus. Alius eſt indicus
qui coloꝛe eſt ſubalbidus qui cũ frangif
facile nõ pulueriſaf.ꝛ habet vtutem mi
rabilem cõfoꝛtandi.vñ ſtomachũ cõfoꝛ
tat ꝛ digeſtiõem adiuuat. maxime ſi cuꝫ
abſinthio tpetur cardiacos et coꝛdis ve/
fectũ quẽ greci ſincopim vocant cuꝫ aq̃
roſacea multũ iuuat. Scõm Pli. aũt ca/
lamus odoꝛans eſt indicus qui maxime
valet quando eſt ſubꝛufus. nodis plen⁹
et ſpiſſus et qñ non frangitur in partes
plurimas valde ficcas. et eſt valde me/
dicinalis fere ſicut caſia vel etiam cyna/
momũ quarum virtutes q̃e ſupꝛa. nam
menſtrua pꝛouocat.

Capitulũ xxx

De calamo vſuali

Calamus vſualis ſcõm Iſidoꝛũ
dicitur canna ſtupule vel ſegetis
et ſic dicitur a caleo cales eo qꝛ
miſſo flatu aliqualiter caleſcit. Et ẽ p/
pꝛie ſtipes medius in ſegete inter ra/
dicẽ atcz fructũ ſiue ſpicã in q̃ fruct⁹ con
tinetur. alio etiam uomine vocatur cul
mus vt dicit Iſido. et eſt interius cõca/
uus. exterius planus ꝛ rotundus. nodiſ
aliquibus munitur multis tunicalis cir
cũueſtitur quo mediante ſpica pficit et
nutritur. quo veficiente veficit et ſpica ꝛ
penitus veſtruitur. modico venti impul/
ſu hincinde agitatur ꝛ mouetur. facilli/
me frangitur ꝛ incurtiaturꝛ vix erigitur
vel reparatur.

Capitu xxxi

De calamo ſcripturali

Calamus ſcripturalis ve quo in
pſalmo dicitur. Lingua mea ca
lamus ſcribe. idem eſt quod artifi
do. quia antiqui arundine vtebantur i
ſcribendo anteczꝫ vſus pennarum habere
tur. Nam arundo vt dicit Plini. li. xvi.
capi. xxxiij. vtilis eſt ad multos vſus. a/
rundines inquit inter aquaticos fruti/
ces obtinẽt principatum. ſuntcz neceſſa
rie in bello et in pace. nam arundinibus
ſeptentrionales ꝓpuli domos ſuas aptiſ
ſime tegunt et eas in ſuis cauernis p ve
licijs et ornatu ſuſpendere conſueruntꝫ
calamis etiam oriẽtis ꝓpuli bella agũt
et ve eis ſpicula faciunt. Tante enim ſogi
tudinis ſunt in multis ꝓtibus q̃ haſta
tũ vicẽ ꝓbẽt radicem hñt vinacẽ ñ ſi ea
tũ frutices recidant feciꝺi⁹ ſurgũt. Sũt
aũt alicꝙ calami q̃ꝺaz medulla repleti. q̃
dã ex toto ꝓcaui q̃ ad fiſtulas faciendas
ſunt mꝛtũ apti. calami ãt medullati hñ
tes lignũ ſpiſſum ꝛ nodoſum pugnãtiꝫ⁹

plus cōueniunt. Sunt ꝙ minores arundines in locis minus aquosis crescētes subām habentes tenuem ꝙ valde duraz. et medullam quasi nullam ꝙ eaꝝ supficies est plana ꝙ reluceus ac polita non nodosa. ꝙ tales calami sunt abiles ad scribēdum. cuius ps anterior pcisa acuit ꝙ ad scribendū adaptatur. ꝙ vt pfectius attramentum administret parum scindit. et in pte dextra plusq̄ in sinistra aliquātulum plongatur. Sunt et alij calami dulci medulla pleni qui p minuta frusta incisi pistantur. ꝙ ad lentum ignem in lixe te decoquūtur usq̄ ad spissitudinez ꝙ primo videtur totū transire in spumā. sz p̄ facta residentia spissus ꝙ melius fundus petit. spumosum autem et vanum supra manat ꝙ p aliud sophisticatur. sed discernitur. qz vnū crepitat in ore. ꝙ est valde dulce. malū vero non. sed in ore euanescit vt dicit in plate.

Capitulū xxxii

De cappare

C Elparis de qua Eccs vlti. secūdū plī. li. xiij. ca. xxiiij. ꝙm Ysidor est frutex in oriente nascēs cuius cortex folia ꝙ flores cōueniunt medicine ꝙ pcipue cortices q̄ sūt in radice. ꝙ vt dī. Ysi. li. xvij. Capparis a grecis nomen sumpsit eo q̄ habet totūda in summitatibus capitella. De cappari aūt dī. Dyasco. q̄ est herba siue frutex spinosus expansus sup terrā. vncti one plenus cuius virtus duriciam splenis sup omnia medicamina iuuat. nascitur in locis aridis ꝙ siccis ac duris. ꝙ maxime in antiquis muris. ventrem remollit comestum vrinam puocat et mēstruis imperat. volorem ventriz mitigat. succus eius auribus instillatus vermes necat. multas habet radices ꝙ magnas q̄z cortices sunt vtiles ad p̄dicta. In plateario dicit capparis vt volunt quidam ē herba que in principio veris est colligenda ꝙ desiccanda. et p septem annos i magna efficacia cōseruanda est. Et est bōa ac laudabilis que cum frangitur nō pulueriſatur. et aliquantulum est subamara in sapore ꝙ subrufa in colore. et flores eius sunt calidi quando adhuc sunt clausi. qz nihil valent cuz fuerint dilatati. cū sale condiuntur ꝙ sic vsui reseruant. virtutem habent appetitum excitandi et digerendi humorem in ore stomachi existētem. Sunt enim cibus ꝙ medicina. contra surditatem confert puluis eius auribus fistulatis si in oleo decoquatur ꝙ auri patienti infundatur. Ducusq̄ Plat.]

Capitulū xxxiii

De cardamomo

C Ardamomum de quo dicitur super Ezech. vt dī. Dyasco ē semē cuiusdam arboris tempore veris fructum producentis. facit enim qualdaz tuberositates similes botro vinearum q̄ bus semen conprehenditur. et est duplex magnus q̄ dicitur domesticum. et minus q̄ dicitur siluestre. primum est melius. qa magis est aromaticum. et est laudabilī quod est subrufum aliquantulum acutū dulcedini intermixtum. virtutem habz confortandi ꝙ consumendi. et ideo valz contra cardiacam passionem. contra stomachi indigestionem. ad appetitus puocationem. ad vomitus repressionem. ad cerebri debilitatis confortationez vt dī. dyasco. et plate.

Capitu. xxxiiii

De calamento

C Alamentum est herba quedam mente similis. De qua sancti in glo. aliquando faciunt mentio Et est duplex scōm Dyasco. et Platea. scz montanum et illud simpliciter ē melius. aliud est quasi domesticum non ita siccum sicut primum. virtutem habet cō solidandi ꝙ consumendi cum calidum sit et siccum in tertio gradu. vt dicit idem. Valet contra tussim ꝙ infirmitatem pectoris ex causa frigida sicut et dyacalamentum quod est electuariuz quod ex illius herbe floribus et pulueribus et aliis est confectum. stomachi et intestinorum dolorem sanat. contra reumaticas et frigidas causas iuuat. morsus reptilium curat. Et venenum ad exterio/

ra reuocat. succus eius auribus instilla/
tus vulnerum ꝛ aurium etiã vermes ne
cat. libidinem vmat. cõtra lepram adiu
uat ꝛ retardat. supfluitatem ꝛ humidita
tem matricis anubilat ꝛ ueficcat vt dicit
idem. Vltras alias virtutes habet si/
cut arthemesia. sed hec iam sufficiant

Capitulũ XXXV

De carice

Carex vt dicit Ysiõ. est herba du
rissima ꝛ acuta cuius stipes siue
virgula est triangularis manũ
secans ipam violentius cõtrectãtis. fo
lia habet in vtroq; latere secantia ꝛ acu
ta. piramidalem formam ad moduz gla
dij repsentantia nunq; tamen caricis a/
cumen aliquem ledit nisi primitus con
tingatur. In loco palustri ꝛ molli crescat
et tñ nõ modicam duriciem piter ꝛ acu
men habere in sua substantia se ostẽdit.
Scõm Plini. aũt inter genera scirpi cõ
putatur. vñ ꝛ caricam scirpũ notat trian
gularem ex quo subdit q; radix scirpi tri
anguli est odoris boni ꝛ virtutis sicut ca
lami aromatici. sed hoc intelligo non in
generali sed multũ in speciali sicut ipse
memorat li. ij. A carie autem dicit care/
ctum. locus scz vbi crescunt carices sicut
et a salice salictum vbi crescunt salices.
vt dicit Ysidorus.

Capitulũ XXXVI

De carduo

Carduus sm Ysi. gredum est. ꝛ ẽ
genus herbe vel fruticis spinosi
cuius natura mordax est ꝛ auste
ra. et ideo succus eius allopicias. i. capil
lor fluxus curat. De carduo di. Dyasc.
q; radix eius in aqua decocta cupiditatẽ
potatoribus administrat. matrici vtilis/
simus est. et iõ non est mirũ si a mulieri
bus desideref. q; iuuat vt masculos pro
creent. vt di. idem. Est autem carduus
herba multum aculentas habens hastas
et in summitate spinosa capitella i qui/
bus semen cardui ꝛ tinetur. qõ itaq; ex
terius nigrum est hoc album est interi⁹
in medulla. et est semen diureticum tri
uisiuum. ꝛ valet cõtra calculum in reni ꝛ
bus et vesica. crescit in locis incultis. de/
pascitur ab asinis ꝛ bestijs cõculcat. sicut
dicitur. iij. Regũ. xiij. Tranierunt be/
stie saltus et cõculcauerunt carduuz ꝛc.
De carduo autem dicit Plini. li. xx. ca.
xvi. Cardui folia ꝛ caulis spinosas lanu
ginem habent. cuius semen et radix esci
possunt. Et est quoddam genus cardui
qõ sine iteruallo tota estate floret. ꝛ uno
flore cadente concipit alium cui⁹ aculei
arescente folio desinunt pun gere. Sũt
et alij cardui spinosi frugib⁹ inimici. vt
dicit idem. et abundat in semine. ꝛ idõ
vix possunt extirpari vbi semel crescunt
nisi affuerit cultoris diligentia carduos
extirpantis. In ipor autem extirpatio
ne sepe lesionem patit̃ et puncturam.

Capitu XXXVII

De carica

Carica est ficus siccata copia sic
vocata. nam singulis annis fic⁹
vt di. Ysi. lib. xvij. ter quater fe
fructum giguit. atq; altero maturescẽte
alter oritur ꝛ succedit. Carice a serubus
sumpte in cibo sepe feruũt defendere ip/
sor rugas. vt dicit idem sm Ysi. vero in
ter fructus carica est dulcior et est vtilis
in cibo et in medicina. multum enim nu
trit ꝛ impinguat. sanguinem grossum et
multum generat ꝛ debiles cõfortat. secũ/
dũ medicinam vero pectus mundificat.
tussim sedat. vocem clarificat. fauciũ; tu
morem mitigat renes ꝛ vesicam ꝛ matri
cem purgat. cocte in vino cuz absinthio
idropicos curant. trite cum sinape pru/
riginem aurium purgant. tamen incibo
numis vsitate inflationem ꝛ ventositatez
generant. pediculos creant. vt dicit Dy/
asco. alias enim, proprietates. quere infra
de ficu.

Capitu XXXVIII

De cimino

Ciminũ sm dyasc. macrobium
et psiũ est semẽ aromaticũ co/
lore pallidũ. Vñ psius. Rugo/
sum piper ꝛ pallẽs grana cimini calidat
ficat in scõo gradu. virtutẽ hz diureticã
fumositatẽ; subtiliatiuã ꝛ digestiõis fortia

tiuam et ventositatis mitigatiuam z dolozis stomachi z inflationis repssiuã. solutionis ventris restrictiuam. cũ aceto infusum primo affetur z insufflatũ i naribus sternutatiõem puocat. sanguinem de naribus pfluentem sedat. tumozẽ fauciũm z dolozem mitigat atq; sanat cum baccis lauri reuma frigidũ cõpescit. sanguinem coagulatum oleo mixtũ cũ cera mũda discutit z dissoluit. liuozem ex cõcussione siue alio modo factũ puluis eius cũ cera bene cõmixtus sepius appositus taliter tollit z eius frequẽtiu su faciei discoloratiõem in curtit. Ducuscq; Dyasc. z Plat. Idem fere di. Pli. li. xx. ca. xvi. vbi di. q cyminũ aliud est domesticũ aliud siluestre. z di. q multis cõuenit remedijs maxime stomachi. cuius dissoluit inflationes z intestinoz discutit dolozes at q; vi scerũ torsiones.

Capitulũ xxxix

De coriandro

Coriandrũ de quo dr Exo. xvi. et Plume. xi. sm Jsi. li. xvij. ẽ semen quoddã od oriferũ a grecis coriõ dictum. cuius semen in vino dulci datũ. lpies vt dr reddit ad venerez pmptiozes. cauendũ tñ est ne nimis detur. q; absq; dubio amentiam adduceret z furozem. canib; aũt herba est cũ semine de nenosa. Nam interficit eos si ab eis aliquotiens assumat. vt di. Jsi. z Papi. et sũ paddit. Est iquit coriandrũ i cibo sumptum calefactiuũ z cõstrictiuũ. necnon z somni puocatiuũ. sm aũt autores dicitur esse cõposite virtutis. Dicit etiaz sic Macer. in li. uo. sFrigida vis herbe coriandri dicit esse. Austereq; simul quiddaz virtutis habere. Hanc galienus ait perquã depellere ventris. Lubricos tineasq; solent si trita bibatur. Cũ vino vel si mixto sumat aceto. Coriandri herba in se ẽ odozifera q̃diu est integra. sed manibus fricata fetet. semen eius candidum aminutum.

Capitulum xl

De coloquintida

Coloquintida. de qua dicit. iiij. Regũ. iiij. est genus herbe amarissime. s. cucurbita agrestis. q; more cucurbite flagella tendit iuxta terram fructu rotundo z silis cucumeri vsuali. hec herba quasi vitis se diffundit in sepibus. fructu modico et rotundo. vt di. Jsi. li. xvij. Secũdum Dyasc. vero coloquintida que dicit cucurbita alexandrina aliq̃n inuenitur sola z tũc est mortifera z venenosa. sicut herba que dr squilla. i. cepa marina. sed q̃n cum multis inuenit non ita p osa est nocua. habet aũt medullam corticẽ atq; semen. medulla est optima in medicina semen secũdario. sed cortex nulli vl mo dice est vtilis. vñ illa medulla est laudabilis que est alba et cui semina bñ sũt inserta. illa aũt partũ attendẽda q̃ cũ cortex multũ solat. silr q̃n de facili puluerisatur. vtutem habet dissoluendi z consumendi. ex amaritudine etiam diuidẽdi z penetrandi. z substantie sue subtilitate fleuma purgat z melancoliam. vnde dicit valere cõtra quotidianam scabiem et quartanam si mõ debito patientibus offeratur. dolo ventiũ subuenit. lũbricos id est longos z lubricos vẽtris vermes excludit. Vermes aurũ puluis eius interficit. splenis et epatis duriciam aperit. si succus eius cũ feniculo ppinetur. eius decoctio emoroidas. i. sanguinis venas aperit z menstrua puocat z educit. Has et alias multas virtutes habet vt di. dyasco. et plat. et etiam pli.

Capitulum. xli

De croco

Crocus de quo dicit Lan. iiij. et Trenor vlt. herba ab vlde coricio sic dicta vbi maxime abũdat vt di. Jsi. li. xvij. est herba cũ flore suo sic dicta. sed flos in quo est potissima virtus crocum dicitur. et est optimũ q̃d ẽ recẽs odoris boni longum. partũ albũ integrũ neq; in fragmenta cõminutũ. in spiratione bonum. z cum capitur inficit et tingit manum z leniter est acutum. q̃d si huiusmodi non fuerit vetustum cognoscit aut infusum adulteratur autez admixto croco magmate augendi ponderis causa spuma argenti trita additur. sed proditur si

puluerulentum inuenitur. et si decoctū ab odore ꝓprio immutetur et dicit croco magma supfluitas que relinquit ex aromatibus ex quibus croceū fit vngentuz Huculscz Jsi. sm Dyasc. vero due sunt species croci. Orientis dictus ab orto i quo nascatur. z orientalis a loco vbi crescit sic vocat. Et est iste nobilior ꝙ orientis. nec apponitur in vomitinis medicinis ꝓducat aūt florem purpureū habens caput ad modū viole. in cui⁹ medio tres vel quattuor flores ꝓducit. Eligendi autem sunt subrufi vel oino rufi. subalbidi vero abiiciendi sunt ꝓ decē annos pnt ꝑ uari. Est autem crocum calidū z siccum in primo gradu z in suis q̄litatibus tpatum et nō est cōfortatiuū ꝑn cōtra debilitatem stomachi z defectū cordis multū valet. rubore3 oculoꝝ et sanguinevl ma cula tollit si tritū cū rosis et vitello oui oculis apponatur. Huculscz Dyascori. z Plate. Unam eni ꝓprietatem habet croc⁹ q̄ in foliis ꝙ totam hyemē retinet virotem nec deponit illū q̄tūcunq̄ frigus intendat. in estate vo deficiūt ei⁹ folia ꝑ nitus z marcescūt. et post mediū autumnum iterū crescit. z tunc flores eius in tenui stipite ereūt z prumpūt. Sicut aūt di. Arest. li. xvget abiliū. crocus habz magnam cōeniētiam z silitudinem cū cepa z ascalonia in radice. differt tamē ab vtraq̄ qm̄ cepa siue radix croci est cōtinue carnis z non facit semen sicut ascalonia. sed etiam est tota rō eius seminatiua in radice. et oēs tunice croci sunt macre. et nō recipiunt tunice eius oriri ab vna pte cepe sue sicut accidit in ascalonia z domestica cepa. sed incipiūt tunice croci a locis germinationū venaꝝ cepulatum. et hoc est de ꝓprio croci vt di. Arest. Habet aūt cepa croci radices capillantes quibus adhereat terre z attrahit sibi nutrimentū vt liliū z allū z hmōi. z q̄n cepa croci est grossa et iam matura incipit diuidi z multiplicari in capita mlta ꝓprias tunicas z radices hñtia et ex singulis crescit planta. Ex quo ptz q̄ in ei⁹ capite seu radice est eius virtus semen tiua q̄ est sui multiplicatiua z sue speciei cōseruatiua. quēadmodū di. Pli. Si dem crocum li. xx. ca. xx. sic commendat Crocū inquit cū melle nō soluit nec cuz aliquo dula. facillime aūt cū vino vl cū aqua. Utilissimū est in medicina. destruit eni oēs inflationes z dolores oculoꝝ. maxime si cū vino fuerit mixtū. pectori stomacho z epati summe vtile est. q̄ crocuz ꝓius biberit. ebrietatem z crapulā nō incurrit. Corone aūt ex eo facte ebrietati resistūt nec ꝑmittūt ꝙlem inebriari. somnū facit et capnt mouet stimulat venerem. flos eius illitus stigmi sacro subuenit. De croco fit vngueutū citrinum et croceū q̄ dō greci crocomagon vocant. Et valet cōtra suffusiones oculoꝝ et est optimū q̄ dō gustatū ventes inficit et saliuam. vlcera capitis purgat. capit tormenta z inflationes sedat. serpentū z arenearū morsus z scorpionū ꝑcturas curat. Hucuscz Plinius.

Capitulū XLII

De cepa

Cepa vel cepe est herba cuius vis tota est in radice z in semine. et ideo sic cepe vocatur vt di. Jsi. q̄ nō habet nisi caput. De cepe dis. Alexander de plantis. Cepe scribit z ascalonia bis facūt folia et habet cepe stipitem in quo facit semen z habet radicem pluribꝰ tunicis vestitam. et sub radice habet alias radices quasi capillares quibus nutrit grossa radix. et ꝙ hanc ad totam herbā humor transmittit radicalis. Jn primo ānt anno nō ꝓficit radicem. sed in secundo postq̄ seminat. Similiter nec semē ante scdm annū facere consueuit. nec facit semen in folliculo sicut allium z quedaz alia. sed in summitate stipitis semē sup quosdam pediculos. i. pedes quos se dilatat. Species autem cepe est duplex. s. domestica et siluestris q̄ canina ab Alexandro nuncupatur. Canina autem cepa florem habet altos versus celum z virides quodāmodo versus terram. Et talis cepa valet cōtra apostemata. habet autem cepa domestica stipitem cōcauū z fine nodo et sicut renouat folia ita z radices vt di. Alexo. in ꝓdicto libro sm Dyascoridem cepe domesticum est vtile ad medi

cinam et ad cibum. Est autem viscose et frigide nature ⁊ maxime illud qđ est oblongum magis ꝙ rotundū. et magis rufum ꝙ album. ⁊ magis siccum ꝙ recens et magis crudū ꝙ coctum. comestum fastidium tollit oris fetorem diminuit vētrem mollit cibos condit. succus eius cū melle caliginem oculoꝝ detergit. succus eius litargicis subuenit. auribꝰ cū lacte mulieris instillatus eius dolorem sedare cōsuevit. cōmestum tempate put cōuenit viscosos humores incidit. ora venarum aperit. vrinam ⁊ menstrua prouocat ⁊ educit venenū morsus rabidi canis extinguit. et alijs venenosis morsibꝰ succurrit ⁊ resistit. cutem clarificat et poros aperit. et iō sudorem prouocat ⁊ educit. et cōmestum crudum nihil nutrimenti corpori tribuit. colericis obest. flegmaticis cōuenit. sitim facit. inflatiōem gignit. ⁊ acumie suo caput pcutit atq; ledit. et nimis cōmestū aliqñ maniā ⁊ insaniam inducit ⁊ terribilia somnia videre facit p̄cipue si ab exeūtibus egritudinem commestum fuerit. lacrimas solo odore prouocat et visum ledit. Hucusq; Diasc.

Capitulum XLIII

De cepe

Cepe caninum dicitur squilla ⁊ inuenitur in ꝛa mare vñ a ꝓlatear cepe. marina appellat. reperitur autem qñq; sola. et tunc mortifera ac venenosa est. si intus recipiat. nisi ei⁹ venenositas reprimatur. Solent autē salernitani eam diuidere in plures partes ⁊ plantare in ortis sigillatim ⁊ ita reprimunt venenū eius. reprimit aūt malicia si in vino ⁊ oleo aliquātulū dimittatur. ⁊ sic in medicis apponatur. Dz autem scindi ista cepa ⁊ interiora et exteriora abijci. qz exteriora sunt mortifera ꝓ nimia caliditate. et interiora ꝓe nimia siccitate. sed media sunt tempata mīstuz cōuenientia medicinis. De cepe autē dicit ꝓli. li. xx. ca. xvij. Cepe apud grecos multa sunt genera ⁊ eis omnibꝰ est odor lacrimosus. ⁊ est optimū qđ est rotūdissimū ⁊ acrius est rufum ꝙ candidū ⁊ crudum ꝙ coctum serit ⁊ plantatur. sed qñ seminatur ante annū sequentem nō facit semen. et qñ facit corrūpitur ipm caput. vñ ex corruptione iacti seminis gignitur ipm caput ⁊ productio semis capitis est corruptio. Vult aūt seri semē cepe in solo terre fosso herbaꝝ aliaꝝ radicibus extirpatis. semen eius nigrescere incipiens metitur antequ totaliter maturescat. radices eius optime in paleis cōseruant. ⁊ licet cōtinget capita inueterari. aqua salsa tepida sunt capita intingēda et ita efficiunt diuturniora ⁊ esui meliora. sed in siccis ad seminandū vl plantandū sunt vtiliora. multi etiā capita ceparum sicut ⁊ alliorꝝ suspendūt in fumo supra ignem ⁊ sic ne germinent cōseruātur. qđ sepe extra terrā facere certū ē sicut allium nisi p artificiū caueatur Item li. xx. ca. vij. Cepe silvestres nō sunt sapide neq; multū comestibiles. sunt tamē multum medicinales. Ipo eni olfactu caligini medentur. magis aūt vnctione prouocant. oris vlcera sanant. morsus caninos cū melle ⁊ vina curant morsibus etiam serpentū obuiant. auricularum sonitum ⁊ grauitatem emēdant. cū adipe anserino aut cum melle lumboꝝ dolores iuuant. vulnera cum melle purgant et sanant. Hucusq; Plini.

Capitulū XLIIII

De cucumere

Cucumer. eris. quedam est herba de qua dicit Ysido. li. xvij. cucumeres sunt dicti eo ꝙ interdū sunt amari qui dulces nasci phibentur si lacti mellito eoꝝ semen infundat. Diasco. autem dicit. Cucumeris natura frigida reperitur ventrem soluit stomacho accōmodatur. quibus animꝰ deficit succurrit odore. folia eius trita vulneribus medentur que imꝑessit caninus morsꝰ semen eius tritum cū vino dulci potui datū vesicam adiuuat laborantem. Secundū Plini. aūt li. xx. c. ij. ⁊ .iij. dicit ꝙ cucumer ortensis et siluestris cuius radix est magis grossa et alba. ex cuius succo fit electuarium qđ est necessarium in multis medicinis.

Capitū.XLV

De cucurbita

Cucurbita ſm Iſi. nomen eſt gre cum cuius origo latinis eſt icerta. Eius genera ſunt multa. vt tangit Iſi. li. xvij. Et di. idem Plī. Eſt autem cucurbita alia domeſtica et ozteſis. alia vo ſilueſtris. domeſtica vero in ramos ꝛ folia pariter et flagella ad moduz vinee ſe diffundit ꝛ quibuſdam ligamētis ſe cōnectit ſicut vitis. et habet quoſdam flozes albidos quos emittit potiſſime cōtra noctem ſine aperiōne flozis poteſt. ſed fructus eius virꝫficit imo vtficit vel putreſcit qñ ad modum vinee a terra non erigitur ꝛ lignis vel virgulis nō ſuſtentat. Eſt aūt cucurbita ſm pla. frigide et humide cōplexionis ꝛ in qualitatibus tempate. In calidis regionibus ꝓcipue inuenīt cuius ſemina in terram ꝓiecta herbam ꝓcreant ex q̄ ꝓducunt albi flozes. et tandez fructus pleni ſemine et medulla cuius cozteꝫ primo mollis. ſed qñ puenit ad maturitatez ad modū ligni indureſcit. fructus eius quādo noui ſunt cōueniunt cibis et ſemina medicinis. Sunt autem ſemina eius diuretica ꝛ diuiſiua ꝓpter ſue ſubſtātie ſubtilitatem. et iō valent cōtra opilationē epatis ꝛ renū ac veſice. acutam patientibus cucurbita elixa vel aſſata cibus ē et medicina. Nam materiam infirmitatis purgat p vrinam ꝛ aliquātulū laxat. cazlozem reprimit alterat atq; cōfortat. ſemina eius poſt maturitatem colligūtur abluūtur ꝛ ad ſolem veſiccanf. ne ꝓpter humiditatē ſuperfluam cozrumpanf. In loco ſicco p triennīū reſeruantur Ducuſq; Plate. Scōm Plini. aūt ſuccus cucurbite valet cōtra ignem ſacrū. et cōtra tūotem oculoz. mitigat wlozem auriū ſi tepidus immittaf. ſemen eius tritū i pulueren ꝛ inſpſum replet cauata vulnera Linis cozticis valet cōtra cōbuſturam Dicit aūt adhuc Plī. li. xx. ca. iij. eſt cucurbita ſilueſtris digitalis groſſitudinis naſcens in ſaxoſis locis. Cuius ſuccus ſtomacho ꝛ viſceribus multū ꝓdeſt renū eſplenū. paliſi ſubuenit. medulla cum abſinthio et ſale wlozez ventium tollit. ſuccus eius cū aceto calefactꝰ mobiles ventes ſiſtit. cato eius ſine ſemine dauiſ pedū. i. apoſtematibus ſuccurrit vinū cū ea feruefactū oculoz impetus tollit. folia eius cocta ꝛ trita vulneribus ſubuenīt. ſemen eius potatū cū vino venenū vincit ꝛ comedi nō debet. qz inflatiōes facit. Eſt aūt cucurbita agreſtis ſm Iſi. li. xvij. idem q; coloquintida herba multum amara quēadmodū cucurbita vſus terram flagella tendit hīs folia magna grauis odoris vt cucurbita. et fructū rotundū facit ſicut cucumer vſualis. vt di. Iſi. cāre ſupza de natura coloquintide

Capitulū XLVI

De celidonia

Celidonia eſt herba croceos hīs flozes atq; fructū croceū tangētis manū untingentem ſic dicta. eo q; in aduentu hyrūdinū videf erūpere, re vel flozere. vt di. Iſi. li. xvij. Celidonia grece hyrūdo latine dicit. et ſubdit. Iſi. Vel dicit celidonia. qz pullis hyrundinū ſi oculi ledanf matres earū illis ex hac herba medicātur Idem etiā recitat Plī. ſ. q; ſucco celidonie oculo hyrūdinū eruti ſiue leſi ad ſtatū priſtinū reuertuntur. Alias ſiquidem notabiles habz virtutes. habet eni vtutē diſſoluēdi attrahendi cōſumendi vt di. Dyaſc. wlozem ventiū mitigat. caput purgat. menſtrua puocat. ꝛ matricem mūdat. fiſtulā oris et cancrū curat. ſm Plī. Dyaſ. ꝛ Plate.

Capitulū XLVII

De centaurea

Centaurea eſt herba amariſſima calida et ſicca in tertio gradu. et ideo fel terre eſt vocata. vt dicit Iſi. qz a chirone centauro eius virt' primitus eſt inuenta vt dicit idem li. xvij. Eſt autem duplex ſcilz maioz et minoz. Prima maiozes habet ramuſculos ꝛ flores. et eſt maioris efficacie q; minoz. vt dicit in Plat. et ibidem dicit Conſtan. q; radix maioris calida eſt ꝛ ſicca in ſcō gradu. et habet quandā amaritudinē cū dulcedine. et iō hz vtutē conglutinādi.

et ex amaritudine habet vim diureticaz et diuisam plus valent flores et folia ī medicina cz alia que sunt in ea . dolorez ventris sedat. visum clarificat . renes et splenem depilat. paralisiz curat. vermes ventris cum melle necat vulnera radix ei' cōsolidat sic di. Pli. Diasco . z plat.

Capitulū XLVIII

De daphni

Daphnis grece laurus dicit latine vt di. Isid. li. xvij. Et est laurus a verbo laudis dicta . Lauri enī ramis z foliis cum laudibus victor capita coronabant .et iō apud antiquos laudea vocabat. sed post sublata litera d et surrogata. r. laurus est dicta. sic quondam dicebatur medidies que nūc meridies solet dici. vt di. Isi. Hāc arborē greci vocant daphnez eo q nunc deponat viriditatem. Hyeme enī viret z estate. z ideo inde victores potissime coronātur. vt di. Isi. et subdit. Hec sola arbor a vulgo credit minime fulminari. vñ fuit apollini antiquitus consecrata. de qua dicat magister in histo. sup illud verbum Consuluit Isaac dominū sup Gen. xxv. Rebecca ex more gentiū quem viderat i parentibus speciem lauri quam tripodē dicunt capiti supposuit. et ramis arboris q agnuscastus dicit incubuit vt visiones veras videret z fantasticas non sentiret De lauro siquidem dicit Pli. li. xvi . ca. xxx. Laurus triumphis apte dedicatur que gratissima est domibus cesarum atcz pontificū. q domos exornat Et sūt duo genera eius. s. delphica z cyprica. Lauro delphica delphis primo coronati sūt triumphantes. Cyprica vo romani primo suos coronabant. mō autem multe species laurorum inueniūtur sed differūt in viore z magnitudine z similitudine baccarum. Est aūt arbor multiplicis speciei. et enumerat Plini. xiij. species eius arboris inter quas ponit quandam speciez lauri quam dicat fuisse magno ioui z apollini delphico dedicatam. Et ideo dell' laurifera in domibus et in satis a fulmine manet tuta. Sine autem lauri presentia non solebat apollo dare responsa sua. et ideo quia diuinis credebatur cōuenire honoribus. honorem triumphis obtinuit. nec licebat laurum pollui vsibus illicitis et profanis. q propter pricipiāda numina sup altare poni debuit et offerri. cesar autem tyberius celo tonante. laurum in capite solitus erat ferre sicut ferūt cōtra fulminum metus. Narrat etiaz ibidem Pli. miraz rem q cū augustus sederet in quodam orto iuxta domum sillaz augustam decidit aquila de alto gallinam miri candoris illesam in gremium cesaris tenuitcz gallia laureū ramū i rostro suo onustum baccis multis. gallinam z solum illum tulerunt auruspices obseruari. et baccas laureas seminari et cum diligentia custodiri. ex quibus puenit silua triūphans cuius postea cesar laurum in manu tenuit et coronam in capite gessit. ac deinde alios cesares eodem modo ex eadem silua post obtentum triumphū oportuit coronari. Hucusc Pli. De lauro quidem addit Dyasco. q est arbor elegātis forme et magne aromaticitat' ac mire efficacie ac virtutis. nam folia eius viridia que multū odorifera sunt si cōtundantur mitigant z sanant punctura apum z vesparū. et omnem tumorē sparguntur libros et vestes cum quibus ponuntur a tineis z vermibus custodiūt z a corrosione tutos reddunt. fructus lauri dicūtur bacce lauri. et sunt grana exterius nigra vel subrufa. interius alba et vncte osa in figura sperica. in complexione calida et sicca in secūdo gradu subtiles habent subām. et habent virtutem depurādi confortandi. z ideo in multis ponuntur vtiliter medicinis ex quibus fit oleum pciosum qō valet cōtra multas et precipue cōtra frigidas passiones.

Capitulum XLIX

De diptanno

Diptannus est herba medicinalis. cuius radix maxime conuenit medicinis. et habet eius substantia esse solida non pforata que cum frangitur non puluerisatur. Virtutē habet dissoluendi attrahendi venenū et cōsumendi. Vñ valet contra venenosos mor-

sius.et suppositā vulneri et potata.vt dī. Dyasc.et Plate.cum paucis additis dicitur in multis habere vtutem tiriace. menstrua,puocat et educit secūdinas et fetum mortuū excludit.epilenticis ꝓpaliticis cum succo rute subuenit vt dicit idem Dyasc.De hac herba dicit in Pli. li.xxv.ca.viij.Cerue inquit diptannuz primo ministrauere .nam eius herba comedūt vt facilius pariant.7 si sagitti fuerint lese diptannū querūt quem comedentes ferrū excutiunt in vulnere vereli ctum.Item dicit Basili⁹ in exameron et Ambro.7 expositoz supza can.vbi loq̄tur de hinnulis cerui.Dec herba scōm Pli.crescit in pluribus locis sed illa minus est laudabilis q̄ crescit in agris pi/guioribus siue craſſis.que aūt crescit locis asperis 7 siccis melioz est cuius minima portio gustata accendit os vt dicit idez Jsi.li.xvij.sic dicit. Diptannus ē mōs crete et quo diptannus herba nomē accepit.Un vgilius.Cerua vulnerata saltus pagrat diptannū querit tanti emz virtutis est vt ferrū a corpe excutiat et expellat.vñ et eius pabulo fere percusse eiaculant sagittas corpi inherentes. hanc quidam pulegiū mattis vocant.q2bz tela eiciendi bellica ptātem.vt dī.Jsi.

Capitulum L

De dracontea.

Dracontea est herba quedam sic dicta.eo q̄ hasta eius in moduz colubri sit maculis respersa silitudinemq̄ imitet vipere vel draconis vt q2 herbam ipam vipere timent vt dī.Jsi do.li.xvij Dec aūt a multis serpentaria vel colubrina nūcupat.nam florem habet purpureum diuisum 7 aptum sic os serpentis de cuius medio pcedit lingua q̄si serpentea acuta nigra 7 rotunda 7 in medio floris ipius surgit quasi caput semine grosso 7 rotūdo.prius viride vsque de rufum efficitur q̄n incipit maturescere.Herba ista fm Dyasc.magne efficacie est 7 vtutis.nam radix eius exiccata et pulueriſata cū aqua rosacea facie mūdificat clarificat 7 colozat.cū sapone galbeo fistulam sanat mūdat 7 desiccat 7 os eius dilatat vt os fractum vel putrefactum queat extrahi cū aceto 7 calce vilua cancrum curat.foliū eius cū vino decoctum apostemata maturat.succus eius auditum ex frigida causa lesum sanat. visum clarificat.mēstrua,puocat.emoz roidas.i.inferiozes venas sanguinē fluentes cōsumit 7 desiccat.succus eius interius sumptus aboꝛsum,puocat.odore suo serpentes fugat.nec ledit corpus a serpente si eius succo inunctum fuerit aut linitum.Hucusq̄ Dyasc.et Plat.

Capitulum LI

De dragaganto

Dragantum fm Plate.et Auicen.est gummi cuiusdam arboꝛis cuius humoz vel actione calozis vel cōstrictione frigiditatis naturā induresit.cuius spēs est triplex. nam ē album purum 7 clarum.7 illud melius est Est etiam subrufum 7 citrinū q̄ nō est adeo bonū sicut albū cui nihil terre admixtum est.q̄ albū est cōuenit frigidis medicinis.subrufum et citrinū valet poni in calidis per xl.annos seruari potest. virtutem habet infrigidandi humectandi et mūdificandi ex frigiditate 7 humiditate 7 conglutinandi ex sua gūmositate.valet cōtra vicia pectoris in electuaris 7 sirupis.nam pectus siccum humectat.humozem perditū restaurat.tussim sedat.sciſſuram labioꝛ 7 oris vlceratione cōglutinat atq̄ sanat.faciem mūdificat 7 dealbat.arthēticos iuuat.cōtra diſſenteriam ꝓdest.vt dicit in Plate.

Capitulum LII

De ebeno.

Ebenus est lignum ethiopicum colozem habens nigrum tactuz lenem et planum durum 7 ponderosum.Unde ꝓpter pozoꝛ compactionem positum in aqua statim submergitur atq̄ petit fundum.vt dicit in li.vege tabilium.Est autez gustu stipticū 7 mozdax q̄ igni appositum citius rapit ignē et suauem fumum emittit 7 odozem i coticula cōfricatum rufum ostendit colozem.Uirtutem habet purgatiuam 7 cō

fortatiuam.et iō collirijs vtiliter adhi/
bet̄ sicut dicit Plini.⁊ Dyasc. De ebe/
no etiam ait Jsi.lib.xvij. Ebenus inq̄t i
india crescit ⁊ in ethiopia.qui cesus diu
indurescit in lapidem.cuius lignū nigr
cortex lenis vt lauri.indicū maculosū ē
et varijs sed melius est qō in nullo ē ma
culosum sed nigrū est ⁊ lene. Solet aūt
poni iuxta crepundia vt infantem visu
nigra nō terreant vt dicit Jsi.⁊ Uitgili⁹
Ebenū cōmendat Pli.li.xij.c.v.di. Eben
nū esse arborē pciosissimam auro ⁊ ebori
cōparabilem.⁊ iō solebant ethiopes lignū
ebenū cum auro ⁊ ebore offerre impato/
tibus p tributo .vñ et regina saba legit̄
talia ligna vidisse salomoni.iij.Regū.p

Capitulū LIII

De edera

pborumpsam odal abitis

Edera ab hærendo est dicta vt di
cit Jsi.eo q̄ arboribus adhære/
at.vel dicit ab edo.qz sumpta ꝑ
cibum a capris lac multiplicat vñ nutri
untur hedi.radix eius durissima ꝓfert
frigide est nature et frigidam indicat es
se terram vbi crescit virorem diu seruat
et nō pdit folia que diu virent.amari et
stiptici est saporis. Edere aūt Sm Plini
um li.xvi.ca.iij.sunt due species .s. alba
et nigra.s.masculus ⁊ femina.masculus
est maior ⁊ in foljs durior ⁊ pinguior.e
dera vo alba fructū habet album.⁊ nigra
nigrum. Solent autez poete coronari fo
lijs edere in signū vinacis ingenij ⁊ sub
tilis.qz edera semp viret.similiter ede/
ra coronati incedebāt illi qui in sacris li
beri patris.i.bachi ministrabant. vnde
hec arbor vo vini sacrata fuit similiter et
marti. Unde ⁊ alexander magnus suos
milites coronauit edera qñ de india trix
phauit.vt di.idem Pli. exemplo liberi
patris qui galeas suas tirso edere ador
nauit. Est aūt arbor vt di.idem multum
in altum se extendens cū diu inueniet ar
borem vel murum p quem serpat radico
sa seu ramosa.habens brachia ⁊ baccas
quasdam sed amaras.cuius vmbra ē no/
cua ⁊ satis inimica frigori.serpentū ge/
neri gratissima rumpens muros et sepl/
chra.vnde mirum est q̄ haberi in hono/
re a veteribus fuerit consueta. folia ha/
bet intercisa et angulosa grauis odoris ⁊
plana.sed amara sub quor vmbra latent
vermes. Item ca.xxxiij.mira ꝑditur na
tura edere ad excipienda vina.naz si fi/
at vas ex ligno eius vina transfuere ꝛa
quam siqua mixta fuerit.remanere cer/
tum est. Ducuscz Pli.Sm Dyasc.autez
edera cuius sit amara vtilis tamen est
medicine.nam vtus ei inest stiptica ⁊ cō
strictiua et ideo dissenterijs medet.suc/
cus eius naribus instillatus caput pur/
gat et dolorem eius mitigat.succus eius
cum oleo tepidus auribus immissus cō
tra surditatem iuuat. Item idem Ede/
ra ex cōtrarijs est cōposita.et iō in causis
cōtrarijs opatur.ꝓpter qō vtrarem hab;
maturatiuam attractinam mūdificati/
uam et mitigatiuam.⁊ iō apponi sepius
solent eius folia ad coctiuas.eius gum/
mi diureticum est ⁊ dissolutiuū.valet cō
tra calculum.eius foljs nutritus hirc⁹
sanguinem habet acutiorem et ad fran.
gendū calculū in renibus ⁊ vesica fortio/
rem. Est aūt quedam species ipius ede
re sup cuius folia cadit ros ⁊ inuiscatur
ac in ladanum cōmutatur.cuius virtus
magna a medicis exprit. Nam sum⁹ ei⁹
menstrua,puocat ⁊ educit secundinas ex/
pellit.reuma compescit.caput ⁊ sensus ꝛ
fortat.tussientes iuuat.fluxum ventr̄ se
dat.et i multis medicinis adhibetur vti
liter.

Capitulum LIIII

De elitropio

Elitropium est herba sic dca.eo
q̄ solsticio estiuo floreat.vel q̄ so
lis motibus folia circūacta con
uertat.vñ et a latinis solsequiū appella
tur vt di.Jsi.li.xvij. Nam sole oriēte flo
res suos aperit.⁊ cum sol occubuerit ite
rum se claudit.et hec verrucaria dicit.eo
q̄ extinguit verrucas et abstergat siue
petetur siue cataplasmet.vt di.Jsi. secū
dū Plat.aūt solsequiū sponsa solis dicit
et est herba frigida et humida in secūdo
gradu cuius succus bibitus valet cōtra
venenū sumptum interius.valet etiam
cōtra morsum canini ⁊ venenosum si tri

ta super vulnus ponatur cõtra calefactionem epatis ropilatiõem multũ valet

Capitulum LV

De ellebro

Ellebrus vt di. Isi. ab ellebro fluuio sic dicit. vbi plurimum gignitur. hunc romani veratrum dicũt eo qꝫ sumptum mentem motaz in sanitatem reducat. Cuius duo sunt genera. s. album et nigrum. albus dicit ellebrus. qz radices habet albas z fleumaticos humores purgat. niger vero nigras habet radices et nigros humores. i. melancolicos purgat siue mũdat. Est autẽ scõm Dyasc. z alios autores herba multum violenta in virtute z recipiẽda medicinaliter cũ cautela. multũ enĩ ledit et cito interficit qñ indiscrete aliquib' adhibet. valet tamen contra multos morbos si debito mõ adhibet vt di. Dyasc. qz quartanas febres soluit. vermes in auribus z alias interficit epilenticis litargicis subuenit eius puluis si cuz pane misceatur. et si a muribus comedatur muribus interficit vt di. Dyasc. et etiã platea. Inter aũt huius herbe duas species melior est ellebrus albus. et est calidez siccę ꝓplexionis in tercio gradu z crescit in locis montosis z humidis et hz folia similia plantagini sed longiora et in fine acutiora z stipitem vnius cubiti siue magis. cuius radix latat multum superius z inferius et nunqz velemus ellebro vti nisi materia fuerit digesta ꝓparata. et tũc etiam cum cautela. et ideo ypocras dicit. si vis ellebꝝ ducere move corpus ne scz sumens ellebꝝ sup dormiat. et habet virtutem resoluẽdi humidum in ventositatem. vnde sequitur suffocatio spirituum et mors. vt di. Dyasco. et Platea. Ellebrus autem niger multo piculosior est.

Capitulũ LVI.

De esula

Esula quedam arbor est q̃ a medicis calida dicitur i tertio gradu atqz sicca vt dicit Dyascori. cuius radix maxime valet in medicina. cuius multe sunt species. et illarum virtus nunc est in lacte et in humore. nunc in semina. nũc in radice. vnde dicit. Lac anabula parit caca pucia semine gaudet Esula radicis cortica prestat opem. Est enim esula herba plana habens folia et rupta emittit lacteum humorem q̃ quidem est vlceratiuus. et carnis siue cutis corrosiuus. fleumatiuos purgat humores valet ydropicis et aliis patientibus ex humore fleumatico varias passiões.

Capitulũ LVII

De eruca

Eruca est herba alba domestica z aliquando siluestris calida z humida. diuretica et apertiua renes confortat. paralisim curat. vrinam puocat. vesicam et renes purgat. vtilis ẽ in cibo et in medicina. flores eius apes diligunt et frequentant. vt di. Plinius.

Capitu. LVIII

De enula

Enula est herba cuius maneries est duplex scilicet ortolana z campana que maioris est efficacie in radice. nam radix velet colligi in principio estatis et i sole exiccari ne ex humiditate corrumpatur. virtutem habet leniendi et mundificandi. et neruos confortandi et viscosam humiditatez cõsumendi. Valet mirabiliter in frigida causa contra tussim infrigidatam et spiritalium membroz frigidas passiones. vnde scriptum est in macro. Enula campana tendit ꝓcordia sa. ẽ.

Capitulum LIX

De epithimo

Epithimum est flos thimi q̃ est herba cuius tota virtus in flore est. nã solus flos ponit medicina. vt dicit Dyasc. Plini. et Platea. vir/

tutem habet purgandi fleumaticas vel melancolicas passiones. vnde valet cõtra quartanas et etiam quotidianas accessiones. valet etiam ſm Constan. cõtra stranguriam ⁊ difficultatem vrinã di et etiam cõtra splenis ⁊ epatis opilationes.

Capitulũ LX

De ebulo

Ebulus est fructus siue herba in folijs ⁊ in stipite sambuco arbori simillima. cuius radices cortices frondes et flores sunt vtiles in medicina. habent etiam ſm Dyasc. Plate. et Plini. vtutem dissoluendi ⁊ cõsumendi grossum fleuma ⁊ viscosum. vñ succ⁹ ebuli valet cõtra arteticam et cõtractionem neruor manuũ atq; pedum. valet cõtra leucoflegmantiã. i. ydropisim ex fleumatica causa atq; frigida siue alba. valz etiam cõtra tumores ⁊ collectiones iter cutaneas vbicunq; in corpe colligantur Item valet maxime ebulus cõtra ꝯcussiones corpis atq; casus. si patiens in eius decoctione frequentius foueat. nam dolorem mitigat tumorem sedat. virtutez et robor neruis ⁊ iuncturis offiuz administrat. Odore siquidem est ebulus herba fetida ⁊ sapore minus grata ſz in vtute et efficacia ab antiquis medicis optima ad medicandum est apud veteres iudicata. vt di. Dyasc. Plini. ⁊ Plate.

Capitulũ LXI

De fico

Ficus est arbor a fecunditate dicta. alijs enim arboribus feracior est. nam terq; quaterq; per singulos annos fructũ gignit atq; altero matur escente aborsitur alter statim. fic⁹ autem egiptia fecundior fertur cuius lignũ in aqua missum illico mergit ⁊ cum in imo iacuerit. deinde in supficiẽ surs̃ eleuatur. versa vice nature qñ madefactũ debuit humoris pondere residere añ tpa vo pitagore alebant ficubus galathe. alias athlete anteq; ideꝫ eos ad carnis vsum in quo fortior est cibus transtulisset. Al senibus aũt in cibo sumpte ficus rugas eor distendere ferunt. thauros quoq; ferocissimos ad fici arbores colligatos dicũt repente mansuescere. ficus autem cuiusdam arboris remedio q̃ dicit caprificus vt asserunt fecũdat. huc usq; Jsi. li. xvij. ca. vij. ſm Arest. aũt li. vegetabiliũ. humor corticis arboris q̃ est quasi sanguis in alalibus in quibusdaz est lacteus vt in fico ⁊ in moro. sed vicilacvim habet coaguli ad faciendos caseos ficut flos cardui casealis. Est aũt et humor multũ vnctuosus. et iõ ficus est multe fecunditatis. qõ eni est vnctuosũ transit in fructũ ⁊ qõ subtile ⁊ aquosum i folia transmutat. que quidem sunt lata et scissa ⁊ in extremitatibus pinica ⁊ acuta. quor lacte siue succo membra genitalia plinita dicunt moueri ad prurit̃ et libidinis incendium. simile habet glosa sup Beñ. iij. ibi fecerunt sibi de folijs ficus pizomata. Contingit aũt ficũ arborem vt dicit Arest. steri lescere aliquando ꝓpter humoris defectũ aliqñ ꝓpter superfluam hũiditatis abũdãtiã. ⁊ invtroq; casu indiget medicina. vñ agricole ei subueniũt in defectu humoris p fimũ cõueniẽtem ⁊ aquam dulcem. qñ vo superabundat hũor arborem clauis pforant ⁊ superfluũ humorẽ euacuãt. vt supra de arborũ medicina ẽ oñsum. De fico añt arbore siue ficu di. Pli. li. xiij. c. viij. omia que supra sunt de Jsi. introducta fic⁹ egiptia in q̃t ẽ arbor fecũdissima moro silis i magnitudine in folijs ⁊ in aspectu. q̃ter i esta te pfert fructũ. sed primũ generat imaturũ. cui silis ẽ fic⁹ capri a q̃ q̃ter germinat et fruct⁹ q̃ternos facit. sed grossus ei⁹ nõ maturat nisi prius incidat ⁊ lactis superfluitas emittat. demittit germina sua sine folijs i extremitate ramor. ⁊ hz silitudinẽ in radice cũ pro ⁊ in folijs cũ vlmo et est i q̃ritate forte silis magnitudo. est aũt fic⁹ arbor tenera ⁊ delicata. ⁊ iõ a forti frigore defacili ledit ⁊ potissime q̃n incipit germinare. Item idẽ Pli. li. xij. ca. vi. est ficus indica exilia q̃dem ferens poma vastis ramis transfusa qui rami in terram adeo curuant̃ põdere suo vt tre infigãt. ⁊ sic nouã pgenie facit in circuitu circa pentẽ vel circa stipites ⁊ tantã facit vm

bram ꝛ dēsitatē ꝙ pastores sub eiꝰ ramis ab estu et a vento se absconduntꝫ. superiores autem rami matris in altum valde se extendunt. collaterales vero fasta circuitu circa matrem se diffundunt et quasi siluosa multitudine vmbram magnam faciunt. folia sunt autē latissima ad modum pelte amonice dispositā. poma facit multa sed modica que fabe magnitudinē vix excedūt. sed inter folia caloze solis ita decoquūtur ꝙ p dulci sapore ad comedendum digna miraculo reputant. Ad hoc dicit Plinius li. xv. ca. xix. ꝙ est quedam arbor que dicit silueſtris ficus que alio nomine dicitur caprificus nunc̄ maturescens sed qđ ipa ex se nō habet alijs tribuit. nam cultores solent aperire oza radicum vel corticis arboriz ficus et illi intus infigere surculos ꝛ ramos caprifici ex quoz insertione apta rādice attracto aere nouo et humore ei cōgruo vigorem recipit ꝛ virtutem vñ et humor lacteus qui est materia fructus in ipm̄ trāsit pastum sicut patet in dictis Alureti in tractatu de causa fructificatiōis arborum ꝛ herbarū. Item idem etiaz dicit ꝙ tales arbores velent taliter iuxta fructiferas ordinari vt venti flatus euolantis in ipm̄ ficum ferant. ad hoc vtilioz ē ventus australis q̄z aquilonaris qz simpliciter plus nocet ille ventus borealis ficui q̄z australis. quare in aquilonari pte minus p ficiunt fici ꝛ plus arescunt. qz earū humor lacteus facilime cōsumitur ꝛ etiam cōgelatur vbi habet dominium talis ventus. De effectu autem fici vel ficoꝝ quo ad radicem folium corticem et fructum. Quere supra in tractatu de carica in littera c. vbi expssius continetur

Capitulum LXII

De fraxino

Fraxinus est arbor. vt dicit Jsi. f crescens in locis asperis et montaneis ex qua fiunt haste q̄ frangunt. vnde Ouidi. et fraxinus vtilis hastis. De fraxino autem dicit Plini. lib. xvi. ca. xij. inter arbores q̄s materie causa natura genuit vtilis est fraxinus q̄ est arbor alta seu pceta et rotunda atq̄z recta siue pineata folio. homericz pconio et achillis hasta nobilitata. et cedros in aliquibus partibus ita similis vt corticе ablato ementes fallat. cuius folia contra venenum sunt vtilia. nam succo expsso ꝛ potui dato contra serpentes summe opifer ē. tāta q̄z ei vis ē vt spētes eiꝰ vmbram maturinam vel vesptinam nō attigāt. ꝙ si inter ignem ꝛ folia fraxini ponatur serpens in ignem prius q̄z in fraxinū fugiet. sunt tamen folia eius iumentis mortifera in grecia. ceteris autem ruminantibus sunt innocua. In italia vo iumentis nō obsunt. primo autē florez q̄z frondet nec ante florez conditos folia emittit. Sunt aūt duo genera vt dicunt greci. quedam est longa nō nodosa. alia breuioz est in folijs ac durioz. s. lauro similis. alij vero diuidunt fraxinū sm situs sc̄z in campestrem ꝛ in montanam. campestris folia sunt magis crispa sed montane magis spissa. ꝛ ista folia sunt alijs meliora. Ducusq̄z Plini. sm autez Plateari. fraxinus est arbor calida ꝛ sicca in secundo gradu. cuius cortices ꝛ folia cū anisо ꝛ fungis qui crescunt super eam cōpetunt medicine. nam fluxuz ventris stringunt. vomitum ex defectu virtutis retē tiue cohibent. si cum aqua pluuiali ꝛ aceto decoquantur ꝛ super stomachum apponantur.

Capitulū LXIII

De fago et eius ꝓprietatibus.

Fagus est arbor cuius materia in f multis est necessaria. vt dicit Jsidorus li. xvij. et Plinius li. xvi. Fagus est arbor glandifera sic dicta. q̄a fagorum fructibus quōdam vixerūt homines et ex eis sumpserunt cibum. Nā fage grece comedere dicitur latine. vt dicit Jsidorus li. xvij. ca. vij. dicit enim sic Fagi glans exterius triangula cute lenti includitur simili nucleo. Sed cortice molliori. cuius medulla muribus est accepta et glires impinguat turdis etiam ꝛ columbis conuenit et eas nutrit. eius corter multum est vtilis. Optime apud aquilonares pictos. qui inde fa-

ciunt vasa diuersis vsibus valde apta. vt dicit idem ca.r. Item dicit in eodez ꝙ glandes siue fructus fagi sunt multuz dulces et nutribiles et carnes animali um que inde nutriũtur facit coctibiles stomacho vtiles atq; leues. non est autẽ in substãtia arboꝛ multũ solida sed rara potius et porosa. et iõ non multũ durat vt dicit idem. verũtamen eius substãtia multis est apta ad asseres ꝛ alia fabricã da. cuius substantia pura ac vermibꝰ nõ corrosa arti vitree est summe necessaria qz ex eius cinere vitrum cũ aliop quozũ dam appositione ꝓ ignis cõflationem ar tificialiter prepatur. et pauca ligna siue niãtur que optri tam mirabili sint super omnia ita apta. lignũ quidem leue ẽ ac porosum vt dicit ꝓli. et aliquãtulũ fumosum in multis locis. et iõ de facili in cenditur ꝛ de facili corroditur a vermibꝰ aut citius cõputrescit. florez etiã quos/ dam emittit ad modũ nlie sed nõ ita o/ doriferos. et tamen illos frequentãt a/ pes mel silueſtre in arboꝛ concauitatibꝰ colligentes.

Capitulũ lxiiii

De faba

Faba vt dicit Ysi. li. xvij. dicit a greca et ꝓmologia q̃si faga. naz fage comedere dicit. est eni ge nus leguminis quo antiqui in comedẽ do solebant vti. Duius species due sũt. quarũ altera est egyptia. altera est cõis ꝛ illa aliqñ dicit fresa. eo ꝙ pies fredãt eam molendo sepius ac confringant. vt dicit idem. Est autem faba ſm Dyasc. herba in ortis et agris seminata. cui' ha/ sta surgit angulosa. grossa. cõcaua et no/ dosa. folium vel folia in singulis nodis ꝓ ducens lata. plana et aliquãtulũ obacu ta. florem ꝓducit album in summitate purpureum siue nigrum. e doriferũ ꝛ mꝫ tum ab apibus frequentatum. in hasta autem ꝓducit diuersas testas carnosas et oblongas que interius quasi sub di/ uersis vmicliis ab invicem sunt distin cte in quibus fabe ꝓ ordinem sunt loca/ te et ille teste sunt primo virides exteri' et alie interius atq; molles ꝛ paulatim calore desiccante indurescunt. et tandez pariter cõigrescunt et hoc maturitatis indicium est. Est autem faba ſm Dya/ sco. ꝛ ꝓlate. frigida et ficca nisi sit viri/ dis ꝛ tunc est humida in primo gradu q̃ viridis comesta parum nutrit. humorez grossos generat. inflatiõem in superiori p te ventris facit et ideo stomacho est nocĩ ua. sanguinem grossum et melancolicũ creat et fumum grossum qui cerebrũ of fendit. somnia vana ꝛ terribilia inducit per decoctionem ꝛ assaturam eius ventoꝛ sitas inflatiua diminuitur. sed totaliter non aufertur. Fabis siquidem assidue vtentes doloreꝫ intestinoꝝ patiunt. splenem opilant ventrem stringunt. cũ corti ce comeste ad digerendum sunt dure et multum inflatiue. Est tamẽ fabe medul la mũdificatiua. vñ eius colatura faciẽ purgat. et pũrata pulmonem mũdificat. apostemata mamillarũ curat cum rosis mixta. doloꝛem et liuoꝛem et oculoꝝ lip pitudinem abstergit. masticata ꝛ in tum poribus apposita. humoꝛes ad ocꝰ tra/ matizantes cõpescit scissa et sup venam insciſam posita sanguinem restringit. lac effluens de mamillis sistit et effluere nõ permittit. podagricis ꝛ artheticis cũ adip ouis decocta subuenit si sup doloꝛis locũ cataplasmetur. tumoꝛes et collectões apostematũ repcunt si in principio de cocta in aceto tumoꝛi apponatur. De fabe autem natura ꝛ ꝓprietate dicit ꝓliniꝰ li. xviij. ca. xij. Inter legumina faba dicit optima quã multi immiscent cũ pane si ue cũ materia panis vt sic ponderosioꝛ esse videat. ꝓtagonica thi ſnia damnata est. qz e' frequẽs vsus ꝛ etate dꝰ sensus ꝛ somnia etiam facere estimat. vel vt alij tradiderũt qm̃ mortuoꝝ aie sunt in ea q̃ de eã varro tradidit flaminẽ. s. pontifice faba. vesci nõ debere. sola aũt iter fruges etiã exãfa crescẽte luna crescit ꝛ replef. ꝛ in aq̃ matutina siue als salsa nõ decoq̃tur seminaf in occasu pliadũ ꝛ añ hyemẽ re colligit. qñ est in flore aq̃s magie ꝓpi scit. cum vero efflorerit diligit ficcata/ tem et solum siue terram in aqua semi ta est fecundat sterconis vice. et ideo in thessalia vertuntur agri in quibus semi

nate fuerant quando primitus sunt ibi flore. crescit autem faba p se in multis locis et maxime in mauritania z in insulis oceani septentrionalis sed ita dura q vix decoqui potest. nascitur etiam in egypto sed spinosa z ideo cocodrilli eam refugiunt. timentes ne oculi eor ledant spinis eius cuius longitudo est .x. cubitor habens caput ad modū papaueris colotes rosei in quo fabe includunt nō supra tricenas z est eius culmus siue calamus geniculatus habens folia ampla z fructū aliquantulū subamarū radix eius incōmestibilis cruda z cocta in magnitudine arundinū similis radicib'. hucusq; Pli. li. xviij. ca. xij. Dicit idem in ca. xvij. virgilius inquit intro z amurca fabam pfūdentibus grandescere faz pmittit. Quidam etiam dicunt fabas citius crescere et adolescere si triduo anteq̄ seminant in vrine aqua macerentur.

Capitulū LXV

De frumento

FRumentum a fruendo est dēm id est a vescendo sicut z fruges. vt di. Isid. vñ et frumen superior pars gule dicit vñ potissime ubi sapor p̄sentitur. Est autem ppriū frumenti habere aristas in summitate spicarū crescētes et grana latentia in folliculis imminentes nam in omni specie frumēti ō radice erūpit culmus z de culmo procedit spica quibusdam folliculis siue tecis cōtecta in quibus grana recludūtur. in extremo aūt spice ariste tenues z acute eminēt in modū spiculi a qui spica nominatur. qz illis aristis q̄si spiculis munitū tur ne auiū minor morsibus spica a suis fructibus exuatur aut a testijs pteratur. cuius folia seu vagine quibus fulcitur culmus z ambit ne pondere frugis incuruetur ōr stipula q̄si ystipula ab osto sic dicta qz collecta messe exuritur stipula propter culturam agri. cuius pars ad pastū pecor z asaliū reseruata palea ōr. eo q primum sola pascendis animalibꝫ p̄bebatur. Cuius natura tantum est frigida q obrutas niues fluere non sinat. adeo calida vt poma matureſcere cōpellat. Hucusq; Isi. li. xvij. Sunt autē frumenti multa genera vt dicit idem Isi. et etiam Plini. li. xviij. vtputa triticū far. ordeum. siligo panicum. z milium. z hmōi. de quibus post dicetur in locis suis. sed hoc est generale circa hec frumēta attendēda ē soli siue ēre q̄litas vbi hec serant. nā quedā i vna terra pficiunt que in alia deficiunt z penitus inarescūt. nam ordeum in noualibus pficit vbi triticum deficit z arescit. vt di. Pli. et sic de alijs intelligendum. Item attendit seminationis qualitas qz quedam citius quedam tardius sunt seminānda. Nam citius seminata hyemalia. tardius estiualia. quedā etiam in terra pfundius. quedam supficialibus sunt terre finibus cōmittenda. vnde alio mō est seminandū triticum et alio modo sicut z alio tempe gith. milium et ciminū sicut expresse dicit Hiero. sup Esa. xviij. Item maxime attenditur congruitas temporis tam in seminando q̄ in colligendo qz sm Pli. li. xviij. hyemalius fit in interlunio q̄ in tempe alio qz seminata sic collecta potissime a vitijs cōseruantur. Item attendit tempus sereni tas vt di. Isi. serere est a sereno celo dicitur. qz tunc serendum est z non per ymbres. vnde virgilius. Nudus ara sere nudus. vt di. Pli. ibidē. ca. xvij. accidit frumento vicium. qz si tempus fuerit nimis ventosum et hoc tribus vicibus seu temporibus. s. quādo est in flore et q̄n incipit deflorere et q̄n incipit matureſcere. ex flatu enī notio spica euanescat z extinguitur et in fructu suo patitur abortiuum. Item nocet tempus pluuiosum qz tunc totum vel extinguitur ex frigiditate humoris vel in herbam z folium superfluum luxuriat. Item nocet calor subitus et immoderatus sub nube clausus. quia duz humor ad interiora radicis rapitur vi caloris. tunc ex humore calido z visco sa nascuntur quidam vermiculi circa radicem ex quor corrosione frugis substātia viciatur. Item in grano circa folliculos nascūtur vermiculi corrūpentes frumenti grannm quando spice in pluuiali tēpore post calorē imoderatū corrūpuntur z putrescunt. Item in tpe nimis sicco

vel repaupatur frumentum, ex humore et sic penit, pter defectum nutrimenti vl' crescunt i eo quedaz muscę viridęs que vocantur cantharides virorem frumenti penitus corrodentes, qñcz et multiplicant locuste z bruci quoz dentes omnia deuastant. Item exigitur in ipo semine frumentali puritas. nam vt di. Plī. ibidem ca. xvij. si semina cleopice aut adipe tangerent vticz semina corrumperentur. et ideo cauendū sumopere ne talibo misceantur. qz omnia sementina que ab illis sunt infecta corrumpūtur. Item requiritur in crescente frumento culture studiositas. oportet enī vt a supfluis cautius z diligentius expurget. nam vt dicatur ibidem inter optima frumenta aliqñ herba mortifera inuenitur. vt lolium lappacium z hmōi. qđ accidit ex vicio z malicia attracti humoris vel ex defectu virtutis seu caloris sufficienter singula non mutantis. Item ibidem dicit. Ex rore corrupto adherente folliculis i granis accidit corruptio frugis. que ōr rubigo siue erugo. qz spica corrumpit inde z inanitur. z in colorem rubigineū transmutatur. Inter omnia aūt frumenti genera triticum obtinet principatum. qa humane nature nihil est amicabili'. nihil nutribilius. nihil etiam salubrius inuenitur. sed de hoc quere infra littera. l. quere etiam de messe z segete.

Capitulū LXVI

De farre

Far autem est genus frumēti sic dictum eo qp ab initio missum i pila frangeretur anteqz vl' mole haberetur a farre aūt dicit farrago vt di. Isi. est enī herba ordeacea adhuc viridis in qua grana ad maturitatem nō turgescunt.

Capitulū LXVII

De farina

Farina que panis est materia a farre est dicta. nam far siue frumentum inter molas fractū farinam facit. vel dicit a farriendo qī panem redacta farsit ventrem. vel dicit farina, prie quando frumentum inter molas optime est confractum furfure nondum a medulle substantia separato. nā qñ flos medulle a furfure sepat siue cortice tunc simila siue similago nūcupat. et dicit alio nose pollen siue pollis. Unde deriuat hec polenta z hoc pulmentum a pulte dictum. vt di. Isi. li. xx. c. vij. quidam tamen dicunt polentaz esse pultes de farina purgatissima factas. et dictaz polentam a polline que est farina velicata que volata mola in molendino z alio nomine amolum dicit. qz p̄ sui leuitate a mola ejicitur sicut et simila. i. sine mola. Polenta tñ habet alias significatiōes sicut dicit in glo. sup Josue. vi. comedentunt polentam eiusdem anni. grana scilz cocta z manibus cōfricata z a folliculi separata ad modum grani in pilo tunsi. et sm hoc dicit polenta quasi pilēta. sz quocunqz nose vocet farina vtilis est in cibo et in medicina. Inde enī fit panis per aque admixtiōem z ignis decoctionem. aliqñ cibarius. i. seruis in cibum datus non ordinatus. qñcz xo panis fermentatus. fermento mixtus. qñcz etiam azimus sine fermento sincerus. qñcz subcinereus in cinere coctus z reuerberatus q z focatius dicit. qñcz clibanarius in clibano coctus sen in furno. Dis z multis modis de farina arte pistoria fiunt panes. vt di. Isi. li. xx. qui omnes corporis confortant z corpus nutriunt ac delectāt. deperdita reparant z restaurant. vires laborantibus administrant. sed p̄ omnibo panis recens z mūdus de farina triticea p̄paratus vt di. Constā. in dietis. magis amicabilis z cōueniens est nature. farina itaqz mola teritur z frangit cribro a furfure diuidit. calida aqua aspgit. fermentatur et sapidior redditur z pistata in formam panis redigitur et tandē decoquitur. et sic vltimo post multos labores vita hois inde reficit et nutritur. vtilis est insup farina in medicina qñ cum aliis cōuenientibus modo debito admiscet. naz farina cū melle mixta faciei pustulas sanat. cem ūdat vt di. dyas. mamille ex coagulatōe lactis idurate apposita farina vicz triticea vel siliginea cū adipe

et vino ꝛcoeta duricie em ſpargit ꝛ locus mollificat. vt dicit idem. Collectiones et apoſtemata maturat. neruos indurat/ tos ꝛ quaſi ſpaſmatos aut cõtractos re/ laxat. vt dicit idem.

Capitu. lxviii.

De fermento

Fermentum a feruore eſt dictũ quia feruere ꝛ excreſcere facit paſtam. vt dicit Iſido: li. xx. ca. i. Eſt autẽ fermentũ cõpoſitum ex diuerſis virtutib⁹ ſimilem habens ſubſtantiã et virtutem. et inde virtutem habet panis eleuatiuam ꝛ ſui acetoſitate ſaporis ipſius paſte minutiuã ꝛ in ipſius ſimilitudinẽ totius maſſe cui admiſcetur conuerſiuam. Habet etiam ſm dyaſ. virtutem humorum ꝛe corpore facilitet extractiuam ꝛ quãdo miſcetur cum ſale habz apoſtematũ vim maturatiuã ꝛ apertiuã nam poꝛos corporis aperit ſubtilitate ſue ſubſtantie ꝛ humores diſſoluit. Fermẽtum autẽ latine. zima dicitur grece. vnde farina pura cõſperſione aque cõgluti/ nata dicitur azima quaſi ſine zima. ꝛ eſt zima inflatiua corruptiua pfoꝛatiua et diuiſiua partiũ panis ſiue paſte cui cõ/ miſcetur. vt dicitur ſuper epiſtolam pri me Corinth⁹. v. cc.

Capitulũ. lxix.

De fumo terre

Fumus terre eſt quedã herba ca/ lida in primo gradu. ſic appella/ ta. quia vt fumus in multa quã/ titate emittitur ꝛe terra. vel ſic dicitur qz generatur a quadaz fumoſitate groſſa a terra reſoluta et circa terre ſuperficiem adherente. vt dicitur in plat. que quanto viridioꝛ tanto melioꝛ. exſiccata vꝛo nullius efficacie eſt. et eſt herba grauis odoris et horribilis ſaporis. ſed maxime tamen eſt vtilis. purgat eni melancoliam fleuma ꝛ coleram. valet contra ſcabiem ꝛ contra ydropiſim ex frigida cauſa. unuat podagricos. ꝛ valet contra ſplenis ꝛ epatis opilationẽ. vnũ tamen vitium habet iſta herba quia inflatiua eſt. et ventoſitatis generatiua. et ideo eius ventoſitas velet repimi cum aneto alſ anyſo. ꝛ cum feniculo ne generet corꝛo/ ſiones. vt dicit plat.

Capitulum. lxx.

De feniculo

Feniculus ẽ herba cõmunis. multe tamen efficacie ꝛ virtutis. eſt enim herba calida et etiam ſicca in ſecũdo gradu. virtutẽ habet diureti/ cam apertiuã ſcilicet ꝛ inciſiuaz ex ſubtili ſubſtantia et qualitatib⁹ ſuis. vt dicit plat. cui⁹ ſemina radix ꝛ folia compe/ tunt medicine. vnde Iſido. libꝛo. xvij. ca. vltimo. Feniculũ latini vocant eo qꝛ eius tirſi ſiue radicis ſuccus acuat viſus oculoꝛũ. cuius vꝛus eſſe traditur. vt ſe/ nes ſerpentes annuã ſenectutẽ eius guſtu deponant. hanc etiam herbã greci matrem vocant. Iſtud autẽ ſumit Iſiõ. ex certis dictis plinij. libꝛo. xx. ca. xxiij. feniculũ inquit nobilitauerũt ſerpentes nam guſtu eius ſenectutem exuunt oculoꝛũq; aciem ipſius ſucco recuperando. vnde intellectum eſt oculoꝛũ caliginem eo precipue releuari. vnde ex eius ſucco fit collirium contra caliginem oculorum valde aptum. Huius duplex eſt ſpecies ſcilicet oꝛtenſis ꝛ ſilueſtris. cuius ſemen cum vino potatũ contra moꝛſus serpentum ꝛ ictus ſcorpionũ valet ſuccus eius auribus inſtillatus vermes necat ac ſtomachum ſtringit ꝛ coꝛroborat. nauſeam ſedat. calculũ frangit ꝛ vrinam excitat. lac in mãmillis multiplicat radix eiꝰ re/ nes purgat cũ vino cocta ydropicos cu/ rat canis moꝛſum ſanat. Hec omnia facit feniculus oꝛtenſis ſed foꝛtius opera/ tur hec eadem ypomaratrũ id eſt fenicu/ lus agreſtis vt dicit idem.

Capitulũ. lxxi

De ferula

Ferula eſt herba cuius ſuccus galbanum dicitur vt dicit Iſido. li/ bro. xvij. ꝛe quo fit mentio. in ec/ cle. xliij. vbi dicitur qꝛ ſtoraꝛ ꝛ galbanũ ꝛc. vbi dicit glo. galbanũ ſm plin. dat ſiria in monte quodam vbi abũdat ferula a qua fluit refine modo. Dicat aũt plin.

libro.xx.cap.xxiij. ferule semen est ane
to simile cuius folia ꝛ rami cocti cū oleo
et comesti cum melle stomacho cōuenūt
sed si nimis comedūtur volorem capitis
faciunt cuius radix bibita ad pondus de
narij in duobus ciatis vini valet contra
serpentum morsiones. succus eius i ma/
gnitudine fabe dequoratus aluum soluit.
cuius medulla viridis immundicias fa/
ciei tollit. semen eius vino bibitum san
guinem sistit patientibo caducū morbū
subuenit. Herba autem ferularum mu/
rene infestissima est. nam eius lacte sta/
tim cōmoriūtur. succus eius cōfert cla/
ritati oculorum. hucusq; pli.

Capitulū. LXXII.

De feno

Fenum est dictum ex hoc q eo flā
ma nutritur. flos eni ei' flamma
est. vt dicit Ysido. libro. xvij. om
nis enim herba mollis presalsa ficca fe/
num dici potest. ꝛ maxime que fetido ali
quando apta est nutriendis. nam fenus
cibus est proprie iumentorum. De feno
autem dicit glo. super Ysa. xl. fenum na/
scendo habet virorem ꝛ crescendo de/
rem deinde florem. tandem calore solis
siccatum redigitur in puluerem sic ꝛ ho/
mo per etatis successionem de corē amit
tit ac cadit in puluerem ꝛ in mortem. Fe
num itaq; diu viret ꝛ frondet montes ꝛ
prata vestit ꝛ ornat. ꝛ tam florum diuer/
sitate q̄ etiam viroris venustate ad sui
aspectum intuentium oculos allicit refi
cit ꝛ delectat. propter sue substantie au/
tem viriditatem feruente sole eius hu/
miditas de facili consumitur. ꝛ herba que
primo florendo quasi ridere videbatur.
tandem a sua gloria spoliata penitus in/
uenitur. Nam fenum quidem quod ho/
die oritur et viresci. cras moritur ꝛ tūc
in clibanum mittitur. quia quasi subito
de fit ꝛ aresci sicut de impio per simili/
tudinem dicitur in Psal. Fiat sicut fe/
num tectorum quod priusq; ꝛc. vbi di/
cit glosa quanto fenum altius stat ꝛ mi
nus profunde inferius deprimit radicē
tanto minus crescit immo citius deficit
et aresci. Fenum itaq; falcastro postq;
maturatū fuerit precidit. ꝛ vt meli/
us exiccetur soli exponitur ꝛ ne ex humo
ris superfluitate circa terram cōputrescat
furcis ꝛ rastris sepius eleuatur. tandem
in cumulos ꝛ in aceruos colligitur ꝛ vl/
timo in plaustris aq̄biculis ad horrea
deportatur ꝛ ibi ad diuersos vsus neces/
sarios reseruatur. Fena autem crescētia
in locis aliquātulum montuosis medio
criter siccis magis sunt odorifera etiam
animalibus magis sapida q̄ alia q̄ cre/
scunt in pratis paluestribus ꝛ aquosis. vt
dicit Plinius. quia in illis humor nutri
mentalis magis est digestus in illis ve/
ro minus.

Capitulū. LXXIII

De flagellis

Flagella dicuntur summe arbo/
rum ꝛ vitū partes ab eo q̄ cre/
bros sustineant ventorus flatus
vt dicit Ysidor'. libro. xvij. quorum co
mas aliqui crines vocant. aliqui folia. ꝛ
dicuntur folia quasi fila. nam foliū gre/
ce filum latine dicitur ꝛ hoc ideo q̄ in fo
lijs sunt quedam venule in eorum substā
tia ad modum filorū protense ideo trās/
latiue dicūtur folia. apud nos quasi fila
nodi autem exquibo exeunt frondes si/
ue folia de virgulis ꝛ flagellis oculi nun
cupantur. Nam humor aquosus subti/
lis parum habens vnctuositatis ad ra/
mos a radice attractus vi caloris eleua/
tur in diuersis locis ꝛ ex acumine suo pe
netrat ad exterius ac ibi quasi per ocu/
los exiens vi interioris caloris et aeris
exterioris trāsmutatur in substantiā fo
liorum. vt dicitur in ꝛmento supra li. de
getabilis. Arestot. ꝛ p̄m qualitatē humo
ris dūantis ꝛ fortitudinē vel debilitatē
caloris humorē digerētis folia in quali
tate et figura multiformiter variant. vt
patet supra eodē vbi agit de diuersitate
arbor quo ad figurā foliorū quere supra i
eodē in lra a. Folia itaq; ornant arborem
ꝛ munūt tenellos flores ꝛ fructus ne are
tis caumatibus aut pluuijs iniuriā patiā
tur. grandinū impetus ac ventor impul
sus ꝛ ymbriū ict' intercipiūt ꝛ repellunt
folia sic scutū, propter sue substātie raritatē

et tenuitatē modico vento mouētur sed ꝛfacili nō cadunt ꝓpter adhꝛrentē abundantiam humoris donec fructus latitātes sub folijs matureſcant. vnde in vere ⁊ in eſtate virent ⁊ in autūno pallent. et ſic cōtra hyemē paulatim cōcidunt ⁊ tādem in terra cadentia cōputreſcūt multum inſup cōueniūt folia medicine multis etiā aſſantibꝫ ſunt in cibuꝫ ſicut folia edere que a capꝛis ⁊ hꝛdis maxime diliguntur. vt dicit Iſiō. Alias ꝓprietates foliorꝫ quere ſupꝛa in eodē li. xvi. ca. Flores vt dicit Iſi. li. xvij. dicūtur q̄ſi fluores. eo q̄ cito ꝛfluūt ⁊ ſoluūtur. in his tamen multiplex eſt gratia. ſ. odoris ſapꝯtis ⁊ coloris lenitatis ⁊ vtutis. nam odoꝛe recreant ⁊ etiā ꝛlectāt ſpū. ſapoꝛe quidem imutant guſtū. coloꝛe alliciūt viſuꝫ lenitate ꝛmulcēt tactū vtutem hꝫbēt multiplicē ſanant morbū. zephiro generantur. auſtro diſſoluūtur vt ibidē dicit Iſi. arbꝛes ⁊ hꝛbas campos oꝛtos ⁊ ſiluas pulcritudine ſua ꝛcorant ⁊ ornant dulcedine quā cōcipiunt ex celeſti roꝛe mel adminiſtrāt. Et ideo apes flores melificandi gra viſitant ⁊ frequētant. quādo apparent flores mutationē tpis ſignificant. ⁊ ſpem ꝛ fructu generāt. nam flores ſemp fructū p̄cedunt. ⁊ ſpem ꝛ ſubſequēti fructu ꝛliquere cōſueuerūt. ꝛ puro ⁊ vnctuoſo medulle arbꝛis hꝫmoꝛe originē cōtrahūt ⁊ erūpentes ꝛ ſtipite ꝛge ꝛgam nō violant nec ꝛflorant ſed potius ipſam pficiūt mirabiliter ⁊ ꝛcorāt Item flores in oꝛtu ſolis ſe aperiūt ſicut in occaſu ſeſe ſepius claudūt. multi ſunt qui ex paucitate hꝫmoris ⁊ liquiditate caleſcente caloꝛe hꝫiditatē cōſumēte ꝛficiūt ⁊ areſcunt. Aliq̄ſ etiā flores ad ſolis faciē ſe cōuertūt ſm tm eiꝰ oꝛtum ſe aperiūt ⁊ ꝓceſſum ſe diffundūt vt patet in elitropia que alio noīe dicit ſolſequiū et dicitur a multis cicoꝛea vt patet ſupꝛa in ca. In tempeſtiuꝰ aūt oꝛtus floris ſignū eſt ꝛfectꝰ ⁊ carentie fructꝰ vlteriuſ conſequētis. nam tales flores ſubito frigoꝛe vel etiā coꝛrupto aere facillime coꝛrumpunt vel ſi ſunt nimis hyemales vel autūnales ad maturitatē ꝛbitā ꝓpter caloꝛis ꝛfectū nullatenꝰ ꝓducunt. vt dicit pli. li. xx. ca. v. Inter alios flores ꝓponit liliorū flores. roſas ⁊ violas ꝑcipue ad coꝛonas nobiliū adoꝛnādas. ꝛ quibus poſt eſt dicendum. Eſt flos campi flos ſpecialis ſic dictus q̄ per ſe creſcit in locis incultis nec ſulcatis vomere nec ſtercoꝛe impinguatis. vt dicit idez. Eſt itaq̄ floſculus ſtipite quidem gracilis ⁊ modicus floꝛe rubicundo et quaſi coloꝛe ſanguineo infigmitus. cuius flores non plus nec minus q̄ſ per quinq̄ folia communiter diſtinguūtur. cuius virtus centauree ſimilis eſt nō tamen ex cōpleꝯone ſua tante eſt amaritudinis q̄ius minori centauree in foliꝭ ⁊ in ſtipite multum ſimilis videatur ⁊ in multis medicinaliter nō inferioꝛ ab antiquis ſapientibus iudicef. Centaurea eſt hꝫba amariſſima vnde ⁊ fel terre dicitur. Cuius ſpecies eſt duplex maioꝛ et minoꝛ. habet itaq̄ cum quadā amaritudine dulcedinem in radice. cuius ſuccus melli mixtꝰ viſum darificat. inflationes ſedat. moꝛſus venenoſos curat. et contra antracem apoſtema moꝛtiferū iuuat. ⁊ venenoſitatis ſue malicia repꝛimit ⁊ refrenat ⁊ impedit ne materie furioſitas ad nobilioꝛa membꝛoꝝ intrinſeca ſe diffundat. hucuſq̄ plinius vt ſupꝛa ⁊c.

Capitu. LXXIIII

De fructu

Fructus a frumine nomen accepit. vt dicit Iſiō. quia frumine id eſt eminentioꝛi parte guttuꝛis ꝛſcimur. vt dicit Iſiō. li. xvij. inde ⁊ fruges dicimus. Fructus antē ꝓprie dicuntur arbꝛū ⁊ agroꝝ quibꝫ vtendo fruimur q̄ius abuſiue fetum animaliū fructum aliquādo etiā nūcupem⁹. Eſt itaq̄ generaliter attendendū q̄ pars arbꝛis ſiue pars plāte. que quidē nobilioꝛ ⁊ vnctuoſioꝛ eſt tam in medulla q̄ſ in radice ſolet attrahi naturaliter a caloꝛe vt ſuo tpe p̄cedēte floꝛe ⁊ fructꝰ originē diſponēte inde fructꝰ materia generef hꝫoris ⁊ etiā caloris bficio nutriaf ⁊ foliꝝ etiā coopculo ꝛfenſef. ſolis ⁊ vtutis celeſtis influētia ad pfectū ꝛducaf. Et tandem maturato fructu ⁊ collecto ad vſuꝫ ⁊ eſu

vebitum assumaf. fructus aũt crudi z in digesti corpib⁹ maxime puerop⁹ z vebilium sũt nociui z inflatiui lũbricop⁹ z aliorũ vermiũ generatiui. humor⁹ malop⁹ nutritiui. gust⁹ naturalis corruptiui. vt p3 in mulieribus impgnatis que maxie vesiverãt fructus imaturatos. vt di. pli. sed fruct⁹ pgrui z maturi tã medicine cẽ esui erũt apti. ita tñ q⁹ quolibet fruccu qlibet modo vtaf vebito. z p⁹ congru⁹ post fructũ ordine pgruo subsequaf. vt in li. dietarũ pleni⁹ edocef. Fructus primo generaliter sunt crudi duri et indigesti stiptici. pontici vel amari sed calore exteriori interiorẽ pfortãte z humorẽ ponticũ z ẽ trestrẽ dissoluẽte ac digerẽte tãto dulciorem saporẽ z quemẽtiorẽ accipiũt quãto ad maturitatẽ pfectã pl⁹ accedũt. citius aũt accedũt ad maturitatẽ qui alti⁹ in ramor⁹ sũmitatib⁹ crescũt z calori radiorũ solarũ directi⁹ se exponũt. ⁊ aturitatis signũ est mutatio coloris viridis z terrestris in colorẽ pallidũ vel in rutentẽ. Et mutatio saporis insipidi pontici aut acidi in saporẽ suauẽ gustui atq⁹ dulcẽ. primo enĩ nascunf fruct⁹ virides. sed qñ tendunt ad maturitatẽ vincente calore in substãtia fructuũ colores mutanf piter z sapores. tãto etiã sunt meliores z i substãtia sapidiores vel laxiores quanto relaxata vi caloris terrestri duricia etiam dñante humiditate aquea vel aerea maturitati sunt pp̃ inq̃ores. z ideo p̃bat fructuũ maturitas nõ solũ p visum quo ad colorẽ nec solũ p gustũ quo ad saporẽ. vel tũ etiã p tactũ qñ compssi digito tactui cedunt z sensui offertũ substãtiã molliorem vt dicit ysaac. in dietis. Fruct⁹ autẽ arbor⁹ crescentiuz in montib⁹ sunt puriores sapidiores z etiã suauiores cẽ illarũ que in vallib⁹ sunt crescentes. z hoc accidit p̃opter dulcius z purius z tpatius qđ ibi scz in montib⁹ inuenũt nutrimẽtum. vt dicit Alfredus. vt supra eodẽ patet quere de diuersitate arborum quo ad fructus circa finem. Sunt autem quidam fructus primo dulces et sapidi. sed post efficiũtur pontici z amari scz mirabolani. vt di. Alfredus. tales fructus et si non fuerint comestibiles sunt tñ alijs medicinales. Fructus autem dulces. vt dicit ysaac in quatuor qualitatib⁹ sunt tpatores humidiores z calidiores z ceteris nutribiliores. fructus vero frigidi. s. z ponti ci duri sunt z stiptici ac opilatiui siue cõstrictiui. stomachi tñ cõfortatiui z appetitus excitatiui maxime si comesti fuerint a ieiunis. sed post prandiũ sumpti cõfortant stomachi orificiũ. in vsum sumpti cõp̃imũt cibũ assumptũ ad inferiora et sunt causa solutionis. sed si fuerint fructus acetosi z aquoso modico z terrestri etiã cõpositi acumẽ colere extinguũt similiter z sitim mitigant stomachũ confortant. humores grossos z frigidos dissoluũt. diuidũt nõ veponũt. dulces vero acuũt eis vim cõferentes penetrandi totum corpus. fructus insipidi aũt in quibus dominaf aquosa humiditas ceteris minus sunt laudabiles q⁹ stomachũ nõ iuuãt sed abominationẽ z fastidiũ generant. Fructus itaq⁹ si bene maturati fuerint erunt saporis boni odoris iocundi si nõ fuerint putridi non vermiculosi humore vel corrupto aere non infecti. et tales fructus in loco sicco z mundo melius et diutius custodiũtur z maxime si in feno vel palea cõtegantur. vt dicit Pli. nam iuxta terrã in loco humido citi⁹ corrumpuntur. Item fructus maturi citius cadunt de arbore cẽ nõ maturi z facilius de nocte cẽ de die. quia nocturno rore pfusi efficiuntur ponderosi. et ideo ad casum magis proni. Hec de fructibus dicta sufficiant quia multa de fructibus supra eodem in tractatu de arboribus in generali sunt dicta. quere ibi.

Capitulũ. LXXV.

De germine

Germen vt dicit Jsi. est pregnãs surculus a gerendo dictus. vñ et germinatio. nã in germie gignitur humor nutrimẽtalis z ratio seminalis in eo etiã viget z opatur calor naturalis et cẽ⁹ sit modice quantitatis in substantia maxime tñ virtutis est z potentie in efficacia. nã virtus radicis trahit z trãsit in substãtiã germis. z ideo herbe cẽ diu sunt in germie z viget in eis humor

transfusus a radice maxime cōueniunt vsui medicine. tractꝫ germē dicit qō primo erumpit ex radice arboris aut herbe nam cōfortato caloꝛe naturali qui in radicis medulla est inclusus radix humorem sibi necessariū attrahit vi caloris qō sibi nō est necessariū ex se exterius reiicit. et illud a caloꝛe incluso sursuz eleuāte ex aere intrinsecꝰ efficāte i naturā germis trāsmutat et qz nō cessat attractōnis cōtinuatio i radice. et ideo nō cessat augmēti dilatatio in germie quousqꝫ cōueniat ad debitū cōplementū. Caloꝛ ita qꝫ celestis penetrās ad medullā radicis partes eiꝰ liq̄diores ac puriores acvn/ctuosiores ad se trahit et coagulat et ꝓiungit. et coadunatas p poꝛos terre insensibiliter inducēdo eas i substātiā germis cōuertere nō desistit. vt dicat ꝓmentatoꝛ supra libꝝ vegetabil. Cōtrahit aūt colorem viridē mediū. i. inter rutilantē et nigꝝ fim dīuz equalū ptiū terrestriū et ignearum nā generatio germis habet fieri ex terreo humoꝛe nigro et opaco. sed propt aereaꝝ ptiū et igneaꝝ admixtionē fit coloꝛ eiꝰ viridis. qui coloꝛ medi⁹ esse dicit inter rutilū atqꝫ nigrū. Est aūt germen principiuz culmi siue stipitis floꝛis atqꝫ fructus. emittēs primo plures frondes mutuo se nectētes. quos facit natura ad innati caloris in substātia germis cōseruationē. tenera ei ei⁹ substātia a frigido aere facili lederet nisi ab extrinseco nocumēto tutela frondiū tueret. facili ei ledit ex aere frigido et etiā ex grandine et ex vento et etiā ex roꝛe noxio et infectiuo. et ita cōtra hmōi nocumēta plumbus foliis connexis quasi plumbi tuniculis tegitur et munit. ortus itaqꝫ germinū ornatus terre est principiū. nam ola terre virentia a germinib oriūtur. mutatōis tēporis est indiciū et signū vernalis nouitatis. finēqꝫ annūciat hyemis ac preconiū ē estiualis nouitatis et venustatis. a brucis locustis et erucis coꝛrodūtur quando qꝫ germina et tunc spes vlterius de fructu non habetur.

Capitu. LXXVI

De gramine

Gramen est agrestis herba ab eo gꝫ germinet sic vocata. vt dicit Isi. beneficio siquidē caloris ex humoꝛe terre oīs herba generat. nam celestis caloꝛ terre superficiem penetrās partes eius subtiliores aggregat et in radicis speciē trāsfigurat. que terre infra caloꝛem intra se claudit cui⁹ vtute humorem circūiacentis terre ad sui incrementū et nutrimētū attrahit et qō simile est in sui naturā alterat et cōmutat vel ꝓuertit et qō sibi quo ad substātiā est superfluum ad generatōez folioꝝ germis trāsmittit qz vno ꝓpter humiditatē materie multe extracto humoꝛe generant radices multe et diuerse fiūt graminū et herbarū ꝓductiones mutuo se colligātes et totius terre superficiē viroris gra et floꝛ vecentia vestiētes. et quāto radices graminū infeꝛius amplius se ꝓfundant tanto difficilius gramia culmos suos et folia in terre superficie se dilatāt. Pullulātia aūt gramina in principio sue generatōis se multiplicant si cōpressa fuerint aut mediocriter cōculcata. Quando enī in principio nimis luxuriare ꝓmittūtur cito ꝓrumpunt in semen et indurātur de facili et suā pdunt pulcritudinē et viroꝛē. vt di. pli. ex situ aūt terre vbi crescunt et qualitate humoris quo nutriūtur diuersas qualitates et vtutes generaliē sortiunt. vt dicit idem. et cōmentatoꝛ sup libꝝ vegetabiliū. vnde ex humoꝛib cōplexiones ꝓtractas habentib qnqꝫ herbe et gramia imo omnia in terra nascentia diuersas cōsequūtur efficacias et vtutes. vt di. pli. et Isa. ꝛc. propter qō sīm auctoꝛes ꝓdictos gramina montiū siue locoꝝ montuosoꝝ sunt tractioꝛa et breuioꝛa qꝫ gramina vallium siue pratoꝝ. illa tamē sunt ouibus cōueniētioꝛa. qz dulcioꝛa et salubrioꝛa et mediocriter ficcioꝛa. in palustribus quidem crescentia sunt pinguioꝛa et diffusioꝛa. sed melioꝛa sunt simpliciter q̄ in mōtib et locis altioꝛib oriūtur. Nam vt dicit Constant. et etiam ysaac. herbe paluſtres ꝓioris sunt nutrimēti. nā aquosiuz generant sanguinē et cito sea mēbris dissoluentē. inflationē et rugitū in visceribꝰ generant sed in cōtrarijs contrarie. Est

autem regula vt dicit ysa. qui dicit sic. Dristicum athenienſe dicit. cuius radix inter herbas nutrit eius ſemen non eſt nutritiuū nec ecōuerſo. cuius quidem ſemen nutrit eius radix nō nutrit. gramē itaq; vt di. palladi⁹. gratum facit ſolum in aſpectu. gratum quoq; eſt animalibus in paſtu. gratum etiā fit languentibꝰ in effectu. nam ſicut in radicibꝰ ſic in graminibus latet virtus multiplex medicine. gramen etiā auſtri tempus pluuioſum. ſ. et calidū diligit z virorē ex imbrib⁹ abūdantia i locis vſertiſſimis ex ſe diffundit ſed prevalente vento vrealī et frigido vficit extrinſecus z marceſcit. vt di. dicit Beda. ſm Dyaſ. vero gramen dicitur quedam herba ſpecialis habens virgas nodoſas. ſparſas ſup terram z folia lata aliquātulum z acuta. cuius radix nodoſa eſt z dulcis. z hanc herbā boues z alia animalia libenter comedunt z vepaſcūt cuius virtus eſt ſtiptica z vulnerum cōglutinatiua. ventris conſtrictiua. vulnerum renū et veſice ſanatiua. doloris ſplenis mitigatiua. hanc herbam noſcunt canes et illam comedunt quando ſe purgare volunt. vt dicit Plī. ramen hoc faciūt ita caute q; vix poteſt hoc ad humanā piciam venire.

Capitu. LXXVII.

De galbano

Galbanus eſt herba cuius ſuccus galbanum dicitur. z eſt herba in ramis ferule ſimilis. imo vt dicit varro. galbanū ſuccus ferule eſt. vt dicit Iſido. libro. xvij. inciditur aūt herba in eſtate et effluit inde lacrima que recolligitur z vficcatur. Idem aūt galbanum eſt optimū quod eſt mundiſſimum et habet plures guttas ſicut armoniacū et eſt ſimilis thuri in colore habēs granula limpida. cuius granuz non eſt nimis ſiccū. vt dicit Plī. z Dyaſ. in eſtate circa fruticem vficcat. Ineſt autem ei virtus ignea calida ſcz in tercio gradu. z humida in primo vt dicit idez. ſophiſticatur autem cū puluere colophonie. id eſt picis grece. z cū fabis fractis corticib⁹ abiectis que cū optimo galbano z reſoluto admiſcentur. Galbanū autē purum diu poteſt ſeruari. virtutem habet attrahendi diſſoluendi. leniendi. relaxādi z mitigādi. fumus ei⁹ litargicos excitat. dolores ſplenis z opilationes cū aceto ſanat. fetum mortuū de matrice educit z matricē purgat cū melle puluis galbani lumbricos necat. fumus eius menſtruis impatſerpentes z venenoſa ei⁹ fumus fugat. dolorem ventriū mitigat. vt dicit Dyaſ. et Plī. et Pla. vbi ſubdit q; ſi galbanū velit poni in medicina pri⁹ velit a ſuperfluis emūdari. primo igitur ſup ignem in teſta velit liquefieri z in aqua poſt infundi et qō purū eſt ſupenatabit. qō vero inutile eſt vt corticez z lapilli inferius reſidebit. Dyaſcorides tñ dicit q; in aqua feruenti galbanū velit poni. z quod petit fundum colligi. qō autem ſupenatat vt cortices z hmōi velit amoueri.

Capitu. LXXVIII

De gutta

Gutta ad modum galbani eſt cuiuſdam herbe vel arboris lacrima que alio nomine armoniacū appellatur. iſtius autē arboris vel herbe ramuſculi diebus eſtiuis ab incolis incidūtur et gutta que inde diſtillat gutta ſiue armoniacū nuncupatur a medicis. vt di. Iſido. et Plī. cē. Iſtius gutte ſpecies iſta eſt nobilior que mundior eſt et purior et terre feculentia impmitior q; quidē velit eſſe candida et pinguis ſicut thus z quādo frangitur apparet ſplendida interius z gūmoſa. vt di. Dyaſ. z plī. z habet odorem ſimilem caſtoreo z ſaporez ſubamarū aliquātulum ſiue acrum. Eſt autem gutta calida in tercio gradu z ſicca in ſecūdo habens virtutem diſſoluendi et relaxandi. vt dicitur in plat. cuius ſcrupulus potatus cum oximelle ſplenēticas curat aſperitates z imūdicias oculorum mitigat et curat. cum ſucco abſinthij lumbricos necat. contra arteticam et ſciaticā paſſionem cum pice dura multum iuuat vrinaz prouocat. z menſtrua purgat. omnes tumores et inflationes ſedat vt dicit gloſa ſuper illū locū murra et gutta cē.

Capitu. LXXIX

De gariophilis

Gariophili vt dicit Dyas. quidā sunt perfecti ⁊ saporis acuti coloris subnigri calidi ⁊ sicci in effectu. humidi vero interius actu. quidā in suis qualitatibꝫ magis sūt remissi. Sūt autem fructus cuiusdā arboris in india qui in estiuo tempe colligūtur quando sunt maturi. per quinqꝫ annos in multa efficacia cōseruātur in loco etiā non nimis sicco nec nimis humido debēt seruari. qꝛ in multū humido putrescūt ⁊ multum sicco arescūt. eligendi autē sunt qui in supficie aliquātulū habent planiciem qui acutū habent saporem ⁊ suauē odorē et qui expressione vnguis aliquid emittunt humiditatis. Sophisticātur autē cum puluere gariophili mixto cum aceto ⁊ vino odorifero ex quo cōtrahūt humiditatē ⁊ vix discernūtur. quare in exteriori supficie magis sunt acuti qꝫ alij. et ideo acutū magis est in exterioribus qꝫ in interioribꝫ. sed sophisticati nō possunt vltra viginti dies cōseruari. habēt autem boni gariophili virtutem confortandi ex aromaticitate sua dissoluēdi et consumēdi ex qualitatibꝫ suis. cōfortant enim cerebrū ⁊ virtutē animalē. valent etiam contra defectum cordis quare confortant virtutem spiritualē valent etiam contra indigestionē stomachi et dolorem ex frigiditate ⁊ ventositate qꝫ virtutem iuuāt naturalē. Hucusqꝫ dyas.

Capitulū. LXXX.

De genesta

Genesta que etiam ab amaritudine dicitur. quia eius gustus nimis hominib amarus est. arbustum est crescens in locis desertis inculcis ⁊ saxosis. cuius plentia infertilitatis ⁊ ariditatis terre vbi crescit testis ē habet multos ramos gracles duros et nodosos virentes hyeme ⁊ estate flores glaucos. spissos ⁊ inuolutos. grauis odoris. amari saporis. sed tamen sunt maxime virtutis. vt dicit Dyas. nam florum et foliorū eius elixatura splenis tumorem cōpescit. dolorem ventium subuenit menstrua stringit. fluxum dissenterie sistit. pediculos ⁊ lendes succus eius perimit. semen facit amarum ⁊ nigrum in quibusdam locis longis ⁊ nigris ad modum folliculorū vicie vel pise cōuolutū et valet ad predicta cē.

Capilū. LXXXI.

De grano

Grana est minima taꝫ seminis qꝫ arboris pticula distincta substātialiter ⁊ diuisa. in quolibet aūt grano est cortex ⁊ medulla in qua relinquitur ratio seminalis vt ex grano terre cōmisso possit produci planta. vnde in quolibet grano est relicta potentia a natura vt ex eo possit fieri planta qua mediante sua species multiplicetur ⁊ in esse specifico cōseruet. Unde granū qꝫ uis sit modicū in substātia cortcis ⁊ medulle. magnū tamen est in rationis seminalis efficacia ⁊ virtute. et sicut grana differūt in specie. sic differunt in figura situ aut dispositione. vnde dicit Aresto. in pmo libro de plantis. Grana inquit ⁊ semina alia nascūtur in plantis siue siliqua vt semen aneti ⁊ feniculi ⁊ hmōi. ⁊ alia nascūtur in siliquis ⁊ folliculis vt faba ⁊ alia legumiosa ⁊ alia i substātia callosa emittunt vt semina pirorꝫ ⁊ pomorꝫ ⁊ quedaꝫ habent grana ⁊ semen in testa ⁊ callū extra testam vt nuꝫ ⁊ oliua. grana aūt ordinata in siliquis ⁊ in folliculis variantur multiplicater in situ. qꝫ quedā habēt grana multiplicata in siliqua sua sicut accidit celidonie q̄ est herba valēs ad oculos. ⁊ quedā faciūt grana i folliculo clauso vt faba pisa cē. ⁊ quedā in nō clauso sicut triticū ⁊ spelta ⁊ similia. quedam aūt non faciūt grana sua in aliquo folliculo vt grana ordei sed paleā suā quasi continuant cū grano suo. ⁊ quedā grana sunt duplicia p ordinē absqꝫ piete in siliqua sua vt grana celidonie. ⁊ quedā sunt duplata piete mediāte vt patet in granis nasturcij. ⁊ quedā triplicant in diuersis per ordinē cellulis folliculi vt pz in mirto i cui fructu sunt tres celle ⁊ in q̄libet cella tria grana vl q̄tuor sine pire. aliquo

sunt cõiuncta. ꝛ qñq̃ est inter grana pa
ries ligneus sicut in cassia fistula. aliqñ
paries carnosus vt patet in cucumere ꝛ
cucurbita. ꝛ qñq̃ inter grana sunt parie
tes diuersi generis ꝛ diuerse substantie
vt accidit in malagranatis in quibꝫ sũt
quidã pietes carnosi inᵗ grana ꝛ grana
similiter ꝛ quedã tele tenues nõ carnose
sunt inᵗ grana ꝛ grana sed sicut differũt
grana ꝛ grana inᵗ se in substãtia ita etiã
in figura. hñt enī quedã formã rotundã
quedã piramidalẽ ꝛ oblongã. q̃dã trian
gulã vel multilaterẽ vtz in cicerib. gra
na aũt q̃ sunt oblõga in vno latere vidẽ
tur esse q̃si scissa vt patet in grano tritici
ꝛ filib. corticib aũt siue telis muniunᵗ
grana ꝓter interioris medulle ꝛ caloris
naturalis ꝓseruatiõez. hucusq̃ aresto.

Capitu. LXXXII

De gith

Gith genus est leguminis simile
cimino in quãtitate sed nigri co
loris ꝛ in pane spargit dulcoran
do. vt di. glo. sup ysa. xxviij. ẽm plat. are
sto. ꝛ dyas. guh est herba calida ꝛ sicca in
secũdo gradu. que inter frumenta nascit
habens semen paruũ nigrũ ꝛ quasi trian
gulum diuretiũ ꝛ subamarũ. habens ꝛ
tutem dissoluendi ꝛ cõsumendi. opilatõ
nes etiam splenis ꝛ epatis habens diss
soluendi virtutẽ ꝛ aperiendi. ꝛ ventosita
tes extenuãdi. ꝛ emorroidas inflatas se
dandi ꝛ earũ fluxũ restringendi ꝛ lũbri
cos ventris vermes cũ melle interficien
di. hanc herbã dicunt esse nigellam. cuᵐ
decoctio in aceto occidit vermes aurium.
si auribꝫ tepida instillet apostemata rũ
pit si cum furfure ꝛ semine lini ꝛ fimo co
lumbarũ in vino decocta cataplasmet.
contra lepram etiã valere dicitur si cum
raphano i vino decocta ꝛ modico sale ap
ponatur. menstrua ꝓuocat. ꝛ abortiuum ꝓ
curat si mulier inde suffumigetur. con
tra stranguriã ꝛ etiam passionem yliа
cam vinuz in quo p noctẽ nigella infusa
fuerit ꝓpinet nec tetrt decoquine ni
mis violenta efficiatur. Nam vt dicit cõ
stant. nigella in multa quãtitate sumpta
occidit.

Capitu. LXXXIII

De ilice

Ilex ilicis est species quercus ar
boꝛ scilicet glandifera. ꝛ dicit ab
eligo eligis. quia vt dicit Ysido.
libꝛo. xvij. huius arboꝛis fructũ homines
sibi primo ad victũ inuenerũt ꝛ elegerũt
ꝓius q̃z eni frumenti esset vsus antiqui
virerũt glande. Inter aũt arboꝛes glan
diferas honorabilioꝛ iudicatur ilex. cu
ius fructus. vt dicit plinius. xvi. multas
reficit nationes. Est siquidem ilex arboꝛ
grosse ꝛ profunde radicis solidissimi li
gni ꝛ corticis durissimi spississimi et ru
gosi multe ramositatis ꝛ ratione folio
rum vmbꝛositatis iocunde. ꝛ quo ad fru
ctus glandiferos nõ modice quãtitatis
et fecunditatis. lignum siquidem eiᵘ fortẽ
te est et durabile immo fere imputribi
le. Nam eius trũci in profundo sub aqꝫ
depressi quasi in lapidis soliditatem cõ
uertuntur. ꝛ quãto ꝑ longioꝛa secula in
talibus locis humidis detinentur. tanto
amplius indurantur. et ideo talia ligna
deorum templis ꝛ regalib edificiorum
structuris erant apta. ideo ꝓpter in
dissolubilem ligni naturam ex ilice deo
rum simulacra sepius sculpebant vt di
cit Plinius.

Capi. LXXXIIII.

De iunipero

Iunipeꝛus vt dicit Ysido. sic di
cta apud grecos. eo q̃ ab amplo
in angustũ finitur sicut ignis vel
quia cõceptũ diutius ignem conseruet.
adeo q̃ si prune ex eius cinere fuerint
operte vsq̃z ad annũ. vt dicitur nullate
nus extinguẽtur. pix siquidem ignis di
citur apud grecos. vnde iunipeꝛus quasi
gignens ignẽ dicitur. Iunipeꝛus alia ẽ
magna alia est parua. vt dicit Ysi. libꝛo
xvij. ꝛ vtraq̃z arboꝛem aspera ꝛ quasi acu
leata ꝛ folia habens multa gracilia ꝛ acu
ta. ꝛ vtraq̃z est fructifera sed parua ma
gis. multa enī fert grana parua ꝛ rotũda
primo virida ꝛ post efficit quasi purpu
rea vel quasi subrubea q̃n plenarie sunt
matura. virozẽ frutex ꝛ folia virẽ reponit

Est aūt arbor calida ⁊ sicca in tercio gradu. vt dicit dyas. cui⁹ fructus ꝯgruit medicine qui in vere colligūtur ⁊ per biennium reseruātur. virtutē habent dissoluendi cōsumēdi ⁊ cōfortādi. contra fluxum ventris ex acumine medicine valet decoctio baccarū eius in aqua pluuiali si in/de patiens balneet. Exiuniperō etiā fit oleum iuniperinū efficacissimuz contra quartanā si quotidie inde pondus dragme in cibo vel alio modo offeratur. valet etiam cōtra yliacā passionem si pīes volentes inde pungant. epilenticis ⁊ caducis subuenit. lapidē frangit si p siringaz iniciatur. siringa est fistula subtilis cum qua medicina mittitur in veficam. vinū decoctionis iuniperi cū ficubus siccis pectō purgat. tussim tollit. Hucusqꝫ plate. et dyas. in locis saxosis ⁊ incultis crescit et in desertis. eius vmbrā fugiunt serpentes. vt dicit Plī. ⁊ ideo fructus eius creditur valere contra venenū.

Capitu. LXXXV

De ysopo

Ysopus est herba breuis ⁊ modica inter petrosa crescens et in radice petre solide se infigens vt dicit cassiodorus super Psal. hanc herbā dicit Dyas. esse calidam ⁊ siccam in tercio gradu. huius virtus consistit in floribus ⁊ foliis plus ꝫ in stipite vel in radice. in estate autez producit flores qui debent colligi ⁊ in loco vmbroso mundo et non fumoso desiccari. habent virtutē dissoluendi ⁊ consumendi ⁊ attrahendi mūdificandi pulmonem ⁊ omnia vicia pectoris ex causa frigida purgat ⁊ mundificat si cum ficubus siccis in vino decoquatur ⁊ patienti prebeatur. dolorē stomachi ⁊ intestinorum tollit. fomentum ex aqua decoctionis eius a superfluis humoribus matricem mundificat ⁊ abstergit. herba ysopi in testa calefacta ⁊ capiti superposita catarrum frigidum compescit vuulam cadentē reprimit. doloreꝫ ex ventositate tollit. Dicitur autem hec ysopus hoc ysopum ⁊ a quibusdam autoribus eius media corripitur ⁊ a quibusdā producitur. Dicitur etiā in aurora. Est humilis petreꝫ suis radicibus herens. Et vicijs ysopus pectoris herba medens In anticlaudiano autem producit alanus.

Se celum terre conformat cedrus ysopo. Et iterum alius dicit. Pectoris herba causas rupes incidit ysopus. ⁊ iterum alias. Ad pulmonis opus confert medicamen ysopus. Tante etiam autoritatis fuit herba cuius modica apud veteres. vt dicit Plī. q̄ sine ipsius aspersione se purificare non posse in delubris reputarent. vnde etiam apud hebreos fasciculo ysopi mundandi solebant purificari. vt patet Exo. xij. et Leuī. xij. et Numeri. xv. insup ei⁹ puluis valet contra ydropisim. vt dicit Dyas. liuorem a corpore mundat. ⁊ colorem vultibus optimum administrat dolorem ventiū mitigat. tinnitus aurium sedat ⁊ etiā lumbricos necat. vt dicidem.

Capitu. LXXXVI

De iacincto

Iacinctus est herba habens florem purpureum. traxit autē nomen a puero quodam nobili qui in saltibus inter flores purpureos mortuus est repertus. deditqꝫ nomē herbe casus funeris puerilis. est etiam similis viole in floribus et radice. vt dicit Ysidorus libros. xvij. eiusdem nominis pīter ⁊ coloris est quidā lapis p̄ciosus qui inter duodecim lapides p̄ciosos in apo. numeratur. Iacinctus itaqꝫ est nomē hominis lapidis atqꝫ floris. proprius itaqꝫ color eius est aereus siue celestis. purpura autē habet colorem sanguinis siue ignis sed bissus nitis. istis. xij. colorib colorata fuerunt sacerdotalia vestimenta in veteri testamento.

Capi LXXXVII

De iusquiamo

Iusquiamus grece a latinis dicī caniculatis eo q̄ in hasta eius extroqꝫ latere quedā crescunt capitella formata in figura cātaroz sicē videre in malispunicis seu granatis vt dicit Ysi. li. xvij. quoz ora sūt sepata ⁊ diuersa hūtia int⁹ semia filia papaueri. hec

herba insana vocat. q2 vsus eius periculosus est nam si edat vel bibat insaniam facit vel somni imaginē torpidam. et ideo hanc vocat vulgus mulierū. ꝓpter alienationē mentis quā inducit. hec aūt cum sit herba venenosa habet semen nigrū rutrum ⁊ albū. vt di. dyas. ⁊ pli. nigrū pessimū est ⁊ mortiferū. rubrū est minus malum sed albū adhuc minus. vnde huius vsus magis cōueniunt medicine. virtutem habet cōstringēdi. mortificādi ⁊ somnus prouocādi habēs semen nigrū habet folia nigra aspera ⁊ dura. ⁊ florem purpureum ⁊ folliculos duros ⁊ solidos ⁊ spissos. habens vo semen obrufus flores habet melinos ⁊ folliculos molliores. ſz habens semen albū habet flores albos ⁊ folia pinguia ⁊ mollia succo plena. ⁊ est herba frigida in tercio gradu. ⁊ ficca in secūdo ⁊ ideo tumores repcutit. ventrē stringit. fluxū sanguinis sistit. dolorē ventiū. alij habent renum ve calida causa tollit. reuma calidū ꝓsecat. buculq3 dyas. ⁊ pli. De semine siquidē iusquiami dicit aresto. li. vegetabil. semen hyeni. i. iusquiami qđ est mortiferū apud ptes in hierusalem est comestibile ve quo patet q3 eius malicia ⁊ venenositas per bonitatē terre vbi crescit vel maliciam diminuit vel augetur. De iusquiamo dicit magister in hist. super exo. q3 in tiara siue summi pōtificis corona stabat flos erectus similis herbe quā greci iusquiamos vocant. digiti vnius magnitudine. sub illo autē flore in extremitate tiare circa frontem et occiput erat circulus aureus triplici ordine distinctus sup quā stabant flores aurei similis plantagini a timpe ad timpus ⁊c. vnde in hoc fuerūt priuilegiate iste herbe q3 earū similitudo in cidari sacerdotis summi figurari meruit.

Capi. LXXXVIII.

De castanea

Castanea est arbor magna ⁊ ꝓcera sic a grecis vocata. vt dicit Ysi. libro. xvij. eo q3 fructus eius gemini in modū testiculoꝝ intra folliculus recōditi sunt. qui dū ejciunt castrant. ⁊ ideo tales arbores a castrando castanee greco vocabulo nuncupant. hec arbor vt excisa fuerit tanq3 silua expullulare consueuit. vt dicit Ysi. hec arbor est multum vtilis. nam eius lignū valet ad edificium structurā ad ignium nutrimentū. et fructus valet ad cibum ⁊ cortices ⁊ folia ad medicinā. fructus siquidē eius cuius sub vili cortice aspero et duro in arbore absconditur. tamen quādo maturus extrahitur dulcis inuenit. potissime quādo ve coquit vel assatur. sicut aūtē subdit ysaac in dictis. castanee sunt calide in medio primi gradus. ⁊ sicce in secūdo. ⁊ ideo ratione caloris habent dulcedinē. ratione vero siccitatis habent pontiacitatē. Castanee tamē nimis comeste sunt inflatiue ⁊ doloris capitis ꝓpter inclusum fumū generatiue. sed vt ab eis nocumentū auferatur opter q3 assent vt corpulentia earū et terrestreitas rarificetur vel vt i dulci aqua decoquant vt ex aque humiditate et mollicie tempent. ⁊ tunc bene nutriūt et laudabiles humores generāt ⁊ corporis ac pectoris siccitatē generāt. ⁊ maxie si cum zucara comedāt a colericis ⁊ fleumaticis cū puro melle. valent etiaz fm medicinā q2 abominatōis ⁊ vomit. sunt constrictiue ⁊ ieiuni intestini cōfortatiue. Item castanee cū modico sale trite ⁊ cum melle tpate rabidi canis vel hominis morsus sunt optime sanatiue. Itez cum farina ordei ⁊ cū aceto cataplasmate tumoris māmillaꝝ sunt efficaciter repressiue. Item earū cortices ⁊ folia vsta et puluerizata ac cum vino tpata adolescentis capiti ad modum cataplasmatis apposita augmētant capillos ⁊ ꝓhibent eoꝝ casum. hucusq3 ysa. in dictis.

Capitu. LXXXIX

De lauro

Laurus ē arbor victorialis digna multis laudum ꝓconijs propter singularē gratie sue excellentiā et vtutis. ꝓpter qđ ⁊ victores quōdā obtēta victoria sertis laureis coronati laurea dicebātur quam greci daphnē vocant cui⁹ vtutes ⁊ singulares ꝓpietates supra posuim⁹ in hoc eodez libro in litera a. quere ibi ⁊ inuenies.

Capitulum. xc.

De lentisco

Lentiscus est arbor humilis z medicinalis que a grecis et hebreis scinus alio nomine nuncupatur vt dicit glo. sup dan. xiij. cui' folior sicc' sanat z conglutinat scissa labia siue alia vlcera vt dicit ibidē. z dicit lentiscus eo q eius cuspis mollis sit z lentus. nā q̄ molle est z flexibile lentū dicere cōsueuimus vt dicit Isi. li. xviij. Istius arboris fructus oleū exudat z cortex resinā que mastix appellat. z est melior que in chio insula generat. vt dicit Isido. li. xvij. folia istius arboris sm dyas. z plat. z pli. sicut et tota arbor calida sunt valde et ficca et habent virtutē cōstringendi z cōsolidandi z cōfortandi. z ideo valent cōtra vomitum z omnē fluxum tam sanguinis q̄ humor' alior'. similes virtutes habet gummi eius. s. mastix que a masticādo sic dicitur eo q masticata efficitur glutinosa et dura ad modū cere circa dentes. et sic masticata gingiuas a putridis humoribus purgat dentes mobiles confirmat z validat z eor' radices roborat z cōfirmat malū anhelitū amputat et emēdat. Hec mastix ita colligit in fine veris cortices scini siue lentisci incidūtur z mūdificata terra vestes mūde supponūtur ne liquor cadens in terrā cadat. vnde que data ē et mūda ac alba est eligenda. que si habet terrā admixtā z est obscura est abijcienda. cerebrū emundat z depurat z multum excreare facit. virtutē digestiuā confortat. ventositatē attenuat. liquefactus super tegulā calidā omnia fracta gēmas sic z alia muro modo consolidat. dicit etiam pli. sic z dyas. scinus arbor est spinosa multū cum radice alta. in plurimas partes diuisa fructū habens similē mirto. sed minorē rubeū interius quando est maturus z asperā lanam intus cui' succ' sanat fluxum mulierum.

Capitulum. xci.

De lilio

Lilium vt dicit Isidorus est lactei floris herba cuius candor cū sit in foliis auri tamen species intus fulget. De lilio autē dicit Dyas. et plat. lilium calidū est Et humidū z aliud est silvestre z aliud domesticum. et aliud gerit purpureū florem z aliud album quod ē efficacius. z aliud croceū vel purpureus. Est autē virtus lilij maturatiua. vñ valet contra apostemata si cum axungia cōteratur. Item ei inest virtus remolliti/ua. vnde valet contra splenis duriciam si eius succo oleo veteri admixto z bene incorporato splenis regio inungat'. Item ei inest vis mūdificatiua. vnde valet ad faciē colorādā. si puluis ei' cum aqua rosacea admisceat' z inde facies abluatur. Item mitigatiua z ideo folia ei' decocta et imposita valēt ad loca que sunt cōbusta. idem facit radix eius si trita cū oleo apponat'. Item vtus eius est apertiua z cōpactorū dissolutiua z ideo educit purgationē menstrualē. Item vtus inest ei tumoris repressiua. z ideo valet contra apostemata ex ventositate inflatiua si radix eius trita cū oleo sepius apponatur. Hucusq̄ dyas. De lilio aūt sic dicit pli. Lilij radices multis modis nobilitāt florem suū. nam potate cū vino serpentum ictus sanant. z valent cōtra fungor' malliciam z venenū decocte in vino oleo admixto clauos pedū z nodos soluūt. pilos quoq̄ locis adustis reddunt. in vino etiam decocte addito melle venis vel neruis prescisis subueniunt. folia eius cocta in vino vulnera sanant. semen ei' cōtritum igni apponatur sacro. flos z folia subueniunt vlceri necessitati. Hucusq̄ pli. libro. xx. ca. xix. Item in eodē libro ca. v. Lilio rose nobilitati primus est ex quadam vnguenti cognatione inde fit nobile vnguentū siue oleū quod liliozus appellatur. sicut z de rosis oleū rosaceum fieri consueuit. De radice eius procedit hasta interdū trium cubitor'. deinde deprendet ab eius sūmitate flos deciduus ab angustis in latitudinem se relaxans z dilatans ad modum campanelle resupin' et in circuitu labior' intus hīs quasi tenue filū continens in se semen stantibus in medio crocis. vñ lilio nihil gratiosi' ē. quo ad decentiā coloris odoris redolentiam

et efficaciam corpis vtutis. eius color est triplex albus rubeus ⁊ purpureus. huc usq; pli. li. xx. ca. v. habet aũt lilij radicẽ ex multis bullis cõsistentẽ sicut allium. vt dicit Aresto. li. vegetabiliũ ⁊ in singulis bullis est vtus seminatiua. ⁊ ideo ex vnoquoq; crescit planta qñ p se plantatur. de hoc quere supra eodẽ de allio in litera a. Dicit aũt ad pdicta aresto. q; hasta lilij que nodosa est si incuruat in terram et coopiatur anteq; aperiat semen eius et radix eius siue cepa nõ eradicet statim infra paucos dies inuenies q; a quolibet nodo stipitis sui emittit cepullam puã q̃si esset illa de tunicis suis siue de bullis. cepulis scz radicis ⁊ hoc ẽ mirũ valde. Item ibidẽ sequit. flores lilij prius sunt virides post albescũt. et si stipes siue hasta a radice totaliter abscidat. q; tot humor stipitis est inclusus naturalis calor in medullã se cõuertit ad superiorẽ ptẽ stipitis ⁊ digerit materiã ipsius floris ⁊ tunc expãdit se floscul⁹ ⁊ albescit humore primit⁹ tunc digesto. ⁊ ideo vt dicit ibidem versificatores compauerũt lilium intellectui humano q̃ in fine sollicitat de eternis. Item ibidẽ dicit q; lilium nõ habet rationẽ sementinã in semine ⁊ radice ⁊ in hoc differt a porro ⁊ allio que hñt rationẽ seminis in multis locis de hoc q̃re supra de allijs ⁊ cepis in litera a et c. Lilij insup hasta nouiter cum flore abscisa gleba argillose infixa in viroze seruat diutius florem suũ. flos lilij quãdo integer est ⁊ intactus pmanet multũ. suauiter redolet. cõfractus vero manibꝫ ⁊ confricatus multũ fetet ipsum quoq; flores cum semine solũ pro fructu habet totam etiam vtutem quã habet lilium in stipite et radice totũ ostendit in capite scilicet et in flore ⁊ in semine. ⁊ quãto flos ipsi⁹ altius in hastili erigit tanto caput submittit⁹ inclinat. flos insup eius exteri⁹ est planus suauis tactu ⁊ forma rotundus aspectu delectabilis et iocundus. interius autem granis aureis in sua concauitate est respersus que tingunt plus q̃ croc⁹. et hec tingentia grana septem hastulis sustentãtur. vnde ex sex foliis candidissimis simul contiguis cõponitur. ⁊ ex septem granis aureis intrinsec⁹ decoratur in quoꝝ medio semẽ eius loco fruct⁹ miro decore collocat et circũexpansi floris beneficio teneritudo seminis a lesione frigidi aeris custoditur.

Capitulum xcii

De lactuca

Lactuca vt dicit Isidorus ex lactei humoris exuberantia ẽ vocata. quia nutrientes mulieres lacte implet. hec in viris venetis motũ arcet cui⁹ duplex est species. s. domestica et agrestis quã seraliam vocamus eo q; rei orsum eius aculeos habet duros ad modum serre. vt dicit Isid. li. xvij. ca. vltimo. de qua dicit ysa. in dietis. lactuca agrestis domestice in forma est similis sed longiores habet frondes subtiliores aspriores ⁊ min⁹ virides ꝓpter sue humiditatis puritatẽ. ⁊ ideo multe est amaritudinis ⁊ pontic̃itatis respectu illi⁹ que domestica est q; maioris est caloris ⁊ siccitatis. ⁊ ideo multi dicunt q; menstrua prouocat ⁊ humores crudos expellit. vt dicẽ dyas. lactuca vero domestica frigida est ⁊ humida sed tpate. ita q; in neutra qualitate excedit modũ. ⁊ ideo eius vsus congruit vsui medicine. subtilẽ habet substantiã ⁊ maxime qñ erit recens. et ideo cito digerit ⁊ stomachi ardurã ⁊ morsurã ex colera rubea sedat. sanguinis ebulitionem refrigerat. insomnietatẽ placat. capitis dolorem ex fumo colerico sanat lac in mulieribꝫ multiplicat ⁊ semen in viris generat ⁊ augmentat. ⁊ hoc accidit ꝓpter bonitatẽ sanguinis quem gignit un pfecta quãtitate. ⁊ in pfecta etiã qualitate sed quãdo antiquat ⁊ induratur minuitur eius humiditas ⁊ amaricatur. ex vsu eius sanguis pessimus generat. virtus vitiua inde deficit et debilitat. cuius causa est sensus animalis mortificatio. quia cuz sua pontic̃itate sensum suffocat naturalez. ⁊ ideo talis lactuca generare volentibꝫ maxime est nociua. nã materiam cõgelat. coagulat seminalẽ. ⁊ ꝓpue semẽ eius si in cibo aut in potu sepius assumat. Ducuscz ysa. in diet. Plinius autem li. xx. c. vij. de lactuca di. Est species

lactuce sponte nascentis quaz caprinam vocant qua proiecta in mare protinus necantur pisces qui sunt in viuario. cuius lac cū aceto z aqua z vino ydropicis meretur. cuius caule et folijs cōtusis aspersō sale nerui incisi sanantur. alia est species lactuce que nascitur in aruis cuius folia trita cum polenta illita vlceribus sanāt et hāc greci ysopon vocant. tercia species est que crescit in siluis quā steraton vocant. cuius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. sanguinē fistunt et putrescentia vulnera sanant. radice et folijs mitigant ignem sacrū. est z alia species lactuce habens rotūda folia z breuia quā multi herbam vocant cuius succū accipitres scalpendo hebam extrahunt et inde tingentes oculos discutiunt obscuritatem z caliginem cū senescunt. cuius herbe succus sanat omnia vicia oculorum z maxime quādo ei lac mulieris admiscetur. serpentū morsibus z scorpionum ictibus medetur. si succus eius cuz vino potetur z folia trita super vulnus emplastretur. omnē etiam inflationem discutit z compescit. semen etiaz lactuce tam siluestris q̄z domestice libidinis imaginationes in somnis cōpescit. z corpus pollui non permittit si in cibo frequēter assumat. frequēs tamē eius vsus z nimius vsus oculorū efficit obscuritatem. Gulas als laudes ei attribuit plinius in eodem ca. sed hec sufficiant.

Capitulū. xciii.

De lappa Klette

Lappa est herba habens folia lata et spissa circa terram habens in summitatibus hastularū quedam capitella spinosa z aculeata sed recurua que vestibus transeuntiū solēt adherere. Unde dicit Ysidorus libro. xvij. lappa est dicta eo q̄ habeat caulem ingentem per terram dispositam que a grecis philantropos vocatur. eo q̄ vestibus hominum adherent ob asperitatem sui z nascitur iuxta muros. et dicitur philantropos id est amans hominem quia quadam affectione videtur hominis adherere vestibus. Cuius species duplex. acuta et rotunda ad similitudinem pedis caballi dispositā vnde et a multis vocatur vngula caballina. et vtriusq̄ folia grauis z horribilis sunt odoris pariter z saporis. vt dicit Dyas. Sed pli. libro. xxv. ca. xcij. lappe multe sunt species z omnes sunt medicinales. nam ictibus scorpionum medentur. nec feriunt hominē si inunctus fuerit succo eius. decoctio eius dicis iuuat ventres z etiam confirmat si tepida in ore teneatur. semen eius inextricabilia vicia stomachi curat. reijcientibus sanguinē prodest dissenterijs subuenit. nam radix eius cū vino sistit aluū sed folia adiecto sale soluūt. semen eius potui datū adiuuat calculosos. tota herba trita cum axungia valet contra strumā hucusq̄ plinius. Scōm plat. lappa siue lappaciū est herba calida z sicca habens virtutem dissoluēdi. relaxandi. aperiendi z attenuandi. z ideo valet contra scabiem. pruritū. serpiginem z impetigi-nem. z intercutaneum consumit humorem. apostematum dissoluit duriciem z tumorem. valet contra frigidam ydropisim z splenis opilationē. succus eius cuz succo rute admixtus cerebrum purgat a fleumatica superfluitate si in modica quātitate naribus in balneo vel in aere calido instilletur.

Capitulū. xciiii.

De lappate

Lappates cibus est ex quibusdaz herbis domesticis recentibus lappacijs similibus compositus aut confectus vt dicit glosa super illud ca. xv. vnde alexander nequaz ait. Lappates cibus est et olus componit eum. Sm alios lappates genus caulis habens folia lata vt lappa. sed folia lappatis sunt mollia et crassa subalbida plana inuoluta inter se mirabiliter z connexa habens stipitem breuem z grossum nosum exterius sed mollem interius et carnosum. hec herba conuenit medicine et esui. sed inde fit cibus bonus qui diu seruari potest. si decocta cum aceto sinapi et melle diligentius cōponatur. z talis cibus vulgariter cōpositū nūcupat. cuius

virtꝫ singularis scilicet resistere ebrie/tati. vt dicit Plī. libro. xx. ca. x. nam ante cibum comesta cauet ne ebrietas super/ueniat. post crapulam sumpta compellit crapulam vt recedat vt clamat scola ra/sis als erasistratis. hac herba nihil est vti/lius stomacho atꝫ neruis. ⁊ ideo paraly/ticis ⁊ tremulis iubet eam dari ⁊ sangui/nem excreantibus. lactis vbertatem pre/bet pueris. valet etiam succus aduersus venenum et serpentum ictibus occurrit ⁊ maxime semen eius similiter valet cō/tra morsum canis. vt dicit Ysidorus li/bro. xvij.

Capitulum. xcv.

De legumine

Legumina ab eligendo sunt di/cta quasi electa. veteres enī me/lioza legebant et inde sibi ciba/ria cōponebant. ⁊ dicuntur proprie que/dam grana tritico ⁊ ordeo maioza ⁊ spis/sioza que non in folliculis sed potius in quibusdam siliquis grossis ⁊ clausis oriuntur vt patet in pisis ciceribus atꝫ fa/bis. Differunt autem legumina in ma/gnitudine. colore et figura ⁊ sapore. Nā inter legumina maioza sunt grana faba/rum et lupinorum mediocria cicerum ⁊ pisorum minima lenticulorum et vicia/rum. in colore differunt. quia quedā al/ba quedam nigra quedam rufa et que/dam mixta. In figura quia quedam ro/tunda quedam oblonga quedam trian/gula quedam plana. Differunt etiaꝫ in sapore. quia quedam sunt stiptica ⁊ du/ra. sed per decoctionē fiunt mollioza ⁊ ad esum etiam melioza. quedam enim in se sunt amara vt lupini. sed per adiectionē in aqua ⁊ madefactionē efficiuntur dul/cioza. et vt dicit Plinius legumīa quan/do incipiunt maturescere rapienda sunt quoniam cito exiliunt. latenteꝫ dum de/ciderint vt lupini sicut dicit Plinius li/bro. xviij. Est autem legumen substan/tialiter grossum frigidum ⁊ siccum ad di/gerendū durum ⁊ cōpactum. vnde pro/pter suam cōpactionem difficiles sunt ad coquendum. nec etiam possunt bene decoqui in aqua puteali imo ad perfectaꝫ decoctionem indigent aqua fontana si/ue fluuiali. Cibo itaꝫ rudis ⁊ grossus q̄ de leguminibus fit. est succus conueniēs hominibus fortioris nature ⁊ cōplexio/nis. nam leguminosa ex se ad digeren/dum sunt dura. sed digesta multum nu/triunt ⁊ confortant sed naturaliter sunt inflatiua. et ventositatis generatiua. sed eorum ventositas diminuitur per corti/cis decoctionē ⁊ assationem ⁊ per eorum que ventositatis sunt exterminatiua ap/positionem vel assationē vt caminū ane/tum. ⁊ similia. vt dicit Dyas.

Capitulum xcvi

De lente

Lens tis genus est leguminis vt dicit Ysidorus libro. xvij. sic di/cta. quia humida est ⁊ lenta. po/tissime quando est in sua herba a qua di/minutiue dicitur lenticula ⁊ debet scribi per t ad differentiam vermis capitis qui dicitur lens dis. et scribitur per d vnde dixit quidam. Lens lendis capiti. lens lentis cōuenit ori. Est itaꝫ lens vel len/ticula sicut dicit Ysa. frigida ⁊ ficca ex cō/trarijs naturis composita. Nam vnam virtutem habet in cortice ⁊ aliam in me/dulla. nam in cortice habet quoddā acu/men ratione cuius mouet ventrem ad so/lutionem sed medulla stiptica est et sto/macho confortatiua et operatur ad con/strictionem. grossum et melancolicum gignit sanguinem ⁊ cerebrū replet gros/so fumo. vnde est causa timidorū et ho/ribilium somniorum ventositate stoma/chum grauat ⁊ inflationē generat. omnes meatus corporis ⁊ tranſitus opilat ⁊ ner/uorum ac pelliculārū cerebri substantiā desiccat ⁊ maxime nocet pelliculis oculo/rum quia eorū humiditatē distempat ac desic/cat. ⁊ vt dicit idem sanis nocet oculi quā/to magis infirmis desiccationis sue cau/sa. ⁊ eius frequēs vsus pessimas in corpe generat passiones potissime si cū cortice comedatur ⁊ corpus sicce fuerit cōplexio/nis. humidis tamē ⁊ calidis qñq̄ p̄dest vñ valet ydropicis si sine cortice come/datur. sed cū cortice nocet. qz multū ge/nerat inflationē et pelliculārum extensi

onem. Lens autē est eligēda que ē grossior ꝛ recentior ꝛ ad coquendū facilior ꝛ hec tam ad escam ꝙ̄ ad medicinam. lentis malicia tpatur si ponatur cortex et eius medulla in dulci aqua decoquatur. et post abiecta cum oleo ꝛ pipere et cimino ꝛ similib conditur. Huiusꝙ̄ ysaac in diet. Dicit autem pli. libro. xvij. ca. xij. lens amat terram tenuē ꝛ subtilem magis ꝙ̄ pinguē. ꝛ celum. i. aerem magis sicum omnia eni legumina diligunt aquā ante florem. sed postꝙ̄ floruerint diligūt siccitatem. ꝛc.

Capitulū. xcvii.

De lino.

Linum dicitur tam herba ꝙ̄ semen ꝛ est sic vocatum eo ꝙ mole sit atꝙ lene ꝛ plurimū velicatum. vt dicit Ysido. libro. xix. Linū autem ſm pli. li. xij. ca. ij. seritur i locis planis ꝛ scrupulosis ꝛ hec in vere et colligit in estate. Erumpit autem in stipitem siue culmē rectum producēs flores flauos quib succedunt quedā capitella loco seminis ac fructus. ꝛ cum incipiunt capitella pallescere culmi integri euellūtur et euulsi a suis capitellis semē continentibus carpinātur. deinde partes lini in fasciculos colligātur ꝛ longo tpe in aqua madidant ꝛ extracti de aqua ad solē desiccātur. et post multis tūsionib ꝛ carpinationib a suis superfluis expurgant ꝛ sic pures defecate in fila cōtorquētur ꝛ p multiplicem decoctionē ad albedinē deducūtur. non eni linum a suo viroze terrestri potest spoliari et pfecto candore decorari nisi multoties cōtundat ꝛ decoquatur et soli apposito aqua iterū ꝛ iterū aspergat et cum sint multa genera lini illud pualet in deco ze qđ solet crescere in egipto. nam inde fit bissus nūi cōparabilis in candore. vt dicit pli. li. xix. c. ij. minus tamen habet firmitatis hoc genus lini ꝛ plus luci. quia inde fiunt vestes gratissime sacerdotū. Est autē linū necessariū ad vsus multos. nam ex lino fiunt vestimenta ad induendū. vela ad nauigandū retia ad venandū ꝛ piscandū. fila ad consuendū. funes ad ligandum. cordule ad sagittandū ligamina ad cōnectendum. linee ad mensurandū. linthiamina ad quiescendum. cortine ad ornandū. sacculi ꝛ bursule ad quodlibet necessariū reponendum. vnde nulla herba tam diuersis vsibus hominū est ita apta ꝛ necessaria sicut linū. cuius semen calidū est ꝛ humidū. vel inter humidum ꝛ siccum tpatum ꝛ vnctuositz. vnde inde fit oleum qđ alijs vsibus magis est necessarium ꝙ̄ ad esum. nam vt dicit ysaac. semen lini parum nutrit ꝛ durum est digerere nociuū stomacho. ꝛ plurimū inflatiuū diureticū tamen est. assum tamen ꝛ cum melle acceptū melius est ꝛ valet contra tussim. comestū etiā cum melle ꝛ pipere venerem excitat ꝛ stimulat ad amorem valet ad apostemata quia maturat ea. habet eni vim mitigatiuā. subtiliatiuam. rarificatiuā. siue maturatiuam vnde soluit apostema matricis si patiens in eius decoctione sepius foueat vt dicit ysaac. in diet.

Capitulū xcviii

De malo

Malus est arbor pomifera i se que mala. sed respectu lignorum quidem nemoris modica et submissa ligno solida rugosa cortice ꝛ nodosa frondium densitate umbrosa. florum varietate decora. fructuum suauitate iocunda. visu ꝛ gustu gratiosa in diuersis medicinis efficax et virtuosa. Dicit autem malū ipsum pomū siue fructus. sed hec malus dicitur arbor siue pomus. ꝛ est sic dicta eo ꝙ eius fructus sit rotundus. vnde et illa sunt vere mala que maxime sunt rotunda vt dicit Ysido. li. xvij. nam malō in greco rotundū in latino dicitur differt autē malus ab alijs arboribus silue vel nemoris. quia malus et marie domestica duplicis est nature. nam truncū habet a terra productū. surculū autē aliūde venientē ipsi trunco insertū ꝛ vnitū. que duo quādo p insertionē piter sunt vnita vnā arborē constituūt. surculus autē insertus trunco totam virtutem trunci in suam transmutat qualitatē sicut dicta fre. sup finem primi libri vegetabilū q̄ te supra eodē in tractatu de arboribus inser

malum

tione circa principiū. Malus autem nisi putetur et a superfluis ramis exonere/tur sterilescit. vt dicit idem. quia humor attractus a radice non sufficit ad productionem fructuū. quia transit in ramorū sterliū nutrimentū. quere supra de causa fructificationis arborum. malor sunt diuersa genera. nam quedam ferūt fructum ponticū atq; durum quedam acetosum quedā dulcem z iocundū. et horum fructuū diuersitas ex diuersa qualitate humoris procedit z debiliori vel fortiori operatione caloris existentis in radice sicut supra in principio tactum est.

Capitulū. XCIX

De malogranata

Malusgranata est arbor ferē malagranata. arbor siquidem feminini generis. fructus vero neutri et dicitur malūgranatū eo q; intra corticem rotunditatē contineat z multitudinem granorū. vt dicit Ysido. libro. xvij cuius cortex dicitur phidia flos vero balaustia nuncupatur. Florum autem. alij sunt albi alij purpurei. alij rosei reperiūtur. hec poma malapunica sunt dicta. q; de regione punica primitus sunt delata vt dicit Ysido. Est autē arbor multū dura z nodosa z ramosa plus in latum q; altum se diffundens. z est frigoris impatiens. vnde in pruina cito pereūt flores eius. Dicit autē Circesto. q; malusgranata mutatur a malicia sua per culturā. quere supra eodē. de arborū cultura. Istius autem arboris sm̄ Plī. multe sunt species. sed de duabus iam loqui sufficiat. Nam sm̄ Dyas. et Ysa. in dict. malorūgranatorum duo sunt genera. alia enim ferūt poma dulcia calida z humida. alia acetosa que frigida sunt et sicca z diutius possunt ceteris obseruari. dulcia magis cōueniunt vsui medicine. nam tota arbor medicinalis est et parum conuenit ab ijs fructus eius. Unde dicit Ysido. libro. xvij. negant inquit medici corpa nostra malipunici cibo nutriri. sed putant q; plus congruant medicamento q; corporis alimento. habet siquidē tota arbor sed potissime fructus eius virtutem constringendi z confortandi consolidandi z humores fluidos desiccandi. z fluxū sanguinis intercipiendi. z vomitum coleri cum compescendi vt expresse dicet ysaac dyas. et plī. si tamen more cōgruo z ordine debito exhibeant valent contra singulas intrinsecas vel extrinsecas corporis passiones. dulcia tamē magis sunt ventosa et inflatiua alijs. z etiam sitis min' in febricitantibus sedatiua. z ideo minus cōueniūt febricitātibus q; acetosa. ex quorum succo fit potus qui dicitur oxizacra qui calorem febrilem mitigat materiaz febrilem digerit z alterat. appetitū prouocat z naturā et calore deficiente repatrabiliter z confortat. z valet ptra epatis calefactionē et cordis defectum siue cardiacā passionem. flores eius z fruct' ac cortices si puluerisent et in potu assumantur ptes vteres necant. gingiuas et dentes purgant optime z confirmant et contra multas alias subueniūt passiones. vt dicit Dyasc. z ysa. malapunica in omnibus predictis sunt efficaciissima q; uis enim sunt crocea exterius in cortice. et discolorata stiptica insipida z desicca/ta. interius tamen sunt rubea humida z mollia iocunda z sapida z miro ac incredibili nature artificio per granulorum cellulas ordinata. vt dicit Bern.

Mulberbom

Capitulum C

De moro

Morus est arbor cuius fructus dicitur morum. vt dicit Plī. li. xvij moro a grecis est vocata quam latini rubum vocant. eo q; fructus eius et virgula rubent. Est autem duplex morus domestica. s. et siluestris. cuius fructus in deserto pastorum releuat famem cuius folia superiecta serpentem ipsum interimūt. Item dicit Ambro. sup matth. xvij. fructus mori in floze albet. deinde viret tercio rutilat siue rubet. vltimo nigrescit atq; luuet. nam quanto est maturior tanto nigrior est. cuius fructus tingit manus et dentes comedentis sm̄ autem Plī. et Dyasc. morus est arbor semē habens ventriuum id est soluti uum cuius succus expressus z adignem siue so

lem ꝛ ficcatus fit stipticus ꝛ cõstrictiu⁹. vlcera oris ꝛ vulnera sanat faucium tumorem reprimit atq; sedat. cozium radicis coctum ꝛ potatum ventrem lacat ꝛ lumbricos latos necat folia eius cõtusa et impositia oleo cõbustiones. sanant ꝛ cocta cum aqua pluuiali capillos vngrant. morsus palangionis ꝛ puncturas araneatũ curant. dolorem ventũ placãt et putredinẽ mundificant gingiuarum mora immatura frigida sunt et stiptica et confortatiua stomachi et cõstrictiua. sed quanto plus maturãtur tanto efficiuntur calidiora ꝛ etiam dulciora et humidiora comesta multum post prandiũ in corruptionem conuertũtur. ꝛ stomacho ac capiti multũ nocent. a ieiunis vero accepta bene digerũtur sed nutriunt valde parum. Folia mori celsi sunt valde magna ꝛ lata que erucis ꝛ brucis sunt obnoxia et a vermibus libentissime comeduntur. vnde ꝛ vermes sericum edentes mori foliis optime nutriũtur. tota arbor medicinalis est precipue quo ad cortices fructus folia ꝛ radices. Nam si radix eius incisa fuerit gummi emanabit quod valet ad varias passiones. nam ventrem emollit dolorem ventium tollit Ducusq; Dyas. et Plat. Ex moris fit potus optimus siue nobilis quem moretum vulgariter appellamus quem elephantes cum potant animosiores efficiuntur. vt dicit Rabanus supra libro .ij. Jacõ. v. cap. fit inde electuariũ diamoron dictum. quod valet contra squinãciam ꝛ gutturis ac faucium passiones vt dicit Plat.

Capitulum. ci.

De mirto

Mirtus sm Jsidorum est dicta. eo q; in litoribus maris solet sepius oriri. vnde virgilius. Litora mirtetis letissima. ꝛ alibi amantes litora mirti ẽ. hinc est q; a grecis mirtetis dicatur. medicorũ autem libri hanc arborem aptam scribunt multarũ necessitatibus mulierũ putatã. hucusq; Jsiõ. sm Pli. autẽ vel Dyas. mirtus est arbustum ad modũ fruticas crescẽs potissime iuxta mare. cui⁹ fructus flores ꝛ frõdes conueniũt medicine. meliores autẽ sunt fructus q; flores. ꝛ habent diutius cõseruari. sed melius in solis calore q; in aura vmbrosa habent talia cõseruari. ꝛ q̃nto sunt simpliciter fructus recentiores tanto sunt meliores. ꝛ habent omnia illius fruct⁹ subtãtialia ꝛ vtutẽ pontica ꝛ cõstrictiuã ꝛ ex aromaticitate cõfortatiuã etiã ex natura ꝓpria fluxus supflui restrictiuã ꝛ vtutis retentiue in corpe coopatiuã. vnde valet contra fluxũ reumatis ad spiritalia mẽbra defluẽtis si decoquatur in aqua pluuiali ꝛ inde pectus fomẽtetur. vomitũ etiam restringit si decocti tamusculi eius cũ aceto sup stomachum apponãtur. de ea puluis factus vlcera et vulnera suauiter cõsolidat. Jtem dicit Pli. q; mirt⁹ alia ẽ alba. alia nigra ꝛ vtra q; stiptica. sed nigra magis. vnde cõtra fluxũ sanguinis vtiliter exhibet. vrinam cõmouet ꝛ ꝓdest cõtra venenũ ꝛ puncturam scorpionis si potetur. eius decoctio valet cõtra allopiciam et fluxũ similiter capilloꝝ cũ farina tritici mixta valet cõtra tumores oculoꝝ. Fit autẽ oleũ mirtinũ de foliis ꝛ baccis eius qõ est lenitiuũ. cõsolidatiuũ ꝛ mũdificatiuũ ꝛ valet ad omnia supradicta. aures autẽ mũdificat sanioſas si tepefactũ instillat. Hucusq; Pli. super ysa. aũt ca. xli. dicit hiero. Virtus est aromatica et imputribilis fissa membra cõsolidat ꝛ reparat. ꝛ ideo consolatores san. ecclie. signat est etiam ꝛpatiue ꝛ mitigatiue virtutis ac refrigeratiue. vt dicit sup ysa. lx. ca.

Capitulum. cii.

De mirra

Mirra est arbor in arabia altitudinis quinq; cubitorũ simulis spine. quã achantũ dicunt. cui⁹ gutta viridis est ꝛ multũ aromatica ꝛ amara. vnde ꝛ nomen accepit mirra. vt dicit Jsido. libro. xvi. cuius gutta p se manans ꝓciosior est. que vero facto vulnere incisso cortice eliciatur vilior iudicat. cuius sarmenta arabes igne fouent. quorũ fumus est valde nocius nisi odore storacis occurratur. aliter contrahũt homines

mortuos insanabiles tali fumo. Purior autem mirra et melior colligitur apud trogoditas in arabia. vt dicit Ysido. et Pli. libro. xvij. ca. xvij. vbi dicitur q̄ mirra est arbor quinq̄ cubitor in siluis quidem arabie crescēs. cuius folia sunt similia foliis oliue. sed magis crispa ac aculeata. ramos habens simules iunipero. Incidūtur autem binis temporib⁹ rami eius. sed prius sponte sudant antecq̄ incidantur. et gutta que sudādo effluit stactē dicitur. et hoc generib⁹ omnib⁹ mirre p̄fertur. et mirra electa a plurib⁹ appellatur. Sunt autē septem genera vt dicit ibidem. idem ca. xviij. s. trogoditica et illa est magis electa. secūda gelbanitica. tercia dyantrides. quarta collaticia. q̄nta empzatena. i. salbana et illa alijs mirtibus magis tenuis est. sexta quam duratim et odoraceā vocant. et hec ceteris magis candida. et hec adulterat gummi et glebis lentisci. septima est indica. et illa ceteris prior ē et. cū illa alie spēs mirre adulterātur. hucusq̄ pli. Mirra vt di. dyas. est gutta arboris circa ramos calore solis indurata. et est eligenda citrina et rufa interius aliquantulū lucida. et huius alia est minuta. alia est grossa que trogoditica appellat ab insula vbi crescit. calida est et sicca et habet virtutē cōfortandi et exaromaticitate sua cōducendo partes in vnū habet vim dissoluendi et consumendi mediocriter et equaliter ex qualitatibus suis. vnde cōseruat corpa mortuorum quando ex mirre confectionib⁹ condūtur. reseruatur autem in optima efficacia mirra fere centum annis. valet contra omnes causas reumaticas et fluxus inordinatos. digestionem etiam confortat. et viscosos humores maxie in spiritualib⁹ membris purgat. oris fetorem emundat. et omnia gingiuarum vicia sanat et deficcat. vlcera labiorum putrida cōsolidat cōsumit et cōglutinat. cerebrum cōfortat et etiam matricem multum corroborat et confortat et omnē eius superfluitatem consumit et deficcat. et conceptum iuuat. vermes autū necat. carnem superfluam corrodit. et bonam ac viuā generat et conseruat.

Capitulum. CIII.

De mirro

Mirrum est vngentum de mirra et aliꝭ speciebus aromaticis cōpositum et confectum. cuius virtute nerui et alia sensibilia membra confortantur. et humores in iūcturis ac articulis existentes cōsumūtur eius aromaticitate spiritus animales reparātur Interficiuntur vermes ac pediculi et amaritudine. et prohibet ne nascātur sudores fetidi mirro compescūtur. conseruantur corpora integra in tumulis ne putredi/ ne dissoluātur.

Capitulū. CIIII.

De mandragora

Mandragora est dicta eo q̄ habeat mala suauiter olentia in magnitudine mali maciani. vndet latini malū vocāt terre. Hanc poete vocant antropomorpos. eo q̄ habeat radicē forme hois quodāmodo similē. cui⁹ corpex vino mixt⁹ porrigit ad bibendū his quor corp⁹ est secandū vt dolorē nō sentiant soporati. huius spēs sunt due. vna est femina in foliis filis lactuce mala genera, alia est mascul⁹ cui⁹ folia sunt simulima foliis bete. vt dicit Ysi. li. xvij. Dias. aūt dicit mādragorā esse herbā somnifera cui⁹ folia sunt sup terrā sparsa. radices habet duas aut tres sibinuicē cohe/ rentes de foris nigras intus vero albas cū corio grosso. mascul⁹ habet folia alba et tenuia et radicē similē alteri. poma nascuntur super folia sicut galla super folia quercus. et sunt coloze crocea. odore suauia tamen cū quadā grauitate. in sapore autē sunt insipida. et ideo nō conueniunt esui. sed tantū medicine. Nam corpora eius decocti in vino vermes facit/ unt et omnes dolores compescūt. vnde et vir tunc temporis ferri sentiūtur passiones. Caute tamen mādragora est vtendum. quia si in nimia quātitate accipitur infert mortem vt dicit idē. nā vt dr in plac. virtutem habet infrigidandi et aliquātulum mortificandi et somnū prouocandi. et ideo succus ej⁹ cum lacte mu/

dictis tymporib apositus somnū puocat etiam in pacutis. ꝛ quia est herba substantialiter frigida. dicit ꝙ fructus eius extinguit ignē sacrū. compescit etiam colere impetum ꝛ ventris fluxum. hucusq; plac. ibi tamen ponit ꝙ sm naturā similitudo hominis vel mulieris i radice eius nullatenus inuenitur. sed potius a tusticis vel maleficis sophistice sic formatur Dicitur aūt habere vtutē prebitiuam mulieribꝫ cōcipiēdo. qđ similiter abnuere videtur. Aug⁹. sup Geñ. ij. ca. xix. di. Aug⁹. ꝙ occasione rachelis que mādragoras desiderauerat. vidit philosophoꝝ libros qui de virtutib herbarū tractant et de eis dicit se nihil talium in eoꝝ scriptis tunc temporis reperisse. salua tamē auctoritate trati augustini. Multi auctores dicunt mandragorā multotiens hanc habere virtutem. vnde dicit ysan. dyas. et pli. et plac. ꝙ mandragora sumpta mō debito matrices disponit ad conceptionē qñ patit⁹ caloꝝ humidus ꝛ siccꝫ cōceptionis materiā impediuit. mulieres itaq; calidas ꝛ humidas disponit ad cōceptionē. cū sit frigida ꝛ sicca vt dicit in plac. ꝛ hoc disponit sed mulieres frigidas ꝛ naturaliter siccas impedit potꝫ ab hmōi dispositione. Multas alias habet mādragora vtutes. que vt di. Dyas. tumores corpis repcutit atq; tollit morsibus venenosis occurrit. omnēq; fluxuꝫ corporis inferius et superius restringit. Omnia superius posita dicūtur in libro pli. xxv. ca. xvi. vbi dicit ꝙ mādragore duo sunt genera cē. et sequitur. post multa cauent fossores mādragore in ei⁹ fossura cōtrariū ventū. ꝛ tres circulos gladio circūscribunt. ꝛ post expectant effodere ad occasum. ꝛ ita credunt eius precipuas esse vires succus eius colligitur. ꝛ in sole desiccatur. mala eius matura ivmbra desiccantur. odoꝝ malorum est grauis et infert somnum. et ex odore solo vis ei somnifica est vt dicit idem.

Capitulum. CV.

De mulio

Mlium est herba habens hastam longam et nodosam ad modum canne. cuius semen valde est minutum frigidum ꝛ siccum. vt dicitur in dictis. Et hoc attestatur eius leuitas ꝛ concauitas absentia viscositatis ꝛ vnctuositatis. ꝛ modici nutrimēti. confortat tamē stomachum gratia sue siccitatis ꝛ constipat ventrem. Est autem sm Dyas. diuretricum. et flatum sedat ventris torsionem sanguinem laudabilem non generat. infrigidat stomachum et desiccat vt dicitur in dict.

Capitulum. CVI.

De menta

Menta est herba odorifera calida et sicca stomachi confortatiua. ꝛ est duplex eius species. s. ortensis ꝛ domestica. ꝛ siluestris seu montana et ista habet maiorem vim calefaciendi ꝙ prima. ꝛ dicitur grece collocasia. quā latini neptam siue calamentuꝫ vocant. vt dicit Ysido. libro. xvij. ca. penul. ꝛ herba est multū medicinalis. Alie sunt species mente que crescunt in palustribus et in pratis sed non sunt tante efficacie in virtute vel caloꝝ. sunt etiā grauioris odoris piter ꝛ saporis ꝙ menta domestica vel ortensis. que est herba se multiplicans ꝛ cito de terra pullulans ꝛ ascēdēs cuius hastula in terrā reflexa ꝛ ab humore tecta conuertitur in radicem ꝛ cito ex se nouam pturit prolem. Est aūt mēta ortēsis magne efficacie siue sit sicca siue viridis. habet enī virtutē dissoluendi ꝛ cōsumendi ex qualitatib suis. ex aromaticitate cōfortādi ꝛ prouocādi appetitū. ex suo acumine decocta in aceto fetorē oris amputat. ꝛ gingiuas putridas et corruptas purgat. vomitum ex debilitate virtutis retentiue venientē cum aceto sedat odore suo ꝛ sapore contra syncopim ꝛ debilitatem spūuz iuuat. matricē mundificat a superfluis ꝛ confortat. decocta in vino dolorem viscerū ꝛ renum placat. cum vino ꝛ oleo decocta mamillas ex coagulatione lactis induratas suppposita sanat succus eius venenis obuiat ꝛ potatus lumbricos necat et vermes auris. in vino et oleo decocta frigida apostemata dissoluit ꝛ curat. tussim mitigat. hucusq; dyas.

et plac. similiter ysa. libro. ij. in dictis. dicit idem. addens q abominationem amputat 7 singultum sedat. linguam leuit asperam si ex ea fricetur assuefacta in cibo venerem excitat.

Capitulum. CVII

De malua

Malua est mollis herba. a mollie/ndo aluū dicta. vt dicat Ysi. libro xvij. sicut di. idem vna cuz pli. si succo eius admixto oleo aliquis se inunxerit. a punctura apū ledi nō potent. mēbra etiam linita succo malue nō patiuntur punctura neq morsum ab aranea vel a scorpione. vt dicit Pli. Est aūt ei⁹ species duplex. minor. s. et maior que altea dicatur. 7 est vtraq herba humida inter frigidū 7 calidū tpata. vt dicit in dict. 7 hoc patet p eius vtutē 7 actionē. q digerit apostema et maturat. maxie radix ei⁹ et semen. cui⁹ decoctio valet contra fluxū sanguinis. quidā enī habet viscositatis qō si cum vino potui detur dissoluit grossos humores renū 7 lapidē frangit. duricie splenis mollificat atq laxat. decoctio eius prouocat somnū. si facies 7 extrema corpis inde abluātur semis sui decoctio valet ptificis 7 cōtra tussim semē eius in oleo decoctū duricies soluit mollificat. mundificat 7 maturat. vt dicitur in plateario.

Capitulū. CVIII

De nuce

Nux est arbor cuius fructus simili nomine nūcupatur 7 est sic vocata eo q vmbra eius vel stillicidia foliorum arboribus vicinis noceant. quam multi latini alio nomine iuglandem vocant. quasi iouis glandem. Fuit enim hec arbor quōdam ioui consecrata cuius fructus habet tantaz vim. vt missus inter fungos 7 cibos venenosos q̄c/quid in eis virulentum est extrahat. rapiat et extinguat. vt dicit Ysidor⁹ libro xvij. Cuius fructus habet durum 7 amarum corticem. sed nucleum valde dulcem. vnde pomuz omne cortio vel cortice duro tectum dicatur nux vt dicit idez vt pinee castanee auellane 7 hmōi. Est ita q nux arbor alta 7 procera habēs ramos et nodos diffusos. 7 folia lata 7 nervosa piramidalia 7 acuta grauis odoris 7 saporis. quarū vmbra dormienti sub ea est nociua 7 diuersarū infirmitatū generatiua. Cuius tamē radix cortex fructus 7 folia cōueniunt medicine nam vt dicit dyas. succus radicis 7 corticis nucis maioris extractus 7 potui datus ad quantitatem vnius oragij subuenit difficultati vrinādi. potatus etiā cum aceto repugnat febribz venientibz cū frigore 7 rigore. crines tingit 7 mundat 7 prohibet casus capillorū. Est autē multiplicis vtutis 7 efficacie. fructus eius cōuenit etiā esui 7 medicine. 7 cū multiplex nux inueniatur. tamē de maioribz siue gallicanis et minoribz siue auellanis plus loq̄mur quo ad cibum 7 medicinaz. Nux autem vsualis 7 domestica que a multis dicitur gallica variatur in substantia in virtute et etiam figura. nam in substātia. vt dicit ysa. in dict. aut considerat vt viridis aut recēs aut vt matura. In prima dispositione. s. viridi habet exterius corium siue corticem colorem quidē viridem sed in sapore ponticū 7 amarū. 7 manus constringentis inficientē. interius autē testam paulatim obtinet cortio extrinseco durioze. infra eius ambitū nucleū cōtinet vnctuosuz saporosum 7 multū dulcem. nuclei tamē medulla que infra testam est cōtenta. quadā pellicula velut q̄dam tunicula est vndiq circūtecta. ne tenera nuclei substātia a teste rigiditate seu duricia lederet. 7 illa quidē pellicula testa mollior est. medulla nuclei durior et amarior ab expientibz inuenit. 7 quāto nux plus ad maturitatē producit. plus separatur illa corticula a substātia teste et medulle nuclei incorporatur fortius 7 vnitur. ita q nux ab ea vlteri⁹ nō diuiditur nisi quando p aque calide vel alteri⁹ humidi infusionē casu aliquo artificialiter emollit. nux itaq viridis ē min⁹ calida et etiā ficca naturaliter q̄ antiq 7 minus stomacho nociua. Ex si cū ruta comesta fuerit ieiuno stomacho erit penit⁹ cuilibet venenō inimica. nuces vo mature. vt dicit

ysa. quedã sunt recẽtes. quedã antique. quedã inter has mediocres recẽtes sunt magis humorose. mediocres vo sũt magis ficce. sed antique consumpta humiditate p̃ caloris intensionẽ humorisita/tem digerentes magis sunt generaliter vnctuose. ꝛ ideo multũ comeste in hẽo/res colericos refacili cõuertunt. ꝛ maxime qñ a calidis cõplexionib̃ in vsum sepius assumũtur. qz in talib̃ generãt ad/ustionẽ ꝛ capiti vertiginẽ inferũt ꝛ volorem. qui vo eas tpate comedũt et tpate sunt cõplexionis bene eas digerũt ꝛ eis cõgrue nutriũtur. vtrus aũt eaꝝ attendi/tur penes effectũ medicine. nam generaliter cõtra rem venenosam corpa conseruãt. qz sua ventositate meatꝰ corporis opilant ꝛ vim veneni ad vitalia penetrare nõ pmittũt. Itẽ nuces cũ sale ꝛ ruta ꝛ allijs mixte eq̃liter addito melle morsui rabidi canis subueniunt si interꝰ sumãtur. ꝛ exterꝰ sup locũ vulneris apponãtur. venenũ enĩ ad exteriora trahunt potencialiter ꝛ cõsumũt. Itez cõtrite cum melle melãcolica apostemata ꝛ fleumatica mire dissoluũt. Contrite insup et cathaplasmate super vmbilicũ interiora apostemata interꝰ in corpe nascentia re/stituũt. vt di. ysa. in diet. Figura aũt nucis est varia. qz alia est rotunda. alia piramidalis ꝛ oblonga. alia interꝰ plana et cõcaua vt patet in auellanis ꝛ muscatis. alia lateraliter diuisa. sed in summitatib̃ ad modũ crucis tecta gnomalĩ. i. per formã trianguli distincta. vt patet i nucib̃ maoribus gallicanis. in quib̃ generaliter forma crucis interꝰ est impssa vt patet sensibiliter intuenti rẽ.

Capitulum. CIX.

De nuce auellana

In Vx auellana respectu nucis gallicane a grestis ꝛ siluatica est. nã sine cultura crescit in cozulis q̃ sunt arbozes crescẽtes in nemoze siue silua. vt dicit Isidoꝰ. et ideo quia in loco publico crescens a transeũtib̃ auellitur et colligitur. merito auellana nũcupat. Eluellane aũtẽ vt dicit ysaac. alijs nucibus sunt minus calide et in substantia magis põtice atq̃ grosse. min⁹ rate i substantia ꝛ vnctuose. ꝛ ideo ad digerendũ sunt dure ꝛ ad exeundũ de corpe magis tarde. tamẽ qñ digerunt multũ sunt cozporis nutritiue. si sumant cum interiori pellicula multũ sunt generatiue inflationis. ꝛ ideo vt eoz nocumentũ auferat. ẽ vtile vt aqua calida p̃fundant ꝛ exteriores pellicule auferant. ꝛ sic erunt contra multas passiones vtiliter iuuatiue. quatũ succus melli admixtus valet otra alopiciã ꝛ fluxũ capillorꝝ facit pilos in corpore germinare. vt dicit ysa. ꝛ pstã. Sũt et alie nucũ diuersitates que cõgruunt medicine. sicut nux muscata ꝛ nux indica ꝛ nux vomica ꝛ hmõi. Et est muscata fructꝰ arboris in india nascẽtis. crescẽtis infra testam durã quodaz cozio siue folliculo tectã ad modũ auellane. cuius cozter nucis vocat⁹ ꝛ est multũ medicinalis. maxime enĩ confortat cor ꝛ depurgat in cerebzo spũm animalẽ stomachũ infrigidatũ calefacit ꝛ cõfortat appetitũ et est cozter ille subrufus habens saporẽ acutũ ꝛ aliquãtulũ subamarũ. qui autez niger est vel terreus nõ habens acumẽ in sapore abijciẽdus est. Nux autẽ muscata a coztice ꝛ teca extracta circũdat⁹ quadã pellicula tenuissima ꝛ plana. que quanto est ponderosioz ꝛ in odoze suauioz ꝛ sapore acutioz. tanto melioz. vnde eligenda est que grauis ꝛ solida est interꝰ. que cum frangitur nõ puluerizatur. ꝛ subrubicundũ colorem ptendit cum odoze fozti et suaui. virtutem habet confortandi et stomachuz calefaciendi ꝛ extenuandi ventositatem ꝛ auferendi volorem capitis ex frigida causa. applicata enĩ naribz confortat cerebrũ ꝛ membza spũalia. vt dicit pli. dyaſ. et plat.

Capitulum. CX.

De nardo

In Ardus est herba modica ꝛ spinosa calida et odorifera. vnde et a grecis nardi spica nardo stactes appellatur. vt dicit Isidozus libro. xvij. Est et eius species triplex. s. indica. syriaca ꝛ celtica. nõ tamen crescit in syria. sed in quadam terra montuosa que in vno

latere tangit syriam ⁊ in alio indiã. me/
lior autẽ est illa que est leuis ⁊ fusca co/
mosa ⁊ spẽrica parua odoratissima cpr̃ũ
similans. que masticata linguã vesiccat.
Nardus aũt celtica a regione gallie vbi
crescit est dicta. ⁊ etiaz est similis nardo
siue spice nardi. sed est magis alba. Da
ꝛet autẽ vt di. dyas. ⁊ pla. ꝛtutẽ cõfortã
di ex aromaticitate sua. valet contra sin
copim ⁊ defectũ cordis ⁊ cõtra stomachi
debilitatẽ. natibꝫ applicata cerebrũ cõfor
tat. frigidũ reuma cõpescit. cõtra surdi/
tatem valet et auriũ apostemata malum
odorem oris amputat. ⁊ gingiuas putri
das mundat. opilationes splenis ⁊ epa/
tis soluit prouocat mẽstrua. ⁊ matricem
mũdificat ⁊ adiuuat cõceptionẽ. lapidẽ
frangit in renibꝫ ⁊ in vesica. Est enĩ ꝛer/
ba diuretica. vt dicit plat. scz incisiua et
diuisiua et vsqꝫ ad intima penetratiua.
Item valet cõtra lingue palisim ⁊ con/
fortat neruos ⁊ consumit humorem lin/
gue organa occupantẽ. valere etiam di/
citur cõtra morbum epilenticũ si debito
modo patiẽtibꝫ ministretur. Ad multa
alia multũ valet. ex qua fit oleum nardi
num qõ ad omnia prius dicta ⁊ ad alia
maxime est necessarium.

Capitulum.cxi

De olea

Olea est arbor ſm Isido. cuius fru/
ctus dicit oliua. succus vo oleũ
nũcupatur. vt dicit Isido. libro
xvij. septĩ arbor oliua appellat. Est au/
tem arbor oliua pacis ⁊ insignis. vt dicit
idem. Nam vt dicit romanor hystoria.
sine oliuarũ ramis nõ mittebant legati
pro pace aliqua obtinẽda siue alijs offe
renda. Unde ſm remigiũ patet hui⁹ ar/
boris excellẽtia. qz in signũ recõciliatio/
nis ⁊ federis vet cũ noe colũba nõ cũ alte
rius arboris ramusculo. sed solũ cũ oliue
interſigno ad arcẽ senestrã est reuersa.
Imo ſm pli. li. xv. victores apud athenas
quõdam olea coronabant. grecia vo tãdẽ
oleastro suos coronari iudicabant. vt di
cit idem. Est itaqꝫ olea arbor coma vi/
rore ⁊ ramor multitudine speciosa. fron
tes habens subalbidos ⁊ molles. virorꝫ
pulcritudinẽ in estate ⁊ in hyeme retinẽ
tes. flores etiã habet minutos ⁊ multos
suauiter redolentes. durũ corticẽ ⁊ radi
cem amarã. fructum pinguẽ lapidũ atqꝫ
dulcem. Nam vt dicit Isido ex amari/
tudine radicis surgit oliua in pabulum
lumis ⁊ medelã vulneris ac in refectio/
nem esurientis. In lucernis eni ponit ad
ignem nutriendũ. mẽbris languidis po/
nitur ad medendũ. in cibo apponit ad re/
ficiendũ ⁊ ad cõdiendũ. vt dicit idẽ. Est
enim oleũ ignũ ⁊ luminariũ nutritiuuz
morborũ remediũ ⁊ cibariorꝫ suauissimũ
cõdimentũ. vt dicit Isido. Est ergo oli
ua siue olea arbor fructifera ⁊ medicina
lis. cui⁹ cortices folia ⁊ fructus cõueniũt
medicine. cuius lignũ maxime est solidi
tatis ⁊ cõpactionis ⁊ quasi imputribilis
puritatis cuius sit multe duricie in ex/
teriori substãtia. multũ tamẽ habet hu/
morositatis ⁊ vnctuositatis interius in
medulla. De oleis autẽ ⁊ de oliuis dicit
pli. libro. xv. arborũ olearũ fructifera/
rum multa sunt genera in regionibꝫ nõ
multũ calidis. sicut ⁊ nec in regionibꝫ ni
mis frigidis. sed potius in tpatis. magis
tamen se habentibꝫ ad calorẽ qz ad frigi/
ditatem. ⁊ ideo iubet catho vt dicit idem
pli. oliuas seri in solo calido non nimis
pingui nec nimis macro radijs solis op
posito. nam celũ eis maxime cõfert ⁊ mul
tum diligũt rorem celi ⁊ aeris serenita/
tem. vnde si fiunt copiosi ymbres quan/
do oliue maturescũt vitiatur oleũ ⁊ con
sumitur. nisi sequat serenitas que exte/
nuet liquorẽ dicit pli. ca. iij. nec indiget
olea falce vel rastro vt putet sicut putan
tur vites. sed soli et rori celesti cõmittit
verno gaudet tpe ⁊ incipit tunc florere.
cui⁹ fructus primo circa hyemẽ colliguntꝫ
collectis fructibꝫ solent oliuantes terrã
apire circa radicẽ. ⁊ quasdam tuberositta
tes ⁊ adulterinos ramusculos circaverasꝫ
radices crescẽtes caute pscindere. ⁊ hu/
iusmodi superfluitates circa radicẽ solent
aliqui ytalici rustici podagrã olee appella
re. vnde pcisis illis radicibꝫ falsis meli⁹
fructificat olea ⁊ mirabiliter emẽdat nec
vult olea pcuti grauiter cũ pticis p suo
fructu colligẽdo. sicut faciũt aliq̃ minus

tauti. qz talis passio cedit ad iniuriam ipsi⁹ arboris z dānū anni subsequētis. minus enī fructificat sic pcussa. vt dicē pli. Multe aūt sunt hui⁹ arboris spēs. que p diuersitatē fructuū discernūtur. Oliua itaqz sm Ysi. arboris olee ꝛsignat fructum. cui⁹ multiplex differētia inuenit. vt dicit ysa. olīue aūt alie sunt domestice et alie sūt siluestres. domestice fructus faciūt qñqz maturos qñqz imaturos qñ qz inter hos mediocres. Inter istos aūt fructus oliuares primi sunt terrestres pontici z uirides. secūdi sunt subrubei vel sm dyas. tacinctini. vltimi vo videntur esse nigri. z quāto sunt nigriores exteri⁹ tanto sunt maturiores z interi⁹ vnctuosiores z ad exprimendū oleū aptiores. z sicut dicit Aresto. nunqz pfecte mature sunt in arboꝛe etiā si p multos ānos ibi essent sed vt verā z cōpletā consequātur maturitatē. oportet vt bacce collecte de arboꝛe p plures dies in vna cōgerie coacerueutur. z sic p compssionē mutuā ac nimiā cōfortato caloꝛe z reuocato ad interioꝛa ad plenā maturitatē pducent. Sm vero ysa. in dict. olīue cum fuerint rubre nondū bene mature nec dū plurimū vnctuose stomachi sunt valde cōfortatiue et cōstrictiue. z appetitus excitatiue. maxime si cū aceto vel aqua salsa fuerint p̄parate. tamē dure z difficiles sūt ad digerendū z min⁹ alijs nutritiue. Nigre vero que iam sunt quasi mature calide sūt et inter siccū z humidū tpate. multū quidem nutritiue. sed stomachi mollificatiue. z ad digerendū magis dure. quia vnctuositate sua in stomacho supenatant z ad decoctionis locū inferius nō descendunt. z ideo in humoꝛū corruptionē citius trāsducunt z minus laudabiles sūt alijs ad edendū. vtiles tñ sunt in medicina. qz z trite z posite supza loca q̄ igne vel aqua calida sunt exusta vesicam reprimunt ibi nascituꝛā. pꝛos enī aperiunt et exalare faciūt fumositates que inclusse sub cute sunt causa vesice et tumoꝛis. Ducuscz ysa. in dict. Dicit aūt pli. libꝛo xv. ca. iij. q̄ bacce siue grana olīue q̄diu sunt i arboꝛe nō pereūt. z quāto diutius in arboꝛe pmittunt. tanto meliores fiūt semp enim nouas vires resumūt z difficilius cadunt. Constant autē olīue vt dicat idem. ex nucleo carne oleo z amurca que sanies siue fex olīue dicitur. z est amara vtilis tamē in medicinis. sed nucleꝰ cum folliculis oleo eliquato vtiles sunt ad ignem nutriendū. pꝛci etiā dicūtur inde impinguari.

Capitulum. CXII

De oleo

Oleū succus ē olīue vt dicit Ysi. et tanto est nobilius quāto recētius z facili⁹ a suis folliculis eliq̄tur. vt dicit pli. li. xvij. ca. q̄. vbi dicit q̄ oleum p vetustatē viciat. z dicit ibidem q̄ oleum in toꝛcularibꝰ extoꝛquendū melius eliquat si olīue siue olee bacce pꝛius cum molari lapide velmētius contrite feruētissima aqua pfuse fuerint z respersse. nam p talem aquā calidam vnctuositates amurca z nucleis separat. que supꝛenatās tandē ab ipsa aqua artificialiter sepatur. Et vt dicit idē. quāto oleum citius de toꝛculari exit tāto oleū laudabilius iudicat. nam pinguis⁹ est z suauius qō minus cū terrestri substantia admiscetur. Preter hec di. papꝰ. q̄ sicqs inter aquas mersus oleum in oꝛe pꝛius inclusum in aquaz emiserit clariora facit ossa que in fundo aque cōtinent. z patēt oculis ipsius facilius ossa que in aque infeꝛioꝛibꝰ absconduntur. Cui⁹ natura est vt cibos condiat z fomentū luminū administret. z coꝛpa fessa recreet z confoꝛtet. neruos cōtractos z induratos ac spasmatos remollit z relaxat. apostemata dura mollificat z maturat. et maxime oleum lini. Multiplex enī est oleum z ex multis rerum generibꝰ est expssuz. aliud autem est simplex. vt oleū oliuarū. oleū nucum. oleū papauerū. oleū amigdalinū. oleū raphani. oleū lini. oleū canopi z huiusmodi. aliud est cōpositū. z ex hoc genere aliud est frigidū aliud calidū aliud est stipticū z cōstrictiuū aliud laxatiuū. Hā ex appositione calidoꝛū efficitur calidū. et ex frigidis frigidū. z ex stipticis stipticū. z ex laxatiuis laxatiuū. z ō sm diuersas causas moꝛboꝝ sunt adhibēda diuer

sa genera oleruz. vt oleū laurinum nardi num pulegiū in causis frigidis. oleum vero rosaceū siue violaceū in calidis causis apponat. Potest aūt oleū ita fieri calidum vt febrē inducat si inde vene pulsatiles ⁊ nares ⁊ vole manuū ac plante pedum inunganť. vt oleū in quo decoquit caro leonina. vt dicit in compēdio salernitani. Potest etiā fieri ita frigidū q̄ inducat mēbro inde puncto stupozē ⁊ insensibilitatē vt patet in oleo mādragorino qđ fit ex oleo in quo poma mādragore sunt decocta vel diuti⁹ reseruata. Sed inter olea sic cōpsita magis laudabilia et magis in medicina vtilia sunt tpata. Simplex aūt oleū quo ad medicinā et quo ad cibuz primū locū obtinet oleum oliuarū. deinde nucū ⁊ amigdalarū. terciō oleū papaueris. qđ tamē alijs oleis pdictis est magis frigidū atq̄ siccū. maxime qđ fit de semine eius nigro. ⁊ habet virtutē inducēdi somnū. valet cōtra calida apostemata in principio. ⁊ cōtra epatis calefactionē. vt dicit Plat. alia autē olea minus cōueniūt cibo propter odoris grauitatē ⁊ saporis horribilitatē. congruut tamē vtiliter medicine sicut dicit ysa. in dietis. habet aūt omne oleū generaliter multū aeritatis ⁊ aeree leuitatis et ideo omni liquori supfertur ⁊ alijs liquoribo subesse dignať. penetratiue est virtutis ⁊ sui diffusiue. ⁊ ideo in vasis vitreis vel vitreatis vasculis melius q̄z in ligneis vel porosis vasculis alijs custodiūtur. vestes q̄s tangit inficit ⁊ in eis odoris sui vestigiū quasi inseparabiliter derelinquit. diffusum in aquaz in superficie in guttulas orbiculares se recolligit ⁊ vt totaliter quo ad pinguedinē ⁊ saporē separetur ab eius superficie vix permittit. Oleuz autem sapore asperū ⁊ odore horridū cum amurca hue fece mixtū. ad cibū non est aptum. nauseā enī ⁊ vomitū prouocat et stomachi orificiū corrūpit ⁊ imutat. oleum etiam apes ⁊ animalia anulosi corporis interficit ⁊ extinguit si inde pfundātur. vt dicit Aristo. sed aceto polit infusa reuiuiscūt. Item oleum purum ferrum politum a rubigine seruat quādo ferruz unde inungiť. sed si fuerit corruptum vel aquosum ⁊ cū fece mixtū destruit ferrum et corrumpit. vt dicat pli. li. xv.

Capitulū. CXIII

De oleastro

Oleaster est siluestris olea sicut dicta. eo q̄ in foliis similis sit oliue. sed eius folia sunt latioza. et est arbor inculta sterilis ⁊ amara. cui insertus oliue ramus vim mutat radicis ⁊ conuertit in propriā qualitatē. vt dicit Isidor⁹ libro. xvij. Cuius lacrima est duplex. alia est similis gummi sine vllo q̄litatis morsu. alia est mordax seu similis gutte āmoniaci. vt dicit Isido. Et q̄uis oleaster arbor sit siluestris. tamē eius cortices gūmi ⁊ frondes cōueniūt medicine nam eius folia cū sint stiptica ⁊ amara. melle addito sanant vlcera capitis atq̄ oris. vt dicit dyas. succus corticis ⁊ frondium stipticus est ⁊ cōstrictiu⁹. vnde valet ad intercipiēdū humor omnū fluxū vt dicit idem. Gūmi eius valet ad multa. et illud qđ est mordax maxime. nam vulnera mūdificat ⁊ sanat. gingiuas corrosas ⁊ corruptas adiuuat. ⁊ dentes motos roborat ⁊ cōfortat. Erisipilam. i. sacrum ignē ex colera furiosa carnē ⁊ ossa corrodentē reprimit atq̄ sanat. valet cōtra allopiciā ⁊ fluxum capillorum. et tingit crines ⁊ caniciem vel palliat vel retardat vt dicit Pli.

Capitulū. CXIIII

De olere

Olus ab alendo est dictum. eo q̄ ſm Isido. homines primo oleribus alerentur antecq̄ fruges et carnes ad esum hominibus prelerentur pomis enim ⁊ oleribus nutriebantur homines ante diluuiū. sicut animalia graminibus atq̄ herbis vt dicit Isidor⁹ libro. xij. et q̄uis omnia graminosa i terra nascētia que sunt coquibilia ⁊ ciui hominū apta generaliter olera dicantur. tamen vulgariter caules olera dicūtur quoz frutices ⁊ tirsi ampli⁹ crescere ceteris oleribus atribuantur. vt dicat idem. quoz summitates dicunt time q̄si comi in quib⁹ maxime est vigor virt⁹ naturalis

lis. ꝛ ideo in timis tam herbarū ꝙ olerū maxime cōsistit efficacia medicine vt dicit idem. Est autē herba frigida et ficca turbidū quidem ꝛ melancolicū ſgenerās ſanguinē. horribilē etiā odorem faciens tem. vt dicit yſa. in dietis. ꝛ ſunt etiā q̄dam caules eſtuales. ꝛ quidā hyemales quorū herbe ſunt compoſite ex cōtrarijs. Nam ſubſtantia eſt groſſa ꝛ dura ad digerendū. Jus vero ſuccus eſt colatus et inde veſiccatiuꝰ ꝛ ventris humectatiuus et laxatiuus ſed ſubſtātia ſine iure eſt cōſtipatiua. Tollitur autē eorū nocumentum ſi in aqua elixētur. ꝛ aqua proiecta in alia vecoquātur ꝛ cū pinguedine optime condiātur. vt dicit in dieb. Est autē herba que proficit p transplantationem nam quādo in vno loco fuerit ſemīata. ſi poſtꝙ creuerit in plantā ad humū melioꝛem transferat. multum creſcit. ꝛ tam in quātitate ꝙ in qualitate ſeu vtute melioratur. In eſtate quoq; folia eiꝰ tenera ab etucis ꝛ ab alijs vermib⁹ corrodūtur in hyeme vo gelu ꝛ pruina cōſtringunt et ſic efficiūtur magis tenera ad coquendum ꝛ ad comedendū melioꝛa. nam reuocato caloꝛe ad interioꝛa foliorū melius digeritur ſubſtantia eoꝝ. ꝛ ſic efficiūtur magis ſapida et ſunt molliora. Pli. vero li. xx. ca. x. multis laudib⁹ extollit caules quo ad vſum medicine ꝛ dicit q̄ eiꝰ triplex eſt ſpecies. quedā eſt criſpa tulis ſtomacho aluū modice molliens. alia lata habens folia ſpiſſa. ꝛ iſta minus valet ad medicinā. tercia tenuia habet folia ꝛ ſimplicia ꝛ ceteris amarioꝛ. ſed vtilioꝛ medicine folia eius trita et appoſita bis in die ſanāt canū vulnera recentia. ꝛ inueterata mire ſanant. caulis paruꝰ coctus ſoluit. multū coctus ſtrigit. vino ꝛ ebrietati reſiſtit. neruos confoꝛtat ꝛ ideo vtilis eſt paliticis ꝛ tremuloſis. lactis vbertatem pbet puerperis. ſuccus eius valet contra venenū. dicit etiā idem q̄ valet contra morſum canis rabidi. odorē ſeminis eius cocti fugiunt ſerpentes. Jul. tas numerat alias eius virtutes quas p tedio hic omitto. dicit etiā q̄ bractea filuestris ſcꝙ caulis p ſe naſcens habet effectus foꝛtioꝛes ꝛc.

Capitulum.xcv.

De ordeo

ORdeum eſt dictum eo q̄ cito fit aridum. vt dicit Jſido. vel ab oꝛdine. eo q̄ eius ſpica q̄ꝙ ſeꝛ ordines cōtinens inuenit. ꝛ illud genꝰ oꝛdei melius paſcit alia q̄ꝙ triticū. ꝛ ſalubrius homines q̄ꝙ malū triticū vel ſiligo vt dicit Jſido. Illud eſt genus ordei habens duos ordines in ſpica ſua. Tercū dicitur trimenſe. eo q̄ iactū in terra vno tempoꝛe celeriter recolligitur. vt dicit idem. De ordeo dicit Pli. li. xviij. ca. vij. primū inter frumenta ſeritur ordeū apud eos multas nationes panis inde fit p̄capuus. et polenta fit ex ordeo apud grecos. et illi primo ordeum aqua pfundunt. quod poſtea veſiccant ꝛ ſic molis cōfringunt et a coꝛtice farinam purgant. Alij vt ytalici ordeum ſiccū in ſubtilem farinam molunt ſine pfuſione aque p̄cedente. Ordeum frugum omniū molliſſimū eſt in medulla. ꝛ ſeri nō vult niſi in ſicca ꝛ ſolida terra. vnde ꝓpter ſue ſubſtantie molliciē multū cito rapit ad maturitatem. nec videtur aliq̄ō ſemen minus calamitoſum quo ad coꝛruptionem quia citius creſcit ꝛ recolligitur. ꝛ ante q̄ꝙ triticum inuadat coꝛruptio vel rubigo. Inter omnia vero creſcentia frumēta viliozem habet paleam ꝛ humiliozem ſtipulam. ſed multuꝫ habet laudabilem medullam quādo modo debito paratur et farinam accuratiſſimā ſeu polentā. vt dicit pli. Est autē vt dicit yſa. in die. oꝛdeum granū frigidum et ſiccū virtutem habens colatiuā ꝛ mundificatiuā ꝛ exiccatiuam. ꝛ parum habet ventoſitatis reſpectu fabe. minus tamen nutrit faba q̄ꝙ ordeum. q̄ꝙ etiam ſit magis naturaliter inflatiua. nec enī bene ſemp coꝛpꝰ nutriunt que p ventris folliculos ſiue coꝛporis ſe extendūt. vt dicit idem. Multi autem ſunt vt dicit Pli. qui plus vtūtur ordeo in medicina q̄ꝙ in cibo. Jnde tamē fit potus mūdificans. coꝛpus nutriens et reſtaurās. ſpūalia mēbra recreans et mūdificans. de ordeo etiā cōtuſo de coꝛtice mundato ꝛ cum aqua mūda decocto

fit medicinalis potus. quam phisici ptisanam vocant. cuius virtus est sitis extinctiua. sanitatis custoditiua. febrilis caloris alteratiua. sed de ptisano quere infra in litera t.

Capitulū. cxvi

De palma

Palma est arbor victorialis. sic dicta vt dicit Isido. libro. xvij. q manus victricis siue obtinentis victoriaz est ornatus. vel quia est ad modum palme hominis habens ramos. Est autem arbor nobilis z insignis sempiterne pulcritudinis z vitoris. diuturnus de stirpe frondib⁹ sine vlla successione cōseruans folia sua tempore hyemis et estatis. z quia est arbor annosa durans in virtute z vitore per multa tempora. ideo ad similitudinē auis fenicis que multis viuit annis. palma a grecis fenix est vocata et cum sit arbor fructifera fructus ferens delectabiles z suaues. non tamen in omnib⁹ locis vbi crescit capit fructū maturitatē. frequēter tamen in syria et in egipto fructus eius dactilia similitudine digitorum sunt vocati. quorum nomina variantur. nam alij vocantur palmule similes mirabolanis i forme dispositione. differunt tamen penitus in sapore cum isti sint saporis dulcissimi z iocundi. mirabolani vero saporis sunt horribilis z amari. alij vocantur thebaici qui et nicholani. alij mutales quos greci canathos vocant. hucusq; Isidorus. Est autē palma vt tangit glosa super psalmistam arbor magne proceritatis z altitudinis. sed tamen ad cedri altitudinē non pingit. Cuius radix est aspera z rotunda. in profundo ipsius terre valde fixa. truncus autem eius solidus est z cōpactus z imputribilis firmitatis. cortex eius circa truncū durus z rugosus. z quodāmodo pungitiuus z maxime versus terram. et ideo difficilis est ad scandendū z cum difficultate pungitur ad eius fructum. folia eius piramidalē habent formaz ad modum gladij. cuius autem palma dura sit circa stipitem z aspera. in superioribus tamen locis dicit est aspectus in ramorum pulcritudine z in coma. in summitate ramorū portat fructus suos z nō in medio foliorum. vt dicit plī. libro. xvij. Cuius fructus est tanto vncuosior dulcior z sapidior quāto immediatius solis radijs appropinquat. In multis siquidē regionib⁹ crescit. sed non ita fructificat sicut in regione feruida solis spiculis cōtinue repercussa z leni terra sabulosa z vitrosa. z ideo palmis iudea est inclita. vt dicit plī. libro. xvij. ca. v. Item idem. palmarū duplex est species. masculus et femina. masculus primo floret. femina post in germen prumpit. nec fructificat femina nisi ita sit propinqua masculo vt saltem mediante vento odore masculi femina pfundat. Idem etiā dicit Aristo. libro vegetabilū. Et quando seminātur oportet vt masculi z femine semina pariter seminētur z bina z bina sint cōpositi et ex singulis erūpit planta. vnde quasi ne plantule ex eis coalescūt que ad inuicem tandem coadherent. z ad modū alicuius retis mutuo miro nature artificio se connectūt. nec bene crescit nec etiam fructificat femina sine masculo. imo si arbor abscidatur masculla femina post biduum sterilescit. sed aspersis foliis z floribus masculi circa radices femine. femina ex vicinitate masculi quasi ex coitu iterum vires recipit z resumit nec diligūt hmōi plantaria locū humidū pinguē z fumosum. imo potius locū salsum z arenosum et ideo vbi nō est tale solū. oportet aspergi salē nō iuxta radicē sed aliquātulū in vicino. vt salis siccitate humorosa tre superfluitas cōsumatur. Et di. plī. quedā est species palme in meridiano orbe que traditur esse vna z non multiplicat alia ex ipa. sed q̄n pretuistate oino perit z vetusit iterū exse renascit ac reuiuiscit. z ideo putatur fenix auis arabie ex hui⁹ palme argumēto nomē accepisse. q̄ morit z renascitur ex seipa sicut facit palma supradicta. vt di. plī. ibidē. Item ibidē di. idem In ethiopia sunt varie palmarū spēs. nō raritate magis q̄ suauitate mirabiles. inter q̄s sūt ille q̄ dicūt cariace meliores z succo z calo. na car fructi⁹ succo sunt vtriusmi. vñ z ex eis vina pcipua expri

mūtur.hucusq; pli.li.xviij.c.v. Est igitur palma arbor singularis gracilis stipite hirsuta respectu soliq quo exit. pulcra aūt est dilatata in ramis cōmis respectu celi ad qō supius in cacumine se extendit.cui⁹ folia sunt longa in superficie quidē plana ac spissa ⁊ flexibilia. diuersis cōnexionib⁹ vtputa sportul valde apta. vt dicit hiero.nihilomin⁹ in angulis lateralib⁹ sunt incidentia ⁊ pacuta.cui⁹ rami dicūtur elate se siq; eleuantes sursum seruātes virorē continuū ⁊ se nunq; ad infima inclinātes. Et sm hoc media huius dictionis elate in penultima ꝓduci habet. vt canticor. v. vbi dicit come tue elate palmar.elate tñ siue elates grece. dicitur abies latine.⁊ sm hoc penultima corripit.et sic videt ponere alia littera q̄ di.cant.v.crines eius sicut abietes.⁊ sic media corripi habet nō produci. Variat aūt fructus palme tam in forma q̄s in virtute sm diuersitatem ligni a quo exit.⁊ sm diuersitatē soli in quo palma crescit et sm variā receptionē caloris celestis qui diuersimode sm diuersos sit⁹ ad palmarum cacumina se diffundit.vt di.pli. libro.xviij.Primū patet.nam in multis palmis raro vel nunq; inuenitur fructꝰ propter malā vel minus sufficiētē dispositionē ipsius arboris. vt patz in palmis ytalicis.in quib⁹ raro vel nunq; fructus aliquis inuenitur. et si crescat nunq; tamen ptingere ad maturitatē ⁊ cōpletionem debitā reperitur.vt dicit pli.Secūdum patet ex ꝓdictis quare in humo siue solo nimis frigido ⁊ humido pingui vel fumoso facili non ꝓficiunt. immo sine remedio nullatenus cōualescūt. vt dicit idem. Tertiū autē patet qz in locis ymbrosis a radior solarium p̄sentia absolutis.nec crescere possunt palme et si forte alicubi creuerint. nullatenus tamen poterūt fructificando ad palmarū gloriam peruenire.⁊ hoc est qō tangit ysa: in dict.dactili inquit fructus scz palmiferi calidi sunt ⁊ humidi in secūdo gradu ⁊ diuersas habent actiones sm regionū varias qualitates.nam quidam nascuntur in regione frigida.i.remisse calida.q̄dam in feruida.⁊ quidā inter hec ptata. qui vero in regione feruida vbi sol cōtinuus est fructus sunt dulcissimi sapidi ⁊ ꝓe viscositate quadam aliquātulū vnctuosi.⁊ tamē cū sint dulces valde. si q̄s eis nimis vtatur aliq̄ poterūt sic vtentibus inferre corpis lesiones.nam tumores ⁊ inflationes generāt volorem oris ⁊ stomachi ⁊ etiā capitis p̄stant.splenis ⁊ epatis meatus obstruūt ⁊ opilāt.ex quo patet q̄ omnib⁹ dulcib⁹ vti cōtinue nō est bonū.Imo sepius animē ⁊ corpi est nociuū. Fructus vero crescētes in terra frigida siue remisse calida ad maturitatem non peruenīūt. ⁊ ideo in sua pontícitate et siccitate pmanētes velut crudi corp⁹ nō multum nutriūt. quoniā potius obsunt multum. q̄ sunt ad digerendū duri q̄s/ nis aliquātulū stomachū confortent.tamen de stomacho facili nō recedūt.vnde diutius ibi facientes morā torsiones ibi generant sepius ac inducūt. vt dicit idem. In crescentib⁹ vero in regione mediocriter calida q̄us sint maturi tamen tanta ineſt eis aquosa humiditas supflua q̄ non possunt in maturitate conseruari.vnde corpora replent crudis humoribus qui sunt materia diuturne febris.vt dicit ysa.in dietis. Est autē fructus palme compositus ex molli substantia et carnosa.ex nucleo duro et quasi lapidoso in cuius medio semen continet. tamen aliqui dactili inueniūntur in syria et in egipto omnino sine nucleo.⁊ tales spadones nūcupantur. quia in eorū substantia non est ratio sementina.vt dicit Plinius. Quanto autē palma natura ⁊ genere annosior. tanto fructus eius melior est. nō enim fructificat ante centum annos.⁊ tunc primo habet cōpletas vires ⁊ pfectas. valet el fructus palme sm Dyas.vtiliter in medicina. habent enim virtutē leniendi asperitatē arterium.⁊ clarificandi vocē.⁊ maxime q̄n recēne sunt mature. nam virides sunt stipatici.vt di.pli.quosdam milites alexandri fuisse palmis viridib⁹ strangulatos. vn de quādo omnino sunt virides nō conueniunt alb. sed solūmodo medicine.valent etiā contra dissenteriā ⁊ alios fluxꝰ quādo more debito apponūtur.

Capitulū.cxvii

De palmite

Palmes tis. dicitur proprie ramus vitis. vnde dicit Isid. libro xvij. palmes est vitis materia mollis qui per nouella brachia emissus fructus affert. cuius foliū pampinus dicitur. eius enī subsidio palmes ab ardore ⁊ frigore defendit atq; aduersus omnem iniuriā ꝓmunit. Qui ideo alicubi interclusus est. vt solem ad maturandum fructus admittat ⁊ faciat. vt dicit Isid. totam autē virtutē suam et nutrimentū attrahit a radice. ⁊ quia propter inclusum calorem in substantie sue prositate fortis est attractōnis multū attrahit humoris quem transmutat in substantiam ipsius palmitis ⁊ qđ residuū est cōuertitur in materiā germinis frondis fructusq; floris. vt dicit Plī. libro. xvij. qualis autem fuerit humor nutrimētalis in radice. talis ostenditur in palmite. vnde vocet cōpendiū salernitani facere vuas diuersi coloris ex eadem vite. Si enī duz vitis inseritur. viti in marc o fiat insertio in tribus ramis procedentib ex vno stipite ipsius vitis. si cum vno surculo insertionis loco apposuens colorem rubeū et in alio colorem blauiū. et in tercio colorem croceum. singuli palmites ex predictis ramis procedentes. tales profe runt fructus quales in inserendo apposita sunt colores. sed quia in his partibus raro vitis viti inseritur. cuius aliquotiens palmes vitis alijs arboribus inseratur. ideo solet fieri fructus mutatio isto modo. In marcio quādo incipit humor ascendere de radice. auferitur cortex vitis caute circa radicem. quo aperto fit coloris interpositio in circuitu inter lignum et corticē. ⁊ tunc diligenter custoditur ne humor ascendens de radice exeat in sciſſuram vnde humor quē paulatim attrahit palmes a radice mutatur transiens p colorem. cuius pars vnctuosior transiens in fructum. in fructu ipso coloris vestigium derelinquit. Eodē artificio potest immutari quelibet plātula in sapore ⁊ colore. ⁊ sic fiunt arbores que naturaliter sunt cōstrictiue artificialiter laxatiue. ⁊ econuerso. vt dicit idem. Hoc idem dicit etiā alfre. super li. v. plantarum. sm q; species varie earū corticibus insertionis seu plātationis tempore artificiosius supponuntur. Palmes autē vitis vt dicit Isidor quedam ex se emittit vimina siue vincula quibus arboribus se vinciunt et connectunt. quorum adminiculo freti ventis ⁊ turbinib resistunt ne laxati palmites ventorū flatibus dissipentur ⁊ vt sine lapsus periculo suos fructus sustineant ⁊ vaga ꝓcreatate se diffundāt. multum enī in principio sunt fragiles ⁊ ideo talibus indigent tenaculis quousq; efficiuntur successiue solis beneficio fortiores singulis annis indigent palmites resecatione a superfluorum debita expurgatione sic enim plus fructificant ⁊ diffusius se dilatant. non amputati autē degenerant ⁊ in labruste speciem se transmutāt Dinoscitur autē palmes generosius per nodorum et germinuz vicinitatē. Nam vt dicit Plīus libro. xx. ca. xxv. palmes raros habens nodos ⁊ distantes. signuz est infecunditatis. densitas vero germinum fertilitatis indiciū est. quere infra de natura vitis.

Capitulū.cxviii

De propagine

Propago propaginis est novellus ramusculus prumpens ⁊ surgens ex flagello prius terre infixo ⁊ immerso sicut dicit Isido. Dicuntur autē flagella vitium summitates siue extremitates. eo q; ventorum flatibus agitentur que vel ꝓpter vitis dilatatōez vel ꝓpter renouationē terre imerguntur ex quib noue plātule egrediunt. ⁊ vitis propagines appellant. Propaginare est idem qđ flagellū terre imersuz sternere et inde nouas vites producere. et sic vineam dilatare. Nam propagare. extendere ⁊ ꝓducere idem est vt dicit Isido. palmites itaq; vinee siue rami ad terre cōcauitatem incuruati ⁊ in quibusdaz foueis a terra cooperti quandam concipiunt vim germinandi et novas propagines ꝓducendi. vnde virtus germinatiua

existês in flagellis surſuz vi calozis ersũ/
pens paulatim transmutaſ exterius in
propagines pars vero eiusdem vtutis
vepressa inferius admiscetur terre ⁊ con
uertitur in radices a quibꝫ nouelle pro
pagines attrahunt nutrimentum ⁊ tan
dem radices totaliter efficiũtur a quibꝫ
propagate vites velut filie a matre con
tinuo nutriuntur. ⁊ sic fit quod primo a
nutrice scz radice nutriebaſ conuersum
per ppagationis artificium in radicẽ. ha
bet vt viceuersa nutricis officio fungaſ.
quia palmes siue flagellũ quod primo nu
trimentum a radice hausit. nunc p con
uersionem in radicem omnes alios a se
crescentes veluti mater nutrit. vt dicit
Bregozius.

Capitulũ. CXIX.

De platano

Platanus est arbor a latitudine
foliozum sic dicta. eo qꝫ patula
sint et ampla. nam platos greci
patulum vocant. vt dicit Jsido. li. xvij.
cuius pulcritudinez exprimit scriptura
dicens quasi platanus exaltata sum Ec
cle. xxiij. Sjollia quidem habet folia et
tenera vitis folio simulia vt dicit idem.
Dyaſ. ad ista addit qꝫ platanus est ar/
bor frigida et sicca. cuius folia in cauſis
calidis et humidis sunt vtilia. nam vt
dicitur reuma compescunt ⁊ tumorẽ ca/
lidum oculorũ. vecoctio corticum eius ⁊
foliozum reprimit vlozem ventium ⁊ vt
dicitur offium aliozum. vtutem dicitur
habere leniendi ⁊ acutos vlozes mitigã
di. vnde valere dicitur contra cõbustio/
nes si cum alijs lenitiuis apponatur. eiꝰ
etiam vecoctio in vino valere dicit con/
tra venenũ. hanc arbozem laudat plinꝰ
libzo. xij. ca. iij.

Capitulum. CXX.

De populo

Populus est arbor a multitudine
dicta. eo qꝫ ex eius calce. id est fi
ne vel radice multiplex ramozuz
vensitas oriatur. vt dicit Jsidozus libzo
xvij. Cuius genus duplex est. nam alte/
ra est alba altera autem nigra. alba qui
dem habet folia ex vna parte alba et al/
tera viridia. ⁊ hic est bicolor habens qua
si dieꝝ ⁊ noctis notas. nam alio modo va
riat colozem in solis ortu. et modo alio
in occasu. vt dicit idem. ab hac autem ar
bore. vt dicit idẽ effluit resina iuxta eri/
danum fluuium in ytalia. ⁊ etiam in sy/
ria. ⁊ hec resina a Dyaſ. et ab alijs iudi/
catur medicinalis. nam sanguinẽ strin/
git. fluores et alios fluxus nozios com/
pescit. ex eius siquidem summitatibus ⁊
comis solet fieri vnguentum frigidum
opilatiuum ⁊ calozis mitigatiuũ. tumo
ris repressiuũ. somni prouocatiuũ. ⁊ hoc
vnguentum populeon a medicis nũcu/
patur. et in multis cauſis necessariũ iu/
dicatur. Dicit etiam Jsido. qꝫ populus
et platanus ⁊ salix mollis sunt materie
et ad sculpturam apte. ⁊ tales arbozes p
cisis ramis plus crescunt ⁊ in latum ⁊ in
longum amplius se extendunt.

Capitulũ. CXXI.

De pino

Jnus est arbor picea a foliozum
acumine sic vocata. pinum enim
antiqui acutum appellabant. hec
arbor dicitur picea. eo qꝫ vesudat picem
vt dicit Jsidozus libzo. xvij. Ex pino in
insulis germanie gignitur lacrima siue
gutta que vefluens frigore vel calore in/
durescit et gemmã facit. et dicitur ele/
ctrum. vt dicit Jsidozus ibidem. hoc au
tem electrum alio nomine dicimus suc
cum eo qꝫ arboris sit succus. Dicitur eti
am ibidem pinus prodesse cunctis que
sub ea seruntſ sicut omnibus dicitur no
cere ficus. Est autem pinus arbor pro/
cera ⁊ valde recta leuis ⁊ prosa. ⁊ tamen
multum fortis. cum sit nodosa. ⁊ ideo ex
pino optimi in nauibus fiunt mali. pi/
ni etiam edificijs sunt valde apti. vesa/
cili tamen inflamãtur ⁊ incendũtur quã
do igni casui aliquo applicantur. et hoc ac
cidit quia multum habent pinguedinis
et vnctuositatis. quia picem vesudat.
Hec arbor corticem habet durum extun
secus et rugosum. sed interius habet hu/
morem pinguem et viscosum. qui a ca/
lore solis attractus exterius in estate cõ

uertit in resinam que quidem primo ex se est subalbida ⁊ per decoctionē quando pix efficitur redditur valde nigra. Est autem valde odorifera ⁊ odoriferum facit fumum. sed p multam decoctionē diminuitur odor eius. folia habet multa sed gracilia ⁊ acuta. ⁊ viret hyeme et estate. Et cum sit arbor pinguissima. in locis tamen crescit montuosis valde aridis ⁊ lapidosis. ⁊ cum sit arbor multe pullulationis tanto plus in altum crescit quāto inferius plures ramos perdit. vnde ramis precisis versus terram plus se dilatat in comam versus celum. lente crescit propter viscositatem humoris et grossiciem qui cito se digeri nō permittit. a suis corticibus spoliatur et nudatur vt plus duret. nam inter corticem ⁊ lignum generātur vermes quādo incipit desiccari. ⁊ illi vermiculi corrodūt lignum ⁊ ideo cortices extrahunt ne ex corrupto humore generentur vermes ad ligni conservationem dicitur esse precipua medicina. Dicit autem plinius libro. xvi. q̄ pinus sicut et alnus sub terra profunde cooptus diu durat. ⁊ ideo si caueatur pinus ad aqueductus ⁊ obturaf profunde in terra multis durat annis. ⁊ super terrā iacens ⁊ in loco humido ac pluuioso corrūpitur citius ⁊ senescit que totaliter in aqua occultata sub terra ex aque fluxu indurescit. diu itaq̄ durat sub tecto nec defacili admittit cariem nec teredinem nisi per stillantem pluuiam corrūpatur. sed sub terra profunda diutissime ab omni putredine conseruatur. Econuerso autem a bies sub terra in aqua cito putrescit. sit missima vero est infra tectū. vt dicit plinius libro. xvi. cap. x.

Capitulū. CXXII

De pinea

Pinea dicitur pini fructus. vt dicit plinius. in imo iuxta stipitem grossus ⁊ rotundus. in summo vero piramidalis ⁊ acutus. in principio est viridis. sed quando bene maturus est alterius coloris efficitur ⁊ colore castanee colorat̄. Et est pinea nux maxima continens in se pro fructu grana multa. que in testis durissimis sunt inclusa. que quidē per ordinē sibinuicem sunt connexa. ⁊ tamen ne vnum tangat aliud testarum suarū folliculis quasi q̄busdam parietibus miro nature artificio sunt distincta. Sunt autem sic ordinata grana. vt maiora maiorem et grossiorem partem occupent. ⁊ minora minorem teneant ordinatissime ⁊ ad gracilioremlocum ⁊ acutiorem sub maiori ponere sese inclinent. nam pars grossior superius per quādam caudulam adherens arbori depresso ad terram acumine inferius aliquātulum se inclinat. ⁊ est pinea fortis adherentie ⁊ magne conglutinitatis q̄diu recens est. et a sua pingui humorositate nōdum desiccatur aliqua desiccatur. cōsumpta pinguedine siue humore viscoso desiccata pinea dissoluitur. et sic pars a parte ⁊ nucleus a nucleo separatur. Et ideo sm Dyas. et Plat. quādo est vtendum nucleis pinee oportet vt integra pinea ponatur supra carbones ⁊ leniter exuratur. ⁊ sic duplex cortex eius. interior scilicet ⁊ exterior auferaf. ⁊ tunc valde medicinalia sunt grana ista. habent enim virtutē leniendi ⁊ humectandi ⁊ aliquātulum apiendi ⁊ mundificandi membra spiritualia. ⁊ tussim mitigandi. ethicis ⁊ consumptis subueniendi ⁊ sanguinem augmentandi. Cortices etiam eius sunt medicinales. habent etiam sua simplicitate virtutem sistendi sanguinem maxime menstrualem. ⁊ etiam dissentericum fluxum ventris restringendi vt dicit platearius ⁊ plinius libro. xv.

Capitulū CXXIII

De pice

Pix pini lacrima est per coctionē p ignis cum nigredine indurata. vt dicit Ysidorus. Picis autem duplex est species. scilicet naualis qua naues in de liniuntur. ⁊ earum rime ne subintret aqua picis beneficio obstruūtur. ⁊ liquida et vtraq̄ calida est atq̄ sicca. Illo tamen modo componitur dura. ⁊ alio modo liquida. ⁊ a multis colophonia vel pix greca dicitur. quia in grecia in quantitate maxima inuenitur. Vtraq̄ est medi-

cinalis. virtutem enī habet dissoluendi et consumendi. vnde valet contra vica splenis ꝛ eius oppilationem. et in multis alijs ponitur malagmatibꝰ ꝛ emplastris Et dicit etiam Dyasc. ꝙ valet contra cancrenuz ꝛ morsibus venaticis succurrit cū sale trita. pix autē ignem inflamat manum tangentis inquinat maxime calefacta. vestes mundas ꝛ cādidas sordidat et maculat cuī macula quo ad colorem et odorem vix a vestibꝰ vetetur.

Capitu. CXXIIII.

De pito

Pirus est arbor fructifera. sic dicta quia in specie ignis est formata. nam eius fructus a lato incipit et ad modum ignis in angustum finit. vt dicit Ysidorꝰ libro. xvij. Pirus dicitur arbor sed pirum eius fructus est. ꝛ fructus eius est ceteris fructibus ponderosior. vt dicit idem. vnde pauca pira veniunt ponderosiora esse cꝫ multa poma vt dicit idem. etiam si torso iumenti apponantur. De piris autem sic loquitur ysa. in dictis. dicit enim. Pirorum due sunt species alia est siluatica seu agrestis. alia domestica et extensis. vtriusqꝫ autem piri frondes ꝛ rami sunt stiptici et constrictiui. sed fructus inter se multum differunt. Nam pira agrestia magis sunt pontica ꝛ terrestria magis frigida ꝛ sicca cꝫ domestica. magis insipida ꝛ dura gustui quia plus generaliter indigesta. ꝛ ideo alvo non conueniūt sed solū modo medicine quia vehementer constringunt ventris fluxum ꝛ reprimūt colericum vomitum si decocta in aqua fluuiali super stomachum apponantur. Domestica vero pira imatura sunt pontica grossa ꝛ dura ꝛ ad esum insipida atqꝫ mala tamen per elixationem ꝛ decoctionez in aqua dulci ꝛ mellis seu alterius dulcis appositionem eorum potest terrestreitas aliquātulum digeri ꝛ asperitas temperari. nec sic tamen multum conueniunt cibo sed potius medicine. Pira domestica matura frigida sunt ꝛ sicca. quorum stiptica substantia cum aquosa dulcedine est admixta Et ideo conueniunt cibo ꝛ medicine. melius tamen conueniunt vtroqꝫ modo post cibum cꝫ ante. nam post cibum lauant ꝛ comprimendo cibaria expellunt ad locum decoctionis. ꝛ neruos orificij stomachi confortant aīa prādium vero sumpta constipant. ꝛ si in multa quantitate a iciunis sepius assumantur vermes in ventre generant ꝛ colericā duram ꝛ intolerabilem alias incurabilem prouocāt passionem. ꝛ illa pira que sunt dulcia tempationis sunt cōplexionis ꝛ minus sunt frigida alijs. ideo frigidis ꝛ siccis plus conueniunt. Nocautē pira habent proprium ꝙ cocta cum fungis malicioſis omnem ab eis auferunt lesionē. ꝛ maxime siluestria propter suc ponticitatis intensionem. vt dicit ysaac Puluis siue cinis piri siluestris valet bibitus cōtra fungos. vt dicit idem. Semper autem post esum piri vetet subsequi vsus vini. nam vt dicit quidam sine vino sunt pira virus.

Capitulū. CXXV

De prino

Prinus est arbor quā latini prunum vocant. et cum illius arboris multa sunt genera. melior est damascena a damasco opido primitus asportata. vt dicit Ysido. cuius fructꝰ stomachꝰ conuenit ꝛ medetur. Nec sola arbor gūmi glutinosum ꝛ compactū distillat. quo vtuntur medici et scriptores. vt dicit Ysidorꝰ libro. xxvij. Fructus autez prini dicuntur prina. quorum quedam sunt alba. quedam rubea. quedam nigra que nigra sunt ꝛ aliquātulum dura ꝛ acida sunt stomachꝰ vtiliora. qualia sūt damascena. frigida sunt enī et humida. qñ bene sunt matura humectant ac infrigidant ꝛ dantur contra febrilem calorem et siccam ventris constipationē. Papias tamen dicit ꝙ prunus est arbor idem ꝙ lentiscus. Sed glosa super dañ. dicit ꝙ prunus et lentiscus sunt eadem arbor ꝛ cum ex lentisco nō fiat prunus. non erit eadem arbor prunus ꝛ lentiscus.

Capitulū. CXXVI

De papito

Papirus dicitur quidam iuncus qui ꝛeſiccatus ad nutrimentum ignium in lucernis ꝛ lampadibus eſt valde aptus. ꝛ dicitur quaſi pabulum ignis. pir enī ignis dicitur. quia in cereis ponitur ad ardendum. ꝛ eſt herba viridis ꝛ rotūda ꝛ exterius valde plana. interius habens mollem medullam albam ſiccam bibulam ꝛ porosam. ꝛ coꝛticatur autem papirus vſq; ad medullam ꝛ ſic ꝛſiccatur. parum tamen ꝛelinquitur ꝛ de cortice in vno latere vnde medulla tenera ſuſtētetur. ꝛ quanto minus habet ꝛ de cortice tanto clarius ardet in lampade. et facilius inflamatur. Locus autem ꝛ bi creſcit in paluſtribus et pratis ꝛ aquatis ripis. hic papirio onis nuncupatur. vt dicit Iſidoꝛus. ꝛ dicitur hec papirus. De papiro autem fiunt vasa papiria nam papirū eſt quicquid poteſt fieri de papiro. tante autem ſunt magnitudinis papiri circa mēphim ꝛ in indiа vt ex eis fiant naues ſicut dicit gloſa ſuper. xviij. cap. ysa. et hoc teſtatur Plinius. et idem teſtatur hiſtoꝛia alexandri. De papiris etiaz fiunt carte in quibus ſcribebatur epiſtole que per legaros mittebantur. ſunt etiam ſpoꝛtule pixides ꝛ capſe de papiris in quibus litere et alia reponūtur. ſicut dicit gloſa. Secūm plinium autem multū valet medulla papiri ad aquam de aure extrahendam. illam ei naturaliter imbibit ꝛ ad ſe trahit. ꝛ ideo aqua extrahitur a vino cum papiro. De papiris dicit plinius libꝛo. xiij. cap. papiri inquit creſcūt in paluſtribus egipti et alijs quieſcentibꝰ uli aquis. vbi aque in altitudine duos cubitos nō tranſcendunt. habent autem radices papiroꝛum in illis ſtagnis creſcentia ſpiſſitudinem vnius brachij. ꝛ ſunt triangulares in lateribus ex quibus creſcunt iunci nō amplius in altitudine decem cubitoꝛum. ꝛ illis radicibus incole pro lignis vtuntur ad comburendū. et ex ipſo papiro fiunt varia vtenſilia ꝛ ex eis nauigia texunt. et nauium vela funes et etiam veſtimenta. et inde faciunt vſum carte hucuſq; plinius.

De paliuro

Capitu. cxxvii.

Paliurus eſt carduus aſperrimus et ſpinoſus creſcens in terra aſpera ꝛ inculta vt dicit Iſidoꝛ⁹. habens quedam capitella ſpinoſa ꝛ ad tāgendum difficilia. nam manum ledunt tangentis. et in illis capitellis continetur ſemen diureticum valens. vt dicit Dyaſc. morſibus venenatis ꝛ ad calculū confringendū. Paliurus itaq; eſt herba aculeata pedes vulnerans tranſeuntis. cuius haſtule ita ſunt ſpinoſe q etiam pre aſperitate contingi ſe vel comedi ab aſinis non pmittunt.

Capitu. cxxviii

De papauere

Papauer eſt herba somnifera. ſopozem enim languentibus facit. Et eſt duplex. ſcilicet vſualis et agreſtis ex qua fluit ſuccus quem phiſici opium dicunt. vſuale autem aliud album quod eſt frigidū ꝛ humidum. aliud nigrum quod eſt frigidū ꝛ ſiccum. aliud eſt rubeum ꝛ agnoſcūtur hec ſpecies p flores albos purpureos ſiue roſeos et ſubalbidos. Capita habent magna ad modum maligranati in quibus recolligitur ſemen ſuum. ſemen autē eſt vnctuoſum. vnde ex eo fit oleum ad vſus multos ex ſucco foliozum ꝛ capitellozum fit opium. vnde ſomnus febꝛicitantibus puocatur ꝛ bet dari cū cautela quia multum opilat et infrigidat et moꝛtificat. et maxime papauer nigrū in multis antidotis et medicinis ſalubꝛiter iadhibetur. vt dicit Plat. Plini. Dyaſcorides et Macer.

Capitulū. cxxix

De plantagine

Plantago eſt herba frigida et ſicca que a grecis dicitur arnoglo ſa. id eſt agni lingua. vt dicit Iſiꝛus libꝛo. xvij. Eius enim folia ſunt plana et aliquantulum neruoſa. ſunt ſicut lingua. et cum rotunditate ſunt oblonga in quoꝛum medio ſurgit vna haſtula foꝛtis et angulosa in cuius ſummi

tate recolligitur eius semen in modum claue. Et ad huius herbe similitudinem formatus erat ornatus in infula summi sacerdotis sicut dicit magister super ecclesiastica historia. Et est herba maxime conueniens medicine. nam vulnera sanat etiam canis rabidi et eius tumores sedat. ydropicos iuuat. veneno repugnat et maxime aranearum. eius succus lumbricos necat et vehementem volorem ventris mitigat vulnera saniosa mundat et deficcat. sanguinis fluxum et menstruorum amputat tumores apostematum in principio repercutit et dissipat. malticata gingiuas tumidas et sanguifluas reprimit atq; mundat. vt dicit dyascorides qui multiformiter laudat virtutes magnificas arnoglosse.

Capitulū. CXXX

De petrosilino

Petrosilinum est herba ortensis odorata. sic dicta eo q; in petris et locis petrosis sepe oriat. Cuius species sunt plures sed optimum est macedonicum suaue gustu et odore aromaticum. vt dicit Isidorus. cuius vsus conuenit esui et etiam medicine. Est ei herba calida et sicca et multum diuretica apertiua diuisiua et consumptiua. ac humorum grossorum subtiliatiua stomachi confortatiua et appetitus excitatiua. et ideo lapidem frangit. menstrua educit. ydropicis subuenit. opilationes splenis et epatis aperit. et multas alias passiones. vt dicit pli. dyas. et plat.

Capitulū CXXXI

De pipere

Piper est semen vel fructus arboris aut fruticis in meridionali parte caucasi montis crescentis contra feruidū estum solis. vt dicit Isidorus libro. xvij. cui' folia iumpero sunt similia. Cuius siluas serpentes custodiunt sed incole regionis illius cum silue mature fuerint eas incendunt et serpentes ignis violentia effugantur et ex huius combustione grana piperis que naturaliter erant prius alba efficiuntur nigra accidentaliter et rugosa. Cuius triplex est species vt dicit idem. nam est piper longum scilicet quod est imaturum. et piper album scilicet quod ab igne est incorruptum. et piper nigrum quod scilicet torrido calore ignis nigrum est superficie et rugosum. Piper autem nigrum efficacius est longiori tempore q; aliud potest in magna efficacia custodiri. et quāto est ponderosius tanto est recentius et etiam melius. vt dicit idem. sophisticatur autem mercatorum fraude. nam vetustissimo piperi humefacto superaspergunt spumam argenti vel plumbi vt sic videatur ratione ponderis esse recens. huiusq; Isidoro. plin' autem libro. xij. ca. viij. dicit q; piper per longam adustionem solis nigrum redditur et rugosum. et hoc non sine piperis iniuria cum velit esse albus. sed ex celi intemperie sic nigrescit hoc etiam permittunt incole vt possit diutius et melius conseruari. sed Dyas. dicit q; sarraceni quando de nouo colligunt illud ponunt in cibano et sic torrent vt virtus germinatiua a pipere auferatur in alijs partibus valeat fructificare aut iterum pullulare. Est autem piper calidum et siccum in quarto gradu. vt dicitur in Plat. habet autem virtutē dissoluēdi consumendi et attrahendi. cuius pulvis habet vim sternutationem prouocandi et cerebrum a superfluitate fleumatica expurgandi et carnem superfluam corrodendi et pannum in oculo cōsumendi. et spiritualia membra a frigidis et viscosis superfluitatibus emundandi. maxime si cum vicubus siccis assumatur. habet insuper vim calefaciendi stomachum et confortandi. et appetitum prouocandi. sanguineis tamen et colericis non est vtilis vsus piperis. nam sanguinem dissoluit et deficat et exurit. et tandem lepram et alias passiones pessimas generat et inducit. vt dicit in plat. Piper itaq; granum est vile in aspectu exterius atq; nigrum interius album sapore acutum. odore aromaticum. in quātitate modicum in virtute maximum. actu frigidum potentia calidissimū. cuius virtus non lentitur q̄diu est inte-

grum. sed cum masticatum fuerit vel cõtritum. Cuius virtutes dicere ad plenum esset longum et cuius sit multũ pondero sum apud nos precios umq; propter eius caritatem ꝛ efficaciam apud indos tamen propter eius copiam pulegio vilius reputatur. vt dicit Ysidor⁹. et etiam platearius.

Capitu. CXXXII.

De pulegio

Pulegium est herba multum aromatica a pullulando dicta que vt dicit Ysidor⁹. apud indos pre precios ior est. Est autem ſm plat. pulegium herba calida et ficca in tercio gradu. cuius virtus consistit in foliis et in flore. et velet colligi quando est in flore. et est duplex scilicet domesticũ quod vocatur sisinbrium ꝛ agreste. ꝛ utrũq; est multum vtile ꝛ medicinale. virtutem ei habet dissoluendi consumendi ꝛ confortandi ꝛ reuma frigidum constringendi ꝛ desiccandi ꝛ tussim frigidam amputandi et matricem mundificandi et coartandi ventris valuam. menstrua educendi. cõfortandi stomachum. et appetitum excitandi ventositatem extenuandi. ꝛ dolorẽ interiorum scilicet intestinorum ex frigiditate mirabiliter mitigandi frangẽdi calculum et conceptum adiuuandi vt dicit Plinius.

Capitu. CXXXIII

De porro

Porrum nomen est eteroclitum quod in singulari dicitur hec porrum et in plurali porri. versus. Dat rastrum rastros porrumq; facit tibi porros. et etiam in libro numerorum. xi. ca. dicitur. In memoriam nobis venerũt porri cepe et allia cẽ. Porrorum aũt duo sunt genera scilicet capitatum et sectile. Sectile autem dicitur paruulum nondum transplantatũ. capitatum vero maius quod de loco ad locum translatus est vt dicit Ysidorus libro. xvij. porrum sectile plus conuenit medicine cũ esu. capitatum vero econuerso. Est autem caput album carnosum. pelliculis siue tu-

niculis circũuestitũ habens in fine plures radices loco capillorum quibus terre adheret et suscipit nutrimentum. de medio autem capitis erumpit planta vt dicitur in libro vegetabilium. habens in stipitis superficie caput in quo semina colliguntur ꝛ habent singula grana singulos pediculos. per quos adherent plante. nõ facit semen primo anno sed secũdo sicut etiam dicitur in li. dyas. ꝛ macri. ypocras in multis medicaminibus porro vtebatur. nam illius succus edit solum ille bibendum contra vomitum sanguinis vtile valet cõtra sterilitatem si a puellis sepius comedatur. succus eius cum vino bibitus valet contra morsum serpentis et cuiuslibet venenosi animalis. contritus cum melle sanat vulnera si superea emplastretur. succus eius cum lacte mixtus vetustam sanat tussim. ꝛ etiam sanat vicia pulmonis. succus eius cum felle capre mixtus addita tercia parte mellis auri infusus tepidus eius sanat dolorem et iuuat contra surditatem. cuz vino bibitus soluit lumborum dolorem vulnera recentia cum sale mixtũ porrum cito claudit ꝛ sanat. duricias relaxat. ꝛ fracturas cito consolidat. porrum etiam crudũ comestum valet contra ebrietatem. stimulat venerem. ꝛ mollit durum ventrẽ. hec omnia dicit Plini⁹ libro. xx. capi. vij. vbi multa iam dictis superaddit. dicit etiam q odore solo scorpiones abigit et serpentes. sanat morsum canis cum melle. valet etiam contra ventium dolorem et eorum vermes interficit. somnum prouocat morbum regium interficit et ydropisim curat. habet tamen quedam vicia. q aciem oculorum hebetat et inflationem generat. grauat stomachum sitim prouocat sanguinem incendit et inflamat si frequenter et nimium comedatur. Huc usq; plinius.

Capi. CXXXIIII.

De quercu

Quercus est arbor glandifera. annosa solida ꝛ compacta duricorticis. medullam modicam ha-

tens interius siue nullam. super folia generans quandam stipticam et insipidam materiam quam medici vocant gallum portans fructus qui vocantur glandes q̄ bus porci et etiam aprioli in nemoribus saginantur. radicem habet fortem ⁊ tortuosam. in terra multum se profundantem ⁊ ei fixione fortissima adherentem cuius cortices fructus ⁊ frondes cū sint frigidi stiptici et sicci. sunt vtiles medicine. dicitur quoq; quercus a querendo eo q̄ in ea solebant dij gentium responsa dare. vt dicit Isidorus libro. xvij. vel ideo quia in ea solebant antiqui querere glandes ad edendum sicuti etiam dicit poeta. Mortales primi ructabāt gutture glandes. Fuit autem hec arbor ioui antiquitus consecrata. Vnde dicit ouidius. Et que vesiderant pariter iouis arbore glandes. Crescunt autem quercus in locis montuosis et saltuosis et maxime in terra basan. vnde quercus glandifere in magnitudine duricia ⁊ fortitudine alias arbores p̄excellunt vt dicit glosa hiero. super amos ca. ij. Est autem quercus idem quod ilex quere supra eodem in littera J. quercuū fructus glandes dicuntur que crescunt inter folia nullo flore penitus precedente et sunt glandes rotunde exterius et oblonge et multum plane et speculares aliquātulum sublucide sicut vnguis. et sicut dicitur in dieb. glandes frigide sunt et sicce. et ideo difficiles sunt digestioni et inolxdientes et ventrem constipantes. et tarde de stomacho descendentes. et dolorem capitis generantes. propter fumos grossios ex glandibus resolutos de stomacho ad cerebrū ascendentes. Sunt autem in principio virides sed efficiūtur quasi fulue ad maturitatem pertingentes. crescentes in q̄busdam capsulis rotundissimis planis interius. sed callosis exterius aliquantulum et hirsutis. Habent autem interius medullam spissam et plenam quadā pellicula circundatam que diuidit inter corticem et medullam et est cortex cum medulla et capsula sua magne stipticatis et siccatis. et non boni saporis maxime adhuc viridis. sed quando bene maturantur et assantur in igne vel in dulci aqua elixantur meliorantur in sapore ex aqua dulcedine et calore. valent enim contra venenum quia opilant poros ne ad cor venenositas se diffundat. humores putridos desiccant. et fluxum menstrualem valde cohibent atq; sedant. vt dicit ysa. in diet.

Capitu. cxxxv.

De quisquilijs

Quisquilie dicuntur purgamenta frumenti sicut dicitur Amos capitulo. viij. que cadunt quando frumentum purgatur. que quidem inutiles sunt hominibus ad comedendum porcis tamen et altilibus prebent cibus admixte frumento ipsum inficiunt ⁊ ei nihil afferunt nisi pondus. Quisquilia rum tamen grana leuia sunt ⁊ vacua cauata a vermibus et corrosa. quorum medulla interius consumitur. ideo ipsorum tecavacua inuenitur propter quod non tantū ventrem satiant q̄ aggrauāt atq; inflant.

Capitu. cxxxvi.

De rosa

Rosa vt dicit Plinius est arbor spinosa et parua. cuius virtus maxima est in flore. secundario vero est in foliis et semine. Nam arbor est medicinalis quo ad florem quo ad folia. quo ad semen. Est autez rosa duplex quia quedam est domestica siue ortensis et quedam est siluestris. Ortensis plantatur et colitur sicut vitis. que si remanserit inculta et a superfluis non purgata degenerat in siluestrem. agrestis vero rosa per frequentem mutationē ⁊ culturam efficitur vera rosa. differt autē rosa ortensis a siluestri in florum multitudine in odore in colore et in virtute. q̄ folia siluestriū sunt plana lata subalbida. pauco rubore admixta. minꝰ odorifera et minus opantia in medicina. Folia autē ortensis rose sunt multa mutuo coherentia ⁊ cōnexa. omnino rubea vel om

nino albissima mire redolentia in sapo/
re stiptica ꝛ quodāmodo mordicantia ꝛ
magne efficacie in medicina. quāto ma/
gis cōterunt ꝛ cōfringunt tanto magis
efficacia ꝛ aromatica sentiunt. de spina
quadā dura ꝛ aspera oriunt. sed tamē spi
neam naturā nullaten⁹ imitant. decoret
odore nobilitant spinā suā quādo autē
primo germinat includit flos in grano
so cortice viridi seu virēte. quo tumescē
te erumpūt quedā folia dura ꝛ acuta. in
quor medio erūpunt alia folia mollia ꝛ
se mutuo cōplectentia ꝛ paulatim rubēn
tia. que cōplecta cōtra solis ortum se ex/
pandunt. ꝛ qz tenera sunt ꝛ adhrētie de/
bilis in principio. ideo illis paruis fo/
lijs virentib⁹ interius rubea folia tene/
ra ꝛ mollia in circuitu innituntur vel muni
untur. in quor medio apparet semen mi
nutū croceū ꝛ valde odoriferū qđ adhe/
ret sup rose fructū. primo autē formatur
rose fructus anteq̄ folia ad plenū se ex/
pandant. Et cuius fructꝰ sunt quidā no/
duli pui duricū quadā villositate q̄busi
dam granulis pleni qui primo sunt viri
des. sed post casum semis ꝛ foliorꝝ in autū
no rubescūt qñ plene sunt maturi molle
scunt circa hyemē ꝛ nigrescunt. ꝛ eorū sa
por stipticus est ꝛ aliquātulū acetosus si
cut sapor mespilor. sed inutiles sunt ad
manducandū ꝓpter villaginē interius la
titantē. ꝛ comedētis guttur interꝰ offen
dentē. nascit autē arbor rose qñq̄ p semi/
nationē. qñq̄ p plantationē. qñq̄ p in/
sertionē ꝛ pficit rose p transplocationes
et principionē. hucusq̄ Pli. libro. xx. ca.
iij. flos rose inter flores obtinet princi/
patum. ꝛ ideo solet principalis pars ho/
minis. s. caput rosatū floribus coronari.
vt dicit Pli. ꝛ hoc ratione decoris odoris
suauitatis ꝛ virtutis. nam sua pulcritu/
dine aspectū reficit. suo odore olfactum
afficit. suauitatis mollicie tactum deli/
nit. sua ꝛ virtute multis languoribꝫ ꝛ mor/
bis obuiat ꝛ succurrit. vt dicit idem viri
dis enim ꝛ sicca competit mediane. De
viridibus autē foliis rosatū fiunt multa
vt dicatur in Plat. nam rose minutatim
case decocte in despūato melle mel red
dunt aromaticū et medicinale. Illud ei
mel cōfortat ꝛ mūdificat ꝛ mūdificādo
dissoluit. et digerit humores viscosos
fleumaticos atq̄ grossos. cum frigida
aqua stringit et constipat. cum calida la/
xat. De rosis autē bene cōtritis ꝛ cum zu/
cara bene incorpatis fit zucara rosacea.
que habet virtutem cōfortandi ꝛ cōstrin
gendi. valet etiā contra fluxū dissenteꝛ
rie ꝛ contra vomitū colericū ꝛ contra sin
copim ꝛ cardiacā passionē. De rosis eti
am in oleo maceratis fit oleū rosaceum
in multis causis necessariū. valet enī cō
tra calefactionē epatis si inde epatis re
gio inungat. valet contra dolorē capitis
ex calida causa si inde frons ꝛ tempora li/
niantur. ꝛ valet contra calorꝭ distempe
rantiā in acutis etiā somnū prouocat et
inducit. Ex rosis etiaz viridib⁹ fit aqua
rosacea per decoctionē ignis siue solis. et
hec aqua valet ad supradicta omnia. va/
let etiā in collirijs oculor ꝛ in vnguētis
dñatū. quia pannū suppfluuz ꝛ macu las
faciei abstergit ꝛ cutem subtiliat. Ex ro
sis etiā siccis fiūt plurime medicine. nā
odor siccarū rosarū cerebrū repat ꝛ con
fortat. eius decoctio in aqua celesti oēm
fluxū ex calida causa sedat. puluis earū
sanguinē sistit de naribꝫ profluentē. dese
cat ꝛ cōsumit putridū humorē gingiuas
et radices dentium corrūpentem. confor
tat dentem mobilem casum cōminantez
puluis eius cum croco contritus et albu
mini oui mixtus sanat efficaciter dolorē
oculorum et stringit humorem ꝛ sangui
nem ad oculorum venas defluentem rep
mit tumorem vulue et ipsam releuat de
scendentē. Has et multas alias rose vir
tutes tangit pli. li. xx. ca. xix.

Capitu. CXXVII.

De radice

Radix a radio dicitur quia qua/
si quibusdam radijs fixa terre de
mergitur in profundum Vel di
citur a rado dis. quia si eradatur non re
pullulat. Est ergo radix tam principium
herbe q̄ arboris et est mollis in substan
tia porosa villosa tortuosa. mollis siqui
dem ꝛ pinguis est substantie propter fa
cilioꝛē humiditatis attracte incōpatōez

prosa est ꝓpter faciliorem ⁊ copiosiorem humoris ad nutrimentū foliorū et frondium transmissionē. villosa est ꝓpter habundātis nutrimenti attractionem. qō enim facit os in animalis corpore hoc facit radix in corpore arboris siue herbe. per villos enī adhęret terre. ⁊ qō sibi cōueniens est attrahit de humore. ⁊ attractum per poros quasi p venas trāsmittit ad nutrimentū plāte. tortuosa est ꝓpter fortiorem adherentiā ⁊ in terra fictionē. variatur autem radix in figura ⁊ dispositione ſm diuersam actionem caloris opantis in substantiali materia radicis. que aliquādo est subtilis aliquādo grossa. aliquādo mediocris. sicut di. cōmentū al. sup li. de plantis. nam si fuerit materia aquosa aerea subtilis ⁊ calor fortis erit radix oblonga ⁊ recta in figura ⁊ acuta ⁊ si humiditas nutrimentalis fuerit grossa ⁊ terrestris erit radix dura et sicca. qz talis humor vi caloris fortius coagulat. si vero fuerit materia mediocris ⁊ calor fortis equaliter ab omnib partib a calore attrahitur et propter ptium equalium coadunationē rotundatur. ⁊ sic fit radix rotūda in figura. Si vero fuerit calor debilis ⁊ materia viscosa nō pōt multum materiā eleuare nec etiam dilatare tamen eleuat partes eius leniores. graniores proprio pōdere. hinc inde diffunduntur. Et sic etiam in eis relinquitur forma inequalis cū quadā nodositate ⁊ asperitate. radix ab humore terre actōe caloris generat. a calore celesti penetrat. cui⁹ vtute nutrimentū cōueniens sibi attrahitur ⁊ incorpat. ex situs dispositione terre radix dispositionē consequit ⁊ complexionē. nā que in terra dulci ⁊ mediocriter sicca nascūtur ⁊ aqua nutriunt pluuiali sunt meliores ⁊ ceteris laudabiliores. que vero nutriūtur in terra molli et palustri vbi aqua stans est ⁊ putrida de qua hauriūt nutrimentū. propter malignitate ⁊ corruptionē aque ceteris sunt deteriores ⁊ minus salubres tam in cibō ꝙz in medicina. vt dicit ysa. Radix occultatur sub terra ⁊ latitat ab aspectu. ⁊ suā vtutē ⁊ efficaciā manifestat in fronde et in flore ⁊ in fructu. in terra occulta tamen vi uit ꝓficit ⁊ meliorat. que extracta a terra morit. ꝛeficit ⁊ ꝛesiccat. Totius arboris fine plante pars ꝛespectior est ipa radix. ⁊ tamē sicut vtriusqz mater est ⁊ principium. sic vtriusqz nutrix est ⁊ maxime necessariū sustētamentū. ⁊ quāto ꝓfundius terre viscerib se infigit tāto efficitur solidius ⁊ firmi⁹ arboris fundamentum. Radix cuz sit in sua substātia valde mollis. virtute tñ ⁊ subtilitate innati caloris lapides duros penetrat et viscz ad eoz intima se ꝓfundat. tpe hyemali caloz naturalis fugiens frigiditatē aeris ad interioza radicis se recolligit ⁊ ibi multiplicat. ad sui tpamentū ⁊ nutrimentū a ramis exterioribus ad se attrahit humorem. ⁊ tūc hyeme ex attracto humore radix materiā accipit quā pturiendo frondes ⁊ flores verno tpe post emittit. vnde herbe que prius erant aride ⁊ sicce ⁊ quasi mortue in hyeme humore eu aprante ad supioza in vere reuiuiscūt. Item qualitas scilicet bonitas vel malignitas radicis ad ramos deriuat ⁊ sepe ostenditur in fructu ⁊ flore. quid vtutis vel vicij lateat in radice. sepius tamē pnicitas sine amaritudo humoris radicis digeritur ⁊ dulcoraf beneficio aeris subtilium ⁊ caloris celestis materiā depurātis vnde frequenter accidit q radix amara fructū dulcem ꝓcreat ⁊ ꝓducit qō patet in radice vitis ⁊ olive. hucusqz ysa. i dicit vniuersalib. Dicit etiam Aresto. q arboꝛes qñ infirmant ⁊ nō fructificāt solet eis mederi in radice. qz incidit radix et lapis ponitur in scissura et sic effluit grossus humor ⁊ corruptus veluti de coctura et sic post humore extracto ⁊ aere nouo radicem interius subintrāte renouatur arbor ⁊ sanat. Item dicit ysaac ⁊ galien⁹ et musuz als misticū atherniensem dicisse. omnis herba cui⁹ radix est multi nutrimenti eius semen nō est nutrimentū vt patet in pastinaca in rapa ⁊ hmōi. ⁊ econuerso quarū semē nutrit radices eius nō sunt nutritiue. Est autē quedā herba cui radicis nomen appropriatur. que calida est ⁊ sicca. ⁊ est similis raphano in vtute habet autē vtutē incidendi ⁊ dissoluēdi et consumendi ⁊ aperiendi poros. Vnde

valet contra febres que ex causa frigi/
da procreatur splenis opilationē aperit.
et eius etiam duriciem soluit. ydropicis
subuenit ⁊ succurrit. redarguentē ⁊ acrē
habet saporem. ⁊ ideo plus cōuenit me/
dicine q̄ cibo. sicut rapa econuerso plus
cōuenit cibo q̄ medicine. Est enī calida
et humida ⁊ ceteris herbis et radicibus
plus nutrit. vt dicit ysa. in dief. mollem
ac dulcem ⁊ inflatam carnem facit. pter
sui ventositatē ⁊ inflationem. vnde cocta
melius nutrit. cruda vel male cocta dif/
ficile digeritur ⁊ in venis ⁊ in poris facit
opilationē. valet etiam fm medicinam
nam in iure eius pedes podagricor ⁊ ar/
reticor loti. doloris recipiunt mitigatio
nem. De semine autē rape sicut raphani
fit oleum vsibus multis necessariū ⁊ ma
xime in lucernis. nō tamen licitū fuit ta
le oleum apponere in lucernis candela/
bri in domo dñi. vt patet in glo. sup exo.
xxvij. vbi dicitur cum distinctione iube/
tur offerri oleum nō raphaninū nō mir
teum vel murtinū sed purissimum de li/
gnis oliuarū. quia illud offerre non erat
licitum. sicut nec accendere ignem alie
num q̄ qui de celo descendit ⁊c.

Capi. CXXXVIII.

De rampno

RAmpnus est arbor multū dura ⁊
nodosa ramosa ⁊ spinosa. Ham
folia habet aculeata. spinis acu
tissimis consita in lateribꝫ et munita et
ideo suis aculeis solet manū ledere con
tingentis. ⁊ pedes pungere ipsa folia cō/
culcantis. in principio quādo nascit fo/
lia habet mollia ⁊ lenia ⁊ quāto plus cre
scit tanto asperior efficitur ⁊ in acutiores
aculeū indurescit. di. magister in hysto/
ria sup iudic. xx. q̄ restāte iosephꝫ ramp
nus habet singulariter hanc virtutē ignē
ex se proferendi. Nam eius folia quādo
cadunt ⁊ desiccant multe dicunt esse sic/
catatis ⁊ cuiusdam lente vnctuositatis. ⁊
ideo quādo adest ignis vel fortis in cali
dis regionibꝫ impressio calorīs solaris
folia illa dispposita inflamationi ad mo/
dicū calidi ⁊ sicci venti statim incendūtur
cui⁹ incensionis occasione aliqñ vicina
nemora mirabiliter ecturnt de rampno
etiam dicit pli. li. xxiij. Inter genera ar
borum frutex spinosus est rampnus. ha/
bens ramos et folia in quibꝫ sunt aculei
recti nō aduncī habens in ramis quosdā
folliculos rubentes siue fructus in quibꝫ
est semen habens virtutem attractiuam.
nam ⁊ secūdinas abortero trahit. Est au
tem arbor magne amaritudinis tā in ra
dice q̄ in foliis ⁊ in ramis. est tamen vti
lis medicine. Nam ex succo radicis ⁊ fir
morum p decoctionē fit medicamē qō me
dicī licium vocant. ⁊ in quibusdam acu
leis lucidum dicitur. quia oculos reddit
claros. nam maculam oculi delet ⁊ valet
contra lippitudinē ⁊ alia vicia palpebra/
rum ⁊ ad aures purulentas et gingiuas
putridas ⁊ sanguinis excreationis ⁊ cō/
tra mulierum profluuium quādo abun
dant humores supflui in matrice quam
optime purgat ⁊ mundit. ⁊ vt dicit plini
us sanat vlcera labiorum ⁊ valet ad scal/
suras lingue. vt dicit idem.

Capitu. CXXXIX

De resina

REsina vt dicit plinius libro. xxviij
est lacrima sudore lignorum ex/
alata vt balsami ferule pini ⁊ lē/
tisci ⁊ arborum ⁊ etiam virgultorum que
sudare pdiuentur. resyn enī grece ema
re dicitur vel sudare sicut ligna odorife/
ra orientis sicut gutta balsami aut ferū/
larum. quarum gutta durescit in gem/
mam scilicet in electrum. Prima autem
resina dicitur thꝫrebintina ⁊ est pstātissi
ma pre alijs ⁊ defertur de arabia iudea si
ria cipro ⁊ affrica ⁊ ab insulis maris. Se
cunda est lentiscina que mastix vocatur
hec de chyo insula deportat. Tercia est pi
nealis ⁊ hec nūc est liquida nūc dura in/
uenitur. hucusq̄ Isido. Resina igit dici
tur quod lubet gūmi liquidū vel aridum.
liquida resina vt balsami ⁊ thꝫrebintina
dura vt mastix thus ⁊ murra ⁊ huiusmōi
Omnis autē resina primo est mollis et
liquida vel viscosa. in prima sui emana/
tione ⁊ aliqua remanet liquida ⁊ aliqua
calore vel frigore indurat. Omnis autē
resina est vtilis in medicina. ⁊ ideo ponit

in nobilibus antidotis ⁊ vnguẽtis. Naturas autem et virtutes singulorũ quere in locis suis.

Capitulum. CXL.

De rubo

Rubus est vensitas spinarũ ⁊ vepriũm ⁊ aliorũ fruticũ aculeos habentiũ quando in aliquo loco crescunt simul. vt dicit Jsido. ⁊ est rubetum siue rubus nomen appropriatũ spinoso frutici ferenti mora agrestia. quibus pastores releuant famẽ suam. Cuius fructus primo est rubeus ⁊ ideo a rubore fructuũ est dictus rubus. in ramos longos gracles ⁊ rotũdos spinosos ⁊ vensatos subrubeos et in se reflexos se diffundit. cuius folia sunt breuia ⁊ in lateribus sunt scissa aliquãtulũ ⁊ acuta. habentia exterius quosdã aculeos paruos. parũ curuos et aduncos valde pungitiuos. Unde totus rubus a radice vsq; ad summitates aculeatus est ⁊ spinosus cuius aculei versus terrã parum recurui ad similitudinẽ ventiũ sunt formati. cuius fructus primo est viridis durus ⁊ valde stipticus vel inde fit rubeus parũ acetosus vltimo efficitur niger ⁊ dulcis quãdo penitus est maturus. Cuius succus est rubeus ⁊ inficit sicut sanguis. ⁊ est fructus exteri tenuissima pellicula ⁊ molli circũdatus folliculis quibusdã distinctus ⁊ cum quadam rotũditate parum eleuatus sed plenus est quadã carnositate humida interius ⁊ granosus. ⁊ est arbor medicinalis cũ fructu suo. Est enim rubus frigidus et siccus fm̃ Plat. vt dicit idem. Dicit etiã constant. summitates esse eius stipticas et valere contra calida apostemata ⁊ vstulras. ⁊ contra rubores oculorũ si cũ albugine oui cõterãtur ⁊ apponantur. succus etiam turionũ eius ⁊ cimarũ valet etiam contra dissenteriã cũ aqua ordei. Ducusq; plat. de fructus autem eius vtilitate quere supra in litera m. de moris agrestibus. in terra quidez sterili crescit et est optimũ circa ortos ⁊ etiam vineas munimentũ. Nam sua spissitudine bestias ⁊ transeũtes homines arcet ab ingressu. leporũ ⁊ hmõi minutor animaliũ est receptaculũ. auiũ in eo nidificantiũ defensaculũ ⁊ latibulum. nam ad hoc dati sunt ei aculei a natura vt eis quasi cũ mucronibus se defendat. ⁊ ideo manus inuadentiũ fructus suos vulnerat ⁊ pungit. ⁊ ad sua interiora aduersarios ingredi nõ permittit. Rubus etiam vmbrosus est et obscurus sua vensitate soli non puius. ⁊ ideo colubris ⁊ aliis venenatis reptilibus est amicus. ⁊ ideo a rubo dicitur rubeta quedam rana venenosa que rubos inhabitat et frequentat. vnde iuxta rubos dormire non est tutum propter eius venenosa. vt dicatur in hysteria super exo.

Capitulum. CXLI

De ruta

Ruta est medicinalis herba dicta eo q; sit feruentissima cuius duplex est species scilicet agrestis ⁊ domestica. et vtraq; est feruida sed agrestis magis vt dicit Jsidorus libro. xvij. cap. vltimo. hanc venenis contrariari ⁊ repugnare dicunt mustele. que primo rutam comedunt ⁊ eius odore se muniunt et virtute anteq; dimicent cum serpente vt dicit idem. immo mustela vim rute noscens post ipsius esum inuadit secure et interficit basiliscũ. vt dicit pli. dyas. et constanẽ. Multis siquidem laudibus eã extollit. pli. libro. xx. ca. xxviij. fere p cũctis herbis. dicit eni virtutem habere calidam sz et siccam. stomachi cõfortatiuam si sepe potetur. Jtem vim habet partus mortui expulsiuam. et imundiciaz matricis eductiuam ⁊ cõsumptiuã ⁊ per consequens purgatiuã. Jtem virtutem habet humoris venerei cõsumptiuam. ⁊ ipsius appetitus in masculis repressiuam quia in eis intendit siccitatem ⁊ calorez cõplexionalẽ in masculis dominantẽ. ex quarum qualitatũ intensione desiccatur humor ⁊ consumitur qui solet esse in viris causa veneree appetitus. in mulieribus autem frigidis ⁊ humidis operatur ex causa cõtraria cõtrariũ supradictis. de coctio etiã rute sedat dura tormẽta ventris si potest. hec herba calida si super ventris regionẽ cataplasmet mũdat et in

uat pulmonē ꝛ ꝓtectora ab omni causa hu
mida ꝛ frigida membrorū spiritaliū in/
fectiua. ꝛcocta cū oleo ꝛrines ꝛntris
necat. cruda comesta acuit visum. oculo/
rum caliginē diſſipat atq; curat. fluxum
sanguinis ꝑ nares eius succus naribꝫ iu
stillatus ꝛsiccat ꝛ sedat. comesta vel pota
ta venenis omnibꝫ potēter obuiat. ꝛ om/
nium venenatorū morsibꝫ cū allijs sale et
nucibꝫ contritis piter curat. mire succꝰ
eius naribꝫ instillatus a fleumate caput
purgat. ꝛ epilenticos multū iuuat. dolo/
rem ventrū eius ꝛcoctio releuat. mēbra
palitica ad sensum reuocat ꝛ poros prius
clausos ꝛoppilat. ventositatē intestino/
rum potenter extenuat. ꝛ omnē interio/
rem dolorē sedat. lippitudinē oculorꝫ ꝛ in
trem cuꝫ cimino in aqua rosacea tuta
mixta mūdat mirabiliter atq; sanat. Cu
ius odor omnia venenosa ꝛ hortis fugat.
et ideo plantat circa saluiā quā serpen/
tes diligunt ꝛ bufones vt eos fuget. de
ruta quoq; dicit pli. libro. xix. ca. ix. ruta
vult seri in eq̄noctio autūnali. odit hye/
mē fumū ꝛ humorē. siccis gaudet tempo/
ribus. terra latericia accinere vult nu/
triri. ꝛ cinis eius semini ꝛbet miscerivt
careat erucis. mustū rutatū bibēdū an/
tiqui romani cōtra venenū ꝛ alias mul/
tas passiones. Vim seminatiuam habet
in semine in stipite in surculo ꝛ in radice
nam incuruato rami alicui⁹ cacumie sta/
tim fixa i terra radicat ꝛ difficilime are
scit. amicicia est ei cū fico intantū vt nul
q̄ melior cōualescat q̄ sub fico vel iuxta
ficum. Itē dicit idem li. xx. Extrauit pita
goras qui putauit oculis noxiā esse rutā
quia sculptores ꝛ pictores comedūt ru/
tam causa oculorꝫ ꝛ acuit eorꝫ visus. ꝑca/
ueant aūt grauide ne comedāt rutaꝫ. q̄
ptus interficitur alv tali. cōtra pſluui/
um genitale datur. ꝛ venerem crebro per
somnia imaginantibꝫ. succo rute inuncti
a scorpionibꝫ ꝛ araneis ab apibꝫ ꝛ vespis
nō pungūtur neca succo cicute qui est ꝛ
nenum venenorū inficiuntur. Nucusq;
pli. libro. xx. ca. xiij.

Capitulū. CXLII

De saltu et eius proprietatibꝫ

Saltus est vastus ꝛ siluestris lo/
cus vbi arbores in altū exiliunt
et crescunt. vt dicit Ysido. libro
xiij. Dicit etiā idem li. xiij. salt⁹ est ꝛ
sitas arborꝫ alta. vocata hoc nomine eo q̄
exiliat in altū ꝛ cōsurgat ꝛ differt a silua.
nam in silua crescūt arbores plures ꝛ bre
uiores ꝛ spissius ꝛ vicinius sibiinuicē ꝑ/
pinquantes. In saltu vero arbores sunt
pauciores sed altiores sunt et maiores.
vnde silua est spissum nemus ꝛ breue et
dicitur a silen qđ est lignum quia multa
ligna ibi cedunt ꝛ nascunt. ꝛ est idem sil/
ua nemus ꝛ lucus. sed silua dicta a sylen
qđ est vastitas vel silentiū. q̄ silua est vbi
loca sunt vasta ꝛ deserta ꝛ silentio plena
Nemus vo a numine nuncupat. q̄ ibi
scilicet in siluis ydola statuebāt ꝛ ꝑ nu/
mine adorabant. Sunt aūt nemora ar/
bores maiores vmbrose frondibus. Lu
cus autē dicitur vnsitas arborū solis lu
men ꝛtralens et dicitur p antifrasim a
luceo ces. lucus quasi lucens mīme. sicut
piscina dicitur quasi mīme pisces habēs
vt dicit Ysido. libro. xvij. Saltus ꝛ silue
siue nemora sunt loca vasta ꝛ deserta vbi
crescunt ligna infructuosa multa ꝛ fru/
ctuosa pauca ꝛ sunt infructuosa maiora
et altiora generaliter q̄ fructuosa pau/
cis exceptis scz querculs atq; fagis. a fe
ris et auibus siluestribꝫ frequētant. gra
mina ꝛ pascua in siluis ꝛ saltibꝫ genera/
tur. herbe medicinales in nemoribꝫ ꝛ sil
uis precipue montuosis reperiunt. in esta
te viroꝛe frondium ꝛ graminū recreant
tur. in siluis est locus reductionis et ve/
nationis. nam venātur in eis fere. ꝛ i eis
multiplices insidie a canibꝫ et venatori
bus prepant. Idem est locus occultatio
nis. nam in siluis sepius pdones ꝛ latrū
culi occultant in quorū incidentes insi/
dias transeūtes spoliant sepius aut iu
gulātur. Item in siluis ꝓpter viarū mul
titudinē et semitarū incertitudinē sepi⁹
deuiant ignoti. ꝛ viam incertā ꝛ ignotaꝫ
pre cognita eligentes sepe ad latronū la/
tibula nō sine periculo deducūtur. ꝛ ideo
fiunt nodi ꝛ signa in arbustis siue arbo/
ramis vt vie tute ꝛ certe viatoribꝫ osten
dantur. a latronibus autē in huius alu

quando immutantur hmõi nodi siue si/gna.et sic per signoꝝ falsitatem multi ꝺ uiant ꝛ a rectitudine vie abducunt.Itẽ ad siluas aues cõfugiũt ꝛ apes.ille vt ui dificent.iste vt mellificẽt.aues vt ab au cupe tueantur.apes vt melius fauos i ar/uoꝝ cõcauitatibus componentes secreti us abscondant.Item cum filue ꝓpter ea rum vensitatem sint frigide cõsite et vm brose viatores estu solis fatigati in vm broso vacare refrigerio velectant.Ex sil uarum aũt multitudine vel magnitudi/ue regionũ termini ab inuicez distiguũ tur et p arboꝝ mutuas compssiones ꝛ in dagines ab hostibus vensatur.

Capitulũ CXLIII

De salice

Salix arbor est quedam sic dicta eo ꝙ celeriter saliat postẽ in ali quo loco figit vel plantat.vt di. Jsi.li.xvij.arbor quedam lenta est ꝛ mol lis virgis.i.pineatũ palmitibus vinci endis apta ꝛ colligendis vt dicit idẽ.Hec arbor fructum non habet sed solũ semẽ si ue florem.Cuius seminis dicũt hãc esse virtutem vt si quis illud in poculo hau/serit filios nõ generet.imo etiam filias efficit infecũdas.Hucusqꝫ Jsiõ.li.xvij De salice aũt dicit Pli.li.xvi.ca.xxxvi salicum diuersa sunt genera.nam q̃daz in magnam ꝓceritatem virgas emittũt crescunt quoqꝫ in altũ ꝛ patiũt particas vineatũ quaꝝ cortices longi sunt ꝛ spis si ac fortes interius albi et exterius vi/rides.ex quibus vincula cõponunt.ꝛ taꝫ les salices cuius sint fortes nõ tamẽ sũt ita flexibiles vt minores ꝛ iõ citius con fringũtur cuius ad ligandũ circũtorqueant. Sunt et salices minores ꝛ ceteris grati ores ductiles supra modũ ac flexibles ita ꝙ p circũflexiõem nõ rumpũtur.im mo ad instar fili torti fortificant ꝛ inde fiunt vimina ad vites ꝛ ad volia colli/ganda.Est et tertia species salicis inter duas primas.et est in cõtitate ꝛ in flexi bilitate mediocris.nam maioꝝ inflexibi lioꝝ cortice ꝛ rigidioꝝ est minori.imo et illius rami cortice retracto sunt colore candidi et cõtactu lenes atqꝫ plani.non nodosi ex quibꝫ fiunt varia suppellecti/lia vt sedes sportule ꝛ canistra.p cõple/xionem autem ꝛ tonsuram vensioꝝ fit in ramis.Omnis enim salix cuius sit quoad fructũ sterilis tñ in frondibus ꝛ i ramis fertilis est.et maxime si tpe vebito scalz in marcio vel aprili tondeat vt di.idem Jn li.aũt.xvij.ca.xx.di.idem.Inter ac/ciduas arbores que plantant ꝓpter alias salices obtinent pricipatũ.que si binis pedibus a terra putentur coercent ne in altũ crescant sed in latitudinem se dif/fundant vt vlterius sine scala tondeant tẽ.Omnis vero salix tanto in ramis est fecundioꝝ cuius to quidem terre est ꝓpinqui oꝝ.Processu quoqꝫ temporis qñ multũ an tiquatur salix vertit paulatim ꝛ putre/scit.et eius putredo et coꝝruptio incipit uterius a medulla.et iõ remanet inte/rius sepe tota cõcaua ꝛ vacua.ꝛ tñ natu raliter exterius viridis atqꝫ pulcra.In cuius cõcauitate sepe latent venenosi ver mes vt colubri et serpentes.et iõ vmi/re sub aliqua salice non est tutum.Ducꝫ usqꝫ Pli.cuius autez inutilis arbor sit. sa lix quo ad fructum.vtilis tamen est me/dicine.Est enim frigida ꝛ sicca vt dicit in Plat.et habet vim cõstringendi ꝛ cõsoli dandi.et febrilem calorem mitigandi si detur in potu succus foliorum eius.valz et am cõtra dissenteriam puluis cortic ei combusti et in potu sumptus.Idem eti/am puluis cõsolidat vulnera vlcerosa. Idem etiam purgat verrucas inte/rius in potu sumptus et exterius catha plasmatus.tami ꝛ folia aspersa aqua ae rem infrigidant.circa febricitãtes ꝛ eos recreant et cõfortant ꝛ somnum,puocãt Ducusqꝫ Plate.

Capitulũ CXLIIII

De sambuco

Sambucus vel sambuca ẽ arbor mollis et pua ex qua componit quedam species simphonie q̃ di/citur tibia vel sambuca vt di.Jsi.lib.iij in tractatu de musicis instrumentis.Ar/boꝝ enim est habens longos ramos rotun dos et planos.exterius valde solidos et cõpactos.intus vero valde ꝛcauos q̃da

molli medulla plenos. cuius folia sunt plana et crassa ac grauis odoris. flores aūt habet multos candidas valde aromaticos ꝛ minutos. corticem etiam hȝ duplicem exteriorem fuluū ꝛ interiorē viridem. ꝛ ille cortex viridis valde humidus est actualiter. et eius succus conuenit medicine plures in anno flores ꝛ fructus facit. nigri est coloris ꝛ odoris horribilis ꝛ saporis. ꝛ iō inutilis est ad comedendū. Est autem sambuca arbor calida et ficca. cuius cortices ꝛ folia ꝛ flores cōueniunt medicine. vt dicit in ꝓplate. diuretica habet virtutem ꝛ diuisiuam ꝛ attractiuam ꝛ fleumatis purgatiuam. ꝛ iō valet cōtra quotidianam febrem ex fleumate ꝓcedentem. succus eius ꝓ se vꝫ cū melle lumbricos interficit. decoctio corticis mediani cū vino duriciem splenis et epatis soluit. Item faciūt folia i oleo decocta ꝛ cathaplasmata. folia eius ꝛ cortices ac fructus decocti in aqua salsa tūorem pedū dissoluūt si pedes inde fomententur. succus valet cōtra ydropisim ex frigida cā. decoctio etiam flor ꝛ fructuū in vino fortissimo multum cōfert cōtra lepram ex fleumate si frequēter fiat. nam fleumaticos humores corruptos vel corruptioni dispositos mire purgat. Oīm aūt est videre in sambuco. nam si cortex medianus stipitis vel radicis radat versus superius ꝓ regionem supiorem purgabit. et si inferius ꝓ partes inferiores soluet. vt dicit Plinius Dyascorides et Platea.

Capitulū CXLV

De saliunca

Saliunca est herba ſm Hug. spinosa ꝛ modica a saliendo dicta eo ꝙ facit saltare se calcantes et ideo dicit gallice cauthetrape. qz capit ꝛ ledit pedem se calcantem. Et hoc vt dicere virgilius dicēs. puniceis ḡtū saliunca rosetis. ꝛ ſm hoc est herba cuius radix est magna ꝛ longa. pinguis mollis ꝛ carnosa sicut pastinaca ꝛ solet poni i electuarijs ꝛ dicit alio nole ꝛingis. et emittit quasdam hastulas duras ꝛ angulosas in quaꝝ summitatibus crescunt quedaz capitella circunquaqꝫ aculeata sicut calcatria et crescit in terra ficca sterili ꝛ areno/sa ꝛ ab aliquibus scorpio vocatur. qz ad modū scorpionis pungit se tangentē se cundū Plini. aūt li. xx. ca. vij. Salsuncta ē brevis ꝛ modica foliosa ꝛ ramosa et densa quasi manu pressa. multū aromatica fere vt nardi spica. et quibusdam radicibus minutis adhret terre. In panonia regione nascitur in locis duris et lapidosis et est herba calida ꝛ ficca subtilis in substantia ꝛ multū diuretica. cuius radix decocta in vino sistit vomitum et stomachū multum confortat. vt dicit Plinius. li. xxi. ca. xx.

Capitu. CXLVI

De stacte.

Stacte dicit gutta mirre arboris et est idem qđ ipa mirra vt dicit glo. super Heſ. xxxvij. Et declinatur hoc stacte huius stactes. inuenit aūt stacten indeclinabile. Vñ Esa. c. iij. vbi loquit de odoribus dicit stactē est incensum qđ exprssiura manat. ꝛ est grecum nomen. quere supra de mirra in lra S.

Capitulū CXLVII

De storace

Storax vt dicit Isi. lib. xvij. est arbor arabie similis malo citonio cuius virgule circa caniculē ordinatim ꝛ lacrimatim lacrimā fluunt. cuius distillatio in terram cadēs mūda nō est. sed cum cortice ꝓprio seruat. Illa autem que virgis et calamis inhrerit albida est atqꝫ mūda. sed primo efficitur fulua calore solis quedam aūt ei' spēs dicit calamites que est pinguis et resinosa humecta ꝛ velut mellosum odoris iocundi liquorem mittens. cui' gutta pfluens ꝛ coagulata simili nole appellatur. nam greci styriam dicūt guttā grece vero styrax latine storax appellat vt dicit Isi. idez dicit glo. sup Eccl. xxiij. storax itaqꝫ arboris styracis est gutta et est multum efficax in medicina. Nam secūdū Dyascor. ꝛ Plat. calida est et ficca subām habens glutinosam. ꝛ virtutē habet attractiuam cuius triplex est mane/

ries scz calamita.i.vna gutta et prima. que prius ab arbore effluit et emanat a/lia est storax rubea que fluit post primaz que est purior.tertia est storax liquida in colore rufa.in odore suauis.in sapore pontica.in substantia magna.z in manibus malaxari potest.Que aũt dulcẽ habet saporem sophisticata est.discernitur aũt sophisticata.qz si vetus est vñ malaxatur pulueriſaturz in frusta cadit.si re/cens est humectaf numiũ inde manus z non satis inuiscaf et plus habet dulcedinis q̃ deberet.liquida nõ sophisticatur. Inter has tres species calamita marie est virtutis.cerebrum mire cõfortat.fumus eius omnem reumaticũ fluxum sedat.Caphala ex ea facta gingiuas z dentes motos roborat z cõfirmat.mẽstruis imperat.cõtra tussim et raucedinem le/ne iuuat.vruliter vero ponitur storax iem plastris cõtra tineam et pstulas capitis et multas alias passiones.Mucusq̃ dyasco.z plate.fumus storacis vt di.Jsiõ. purgat aerem corruptum et fugat oẽm vaporem z fumũ pestilentem.

Capi.CXLVIII

De sicomoro

Sicomorus est ficus fatua in folijs moro similis in alijs fic' speciem tenet.vt di.magr in histo rijs li.xxvij.Sicomorus z morus greca nomina sunt. Et dicta est sicomorus qz i folijs moro est similis. Hanc latini celsaz vocant,moro enim longe pceriorz z maior est.Vel sm alios dicit a sile qõ est ficus et morus qõ est fatuitas quasi fatua ficus sicut di.glo.sup Lu.xix. Est est secũdũ Dyas. sicomorus ficus silueſtris fructus quosdam pferens subdulces sz nũq̃ pueniunt ad maturitatem sicut de caprifico.dicit Plí.li.xv.ca.xix. silueſtris ficus nunq̃ matureſcit,aliqui tamen comedunt tales fructus.dicit etiaz Dyasco.q̃ sicomorus lapide cõtusus emittit lacrimam ad modũ gũmi.z idem est medicinale.nam succurrit morsibus venenatis si bibaf.tumoreſq̃ splenis cõpescit. rubozem stomachi tollit.

De spina Capi.cxlix.

Spina dicitur arbor aculeata sic dicta.qz spinarum acumine velut quibusdam spiculis extra tã gentium iniurias est armata vt di.Jsi. a cuius similitudine dicitur spina vbi ppter radiolos ossium que sunt acuta si/cut spine. Spina autem,ppie dicit ipe aculeus qui a stipite exiens spissus et grossus in sua extremitate piramidalis efficitur et acutus. Cuius rõem potest in uenire supra eodem libro vt dictum de arbore in generali et dispositione arbor vbi dicit q̃ non est de intentione nature q̃ arbores sint spinose sed accidit extra/nitate plante per quam attrahitur hũor frigidus parum coctus qui per poros ad exteriora attractus a calore solis ad spi/nam coagulatur.et ppter paucitatem materie que attrahitur in fine acuitur z piramidaliter figuratur.et hoc aliquando cum quadam indinatione.vt est vi/dere in rubis et in roseris.aliquando in erecto acumine ad modum spiculi siue teli. Spinarum autem frequentia signũ est terre sterilis vel inculte.et est q̃si ge/nerale q̃ omnes frutices et arbores que multum sunt spinose,mutuo se conne/ctunt z alterutrum se muniũt z defẽdũt et cõtra manus sibi resistentiũz pugnãt et vulnerant.nunq̃ tamen inuicem lese ledunt.ppter suam densitatem radios solares intercipiunt et horribiles celi gut/tas ad ea que sub eis sunt descendere nõ permittũt.et ideo que iucta spinas vl'u/tra seminantur nõ facili conualescũt spinarum punctura manus vel pedes se pius vulnerantur et non cessat dolor ni/si de locis lesis totaliter extrahantur p/pter sui acuitatem et punctura.vix si/ne falce vel sarculo ferreo euelluntur.et cum fuerint auulse,alligate per fascicu/los in clibano exuruntur.sepe etiã inter spinas apparent flores et etiam fructus multi. Sed,ppter florum molliciem, nõ mollificantur spine.immo deficientibus folijs remanent spine et amplius indu/rantur propter eorum naturalem siccitatẽ facili in igne accendunt vehementer inflamantur et scintillantes ac crepitã/tes sonitum non modicum faciunt. sed

statim postmodum adubilantur. sicut dicit glo. super Eccl. xij. ca. non tamen spine penitus inutiles sunt. imo multis vsibus cõgruentes. nam ex spinis fiunt sepes quibus homines se & sua muniũt. multiplices etiam generant fructus vtiles quos defendunt. quere supra de rubo in littera R.

Capitulum CL

De lignis sethim

LIgna sethim esse dicunt q̃dam arbores spinose leues imputribiles similes altre spine q̃ grete achantis dicit. sicut dicit sup. Exod. xxv. vbi dicit. Sethim nomen est regionis montis et arboris. que altre spine folijs est similis et est leuissimũ lignũ imputribile incremabile. Unde dicit in aurora. ligna sethim torpent nulla putredine iustos. Signant in celis qui fine fine nitent. Spinas sethim vocant q̃ vi q̃ penis acerbis. Et q̃ tormentis iuncti ad astra vel. Sedm Dyasc. et Pli. xtus ẽ illi stiptica & cõstrictiua & fluxus sanguinis sedatiua. folia aũt aspera spinosa et albida. florem habet purpureum & virgulas longas ad grossitudinem manus digiti in quarũ summitatibus habet capitella spinosa semine rotunda plena & valet cõtra venenũ & fugiunt serpentes odore ei⁹ et potatum valet q̃ putrida membra fouet et iuuat &c.

Capitulum CLI

De sentice

SEntix cis. genus est herbe vel frutices habentis aspera folia pinguia et diuisa vt ortica virgas habet duor cubitor. et dicit sentix a situ vbi crescit q̃ inter dura et inculta crescunt sentices sicut spine vt di. Isid. capitella habet vt carduus cuius radix est rufa longa pinguis. et est etiam medicinalis et subuenit cõbustur vt di. Dyasc. et valet cõtra intrinsecam cõpunctura vbi alij habent. cõtra venarum intrinsecam compactionem

Capitulũ CLII

De sepe

SEpes pis est genus munitionis facte ex sentibus spinis atq̃ lignis. nam sudes siue pali in terra figũtur circa quos spine & virgule circũnectũtur. et sic domus vel segetes sepis beneficio muniũtur. et dicitur hic sepes huius sepis. Vñ Eccl. xxv. vbi non est sepes diripiet possessio. Circa sepes etiã latitant venenosi vermes vt rane colubri et serpentes. vñ a sepi dr sepens serpens cuius venenum non solum corpus. verũ etiam ossa destruit et cõsumit. vñ Lucanus Ossaq̃ dissoluens cũ pectore tapificus seps &c. et ideo iuxta sepem vermize periculosum est propter latentia venenosa. Sepes ymbribus & caumatibus exponuntur cito deficiunt nisi venouent. et dum res alienas custodiũt soli exposite paulatim se cõsumunt. et tandem exiccati et putrefacti nõ nisi incendiũ promerentur. A sepi autem siue a sepio sepis dicitur septũ septi. i. ambitus. locus scz circũduasus dicitur enim intra septum templi id est intra ambitum seu clausuram.

Capitulũ CLIII

De sude

SUdes sudis est pal⁹ vtraq̃ extremitate exacut⁹ a suo suis detectus. q̃ sepes quasi consuta sudibus videtur. eo q̃ sudes per eam ex transuersõ figuntur vt di. Isi. fm Hug. vero sudes dr a sudo dis. vel a sudus da. dum. quod est mundus et putus eo q̃ sudes mundant et purificantur priusq̃ terre infigantur que tanto fortiorem faciunt sepem quanto plus in terra pfundantur. et vngis eas consuentibus fortius constringuntur. & est sudes feminini generis. & dicitur hec sudes huius sudis. vt dicit Hug. et ouidius met. dicit. que coniuncta est humeris ceruix sude figitur combusta &c.

Capitulũ CLIIII

De siliqua

SIliqua est genus leguminis sonoris follibus et vacuis q̃ magis onerat q̃ reficit vt di. glo. super Lu. xv. fm Hug. siliqua dicit foli.

culus cuiuscūq; leguminis et purgamē tum et quo pcī nutriuntur. Ysiō. autē li. xvij. dicit siliquon quam latini incor/ rupte siliquam vocant. ideo tale nomē a grecis accepit. qz est arbor cuius fructꝰ est dulcis. Xilon quippe lignum dicunt liquon dulce ⁊ huic sententie cōcordat glo. sup Exo. c. xxiij. vbi dicit q fructus filique sunt ꝑdulces et habent longitudi nem vnius digiti ⁊ pollicarem latitudi/ nem quoz cortex manducatur. vt di. idē li. xvij. ca. xx. q aliqui dixerunt eam esse ficum egiptiā. sed hoc ē error manifestus qz in egipto non crescit sed in siria.

Capitulū CLV

De sinapi

SInapis dicitur a sin qō est sil' ⁊ napus eo q folijs napo sit simi lis vt dicit Ysi. li. xvij. De sina pi dicit Plī. li. xx. c. xxiij. Inter has ꝙs pitagoras laudauerat herbas asserit pri/ mam laudem tribuisse sinapi et dicē eam inter herbas obtinere principatum. ca lida est et sicca in quarto gradu humo/ res grossos ⁊ viscosos extenuat atq; pur gat. serpentum et scorpionum ictus ad/ dito aceto sanat. fungoz venena superat ventium volorem mitigat ad cerebrū pe netrat et ipm mirabiliter purgat. cōfrin git lapidem et menstruis impat. appeti tum puocat et stomachum cōfortat. epi lēticos iuuat. et ydropicos curat litargi cos excitat. reos mītū iuuat. capillos mū dat ⁊ eoz casū ꝓhibet. icōgruos aūt sonos aurium et tinnitus tollit. oculoz caligi/ nem ōtergit et asperitatem palpebrarū lenit. paliticis subuenit. qz poros aperit et humorem infundentem neruos et la xantem et insensibilitatem inducentez dissoluit et iuuat et cōsumit. has ⁊ mī tas alias ipius laudes ꝑdicat Plī. ⁊ vir tutes. et dicit q maioz est virtꝰ in semi/ ne. semen tamen minimū in q̄titate et maximum in potestate. multū enī est ca/ lefactiuum aptiuum ⁊ cōsumptiuum et sui multiplicatiuū. ex vno enī grano mi nimo maxima planta ꝓducitur que frō de flore et germine i immensum dilatat semen eius in quibusdaz folliculis siue tecis oblongis et rotundis crescit. ⁊ illa tecarum beneficio vsq; ad maturitatem conseruatur. flores autem sunt multum crocei ⁊ odoriferi. et cum tota herba sub/ stantia feruida sit et austera. flores eius maxime ab apibus diligunt et frequen tantur vt dicit Plī. et tamen nunq; cō tingunt flores oliuarū vt dicit Plī. lib. xx. ca. xij. ita etiam se multiplicat vt vbi semel seminat' vix locus inde vlterius literatur et vbi semel cadit. ptinus virz vt di. idem li. xix. ca. ix.

Capi. CLVI

De semine

SEmen est quod in agro spargi tur ad gignendum fructum q̄/ uis per quandam appropriatio nem dicatur animalium qō emittit ad ꝓcreandum fetum. vt dicit Ysi. Semē tis vero est semen frugum quādo est tps seminandi sc̄z actus seminationis. a mī tis etiam dicebatur quōdam dea vel do/ mina seminationū. seminariū vo est vni uscuiusq; rei ex ordium vel vas in quo se/ men ponitur seminandū. sed seminiū di citur qō a semine est lucratum. ita dicit Aug. et ponunt versus differentiales in grecismo. Est animator semen campiq; sator. Sementis ꝓprie sementinū qō i archa. Claudit atq; suo spargek tem/ pore in agro. Seminium cuiuscq; rei di catur origo. Semen autem vt dicit Pli nius li. xviij. ca. xxiij. Semen vnus est anniculum bimū vel trimum. Sed vl/ terius parum valet et ideo illud granū quod in area subsedit semini seruādus est. est enim optimum quoniam grauis/ simum. et est illud semen optimum qō est magis ponderosum et interius ma/ gis album. Sm qualitatem autem tarre est semen tensius vel rarius seminandū. similiter citius vel tardius. nam in loc humidis celerius ne semē ymbre putre scat. in siccis vero tardius vt pluuie se/ quantur. nec diu iacēs semen vltro eua nescat. Est autem serendum minus ō se mine in terra pingui et humida q̄ i ma cra. qz in terra pingui i principio minis crescat et per sui multiplicatiōez minuā

in fine mutuo se destruit oppimit et confundit. Q̄d celerius ⁊ citius seminatur debet esse densius q̄ qd tardius solo cō/mendatur. semen enī serotinum debet esse rarum ne numia densitate necef. Ertis quoq; est semen equaliter spargere. nam manus cōgruere debet cum gressu semp q; cum dextro pede. nec est transferendū semen de locis frigidis ad calidiora; nec econuerso. nihilq; in contrariū: prīpiendum est. Semen seminatuz in macro solo raro facit culmum. spicam minutā generat et manem. pinguia vo arua ex vna seminis radice fundant segetem numerosam. In autumno vero circa equino/ctiū est tempus cōgruum seminationi. similiter et in vere. sed in recta puma seredendum non est. qd̄ ptz p hiberna semina cum ante pumam seminantur septima die erumpunt. sed post pumam vsq; infra quadraginta. Ducisq; p li. ca. xviij. Semen itaq; est granum modicum ⁊ rotundum habens in se virtutem sue speci multiplicatiuam ⁊ cōseruatiuam. vñ cum semen terre cōmittitur ex humore turgescit. ⁊ ex caloze terre incluso partes rarificante et humores circūstantis terre ad sui tempamentum attrahente in/ualescit⁊ grandescit. et sic cuticula seminis scissa germen paulatim emittit. ⁊ radices inferius in terra figit quibus continue nutrimentum sibi hauriat⁊ sic tandem vi calozis terram insensibiliter aperit et erumpit. ex se p ducens culmū frōdem florem semen ⁊ fructum. ⁊ q̄uis modicum sit qd̄ seminat. maximum tamen est qd̄ ex semine generatur. a stultis putatur pdi semen quando seritur. et tamen meliozi modo q̄ p seminatiōem nulla/tenus custoditur. In semini etiam vigz seminalis ratio in qua operatur caloz naturalis et ad eius augmentum piter et nutrimentum hu mor nutrimētalis attrahitur vi calozis. De semine aūt mediante culmo surgit spica que sm Ysid. li. xvij. a spiculo dicta est eo q̄ in spica p ducant aristarum culmina que ad modū spiculoz sunt acuta. ad hoc enī facit natura aculeos in ipis spicis vt cōtra subitos auium minutarum⁊ vermiculorum morsus in spicarum summitatibus cēnt arma. vt dicit idem. Spica autem secundū diuersoz seminū naturā se diuersificat in figura. nam q̄nq; est lata vt in ordeo. q̄nq; triangula vt in spelta. quanq; doq; tetragona seu quadrangula vt est i tritico. aliq̄n est rotunda. vt dicit Plī. et Ebrest. Est autem spica in culmi summitate multis folliculis circūdata in quibo velut in matrice grana seminalia nutriūtur et vsq; ad maturitatis tempa cōseruantur. Qui quidem folliculi erumpentes cum grano primitus manent clausi. deinde paulatim turgescentibus granis maxime in tritico fiunt scissi. vt dicit Super li. Ebrest. de plantis Spicarum capita generaliter in principio calore eleuāte sursum eleuantur. sed quādo tendūt ad maturitatem ex granoz pondere inferius aliquantulū inclinantur. Preterea quando sunt spice in viroze ex corrupto aere ⁊ roze perfuse in corruptelam et aruginem cōuertūtur. ymbre vero et roze congruo perfuse et caloze celesti mō debito circūfore citius matureſcunt et p/pter rozis humectationem grana sua de folliculis cadere non permittunt. vt di. Plinius li. xvij. Item dicit Constan. ⁊ ysa. et alfre. Ex bonitate autem terre cognoscitur bonitas spice q̄ in terra bona et pingui generatur spica bona. quantitate magna et granoz nūerositate multiplex ac referta. in terra vero sicca ⁊ macra econuerso. vt dicit Plinius libro eodem.

Capitu. CLVII

De stipula

Stipula ab vsto est dicta quasi vstipula. collecta enī messe stipula vrtur ppter culturam agri vt dicit Ysi. li. xvij. vel stipula dicta a stipulo siue a stipo pas q̄ stipula facit culmum quem stipat vt dicit Hug. Est p/prie stipula idem quod stramen vel palea cum foliis et vaginis qd̄ relinquit i agro spicarum multitudine p scisa falcibus et a messoribus collecta. et hec stipula a multis recolligitur ad diuersos vsus. Nam quidam inde domos tegunt. q̄dā

loco straminis stipulam sibi sternunt. alij palearum vice animalia inde reficiũt alij vero stipula ignes nutriunt ⁊ panes et cibaria inde coquunt. vt dicit Plinius li. xviij. ca. xxx. q̃re supra de palea in littera p. stipula quidem est res leuis et concaua et sicca et hispida. et vento subdita et ab igne facilime inflamata. vt di. ideꝫ

Capitu. CLVIII

De simila

Similа tritici est medulla. farina sc̃a purissima ⁊ delicata vnde fit panis nobilium qui similago ꝓprie nuncupatur. et est flos tenuissime formę mũdissime ⁊ albissime ⁊ mollissime ac diuersis cibis apter etiam medicinis. quere supra de farina in littera f et de polenta in littera p.

Capitulum CLIX

De scopa

Scopa est arbor a scopando dca a scopo pis vel a scopo pas. quod idem est q̃ purgo as. eo sic dca. q̃ ea eo scopentur tecta vt dicit Jsiõ. li. xvij. hec a multis dicitur birch et habet folia leuia sicut tremulus eo q̃ eius folia cum sint tenuissima leuissimo vento ⁊ tum agitatu tremere videntur. multas habet virgulas duras ⁊ nodosas. quibus pueri vestis denudatis sepius castigant. Et eius etiam ramusculis fiunt scopę q̃ bus purgantur domos a puluere ⁊ aliis sordibus euacuantur. semina quedaꝫ facit vacua ad modum quisquiliaruꝫ siue siliquarum quibus vtuntur homines silue stres loco panis. habet autez hec arbor multum de succo acido aliquantulũ pũgitiuo. vnde solent homines in vere et in autumno cortices incidere et humorez effluentem recolligere quem bibant loco vini. talis siquidem potus sitim sedat et compescit multum inflat. vt dicit sed non reficit nec inebriat. neq; nutrit Jdẽ etiam succus ſ aliquo vase sub diuodio a calore solis decoctus corrumpitur ⁊ putrefacit. et conuertitur in pinguedinem ⁊ efficitur vt vnguentum. Multi etiam retrahunt per ignis decoctionem ad modum picis et q̃uis sit horribile ⁊ nigrum fetidumq; tamen multis vsibus est necessarium. et ideo siluam homines in vere sertis semine et succo istius arboris vtilitatur pro annona p vinea et etiam p oliua vt tangit Plinius vbi agit de arbor succis. li. xx.

Capitulum CLX

De stupa

Stupa est purgamentum canopi siue lini. Et dicitur secundum antiquos stipa. eo q̃ et earime nauium stipentur. vnde etiam et stipatores dicuntur qui eam preparant in vallibus et componunt. vt dicit Jsidorus libro. xix. vbi agit de lanis. per multas autem carpinationes ⁊ pectinatiões stupa a lini vel canopi substantia separatur. separata grossior nodosior hispidior et breuior inuenitur. et ideo ad vendendum et filum componendum nõ est multuꝫ apta. fiunt tamen inde fila multum grossa ⁊ inequalia et nodis plena ex quibus fiunt licimina necessaria vsibus candelarum. Nam cuꝫ sit magne siccitatis de facili inflamatur vnde subito accẽditur et citissime redigitur in cinerem ⁊ fauillam. et quando extinguitur amaruꝫ reddit fumum. tetrum oculis et naribꝰ nociuum. vtilis autem est stupa medicine quando a suis hastulis est bene purgata. valet enim ad vulnera desiccanda et sananda ad mingandum arsuram et reprimendum tumorem oculorum. vt dicit Plinius li. xix. ca. x.

Capitulũ CLXI

De taxo yeuenbom

Taxus est arbor venenata. ex cuius succo venena torica exprimuntur. Arbor est fortis ⁊ procera habens ramos grossos flexibiles ⁊ lõgos et quibus faciunt parthi arcus. sicut dicit Jsidorus libro. xvij. vnde poeta. taxi torquentur in arcus eius vmbra ẽno/ua et vermientibus sub ea mortifera. Cuius succus nimis larat. cuius carbo ignem grecum seruat inextinguibilem.

vt dicit Dyasco.

Capitulū CLXII

De tabula

Tabula a teneo nes est dicta. et est in vna significatione mensa diuitum quasi tenabula. eo q̄ tales teneat ꝛ vasa ꝛ mensalia que ꝛesui per apponūtur. sup pedes erigitur ꝛ quo/dam limbo circūducitur ꝛ ambitur. alio modo dicitur tabula alea in qua luditur et hec duplicatur et diuersis colozibus ſ/signitur. tertio modo dicit lignum pla/num ꝛ tenue in quo posito coloze littere inscribuntur. Quidoq̄ complanantur breues asseruli et attenuātur atq̄ cōca/uantur ex vtraq̄ parte patum. ꝛ artifi/cialiter compaginantur et replent cera nigra viridi vel rubea ad scribendum Et dicūtur tales asseres tabule. eo q̄ tene/ant litteras. que in eisdem tabulis sunt conscripte. Tabule autem tanto sūt me liozes q̄to ex ligno planiozi ꝛ leniozi ꝛ duriozi componunt. Allio modo dicit ta/bula a tegendo quasi tegula asser lōgus latus serris diuisus et sectus cum secu/ribus vel dolatus. nam hmōi ligna ad/moꝝ tecta sun t vtilia. q̄ ex eis fiunt ta/bulata. ſ. laqueatia et alia edificia ex ta/libus tabulis artificialiter composita et compacta. arte mira et multiplici cast̄a tura disponūtur post multiplicem supflu ozum resectionem. vt tales tabule inui/cem equaliter cōiungantur. Domos oz nant et tamen posite in salarijs cū omni bus ꝛseruiant. ab eisdem tamen quibus ſ seruiunt cōtinue cōculcantur. trabes q̄/dem p latum sibi inuicem habent q̄si eq̄/li distātia suppositas quarum sustenta/culo se defendant vt minus incuruētur quādo a pauimento vel alijs rebus sup positis ipa tabula nimiū onerant. nauī/bus componendis. pontibus construen/dis ciſtis et alijs vtensilibus fabricādis tabule necessario reparantur et dolātur clauiculis et alijs artificijs compaginā tur. ad tabulas etiam cōfugiunt naufra gantes ꝛ a piculo sepius liberantur.

Capitulū CLXIII

De trabe

Trabs est lignum transuersale q̄d ponitur per latitudinem mu/mus ex vtraq̄ extremitate pa/rietes tangens et tenens. ne lapsum vl incurvationem ꝓpter suam altitudinem patiantur. Et dicitur hec trabes vel trabs a tralo his. q̄ ab vno pariete ad alium trahitur cui infigitur. et vnitur. vt dicit Hugut. Oportet autem vt trabs sit lon ga fortis et spissa ꝛ maxime circa mediū ne forte si fuerit nimis gracilis i medio incurvetur. vnde ꝓpter incurvatiōis pe/riculum sepe oportet vt columna vel sta/tua sustentetur. Nam lignum si ponitur per transuersum sustentaculo indigz. q̄d erectum alia sibi superposita facili sustī neret.

Capitul. LCXIIII

De therebinto

Terebintus vt dicit Isidorus li. xvij. arbor est resinam sudans omnibus alijs prestantiorem. cuius resina dicitur therebintina. et est multum medicinalis. Nam sm Dyas. eius folia fructus cortices et semina sti ptica sunt et simili diligentia colligūtur sicut tini. et sunt contraria morsibus ve/nenosis. Eius resina est vna que est mū da limpida et aromatica. in coloze rufa. et habet virtutem dissoluendi et laxan/di et maturandi. et ideo ꝓdest contra a/postemata dura et alias collectiones tā in capite q̄z in membris. De therebinto autem dicit Plinius libro xiij. Siria in quit therebintum habet. et est species et/ duplex. ſ. mascula et illa que est sine fru/ctu sez femina. et hec est duplex. vna ha bet fructum rufum magnitudine lentica le. alia pallidum magnitudine fabe. rest fructus odore iocundus et tactu pīguis et resinosus. Et est in siria arbor magna ꝛ ē ei materies lenta ad modum et dura bilis quando vetustate nigrescit et splē descit. Eius folia sunt tensa et hz quos/dam folliculos quedam animalia vt cu/lices emittentes que corticem terebant et sic cortice perforato gutte resinose ef/fluunt et emanant. Item Pli. li. xxiij.

ca. vi. therebintina radix et folia in vino decocta stomachum confortant. cõtra vo/lorem capitis iuuant. placet therebintia odoratissima taz sriaca qz cypria pura p lucidaet subalbida cum aliquo rubore. t illa que est montana potius qz cãpestris vulnera sanat et purgat.

Capitu. CLXV

De thyna

Thyna sunt ligna quedam pcio sissima ad modum hebeni ex quibus salomon fecit gradus t ful cra in domo domini. vnde dicat glosa. iij Regum. x. ca. super illum locum. Attulit autem hyram ex ophir ligna thyna. et li gna thyna sunt impetribilia t spinosa i similitudine albe spine rotunda et can/dida et valde fulgentia et polita instar speculi siue vnguis. vñ i eis resultãt ima gines sicut in vngue. in igne non combu runtur. neqz in aqua resoluũtur sic nec li gna sethim et multi crediderunt eadem esse ligna.

Capitu CLXVI

De tirso

Tirsus est tam arborũ qz olerum et herbaz frutex medius sic dcus eo qz de terra surssum est erectus vt di. Papias. Est itaqz pars plante su perior tenerior viridior t mollior ac pul crior. celo vicinior. a terra remotior. ro/re celi pfusior. foliis t ramusculus tener timus plenior. et est melior in medici/na. nam in tirsis maxime viget virtus herbe.

Capitulũ CLXVII

De tigno

Tigna sunt ligna que a parietibo vel muris vsqz ad cacumen edi/ficij sunt erecta supportantia to tũ tectũ ad modũ coni vel piramidis sur sum tendunt t paulatim se inclinantia ad alterutrũ in cacumine montuose cõ/tingũt. Et dicũt tigna a tegendo vel a te gula. qz tegulis ad sustentatiõem tecti supponunt. tegule aũt dicũtur ligna que dam longa valde et aliqz tulum lata p tri na et tenua que ex transuerso tignis mi/nutis clauiculis affiguntur et in eis etiã as seres vel lateres suspendũtur. Sunt aũt tigna fortia dolata t quadrata et cõpla nata. sunt autem tigna fortiora et grossi ora versus domũ et exiliora et minus for tia versus tectum. exterius lateribus et asseribus vel straminibus onerant. inte rius vero pulcris laquearibus decorant et in ipis laqueant et figuntur. Et dicũ tur laquearia asseres que interius ad de corem camere tignis cõiungunt. et a tẽ/gnis dicitur tignarius qui tectoria tignis inducit. vt dicit Papias.

Capitu. CLXVIII

De tritico

Triticum a tritura est dictus. vt purissimum in horreo seu grana rio recondatur. vel quia granum eius commolitur vel teritur vt edatur. vt dicit Ysid. li. xvij. Est autem duplex triticum scilicz rubeum exterius in vtra qz extremitate acutus. in latere scissũ ite ri albissimum graue et ponderosum et il lud genus est optimum. vt dicit Plinius Elliud est colore croceum exterius. inte rius vero album. in superficie lucidum t lene frangi difficile. De proprietatibus au/tem et generibus eius quere supra ofru mento in littera F. Sic tradicit ysa. in di ef. diuersificatur triticum ex diuersitate soli in quo seminatur. nam quod crescit in terra pingui atqz putribili crassius ẽ et pinguius atqz ponderosius et nutribi lius qz id quod crescit in terra macra si/ue sicca. vnde bonitas tritici intenditur ex bonitate soli et econuerso. Triticum autem ex diuersitate temporis variatur nam quod nascitur tempore moderato i quantitate et qualitate erit perfectum ac medulle multe et corticis valde pau/ci et poptimi nutrimenti. Immodera/to vero tempore exortũ imperfectũ. Itez differt sm vetustatem et nouitatez ime diocritatem. nam quãdo est vetustũ lon/go tempe cõseruatũ nimis efficitur siccũ et durum ad digerendum et modice nu trituum. qz tunc eius humiditas subtil' a calore aet' minuitur et nimiũ desiccat'

Nouum vero parum tempe reseruatum p humiditate superflua ⁊ viscositate ter re humidum est ac viscosum ventum ad digerendum durum et inflatiuum ven/ tositatis et rugitus ventris generatiuū Medium vero inter nimis nouū et vetu/ stum inter multam humiditatem ⁊ pau cam tpatū magis laudabile ēt amplius nutritiuum. nam ex hausta humiditate accidentali subālem humiditatem in p te calor actis tempat. et ideo tale trit/ cum magis est laudabile et meli⁹ nutrit et bene digeritur. pditq; viscositatez ter re et ventositatem. Est aūt triticum vt dic̄ ysa. calidū et inter humidum et siccum tempatum. sed panis ex eo factus est ca lidior, pter calorem ignis ⁊ coctionem. Intenditur enī in eo calor naturalis p calorem ignis actualem. Item hāc, pri etatem habet triticū p cūctis granis. q nutribilius est ceteris. et hoc, pter simili tudinem humane cōplexionis vt di. idē Item triticum est colatiuū et mūdifica tiuum ⁊ lauatiuū. et ideo ius de eius fa/ rina factum purgatiuū est pectoris ⁊ pul monis. Idem facit tysanū de eo factū si cut de ordeo. qz mūdificat ⁊ plusq; de or deo. valet etiam cōtra tussim et sanguis fluxum. Item triticū coctum cū oleo et positum sup durum apostema dissoluit illud. Item coctum triticū in succo iusquiami et positū sup neruos prohibz humores nocios ne descendant. Item ei⁹ granū masticatū valet cōtra morsum ra bidi canis. nam venenū extrahit. vt di. idem De tritico autem fit oleū qō valz ad multa. sed maxime cōtra pruritum ⁊ serpiginem et impetiginem si cū panno albo bene cōfricetur qō fit vt virtus olei possit melius subintrare. Item cortex tri/ tici siue furfur habet virtutem colatiuaz et mundificatiuam plusq; farina eius sz modicum vel nullum exhibet nutrimen/ tum. Item vt dicit idem. Triticum re/ cens et nouum parui est nutrimenti et quando comeditur crudum flegmaticū est et inflatiuum et in lateribus dolorē cōmouet et rugitum. cito etiam conuer/ titur in putredinem. et ideo lumbrici et alij vermes nocui ex tali cibo sepius ge/ nerantur. Alsatum autem magis nutrit et minus ventositatem facit et multum constipat et constringit. In aqua coctū grauissimum est et multum inflatiuum et viscosi humoris gene ratiuum. Huc usq; ysa. in dict.

Capitulū CLXIX

De tysana

Tysana sicut dicit glosa super. ij. Regum. i. ordeum dicitur sic/ catum pila tunsum et decorticatum et fit inde cibus aptus illis q̄ carēt dē tibus. ex tisanis fit etiam potus vtil' pa tientibus febres et alias calidas passi/ ones quere supra de ordeo in littera O Calorem mitigat et alterat sitim sedat. Et declinatur hec tisana huius tisane. ⁊ penultima est producta. Unde alexāder nequam ficait. Cortice nudato tisanas ordea dicas. et dicitur a tipeon quod est percutio. quia percutitur in pila dum de/ corticatur. potus autem inde factus ti/ sanum dicit ab ysa. in dict.

Capitulū CLXX

De tribulo

Tribulus est fruter spinosus q̄ mollior est cū sit arbor et durior cū sit herba. cuius due sunt spe/ cies. s. maior que crescit iuxta sepes. vt dicit Plinius. li. xxi. ca. xvi. Tribulus dura tes est septa villarū obtinet. in altū cre scit sed cū nō habeat vires vt directe se extollat incuruat et versus terram se re/ flectit. dentes habet acutissimos acule/ os acutos et dentatos. ⁊ singule eius vir gule a summo vsq; deorsum ad radicem aculeis sunt munite. Alia est spēs tribu li minor ⁊ crescit in locis palustrib⁹ et in cāpis et est minor in longitudine ⁊ gros situdine cū sit maior. Folia hz minuta ⁊ rotunda. hastulas, pticit longas teneras rubeas spsas p tra diffusas aculeatas p totū ⁊ spinosas. Florem faciunt album et fructum primo viridem deinde rubeū tandem ni grū et hūc fructū diligūt ser pētes colubri et bufones. nō talē fructū

comedere bñ nō est tutū et cui ipm co
medere libuerit eligere dz illū qui a ter
ra magis ē eleuat' 7 nō nimis matur' q̄ i
teger est et intactus a muscis vel a ver/
mibus non corrosus Tribulus aūt cam
pestris vt dicit Plinius arato 7 frugibus est
inimicus. viuat enī est et multū se mul/
tiplicat. 7 vix eradicari potest quando in
aliquo radicatur agro. et ideo messes cō
primit 7 cōfundit pedes 7 ocrea transeū/
tium et manus se tangentiū multum le
dit. et transeūtes sepe cadere vel cespita
re facit. vestes bñm dilaniat 7 discerpit
et ouium iuxta se pascua querentiū lanā
rapit. et ideo dicit tribulus a tribulādo
qz tribulat 7 ledit sibi appropinquantes

Capitulū CLXXI

De thimo

Thimus est herba valde aromati
ca vñ Virgilius redolentq̄ thi
mo fragrantia mella cuius flos
dicit epithimū. et est flos medicinalis.
habet enī virtutem melancoliam purgā
di et flegma. et ideo valet cōtra quarta
nam 7 alias melancolicas passiones.

Capitu CLXXII

De thimiamate

Thimiama est quedam confectio
pciosissima et onica 7 stacte gal
bano et thure pparata sicut di/
citur Exo. xxx. et est dicta a thimo flo/
re odorifero qz olet suauiter sicut thim'
sicut dicit Isi. li. xlij. vbi tractat de odo
ribus. talis autem cōfectio in vsus hmi
num non debuit fieri qz dominus offerre
in templo super altare thimiamatis hāc
precepit. et ideo in ecclesia non debz spō
sus et sponsa thurificari odore thuris.
Inde etiā est q̄ allato thure benedictio
super altare. si descendat thuribulum ad
dnum aliud thus sine benedictione ap
ponendum est et offerendū hñbus.

Capitu CLXXIII

De thure

Thus est nomen arboris et etiā
gummi inde emanantis. vnde
Pli. li. xvij. dicit. thus est arbor
arabie immensa atq̄ ramosa leuissimi
corticis ad acernis quantitatem. succum
aromaticum et album modo amigdale
generans et effundens et masticatione
in puluerem resolutum est intus pigue
et igni appositum facile ardens. et appel
latur apud nos masculꝰ eo q̄ natura sit
rotundum ad modum testiculorum. reli
quum vero est planum et plene scabio/
sum. et est masculo minus bonum adulte
ratur autem admixtum resine alie siue
gūmi sed sua cognoscitur p̄pria qualita/
te. nam thus igni appositum ardescit. re
sina vero fumescit. gummi autem calefa
ctum resoluitur et liquescit. Arbor autez
vnde fluit thus dicitur libanus. et eiꝰ gū
ma a naturalibus ac medicis olibanum
nuncupatur a monte arabie sic vocato
sed a libano arbore fluens olibanum li
banus nuncupatur. vt dicit Isidorꝰ Et
dicit glo. super Eccl'. xxiij. super illum lo
cum. Ego quasi libanus non iucisus nō.
Libanus vt aiunt arbor est in arabia cor
tice et folio lauro similis fructum emit/
tens bis in anno scilicet in vere et in au
tumno. sed qđ p se fluit i principio esta/
tis melius est. quod vero in estate corti
ce inciso paulatiz exire cogit' in autūno
vero nec ita candidum est nec ita purum
sed hoc quod primo adheret ramis 7 cor
ticibus in estate indurat' et a ramis fec/
to recolligitur. Thus optimuz est qđ al
bum solidum et mūdum odoriferum et
rotundum ad modum testiculi ac oblon
gum. et ideo dicitur masculinum. thus
vero quod apertis corticibus in autum/
no vel hyemis principio effluit non est
alteri simile in virtute nec etiam in co/
lore. quia illud album est et transluci/dū
odoriferum valde atq̄ mundum. thus
vero secundarium et rufum est tenue et
scabiosum. vt supra dicit Isidorus. Re/
gio autem vbi crascunt thura ē montuo/
sa et pre altitudine rupium et scopulo/
rum quasi inuia et inaccessa. vt dicit glo
sa super Ecclesia. supradicta. Hec omnia
dicit Plini. li. xv. ca. x. et dicit glosa q̄ a
rabia est regio thura gignens salua eiꝰ/
dem regionis, puintia maxime thurife
ra. et est terra et vna pte mari 7 scopu/lis

ex altera vero montibus et rupibus vic
accessa vñ thuris arbor sine culture cre/
scit et terram argillosam diligit. Dicũt
autem arabes q̃ thus non vℓet recolli/
gi nec eius arbor incidi, nisi a sacris et reli
giosis tempe collectionis cõtactu mu/
liebri nõ pollutis. et sic putat p religio/
nis obseruantiam merces augeri. Ite
idem ibidem ca. xvi. prima naturalis vin
demia est circa canis ortum i fortissimo
estu. nam tunc eius cortex tenuissim⁹ la
patur et pfilit inde spuma piguis que cõ
creta densatur vbi loci natura poscit hoc
purissimũ est et candidũ. Secunda vin
demia est ꝯsus hyemẽ corticibus insisis
rubum hoc exit nec compadile est priori
Creditur aũt nouelle arboris gũmi esse
candidius sed veteris efficacius et qui/
dã putant in insulis melius gũmi. alij
negant in insulis nasci. Collectũ thus i
camelis vℓfertur in ciuitatem que salu/
triam dicit, porta ad hoc patente nec per
aliam viam digredi licet ibiq̃ vℓcmant
deo quem inuocãt. ibiq̃ in mensura et põ
dere accipiunt sacerdotes. nec ante inde
licet mercari nisi prius deo debita portio
offerat. candore p̃batur et cartone si stati
ardeat et inflamet. si ventem non recipit
sed statim frangitur vel redigit in puluℓ
rem vel in micam. Ducusq̃ Pli. sm Dy
asco. vero et Plate. Thus est gũmi cuius
dam arboris in alexandria. et dicit oliba/
num alexandrinũ. qđ est purius et meli
us. aliud inuenit iuxta damascum. et di
citur damascenũ et non est ita bonus nec
ita purum sicut primũ. Est autem cali/
dum et siccum. multũ aromaticũ. multus
pingue et glutinosum virtutem hz cõfor
tandi ex aromaticitate sua cõsolidandi
et cõstringendi et cõglutinandi ex gũmo
sitate sua. potenter stringit lacrimas et
fluxum humorus descendentiũ de capi/
te. pcipue qñ fluunt p venas exteriores
faciei si circa tempa eius peluis cũ vi/
no albi et cum albugine oui emplastret
sic etiam sedat dolores dentiũ et gingiua
rum. masticatum thus, phibet fluxũ hu
morũ a capite ad membra spũalia ad pe
ctus vicz et pulmonem. cõtra indigestio/
nem et acidam eructuatiõem multũ va/
let vinum in quo fuerit thus decoctum et
matricem cõfortat et mũdificat et cõce/
ptum iuuat fumus eius mixtus puluis
eius cum aceto graciliat et attenuat mã/
mas turgidas puellarum. cõquassatio/
nibus cum pice subuenit. dolorem auri/
um mitigat. mixtum cũ vino tumoribꝫ
intestinor subuenit si cui vino bibatur
Ducusq̃ Dyasc. et Plate. Dicit autem
thus sm Isi. a thyos qđ est deus. quia in
deor sacrificijs adoletur. et sm hoc habz
aspiratiõem vel dicit a tundo dis. qz abi
le ad tundendũ et sepe tundit. et ꝯto pl⁹
tunditur tanto plus redolet et facili⁹ in
flamatur. et tũc caret aspiratione. ex thu
re incenso pcedit aromaticus fumus ad
modum virgule. et est inferius gracilis
tum mobilis mixtis circũuolutionibus
anfractuosus et se ad ptes oppositas mo
tu leuissimo circũuoluens. versus supi/
ora se dilatans immutans aera et obum
brans odoris sui fragrantia fetorez ca/
dauerum auferens. ad cerebrũ directe
penetrans spũm animalem confortat et
recreat p cerebri ventriculos se diffũdẽs

Capitu CLXXIIII

De vimine

Vimen viminis dicit virga mol
lis. et dicit vimen eo q̃ habeat
vim multam virorus. nam eius
natura est talis vt etiam artefactũ si in a
qua abluatur iterum reuiℓscat. vñ. Isi
do. li. xvij. ex viminibus fiunt necessaria
vtilibus vincien dis et voleis religandis
ligamenta. vt patet supra eodem in lit
tera s. quere de salice.

Capitulũ CLXXV

De virga

Virga, prie est que de ramis na/
scitur. et dicitur a vtute eo q̃ in
se vim multam habeat. et dicit
a virore. nam virtus que latitat in radi
ce se pdit in virore virge. Et dicit virga
quasi vi regens. virga enim vtuntur magi
ad placandos serpentes et idcirco in vir
ga sustinent dyas alligatos. Virga etiã vti
tur philosophi reges et magistri. vt dic
Isi. li. xvij. virga etiam vtunt viatores

agroꝝ et areatum seu prator dimessores legati ꝛ nunciꝰ ac pastores. Virga siquidem ex triplici cōponitur substātia scz ex cortice ligno ꝛ medulla. mediāte medulla nutritur ꝛ vegetatur. mediāte ligno erigitur ꝛ sustentat. corticis vero ꝓtectiōe tegit. et ab exteriozis aeris iniuria ꝓtegit. Nam vt dicit cōmentator supra lib. de plantis. Corticem habet ꝓ pelle arboꝝ liguū ꝓ osse. medullam loco ꝓne. Hāc caloꝝ naturalis ex his potissime in medulla virge mediante ramo a quo pullulat humorem attrahit a stipite ꝛ radice quod grossius ꝛ terrestrius est in attracto humore transmutat in lignū et in corticem qđ vero aquosius est cōuertit in frondium multitudinē. ꝛ qđ̄ ductuosius est et purius transmittit ad virge superficiez vt inde ꝓducat florem vt tandem fructū generet atq; semen. Nascit aūt taz flos q̄z fructus de substātia virge sine ipius corruptione ꝛ aliqua violatione. nam flos insensibiliter virga egrediēs ꝛ retrahēs virgā nō violat nec deflorat. sed fecūdat eam potius ac ꝓficit et decorat. virga itaq; non ꝓcipit fecūdatiōis gratiaz nec poterat generādi ex cōmixtione semis sicut animalia sed ex roze celesti piter et calore solis Virga aūt ex quo ascēdit sursum semper tendit ꝛ suam summitatem vsus celum erigit quousq; ꝓueniat ad ꝓfectū incrementū. et est media inter ramū ꝛ stipitē seu radicem a qua cōcapit fructum. ꝛ inter fructū quē ꝓducit ex substātie sue teneritudine flexibilis est valde ꝛ de facili inclinabilis in q̄cuis ptem. Item virga extrinsecus est arida ꝛ sicca ꝛ aspera ꝛ nodosa sed interius mollis est in medulla. et sub cortice humorosa. q̄to aūt virga plus crescit tanto a terra plus recedit. ꝛ q̄to sursum altius sustollit tanto i eius acumine gracilioꝝ ꝛ acutioꝝ inuenit Ita virga ex se velet esse erecta. sed q̄n est nouella si casu aliquo ad terram incurua difficile est vt indurata in illa curuitate ad rectitudinem reuocet. Imo sepe facilius frangit q̄z rectificet. q̄n vero virga inuenitur curua in igne ponit ꝛ ꝓ calorem eius rigorem ꝛ duriciem resoluēte ꝛ reddit mollientem ad formam rectitudinis falcius reducitur. Item virga a canibus ē odiosa et paruulis q̄nia virga eoꝝ insolētia coercetur.

Capitu. CLXXVI

De virgulto

Virgultum a virga est dictū ꝑm Hug. est enī locus vbi multitudo crescit virgarū. ꝑm aūt Isi. li. xvij. virgultū est ramus q̄ de robore ipsius arboris pullulat. Sed virga dr q̄ de tamis oritur ꝛ ꝓcedit. Virgultū aūt sine cōmixtione seminū ꝓcedit. In hyeme vlescit. in vere vero placet. q̄z tunc viresscit ꝛ florescit ꝓsum rursum pullulat et reuiuiscit a terra in suo ortu elongatur. et q̄to plus crescit tanto plus vsus celum eleuat. Aliq̄n dicit virgultū viridariū vel virectū locus scz viridis et amenus. plantis ꝛ herbis virentibus cōsitus sicut supra de orto ptz. q̄re in lra ☙.

Capitu CLXXVII

De vite

Vitis dicit a vinciendo q̄z vincitur ꝛ ligatur. ꝑm Isi. aūt vitis est dicta eo q̄ vim habeat citius radicandi. vel ꝛ dicūtur vites eo q̄ vim habeant vt inuicem vitis se innectāt vicinisq; arboribus reptando religentur. Est enī ea ꝓ natura flexibilis quasi scalicet brachijs quibusdam quicquid cōprehenderint vi teneant ꝛ constringant ꝛ illa ligamina quibus arboresvel palos capiunt. capreoli dicuntur sic dicti eo q̄ arbores capiunt vel mutuo se ꝓnectūt quorum adminiculo freti palmites ventos sustinent et turbines ne frangant. Dicuntur etiam cozimbi. q̄z sunt sicut anuli quibus ꝓtima q̄eq; ligant ne longi ꝓlarati palmites ventoꝝ flatibus dissipētur et sine periculo fructus suos sustinent. Vitibus autem ista maxime cōueniunt oblaqueatio. Oblaqueari aūt ē terram circa radicem aperire ꝛ velut lacū efficere vt radix humore abundantius humectetur et caloris solaris radio facilius penetretur. Item conuenit eis putatio est putare virgam ex vite supuacuā resecare. cuius flagellum lucuriat. Itē eis

cenuenit ꝓpaginatio. et est ꝓpaginaꝛ fla
gellum vitis supsternere et quasi porro
pangere et hinc ꝓpagines dicunt prime
scilicet vitis extensiones Item eis con
uenit fossio. et est fodere terram moue
re fossorio vel ligone. vt radices circite su
perfue amoueant ꝛ sic vites melius fo
ueantur. Item eis cōuenit pastinatio
pastinare aūt est palillare. i. palos fige
re circa vites vt sustententur. vt di. Papi.
et dicit a pango gis. n. qō idem est ꝙpa
los figere vel plantare. vt dicit idē bm
Jsi. autem pastinare ē fimo vel terro pi
gui vitem pascere vel nutrire vt ampli⁹
fructificet. Item eis cōuenit pampina
tio. est autem pampinare pampinos. i.
folia supflua de vite amouere vt pue li
berius aerem purum capiant ꝛ folijs nō
obumbrate citius matureſcāt. pampini
autem vt dicit Jsi. sunt folia quoꝝ subsi
dio fructus vitis ab ardore ꝛ frigore de
fensatur ꝛ aduersus ofiem iniuriam p
munitur. qui pampini vt di. Jsi. iō sunt
intercisi vt solaris radius ad maturita
tem fructus facilius admittat. ꝛ sunt di
ci pampini. eo ꝙ de palmite pendeant.
vt dicit idem li. xvij. Item eis conuenit
vindemiatio. et est vindemiare de vite
vuas demere. qō fit qñ fructus vinee p
cidunt ꝛ recolligūtur. De vitibus autē
di. Pli. li. xvij. c. xxj. Vitis qñ pscidit de
congruo ꝛ modo debito. ex pscisione vi
res recipit ꝛ cōcipit materiam exq̄ fru
ctus vel flores in posterum pariunt. nisi
enim pcisione castigaret supfluoꝝ totaꝝ
infecūda ꝛ sterilis redderet. nihil enim
auidius nascitur. et ideo nisi vites ad pa
riendum seruentur non est paritura fru
ctus. Jn vite autem est natura vt ma
lit parere q̄ viuere. ꝛ iō quicquid de ma
teria supflua a vite demit fructui accedit
vites vero putationis tpe q̄to citi⁹ pu
tantur tanto plus effundunt de materia
et q̄to serius tanto ferunt fructū vberi
orem. ita tamen ꝙ putatio tempus debi
tum non excedat. vnde vites graciles ꝛ
tenues citius oportet putare. validas au
tem nouissime. Debet aūt precisio fier
oblique inter duas gemmas. ita vt I p
te opposita gemme pcisionis fiat vulnus

Jdeo autem debet fieri oblique et nō di
recte vt cito descendant ꝛ defluant gutta
le pluuiales per quarum frequentiam ꝛ
pmanentiam super planam inscissuram
vitis summitas lederetur. et q̄to vitis
est gracilior et macrior tanto plus est de
ea putandū. quando autem pampinati
one indiget non debet remoueri foliū qō
est circa vuam nisi vinea sit nouella. sed
potius alia que magis sunt remota. ne
ni vuam supplantaret. Quicquid vero
erumpit ꝛ pullulat alias q̄ ab oculis si
ue gemmis spurium et inutile iudicat ꝛ
statim est rūpendū. Item idem capitulo
xxiij. Vitibus accidit morbus specialis
scilz quando germina nimis tempestiue
auferunt aut qñ in supinum inciduntur
aut qñ nocio rore vel ymbre florationis
tempe perfundunt. aut quando nouella
germina pruina aut frigore decoquūtur
aut quando ab imperitis cultoribus aut
circū fossoribus radices vulnere inūrio
so ledunt et qñ desquamant. i. a suo cor
tice totaliter spoliātur. Item omnia aūt
maxime ledit qñ fortis ymber pcutit pal
mitem florescentem qz simul defluit ipe
fructus. Exaere autem corrupto et ro
re vel ymbre nocio crescunt quidam ver
mes vt eruce ꝛ testitudines vitis germi
na et folia depascentes. et eam sic depa
stam facile derelinquunt. nascitur autem
hoc malum in tempe nimis humido at
q̄ lento. Accidit etiam eis alius morbo
quem araneum vocant vinitores. qz ex
flatu venti nocio ꝛ ymbre corrupto gene
rantur quedam tele quasi aranearum q̄
bus obuoluuntur fructus et consumun
tur ꝛ aduruntur. Ledit etiam vitem ra
phanus odit etiam et caulem et omne
olus. odit etiam ꝛ corulum. vnde quādo
talia vitibus sunt vicina tristes et egre
efficiuntur. Nitrum quidem ꝛ alumen ꝛ
aqua marina ꝛ fatue ac vicie putaminaꝝ
tima et maxime interimentia vitiū sūt
venena. Hucusq̄ Plinius li. xvij. ca. ij.
Dicit idem vt apud priscos vites inter
magnas arbores numerabant. Jn alijs
bus enī partibus sunt vites ita magne
vt ex earum truncis statue fiant et colū
ne. vt ptz in simulacro iouis in vrbe po

pulonia. Sup tectum etiaz templi ephe
sie viane vna vite antiquitus scandeba
tur. Columne quoqz de talibus vitibus
facte diutissime pmanēt incorrupte In
paucis enī lignis natura eternior est q̄z
in vite nullo fine crescūt. et circa vinos
et villas circūduci possunt. leuant etiaz
in multis ptibus ad vlmi vel populi arbo
ris summitates z eoz rami quasi marita
li affectu suis brachijs se cōnectunt. Ar
bor est vtilis et medicinalis tam in folijs
q̄z in fructu et emittit z reddit liquorem
succis olim arbor meliorem. qū p incidit
lacrimam emittit puriſſimam. et illa la
crima vtiliter collirijs adhibet. p illa lā
crime emulsionem depurat oculi sūbā
lis humor in radice. vnde fructus post
ea surgit dulcior et purior et ipa vite.
Folia vitis sunt lata interius plana vi
ridia z mollia. exterius autem vallicula
ta z villosa in extremitate. lateribus in
tercisa z acuta multū obumbrantia quo
rum vmbra estuantibus z quiescere cu
pientibus est iocūda. z sunt multum me
dicinalia. Hā vlnera mūdāt z mūda sa
nāt i aq̄ decocta refrigerāt. calorē febri
lem mitigant. estuatiōem z tumorez sto
machi cathaplasmata mire sedāt. pgnā
tem adiuuant. somnū puocāt. z cerebrū
recreāt z cōfortāt. eius lacrima potata se
pe calculos frangit vt di. Dyasc. visus
acuit. luppitudinem oculoz tollit. morsi
bus venenatis z vexationibus succurrit
ventrem sistit. cinis etiam eius valet ad
dictā qui succo ruthe z oleo admixt' tu
morem splenis spargit. vt di. idem Pli.
li. xxiij. ca. i. vbi dicit folia vitium dolo
res capitis amputāt. inflatiōes sedant
cum farina ordei calidam arteticam cu
rant dissentericos valde iuuāt si eorum
succū bibāt patientes lacrima eius cuz
oleo sup locū pilosum ultra modo pilo
tri. pilos amputat z hoc facit maxime la
crima quā ramus vitis viridis emittit z
resudat. verrucas tollit. cortex vitū z fo
lia arida vulnerum sanguinem sedāt ip
sumqz vulnus cōglutinat z sanāt. cinis
vitium mox fistulā purgat et curat. ner
uoz dolores et contractiones mitigant.
scorpionum et canum plagas cum oleo
sanant citius. cinis corticis per se pilos
ablatos restaurat et multiplicat. Huc
usqz Plinius.

Capi. CLXXVIII

De vite agresti

Vitis agrestis est labrusca sic di
cta. qz in terre marginibus cre
scit. a labro enim dicitur labru
sca sez ab extremitate terre vbi nascitur
sicut dicit Ysi. li. xvij. Est autem simili
viti vinifere in folijs sed non in fructu.
nam fructum facit modicum aut nullum
et si quem fecerit ille durus est z stiptic'
et amarus. Vitis vinifera degenerat se
pe in labruscam quādo nō colitur nec pu
tatur. et econuerso de labrusca fit vitis vi
nifera per culturam debitam z tonsurā.
vt dicit Plini. et q̄uis labrusca non sit
quo ad cibū vtilis. ē tñ vtilis quo ad me
dicinam. nam eius radix elixa in aqua
pluuia li et mixto vino ydropicos curat
omnes maculas tollit. tussim compescit.
puluis radicis eius cōtra defectum sto
machi mire subuenit. vt di. Dyasc. Pli.
autem lib. xxiij. ca. ij. dicit sic. Labrusca
grece ampeloe sargie appellatur. Spissis
folijs vinoso cortice fert vuas rutentes
modo cocci quarum succo mulieres cu
tem faciei purgant. et ille vue cū folijs
ei succo trite vtiliter apponuntur. vitijs
coxarum z lumboz trite cum aceto scabi
em hominis et quadrupedum curāt. huc
usqz Plinius.

Capitu. CLXXIX

De vitulamine

Vitulamen a vite dicit illa plā
ta bastarda siue spuria et infru
ctuosa que nascitur a radice vi
tis siue alias. non precedens ex ipis gem
mis et tales plante degeneres sunt z in
naturales. et ideo non fructificant. sz vi
tem onerant et grauant et fructum im
pediunt ac retardant. nam humorem at
trahunt a radice qui deberet trāsferri ad
fructum nutriendum et augmentandū
et ideo debent citius extirpari ne diuti'
crescentes diminuant fructum vitis. et
ideo tales plante adulterine dicunt spu

ria vitulamina. i. degenerantia et nō naturalia. vt habetur li. Sap. ca. uij. et est hec littera rabani et antiquor. cuius Augustin. in li. de doctrina xpiana dicat. q̄melius dicerent adulterine plantationes q̄ quidem verum est quo ad simpliciu intellectū. vera tamen littera est et bona quo ad intelligentes scilicet spuria vitulamina.

Capitu. CLXXX

De vinea

Vinea vt dicit Papias. est loc⁹ vbi plantant vites. vñ et vinetum vocamus locū vbi consita, ē multitudo vitium. Vinea diligenter excolitur et ab omnibus superfluis expurgatur et a cultoribus sepe visitatur. et ne lesura bestijs macerijs et sepibus circūdatur et ne diripiant fructus eī⁹ custos in ea sup speculam ordinatur. in hyeme sine custodia relinquitur. sed in autumno a multis frequentat. in hyeme valde pallet. in vere et in estate viret. floret ac redolet. sed in autumno fructu gaudet. odor florentis vince omni venenoso contrariat. et ō ipa florente fugiunt scolubri et bufones sustinere eius fragrantiā nō valentes. virore et amenitate vel / etat visū fragrātia, et aromaticitate affic olfactum. saporis suauitate reficit gustū foliorū lenitate demulcet tactum. aerē diligit purum serenum. vt di. sup li. et min⁹ diligit tempus nubilosum. terraz diligit calidam et siccam mediocriter pinguem ac dulcem. nam q̄n terra est nimis pinguis vl nimis humida luxuriat i ramos et in folia. et paucos habet fructus. quādo vero terra est arenosa et nimis macra cito deficit et aresci cū nō inueniat sufficiens fundamentū seu nutrimentū. similiter si fuerit in terra amara vel salsuginosa corrumpit radix eius malicioso humore radicas subām subintrante. et ideo diligit terram dulcem et in suis qualitatibus tpatam et ō montes alti soli bene expositi sunt optima loca ad vineā. q̄ i eis est humor dulcis et calor fortis. et q̄to vinea soli magis est exposita. tanto fructus reddit dulciores. Primo autem est fructus viridis durus stipticus et acetosus. vnde p decoctiōem solis dulcescit efficitur et deliciosus. sub foliis enī ipi⁹ vince latitant vulpes vues vince corrodentes auide et vastantes. et maxime vbi custodes sunt negligentes. nec pdest q̄ aliqui minus sapientes ponūt et claudunt vulpium aduersarios. i. canes intra vitium macerias siue sepes. nam plus demolliunt et destruunt vuas vince sic inclusi pauci canes q̄ furtiue facerent plures vulpes. vt di. Isi. et ideo sapientes vinitores summa studēt diligētia ne sub intrent porci seu canes domestici seu vulpes. a muscarū autem et vermium corrosione non potest seruari vinea nisi p ipsius manum. qui omnia in sua continet potestate. vt di. Isido. et saluat magnificē vniuersa.

Capitu CLXXXI

De vua

Vua ab humeo mes. dicit. et est dicta quasi humida. eo q̄ intrinsecus humoris est plena. vt di. Isi. li. xvij. Ex tribus autem componit vua. s. ex folliculis glarea et arillis. folliculi dicūtur vinacia siue fece in quibus glarea cōtinetur. et est glarea succus siue humor pinguis ipius vue. Arilli autem dicuntur puula grana que sunt in racemo. et dicūtur alio nole acini ab aceo es. et velet dicī hic acinus ni. sicut patet in maiori volumine pristiani. vbi dicit illud verbū paulini. Exprimit humentes acinos succumq̄ liquentem. aliqui tamen dicunt hoc acinū. Vua enī est generale nomen ad botros et racemos. nam vua grece est multor granor coadunatio. racemus autem dicitur vnum granū. Botrus autem vuarum congeries vel cōgregatio que gallice dicitur moissine. secūdū autem Papi. et Isi. Racemus est botrionis pras siue ramusculus cū vuis p cisis. vnde a ramo dicit racem⁹. sm Isi. Vua autem a multis dicūtur suburbane eo q̄ in vrbibus vendunt ad comedendū comedant enī eas et species et iocunditas saporis. quarū multe sunt species. sicut p coque sic vocate q̄ cito maturescūt

et ante omnes calore solari ꝛcoquiſitur quas greci lageos dicũt. q2 feſtinãt ad maturitatem ſicut lepus. Item ſũt purpuree a calore purpureo ſic vocate. Itẽ ſunt vtriciarie vel vernacie ſic dicte a magnitudine. ſicut dactili a lõgitudine. Itẽ ſunt ſtephanite a rotũditate nũcupate. Item ſunt ceraunee ſic dicte eo q̃ trahe ant velut ignis. Sũt aũt raminee vue. ſ. alte mineo. i. colore rutrono p̃mixte Itẽ ſunt apiane facientes vinũ dulce. quas niſi cito colligas pluuijs ꝛ ventis ꝛ maxime apibus infeſtant. p̃ quarum ꝛpdatiõne apiane ſunt vocate. Itez ſunt ꝛ buffalate alias bituricie a regione nomẽ ſortite. turbines ꝛ pluuias ꝛ colores optime ſuſtinent et in terra macra nõ ꝛficiunt hmõi. et dicit eſſe baſilica. Item ſũt argite quas niſi primo tpe colligas aut in terram cadunt aut humore cõputreſcũt Item ſunt et elbolie. i. varie que neq̃ purpuree ſunt neq̃ nigre ab elbo colore ſic dicte. elbum enĩ inter album ꝛ nigrũ eſt medũ. Sunt aũt multe alie differẽtie vuarũ q̃ que dicta ſunt. que differũt ab inuicem in ſapore ꝛ calore in magnitudine ꝛ virtute. ſed he ſunt magis famoſe vt dicit. Iſi. ii. ſcũj. ſm yſa. vo in dict.

Color vuarũ quadamplicater variatur. Sunt enĩ vue olino alte. clare ꝛ aquoſe. modicũ carnis habentes cortices ſubtiles. oſſa exigua. Sunt iterũ vue omnio nigre groſſe carnis. pui humoris ꝛ corticis. ꝛ oſſiũ magnor. Sunt ꝛ citrine q̃ magis ptĩcipant cũ albedine q̃ cũ nigredine Sunt inſup rufe que magis accedũt ad nigredinem q̃ ad albedinem. Albe leuiter nutriũt facile digeruntur. venas penetrãt et vrinam puocant. Nigre ſunt dure digeſtionis. tamen ſtomachũ plus cõfortant. etiam plus nutriunt qñ bene digeruntur. Citrine autem et rufe ſunt medie in potentia. ꝛ ſicut dicit idẽ yſa. q̃to vue ſunt maturiores tanto ſunt laudabiliores ꝛ ad nutriendũ ꝛ generandum bonum ſanguinem meliores. Vue q̃ minus habent carnis q̃ humoris laudabiliores humores generant q̃ ille q̃ ſunt pluris carnis q̃ humoris non tamẽ ſunt tanti nutrimenti.

Capi. CLXXXII

De vua immatura

Vua immatura eſt frigida ꝛ ſicca ꝛ multũ acerba. et ꝓcurat neruos ſua frigiditate. ventrũ ꝛ tra diceſſua ſtipticitate intrinſecũ obſtupeſcũt et videnf q̃dammõ congelari. Virtutez autem habet cõſtringendi et colericũ vomitum repamendi ꝛ calorem epatis extinguendi ſitim auferendi. acumen cole re mitigandi. humores groſſos in oculis in palpebris ꝛficcandi. et ꝓuritum oculorum et aſperitatem abſtergendi vt dicit yſa.

Capi. CLXXXIII

De vuapaſſa

Vuapaſſa multis modis fit. Alliqñ enĩ torquetur illud ꝓ q̃ vua ꝛpendeta a vite ita q̃ non poſſit humidũ vlterius ad vuam aſcendere et ſic ꝓmittit a ſole p̃ dies aliquos ꝛſiccari. et hoc dicitur vuapaſſa ꝓpter calorẽ ſolis quem patitur. et hec eſt optima ad comedendũ. Alliqñ racemi inuoluũf in pampinis vitis et colligantur folia ſiñe racemi diſpergantur. et poſtq̃ panis eſt extractus ꝛ clibano qñ calor eſt temperatus inponunf ibi racemi inuoluti et exiccantur. Simili mõ dicunf iſte vuapaſſe. q2 quandam violentiam a calore clibani patiunf. ſimili mõ qñq̃ in fumario fit vnapaſſa. vt dicit alexander neq̃ Dant vuaſpaſſas clibanus fumaria febus. De vuapaſſa di. yſa. in dict. Vuapaſſa ꝑfecta in dulcedine ẽ calidior maxime ſi nigra eſt. nec eſt nimis mollificatiua nec nimis cõſtipatiua. ſed media. malos humores tempat ꝛ mitigat. mozſionem. maxime quando eſt pinguis et carnoſa et corticis eſt tenuis et eꝰ oſſa ſiue granula ſunt exigua atq̃ pauca. huiuſmodi vuapaſſa cõtra volorem ꝓcto/tis adiuuat. pulmonem mũdificat. tuſſim ſedat. veſicam et renes purgat. ſpleni et epati non cõuenit ſi habuerint duriciem ꝛ groſſiciem. Vua autẽ paſſa habens acerbitatem cum quadam pontica/tate minus eſt calida q̃ ſit dulcis ꝛ mu-

humida maxime si sit alba. et iō parum nutrit. calorem extinguit. ventrem cōstipat et constringit.

Cap. CLXXXIIII

De vino

VInum dicit quasi in vite natū vel a vena eo q̄ potus eius venas sanguine cito replet. vt di. Isidorus li. xx. vbi tractat de potu. Temetū autem dicit forte vinū eo q̄ teneat mētem et temerarie agere sepe facit. Dicit et merū qñ est purum et aque nō admixtum. dicit et bachus a libero patre qui vocabatur bachus. et dicit fuisse primus repertor vitis. vel bachus dicit ab effectu q̄ fortitudine sua facit bibentes furere. et in alios debachare. Laudes autē vini nō posset ad plenū describere etiam si viueret bachus ipe. Inter omnes enim liquores et succos arbor vinū obtinet principatū. nam p̄ oibus liquoribus vinum moderate sumptū corpa plus confortat corda letificat. morbos et vulnera euacuat et sanat. vñ di. ysa. in vle. dicē. Vinus dat bonū nutrimētū corpi. sanitatē reddit pditam ac custodit. calorem naturalem p̄ oibus cibis et potibus confortat et augmentat ꝓpter familiaritatis cōsortium qō habet cū natura. vñ sanguinē purissimū generat et turbidū purificat. dat rubificat. venarū ora aperit. et ad interiora mūdificanda sua subtilitate penetrat. et tenebrosam fumositatem tristicie induciuam illuminat atq̄ fugat. citius corporis membra corroborat. et vigorem singulis administrat. vini enī bonitatem actio anime manifestat facit in ea tristicie et doloris oblitionem. nec p̄mittit eam sentire angustiam vel dolorem. acuit intellectū et facit eum docilem ad inuestigandam rem difficilem et subtilem. animosam etiam ipam efficit et audacez. vñ ꝓpter vini excellentia cuius vsus cōuenit oibus ꝓbis. etatibus tpibus et regionibus si debito mō s̄m vires bibentis a singulis assumat. senibus enī cōuenit q̄ calor vini cor repugnat frigiditati. iuuenibus cōuenit s̄m album quia in natura similis est nature et etati iuuenū et adolescentibus pueris est cibus et medicina. et cor calori adhuc imperfecto nutrimentum exhibet et augmentū et ꝓpam humiditatem puerilem superfluam cōsumit et desiccat. in frigida enī regiōe et in hyeme vinū forte et multū purum cōuenit. i estate vero et in calida regione vinū purum et multū mixtum vtile. corpus enī humectat et refrigerat. ꝓpter mixturam aque q̄ subtilitate vini adremotiora membra ꝺducitur valde cito. ideo antiqui vocauerūt vinū triacam magnam. q̄ inuenerūt illud duarū rerū esse inuatinum. calefac enī corpa frigida etiaz infrigidat calida et humectat siccat et humida extenuat et desiccat. sed eius caleractio et siccatio est naturalis. humectio vero et infrigidatio est accidentalis q̄ subtilitate sua portat aquam ad membra que necesse ꝭ infrigidari et humectari. vt dicit idē. In vino aūt cōsiderantur ista substantia siue liquor calor sapor atq̄ odor. Nam secōm substām vini attenditur subtilitas et terrestritas siue grossicies atq̄ mediocritas. vinū subtiliter tenue et subtile: albū est clarū et cōuenit stomacho. q̄ cito digeritur et venas pforat. mentem non percutit neq̄ ledit nec neruis nec cerebro aliq̄ō infert nocumentū. vinū autez terrestre atq̄ grossum subtile est et optimū. stomachū enī grauat et difficile penetrat. Color autem vini est quadruplex scilicz albus niger glaucus citrinus et roseus siue rufus. album vero et nigrum vinū ceteris est minus calidū. et album est magis humidum q̄ nigrum ꝓpter subtilitatem et aquositatem dñantem. nigrū vero magis siccū est ꝓpter grossiciem et terrestreitatem ei magis subtiliter dominantem. vina vo mediocres colores habentia sunt alijs calidiora scz vinū citrinum seu aureū et vinū rufū et hoc s̄m q̄ magis ab illis extremitatibus sunt remota. et quanto illis sunt viciniora tāto sunt minus calida.

Capit. CLXXXV

De vino rubeo

VInū rubeū valde intensum et rubeze sicut sanguis fortissimū est.

et multum ledit caput et pcutit mentez et fortefacit ebrietatem. et iō optime ī/ diget aqua cōmisceri. vñ si cōmisceat qñ oportet z bibatur, put etatibus z tpib' et regionibus ac cōsuetudini cōuenit at qz uecet multū ē laudabile qz grossos diſ soluit humores, vias venarū a putredi/ ne mūdificat z sanguinem purificat. ma xime si vicinū fuerit puritati. z iō conue nit senibus qz eor calorem cōfortat z fri gidor humor dissoluit abundantiā ī se num corpib' collector. Vinū rubeuz ne/ cesse est habere saporem ponticū siue dul cem z liquorem inter grossum z subtile mediocrem. et odor eius inter aromati/ cū z grauem. et tale vinū est ceteris tem perantins ad nutriendū z mutaf facilius in sanguinem, pter similitudinem quā ha bet cū eo in liquore ī sapore z colore. vinū dulce z mltū rubeū iuuat ad mūdificādū vicia pectoris z pulmonis. valde enī ē so lutiuū viscosi humoris z lenitiuū z im/ mundicie abstersiuū. vini aūt cōsideraf odor. nam si vinū fuerit aromaticū sig/ nat suū liquorem subtilem esse z tēpati uum. omniqz sordicie emūdatū z optime digestiuū. z iō clarū generat sanguinem atqz mūdum. z est cordis cōfortatiuum letificatiuū z fumi grossi z obscuri et tur bidi expulsiuū. vñ ypo. vinū inquit odo/ riferū subtilius ceteris est z leuius z di gestibilius ac nutribilius. qz natura ī eo suam cōpleuisse se signat actionē. vinuz vero qō nullius est odoris siue ventosita tis grossiciem insinuat. z ideo est illau' dabilis nutrimenti nec clarificat sāgui nem nec etiam cōfortat sed generat hu mores grossos z fumū turbidū z obscurū vñ horribilissimū habens odorem z sapo rem ponticū pessimū est qz infert corpi maximū nocumentū pessimū generat sā guinem z nocium confert corpi nutrimē tum. et maxime si vinū fuerit valde ni/ grum ad qō pinet grossicies liquoris et grauitas odoris z ponticitas saporis. vi/ num itaqz pdictis qualitatibus tempa tum si tempate z mō debito bibaf. natu/ ram adiuuat. laudabilem sanguinem ge nerat. saporem cibis z potibus; admini/ strat. desideriū z appetitū excitat. vitalē naturam et naturalem stomachum con fortat ad cibū appetendū z recipiendum ac digerendū iuuat. virtutem expulsi/ uam ad expellendas feces excitat. sitim sedat. passiones anime de malo in bonū alterat z immutat. nam aīam vertit ab ī pietate ad pietatem; ab auaricia in lar/ gitatem. a superbia in humilitatem. de ti more in audositatem. et vt breuiter di/ cam vinū moderate sumptū corpis z a nime sanitas est. Ducuscz Isa. in dict'. et psli. li. xiiij. ca. ix. vbi dicit' vim natu/ ra est ipo hausto accendere viscera int' fortis ipo fuso infrigidare membra q ab ipo pfunduntf. Viribus aūt corpis nihil vino vtilius est si adsit modus. nihilqz pniciosius si modus in sumendo non te neatur. vñ andronides sapia clarus scri psit ad alexandrū magnū cohibens intē perantiam vini in bibendo. Rex inqt me mento te bibere sanguinem terre. nā bi bere intempate vinū cicuta est hoi seuze nenum quibus pceptis si ille obtpasset pfecto amicos in mulētia nō in teremis set. vt di. psli. Item mala que facit vinū intempate z immoderate sumptū tāgit ibidem in codē li. ca. vi. mentē inqt mu tat in furorem in mali impetū z obliuio nem boni. Ebrioso siquidem inest pal/ lor in facie z gene pendule. oculor assit vlcera z lippitudo. manus tremula ligua qz ligata. postera die eructuant alit' fe/ di velut de sepulcro z grauissime sentiun tur in capite punctiones. amaricat fru/ men. s. palati summitatem amicabilis. i colere que incenditur ex calido fumo vi ni et estuans sitis torquet guttur. Ham bre necessitas vinū sequif vt bibendi cō/ suetudo auiditatē pariat rebibendi. Vñ more sanguisuge vinolēti cōsto plus bi/ bunt tanto sitiunt. Ad hec verba plini addit ysa. dicens sic. si vinum vsqz ad e/ brietatem sepe sumptum fuerit rationis lumen extinguit. et vim brutalem extin tat. vñ pmanet corpus velut nauis ī ma ri non habens gubernaculum aut recto/ rem. z sicut milicia nō habens principē neqz ducem, pter qō fauet ebri' rei ab nuende. et laudat qō in se est illaudabi le. de sapientib' facit stultos. de veniuol'

Nota bñ

peruersos efficit et maliginos. nam ebrietas est omnium vitiorū fomes atq; causa. incidunt enim ebriosi in homicidia. adulteria et furta. et ideo volentes custodire familiam oportet eos a vino custodire ne vinum plus bibant q̄ eor vtiti expedit et nature.

Capit. CLXXXVI

De vino nouo

VInum nouum q̄s de lacu id est de cuppa nouiter est sublatū vocatur mustum q̄si sc̄z de torculari primo est expressum. et est sic dictum quasi tenens mus. i. terram humefactaz siue lutum. mus enim grece terra dicit latine. vnde et humus terra dicitur humefacta. in musto autem partes terre t feculente partibus aqueis t aereis sunt admixte in quas agens virtus ignea fortissimam facit ebulitiōem. Nam ptes ignee t aeree mouent sursum. partes vero terree deorsum et ex tali ptrubatione et repugnantia fortis fit ebulitio donec vincente calore puri ab impuro fiat separatio et cōpleta digestio. Inest autē musto tanta vis feruoris vt vasa fortia ereo plena et absq; spiramine mox dirumpat. vt dicit Constan. et Greg. sup Job. vñ pspiraculi aperturam spumosa vini immūdicia ad vasis supficiez vi caloris electa continue euaporat donec purissimum vinū fiat. In principio autem q̄n mustum eliquatur valde est turbidū atq; spissum. et iō vt di. ysa. bibitū grossum generat sanguinem et fumum terribilium somniorū inductiuū. malos generat humores. rugitum facit ei inflatio / nem intestinis. mustum enī nouum valde ventosum et spumosum est, pter resolutionem partiū vi caloris. Unde Bal. vinum quodcunq; dū est recens nō habet vim ducendi cibum p corpus. vñ vē tositatem et inflationem ac fastidiū generat. q̄to plus autem durat post expressionem a torculari tanto plus clarificatur et depuratur et amplius intenditur calore eius quando enī adhuc est mustum ab ebulitione non quiescit nec terrestria ad suum locum descendunt. nec aerea et ignea suum locum sursum petunt et remanet adhuc indigestum. et ideo quādo bene est vinum defecatum et lucidum at q̄ clarum laudabile est et amicum nature. quia tūc confortatur calor eius quotidie tam in ardore et sapore q̄ in virtute meliorat. nisi forsan a corrupto aere vel ab aliquo corrupto vasel casu aliquo corrumpatur. Nam si vas ipm continens corruptum fuerit et ipsum vinū corruptum erit. ex aere corrupto et calore vel humiditate nimis distempata vinum sepe corrumpitur. t ideo nunc accescit nunc pinguescit vel totaliter computrescit. et tunc nature hominis est pessimum et maxime inimicū et est fugiēdū simpliciter vt venenum. Vinum etiā vetustissimum in calore excedit temperamentum. et ideo saporem mutat et calorem. et tale vinum suo acumine ledit cerebrum et pcutit mentem. et sua siccitate et caliditate inflamat substantialem humiditatem. extinguit calorem naturalem. et ideo nec nimis recēs nec nimis antiquum est laudabile. sed potius inter duo extrema est mediocre scōm q̄ ab extremitate noui et veteris magis est remotum. quia illud est maxime temperatum. Ducuscz ysa. in diet.

Cap. CLXXXVII

De vino condito

VInum conditum fit artificialiter ex admixtione aromatum. tam specierum q̄ herbarum vt ptz in vino saluiato. in vino rosato t gariophilato. et est illud vinū cōueniens. tam in potu q̄ in medicina virtus enim tam specierū q̄ herbarum immutat vinum. et sibi cōfert vtutem singularem t ideo talia vina sunt salubriora et delicatioza quādo eis salubres species debito modo incorpantur. virtus enim species conseruat vina ne defacili corrumpant. vnde talia vina suo sapore delectant gustum. excitant appetitum sua aromaticitate confortant tam cerebrum q̄ stoma

chum mūdificant etiam sanguinem ꝛ penetrant ad interiora tam venarū ꝙ membroꝝ. vt dicit ysa.

Cap. CLXXXVIII

De vino acetoso

VInum primo dulce et etiam tēperatum. in sapore per solis vel aeris decoctionem et longam ebulitionem corrumpitur et in acetositatem conuertitur quando non habet vim qua custodiatur vt dicit ysa. in dietis in capi. de aceto. Nam per accidentalem calorem virtutem caloris naturalis excedentem extenuantem et vincentem sub tiliatur substantia liquoris per calotis accidentalis ebullitionem et extinguitur calor naturalis. vnde vinum qō primo erat substantialiter vel naturaliter calidum per corrūpentem calorem efficitur essentialiter frigidum et conuertitur in acetum. magis autem siccum est ꝙ sit frigidum. moderate enim infrigidat sꝛ in primo gradu. sed fortiter vēficat. quia in tertio gradu. vt dicit idem. vnde ꝓpter sublitatem siue substantie et frigiditatis vēbilitatem perforat vēfacili corpus et penetrat ad loca que valde sūt remota. vnde nullus alius liquor aceto sus vt maligranati et similium habꝫ vī penetrandi ad loca tam ꝓfunda. quia talis liquor in locis vicinis operatur efficaciꝰ ꝙ in remotis. vnde qui vult infrigidare calorem stomachi aut alia sibi vicina membra vtilius vtitur granatoꝝ succo ꝙ aceto. sed ad loca remota infrigidāda vtilius est acetum ꝙ succus granatotum vel agresta. habet enim vim vinacē qua dirigitur ad longinqua. Idcirco est dissolutiuum et extenuatiuum et incisiuum. et ideo sanguinem et lac coagulatum calefactum in stomacho dissoluit si bibatur. Est etiam acetum. vt dicit. sꝛ stomachi confortatiuum. appetitus excitatiuum et augmentiuum et malorum omnium ad stomachum vēscendentium potenter repressiuum Est etiam contra venena et venenosa mortem inferētia vt est ipsum opium iusquiamū eteuforbium iuuatiuum. Ducuscꝫ Isa. sm Plin. vero et Dyasco. acetum forte positum super ferrum. vel frigidam humum mortabulit. fluxum ventris et sanguinis sistit. si inuenit ventrem plenum soluit. si vacuum ipsum stringit. letargicis et frenēticis subuenit vulnera recentia mundificat et abluit et ipa intumescere non ꝑmittit fetorem oris et gingiuarum. abluit et abstergit. neruos ventium pcutit et ipos elytes ꝛ stupidos citu facit. vomitum et nauseam reprimit et compescit gargarizatum. auribus surdis subuenit et vias auditus aperit. oculoꝝ aciem exacuit. corrodit metalla. ꝛ ex eis diuersi colores gignuntur vt ceruſa et plūbi. es viride ex cupro. lazurium ex argēto. ouum in aceto diuersum ꝑ plures dies mollificatur in testa. et eam admodum pellicule mollem facit. Fex aceti valet contra morsus serpentis cornuti qui dicitur ceraſtes. similiter contra morsus rabidi canis et cocodrilli. Ducuscꝫ plinius li. xxiij. ca. x.

Capi. CLXXXIX

De vinatio.

VInacium et vinarium dicūtur posterius vinum quod compressis vuis vltimo eliquatur. ꝛ est quasi fex totius vini. Vinacia dicuntur pellicule et acini que remanent expresso vino et post collectionem vini extra proiciuntur. Unde dicitur in Grecis. Pelles vuarum vinacia dicere tātū. Et dicas acinum quod in vua cernis acutum Vinacia vero libenter comedūt sues ꝙ uis modicum aut nullum prebrant eis nutrimentum nam plus inflant ꝙ nutriant.

Capitulū CXC

De vinaria

HEc vinaria vinarie dicitur cellarium vel locus vbi vinū occultatur ꝛ reponit vnde quanto locus ille frigidior ē et siccior. tāto ē apti-

or ad vina in dolijs repposita cõseruãda ꝛ iõ excauant loca lapidosa ꝛ subterranea vt in eis vina meli⁹ cõseruent a corrupti one calidi aeris ne acescant vel alio mo/ do corrumpantur.

Capitulum CXCI

De viola

Viola, ꝓ ter violentia ꝛ odoris sic est nominata. vt dicit Ysidorus Cuius tres sunt species sc̃z pur purea alba ꝛ mellina. sed omnium folia nature frigide sunt ꝛ aquose. ꝛ ideo solu/ tiue. vnde viole cum melle et aqua ꝛcocte soluunt ventrem. similiter si cum zu/ cara macerentur et in vase vitreo diu so li exponantur. Ciluum lacant. inflationẽ mitigant. calorem febrilem alterant. si/ tim sedant. semen earum partum mulie rum eijcit et excludit. Lubricos occidit calefactioni epatis subuenit. herba qui dem modica est viola in substantia q̃ re/ cens est melior q̃ antiqua. cuius flos ma ximi est odoris. vnde odor eius cerebri calorem mitigat et spiritus animales re creat et confortat. somnum ꝓuocat. quia cerebrum refrigerat temperat et hume/ ctat. quanto flos eius est vtuosior tanto plus inferius caput ꝛprimit et inclinat Item flores vernales prius oriũtur ꝛ se citius manifestant. paruitatem eius in substantia magnitudo odoris pariter ꝛ virtutis nobiliter recompensat. vt dicit Dyasco.

Capitulũ CXCII

De vlmo

Vlmus nomen accepit. eo ꝙ in locis vliginosis et humidis me lius ꝓficit. nam in montanis et asperis minus leta est. vt dicit Ysido. li. xvij. radices in terra ꝓfundius figit ꝛ ꝓfundis terre visceribus ad nutrimen tum ramor ꝛ frondium humorem sugit ramos multos et nodosos ex se mittit ꝛ folior suorum densitate vmbram viato/ ribus gratam facit. Est autem arbor ste rilis etenim inter glandiferas a plinio cõ putatur. flores habet subalbidos et odo riferos ad modum tilie ꝛ quedam grana vt culcle. Sed ille fructꝰ est inutilis. et flores frequentant apes ex eis mellis dulcedinem colligentes. et cuius quasi sterilis sit in se tamen vtilis est viti fru ctifere cuius fructus et palmites sursũ erigit et sustentat. corticem habet durũ et rugosum. sed lignum molle inter/ missimum ad sculpendum valde aptum sicut tilie. vt dicit Ysi.

Capitulũ CXCIII

De vrtica

Vrtica ex eo est vocata. ꝙ tactꝰ eius corpus adurat. Est enim ig/ nee nature. vt di. Macer. Fer uida non modice vis illi dicitur esse. vn de nec immerito nomen sumpsisse vide/ tur. Tacta ꝙ exurat digitos vrtica te/ nentis. Vrtica autem est duplex scilicꝫ vrens et mordens pustulas et prurigi/ nem etiam gignens aspera quidem ha/ bet folia et acuta et subrubea. Caulas habet angulosas et villosas. et man/ tangentis vritiuas. et est grauis odoris et subamari saporis. Cilia ẽ vrtica mortua folia habens albiora. et molliora magis rotunda. et tangentis nõ exurit. florem habet nunc rubrum nunc album et val/ de grauis odoris pariter et saporis est. Utraq; vrtica est medicinalis. nam suc cus eius cum vino bibitus valet contra ictericiam et contra colericam passionẽ cum melle curat antiquam tussim. ymõ dat pulmonem et ventris inflationem sedat et tumorem. folia eius cũ sale con trita vulnera sordida mundant et curãt similiter morsum canis. sanat etiam cã/ cros radix eius contrita cum vino et co cta in oleo. valet contra tumorem sple/ nis. succus eius fluxum sanguinis de na tribus sistit. cum mirra menstrua stru/ git. semen eius cum vino bibitum preci pue mixtum melli et pipri mouet vene trem et prouocat vrinam. herba recẽs co cta ventrem mollit si comedatur. Unde dicit plinius et precipit vrticam recẽ/ tem cum primo crescit in marcio vt coq̃/ re per modum oleris et comedere cõtra multas corporis passiones. vtiliorꝫ tamẽ est in medicina q̃ in esca.

Capitu. CXCIIII

De zizania

Izania ḥrba quedaz est ꝛ qua Isi. li. vii. quaz poete infelix lolium dicunt. eo ꝙ sit inutilez infecundū. et est femini generis in singulari et neutri in plurali vt dicit idē. Hanscitur autem inter triticum tempibꝰ coꝛruptis atq; siccis q̄dū est in ḥrba similis est tritico et ab eo vix poterit discerni. suffocat autem ipm triticum atq; ledit nisi ab eo cautius separet. cum cautela magna est zizania q̄n adhuc recens est eradicanda ꝓpter similitudinē quā habet cum tritico. vel zizanijs parcat vel triticum sub zizanie specie euellat. Cautius est ergo vt q̄n triticū a zizanijs nō discernitur vsq; ad messem vtrunq; crescere ꝑmittat. et tunc zizania ꝑ semē coniuncta a tritico discreta ꝑ fasciculos colligantur. ꝛ tritico quidem in ḥreis collecta. zizania ꝑ fasciculos cōburant. Habet autem zizania vim acutam ꝛ qdam modō venenosam inflatiuam ꝛ ventosam. ꝛ ideo inebriat ꝛ mentem ꝓcutit caput ledit. immutat saporem panis cui admiscetur et inficit. ꝛ si in multa q̄ntate comedatur valde ledit. imo q̄ndq; interimit et occidit. q̄uis aūt nocia sit interius i coꝛpore ad edendū. vtilis tamen extrinsecꝰ est ad medēdum. nam si cū farina odei et puluere thuris ac croci immisceat cōceptum adiuuat in mulieribus atq; partum. mixta cum sulphure et aceto valet contra impetiginem serpiginem et pruritum. mixta cum semine lini et in vino cocta dissoluit apostema sclroticū siue durum. decocta cū semine coꝛtice ꝛ radice sanat vulnus et mundificat putrefactum. valet etiam cōtra fistulam et contra cancrum. mire ꝓuocat menstrua ꝛ mundificat matricem et disponit. ac ꝓparat ad conceptum. vt dicit Plinius ꝛ Dyascorides.

Capitulum CXCV

De zinzilꝛe

Inzilꝛ est radix ḥrbe et est calidum et humidum. vt dicitur in Platea. et est aliud domesticū aliud siluestre. Siluestre acutiozem habet saporem domestico et est solidi⁹. colore nō adeo album sed facilius frangitur. valet cōtra frigidas causas pectoris ꝛ pulmonis: stomachi. uolozem et intestinozum ex inclusa ventositatem ventente mitigat et dissoluit si vinū. decoctionis eiꝰ cum cimino calidum assumatur. stomachum confoꝛtat et digestionem ꝓcurat visum acuit et pannum siue telam in oculis extenuat et consumit. et hoc melius facit domesticum q̄ siluestre. quanto albius est et recentius tanto est acutius et melius per duos vel tres annos seruatur in bona efficacia. sed post aresat et a vermibus perfoꝛatur. ꝓpter hūiditatē enim suam putredini est appatatum. vt dicit ysa. vnde qui vult illud diutius reꝛuare oꝛtet vt ponatur inter piper vt ꝑ peris siccitate humoꝛ zinzilꝛis tempet vt dicit idem

Capitu. CXCVI

De zedoario

Edoarium est calidum et siccum. et est domesticum magis eligendum. et illud quod ē magis citrinum tenue et longum in sapoꝛe acutum non pforatū. Siluestre est subalbidum et stipticum cum acumine modico valet ad illa que zinzilꝛ. sed stomachum et coꝛpus confoꝛtat et appetitum ꝓuocat. vt dicit Plate.

Capitu. CXCVII

De zucaro

Ucarum vel cucara fit ex q̄busdam cannis et arundinib⁹ que creſcunt in stagnis iuxta nilum et illarum cannarum succus dicitur cāna mellis ex q̄ fit zucarum ꝑ decoctionē sicut solet fieri sal ex aqua. Canne, enim pistate ponūtur in lebete ꝛ decoquuntur ad lentū ignē vsq; ad spissitudinē ꝛ ꝓpter ꝛ ex toto trāsire in spumā. sed ꝑ fortē refidētia spissi⁹ ꝛ melꝰ ꝑtit fundū. supius aūt manet q̄ est vacuū et spumosū et ē minus dulce ꝛ foraminosum ꝛ iter dētes si crepitat q̄n masticat ꝓ cuāescit. subito

tonū aūt ecōuerso. tonūs enim ꝓfitus in vasis rotundis ad solem durus efficitur atq; album. Aliud autem citrinū. et est calidius alio. et iō non valet in acutis febribus exhiberi. zucara aūt tona est tpata in qualitatibus suis. ꝛ iō vt dicit ysa. in diet. habet vtutem colatiuam dissolutiuam extenuatiuam. et ventris absq; vlla morsura humectatiuā. ꝛ stomachi mūdificatiuam. asperitatis pectoris et pulmonis lenificatiuam. vocis clarificatiuam. tussis ꝛ raucedinis ablatiuam. humiditatis cōsumpte restauratiuam. pōticatis ꝛ amaritudinis speciē aromaticatū tempatiuam. et iō summe vtilis est in medicina vt in electuarijs. in pulueribus in sirupis vt dī. ysa. tamen aliq; tulū ventrem inflat ꝑcipue post cibus sumptaq; omne dulce est inflatiuū ex natura. ex facili etiam in tuleam coleram transmutat si colericis tribuatur. sic enī acetositas acumē colere tulere reprimit et extinguit sic dulcedo quasi ei contraria coleram excitat atq; nutrit. vt dicit ysa. in eodem capitulo.

Incipit decimus octauus liber

De animalibus.

Completo tractatu ō terreo ornatu quo ad minerali um et vegetabiliū ꝓprietates. quarū facit mentōnem scriptura diuina vltimo ex ꝓprietatib' rerum sensibiliū ꝛ ꝑcipue animaliū est tractandū. et ꝓio in generali. deinde in speciali de singulis animalibus bestijs. s. iumentis et reptilibus quoz nosa in textu ꝛ in glosis inseruntur. Dicit aūt omne aial qō. cōsistit ex carne et spiritu vite alatū siue sit aereū vt volatilia. siue aquaticū vt natatilia. siue terrenū sicut sunt agrestia et grassibilia scz hoses. reptilia. bestie et iumenta. ꝓnit aūt moyses tria alantia genera. s. iumenta bestias et reptilia. vtz i Beñ. i. vt dī. Basi. in exame. Jumenta sunt alalia in vsum ꝛ adiutoriū hominū mancipata ꝛ quedam sunt reputata ad laborandum vt equi. boues. et cameli. ꝛ hmōi. quedam ad lanificiū. vt oues ꝛ huiusmodi. quedam ad escendū vt sues et porci. Reptilia aūt sunt illa que corporis cōtractione et extensione nituntur ꝛ mouent' in anterius vt hmes serpentes ꝛ colubri. ꝛ sunt tria genera scz trahentia ore vt vermiculi qui se ore trahunt. ꝛ sūt serpentia vt colubri qui vi costarum sese trahūt. sunt etiam ꝛ repentia que in pedib' repunt. vt lacerte ꝛ botrace ꝛ hmōi. Bestie autem dicunt' quasi vastie q; naturā habent feritatis. nūc enī vngue seniunt. nūc corno nunc dente. vt apri. leones. lupi atq; tigrides. cōmuniter th dicuntur bestie alalia indomestica que iumentis sunt ferociores naturaliter. sed sunt seuientibus bestijs mitiores vt cerui ꝛ huiusmodi. Jnest aūt cunctis alalibus virtus motiua ꝛ sensitiua. sed fm magis et minus. nam fm puriorem sanguinem ꝛ subtiliorem. quedam sunt viuacioris sē sus et fortioris estimationis ꝛ pluris sagacitatis. hinc est q; bos piger est et stabilis. asinus stolidus. equus feruens in cōcupiscentia femineaz. lupus. indomitus leo audax vulpes astuta ꝛ dolosa. canis gratificatis ꝛ memor amicicie. ꝛ sic de alijs. vnde bonitas vel malicia mor in animalibus bonitatem vel maliciam seq;tur cōplexionis vt dicit Basi. Idem etiam affirmat Aristo. in li. de animalibus dicit enim q; differūt alalia fm mores. q; quedam sunt magne mansuetudinis vt vacca ouis. et quedam indomite feritatis vt tigris ꝛ aper agrestis. et quedaz magne audacie et magnanimitatis. vt leo. et quedā magne fortitudinis ꝛ astucie ꝛ malarū operationū vt lupus. vulpes et hmōi. Et ista diuersitas accidit ex diuersitate virtutis agentis dissimiliter i diuersis. nam vt dicit idem in li. i. anfalia quedam habent sanguinem ꝛ quedaz non vt apes. et omne animal trigosi coꝛporis. sed alium habet humorem loco sanguinis. hūtia aūt sanguinē sunt maioris corpis ꝛ virtutis. hinc est q; quedam alalia diligūt societatē ꝛ gregatim incedūt vt cerui ꝛ onagri ꝛ cameli. et quedā societatē fugiūt ꝛ nil' socialē habitare ñ poli

sunt vt aues vncor vnguium. et bestie q̃ de preda viuũt ad hoc dicit Auicen. prio li. alia quedam sunt vrbana. quedam agrestia ⁊ inter omnia alia hõ nõ põt viuere solus ⁊ grues ⁊ apes ⁊ formice cõ/ municant homini in hoc. Discrepãt etiã alia plurimũ in nutrimento vt di. idẽ quedam vescunt solis carnibus sicut leo tigris. lupus et hmõi. quedam vescuntur indifferenter omnibus vt canis. muri/ ceps ⁊ hmõi. quedam graminibus ⁊ fru gibus nutriunt. vt equi cerui et hmõi. ⁊ vt dicit Arist. li. i. quedam alia habẽt ꝓprium gustabile sicut apes quarum gu/ stabile est mel. et pauca quedam de ꝑue ro dulcium sicut aranee gustabile ẽ mu/ sca. viuit enim de venatione muscarũ. et quedã sẽ venãtia alia animalia vt leopu lus et silia. et quedam sunt accumulãtia suum nutrimentum sicut hericius ⁊ for/ mica. Causa autem quare omne alal in diget nutrimento. vt di. Auicen. est hu/ miditas substantie ⁊ calor dissoluens hu miditatem et aer calidus circũstans vñ qr continua fit p calorem humidi veper/ ditio necessario est beneficio nutrimen/ ti vepditi restauratio. et quedam q̃runt victũ suũ de nocte vt aues lucifuge. et q̃/ dam de die. Dicit aũt Arest. sicut ⁊ Ani cen. q̃ quedam alalia omni tpe sunt silue/ stria. et quedam semp domestica. vt ho/ mo mulus et capra. ⁊ quedã cito dome/ sticant. vt elephas. De omni aũt genere alaliũ domesticor inuenũtur agrestia si cut siluestres. homo siluestris bos silue/ stris equus siluestris canis agrestis por/ cus. Et quedam alalia sunt magne impe tuositatis ⁊ bellicositatis ⁊ maxime tpe coitus ⁊ amoris. In oibus enĩ alalibus est appetitus delectationis ⁊ tũc masculi zelant ⁊ pugnant p femina. et quedam alalia ingeniant. vt sint illo tempe eorũ cornua dura. vt porci agrestes qui confri cantes se arboribus intrant lutũ ⁊ vesic/ cant. et ideo tunc pugnant. vt dicit Are stote. ⁊ quedã alalia sunt magne refre na tionis. ⁊ quedã magne ire ⁊ tenacis mẽo rie sicut canis camelus ⁊ asinus. ⁊ q̃dam sunt debilis memorie. vt strucio ⁊ colũ/ ba. et solus hõ memorat oblita. vt dicit Auicen. multa tamen animalia retinẽt memoriam eor que vident ⁊ addiscũt vt di. Arest. li. i. In solis aũt bobus ẽ me/ moria put memoria subiacet cõni. et iõ dicit Aug. li. de ciui. dei xi. Est inquit ad/ miranda q̃dam in brutis prudentia i q̃/ bus tñ nulla sit ꝓprie loquedo scia. q̃da tñ in eis similitudo scie reperitur. eudẽtez enĩ habent solertiã in educatione fetuũ in edificatione latibulor ⁊ mansionum in inquisitione nutrimentor. in medica tione vulnerũ. in fuga nociuor. in pre/ sagio mutatõis temp futuror. in cogni tione ⁊ amore patrũ suor. nã cervus cer uam diligit. ⁊ leo leenam. ⁊ visus visam et sic de alijs. Dicit aũt Arest. q in omni alali est radicabile membrũ qõ principiũ est oĩm virtutũ naturaliũ ⁊ spiritualiũ ⁊ alaliũ. et b est cor vel aliquid loco eius a cuius radice vt dicit Auicen. incipit omnium animaliũ creatio. formatio et figuratio. formato animali bruto ⁊ pfe/ cto. faciem habet reflexam ad suũ mate/ riale et originale principiũ. s. ad ipsam terram Sola enĩ statura erecta est a na ture principio homini reseruata in quo natura bis supra cuncta animãtia ẽ no bilitata ⁊ mirabiliter sublimata vt dicit poeta. Os homini sublime dedit celũq̃ videre ꝛc. Propter q̃ ꝺ di. Basili⁹. si hõ corpis voluptate fedaf obediendo ven/ tris luxurijs cõparatus est iumentis in sipientibus et silis factus est illis. Ite dicit Basi. omnia fere terre animantia genitali calore stimulante ad ꝓpagatio/ nem sui generis ⁊ successionẽ plis alan tur et hoc potissime accidit tempore ver/ nali quando virtus calozis celestis inci pit in animantium corporibus qõammõ dominari. Simile dicit Arestõ. et etiã Auicen. Omne inquit alal habens se/ men generat alal sibi simile. ⁊ iõ alali nõ valenti seruare seu saluare spẽm suã i se dedit natura membrũ vt semen ecpellat et aliud membrum vt semen recipiat si cut in femina est matrix. et hoc est gene/ rale oĩbus alalibus in quibꝰ est discretio sexus. qr masculus habet se p modũ for/ me. femina p modũ materie. ⁊ iõ omne femininũ bz matricẽ vl aliud loco matrĩ

in quo suscipiat fetum suum. et hoc accidit diuersimode in diuersis. q2 alio modo in quantibus 7 alio modo in alijs animalibus interius pfecta a talia concipientibus sicut de multis exemplificat Auicen. Prefert autem Auicen. seqns Arest. omnia animalia habentia sanguinez non hñtibus. et dicit q illa simpliciter sunt nobiliora 7 maiora in ẽntia te 7 virtute exceptis paucis de luis aquaticis et marinis. Et subdit q omne animal habens sanguinem nobilem quattuor motiuetur instrumentis. q2 quattuor pdib. vtz in bestiis. aut duabus manibus aut duobus pdibus vtz in hominib. simlit et duabus alis 7 duobus pdibus vtz in auibus pennatis. multa tamen inueniuntur animantia plures pdes habentia vtz in cancris 7 cruicis et in alijs simlit et plures alas. vtz in papilionibus apibus 7 locustis. in istis minus viget sanguis. q natura est thezaurus ppt q3 pl' 7 efficacius opantur quatuor organa i primis ẽ multiplicia in secundis. 7 abiliora sunt membra 7 efficaciora multũ alia lium ad opandum in parte anteriori ẽ in posteriori. q2 calori sanguis cordis pl' participant et eis vicinius appropiquãt generales aũt animalium pprietates tangit Auicen. sic dicens. Cõmunicant autem quedam animalia in membris vt hõ et equus in carne 7 in nervo. Discrepãt aũt inter se in multis. primo in qualitate et habitudine membroz tam simpliciũ ẽ compositoz. vt testudo habet cõchas et hericius spinas 7 homo nõ. 7 equus habet caudaz et homo non. Itez discrepãt in quãtitate vt os siue apertura oculi noctue est magna et aptura oculi aquile pua. Item discrepant in numero. q2 quedam sunt bipedalia. quedam quadrupedalia et quedã multipedalia. vtz in araneis quarũ quedã habent pdes octo et quedam habent decem. Item in qualitate in colore 7 in figura. aut in mollicie et duricie. vt pes bouis est valde dur'. pes vero hominis valde mollis. Item discrepant in situatione. vtz in mamillis eque et elephantis. nam mãmille elephãtis sub pectore 7 eque sub inguine situm habent. Item discrepant in actione vt ptz in naribus elephantis cũ quib pugnat et in naribus suis quibus etiã pugnat. Item differunt in passione vtz in oculis vsptilionis que sunt valde debiles. 7 y/rundinis econuerso sunt valde fortes vt di. Auicen. Item differunt in animi appetitu. nam quedã sunt fortis appetitus ad coitũ. 7 q̃dam debilis vt turtur et elephas et quedã appetunt cũ omni specie et quedã tñ cũ sua. 7 quedam sunt semp cõtinentia vt apes. Item quedã sũt magne auiditatis et voracitatis in edendo et iõ quedam venant de nocte. vt lupi q̃ dicunt habaha. et quedã de die vt accipiter 7 aquila. 7 quedam vtroq3 tpe. s. de die 7 nocte sicut ami. Item in omni animali necessaria sunt diuersa mẽbra sibiinuicem subministrantia ppter diuersitatez opationũ. vñ et ossa sunt necessaria vt sint tot' corpis sustentamẽtũ. Cartilegines necessarie sunt ad defensionẽ carnis ab ossiũ lesione. Nerui etiam necessarij sunt ad mẽbroz cõiunctionez 7 sensus ac motus p mẽbra deportatiõem 7 sunt duri ad incisionẽ 7 flexibiles ppter incurvationẽ. Caro fuit necessaria ppter vacui repletionẽ 7 caloris vitalis cõseruationẽ. Cor necessariũ est ppter principiũ vite et spirituũ generatiõem. Pulmo ppter necessitatẽ respirandi et frigidi aeris attrahendi ad caloris cordis mitigationẽ Stomachus ppter cibi primam digestionem. Epatis substãtia est necessaria ad sanguinis generatiõz. Vene sunt necessarie ad sanguinis p mẽbra deportationẽ. Intestina fuerunt necessaria ad fecis depurationẽ 7 euacuationẽ. Renes 7 genitalia ad speciei cõseruatiõem. Fel necessariũ est ppter digestionis cõfortationem. Splen ppter supfluu humoris melancolici recollectionẽ. Caput cum suis cõtentis fuit necessariũ ad toti' corpis sensificatiõem 7 gubernatiõem. Collus fuit necessariũ ppt corpis 7 capitis cõiunctionẽ 7 vocis formatiõez 7 ad cibi ac potus ad stomachũ transductiõem. Pect' necessariũ est ad cordis 7 spiritaliũ mẽbroz defensionẽ. Brachia 7 man' ad operationẽ. Latera 7 coste ad naturaliũ mẽ

brorum conseruationem. Crura ꝛ pedes ad corporis supportationem ꝛ voluntariam de loco ad locum corporis motionem. Cutis est necessaria ad omnium interiorum ab extrinseco nocumento munimẽ. Et pili necessarij sunt ad cutis conseruationem. Ungule fuerunt necessarie ad extremitatum custoditiõem. et etiaꝫ in multis animalibus ad defensionem. Ingeniata est enĩ natura in singulis aiantibus vt aliquid habeant munimenti cõtra lesionem. et ideo cerui habẽt cornua apri, culmos ꝛ leones vntur vngulis ꝓ mucrone. et sicꝫ ꝙ in aialibus nihil superfluum. nihil diminutum. minora aũt animalia que carent dentibus acutis et vngulibus et cornibus agilitate ꝛ membrorum abilitate ad fugam muniuntur. vtꝫ in leporibus ꝛ damulis ꝛ hmõi. Itẽ omne animal generans animal aliud. habet oculos ꝓter talpam que oculos clausos tela. et hec tela data est ei ꝓpter debilitatem visus. ꝛ omne animal habẽs dentes mouet eas ꝓter hominem. et omne animal spirat. sed quedam ꝑ vias manifestas vt per os et per nares. ꝛ quedam ꝑ vias occultas. s. ꝑ occultos poros vt apes ꝛ muscе ꝛ aialia anulosi corpis. Et omne animal quadrupes habens sanguinẽ habet medullam ꝛ maxime homo multum habet de medulla respectu sui corpis. ꝛ ꝫ fuit necessariũ ꝓter eius multiplices operationes. Et omne aial habẽs cornua habet soleas pedis scissas, excepto aiali vnicorni qõ vnum cornu habet in fronte et vnam soleam in pede sicut equus. Et omne animal cornutum habet cornu vacuum ꝓter cervum ꝛ vnicornem. Et omne animal cornutum est quadrupes. habens scꝫ cornua naturaliter. excepto serpente quodam in egipto qui cornut' inuenitur. ꝛ cerastes a multis nuncupatur et dico de animalibus cornua habentibus que sunt de natura ossis. nam testudines quedam habent cornua mollia ꝛ viscosa tamen cornua non sunt. sed potius quedam additamenta cum quibus testudines quia debilis sunt visus vias sibi que runt. et si qua occurrerint eis dura stat, cornua retrahunt et inter suas conchulas se recondunt. nam suis conchulis vtuntur pro domibus et ꝓ castris. Item quedam animalia habent dentes in vtraq; mandibula. et quedam inferius tantum. et que non habent dentes in superiori mandibula sunt cornuta. quia' materia illa transit in cornua'. Nullum aial habens dentes recuruos siue culmos vt aper habet cornua quia materia illa trãsit in culmos. culmus enĩ et cornua simil' non conueniunt. Et animalia reputata ꝙ habent dentes diuisos et acutos vt melius possint intrare predam et euellere frustum vt lupi et leones. Animalia vero domestica vt vacca ꝛ domesticabilia vt elephas et camelus dentes habent equales et continuos quasi sint vnum vt melius comedant herbam et equalius prescindant eam circa terram. Nec habet aliquod animal plures ordines dentium in ore qꝫ duos exceptis piscibus qui preter dentes maiores quos habent seratos et distantes in mandibulis habẽt interius dentes qdammodo insitos. quibus vt dicit Aristo. recolligunt cibos ne aque liquiditate de ore citius diluantur vt patꝫ in lupis aquaticis. id est lucijs et etiam in multis aliis. In india tamẽ dicitur esse animal mostruosum simile corpore viso et in crine homini et in facie. ꝛ habet caput rubeum sicut minium. os maximum et horrendum et in vtraq; mandibula tres ordines dentium inuicẽ distinctorum. cuius extremitates sunt vt leonis. et cauda eius est similis caude scorpionis agrestis habentibus aculeum et percutit pilis suis sicut porcus agrestis suis setis. et habet vocem horribilem sicut vocem tube et est velocis cursus ꝛ comedit homines et inter omẽs bestias terre nulla crudelior. nulla mostruosior inuenitur. vt dicit Aristẽ. et hec bestia grece vocatur baricos. vt dicit idem plin' autem libro. viij. capi. xxij. apud medos inquit vt scribit Helyas est bestia pernicioſiſſima quam manticoram vocant. habens triplicem dentium ordinem pectinatim sibi alterutrũ coeuntem. auriculis ꝛ facie homini similis ẽ. glaucos habens oculos et colorem sanguineũ. leoni silis. cauda

scorpionis modo spicula ingerens et infigens ꝛ vocem habet voci hominis similem. vt si misceatur voci hois fistule ꝛ tube videtur in cōcentibus cōuenire ꝛc. vñ idem est animal de quo Auicen. loquit ꝛ Plī. Item omne asal generans asal habet duos renes ꝛ vesicam. sed animalia quantia non habent renes vel vesicam. superfluitas enī humidi in auibus transit in pennas. in natatilib⁹ transit in conchulas ꝛ in squamas. et iō non indigent membro superfluo humidi receptiuo Item omne asal habens cornu et nō habens dentes superius ruminat. ꝛ habet plures ventres. vnū valde magnum ꝛ alios minorem. vnum longum ꝛ alū ampliꝰ Et causa quare habent multos ventres est multiplex digestio. qꝛ suus cibus est siccus ꝛ nō bene masticatus in principio propter auiditatem comedendi. ꝛ iō dꝫ iterum masticari. de maiori autē ventre attrahitur cibus ad os vt iterum masticetur et sic masticatus transmittit ad secundum ventrem vt ibi digeratur ꝛ sic masticare vocatur ruminare. vt dicit Auicen. Item dī. Auicen. li. ij. ca. i. Ego dico q̄ omne animal habens sepum habet cerebrū pingue et qō nō habet sepū nō habet medullam unctuosam. Et omne spirans habet pulmonem vel aliquid loco pulmonis sicut piscis brāchos p quos aquam cum aere attrahit ꝛ post emittit Et omne animal habens sanguinē habet cor ꝛ epar. que vero carent sanguine carent corde. habent tamen loco cordis aliquid in quo est sedes vite. Item omnia asalia generantia habent fel. quedaꝫ occulte vt cervus equus mulus ꝛ quedā manifeste. solus delphinus caret felle licet generet ꝛ spiret. Asalia autem quantia habent fel magnū vel punm. sicut pisces ꝛ serpentes. Item dicit idem q̄ omne animal habens sanguinem habet semen et omne sanguinosum generans aliō dꝫ quinq; sensus nisi quoddam genus muris cuius oculi sunt cooptri habet pupillam sub cornio. Et vie sensuum in aliquibus sunt occulte vt aures ꝛ nares in piscibus qui audiūt. vtꝫ qꝛ fugiunt strepitum ꝛ olfaciunt. aliter non venirent ad retia ppē lac et carnes assas ppē q̄s cāci intrant sportulas piscator. et ideo dī. Aristot. vt dī. Auicen. q̄ delphini ꝛ vnū alius ad genꝰ piscū ad tonitruū ꝛ alium motū magnum et sonitum repentinū cadit ad fundum sicut in eis esset epilentia ꝛ tūc capiunt ac si essent ebrij. ꝛ fugiunt a loco ablutionis vel habitionis alterius piscis interfecti ꝛ fugiunt a sanguine alterius piscis et fugiunt sordida rhetia ꝛ sportulas immūdas ꝛ libenter subintrant nouas. ꝛ animalia anulosi corpis habent acutos sensus ex̄uis occultos vt apes et formice. vnde audiunt a remotis ꝛ olfaciunt et in quibusdam odoribus delectātur. ꝛ in quibusdam interficiūtur vt odore sulphuris ꝛ combuste pellis ꝛ combusti cornu cervi. vnde apes non manent in loco mali odoris. sed quiescunt in loco odorifero. et vbi est dulcedo, vt dicit idē. Item vt dī. idem differunt asalia in mō vocaferandi. quia quedam habent vocē fortem et acutam. quedam debilem ꝛ remissam. quedam aūt valde modicaꝫ sine nullam et sol a animalia habentia trachea am arteriam ꝛ pulmonem et respirātia dant vocem. Sed que non respirāt aliquando faciūt sonitū. aliqū sibilū. ꝛ asalia facientia vocem facit tonos. ꝛ asalia maxime vocaferant ꝛ garriunt tempore coitus ꝛ amoris. et ppꝛias voces se cognoscunt et ad amplexus se inuitant. Item idem omne asal habens sanguinem qō ambulat vigilat et dormit. ꝛ omne hꝫ palpebras claudit eas cum dormit ꝛ omne animal ouans facit somnū tenuē. Item omne asal indiget nutrimento sibi conuenienter ꝛ sue complexioni respondente et hoc est necessarium propter indiuidui sustentamentum. vel ppter eius augmentatiōem. vel ppter perditor⁹ p calorem phabitū restauratiōem. Sed in mō sumēdi cibum est magna differentia similiter in sumendo potum. Nam asalia grestibilia que sunt completi et equalis labij sugēdo bibunt. vt homo equus vacca ꝛ mul⁹. ꝛc. Animalia vero que sunt inequalis labij in quibus scꝫ labium inferius nō videt eq̄liter superiꝰ. sed est breuius lambēdo bibunt. vt canis cattus ꝛ hmōi. vnde

ſm diſpoſitionem labioꝝ p equalitatem
vel inequalitatem quedam ſugunt ⁊ que
dam lambunt. et iō ingeniata eſt natura
vt canis et cetera lambētia teneriorē ac
longiorem hēant līguam ac ſtrictibiliorē
vt ſit abiliꝰ ad aque cōprehēſionē ⁊ ip
ſius ad os reportionem. ❡ Multa tñ ſunt
aſalia quadrupedalia que nō bibunt niſi
raro vt leprores ⁊ caniculi ⁊ hmōi. q taliū
aſaliū cibus eſt valde humidus et eius
humiditas eſt eis loco potus et ſufficit
ad cibi reportationē p membra ⁊ ad ca
loris phi ſici mitigationez. Cetera vero
animantia que ſunt multe caliditatis ⁊
ſiccitatis cōplexionalis vel accidētalis ⁊
vtunt cibo ſicco aut calido potu indigent
ad p̄dam. et hec eſt cā quare colūbe et ce
tere volucres q̄ ñ ſunt rapaces p̄de bibūt
q̄ comedūt grana ⁊ hmōi. et earū cibus eſt
groſſus calidus atq; ſiccus. Aues enī p
de vtunt cibo humido actualiter. et ideo
nō bibūt niſi raro. ⁊ q̄ñ bibūt ſignū eſt i
firmitatis etq; in eis eſt exceſſus calor
innaturalis vt di. Areſt. ⁊ Auicē. Item
di. etiā Auicē. q aſalia pui corpis magis
ſunt ingenioſa quā illa que ſunt magni
corpis. vt in araneis apibꝰ ⁊ formicis.
quoꝝ opa ſunt ita ſubtilia q ad fīa faci
enda ſenſus hoīs nō attigit. Supplet ei
in eis natura in ſenſu ⁊ ingenio q̄ illis
videt̄ deficere in fortitudine ⁊ virtute. vt
di. idem. Item vt di. Soli. in li. de mira
bilibꝰ mūdi circa finē. ❡ Omne aſal hñs
dentes ſerratos eſt gulosum ⁊ bellicoſum
vt in cane. panthera. leone. ⁊ viſo. Et fe
mine taliū aſaliū filios generant incom
pletos vt canis cecos ⁊ vſa generat fru
ſtra carnea p lineamenta nō diſtincta q̄
cubat illa ſub aſcellis ſuis ſicut gallina
ſup ova ⁊ lābendo paulatim formant ea do
nec formā recipiant debitā ⁊ figurā. Pā
thera fīat ⁊ leena filios procreāt ſed non p
fecte effigiatos nec cōpletos Item omne
aſal faciēs mītos filios primo naſcētes
magis diligit ⁊ magis ſibi reputat natu
ralem. et iō q̄dam aſalia deuorant fetus
ſuos p̄ter primū ſicut quedā porce face
re ſunt cōſuete. vt dicit idē. Item idē in
oībus aſalibꝰ faciētibus filios incōple
tos cā impletiōis eſt gulositas. q ſi expe
ctaret natura vſq; ad complementū ſui
gendo interficerent matrem ꝓpter imo
derantiā appetitus. et iō celer in talibus
eſt natura vt citius naſcantur et vt citi
us oriantur ne parientes nimis aggra
uent. Item q̄da animalia taliter gene
rata ſunt bellicoſa ⁊ ꝓpter victū vt dicē
tur. ſibi inuicem odioſa. ingeniata ē na
tura remediū ad ſpeciei ſaluatiōez vt mā
ri filij piter pariant̄ vt ſi forſitan mās pe
riant in bello ſaltem in paucis ſpēs con
ſeruet̄ ⁊ ſaluet̄. ⁊ iō lupa parit multos fi
lios ſicut ⁊ canicula ſīt ⁊ vipera dr. xx. fi
lios parere ſimul vt di. idē. ⁊ iō cū filij vi
pere multi ſīl' viuant in ventre ex audi
tate nutrimēti mās tū ſugūt ⁊ trahūt dū hu
more. vñ mater tot nutrire nō ſufficiens
deficit et morit̄ antequā poſſit ad plenū
filios ſuos parere. Item di. Areſto. et
Auicen. q̄ animalia hñtia dentes conuun
ctos ⁊ ſotulares ſunt paucoꝝ filioꝝ. hñ
tia vo dentes diuiſos ⁊ acutos ⁊ pedes
multe fiſſure ſunt multoꝝ filioꝝ ⁊ multi
ſpermatis. et aſalia hñtia pū corp' plu
ris generatōis ſīt q̄ aſalia magni corpis
Et aſalia que pauciores ſunt generatio
nis pauciores hñt vtera et differentia
quo ad ſitū et iō canicula hz multas mā
mullas ſīl' ⁊ porca que ſunt multoꝝ filio
rum. Item aſalia ſuperflui coitus ⁊ conti
nui ſunt breuioris vite quā illa q̄ raro co
eunt ⁊ tpate et ꝓpter hoc eunuchi diuti'
viuūt q̄ neruus eis p̄ſcindit̄ p quē deſcē
dit ſemen. Idem di. Bal'. li. de ſpermate
et hmōi rōem aſſignat Auicē. in li. de a
nimalibus vbi di. Sperma inquit eſt ō
ſanguine bono et plene digeſto q̄ō iam
eſt cōuertibile in membroꝝ nutrimentū
et iō q̄ñ hō eiicit illū humore ſeminales
multū diſcolorat̄ ⁊ debilitat̄ corpus eius
magis q̄ſi q̄dragieſies extet tantus ſan
guis de corpe. q̄ ſperma eſt res abilitata
ad tranſeūdū in mēbra. et iō q̄ñ exit au
fertur membroꝝ nutrimentū naturale.
et fit magna deperditio ſpirituū ⁊ virtutū
in corpe aſalis. vñ frequens coitus im
moderatus eſt cā q̄re corpus diſſoluitur
et ſic vita p cōſequens breuiat̄. et iō ele
phas diutiſſime viuit quia caſtitatem a
mat ⁊ libidini raro vacat vt di. idē. Duc

usq; Aresto. et Auicen. et Soli. Jsaac
aũt in dief. vniuersaliter tractat de aia
libus, put sunt humani corpis nutritiua
nam quedam afalia cõuenũt hũane cõ
plexioni vt agni hedi oues et porci inter
domestica. cerui et capreoli inter siluestria
et quedam oino cõtrariant. et hoc in ni
mio calore vt tigri et serpentes. vel i nimia
frigiditate vt aranee et scorpiones. que
dam vo nature hois dissilia sunt. sed ta
men nõ oino repugnantia nec mortife
ra sicut sunt hericij lepores atq; vulpes et
cetera afalia hũtia grauis odoris carnes
talia enĩ afalia pessima ptent hũano cor
pori nutrimenta. siluestria aũt afalia sũt
calidiora et ficciora et macilentiora q̃ do
mestica. tum ꝓpter motus cõtinuitatez
et ꝓpter inhabitati aeris caliditatẽ. tum
etiam ꝓpter nutrimenti sui siccitatẽ et iõ
carnes habent duriores et indigestibili
ores qõ ptz qz eax carnes occise non ita
cito putrescunt sicut domestice. Ulñ om
nia siluestria minus sunt sapida et min⁹
nutribilia q̃ domestica exceptis capreo
lis siluaticis qui ceteris saporosiores sũt
laudabiliores et nutribiliores. Corpora
enĩ eox ex motu rarificant et humores
subtiliant. et pori aperũtur et hũores qui
sunt causa grauitatis odoris dissoluunt
et sic saporosiores rõne motus et labo
ris accidentaliter efficũtur. nam p hmõi di
scursus tempatur eox naturalis frigidi
tas. et iõ in afalibus siluestribus magni
exercicij et multi motus grauitas sapor
et odoris amputat et tenerior efficit ca
ro aptis poris et resolutis humoribus et
eox caro facilius et citius digerit et mẽ
bris incorporatur et ratione sue siccitatis
naturalis tardius a membris dissoluit.
Jnter ista oia afalia quedam nutriũtur
in locis humidis et aquosis. et eox carnes
multũ sunt nutritiue et velociter digerũ
tur. sed cito a mẽbris dissoluũtur. quedã
vero pascũtur in locis siccis et montuosis
et iõ eox carnes sunt laudabiliores i cu
stodienda et regenda sanitate cõueniẽ
tiores et in fortitudine et duratiõe i mẽ
bris pfectiores. Alia afalia aũt que domesti
cantur et pascunt in domibus carnes ha
bent viscosiores et grossiores ꝓpter mul
tas comestiones et cibi sui corruptiões
et ideo duriozis sunt nutrimenti ad di
gerendum in stomacho et pate tardiores.
Nam vt dicit ypo. ad cognitionem bonĩ
tatis nature afaliũ quo ad corpis nutri
mentũ cõfert scire loca et pascua vbi nu
triunt. aerem humidũ vel siccum in quo
cõuersant et q̃litatem motus et quietis
qualiter scz in exercicio vel ocio naturali
ter vel accidentaliter disponuntur. Ani
malia aũt que naturaliter sunt domesti
ca minoris caloris sunt et maioris hũi
ditatis q̃ siluestria. et iõ eox carnes sũt
molliores et ad digerendũ faciliores. et
multa enĩ quiete pori claudunt et pinde
sum calorem humores grossi dissoluun
tur vñ carnes molliscũt et attenuantur.
et qz nimiũ comedũt et bibunt augmen
tantur eox superfluitates et pinguedines
multiplicantur. et iõ talium afaliũ cor
pora sũt multũ nutritiua et sapida. et p cos
pus et venas facile penetratiua. et mul
titudine enĩ viscositatis et humiditatis
corruptioni et putrefactioni sunt vicia
et humoris superflui generatiua. et q̃uis
naturaliter nutriant tñ ꝓpter excessũ hu
miditatis cito a membris dissoluuntur
et sic accidentaliter minus q̃ siluestria
nutrimenti corpi administrant. qz silue
stria et si parũ nutriant verũtñ. qz dura
sunt et ad dissoluendũ tarda. in mẽbris
in quibus assimulatur diutius perseue
rant. et iõ accidentaliter antiqui ea nu
trire asserebãt. Jn omni etiam genere
animaliũ masculina sunt calidiora femi
nis et minoris hũiditatis. et iõ subtilio
ris et laudabiliozis nutrimenti sunt car
nes masculoz q̃ feminarũ excepta ca
prina que in femina laudabilioz est na
turaliter q̃ in mare. nam in femina eius
humiditas tempat siccitatem cõplexi
onalem. sed masculina caliditas intẽdit
siccitatem masculi naturalem. et iõ lau
dabilioz est caro femina in hac specie q̃
masculina. qz magis ẽ tempata et a ficci
tatis excessu elongata amplius. et hoc si
ue sit recens siue antiqua et maxime qñ
lacti adhuc est vicina. qz tũc et natura
lem siccitatẽ tempat. et laus lactis et laus
femineitatis. Alia vo castrata iter cõ

plexionem maris et femine sunt media cria. nam carnes castratoꝝ minus cale / faciũt masculis. plus femin̄s. tardi⁹ ma tribus et citi⁹ feminis digerunt. ꝛ iõ mio ris sunt nutrimenti ꝛ veteriozis masculi et maiozis feminis bonitatis. Et est re/ gula q̄ inter alalia naturaliꝝ hũida meli oza sunt masculina feminis. ꝛ meliora sẽ etate pfecta q̄z impfecta. Inter sicca au tem naturaliter feminea sunt meliora masculis. et hoc in etate impfecta pti⁹ q̄z pfecta vt di. idem. Item variat bonitas alaliũ ex diuersitate etatũ. nã alia lia valde lactiviana sunt magne humi ditatis ꝛ viscositatis ꝛ lubricitatis. et iõ eoꝝ carnes flegmaticas supfluitates ge nerantes sunt nisi ficce sunt naturaliter sicut bouine ꝛ caprine. ꝛ taliũ alaliũ car/ nes in tali etate sunt laudabiliozes. ma xime si nutrita fuerint bono lacte. Me liozes sunt aũt carnes alaliũ a lacte sepa toꝝ q̄z minoris sunt humiditatis ꝛ visco sitatis ꝛ tpate soliditatis. In etate vero iuuencula q̄n alalia sunt in statu tũc sũt eoꝝ carnes duriozes ꝛ siccioꝛes. et maxi me si alalia ficce fuerint cõplexionis. et iõ ad digerendũ sunt eoꝝ carnes durio res in membroꝝ tñ cõfortatione sũt lau dabiles ꝛ in duratione plus q̄z in regen da sanitate. vt di. idem. In quarta vero etate sc̄z in decrepita quo ad esum plus sunt inutilia duplici de cã. q⁹ viciana sunt caloris naturalis extinctioni ꝛ humidi/ tatis sp̃ãlis cõsumptioni. ꝛ iõ eoꝝ car nes sunt durissime. ꝛ oino indigestibiles maxime si ficce fuerint cõplexionis. Et iõ est generale iter oia alalia volatilia et gressibilia. dum sunt crescentia q⁹ sunt quo ad nutrimentũ laudabiliora q̄z quã do post declinatiõem ad senũ magis sũt annosa. vt di. idem. Item est diuersitas ex pte nutrimenti. nam q̄ pascunt in mõ/ tibus sunt meliozis sanguis ꝛ subtilioꝛ et acutioꝛes. ꝓpter paucitatem cibi. q̄ ve ro nutriũtur i paludstribus sunt sanguis grossioꝛis ꝛ maioris pinguedinis et mi noris caloris ꝛ amplioris opilationis. Alalia aũt pascentia maiozes herbas vt boues macientioꝛa sunt in hyeme q̄z in vere vel in estate. qm̄ in hyeme eis defi/ unt nutrimenta. et ideo post mediũ veris vel ante incrassant̄ vel augmentant̄. ꝛ eo rum carnes saporosioꝛes et laudabilio / res efficiũtur ꝓpter abundantiam con grui alimenti. alalia vo minutas herbas pascentia ab initio veris vsq̄z ad mediũ estatis sunt crassioꝛa ꝛ tenerioꝛa. bonita te carnis laudabilioꝛa. q⁹ tũc cõpetentia inuenũt nutrimenta. Sunt ꝛ alia alalia pascentia ramoꝝ ꝛ vgularũ extremi tates ꝛ ista sunt bona ab initio estatis vs q̄z ad hyemem q⁹ tẽ sũt tami teneriozes et humidioꝛes. vñ alalia que minutis vtunt herbis ꝛ siccis meliora sunt quã il la que humidis herbis nutriũtur ꝛ illa q̄ teneros ramos comedũt atq̄z frõdes me lioꝛa sunt quã illa q̄ vmi fructib⁹ alũtur et que parũ comedũt vel bibunt sunt mꝫ tum comedẽtibus ꝛ bibentibus meliora Nam tam mõtuosa q̄z campestria alan / tia ex frequentia sui exercitij atq̄z mor⁹ vmi nutritis sunt meliora. nam subtili oꝛ aer ꝛ siccioꝛ a talibus attrahit rõe di scursus vñ minuunt humoꝝ supfluita/ tes ꝛ desiccant ꝛ sic sue cõplexiones tẽ / perãtur. Ecõuerso alalia q̄ vmi nutriũ/ tur ex puritate puri aeris ꝛ defectiõe mo tus ꝛ multitudine cibi ꝛ potus in cibi cõ plexione minus laudabilia inuenũtur Diuersificant iterꝫ alalia ꝑm pinguedi/ nem maciem ꝛ mediocritatẽ. Nam que sunt crassissima quo ad esum sunt pessi/ ma. nocent eni digestioni q⁹ sup̃ cibum natant ꝛ cibũ inflant et villos stomachi emolliunt. et lubricitatem ꝛ viscositatẽ tribuũt stomacho ꝛ inducũt. et iõ numia pinguedo humidũ stomachũ dissoluit deficiente cõtentiua ꝛ cõfortatiua et vir tute expulsiua. stomachũ vero calidũ ni mis incendit sicut ignis exterius accen di pinguedine cõsueuit. Et iõ ꝑceperũt antiqui vt etiã de crassissimis alalib⁹ so la caro rubea pinguedine denudata cõi ter comedat. Alalia vero macerrima sũt neruosa parũ sanguis hñtia ꝛ parũ hũi / da. ꝛ iõ etiã parũ nutrimẽti corpi huma no ministrantia. sed alalia que inter ma ciem et crassiciem sunt media sunt tpa/ tioꝛa ꝛ laudabiliora. cũ nõ tñ pinguedis hẽant vt calorem intendant ꝛ villos sto

machi lubricent. nec tñ maciei vt natu
ram infrigident ꝛa sanguine eam ꝛepau
pent siue pꝛauent. Item inuenif diuersi
tas in aialib⁹ fm tpoꝝ mutatiõem. Nã
quedã aialia in vno tpe a medulla ꝛsã
guine ꝛepaupanf q̃ in oppsito tpe ple
na inueniunf. et hoc sensibl'r ptz in ꝛchi
libus maris ꝛ in cerebꝛo lꝙs ꝛ forsan cu
iusliꝫet aialis. vt exp̃sse di. Aꝛist. li. de p
pꝛie. elementoꝝ. ꝛ io multi in vna parte
mensis vl anni infirmant qui in tpe op
posito tuti ab oi infirmitatis speꝛu ꝓgno
scunf vtz in lunaticis manacis et cadu
cis. ꝛ hoc q̃re supꝛa in ca. de luna. sile di.
Aui. de simea q̃ fm mutatiõez tpoꝝ ma
xime fm lune cursum leraf vl tristaf. sic
et q̃dã aialia in vno tpe macerant q̃tũ
cunq; victualia tũc abũdant. ꝛ eadẽ tẽ
pꝛe oppsito ꝛmiẽdo ipinguanf sic di.
Aui. glires inq̃t tpe hyemali nõ mouen
tur. sed iacẽt sicut mꝛtua ꝛ nihil come
dentes ꝛmiẽdo ipinguanf. repũt vero
in tpe estatis ꝛ se mouẽt in estate cõtra
estũ solis. sile narrat de ꝛũdinibus et q̃
busdã aliis aialib⁹ q̃ q̃si mꝛtue inueniũf
in aliꝙ cõcauitatib⁹ tpe hyemali q̃ po
stea vires resumũt ꝛ quasi ꝛmiẽdo foꝛ
tiores effecte agiles se oñdũt. tpe esti
uali. et sic vꝛse fm Aui. Aꝛist. ꝛ Soli. pꝛ
cõceptũ in multo tpe in locis abditis se
absõdũt. et tũc tpis penit⁹ cibũ nõ assu
mũt. q̃re infra eodẽ de vꝛso. Sic ꝛ pisces
vno mẽse ipinguanf ꝛ statim in sequenti
tpe macerant. et quidã ipinguant vẽto
septẽtrionali vt pisces longi ꝛ quidã me
ridiõali vt pisces ampli. ꝛ quidã in tpe
pluuiali sicut ibidẽ di. Aꝛist. Aqua in
quit pluuie cõuenit oibus testei cozei p
ter piscẽ qui dꝛ hoyteaz q̃ si gustauerit d
aq̃ pluuiali ipo die mozief. Itẽ quibus
dã nocet pluuia qm̃ excecat eos si fuerit
multa. Silr quedã aialia vno tpe se re
nouant ꝛ sua etiã supflua ꝛponũt ꝛ imu
tant vt cancer ꝛponit ꝛ imutat suas te
stas. cerui cozrua. ꝛ accipitres plumas
suas. Sicut enĩ di. ysa. Carnes aialiũ in
quibus dñaf siccitas ꝛ etiã caliditas vt
cameline in estate sunt illaudabiles sed
in hyeme sunt cõuenientes. et carnes aia
lium que sunt calide ꝛ humide vt pecoꝛi
ne in vere sunt bone ꝛ in autumno cõpꝛ
tentes. frigide aũt et sicce sunt illaudabi
les vt caprine. frigide ꝛ humide vt poꝛ
cine. a medio estatis vsq; in finem sunt
optime. i hyeme pessime. in vere voꝛ au
tumno sunt mediocres. vt di. ypo. caro i
quit porcina in estate est bona. in vere et
autumno minus bona. sed in hyeme ma
xime illaudanda. caprina in estate bona
pecoꝛioa in vere. bouina in fine veris et i
pꝛincipio estatis ẽ laudabilis. Carnes
aũt aialiũ. put sunt ordinate ad hũanuz
esum variaf fm diuersam ꝓparationẽ
Nam vt di. ysa. aialiũ carnes aliq̃n assã
tur aliq̃n friuanf aliq̃n cũ sale ꝛ aq̃ elixã
tur. assate ꝛ fixe sunꝫ grossioꝛes in nutri
endo ꝛ sicciores ad digerendũ duriores
qꝛ humiditate eaꝝ cõsumpta ab igne cõ
trahunt siccitatẽ. vñ nõ sunt carnes mul
tũ pingues comedẽde nisi assevt humi
ditas illaudabilis ab eoꝝ subã extrahaf.
Carnes aũt elixe sunt humidioꝛes ꝛ ad
digerendũ faciliores. qꝛ aq̃ tpat eas et
humectat. aliq̃n aũt in aq̃ in q̃ elixãtur
apponũtur spẽs ꝛ fiunt diuersa cõdimen
ta que carnes custodiãt in natura ꝛ boni
tate sua. et eas reddant taz in odoꝛe q̃z
in sapoꝛe meliores et ad diuersos moꝛ
bos expellẽdos amplius efficaces. ꝛcet
aũt carnes aialiũ siccoꝝ ꝛ macroꝝ elixa
ri. humidoꝝ vo et pinguium assari. me
diocriũ aũt inter istas diuersis cõdimẽ
tis ꝓparari. Fit aũt ista ꝓparatio multi
pliciter qꝛ alique inueniunf carnes. aia
lium que sunt salubres ꝛ cõuenientes as
sature ꝛ sunt illaudabiles elixate. meli
oꝛ est enĩ caro caprina ꝛ bouina elixa q̃z as
sa. porcina ꝛ pecorina est melioꝛ assa q̃z e
lixa. nam p elixationẽ sicce carnes humec
tanf ꝛ p assatiõem humide ꝛsiccanf. et
iõ porcinã ꝓpter suam humiditatẽ bonuz
est assare et caprinã seu bouinam ꝓpter
siccitatis excessum elixare. Eozundẽ et
iam aialiũ carnes fm hmõi accidentia
varianf. nam caro porcina assa et p assa
tionem melioꝛaf. et minꝰ boua efficif p
elixatiõem. Caprina vo melioꝛ est elixaꝛ
pioꝛ qñ est assata. ꝛ sic de aliis est viden
dũ. Huculq; ysa. in diet. Item ordinan
tur aialia no solum quo ad coꝛpis nutri

mentum. verumetiam quo ad remedius mozbos z multiplicem medicinam oim aialiū tam iumentoz q̄ reptiliū z bestiaꝝ generacreata sc̄z ppt hois optimū vsū vt di. Pli. et Joh̄. damas. sed hoz q̄dā ppter esum vt pecudes cetui z hmōi. z̄. q̄dam ppter hois ministeriū. vt equi asini bues et cameli z hmōi. alia ad hois io/cunditatem vt simie merule atq; pauī. alia aūt creata sunt ad hois exercitatiōz vt suam cognoscat hō infirmitatē et ve/ritimeat ptātē. Ideo enī creati sūt pulices et pediculi sicut leones tigides atq; vsi vt in primis recurrat hō ad ppriā infir/mitatis recognitiōem z territ⁹ a secū/dis sc̄z reptilibus z feris refugiū habeat ad dei nois inuocatiōem. Sunt insup creata aialia ad subleuandam multipli/cis infirmitatis humane necessitatez vt carnes vipere ad tyriacam et fel thauri z aliox aialiū z auium ad oculox caligines amouendā. Pellis serpentis decocta in o/leo bolozem auriū mitigat miro mō. vt di. Dyas. In li. escolapij de occultis mē/broz vtilibus dicit patiens emoroy/das si sederit sup pelles leonis recedent ab eo. et qui linit corpus suū sepo renuz leonis aut qui inungitur eius fimo fugi/unt ab eo lupi. Item ibidem dicit idez si quis suspendit caudam senis lupi ad p̄ sepe vaccarū nō appropinquant ei lupi. Item dicit Dyas. oculi vsi eruti z supra dextrū brachiū bois ligati mitigant q̄r/tanam eius. Item dentes canini lupi cu/rant illos in principio qui lunaticam su/stinent passionem vt dicit idem. Simi/le dicit Pitagoras et Pli. et dicūt q̄ si oculū lupi erutum viderint quadrupeda lia domestica fugiunt atq; timent. In li/bro viatici dicit Constan. Pili canis al/bi nullam maculam nigredinis in se ha/bentis si fuerint suspensi circa collū patiē/tis iuuant epilenticū z philent eius ca/sum. Simile dicit Pitago. in li. roma/noz. fiat iquit anulus ex vngula asinu/ asini nigredinem nō habentis z induat eum epilentic⁹ philetic⁹ casū. z dicit fel thaurinum sub vmblico inunctū soluit ventrem. dicit ēt idem dens serpentis e/radicatus dum viderit suspensus sup q̄r/tanarium soluit quartanaz eius z si sub/fumigaueris domū cū pulmōe asini mū/das eum ab omni reptili z serpente. hec et multas alias vtutes admirandas di/cit Pli. in membris aialiū latitare sicut i naturis aialiū ptcularū post dicet. qz ni/hil est in corpe aialis qō careat manife/sta vel occulta medicina. nam pellis z pi/lus. et cornu vnguis caro et sanguis nō sunt sine remedio nec etiam ipe fimus. sz hec ad p̄sens dicta generaliter hic suffi/ciant.

Capitulū primum

De animalibus in speciali

Descriptis aialium proprietatibus et naturis in generali restat co operante dei gratia quozundam aialiū z reptiliū recitare proprietates in singulari. et ꝑ ordinem alphabeti.

Capitulū II

De ariete

Aries est pecus laniferum ani/placidum naturaliter mansue/tum vt dicit Jsi. li. xij. ca. i. Est aūt dux et princeps omnium et iō dedit ei natura fortitudinem ceteris omnibus p̄/stantiozem. decuit enī arietem ducē ce/terarum omnium et tutozem alijs eē vi/tibus fortiozē. et iō vt di. Jsi. aries aut verueya viribus est dictus. eo q̄ tanq̄ vir omniū cū sit masculus ceteris bidēti/bus sit amplius vtuosus. Vel vt di. idē Jsi. verueya verme est dictus eo q̄ hēat vermem in capite. cuius pruritu excita/tus caput cōcutit fortissime. z quicquid sibi obuiat dure ferit. et iō aries ab aresc grece qō dicit vtus latine est vocatus. qz in gregibus masculi dicūtur arietes qz ad fecundandas oues vtuosi sunt atq; fortes. nam corpis magnitudine z vi/rtutis fortidine et animi virtute oues ali/as pexcellunt. Dicit etiaz aries ab aris qz vt di. Jsi. hoc pecus primū fuit i aris a gentibus immolatum. vñ dicit aries ideo aries qz mactat ad araz. Cui⁹ im le/gem moysaicam aries fiunt aial potissime mundū. et ad sacrificiū et ad esum. nam p̄ peccato populi cōiter et conuenienter

offerebatur.qz findebat vngulam pariter et ruminabat in differenter a populo comedebat.vt di.Ysi.li.xij.bidentes quondam dicebant.eo q̄ inter octo dentes quos habent duos habent altiores z ideo eos gentiles maxime in sacrificiū offerebant.vt di.idem. De ariete aūt singulariter di.Plī.viij.ca.xlvij. Arietis inquit naturale est agnos fastidire et oues senectas sibi obuias cōsectari.nam ipe melior est et vtilior in senecta. et cū respectu ouium ferox sit animo eius feroc̄tas cohibet si cornu eius iuxta auriculam p̄ioz.dextro reste p̄ligato feminas sinistro vero p̄ligato mares gignit.in vento aquilonari mares p̄creat.in flatu austri feminas generat.et quales venas aries sub ligua gestat tales fetus in velle regenerat.nam si nigras habet venas fetus in vellere erit niger.et si albas albus et si varias varius in vellere apparebit. Item di.Aresto.z Alui.quē infra d̄ oue frontem habet aries durissimam cornea duriciem fere p̄stantem.sed timpora habet debilia et quodāmō cartillaginosa.z ideo ad munimē ptis debilioris dedit nasa cornua magna circa tipoz loca ad modū scuti rotundi reuoluta.q̄ tñ in extremitate aliq̄ tulum sunt acuta vt cornuū duricie z fortitudine caput defenset z eo tundem acumine aduersarios impetat et impugnet.vt di.idem. Sine enī armoz defensione nō dedebat naturam gregi relinquere defensorem..et ideo duo dedit natura sibi cornua ad modū circuli replicata.vt caput p̄riū qđ ex se ē infirmū p̄tegat.et cōtra aduersarios armis munit se audaciorem ex armoz cōfidentia exhibeat.et.et ideo securius p̄cedit gregem.z erecto capite z fixo pede vngula diuisa destigio firmius terrā p̄mit.vellus hz pinguius z in villis plurius pilos diffundit fortiori corio siue spissiori cute contra extrinsecas aeris caliq̄ vel frigidi iniurias se defendit.et ideo sue cutis superficies rone sue fortitudinis cornanoz violētas artes p̄ ceteris ouiū pellibus sustinet. et ad diuersoz teloz recipiendā impssiōez habiliorem se p̄bet.vt di.idem. Tempe armoris pugnat p̄ vtilibus suis z aduersarios cornibus impetit.et vt melius pugnet z fortius cōtra resistentes incurrat retrocedit ac resiliendo cū impetu hostes ferit. De arietibus etiam di.Alui.libro viij. Arietes inquit z capri vadūt mitū in vanū.z in hyeme non se abscōdūt propter frigus et aliqñ exeūt de loco calido ad locū frigidū.et q̄ñ pluit nō fugiunt a pluuia quouscz moriant.et arietes naturaliter sequūtur capras z quiescūt oīs quouscz pastor accipit vnū ex eis z facit ipm antecedere z sequūtur alij.z timent naturaliter tonitrua sicut oues.q̄ si impgnate fuerint et audierint aborciunt p timore.et ante mediam noctem stant simul cū ouibus z dormiunt z post sparsim et in dormiendo sup latus alterat vices nam a vere vsq̄ ad autumnū dormiūt in vno latere.deinde vsq̄ ad ver dormiūt in latere altero z dormiunt erecto capite nisi q̄ñ infirmant z ruminant cibū z masticant dormiendo sicut z vigilando.z si cōtingat eos errare non redeunt nisi a pastore reuocent. Dicit ad hoc ysa.in dict. q̄ arietes i iuuentute manentes miozis sunt humiditatis z viscositatis q̄z agni lactentes.z hoc p̄ter etatem eoz cōplexioni dñantem.z ideo ipoz carnes sunt carnibus agnoz z ouiū meliores.z meliorē sanguinem generātes.maxime si sint castrati.q2 eoz caliditas humiditate accidentali tempata est.vñ sunt boni saporis sed q̄ñ sunt decrepiti in calore sunt defecti si non sunt castrati ex etate.si vero sunt castrati z decrepiti.duplici carent cā calloris scz testiū z etatis.z ideo eoz corpa sunt frigida ad modū ligni z duriora z insipidiora respectu capraū z boum z hmōi.q̄ in decrepita etate sunt pessima.corpa arietum q̄ naturaliter sunt calida et hūida ceteris decrepitis naturaliter frigidis z siccis simpliciter sunt meliora.huc usq̄ ysa.in dict. Item di.Aresi.z Auicen.li.vi.q̄ arietes z capri sicut et cetera alia p̄riam habent vocem p quā se dimant z vocant feminas tpe coit' z amoris et portantes aquam salsam anticipāt coitū z citius mouent ad amorem.z quādo arietes senes mouent citius ad amorem et coitus q̄z iuuenes in tpe determi

nato signum est lonitatis temp⁹is in an/
uo illo.⁊ si in illo tempe exciterentur ime
nes ad amorem signū est pestis future su
proues in anno illo.vt di.idem.

Capitulū III

De agno

Agnus vt di.Jsid.a greco voca
bulo dr quasi pius.nam iter om
nia terre animantia maxime i
uenitur innocens et mansuetus.nullu3
enim ledit dente nec cornu nec vngue.⁊
quicquid in eo repitur totū vtile est. qz
caro ad cibum.pellis ad varium vsum.pi
lus ad indumentum.sanus ad terre i/
pinguationem.vngula ⁊ cornu ad medi
cationem ⁊c.vel vt vl.Jsi.li.xij.latini ag/
num ab agnoscendo putant dictū. eo q⁹
p ceteris animalibus matrem suam noscat
adeo q⁹ si in magno grege errauerit ifanti
balatu vocem noscat pentis.sm Aresi.
et Auicen. Agni quidam nascūtur in tē
pore vernali.quidam in tpe autumnali
Vernales sunt corpe maiores robustio
res viribus et pingniores q̄z sunt autū/
nales vel hyemales.in aliquibus tñ regi
onibus multi hiemos agnos p̄ferūt ve/
nis.et dicunt hoc solum asal vtiliter na/
sci bruma.vt di.Pli.li.viij.c.xlvij. et dr
ibidem.q⁹ agni concepti flante vento aq̄
lonari sunt meliores q̄z cōcepti flāte vē
to australi.tunc enī mares generant.ta
lem aūt colorem hñt agni i lanificio seu
in vellere qualem hñt pntes in venis lin
gut.nam si vene fuerint albe ⁊ agni erūt
albi.⁊ si nigre nigri.⁊ si varie varij vt di.
idem.In fugendo anteriores poplices
flectūt et vt mater ei plus lactis tribu/
at.capite matris vbera p̄mit.balatu q̄/
rit matrem qua inuenta cauda mō blā
diendo erecto capite mammas q̄rit ⁊ nisi
caput prius erigat nūq̄z fugit.vlūhabz
subtilem et crispū multiplr in sese refle
xum.multū nocet agnis frigus ⁊ maxie
tpe pluuioso.De societate gregis gau/
det q̄n solitarius est vult plurimū atq̄z
timet.ante gregem salit ⁊ saliēdo ludit
q̄n videt lupū timet vehementer ⁊ subi/
to fugā arripit sed post p timore stupid⁹
subito gradū figit et fugere vlterius nō
audens sibi non balatu sed pri⁹ simpli/
ci vultu parci petit captus ab hoste liga/
tus a carnifice nec cornu nec dente se de/
fendit.et sine sp̄ie vellere siue cute.sic
asal inuocatū obmutescit. siue eū ducā/
tur ad pascua siue deferatur ad victimaz
nō gemit nec remurmurat nec calcitrat
sed oberdit. Et vt di.Pli.agnos dimitte/
re solitorios est piculosum qz si supuene
rit forte tonitruū defacili moriunt.nā a/
gnus naturaliter debile habet caput .et
iō remedium est eos sil aggregare vt ex
cōiunctione mutua animentur.et p̄sen/
tia plurium cōforent.

Capitulū IIII

De agno anniculo

Agnus anniculus etate vni⁹ an
ni est cōpletus.qui infra vnius
anni spaciū tanto est melior q̄z
to a lacte remotior est. Nam a lacte ei⁹
hūiditas cōplectionalis augmentat.sz p
separationem a lacte intenditur eius ca/
lor et superflua humiditas temperatur ma
xime si manserit adhuc non castratus vt
dicitur aptissime in diei. Agnus enī an
niculus corpore integer.et carne mūdus
aptus est ad sacrificium ad esum etiaz si
fuerit vellere maculosus. Nō enī repro/
bat a sacrificio agnum macula velleris
nisi sit fedatus vl corruptio in carne ste/
rius vel in cute.vt di.glo.sup Exo.xij.⁊
sup malac. di. Diere.et sup Leuit. Non
impedit inquit sacrificium varietas ma
culosi velleris si corpus fuerit integrum
et nō subfuerit scabies in superficie ipsius
cutis. Agnus ergo anniculus vt di. Pli.
li.viij.c.xcvij. deoptatis fuerat aptus.et
tam in vsu vellerum q̄z in vsu carnū vti
bus hoīm est necessarius.et iō sicut pro/
pter sumptus hoīm excoluntur et custo/
diunt corpa boum. ycoportz vt habeat di
ligentia circa custodia ouium ⁊ agnorum
Dicit etiam dyasc.q⁹ agnus fimū habet
nigrū q̄ si cū aceto dissoluat et cathapla
smetur nigras emūdat maculas.clauos
corpis tollit.iguem sacrum curat.mixt⁹
cum cera et oleo combusturas sanat.

Capitulum V

De agna

Agna est arietis filia que minoris est corpis pariter et roboris q̄ sit agnus et minoris caloris et maioris humiditatis q̄ sit agnus ratione femince cōplexionis. vt dicit in dictis. cuius caro dum est lactans maioris est viscositatis. ꝓpter humiditatis superfluitatem tam ex etate q̄ ex cōplexione eius corpi dominante. et iō qđ ex ei⁹ carne generatur flegmaticum est et viscosū ac difficulter digeritur et digestū a mēbris vix dissoluitur rōne viscosi et glutinosi humoris qui inde generat. a stomacho tñ facile descēdit rōne sue lubricitatis et humoris. vt di. ysa. et eius carnes meliores sunt assate q̄ elixe. qz cōsumit superflua earum humiditas vi caloris.

Maioris tñ simplicitatis et timiditatis est agna q̄ agnus quia minus habet caloris naturalis femina q̄ masculꝰ. et ideo minus est animosa. ꝓpter qđ etiā caret cornibus qz essent ei superflua cum ꝓpter defectum audacie eis nesciret vti. vt di. Eluicen. di. etiam Arest. li. iij. Agnus accidit egritudo qñ nimis impinguātur circa renes qz si opiant sepe renes mouent. et multiplicat sepum ꝓpter bona pascua. et iō arcentur a pascuis ne nimis impinguentur. quere supra de oue.

Capitulum VI

De apro

Aper est porcus siluestris vl agrestis qz seuissimus est et immitis vt di. Isi. li. xij. ca. i. et dicit aper q̄si afer a feritate. qz sm q̄titatez sui corporis ferus est et crudelis. Vñ et apō greco aper fragres. i. ferus vulgariter nuncupat. Dicitur aūt a latinis verres eo q̄ grandes habeat vires sicut idē dicat ibidem. Scōm aūt pli. et Elui. Aper ē aial valde seuum qz vix castratus se exhibz mansuetum. cū cetera aialia ablatis testiculis amplius mansuescūt. Aper igit in ps. lxxix. dicit singularis ferus. quia culmis pfecte pductis audacior factus se gregat et seorsitat se a grege. singulariter querens pastum. Est itaq̄ aper tante feritatis q̄ etiam pudens cōtra venatoris ferrum intrepide se infigit. et etiā iam transfixus contra sibi resistentem vires recolligit vt culmis vindicet se ō aduersario. etiam in mortis piculum contra hostis venabulum mira audacia se exponit. culmos duos habet in ore adūcos fortes et acutus cum quibus oēm sibi resistens secat crudeliter et dilaniat. Culmis aūt vtitur p gladio ad pugnandum in latere dextro habet os durissimū latū et spissum qđ semp opponit venabulo p̄sequētis. nam osse illo p clipeo ad se ptegendū vtitur. sentiens sibi imminere lethum acuendo culmos contra arbores eos fricat. et sic an. dextratam aciem habeant cōfricando ad labrem ipos ꝓbat. si sentit dextratos organū querit et mastigat cuius vtute culmos radices mūdificat et confortat. vt di. Eluicen. Pli. in lib. xxviij. ca. x. dicit q̄ vrina apri medet vitijs aurium si cum oleo rosaceo misceat. Similiter eius fel valet contra calculū vt dicitur li. xxviij. ca. xl. Et ē ei ita grauis sua vrina vt nisi egesta fuerit. surgere non possit imo opprimitur vt defunct⁹. nam exuri traduntur ex vrina. Itē idez ad coitum stimulat fel aprinum. Dicit etiam idem libro. v. porcus agrestis multū diligit radices et culmis incidit terram et fodit et scindit radicem culmo et impinguatur quando quiescit p septem dies et maxime quando parum potat. et pliatur cum lupo quia ipsum odit naturaliter. nam lupus insidiatur filijs suis et sepius rapit eos. et ideo vt dicit idez lib. xiij. Dedit natura apro culmos ad defendendum feminas et filios suos. qz femine sunt debiliores in se et prioris cōplexionis. Nam mares sunt audaciores et vires habent feminis fortiores.

Femina tñ seuit irata et fodiendo ledit. et dentibus mordēdo et dilaniendo. Aper vero ledit culmis sursum feriendo. et iō parū potest ledere pstratum et iacentez. et femina parū ledit stantem et dū aper irascit et pugnat spumat ore. silr dū luxuriat cū ore. Dicta supradicta recitat plin⁹. et addit iā dictis i li. viij. c. ij. vbi dē

Apros ⁊ alios porcos ventatos nasci e/ nigidius tradit. Inest aũt maribꝰ apris maxima aspitas ⁊ feritas animi quãdo sunt in amore. qz tunc p vroribus atro citer pugnant vngulis terram scalpunt setas erigunt. culmos vibrant etꝰ quaci unt. et horrendo gemitu furiam pectoris tunc ostendũt. parum etiam tunc come/ dunt. discurrunt post feminas. et iõ atte nuantur plurimũ ⁊ matureſcũt. In hor rendis et vmbrosis vallibus et nemori/ bus mansiones querunt vbi custodiunt fetus suos. de radicibus et arbor siluestri um fructibus viuũt. qñ venatoꝝ insultꝰ vel lupor impetus ꝑsen. iunt filios suos. ꝑcedunt et eis nõ paret locus fuge p fi/ lioꝝ defensione periculoſe exponunt. quã do velent dimicare attritu arbor indu/ rant costas suas et se inuoluũt in luto et deſiccant ad solem et inter pilos lutũ cõ/ glutinant et inuiſcant. vt sic securi ad/ uersatioꝝ ictus sustineant in cõflictu Ale ſto. li. vi. Femine aprorꝝ post ptũ sunt aſpere ⁊ crudeles. et crudeli morsu filio/ rum suoꝝ dilamiant inuasores. Hucuſ/ qꝫ Pli. Est aũt caro aprina vt di. ysa. magꝫ ſicca ⁊ minus frigida qꝫ porcina domesti ca. et hoc est ꝓpter motus sui cõtinuitatẽ et victus ſiccitatem ⁊ aeris cui continue exponit caliditatem. iõ eius pinguedo ẽ durior ⁊ caro velicatior ad edendũ et ꝓ/ pter hoc veteres domestica velemẽter agi/ tantur ⁊ verterantur anteqꝫ occidantur vt eoꝝ carnes teneriores ⁊ ſapidiores ex motus violentia efficiant. De aprorum etiam di. dyaſc. q eius fimus deſiccatus et cũ vino ⁊ aqua bibitus eiicientibus san guinem ſingulare est remediũ. Lateris dolores cũ aceto curat fracta ossa conſo/ lidat et confirmat. quere infra de porco.

Capitulũ VII

De asino

Asinus a sedendo est dictus qñ a assedus qz hoies sup asinos sede bant anteqꝫ vsum equoꝝ haber/ rent. vt di. Jſi. li. xij. alal quippe est ſim/ plex ⁊ tardũ. et iõ nõ fuit de facili subie/ ctũ hũanis viribꝰ ⁊ pstratũ. vel dr ab a qõ est sine ⁊ sinos qõ est sensus ꝙſi alal ſine sensu. inde dicitur aſellus. i. iuueniſ asinus qui pulcrioris est forme ac diſpo/ ſitõis. qñ etate ẽ tenellꝰ qꝫ qñ senex ſſi citur et antiquus. naz qꝫto magis fit an noſus tanto plus quotidie fit deformis hiſpidus ⁊ villoſus. est aũt alal melãco/ licũ frigidũ. ſ. et ſiccũ. et iõ naturaliẽ põ derosum tardũ atqꝫ pigrum ſtolidũ ⁊ ob liuioſum. tñ onerifer est ⁊ patiẽs labo/ ris vilis modico vtens cibo. Inter tribu los eũ et ſpinas ac carduos carpit cibũ ſuum. et iõ di. Alui. li. viij. Similis are/ ſto. q asinus minutis auibus inter ſpi/ neta ⁊ cardineta nidificantibꝫ ẽ eroſus. et iõ minuti paſſeres pugnãt ctra eum. qz comedit ſpinas in quibꝫ nidificãt paſ ſeres illi. ⁊ cõfricat ſe ad ſpinas illas ⁊ vũ cadũt pulli eoꝝ paſſer ſiue ova. et qñ aſi nus rudit et eleuatione capitis et fortꝫ flatu mouentur ſpine et extorrẽdo ſoni tu ſeu rugitu terrẽtur auicule ⁊ fugiunt de nido ſuo ꝛpter iſta ſaltãt mures ſuper ipſius faciem et impetũt eius oculos atqꝫ pcutiũt roſtro ſuo. et ſi habet asinus vul nus in dorſo vel in latere et ſpinaꝝ pun ctura vel quacũqꝫ alia de cauſa pungunt eum cũ roſtro ſuo invulnere vt recedat a loco nidi ſui. et cum talis paſſercul habet corp minutiſſimũ vix põt asinꝰ ſe de fendere contra eius impetum atqꝫ mor ſum. dicit etiaz Alexeſt. ſicut ⁊ Alui. q cor uus valde odit aſinũ et iõvolat ſup ip ſum ⁊ temptat tangere oculos ſuos ro/ ſtro ſuo. ſed iuuat aſinum pfunditas o/ culorum et ſpiſſitudo corij cilioꝝ qui bus contra morſus auium claudit et te/ git viſum ſuum et etiam cooperatur pro ceritas aurium et mobilitas cum qui/ bus terret auiculas qñ infeſtãt viſuꝫ ſu um. Item Alexſtore. lib. viij. Ursus pu/ gnat cum aſino et thauro quoniaz come dit crudas carnes et hec est cauſa qre pu gnat contra eos. quoniam eorum carni/ bus appetit ſaciari. De aſinis autem di cit Pli. li. xxviij. ca. vlti. vngule aſinine fumigate partum adiuuant intantũ vt etiam abortus euocetur. nec aliter velet addi qz viuũ partum necant ſi diu ⁊ fre quenter apponantur. eiuſdẽ animalis fi mus recens ſanguinis profluuium mire

sedat. Eius iecur valet contra caducos morbos puloꝝ plī. li. xxviij. c. x. lac asine sicut ⁊ sanguis valet cōtra morsū scorpionis. Siquis etiā asino direrit in aure se pcussum a scorpione transire, ptinꝫ malū dicunt. a facie etiam fumigatiōis pulmonis asini fugiūt oīa venenata. dicitur etiam in eo. ca. ix. lac asininū valet cōtra gipsum venenosum. cōtra cerusam vel argentū viuū. Item li. ix. ossa asini ꝑusta ⁊ decocta valent cōtra venenū si eorum decoctio bibat. Item vrina maris asini cū nardo capillos multiplicat ⁊ cōseruat. De asinis a ūt di. plī. li. viij. ca. xliij. Asinus est aial magni frigoris impatiens. ⁊ iō in frigidis regionibus vt ponto nō generant. Item di. Arest. cum asinus sit multe frigiditatis ⁊ siccitatis multe thest luxurie. sed nō mouet ad coitum ante ꝙz sit triginta mensiū etate sed non generat ante ꝙz sint tres anni cōpleti aut duo ⁊ dimidius. vñ di. plī. ibidez ptus asini a. xxx. mense est ocissimus. ſz a trimatu legitimus. Idem di. Arest. libro. v. ⁊ subdit plī. raro geminos parit et qñ fetum est pitura lucem fugit ⁊ tenebras ꝙrit. ne ab hoie videat. ptum suum amore nimio diligit intrō q etiaꝫ pignes ad fetum vadit. a quas transire et pedes in eis tingere multū horret. ⁊ quādo cogitur aquā vel riuum euadere ipso mingit. nec transeunt asini volūtarie p pontes vbi p planicies pontis pssunt videre aquā defluentem. debile enī habz cerebrum et patiunt defacili vertiginez ꝓpter qđ timent p rimas pontis cadere i aquam quā conspiciūt sub ponte transeuntem. nec bibunt defacili nisi assuetos fōtes qui sunt in pecuarijs ad quos possunt ire sicco pede. et qđ mirum est dictu quāuis multū sitiant si mutent aque ei vix potant nisi sint illi fīles quas frequētant. Item plī. li. xxviij. ca. vij. si asina comederit ordeū intinctū sanguine mēstruali tot annis nō cōcipiet quot grana comedit sic inticta. Et ex asino ⁊ eq̄ mulus gignitur. sed ad tales ptus eligūtur eque que neqz quadriēnibus sint minores neqz decennibus maiores. nec cōmiscentur passim ad inuicem. Nox asaliū duo sunt genera scz equꝰ cū asina. ⁊ asinꝰ cum ipa equa. Imo vnū genus ab alio secoercet nisi in infantia lacte hausto mutuo nutriant. et ꝓpter hoc pastores mulos vel burdones ex disparibus asalibꝰ gigni cupientes dicūtur vti ista arte. nā iuuenes equaꝝ pullos in tenebris subijciunt vberibus asinarū ⁊ enutriūt eos lacte asinino. et tales pulli equoꝝ adulti iam effecti ad asinarum cōiunctiōem tēpore coitus cōmouētur similiter pullos asinaꝝ in tenebris subijciūt mātmis eāꝝ et asselli tali lacte iumētino nutriti eās inuadunt qñ adolescūt. Ex tali asini ⁊ eque cōmixtione generatur aial quoddā qđ antiqui vocabāt hynnulū alias hīnulum. nos aūt dicimus eū burdū. sicut genitū ex asino ⁊ equa dicūt mulū. Aresto te. aūt li. xv. si asinus coeat cū equa impregnata eque corrūpit cōceptus ꝓpter frigus spermatis sui. sperma enī asinoꝝ est frigidissimū naturaliter ⁊ materia eorum materia aūt eq̄ est calida. ⁊ iō qñ misceāt calidū cū frigido fit tpamētū. tūc ex eis pōt fieri cōceptus ⁊ saluari fetus. qñ scz equi asinoꝝ feis cōmiscent. filī qñ eq̄ asinis maribꝰ supponūtur. sed filius asselli ⁊ eque scz mulus nō cōuenit generationi nā vtriusqz ptis frigiditas scz naturalis ⁊ cōplexionalis in ipo dīnatur. et iō ex mulis aliud nō generatur vt di. idē. Ite ibidē di. idē. si asina cōcipit ab equo subsequēs asini coit cū eadē facit ea abortire. cuius cā est vt di. Alui. qz frigiditas seminis asinini supueniēns corrūpit ⁊ destruit tpantiā semis equini p̄cedētis. ⁊ semē asini frigidū ē ex cōplexiōe ⁊ ex sexu et corrūpit semē eq̄ ad tpantiā disponētis. vñ qñ supuenit subito asini semē naturalis siue cōplexionalis frigidū cū frigiditate sexuali intēsa frigiditate corrūpitur p̄cedēs tpantia ex calido eq̄ semie et frigido asine introducta. ⁊ ista ē cā quare ois mulꝰ vl mula ē sterilis. vt di. Aui. qz impfe muli. s. i asino ē excessꝰ frigiditatis cōplexiōalis. ⁊ in mfe. s. i eq̄ remissꝰ ē calor cōne sexus. et ideo quāuis calor seminis matris scz eque tempet semen frigidū asini vt aial generetur in genito in tēpore generatiū pdīnans frigiditas q natu

raliter disponit ad sterilitatem. Est aũt quedam species asini que dicitur indic⁹ asinus habens in capite in medio frontis cornu vnum. et non habet nisi vngulam vnam in quolibet pede. Omne enī animal habens duo cornua habet in pedibus vngulā scissam. et iō asinus indic⁹ non habet nisi vnū cornu. qz vngulam nō findit. vt dī. Aresto. li. ij. non tū oīe animal fidens vngulam habet cornua. sed potiꝰ ecōuerso si habet cornua findit vngulas vt3 in thauro. ceruo. oue ⁊ hmōi. vt ibidem dī. Aresto. Item dī. Aresto. li. vij. asinus ⁊ mulus sicut equus comedunt fructus ⁊ pascūtur herbis et impinguantur ab aqua ⁊ diligunt plus aquam turbidā ꝯ claram. Vacca autem ecōuerso plus diligit aquam claram ꝯ turbidā. Item Aresto. li. eo. asini in maiori pte infirmāt vna infirmitate. et dicit milide. ⁊ est hec infirmitas prius in capite ⁊ currit a nubibus fleuma multum calidū. ⁊ si descenderit ad pulmonem asinus morietur. et hoc animal sentit frigus plus omni animali. ⁊ propter hoc nō inuenit in fra septentrionis. Sunt aũt vt dī. idem sonidia dorsi asini fortiora ⁊ neruis fortioribus compaginata. a pte posteriori circa clunes. i. renes ꝯ a pte anteriori. ⁊ iō in ipius dorso potius circa renes ꝯ circa humeros grauiora onera ponunt. post equinoctiū vernale mouet ad libidinē et tunc rudit horribiliter ⁊ terribili sonitu feminam excitat ad amorem. Sentū aũt odorem femine eius naribus referentes attrahit. ⁊ ex attractu ad libidinis desiderii inardescit vt dī. Plī. Ellias siquidez habet asinus cōditiones miseras oibus fere notas. nam supra vires laborib⁹ ex/ ponitur. fuste ceditur. stimulo pungitur. chamo os eius cōstringit. hinc inde circūducitur. ⁊ eiusdem chami refrenaculo ab illis pascuis p que transit sepius coercetur. post labores cassos in fine morit nec p̄ precedentis laboris seruitio p⁹ mortem saltem ei cutis dimittit sed auferetur et cadauer sine sepultura aeri exponit nisi ingluuiē in canū ⁊ lupoꝝ ventribus deuoratiōis gratia aliquotiens sepelitur.

De angue Capitulum. viij.

Anguis vocatur omne serpentinum genus qđ torqri et plicari potest. Ex hoc enī anguis est dictus q̄ est angulosus ⁊ nunq̄ incedit rectus vt dī. Ysi. li. xij. et dr anguis serpēs eo q̄ in occultis accessibus serpit. nō enī aptis passib⁹ sed minutissimis squamatū nisibꝰ siue retractibꝰ repit. et cōputat inter reptilia. eo q̄ pectore et ventre repat vt dī. Ysi. li. xij. dicit etiā colubre eo q̄ colit vmbras. vel qz in lubricos cōtractus ⁊ flexuosus labit. nam anguis labit dum tenet. Sunt anguiū seu serpentum multa genera ⁊ quot sunt genera tot sūt venena. tot pnicies quot spēs tot w'ores quot colores vt dī. Ysiđ. li. xij. Et sic differunt angues in ꝯtitate ita in veneni malignitate. sunt ei quidā agues maximi vt dī. Plī. li. viij. c. xvi. Scribit inquit megesthenes in india serpentes i tanta magnitudine coalescere vt integros deuorent ceruos atq̄ thauros. vñ et punico bello iuxta flumen bragadam a regulo imperatore interfectus est cum balistis ⁊ tormentis vnus anguis. cxx. pedes habens longitudinis cuius pellis et maxille fuerunt suspense ante quoddam tē plum rome et duraverunt vsq̄ ad bellū numantinum sub claudio cesare. In italia fuit quidam serpens interfectus i cuius aluo quidam puer integer est rept⁹. et tales serpentes maxime ledunt nunc morsu. nunc flatu. nunc caude ictu. nūc torsura. nunc punctura. nunc aspectu.

Sunt et alij serpentes ita exigui quidez corpore sed magni sunt nocendi potestate. dispas enim serpens vt dī. Ysi. tante exiguitatis ē vt cū calcat⁹ vix videat. cuius venenū extinguit tanteq̄ sentiat nec inducit tristiciam morituro. Unde poeta Lucanus. Significat iuuenem tireni sanguis albū. Torta caput retro dispalcalcata remordit. Aix dolor aut sentus ventis fuit. ꝛc. ita dicit Ysidoꝝ. similiter tirus minimus est serpentulus. et tamē vt dicit Aresto. li. vij. contra eius morsum vix inuenitur remedium. et differt in figura et dispositione. nam alij habēt duo capita vt amphisena. de quo Ysidorus libro. xij. dicit. Amphisena est dicta

eo q̄ habeat duo capita. vnum in principio. aliud in cauda. currēs ex vtroq̄ capite tractu corpis circulato. hec sola serpentū frigori se cōmittit pruina omni p cedens. Item etiam dicit plī. li. viij. c. xviij. habet inquit amphisena duplex caput tanq̄ parum esset vna ore venenū fundi. sunt etiam aliqui serpentes habētes plura capita vel duplicata vel triplicata vel quadruplata. sicut idem di. Ysi. ydra est serpens multor capitū qual' apparuit in paludibus archadie in palude. et dicit q̄ vno cesso tria capita crescebant sed hec fabulosum est. nam constat ydrā fuisse locū euomentem aquas vastātes vicinam ciuitatem in quo vno meatu clauso multi erumpebant. Q̄ō hercules videns loca exsiccauit. et sic clausit meatus aque et p tanto dicitur hercules ydrā serpentem quinq̄ capitum occidisse. vt di. Ysi. li. xij. Item differunt serpentes i colloris varietate. nam quidam sunt nigri et quidam sunt rufi vt turus. et illi sunt pessimi. et quidam maculosi sicut scitalis serpens qui vt dicit Ysi. Tanta pfulget tergi varietate vt notarum gratia i sui admirationem inducat intuentes. et q̄ reptando est pigrior et quos asseqū nō valet miraculo sui stupentes capit. et q̄to magis est discolor tanto est terrior. quia eius venenū acutissimum et calidissimū esse dicit. Nam ille idem āguis tāti est feruoris vt etiam hyemis tpe exuuie eius de corpe depposite sint feruentes. Vñ Lucanus. Et scitales spatijs etiam nūc sola pruinis. exuuias posituraq̄ suas. vt dicit Ysi. et. Similiter ophites ē serpens maculis depictus qui tot habet nocendi modos quot habet colores varios et distinctos. vñ Luca. Quam paruis pictus maculis thebanus ophites. Cōlore extinctis et. Item differunt in loci et situs diuersitate. nam quidam latitant in cauernis terre et lingūt puluerem et sugunt terre humorositatem vt di. plī. Alij sunt aquatiles q̄ in aquis et aquatum ripis cōmorant vt enidris serpens aquatilis a quo pcussi obturgescunt in ydropisim quam multi hydropam vocāt. q̄ nisi huius remedium. vt dicit Ysi. li. xij. Similiter est trinatrix serpens dictus veneno aquas inficiens. omnem enī fontē in quo fuerit veneno inficit. vt di. Luca. trinatrix violatrixq̄ aque et. Ysi. li. xij. Alij morant in silus et specubus vmbrosis quor venationes sunt volucres et bestiole minores quarū sugunt humiditatem vt di. Arest. li. xij. et tales serpentes insidiant' dormientibus et si aliquor humor vel alior alialiū officia inuenerint aperta illa subintrant diligentes calorē quē inueniunt ibi piter et humorem. sed cōtra tales angues pugnat saura bestia scz modica. i. lacertula. Nam sentiens sauta serpentis pñtiam saltat sup faciē dormientis scalpens pedibus. vt eum excitet et pmuniat cōtra āguem vt di. Aluī. Et est saura vt di. Ysi. li. xij. lacertus qui qñ senescat eius oculi excecant' et tūc intrat foramen parietis aperiens oculos cōtra orientem et orto sole intendit et illuminatur. Dicūtur autem quedā anguium species habitare in igne. vtz in salamandra que notatur ab Ysi. et plī. iter venenosa. salamandra enī. vt dicit Ysi. libro. xij. est nolata eo q̄ valens sit potēs cōtra incendia cuius inter omnia venenosa vis maxima est. Cetera enī venēosa singulos feriunt. hec plurimos simul interimit. naz si arbori irrepserit oia poma inficit et eos qui ea ederint pimit et occidit. si etiam in puteo cadat potantes inficit vis veneni Ysta quidem cōtra incēdia repugnās sola inter alialia extīguit ignes. viuit etiam medijs flammis sine cōsumptione piter et doloze. nec adustōnem ab igne recipit sed ipm incendium mitigat vel extinguit. vt dicit ibidē Ysi. Idem p oia dicit plī. li. x. c. xlvij. salamādra inquit est similis lacerte in figura. nunq̄ apparet nisi quando multū pluit i serenitate deficit. huic est tantus frigiditatis rigor vt ignem extinguat sicut glacies. Lacteam de ore saniez euomit ex cuius cōtactu corpus hominis pilos pdit. qō inde contactum est in colorem vergit turpissimum. Item differunt in fceflus qualitate. nam quidam serpunt flectuose semp siue tortuose et quidam semp recte sicut dicit Ysi. li. xij. centris inquit

est serpens infernosus qui semp rectum efficit iter sicut dicit lucan⁹. Est semper recto lapsurus limite centris. Similiē aliquis incedit curu⁹ sup pectus et aliqs incedit a pectore sursum rectus. sicut quidam serpens aquatilis ⁊ terren⁹ nomine chilidros. qui p locum p quē labitur exspirat virus ⁊ fumare facit sicut dicit lucanus. Tractiq; via fumāte chelidri. hic semp ambulat directus ⁊ erectus capite. nam si torserit duz cucurrerit statim crepat. vt di. Jsi. li. xij. Item differūt in velocitate ⁊ in tarditate. Nam quidam sūt valde tardi mot⁹ vt scitalis de quo supradictū est. ⁊ quidā sunt ita velocis incessus ⁊ leuis motus q; volare videntur vt serpēs qui dr iaculus volat vt iaculū exilit eni de arboribus ⁊ dū aliqō alal obuium fuerit iactat se super ipm̄ perimitq;. Unde ⁊ iaculi sunt dicti vt dicit Jsi. Similiter in arabia sunt serpētes cū alis q; a multis sirene vocant. que plus currūt q; equi. ⁊ ideo volare dicunt quor tātū est virus vt morsum añ mors sequat q; dolor. vt dicit idem. Jtē differūt in malligna sagacitate. vt patet in ceraste serpente cornuto q; se abscōdit sub arena et ostētat cornua sua. vt ex eor ostētatione alliciat velut ad escam bestias siue aues. cornua eni habet ad modū arietis q; nuda sup arenam et directa dimittit ad q; dum volucres vel animal accesserit non ipm arietem sed virulentū anguem p experientiā comprobabit. Similiter was anguis vt dicit Jsi. immēsa mole in yralia sequit greges armentor vt bubalos ⁊ calide vberib⁹ irriguis lacte se innectit et sugēs interimit atq; inde a bū nepopulatione nomen accepit was. vt dicit Jsido. Multa sunt alia noia serpentū et genera vt aspides vipere ⁊ dracones de quib⁹ postea dicet. Sed vt di. Jsi. li. xij. tantus est numer⁹ morsuum quant⁹ ⁊ nominū. Generaliter omnes angues pro maiori parte frigide sunt nature. nec vel facili pcutiunt nisi cum calescūt. Nam quādo sunt frigidi nullū tangūt. et ideo eorum venena plus nocēt de die q; de nocte. torpent enim noctis algore merito qz frigidi sunt nocturno rore. Jn hyeme in nodos se cōvoluūt ⁊ torpent. in estate se dissoluūt ⁊ in malicia multum vigent Unde est q; quicūq; veneno serpētis pcutitur. primo obstupescit ⁊ postea vbi incalefactū virus erat serpit statim interficit ⁊ extinguit. Et ideo dictū est venenū qz p venas vadit cui⁹ pestis diffusa p corpus alam exigit de corpe ⁊ expellit nec potest ledere nisi qñ sanguinē tangit. vñ lucanus. Hoxia serpentū est admixto sanguine pestis. vt dicit Jsi. ⁊ subdit. omne venenū frigidū est. ⁊ ideo anima que est ignea fugit venenū frigidū. Jnter vna autē nature que hominib⁹ ⁊ brutis sunt cōmunia viuacitate quadam sensus anguis pcellit. Legit in genes. serpēs erat callidior omnib⁹ animantib⁹ terre. Dicit aūt plin. vt idem recitat Jsi. q; caput serpentis si cū duob⁹ digitis euaserit nihilomin⁹ viuit. vnde ⁊ totū corpus obiicit ferienti pro capite defensando. Jtez idem Jsido. Linguib⁹ vniuersis bestes est visus. ex aduerso cōtuent. Nec mirum cum oculos nō in fronte habeant sed in timporib⁹ adeo vt citius audiāt q; aspiciant. Jtem ibidem. Nullū animal cum tanta celeritate linguam agitat sicut anguis. ita eni cito mouet eam vt triplices videatur habere linguā. cum tamē non habeat nisi vnam. Jtē idem. Serpentus humida sunt corpa adeo vt vbicunq; ierint viam cuiusdā viscosi ⁊ limosi humoris inficiant ⁊ designent. nam vestigia serpentū talia sunt vt cū pedib⁹ carere videantur. costis tñ ⁊ squamar repunt nisib⁹ quas a summo gutturis vsq; ad imum alui dispositas pariti modo habent. Hā squamis quasi vngub⁹ repunt. costis q; si cruribus innitūtur. vnde vbicūq; ledit⁹ in corpe ab aluo vsq; ad caput. debilior redditur ad suū cursum ⁊ motus circuitum peragendum. quia vbicunq; ille ictus incident spinam soluit p quam costarum pedes ⁊ motus corpis agebātur. vt dicit idem Jsi. ibidem. Jtem ibidem Serpentes diu viuūt etiam sine cib⁹. vt di. aresto. ⁊ tante efficiūtur longitudinis dicūt vt deposita veter tunica senectam deponere ⁊ in iuuētutē redire philebātur. Uñ et serpentū tunice nūcupant exuuie

S

eo q̄ quādo seneſcunt eas exuūt quibus
exuti in pristinam redeunt iuuentutē. ꝛ
ideo eoꝝ pellicule sic exute dicūt exuuie
et induuie. eo q̄ exuunt ꝛ loco ipsarū alie
iterū induūtur. vt dicit Jſi. li. xij. ¶Jo/
dus aūt renouationis ipsius anguis sa
tis videt mirabilis. nam vt dicit philo
logus. Anguis se sentiens mozbo vel se
nio aggrauatus pluribꝫ diebꝫ abstinet a
cibo et ieiunat vt sic pellis eius a carne
facilius relaxet. Vnde gustata herba q̄/
dam amara vi herbe puocat ad vomitū
et sic euomit humozē virulentū qui fuit
causa sue infirmitatis ꝛ defectus. tandē
vt cutem rigidā tpet ꝛ mollificet i aqua
se balneat ac humectat ꝛ sic angustā ri/
mā alicuius petre seu cauernā querēs p ti
me angustiā intrat ꝛ cū quadam violen
tia transiēs ab exuuia penitus se decorti
cat ac denudat. ꝛ tandez soli expositus se
desiccat ꝛ in carnis superficie nouā cutem
recuperat. sumptis viribꝫ clarius videt
incedit ac repit fortius. ac comedit aui/
dius q̄ ante depositionē exuuie faciebat
istam renouationis formā exprimit pli.
et etiam Eluic. qui dicit cū Aresto. q̄ to/
tus serpens deponit senectutē. i. senectaz
pellem. primo vsqꝫ ad oculos deinde vl/
q̄ ad collū ꝛ sic paulatim se exuat to/
taliter infra diem. vt di. li. xiij. Itē yſi.
li. xij. c. viij. pitagoras inquit asserebat ō
medulla hominis mortui que est spina dor
si anguē preeari. q̄ ō quidē tangit dicēs
sunt qui cum clauso putrefacti spina se/
pulcro. mutari credant humanas angue
medullas cē. q̄ si credit merito euenit.
vt sicut p serpentē moz hominī accidit.
ita p hois mortē moritur serpens preee
tur. vt di. Jſi. Item di. pli. li. x. c. xlvi. an
guē inquit ex medulla spine hois gigni
accepim⁹. multa enī occulta ꝛ ceca origi
ne prouenīūt et iā in quadrupedū gene/
re cē. Item di. Jſi. ibidem. Ferē aūt q̄
serpens timeat hominem denudatū nec eum
audet cōtingere. cuius insiliat inuestitū
Item sm pli. Jeiuni hominis sputū serpē
tibus est venenum q̄ si inde gustauerint
moriunt. ¶ Sunt ꝛ alie proprietates anguis
mirabiles ꝛ insignes que ab aliis auto/
ribꝫ assignāt. specialiter a dyas. arel. ꝛ auic.
aliquas ex eis hic interserere vtile iudi
caui Dicit itaqꝫ dyas. q̄ in hyemali tpe
latitāt serpētes in tenebris et cauernis
vbi ex diuturna obscuritate loci eoꝝ vi/
sus hebetat. vnali ergo tpe q̄si incipiunt
exire de cauernis sentiūt caliginē sed p
remedio querūt herbā feniculi vel radi/
cem cui⁹ pastu cōtractā expediūt cecitatē
Hec fraudat a remedio. testudo viscera/
bus pasta anguis vel tortuca. cū eni ad/
uertit venenū serpe querit origanū. cui⁹
gustu cōtra virus anguis inuenit medi
cinā. Idem di. pli. Eluic. ꝛo de serpente
ait sic li. ij. Serpens inquit q̄n est vorax
parū bibit ꝛ odit odorē rute. ꝛ ideo fugit
mustelā q̄si sentit eam ruta forte pastam
et q̄n olfacit rutā nō potest fugere. Lo/
medit aūt serpens libenter carnē ꝛ fugit
eius humiditatē sicut aranea fugit mu
scas. ꝛ transglutit ouа aūtū ꝛ pullos vi/
uos. ꝛ q̄n transglutit ea reducit ad poste
riora ꝛ expellit ipsa ꝛ nō permittit vt in ve
tre moreant. Item di. aresto. li. ij. Inte/
riora ꝛ intestina serpentū sunt similia in
testinis animaliū ouantiū quadrupedū.
nō tn habent testiculos sed habent vias.
sicut sunt vie piscium. ꝛ matrices habēt lō
gas ꝛ diuisas. et sunt ei⁹ interiora longa
sm longitudinē corpis sui. ꝛ lingue ser/
pentū sunt nigre longe subtiles ꝛ in duo
scisse ꝛ ante acute. ꝛ propter hoc multū exe/
unt ꝛ sunt faciles ad motū. ꝛ venter serpē
tis est longus ꝛ strictus ꝛ silis intestino
amplo. ꝛ illud intestinū assimilat inte/
stino canis. ꝛ habet post ventrē puū inte
stinū pueniēs vsqꝫ ad exitū superfluitatis
et habet cor puuz iuxta collū site ꝛ ini
aspectu et post cor est pulmo in quo sunt
pores neruose subtiles ꝛ volute dependē
tes a corde. ꝛ post pulmonē est epar lon/
gum ꝛ extēsum. ꝛ sup illud fel sicut in pi
scibꝫ maioribꝫ. sed in minoribꝫ est fel su
per intestina. ꝛ splen in serpentibꝫ puus
est ꝛ rotūdus. Dentes aūt serpentū sunt
acuti recurui aliquātulū ꝛ cōiuncti. diui
si tamen sm serrā ꝛ habent serpentes co/
stas triginta sm numerū dierū mensis.
et dicit q̄ accidit serpentibꝫ idēqꝫ acci/
dit pullis yrūdinū. vt si aliqs proraue/
rit ei⁹ oculos ꝛ eruerit eos visus iterꝫ re

uertēt ⁊ cauda serpentū sicut ⁊ lacertorū crescūt postq̄ sunt amputate. Item omnes serpentes ouāt primo interius. nō tn nō simul sed paulatim ejciunt ouа ex quib⁹ generant animalia exterius excepto tyro ⁊ vipera. Tyrus enī serpens. vt dicit Aresto. li. iij. nō generat a alia interius sed primo ouat interius ⁊ ex illis ouis alia generant. ⁊ dicit ibidē q̄ matrix aliorū serpentū est longa fm creationem corpis ⁊ incipit matrix eor a parte inferiori ⁊ procedit supius et vtraq̄ parte spine. ⁊ diuidit in duas partes quasi parietē hñs inter illas. et ideo sunt ouа fm acies i matrice ⁊ nō ouat serpēs ola simul sed successiue. Item aresto. li. v. Serpentes tpe coitus ita adinuicem se applicant ⁊ inuoluūt vt patet aspicienti quasi sint vnū corp⁹ hñs duo capita. Item aresto. li. iij. serpēs ⁊ maxime tyr⁹ qñ trāsglutit auē vel aliquid primo se erigit et postea se restringit quousq̄ pueniat interi⁹ qđ transglutit. ⁊ hoc est q̄ eius stomach⁹ pauus est ⁊ subtilis. ⁊ pñt serpētes diuuere sine cibo. qđ patet ex serpētib⁹ quos custodiūt venditores. Item aresto. li. viij. Vigalis id est mustela pugnat ctra serpentes ⁊ munit se pastu ruta. ⁊ maxime pugnat cōtra serpētes comedentes mures. q̄ ipsa venat mures ⁊ māducat eas. Item li. viij. dicit. q̄ serpētes multū diligunt vinū. ⁊ ideo venant cū eo. Similiter diligūt lac valde ⁊ sequūtur odorem eius. ⁊ ideo si alicui⁹ ventrē serpens subintrauerit extrahi pōtest lactis odore. vt dicat idem vt etiā dyas. Item aresto. li. xiij. serpentes hñt pprium q̄ possunt mouere caput ad posterius corpe quiescente. ⁊ causa hui⁹ est q̄ armille spondilium serpentū creant ex cartilagine. ⁊ propter hoc sunt bone flexionis ⁊ hoc fuit necessarium ad aspiciendū retro vt possint vertere caput ad aspiciendū corpus suū longum atq̄ strictum. aliter enim non possent regere corpus suū nisi iuuarētur eleuatione capitis ad toti corpori preca uendum. Item idem in eodem. Serpētes natant in aqua per corporis inflexionem sicut repunt in terra. non enim vidit natura serpentib⁹ pedes ad gradiendum. cui⁹ causa est corpis nimia longitudo. quoniam si habuissent multos pedes essent mali motus quādo essent sup pinulas. similit si plures alas vidisset valde appinquas essent grauis motus. ⁊ si ab inuicem essent remote ad sustentandū residuū corpus longū ⁊ flexibile nō sufficerent. ⁊ ideo qđ faciunt pisces habētes pinnulas ipsarū cōtractione ⁊ aues alarum extensione. hoc faciūt serpentes sola corpis flectione. Sunt ⁊ quidam pisces similes serpentib⁹ in longitudine q̄ eadem vecausa habent pinnulas paucas vel nullas. natant corpis sola inflexione sicut murene et pisces saltatos qui a nobis dicūtur congri qui marine sūt anguille ⁊ hmōi. ⁊ ideo q̄ tales pisces sunt serpentib⁹ in creatione simules. habēt tāmodo duas alas vel pinnulas ante et vtuntur corpis flexibilitate loco pennarum ⁊ alarū. et propter hoc repunt in terra et viuūt longo tempore etiam sine aqua sicut viuūt serpentes sine cibo. Item idem in eodem. serpentes aūt habent vēas ⁊ intestina a quib⁹ aliquādo exit sup fluitas sicut habent alia animalia generantia sed nō habent viam exitus vrine quia carent vesica. Item ibidē in eodē serpētes inuoluūtur adinuicē qñ conueniunt ad coitū ⁊ amorē. q̄ nō habent virgam neq̄ testiculos. carent enī virga q̄ nō habent crura. ⁊ carent testiculis propter longitudinē corpis. ⁊ si haberēt eos infrigidaret sperma propter tardationē sui exitus. ⁊ sic esset minus cōueniēs generationi. Item idem. xviij. Non accidit generationi serpentum error ⁊ monstruositas nisi raro. et hoc accidit propō figuram matricis que longa est et recta atq̄ stricta. vnde ⁊ ouа serpentum sunt dispōsita fm aciem propter longitudinē in matrice. Vias ⁊ multas alias pprietates anguium et naturas recitat Aresto. quas prosequi per ordinē esset longum. sed hec dicta in generali nunc sufficiant. de visualib⁹ pprietatib⁹ ⁊ omnib⁹ fere notis infra dicetur in litera s.

Capitulum. IX.

De aspide

Aspis est anguis morsu et veneno pniciosissimus. ab aspgendo aspis dictus eo q morsib vena imittat mortifera atq spargat. vos eni greci venenū dicūt. vt dicit Ysidō. li. xij. c. iiij. et sequif. aspidis diuerse sūt species. z habent dispares effectus ad nocēdum. scz dipsas qui latine sitila dicitur quia quē momorderit siti interimit z occidit. ypalis est genus aspidis qui somno necat. hunc cleopatra sibi apposuit z ita morte quasi somno resoluta ē. Itē emorrois est aspis sic dictus. eo q illius sugit sanguinē quē pcunt. z qui ab eo morsus est dissolutis venis fluxu sanguinis vitā finit. grece eni emath sanguis dr. Item prester est aspis horribilis semp ore patente z virus cuapz āte incedēs. de quo Lucanus Oraq distendens audus fumantia prester. Quicunq ab eo pcussus fuerit distenditur z enormi infectione corpis necatur. vt dicit idem ibidez. Item seps est mortiferus aspis z rabificus qui cum hominē momorderit statim eum destruit z consumit ita vt morsu serpentis totaliter liquefiat nec solum corpus sed etiaz ossa veneno dissipat z enervat. cuius poeta sic miminit. Ossaq dissoluens cum corpe tabificus seps vt dicit idem. Sūt z alia genera aspidis multa quoz tanta est virulentia q etiā mediante lancea venenositate sua perimunt se tangentē vt dicit Aluicē. in li. de venenis. quere supra libro. v. ca. de venenis. De aspide etiam in genere dicit Ysidor libro. xij. fertur inquit q aspis cum cepit pati incantatorē qui eam quibusdaz carminib propijs euocat. vt eam de caverna producat. illa cum exire noluerit vnam aurē in terrā premit. alteraz vero cauda obturat z operit. et sic illas voces magicas non audiens ad incantatorem non exit z eius imperio nō obedit. Ducq Ysidor. De aspide vero dicit. Plinius libro octauo capitulo. xxiij. pcussa membra ab aspide intumescunt vix sine partiū amputatione que sunt contacte aliquo remedio convalescūt vnus autem huic pestifero angui est sensus vel effectus, compares suos coniugali affectu diligunt nec sine comparis consortio vene viuunt. vnde alterutra interfecta incredibilis vltionis cura altera psequitur interfectorē. z illū solū in quatūlibet populi agmine agnoscens infestat. nititur interrūpere omnes difficultates permeat spacia. nec nisi veloci fuga aut amnib aut fluuijs coercet quin vltio de morte cōparis assumatur. sed contra eaz malicia natura dedit remediū z medelam. habet enim dedit ei natura visum. nam oculos habet in tpib z nō in fronte et ideo nō potest videre aduersariū directe sed oblique ppter qđ nō potest vene psequi hostem vlu sed potius auditu psequitur vel olfactu. nā in his duob sensibus magis vigēt vt dicit idem. Itē dicit marcianus q aspis nō nocet indigenis afris z mauris. naz illi pueros suos quos ō se natos habent suspectos aspidi objciūt. z si de eoz semine fuerint nihil ipsis penitus nocet aspis sed statim moriunt ab aspide si fuerint adulterini. et hoc expīsse dicit pli. li. viij. c. vlt. Dicit ei sicut quedā aialia indigenis sūt innoxia que interimūt alienos. sic serpētes pcūt mirifice illis qui de terra oriunt sicanges circa eufratē terre incolas non ledunt nec infestant vermientes. alios autem cuiuscūq gentis hoies cruciāt eos aute occidētes. Dicit etiā ibidez pli. q aresto. tradit in quodā mōte a scorpionibus hospites non ledi. sed indigenas interimi z occidi.

Capitulum. x.

De aranea

Aranea vt dicit Ysidorus libro xij. vermis est aeris ab aeris nutrimento nominata. que exiguo corpore longa fila deducit z tele semp intenta nunq desinit a labore ppetuū sustinet in suo opere dispendiuz. quia sepe ad modicum flatum venti aut pluuie stillicidium rumpitur tela sua. z tunc totaliter perdit laborem suū. Dicit autē Aluicen. q aranea est modicū aial reptile multipes. sex vel octo habens pedes quos sp bz pares z nūq impares. z hoc fuit necesse vt sp esset ei incessus equ sicut z ipsum

onus. et hoc est generale in hñtib⁹ duos vel plures pedes. habet aũt aliquos pedes lõgiores ⁊ quosdã breuiores ꝓpter diuersas ꝙs facit opatões. nã cũ q̃busdã fila sua subtiliat ⁊ in longũ ꝓtrahit. cũ q̃busdã vo pter fila nectit. cũ q̃busdã vo per fila repit ⁊ q̃n vult in tele superficie imo biliter se suspẽdit. maxime aũt inter alia anulosi corpis viget i aranea sensus tact⁹. Et hñ residẽs in tele sue medio subito sentit muscã telã in pte remotissima ptingentẽ quã subito inuadit ⁊ aggredit tanq̃ hostẽ. vt q̃ si triũphare potuerit eã ne euadat inter tele sue fila multiplici ter circũuoluit. ⁊ primo capiti insidẽs ei⁹ humiditatẽ sugit. ⁊ de tali muscar⁹ venatõe viuit. nã ei⁹ gustabile ꝓprie est talis humor sicut gustabile apis est mel sicut dicit idẽ ⁊ aresto. Itẽ in genere aranearũ est diuersitas sex⁹ vt di. aresti. v. et est femia maioris corpis q̃s mascul⁹. ⁊ pedes habet lõgiores flexibiliores ⁊ abiliores ad motũ ⁊ etiã ad texturã. Et sic di. idẽ libro. v. De coit⁹ ⁊ amoris femina attrahit marẽ p fila tele. ⁊ post masculus feminã ⁊ nõ cessabit attractio donec pũganẽ. ⁊ mascul⁹ ponit sup ventrẽ femine. et iste mod⁹ est eis necessari⁹ ꝓpter vẽtris rotũditatẽ. ⁊ ista ꝓfictio maxie est in fine veris ⁊ in principio estatis. ⁊ aliqñ in autũno ⁊ in principio hyemis. ⁊ tũc maxie sunt nocue ⁊ eaꝝ puncture ampli⁹ venenose. Itẽ aresti. li. viij. Genera aranearũ sunt multa. nã quedã sunt pue ⁊ diuersi colozis ⁊ sunt acute ⁊ velocis motus alie sunt maiozes ⁊ coloze nigre. ⁊ earũ crura anteriora sunt lõgiora et sunt tardiozis mot⁹ nisi q̃n coitu stimulãt. ⁊ nigre solent texere iuxta terrã inẽ foramia et manẽt in textura sua quousq̃ aliq̃ inciderit vestiola sic muscã quã vꝭpendunt. ⁊ si hñt famẽ sugũt ei⁹ humiditatẽ. et tũc referũt ad locũ suũ vbi vꝭponũt ⁊ reseruãt eã venec iterũ esuriẽ patiant⁹ ⁊ q̃n totã hauserit humiditatẽ vꝭcit residuũ et reuertit⁹ ad venãdũ ⁊ nõ venaf. quousq̃ repet q̃ ruptũ est de textura. ⁊ si q̃s rupit texturã incipiet ipam repare circa occasuz solis vel circa ortũ. ⁊ tunc maxie laborat. qz tũc plures vestiole incidũt in texturã. et femia parit ⁊ venaf ⁊ masculus iuuat eã. Et bscondit aũt se in textura vel sub tela ne a vestiolis videaf. ⁊ maxie q̃n est magna. qz ꝓpter ei⁹ magnitudinẽ nõ facile operiẽ. Facit etiã femia ouа primo ex q̃bus modice aranee p⁹ formanf ⁊ statim q̃n primũ ponit eas in textura. ⁊ statim se mouẽt ⁊ disponũt ad texendũ ac si intero materno sint instructe ad venandum vñ statim aprãt vbertia queniẽtia prede sue. Et est spẽs q̃dã aranear⁹ que venantur lacertũ puũ ⁊ incipit texere sup ipm quousq̃ liget ei⁹ orificiũ ligatõe forti et tũc saltat sup eũ ⁊ pũgit quousq̃ moriat. Item in codẽ etiã dicit idem. q̃ sepe inueniũtur quedã aranee i aluearibꝰ apũ et ille corrũpunt mel ⁊ sugũt liquorẽ et circa fauos faciũt texturas ⁊ corrumpunt eos. Item di. auicẽ. et pli. de generatione aranear⁹ li. xi. c. xxv. Aranear⁹ natura ꝓpria admiratõe est digna. cui⁹ plura sunt genera inter que est quedã q̃ dicitur spalango. cui⁹ corpus est exiguũ parum. acuminatũ. velox ad saltũ. noxius habens morsum. Alia est spẽs maioris corpis ⁊ nigri coloris et cruris longioris cauernas sibi texens i angulis iuxta terrã. Tercia est spẽs que erudita cõpositione cõspicuas texit telas. Admirãduz est tamẽ qualiter tãto operi sufficiat materia lanigera que de aranee vtero ad tãte tele texturã paulatim vt creditur extrahitur ⁊ tñ eius vterus vix a tali materia vacuꝰ inuenit⁹. Hec videf esse vꝭ q̃d dixit democrit⁹ q̃ tãta esset ventris aranee corruptela. vt ex ei⁹ egestione tanta fertilitas lanifera generet⁹ vñ ⁊ democritus reprobat Aresto. li. viij. q̃ dicit eũ in hoc veritatẽ nõ dixisse. Cui⁹ videf esse ratio qz aranee ⁊ alia hmõi anulosa modici sũt nutrimẽti ⁊ parui cibi ꝓpter defectũ sanguinis ⁊ caloris. vñ cũ aranea nõ tantũ cibi capiat quin incõpabiliter ad ꝓparationẽ tele continue plus emittat. maior esset superfluꝰ emissio q̃s cibi sumptio et maior est egestio superflua q̃s digestione cessaria ad ꝓseruationẽ vbitã animalis. vt dicit aresti. vel albert. Itẽ pli. di. Modera to vngue rotundũ ⁊ teres educit filum ⁊ miro artificio deducit stamia ab imo ad

supmū. ⁊ iterꝫ reducit trāsuersaliter ꝺ pū cto ad punctū lineari distantia filū suū. et omnes lineares tractꝰ quasi i pūctuali medio in equali distantia a centro co/pulat ⁊ cōnectit. reducto aūt stamine vt ibidē dicit. Plī. texere incipit a medio cir/cuato orbe adnectēs subtegmina ⁊ macu las adnectēs semp. ⁊ quasi reticulariter p paria interualla q̄ interualliculata fo ramina miro artificio sunt. nūc quadra/ta. nūc oblonga. nūc rotūda. tāto strictio ra quāto sunt vicinioza medio. ⁊ tāto la tioza quāto remotioza sūt extremo. quo autē medio filuꝫ filo tā indissolubiliter iungat ⁊ nodū nodo applicet ⁊ ꝯnectat vi sus nō indicat ⁊ rōnis iudiciū vix affir/mat. Ira aūt leuitate ꝑ fila sua que humanis visibꝫ vix sunt puia se eleuat et quasi volet hinc inde se trāsferens lo/cum mutat. Itē dicit idem. ꝙ q̄diu extre/ma tele fila durāt si casu aliquo rumpa/tur ipsa tela. semp a medio incipit resar tire qđ ruptū est. q̄si nihil iudicās in cor/pore tele esse integrū q̄diu medū nō est firmū. Itē dicit idē. ꝙ in eis sunt augu/ria. nā hm ꝙ tpa sunt futura alti⁹ vel sub limi⁹ solent cōponere fila sua. Itē ibidē dicit ꝙ multitudo araneaꝝ signū est in/undationis pluuiaꝝ. Item li. xviij. c. iij. de lesione ficuū. dicit ꝙ aranee quedā cir ca germina vineaꝝ ⁊ etiā flosculos arboꝝ faciūt texturas ex quaꝝ circūuolutione pereūt arbores ⁊ vinee q̄ sunt in germi ne vel in flore. Morsus ſpalangionis est mortiferus ⁊ venenosus nisi ei citⁿ succur/ratur. Sed eiⁿ venenū extinguit vis plā taginis si debito modo apponat. ⁊ nō ver/mes alij vt lacerte ⁊ botraces punctura aranee formidātes succo plantaginis se tuent. vt dicit Plī. Dyaſ. et Auic. in ca. de venenis et mac. Aranearū aūt tela vt dicit aresto. et plī. ex earum visceribus quodāmodo nature artificio generatur. subtilissima cōpositione cōtexitur mo e tꝫ etis cōponit ⁊ paraſ. filis subtilissimis cōnectit. ⁊ hoc nec a muscis ⁊ alijs bestio/lis quibꝫ tendit ꝓpter grossiciem videa/tur. Cū labore quidē componit sed miro modo faciliter dissipat ignē nō sustinēt ventū tument cuⁱ impetu tela rumpitur et subito venudat. Et q̄uis venenosa sit aranea de cuⁱ egredit viscerib⁹ tela vene/nosa nō est quoniā multis vsibꝫ medici/ne vtilis reputat. Nam vt dicit Dyaſ. Te/la aranearū alba ⁊ mūda pulueulentis sordibꝫ nō admixta vires habet ꝓstringē tes ꝯglutinātes ⁊ refrigerātes. adeo san/guinē restringit a vulnere defluentē sup posita vulneri prohibet fieri saniem ⁊ sa/nat plagā recentē. ⁊ phibet inflaturā sa/nitatem vulneris retardantē. Est autē genus aranee quā spalanā vocant. vt di/cit Plī. li. xxix. ca. iij. et est hec aranea si milis formice sed longe maioꝛ corpe ru fum habens caput. reliquū corpis nigri est coloris. resperſuꝫ albis guttulis. acer bioꝛ ē eius ictus q̄ vipere. Viuit autem iuxta furnos ⁊ molas. cuⁱ contra ictum est remediū aliam eius generis ostende re sic percusso. et ad hoc conseruantur cum mortue inueniūtur quarū cortices con/triti ⁊ potati medentur morsui muſtele. Est autē aliud genus lanuginosum gros so capite. ⁊ voloꝛ pficture eius sicut scoꝛ/pionis. ⁊ eius morsu genua laxefactan/tur ⁊ accidit caligo ⁊ vomitus. Est etiam aliud genus aranee nomine mirmicale/on siue mirmiceon. quod alio nomie di citur formicaleon. formice simile capite alio habens nigrū corpus distinctū ma/culis albis. cuⁱ morsus dispatum voloꝛe torquet. ⁊ dicitur formicaleon. q̄ formi cas venatur vt leo. ⁊ earū sugūt humidi tatem sed a passeribꝫ deuorant ⁊ ab alijs auibus vt formica. Remediū aūt contra morsus oīm araneaꝝ est cerebrum galli naccū cum exiguo pipis bibitū cū vino dulci. Itē coagulū agni potatū cuius vino sanat morsus aranearū. Item facit ci/nis vngule arietine cum melle. Itē mu sce contrite ⁊ posite super morsum extra/hunt venenū ⁊ mitigant voloꝛem. Sunt ⁊ alia remedia que enumerat. sed hec suf ficiant. Dicit tamen li. eodem. c. vi. ara nea longa ⁊ candida tenues habens pe/des contrita in veteri oleo dicitur solue/re albuginem oculorum ꝛc.

Capitulum. xi.

De ape

Apis est animal multipes ⁊ breue inter omnia animātia annulosi et insecti corporis in multis obtinens principatū. vt di. pli. li. xi. ca. vi. p̄ virtutē sui corpis recōpensat ingenij magnitudo. Cuius autē possit inter volatilia cōputari. nī quia pdib⁹ vtīc in quib⁹ est vis, pgressiua merito pōt inter gressibilia nūerari. Preter vro p̄dictas supius li. xi. positas sub litera a. alie sunt hic ponende quas recitat pli. li. xi. ca. vi. sic dicens. Inter omnia est admirāda apū solertia qua mella cōtrahūt succūq; dulcissimū subtilissimū ⁊ salubrissimū in fauos cōponūt. ⁊ cerā ad vsus vite humane putilem opando cōficiūt. hyemela tent ⁊ recondunt. q̄r vires nō habent vt nimb⁹ pruinisq; resistant ac flatib⁹ aquilonis. In vere aūt cū sentiunt fabas florentes ad opa exeūt ⁊ labores. nullicq; licet vacare ocio p̄ hos dies. Primo fauos cōstituūt cerāq; fingunt womosq; ac cellulas faciunt. deinde solvlem ⁊ postea mella cōficiunt ⁊ cōponunt. tectum aūt alueatis sui lacrimis et succis arbor gū mosam vim habentiū p totū linūt. ⁊ cōtra aliarū bestiarū auiditates se muniunt, put possunt. feces si fuerint nimis late cōfringūt ⁊ eas succis p̄dictis liniunt. primo aūt pro fundamēto sui operis crustulam quādaz ponūt amari saporis quā multi commolym vocant. deinde faciunt alteram dulciorem que cere est initius quā multi dulceros vocāt. tercio ponūt materiam grossiorem que fauorū est stabilimentū ⁊ illam materiā, ppolim multi vocant. et ista triplici tela a frigore et alijs iniurijs muniūt fauos suos. Non insident fructib⁹. sed a floribus non marcidis. sed recentib⁹ recolligunt materiam ex qua mel ⁊ ceram cōponunt. quādo autem flores vicini sunt cōsumpti mittūt speculatores ad vlteriora pabula requirenda. et si apprehenderit eas nox in expeditione excubant supine vt alas suas protegāt a pluuia ⁊ a rore. vt facto mane expeditius volent ad opus suū habētes alas suas siccas ⁊ expeditas ad volatum. Ordinat excubias suas more castroz de nocte quiescūt vsq; mane donec vna oēs excitet. gemino aut triplici bōbo vt buccino aliquo tunc vniuerse puolāt si dies fuerit mitis futur⁹. p̄diuinat enī ymbres ⁊ vētos ⁊ tūc se otinēt infra tecta. Qñ p̄scūt celi temperiē futuram cū agmine, pcedūt ad opa. ⁊ tūc alie flores aggregāt pdib⁹. alie aquā ore gutasq; lanugie tot⁹ corpis simul portāt. ado lescētiores vo ad opa exeūt et cōueniūt et afferūt supradicta. seniores vo intus opant. Que flores cōportāt primo onerant pedes anteriores ⁊ post alios donec rostro pleno remeent totaliter onerate. Excipiūt aūt sic onustas trine vel quaterne eas cq; exonerāt p̄m q̄ int⁹ sunt ordinate. eor enī officia sunt diuisa. alie enī womus ostruūt. alie politūt. alie cibū parāt ex eo q̄d allatū est. nō ei sepatim vescūt ne ineq̄litas cibi tpis et opis fiat inter eas. Fauos linealit ⁊ ordinate ponūt ⁊ in supiori pte suspēdūt. Ceras cadētes fulciūt primas lineas pax replēt de melle. nouissimas aūt maxie solēt adimplere. Apes aūt gerule q̄ necessaria quehūt timēt venti flat⁹. ⁊ ideo volāt iuxta terrā et q̄ñ sunt onuste redeūt ne aliquo flatu impediāt ⁊ q̄ñq; lapillis se onerāt vt lapillor grauitate sint ꝯ venti ipetū magis fixe. Ira int eas est obseruātia discipline. nā inertiā cessantiū ab ope notāt ⁊ eos mox castigāt. imo morte puniunt opari nō curātes. Ira int eas ē mūdicia. nullecq; int opa sua spurcitie p̄mittūtur. Egestiones apū q̄ opant int⁹ ne lōge recedāt alie cōgerūt in locū vnū ⁊ ei ciunt ꝺ alueari. Qñ aduespascit intrāt in womos suas ⁊ strepūt donec illa cadez que eas excitauit circūuolet. ⁊ codē quo excitauit womb⁹ eas inuitet ad quietē. ⁊ tūc oēs repēte cōticescūt. Idē in eodem ca. xiij. Item p apes summa cōtas exercet ferūt enī omnes eap pacē dissoluētes ⁊ earū melle diripe cupiētes. Regem siq̄dem hūt apes qui nō aculeo armat⁹ ē. sed potius maiestate. vt di. idez ca. xviij. vel si habet aculeū vsum feriendi natura sibi negat. noluit enī natura ipm seuū ee ne cito peteret vltionē. ⁊ ideo ei telum detraxit ⁊ inermē dereliquit. vnde constat apum impatorem aculeo nō vti. miran/

ba aũt est circa regem plebis obediẽtia. nam cum procedit totum examen circa ipsum conglobatur. ⁊ ab ipso agmine velut acie militũ cingit⁹ ⁊ vallat⁹ apũ multitudine obsequẽtiũ tunc tpis vix videtur. Cum popul⁹ apũ in labore est ipse intus est ⁊ circuit similis exeitanti solus a labore ẽ imunis. Circa quẽ ⁊ apes assunt quedã hñtes aculeũ tangẽs lictores qui autoritate assidua regis sunt custodes. ⁊ ipse raro pcedit foras nisi qñ examẽ totum velit exire. cui⁹ exitus intelligit⁹ ante diebꝫ aliquot exercitu murmurante ⁊ quasi ad exitũ se pparante vnde fiẽs tũc regi apum pscinderet glam totũ examẽ tunc tpis non exiret. ⁊ quando pcedunt singule regis obsequio se offerũt ⁊ ei prime esse volũt regem fessũ humeris sublevant ⁊ fatigatũ totũ portant si qua lassa vefecerit vel ab acie errauerit odore psequitur vbicũqꝫ rex pcedit et vbicunqꝫ rex psederit ibi cetere figunt castra. rege viso totus animatur exercitus ipsoqꝫ amisso totũ agmen dilabitur ad alium. quia sine rege esse non possunt Eld alueatria subintrant quedã falsе apes que fuci nuncupãtur hãtes magnũ ventrem furtimqꝫ vuorant mella. ⁊ has apes interficiunt quãdo eas vẽphendunt. Quã do vr est humidũ fetus apum multiplicantur. ⁊ econuerso quãdo vr est siccum vficiunt in prole ⁊ in melle multiplicãtur si autem vfecerit in alueatib⁹ cibus impetũ faciunt in proximas ꝓposito rapiendi. et contra eas alie aciem dirigunt si rectorẽ habẽt et si que fuerint apes fauentes inuadentibus pcunt eis inuasores nec eas impetunt sed potius eas sibi associant ⁊ vefendunt. Oꝫ ultus alijs de causis acies contrarias constituunt duo imperatores cũ multa rixa que dimicatio in iactu pulueris aut fimo totaliter dissipatur. Itẽ idem capitulo. xix. Apes quedã sunt rustice ac siluestres horride aspectu ⁊ ceteris iracundiores. sed labore et opere sunt prestantiores. alie sunt vrbane quarum quedam sunt breues ⁊ varie ac rotunde alie sunt longe sicut vespe ⁊ ille sunt alijs exteriores ⁊ sunt pilose ⁊ quedaꝫ ex his sunt alie que in messe mella faciunt. siluestres vero in arborum cõcauitatibus mellificant. aliquãdo in aliquo terra spe cu quibus natura dedit aculeũ ventri cõsertum ad vnum ictum. quedam autem ex vindicandi ardore ita pfunde figunt telum qõ consequi subito intestinũ tales cito moriũtur. alie quidẽ aculeũ perdũt ⁊ viuẽtes vlter⁹ mellificare nõ pñt sed castratis viribꝫ nocere piter ⁊ pdesse resistunt. Odores fetidos ⁊ ceteros fumos maxime odiũt ⁊ fugiũt. in rebꝫ aũt odoriferis iocũdant. Cancror odore si quis eos iuxta decoquat exanimant. qñ rer eor⁹ moriũ tristicia torpent funerãtiũ qꝫ more ꝓcomitantur exequias. ⁊ meret plebs magno dolore rege peste ꝓsumptõ cibos tũc conmedũt. nõ procedũt tristi tñ murmure glomerant. Circa corp⁹ eius luctũ nõ minuũt. imo nisi subtrahatur mortu⁹ fame ⁊ dolore moriunt. hilaritate ergo apũ ⁊ nitore sanitas estimatur. Dicit etiã idem apes incurrere multas infirmitates. nã vt dicit. xx. egrotãt quãdo nõ pficiũt fetũ suũ. Inimicatur etiã vel aduersat eis resultans son⁹ echo. nimis enĩ facit eas timidas inopinato sonitu terrẽs eas. inimicat etiã eis corrupta nebula corrũpens flores quos vepascũt. aduersant ⁊ eis aranee qñ se vocant eis ⁊ in alueatib⁹ faciũt intexturas pestifera est eis etiã musca quedã simil⁹ papilioni q̃ insilit in cãdelas. nam papilio vepascit ceras ⁊ relinqt stercora ex qbus generant teredines q̃ ceras pcapuas appetũt. nocet etiã eis auiditas past⁹ qr nimia flor satietate replent. ⁊ maxie hoc accidit in vere oleo quidẽ exanimantur sicut ⁊ oia anulosa et infecta. pcipue si capite vncto in sole ponant sed aspse aceto reuiuiscũt. aliqñ etiã ptrahũt sibi mortis ⁊ morbi causas qñ sentiũt sibi subtrahi mella nimis aude vuorates. hucusqꝫ pli. Insignes etiã ꝓprietates et notabiles recitat auicẽ. li. viij. c. iij. Apes inquit cibant ex melle ⁊ comedunt inde parũ. sed qñ infirmant tunc comedunt mel ⁊ nõ exeunt de domib⁹ suis ⁊ qñ inueniunt domos mundas siue alueatria faciunt in eis domos sertules cereas. et qñ

oriſicia alueatis ſunt nimis ampla. di/
minuūt amplitudinē cum quadā viſco/
ſitate nigra que in odore eſt acuta. ⁊ edi
ficant primo tomū regis. ⁊ illa tomus ſi
milis ē foraminī. ⁊ poſt alias tomos ſm
diuerſitatē maior vel minor. maſculi au
tem tantūmodo opantur tomos ſuas. ⁊
poſt non eſt opatio niſi ad comedendum
mel ⁊ mellificandū. ⁊ apes primo morā
tur in fauis ſuis. ⁊ quādo eſt temp⁹ exeū/
di aſcendūt in altum ſm formā piramī/
dis ⁊ poſtea redeūt ⁊ comedūt mel. ⁊ rex
nunq̄ exit niſi cū exercitu. ⁊ maſculi nō
habent acū niſi forte pauci. tūc appetunt
pungere ſed non pñt. ⁊ reges apum ſunt
duor modor vnus ruſeus ⁊ alter niger
fere ſicut carbo. et eſt in duplo maior q̄
apis que mellificat. ⁊ ſunt apes maſcule
magis pigre q̄ femine. et meliores ſunt
apes minores ⁊ rotūdiores habentes va/
rios colores. ⁊ apes que paſcunt in mon
tibus pratis ⁊ ortis ſunt minores ⁊ me/
liores ⁊ faciūt mel cōſimile in ptibꝫ ⁊ le
ue. apes aūt que nō ſunt bone nō faciunt
mel equale nec cōſimile ſed apis que ſp
adhereat foraminī mellis efficit mel me/
lius. aliter enī corrumpit̄ facili ⁊ gene/
ranf in eo arance que corrumpunt mel.
Duplici ē cauſa vtunf apes mellifican/
tes aculeo ſcz ad defenſionē. ⁊ ad humi/
ditatis ſuperflue cōſumptionē. vis enim
ignea eſt in acu. ⁊ ideo coopaf valde ad
cōſumptionem ſuperflui humidi ⁊ mellis
imutationē ⁊ cōſeruationē. Item ſubin
trant ſepe aluearia quedā muſce male q̄
faciunt alijs muſcis puis tediū quas mi
ti vocant griſanes ⁊ illi griſanes perfo/
rant ⁊ corrodūt alas aliar. ſed vere apes
ꝓſequūtur illas muſcas et pungunt eas
nec ꝑmittūt eas cadere ſup tomos ſuas
Et apes mellificātes interficiūt maſcu/
los nocentes eis et reges malos qñ eas
non bene regūt. ſed tantūmodo de melle
nimis comedūt. ⁊ ꝓpue hoc faciunt qñ
mel erit paucū. ⁊ apes pue pugnant cum
longioribꝫ quādo nō opant nec laborāt.
et nituntur eas eijcere de alueatibꝫ. et per
talium electionē melioraf mel et augef.
Eſt autem vnū genus apum quod dici
tur labion ⁊ interficit apes mellificātes
et deſtruit earū tomos. ⁊ hoc eſt q̄ ſunt vi
giles ⁊ bene cuſtodie. ⁊ qñ intrant alueā
ria. in melle ſubito ſe infigūt cā deuorā/
di intantū q̄ nō pñt euadere. ⁊ tunc ſta
tim a veris apibꝫ hmōi interficiunf. ⁊ an
teq̄ rex creat rationabiliter ꝑ duos di
es ante ſciūt alie quid rex ſit factur⁹ vt
obedire illi pare ſint. ⁊ quādo reges creā
tur qualibet habet caterua vnā ⁊ illa ca/
terua nō vult habere aliū regem niſi quē
primitus acceperūt. et ſi alius rex volue
rit eſſe rex illius comitatus ipſum inter/
ficiūt ⁊ poſtq̄ exierint pulli ⁊ fuerit pau
ci expectabūt ſocietatē alteri⁹ examinis.
et ſic ſimul ſecurius ꝓficiſcunf. et poſtq̄
ceperint volare pul⁹ ⁊ fuerint eq̄les ma
gnis feſtināt opus ſuū ⁊ ſenioribꝫ pluri/
mū coopanf. Nulla aūt creatura arden/
tior eſt ad vindictā q̄ ſit apis qñ ad ira/
cundiam ꝓuocaf. ⁊ ideo ſepe grandes ꝓ
ſternit exercitus multitudo apū quādo
contra diripientes mella reſiſtere cōpel/
luntur. fimum ⁊ fumū ſup omnia abhor
rent apes ⁊ ideo laborant ꝓijcere feces ⁊
ſquibala ſua qñ volant. q̄ earū feces fe
tent valde. ⁊ ideo ab eis tomos ſuas val
de purgant. Vgines apes ⁊ iuuenes meli
us opanf ⁊ faciunt melius mel q̄ ſenio/
res ⁊ nō tantū ꝓcurant nec tantū ledit
earū ꝓciſſio ſicut ſenū. Potant aūt apes
et bibunt ſed aquā tantū claram ſiue ꝓ
pe ſiue a remotis hauriat nec potant niſi
prius ꝓiecerint fecem ſuam. et maxime
mellificant in autūno ⁊ in vere. ⁊ mel ve
ris melius eſt ꝓpter florū nouitatē ⁊ am
pliorem puritatē. ⁊ apibus placet armo
nia ſcz ſonitus cantus ⁊ ꝓciſſio palmar
et ideo cum canto ⁊ pſuū aut cimbalar
tinnitu ad alueare reuocanf. et quando
dimittuf apibꝫ multū de melle pigreſcūt
et minus opanf. ⁊ ideo optet vt i alueā
tibus eis mediocriter dimittaf hucuſq̄
auiē. li. vij. Multa alia ponit in q̄to ꝓcor
dat cū Ariſtoto. li. viij. pli. in. xi. quere ſu/
pra li. xij. in litera a. vbi inuenies multa
que ab ariſtole ⁊ ſeneca et alijs autorib⁹
ſunt excerpta. ſed hec ſufficiant.

Capitulum. xii.

De vue

Bos grece bwetes nūcupat.quez latini trionē vocant eo q terram terit cuius latitudo pellis a mēto vsqz ad crura pallearia dicitur a pelle ipsa.s.dicta quasi pellearia qō generositatis in bue est signū vt dicit Jsi.li.xiij Boum autem vt dicit idem circa socios eximia pietas est.nam alter alterum inquirit cū quo p collum aratrū ducere cōsueuit z frequenti mugitu pium testatur affectum quando ipsum citius inueniri nō contingit. De bobus xo dicit plī.li. viij.ca.xlv.bobus indicis camelox traditur esse altitudo quox cornua sunt in latitudine quatuox pedum.z sequitur ibidem. Soli boues inter animalia retro ambulantes pascūtur. atqe calide ablutione dicūtur pinguescere.quando cornib capitis cōiungūtur plus laboris pōt sustinere qz quādo cervice inuicē copulantur. Jn syria sunt boues qui non habent palearia sub gutture sed gibbos in dorso boues quoqz laxata habētes cornua.dicunt esse in ope excellentes.boues nigri coloris pua habētes cornua minox reputant vtiles ad opandū. maiora cornua z spissioza habēt boues qz thauri.z post castrationem bos in corpe z in cornib augmentū recipit.piter etiā pficit in robore z virtute.nō tamē est tante animositatis nec audacie sicut ante.magis aūt efficitur vomitus maturus z quietus patiens laboris.z motus tardioris z incessus grauioris. Jtem plī.ibidem. Natura optima bum fit in trimatu. post trimatum aūt nimis est sera.sed ante pmatura.optime vero cū boue iuuencus iumbuitur.socium enim laboris agriculture habemus hoc animal.tanta etiā fuit cura apud priores boues nō ledere vt qui procaci animo motus bouē occideret sine causa.puniref grauiter tanqz colonū suum interemisset.vt dicit idem. Est enī animal mite z mundū non solū vsib hominū necessariū. verūetiā ad imolandū in aris vox est congruū et aptum.nam ex bobus optime fiunt victime z laudatissima fit ex eis placatio deox. bos aperit terram vomere z incidit et colit arua et ea gignendis fructibus apta reddit. Bos carnibus reficit et nutrit.pellis eī multis vsibus conuenit. eius etiam fimo terra impinguescit. eius cornua calefacta'remolliūtur z rectificātur ex quibus vascula diuersa z varia vtensilia pparantur. Ex cornibus enī bubulis fiūt arcus baliste quibus tela cōtra hostē iactantur.fiunt z tozaces z arma quib infirmioza hominis contra hostium iacula defensantur.fiunt z lucerne quibus fugātur tenebre.fiunt z pectines quibus capita a sordibus emūdantur. bubulis etiaz cornibus vtuntur venatozes. nam cum eis terrent feras z incitant canes venaticos vt fugientia animalia insequātur cornibus insup vtuntur scriptozes z pictozes in quib varij colozes optime cōseruantur vtūtur etiam cornuū vsu bellatozes quib buccinādo socij animantur tam pugnātes qz fugientes ad aciem reuocantur.cornib etiam vtūtur custodes turriū z castrox siue speculatozes qui ipotum sonitu ad vigilandū mutuo se hortātur ad multa alia cornua bubina sunt necessaria. Unde nihil est in bue qō diuersis vsib non sit vtile z eti ā eius fimus. vt dicit plī.li.xxviij.c.xi.fimus inquit bubis cū aceto iuuat cōtra dolorē articulox ydropicis etiā remediuz singulare est si inde ad solem pungātur. intercutaneū enī cōsumit humorē et sedat ac reprimit inflaturā ydropicā z tumorē. Dicit preterea plī.li.xxx.ca.iij. est inquit animal pusillū file scarabeo nosse buresti. hoc inē herbas fallit bouē. et ideo sic est dictū qz premit eum.nam inter herbas quas bos diligit illud animal se abscondit qō animal bos devorat dum herbas incaute capit.buresti autē devoratus iecur bouis subito sic inflamat vt ipm cum cruciatu maximo tandē rumpat.vnde,ppter onus quo bouis cervix pmitur z propter dolorem stimuli quo pungit bos buresti veneno dum eius ventrē subintrat inter ei bos cum interitu cruciatur.

Capitulum.xiii.

De bubulco

Bubulcus dicit bouū custos. q ipoū ē custodie ex officio deputat'.

hic bues pascit ⁊ nutrit ⁊ ad pascua eos ducit ac reducit ⁊ dum sunt in pascuis pedes eos colligat ⁊ cōnectit. eor cerui/ces iugo premit ⁊ aratro eos iungit. cū stimulo pigritantes cōpellit ad labores. et vt vniformiter aratrum trahāt stimulando eos cogit sibilo. et cantilena eos demulcet. ⁊ vt libentius iugū ferant vocis melodia allicit ipsos ⁊ inducit. naturaliter enī bues sicut ⁊ cerui diligūt melodiam. vt dicit Alnē. cum yga eos dirigit ⁊ vt rectū faciāt sulcuz ipsos instruit nec solum cogit ad arandū verum etiam ad triturandū compellit. ⁊ ad cōfringendas fruges in area circūducit. fimo tabore a iugo eos soluit ⁊ ad presepe vt reficiantur eos ducit.

Capitulum. XIIII

De bubalo

Bubalus ē a boue diminutiue dictus eo ꝙ similis sit bobi. Est autem animal ita indomitū ꝙ pre feritate iugū nō recipit in ceruice. bubalos africa procreat. In germania aūt sunt bues agrestes habētes cornua in tantū ptensa vt regijs mensis ꝓpter insignem eor capacitatē ex eis pocula fiant. vt di. Isido. Est aūt animal magne fortitudinis. vnde vmani nō pōt nisi circulo ferreo naribo eius infixo quo circūducit. nigri aūt vel fului est coloris paucos et raros habens pilos. cornua habet. f. onerosa cornibo validissimis circūseptam. cuius caro nō solum est vtilis ad escam. verum etiam ad medicinā. nam vt di. pli. libro ꝓxviij. c. x. caro bubali cocta vel assa hominis morsum sanat. cuius medulla cuz vetro crure assumpta aufert pilos palpebrarum ⁊ medet vicijs oculorū. sanguis eius cū aceto sumptus reiciente sanguinem mire sanat. cuius vngule vel solee bubaline cum mirra cōfirmant ventes motos. lac bubalinū valet contra viscerum torsiones. nam sua pinguedine velinit ea. vnde contra dissenteriam multū prodest. valet contra ictus serpentum ⁊ scorpionum. ⁊ contra venenū salamandre et cicute. vulnera recentia sanat fimus bubali calefactus sanat apostemata dura et eorum duricias spargit. fel eius valet contra caliginē oculor. Sunt ⁊ quidam bues agrestes mire magnitudinis ⁊ tm̄ summe sunt agilitatis. in tantū enī sunt agiles vt simū quē ꝓiciunt citius eleuēt sup cornu cū ꝙ possit cadere sup terram. Hi bues odiunt ⁊ psequūtur omne rubeuz siue rufum. ⁊ ideo venatores rubeis se induūt vt eos ꝓuocent ad eos insequēdum. venator iam videns bestiā appropiquantē retro magnā arborē ⁊ forte se abscondit. bos vero cornibo ita fortiter impingit in arborē ꝙ ꝓpijs cornibo ab arbore detinet ⁊ sic detent venatoris iaculis cōfodit prosternit ⁊ necat. Est aūt aliud animal simile bubali. Est sed nō est tante magnitudinis. m? ꝓxima habet cornua multū alta ⁊ acuta. cum quibo vellicat arbores ⁊ arbusta. sed et si cōcauata est quercus robore suo deponit vsq̄ ad terrā. qui gratia pastus tandē caput submittit inter frutices subtilia et prolixa vgulta siue vimina habētes. quarū cōplexione ⁊ adherentia cornua bestie circūligant et obligant vnde diu luctans cōtra illas cōplexas virgultorū obuolutiones magis ac magis se intricat atq̄ ligat. cuiꝰ diu luctans ab illis ligaminibo se non expedit imo fortius se inuoluit ꝓ indignatione alte mugit. cuiꝰ voce horridā audiens venator scit bestiam illaqueatā fore ⁊ detentā. vnde ipam secure venabulis impetit et occidit bestiā acertumā in vgultis quā in nemoribo magnis inuadere nullatenꝰ ausus fuit. ⁊ hac bestiā vocat philosophus aptaleonē. Cuiꝰ dictis si fides adhibenda est mirū videf qualiter tā fera bestia de vgultis ⁊ nemoribo modicis cornua nō eximit que eisdem cornibo ingentes arbores vellicat ⁊ prosternit. Est ꝓterea quedā species bouis silueſtris quaz Aresto. in li. viij. circa finem vocat horizun. ⁊ dicit ꝙ magnꝰ est fm̄ quātitatem tauri ⁊ est similis thauro. et habet crines descēdentes ad duas ptes spatularuz sicut in equo est videre. ⁊ eius pili sūt magis molles pilis equi ⁊ breuiores. ⁊ crines eiꝰ ptinui vsq̄ ad oculos. ⁊ est coloris vergens ad rubeū colorē vel atrinum. et vox eius assimilatf voci thauri. et ha

ter cornua aliquātulū incuruata ⁊ in vno quoq; cornuū suoꝝ cape pōt medietatē mensure. que dicit bos ⁊ nō habet dētes superiores sicut thaurus. nec cura eius sunt multoꝝ piloꝝ et assimilant lane. et findit vngulas habens i pedib⁹ duos sotulares et cauda eius est breuis respectu corpis. ⁊ ipse cauat terrā ⁊ erigit in cauā vo sicut thaurus. ⁊ habet durā cutē multos ictus patientē. ⁊ carnes habet valde dulcē. ⁊ ꝓpter hoc venat ⁊ pcutit. ⁊ quādo venat fugit ⁊ quiescat ⁊ cū debilitatur pugnans ꝓijcit stercus p quatuoꝝ passus. ⁊ hoc facit quādo timet. Canes aūt venatici odorant sup stercus ⁊ dum circa talem odorē occupant bestia fugiendo elōgatur. Idem dicit aristo. de vacca agresti. libro. x. ⁊ quādo appropinquat afalis ptus adunabūtur ex eis multi. ⁊ pri⁹ cōgregabūt stercus circa ipm ⁊ ponūt sicut murū. ⁊ hoc est animal multi stercoris vt dicit aresto. idem ⁊ etiā auicē.

Capitulum. xv.

De basiliſco

Basiliscus grece latine dicit regulus eo q; sit. vt dicit Isiō. rex serpentū. ipsum enī videntes fugiunt ⁊ timēt etiā serpentes ipsi. olfactu ei suo eos necat. flatu ⁊ etiā aspectu interimit omne viuū. ad eius siquidē aspectuz nulla auis illesa tranſit. et cuius procul sit eius ore cōbusta deuorat. a mustelis tamē vincit quas ꝓles ad cauernas deferūt in quib⁹ reguli delitescūt. Nihil ei sine remedio ille parens olim dereliquit. vnde visa mustela basiliscus fugit quez illa psequit ⁊ occidit. Est aūt in longitudine semipedalis albis maculis lineat⁹. Reguli aūt sicut scorpiones arētia que q; sectant. ⁊ postq; ad aquas puenerint ydropicos ⁊ limphaticos facīūt. intoxicant enim ipsas aquas ⁊ mortiferas reddunt eas. vocatur quoq; regulus a multis sibilus. nā sibilis occidit anteq; moreat siue pungat. hucusq; Isidor⁹ libro xij. cap. iij. Plini⁹ aūt libro. viij. ca. xxij. dicit sic. Apud inquit hesperios ⁊ ethiopes fons est qui a multis estimat caput nili iuxta quē est quedā fera que catoblepas appellat corpe quidē modica omnibusq; mēbris iners pregraue caput gerens. ⁊ semp̄ habet erectum sup terram alias esset internecio humani generis. quia omnes qui eius viderit oculos expirarent. Eadē basiliſci serpentis ē vis quē sirena puincia gignit. habens in longitudine magnitudinē. xx. digitoꝝ candida in capite macula velut dyademate insignitur. Sibilo omnes fugat serpentes nec flectu multiplici reliquū corpus impellit. sed celsius ⁊ erectus in medio graditur ⁊ incedit. deficcat frutices. ⁊ herbas exurit non solū tactu. verū etiā sibilo et affiatu circūadiacentia oīa destruit ⁊ corrumpit. tante etiā est venenositatis ⁊ pricieī q; tangentē se cum hasta longissima sine mora interficit ⁊ cōsumit. hunc mustela domat ⁊ vincit. Quia deo natura nihil placuit esse sine pari. mors itaq; basiliſci morsus est mustele. et tandem mors mustele dicitur esse fetor basiliſci et hoc quidem verū est scilicet nisi mustela pastu ⁊ fricatione rute herbe contra tale mortiferū primitus muniatur. vt dicit Aresto. ⁊ etiam Aluicē. Primo igitur mustela rutam herbā cuius amaram comedit ⁊ sic virtute succi herbe. amare natura hostem intrepida aggreditur et deuincit. et cuius basiliſcus irremediabiliter sit venenosus cuius viuit. in cinerem tamen combustus veneni malicia perdit cuius cinis operationibus alchimie vtilis creditur. ⁊ maxim⁹ in transmutationibus metallorum.

Capitulum. xvi.

De lotrace

Lotrax que lutra dicitur genus est rane venenose habitans i terra pariter ⁊ humore. vt dicit plinius libro. xviij. senectutem. i. vetustam et senem pellem dicunt eas deponere assiduo pastu quarūdam herbarum. venena tamen sibi semp̄ reseruātes pugnāt contra araneam ⁊ spalangionem ⁊ venenificio plantaginis earum venenū supant et punctura. cuius venenū creditur esse frigidissimū. Et ideo omne membrū qd tangit reddit insensibile ⁊ stupidum. acsi

esset congelatum. Animal siquidē est vi/
rulentū. ꝛ iō ad iram se animat ad omnē
tactum vñ q̄to plus tangit tanto turge
scit ampli⁹ et inflat. quot maclis sub vē
tre respergit tot nocumentis venenū ei⁹
obnoxiū fore phibetur. oculos habet q̄si
igneos ꝛ lucentes. et est tanto pnicio/
or q̄to eius aspectus ardentior inuenit
et q̄uis claros habeat oculos odit tam
solis aspectū ꝛ q̄rit latebras ac fugit ad
cauernas q̄s sol oriens ꝛ ipius radijs ter
re superficies refouet. Herbas dulces di
ligit ꝛ eaꝝ radices comedit. sed comedē
do eas inficit et corrūpit. ꝛ iō in ortis ru
ta que bufonibus et ceteris venenosis ē
inimica plantari cōsueuit. cuius virtute
arcent ne accedant ad alias herbas ꝛ radi
ces que ibi terre cōmendant. loca fetida
muscida et fumosa bufo diligit. odoriferā
aūt loca multū odit. vñ dicit q̄ vineis
incipientibus florere fugiūt. qz odorez
ipaꝝ non p̄nt sustinere. De bufone aūt
dicit Plī. li. xxx. ca. iiij. sunt rane multū
venenose q̄ dicunt rubete que viuūt in pe
tribus ꝛ rubetis. que sicut sunt grandio
res sic et ceteris sunt pniciosiores. ꝛ sunt
coloris altere subnigri altere subrufi vel
pallidi ꝛ subcitrini. Istas aūt rubetas
dicunt habere duplex iecur. vnū est sum
me venenosum. et aliud est remedium et
datur p antidoto cōtra toxicū seu vene/
num. Oportet aūt ipa experiri. p̄ficitur
aūt iecur in nido formicarū ꝛ premvene
nosam formice fugunt aliam ptem appe
tunt et illam oportet retinere ꝛ ysui re/
seruare. Mira de his certatim tradūt au
tores. vt di. Plī. Dicunt enī in eius la/
tere dextro esse os occultū q̄ piectus in
aquam feruentem facit eam subito refri
gerari nec vas feruere postea nisi os pri
mitus extinguatur. et illo officulo vtuntur
magi ad amorem et odiū cōcitandū. di/
cunt etiam inde quartanas posse salua/
ri. Quātūcunq̄ autem vmis ille sit ve/
nenosus. p incinerationem tñ ꝛ cōbustio
nem amittit vim veneni ꝛ recipit magi/
nam vtutem medicine. Valet enī miro
modo ad carnis ꝛ cutis aliquo casu pdi/
te recupationem et neruoꝝ cōsolidatio/
nem ꝛ vulnerū deficationem et curam si
debito modo illo cinere quis vtat. Que
re infra de rana in littera R.

Capitu. XVII

De lombice

(b) Lombix est vermis quidam na
scens in frondibus cypressi. fraxi
mozi et terebinti vt di. Plī. li.
xi. ca. xviij. Isi. aūt di. sic. lombix est frō
diū vmis ex cuius textura lombicinium
cōficit. appellat autem hoc nose eo q̄ eua
cuetur dum fila ege rat et in eo remane
at solus aer. vt di. idem. Mira aūt recī/
pit hic vermis immutatiōem. nam p̄ io
nascitur sicut vmis similis eruce que ro/
dit folia olerum et pāpinos vinearum.
hic vermis frigoris impatiens lombice
as telas araneaꝝ modo terit ꝛ p̄io sibi
interit cozticem siue domū in qua habi/
tet ꝛ cōtra hyemis se defenset
texturam autem suam facit pedum suoꝝ
ministerio quibus subtiliat filum et pe/
ctinat. ꝛ sic id in telam ordinat ꝛ ponit.

Capitu. XVIII

De camelis

(c) Cameli vt dicit Isi. li. xij. a gre/
co nomen sunt sortiti eo q̄ quā
do onerant se inclinantes et ac
cubantes coram onerantibus humiliau
tur. greci enī came humile ꝛ breue dicūt. vl
dicunt a camur qđ grece curuū sonat. qz
in tpe q̄n recipiunt sup se pondera sūper
anteriores poplices incuruant. Cameli
itaq̄ alialia sunt onorifera ꝛ māsueta ad
portanda hoīm pondera deputata et inue
niūtur in multis regionibus. sed potissi
me in arabia. et differunt cameli arabi/
ci a camelis aliaꝝ regionū. nā arabici du
os habent in dorso gibbos. Sed reliqua
rum regionū cameli in dorso hñt vnuz
tm̄. vt di. Isi. in eodem. Plī. vo li. viij.
ca. xix. di. sic. Camelos inquit inter ar/
menta pascit oriens. quoꝝ duo sunt ge/
nera bactrici scz et arabie. arabici came/
li bina habent tubera in dorso. bactrici
vnū habent in dorso in quo portant. et a/
liuz in pectore cui incubant. Cameli su
periori ordine dentium vt boues carent
et ruminant sicut bos et ouis. vt di. Isi.

li.xij.vngulam tamen non diuidunt vt
post dicetur. Veloces sunt multū vt dicit
Plī. et iō valent in plīs cōmittēdis et eti
am in mercatibus referendis. vltra assue
tum camelus nō pcedit spaciū. nec plus
solito onere suscipit ad portandū. odiū
habent naturaliter cōtra equos. et sitim
etiam p quattriduū tolerant et qñ bibūt
turbant aquam. aliter potu nō gaudent.
Viuunt quinquagenis annis quidā et
am et centenis et aliqñ etiam rabiez in
currunt. Castrant camelī qui bello ppa
rant. fortiores enī sunt coitu penitus de
negato. Ducitur Plī. De camelo vo di
cit Aiui. sic. Camelus sq̄it mouet pro
pedem dextrū sicut et leo. et solus habet
sup dorsum additamētū. et hz pedes scis
sos. et in scissura habet pellem ad modu
pedis anserini et ille scissure sunt carnosi
se sicut scissure pedis vsi. Et iō etiaz fa
ciunt eis hīes sotulares et abluūt eis
pedes ne pedū tenetitudo subtus ledat
et etiam aliqñ in corde illius inuenit os
sicut etiā inuenit in corde cerui. et habet
quattuor conos in duabo māmillis sicut
vacca. et camela se inclinat et vadit sup
genua qñ appetit cū masculo copulari et
desiderū eius est feruens tempe amoris
et tūc parū comedit. et semp appetit co
ire iuxta locū illū vbi primo coiuit. et vt
dicit Aristo. li. v. Appropiat camelis q
solitarij sunt in montibus amoris tempo
re et nullus potest appropinquare eis ni
si pastor. et virga camelor est neruosa et
valde dura. et iō fiunt ex ea corde arcuū
Item idem in eodem. cameli habent tē
pus determinatū ad coitū et ad amorem
Femina alit fetum in vtero p. xij. men
ses et nō coeūt ante triennū et post ptuz
quiescit p annū. Item dī. idem lib. viij.
q sunt quedaz genera camelor q̄ castrā
tur vt sint ad fuge cōmodū aptiores. et
dicit q tales cameli sunt velociores eqs
et hoc accidit ppter amplitudinem pas
sed de hoc quere infra de dromedario. Ite
nota cōtra incestuosos de camelo. qz ca
melus vt dicit Aristo. li. viij. nō coit cū
matre sua. cooperiebat enī mater cuiusdā
cameli pallio in q̄daz ciuitate et saltauit
sup eam filius eius qui sentiens eā ma
trem suam descendit antequ coitus com
pleretur et momordit ingeniatorē et oc
cidit ipm. exemplū est Arest. et ponit si
mile de equo cuiusdā regis. de camelo in
sup dī. Plī. li. xi. ca. xxxvij. Cameli cal
lescunt inter quadrupedia sicut hō et sic
struccio et q̄dam alia inter volatilia. Di
cit etiam idem q̄ inter animalia nō cornu
gera camelus in superiori maxilla non ha
bet priores dentes. et iō cōcordat cū ani
malibus ruminantibus in dentibus et in di
spositione ventris. sed nō in cornib'. Idē
dī. Arest. li. xiij. Animal cuius cibus est
materia spinosa habet multos ventres vt
camelus. et animal habens cornua nō hab
dentes in vtraq̄ mandibula. et ppter hoc
camelus nō habet dentes in vtraq̄ man
dibula sed in vna earū q̄bus careat cornu
bus. necessario igitur fuit venter camelī
talis dispositionis. et assimulatur dentib'
animaliū carentiū dentibus in mandibula
superiori. et fuit creatio dentiū eius sicut
animalis habentis cornua et sequit ibidem
Et qz cibus cameli est spinosus necessa
rio fuit lingua eius carnosa. ppter duritiē
em palati. natura ergo palato vtit sic p
te terrestri dentiū. et ppter hoc ruminat
camelus sicut habentia cornua. qz dentes
eius ventribus hītiū cornua assimulant
Recipit itaq̄ cibū in primo ventre pen
tus indigestū. in secūdo aūt incipit dige
ri. in tertio melius. in quarto digestio pe
nitus complet. et ista ventriū diuersitas
fuit necessaria ppter grossiciem nutrimē
ti siue cibi. qz parū dentibus molit cibū.
Item Arest. li. viij. Camelus nō habet
fel distinctū sup epar sicut nec elephas.
qz epatis naturam habet valde sanam et
sanguinem naturaliter dulcem et in tali
bus animalib' non inuenit fel aut si inueni
tur in venis valde gracilibus inuenit Et
iō dixerunt antiqui sicut anaxagoras q̄
cameli ppter priuationem fellis sunt vi
te longioris. qz diutius viuūt animalia pa
rum hītia fellis q̄ illa q̄ hīt multū. et iō
posuit anax. q fel esset cā infirmitatum
oim acutarū qñ scz multipliciter ad pul
monem et ad alias ptes corpis se diffū
dit. Sed dī. Arest. hoc esse falsum. qz mlta
animalia in quibus non inuenitur fel a

cutas et mortiferas aliqñ sustinent passiones. vtz in camelis quibus accidit aliqñ podagra et rabies. vñ construgũtur pedes sui et interficit eos ista infirmitas ꝛ tñ carent felle. vt dicit idem. Hucusqz Arest. De camelo etiam dicit Cõstãtinus in diet. vniuersalibus. Camelus est aial calidissimũ ex natura. ꝛ iõ naturaliter est macilentũ. Calor enim totã trahit sanguinis vnctuositatem. et iõ remanet sine multa crassicie. et camelinũ lac subtilius est lacte aliorũ aialiũ et minus vnctuosum ꝛ minus nutritiuũ. magis aũt est calefactiuũ diureticũ. i. aptum ad diuisiuum. lac enim nihil aliud est qz sanguis sc̃do coctus. iõ lactis sapor camelini salsus est et acutus. vñ humor grossior est incisiuum ꝛ attenuatiuũ. cui vaccinũ lac est cõtrariũ. est enim grossum vnctuosum ꝛ multũ nutritiuum. alias ꝓprietates qre infra de dromedario.

Capitulũ XIX

De cameleopardo

Cameleopardus vel cameleopardulus est aial ethiopum. vt dicit Jsi. li. xij. et Plꝰ li. viij. ca. xix. caput habens cameli et collũ equi crura et pedes bubali ꝛ maculas pardi. Est enim bestia maculis albis rutilũ colorẽ distinguentibus supaspa. ꝛ iõ a capite cameli et maculis pardi cameleopardulus est vocata. vt di. Plꝰ. Est aũt bestia magis aspectu qz feritate conspicua intrm̃ mansueta ꝙ etiam ouis fere nomen accepit vt dicit idem. Hoc aũt aial fuit mũdum sm̃ moysaicam legem quo ad esum. sed non quo ad sacrificiũ. nam vngulam findebat vt bubalus ꝛ ruminabat vt camelus. et ideo ipm̃ comedere erat fas. vtz Deutro. xiij. ca. xc̃.

Capitu. XX

De cameleonte

Cameleon huius cameleontis. ẽ bestiola pua diuersa varietate colorũ cõsparsa cuius corpusculũ ad varios colores quos videt facilima conuersione variatur nõ inuenitur aliquod aliud aial cuius corpusculũ ita recipiat colorũ oppositorũ immutatiõem. vt ibidẽ dicit Jsi. sm̃ aũt Auicen. cameleon idẽ est qd̃ stellio. qz lucet vt stella ꝛ immutat colores. qz est animal timidũ ꝛ pauci sãguinis. ꝛ iõ colores mutat. et est quadrupes habens faciem lacerte ꝛ vngues acutos ꝛ recuruos ꝛ corpus aspꝛ et duram cutem ad modũ cocodrilli. Arest. sic di. li. ij. Cameleon inquit est aial in corpe simile lacerto cuius latera sunt oblonga peruenientia ad inferius sui ventris sicut pisces ꝛ medũ spondiliũ dorsi eius ꝓminet sicut spondiliũ pisc⁹. et facies eius est sicut aial et porco ꝛ simia. et habet caudam valde longam ꝛ eius extremũ est gracile. et habet pedes reflexos sicut lacertuli et quilibet pedũ diuiditur in duo. ꝛ comparatio vnius ad alterũ est vt pollicis hominis ad reliquũ manus. ꝛ quelibz istarum ꝑtium diuidit̃ in digitos. ꝛ hz vngulas siles vngubus animũ totũ corpus eius est aspꝛ sicut corpus pardan. oculi eius ꝓfundati ꝛ sunt magni rotundi ꝛ cõtinent̃ a corio simili corio totius corporis eius. ꝛ non cooperiunt̃ ab ipo ꝛ girat oculos suos frequenter circaĩquacz ꝛ alteratur color eius qñ inflatur corium eius. et habet colorem declinantez ad nigredinem. ꝛ sunt in eo macule nigre. hec variatio est in toto corpe eius et maxie in oculis et in cauda. et eius mor⁹ ẽ grauis valde. ꝛ in morte eius turpis color et id qd̃ est in corpe suo est modice carnis. parum enim habet nisi in capite et radice caude vbi parum habet sanguis. similiter in corde ꝛ in venis exeuntib⁹ ab eo ꝛ in circuitu oculorũ ꝙ uis sit pauꝛ et ei⁹ cerebrum est ꝓpe oculos et si quis diuiserit corpus in duo ꝓmanebit in operatiõibus suis ꝑ suum spũm ꝛ remanet modicus motus circa corpus et non hz splenem ꝛ manet in cauernis sicut lacerta. Hucusqz Arest. Plꝰ vero li. xxviij. c. viij sic dicit. Cameleon est aial simile coco drillo sola curuatura dorsi ꝛ caude amplitudine distans. nullum aial eo pauidius estimatur. et iõ imutatur color eius maxima est cõtra accipitrũ genus. detrahit enim accipitres ad se volãtes et ꝑtet ceteris aialibus volũtarie la

cerandos. Caput eius et guttur eius si cum quercinis lignis accendat ymbres facere et tonitrua democritus asserit sed hoc videt Pli. Qualecūq; sit alal inē i mūda cōputatur. vñ sup Leuit. xi. dicit esicius. Si ieresat et p infirmitate mā suetus se fingit cū sit crudelis. Dicit autem cameleon viuere solo aere sicut talpa ex terra et allec ex aqua et salamādra ex igne. xrsus. Quattuor ex puris vitā ducunt elementis. Cameleon talpa maris allec et salamandra. Terra cibat talpā. flāme pascūt salamādrā Unda fit allec cibus aer cameleonti.

Capitu. xxi

De caprea

Caprea est silueſtris capra a carpendo dicta. vñ Isido. li. xij. ca. caprosq; capreas a carpendo virgultis quidam dicūt. Alij vo sic eas dictas putant q; carpant asperа. nōnulli vero dicūt eas sic vocari a strepitu cruriū vnde vocant capree silueſtres capre q̄s greci p eoq; acutissime videant dorcas appellauerūt. morant enī in excelsis mōtibus et q̄uis de longinquo videant non vident tn̄ venientes venatores. eedē dicunt et ybices quasi aures eo q; adinstar aurium arduа loca petant. ita vt de sublimitate vix ob tutibus humanis pateāt vt di. Isi. li. xij. Et subdit. Hec itaq; animalia in petris abruptis cōmorāt. si aliq̄n tūm approximatiōem et psecutiōes seu puersitatem p̄senserint vel ferarū. de altissimis saxor cacuminibus sese p̄cipitātes in suis se cornibus suscipiūt illesa. vñ dicunt etiam et dame siue damule vt di. Papi. quere infra in littera. d. de damula. Est itaq; caprea velocissima i cursu. lenissima in saltu. acutissima in aspectu. dulcissima quo ad gustum. tenerrima et suauissima quo ad esum. sagacissima quo ad pastum. nam visu gustu et olfactu discernit iter herbas et arbor ramusculos quor extremitates teneras cōdit et depascit. di. etiam Pli. Leopardus capre silueſtris bibit lac vt vim languoris euitet.

Capitulum. xxij.

De capreolo

Capreolus vt dicit Alui. est alal in india simile hynnulo siue cervor filio qui apud nos etiā nō mutat dentes. et q̄n eius dentes sūt magni signant vite diuturnitatē in eis. habet pulcros oculos et acutos. et Areſt. li. viij. Capreoli silueſtres habent sapientiam q̄n vulnerant querūt pulegiū cerui num et comedunt ipm vt extrahant sagittas de corpe sique in ipis sunt infixe. ex velocitate motus et assiduitate discursus caro capreoli a superfluo humido exonerat et eius caro tenerior et digestibilior efficit. et saporis ac odoris eius grauitas amputat. vt di. Constan. pastus gratia de locis altis ad altiora tendit et inter herbas salubres et nocias odore diiudicat et discernit. Ruminat cibos et ongulam findit. Non vngue nō cornu nō dente sed sola velocitate fugit a canibus et venator insultibus se defendit. Unde quādo in campestribus psequitur ad mōtana fugiēs altra petit. In montibus indie sunt quidam capreoli qui ab herbis aromaticis et odoriferis pascuntur in quorū vngubus sunt quedam cōcauitates in quibus humores quidam ad apostemata colliguntur que primo ad maturitatem per motum et confricatiōem rumpuntur et a corpore cum pilosis folliculis abstrahuntur et substantia que infra pelliculas cōtinetur summe est odorifera et interaromatica maxime preciosa. in medicinis plurimum vtilis et virtuosa. vt di. Dyascō. et Plate. et illud muscum vulgariō nominamus.

Capitulū xxiii

De capra

Capra sicut et caprea a carpēdis virgultor et herbarum summitatibus est dicta. quia semper surgit tēdit vt summitates capiat carpat et comedat foliorum. vt dicit Isid. De capris autem dicit Pli. li. viij. ca. i. Capre inquit pariunt fetus plures sed raro quattuor. ferunt in vtero quinq; mēsibus sicut oues. capre etiam pinguedine sterilescunt. ante triennū minus vt

liter generāt. et in senectute vltra q̄dri
ennium. cōcipiunt in nouembri vt i mar
cio pariant vel in aprili turgentibus vir
gultis. nō oībus sunt cornua. sed q̄busdā
sunt in his indicia annoꝝ p incrementū
nodoꝝ. auribus eas spirare et nō narib⁹
archelaus est autor. ꝛ raro sunt sine febre
et tōstam capris q̄ ouibus ardentioꝝ et
calidioꝝ est concubitus vt tradit⁹ idem
nec minus dicimus eas videre ꝛ nocte
q̄ ꝛ die. ꝛpendet omnibus ꝛ mēto vel
lus quem armirū vel aruncam vocant.
Hoc villo siquis vnam ex grege trahat
cetere stupentes expectant. Id etiam di
cunt euenire cū quandam herbaꝝ aliq̄ ex
his momorderit. morsus earum est arbo
ri olīue maxime exitialis. Nam oliuam
lambendo sterilem faciunt et hac ꝛ cau
sa q̄daꝝ nō imolabant. Capre sole vecli
ui ad occasum vt dicūt simul nō edūt. sꝫ
post auerse ab inuicē iacent. In alijs au
tem horis auerse se cōuertūt ꝛ versis vul
tibus ad inuicem in graminib⁹ ꝛpascū
tur. Mucusq̄ pli. ꝛ capris aūt di. Aꝛest.
li. iij. in fi. In multis regionibus habēt
lac sine impgnatione. nec expectat impg
natio. sed accipit vtica et cū ea cōtrica
tur māmilla ꝛ exibit primo sanguis vel
de exit file saniei et post exit lac tonū nō
pcius q̄ impgnatarū. Item idem li. vi.
Capre viuūt p. x. vel p. xi. annos et fre
quentant coitū vsq̄ ad senectutem ꝛ ali
qñ pariunt gemellos si habuerint cibū
cōuenientē et maxime si caper bñ nutri
tus erit. Et si impgnata fuerit capra cō
tra impetū venti septentrionalis pariet
mares. et si cōtra meridionalē feminas.
et velent vertere facies cōtra ptem septē
trionalem qñ velent coire. Item ibidez
li. viij. Capre sicut oues comedūt herbas
sed oues carpūt herbas vsq̄ ad radices.
manent stabiles in pascuis. capre vo ci
to mouent a locis ꝛ accipiūt tm̄mō her
baꝝ extremitates ꝛ melius impgnātur
post potū aq̄ salse. et qñ mouent capre p̄
meridiem potabūt plus aq̄. et qñ come
dūt sal ante ptum hēbunt multū fluxuz
a māmillis. Item li. viij. in capris sicut i
ouibus est priuatio intellectus intantū
q̄ vix sciunt egredi ad pascua vel regre
di nisi ab aliquo ꝛducātur et si quis ac
ceperit quandam capram et subito erexe
rit. erigunt et alie et respiciūt eaz solido
aspectu. vsus autem capraꝝ sicut et oui
um hoibus est necessarius. nam lacte et
carnibus pascit capra famelicos. pelle ꝛ
pilis vestit nudū. fimo ꝛ lotione. i. vrina
impinguat humū. nihil itaq̄ est in cor
pore capre q̄ nō sit vtile vel ad victū vel
ad vestitū vel ad vsum necessariū medi
cine. nam vt di. pli. li. xviij. ca. x. cornu
capreno incinerato et pilis accensis ser
pentes effugantur. eoꝝ remedio mlta ve
nenoꝝ genera supant. corrodunt carnes
superflue et recentes ac viue generant. re
stringunt humoꝝ immoderati fluxꝰ. vul
nera putrida corrosiua et incantrisata l
fistulata eoꝝ bñficio remediant. pelle ca
prina recenti obducunt vulnera et sanā
tur sanguīe caprino cū medulla ꝛcocto.
toxicata venena excludunt. et morsus re
ptiliū et ictus scorpionū curant. pulmo
ne calido capre sup morsum venenosum
posito venenū extrahit. vlcusq̄ angustia
mitigatur. eius felle calido oculoꝝ ꝛpel
litur macula et corrodit. visus acuit ꝛ o
culos clarificat. Jecur caprinū assum cō
tra elephantiam adiuuat. si in cibis se
pius assumat. eius fimus cōtra multas
infirmitates opitulat. nam vt dicit idē
fimo caprino podagrici alleuiant si sepli
hircoꝝ cum succo edere misceatur. vrina
etiam caprarum calefacta tepida auribꝰ
instillata volentes aures sanat. Mas et
multas alias ponit medicinales ꝓprieta
tes. vnde dicit pliñ. Ille remedia ex
hoc animali ꝛmonstrant q̄ quidā vt ait
miroꝝ cum febre nō dicatur carere. Ad
hoc di. Aꝛest. q̄ est quoddam aīal quod
fugit lac capraꝝ ꝛ qñ fugit māmillas lac
annihilatur vel corrumpit q̄ est in eis ꝛ
exiccatur alias execatur inde capra. De
capra que infra ꝛ hirco

Capitu. xxiiii

De cane

Canis a greco nomen sumpsit vt
dicit Jsi. grece enī cinos dicitur
Quidaz enī eum a canore latra
tus dicūt sic vocatuz. Nihil vt di. idēsa

gacius est cane. plus enim se nsus ceteris animalibus habet. nam sua nomina canes recognoscunt. dños suos diligũt. domor tecta tuẽdũt. p domis suis morti se subijciunt voluntarie cum dño ad pdã currunt. Corpus domini sui etiam mortuum nõ dereliquunt. Odore sanguine pde et vestigia deprehendũt. humanũ consortiũ diligũt. sine hoiby etiã esse nõ pnt vt di. Jsi. vbi subdit. Solent aliquoti/ens canes lupis admisceri ex quibꝫ nascuntur canes semi qui licisci a quibusdã nosantur. Solent etiam indi caniculas nocte in siluis dimittere alligatas que a tigridibus insiliuntur. ex quibꝰ nascũtur canes acerrimi tam fortes vt pterant feroces bestias vt leones. Hucusqꝫ Jsi. li. xij. c. ij. de cane ãt di. Plꝫ. li. viij. cli de alantibus que nobiscũ degunt fidelissimi sunt canes hi atqꝫ equi. Pugnasse eni canes p dñis suis cõtra latrones accepimus et cõspeximus. cõfectosqꝫ plagis audiuim⁹ eos volucres ac feras a dominor suor corpib abegisse. laniatu atqꝫ latratu homidam dñi sui scelus confiteri coegisse. Legimus etiã garamãtum regẽ ducentos canes ab exilio reduxisse et cõtra resistentes mira audacia pliasse. Canis etiã iasonis cilicie noluit carere cibũ dño suo interfecto. et sic dolore piteret inedia cõsumptus est. Legim⁹ etiã calonũ alias celiũ senatorẽ placentie ab armatis oppressum canũ defensisse. nec prius vulneratũ qꝫ cane pempto sic canis tici sabini esi nec i carcere nec i morte dereliquit. sed mestos edẽs vlulatus cũ mortuo mãsit. cui cũ quidã cibus adiecisset ad os defuncti cibũ tulit. et cadauera in tiberim prectovt corpus sustẽtaretur saliens intra fluuiũ innatauit accurrente multitudine ad spectaculũ fidi animalis. Jtinera qꝫuis longa ad mẽoriam reducũt et amissis dñis ad eor domi alia soli p longa terraꝝ spacia redire cõsuerunt. Canis mitigat seuicia hoie humi cõsedente. in venatu eius pcipua sacitas inest. nam vento et odore etiã p qs feras fugiẽtes psequũtur et eor vestigia latratu et rostro feraruꝫ latibula abdita pdunt. Ex tigridibus et canibus tam fortes generant canes vt leones vincant et elephantes. sicut exptus est alexander magnus in cane qui sibi a rege alanie est transmissus qui primo i ei⁹ pñtia leonẽ ofregit. deide adducto elephante canis visa belua horrentiby p totum corpus villis ingenti latratu prio i sonuit. deinde artificiali dimicatiõe elephantem tamdiu afflixit q in terram cadere coactus fuit. Post annuã etatẽ canis gignit octogenis diebus in vtero gerit. cecos catulos parit. qui qꝫto longiori nutriunt lacte tanto tardius visum accipiunt nunqꝫ tñ vrsum accipiũt nisi p⁹ vicesimũ primũ diẽ nec añ septimũ. quidã dicũt q qñvnus solus nascit die nono vider. qñ gemini decimo die quãdottimi die vndecimo. et ita qꝫto plures pariũtur tanto tardius oculi eor ad videndus apiunt. Quot eni vni catulo nũero adsignantur totidẽ ad lucẽ diebꝰ vt videant retardant optimus est fetus qui nouissimus cernere incipit. vel quẽ prio deferre mẽ i cubile. Hucusqꝫ Plꝫ. li. viij. c. xli. vbi multa alia dicũtur. De canibus añt di. Arest. li. ij. Canes nõ ejciunt dentes nisi forsan duos et qꝫto sunt minores tanto habent dentes albiores et acutiores. et p hoc cognoscitur canes antiqui a iuuenibus. qz senũ dentes sunt nigri et obtusi iuuenũ vero ecõuerso. Jtez ibidem li. v. Canes masculi mouent ad generatiõem et coitũ citius qꝫ femine et citius generant leporarij qꝫ alij. vt di. idem li. vi. cuius femina qñ impgnatur p sextam ptẽ anni. i. p seraginta dies alit in vtero. et sunt eius filij ceci p duodecim dies. et nõ accedit ad ea masculus nisi sexto mense post ptum. et qdã impgnant in. lxxiij. diebus qꝰ est fere quinta ps anni. et filij istatum remanent ceci. xiij. diebus. etiaz qdam p tres mẽses et est quarta ps anni. et filij istarũerũt ceci p. xvij. dies. vnde ptz q qꝫto fetus citius in vtero pficiuntur tanto citius gaudent visu qñ sunt editi huic mundo. et masculi mouent ad coitum citius qz qñ incipiũt leuare crus ad mingendũ qꝰ fit post sex vel septẽ mẽses qñ vigorescũt. et accidit canibus leporarijs qꝰdã ꝓprium q pl⁹ possunt generare

te quando sunt in labore ꝯ quando sunt in quiete. et possunt viuere masculi vecē annis. minus viuūt leporarij masculi ꝯ femine, ꝓpter laborem masculor. et sic nō est in alijs q3 magis viuunt mares ꝯ femine. vt dicit ibidem. Alij autez canes vt custodes domor et ciuium viuūt diutius q3 quattuordecim annis et aliquādo viginti. vt dicit homerus. Item lib. viij. Canes qñ infirmantur comedunt redices herbe cuiusdam vt vomant et sic sibi medentur. Item di. Pli. li. xviij. vomitiones inquit. i. medicinas et purgationes vomitiuas. primo ostendit canis q repleto alvo nocio gramen comedit et p vomitum liberatus fuit.

Capitulū xxv

De canicula

Canicula dicit esse mater canum cuius matrix est oblonga p longitudinem ventris collocata. habens p longitudinem vltra plura cōtra seinuicem ordinata que impgnationis tempe intumescunt que parit plures filios sed semp cecos quos tamen teneri me diligit et morsu ac latratu eos defendit. et si de latibulo filij exierint eos intrantes sine omni lesione referre consuevit. et primo meliorem et formosiorē reportat q3 eū tenerius diligit. et iō ei māmillam citius porrigit et extendit. Ante tempus coitus et cōceptus vt di. Alexan. li. v. p dies septem quandā mēstruosaz immūdiciam ejicit. et tunc infirmat et a postematur ei matrix et tūc non appetit coitum sed fugit. sed post purgationē melius concipit salubriusq3 parit. post partum etiam multū humorem fleumaticū et grossum ejicit. et iō corp' canicule tūc marcescit. vt di. idem. Item inuenit lac in caniculis ante partum p plures dies et citius in leporarijs ꝯ in alijs. et prius est lac spissum et post subtiliatur et p' partum est cōueniens. et viuunt minus canicule ꝯ canes cōmuniter. sed canes venatici masculi ꝓpter laborem numiz et discursum minus viuunt. et qñ ab vsine grauamine se exonerare desiderat crus. non erigit sicut masculus sed residēs in ferius se inclinat. Canicula igitur mare minor est corpe et gratilior viribus debilior circa fetus educationē sollicitior. amo mansuetior. nisi qñ nutrit fetus Est autem adinstruendum masculo abilior et etiam corpe ꝓpter membror flexibilitatem magilior. sed ꝓpter debilitatez netuorum in cursu minus durat. Canum igit et canicularum nobilitas attenditur i facie et ro..ri ꝓtensa longitudine et amplitudine rectoris et lior siue inguinis strictitudine. nam canis nobilis circa renes et ilia et etiam ventrem restringit. sed circa anteriora pectoris dilatat. aures etiam longiores habet et flexibiliores. tibias autem ante habet extiliores et gratiliores et etiam altiores et hoc fuit ne cessarium vt essent ad motum et ad cursuz agiliores. caudam etiam habent ceteris canibus plixiores et recurviorem. munt etiam habent de carne ꝯ canes rurales et habent etiam pilos breuiores et rariores et planiores. nam si essent multuz pilosi et villosi in cursu nimis incalescerent. si nimis carnosi mole carnis oppressi minus currerent. et si caudas haberēt longas inter crura dependentes eor cursum non modicum impedirent. p huius etiam caude dependentiam non animosi sed potius timidi apparerent. Sunt ad huc canes nobiles circa bestias et feras siluestres insequendas et capiendas feroces et seui. circa vero homines sunt valde mansueti. et si aliqñ extra hoies extraneos exierint. statim a suo impetu se cessant. Canes etiam nobiles cum cervum vel leporem ceperint non statim devorant qd capiunt sed potius pdam suaz domino suo derelinquūt. vilioi parte p sua portione vt puta ossibus et sangui ne contenti sunt. imo si nihil portionis penitus habuerint. ꝓter hoc predam alia insequi et inuadere nō dimittunt

Capitu. xxvi

De alijs ꝓprietatibus canum.

Sunt et alie canum ꝓprietates minus laudabiles. nam canes vilissimum continuum. i. appetituz immoderatū patiunt. et tm aliqñ p fa-

mem cruciantur q̄ insani et rabidi fiūt. Nam canibus accidunt infirmitates sicut canicies squinantia ⁊ rabies. vt dic̄ Aresto. li. vij. Omnia animalia q̄ sūt morsa a cane rabioso in furia rapiunt̄ preter hominem qui aliquādo euadit veneficio medicine. Dicit autem Constan. in viati. li. vi. Canis est naturaliter frigidus et siccus cui nigra colera dñatur que superabundans et putrefacta vel corrupta ipz rabidum facit. et hoc cōtingit maxime in autumno ⁊ in vere quem alij canes fugiunt tanq̄z pestem ⁊ semp est pfugus ⁊ solivagus ⁊ vadit nutando et cancellādo sicut ebrius. ⁊ currit ore aperto ac lingua vendente. saliua nimia ⁊ spumosa de eo orificio pfluente. oculos habet reuersos ac rubicundos. ⁊ aures retractas. ⁊ caudam inuoluit inter coxas. et q̄uis oculos habet aptos tamen offendit ad omne obiectum pedem suum. cōtra quamlibz rē pugnat. ⁊ contra vmbram suā latrat quē timēt. Canes fugiunt ⁊ latrant contra ipm. Carnes autem intinctam in sāguine morsure eius nullus canis attingit. Et qui ab eo mordentur somniant terribilia. et in somno putrefactione sunt timorosi. et irascuntur sine causa. stupidi fiunt. vndiq̄z circumspicientes et inspici a nullo patientes. et si inualuerit passio incipiunt abhorrere omnem potum ⁊ timere aquaz ⁊ latrant vt canes. et ita timent aquam q̄ cadūt p timore. et hi moriuntur nisi medicando eis citius occurratur. Curas autem ⁊ remedia quere supra li. de morbis ca. de venenis. Di. autē Plī. li. xxix. q̄ sub lingua canis iacet alius q̄n vermicul⁹ qui grece dicit licta q̄ facē canes rabidos quo extracto cessat morbus. Item dicit idem. Tanta est violentia morsus canis vt eius vrina calcata nocet homini et maxime si habet vlcus vel vulnus. Item ibidem. Qui vrinam suam ejecerit sup vrinam canis rabiosi dicit statim sentire dolorem illum ⁊ lū ebriorz. Item canis est iracundus ⁊ malitiosus et ideo vt se vindicet lapidem de quo p̄icitur sepe mordet. et tanto furore ⁊ morsu lapidem arripit q̄ dentes proprios in se fraugit et non lapidem sed pprium dentem valde ledit. Item fraudulentus est ⁊ dolosus vnde et sepe transeuntibus blandiendo cum cauda q̄si arridet quos retro mordet q̄n minime considerant. Item odit baculos et lapides ac virgas timet. Inter notos audax ⁊ animosus est ⁊ omnes mordere nitit. omnes terret sed trāsiens inter extraneos nihil audet. Item auidus est ⁊ gulosus. et ideo sepe cadauera ita auide comedit q̄ vomitu ea reijcit sed post cum esurierit dō turpiter euomit. turpius recomedit ac resumit. Item canis inuidiosus est. ⁊ ideo dicit Eluicen. q̄ occulte herbas colligit quibus vomitu se purgat inuidēs et volens q̄ herbe efficaciaz quis recognoscat volens etiam puersus canis si quis alius canis ignotus hospitium subintroeat. timens ne p̄pter eius p̄sentiam sibi aliquid depereat. et ideo pugnat contra eum. Item cupidus est ⁊ parcus ⁊ ad reponendum superflua studiosus. et ideo ossa carnosa ⁊ medullata que deuorare nō potest canibus non communicat. sed cuz diligentia reponit in abscondito ⁊ occultat que cum esurit solus vorat. Item immundus est ⁊ libidinosus. vnde vi. Aresto. libro. vi. Canes tam femine q̄z mares coitu vtuntur q̄diu viuunt. ita enim immundicie libidinis se exponunt q̄ inter matrem ⁊ sororem nō discernut quo ad coitum. Et ideo scōm legem moysaicam equali immundicie subiacet oblatio de precio canis vel canicule et de prostitute. naz tales misere persone omni libidini indifferenter deseruiunt canino more. Item antiquus canis piger solet esse et desidiosus. vnde dicit Aresto. lib. vij. q̄ canibus in senio accidit podagra et pauci ex eis euadunt quin podagrici efficiantur. et ideo tota die vomitant super fimarium inter muscas et vermes. maxime autem a muscis tunc infestantur circa oculos lippientes et circa aures in quibus est potissime vlcerosus. et q̄uis aliquando terebrando perforant eius aures pre pigricia non resumit vires vt se excutiendo eos abijci/

at et expellat. sed vix aliquotiens quādo contra faciem eius volutant post eas cantando cum ore crepitando ventib⁹ eas fugat. Tandem canis vlcerosus testeul fune collo eius alligata violēter ꝛ fimatio trahitur. in fluuio submergitur ꝛ tūc terminatur sic eius misera vita ac finis nec eius pellis ꝛtrahitur. nec eius caro comeditur. nec sepulture committitur. sed muscis et vermibus finaliter vꝛelinquitur.

Capitu. XXVII

De catulis

Catuli sūt canis filij diminuti ue sic dicti sicut et catelli. Nam abusiue sic vocantur filij aliarū testiarum. vt di. Isido. lib. xij. Di catuli nascuntur generaliter ceci et quo ad videndi actum imperfecti. nam catuli cum nascuntur cum ventibus serratis q̄ uis valde paruis. Omne autē animal habens ventes per modum serre diuisos est gulosum et bellicosum vt canis. lup⁹ leo. panthera. et huiusmodi ꝛ omnia talia animalia generant fetus imperfectos vt supra lib. eodem de animalibus in generali. et in omnibus facientibus filios incompletos causa est gulositatis. quia si expectaret vsq̄ ad complementū fetus matrem sugendo interficerent. et ideo oportet vt festina sit in talibus natiuitas. quere supra li. eodem. Haz sicut dicit Solinus. Catuli canum quondam apud veteres erant in summo honore habiti vt dicit Pli. lib. xxix. Catulos inquit lactentes adeo puros estimauerūt ad cibum antiqui vt etiam eos placādis numibus offerent loco hostiarum quorum sanguine nihil contra toxica putabatur vtilius ꝛ adhuc in presenti iubēt autores contra morsus venenosos vulneribus salubriter adhiberi. Nam catuli aperti et ictibus serpentis appositi calidi venenum extrahunt. vlcerem mitigāt et adhibitis remedijs membrum saucium tutum reddunt vt dicit idem. Et hi catuli quanto nascuntur citius tanto visuo videndi recipiunt tardius. vt supra dicit Aristoteles. Similiter quāto vbertiori lacte nutriuntur. tanto tardius ꝛ videndo perficiuntur. Matrem adhuc ecci diligunt. voce et odore eam recognoscunt. mammas eius requirunt. et si mater lac aliquo casu oppresserit acutiori vence papillam comprimunt et lac vbertius effundere ventium acumine matrē cogunt quando esuriunt querulando et clamitando vbera materna querunt. et ita dicuntur sugere mammas in ordine prout iacuerant in matrice. et ille catul⁹ qui fortior est ac melior prius ad lac admittitur et a matre diligitur teneriusꝛ fouetur. a catulis venaticis cibus ex industria vel subtrahi ne eos contingat ex pastu superfluo ipinguari. Ex nimia enim crassicie et impinguatione ad predam segniores et ad cursum fierent tardiores. Quamuis autem animalia sint melancolica ex complexionabili qualitate. et dispositione tamen membrorum sunt agiles. Sunt enim leti plurimum ac ludentes et hoc accidit ex etate. quando vero sunt separabiles a lacte tuncsūt abiles ad instruendum. et hoc tam ad venandum q̄ etiam ad ludendum et ad gregem custodiendum a lupis ac tuendum. Qui vero ad custodiam domus sunt deputandi debent de die in loco obscuro includi et vinciri. et sic de nocte erunt cōtra fures magis seui. nam talium canū est officium de die quiescere et dormire. de nocte vero vigilare et contra fures curiam circuire. Vituperabilis enim est canis qui de die vigilat latrat et circuit. de nocte vero dormitat et latitat ꝛ obmutescit. Malus etiaz est canis siue sit senex siue iuuenis. qui de die custodit oues a lupis dum sunt in pascuis. de nocte eas strangulat dum sunt in caulis.

Capitulū.xxviii

De castore

Castor est bestia mirabilis q̄ cū q̄ drupedibus viuit et graditur in terris. sub aquis autem natat et cōmorat cū natatilibus sicut pisces et est castor a castrando sic vocat⁹ vt di. Jsi. li. xij. Nam eor testiculi medicine sūt apti, propter quos cū psenserint venatores ipi se castrant et morsibus sua virilia amputant et vetūcant. vt di. idem de quibo cicero ait. Redimūt se ea pte corpis propter quā maxime expetunt et iuuenalis. Qui se eunuchū facit cupiens euadere damno testiculi. dicūtur aūt castores fibri qui et pontica canes dicūtur. Hucusq̄ Jsi. De castoribus aūt di. Plī. li. xi. c iij. Ponto inquit vnū dicūt genus asaliū esse q̄ nūc terrenam nūc aquaticam duc it vitam in extremis aquarū et fluminū ripis domos et cauernas sibi edificat miro artificio in extremis aquar et flumi/ num ripis ꝓparatas. Nam hec animalia pariter in grege viuunt. suam spēm di/ligunt piter etiam cōgregati fibri venti/ bus ligna pscindunt. et pscissa de silua ad latibula sua miro mō deferūt et deducunt nam vnum pro vehiculo pedib⁹ elevatis supinum in terram sternūt inter cuius coxas et crura abscisa ligna ordināt et cō ponunt et eū trahentes ad suas māsiun culas a lignis ipm exonerant et multa subtilitate ex comportata materia habitacula fortia sibi parant. Sunt aūt eor domūcule bicamerate vel tricamerate q̄ quasi p tria tabulata seu solaria sunt distincte. Aqua crescente loca superiora inhabitant. De crescente aūt in inferiori pte habitaculi sese locant et p quoddaz foramen in solario quolibet ex industria preparato caudam suam que pisceę est nature submittit aque sine cuius psentia non potest cauda eius sine corrup/ tione aliqua pmanere. Asial est mirabile et monstruosuz cuius cauda trū pisces et totū residuū sui corpis naturam habz quadrupedis asalis. Est aūt in magnitudine ad modū pui canis hns pedes quasi canines a pte posteriori cū quibus pri cipalit ambulat. a pte vero anteriori duos hz q̄si anserinos cū quibus principaliter in aquis natat. pellem habet valde pciosam, p qua venatur. dentes aūt hz acutos et serratos ad modū canis. nec est velocis motus q̄ habet tibias valde breues. habent aūt castores duos testiculos in magnitudine, proportionem cū puo corpore nō hntes. et hos castoreū noīamus Et de his di. Plī. li. xxxij. c. iij. sic. Castores inquit sibi amputāt testiculos quos castoreum dicimus ne capiant a venatoribus. Negat sextius diligentissim⁹ med. cine pscrutator. imo dicit eos sic eē obstrictos et spine dorsi si adherentes vt a/dimi nō possint sine vita asalis. Jd̄ idez dicit Plate. et etiam Dyasc. q̄ non ē tante discretionis q̄ sciret se liberare taliter et hoc quotidie pz in castoribus qui i diuersis locis inueniunt. vñ q̄ di. Jsi. et phisiolo. de eor castratione non de sua libus fibris sed de aliquibus alijs asalibus que castoribus assimilant in testiculis est forsitan intelligendū. Valet aūt castoreū vet et nō sophisticū cōtra maximas corpis passiones. vt di. Plī. ibidez maxime si fuerit castoris nec nimis iuuenis nec nimis senis. et sic sunt eligenda castorea duplicata ex vno nerui dependentia. et vno neruo copulata. q̄ tliano possunt de facili adulterari. Multi enim accipiunt vesicam animalis et replēt ea sanguine castoris addito modico vo castoreo, propter odorem. et modico piperis propter saporem acutiorem. et colligant collum vesice vt videatur esse neruus. si ab vno collo duas vesicas dependere est impossibile. et ideo illud castoreum ē melius quod duplicatum dependet ab vno neruo. Est enim eligendum q̄ mediocriter in sapore est acutum. quia si nimis est acutum et quasi terrenum. sophisticatum est maxime si nō habet neruos intricatos. vt dicit Dyasc. vnde laudabile est quod mediocriter est acutum et glutinosum non habens saporem horribilez nec salsum. q̄ cuz sale aromatico freqn ter sophisticat. vt d. Plī. ibidē. Quanto aūt ē recentiꝰ tāto est melioꝰ et efficaciꝰ in

medicina. est signū q̄ nō est adulteratū q̄n duo testes hñt q̄sdā pellicl'as vl' folliculos sibi essentialit adh̄rētes plēos pinguedine vnctuosa. Per septez annos potest in multa efficacia cōseruari et dz poni in medicina sine pellicula exteriori et modo debito ponderari. virtutem enī haberet dissoluendi cōsumendi et attenuādi et loca neruosa maxime cōfortandi. Unde valet cōtra multa multa. nam epilenticis cōuenit. et subuenit. cōtra capitis frigidas passiones. paralisim linge solut et loquelam reddit subito ablatam si tātum sub lingua ponatur. et resoluat. cōtra vniuersalem corporis paralisim valet si decoctum in vino cum ruta et salua i potu sepius assumatur. excitat cerebrū et cōmouet et cōfortat. sternutatiōem puocat. ꝓpter q̄ inde etiam litargicus excitatur. somnum puocat. et conciliat. si cū oleo rosaceo caput. et castoreo pungatur cōtra venena fortissima vt scorpionis aranee. et ceraste serpentis et pstere oppitulatur. vt dicit plī. li. viij. ca. iij. Eius etiam vrina valz ad quelibet pdicta vt dicit idem et puocat menstrua. adiuuat concoctionem et multa alia et eius pingnedo maxime est efficax in vnguentis.

Capitu. xxix

De cerno

Cervus a ceraston grece. i. cornu dicitur latine. vt dicit Isid. li. xij. vbi subdit dicens. Cerui inquit serpentum sunt inimici. qui cum se grauatos aliqua infirmitate psenserint spiritu natiū eos extrahunt. et cauernis et supata pricie veneni eoꝝ pabulo reparātur. Dictannū herbam ipi primitus pdiderunt. nam eo pasti excutiunt sagittas q̄ a venatoribus vulnerantur. mirātur autem fistularum sibilum. et i armonia delectantur. Erectis auribus acute audiunt. submissis nihil. flumina immēsa. et maria transeunt. et fortiores tūc i natando pcedunt. quoꝝ dumbus debilio / res in natando capita supponūt que si / bi inuicem succedentes labozis leuiꝰ pondus ferunt. Ducuseꝫ Isi. Eadem verba dicit plin. li. viij. ca. xxiij. vbi addit ad hec verba. Cerui inquit est animal p lacidissimum qui vrgente vi canū ad hoses vltro fugit. Et quando cerua est paritura minus cauet semitas tritas ab hominibus q̄z semitas feris cognitas. et secretas. Post ortum arcturi sideris cōcipiūt et octonis mensibus ptus ferunt. Interdum etiam geminos i pariendo edūt. A tempe conceptus femine a maribus se sepant et discernunt. sed mares retenta rabie libidinis seniunt. glebas. et scrobes vngulis fodiunt et eoꝝ rostra tūc nigrescunt donec ab ymbribus aliquibus abluantur. Femine autem ante ptum purgantur et vtuntur quibusdam herbis q̄bus fetus in vtero melius retinetur. et in partu facilius liberatur. post partuz duabus herbis scz camo et fisolis paste redeunt ad ferum et illaꝝ herbarum succo imbuto. filijs lactis exhibent nutrimentuz partus editos ad cursum exercent. et separare eos ad fugam docent. ad ꝓrupta eos ducunt et saltandi modum eis indicant et ostendunt. et tunc mares soluti desiderio libidis pabula auide petūt. et vbi nimis pingues se seserit latebras q̄runt. quia incōmodū ponderis corporis pmescunt. et quando fugiunt cursum non continuant. sed statim respiciūt et quando ad eos ꝓpe ventum fuerit rursus ꝓsidia fuge querunt. auribus erectis vocem canum audiunt et fugiunt quibus submissis periculum non psentiunt. tante sunt simplicitatis vt omnem mirentur et stupeant nouitatem. vñ equo vel bubalo ad eos accedente ita in ipsuz respiciunt q̄ hominem priꝰ iurta se venientem et sagittis impetere volentē nō attendunt. Quando transnatant maria gregatim et recto ordine incedunt. et ꝓpe vicaria se iuuantes. non visu sed odore terras petunt. et cum ceruus animal sit cornutum hoc inter animalia habet proprium q̄ annis singulis in vere mutat cornu suum. et tūc q̄z est inermis. de die sibi q̄rit latibula. et latz quousq̄ crescēte hyeme cornibz iterato noua sibi adueniat matura. q̄n ārt deiecit cornu dextz ob inuidiā abscondit illud ne quis inde acci

piat medicinam. Dep hendit ceruorum
etas p cornuū ramos. qz annis singulis
sibi additis ad viuendū supadditur vnū
vsqz ad septem annos. et ab eo tpe ānis
singulis filia renascunt. nec potest etas
discerni. Simili mō senecta ventib ve
claraf aut enim paucos aut nullus ha/
bet nec in cornibus imis ramos imo an/
te frontem p̄minent minoribus. Si fu/
erint castrati anteqz habeant cornua vl/
terius nō nascuntur. et si post nūqz amit/
tunt. Quādiu carent cornibus nocte p̄
cedunt ad p̄abula non ve die. calori sol'
ea exponūt vt indurentur. Ad arbores ea
postea leniter fricant eor fortitudinē ex
pientes. ac pruritum quem ibi sustinēt
corticis duricie amouentes et cū ea sen/
serint roborata p̄deunt ad pabula ī aper/
to. Qñqz ex attritu arbor ab ed era arbo
ri inherente innodantur eor cornua z sic
facilius capiunt. Serpentibus cōtrariā
tur intantum q̄ odore cornu eor exusti e
des fugiūt. c' coagulū oīm anguiū sanat
morsus. Diutissime viuit plusqz centū
annis. qō comptum est p ceruos captos
p centum annos post mortem alexandri
ab eorundem torquibus aureis adoper
tos et insignatos. Febrium morbos nō
sentit hoc aīal quoniam sibi medetur cō/
tra morbus. Hucusqz Pli. li. viij. c. xxiij
Scōm aūt Arest. et Auicen. Cervus est
animal non habens fel nisi in intestinis
et ideo habet intestina amara z fetida. z
ideo nō comedūt ea canes nisi sint fame
lici supra modum. Item dicit Aresto. li.
ij. aliqui putant ceruos habere fel in au
ribus. vt di. Aresto. sed hoc est falsum. vt
di. Auicen. sed habent quādam humidi
tatem simile humiditati splenis. Itē
idem sanguis ceruī sicut et leporis nun
qz coagulatur. sed semper manet liquid'
cōtra naturam talium bestiarum et nul
lum animal mutat cornua nisi ceruus cu
ius cornua sunt solida z iō pōderosa. vñ
ipa abijcit p̄pter pondus. et habet conos
quattuor magnos ventes in vna pte cor/
nu. et quattuor ī alia quibus molit cibos
et duos ventes alios q̄si culmos. z mas
habet maiores qz femina et declinat ad
inferius vt dicit Auicen. Item Aresto
teles li. viij. opinant inquit de ceruo q̄
inter omnia q̄drupedia silvestria sit di/
screti ssimum ex hoc q̄ parit iuxta viam
vbi animalia p̄pter homines nō accedūt
Et fugit lumen solis cum filijs z querit
loca densa sicut cauernas lapidum q̄ nō
habent nisi vnum introitum quoniā ibi
potest pugnare cum alijs animalibus.
Nam vt dicit ibidem. Cerui pugnant
etiam ad invicem pugna fort et victus
obedit obedientia fort. z timet maxime
vocem vulpis z canis. Et ceruus quan
do impinguatur latet ne inueniat' a ve/
natoribus et p̄pter pinguedinem' inter/
ficiatur. et subdit ibidem. Venatio autē
ceruor sic fit. vnus venator sibilat et ca/
nit. et ceruus delectatur in cantu et seq/
tur ipm cantum et interim alius eū tra/
hit cum venabulo et occidit. et qñ agita
tur ceruus fugit ad fluuiū vel ad stagnū
si potest transnatare aquā resumptis vi
ribus ex aque frigiditate euadit venato
res. qñ autem capitur mugit et lacrima
tur. Item qñ canes ipm insequunt' z in
uenit biuiū nō directis currit vestigijs.
sed nunc istac nunc illac transuersaliter
mutat saltus. et tunc conatur transilire
p̄ multos passus vt sic p̄ cōtrarios z am
biguos saltus eius vestigia a canibus o
dore ipm insequentibus difficilius sen
tiatur. Item vt di. idem cerue difficilie
pariunt fetus suos. qō cognoscit' p inan
uationem corpis z rugitum. z iō come/
dit draconteam vt facilius a partu lubrefi
et cum pariunt subito comedunt secun/
dinam anteqz in terram cadat. z opinat'
de ista secundina q̄ sit venenū vt di. ide
Alias cerui p̄prietates p̄ sequit' Aresto.
li. viij. q̄s supra Pli. recitauit'. di. autē
Pli. li. xxviij. Cerue cum senserint gra/
uitatem lapidem devorant cuius bñficō
adiuuent. et idem lapis in ipa mortua
qñqz in eis exteramentis reperitur. et hic
lapis miro mō dicitur iuuare mulieres
qñ sunt p̄gnantes. Idē faciunt officula
que in eius corde inueniunt vt di. idē
et est illud os qō inuenit in corde ceruo/
rum supra modū vtile p̄tra multas cor/
poris passiones. z in oīb nobilib p̄fecti
onib admiscet vt di. dyas. pli. z et cōsta

Capitulū xxx

De ceraste

Ceraſtes eſt ſerpens cornutus vt dī. Iſi. li. xij. habet enī quedā cornua extracta pte capitis ad modum cornuum arietis circiſtera totum autem corpus ſuum occultat ſub arena. ſolis cornibus ſine cooperculo vere lictis quevidentes auicule credunt ve cornib⁹ q̄ ſint vermes. et dum aues ea capere et inde refici nituntur a doloſo ſerpente ex improuiſo ſubito rapiūtur. obſidet enī vias ⁊ ſemitas occultas et tam hominē q̄ equos quos incaute p ſemitas ambulare cōſpicit occulto morſu interficit ⁊ occidit. Blo. autem ſup̄ penulti. ca. Beſi. videtur dicere q̄ ceraſtes ſpecies eſt regu/li qui tāte eſt pniciei q̄ ſi eius venenū ſolū modo vngulā equi tetigerit ⁊ equū et equitem ſubito p̄rimeret et necaret. et ideo vbi nos habemus fiat dan ſicut coluber in via. ceraſtes in ſemita di. alia lra. fiat ſicut coluber in via. ſicut regul⁹ in locato. Alij autem dicunt q̄ genus eſt aſpidum ſumme virulentie et malignitatis. quere ſupra in littera a. ve aſpide. qz ibi fit mentio ve ceraſte.

Capi. xxxi

De cornu

Cornu vt dī. Ariſtot. li. iij. eſt ve natura oſſis oſſe mollius. carti/lagine durius ſicut ⁊ vngule alium. et omnia talia poſſunt mollificari ad ignem. vt dicit ibidem. q̄ colores cornuum ſicut ⁊ ſolearū erunt ſm colores pilorum corporis animalis. vnde ſi cornū eſt nigrum tunc pili et cornua erunt nigra et ſic ve alijs. Dantur autem animalibus cornua ad ſuā defenſionem loco armoꝝ. et ideo ponuntur in extremitate capitis vt ſemper ſint parata ad reſiſtendū inimicie impugnantis. et omnia cornua ſunt vacua ⁊ concaua ⁊ rotunda preter/q̄ cornua cerui que dura ſunt et ſolida. et ſunt multe ramificationis Et nullius animalis cornua mutantur niſi ſoli⁹ cerui. qui omni anno ſemel pijcit ſua ⁊ vnū abſcondit qō vix poteſt inueniri. Unde dicitur in puerbio. Uade vbi cervus pijcit cornu ſuum. vt dicitur libro. viij. Item dicitur libro. iiij. fortior eſt continuatio cornuum cum cute q̄ cum oſſe. ⁊ ideo dicit Ariſt. q̄ quedā animalia mouent cornua ſicut auriculaſ in regione q̄ dicitur auſtrage. Et idem dicit Auicenna. q̄ hoc dicit Ariſto. de ſua terra quedā cebatur ſic. Eadem autē eſt materia cornuum et vngulum ⁊ ſolearum. qz fumuſ vaporoſus a cordis calore reſolut⁹. vt dicit Conſtan. et ideo animalia magni fumi a natura forti calore cordis reſoluti vi caloris ad extrema corporis tranſfuſi magna habent cornua et fortia et maxime ſi iſta fūoſa materia vl̄ propter nimiam ſui ſubtilitatem tranſeat in pilos. vel ſi nimis fuerit terreſtris et groſſa in dentes tranſeat et in culmos. et ideo optime dicit Ariſto. li. iij. ca. de dentibus. q̄ animalia habentia invtraq̄ mandibula dentes et culmos non habent cornua vt patet in elephantibus et in aprīs. Omnia etiam quadrupedia dentes habentia in/feriori mandibula tantū et vngulas ſciſſas. habent cornua et ruminant. ⁊ habēt duos ventres imo plures vt ſupra dictū eſt. vnde pluralitas cornuum ſe hz conſequenter ad ſciſſuram ſolearum. et iō aſinus indicus habet cornu vnum tantū et ſoleam integram ſicut equus ſed non ruminat. vt dicit Ariſto. et Auicen. tanta autem eſt affinitas inter vngulas et cornua q̄ iubet Ariſto. vaccam patientem dolorem in vngulis pedum. vt cum oleo et alijs medicinis inter cornua inūgatur. De vtilitate autem cornuum et vnguiū dictū eſt ſupra littera. b. de vne

Capitu. xxxii

De cocodrillo

Cocodrillus a croceo colore ē dict⁹. vt dicit Iſi. animal quadrupes vt dicit Iſi. li. xij. in ca. de piſcib⁹. In terra ⁊ in aquis valēs lōgitudine fere. xx. cubitoꝝ. ventū ⁊ vngulū immanitate armatū. tāta eſt ei duricia cutis q̄ius fortiū lapidū ict⁹ in tergo recipiat nihil oīno curat. nocte i aq̄s die i tra quieſcit. ouā i tra fouet q̄ quis gnſeris ſūt

maiora. masculus et femina vices suāt. hunc quidam pisces serratam cristā habentes tenera ventris vesecantes interimunt. Et dicit q̄ solus inter animalia superiorem mandibulam mouet. hec ola dicit Ysi. et di. Plī. li. viij. ca. xxvi. Cocodrillus est animal nilum inhabitans lingue vsu inter animalia terrestria caret sola superiori mandibula existenti mobili morsū imprimit venenosum. Dentes hȝ horribiles ad modum pectinis siue serre ⁊ culmos ad modū aperi. Nullum aūt animal ex tam pua origine crescit in tam magnuȝ animal sicut cocodrillus. Animal est valde gulosum et multum comedit. vñ quādo est satur iacet iuxta littus ructans p̄ repletione supuenit autem auis modica que dicit apud eos grieschulles. apud ytalos aūt dicit omniū auium rex. ⁊ volat ante os eius quam aliquotiens a se repellens tandem fauces aperit aui ⁊ eā intrare permittit. et hec auicula primo eū leniter vnguibus scalpit et ei facit quēdam prurītum in cuius dulcedine delectatus statim obdormit. auicula autem cum sentit eum dormire. statim illabitur in eius ventrem ⁊ quasi telum statim eū pforat ⁊ corrodit. In ventre enī est valde mollis. ⁊ ideo a piscibus spinas ⁊ cristatas pinnulas in dorso habentibus de facili superat. Et subdit Plī. Hec belua insequitur fugientes et eis est terribilis sed est fugax cōtra serpentes. hebetes autem habet oculos q̄diu est in aqua. sed extra aquam nimis acute videt. In hyeme p quattuor menses maxime se abscōdit. sed in vere exit. et q̄diu viuit semper crescit vt dicit Ducasq̄ Plī. li. viij. cap. xxvi. Dicit aūt philosophus. Cocodrill' si quendam inuenit hyemem iuxta littus interficit eū si potest. et primo plorat super eum et postea deuorat ipm. et dicit q̄ de eius fimo fit vnguentum vñ facies mulierum sophisticant vt senes ⁊ rugose. iuuencule p tempus videant. Herbas libenter comedit inter quas enidros serpens paulus qui ei inimicat caute se inuoluit ⁊ dum cocodrillus herbas carpit serpentem transglutit qui intrans ventrem eius omnia interiora carpit et sic interimit eum et occidit. et sic illesus exit. Item Ysi. li. xij. dicit q̄ idem vermis insidiatur cocodrillo quando dormit et tūc inuoluit se in luto et intrat p ventes ei⁹. Dicit ad hoc solinus. q̄ insidiat quibusdam paruis auibus que generantur inter herbas nili. que euolant, pter calorē solis et intrant ventrem cocodrilli et comedunt vermes ventris eius et sic purificatur belua a vermibus. Habet aūt corium ita durum q̄ vix gladio pforat. habitat in aqua tam de die q̄ de nocte. q̄ aqua calidior est de nocte q̄ de die. retinet enim radios solis ⁊ ibi agitantur et sic fit calida ipa aqua et non habet liguā pminentem ad vociferandum sed habet paruam linguaz in parte inferiori sicut habent pisces ad gustum. vt dicit idem Soli. et etiam Aiest. et Aui. ⁊c.

Capitu. xxxiii

De colubro

Coluber dicitur quasi colēs vmbras. vel quia labitur in lubrico tractus flexibus sinuosis. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur vt dicit Papi. coluber cernam fugit. leonem interficit. vt dicit Ysidorus et rutam odit. pellem deponit. nemorū et arbor cōcauitates diligit lactis lentissime bibit. ventibus et cauda ledit et venena infundit. iuxta sepes soli se exponit. canes fugit. muscas comedit et puluerem lingit quere supra de angue. Dicit autem Plinius li. xxv. ca. iiij. Sanguedo colubri aquatici valet cōtra morsum cocodrilli. et si quis secum habuerit fel colubri a cocodrillo non ledetur contra ipm belua, nil audente.

Capit. xxxiiii

De damula

Damula siue dama sicut ait Papias caprea est agrestis. vt dicit Ysidorus libro. xij. Damula est vocata eo q̄ de manu effugiat. timidum enim est animal et imbelle et imbelle. vnde nescit se defendere nisi fugiēdo. habent enim pro armis abilitatē membrorum ⁊ ad fugā leuitatē. vñ di. Marcial.

Dente tuetur aper. defendũt cornua cer
uum. Imelles dame quid nisi preda su
mus? Montuosa loca et nemorosa dili/
git. gramina medicinalia aromatica co
medit. ramusculor tirsos et extremita/
tes carpit. quando est vulnerata draco
team comedit et sic de corpe telum tra/
hit vt di. Isi. li. v. Sanguis eius ẽ me/
dicinalis sm Pli. li. xxviij. neruos enim
contractos remollit ⁊ articulor dolorem
soluit. venenũ excutit ⁊ expellit. damulã
odiunt serpentes ⁊ fugiunt et eius anhe/
litum sustinere non possunt. vt di. idem
acutissimi est visus ⁊ velocis cursus. que
te supra de caprea agresti.

Capi. XXXV

De dromedario

Dromedarius est dromedor vel
dromedarum custos. dromed⁹
autem est quoddam genus ca/
meli. vt dicit Isido. li. xij. Dromedus li/
quit est genus camelorum minoris sta/
ture ꝙ camelus. sed longe velocioris cur
sus vnde et nomen accepit. nam dromos
grece cursus velox dicitur. Centum eni
miliaria et ampli⁹ pergit vno die. ⁊ idez
animal ruminat sicut bos et camelos vñ
dromedarij, prie sunt magistri dromedo
rum. vt dicit Papi. tamen glo. sup Isa.
lx. Dromedarius ait vel dromas vtrum
ꝙ dicitur est animal camelo minus sed
velocius. Sadyan enim et epha regio
nes sunt trans arabiam camelis et dro/
medarijs abundantes ⁊c. Castrant iu
uentute vt sint ad cursum aptiores vt di
cit Auicen. et ne moti cupiditate femi
rum a suo cursu retardentur. Tante eni
sunt velocitatis, pter passus amplitudi
nem. maximum enim habent et latissimũ
passum. vt dicit Aresto. et Auicen. ⁊ Pli
nius li. viij. et etiam, pter intensam cali
ditatem. Animal enim est calidissimum
ex complexione naturali. vnde calor fo
titudo consumit in eis vnctuositatẽ om
nem et pinguedinem et nõ, pmittit eos
mole carnea nimium onerari. Item ve/
locez, pter membror abilitates sunt. nã
gracilia et longa habent crura et multũ
neruosa. et ideo abiles sunt ad motum ⁊
fortes ad continuandum cursum suum.

Item leues sunt propter victus pau/
citatem. non enim animalia sunt magni
cibi. imo paucissimis cibis sunt conten/
ta. Fenum enim et cortices comedũt et
dactilor ossa valde diligunt. quibo etiã
post longissimos terre circuitus de vespe/
re contenti sunt. vt dicit Plini. Eor eni
sanguis valde est calidus acutus et sub/
tilis. et ideo eorum lac valde subtile ⁊ li
quidum est plus ꝙ aliorum animalium
vt dicit Constan. et minus nutritiuum
et magis calefactiuum et grossorum hu
mor inciuum. quere supra de camelo.
Eedem enim fere, prietates sunt istius
et illius.

Capitulũ XXXVI

De dipsade

Ipsas et dipsades femínini ẽ
generis et est idem serpens qui
latine dicitur situla sic dicta eo
ꝙ quem momorderit siti pereat. vt dicit
Isido. libro. xij. Ideo autem sunt dipsa
des paruule vt cum calcantur vix vide/
antur. quarum venenum ante extinguit
ꝙ sentiatur. ita ꝙ vix sentit tristiciã mo
riturus. Est autem species aspidis. vt
supra de aspide. quere ibi.

Capitu. XXXVII

De draco ne

Draco maximus est cunctor ser
pentum. vt dicit Isido. lib. xij
Hunc greci dracontavocant vt
qui sepe a speluncis abstractus ferrur in
aerem excitaturꝙ propter eum aer sit
et mare contra eius ventum intumescit
Est autem cristatus quo ore. et arctis fi/
stulis spũm trahit et linguam exerit vi
exigit. ventes habet acutos ⁊ serratos vt
asit habet nõ in ventibus sed in cauda ⁊
verbere plus ꝙ ictu nocet. Non habt au
cem tantum de veneno ꝙtum et alij ser
pentes. qz ad mortem alicui inferendaz
nõ sunt illi necessaria venena. qz si quem
ligauerit occidit a quo nec elephas tut⁹
est corporis sui magnitudine. nam circa
semitas delitescens per quas elephates
gradiuntur. crura cauda sua alligat et

innodat et suffocatos ꝓmit atq; necat
Gignitur autem in india et in ethiopia
in ipo incendio iugis estus vt di. Jsi.
li. xij. De draconibus aũt di. Plī. li. viij
ca. xiij. Draco inquit. xx. cubitoꝝ magni
tudine nascit apud ethiopes. Solent au
tem quatuoꝝ vel quinq;. x. vel. xv. mutuo
se complecti et erectis capitibus velifi
care ꝑ mare ꝙ flumina ad pabula meli
ora. Jtem c. xij. Jnter elephantes ꝙ dra
cones ꝑpetua est dimicatio. Nam draco
cauda constringit elephantẽ et elephas
pede ꝙ pmuscida psternit draconẽ. dra
co autem nexu caude innodat pedes ele
phantis et cadere eum facit. Sed nõ im
pune qꝝ dum interficit elephantem. in
terficitur casu eius. Jtem ca. xiij. Ele
phas videns draconem sup arboꝝem ni
titur eam frangere vt ꝓcutiat draconez
draco aũt insilit in elephantem ꝙ captat
eum mordere inter nares ꝙ imperit ocu
los elephantis et q̃q; excecat eũ. ꝙq̃
q; insilit sup eius a tergo ꝙ mordet eũ ꝙsu
git sanguinem eius tandem post longuz
conflictũ elephas ex subtractione sangui
nis debilitatur intm̃ q; cadit sup draco
nem et moriens interficit suum occiso
rem. Causa quare ita appetit eius sangui
nem est frigiditas sanguinis elephantis
quo draco appetit infrigidari. vt di. Jsi.
Sup illũ aũt locũ Jere. xiij. attraxerũt
ventũ sicut dracones. dicit Hiero. Dra
co est aial valde sitibundum intantuz q;
vix potest aqua satiari. ei iõ aperit os ven
to. vt sic extinguat ardoꝝem sitis. vñ cuz
videt naues in mari et maximus est ven
tus cõtra velum volat ad velũ vt ibi hau
riat ventum frigidũ. et q̃q; ꝓpter ma
gnitudinem corpis ꝙpter eius fortem
impetũ subuertit nauem. ꝙ naute qñ vi
dent appropinquare dracones qõ ꝓpi
unt ex tumore aque cõtra ipm statum de
ponunt velum ꝙ sic euadũt. Jdez di. soli
nus. Jtem dicit idem q; ethiopes vtun
tur sanguine draconis cõtra feruoꝝem e
stus ꝙ vescunt eius carnibus cõtra diuer
sos morbos sciunt enī separe venenũ ab
eius carne. nam solum habet venenũ in
lingua ꝙ i felle. et ideo amputãt eis lin
guas ꝙ fella que receptiua sunt veneni. ꝙ
sic abstracto veneno vtuntur corpe reli
quo tam in medicina qꝫ in alijs. et hoc vi
detur tangere dauid vbi dicit. Dedisti
eum escam populis ethiopum. Di. etiaz
Plī. q; vi veneni semp erigitur eius lin
gua et q̃q; ex caloꝝe veneni inflamat a
erem ita q; videtur spirare ex se ignẽ ali
qñ etiam emittit dum sibilat flatum cõ
tagiosum et inde corrumpit aer et infici
tur ꝙ morbus pestilens inde sepius gene
ratur Jn mari qñq; habitat. qñq; in flu
minibus natat. in spẽluncis ꝙ antris lati
tat. raro vomit. imo vero semp vigilat.
aues ꝙ bestias vnoꝝ acutissimũ habet
visum. vnde in altissimus montibꝰ ma
nens a remotis videt ꝑdam suam. mo
su ꝙ victu pugnat de oculis ꝙ naribus ani
malis in pugna maxime captat. vñ di.
Plī. li. viij. q; ita ledit in oculis et ore e
lephantes q; q̃q; ceci inueniũtur. nec
possunt comedere ꝙ ita moriũtur. Jtem
de draconе di. Aresť. li. vij. q; illoꝝ dracc
num morsus est malus ꝙ periculosus q; co
medunt animalia venenosa sicut draco que
comedit scorpiones. qꝝ cõtra illoꝝ mor
sum vix inuenit medicina. Jtez Plī. li.
xxviij. Draconum adipem ossa fugiũt ve
nenosa. adeps et eius cũ melle curat ca
liginem oculoꝝ. Jtem Aresť. li. vij. Pli
nius quando mordentur a dracone mo
riuntur.

Capit. xxxviii

De equo

Equi sunt dicti eo q; q̃n quadri
gis iungũt pares equant qꝝ i for
ma et in cursu fimiles copulan
tur. Est autem dictus caballus a pede ca
uo eo q; gradiens impsſſa vngula terram
cauet q; reliqua animalia non habent. vt di
cit Jsi. li. xij. Et multis etiam sonipes no
minatur eo q; pedibus sonet. Velocitas
equoꝝ multa est vt dicit idē. Exultãt ei
in campis cum odorant bellum. sono tu
be excitantur ad plium voce accensi. quo
cantur ad cursum. volent cum victi fue
rint. gaudent cum vicerint. Quidaz in
bello hostes suos sentiunt ꝙ cognoscunt
adeo vt aduersarios suos morsu petant.
aliqui etiam ꝓprium dñm cognoscũt ob

liti mãsuetudinis si mutenf. aliqñ etiaz ꝓter ꝓpriũ dñm in ꝟsu aliquẽ nõ ꝑmittũt. multi etiã mozientibꝫ dñis suis lacrimas fundũt. Equũ eni sicut ꝛ homi nem lacrimari et affectũ ꝟoloꝛis sentire dicũt. vnde ꝛ natura in cẽtauris equoꝛũ et hominũ est ꝑmixta. Solent etiam ex equoꝝ mestícia vel alacritate euentum futurũ dimicaturi colligere. Etas longe ua inest equis pficis et siculis in annis vltra quinquaginta. breuioꝛ autẽ inest equis gallicis numidis ꝛ hispanis. subdit aũt Jsiõ. adhuc in generosis inquit equis vt aiũt veteres quatuoꝛ spectãtur scz forma pulcritudo. meritũ atqꝫ coloꝛ. Forma vt sit validũ coꝛpus atqꝫ solidũ et roboꝛi cõueniens altitudo. latus longum ꝛ substrictũ. maxima ꝛ rotundi dines. pectus late patens. ꝛ totuz coꝛpus musculoꝝ tensitate nodosum. pes siccus ꝛ vngula concaua solidatus. Pulcritudo attendit vt sit exiguũ caput ꝛ siccum. pelle proꝑ ossibus adhꝛrente. aures breues et acute. oculi magni. nares patule. erecta ceruix. coma tensa ꝛ cauda vngularũ soliditate fixa rotunditas attendit. Jngentium vt sit animo audax. pedibus alacer. trementibꝫ membris qõ fortitudis est indiciũ. qui ex summa quiete facile concitetur vel excitata festinatione non difficile teneat. Coloꝛ etiã spectat. quia coloꝛ in pilis nũc est roseus. nunc niger. nũc albus. nũc canus. nunc varius. nunc guttatus. hic varius coloꝛ equos mulcũ decoꝛat vel deformat. Vires etiã equoꝝ ꝛ animos manifestat sed de singulis prosequi nimis foꝛet longũ. hucusqꝫ Jsiodoꝛ li. xij. De equis aũt dicit Plinius. vij. caꝑ. xlij. Equi inquit scitia ꝓ dñis suis pugnãt coitum maternũ refugiũt. nam in eius quedaz cognationis agnitio est. vnde narrat aresteꝛ li. viij. Rex inq̃t septẽtrionis habuit equã pulcrã ꝛ ꝑpit equũ pulcrũ ꝛ voluit ex illo equo ꝛ matre extrahꝛe pullũ aliquẽ ꝛ ingeniabantur vt equus saltaret supꝛa matrẽ coopiendo vultũ ei⁹ ꝛ cũ discoopiebatur facies matris ꝛ nouit ipam equus fugit ꝛ eiecit se ab alto ꝓ doloꝛe ꝛ est mortu⁹. Etqꝫ i gregge equ⁹ cũ sooꝛe lasciuẽt⁹ gradit̃ qꝫ cũ matre. ad vocẽ simphonie ꝛ tube clangoꝛem delectatur. saltat in hostem. ꝑsagiunt pugnam ꝛ amissos deflent dños suos ꝛ lacrimas interdũ fundũt. Dicũt aũt illos equos ad bella vtiliozes qui in bibendo profundi⁹ infigũt nares suas. quia tales equi vt dicũt in cursu vrine grauatione nõ impediunt. Jtem di. Plinius. viij. ca. ix fel inquit equi cõputat inter venena. et ideo sacrato flamini equũ tangere nõ licebat ei⁹ sanguis recens ꝛ crudus malus et pnicios⁹ est vt taurinus spuma equi data cum lacte asinino ꝛmes interficit in ventre venenosos. Jtẽ de equis dicit aresteꝛ. ꝛ auicẽ. Equus ꝓicit dentes suos et quãto est senioꝛ tãto habet dentes altioꝛes. Jtem aresteꝛ li. v. equ⁹ masculus viuit. xxv. ãnis ꝛ generat a tercio ãno vsqꝫ ad. xxx. ãnos. Femina aũt diuti⁹ viuit ꝛ generat vsqꝫ ad. xl. annos. et qñ incipiũt equi generare. erit voꝝ eoꝝ maioꝛ et fere mine similiter ꝛ multũ diligunt coitum plus q̃ alia animalia. vt dicit li. v. Jtẽ libꝛo. viij. dicit idem. Equis etiã pascentibꝫ accidit aliqñ ꝓdagra ꝛ eij cunt sotulares ꝛ generanf eis noui. Et signũ huius est tremoꝛ oui testicularis dextri. et equis qui pascunf in domibꝫ accidit doloꝛ iliozum ꝛ signũ huⁱ est q̃ membra posteꝛioza adunanf ꝓ cõstrictionẽ. Et equus abscindaf a comestione. ꝛ sic minuatur iuuabit. Et equis accidit cõtractio neruoꝝ. ꝛ signũ huⁱ est q̃ omnes vne extenduntf ꝛ similiter caput ꝛ collum ꝛ grauat eos ambulare accidit etiã equis aggregatio veneni. ꝛ accidit etiã eis alia infirmitas in oꝛe que dicit foꝛen. ꝛ signũ huius infirmitatis est q̃ cadit ei palatum et fit ei⁹ anhelitus calidus. ꝛ hec infirmitas caret remedio nisi curef ꝓ se. Et accidit eqs rabies cui⁹ signũ est q̃ declinãt aures ei⁹ ad ꝑtes colli. ꝛ hec infirmitas nõ habet mediciną. Et accidit ei infirmitas vesice. ꝛ huⁱ⁹ signũ est q̃ non põt minꝛe equus. ꝛ trahit suas coxas ꝛ etiam sotulares. ꝛ mozbus alialis qõ dicit̃ mugilis valde nocet equis ꝛ mulis. quoniam facit in eis ampullas siue pustulas ꝛ mꝛtoriens mozium̃ ex veneno. ꝛ equ⁹ ꝓgnoscit hinnitũ illi⁹ qui cõtra ipsum vult ꝓ/

liari. ꝛ lectantur stare in pratis et nata re in aqua ꝛ potant aquam turbidam. et si fuerit aqua clara turbant eā pede. huc usq; aresto. libro. vi.

Capitu. xxxix.

De equa

Equa per variationem ab equo est dicta. nam equorum femina equa est vocata. ꝛ qua aresto. li. vij. Equa impgnata si olfecerit candelā extinctā oborriet. Item idem. Eque pascunt simul et si moritur aliqua ꝛ dimisit pullum nutriet eum alia. quoniā genus equarū diligit speciem suam. Item dicit plī. li. viij. ca. xliij. Equa stans parit ꝛ suam prolem p ceteris animalibꝫ diligit et amissa parente alienū pullum nutrit et diligit tanq; suum. Item dicit idem q; in fronte pulli equi nascitur quidā folliculus niger ad quantitatem carice qō mater lambit lingua ꝛ abscindit. ꝛ nunq; pullū admitteret ad vbera nisi illud primo abscandat ꝛ vocat illud plī. venenicium amoris quia mulieres incātatrices vtunt illo in pstigijs suis qñ volunt alīq; stimulare ad amorē. Item dicit aresto. li. vij. Item equa vt dicit idē gloriatur in iubis suis ꝛ volet qñ ei pscindunt et retonsa iuba extinguit libido eaꝫ ac si in eis esset vis amoris. Itē dicit aresto. li. viij. q; lupus pugnat cū equis quoniam equi ejciūt eū a pascuis qz comedit herbas ꝛ est lupus debilis visus ꝛ imitat vocem equi ꝛ quādo volat sup ipsum stupefacit ipsum ꝛ cogit ipsum fugere ꝛ qñq; interficit ipsum ꝛc.

Capitulum. xl.

De poledro

Poledrus dicitur eque filius si/ue pullus equinus q̄diu matris vberib⁹ est subiectus. In cui⁹ rō/te. vt dicit Aresto. li. vij. inuenit ycone/mor. i. amoris venenciū. quādo nascatur et lambūt matres eor lingua ꝛ comedūt illud. ꝛ mulieres incantatrices prouer/biant ex hoc. vt dicit idem. Item libro xiij. Posterior pars pulli equini est maior pte anteriori. ꝛ cuj iuuenescit crescit pars supior ꝛ pter hoc erit elevatio an/teriorꝭ pris corpis multor equor maior q̄ posteriorꝭ. ꝛ ideo quando est pullus pt est pede posteriori tangere caput suū. qō facere nō pt quādo peruenit ad etatē q̄diu aūt pullus est matrē miro affectu diligit ꝛ sequit eam quocūq; vadit. ꝛ si matrem casu aliquo pdiderit. hinnitu eā querit. pullus eq̄nus stramētis nō sternit. strigilo nō tergit phaleris non ornatur. calcaribꝫ non pcutitur. sella non subijcit. freno non domat. matrez libere sequit. gramine vepascitur. clauiculis in pedib⁹ nō clauat. libere discurrere pmittitur. Sed in fine labor exponitur et loris ꝛ capistris coartat a matre subtrahitur. vbera fugere non pmittit. suaues cursus facere multipliciter informatur. ꝛ vt dicit Jsidor. libro. xviij. aurigis exponitur. quadrigis ꝛ currib⁹ subijcitur equestri milicie deputatur. variis fortu/ne sortib⁹ paup equi filius propagatur. Et ideo dicit Jsido. in eodem libro. q; equi fuerunt quōdam diuersis ritib⁹ vorum cōsecrati. nam equos quadrigales soli deputabāt propter quatuor solis in anno mutationes. scilicet veris. estatis autūni ꝛ hyemis. virtute solis alterantis omnia. Equos autē bigales dedicabant lune. quia bino tpe scilicet nocte et die videtur. ꝛ ideo cultores lune duos equos semp iungūt scilicet albū ꝛ nigr. equos vero trigales inferis dijs ascribebant. qz demones p tres etates homines ad se trahunt scz p infantiā. ꝛ adolescentiā. et senectā. hi diuersor colōr equos parit cō/iungebant. Ultra aūt septē equos simul copulare difficili nō audebāt referētes hoc ad cursum. viij. siderū quor motu mūdum regi generaliter supponebāt. vel ad numerū septē dierum quor circulo vite p̄sentis terminum peragi cōcernebant. Jdeo etiam colores equor mirabiliter discernebāt vt dicit Jsido. ibidē. Nam equos roseī coloris dedicabant igni siue soli. albos aeri. pīsinos ꝛ fuscos terre. venetos aque siue mari. Jtez eq̄trabāt equos roseos in estate quia tūc omnia calescūt albos autem in hyeme quia tunc glacies frigore omnia canescūt. prasinos i vere

quia tunc ola vireſcũt. fuſcos vel nigros in autũno qz tunc ola ueſiccãtur ꝛ quaſi a prima pulcritudine ueficiũt. Jtẽ die idẽ ibidẽ equos roſeos marti deo belli conſecrauerũt. vel qz romanoꝝ vexilla decorabantur cocco. vel quia mars gaudet ſanguine. albos aũt equos conſecrauerunt zephiris partibꝫ ꝛ ſerenis. praſſinos flori ꝛ terre. venetos aeri atqꝫ aque qz cerulei ſunt coloris. glaucos aũt ꝛ varios et purpureos deputauerũt yridi quem arcum dicunt. quia iris habet colores plures. Hec omnia ſupſticio hominũ pro curatione demonũ circa elementa mundi aliqui antiquitus obſeruabant vt dicit idem Jſido. ꝛ ideo mũdus iſte contẽnendus eſt. quia pluribꝰ ipm ſpecie ſathane repleuerant. hucuſqꝫ Jſido. libro viij. Circa autem pullum equinum hoc vltimo animaduertes quia paſſim ſuauem vel durum quẽ aſſueſcit in iuuẽtute vir poteſt dimittere etã in ſenectute.

Capitulum. XLI.

De elephante

Elephas tis. et elephantus dicitur pro eodem animali. dicitur autem ſic ab elphio grece quod mons dicitur latine. ꝛ hoc eſt ꝛ tiqꝫ ꝓpter corporis maximã quãtitatem. ſed apud indos barro vocatur. vnde ꝛ vox eꝰ barritus vocatur. cuius dentes dicunt ebur et roſtrũ promuſcida nuncupatur. nam illo ori cibum admouet vt dicit Jſido. libro. xij. ꝛ ſubdit hoc ergo animal in rebus bellicis aptum eſt. Jn his enim animalibꝫ medi ꝛ perſe ligneis turribꝫ collocatis tanqꝫ de muro iaculis dimicant. in intellectu ꝛ memoria pre ceteris animalibꝫ vigent. gregatim incedunt. nutu quo valent ſalutant homines. murẽ fugiunt. auerſi coeunt. in aquis pariũt vel in ſiluis. vbi fetus pariunt ibi fetus dimittunt propter dracones qz eis inimicantur. ꝛ ab ipſis implicatu necant. biẽnio fetus portant. nec amplius qꝫ ſemel gignunt. nec plures qꝫ tãtũ vnũ gignũt viuũt aũt trecentis annis vt dicit Jſiõ. li. xij. Sz plinꝰ li. viij. ca. i. Elephas inquit inter ola animalia maxime eſt virtutis ita ꝙ vir in bobꝫ tanta ꝓbitas inuenit. Nam vt dicũt in noua luna cõuenũt cõgregatim ꝛ in flumine ſe abluũt ꝛ balneãt ꝛ nouo ſideri cõmuniter poſt inclinant ꝛ ſic redeunt ad locũ ſuũ. Juuenes ſuos eundo ꝛ reuertendo ante ſe ire faciunt quos diligẽti cura cuſtodiunt et inſtruũt ad ſimile faciendũ. Jtem quando egrotant quaſdã herbas ſalubres eis cõgregant ꝛ anteqꝫ eis vtant ſupino capite eas ad celũ leuant ꝛ quadã religione a numinibꝫ ſibi adiutoriũ poſtulant. Jtem boni intellectꝰ et alialia ita docilia ꝙ regem cognoſcere ꝛ quaſi odorare inſtruũtur ꝛ nituntꝰ. qz reuerẽtie gratia ſue genua incuruãt. Jtem ọr li. v. ſi elephãtes boſem errantẽ ſibi obuiũ viderint in ſolitudine primo ne ipm terreãt aliquã tulũ de via ſe ſubtrahũt ꝛ tunc gradũ figunt. et paulatim ipm ꝓcedentes viã ei oſtendũt. et ſi draco eis occurrerit ꝓ homine defendẽdo cũ eo pugnãt ꝛ viriliter ſe opponũt. ꝛ hoc potiſſime dicunt facere quãdo habent iuuenes. timent enim ꝙ hõ querat fetꝰ ſuos. ꝛ ideo ſe expedire de homine primo deſiderant vt ſic ſecuriꝰ poſſint nutrire filios ꝛ eos cautius cuſtodire. Jtẽ li. viij. ca. vi. ſemp gregatim incedũt. ducit agmẽ maximꝰ natu. cogit ꝛ coopat ętate ꝓximꝰ. Eąuã vel amnẽ tranſituri iuuenes põnt ne magnoꝝ igreſſu impediat aluꝰ ꝛ ſic nõ poſſent conuenienter ptrãſire. vt dicit ibidẽ. Jtẽ mirandꝰ eſt in eis pudor. nam qñ vnus ab alio vinci tur victus vocẽ fugit victoris. Jn abdito coeũt maſculꝰ qñ eſt ąnquẽnis. ꝛ fęa qñ eſt decẽnis. ꝛ hoc niſi duobꝫ annis vt dicunt ꝛ in iſtis duobꝫ annis nõ niſi ąnqꝫ diebꝫ tantũ. ſexto die raro ſupaddito vt dicit idem. Tpe coitus ſunt piculoſi valde ꝛ maxime agreſtes. nam tunc domos indoꝝ ꝛ ſtabula ꝓſternũt. ideo domitas feminas tũc abſcondũt. ꝛ qñ domiti ſunt optimi ſunt in milicia. nã ferunt turres ligneas. acies ꝓſternunt cõuertũtqꝫ armatos. Sed qd mirũ ẽ qui armatas acies nõ timent. vocẽ mime ſius fugiunt et formidãt. Jtẽ ca. xl. fronte ꝛ roſtro altas proſternũt palmas ꝛ ſic comedũt fructꝰ earũ. Jtem inter elephãtes ꝛ dracones

est ꝑpetua dimicatio. vnde vnus inui
det alteri ꝓpter magnitudinē virtū. ⁊ cor
poris quātitatē. draco enī sitit sanguinē
elephantis qz frigidissimus est vt suā re
frigeret estuantē caliditatē vt patet su/
pra eodē. vbi agit de dracone vide ibi.

Capitulum XLII

De naso elephantis

SEcundū aresto. li. primo. ⁊ auic.
Nasus elephantis est longus et
fortis ⁊ volubilatus quasi calceus.
et vtitur illo loco manus et per ipm accipit cibū ⁊ potū ⁊ reddit ori suo qō nullus facit aliud aīal. Habet aūt elephas mā/
millas in pectore et habet in ore culmos fortes ⁊ eius lingua est valde modica respectu sui corpis ⁊ apparet intus. et raro videf extra nisi qñ lambit labia post cibū et potū suū. ⁊ nō inuenit in eo nisi vnum intestinū inuolutū multipliciter ⁊ iunctum est sibi pro stomacho. vnde post id nō est aliud nisi vnū per qō eijcat superfluitatem. ⁊ habet epar magnū quadruplum ad epar bouis. Sed splen habet paruum respectu sui corpis. ⁊ hoc est vt dicit auic. quia melancolia transit ei in nutrimentū. Item aresto. li. ij. quādo generatur apparent dentes generati in eo. cum rostro suo eradicat arbores. ⁊ cum natat spirat cum eo et ejcit aquam ⁊ ille calceus creatur cū cartillagine. Elephas autez quādo sedet flectit pedes suos. sed nō potest flectere pedes. iiij. propter pondꝰ corpis. sed fulcit sup latus dextrū vel sinistrum ⁊ vomit stante corpe ⁊ pedes posteriores flectit sicut homo. Item li. v. ma/
sculus coit post quinquennū. sed femina post decennū vsq ad. xl. ⁊ postq parit femina quiescit post triennū ⁊ postq fuerit impgnata oino a masculo nō tangit. ⁊ trahit in vtero p biennū ⁊ qñ parit. parit filē virtute duoz aut triū mensiū. Item libro. vij. elephāti accidit infirmitas ex ventositate ⁊ ꝓpter hoc non potest ejcere vrinā aut stercus. et si nō comederit terram morief. nisi ad hoc fuerit assuetus. quādoq tamē deglutit lapides. Accidit etiā eis dolor iuncturaz ⁊ iuuat ptra hoc potus aque calide et dextre submerse in melle. quoniā iste due res phibēt fluxū ventris. ⁊ quādo vexat dolore q non pōt dormire iungūtur spatule cū oleo ⁊ aq calida ⁊ sic curat. idem facit caro porcina assata sup volentes spatulas colligata. Et si habuerit ferrum in corpe detur ei bibere oleū et extrahit ferrum cum potu olei. ⁊ si nō potest bibere oleū ponunt medicine in oleo ⁊ decoquūtur et dat eis ad comedendū. Item ibidem li. viij. Masculus est maioris corporis et animositatis q̄ sit femina. tamē domat masculus p̄ velera quādo pugnat. obedit q̄ diu sedet sup eum venator ⁊ cū descenderit ligātur pedes anteriores ei⁹ donec domesticetur. Et sequit in eodem li. domesticabiliores ē et obedientior omnib⁹ aliis agrestib⁹ habens sensum melioꝝ et sentit frigus in hyeme ⁊ frigidū ventū. ⁊ est animal valde fluminale ⁊ manet circa fluuios ⁊ mergit se in aqua vsq ad mentū ⁊ natat. sed nō potest diu durare in natando. ꝓpter corporis ponderositatē. Sunt aūt elephantes naturaliter benigni. qz carent felle. vt dicit Aresto. li. viij. accidēt aliter tamen efficiunt seui quādo nimis puocantur vel quando inebriati vino ad pugnandum acuūtur. Item dicit aresto. li. viij. nullum animal viuit ita diu sicut elephas ⁊ hoc propter suam complexionez que assimulatur aeri cōtinenti. ⁊ ita oportet q impgnetur p biennū propter magnitudinem cōcepti fetus qui citius nō potest pfici nec completi.

Capitulū. XLIII.

De elephantib⁹

DE elephantib⁹ autē dicit solin⁹ Siderum inquit seruāt disciplinam elephantes ⁊ luna crescēte potū amnes ⁊ sparsi liquore solis exortū salutant motib⁹ quib⁹ pñt. deinde in saltus reuertūtur. Laudore ventū intelligitur iuuenus quoz alter semp in ministerio est ⁊ alteri parcitur ne assiduo repercussu debeteſ. Sed quādo a venatorib⁹ p̄muntur simul pugnant ambos ⁊ eos cōfringunt. vt damnato ebore ⁊ victore pacto vlterius nō pſequātur. Hanc ceni piculi sibi sentiunt esse causam. Rato coeunt ⁊

tunc in aquis viuis se abluūt nec ante ablutionē ad gregē reuertunt. pro feminis nunq̄ pugnāt. Nulla enī nouerunt adulteria ꝛ quādo casu aliquo dimicant nō mediocrē habent curā saucioꝝ. nam fessos ꝛ vulneratos in medio sui recipiunt ꝛ ipsos plus q̄ se protegūt ꝛ defendūt Quādo capiunt pastu ordei mānsuescūt fit enī fouea subterranea in via elephātis in quā incidit ignorāter ad quā veniens vn⁹ venatoꝝ pcutit ꝛ pungit ipm. alter aūt venatoꝝ supueniens primū pcutit venatorem ꝛ amouet eum ne pcutiat elephantē ꝛ dat ei comedere ordeū. qō cum ter vel quater fecerit diligit se libēter ꝛ ei vincep obediens mansuescit. Si casu aliquo vorauerit vermem qui cameleon dicitur. sumpto oleastro medetur pesti. Ventrē habet mollē ꝛ vorsum durū. ꝛ ideo pugnans cū vnicorne. opponit ei vorsum. cauens put pōt ne per mollem ventris ptem fodiat. Pilos habet paucos ꝛ setas nullas. Aures habet amplas tenues ꝛ longas inferius pendentes quas erigit ꝛ extendit ꝛ inde grauissime pcutit quādo irascitur ptra draconem quē edit. nec mirū. sitit enim sanguinem eius et eum bibit quādo potest. Quāobrem ipsum nunq̄ inuadit draco nisi quādo potu elephas est repletus vt ꝑpensius irrigatus maiorem sumat ō eppressi sanguine satietatē. hucusq̄ solinus qui multa alia ponit que supra dicit pli. In libro autem phisiologi de elephante memini me sic legisse. Elephas inquit est animal qō magnitudine inter omnia animalia quadrupedia ꝑcellit intellectu ꝛ memoria multū vigens. naz elephantes inter alia eoꝝ facta nunq̄ vomiendo totaliter se inclināt. qñ fessi sunt arbori ꝛ maxime palme quietis gratia accubant ꝛ sic qualitercūq̄ se sustentant quoꝝ quieti ꝙ mines insidiātes occulte arborem cōcauant. cui se appodiās elephas ꝛ nesciens fraudem pondere corporis arborem frangit ꝛ frangendo cadit subito ꝛ succūbit qui casum suum videns irreparabilem miro modo barrit. i. clamat ꝛ rugit. ad cuius barritū multitudo iuuenum subito accedit elephantū qui paulatim seniorem pro viribꝫ elephanti et vt eum releuent miro affectu se totis viribus inclināt. Coitum abhorrent nisi pro sola prole. vnde dicit ibidē q̄ quādo elephantes indicos luxuria stimulat. vi amoris femina p̄cedit versus orientē quā sequit masculus quousq̄ in abscondito veniāt qualitercūq̄ potent mandragorā querit cui⁹ fructū primo femina gustat deinde masculus eundē fructum comedens eam impgnat ꝛ fecūdat vt dicitur. sed diu propter magnitudinem fetus femina in vtero fetum gerit. sed tēpore partus in aquis ꝛ in insulis fetum procreat ꝓpter draconis metū ne ipsum tenellum fetuꝫ sorbeat aut deuocat. ꝛ dū mater filiū pturiendo laborat masculus pro viribus ipsam protegit et defendit. Item dicitur ibidem q̄ ossa elephantis combusta fugant serpentes et omnia venenosa. Item aliud dicitur ibidem valde admirandū. Dicit enī q̄ apud ethiopes in aliquibꝫ regionibꝫ sic venātur. accedunt ad deserta vbi due virgines omnino nude habitant ꝛ crinibꝫ resolute. q̄ tum vna fert alueolū alia gladium. incipiunt autē alte cantare quarū cantū audiens bestia venit ad eas ꝛ lingit earum māmas. de dulcedine autez cantus mox obdormit elephas ꝛ tunc vna ꝑforat gladio guttur vel latus. altera vero colligit sanguinem eius quo tingitur pann⁹ qui purpura appellatur.

Capitulū XLIIII

De hedo

Hedus ab edendo est dictus. pat uus enim est ꝛ pinguis ꝛ iocundi saporis. vt dicit Ysidor⁹ libro xx. eius naturalis siccitas ex humiditate etatis temperatur. ꝛ dicit Ysa. in diet. vnde melior ꝛ digestioni est cōpetentior maxime si est masculus. vnde eius caro bene nutrit ꝛ sanguinem bonum gignit. Calorem habet vehementiorez propter etatis beneficium. ꝛ ideo carnes heduline exeunti egritudinē propter suā temperiem sunt cōmode. et ideo conueniunt maxime humane nature. maxime his q̄ vitaose viuunt ꝛ quiete. Pilum habet

longiorem ⁊ hispidiorem q̄z halrat agn⁹ sed habet carnem meliorē. et digestioni oredientiorē propter eius temperiem in humiditate ⁊ calore. vt dicit constā. Habet autem hedus visum valde acutum ⁊ simplicem aspectum ⁊ obliquū ⁊ balatu cognoscit ⁊ querit parentē vt dicit plinius libro. viij. ca. i. Eius iecur si comedatur dicitur sanare vespertinā aciem oculorū his quos noctilopes vocant. Item idem libro. xxviij. ca. x. dicit. pelles hedorum sanant morsus venenosos si calide vsuper alligent. pili hedorū exusti suo odore fugant serpentes. vtunt pelle eius recente ad plagas. sanguis eius valet cōtra venenosa. eius etiam coagulum valet contra virus bibitum et cōtra sanguinē thauri bibitum siue sumptum. Mucusq; plin⁹ Est autem animal imbelle ⁊ innocuum ruminans ⁊ mūdum sacrificijs antiquitus reputatum petulans saltans ⁊ lasciuum. intrinsecus pingue ⁊ carnosum. extrinsecus hispidum et maculentum. tyrsos carpens ⁊ corrodens ramusculorum et diligit papue folia edere ⁊ consimilium virgultorum.

Capitulum. xlv.

De eruca

Eruca est vermis multipes crescens in foliis olerum ⁊ pampinorum. frondes fructus ⁊ flores corrodēs ⁊ vepascens. Et est eruca ab ero rendo dicta. quia rodit folia arborum et herbarum vt dicit Isidorus libro. xij. de qua meminit plautus. imitatur inquit nequā bestiam et maleficam inuolutam in pampino cui se implicat nec aduolat vt locusta. huc illucq; discurrēs semi pasta dimittit. ⁊ remanet super frondes et tardo lapsu pigriscq; morsibus vniuersa consumit. hucusq; Isidor⁹ libro. xij. Item plinius libro. viij. Eruca est animal villosum ⁊ quasi lanuginosum. nam in arborum extremitatibus corrosis frondibus virorecq; consumpto rexit de suis visceribus quasdam telas more araneatum ex quibus se inuoluit ⁊ per totam hyemē custodit pestiferum semen suum. Egerit enim quedam ouа ex quibus in vere erumpentibus gemmis nascitur multa proles. ex cuius ingluuie leduntur ⁊ pereūt a suis fructibus arbores atq; herbe. Est autē eruca vermis mollis ⁊ sanioſus diuersis coloribus distinctus venocte vt stella lucens de die deformis ⁊ multicolor apparens. non caret peste aliqua virulenta. Nam quando permembra hominis calefactum serpit cutem exurit ⁊ p⁹ se postulas derelinquit. ad modum autem bombicis sericum facientis formam suam mutat ⁊ se in formam volatilis de reptili transfigurat. nam alas tenues ⁊ latas suscipit quibus hincinde volitando libere per aera se extollit. Quot autē colores prius in corpore habuerat totidem in occulatis alis colorum differentias representat ⁊ tale volatile papilio nuncupatur. vt dicit Isidor⁹ libro. xij. Papiliones dicūtur auicule que maxime abundant in floribus malue que ex suo feroze faciunt vermes nascivt dicit idem. nam ex erucis papiliones efficiūtur. ex papilionū stercoribus super folia derelictis eruce iterum generantur. minus autem ledunt corrodendo quādo volant q̄z quando repūt. Et dicit papi. Papiliones sūt minuta volatilia que de nocte cōuenūt accenso igne in candelis. quarum lumē cum extinguere nitūtur igne exuruntur ⁊ sic cum alienū lumen volunt interimere ipsi in proprio corpe puniunt

Capitulū. xlvi.

De faunis ⁊ satiris

Fauni quidem et satiri dicuntur quedam bestie monstruose effigiem quidē hominis habentes. sed ad plenum nō sunt humane participes rationis. vnde nec arte nec natura sunt docciles ad loquendū. ferum ⁊ velut unum habent animū ⁊ bestiale appetitū vnde huiusmodi alalia sunt in venere valde prona intantū vt mulieres coitu interficiant. si quas errantes in nemoribus comprehendant. Ideo dicunt satiri. q; nō phībi dine satiari. vt di. Isi. li. xi. ca. de portētis. Satiri inqt qui

sunt tomũciones aduncas hñtes nares et cornua in frontib⁹ ⁊ in pedib⁹ sunt si/
mules capris. Talem vidit sanct⁹ antho/
nius in solitudine ⁊ interrogat⁹ q̃s esset
fertur antho/nio respõdisse mortalis ego
sum vnus ex accolis hẽremi. quos vario
delusa errore gẽtilitas faunos ⁊ satiros
ac incubos colit. Satiri aũt qui ⁊ fauni
fatui dicti sunt. a quibusdã credunt esse
hoies siluestres. vt in eodẽ ca. dicit Jsi.
Et hi monstruose variant. nam quidam
sunt cenocephali ex eo q̃ canina capita
hñãt. quos ipe latratus magis bestias
q̃ hoies cõfitetur. Alij dicunt cicl⁹pes.
sic dicti quoniã vnũ oculũ hñre dicun
tur ⁊ hũc in media fronte hñre phiten
tur. Alij oĩno capite carent ⁊ ceruice quo
rum oculi sunt in humeris. Alij hñnt
faciem planã sine naribꝫ labiũ inferius
ita pminẽs hñbẽtes vt in solis ardoribꝫ
totam ex eo cõtegant faciem wemientis
Alij ita cõstricta hñbẽt ora q̃ sup pectus
vno tantũ foramine auenaꝝ calamis po
tum hauriẽtes. ⁊ hi sine linguis dicũtur
esse. loco sermonis vtunt nutu. Jtẽ sunt
etiam alij in scithia ita magnas hñnten/
tes aures. vt ex diffusa earũ magnitudi/
ne ipsis cõtegant totũ corpus. ⁊ hi pan/
thios dicuntur. pan enim grece omne.
othi autẽ nominant. Sunt ⁊ alij Ethio/
pia proni ambulãtes vt pecora nequaq̃
surs̃um erigere se valentes. ⁊ hi artabati
ce nominant. Sunt ⁊ alij in ethiopia hñ
ntes tantũ vnũ pedẽ ita magnũ q̃ resu
pini in terra iacentes adumbrent pedis
magnitudine cõtra estũ. ⁊ cũ hoc sunt tã/
te celeritatis q̃ canibꝫ in cursu compen
tur. ⁊ ideo ⁊ a grecis cinodopes appellant.
Jtẽ sunt alij q̃ hñbẽt plantas vsq̃ post
crura ⁊ senos digitos in plantis. ⁊ tales
in desertis libie euagant. Jtez in scithia
sunt asalia forma humana hñbẽtia ⁊ pe/
des equinos. et hmõi monstra a multis
lamie nuncupant. vt dicit pascasius su/
per trenos. Multa alia ponit Jsi. mon/
stra talia li. xi. et oĩa accepit a plinio li.
vi. ⁊ vij. ⁊ etiam a solino.

Capitulũ XLVII

De feminis

Femine a partibus femor vel fe
minum sunt dicte vbi spes sex⁹
distinguũtur ab ipso viro vnde
dicit a fos qđ est ignis. qr vim hñt fe/
mina igneã qua vel ẽmẽter ꝯcupiscut. In
omni enĩ genere aĩalium plus ꝯcupiscit
femina q̃ mascul⁹ ⁊ ardẽtius mouet ad
amorẽ. vt dicit Jsi. li. xi. Femine aũt pro
prietates generales ponit. Alfredus. li. vij
dicens. Femine maribꝫ sunt debiliores
ꝑ terrorẽ ⁊ leopardũ. nam hoc femine
sunt audaciores ⁊ fortiores. Et sunt fe/
mine leuiores ad instruendũ ⁊ sunt ma/
gis sollicite circa fetũ. sunt etiã maioris
pietatis rẽ. quere supra residuũ li. vi. c.
i. de puella. ibi multa enĩ inuenies de hac
materia. Est enĩ femina naturaliter ma
ioris ire q̃ masculus. vñ de facili pugnat
ꝯtra masculũ. ⁊ ponit alfredus. li. viij. exem
plũ de foca. nã foca sp manet in eodẽ lo/
co ⁊ pugnat mascul⁹ cuius femina quouscq̃
vn⁹ interficit alĩ. Et est fela mioris con
stantie ⁊ fidelitatis et⁹ masculo q̃ econ/
uerso. ⁊ ponit alfredus. exemplũ ō sepia. nã
q̃n femina pcutit iuuat eã mascul⁹ sed fe
mina fugit marẽ q̃n pcutit ⁊ psequit illã
Jtẽ dicit alfredus. li. xv. Femina in gene/
rato e fet⁹ est sicut materia sed mascul⁹ sic
forma. exit enĩ semen ab amboꝫ ex quo
tũ ꝯmixtione creatura fit. ⁊ ꝓpter hoc di/
co q̃ mascul⁹ ⁊ femia sunt principia gene
rationis. ⁊ mascul⁹ vt forma. femia vt mate
ria. ⁊ ideo datũ est masculo vt generet in
altero. femina generat ex alio in seipla.
Jtẽ femia generalit̃ est nature infirmio
ris ⁊ fluxibilioris q̃ mas. ⁊ hoc accidit p
ter remissionẽ calozis ⁊ intensionẽ frĩ/
gidi hũozis qui pl⁹ abũdat in femia q̃ in
mare. ⁊ ideo accidit mulieribꝫ ⁊ etiã qui
busdã quadrupedibꝫ superfluitas menstrua
lis. vt dicit idẽ. sed nulli⁹ aĩalis fela intã
tus subiacet ulli morbo sicut mulier. De
his aũt ⁊ alijs cõditionibꝫ femiaꝝ bonis
et malis quere supra li. vi.

Capitulũ XLVIII

De fetante

Fetans est pariens vel generans
in quolibet genere animaliũ. vn
de idem est fetans tis. et pecus

pcudis. vnde illud de post fetantes ac-
cum. Habet autē omnis ferans membrū
propriū in quo concipit et nutrit fetū
suum. ꝛ ad fetandū. i. ad generandū ꝛ pa-
turiendum dispōnit ꝛ coopatur reuolu-
tio orbium ꝛ influentia siderum seu stel
larum vt dicit aresto. li. xviij. in fine. Na
turaliter inquit erit terminus ꝛ numer⁹
generationis ꝛ complementi fm reuolu
tiones stellarum. de hoc quere supra li.
vi. ca. iij. de muliere pariente.

Capitulum XLIX

De fetu

Fetus t⁹. tui. dicitur partus fru
ctus. scz vteri hominis vel cuiuslibet
alalis. sed ppie est in vtero ad-
huc subsistens in quo fouet. vnde vi. Isi
or⁹ li. xi. Fetus vocat qz adhuc in vtero
fouet. cuius secūdine dicuntur folliculi.
qui simulcū infante nascunt. cōtinentq;
ipsum fetū. sunt sic dicti eo q; fetū sequū
tur. morit enī mater qñ casu aliquo cum
fetu de eius vtero nō educūt. Ai fetu aūt
dicunt femine fetose quasi ad concipien
dum ꝛ ad pariendū fetū suū suete ꝛ fecū
de ꝛ que fetu solent esse plene. vt di. Isi.
Distinguit aūt fetus eiusdē vteri a fetu
potissime p sexus diuersitatem qz vel est
masculus vel femina. nisi in his in quib⁹
vterq; sexus inuenit vt in hermofrodi-
tis sed semp imperfectus. vt di. Isi. li. xi.
de fetu aūt quere supra li. vi. vbi agit de
hominis generatione.

Capitulum. L.

De ficario

Ficarius i vna significatione di
citur ille qui colligit vel vendit
ficus. alio nomine dicuntur fi-
carij homines siluani de ficubus viuen-
tes ꝛ sic sumitur ficarius in hieremia. c.
l. vbi dicitur habitabunt dracones cum
fatuis ficarijs. ibi glo. i. cum hominibus
siluanis. Illo modo dicūtur fatui fica-
rij fauni ꝛ satiri qui inter agrestes ficus
et alias arbores morantur. quales sunt
pilosi onocentauri ꝛ alia alalia mōstruo
sa. de quib⁹ dicit Isi⁹. li. xi. in ca. de fau-
nis. vide supra eodē de faunis. Et dicū
tur sic fatui ficarij hoies heluini in q̄bus
dam cōmunē formā cū hominib⁹ haben
tes. in alijs vero in formam bestialē ege
nerātes. vt est videre in lamijs simeis ꝛ
in sirenis. ꝛ hmōi sunt ficarij qz sicut ho-
mines de fructib⁹ victū habent. fatui tñ
sunt qz rōnis vsu carēt. ꝛ ideo nō appro-
batur lra aliquor libror qui sic hñt cum
fatuis ficarijs. Hā ficarij sunt quidā la-
trones dolosi qui cū fica. i. breui gladio in
terficiūt improuisos sicut aioth q; cū si-
ca pendēte in dextro latere regem eglon
pinguissimū interfecit vt iudi. iij. Sed
tales in babilone destructa nūc nullate-
nus imorant cū non sit habitaculū holm
loquēdo, ppie. sed potius mōstrozū vt di
cit hiero. sup Isa. posset tñ dici q; ficarij
sunt ficarij. nam sica grece ficus dicitur
latine. ꝛ fm hoc reddit prima expositio-
nem. fm latinos ergo melius dicunt hu
iusmodi homines mōstruosi ficarij q; fi-
carij. vt supra patet de faunis ꝛ satiris

Capitulum. LI

De formica

Formica dicitur quasi ferēs mi
cas. i. grana farris. vnde Ouid⁹.
metb. Grande opus exiguo for-
micas ore gerētes. vel dicit formica qua
si ferens micas. i. farris grana que cōgre
gat. Granorū enī pscindit cacumina vel
extrema ne germinēt quaz solertia mul
ta est. puidet enī sibi in futurū. Nam in
estate cōgregat. vnde in hieme viuat vt
dicit Isi⁹. li. xij. Congregat autē truncū
et nō curat ordeū. quādo pluuia sup tri-
ticum coacernatū descendit. formica to-
tum eijcit ꝛ soli exponit vt iterū desiccet
In ethiopia dicunt esse formice ad for-
mam canis que arenas aureas pēdibus
eruūt quas custodiūt ne quis auferat ca
pientesq; ad necem psequunt. vt di. Isi
or⁹ libro. xij. in ca. de minutis animalib⁹
De formica etiam dicit solin⁹. Formice
inquit nigre sunt valde pue ꝛ tñ plus q;
magna alalia sunt solertissime discipli
ne. nam puident sibi sapiēter imposterū
vñ viuant. gregatim viuunt. ꝛ cumulos
cōponunt in qui b⁹ habitant. grana solli
cite ꝛ solerter recolligūt. solerti⁹ decorti-

cant que in secretioribꝫ comunicaꝝ ne ab aliꝫ rapiãtur vel etiã vento dispergã tur reponũt cautissime. Occultas vias faciũt rectas in domos in quibꝫ habitãt et sapiẽtiores semper stant in vijs illis ne stulte veniẽt vel aberrent. Cũ in domibus suis coangustant ad capturã. perfundunt foꝛes aqua venenosa ꝛ ideo vulgariter dicit ꝙ mingũt ꝛ ulla aqua manũ vrit tangentis ꝛ in ea pruritũ gignit. nã illaꝫ aquã habet loco armature. hucusq; solinus. ꝓ plinius li. vi. ca. xxxi. dicit sic de formicis. Labore sibi inuicẽ cõmunicant et cibos querũt. quibꝫ vtiliores sũt apes que cibos vtiles faciunt sed hꝫ condunt. maiora ferũt pondera ꝙꝫ eaꝝ sint coꝛpora. vnde puritatem coꝛpis recuperant magnitudine vtutis pondera sua gerũt moꝛsu ꝛ que ꝓ magnitudine in oꝛe ferre non pñt auerse pedibus posterioribꝫ obuoluere molũt. De re sua publica eis est curatio ꝛ memoria. nam semina abꝛosa condunt ne surꝛsum germinent in fruges. ꝛ grana dispersa recolligũt cum diligentia ne pdantur. ꝛ grana maiora diuidunt in introitu vt sic ea facilius in sua repositoria introducant. In plenilunio noctibꝫ opãtur. cessant autẽ in interlunio a labore ꝛ qz de diuersis locis cibum conuehũt. habent certum tempꝰ ad mutuam recognitionẽ datũ sibi. ꝛ tunc maxima fit recõcursatio. ꝛ fit cũ obuijs ꝗsi quedam collocutio ꝛ diligens pcũctatio redeunt ꝓ semitas tritas ꝛ expeditas ꝙs etiam ꝓ silices elegerunt. Sunt aũt formice pulle stricte circa ventrem et quasi cincte. que tandẽ crescentes efficiuntur pennate. et sic in fine ad modũ muscaruꝫ in minuta volatilia transformant. Item ibidem ca. xxxij. Sunt quedam formice indice maxime ꝛ cornute que mira cupiditate gemmas et aurũ custodiunt. sed hoc Indi furãtur estiuo tempoꝛe quãdo formice in tumulis propter feruoꝛem nimium absconditur. Sed formice odoꝛe sentiunt ꝛ sollicite puolant. ꝛ aurum deferre cupientes creboꝛ lacerant ꝙꝫ de locibus camelis formicas fugiant. tãta ꝙꝫ inest eis pricosa feritas cum amoꝛe auri. Item est. aut de formicis li. viij. In formicis sicut ꝛ in apibꝫ est sensus olfactus odit enĩ omne fetidũ. vnde siquis suffumigauerit domos formicarũ cum sulphure vel oꝛigano agresti vel cũ coꝛnu cerui no cõbusto. fugiunt ꝛ dimittũt domos suas. ꝙꝫ aũt forte in gregẽ viuant ꝛ sibi mutuo obtempent. tamẽ regez nõ habent. vt dicit aresto. li. i. Et salomon idẽ dicit puer. vi. Formica ducem nõ habet nec ꝓceptoꝛem ꝛc. vbi dicit glo. Si tantillum animal principe carens tatõe expers natura duce sibi imposterũ puidet. multomagis tu ad imaginẽ dei cõditus ad videndã eius gloriã vocatus cum tanto magisterio adiutus ipsum deum creatoꝛem habens ducem in ꝓsenti dies fructus colligere quibus possis viuere in futuro quere glo. Solertiam autem formicarum quã supꝛa cõmendant auctoꝛes. approbat aresti. libꝛo. viij. vbi dicit. Operatio formicarum est manifesta volenti ipsam intueri quoniã formice semp ambulant vna via ꝛ deponunt cibum suum et laboꝛant in nocte apud cõplementuꝫ lune ꝛc. Aliquas tamen habent minꝰ laudabiles proprietates. quia aꝛboꝛuꝫ ledunt radices iuxta quas nidificant. manꝰ tangentiũ coinquinant. ad summitates aꝛboꝛ scandũt flores ꝛ germina eaꝝ coꝛroden do violant. imo fructus si ꝓmittant conꝛcauant ꝛ manducant. hominibꝫ nocent. attamen vsos iuuant. nam vt dicit pli. libꝛo. viij. ꝙ vsi quãdo egrotãt querunt formicas quas deuoꝛãt. ꝛ sic comeste eos sanant. in aliquibꝫ tamen canibꝫ medicinalia sunt ova formicarũ. Quere in sequenti li. de ouis.

Capitulum. Lii.

De formicaleone

Formicaleon a formica et leone recipit denominationem. vt dicit Ysidoꝛus libꝛo. xij. formica ẽ et leo. Est enim animal paruum formicis infestum. nam furtiue eaꝝ pꝛoꝓuaria subintrans granum comedit formicarum. et sic per subtractionem victꝰ causa est quare simplices formice in fine necessario moꝛiuntur. Alb alijs autem animalibꝫ deuoꝛatur vt formica. nec

potest se propriis viribus contineri. et est species aranee. ¶Quere supra ⁊ aranea in littera A. ⁊c.

Capitulum. LIII.

De fuco

Fucus fuci est ape maior. minor scabrone. dictus autem est fucus eo q̄ comedit labores alienos q̄si fagus a fagin quod est comedere. ⁊ pascitur enim quod non laborauit. quia nec mellificat sed aliorum mel manducat: ⁊ quo virgil. Ignauū fucus pecus a presepibus arcet. vt dicit Isidor⁹ libro. xij. De his fucis dicit Plini⁹ libro. xi. c. xij. Cum largior inquit mellis prouent⁹ adducitur in alueatibus ex cōtubernio fucorum ⁊ pascitur. Sunt autem fuci sine aculeo ⁊ lut imperfecti apes. ⁊ sunt seruiciales ⁊ ratum apum. ⁊ ideo eis imperāt vere apes primoscz expellunt ad opera tardantes autem sine clementia pungunt ⁊ punuunt. neqz in opere tantū sed etiā in fetu aduuant apes. Certe enī quo maior eorum fuerit multitudo. eo maior fit et examinū prouentus. Cum mella vero ceperint matura eē abigūt eas a melle. quia singulas aggresse eas trucidant atqz fugant. nec videnť nisi in vere. Imperatoribus apum fuci extruunt regias mansiones amplas magnificas. sepatas. coopculo eminentes. ⁊ fiunt seperangule omnes celle singulorū. ⁊ q̄tus fuci sustineant tot labores. comedere tamen ⁊ melle vix pmittūtur nisi quantū capiunt ⁊ furantur vt dicit pli.

Capitulum. LIIII

De gripe

Gripes est animal pennatum et quadrupes in yperboreis partibus siue montibus nascens omni parte corporis sunt leones. alis tantum ⁊ capite aquilis assimilātur. Equis ⁊ hemēter sunt infesti et viuos homines discerpunt. vt dicit Isidorus libro xij. Ideo autem infestat equum vt ait Huguitio. q̄ equitem armatum cum eo rapiat i sublime. vt dicit glosa sup̄ veuē. xiij. custodiunt autem gripes montes in quibus sunt gemme preciose vt smaragdi ⁊ iaspides. nec pmittunt eas auferri exinde. vnde dicit Isidorus libro xiiij. ca. iij. Partes quedam in scithia auro ⁊ gemmis affluunt. sed gripborum immanitate accessus hominum est rarus. Ibi smaragdi optimi et cristalli ⁊c. Tā magnos habent vngues et tam amplos q̄ inde fiunt cipphi qui mensis regū apponuntur.

Capitulum. LV

De glire

Glires sunt quedam bestiole quasi maiores mures sic dicti. quia somnus efficit eos pingues. nam glisscere idem est quod crescere. vt dicit Isidorus libro. xij. ¶Tota enī hyeme dormiunt ⁊ imobiles quasi mortui requescūt estuo tempore reuiuiscunt. vt dicit idez De glire autem dicit pli. libro. viij. ca. lviij. q̄ glires in siluis libenter habitant et socios sibi notos amant cōtra alienos dimicant ⁊ pugnant. Insigni vero pietate genitores suos in senectute nutriunt et eis alimenta iuuenes administrant.

Capitulum LVI

De grillo

Grillus sicut ⁊ cirogrillus est animal parui corpis vbile et infirmum rapax et mortiferuz spinosum. minus ericio. vt dicit glosa super leuit. Et sono autē vocis nomen sumpsit. vt dicit Isi. libro. xij. hoc retro ambulat ⁊ terram terebrat. noctibus stridet. venatur cum formica circūligata capillo in cauernaz ei⁹ connecta. affixata prius puluere ne se abscondat. ⁊ ita formice amplexibus trahitur. vt dicit Isido.

Capitulum LVII

De hinnulo

Hinnulus cerui ē filius ab innuendo dictus. quia nutu matris abscondit. vt dicit Isi. li. xij. animal q̄dem ē vbile ⁊ intelle sic vamula. ⁊ ē acutissimi visus ⁊ velocis cursus. mīt aūt ei⁹ ipm i specubo ⁊ arris ⁊ locis vmbrosis abscondit. ⁊ illū vltra spineta ⁊ rubeta salta

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

te instruit. vt di. pli. li. viij. ca. de cervis. vide supra lra c. carnes habēt teneras ⁊ digestibiles ꝓpter motus frequētiam et discursum. vt dicit ꝓstan. ⁊ ysa. in diet. ⁊ si fuerit castratus anteq̄ crescant eius cornua. caro ei⁹ melior et temperatior in siccitate et calore est. vt dicit idem. et si fuerit castrat⁹ anteq̄ cornua habuerit nunq̄ ei vlteri⁹ crescent. ⁊ si post nūq̄ ea abijciet nec mutabit. vt dicit Aresto. li. viij. et pli. Hinnuli serpentib⁹ cōtrarian tur miro modo. qui enī fuerit inunctus eius sepo vel sanguine a serpente illo die non tangit. vt dicit. xxxviij. li. cap. ix. et eius coagulum est summū remediū in venenis. vt dicit idem.

Capitulū .LVIII.

De hirco

Hircus est animal petulū ⁊ lasciuum semper feruens ad coitum. vt dicit Jsido. li. xij. cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt. nam hirci dicunt oculoꝝ anguli. vt dicit idē. Eius natura est calidissima adeo vt adamantē lapidē quem nec ignis nec ferrum vmare valet eius cruor calidissimus remollit. vt dicit idem. Hic caper ē dictus. eo q̄ capere nitit⁹ arboꝝ summitates vt dicit idem. Incipit aūt hircus ad generandū moueri post vnū annū. vt dicit aresto. li. v. Et filius qui primo generatur est grossioꝝ ⁊ pinguioꝝ post generatis. Item idem li. vij. Quidam hirci habent notabilē magnitudinē in auriculis sicut quidam arietes in caudis suis. nam quidam habent in latitudine plus q̄ latitudinē palme. ⁊ habent plicā barbam ⁊ caudā extenuatā in longitudine vsq̄ ad terrā ⁊ habent cornua multa et fortia atq̄ grossa. et sunt hispidi et duri odoris ⁊ fetidi. pinguedinis multe. precipue interius circa renes. ⁊ tūc de facili moriunt nisi in pinguedine attenuent. et quāto sunt pinguedinis maioris tanto sunt minoris semis ⁊ pauciorꝭ generationis. vt di. idē. li. viij. ⁊ nō coeūt nisi raro. ⁊ ꝓpter hoc interficiūt eos pastores sapientes ante coitū. aut eos macrificant si seruēt ad vitā. ⁊ si apparēt macri exterius q̄nq̄ interius sunt valde pingues. Et accidit eis sepe mōstruositas vt dicit Jsido. li. xviij. vnde aliq̄n visus est hirc⁹ habens cornua in cruribꝫ qō valde erat mōstruosum. Carnes aūt hircine inter omnes carnes pecorinas sunt deteriores duriores ⁊ indigestibiliores. vt di. ysaac in diet. ⁊ maxime q̄n hircus est decrepitus. cutis aūt decrepiti est melioꝝ ⁊ foꝝtioꝝ. sed odoꝝ est grauioꝝ ⁊ caro peioꝝ. Cū autē castratus fuerit. caro ei⁹ erit humidioꝝ ⁊ tenerioꝝ ⁊ minus dura ad digerēdum ⁊ minus mala ad edendum. Dicit autē pli. li. xxviij. democritū dixisse hircum siue capū nunq̄ sine febre eē. Sanguis aūt hirci cū edera nutriti miro mō dissoluit calculū in renib⁹ ⁊ vesica. vt di. Jsido. Cornu ei⁹ exustuꝫ fugat serpētes et sanat fistulas ⁊ cancros et alios morbos vlceroſos. polipū etiā corrodit ⁊ emēdat. Fecur hircinū valet cōtra morsum rabidi canis. fel eius visum clarificat pānū ⁊ telaꝫ corrodit. hircina vrina mixta cum felle eius lepꝛosis confert ⁊ lentigines tollit ⁊c.

Capitulum.LIX.

De hiena

Hiena crudelis est bestia similis lupo in vorācitate ⁊ in gula. etiam in mortuos seuit ⁊ eorum cadauera de terra extrahit ⁊ corrodit. et ideo hiena ab hiando est dicta. quia pre auiditate victibus patulis inhiat ad predā suam. Natura eius est vt mutet sexum. nūc enī masculus. nūc femina inuenit. et ideo imundū aīal est. vt dicit Jsi. circuit tumos de nocte. ⁊ humanā put pōt fingit vocem vt ita suspicet esse homo. De hiena dic⁹ pli. li. viij. ca. xxxi. hienis vtrāq̄ ineſſe naturā. q̄ alternis annis marē alternis feminā esse dicūt. parit aūt sine mare vt credit vulgus. sed aresto. negat vlpe habet collū ⁊ dorsum elephantis. flecti nō potest nisi totū corpus circūcingatur. Tradūt pastores interstabula sermonē humanū fingere. alicui⁹ nomen adducere quē euocant foras vt laderent. Nominatōez hoc solent fingere ad sollicitandum canes quos inuadant.

multas ⁊ innumerabiles habet colo⁹ in oculis varietates ⁊ oculos valde mobiles. cuius ymbra facit canes obmutescere quos cõtingit. ⁊ omne animal qđ terstrauerit in ei⁹ vestigio figit gradũ. Hec bestia coit cũ leena ethiopica. ⁊ generat animal quoddã crudeliss̃imũ. voces hominũ et pecor imitans. plures ventium acies vel ordines in vtraq; pte oris hñs. Hienas plurimas africa gignit sicut ⁊ onagros et fibros ⁊ multa alia monstruosa. vt dicit plinius. Item ibidẽ. Hec bestia gignit lapidem qui hiena dicit. quẽ qui portauerit sub lingua facit sibi futura pdicere et diuinare. vt dicit solinus. Itẽ dicit plinius libro. xxviij. hiena odit panthera. et si pelles vtriusq; bestie suspendant. dicunt vocidere pilos panthere. Cum fugit hiena venantẽ. declinat ad dexterã vt pgressi hominis vestigia occupet. qđ si nõ successerit dicunt mẽte alienari vel ex equo hominem vocidere. aut si in hienam rorserit facili capitur bestia vt magi tradũt. Item vt dicit idẽ. fel eius est valde medicinale. valet maxime cõtra caliginem oculor qz in multis etiã maleficijs cor/ de ⁊ iecore hiene vtunt magi vt dicitur ibidem. Aresto. xo dicit li. vij. q⁹ quantitas hiene est sicut quãtitas lupi ⁊ in ei⁹ collo sunt pili sicut in collo equi. ⁊ habet pilos sup oia spondilia. ⁊ velut hyes ⁊ pdatur eos. ⁊ capit canes ⁊ devorat. ita libenter sicut homines. ⁊ cauat sepulturas vt comedat carnes mortuor.

Capitulum. LX.

De hyricio

Hyricius est animal spinosus spinis hispidis ⁊ asperis cooptum. corium enĩ habet vndiq; aculeis circũseptum. ita q⁹ se claudit quibus vndiq; se protegit ⁊ defendit. Nam statim vt aliquid presenserit post se. surgit atq; in globum cõuersus in sua se arma contra insidias recolligit. huius quidẽ prouidentia est. ascendit enĩ invitem siue in aliam pomiferam arborem ⁊ vuas exacinat. poma dejicit. ⁊ cum poma in terrã ceciderint inuoluit se super fructus vt spinis infigãtur. ⁊ sic portat escaz filijs suis vt dicit Jsiõ. li. xi. vnde et ab hispiditate ⁊ rigore spinar hyricius vel hyrinac⁹ ẽ vocatus. habet enĩ vt dicit aresto. spinas loco pilor. ⁊ cooperiunt eũ sicut pili. ⁊ sũt sibi arma. qz pungit ⁊ ledit se capientes vel tangentem. Item aresto. li. iij. hyricij alij sunt siluatici ⁊ alij terreni ⁊ alij sunt aquatici ⁊ faciũt oua multa que non comedunt ⁊ sunt hyricij parui habentes de carne. ⁊ hoc est eis ꝓpriũ. habet hyric⁹ caput ⁊ os inferius ⁊ thi exitus supfluitatis supius quoniã pascunt a pte inferiori. ⁊ ꝓter hoc habet orificiũ in alia pte. supfluitas vo est in dorso supius. ⁊ habet hyricius quinq; dentes. et inter illos habet ptes carnosas loco lingue. ⁊ habet vẽtre diuisuz in q̃nq; plenas supfluitates. vñ etiã est gen⁹ hyricij alle teste ⁊ spinar albarũ. ⁊ est multor ouor. Item hyric⁹ est debilis auditus magis q̃z alia animalia dure teste et ambulantia sup quatuor pedes. Itẽ li. v. Hericij agrestes coeũt stantes dorso applicato ad dorsum. qz in illa pte vbi ejiciũtur supflua se cõtingũt. Itẽ libro. viij. ⁊ multotiẽs apparet sensus in hyricijs ꝓtra ventos septẽtrionales ⁊ meridionales. quoniã faciũt fozamẽ in terra ad qđ fugiunt qñ ꝑsentiunt tales ventos imminere. Unde quidã fuit in cõstantinopli qui habuit hyriciũ p quẽ cognouit ⁊ pdixit ventos futuros. ⁊ non intellexit aliquis vnde talem noticiã habuiss̃. Item dicit idem li. xlij. q⁹ tot habet ventres quot ventes. ⁊ in illis ventrib⁹ generant sex oua quinq;. ⁊ quidã hyricij sũt alijs meliores ⁊ oua quorundam maiora. ⁊ q̃dam sunt minora. quoniã quedã melius decoquũtur ⁊ digerũtur q̃z alia. Item libro xix. Hericij habent modicũ corpus et multas spinas maiores corpe. Et cã magnitudinis spinarum et puritatis corporum est. quoniã nutrimentũ corporis transit in eas ꝓpter calorẽ paucitatẽ ⁊ quia cibus nõ digeritur bene. vnde generatur in corporib⁹ eor multa superfluitas. et illa supfluitas transit in nutrimẽtum spinarum. hucusq; aresto.

Capitulum. LXI.

De hyrinacio

Herinacius idem est quod ciro / grillus a sal puñ ⁊ spinosum ha/ bitans in cauernis. simile heri/ cio sed dicit esse maius. de quo pli. li. viij c. xxxviij. herinacij inquit more hericij se volutãt sup poma. que spinis infica tese tunt in arbor ꝓcuitates. ⁊ ꝓter illa que gestat in dorso vnum semp gestat in ore. quando venat in modũ pile se voluit ne qñ possit ꝓpter aculeos comꝑhendi. quan do aũt posse euadere se desperat. herinacius vrinã ex se emittit tabificã ⁊ veneno/ sam. ⁊ illa vrina primo nocet sibi si eius dorsum vel spina inde aliqualiter asperga tur. nam tali fluxu dorsum suũ leditur et euellunt spinule dorsi sui ⁊ ideo ignorat qꝫ inde facilius capiat vnde alios lede/ re ꝓponebat. et ideo ars est qꝫ tunc venet talis testiola qñ vrina talis bestie pẽ/ tus inanita est. qz tunc fracto dorso ⁊ la/ xatis spinis ipsi minime valet fuga. Et ideo qz odore suo naturaliter ꝓcipit tan ta in vrina sua latescere venena. semper vrine sue parcit ne eius vitulentiam a se moueat aut diffundat quousqꝫ captiui/ tatis necessitas vltima hanc compellat. Hec testiola ꝗuis paruula. tanta se con stringit fortitudine quãdo tunet. qꝫ vix saluo corpore poterit aperiri. In aqua igi tur calida ponit qua aspersa quasi subito aperitur. ⁊ tunc ligatis pedib posteriori/ bus suspendit. ⁊ sic suspensa fame tandez interficitur. nec aliter uno modo inter/ ficitur vt eius pellicula aculeata porte/ tur. Et ꝗuis illius animalis corpusculum humanis vsibus nõ multum sit ne cessarium. tamen eius pellicula tam spi/ nata ita mortalib est necessaria. qꝫ si nõ essent aculei frustra vellerum mollicies in pecudibus mortalibus esset data. cu/ te enim hericina vestes poliuntur. Hoc autem dicitur habere ꝓprium herina cius. qꝫ post ꝗ pomis et racemis est one/ ratus. si ceciderit pomum de suis spinis casu aliquo. ꝓ indignatione omnia de dorso excutit. vt se iterum oneret reuer ti ad arborem consueuit.

Capitulum LXII

De iuuenca

Iuuenca vel iuuencus est iuue/ nis vacca que ad terram excolẽ/ dam iugo subiici est apta vt di/ cit Isido. vel ideo sic dicitur. quia anti/ quitus ioui iuuencus immolabatur ⁊ non taurus. vt dicit idem. animal est petulus et lasciuum ꝓpter iuuentutem et ideo fortiori iugo ꝑmitur vt domet ur. stimu/ lo etiam pungitur. vt rectius sequi dñi vestigia coartetur. Iuuenca taurorum copule solet esse apta. quia in tali etate eis conũgitur vt impregnetur. Impin guatur in pascuis vt ꝓ variis homi/ num vsibus ducta ad macellum a carni/ fice immoletur seu mactetur. carnes siccio res et solidiores habet ꝗ vituli lacten/ tes ꝓpter remotionem a lacte. sed te/neriores calidiores ⁊ humidiores ꝗ ha lent boues decrepiti siue vacce. quia la/ ctẽti etati magis sunt vicine. vt dicitur in dictis.

Capitulum LXIII

De leone

Leo grece ser latine. eo qꝫ rex sit et princeps omniũ bestiarum vt dicit Isido. li. xij. Leonum autẽ quidã sunt breues ⁊ iuba crispa. ⁊ hi sunt imbelles. quidã vero sunt longi et coma simplici. ⁊ hi sunt acriores. animos eorũ frons ⁊ cauda indicat virtus eorũ in pe/ ctore. firmitas eorũ in capite septi a ve natoribus terram cõtuentur vt minus circũspectis venatoribꝫ vel venabulis ter reant rotarũ tument strepitus. sed ignes magis cum ꝑmierint vigilant oculi eo rum. ⁊ cum ambulant coopiunt vestigia sua ne eos venator possit inuenire. Cuꝫ genuerit catulũ tribus diebus ⁊ tribus noctibus ꝑmite credit tunc ꝑmũ pa/ tris fremitu vel rugitu velut tremiscens cubilis locus suscitare dicit catulum ꝑ mientẽ. Circa hominẽ natura leonũ est. vt nisi lesi irasci nequeant. Patet etiam eorũ misericordia assiduis exemplis. nã prostratis ꝑcunt. captiuos obuios repa triare ꝑmittũt. famem nisi in magna fa/ me nec comedũt nec interimũt. Hucusqꝫ Isi. li. xij. De leone aũt di. pli. li. viij. ca. xvij. Leo i suma generositate ẽ qñ iubis

colla ⁊ humeri vestiũtur. quos pardi gi/
gnũt semp carent hoc insigni. coitũ autẽ
pardi cũ leena odore cognoscit leo. ⁊ to/
tus in adultere surgit pẽnã. sed in flumi
ne abluit̃ tegit̃ eius culpa ⁊ a mare non
recipit̃. Jn pariẽdo vngulis filioꝝ lania/
tur vterus parientis ⁊ ideo non sepe pa
rit. Arestor. autẽ vt dicit pli. dixit leenã
primo quinq; catulos parere. deinde q̃/
tuor. ⁊ sic p annos singulos ad min⁹ vno
sterilescere. paritq; informes catulos ⁊
paruos. magnitudine mustelarũ in prin
cipio dicit etiam catulos sex mensiũ vix
posse nasci ⁊ duoꝝ mensium vix moueri.
Urinam eijcit leo leuato crure more ca/
nis. ⁊ urina eiecta valde fetet. quando se
mel satiatur. duobꝰ diebus vel tribus ci/
bo caret. ⁊ si in satietate fugiendũ est. ci/
bos ad fauces reiicit ⁊ cum vngulis eos
extrahit vt sic sit leuior ad fugiendũ. diu
tissime viuit. quod cognoscit̃ per dentiũ
consumptionẽ. ⁊ tunc in senecta hominẽ
impetit. quia ad psequendas bestias vel
leuas virtus iam deficit. ⁊ tunc obsidet
ciuitates vt homines rapiat sed quãdo
capiũtur tunc suspendũtur vt metu simi
lis pene ceteri terreãtur. Jn viros seuit
contra feminas tantus fremit. infantes
raro inuadit nisi in magna fame. Ani/
mi leonũ index cauda est sicut equoꝝ au/
res. Haꝫ quãdo irati sunt animi. primo
terram cauda verberant. deinde decrescẽ
te ire cũdijs ꝓximum tergũ percutiũt ⁊ flagel
lant. Ex omni vulnere illato a leone siue
impresso vngue siue dente ꝓfluit ater san/
guis vt dicit Jsido. Jtem in periculis
maxime apparet generosus. vnde quan/
do psequitur a canibus aut venatoribus
nõ latitat nec se occultat sed sedet i cam
pis. ibiq; vbi videri põt ad defensionem
se parat. vbi virgultũ siluasq; penetraue
rit. acerrimo fertur cursu velut reputans
turpem absconsionẽ. Non enĩ se abscon/
dit eo q̃ timeat. sed solum ne timeat̃ ali
quotiens se occultat. Dum aliquem in/
sequitur saltu insilit. quo nõ vtitur quã/
do fugit. quando vulneratur mira obser
uatione notat primo se tangentem. ⁊ in
quãtalibet multitudine primus impedit
percussorem. ⁊ cum quis telum miserit ⁊
eum nõ tetigerit correptũ rotatũ sternit
sed nequaq; ipsum vulnerat necq; ledit.
quando morit̃ humũ mordet. lacrimãq;
fundit. quãdo egrotat sanguise simee me
tuit. cristam galli ⁊ cantũ valde timet.
Animal ẽ gratũ cognoscẽs ⁊ diligẽs sibi
benefacientẽ. vt patet in exẽplis que ibi
ponit pli. hucusq; pli. li. viij. ca. xvij. De
leone aũt dicit arestor. li. ij. silr auic. Leo
habet collũ quasi imobile multũ rigidũ.
et interiora habet ad modũ canis. ⁊ semp
primo mouet dextrũ pedẽ ⁊ post sinistruꝫ
sicut ⁊ camelus. ⁊ patrũ habet de medulla
in ossibus. ⁊ eius ossa ita sunt dura vt ex
eoꝝ collisione exit ignis. Jtez li. xvi. leo
habet multas fissuras in pedib⁹. ideo ge
nerat filios cecos sicut canis vel lupus
nam serratos habet dentes. ⁊ ideo filios
generat imperfectos sicut dicit idem ⁊ eti
am solinus. qui dicit leonem timere qñ
videt vel audit catulũ verberari. cuꝰ filij
nascũtur ceci sicut ⁊ omniũ animaliũ ha
bentiũ dentes diuisos. ꝓpter ingluuiẽ na
scunt̃ filij imperfecti. Jn altissimis mõti/
bus occultat se. ⁊ inde cõtemplat̃ predã
suam quã cũ viderit alte rugit. ad cuius
vocẽ terrent̃ alalia ⁊ subito figũt gradũ.
circa que cũ cauda in orbẽ lineam ducit
et illi⁹ lineature circulũ transire quodli/
bet animal pertimescit ⁊ stant animalia
stupida quasi edictũ expectãtia regis sui
Trãsiens p loca asperiora vngues intra
pedẽ cõtrahit ⁊ recondit. Hã illis vtitur
pro mucrone. et ideo infra catnositatem
ipsos abscõdit ⁊ eis pcit ne ledant̃ vel be
tẽt̃. predã suã quã arripit solus come
dere erubescit. ⁊ ideo sepe ipm a remotis
sequẽtibꝰ alijs bestijs de ipsa pda liber/
litatis gratia derelinquit vt dicat idem.
tãte aũt est caliditatis q̃ febres sp q̃rta/
nas patit̃. ⁊ hunc morbũ naturalit̃ iusti/
net vt ei⁹ feritas edomet̃. cui⁹ caro cũ ex
cedat in calore ad esum ẽ nociua vt dicit
dyas. ⁊ pli. li. xxviij. valet etiã in medici
na multiplicit̃. cui⁹ adeps venenis est cõ
trarius. quo quicũq; punct⁹ fuerit. alioꝝ
alaliũ vel reptiliũ morsus illo tpe nõ ti/
mebit. ei⁹ etiã adeps mixtus cũ oleo ro
saceo cutẽ faciei custodit a vicijs cãdorẽ
q; seruat ⁊ sanat. aduꝛa oculorum sedat

tumores. fel eius aqua addita oculorus acuit claritatē. valet etiam contra comitiales morbos ⁊ caducos. Cor eius in cibo sumptū soluit quartanā febrem. huc/usq; Plin⁹ libro. xxviij. c. viij. Venatur autem leo sic. duplex fit fouea. vna continue iuxta aliam. in secundaria fouea ponitur vna cauea siue cista que facili clauditur quādo tangitur. ponitur autez agnus vel ouis in fouea prima in quam salit leo quādo esurit pro ouicula rapiēda cupidus. videns autē se non posse de fouea erumpere. erubescens se receptum foueam volens intrare secundam vt ibi lateat. incidit in cistulam siue caueā ibi/dem pparatam. que post eius introitum subito se claudit ⁊ ipsum vlterius nō permittit exire. sed in cauea extra foueā extrahitur ⁊ in illa tenetur captus ⁊ cate/natus donec edometur et hoc tangit hieronim⁹ super Ezechiel. xix. capitulo. sup locū istū. miserūt eum in caueā ꝛc.

Capitulū LXIIII

De leena

Leena leonis dicitur femina. que bestia est multus libidinosa. semper enim gestit in coitum. et ideo leone crudelior est. ⁊ maxime quādo habet fetum. Nam pro filijs morti se exponit. ⁊ pro ipsorus defensione venatorum iacula non timescit. plures parit filios in primo partu qz in sequentibus. nam propter acumen vnguium filiorū leditur matrix. et sic annuatim sterilescit. vt dicit aresto. et Pli. qui dicit sic vt ait Jsidorus libro. xij. animalia cum acutis vnguibus frequēter parere nō possunt. viciantur enī earum matrices vngulis intrinsecus mouentibus se catulis. ⁊ ideo non potest leena expectare cum partus qz ad filiorum perfectam cōpletionem; sed potius dimittit partum doloze cogēte et effundit antequ filij compleantur. pre feruore libidinis pardis se commiscet. Sed post coitū leonem timet. naturpem cōmixturam sentit leo per odorem nisi prius post adulterium in flumine abluatur. vt dicit Pli. ⁊ quando ipaz deprehendit ream statim punit. ⁊ ideo ipa statim fugit. et nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad maritum. Est autem parua bestia vel bestiola quā miro modo timent leo ⁊ leena que vocatur leonzofones. nam quoddā portat venenum quod leonem interficit ⁊ leenam vnde capta bestiola exuritur eiusq; cinere aspse carnes ⁊ posite p compita semitarū leones necant. vt dicit Jsido. li. xij. Scōm autē auic. li. vij. ca. i. dicitur. Leo est alal cibi auidū ⁊ guloſum. ⁊ ideo sine masticatione ne deuorat cibū suum. ⁊ propter hoc euomit comestū ⁊ iterato comedit reiecta. ⁊ comedit multum ita q de cibo fit ponderosus. ⁊ post stat ieiunus p duos dies ⁊ duas noctes. ⁊ nō ejcit stercus a se nisi semel in duobz diebz vel tribz. ⁊ est id siccum sine humido ⁊ est valde fetēs. similiter ⁊ vrina sua. ⁊ quando scindit venter eius exit malus odor. et anhelitū habet fetidū ⁊ infectiuū ac morsum mortiferū et venenosum ⁊ maxime quādo est rabiosus. Fit autē rabiosus sicut canis vt di. Aresto. ⁊ auic. ⁊ est crudele quādo irascitur ⁊ furibundū. p indignatione vltras semetipm. Fremit p ira ⁊ frendit dentibus maxime qñ esurit. ⁊ alalibz trāseūtibus vt ea rapiat insidians in specubz et antris abditis se abscondit. ac sup trāseūtes bestias ex improuiso insilit ⁊ eas dente et vngue crudeliter dilaniat ⁊ etiā occidit. carnē ossa ⁊ pellē cōminuit ⁊ confringit ac cōfracta frustatim dilaniat deuorat ⁊ strangulat. ⁊ si viderit quēpiā venire cōtra se vt pdam eruat quā rapuit. pdam amplexat ⁊ frendit ⁊ terrā cauda pcutit. ⁊ si appropiquauerit i ipm insilit. quo deuicto iterū ad pdam redit. sanguinē animalis occisi ab eo primo bibit ⁊ lambit. deinde residuū discerpens membratim diuidit deuorat ⁊ deglutit.

Capitulum LXV

De leopardo

Leopardus est bestia seuissima de leonis ⁊ pardi adulterio generata. vt dicit Jsid. li. xij. Ha vt dicit Pli. leone cū parda aut pardo cū leena cōcūbente. ex tali coitu degeneres pardi procreāt sicē ex equo ⁊ asina vel exasino et equa

gignitur mulus siue burdo. vt dicit Ysi. Est autē animal valde p̄ceps ⁊ sitit sanguinem. Est ⁊ femina maior ⁊ crudelior q̄ sit masculus. vt dicit Arestо. Colorē habet variū sicut pardus. saliendo non currendo insequitur p̄dam. ⁊ si in tercio saltu p̄dam nō rapit vel in quarto. p̄ indignatione sistit et quasi victus retrocedit. corpus cū cauda ⁊ pedib⁹ leoni assimilatur. sed in capite formā pardi imitatur. leena aūt corpore est minor ⁊ leoni masculo mirabiliter est erosius vnde timens leonem facit foueam subterraneā duplex orificium habentē. vnum p̄r q̄ intrat. ⁊ aliud p̄r q̄ exit. est aūt fouea illa in vtroq; orificio valde ampla ⁊ in medio magis stricta. veniente itaq; leone in foueam se mergit. quē p̄sequens leo foueam cum impetu subintrat vbi triū/ phare putat de leopardo. sed propē magnitudinem corporis p̄r medium foueę vbi strictior ē libere transire nequit quē sciens leopardus ita in strictura impeditum. illam foueam egreditur. et tunc in parte opposita foueam intrans leonem a tergo morsib⁹ ⁊ vnguib⁹ aggredit. ⁊ sic sepe arte nō viribus de leone obtinet victoriam leopardus. et sic degener bestia de fortiori sepe p̄r astutiam in antro victoriam obtinet. quem p̄r potentiam in publico inuadere non audet. sicut narrat homerus li. de pugnis ⁊ astutijs bestiarum. Arest. libro. viij. dicit de bestia que dicitur ferculeo quādo comedit aliquod venenosum ⁊ tunc querit stercus hominis ⁊ comedit ipsum. ⁊ ideo venatores finum illum in vase aliquo suspendūt super arborem. et cum venit leopardus ad arborem saltat vt accipiat stercus et interim ipsum interficiunt venatores. idē facit panthera et pardus vt dicitur ibidem. de leopardo etiam Plinius dicit. Leopardus quando egrotat sanguinem capre agrestis bibit. et sic inde languores euadit.

Capitulum LXVI

De lepore

Epus dicitur quasi leuipes q̄ velociter currit. vnde ⁊ grece legos p̄o velocitate cursus dicitur. Item dicit Ysido. libro. xi. Omne animal velox timidum ⁊ imbelle. vt dicit idem. nullus habens armorum genus nisi membrorū leuitatē. debilis est visus sicut et cetera animalia que nō claudunt palpebras in vomitando melioris autem est auditus q̄ visus potissime quando aures eius sunt erecte. cuius aures sunt longe valde et flexibiles. quod fuit necessarium propē oculorum aperturam. nam auribus oculos defendit apertos. quia nullo cooperculo sunt muniti ab infestatione cinifus et muscarum. nam contra omne nociuū dedit natura remediū creature. vt dicit Eluicē. et ideo data est lepori mēbrorum leuitas ⁊ cursus agilitas contra canes ⁊ alias bestias ipsum insequētes. data est etiam auriū proceritas cōtra muscas et cinifes importune eius oculos debiles infestantes. vt dicit idem. data est etiam sub pedibus multa pilorum villositas vt pili pedis carnositatē currendo a lesione defendant ⁊ propter sui leuitatem pedes in cursu nullatenus impedirent. ⁊ ideo dicit Arestо. li. iij. q̄ pedes leporis sūt subtus pilosi. q̄ in alijs animalibus ratius inuenitur crura eius posteriora sunt anteriobus longiora. q̄ fuit necessarium ad facile corpus eius eleuandum in cursu quādo fugeret cōtra montē vbi difficilius capitur cōtra montē q̄ cōtra vallem. ⁊ hoc accidit propter anteriorū crurium breuitatē. Nam propter depressionē anteriorū ptis corporis cōtra vallem de facili cadit. nec potest equaliter cōtinuare cursum suū ⁊ ideo vt fugiendo viteet casum. cū descendit oblique montis latera circuit. ⁊ prout potest contra montis altitudinem crura anteriora erigit ⁊ sepius canibus insequentib⁹ sic illudens euadit. De leporib⁹ aūt dicit pli. li. viij. cap. lv. Leporū inquit plura sunt genera. nam in alpib⁹ sunt quidā. ⁊ in siluis habitāt quidam quātitatis maioris grossioris pili ⁊ velocioris cursus q̄ ipi qui cuniculi dicuntur. Nam cuniculi lepores sunt parui et imbelles qui vnguib⁹ terram concauant ⁊ foueas subterraneas quas inhabitēt sibi formāt ⁊ sunt fecūditatis ni

mie.ꝛ sunt tot in quibusdã siluis hispa/ nie ꝙ aliquãdo pre eoꝝ multitudine ꝛ uastant messem ꝛ prouincie inducũt fa/ mem.quoꝝ fetus i balearicis insulis ita sunt accepti.vt etiã ipsi fetus sine matri bus vir purgatis visceribꝫ in esum ab i colis patrie assumãtur. Et sequit ibidez Archelaus autor est quot sunt cauerne ad excrementa leporꝝ totidem annoꝝ sunt etatis. Totidem enĩ sunt illius p/ tis corporis foramina quot annoꝝ cur/ ricula habuisse phibentur. ꝛ ideo dicun tur gignere sine mare ꝛ habere vtrũq; se xum. et ideo multi putauerunt leporem gigni ꝛ gignere sine mare.vt dicit idem. Sunt autẽ leporꝝ animalia ita fecun/ da ꝙ vno fetu nascente.statim nouo fe/ tu altero vterus grauidatur vnde vtile est animal quo ad esum ꝛ quo ad restitũ et quo ad multiplicem medicinã. Nam eius coagulum valet cõtra venenum. re stringit ventris fluxum.sanguis eius mi tigat dolorem oculoꝝ.vt dicit pli.ꝛ dias. nec inuenitur coagulum in aliquo ani/ mali habente in vtraq; mandibula den/ tes nisi in leporꝝ.vt dicit Aresto.ꝛ quan to eius coagulum est vetustius tanto me lius.vt dicit pli.

Capitulũ LXVII

De lince et eius proprietatibꝫ

Linx lincis est dictus quia in lu/ porum genere ꝛ numero numera tur. Est autem bestia similis lu/ po visum habens maculis distinctum si cut pardus. vrina eius cõuertitur in gẽ/ mam preciosam que ligurius appellatur et hoc presentit linx siue lincis. ꝛ hoc in/ uidens ac volens ꝙ transire velit in hu manum vsum.vrinam egestam abscon/ dit sub humo. sed ibi citius in lapidem solidatur.vt dicit Plinius libro.viij.capꝫ. xxix.et Isido.xij.

Capitulũ LXVIII

De limace

Limax est vermis limi.sic dictus eo ꝙ in limo nascatur vel ex limo et ideo semper sordidus ꝛ immũ dus habet.vt dicit Isi.li.xij. Et est ve/ mis valde tardi motus. in viso semper gerens conchã duram. infra quã se in cludit. ꝛ est vermis cornutus habẽs duo additamenta ante os cum quibꝫ viam querit. ꝛ quãdo aliquid aduersi senserit. statim cornua retrahit infra testam ꝛ in fra tumũ sese resumit. In corrupto aere et ymbre maxime nascũtur tales vmes qui serpunt cuius lento passu ad arborũ summitates earum germina depascẽtes vbicũq; autẽ serpit post se imũdicie vestigium derelinquit.

Capitulũ.LXIX

De lupo

Lupus vt dicit Isido. quasi leo/ pos est dictus.eo ꝙ ei quasi leo/ ni virtus sit in pedibus. vnde qõ pede pfferit nõ viuit.rapax autem est be stia ꝛ cruoris appetens. qui rabie rapaci tatis quẽcũq; inuenerit trucidat.ũ quo dicunt rustici vocem hominẽ perdere si eum lupus prior viderit.ꝛ ideo subito ta centi dicitur lupus est in fabula certe.si se puisum senserit deponit audaciam feri tatis. Lupi toto anno nõ amplius duo/ decim diebus coeunt.famẽ diu portant. et post longa ieunia multum deuorant. Lupos etiam nutrit ethiopia ceruice in batos.ꝛ ita varios vt nullũ colorem eis deesse dicant.hucusq; Isi.pli.aũt libro viij.c.xxij. idẽ sentit. ꝛ dicit ꝙ lupi afri cani sunt inertes ꝛ pui.qui ex eo gignũtur in frigidis regionibꝫ corpe fiunt mino/ res ꝛ magis asperi ꝛ feroces. Aresto.li.ij. dicit ꝙ in india est quidã lupus habens tres ordines dentiũ supius.ꝛ inferi ha/ bet pedẽ leonis ꝛ faciẽ bobis ꝛ caudã scoꝝ/ pionis.ꝛ vox eius sicut vox bobis.terribi lis est sicut vox tube.ꝛ est velox sicut cer/ uus.ꝛ est valde seuꝰ comedẽs boues. Itẽ aresto.li.vi. Lupi tpe coitus sunt seui.et quando hñt catulos sunt magis mali si/ cut ꝛ femie canũ. Itẽ li.viij. Lupi serra/ tos habent dentes. comedũt carnes ꝛ nõ comedunt herbas nisi qñ infirmant.qz tunc comedũt aliquã propter medicinã Nam qñ lupus sentit se repletũ. querit quandã herbã ꝛ comedit eam vt euomat qõ comedit. Itẽ li.viij.qñ fugiũt ferũt ri

lios suos secū. ⁊ cū exesit de cauernis comedūt origanū ⁊ masticant vt aciāt dētes suos. Item idem de eodē. Lupus quādo comedit est valde malus. ⁊ quādo nō habet famē quiescit multū. ⁊ est valde audax ⁊ valde diligit ludere. ⁊ si pōt rapere puerū ludit cū eo. ⁊ post occidit eum ⁊ comedit. Et sicut dicit homer⁹. Lupus est valde vigil ⁊ multū timet ignē. ⁊ dr q̄ si lapidē⁹ sideraberit primū iactantē. ⁊ si ille lapis nocuerit ei. si poterit ipm interficiet. si vero nō noceat ei. si deprehenderit ipm non multū ledet eū. sed parū quasi irascēdo deinde eū dimittit. Et lupi quāto sunt seniores tāto deteriores ⁊ nocēt hominib⁹. q⁹ nō p̄nt venari bestias ꝓpter etatē. ⁊ q⁹ eor culmi iam sunt debilitati et viuūt multo tpe. ⁊ eius senect⁹ apprehendit in dentib⁹. q⁹ stringunt in senectute. Item ibidē. Sunt aūt lupi duplicis modi. quidā enī sunt q̄si rotūdi ⁊ quidaz quasi longi ⁊ illi sunt asperioris pili ⁊ audaciozis animi ⁊ lupor interiora sūt valde debilia ⁊ de facili recipiunt corruptionem quādo vulnerant⁹. Residuū vo corporis eor patit⁹ multas percussiones. ⁊ habent magnā fortitudinē in collo ⁊ in capite. ⁊ vulnera que accidūt ex morsu eorum sunt valde mala. quoniā erit ex eis virus. ⁊ curant⁹ ista vulnera sicut morsus canis rabiosi. vt dicit aresto. Item idē li. viij Os lupi maxime est apture. ⁊ maximū vigorē habet in officio suo. ⁊ est asalvalde vorax. Item de lupo dicit auicē. li. vij. Sunt quidā lupi q̄ naturaliter hñt appetitū comedēdi pisces. ⁊ comedūt vilia q̄ de suis retib⁹ ejciūt piscatores. ⁊ q̄si non inueniūt quid comedāt de piscator⁹ relinquijs. vadunt ad retia ⁊ dilaniāt ea. De lupis aūtē dicit phisiologus. Virtus lupor⁹ in pectore ⁊ in vnguib⁹ viget ac in ore. in posteriorib⁹ vero mīme collum retroflectere nō valet. ⁊ in nullo mense nisi in maio quādo fiunt tonitrua. cuius astutia est vt nō capiat pdam iuxta locā vbi nutrit fetus suos ⁊ tūc tpis venat⁹ a remotis. quādo aūt nocte p̄de gratia pgit ad ouile ne canes ei⁹ sentiāt odorez vadit cōtra ventū. ⁊ si aliquo casu pes ei⁹ calcādo sup aliquid strepitū fecerit ipm pedem castigat duro morsu. oculi ei⁹ lucent de nocte vt lucerne. ⁊ vt di. solinus. multum amoris excitatiuū in cauda portat q̄ dentib⁹ euellit quādo timet capi lapides multū timet. vnde si quis duos lapides piter collisserit. lupus audaciam pdit. fugit si strepitus lapidū pueneriit ad aures eius. filios generat cecos quos tenerrime diligit atq̄ nutrit. terram comedit quādo multū esurit aliquā p̄daz non inuenit. Ut capras volentes folia carpe in rubetis facilius rapiat sub herbis ⁊ foliis latitans se abscondit. pl⁹ astutia q̄ potentia oues decipit sed quando p̄ualet si p̄mittitur totum gregem strangulat ⁊ occidit. partem p̄de quā devora/re non potest in terra sepelit ⁊ abscondit. et quādo esurit⁹ partem sepultam extrahit ⁊ effodit. ⁊ lanam ouis quam occidit inficit. ⁊ morsus eius ex lana tali vestem factam pdiculosam reddit. vt dicit Isi. Item idem dicit aresto. Ex tota specie natura lupor⁹ nature ouiū aduersatur. vnde legi in li. q⁹ cordula facta de intestinis lupi adiuncta cordis cithare factis de intestinis ouinis eas destruit ⁊ corrumpit sicut pluma aquile adiuncta plumis colūbe eas excoriat et corrodit si diu piter in loco aliquo dimittantur. vt dicit idē vide supra de aquila.

Capitulum LXX

De mulo

Mulus a molendo est dictus eo⁹ q̄ in iugo pistorum subactus ducat i giro molas. vt dicit Isido. li. vij Asserunt aūt iudei q⁹ ana abnepos elau greges equarum ab asinis primo fecerit ascendi vt inde cōtra naturā mulor⁹ progenies nasceret⁹. vt dicit idem. ⁊ ideo sequens mulus matris naturā asino ē maior. pulcrior ⁊ velocior. sed equo pigrior deformior atq̄ minor. Unde nascitur ex equa ⁊ asino mulus. ex equo vero ⁊ asina burdo procreatur. Et est mulus animal sterile ⁊ tamen eximiū ad labores. vt dicit pli. libro. viij. ca. xlviij. Hunc̄ autem hec animalia. s. asinus ⁊ equa mutuo appetunt cōiugia nisi etiā in infantia lacte mutuo nutriant⁹. ⁊ ideo pastores pullos

equor subiũcũt asinabꝫ et asinor pullos subiũcũt equabꝫ quãdo volũt tales creaturas ex disparibꝫ ꝓcreari. vt dicit idem Item idem. Mule calcitrat' ꝓtu vini inhibet. Ex onagris asit ⁊ equabꝫ nascũtur veloces mule ꝑdes habentes duros et aptos ad cursum. sunt asit rugosi corpore ⁊ indomito animo sed generoso. q̃ asit sunt geniti ex onagro ⁊ asina omnes ꝓcellũt. De mulo etiaz dicit aresto. li. vij. quanto mulus plus ꝓtat ꝛe aqua tanto plus ꝓficit eius cibꝫ. Itẽ li. xiij. mul' non habet fel manifeste sup epar. Item idem li. xv. Mulus quia nascit ex aqua et asino non cõuenit generationi. quoniam natura vtriusq̃ asini ⁊ eque est frigida. vnde frigiditas generantis dñat generato. ⁊ ideo mulus est sterilis nec ei' spermate aliquid generat ꝓpter excessum frigiditatis in ipo dominãtis. Item ibidem. ⁊ accidit q̃ corpora mularũ sunt magna quoniã supfluitas menstruosa transit in creationẽ ⁊ cibum corporis. Sanguis autem quo natura nõ indiget exit cum supfluitate vesice. i. cum vrina. et ꝓpter hoc non olfaciũt muli vrinas mularum sicut alie bestie habentes soleas. residuũ vero supfluitatis transit in cremẽtum corporis ⁊ in eius magnitudinẽ. Nõ impgnatur ergo mula nisi forte valde tarо. mulus autẽ quia ratione sexus calidior est in aliquibꝫ temporibꝫ ⁊ regionibus forsan generat. sed generatuz erit extraneum ⁊ occasionatũ sicut quod generatur ex equo ⁊ asina. ⁊ dignum est omne tale esse sterile quia generatur cõtra naturam. hucusq̃ Aresto. li. xvi. sm ysa. in dict. carnes muli sunt peiores q̃z carnes asini ⁊ ad nutriendum ⁊ ad digerendum. cui' fimus tritus ⁊ combustus restringit sanguinẽ si cum aceto fuerit ꝑpatus. vt dicit dyas. Valet etiam idem fimus cõtra ictus scorpionũ.

Capitulũ. LXXI.

De mure

Mus sm Isido. est animal pusillũ ab humo dictum. eo q̃ ab humore terre nascatur. Nam mus terra dicit, vnde ⁊ humus. Mur' in plenilunio secur crescit. sicut ⁊ quedam marina tunc augent, que rursus decrescẽte luna diminuunt' dicunt asit mures sorices eo q̃ ad modũ serre rodãt ⁊ pscindãt. hucusq̃ Isi. li. xij. Murs autẽ sm aresto. li. vij. nõ potat. et si potauerit morit. Animal quidẽ est gulosuz. ⁊ ideo cũ modica esca decipit quãdo odore ad ei' gustũ ꝓuocat eius vrina fetida est ⁊ cõtagiosa ⁊ morsus venenosus. cauda etiã eius dicit venenosa. De muribꝫ etiã dicit pli. libro xviij. ca. xxviij. Sunt quidã mures potẽtes qui congregãt pabulũ in foueis suis et etiã in hyeme abscõdunt ⁊ latitãt in cauernis. quor palatum in gustu sagacissimũ est. similiter nares sagacissimos habent in olfactu. In autũno masculi ⁊ femina spicas cõgregant ⁊ mutuo se onerant sup ventrẽ. per caudã masculi femina sic onustã ad specum trahit. qua ex onerata ⁊ fasciculo in cauerna collocato iterũ redeũt ad labꝛẽ ⁊ cõgregato fasciculo masculus sup dorsum se ponit. quaz femina viceuersa onerat ⁊ caudam eius ore comꝑhendens masculum ptrahit ad cauernã. et sic onera referũt alternatis vicibus. Item vt dicit idẽ. Murũ diuerse sunt species. Nam quidã murũ viuunt in domibꝫ. quidam in campestribꝫ. quidam in aquatũ ⁊ fluuiorum extremitatibus cõmorãtur. quidã annũ in domiẽ dimidiãt. quia p dimidium annũ dormiunt ⁊ p dimidium vigilant vt glires qui sunt sm Pli. quidã mures. Et q̃uis mures sunt bestie valde nocibiles in plurib tamẽ vtiles sunt in medicina. naz vt dicit Pli. li. xxix. c. xvij. Murũ cinis cũ melle ⁊ oleo auribꝫ instillatus eaz sedat dolorẽ. et si qd animal aures subintrauerit ꝓpuũ remediũ est fel muriuz cum aceto tepido tempatũ auribꝫ instillare. Fimus eius sm diasco. cũ aceto tritus mũdat allopicias ⁊ custodit caput a casu capillor. tritus etiã ⁊ cũ vino in potu sumptus miro modo ventrem soluit. ꝓllis eius recens calcaneo subducta eius vulnera ad sanitatẽ ꝓducit.

Capitulũ. LXXII.

De mustela

Mustela quasi mus longus est dicta vt dicit Ysido. li. xij. nam telon grece longū latine. Nec ingenio est subdola. in domib. n. nutrit catulos. eos transfert de loco ad locum. sedez mutat ne eius nidus ab aliquo deprehendatur. psequit serpentes z fugat. mures odit z eos mãducat. Et sunt duo genera mustelarū. aliud enī est siluestre distans ab alijs magnitudine. quā greci locidas vocant. alterū in domib. errãs. Falsa autem est illoꝝ opinio qui dicũt eã ore cõcipere z aure partum effundere. hucusqꝫ Ysido. li. xij. Passeribꝫ z alijs paruis auibus insidiatur z eorũ ouа transglutit. filios suos casu aliquo i latibulo lesos vel mortuos quadã herba sanat. imo vt dicitur suscitat vt dicit pli. Rutam comedit z eius succo se plenit. z tũc basiliscuz inuadit intrepida z occidit vt dicit pli. li. viij. ca. xxij. vbi dicit mustelarū virtus basiliscis exitio est. nihil enī deo nature placuit esse sine pari. cauernam basiliſci facile cognoscit quã subintrans ipsuz interimit. animal est multũ dormiẽs z per sommum impinguat sicut glires vt dicit idem. Item idem li. xxix. ca. i. mustelarum inquit duo sunt genera. scz domestica et siluestria. z vtriusqꝫ fel valet cõtra aspides. nam earũ pudenda multũ fetent et serpentib. fetidis cõtrariãtur. earũ etiaz carnes dicũt valere cõtra venenũ. Mustela combusta z in cinerẽ redacta adhibetur salubriter medicine que est conueniens cõtra letargicã passionẽ. vñ si exveneno aspidis aliquis incurrit letargiam cinis mustele inundanti aqua distemperatus vim somniferam dissoluit vt dicit idem. Dicit etiã ibidem puluis valere contra fistulã. nihil enī illa rerũ oim mater. s. natura sine i gentib. causis genuit vt dicit ibidem. Dicit aũt aresto. li. viij q mustela pugnat cõtra serpentes. quia vterqꝫ mures comedit. Et est animal velocis motus z flexibilis corporis ac valde mobilis z instabilis. odore sagax. dorsuz habens rufeum z ventrem albũ. Mutat autẽ colorẽ. nã in aliquib regionib aliquo tpe anni tota pellis eius fit cãdida pter caudã. morsus eius malicios est z virulẽtus. z eius vrina est fetida ad modum vrine muris.

Capitulũ. LXXIII

De migali

Migale est modicũ animal ad modum mustele. gulosum rapax et dolosum. nam cum dolo rapit qđ postea ventri cõmittit vt dicit glosa super leuitic. xi. mansuetum se fingit cum ei aliquis appropinquat et timore. sed statim mordet z venenum infundit. Dicitur ibidem. De migali dicit Aresto. q equos et mulos infestat. et eque pregnanti maxime insidiatur. pugnat contra serpentes z tunc se armat ruta vt dicit idem.

Capitu. LXXIIII.

De murilego

Murilegus idem est qđ musio siue cattus. sic dictus eo q muribus sit infestus. Hunc vulg⁹ cattum a capturavocat. vel ideo sic dicitur q catat id est videt. nam ita peracutevidet vt fulgore luminis noctis tenebras superet. vnde a greco venit catus id est ingeniosus vt dicit Ysidor⁹ libro. xij. Est animal non determinati pili et coloris. nunc est album nunc nigrum nunc flauũ nunc varium nũc etiam maculosum. in pedibus z in facie et in auribus leopardo simile. os habens magnum dentes habens serratos z acutos. et linguam longam. z flexibilem tenuẽ z subtilem. cum qua bibendo lambit sicut et alia animalia que habent labium inferius superiori labro inequale. Talia enim animalia propter labiorum inequalitatem potum nõ hauriunt sed lambunt vt dicit aresto. z etiam plin⁹. Est autẽ animal in iuuentute valde lasciuũ z agile z iocũdum. impetum faciens ad omne qđ coram se mouetur. ludit cum calamo ante se protracto. In senectute autem est animal ponderosum et multum somnolentum. cautissime insidiatur muribus. et eos plus odore q̃s visu presentiens inuadit in abscõdito ac venatur. capto mure cũ eo ludit sed finito ludo ab ipo deuo

tatur. tempore coitus quasi siluestris efficitur ꝛ euagatur. Inter catos amoris tempore grauis pugna pro vxoribus cõmittitur. ꝛ vnus ab alio morsibꝫ ꝛ vngulibus grauissime laceratur. ꝛ tunc vox horrenda emittit quando ad pugnã mutuã vnus ab alio prouocat. Bestia fit seuissima quãdo siluestris efficit ꝛ in nemoribus cõmoratur. Venatores feras vt cuniculos ꝛ lepores tunc venatur. quando cadit ab alto pedibꝫ excipit ꝛ vix p casum aliquẽ leditur quãdo vorsum ꝓcipitat fimus quẽ egerit valde fetet. et ideo sub terra abscondit ꝛ pedibꝫ occultat. quãdo pulcram habet pellem quasi de ipsa glorians vagus efficitur. sed quando pellis ei exuitur tunc intra tecta cõmoratur. sepe enim pro pellis pulcritudine capitur a pellifice a quo decoriatur.

Capitulũ. LXXV

De noctiluca

Noctiluca ẽ modica bestiola multipes ꝛ alata. ꝛ ideo quãdocꝫ inter volatilia computatur. In tenebris lucet vt candela ꝛ maxime circa posteriora. in luce autẽ plena deformis est et obscura. manus inficit tangentis. ꝛ cuius lateat in tenebris. tamẽ lucifuga ẽ. odit eni lucem ꝛ solũmodo de nocte ambulat. ꝛ omnes alis muscẽ contrariat que est lucipeta. vt dicit Arest. li. viij. ca. de minutis volatilibus.

Capitu. LXXVI.

De onagro

Onager vt dicit Isido. asinus ferus interpretatur. hos africa habet magnos ꝛ indomitos in desertis vagantes. singuli autẽ feminarũ gregibus presunt nascentibꝫ masculis zelant masculi ꝛ testiculos eorum morsu detrũcant. quod cauentes matres in locis secretis eos abscondunt. Et vt dicit Pli. libro. viij. ex onagris ꝛ asinis domesticis velocissimi asini generãtur. Animal autem est liberum indomitum ꝛ lasciuum. frequẽtare montes ꝛ nemora cõsuetum et cum sit animal ex se imbelle ꝛ innocuum. solũs fuge beneficio leonem superat in heremo atꝫ lupum. est animal valde patiens sitis din expectans quousqꝫ potum inueniat sibi aptum. De quo dicit phisiologus q. xxv. die marcij duodecies in die ꝛ totiens in nocte rugit. per cuius rugitum equinoctiũ apud afros discernitur. ꝛ dicit q totiens semper rugit de die quot dies habet horas. similiter ꝛ de nocte. vnde ꝛ siluani in montibꝫ africe ab onagris in quibꝫ abundant per numerum rugitus eorum numerũ horarũ diei rum ꝛ noctiũ computant ꝛ diuersificant sagax ꝛ viuidus est in olfactu. vnde quãdo amore feruet ꝛ nescit vbi eius femina euagatur. rupem ascendit ꝛ patulis naribus ventum attrahit per cuius flatũ vbi sit eius femina diiudicat ꝛ discernit. in montibus altis ꝛ pascuosis herbas virẽtes quas multuꝫ diligit cum diligentia querere cõsueuit. quas cũ inuenerit pre gaudio statim rudit. et vbi psenserit bestiam vel hominem ipsum venari cupientem. ꝗdiu inuenit gramina virentia a pascuis non recedit. hominum frequentiam valde odit atꝫ fugit. solitudines ꝛ deserta multum diligit.

Capi. LXXVII.

De onocentauro

Onocentaurus sm glo. super Isa. xxxiij. est animal monstruosum ex tauro ꝛ asina ꝓcreatũ. Onos enim in greco dicitur asinus latine. vnde est animal lasciuum ad modum asini cerui cosum ad modum tauri. Sed alio modo sentit phisiologus. qui dicit onocentaurum esse compositum ex humana effigie et asinina. nam ab vmbilico ꝛ sursum figuram habet hominis. ꝛ ab eodem inferius formã obtinet animalis. Huic rationi videtur concordare Plinius libro. viij. cap. iij. Iudibria inquit mirabilia nobis fecit ingeniosa natura ad detegendum eius potentiam satis in prodigiosas posuisse gentes. Et ponit in eodem cap. exemplum de multis monstris et prodigiosis bestijs quas india gignit. sicut de faunis et satiris et de onocentauris et de ypocentauris et huiusmodi. quas dicit esse bestias humanã effigi

em mentientes. Et alij dicunt centau/ros fuisse equites thessalorum qui pro eo q in eis discurrebant.quidam vnū cor/pus equorum 7 hominū iudicabant. vn/de centauros fuisse fictos asserunt vt di/cit ide libro.xi.vbi dicit de portentis Di citur enim centaurus grece homo latine vnde centaurus dicitur homo. et a cen/tauro p additionē dicit onocentaurus. qui sic dictus est eo q in media hominis specie 7 in media asini dicatur esse. sicut ypocentaurus dicitur monstrum in quo hominū equorūq natura esse cōiuncta putatur.vt dicit Jsi.ibidem.

Capitu.LXXVIII

De orice

Arix vt dicit glo. super ca.li. Jsa. est animal immundū nec sacrifi cijs aptum. Septuaginta autem interptes transtulerūt quasi vetula semi/cocta ceteri interptes omnes sicut orix illaqueat' transtulerūt.qui hebraice dici tur thw. Et inter animalia immūda in le ge reputat'. Est aūt bestia sicut mus aēti cus.vel sicut glires qui sunt mures qui/dam sic dicti eo q somn' efficit eos pin/gues.hyeme vero tota vermiūt.7 imo bi/les quasi mortui fiūt.in estate reuniscūt Unde orix est animal qđ hmōi muribus assimilat'. Et hoc videt tangere Ira ysa.7 cō cordat cū plinio.qui dixit sic. Oricem vocat egiptus ferā que in ortu canicule viij.kl'.iunij.quādo incipit estas stat cō/tra stellā 7 cōtuet' contra eam ac si vellet adorare eam. et hoc facit cū stertuerit.i. cum p̄st longā vomitionē euigilauerit. Et declinat hic orix huius.fm hoc dici/tur sorex cis.7 onix nicis.7 hmōi. Scōm iuuenalem vero orix est quedā auis pin/guissima ita q sua pinguedie delectat cul tellū.vt dicit idem.li.iij. vbi dicit Jecu lus orix delectissima ferro tē.supra quem locū dicunt expositores q est auis simi/lis galline africane vel ipsa gallina. Se/cundū bitonē aūt dicitur orix gis.fm il lam regulā greasmi. Nomen in.x.tonat in cis.vel in gis.vt fex fecis.lex legis.ge nitiuum. Quatuor exceptis nox nix se/nex q̄ supellex. Unde dicitur q orix est idem animal qu od in lege mundū repu tatur.quo ad esum vet'.xiiij.vbi dicitur Comedetis origem 7 camelopardulum immundum tamen reputabatur quo ad sacrificiū.Plī.autē li.viij.c.iij.de anima libus somniferis dicit. Capree inquit i plurimas similitudines transfigurātur. nam inter eas sunt ilices mirāde pnita tis.qui supra cornua vasta 7 magna qui bus earū capita onerant'.saliendo de tu/pibus se excipiūt. Sunt 7 origes quorū villi cōtra naturā alior aliū vtunt' ver sus caput. Sunt 7 dame 7 pigrasti 7 mul ta alia alia his similia que alpes trans/mittūt 7 sinus trāsmarini. Unde fm hoc orix origis est spēs capre silueſtris.7 fm istam significationē vr puto nō sumit' in ysa.vbi loquit' de aialibus que somno dā/nabili sopiunt' quia non bene cōueniret metaphore cū omnis caprea fm aret'.sit animal valde vigil naturaliter. parū' eī vomit 7 de facili excitat'. cū sit aial valde timidū. Et sic p alio aīali supponit orix in vet'.et p alio in similitudine ysa. sicut dicunt multi. De oue

Capitu.LXXIX

Ouis est molle pecus laniferum. o corpore inerme. animo placidū. ab oblatione dictū eo q apud ve teres in initio non tauri sed oues offere bantur in sacrificio. vt dicit Jsido.libro xij. Et his quidam bidentes vocant' eo q inter octo dentes duos altiores habēt quas gentiles in sacrificio māxime offe rebant.vt ibidē dicit Jsidō. Uel dicunt' bidentes fm senectutē.quasi biennes.i. duorum annorū. quia talis erant etatis quādo ad sacrificiū eligebant'. Sed pti us vocant' a duobus dentib qui pminent et cum quib nasci dicunt'. Hic bidens genitiuo huius bidentis dicit'. vt dicit Ue/da. De ouib dicit aresto.li.v. q pariāt vsq ad octo annos. Et li.vij. Si impre gnent' oues versus ventū septētrionalē faciūt mares. 7 si i meridionali tūc femi ne nascent'.7 quales vne fuerunt sub lin gua ouis.talis colorīs erit fetus. Que/re supra d agnis 7 ariete. Et quādo oues senes ad coitum mouentur in aliquo

tempore determinato. dicunt pastores q̄ est signū bonitatis in eis. ⁊ si iuuenes sic mouētur. dicunt q̄ est signū future pestis in ouibus in anno illo. Item aresto. libro. vij. Oues impīgnant bibendo aquā et propter hoc dant eis pastores comere sal vt plus bibētes impīgnent ⁊ magis cōseruent. Dant etiā eis in autūno cucurbitas paratas cū sale ad multiplicationē lactis. ⁊ tunc fluit plus lactis de māmillis. ⁊ oues impinguant lenticula cum sale. ⁊ si oues p̄ triduum abstineant a cibo ⁊ post accipiant cibum. multum impinguabuntur ⁊ in estate valet eis aqua septētrionalis frigida. ⁊ in autūno aqua meridionalis tepida ⁊ iuuat eos pastus in fine diei ⁊ motus. per nimia enī itinera ⁊ per fortes labores macrescunt. ⁊ pastores cognoscunt q̄de possunt pati hyemē quoniā super quasdam inuenit̄ glacies ⁊ super quasdam non. ⁊ que ex eis est debilis a se nō excutit glaciē nec repellit. Et carnes ouiū sicut ⁊ aliorum quadrupedum que in loco multū aquoso nutriūtur sunt male. ⁊ que caudā habent longā minus patiūtur hyemē q̄z que amplam Et que habēt pilos paucos ⁊ crispos grauiorem hyemē patiūtur. Et lana ouium quas comedit lupus inficitur. ⁊ pannus inde factus recipit pediculos. Item ibidem libro. viij. In ouibus plus abundat priuatio intellectus q̄z in alijs animalibus quadrupedibus. Et nocet eis tonitruus. et si remanserit vna sola et fuerit impregnata abortiet p̄e timore forsan Item dicit pli. libro. viij. ca. xlvij. tonitrua inquit solitarijs ouibus inferūt abortiuum. Remedium est vt in vnū pariter congregent. Quere supra in lr̄a a. ō ariete et de agno.

Capitulū. LXXX

De panthera

Panthera vt dicit Isido. libro. xij sic est dicta. siue quia olim animalium est amicus excepto dracone quem valde odit. siue quia societate generis gaudet. ⁊ ad eandē similitudinem quicq̄d accipit reddit. Panthera enī grece totū dicitur latine. Est a. q̄t bestia mirabilis ordinis supra picta. ita vt ex macularum nigrarū ⁊ albarū ⁊ flauarū varietate tota pellis oculata exterius videat. vt dicit idez. Nec bestia vt di. Isi. semel tantūmodo parit. Cui⁹ ratio est aperta nam cū i vtero matris cōualuerint catuli ⁊ ad nascendū iam recepint vires. oderunt matres lacerantq̄z vngulis matris aluū tanq̄z suo partui resistētē. vnde ⁊ mater partū dimittit dolore uteri cōpellente. Et ideo dicit pli. alia cū acutis vngulis frequēter parere non posse. nā mouentibus se catulis viciate intrinsec⁹ sunt matrices. hucusq̄z Isi. li. xij. De panthera dicit phisiolog⁹. Panthera inq̄t odit draconē ⁊ draco ipm fugit. cū aūt comederit ⁊ saturata fuerit se recōdit in spelūca ⁊ vomit cōtinue fere tres dies. Post triduū vero a somno surgens emittit vocem. ⁊ ab eius ore exit odor aromaticus supra modū suauis. p̄ter cui⁹ suauitatem ipsum oia animātia sequūtur. Sol⁹ aūt draco audiēs vocē eius. timore p̄territ⁹ fugit in cauernā. nec ferēs odorem in se metipso defecit ⁊ torpescit. odorem ei ei⁹ reputāt p̄ veneno. De panthera aūt dicit pli. li. viij. c. xviij. Panthera sicut ⁊ tigris maxima color maculaturz varietate decorant. alia alia. p̄prio colore gaudēt Sunt tamē leones nigri in syria q̄ panthera in cādidis maculis sunt silues. In colore autez vario panthere ⁊ tigris oia alia quadrupedia solicitāt videre eos sed torpitate capitis terrent. q̄z obrē caput occultant ⁊ pulcritudine relique p̄tis corpis bestias ad se inuitāt. ⁊ sic inuitatas arripiūt ⁊ māducant. Et q̄z⁹ sit bestia valde seua tñ illis q̄ sibi in aliquo subueniūt nullaten⁹ est ingrata vt ibidē exemplificat idem pli. de quodā qui liberauit catulos panthere collapsos in q̄ndam foueā quē panthera eduxit extra solitudinē leta. ⁊ blandiens vt sibi gratias referre appareret.

Capitulū LXXXI

De pardo

Pardus vt dicatur est bestia velocissima colore vario orbiculata. p̄ceps ad sanguinē. ⁊ saltu ruit in mortē

Et habet talem dispositione m sicut panthera. nec habet ab eo aliquã differentiã nisi q̃ panthera habet maculas albiores ita dicit pli. li. viij. De pardo autẽ dicit aresto. li. viij. q̃ quãdo pardus infirmat comedit humanũ fimũ gratia medicine et ideo venatores suspendũt stercus sup arborẽ ad qd̃ dũ ascendit a venatoribꝫ interficitur. Est autẽ asal libidinosum. et coit cũ leena ex cuius adulterio generat leopardus. Quere supra de leena. Pardus raptis catulis est nimis seuus vt dicit glo. sup osee. xiij.

Capitu. LXXXII.

De pilosis et eorũ proprietatibꝫ

Pilosi sicut innuit glo. super Isa. xiij. monstra sunt ad similitudinem hominum. Et dicũtur siluestres homines qui ↄ satiri dicũtur. Isid. autem libro. viij. ca. v. dicit. Pilosi sunt qui grece panites. latine incubi appellantur. siue iniuꝫ ab incũdo dicti passim cũ animalibꝫ. vnde incubi dicuntur ab incũbendo id est coeundo. Sepe enim improbi exstunt mulieribus ↄ earũ pagũt concubituꝫ quos demones gallicucios appellant. quia sepius hanc immundiciaꝫ pagunt. quem autem incubonem vocant hunc romani faunũ ficariũ vocant. Itẽ dicit papias. Pilosi a grecis panites. a latinis incubi vocantur. quorum forma ab humana effigie incipit. sed bestiali extremitate terminatur. Idem dicit glo. super Isa. xxxiij. Sed idẽ dicit alia glo. q̃ pilosus dicitur simea. est enim bestia monstruosa. pilosa multum et villosa. figurã humanã in multis repñtat. Quere infra de simea.

Capitu. LXXXIII

De pigargo

Pigargus est animal mundũ quo ad esum. vt patet deut. xiij. Est animal cornutũ et barbatũ sicut hircus. minus cervo. maius hirco. vnde similis est hirco cervo sed longe minus. Quere infra de tragelapho. Ruminat sicut hircus. ↄ fingit vngulam sicut cerꝰ et est animal agreste magne velocitatis nemora inhabitat et deserta. Huguitio autem dicit q̃ pigargus est auis parua et depssa. vnde dicatur a pige qd̃ est depressio. Sed in deut. supponit pro animali quadrupede qd̃ est simile hirco cervo vt ibi innuit glo. Nec aspiratꝫ ibi prima syllaba. vnde cum h. non debet scribi quidam scribunt philargum. sed malevt patet in libris correctis.

Capi. LXXXIIII.

De pigmeis

Pigmei sunt homines qui statura cubitali quos greci a cubito pigmeos vocant. Di montana indie tenent. quibꝫ vicinus est occeanꝰ. vt dicit papias. Sed dicit augꝰ sic. Pigmei tantũ semicubitales sunt qui tercõ anno perfecte sunt etatis. septimo senescunt. Dicuntur autem pugnare contra grues a quibus armati ferro aliquoties deuincuntur. De pigmeis autem dicit pli. libro. vij. ca. iij. Pigmei ternos vt ferunt cubitos non excedentes salubri celo semper vernante habitant in terra cpata montibus oppositis ex partibꝫ aq̃lonis quos grues infestare fama ẽ. Qui insidentes arietum ↄ capratum dorsis armati sagittis verno tempore congregato agmine ad mare descendunt ↄ oua ↄ pullos gruũ pro viribus destruũt ↄ cõsumũt Et hanc expeditionem faciunt tribꝫ mẽsibus quod si nõ facerent futuris auium gregibus resistere nõ valerent. De pennis autem earum ↄ ouorum putaminibus sibi casas faciunt. vt dicit idem. Et subdit. Aresto. autem in cauernis viuere pigmeos tradit.

Capitu. LXXXV

De porco

Porcus vt dicit Isido. li. xij. quasi spurcus dicitur. Ingurgitat et se sceno ↄ luto imergit. limo se illinit. ↄ in locis fetidis requiescit. Unde ↄratius ↄ amica lutosus. hinc ↄ spurcus vilis ↄ spurius nũcupatur. Cuiꝰ pilos setas dicimus cum quibus sutores ↄsuũt sotulares. vt dicit idem. Sunt aũt porci quidam domestici. alij siluestres. Sa-

sculi autem inter vomitos; dicuntur vertres eo q grandes habeant vires. Femine aũt dicũtur sues quasi pascua subigentes. i. subacta terra cibaria exquirẽtes. Int. silvestres masculi dicuntur apri. i. feri vt di. Isi. De porcis aũt dicit Pli. li. vi. ca. li. Porci nascuntur ventati vt tradit Higidius. mares nõ vltra trimatum generant. porcus amisso oculo cito extinguit. vsq; ad. xv. an. vel. xx. vivere potest. multis infirmitatibus subiacent porci. et q̃n infirmantur obliquũ tenent caput. Volutati in luto plus iacent in late vetro q̃ leuo. Pigescunt. xl. diebus sed magis in principio saginationis p triduũ inediaz patiũtur. mutuo se diligunt z mutuam vocem noscunt. vnde vno clamante omnes accurrunt et ipm p viribus iuuare satagunt z contendũt. Domestici, pria lospicia domosq; petere discunt z ad eas etiam sine duce redire ve vespe consueuerunt. vt dicit idem. Eundo iacendo grunniũt. z dum vermiunt maxime si fuerint pingues. Sũt autem porci fortioris somni in maio q̃ in alio tempore anni. et hoc accidit eis ex fumis p calorem vernalem resolutis abhumoribus in hyeme in ipor corpibus aggregatis. et ideo tunc suauius vermiũt et diuti' ꝓpter resolutos mulcebres fumos. ipor cerebrum tunc tempis suauiter oppilantes. In estate vero z si multa sit humor resolutio. fortis tamen fit eorundem consumptio et vesiccatio, ꝓpẽ excessum estualis caloris. et non fit tanta humor generatio qui sunt causa somni ꝓpter qd̃ non tantum vermiunt in estate q̃tum in vere. vt dicit Auicen. In autumno autem et in hyeme sunt humores cõpacti ex frigiditate aeris eos fortiꝰ secus cõstringente. ideo pauci fumi tũc tempis resoluunt, ꝓpter excessum frigoris humores in corpe compingẽtis vt dicit idem. Arest. aũt di. ve porco libro. ij. Porcus nõ ejicit ventes oino. et ẽ masculus pluriũ ventiũ q̃ sit femina. Jẽ Aristo. li. ij. Porcus saltat post octauũ mensem et femina parit post annũ. et qd̃ generat ex spermate matis ante vnũ annũ est vehemens valde ꝛc. Item idem. Porcus habz consuetudinem q; si coierit prius cũ aliqua tunc sui filij sunt pauciores ex secũda et minoris corpis. Et q̃n porca virgo prius fuerit impgnata pariet filios minores. Porca si fuerit multum pinguis erit eius lac paucũ post eius ptum. z meliores sunt filij qui nascũtur in hyemet peiores qui in estate. Et meliores sunt filij qui generant in iuuentute q̃ q̃ generantur in senectute. Porcus autem cũ impinguat potest coire in omni tpe noctẽ z die z magis in mane. Item lib. vi. cũ parit porca primo filio primã dat mãmillam. q̃n autem appetit coitum nõ dimittit marem saltare sup eam quousq; declinent auricule. Et multũ est ordeum non abus porcis q̃n velent generare maxime decoctum. Item li. vi. Porcis accidit triplex infirmitas. Una que dr brãcos. et est apostema in auricula z in mãdibula z sepe in pedibus. et caro que ẽ in illo loco corrumpit. et transit paulatim corruptio ad carnem vicinam donec veniat ad pulmonem. et tũc suffocat spiritum z expirat. augmentat hec infirmitas subito. vñ et pastores porcor q̃n primo cognoscũt infirmitatẽ pscindũt membrum in quo est infirmitas. nõ enĩ curari pñt sine inscisura. Alia accidit eis infirmitas que dicit dolor z ponderositas capitis et ex ipo moritur maxima ps porcor. Alia infirmitas est fluxꝰ ventris et hec vix habet remediũ q̃n interficit in tribus diebus. Et q̃n porci sunt grossi tũc iuuat eos comedere mora. et iuuat eos balneũ q̃n aqua eius fuerit multũ calida et minuũtur vene sub lingua eius. Item cibus diuersus impinguat porcos et quidam cibi inflant. z quidam generant carnem. z quidam pinguedinem. Et tam porci q̃ porce delectant comedere glandes. quia eor tempant carnes. tamen si porce comederint multũ de eis abortiẽt sic oues. Multa alia refert de eis Arest. quere de apro z infra de sue.

Capitu. LXXXVI

De pediculo

Pediculus cutis est vermis a pedibus sic vocatus. vt di. Isi. li. xij.

plus enim pedum motu q̄ morsu ledit cutem. Ex humidis et corruptis vapo-
bus intercutaneis p poros resudantib⁹ gener̄. vt di. Constan. in viat. Sepe inquit pediculi ⁊ lendes nascūcur in capite vel in cute ex purgationibus quas natura eiciens facit cōsumere inter cutem et carnem. sup quem locum dicit expositor. Quidaz pediculi ex humore sanguineo gener̄ et sunt rubei ⁊ grossi. q̄dam ex fleumatico ⁊ molles sunt et albi quidam ex colerico et sunt citrini longi veloces ⁊ acuti. quidam ex melancolico. ⁊ sunt illi cinerei colorꝭ. i. subnigri ⁊ malenti et motus tardi. Ubi autem est nimis pediculoz multitudo in corpe mixtū plectorico et corrupto signū solet eē corruptionis generalis. vt morphee siue lepre vt dicat idem. Cōtra pediculoz autē molestiam valet capitis frequens ablutio. pectinatio. ⁊ medicinalis mundificatio. Nam vt dicit Constan. Argentūui uum cū cinere salicis eos necat. et precipue si ex calido humore generant̄. Idez facit litargicū. i. plumbū vstum cū oleo ⁊ aceto. Sixo generant̄ ex humore frigido valet staphisagria auripigmentū cū oleo ⁊ aceto. similiter aqua marina ⁊ salmuriatica cum aceto. Scōm autem differentes naturas animalium sunt in eis differentie pediculoz. vtz in porco. cuius pediculus dicit̄ vsia sic dictus q⁹ vrit. nā vbi mordet adeo locus ardet vt ibi vesice fiant. vt di. idem Isi. li. xij. Quilibet aūt pediculus tanto acrius mordet et ledit q̄to plus macrescit.

Capit. LXXXVII

De pulice

Pulex vermis est modicus molestus bibus maxime ⁊ infestus. a puluere dictus eo q⁹ a puluere potissime nutriat̄ vt di. Isi. li. xij. Est aūt vermiculus mire leuitatis. non cursu. sz veloci saltu picula effugiens et euadens. Tempe frigido pigrescat vel vexat estio tempe insolescat. Quāuis aūt non sit de animantibus que pcedunt p māifestam sexus cōmixtiōez. multiplicat tamen suam speciem p ouatiōem. q⁹ ouaq̄ dam in se gignit ex quoz emissione vnius pulex multos pducit. vnde pulex albus quidem nascitur sed quasi subito in nigredinem cōmutatur. Sanguinez appetit et carnem cui insidet terebrat et pfodit. liquidiorem partez intercutanei humoris sugit et in parte corpis cui insidet sugendo sanguinem rubicundum vestigium derelinquit. dormire volentes acri morsu impetit. nec etiam regib⁹ si eorum carnes paruus pulex tetigerit quin eos molestet parcere consueuit. Eis siq̄dem absinthium est venenum. similiter folia pficoz vt dicit Constan. Loquisida valet contra pulices si trita ⁊ mixta fuerit cum aqua p loca vbi abundāt pulices aspergatur. similiter folia absinthij q⁹. vt dicitur eoz odore et sapore morium̄tur. Propter saltus velocitatem vexatili non capiūtur. In calore cōtra temp⁹ pluuiosum acrius mordet pulex.

Capit. LXXXIII

De rinoceronte

Rinoceron grece latine cornu innate interptatur. Idem est monoceron. i. vnicornus bestie seuissima appellata eo q⁹ vnum cornu in media fronte habeat quattuoz pedum. ita acutum et validum vt quicquid impetit aut ventilet aut pforet. vt dicit Isi. li. xij. Nam cum elephante sepe certamē habet vulneratum in ventre prosternit. Tante autem est fortitudinis vt nulla venantium virtute capiatur. sed fic̄ asserunt qui de naturis rerum scripserūt. virgo puella apponitur que venienti sinuz aperit in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit sicq̄ sopoatus velut ictus capitur ⁊ interimitur iaculis venatoris. Huiusq̄ Isido. li. xij. Greg. super Job addit in moralibus ad iam dicta. Rinoceron inquit fera est nature omnino indomite. et si quomodo capta fuerit. teneri nullatenus possit impatiens. quia vt dicitur ilico moritur. De rinoceronte dicit Plinius li. viij. cap. xxi. Rinoceros i natre habens cornu. i. in media fronte supranates. hostis est elephantis vñ suū cornu limat ad saxa et acuit et sic se pparat

pugne.et in dimicatione aluum impe/ tit elephantis quam sait ptem corporis esse molliorem. Longitudo par inest ei vt equo.sed cura multum breuiora. Co lore eius buxeus. et sicut innuit idem li. viij.ca.xxij.huius fere multe sunt spes. sz rinoceron monoceron egloceron. Est autem monoceron vt dicit idem fera al/ terrima similis equo in corpe 7 ceruo in capite.pedibus elephanti.cauda apro. Jugitum emittit grauem.vnum; cor/ nu magnum emitteus in media frōte ha bet duor cubitor. Hanc feram viuaz ne gant capi. Egloceron species dicitur esse vnicornis .et dicō latine capricornus : ab egla qō est capra 7 ceros qō est cor/ nu animal est pusillū simile hedo acerri/ mum nimis.in media fronte vnū gerēs cornu. Jtem dicit Pli.ibidem q in in/ dia sunt vnicornes boues habentes can didas maculas 7 solidas vngulas sicut equi. Sunt et asini quidem indici vni/ cornes vt dicit Aresto. Auicen .et Pli. qui si dicti sunt.eo q vnum in fronte ha bent cornu inter aures. Residuū aūt cor poris ipor simile est corpori onagror sil/ uestrium asinor. Sed talis monoce ros est minoris audacie et feritatis q̄ sint alij vnicornes. Et dicitur monoceros a monos qō est vnum et ceros qō est cor nu quasi in capite gestans cornu vnum. Et declinatur hic rinoceron tis.ti.tc.si/ militer declinatur monoceron tis.ti.in uenitur autem rinoceros 7 monoceros tunc dicitur rinocerotis in genitiuo.et sic de alijs.

Capitu LXXXIX

De rana

Rana a garrulitate vocis sic ē vo cata eo q strepunt et sonos vo/ cis importunis clamoribus red/ dunt in palustribus vbi generant vt di. Jsi.li.xij.ca.iij.de piscibus. Et ranis au tem quedam sunt aquatice.quedam pa/ lustres.quedam rubete.de quibus supra dictum est in littera .B. de bufone alie calamite que sic sunt vocate quoniā in/ ter arundines habitant et frutices. vn/ de et in calamis cōuersantur.et sūt val de patue et virides et mute sine voce. Ellie sunt agredule rane puule in sicco vel in aruis morantes.vnde sic sunt nūcupate. Est autem quedam species rane que missa in os canis facit eum obmu/ tescere.sed hoc multi negant.vt di. Jsi. li.xij. Aresto.autem dicit de rana lib.iij. q habet linguam priam que anteri linguae sue applicatur ori suo 7 quasi ligatur sicut extremitas lingue piscis. licz poste rius 7 interius ad linguam cannam ha/ bet absolutam.et pter hoc habet rana li guam priam et est coax nō facit hoc nisi in aqua tantum Et prie masculi tpe coitus clamat feminaz.qz quodlibet ani mal habens vocem vociferat tempe coi tus Rana autem multiplicat vocem qñ ponit mandibulam inferiorez equaliter in aqua 7 extendent superiorem 7 p exten sionis conatum duaz mandibulaz. Lu cēt eor oculi sicut candele et hoc de no/ cte maxime sed coeunt de nocte plus q̄s de die. Et omnes pisces nutriūt pullos suos p̄ter ranaz vt dicit idem libro .vij. Qui autem primo in aqua formant ra/ ne videntur totaliter esse caput cū qua/ dam extremitate dependente ad modum caude. deinde dilatatur totaliter in ven/ trem sublata cauda crescunt ei pedes 7 in animal quadrupes transformat. mouē tur omnes rane preter bufonem vel rube tam potius saliendo q̄s gradiendo .naz vetus rubeta raro salit. Rana igit aquo sa est seu paludosa clamosa limosa vetu sa tumorosa sub ventre maculosa veneno sa.et ideo abominabilis hoibus et maxi me odiosa in terra viuit piter et in aqua.

Capitulum XC

De salamandra

Salamandra vt dicit pli.li.x. c. xlviij.est similis lacerte in figu ra nunq̄ apparet nisi in magnis ymbribus.deficit autem in sereno 7 tan tus est ei rigor vt ignem tactu extinguat sicut glacies. Saniem lacteam ore emo mit que si hominis tetigerit corpus to/ ti defluunt pili.et qō tactū est corrūpit et in colorem turpem cōmutatur. Sala/ mādra itaq̄ genus est lacertuli siue stel

lionis animal pestiferum et summe ve/
nenosum. Nam vt dicit Pli.li.xxix.cap.
iij. fructus arbor ific. aqs infic. ex qb⁹
siquis comederit vel biberit mor necatur
sed si saliua eius pedem tetigerit totum
hominem infic. & corrumpit. Et qnis
tanta sit in salamandra vis veneni. a qui
busdam tamen asalibus manducat loco
cibi. Inter medios ignes viuit sola asa/
lium vt dicat idem. imo incendiū igneū
extinguit. Est et genus salamandre cu/
ius pellis ē villosa & pilosa sicut pellis vi
tuli marini. ex qua fiunt aliquando cin
guli ad vsus regum que post longam ve/
tustatem in ignem piecti nō exurūtur
sed post diuturnam inflamatiōem illesi
purgati quasi renouati ab ignibus extra
huntur et ab illa pelle fiūt licmina in lā
padib⁹ & lucernis que nullo incēdio cor/
rumpūtur. qre supra in littera Al. de an/
guium diuersitate et inuenies ibi ō hoc
verme.

Capitulū CXI

De sanguisuga

Anguisuga est vermis aquatilis
sic dicta eo q sanguinem diligit
atq sugit. potantib⁹ insidiat cuz
illabit faucib⁹ vel vbi vspiam adhereat.
sanguinez haurit. & cū nimio cruore ma
duerit euomit qō hausit vt de nouo tece
tiorem sugat vt dicit Isi.li.xij. Vermis
est coloris subnigri. quibusdam virgulis
rubris distinctus corpe mollis. oblōgus
et flexuosus os habet triangulum & fore
fistulaz cū q̄ sanguinem sugit venenosis
insidet. et iō qñ velit apponi membro cā
medicine primo velit inuolui in vticis
et in sale vt sic compellat euomere si qd
forsan hauserit venenosum. in aqua te/
pida. in tempe calido citius membro se
applicat ad sugendum.

Capitulum XCII

De stellione.

Tellio nomen sumpsit a colore
Est enī vestiola tergo picta lu
centibus guttis in modū stella
rum. de quo di. Ouidius. aptumq colo
ri. Nomen habet varijs stellatis corpore
guttis. vt dicit Isi.li.xij. vbi subiungit
Stella autem adeo scorpionibus ēcō/
trarius vt viso eo pauorem his inferat &
torporem. Pli.li.viij.di.q stellio maxi
me de rore viuit. Et qnis sit asal pulcrū
et depictū. multū tamen est venenosum.
qz vt dicit Pli.li.xxix.ca.ij. ex stellione
pessimū fit medicamentū. nam cum fue/
rit mortuus in vino facīē eoz qui bibūt
lentigine obducit. ob hoc enim vnguētū
necant stelliones qui forme inuidēt me
retricū. cuius remediū est oui vitellum
mel et vitrū. Et fel stellionis in aqua tri
tum mustelas dicit congregare. & est stel
lio genus lacerte reptile & q̄drupes. hns
pedes latos & digitos scissos ad modum
manus quibus repit ad domor et muro
rum rimas in quibus facit cauernas su
as & mutat spoliū suū in senectute sicut
serpens vt dicit idē. et latitat in hyeme
in cauernis & hylarat vsus eius. In ve
re autem exiens de cauerna sentiens de/
fectum visus mutat locū & querit sibi lo
cum & cauernam ad orientem et primue
aperit oculos cōtra solis ortum donec in
oculo deficcetur humor & cōsumat nebu/
la que oculis caliginem inducebat. Su/
per puer, asit ca. xxx. innuit glo. q stellio ē
asal velocissimū et tam non pennatū. sed
tm velocitate pedum repit et scandit ad
sublimitatem domor ac murorum.

Capitulū XCIII

De serpente

Serpens est dictus eo q occultis
serpit accessibus. non graditur
publice et apte sed squamarum
nisibus repit occulte vt dicit Isi. li. xij.
De cuius natura hic non plequor qz sit
pza in littera Al. vbi agitur de angue om
nia sunt plurius explanata. tamen quas
dā notas proprietates et vulgatas hic bre/
uiter inserere non pigebit. Dicebat Jo
han. de sancto Egidio de serpente sic. for
midat nudum. dicit enim q̄ insilit in ve
stitum. sputum fit sibi venenosum qz sa/
liua ieiuni hominis venenum est serpen
ti. pugnat p capite in quo dicit esse se/
des cordis. Caro frigida. hoc dicit quia
frigide est nature. Pectore et ventre in/

cedit. hoc dicatur q̄ rectis non graditur vestigijs sed magis serpit annis singulis se renouat. loca m uscida lingit. scz loca putrida subintrat. i. locav mbrosa amat Respicit oblique q̄ lateraliter non di/recte transfigit aculeo. et vente flectit in se. q̄ tortuosus est ⁊ nō rectus. Absconditur lepram q̄ comeditur ne talis infirmitas reueletur nō cessat vertere linguam. q̄ serpens sp mouet linguā et vi veneni Esurit ⁊ patitur. diu enī sustinet famem claudit aurem suam ne audiat incantātez vinoq̄ venatur. Sibilat anteq̄ moz deat. interimit omne qđ mordet auis hostis q̄ flatu interimit eas iacta resumit q̄ venenum qđ eijcit reiterato resumit.

Capitulū. xciiii

De simea

Simea grece a suppressis naribꝰ ē vocata. vñ simias vocatas di. isi. eo q̄ naribꝰ suppꝫssis sint ⁊ facie feda rugꝫ fpibꝰ follicātibꝰ. alij dicit simeas a similitudine hoīs notatas. q̄ in multis actus hoīs imitant sed hoc est falsum. vt dicit Isi. li. xij. Et subdit. Simee sunt elementoz sagaces. noua luna exultant. media ⁊ caua tristant. q̄n duos habet fetus fetū quem plus amat i brachio suo portat. quem vero minus diligit humeris gestat q̄n sibi instat necessitas fugiēdi. cui vo artatur ab insequente fetū brachijs portatū ꝓijcere/compellitur ⁊ alio qui humeris insidet pressa tardioz ad fugam redditur. et iō a venatoze facilius ⁊ citius ꝓuenitur. Simearū aūt quinqꝫ sunt genera vt dicit idem. ex quibus cercopetici caudas habent. simea enī est cū cauda quam quidam clunā vocant. sūt et alie que cenophale sunt dicte quia facie canis sunt similes sed corpus habēt simeaz. sunt etiam spingevillose comis et māmis ꝓminentibus faciles ad feritatis oblitionē. sunt ⁊ satiri facie ad modum grata ⁊ gesticulantibus motiuo inquieta. sunt ⁊ callatrices que toto pene a spectu a ceteris distant. nam in facie sūt ꝓducte barba ⁊ lata cauda vt di. Isi. Iq̄ dicit pli. li. viij. ca. lvij. vbi dicit simeaz genera figure hominis sunt. prima caudis inter se distinguūtur. mira solertia visa singula facere nituntur. vñ calceare se solent calceis a venatoribus ex indu/stria derelictis et sic facile capiūtur. naz dum se volunt calceoz ligamentis con/stringere ⁊ calciamenta ꝓut viderāt venatoribus facere suis pedibus coaptare anteq̄ se possint a calceoz vinculis expedire a venatoribus sepissime rapiuntur. Item pli. ibidem. Simeaz erga fetum maxima est affectio. nam mansuefacte mira domos catulos quos pariunt omnibus demonstrant tractariq̄ gaudent ⁊ gratulantes et sibi applaudentes ꝯgnoscunt. Hucusq̄ pli. Dicit autem idem li. eo. ca. xvij. Sunt in india simee toto corpe candentes quas indiozes capiūt et venantur. De simia aūt dicit Auicenna li. ij. Cōmunicat simia in forma cum homine. et in pilositate cuz lupo. Et sunt alique simee ꝓauoz motuū atq̄ moꝛū et earum dentes quasi canum et morsus malicioſus et maxime illarū que habent caudas. Alie autem sunt villose anteri⁹ preter faciem. et talium dentes sunt sicut dentes hominis. et alia habent sicut homo. et oculos subdulos et aspeꝛos ⁊ acutos. et mammas in pectoze ⁊ manus et pedes et digitos sicut homo. et pōt ambulare sup duos pedes. quia habet calcaneum et ei inuitur sicut homo et hec habent pauca animalia preter hominem ⁊ maxime quadrupedia. vt dicit Aristoteles. Jt vulua autez assimilatur mulieri et virga masculoz est sicut canis et interiora eius sunt sicut hominis. Hucusq̄ Auicen. hec eadem di. Aristo. lib. ij. vbi dicit. Sunt animalia cōmunicantia i natura hominis quadrupedia vt simia ⁊c. vnde recitat omnia supra dicta. Est ita q̄ simia bestia monstruosa. hominis tamen nature repsentatiua. discipline susceptiua. vnde ad saltandū et variis modis ludendum informatur. Bestia siquidem est indomita et malicioſa ex natura et verberibus et catenis ꝓ violentiaz domatur. truncō oppimitur sub blocco. nec libere discurrere ꝓmittit vt eius insolentia reprimatur. Libis omnibus rescitur. et immundis delectatur ꝓpter qđ

in hominū capitibus vermes q̄rit quos inuentos in os p̄icere non dedignat. si miarum carnes vidētat leo quando infirmatur. q2 eius esu dicitur cōualescere qñ grauiter infirmatur. vt dicit Jsi. et Plī. q̄re supia de leone.

Capitulum xcv

De sirena

Jrena .ne. vel siren enis. ōnstrum q̄ dulcedine sui cantus trahit nautas ad piculum. Unde dicitur a siren qđ est tractus vt dicit Hug. Bl. aūt sup Jsa. xiij. dicit Sirene sunt serpentes cristati z alati. Alij autē dicunt q̄ sunt pisces marini in specie mulieris. Papias autem dicit. Sirene sūt dracones magni volantes z cristati vt q̄dam putant. Jsi. autem li. xx. vbi agit de portentis dicit. Sirene tres fingunt fuisse ex parte virgines z ex parte volucres vngulas et alas habentes. quar vna voce, altera tybia, tertia lyra canebat q̄ illectos nauigantes sub specie cantus ad naufragium p̄trahunt. Scōm veritatē autem meretrices fuerunt que transeūtes ad egestatem ducebant. ficti sunt p̄ducere ad naufragium nauigantes. Dicit autem Jsi. li. xij. in arabia sunt serpētes cum alis que sirene vocant q̄ plus currūt q̄ equi z volare dicunt quor vir tantum est vt ante mors q̄ dolor sentiat. De sirena aūt di. physiologus. Sirena ē monstrum marinū ab vmblico z sursus habens formam virginis. inferius figuram piscis. hec te lua in tempestate gaudet. in sereno autem vult. hec dulcedine cātus facit dormire nauigātes. quos cū viderit cōsopitos ad nauē accedit z quē poterit rapere secum ducit et pferēs ipz ad locum siccum primo ipm secum coire cogit. q̄ si coire noluerit vel non, poterit illum p̄imit et ei⁹ carnes vnorat z trāsglutit. De talibus monstris legit in hystoria alexandri magni.

Capitulū xcvi

De scorpione

Scorpio vt dicit Jsi. li. xij. ē vermis terrenus habens in cauda aculeum arcuatum. sic grece dictus eo q̄ cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat. Cuius p̄rium est vt palmam manus non feriat nec̄ ledat vt dicit idez. Et dicit scorpio a scorte qđ est dulce. et pio is. i. fingere q2 in anteriori pte blādicias fingit. in posteriori pungit. a scorpione autem vermē p̄ similitudinem dicatur nubus aculeatus vel flagellum virge nodose. Item scorpio dicit signum i celo q2 sole exīte in illo signo primo sentimus frigoris aculeos tunc sentimus. Unū Oratius. Matutina parū cū cautos frigora ledūt. Item scorpio est sagitta venēata arcu vel tormentis excussa. que duz ad hominem venerit dum infigitur virū diffundit. vnde et nomē accepit. De omnibus his dicit verificator. Scorpius est signum vermisq̄ sagitta flagellum. De scorpionib⁹ aūt di. plī. li. xi. c. xxvi. Scorpiones parūt vmiculos ouorū specie. z primū importuna peste. venenosi sicut serpentes p̄ triduū valde ledit scorpionis venenū et post lenta morte p̄imit nisi citius sibi occurratur. letali ictu percutiūt virgines quando eas feriunt. similiter et feminas sed non tam cito. viros autem maxime ledūt. matutino tēpore quando exeunt de cauernis suis prius q̄ fortuito aliquo ictu ieiunum infundunt venenum semper cauda parata est p̄cutere nullo q̄ momento cessat a lesione. si eis datur occasio ledendi et obliquo ictu z inflexo feriunt. venenū candidū eos infunderet. appellodorus auctor est qui ix. descripsit scorpionum nociuorum genera per colores. Feminos hīt quidam aculeos. et inter hos sunt mares seniores et maxime tempore coitus. et hi sunt ceteris graciliores et longiores. Omnium autem venenum in meridie magis est nociuum quando solis ardoribus canduerit. similiter quando sitiūt. et habent quedam internodia in cauda q̄ quanto plura tanto peiora eor sunt venena. et aliquando sunt illa internodia sena aliquando septena. Tradit autem appollodorus quosdam in affrica habere pennas et illi sunt valde nociui et hos quidam venefici qui questus gratia colli

gunt diuersarum terrarum venena illos allatos scorpiones referre in ytaliam sunt conati. sed infra regionem celi ytalici nullatenus viuere poterunt. Videtur tamen aliquando in italia. sed sunt infrequ. In scithia pcutiunt porcos nigros qui cicius moriuntur. si aqua post ictū se immerserint. hominia scorpionibus percusso cinis eorum potatus in vino est remedium. submersi etiam in oleo succurrunt periculo quod pungendo animalia induxerunt. Nullum animal ledit scorpio carens sanguine. Et sunt qui dicaz scorpiones qui pariunt undenos fetus quos mater quandoq; vnozare dicitur. sed vnus qui magis est solers scandit super dunes matris vbi tutus residz a cauda et a morsu. hic genitorem interficit et fraterne cedis vltor existit. et sic pulde fecit natura. ne pestifera progenies nimium propagetur. Ducuscz plin. libro. xi. dicit autem Aristot. libro. vij. q scorpiones qui comedunt venenosa sentiozis veneni. et dracones quidam comedunt scorpiones. et illi sunt pessimi. contra punctura autem scorpionum multa sunt remedia. vt patz supra libro. v. de morbis et venenis.

Capitu. xcvii

De sue

Vs vt dicit Isido. a subigendo est dicta eo q terram rostro subigit propter cibum. terram enim sulcat et subuertit vt ventibus pueniat ad radices. Plinius autem libro. viij. celi. dicit. suillum pecus circa vernum equinoctium concipit bis in anno parit. iiij. mensibus in vtero trahit. xx. filios quandoq; producit. sed educare nequit. et aliquando omnes vnozat preter primum illum magis diligit qui primo de vtero exit. quia ei magis est naturalis et ei sp primo primam mammillam porrigit. vt dicit Plini. Soli. et Aristo. lib. vi. Est autem animal immundum et gulosum auide vnozans quodlibet fetidum et immundum. balneū putat lutum et reuoluendo se in luto et quiescendo impinguatur. vt dicit Aristo. libro. viij. et impinguatur precipue in quiete et septima pars sui cibi transit in pilos et in sanguinem et in consimilia et cum parit crescit et macrescit. quia nutrimentum transit in lac. vnde eius filij nutriuntur. et quando habet iuuenes magne est ferocitatis et pugnat pro eis contra lupum. Alias eius proprietates. quere supra in littera p de porco et in littera a. de apro.

Capit. xcviii

De thauro

Thaurus est bos masculus nō castratus. vt dicit Isido. et est grecum nomen sicut bos. Indicis autem thauris. vt dicit idem libro. xij. est color fuluus et velox pnicitas pilis incontrariz versis. caput circumflectit flexibilitate qua vult. Tergi duricia omne telum respuunt immiti feritate. qui ab arbore ficus alligati omnem amittūt feritatem et subito mansuescunt vt dicit Isidorus libro. xvij. quere supra de ficu in littera f. Est animal superbum et cornicosum. cuius maxima fortitudo est in collo et in cornib⁹ ac cervice. vnde Plin. libro. viij. capit. xlv. Generositas thauri patet in aspectu et in cornuta fronte et in auribus setosis ac in cornibus in procinctu dimicationem pofferentibus cuius tota comminatio in priozibus pedibus stat. quibus in altum spargit arenā et ex tali sparsione singulariter inter animalia in ardescit. vt dicit idez Aristo. libro secūdo. Thaurus habet epar totū dum simile epati hominis. et pascitur solus ante tempus coitus et amoris et tūc vaccis se associat. vt dicit idem libro. vij et tunc contra alios fortissime puguat. Item in eodem. Thauri impinguātur ab herbis et granis ventositatem generantibus ab extremitatibus pisarum et fabarum et huiusmodi. Et siquis incederit parum corium et cum fistula sufflando parum cutem a carne eleuauerit et p⁹ ei vtederit ad manducandum impigua/bit et impinguat cū dulcib⁹ cibis sicut cum ficubus et vuis passis. Item li. septimo. Thauri faciunt contrarium equis quia nisi aqua fuerit frigida et pura nō

currant potare eam. Item idem lib. vij. Propter vrozes pugnant thauri. et qui vincit salit sup feminam. et cum debilitatur p multitudinem coitus venit victus cõtra eum cũ pugnat. et qui vincit salit sup feminam quasi gaudens de triumpho et thauri vtun cõitu post annũ. et forte post octo menses sicut et vacca. q̃ de infra de vacca. Thauri autem q̃diu non sunt castrati feroces sunt et superbi sed ablatis testiculis effeminati reddiuntur et pigri. imbelles penitus et mansueti. crescunt tamen corpez impinguescũt et aratroꝝ iugo mansuescunt. quere infra de vitulo castrato. Item in li. xix. i fi. dicitur q̃ tauri habent fortiores neruos et ligamenta. i. lacertos q̃s boues. quia i castratis omnia corporis membra emolliescunt. et in corde thauri inuenitur sepe os sicut in corde cerui. Sunt autem quidam thauri agrestes. vt dicit Plini. li. viij. ca. xxij. Sunt inquit thauri atrociissimi siluestres ceteris maiores et velociores colore fuluo oculis ceruleis pilo in contrarium verso. rictum ad aures extendentes. cornua mobilia habent q̃ alternatim in pugna mouent. tergũ habent durum ad modũ silicis. ita q̃ vulnerari non potest. hanc feram omnes venãtur. nec aliter potest capi q̃s in foueis. capti p feritatem intereunt et p indignatione moriuntur.

Capitulũ xcix

De tragelapho

Tragelaphus est dictus hircoceruus. a tragus qđ est hircus. et elaphos qđ est ceruus. Et dicit Isidorus libro. xij. tragelaphi a grecis sunt nominati qui dum sunt eadem specie. vt cerui villosus habent armos vt hirci et mentum demissis hirsutum barbis. De his autem dicit Aluicen. li. ij. q̃dam agrestia animalia habent cornua tortuosa. vt hircoceruus qui tragelaphus dicitur et pedes eius habent soleas. et corp9 eius crescit ad q̃titatẽ cerui et sunt fortes valde et facies eius declinant. et cornua eoꝝ sunt sicut humuli.

Capitulum c

De talpa

Talpa est quedam bestiola ad similitudinem muris. de qua dicit Isi. li. xij. q̃ sit damnata cecitate perpetua in tenebris. est enim absq̃ oculis rostrum habet ad modum porci cum quo terra fodit et humum egerit. et radices sub terra comedit et corrodit. solem odit et fugit nec diu potest viuere sup terra. nigram habet pellem villosam et molles crura breuissima et pedes latos et p digitos distinctos ad modum manus. Alre. autem de talpa dicit sic. Omne animal generans animal sibi simile habet oculos preter talpam que non habet oculos apparentes. sed si quis inciderit corio sub tiliter inueniet interius vestigia latentium oculoꝝ. Et putauerunt aliqui q̃ illud corium rumpitur p̃ angustia quando incipit mori. et tũc incipit aperire oculos in moriendo quos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc Pli. li. x. ca. xix. Liquidius audiunt talpe obrute terra venso atq̃ surdo nature elemento. et si hominem audierit loquentem fugit a remotis.

Capitulum ci

De taxo

Taxus est melus animal scz ad q̃titatem vulpis. cuius pellis valde est hispida et villosa et dicitur melota vt dicit gl. sup illud vbum. Cit cumierunt in melotis cc. Hebreo. xij. de hac bestia. s. de taxo siue de melo dicit Pli. li. viij. ca. xxxx. Est et melis quedã solertia. quando enim eos canes insequuntur anhelitus et flatum retinent. retinendo autem extendũt. et sic morsus canũ et ictus hominũ arcent. futuram p̃uidẽt tempestatem. et iõ sibi faciũt cauernas subterraneas diuersas exitus cõtinẽtes vñ qñ flat ventus aquilonaris obturãt caudarũ villositate introitũ aquilonarem. et aptum dimittũt tunc australem. et econuerso. In eisdem aũt latibulis sibi prouident in pastu cõtra hyemem. et si qñq̃ eis defecerit cibus eis p̃ cibarijs erit

somnunus.vt dicit idem. Sunt enim ꝛ generibus asalium que in hyeme se ab/ scondũt.et ꝑ magna ꝑte ꝛ somnoviuũt vt supra ꝛ mure. Est quedam spẽs taxi vt dixit phisiologus.que absolute cibos cõtra hyemem vna cum femina/colligit et reponit et veniente algore hyemis ti/ mens masculus ne cibi collecti numis cito ꝛficiant.feminam ab esu reprimit ꝛ ipaz ad saturitatem comedere nõ ꝑmit tit que pacem simulans.et q̃si tayo masculo cedens cauernam latenter exit ꝛ ꝑtem oppositam latibulum intrãs igno rante masculo fauces aperit diu aggre/ gatos cibos ꝛuorat et consumit. Hec ꝛstia vt dicit idem, vulpem odit et cũ ea/ dem dimicare consueuit. sed videns vul/ pes ꝙpter duriciam ꝛ villosam eius pellem eum ledere non poterit se victam simulans fugam ꝑtit.et dum tardius ꝓ dam querit vulpes eius latibulũ subin/ trans,vnam aliis immũdicijs tayi cubi culum inficere cõsueuit. cuius fetorem abhorrens melus ꝛfedatũ domicilũ ꝛ relinquit et aliam mansiũculam neces/ sariam sibi querit.

Capitulũ.CII

De tigride

Tigris est ꝛstia ad fugam velocis/ sima ad modum sagitte.sic enim ꝑ se sagittas vocant. vt dicit Isi. li.xij. Est enim ꝛstia varijs maculis distin/ cta.virtute,ꝛ velocitate mirabilis.ex cui⁹ noie fluuius tigris appellat eo ꝙ rapidis/ simus sit oim fluuior. Tigrides enim ma gis hircania gignit. Huiusq; Isi. Dicit aũt hic tigris huius tigridis ꝑ ꝛstia. is ꝑ fluuio hic tigris h⁹ tigrid. ḡre. s. ō flumi nib⁹. De tigride aũt dicit Plinius. Tigrides autem hircani vndiq; ferunt que sunt a/ nimalia tremende velocitatis et maxi/ me nosc̃tur cum capitur.eius enim fetus q̃ semp numerosus est ab insidiante vena/ tore rapitur.et in equo velocissimo subi/ to ꝛducitur. at vbi fera spoliatis catu/ lis vacuum cubile reperit fertur ꝓceps odore ferentis catulos inuestigans.vea/ tor aũt audiens fremitũ insequẽtis ab/ jicit vnum catulum quem illa tollit ꝛ ad suum latibulum morsu ducit.quo ꝛposi/ to in cubili cõcito cursu iter redit. interi/ raptor cum residuis nauem scandit.et il/ la irritata ꝛ frustrata feritate ꝑ nullo vl/ tra sequit.vt dicit Plinius li.viij.ca.xix. Ursa/ culus autem ꝛ feru ꝑnitus non curat. vt dicit idem. Qui aũt omnes catulos ꝛferre cupit.specula magna in itinere ꝛ relinquit.que mater insequens in via i/ uenit et in eis se intuens ꝛ sua imagi/ filios esse credit.circa autem suam vm/ bram illic ꝛtenta.ꝛ circa filios extracti/ onem ꝛ vitro occupata dat raptori spa/ cium fugiendi.et sic ꝑ vmbras ꝛcipitur ne raptorem,ꝑ catulos liberatione vlte/ rius psequatur.

Capitulũ CIII

De tinea

Tinea vt dicit Isi.est vestimentor/ vermis dicta eo ꝙ teneat ꝛ eo vs/ q̃ vestibus insidiat quas corro/ dit.ꝛ ex vestiũ corruptione gignit⁹ q̃n. s. ve/ stis aliquãdiu l aere grosso cõprimit⁹ nec vento pfundit⁹ et in puro aere libere nul/ latenus explicatur. Insensibiliter aũt panni superficiem cõsumit.et cum sit sen/ sibile asal infra panni substantiam se oc/ cultat ꝙ vix vnq̃ videri oculis se ꝑmit/ tit.amara et odorifera tinee fugiũt. ad/ vestes respersas talibus ꝛfacili non ac/ cedunt.et ideo folia lauri cedri et cypres/ si et huiusmodi posita in cistulis vestes ibi repositas et libros corrumpi a tineis non ꝑmittunt vt dicit Constan. Est etiam quedam scabies capitis que,ꝑter su am tenacitatem et adherentiam tinea est dicta De qua quere libro.v.vbi agit⁹ ꝛ capitis infirmitate.

Capitulum CIIII

De teredine

Teredines vocant greci lignorum vermes eo ꝙ terẽdo edant. vt di/ cit Isido. li.xij. Ex humore autẽ corrupto in arboribus ꝛelicto sub cor/ticibus arbor et in medullis generãtur maxime autem in arboribus generãtur quando in importuno tempore arbores

resecantur vel plantantur. vt dicit idem et hoc est in plenilunio potissime quando humiditas que lunari virtute cum cor/poribus tunc abundat non digeritur et ꝓpter eius superfluitatem non regitur a natura. et ideo necesse est vt talis superfluitas corrumpatur ac in vermes et in putredinem conuertatur. quere supra ō effectu lune libro. vi. Teredo itaq; ligni vermiculus in substantia est molliss'. et tamen corrodit ⁊ cōminuit durissima ligna et subtiliorem puluerem facit q̄ possit lima facere. quere infra de vermi/culo.

Capitulum CV

De testudine

Testudo est animal sic dictus eo q̄ tegmine teste, fit opertum in camere modum. vt dicit Ysido. libro xij. Et sunt quattuor genera scilicz terrestres. maritime. lutarie. scz in paludibus viuentes et fluuiales. Et tradūt aliqui qd̄ tamen incredibile est tardius ire nauigium testudinis pedem dextrum referens. vt dicit Ysido. li. xij. De testudine autem quere supra in littera L. de limace.

Capitulū. CVI

De tortuca

Tortuca inter testudines corrū patur. eo q̄ inter testes durissi/mas clauditur inter quas se re/colligit quando ab aliquo molestat. Est autem eius duplex species scz. fluuialis et terrestris Fluuialis aūt tortuca mortifera est et venenosa. Terrestris vero q̄ habitat in domibus vel in siluis mūda est et comestibilis. est tamen horribilis in aspectu et deformis. Ponit autem ouа vt gallina sed pallidiora et minora. Est autem animal quadrupes habens pedes pinnos sicut rana. et caput parūm sicut serpens. et testas duras diuersis maculis ō formatas. Carnes vero eius que habitant in nemoribus sunt medicinales et virtutis resumptiue vnde valent ethicis ptisicis et consumptis. De tortuca aūt marina dicit Aristo. libro. viij. Tortuca inquit marina comedit omnia ⁊ eius os ficium est fortius omni ore cuiuslibz animalis. quoniam acceperit lapidez in suo ore eum frangit. et exit ad ripam et pascitur herbis. et cum reuertitur intra aquam ascendit et natat ita q̄ desiccatur dorsi superficies a sole quoniam illi non leue est q̄ in aqua profundat. Item lib. viij. animal habens squamam plumam aut corticem. non habet vesicam propter paucitatem potus. q̄ superfluitas potus transit in plumas et alia preter tortucaz quoniam pulmo tortuce maxime est carnosus sanguineus similis pulmoni vacce. Et pulmo tortuce siluestris est maior q̄z vetet esse. quoniam corpus eius con tinetur in testa spissa. et ꝓpter hoc non dissoluitur nisi in carne tantum. et propter hoc fuit in tortuca vesica. vt recipiat superfluitatem sicut vas sed valde pua est. Vesica enim est in omnibus animalibus habentibus pulmonem sanguineum. et ideo sola tortuca inter animalia habentia duros cortices habet vesicā et renes.

Capitulum CVII

De vacca

Vacca thauri est femina. dicta q̄ si wacca. vt dicit Ysido. li. vij. est autem animal lasciuū et luxuriosum. q̄z vt dicit Aristo. li. vi. Vacce post annū mouent ad coitum. et forte post octo menses et tempus impgnationis est p nouem menses ⁊ fetus erit in decimo Et vacce tpe coit' assimilant mar̄ib' et efficiunt siluestres. ita q̄ nō possunt eas domare pastores. et videri ū vaccarum manifestat' p tumorem iguinum et suos mugitus cōtinuos. quoniam vacce mugiunt cōtra coitum et salūt supra thauros et sequūtur ipos. et cū eis stat. Item in eodem dicit in fine. Dicit homines q̄ tempus impgnatiōis earū est decē mēsiū. et si ante hoc tps pariat. fetus nō viuet nec sue vngule cōplebunt. et in maiori pte pariet vnum et forte duos. Femine viuunt in maiori parte. xv. ānis. et mares similiter. sed q̄n castrant efficiunt fortiores ⁊ viuūt. xx. an. ⁊ post p tum

habet lac vnum. ante autem nihil habz et si habuerit parum aut nihil valet q̃ cū primo coagulatur lac vacce. efficitur si / cut lapis. hoc autem ei accidit cum mi/scetur aque. Vacca vni⁹ anni raro se mi scet thauro nisi post annum. et quādo vac ce multotiens impgnantur q̃ faciūt plu res filios signum est p̃m q̃ putant homi nes q̃ in hyeme multe pluuie erunt. Jſ grege viuunt et si a grege recesserint. se pe pereunt quoniam a bestijs comedun/tur. Jtem omnium animaliū sunt vo ces fortiores et grossiores i masculis ex/ceptis vaccis que vocalem habent ma / sculis grossiorem. Jtem vt dicit idē. vac ca cornua habet fortiora et grossiora et magis nodosa q̃ masculus. nō tamē ita magna. sed si calefiant possunt flecti in omnem partem. et quando infirmātur in pedibus est eis medicina si inter cor/nua oleo et pice et alijs medicaminibus inungantur. Jtem dicit idem q̃ vacce diligunt bibere aquam claram. et turbi/dam vix aut nunq̃ bibunt. et eis accidit podagra et ex hac infirmitate moriūtur. et signum est quando sūmittūt aures scz et non comedunt. vt dicit idem. Vacca impinguata iugum abijcit. cui consue/ta minus pasta optime est subiecta. in fi mo. p̃prio iacens impinguescit et quan / to plus a labore ei p̃cipitur tanto torpet amplius et pigrescit. puncta oestro id est musca bouina caudam erigit et miro mo do insaniens per campos licentius circu it et discurrit.

Capitulū. CVIII

De vacca agresti

Vacca aliquando est agresti s̃ de qua dicit Auicen. et etiam Are stote. Est inquit vacca in terra partiū habens crines in collo sicut equi. et est corpus eius ad quantitatem cerui. vnde a multis equiceruus vocat̃ et talis vacca carens cornibus habitat i montanis. et est silue stris. et habēt pul cros oculos et sunt acuti visus. et quan/doq̃ habent cornua vacce huiusmōi. sed sunt parua admodū. hinnuli et sunt cur uata versus tergum sicut cornua capri. et in corde eius inuenitur os sicut in corde cerui et cameli. et illud os quando inci lesit sanguis. titillando mouet cordis neruos et substantiam et est causa excitans animal ad motum leticie et exulta tionis. vnde ex tali titillatione q̃si subi to se erigit caput mouet. salit velocius et discurrit. Jtem Aresto. li. viij. di. Ani/malia inquit que non possunt habere iu uamenta a cornibus habent iuuamenta alia a natura. sicut vedit velocitatem cer uis et agrestibus vaccis que cornua ha/bent incuruata. et non possunt p̃pter ma gnitudinem defendere totum corpus et propter hoc vedit natura agresti vacce a liud iuuamentum scz ciectionem sterco ris quo exurit canes qui ex vicino sibi ni mium appropinquant. alij etiam canes qui stercora talium vaccarum inueniunt circa ipsorum odorem se occupant quo/usq̃ imbelles bestie fugiant periculum et euadunt. De hoc quere supra in littera B. de boue et de bubalo qui est bos agre/stis.

Capitulū CIX

De vitulo

Vitulus a vitore etatis dictus ē vt dicit Jſido. libro. xij. Haz sta tim quando nascitur a virtute p̃pria ad querenda matris vbera erigitur et leuat̃ matris vberib⁹ statī reficitur et lactatur materna lingua lingit̃ et ab om ni immūdicia contracta ex vtero abster/gitur et purgatur. Nascitur ei sicut et e/quo in fronte postula quedaz nigra quaz magi fore amoris asserunt incentiuum. Hanc pustulam mater statim amputat et detrūcat nec eū admittit ad vbera ni/si p̃dictū virus auferat et p̃scindat. Jdē di. Aresto. De equa et eius pullo. silr̃ Al/uicen. quere supra in lra E. de equa. Vi tulus mātrem diligit et eius mugitū seq̃/tur et cognoscit. Vbera que fugit fronte excutit. et sic vbertiorem lactis effusiōem a matre q̃rit. lacte satiat⁹ salit hilaris et discurrit saliendo. a matris aūt vestigijs nō discedit. Silr̃ di. Aresto. li. viij. q̃ vi/tuli castrant̃ post vnū annū et si nō castrē tur illo tempe erūt parui. et est castratō

vitulor sm hunc modum pstemūf vitu
li in terra et scinditur cornum.et expri /
mūtur testiculi et eriguntur eor radices
ad superius.et eor nerui 7 ligatur scissu
ra quousq; exeat sanguis extra.et si ac/
cidit apostema crema bunt testiculū ab
scisum.et ponunt cinerem sup apostema
et sic locus sanatur. Est autem in ma
quedam bestia habens simulitudinem vi
tuli,pter qđ vitulus marinus nuncupa
tur hec parit in terra more pecudum.mo
re canum coit.nunc̄ parit plus c̄ duos
educat mammis fetum non ante vnde
cimum diem ducit fetus ad mare.sed ce
ceps assuefacit eos ad natandum dif
ficulter interficiunf nisi capite leso mu/
giunt sicut vituli,pter qđ vituli nuncu
pantur.voce et vultu populum salutant
cum maxima disciplina.Nullū animal
grauiori somno p̄mitur.pennis quib⁹ in
mari vtuntur.humi vice pedum serpunt
pelles hirsutas et crinitas habent sic vi
tuli que detracte sensum equoris retinēt
semperq; maris estu recedente inbrie/
scunt.Dextre eius pennule vim somni
feram dicunt inesse.somnosq; prouocat
si supponaf capiti.Ducuiq; Plī.lib.viij
cap̄.xij.

Capitulum cx

De vrso

VRsus est vocatus eo q̄ ore suo
formet fetus quasi orsus.vt di.
Isi.li.xij. Nam aiunt eos infor
mes generare partus et carnem quan/
dam nasci quam mater lambendo mem
bra cōponit.Unde est illud. Sic formet
lingua fetum quem protulit vrsa tē.sed
hoc immaturitas ptus facit.Deniq; tri
cesimo die generat.vñ euenit vt p̄capita
ta fecunditas informes,pareet. Vrsorū
caput est inualidum vis maxima in bra
chijs et in lumbis.vnde interdum ere
cti insistunt.vt dicit Isido.li.xij.in cap̄.
de bestijs.Uel dr vrsus ab vrgēdo qz fortit
vrget ac stringit quem apprehendit. De
vrsis dicit Plinius li.viij.ca.xxxvij.vrso
rum inquit coitus est in initio hyemis.
nec vulgari quadrupedum more coeunt
sed ambobus cubantibus et complexis
recedūt deinde ab inuicem et in trāt spe
cus separatim in quib⁹ pariunt.xxx.die
7 non plures c̄ quinq;.fiunt fetus can
didi.et informis caro.parum maior c̄
sunt mures sine oculis et sine pilo.vn/
gue tamen,pminent hunc latendo pau
latim figurant.nec vident homines q̄c/
c̄ rarius c̄ vrsos coeuntes vel parientes
ideo mares quadragenis diebus latent
femine quaternis mensibus. latibula
sua edificant cum ramis et frondibus 7
sunt penetrabilia ymbribus molliq; frō
de contecta.primis his diebus bis sep
tenis tam graui somno oppriminturvt
nec vulneribus valeant excitari.tūc pin
guescunt miro modo.Et sunt eius adi/
pes apte contra profluuium capillorū.
post hos dies residentac priorum pedum
succu viuunt.fetus frigentes opprimen
do ad pectus fouent.et cubant sup eos si
cut volucres. Utrum autē est dictu qđ
credit Theophrastus scz vrsorū carnes
tunc temporis coctas crescere si seruent
nec inuenitur tūc aliquod cibi in alueo
vestigium nisi modicum de humore.Cir
ca cor autem habet tunc sanguinis par/
uas guttas et nihil omnino in reliquo
corpore inueniri potest.in vere procedūt
et tunc masculi sunt pingues.Cuius rei
causa est occulta.precipue cum tūc tem
poris nec cibo nec somno sunt saginati p̄
tercq; diebus bis septenis.Exeūtes au
tem specum quandam herbam querunt
quam comedunt vt lateant ventrem quē
habent tūc constrictum.Oculi eor tunc
sunt hylarati.7 ideo tūc maxime expetūt
fauos apum vt os vulneratum punctu
ris apum sanguinando releuet grauedi
nem et dolorem oculorum.Caput habet
debile quod est fortissimum in leone.et
ideo si vrgente vi quandoq; de rupe se p̄
cipitent.collapsi supter arenam defacile
moriūtur.Cerebrum vt dicunt habent
venenosum.et iō eor capita qñ occidunt
in spectaculis ꝓburūf ne gustātes aliq̄d
cerebro i vrsina rabiē quertāt. pugnant
p̄ thauros 7 auersi rapiūt ore ipos.pedi
busq; oibus in cornib⁹ lusp̄ensi p̄dere dei
cūt 7 tūc mordendo eos dilaniāt 7 occi
dūt.nec alicui animaliū ineſt tāta soler/

tia ad maleficia sicut vsis. Hucusq; plinius li.viij.ca.xxxvij. De vsis aũt dicit Aresto.li.vi. Ursus inquit comedit omnia indifferenter. comedit enĩ fructꝰ qñ ascendit arbores ꝛ frangit aluearia ꝛ comedit mel. et infestant apes oculos eius et pungunt linguã ꝛ qñq; fuguntipm. et comedit cancros ꝛ formicas ꝓpter medicinam. ꝛ comedit carnes ꝓpter eiꝰ magnam fortitudinem. et pugnat cum certis ꝛ porcis agrestibus et cũ canibus et cum thauris et pternit eos ꝛ vadit erectus contra eos et tenet manibꝰ cornua et sepe vincit eum. Est autem asal impatiẽs ꝛ iracundũ volens se vindicare de singulis que tangunt eum. et iõ si aliquem pcutientem se euaserit si alius eũ retigerit dimittit primum ꝛ statim suadit scõm. et si tertius statim eum leserit dimittit primũ et scõm ꝛ mox cõtra tertium insurgit. Et qñ capitur ꝑluis ardentis aspectu excecatur. catenis colligatur. ludere compellitur ꝛ ꝑ verbera tomesticatur. Asal etiam est instabile et multum inquietum. vnde tota die circuit circa stipitem ad quem vinculis alligatur pedes suos sugit ꝛ lambit. ꝛ in eoꝝ succo delectat̃ miroꝫmõ scit scandere sup̃ arbores vsq; ad altissimas ipaꝝ arborꝫ summitates. Solent aũt mellificare apes i arboribus cõcauis quaꝝ fauos depredendens vrsus ꝑodorẽ ascendit vsq; ad locum mellis. et faciens vnguibus in arbore apturam extrahit mel et comedit. ex cõsuetudine frequẽter qñ esurit ad locũ redit qõ attendens venator circa arborꝫ pedem fudes ꝛ palos acutissimos vndiq; circũfigit. Ante apturam vo malleũ valde ponderosum cũ reste suspendit. veniens itaq; vrsus esuriens ꝛ mel extrahere cupiens ꝑ malleũ impeditur qõ videns q̃si pede malleũ a se ꝓiecit sed rediens malleus ipm ad aures tangit. super quo indignatꝰ fortius a se malleũ reiecit qui impetuosius rediens acrius ipm ferit. et tamdiu cõtra truncũ siue malleus sic cõtendit quousq; ex frequẽti ictu caput qõ hꝫ debile deficit. ꝛ cadẽs inferius sup palos ꝓpria stulticia se occidit. Istũ modũ venãdi vrsos narrat theophrastus et istũ eundẽ modũ a venatoribus vrsoꝝ in germanicis ptibus intellexit.

Capitulum CXI

De vrsa

Vrsa aũt bestia est seuissima ꝛ maxime qñ catuli sui rapiunt̃. nazilli cura est õ salute filioꝝ. iõ eos diligentius lambit. lactat ꝛ nutrit. ꝛ circa illos defendendos sepe potenter ꝑ viribus se ꝯponit. impgnata a masculo se diuidit. et vsq; ad filioꝝ informationez vlterius non accedit. vt dicit idem. In tempe luxurie se abscondit et videri a mortis tempe erubescit. Masculi etiam eis tunc temꝑis parcunt. et voluptatis gratia eas infra partus tempa nõ accedunt vt dicit Aresto. Pli. et Auicen. Item Pli.li.x.ca.lxxiij. Ursi inquit non lambunt potum vt bestie habentes serratos dentes nec sorbẽt vt habentes continuos sicut oues et homines. sed aquam morsu vorant.

Capitulũ. CXII

De vulpe

Vlpes ẽ dicta quasi volupes. est enĩ volubilis pedibꝫ ꝛ nunq; rectis itineribꝫ sed tortuosis ãfractibus incedit fraudulenter asal insidiãs recipiẽs. nã dũ nõ habuerit escã mortuam se fingit. sicq; aues descẽdentes q̃si ad cadauer rapit ꝛ deuorat ꝛ transglutit. vt di. Isi.li.xij. Vulpes sp claudicat. nam crura eiꝰ dextra breuiora sũt sq; sinistra. pellẽ hꝫ multũ villosam calidã ꝛ pilosã caudã magnã. quã dũ canis rapere putat dentes ꝛ os pilis replet ꝛ obturat. Contra tarũ ꝑ mansionibus pugnat ꝛ ipius foueam vrina et stercore polluit. et decipiendat. et sic de ipo nõ violẽtia sꝫ dolo ꝛ fraudulentia triũphat. Foueas ꝛ loca subterranea inhabitat ꝛ frequentat. asalia domestica plus q̃ siluestria rapit ꝛ deuorat. et vt di. Aresto.li.viij. ceruus est amicꝰ vulpis. ꝛ ꝓpẽ hoc pugnat cõtra melũ. i. cõtra tarũ et ipm iuuat. Naturale est odiũ inter vulpeculã et melum siue tarũ quẽ sepe supat vulpes dolo potiꝰ q̃ virute. Est autem animal vorax et gulosum et ideo

generat filios cecos sicut leo et lup⁹. vt dicit Aristo. l. xvi. nam vt dicit Solin. In omnibus facientibus filios in cōpletos causa est gulositas q̄ si expectaret natura vsq; ad complementum sugendo interficerent matrem. et ideo natura facit fetus nasci ante completiōem ne nimis expectando plenam formatiōem auiditate nimia nutrimenti interimerent matres suas vt dicit idem. Animal sicdem est fetidum corruptum et loca reddit sterilia et corrupta vbi morari continue consueuit. ventrem et guttur habet album ꝛ velicatum ꝛ caudam et tergū habet rufum. anhelitum habet fetidum. et morsum aliq̄s tulum venenosum vt dicit Pli. Q̄ñ eam insequunt canes caudaz inter crura recolligit. et quando vidz se non posse euadere in cauda villosa vrinā recolligit quam canes ipam subsequentes, pijcit ꝛ diffundit. cuius fetorem abhorrens canum multitudo aliquantulū ei cedunt. Domesticum ꝛ vomitum i necessitate se fingit sed noctuo portunitate aliqua siluas petit. Et cuius multum sit in se versuta ꝛ malicioſa. in multis tamē est vtilis ſm exercitū medicine vt dicit Pli. li. xxviij. Eldeps enī eius ꝛ medulle multum dicūtur valere contra neruorū contractiōem. Sanguis dicitur diureticus vnde multum valere creditur ad lapidum in vesica ꝛ renibus fractiōem. Alias ponit Plinius ibi de virtute vulpiū magorum opiniones de quibus non curo facere mentionem. Dicit tamen q̄ si quis linguam vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis non patietur vt dicitur ſm magos caliginem oculoz.

Capitulum CXIII

De verme

Vermis est animal qđ de carnib⁹ sepe ꝛ herbis nascitur. sepe autez de olenibus p̄creatur. aliquādo ex sola humoz corruptione. aliq̄n ex sepium cōmixtione. et aliq̄n ex ouatione. vtz in tozmicis ꝛ scorpionibus ꝛ lacertis vt di. Isi. li. xij. Dicitur autem vermis quasi vertens vel quasi verrens. quia in multas partes se vertit. q̄ vl verrit. i. ad partes oppositas se trahit. nō enī fīt serpentes squamarum nisi⁹ vermis repit. sed in diuersas partes corpus suum trahit. vt dicit Isid. In vere tamē de latebris vermes exeunt et ideo forsan vermes a vno exitu nomen sumunt. vt dicit idem. Sunt autem vermium multe differentie sicut dicit idem. nam quedam sunt aquatici. et quidam terrestres. Et istoz quidam sunt in herbis et oleribus. vt eruce et consimiles. quidam in arboribus vt teredines. ꝛ quidam in vestibus vt tinee. et quidā in carnib⁹ vt madones qui ex corrupta humiditate i carnibus putris generant. quidam in animalibus vt lumbrici ꝛ caricides in visceribus. syrones in membris. pediculi ꝛ lēdes in capitibus. qui omnes ex humoribus corruptis in animalū corpibus interius vl ex terris generant. Sunt et alij vermes terre longi ꝛ rotūdi molles ꝛ lubrici terrei quos in terra venant talpe ꝛ quibus pisces in aquis capiūtur quādo hami talibus vermibus inescantur. Et dicit Constant. q⁹ tales vermes valent contra spasmum ꝛ cōtractiōem neruoz. Valent etiam cōtra morsum serpentis ꝛ ictū scorpionis. Et inter vermes quidam sunt q̄ omnino carent pedibus vt colubri ꝛ serpentes. ꝛ quidam sunt qui multos habēt pedes vt sextupedes. et quidam sunt valde pnicioſi ꝛ nature hominis inimici vt serpentes et ceteri venenosi. Et sunt q̄dam anuloſi corpis qui nō hñt neruos nec ossa nec spinas nec cartilagines nec sāguinē ꝛ oēs tales si in oleo tinguntur mozuntur. in aceto vo reuiuiscūt vt di. Arest. ꝛ Pli. Et sunt q̄dā vermes q̄ generāt ꝛ generant ꝛ quidā q̄ generant ꝛ nō generāt vt salamādre. vt in talibus nō est serp⁹. his et multis alijs modis vermes tam maiores q̄z minores variantur.

Capitulū. CXIIII

De vermiculo

Vermiculus est vermis modic⁹ a vme diminutue dict⁹ q̄les solēt in lignis et fructibus inueniri. sicut dauid. ij. reg. xxiij. tenerrimo ligni vermiculo compar q̄ teredo vl terebucca

dicitur qui cum sit natura mollis lignus durissimum pforat. Imo nihil est durū eo dum tangit. nihil mollius dum tangitur vt dicit glosa ibi. Vermis igitur precipue terrestris nascatur ex humo et foliis ex fructibus et lignis. finita hyeme pcedit de visceribus terre tempe verno salsa cauet et fugit. et aromatibus z amaris condita. non tangit vestes lineas nō rodit sicut tinea laneam vestem destruit et consumit et maxime illas vestes laneas consumit vermis quartū carnes tetigit dens lupinus. nam lana ouis deuora tea lupis tineas generat et pediculos vt dicit Arest. li. viij. et Plī. li. x. Vil z mollis est vermiculus et rotundus. subtilia et gracilia sunt eius extrema et media grossiora. occulte mordet arborem et consumit. plus ore q̄ pedibus se trahit. vilis est flexibilis et exanguis. In omnib vermibus est sensus tactus et gustus. vt dicit Plīn. li. xi. cap̄. lxxi. vnde percepto sonitu vel strepitu latescunt. inter sapores discernunt. amara enim et salsa refugiunt vermes. et dulcia appetunt ac sugunt. vnde ventibus alij pdantur. et alij vnguibus et rostris ad necessitatem rapiunt. alij acumine excauant. alij sugūt. lambunt. sorbent. vomunt. mandūt. nec minor est varietas in pedum ministerio vt rapiant. distrahant. premant. pendeant terram fodere non cessant. vt di. Plīnius ibidem. li. xi. ca. lxxi.

Capitulum CXV

De vipera

VIpera est genus serpentis venenosi de qua dicit Ysido. libro. xij Vipera est dicta eo q̄ vi pariat. nam cum venter eius ad partū intumuerit catuli non expectantes maturam nature solutionez corrosis eius lateribus. cū matris interitu vi erumpunt. Dicitur autem q̄ masculus ore inserto in os vipere semen expuat. illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris prescindit. itaq̄ fit q̄ parens vtero q̄ pereat. masculus dum coit. femina dum parit. Ex vipera fiunt pastilli qui trochisci tyriaci nominantur. ex quibus fit tyriaca id est remedium contra venenū. De viperis dicit Plinius libro. viij. cap̄. xl. Vipera sola inter serpentes in terre cauernis se abscondit. Alij aūt omnes i cauernis saxorum aut arborum se occultant. famem sustinent diutissime. in forti hyeme intra terre viscera siue fissuras se recolligit et prius euomito veneno vsq̄ ad veris tempa vomit. Cum autem calore solis pori terre aperiuntur. vipera expgefacta egreditur de cauernis. et q̄ visus eius ex longo mora cōtractus in tenebris caliginem. feniculi radicē vel herbaz queritz eius succo oculos linit hebetatos. et sic herbe gustu oculos acutū vt visum recuperet quem amisit. Est autē tyrius species vipere maxime venenositatis de quo dicit Arest. li. viij. Tyrus est sicut et tenethea id est cocodrillus latet in hyeme. sed post expoliat corium q̄ō est inter oculos suos ita q̄ ille qui non cognoscit hoc accidens putat q̄ ille cecus sit. deinde aufert corium capitis totaliter vno die. et sua expoliatio est sicut exitus embrionis. et sic renouatur quando deponit senectutem. Item in eodem in fine. Inuenitur tyrus quidam quem serpentes magni fugiunt q̄ius sit paruus z sunt pili supra totum corpus suum. z q̄n mordet aliquid putrescunt omnia q̄ sūt in circuitu morsus statim Et inuenitur vnus paruus tyrus in india et morsus eius est ita fortis q̄ non inuenitur contra ipsum medicina. De vipera di. Ambro. in exameron. omnium serpentuz ne nequissimum est genus vipere que cū cupiditatem assumpserit coeundi murene requirit copulam. pgreditur q̄ ad litus aque vbi credit murenulam latitare. fibilo autem euocat vipera murenulam z prouocat ad amplexum. que vocata statim adest. vipera autem videns eam ad copulam preparatam totum venenum suum euomit. et ad amplexum murenule tunc accedit. completo vero concubitu vipera venenū q̄ō euomuerat hausit iterum et resumit. et sic cum veneno resumpto reuertitur ad cauernam. Vipera in / sup vt di. Plī. li. xxix. ca. i. lapidē quēdaz deglutit q̄ō percipientes scilz̄ viperam

cante aperiunt et lapidem eximunt. ꝛ eo
rum contra venenum. Item ibidē
quem draco vel aspis vulnerat caput vi
pere apposit vulneri sanat. et econuer
so quem vipera pungit caro aspidis at/
trahendo venenū vipere sanare cōsueuit

Incipit liber deci
mus nonus. de coloribus odoribus et sa
poribus.

Descriptis ꝓprietatibus
rerum spūalium ꝛ corpo
ralium tam simpliciū ꝙ
compositarū put ad ma
nus nostras puenire po
tuerunt. Nunc postremo
de quibusdam accidentibus corporaliū
rerum substantias cōcomitantibus coo
perante diuina gratia est hic attendēdū.
Primo de colore. secundo de odore. ter/
tio de sapore. vltimo de liquore. Color ē
dictus vt dicit Isido. lib. xvij. eo ꝙ ca
lore ignis vel claritate solis est perfectus
Vel color a colendo est dictus eo ꝙ co
lantur colores ad hoc vt summe subtilita
tis sint et intime puritatis. Colores au
tem quomodo nascunt aut fiunt. de his
quere infra in fine de coloribus. Est
autem color sm Aristo. in li. metha. ex/
tremitas spicui in corpore terminato.
Rei enim corporalis visibilis superficies
et terminus color differentias quas re
cipit ex natura mixtionis elementorum
et dominio in corpore composito dicit. qz
mixto spicuo et dyaphano p actualem
vnionem lucis radiantis super ipam ter
minabilem et spicui corporis superficiez
visui repsentat. Et propter hoc dicit Aris
in. ij. lib. de anima. ꝙ color est motiu⁹ vi
sus scōm actum lucidi. nam lux est actus
ꝛ pfectio lucidi seu spicui. Natura enī
coloris in corpore mixto ex alicuius ele/
menti dominio essentialiter existētis pi
ducit lux ad actum immutatiōis visus.
Quamuis enim color naturaliter et es/
sentialiter sit in mixto non tamen hab3
potentiam manifestandi se nisi p lucem
super ipius superficiem actualiter radiā
tem. Unde color ad sui manifestationē
semper indiget luce. sed non econuerso. qz
lux ad sui manifestatiōem nō indiget co
lore sicut color indiget luce actualiter ex
istente vt luce mediāte coloris qualitas
visus organo imprimatur. Et ideo po/
suerunt aliqui ꝙ ratio visibilis radicali/
ter et formaliter est in luce. qz ipa subla
ta rei colorate qualitas visui non appa/
ret. Habet autem color actualem essen/
tiam in tenebris vt dicit cōmen. in secū
do de anima de immutatione visus ꝛ co
loris. nō enim creat lux colorem cum in
sua actualitate ex dominio elementi sit
in mixto sed lux extrinseca diffusa super
colorem ꝛ super medium disponit ipsuz
medium dando ei formam p quam pos/
sit recipere speciem coloris. et ideo per lu
cem fit dispositiue immutatio in medio
per qō defertur coloris differentia ad or
ganum visus vbi fit iudiciū de colore. et
ideo in tenebris remanēt colores i
esse essentie actualitate sicut expresse dicit cō/
men. super id spectuē. lib. i. ca. vl. ꝙ lux
non exigitur ad visionem coloꝛ nisi i al/
tera duarum causaꝝ. aut qz sine luce non
extenduntur forme coloꝛ in aere. aut qz si
tunc extenduntur non opantur in visum
p lucem. vñ ad essentiam coloris nō exigi
tur. sed tm̄ ad eius manifestatiōem. ꝛcꝫ
uis non manifestet in tenebris color. pō
pter hoc non erit superfluus vel ociosus cū sem
per perficiat suam naturam ꝛ substantiaz.
Eo ꝙ nō videtur in tenebris nō est ex de
fectu coloris. sed potius ex defectu a pte
recipiētis eo ꝙ nō haberet dispositionem
quam oportet ipm̄ habere. Si ergo alicu
bi dicūt autores colorem nō esse in actu
sine luce intelligendū est de actu mani/
festandi quo ad visum. nō de actu existen
di. Donat itaꝙ lux extrinseca colores ꝛ
decorat. ꝛ ipos prius existentes in esse specifi
co visui manifestat. nō tm̄ primit⁹ eos cau
sat. et hoc intelligo de luce infusa extrin
secus supuenies. Nā vt lucis celestis ad ite
riora rep̄mibilē penetrās coopantibꝰ
ꝗttuor elemētoꝝ ꝗlitatibꝰ colores pcre/
at atꝫ causat ꝛ sic generatos ꝛ existen
tes i
eē specifico supueniēs lux visibilis dari
ficat nobilitat ꝛ oculis manifesta t.

Capitulum I

De materia coloris

Est autem pspicuū ⁊ene termi/
tum materia coloris. et hoc ē so/
lum vel maxime humidum quo/
niam siccum ⁊ terreū inq̄tum hmōi nō
est pspicuū. siccum vero igneū nō ꝛescen/
dit ꝛe sfera sua. neq̄ hic inferius inueni/
tur. qm̄ sola forma ignis generatur ō po/
tentia alicuius elemēti ex quo ꝛelict mi/
xtum cōstituī. vtq̄ ex li. ꝛe generatiōe. Il/
lud ergo pspicuū habet tres differentias
materiales. q⁹ aut est materia subtilis.
aut est grossa. aut mediocris. Si media/
cris. tūc est humidum aqueum multum
abundans sup siccum terreū ⁊ sup humi/
dum aereū ꝛeficiens ab humiditate ae/
rea. vel erit aereū multū alteratū p siccū
terreū. ita tamen q̄ excedat grossiciem.
Si aūt subtile sic est humidū alteratuz
ad naturam aeris siue humidū alteratū
aereum. Si autē est grossum tūc est alte/
ratum ad grossiciem et siccitatem terre.
ita q̄ excedit mediocritatem.

Capitulum II

De materia coloris nigri

Materia ergo coloris pspicui aut
erit sicca p dominiū. vel humida
per dominiū. vel mediocriter sic/
ca ⁊ humida. Si vo dominet siccitas in
materia. tunc si est actio calidi p domini/
um generabit albedo. q⁹ calidum rarefa/
cit et disgregat partes materie ⁊ subtili/
at ac generat claritatem ⁊ pspicuū. Et
sm hoc dī. Alfesto. li. ꝛe aīali. cap. q⁹ ge/
ratur albedo ex paucitate humoris i ma/
teria sicca p dominiū calidi agētis ⁊ sub/
tiliantis. sicut ptz in calce ⁊ ossibus com/
bustis ⁊ alijs cōsimilibus. Si vo agat i
materia dominans frigiditas tunc gene/
ratur nigredo qm̄ constringit ptes ma/
terie sicce et congregat ac oppillat subāz
rei et cōdensat ac obscurat. Obscuritas
autem est pauatio non solū lucis. veruz
etiam coloris quemadmodū claritas est
differentia coloris sicut lucis. quoniam
est cōditio visibilis simpliciter. et tunc
magis terminat siccum qđ exigebat ad
generatiōem albedinis. et sic inducit co/
lor niger. Si ergo sit humida materia tē
a calido dominante generatur nigredo.
q⁹ calidum adducit ptes humidas ⁊ con/
sumit humidū qđ exalat in fumum nigr
vtq̄ in lignis viridibus ⁊ humidis ō quo
tum extremis erit humor niger quādo
exuruntur. vt dicit Alfest. li. methe. Usti/
bilia sunt que habent in poris humoreꝫ
vbilem qui non potest resistere caloꝛi ig/
nis. nec tamen statim suffocatur. sed po/
tius alit ignem. vnde ptz q̄ humidū est
potissimum in qđ agit ignis et illud hu/
midum est causa nigredinis p caloris ac/
tionem quoniaz calor agens exalare fa/
cit subtile et humidum aquosum ⁊ euā/
porare aereum et remanet qđ est terreū
atq̄ grossum. ꝓpter quod oꝓꝛet necessa/
rio vt nigredo generetur. Dicit enī Al/
fest. li. methe. iij. q⁹ natura terrestris sub/
tilis et claritas aque et natura aeris fa/
ciunt albedinem in argento viuo. et ideo
opposita illoꝝ inducunt nigredinem i sic
co ꝛelicto exactione calidi in humido
Et sic dī. Alfest. li. cit. q⁹ nigredo genera/
tur in oculo ꝓpter multitudinem humidi/
tatis. Calor naturalis agens in humidum
terminando et dirigendo et siccando
in fine nigredinem ꝛelinquit.

Capitulum III

De generatione coloris albi

Si vero sit materia humida et in
illud vincat dominans frigidi/
tas tunc albedo generatur vt ap/
paret in nive pruina ⁊ in canicie et i hu/
moribus fleumaticis. Quāuis enī fri/
gus aggreget humidū nō tñ sicut siccuz
humidū enī cū sit pspicuū magis est ap/
tū natū ad nobile esse coloris. Propte/
rea humidū compssum paꝛ ad sparsiōez
et ptiū separatiōem. Sic aūt nō est ꝛe sic
co ꝓpter qđ magis patur. cuius p oppssio
nem ad receptiōem claritatis ⁊ aptiōez
q̄ siccū. et ō pōt melius frigidū gene/
rare albū in humido q̄ in sicco. Et sic in/
telligendū est qđ dicit Alfest. li. cit. q⁹ al/
bedo generaꝛ et aere vaporoso. i. ꝛedinā
te ad humiditatem aqueam. et hoc ꝓpter
frigidi actiōem. Qđ vo dicit comme/

q̄ albedo generatur ex igne claro admixto cū elemento valde diaphono intelligendū est de claritate que p transumptionem albedo sepius ab Alrest. nuncupatur. fm q̄ albedo dicitur generari in nubibus ex refulgētia radioꝝ in eis si tenues fuerint atq; rare. Et sic etiā flāma aliqñ apparz alba qñ materia aeris ē subtilis in qua radiat vapor ignis ⁊ talis albedo nō est ꝓpria sed potius transumptiua. Possemus tñ extendere verbū ymēta. q̄ dicit hoc de igne rōne pspicui qō ē materia ꝓpria albedinis. nō rōne sue actionis. vñ hoc qō dicit debet intelligi de igne qui debet esse materia colozis. ⁊ nō de efficiente extra. ⁊ fm hoc intelligit̄ materialiter. non effectiue. neq; formaliter

Capitulum IIII

De gradibus inter albedinem et nigredinem.

Sunt aūt inter albedinez ⁊ nigredinez multi gradus intermedij fm intensiōem dñij tam qualitatū actiuaꝝ q̄ passiuarū fm esse debilꝰ et fortiꝰ multipliciter ⁊ fm multos gradus. Qm̄ q̄to plꝰ dñatur siccitas tāto cū maiori difficultate subtiliat ⁊ ratifficatur ⁊ elucidat. et sic difficilius fit pspicuum ⁊ p cōsequens albedo eo q̄ siccū est densum ac solidū ingtū hmōi et obscurū Quanto vo dñiū sicci fuerit minus et calidi maius fuerit dominiū tanto melius et citius poterit albedo inde generari. similiter q̄to siccitas fuerit maior et frigiditas intensior tanto magis generabitur nigredo ex ptium cōpactione et extensione obscuritatis ⁊ p̄uatione claritatis et superfluitate terminationis pspicui. Similiter est de humido q̄to enī magis fuerit dominiū humidi ꝓportionabilis cōbustioni. dūmō sit dominiū calidi tanto maior erit fumus et caligo ⁊ veniz gratio. q̄to vero dominiū humidi sit magis dūmodo sit dominiū frigidi ꝓportionabiliter crescens erit silr intensio albedinis. Si vo fuerit dominiū humidi magnum. et parū de dominio calidi. remittetur nigredo. Silr si fit dominiū humidi magnum et dominiū calidi parū. et frigidi paruum. remittetur albedo. Si vero fuerit dominiū humidi aliq̄tulum domini si vero calidi magis nigredo magna poterit generari. qñq; tñ calidū generat albedinem in humido vt̄z in albedine oui cocti. et qñq; ignis in lignis viridibus et humidis relinquit cinerez albos post finalem terminū sue actiōis. sed tñ nō est vera illa albedo qm̄ sp apparet in eo vestigiū pspicui male terminati ad modū superficiei crystalli clari. Et hoc apparet si scindat̄ licet nō ptendat̄ hec perspicuitas p medium corpis pspicuitate simplicit̄ actuali ⁊ cōplera vñ pt̄z q̄ nō ē vera albedo. vñ illa albedo derelinquitur ibi ꝓpter debilitatē calozis agentis ita q̄ vincit frigiditas intrinseca ⁊ innata Est aūt albumen coctū albū. qz non tangitur ab igne ꝓpter testam. q̄ si immediate tangeret vtiq; in ipo nigredinē generaret Agens insup calidū in humidū primo generat nigredinem et fumum ⁊ vincens hūiditas inducit siccitatē in materia in quā agit. ⁊ sic in illa inducta siccitate facit nouam transmutatiōem ⁊ generatiōem nouū colozem in subtiliatione ficci. Et licet calidū aggreget omogenia ꝓpter qō cōdensat ⁊ obscurat. tñ ficcum habet aliquid sibi annexū de humido rōne cuius pōt disgregare. Et licz in principio cōgreget rōne dominij. tñ post aggregatiōem ipm aggregatū subtiliat qz eius opatio specialis ē subtiliare materiam in quā agit dūmō sit ficca. Qō dico ꝓpter hoc q̄ aliqñ agit in humidum et exalat illud. frigidū vero nō ordinat̄ ad rarefaciendū. sed stat in ipo actu cōdensandi tanq̄ in actu principali. qz aggregat tam omogenia q̄ etherogenia.

Capitu. V

De actione calidi et frigidi.

Si vero sit actio calidi et frigidi mediocriter cōcurrens in materia ficca tunc generabitur colozmedius necessario. qz calidum subtiliabit in generatiōem albedinis Frigidum vero ecōtrario aggregabit eam in generatiōem nigredinis. Cum ergo in quolibet puncto simul agant equaliter opz

tet q̄ inducant in quolibet puncto simul albedinem et nigredinē. qz oportet q̄ fi/at color cōpositus ex eis. Et iste plus de bet habere de nigredine qz siccū minus se habet ad albū q̄z ad nigrū ꝓpter priuationem pspicui et obscuritatem innatam. et plus se habet ad aggregationem z innate aggregationis cōseruationem q̄z ad subtiliationem z rarefactionem. Si vero concurrant mediocriter in materia hūida p dominiū siet generabit color medius qui plus habebit de albo q̄z de nigro. qm̄ humidū p dnīū rōne pspicui pur magis se hꝫ pure ad albū q̄z ad nigrū. z respectu agentis frigidi facilius se habet q̄z respectu calidi qm̄ calidū agit i hūidū exalando z cōsumendo. frigidū vo solūmō conseruando illud in sui natura p viam consolidationis z cōpactionis. Si vo sit materia mediocris tunc erit semp color medius. si vo sit in tali materia actio calidi p dominiū tunc qz potest facilius humidum transmutari in nigredinem q̄z sic/cum in albedinem. generabit color plus habēs de nigredine. sicut ptz qm̄ humidū et siccū diuidūtur adinuicē. citius generat calor colorem nigrum in humidis ut viridibus lignis q̄z in lapidibus combustis in quibus calx generatur z silia. Si vero fiat actio frigidi p dnīū in materia mediocri oportet colorem esse mediū cōmixtū magis ex albedine. qm̄ humidum ꝓpagis se habet ad albedinem q̄z siccū ad nigredinem siue aliquem colorem. eo q̄ in humido est materia pspicui que est ꝓpria materia coloris. in sicco autez nō inq̄stum hmōi. respectu vero agentis saltem vno mō est humidū obediētius fibri q̄z possibile est ꝓpter priuationem solidi tatis et duricie cuius dā naturalis q̄ est in sicco. Licet enim siccum de se sit natuz congregari. non tm̄ est ita bene congregabile sicut humidū. vtz in lapide qui licz substantia sit cōpacta. non tamen facile recipit maiorem cōpressionem a cā agente. Videmus enī in multis q̄ frīdū facili ꝓducit albedinem vt in niue qō non tantum appareat exemplariter quando agit in materia sicca. Si vero concurrant mediocriter i materia mediocri fiet medium necessario qō erit eque distans ab extremis. Si enim qm̄ est dominiū solū ex pte agentis alterius vel solum a parte materie accidit color cōpositus ex altero magis et ex altero minus tunc quando equantur tam agentia q̄z patientia erit color se habens equaliter vt ptz ex dictis. Et ita erunt due extremitates z quinq̄ medij. nec videt q̄ pluribus modis potuīt medij esse distincti scōm speciem sicut declaratū est p istam diffinitionem diuisam p opposita mēbra nec superflua nec diminuta. Alrest. etiam testatur q̄ tm̄ sunt quinq̄ medij colores quorum numer⁹ et sufficientia potest accipi p dictomō. et etiam ex cōbinatione albi et nigri ad eoz generationem. eo q̄ nigrum et album cōcurrant equaliter ad compositionem coloris medij. et tunc erit color eque distans inter extremos vt rubeo. Inter albū vo z rubeū ñ pñt ee nisi duo vnus magis appropinquabit albo et alius rubeo. inter rubeū vo z nigrum erunt silr duo. vnus magis cōueniens cum rubeo. et alius magis cū nigro. ita ples nō possunt esse intermedij. qz inter albū et rubeū non pōt esse aliqō eq̄ distās simpliciter. q̄ m̄ eque distantia simpliciter habet respectum ad extremos. sed talis si poneretur haberet tres quartas albedinis et vnam nigredinis qm̄ medietas rubedinis et vna est quarta albedinis et vna quarta nigredinis. eo dē mō non erit eq̄ distans simpliciter inter nigrum et rubeū. quare oportet q̄ haberet tres quartas nigredinis et vnam albedinis. et sic esset tantum eque distantia scōm quid z c m apparentiā et non simpliciter ſm veritatem.

Capitulum VI

De ſpecibus colorū quot sunt.

Hos ait colores quinq̄ inēme/dios notat Alrest. primo vocans glaucum scōm puniceuz. i. citrinum. tertiū rubeū. quartū purpureū. quintum viridem. Ita q̄ inter album z rubeum erit glaucus a pte albi. puniceus a pte rubei. Inter nigrum autem et rubeum purpureus a pte rubei. et viridis a

parte nigri. Hec nomina alio nole vocā
tur in grecavt lxyanos purpureus. lxara
pos glaucus. sed noibus grecis nō esivis
sed nosa latinoz attēdūtur. Et trō dicto
tū patere pt. qm glauc' magis hz de allē
dic cz de nigredie rubedie. et talis coloz
ponit in foliis cadentibus in hyeme vel
autumno. Puniceus xo r purpure' cir
cūdant rubedinem. qz vterqz habet plus
de rubedine cz de allēdine. sed puniceus
est magis remotus a nigredine cz purpu
reus vt vult Aresto. in li. ij. de som. et vi
gi. vbi loquit de corruptiōe istoz i nigre
dinem vbi puniceū ponit p purpureum
declinare in nigredinem. et iō oportet vt
purpureū sit inter rubedinem et nigredi
nem. et puniceus inter allēdinem et ni
gredinez. Ex quibus omnibus sequit q
viridis de bet poni cū nigredine Ex quo
pt trō ordinationis ipoz quinqz colorū
intermedioz sm Aresto.

Capitulū VII

De opinione coz qui ponunt lucez
esse de substantia colozis.

Sunt autem qui ponunt lucē esse
de substantia colozis r illi dicūt
q coloz ē lux incozpata pspicuo.
Habet aūt pspicuū differētias istas. aut
enī pspicuū est purū sepatū a terrestreitate. aut impurū cum terrestreitatis admixtione. Lux aūt ꝓsideraf quadrifarie
qz aut est lux clara aut obscura vl panca
vel multa. Hec dico lucem magnam per
subiectū magnū diffusam. sed sicut de lu
ce xtuali dicif q in pūcto colligif lux mlta vt qñ opponit speculū cōcauū solilux
cadens sup totam speculi supficē. in cētrum spere speculi reflectif. cui' lucis collectio speculū inflamat. et citissime cōbustibile generat. vñ cū fungus vel aliud i
flamabile opponitur subito accedit r ignitur. Si igit fuerit lux clara r multa i puro pspicuo allēdo generaf. nam allēdo
est coloz ex luce multa clara in puro generatus. vt dicit Aresto. Si xo fuerit
lux pauca r obscura in pspicuo obscuro
nigredo necessario generaf. Et iste ser
mo explanat sermonem Aresti. et Auer
rois qui ponūt nigredinē pmatiōez cla
ritatis r allēdinem habitum siue formā
Et sm hunc sermonem pt q sunt sep
tem colozes ab allēdie vsus nigredinē
paulatim accedētes silr septem erunt p
mi nigredini a nigredine vsus allēdi
nem pcedentes donec fiat occursus ali
cuius septem coloz quibus ab allēdine
ad nigredinem descendit. Et hoc pt cuz
enī allēdinis essentiam tria cōstituūt. s.
lucis claritas et eius multitudo. ac pspi
cui puritas duobus aliis potest esse re
missio. Erit igit p hunc modū triū colo
rum generatio et quolibet triū solo rēa
nente duoz reliquoz erit remissio. et sic
ab allēdine erunt septem coloz imedia
te pductiones vel pgressiones. Simili
ter a nigredine vsus allēdinem septem
sunt colozes et erūt scom istam cōsideratiōem. xvi. colozes. duo principales. scz
allēdo r nigredo. et. xiij. collaterales. se
ptem hinc p extensionem albi ad nigrū
accedentes. r septem illinc a nigredine
p remissionem ad allēdinem accedētes
in medio in idem cōcurrentes. In quo
libet aūt medioz coloz sunt gradus qua
si infiniti scom intensionem r remissio
nem maiozem vel minozem put extre
ma se ptendūt. Recollige igit breuiter
ex pdictis q coloz est pprietas siue qualitas derelicta i supficie cozpis pspicui ex
natura mixtionis elementarū qualitatum cōcurrentiū in mixto. que mediante luce visui actualiter pūtaf. naz siue lu
ce media coloz organū visus actualiter
nō immutat. coloz th p se est visibilis vt
di. Aresti. ij. de aīa. nō ē aūt ex defectu sui
sed potius ex defectu r impotentia orgaāi qz coloz sine actuali lucis pūtia nō vi
det. et ideo pitagorici vocauerunt colorem epiphaniam. s. supza apparitiōez. eo
q fit extremitas cozporis pspicui trmi
nati vel in extremitate r ibi magis pozprie est. eadem th natura coloris est. intꝰ
et extra. vtz in albugine oui et in fructu
ris vuri colozati vt dicit in li. de sen. et
sen. ca. vi. Sunt th multa que sunt vnius coloris in extremo extrinseco et initiali termino et alterius intrinseci i medietate. vtz i pipere nigro. r i pomo granato. multa enī colozant rei superficiem

que non ꝑnetrant ad interiora. vtz i pi/
cturis. pannus etiam rubeus tingit aq̃
extremitatem qñ ei supponit. vñ ptz q̃
color ꝓspicui extremitas est vt dr in li.
de sen. et sen. c. vij. Item sicut in corpe ꝓ
spicuo nõ terminato vt aere. pñtia lumi
nis facit actu lucidũ. absentia vo tene/
brosum. sic in corpe terminato' ꝑsentia
lucis facit coloratũ. s. albũ ꝛ eius absen
tia nigrũ ꝛ tenebrosum. ita tñ q̃ nõ om/
nino absit lumen. vt dr in li. de sen. ꝛ sen.
Unde verus color est in corpe terminato
non ꝓspicuo. in corpore vero nõ termina
to non est verus color sed quasi color. vt
dicit in eodem li. Item fit generatio co
lor medior ꝑm suos differentias scdm
diuersitatem ꝓportionũ. etiam si fuerit i
sesquialtera ꝓportione vel ꝑm alias ꝓpor
tiones. Si aũt ꝑm ꝓportiõem ꝛ ꝑm inhe
rentiam ꝛ dyaphanũ fit iterũ ꝓportiona/
lis nihil assumunt. vtz in cõsonãtijs vt
ibidem ca. viij. Item fit generatio scdm
ꝓportiõem color consonantiũ quãdo sũt
delectabiles. et q̃to erunt magis ꝓporti
onabiles tanto sunt delectabiliores. vt
dicit ibidem. Item ꝑm alior opinionẽ
generatio colr medior fit ꝑ suppositio/
nem colr extremor inuicem vt mani/
festioris sup minus manifestum. vtz in
picturis sicut sol videtur ꝑ se albus. sed
ꝑ interpositionem nubis videtur esse al
terius coloris. Item aptiones oculorũ
non fiunt ꝑ discursiones radior ab ocu
lo sed potius fiunt ꝑ cõtinuam multipli
catiõem coloris in medio vt ꝑ subitam
eius delatiõem ad oculum cũ sensus fiat
ꝑ cõtactum vt ibi dicit. Item colores e
que distantes positi a longe distantibus
apparere possunt medij colores cũ nõ sint
qr nulla pars rei sub extremo colore vi/
deri potest. vtz in panno diuersi' coloris
vt ibidem dicit. ca. viij. Item medij co/
lores generantur scdm similitudines ge
nerationis mixtor cũ miscibilibus. qa
mixtionem mixtibiliũ ꝑ transmutatiõs
in formam ꝓmixti sequit mixtio colorũ
vt sicut ab extremis corpibus generat
medium. sic ex extremis coloribus medi'
color generatur vt ibidem dicit ca. viij.
Item omnis color generatur ꝑ albedinẽ
et nigredinem qui videtur potius ꝓpria
tio esse albi q̃ color. vt obscuritas ẽ ꝓpri
atio lucis vt dicit li. ꝛ. metha. cap. iij.
Item vnitatem coloris in specie nõ op/
tet q̃ sequatur vnitas nature vt di. Al/
bu. in differentia. Item effectus colo/
ris est immutare visum scdm actũ luci/
di. nam ꝑ lucidũ color educitur de po/
tentia ad actũ vt actualiter immutet or
ganum visus vt apprehendat speciem co/
lorati et iudicet de re visa. Item color me
dius bene ꝓportionatus delectat visum
et cõfortat. extremus vero color debilitat
visum ꝛ contristat. vt dicit Aresto. Nam
intensa albedo disgregat spũm visibilez
et dissoluit oculũ. et oculum lacrimare
facit. sed nigredo nimis intensa aggre/
gando spũm et condensando visum rep
cutit ꝛ obtundit. vtz in diu inclusis lo/
cis tenebrosis qui subito educti ad lucẽ
parum aut nihil vident. Item color rei
colorate naturam ꝛ cõplexiones indicat
nam albedo ꝛ colores albi in corpib con
gelatis non sunt nisi in substantia frigi/
da. et nigri ecõtrario qr frigus albificat
subãm humidam. et denigrat siccam. ca/
lor vero denigrat humidam ꝛ albificat sic
cam. vt di. Aresto. ꝛ Auicen. Et iõ albedo
que est filia frigiditatis indicat domini
um fleumatis ꝛ frigidi ꝛ humidi humo
ris. Nigredo signum est melancolice di
spositionis ꝛ sicci humoris in corpore do/
minantis. qñq̃ tamen est signum adusti
onis nimie adurentis humores ꝛ in me
lancoliam innaturalem cõmutantis si/
cut post dicetur. Item rerum intrinsecaꝝ
qualitates color extrinsecus manifestat
nam vt dicit Auicen. color est qualitas
que perficitur a luce. Est ei color lux exi
stens in potentia i corpore tenebroso mi
grans in actum ꝑ lucidũ superuenies
ab exteriori Et hoc ptz sic. quodlibet enĩ
corpus cõmixtum habet aliquid de igne
in potentia et ꝑ ignem habet de lucido.
cum ipe ignis sit lucidus a natura. sed il
lud lucidũ delatur a partibus tenebro/
sis. q̃ solũ est in potentia sicut caliditas
sulphuris vel piperis. Uñ sicut eor cali/
ditas potentialis non migrat in actũ ni
si ꝑ cõsimilem qualitatem actualem ex

trinsecus interiori compatam. sic lux potentialis in permixto. et tenebroso nō migrat in actum nisi p aduentum luminis exterioris. Color itaq; apparens extrinsecus intensionem vel remissionem declarat ignis latitantis potentia in pmixto. et sc̄m hoc de eius actione et virtute iudicatur. Item coloris ꝓportionalis varietas intuentis aspectum ad sui admirationem et intuitum naturaliter excitat vt di. Plin. li. viij. et Auicen. vñ dicitq; quelibet bestia ꝯtum cū ꝯq; seua varietatem coloris et pulcritudinem admiratur pantḣera. Item cuiuslibet hominis faciem color maxime pulcrificat vel deformat nam color ordinatus et suauis cōplexio est pulcritudinis forma quando mēbrorum dispositioni debite correspondet vt dicit Auicen. Unde dicit Augustinus. Pulcritudo est elegans corporis habitudo cū coloris suauitate. et econtrario color confusus et incompositus euidens est in corpore turpitudo. Item color passiones et accidētia anime preconisat. subitus enim pallor et discoloratio index est timoris. Nam reuocato calore ad interiora corporis superficies depauperatur a sanguine. et sic per consequens discoloratur. sic subitus rubor in facie signum est verecūdie siue iracundie et furoris. et hoc accidit propter calorem pertentem exteriora et cutis superficiem rubificantem et defendere ab illata iniuria cupientem. Item color materiaz suam seu substantiam terminat pficit et informat. quia si color in subiecto non esset q̄lis foret rei substantia visui non appareret. Item color materie superficiem ornat et eius deformitatem palliat et occultat. Unde color compositus inter extremos medius. in superficie corporis ordinate superpositus informitatis accidentaliter vel naturaliter in materia delicte est operculum. vt dicit Auicen. Item color luci se conformat et velut filia matri se eius actui configurat. Unde cum intensa luce color acuitur et intenditur. et cum remissa remittitur et ḣebetatur.

Capitulū VIII

De coloris mutatione

Fit autem in corporibus coloris mutatio multiplicit de causa vtz in fructibus et graminibus et alijs terre nascentibus. Nam primo nascunt fructus virides vtz in vuis et in moris. deinde rubescunt tandem pallescunt vel nigrescunt. et illius coloris accidit varietas ex varietate coloris naturalis vel solaris vario mō subām fructus decoquētis et digerentis. Pro eni coloris actio est debilis et lenta insufficiens dissolvere et rarificare partes terrestres. et ideo in earum supficie apparet color viridis et indigestus ac terrestris. Sed paulatī vigoratur color naturalis per adminiculum coloris solaris. et ideo fortius digerit. et ꝓpter eius intensionem colorez rubeum in fructus supficie de relinquit. et tandem completo fructu et maturo humore pontico ac terrestri pfecte digesto et adustione color niger in supficie generatur. nam calor prevominans sup terrestreitatem ipam dissoluit et decoquit et digerit et ꝯtum necesse est in substantiam fructus accipit ac cōuertit. q̄d vero reliquum est vel consumit vel a se repellens ad extremas partes ducit et transmittit et talis reiecta fumositas cum sit terrestris supficiem inficit et nigredinis vel glaucitatis vestigium in fructus generat supficie et de linquit. sicut dicitur super lib. de vegetabilium in cōmento. naz tales colores ex se actiōem et naturam frigiditatis pretendentes sepe etiam in rebus calidissimis generātur ex eadē causa scz ex calore interius dominante fumositates terrestres vel aqueas ad extrinseca repellente. vt dicit Alphredus super lib. de Aresi. de vegeta. et plan. In rebus etiam sensibilibus fit coloris mutatio. nūc in cute. nunc in oculis. nūc in pilis. nūc in vngue. Nam color cutis fit duobus modis vt dicit in iohannicio. aut fit ab

interioribus.aut ab exterioribus. Ab interioribus aliquādo fit ab humoribꝫ.aliquādo ab anime passionibus. Ab interioribus itaq; mutatur color in cute.aliqñ p humores calidos.aliquando per frigidum.nam cōtingit humores calidos tā compositos q̄ simplices frigefieri et etiam frigidos vel infrigidatos calefieri. ꝛ ꝑm hoc solet in cute color variari .nā qñ frigidi hūores calefiunt albus color mutatur in citrinitatem vel in ruborem .qñ vero calidus frigescit color ruteus mutatur in albedinem vel pallorem.et sic de aliis intelligendum est. Item ab interioribus anime passionibus mutatur color Nam rubicundus fit pallidus ex angustia vel timore.quia in timore cor stringitur ꝛ calor ab exterioribus ad interiora reuocatur.et ideo exteriora pallescūt ita similiter pallidus fit ruteus ex ira.quia in ira cor dilatatur ꝛ extenditur ad vindicte appetitum.et calor subito impetuose ab interioribus ad exteriora commouetur.vnde et calefit sanguis intercutaneus et exinde rubor subito generatur. ab interioribus etiam fit color niger in mauris.et albidus in alemannis. Nam mauritanea est regio in ethiopia calidissima in qua propter calorem continuus sanguis aduritur intercutaneus et denigratur et fit adustus .a cuius denigrati sanguinis diffusione inter cutem et carnem omnia mēbra generaliter denigrātur. Unde primus ethiopiam inhabitās denigratus fic est .Sed postea cooperante caloze solis continuitate primi illius habitatoris vicium in posteris propagauit q; ex nigro patre et consimili matre nigri fetus generaliter nascerentur.sed hoc solum habet locum vbi solis adustō continue afficit generantes.Et ideo in regionibus temperatis et ad frigiditatem declinantibus ethiopes generant in colore filios temperatos. vt dicit Ysacrobius et etiam Aristoteles et Auicē. Econtrario vero scoti et alemani frigidas inhabitant regiones.et ideo frigiditate poros exterius constringente calor ad interiora reuocatur.et ideo exteriozis partis corporum superficies vel habitur Dec omnia narrat commenta.super Johan. Idem etiam narrat Aristoteles. Item mutatur color cutis et maxime homis multis alijs de causis .quandoq; propter complexionis malignitatem vt patet in melancolicis propter nimiam et superexcedentem caliditatem. vt est videre in colericis qui citrini sunt colozis. Propter solis calorem et aeris siccitatem vt patet in itinerantibus et nautis propter humorum corruptorum intercutaneorū expansibilitatem vt contingit in morphea et in lepra propē oppilationem epatis et fellis distemperatam qualitatem vt accidit in ictericia que est colozis naturalis in sordidum et vitiosum colorem transmutatio vt dicit Constan. Propter solutionis cutis cōtinuitatem vt patet post variolas et cicatrices varias vel vsturas. Considerat̄ etiam color in pilis et in capillis. Nam scōm qualitatem humorum a corpore resolutorum variatur color capillorum.nam ex flegmate fiunt albi et sāguine rufi.ex naturali melancolia glauci.ex colera adusta nigri.ex defectu etiaz caloris naturalis fiunt cani.vt patet in senibus.Et quando canus color incipit in radicibus capillorum accidit ex flegmate abundante.quando vero ab extremis incipit signum est,q; accidit ex defectu caloris naturalis.quere supza in tractatu de capillis.

Capitulum IX

De colore in oculis

Atēditur postea color in oculis a Nam vt dicit Johannicius. colozes oculorum sunt quattuor. scilicet niger.subalbidus.varius ꝛ glaucus.Diuersitas autem colorum istoz accidit ex spiritus visibilis claritate vl̄ obscuritate.vel ex cristallini humoris pauc̄itate vel pfūditate vel ex albuginei humoris superfluitate vel turbatione vel ex vuee tunice humoris indigentia vel su/

pfluitate.nam si humor cristallinus fuerit paucus in ẽqtitate vl' lateat intrinsecus ⁊ albugine' hũor veficiat vl' pturbet vel si abũdet hũor niger tunice vuee.isti ofibus cõcurrentibus vel aliquibus ipor niger color in oculo generat. Subalbid' vero ex causis fit cõ tratijs. Glaucus vero et varius accidit ex mixtione ter⁹ q̃ faciunt albedinem ⁊ nigredinem ⁊ i glaucitate aliq̃tulum nigredo in varietate albedo aliq̃tulum plus abundat. sed de his quere supra in tractatu oculor. Color etiam in vnguibus denotatur. nã eorum color dicit esse subalbidus specularis ⁊ perspicuus. qñq̃ autem mutatur iste color in luiditatem vel alium emulum colorem et tunc diuersas pretendit passiones. vt patet supra in tractatu de vnguibus.

Capitulum x

De coloribus in particulari.

Nunc de coloribus in particulari dicendum est. et primo de albedine que videtur medior colorũ esse ꝓpinquum fundamentum. Est autem albedo color ex luce clara et multa in puro ⁊ perspicuo generatus. vt dicit Algazel. Unde q̃to materia perspicui est purior ⁊ lux clarior tanto albedo erit intensior ⁊ nigro impermixtior. Est autem cã materialis albedinis perspicuum purum omni terrestri feculentia impermixtum nunc siccum nũc humidum. Causa vero effectiua est vel calidum vel frigidũ. nam materia si fuerit sicta per dominiũ caloris agens in ipam fuerit per dominũ generabitur tunc albedo, ꝓpter ratefactiõem ⁊ subtiliatiõem partium materie ac clarificatiõem vi caloris. vt in cõbusto esset in calce. si vero fuerit materia substantialiter humida et in illa dominans frigiditas generatur erit album vt in nive ⁊ pruina. Generatur autem autez albedo ex aere vaporoso declinante ad hũiditatem aqueam. vt dicit Aristo. li. xix. de animalibus. et hoc per frigidi actiõez nam frigus albificat humidam materiam et denigrat siccam. Calor vero humidam denigrat et siccam dealbat. Item albedo generatur ex ratefactione aeris vt patet in spuma. et ideo aque calide generant pilos albos. que albedo non est nisi ex aere vaporabili retento in membris ⁊ quia albedo ex aere calido et vaporabili fit. ideo animalia sunt alba sub ventre. vt dicit aristo. li. animalium. xix. Diffusiuam autem habet virtutem respectu visus et spiritus sensibilis disgregatiuas. et ideo si fuerit nimis intensa corrumpit visum et facit oculos lacrimari ⁊ est omnium colorum incrementum. In nullo enim melius fundantur colores medij q̃ in albo. Et quanto album est intensius quod substernitur tãto adhereat fortius color qui superducitur et linitur siue rubedo fuerit siue nigredo ad albedinem vero pertinẽt candor, albor, pallor siue flauor. Flauum enim et luiidum idẽ sunt scõm vnam significatiõem vt dicit Aristo. in cap. de sapore. et dicit q̃ liquidum est flauum quia flauum sequit naturã albi. Multas alias species assignat medici circa album vt est color aqueus lactens. lzarapos. i. albidus vel subalbidus. pallid⁹ vel subpallid⁹. Et variant scõm diuersas materias tenues vl' grossas in quibus radicantur. vt ⁊ in lib. ysa: Theophili Constan. Egidij de vrinis. Candor est albedo intensa multum habens in se lucis in forma et pure perspicuitatis in materia. nam fulgor lucidi. i. puri perspicui superficiem informans et perficiens et intuentis aspectum sine organi lesione immutans. et cum quadam suauitate ad sui intuitum excitans oculum et alliciens candor nuncupatur. Illud enim candor dicitur quod primo potest sine corruptione sensus ab albedine per actum lucidi ab oculo comprehendi nã albedo que consistit in extremis a sensu non videtur. subterfugit enim sensus iudicium. quia nulla res sub extremo colore videri potest. Sunt enim colores extremi inuisibiles scõm se propter suã patuitatem. vt dicit in lib. de sen. et sen. cap. viij. Quod ergo primo subiacet sẽsui de albedine post eius extremum candor dicitur.

De colore glauco et flauo.

Capitu. XI

Color flauius qui et glaucus dicitur generatur ex allredine mīnta intensa accedente aliquantula ad rubedinē. generat fm Aui. in materia tempata nō simpliciter sed respectu viridis coloris. Nam vt dicit idem. Viridis color in plantis mutatur in glaucū in autumno. qñ enī in foliis est materia hūida magis q̄ glauci et grossa paulatim p actionem calidi cōsumitur. nec tamen omnino destruit vel destituit a calore eleuante materiā. licet frigus dominetur. frigus .s. vo dūans in materia mediocri generat medios colores necessario et q̄ potest melius transmutare humiditatem q̄ siccitatem. Ideo generat colorē mediū habentē de albo magis cuiusmodi est glaucus. vt dicit cōmen. sup li. Aristo. de plan. in fi. Ideo inquit quedā arbores virides in estate palescūt in hyeme vt buxus. habet enī buxus viscosum humorem. in radice aūt multū habet liquidam humiditatem. et iō non cadūt folia sed aduenīente calore. puocatur humor ad exteriora qui tactus caliditate fit viridis. sed aduenīente frigiditate repercutitur humor et abundat siccitas. et fit color glaucus. Unde respectu coloris viridis in quo est plus de materia viridis dicit glaucum habere materiaz temperatam.

Capitulum XII

De pallido colore

Color pallidus ex eisdem causis generatur. frigiditas tū minus ē intensa. et pl' accedit allredo ad nigredinez in materia grossiori. Est igitur pallor color medius ab allredine incipiens et degenerans in nigredinē. generatur etiam accidentaliter vt ex timore. solicitudine nimia. et labore et ex cauſis alijs quibus calor ad interiora reducitur et corpis superficies ꝓpter sanguinis depauperationem pallescit et discoloratur vt est videre in nimis dormientib' et somniculosis. et in ḃibus amorosis qui pre amoris magnitudine estuantes dilatati cordis spūs euaporant. ꝓpter quor nutrimentū et restaurationem natura colorem ab exterioribus ad interiora reuocat. et sic superficiem cutis p subtractionem calidi sanguinis discolorat iuxta illud. Palleat omnis amās hic est color aptus amāti. et eadem de causa macerati fame vel imoderato exercitio et labore et ꝓpter cōsumptionez calidi sanguinis erpallescūt.

Capitulum XIII

De rubeo colore

Rubeus color est color mediꝰ ab extremis nigredinis et allredinis equedistās. qui in superficie corporis pspicui resultat p incorporationem clari luminis ignei atq̄ puri. Ad cuius generationem concurrunt materie pspicuitas. ignei luminis claritas .s. et allredinis atq̄ nigredinis cōcors mediocritas tamen ꝓpter igneam lucem partes mixti pspicuas dilatantem et rarificantē ac subtiliantem maiorem habet in transluscentia cōformitatem cū albo q̄ cū nigro. et ideo intense rubeū ad modū lucidi disgregat visum. nec aggregat sicut nigr. Propter qō pannor vendītores pānos rubeos suspendunt ante lucem vt videntes alios pannos coloratos ꝓpter rubedinem spūm visibilem disgregantem minus valeant color discernere veritatem Pretendit aūt generaliter rubedo dominū calidi in p̄mixto. cuius aliquādo inueniatur superficialiter in naturaliter frigido. vt est videre in rosa que naturaliter siue substantialiter frigida est et sicca. sed quia subtilissima est substantie innatus calor quem habet ex compositione fugiens dominium frigidi penit exterora que inueniens subtilia et humida ad immutandum transmutat ea superficialiter in colorem rubeum qui actioni ignis potissime similatur.

Capitulum XIIII

De croceo colore

Color croceus punice' et citrinus differunt parum nisi fm remissionem allredinis et nigredinis intensionem. aliquātulam autem

admixtiõem: et ſm aliã ſtulam intẽſiõez calozis ⁊ frigiditatis remiſſiõem. ſm autem q̃ colo⁹ talis in materia ſuniozi ac magis pſpicua radicatur magis rutilat et apparet ſm ꝛ̃o q̃ materia magis ẽ terreſtris ac groſſa minus claret. talis aũt colo⁹ intenſionem ſignificat calozis tpati et nõ excedentis q̃ ſtum eſt de ſignificatione colozis. ſcõm varias tamen ſubſtãtie diſpoſitões varias ꝓtendit ſanitatis vel mozbi ſignificatões diuerſas cozporis habitudines et cõplexiones vt patet in li. yſa. de vrinis. Nam citrinus colo⁹ adiunctus cum ſubſtantia tenui i vrina inuenis colerice cõplexionis ꝓtendit ipm ſanũ. In fleumatico ac melancolico ſignificare poterit varias infirmitates vt di. Egi. verſus finem in tractatu de vrinis. c. xij. vbi di. Eſt multis tenuis citrina referta figuris. Fleumaticum iuuenem vel quem niger afficit humoz. Condemnat tricham duplicẽ. Unde vnus et idem colo⁹ diuerſa et aduerſa ſignat ſm diuerſitatem ſubſtantie cui copulat

Capitulũ. xv

De colore croceo

Colo⁹ croceus plus tingit liquores ⁊ humozes q̃ citrin⁹ ⁊ ſignificat calozis intenſionem ⁊ diſtẽperantiam ſanguinis in epate per colere admixtiõem. vtz in ictericiis. quoz vrina eſt crocea in ſpuma et oculi crocei. et cutis feda et citrina. Aues autem calidiſſime cõplexionis et colerice vt aues prede extrema habent crocea vt pedes atq̃ roſtra. qõ accidit ex ſuperbundantia colerici fumi et calidi quem reiecit natura ad extrema. ꝓpter qõ colozantur. de hoc q̃re ſupra in li. de mozbis. ca. de ictericia.

Capitulũ xvi

De colore minio

Colo⁹ minius idem eſt q̃ coccinus ac vermiculus rubedini proximus et affinis. rutilans ⁊ reſplendens quaſi ignis. multum enim habet in ſe ignee luciditatis. et etiam ex parte materie perſpicuitatis ꝓpter quod colo⁹ eſt viridis relucens multum et acut⁹ Materia enim minij eſt terra que diſcerpitur in littoze maris rubri. que tante eſt infectionis et rubzis q̃ ex eius diluuione totum mare tingitur et in colorem minij commutatur. vnde ab illa infectione mare ſuperiozis egypti rubꝛ appellatur. Et in illis terre venis rubre gẽme inueniũtur. Hec de terra primo opptime ꝑpurat̃ur ꝑficatur. tandem inter lapides ſubtiliſſime commolitur. et cũ claro oui diſtẽpatur. Et hic colo⁹ pictoribus. ſcriptoribus. lucrum non modicum adminiſtrat. nam inde libros ornat capitales litteras inde formant. fines ac principia ſententiarum ac verſuũ diſtinguũt minio atq̃ ſignãt. Acuitur q̃q̃ ſucco herbe cuiuſdam que cocco appellatur. ille colo⁹ rutilat quaſi ignis. et iõ ab illo ſucco coccum nominatur. et illi colore plus vtuntur tinctores veſtiũ q̃ ſcriptores. Solebãt etiã ãtiqui acuere minium cum ſanguine cuiuſdam vermis. ſicut acuitur purpura cum ſanguine cõchilis. ⁊ ex tali acumine primitus ab antiquis vermiculus vocabatur. vt di. Iſidozus. vbi tractat de colozibus. Eſt autem colo⁹ vehemẽtiſſime adherentie poſt q̃ fuerit materie incozpatus. itaq̃ inde vix poterit poſt deleri. Q̃d ſi quis pergameno abradere contenderit. vel abluere niſus fuerit vix tantum abluet vel abradet quin aliquod veſtigiũ poſt inueniet.

Capitulũ xvii

De puniceo colore

Puniceus colo⁹ eſt colo⁹ circumdãs colorẽ rubrũ ſicut purpureꝰ plꝰ habens de rubedine et nigredine q̃q̃ de albedine. plus tamen declinat ad albedinem q̃q̃ ad nigredinem. purpureus autem econuerſo affinis eſt rubeo. ſed magis declinat ad nigredinem q̃q̃ ad albedinẽ. Unde dicit Ariſt. in. ij. de ſom. et vigi. q̃ puniceum ꝑ purpureũ tranſit in nigrum. vnde poſt rubedinem vicinitatem habet ad nigredinẽ. Inueniũtur aũt in mari quedam conchile ad modus pue que in extremitatibus paſſe q̃ſdam emittũt guttas ſanguineas q̃ recollecte purpuras tingũt ⁊ colozes rubeos acuũt

et intendunt. vnde talis sanguis in ẽ̃ti
tate modica recolligitur et vasis ac can
alibus tinctor officio aptis cum alijs
coloribus reponitur cum quibus tingit
sericum ex quo texitur pannus purpure
us vnde regum gloria ostendit. vt dicit
Greg. sup Canti. ca. vij.

Capitulū XVIII

De colore viridi

Color viridis generat actiõe ca
c lidi in materia mediocri vergen
te tamen ad dominiũ humidi vt
ptz in folijs fructibus et herbis. et iõ ge
nerabitur color multũ habens de nigre/
dine. non tñ ptingẽs totaliter ad nigre
dinem. Ex admixtione enĩ remissi albi
vt glauci et intensi nigri in superficie hu
midi viriditas generatur. qñ calor agẽs
in materia non potest adurere humidũ.
nec ad plenũ decoquere vt totaliter ni
grum cõuertatur. vnde viriditas in her/
bis z in fructibus signum est crudi hũo/
ris et indigesti. vt dicit Auicen. Et hoc
ptz qz color viridis in plantis et in fru/
ctibus mutatur in glaucũ in autumno.
qz in folijs et in herbis est multa mate/
tia humida et grossa que p actiõem cali
di paulatim consumit. nec omnino de/
struitur a calore in materia eleuante li
cet frigus dominet. et ideo quedam arbo
res virescunt in vere et in estate. in hye/
me vero vel in autumno pallescunt. quia
adueniente caliditate vernali ꝓuocatur
humor ad exteriora qui tactus calore fit
viridis. sed adueniente frigiditate rep/
cutitur humor et abundat siccitas et fit
color glaucus. vt dicit cõmen. sup. i. Al/
gesto. de plan. in fine. Est itaq; color vi/
ridis medius inter rubeũ et nigrum ge
neratus. et hoc ptz p transitũ colere ru/
bee in melancoliam innaturalem. Cole
ra enĩ cũ fit rubea transit in melancoliaz
que est nigra mediante colera innatura
li. s. eruginosa et prassina que viridis in
uenitur. Et ideo color viridis mire de/
lectat visum ppter concursum ptium ig
nearum z terrestriũ. naz luciditas ignea
que in viridi est tempata delectat visuz
Obscuritas etiam terrea siue nigredo
cum non sit in extremo mediocriter spi/
ritum visibilem aggregat et confortat.
Et ideo nullus color est ita delectabilis
visui sicut viror. vtz in smaragdo qui o/
culos sculpentium gemmas et metalla
maxime reparat et confortat. vt di. Isi.
ca. de lapidibus pciosis. Sunt autem vi
ridia folia plãte et gramia et cetera ter/
renascentia ex dominio ptium terrestri/
um in quibus radicantur tanq; in mate
ria. et ex virtute innea tanq; ex causa ef
fectiua. que dissoluit terrea et subtiliat
et rarefacit. et sic attrahendo earum fu
mos ad extrema. tingit herbe superficiem
tali colore non nigro nec rubeo sed viro
re. nam nigredo temperat rubedinis de
gregatiuam claritatem. et claritas decoz/
porata nigredini ipam reducit ad medi
ocritatem. ex dominio ergo partium ter
restrium et igneaꝝ viridis color gene/
ratur. Et ẽ̃uis folia fructus et gramia
virescant. flores tamen virides raro vt
nunq; inueniunt. qõ accidit ppter sub/
tilitatem materie florum in qua si pdo/
minantes partes fuerint aquee z aeree
erit color albus. Si vero aquee cũ igne/
is ꝓualuerint erit color gluucus vel pal/
idus aut citrinus. Si autem preabunda
uerint ignee partes aereis erit color ro
eus. et si prevalentes partes aquee cuz
terrestribus erit color blauius vel viola
ceus. Si autem eque ꝓualuerint partes
ignee cum terrestribus posset quidez fi/
eri color viridis vel niger. sed talem cõ/
mixtionem subtilitas materie florisvel
rarefactio nõ admittit. et ideo flores nõ
virescunt generaliter nec nigrescunt Est
ergo color viridis inter rubedinem me/
dius et nigredinẽ delectans visum et ad
sui aspectũ oculoz attractiuus. acie visus
cõfortatiuus et repatiuus. vñ cerui z a
niamalia agrestia alia loca viridia dili
gunt et frequẽtant. nõ tantũ ppter pa/
stum. verũ etiam ppter visum. et iõ vena/
tores viridibus vestimẽtis semper se in/
duũt. qz ppter aspectũ virorus quem de/
stie naturaliter diligũt minus venator
insidias expauescũt. vt dicit Hal.

Capitulū XIX

De colore liuido

Color liuidus ex ptibus aqueis et terrestribus ꝓdominantibus generatur. nam talis color i rebus hãentibus humorem grossum ⁊ frigidum generatur. vt̃ in violis ⁊ plũbo. plumbũ tamen naturaliter est albũ cui superficialiter fit liuidum. vñ ex eo fit cerusa. vt dicit cõmen. sup. iij. methe. Vñ color liuidus signum est frigiditatis dominantis. qz liuidus color in vrina est signum extinctionis naturalis caloris et mortificationis alialis. sicut dicit Egidius. Membror liuiditas monstrat humorẽ mortificatũ. Signat eni multas alias passiones sicut ibi sequit̃. Paruus enu tritheus medius morbusq; caducus. Ethicres sinochus vene ruptura catarrus. Coste pulmonis vitiũ color articularis. Consumptiua ptisis vis extinctiua calloris. sint tibi huoris cause.

Capitu. xx

De colore liuido

Color ergo liuidus ẽ malus in animatis corpibus. nam vel signat dominiũ frigoris calorem naturalem extingueutis ⁊ naturam mortificare inchoantis. vel superabundantiaz melancolici sanguinis colorem omnino et cutis superficiem viciantis vel cordis angustiam. calorem sanguinis ad interiora reuocantis. vt̃ in liuidis vel colorez casus siue cõcussionis sanguinem intercutaneũ corrumpentis vt̃ in fustigatis in quibus humor intercutaneus ꝓ malitiam corruptus cuti infert corruptiõz et infectiõem. vt dicit expositor super. i. ca. li. ysa. ibi vulnus liuore ⁊c. Vel signat spirituũ et naturalis caloris ꝛfectionem et ꝛpaupatiõem. vt̃ in ydropicis ethicis ⁊ cõsumptis. vt dicit Egidius. Signat etiam colorem articularem. nam color arthreticus ꝓpter neruor sensibilitatẽ in quibus radicat magis est coloroſus ꝓpter qd̃ cõfluunt spũs ⁊ humores ad locũ coloris ꝓpter qd̃ alij humores remanẽt minus calidi ⁊ minus ꝓ ꝓsequens colorati. Modes aũt causas liuiditatis enarrare nõ expedit in ꝓsenti opusculo. sed tangere solũ ⁊ ad memoriam reducere sufficit que a maioribus nostris copiosissime ẽ tractata. Raro aũt nemini liuoreꝫ signare aliqd̃ bonũ nisi prius viride vel nigruz operatione nature mutetur in liuidũ. ⁊ ꝛ liuiditate in rubeũ siue citrinũ. nam tũc signũ est q̃ natura cõtra morbũ victoriam obtinet ⁊ triumphũ. Vñ Egidius. Liuidus prius si post rubeus videat. Consurgit cerebri natura vigor reparatur.

Capitulũ xxi

De colore indico

Color indicus siue venetus est color blauius liuiditatem excedens in pulchritudine ⁊ viroze. plus hãens aquetatis et aereitatis admixtum cũ ptibus terrestribus ⁊ vnitur q̃ liuidus. et talis color est celestis propter dominiũ aereitatis in superficie perspicui materie scz pure et transparentis vt̃ in saphiris orientalibus ⁊ iacinctis. talis etiam color repitur in lazurio. Sz ꝛ hoc quere supra i tractatu ꝛ gemmis et ꝛ lapide lazuri.

Capitulũ xxii

De nigredine

Nigredo est priuatio albi in perspicuo. sicut amarũ est priuatio dulcedinis in humido. vnde videtur q̃ albedo est prima origo coloris. sic̃ dulcedo et principiũ saporis. vt dicit Aristotele. in li. ꝛ sen. et sen. Idem dicit Aristo. li. xix. Color niger non est nisi priuatio claritatis. Generatur aũt nigredo ex luce pauca ⁊ obscura in perspicuo ⁊ obscuro et impuro incorpata. Et iõ nigredo est spũs visibilis aggregatiua et euisdez rezpercussiua ꝓpter qd̃ ledit visuz ⁊ hebetat q̃ nimis est intensa. vt̃ in duꝫ incarceratuſ qui exeuntes de carcere parum vident. Undatur aũt nigredo q̃q; in substantia humida ⁊ calida. qz caliditas dñans denigrat substantiam humidam. vt ẽ videre in liquis hũidis ⁊ exustis. Quãdo q; in substantia sicca ⁊ frigida. qz frigiditas dñans subãm denigrat siccam et humidam facit albam. vt dicit Aristo. Unde nigredo q̃q; causat a frigiditate. ꝛ signũ

mortificationis. Qñq̃ a caliditate. z tẽ est signum adustionis. et iõ nigra vrina diuersa potest signare et aduersa sic di. Egidius. qñq̃ enĩ signat solutiõem q̃r / tane z sic p̃tendit sanitatẽ. aliqñ signat adustiõem z mortem vt in acuta febre. Vñ Egidius dicit. Nigror vrine faci / es incõmoda febris. Quartane soluti mortem pretendit et vrit. In febre fert mortẽ nigra fetida pauculã pinguis ẽ. Sunt quidam colores picture opibus cõgruentes. quor quidam in venis ter / re nascunt vt sinopis rubrica meliũ mi / nium auripigmentũ et hmõi. Quidam arte cõponuntur.

Capitu. xxiii

De sinopi

Sinopis est color rubeus in pon / to primitus ad inuentus iuxta si nopim ciuitatem a qua nomen sic accepit vt di. Ysi. li. xvij. Huius spe cies tres sunt. prima rubra. et minus ru beus. et inter has media. vt di. idez. Ru / brica dicit q̃r rubra. prima color sãgui neo. vt dicit idem. gignitur in pluribus locis. sed optima est in ponto. vñ et pon tica appellatur.

Capitulũ. xxiiii

De sirico

Sirici pigmentũ est vñ fit color p̃niceus. quo libror capita scri buntur. Et colligitur in littor / bus rubri maris in p̃nice. et inter ficti cios hic color reputatur eo q̃ fit aliqñ ex sinopide z sandice sil̃ mixtis vt di. Ysi.

Capitulum xxv

De minio

Minium est color rubeus cui ma teriam greci apud ephesum pri / mo inuenerunt. In hispania hu iusmodi pigmentum p̃ ceteris regioni / bus plus abundat. vt dicit Ysido.

Capit. xxvi

De cinobrio

Cinobrium q̃d greci cinabarin di / cunt a draconе et a barro elephã te est vocatum. Aiunt enim draconu m esse sanguinem dum implicant elephã / tes. ruunt enĩ belue z dracones obtruũtur quor fusus cruor terram inficit. sitq̃ pi gmentum quicquid solum tinxerit. est autem pulvis coloris rubri vt di. Ysi.

Capitulũ xxvii

De praſſino

Praſſin creta est viridis vnde fit co lor viridis sicut porrũ. crescit autem optima in lybia cyrenen si. vt di. Ysi. Crisocana est vena praſſini coloris sic dicta q̃ cum ea aurum dicit inueniri. hec in armenia crescit sed pro / babilior est que crescit in macedonia. fo ditur in metallis eris cuius inuẽtio ar / gentum atq̃ indicum, pdit. Nam vene eius cum his habent nature societatem vt dicit Ysidorus.

Capitulũ xxviii

De sandaracha

Sandaracha nascitur in topazio insula maris rubri. et est coloris cinobrij. sed odoris sulphurei. Inuenitur autem in metallis aureis z argenteis. et est tanto melior q̃nto rufi / or. et q̃nto plus sulphur olet. q̃uis et ce tusa si in fornace torreatur in sandara / cham cõuertatur. Cuius color est flame us. q̃ si torreatur equaliter cum rubrica sandicem reddit. vt dicit Ysido.

Capitulũ xxix

De arsenico

Arsenicum auripigmentum di citur ob colorem auri. colligitur in ponto ex aurata materia q̃ in aureũ colorem transit purius est. et gra / cilis habet venas et q̃ pallidus est. pr̃ iudicatur. de hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmento.

Capitulum xxx

De occa

Occa nascitur in topazion insu / la. vnde venit et sandaracha. Fit tamẽ q̃nq̃ ex occa adusta rubri / ca mollis oui luto circumlinito. que q̃ /

to magis in camino arserit tanto melior fit. vt dicit Isido.

Capitulum XXXI

De indico

Indicum in cannis indicis limo infictis inuenitur spuma adherē te limo. Est autem coloris pulchri et aerei mixturam purpure et cerulei mirabilem reddens. Est alterum genus in purpuratijs officinis spuma innatans quam confectores retrahunt et siccant. vt dicit Isidorus.

Capitulū XXXII

De atramento

Atramentū dictum est eo q̄ sit atrum cuius species necessaria est quotidiano vsui picture. et inter ficticios cōputatur. Fit enī ex fuligine multis modis sup ardentes tedas huic pictores cū aqua miscent gluten vt illustrius resplendeat. Quidam enī carbones sarmentoꝝ veterū tritos cū gluttino addunt. alij fecem vini nigri exurūt. multis etiam fit alijs modis vt dicit Isido. Cum atramento aūt tempat incaustū acuitur. Habet aūt multas virtutes vt̄ in plateario. quere supra de venis terre libro. xv.

Capitu. XXXIII

De melino coloꝛe

Melinus color est candidus cui' materia inuenit in melos insula que ē vna de cicladibus. et ideo melinus est dictus. vt dicit Isi. ꝓpter nimiam autem pinguedinem pictores eo nō vtuntur. vt dicit Isido.

Capitu. XXXIIII

De stibio

Stibium est color ficticius vel factus ex cerusa et quibusdā alijs mixtis. cum quo mulieres facies suas sophisticant et colorant.

Capitulū XXXV

De cerusa

Cerusa ex vapore fortis aceti balas plumbeas sup sarmēta alba locatas pfundentis generat quere supra de plumbo. Eodem mō fit es viride siue calcantum qđ populus viride grecū vocat. s. ex vapore fort̄ aceti eneas laminas pfundentis. nam ex aceto corrumpitur eius superficies et conuertit in eruginem et inde color viridis p̄creatur Valet ad carnem mortuam corrodēdā.

Capitulū XXXVI

De purpurea

Purpurea a puritate lucis ēdicta. qr in his regionibus gignit eius materia quas solis cursus illuminat. ꝓpius et illustrat Hic color lacrimis sanguineis effludentibus. a quibusdam cocleis ferro diuisis acuit et meliorat. vt dicit Isido. li. xix. in capi. de tincturis. Sunt et alij colores multi tam simplices q̄m compositi quibus vtūtur pictores et tinctores. sed iam dicti sūt meliores et nobiliores. et ideo nunc de eis sufficiat. De his omnibus tractat Pli. li. xxv. ca. xiij. vsq̄ ad. xxxij. Et Isido. li. xviij. et. xix. Dicuntur autem tincto/res pannoꝝ et lanarum ob nitoris gratiam coloratores. vt dicit Isi. lib. xix. Pictores vero sunt imaginum et rerum similitudinum picture artificio expressores Est autem pictura dicta quasi fictura. Est autem imago ficta non veritas. hec et figura dicitur quia quodam colore ficto est limita nihil habens fidei et veritatis. Unde et sunt quedam picture q̄ corpora veritatis studio coloris excedūt et fidem dum augere contendūt ad mendacia ꝓducunt sicut qui chimeram tricipitem pingunt. Picturam autem egiptij primitus adinuenerunt vmbra hominis lineis circū ducta. deinde simplicibꝰ coloribus et post diuersis sicq̄ paulatim ars ipa se distinxit. et inuenit lumen et differentias colorū et vmbras Et nūc pictores prius quasdam lineas et vmbras future imaginis ducunt. deinde coloribꝰ complent inuente artis ordinem adhuc sequentes. vt dicit Isido. libro. xviij. i cap. de picturis.

Capit. xxxvii

De odore

Post colores de odoribus est dicendū. Odor itaq; est fumosus vapor a substātia rei resolutus q̄ mediante aere ad cerebrū attractat⁹ est sensus olfactus immutatiuus. naz odor immutat olfactum. quemadmodum color visum. vel sonus auditum. vel quemadmodū sapor gustum. ꝓprium. ꝓprium enim est sensuuz a suis sensatis et obiectis ꝓprijs immutari. vel lectari in eis actu ꝓprijs existentibus. contristari vero et destrui si extremi vt dicit in libro de sen. et sen. Est itaq; odor rei ꝓprietas sensui fumo medio ꝓceptibilis. Ad hoc autem q̄ odor ꝓficiatur et informetur i organo sensus quattuor ad minus requiruntur scz caliditas resoluens. materie subtilitas actioni caloris resolventis obediens aerea puritas deferens. nerui vel cerebri conformitas. vaporem resolutum naturaliter sensu ꝓcipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur resoluens fumosa vaporabiles causa odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferenti se incorporat et in suam similitudinē ipm alterat et informat. informat⁹ vero aer qualitate fumi neruo odorabili subito se applicat. et sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem repsentat. cuius complexioni si similis fuerit miro modo cerebrum recreat z delectat. Si vero ecōtrario inficit z contristat. et ideo aromatica que ꝓportionem cōplexionalez habent z armoniam cum natura ipm reparant atq; iuuant. fetida vero ex causa cōtraria aggrauant et molestāt. Calor itaq; resoluens odorem efficit. et econtrario frigus constringens odorez impedit et pscindit. qz mouendo ad centrum subtiles substantie vapores p aera se diffūdere non pmittit. ꝓpter qō nec sterquilinia fetent in tempe hyemali sed potius estiuali. Similiter substantie varietas seu subtilitas obediens calori resoluenti odorem causat. Econtra vero grossities materie odorus diffusioni obuiat z repugnat vtz in lapide cui⁹ naturalis cōpactio et frigiditas sunt in causa q̄re neq; redolet neq; fetet vt dicit Auicenna. Tertio aeris consistentia confert sensibiliter ad odorem nam si ratus fuerit et subtilis de facili odoris materiam scz fumum vaporabilem recipit. sed ꝓpter eius euentationem et rarefactibilitatem p manere in se eius redolentiam lōgo tē pore non pmittit. Econtrario vero si densus fuerit aer et cōpssus vapores bonos et malos tardius recipit. sed post eorum impssionem ipos euaporare ita de facili non pmittit. vt dicit idem. Quarto organi qualitas seu dispositio ad odoris iudicium potissime operatur. si vero fuerit neruus insensibilis in quo ꝓcipitur olfactus vel male complexionatus vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus opilatus vel omnino querit⁹ vel subtrahitur iudicium odoris. Primum patz in melancolicis et alijs male complexionatis qui loca fetida diligūt. odoriferа vero z aromatica fugiunt. Secūdum autē patz in mutilatis qui neruos sensibiles z odorabiles habent lesos. et ideo odores non sentiunt. Tertium autem manifestum est in polipsis et lepr̄osis qui naribus a viciosis humoribus opilatis iter odoriferum et fetidum vix discernunt. Fumus igitur a rei substantia resolut⁹ materia est odoris. vñ sm varietatez fumi odorum differentia variatur. Dicit autem ysa. in dict. tres species fumi. Est enim fumus quietus et quasi nullus motus in aere vt fumus a lapide resolutus qui eius complexionez non declarat positiue sed p priuationē odoris et absentiam ipm habere substantiam grossam z frigidam manifestat. Est et alius fumus habens velocem motum in aere. z hoc accidit ex calore resoluente substantiam. que si fuerit valde pura et defecata. erit odor valde aromaticus et suauis vtz in mirto et musco et in ambra. Si vero fuerit substantia impura multis fecibus intermixta. erit odor malus et nature horribilis. Et hic odor diuiditur duplici iter in grauem scz et fetentem grauis odor ex calore adhuc naturaliter se hñte

in aliquo ꝛ iam corrumpi incipiente generatur. vtꝫ in piscibus diu reseruatis sine sale. Si tertio fumus mediocris a calore mediocri resolutus. et ille vel ea pura substantia vel impura. si ex pura erit mediocriter aromatiens vtꝫ in pomis. violis et rosis. si autem fuerit ex substantia impura ptim erit fetidus vtꝫ in aloe et absinthio et sulphure ⁊c. Causatur ita. qꝫ odor aromaticus a calore ptes subtiliores ꝛ puriores resoluente aere iparū fumos ad cerebrum referente sicut fetor vel grauitas ex eodem ptes grossiores ꝛ corruptiores a rei substantia dissoluente effectiue generatur. vnde p isto effectū ex actione caloris consequente omne aromaticum calidum ab autoribus solet dici. multa autem sunt substantialiter frigida vt est videre in aceto. camphora et rosa. que tamen sentiuntur aromatica. et hoc fit ꝓpter substantie eoꝝ puritatez cuius partes subtiliores resoluantur et diffundunt in aere per calorem. Sūt autem due odoꝝ extremitates aromatice. scz et fetidus inter quos ꝛ si inueniatur odor recte medius et eque distans ab extremis sm rōem vel sm intellectū neqꝫ tamen actualiter pcipitur sm sensum. vnde dicit ysa. in dict. Odorat nō percipit mediocres odores. sicut nec pisces pcipiunt medios colores. Carēt ei pisces palpebris ꝓpter qō spiritus visibilis continue dispgitur vnde non sufficit ad medij coloris pceptiōem. De odorato quoqꝫ eadem est ratio. vt dicit idem. nares enim patule sunt ꝛ continue dispgitur spiritus odorabilis ꝓpter qō debiliter efficitur odoratus. et ideo medios odores minus capit nec est grauis odor recte medius inter aromaticū ꝛ fetentē qz grauis sub fetido cōtinetur. ꝛ nō differt ab eo nisi qꝫ magis remissus est. ꝛ fetidus amplius est et intensus. Sub eadem igitur specie continent sicut albedo intensa ꝛ remissa. et ideo si duo odores extremi. ſ. fetidus et aromaticus in eq̄li ꝓportione pariter misceant. non fiet vnus medius odor et eque distans ī mixto sm sensum. vnde aromaticum prius capit sensus olfactus qꝫ fetidum. quia in aromatico delectatur. ꝛ fetidum refugit ꝛ abominatur. Ex quo ptꝫ qꝫ non efficitur vnus odor medius de extremis ꝑceptibilis sm sensum. vt dicit ysa. Qō autem bonus odor citius penetret ad spiritum animatum qꝫ malus. ptꝫ qz substātiu boni odoris virtutem naturalis caloris in se continet qui grossiciem ei⁹ mūdificat ꝛ subtiliat vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrum pertransire. Malus vero odor non sic qz in eius subiecto actio nature iam defic. vnde superfluitas eius grossa in eo remanet coagulata. et ideo difficilius pōt cū fumo dissolui. nec ita cito penetrat ad spiritum odorabilem qui in ꝓfundo cerebri ventriculo latitat vbi spūalis ꝛ subtilis fumus citius penetrat siue perforat qꝫ grossus ꝛ terrestris.

Capit. xxxviii

De effectu odorum

Circa effectus odorum diuerse fuerunt positiones. Dicebāt enim antiqui rerum naturas et substantias ita cognosci odore simpliciter quemadmodum et sapore. Dixerunt enī res acetosas odore comprehendi. similiter et acutas. sed fallebant. Id enim odoratui attribuebant qō erat tactus nullus enim est sensus cui tactus non sit annexus. et ideo morsuras ꝛ puncturas non pcipit odoratus. sed potius tactus qui odorandi organo est admixtus. sicut oculus clausus sentit morsuram colliri non visu sed tactu. Alij vero asserebant nullā rerum noticiam posse haberi per odores videntes enim quasdam res frigidas esse odoriferas vt rosas. quasdam vero calidas nullius esse odoris vt piper. putauerunt res non posse dinosci aliqualiter p odores. Sed hi fallebantur. Bon⁹ itaqꝫ odor fit simpliciter vel ex calore totali vel partiali. nam rerum alie sunt simplicis substantie. alie compposite. Si res est simplicis substantie et est odorifera odor ille fit ex odore totali quia tota rei substantie est calida vtꝫ in musco. Si vero compposite est substantie ꝛ est odorifera. odor ille fit ex calore partiali. i. ex ca-

lore quarundam partium, nam quedam sunt ibi partes calide scz ignee que diffuse p sufficiem rubrem inducunt z odorem. vnde si rose ponantur in aqua calida ignee ptes resoluunf et rubeus color apparet cum odore. Sed alij sunt quorum sententia approbatur qui dicunt rerum substantias cognosci p odores minus tñ cꝫ p sapores. nam ad linguam dirigunf sex lacerti quibus multum transfunditur de spiritu animali quo pfecte res gusta ta potest comprehendi sed ad instrumentū odoratus non venit nisi vnus lacertus tantum p quem parum de spiritu descendit qui non ita pfecte naturam potest comprehendere. Preterea a re odoranda nō resoluitur nisi quedam subtilis fumositas que admixta aeri cū ipa ad organū odoratus attrahitur. vnde z spūs p fumositatem illam rerum naturas non discernunt ita bene. sed ad instrumentum gustus tota res gustanda intus et extra gustui substantialiter applicatur. z ideo de re verius iudicatur p saporem cꝫ p odorem. Recolligit itaqꝫ ex pdictis q odor est rei qualitas siue qualitas perceptibilis odoratu. vt dicit ysaac. Nam a re odorabili resoluitur quidam fumus p calorem qui tanꝫ quedam spūalitas admixtus aeri ipm inficit z immutat. et spūs alis ibi existens intra nares in quibusdā caruncule ad modū vberū māmillarū ibi dependentibus ab eodē fumo immutat qui immutatus recurrit ad cerebrū z repsentat talem anime immutationē Est itaqꝫ odor sui obiecti manifestativus. spiritus animalis immutatiuus. suiꝫ pius p aera diffusiuus. ad interiora cerebri per flatum aeris vel attractū penetratiuus suo calore humorꝫ consumptiuus. z fluxus nociui restrictiuus. sua puritate spirituū repatiuus. sua virtute debilitatis cordis confortatiuus. aeris in suam similitudinem conuersiuus. fetoris repulsiuus. et putredinis palliatiuus. delectationis in sensu animaliū sicut z hominū causatiuus. Nam pisces diligūt aromatica z fugiūt fetida. similiter et apes. vt dicit Aresto. sicut et formice sulphuris odore effugant sola venenosa aromatica detestantur. vnde serpentes odorē tuthe abhorrent. Ex traces vinee florētis redolentiam non sustinent.

Capitu. xxxix

De fetore

Fetor est res corrupta vapore resolutus aerem inficiens contristans spūm animalem et corrūpens. Nam sicut odor aromaticus odoratum reficit z delectat. sic fetidus spūm odorabilem inficit et contristat. Vnde vt dicit ysaac. Fumus a re male complexionis resolut' animato spiritui est incōueniens. nam in subiecto fetidi odoris multi sunt humores corrupti eo q̄ naturales exierunt qualitates. et ideo cōplexioni humani corpis repugnāt. vñ odoris horribilitas pretendit sue substantie corruptionem. que contingit aut propē innaturalem calorem. aut ꝓpter corruptam humiditatem. Nam quando calor innaturalis humor facit ebullitionem causa est putredinis et fetoris. horū nutrimenta corruptam et pessimam putredinem in stomacho generant. ex qua resoluitur pessima fumositas q̄ caput grauat. quando sola corruptio humiditatis est in causa tunc odor nō fetens sed grauis generatur. Et omnia calida talia p̄ter odoris grauitatem mali sunt nutrimenti. minoris tamen sunt nocumenti. cꝫ que fetide sunt putredinis. vt dicit Bal'. Et hoc est videre in piscibus recentibus qui dum retinent naturalem calorem. odorem grauem habent. ablato autem naturali calore efficiunf iam fetentes. Cū vero pisces decoquunf p superfluē consumptiōem z corrupte humiditatis per calorem grauitas odoris tollit et sic eorum substantia p decoctionē nō solum in odore melior efficitur. verum etiam in sapore. Fetor ergo est corruptionis nature prestatiuus. defectus caloris naturalis ostensiuus. aeris infecti uus. animalis spiritus corruptiuus. vomitus et nausee puocatiuus. doloris capitis generatiuus. et totius complexionis distempatiuus. hororis et tristicie sensibus animalium inductiuus. et

ideo fugiunt pisces sportulas fetidas et antiquas. recentes vero subintrant at; q; nouas. vt dicit Aresto. Similiter a pes abhorrent omne fetidum. vt di. ideꝫ Ideo vul pes cuius fimus est valde feti dus foueam tam subintrat & eam defen dans p fetorem de. foueā tantum fugat vt dicit Pli. et sic supat p fetorem quē vin cere non poterat p virtutem. Est etiā fe tor spirituū et neruor infectiuus & ex na turali consistentia in innaturalem alte ratiuus. vtꝫ in leprosis. quor anhelit9 fe tidus sanos inficit & corrumpit. Est eti; am fetor fetus animaliū in vtero extin ctiuus. vt dicit Aresto. q; equa si sentit fe torem candele extincte faciet abortiuuꝫ Pōt etiam fetor sic intendi q; erit mor; tis subite causatiuus. nam quedā est spe cies serpentis cuius fetor subito interfi cit rem se odorātē. sicut basiliscus visu i; terficit se videntem. vt dicit Aluicē. Ac cidentaliter aliq̄n autem fetor iuuat. nā quedam sunt fetida medicamina. vt a; loe caballinum et sulphur & asa fetida. et hmōi. que in multis causis conueni; unt medicine. nam odoris sui grauita; te humores putridos siue ad putredinē et fetorem dispositos ratione similitudi nis attrahunt et extractos expellūt. naꝫ natura abhorrens fetorem q; medicine fetide psentiam irritatur contra ipam & ideo recolligit se totam vt contra suā di micet inimicam. Fetor itaq; .i. fetida me dicina occasionaliter est expulsio fetido rum et dum vnum fetidum assumit alio fetidum pariter cum ipo remouet. Si; militer fetor lane vste vel filtri combu; sti seu cornu caprini exusti naribus salu briter apponunt vt sopor litargicus exci tetur. vt dicit Const an. Nam spūs ab; horrentes fetorem fugiunt ad interio; ra cerebri vbi est causa morbi et quorū concursu iuuatur natura contra morbū et ideo facilius digerit et dissoluit ma; teriam apostematis que causa fuit false somnolentie & soporis. vt dicit idē. Eo; dem modo in causa matricis quando ni mis eleuatur comprimendo spiritualia. et fetida naribus et aromatica partibus inferioribus vtiliter adhibentur. Nam natura fugiens fetorem recurrit ad ma tricem & sentiendo odorem inferius il; lac tendit. et sic matricem ad locum de; bitum secum ducit. Quamuis etiam odor odori non cōtrarietur. aliquis ta; men fetor alicui fetori cōtrariatur. vt fetor sterquilinij et fetore allij effugat. vbi etiam omnes fetent vnius fetor mi nime sentitur quia vnus ab alio absorbe tur. De teb9 autem odoriferis queret su; pra in tractatu. xviij. de herbis et specie; bus et plantis.

Capitulū xl

De sapore

Sapor autem est sensatum gustus Sicut enim color est obiectum visus. sic sapor est rei proprietas in dicio anime se offerens p viam gustus. Sapor itaq; est rei proprietas solo gustu p ceptibilis. hoc autem dico in principio quia alio modo iudicant de saporibus et saporuꝫ principijs philosophi & alio mo do medici. Sed de illa murmuratiōe q̄; stionum nihil ad propositum. quia illas so las saporum differentias et operationes & causas hic inquirimus put sacre scriptu re conueniunt ad eliciendū ex vapor p prietatibus aliquos mysticos intellect9 vñ ad p̄sens de alijs non curamus. Est er go sapor proprium obiectum gustus de cuꝰ psentia sensus in organo gustabili dele; ctatur vl̄ tristatur. et hm ysa. in diet. Sa porum octo sunt differentie. scz dulcis. vnctuosus. salsus. amarus. acutus. aceto sus. ponticus. stipticus. additur etiā his insipidus. sic sunt nouem. sed abusiue di citur sapor qz sapore caret. Pertinēt aūt quinq; ad caliditatem & calidam cōple; xionez scz dulcis. vnctuosus. salsus. ama rus. acutus. relique frigide sunt comple xionis scz ponticus. stipticus. aceto sus & insipidus. Duo autem sunt q̄ faciunt saporem. s. complexio et substantia. & sub stantia est triplex. s. grossa subtilis & me diocris. Complexio itaq; calida et hu; da in secūdo gradu cum grossa substan; tia facit saporem dulcem. Calida vero & humida in fine secundi gradus cū subtil

li substantia facit vnctuosum. et dicitur vnctuosum subtile ẽ tum ad transitũ. qz ẽ facili transit in fumũ. Habet autem actualem grossiciem ratione cuius est obpilatiuum. sed potentialem habet subtilitatem in substantia rõne cuius est velociter transitiuũ. Complexio autez calida et sicca in fine secundi gradus cum mediocri substãtia facit salsum. calidũ z siccum in tertio gradu cum grossa substãtia facit amarum. Sed complexio calida et sicca in quarto gradu cum subtili substantia facit acutum. et ita sup calidi tatem fundant quinq; sapores. Frigida autem et sicca complexio in tertio gradu cum grossa substantia facit ponticum qualis est in fructibus immaturis. Frigida quoq; et sicca in secundo gradu cũ mediocri substantia facit saporem stipticum. qualis est in rosis z in coctanis maturis. Frigida autem et sicca in secundo gradu cum substantia subtili facit saporem acetosum. Frigida vero complexio et humida in primo gradu cum mediocri substantia facit saporem insipidum. qualis est in albumine oui. Patet ergo q; tres sapores sunt testimonia subtilis substantie. s. acutus. vnctuosus. z acetosus. et sunt tria testimonia grosse substãtie scilicet ponticus. amarus. et dulcis. Similiter tres sunt sapores testimonia substãtie mediocris scz stipticus. salsus et insipidus.

Capitulũ. XLI

De pura dulcedine et eius effectu.

Dulcis itaq; sapor generatur ex temperata caliditate et grossa substantia. vnde dulcedo linguę apposita moderate aperit. moderate calefacit. moderate humectat vnde grossicies substãtie moderate subintrans poros apertos diu ibi manet. et ideo anima in tali temperantia gaudet. Unde plus delectatur natura in dulcedine q; in alijs saporibus. preterea nulla res est ita temperata et affinis humane complexioni equali sicut dulcedo. et ideo hum ana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi simili delectatur.

Capitulũ XLII

De sapore dulci

Ad dulcem autem saporem faciendum quattuor conueniũt elementa non tamen equali proportione. ignis enim et aer superabundant. vnde ex igne calor et ex aere humor innascitur. que duo scz calor et humor necessaria sunt ad cuiuslibet rei generationez. Calor autem temperatus agẽs in humorem ipsum calefacit dissoluit et depurat ab humore terrestri et substantia mollificatur. vnde partes ignee et aeree augmentantur et humiditas inspissatur. et sic grossa substantia in qua fundatur dulcis sapor generatur. Unde dulcis sapor quando caret omni macula acuminis oĩ bus saporibus suauior erit. vt dicit ysa. quia eius natura sanguini est vicini. et ideo letificat et mundificat. nocumentũ gustus humectat temperate sine labore nature. Est autem dulcedo aliquãdo pura quattuor qualitatum mediocriter cõtentiua. vt in zucara. aliquando est viscositati et grossicie admixta. vt in datil. aliquando acumini coniuncta vt in melle. Prima dulcedo maxime conueniens est nature. sed aliquando accidentaliter nocet nature quando scilicet natura plus recipit q; digerere possit. et cõ solet esse causa. alicuius opilationis. qa dulcium superfluitas in poros venarum inuiscatur. Dulcia itaq; mollificant mẽbra. lauant. colant et mundificant. parũ naturaliter nutriunt. accidentaliter autem multum. Mollificant quidem qa humiditas materiam mollem reddit. caliditas tempate soluit. vnde materia q̃ prius erat spissa. modo mollificata. dissoluta abstrahitur et mundificatur. nutriunt autem parum naturaliter. quia dulcia grossa sunt in subã et sua grossicie poros penetrare nõ pñt. et ora venarũ opilãt. et cito satiãt. accidẽtr tñ multum

nutriunt. qz dulcia humane nature siue complexioni sunt similia et amica. ⁊ iō in magna ẽqritate assumūtur. et qz grossa sunt in substantia calorē agēs in eā multum sanguinem generat et ille sanguis multum nutrit. Dulcedo vero que viscosi rati est admixta multum quidē nutrit sed multa tamē nocumenta generat accidentaliter ⁊ inducit. vt dicit ysa. quia talis dulcedo opilatiōem generat ⁊ putredini vefacili approximat. inflationem et rugitum generat. febrem interpolatam facile cōmouet et suscitat ⁊ colericam inflationem cōcitat vel augmētat. Est igitur dulcedo pura et p alicui⁹ rei admictiōem non infecta inter sapor differentias sensus maxime delectatiua nature amica et ei potissime assimulatiua. depditorum in corpore facilius reparatiua. virtutum et spirituum vebilium maxime confortatiua. omnium membrorū principue nutritiua. Dicitur enim ysaac. Proprius nutrimenti sapor dulcedo est. si sua substantia aliquam habuerit viscositatem. stabilis enim est in membris vnde non vefacili est in membris dissolutionis receptiua nec nutriunt aliqua que dulcedine non sunt mixta. vnde ⁊ sapores dulcedini contrarij, ꝓpter contrarietatem quam habent ad humanā cōplexionem parui aut nullius sunt penit⁹ nutrimenti. Ex cōmixtione tamen saporū inter se cōtrariorū vnus bonus sapor medius generatur in quo latitat dulcedo ratione cuius ille sapor medius nature ꝛ ueniens est corpis nutrituus vtz in salsamentis. et etiam in pigmentis in quibus cōtraria recipiunt. Vñ ptz qꝛ dulcedo omniū saporū delectabiliū est origo sicut albedo omniū colorū est principiū. vt dicit in li. de sen. et sen. vbi dicit nigredo est priuatio albi in spicuo. sicut amaritudo est priuatio dulcedinis in humido. Dulcedo adhuc est spiritaliū membrorū amica qz ipōr est lenitiua. et omnis spiritus mitigatiua. clarificatiua voc⁹ et arteriarū ab omni superfluo purgatiua. cannaliū pulmonis ⁊ meatuū pectoris aptiua. et omnium immūdiciarū vule et gutturis abstersiua. catarri et humoris superfluī circa spiritalia dissolutiua. ⁊ omnium organorū vitalis spiritus ad vebilitam cōsistentiā reductiua. omnis tumoris quin antici repssiua. ⁊ suffocātis humidi etiam in membris spiritalibꝰ consumptiua. Sunt aūt quedam dulcia q̄ occasionaliter multorū malorū sunt corpori illatiua. sunt enim vnctuositatis ⁊ inflationis generatiua. Cum enim maior est ex calore dulcis resolutio q̄ sit humidi resoluti incorporatio vel saltem ꝛ sumptio. necesse est ibi fieri multi vaporis fumosi generatiōem et sic loci ex vapore distensio et p consequens inflatio dolor et gurgulatio contingit. Item ex eadē causa dulcia sunt appetitus vebilitatiua qz substantie sue grossicie cito sunt vacui stomachi repletiua et meatuū oppilatiua. Item colere rubee augmētatiua. nam cum sint calida calidi humoris sunt excitatiua. et ideo obsunt illis qui ex cā calida et intensa patiūtur. Item putredinis et corruptionis sunt inductiua. qñ enim superabundans calor superabundantē humiditatem disso'uit. ⁊ consumere totum vel digerere nō sufficit corruptam materiam vrelinquit. Item splenis renū ⁊ epatis sunt oppilatiua. ⁊ hoc accidit qz sua grossicie substantiali subtiles poros illarum regionum obturant. vel qz partes ille ratione dulcis plus vesiderant q̄ digerant vel consumant. et ideo ex superfluo humore attracto et non digesto nec alias euacuato ille partes merito oppilantur. Item dulcia ratione ꝓdicta sunt calculi generatiua tam in renibus q̄ in vesica. nam qñ ille partes rone dulcedinis sibi attrahūt humores cōsiles que subtiliora sunt vel cū vrina educūtur vel vi caloris cōsumunf. vñ qñ plus attrahit q̄ natura sufficiat. oportet qꝛ vel vi nature qd̄ ē superfluū expellat. vel qd̄ grossius est ibi remaneat. ⁊ eliquato humore calore vesicante induratur. ⁊ ꝓcedente tempe paulatim putrificatur ⁊ induriaē lapidis cōmutatur vt expsse dicit ysi. Idem etiam de causis matricis occurrit. Ex p̄dictis ptz qꝛ dulcia nature sunt vtilia. aliq̄ vero sunt que videntur esse dulcia et tamē sunt mortifera ⁊ nociua.

Capitulū XLIII

De sapore vnctuoso

Sapor vnctuosus generatur ex calido et humido in subtili substātia. et ideo vnctuositas apposita lingue magis aperit et dissoluit et subtilis substantia magis subintrat. et quia caliditas eius parum remouet a temperamēto anima ipius dulcedinem potest accipere et in ea maxime congaudere. Ad vnctuositatem autem sapiendum plus de igne cū aliis elementis conuenit. et post de aere. Calor igitur actio caloris in humidum agens magis dissoluit et depurat. vnde aquose partes et terrestres minorantur et igneę cū aereis augmentant et inde sapor gignit vnctuosus. Sūt autem vnctuosa cibaria appetitus debilitatiua et fastidij inductiua quia accepta in stomacho resoluūtur in fumositatem cuius aeree sint substantie que petit superiora replendo os stomachi et inducit fastidiū et diminuit appetitum. Item vnctuosa sunt supernatantia. leuitate enim sua eleuantur ad supiora. cum valde sint fumosa. Item digestionis sunt impeditiua quia vnctuositate sua villos stomachi replent et lenīūt vnde cibi assumpti cū non possint decoqui crudi et indigesti emittūtur vnctuositate eni sua inuiscant cibos et lubrificāt. et ideo emittūtur antequā digerantur. Item parum sunt nutritiua. quia ora venarum cito replent et parum de eis assumitur. et quō assumit, propter sue substantie subtilitatem cito cōsumit. Item caloris sunt inflamatiua. ignis enim nō nutritur nisi aere mediante. vnctuosa vero cito in aeream substantiam transeūt. vnde illa vnctuosa que habent maiorem aquositatem minus pertinent ad naturas aeris. et etiam minus bene nutriunt ignem vt in anungia porcina que minus nutrit ignem quā ouina. quia minus habet aereitatis in sua compositione et plus aquositatis quā ouina. Item febrilis caloris sunt nutritiua et ideo carnes phitentur in febre acuta. quia timetur vnctuositas intermicta qua calor febrilis irritat. Item splenis et epatis sunt. opilatiua propter sui grossiciem actualem. nam propter suam dulcedinem cito attrahuntur et sua grossicie pori facili opilant. Item oris capitis sunt excitatiua. nā ex fumorum multitudine repletur caput. et miringe cerebri distenduntur. Item membrorum spiritalium sunt lenitiua. vtī humido. Tamen quedam vnctuosa nocēt pectori propter annexam siccitatem vt oleum nucum. quia talia non habent puram vnctuositatem. Item oris exterioris sūt mitigatiua et nutriciei mollitiua. apostematū maturatiua. et semen generatiua. humiditate eni sua semen generant quia per ea plus dissoluitur quā consumatur. ex calore enim debili et humiditate multa fit sanies et corruptio.

Capitulū XLIIII

De sapore salso

Salsus sapor fit ex caliditate et siccitate in substantia mediocri vnde caliditas cum siccitate cum sit remota a temperantia multos aperit pores quia siccitas iuncta calori magis laxat. iuncta vero frigiditati magis constringit et ideo eius substantia multum subintrat pores. et quia magna fit disgregatio partium et multa substantie subintratio anima in ipius presentia non gauderet. imo potius ipsum horret. Ad salsum autem saporem quatuor conueniunt elementa quadam tamen proportione non equali. dominantur enim ignis et terra mediocriter tamen ex moderato igne fit moderatus calor. et ex moderata terra fit moderata siccitas. Ex moderato autem calore moderata fit ebullitio et excoctio humiditatis. vnde aquose et aeree partes dissoluuntur in igneas mediocriter et ex moderata siccitate moderate substantia desiccatur. et ita remanet substētia mediocris. Unde salsus sapor habet fieri ex moderato dominio caliditatis et siccitatis in substantia mediocri. Sūt autē salsa mūdificatiua quia sumpta interius calore suo et siccitate humiditate dissoluūt. salsedine autē et nitrositate sua stomachū et reliqua mordificāt et sic mordificata mouent. vt dissoluta humiditas emittatur. sic fit mūdifica

tio. Item dure carnis sunt mollificati/
ua. nam sua caliditate et siccitate super/
fluam humiditatem compactam resol/
uunt et relarant. et sic mollificant. Item
substantie mollis sunt indurativa. nam
sua caliditate z siccitate superfluam humi
ditatē consumūt. et sic ptes aereas plus
compingunt. Item substantie rei sūt re
purativa et p cōsequens conservativa.
nam salsa inēstum hmōi ēstum diffol/
uunt tantū cōsumunt. et ideo putredo a
liquo casu generata caloze z siccitate sal
sedinis cōsumitur et annihilat. Habz in
sup salsedo multū terrestreitatis. vt di/
citur in dieē. tōne cuius carnes indurat
et minus reddit aptas corruptiōi vt di
citur ibidem. Item scabiei et exteriozū
sūfluitatis cutis et corpis sunt ablativa
et hoc consumendo humores superfluos
tam superficiales ēz intercutaneos z cu/
tem a superfluis abstergendo. Item tūo/
ris ydropici sunt repressiva et hoc ex ra
tione supradicta qz desiccant et cōsumūt
omnia in talibus locis aggregata. Item
morsus canis rabidi et aliox venenosox
sunt curativa et totius venenositatis ex
tractiva. vnde prodest cito lauare talia
vulnera in aqua salsa. qz malitiam extra
hit et venenum vt dicit idem. Item caro
multum salsa ad tempamentū optimū
reuocaf si in aqua salsa ponatur. nec salse
do a talibus melius extrahitur ēz q ea
massa priuf aliquo tempe in salsa aqua
tempetur. et hoc puto accidere rōne hili
tudinis cum aqua salsa que ratione calo
ris accidentalis et naturalis in ipsa do/
minantis attrahit sibi simile quod inue
nit in substantia carnis salse. Item sal i
igne induratur. in aqua vero dissoluitur
et annihilatur. nec mirum qz si congela/
tio et induratio facta est p siccitatem o
portet vt salis dissolutio fiat p humidi/
tatem. sicut ptz in sepo in quo fit indura
tio et congelatio p frigiditatem. et ideo
non est mirum si fiat resolutio p calidi/
tatem. De his quere supra in li. xvi. ō re
nis terre in ca. de sale.

Capitulū XLV

De sapore amaro

Sapor amarus fit ex caliditate in
tertio gradu. et siccitate in secū
do gradu in grossa substantia vñ
caliditas cum siccitate multū subintrās
multum disiungit. vnde instrumentum
leditur et fit sapor amarus abominabi/
lis gustui et cōtrarius ad cuius composi
tionem quattuor elementa conueniunt
ꝓportione quadam. sed magis inequali.
ibi enim ignis et terra dominantur. sed
plus est ibi de igne ēz de terra. Vñ de ma
iori dominio caloris magna fit ebullitio
vnde aquee et aeree partes magis dis/
soluuntur in igneas et terrestres cōden
santur. sed qz mediocre est dominium sic
citatis non attenuatur. z ita substantia
remanet grossa in qua ex actione calor
et siccitatis fundatur amaritudo. Om/
nia autem amara contristant gustū ma
gis ēz aliqua alia que habent simplices
saporem. qz maxime faciunt continuita/
tis solutionem in lingua. licet autem a/
mara habeant minorem caliditatem ēz
acuta. maiorem tamen faciunt solutio/
nem continuitatis ꝓpter sue substantie
grossitiem que se interponit et compri/
mendo maiorem efficit lesionem. Item
amara sunt colere purgativa. vel quia co
lere sunt similia in complexione. vel qz
colera cum sit porosa permittit amara su
os poros subintrare et dinidendo ptes
a partibus eam faciunt fluxibilem et co
leram liquefactam sic educunt. Item ama
ra sunt appetitus excitativa quia colerā
educunt que tanēz res leuis solet colli/
gi circa orificium stomachi z appetitum
debilitare. Ad hoc etiam facit amarorū
grossitudo quia comprimit cibaria i fū
dum stomachi et sic superiora inanita ci/
bum petunt. Item amara splenis z epa
tis sunt expilativa. nam calore suo po/
ros aperiunt. et humores dissoluunt et
grossitie sua comprimendo humores re
solutos educunt. Item amara sunt con
traria vermibus z lumbricox interfectiu
a. nec mirum. qz vermes illi de flegma
te corrupto accidunt. de flegmateēz vi/
uunt. et ideo colerica z amara eis aduer
santur. quia colera flegmati contrariaf.
Item spiritalibꝫ membris sunt nociua et tā

p aſperitatē ſubſtantie ꝯ p intenſam ſic citatem eorūdem ſunt eraſperatiua. Item amara in exteriorib⁹ ſunt cōſeruatiua ſi enim diſtem penſ cum aliquo liquido habent illa tria que ſunt neceſſaria ad cō ſeruatiōem. tantum enim cōſumunt ꝯ/ tum diſſoluūt. et ſubintrant in ꝓfundū acumine z calore ſuo groſſam etiam ba lent ſubſtantiam et qua rem iuuāt z fa/ ciunt eam minus paſſibilē. Item frigi/ de arteice et paraliſis ſunt curatiua diſ ſoluendo materiaz z cōſumendo. Item frigide ſcabiei ſunt deſiccatiua. Item mea tuum tenuum z veſice ſunt aptiua et calcu li diſſolutiua. matricis confortatiua et menſtrualis ſupfluitatis puocatiua z e/ ductiua. et ad multa alia ſunt magis ne ceſſaria ꝯ dulcia ꝯ huius guſtui ſunt no/ ciua.

Capitulum XLVI

De ſapore acuto

Apor acutus fit ex caliditate et ſiccitate exiſtente in quarto gra du cum ſubſtantia ſubtili vñ fit por ꝓ nimia apertio et ptium ſegregatō et qz ſubſtantia eius eſt ſubtilis multū penetrat et ſubintrat vnde organum gu ſtus ſuo acumine incendit. ad cuius pfe ctiōem quattuor elementa cōuenūt ſed non equaliter qz plus concurrit de igne et de terra ꝯ de alijs. et ideo ꝓpter domi nium ignis acuta ſunt et valde calida z a terra valde ſicca. Ex maximo aūt dño caloris maxima fit ebulitio z reſolutio aereaꝝ ptium et aquearum in igneas vnde ignee ptes acuūtur ex nimia ſicci tate ſubſtantia deſiccatur. attenuatur et ſubtiliatur. et ita fit acutus ſapor ex ma/ gno dominio calidi z ſicci in ſubſtātia te nui z ſubtili. Sunt aūt acuta corroſiua qz valde ſunt calida z ſicca et fit diſſolu/ tio magna. et ſubſtantia ſubtilis z acu/ ta ſubintrans ptes a ptibus diſgregat ita fit corroſio. Ita acuta ſūt incihuat diſ ſolutiua qz qlitate z ſubā diſſoluūt z ſe parant ptem a parte et ꝓfunde intrant et ideo diſſoluunt et incidunt. Item vir/ tutis appetitiue ſunt confortatiua qz mē broꝝ cōſumunt ſupfluitatem. vnde poſt inanitis fit ratione vacui appetit⁹. mor/ dicant etiam neruos ſenſibiles z pūgūt acumine ſuo. z ſic pungendo excitant ap petitum. Item patum ſunt nutritiua qz ex nimia caliditate z ſiccitate potius fit adustio ꝯ digeſtio. et ideo dant modicū nutrimentum. Preterea ſubtilis ſunt ſubſtantie et ideo deſiccati conſumuntur et a membris cito dilabuntur. Inſuper nature ſunt contraria ex ſua complexio/ ne et ideo quia abominabilia ſunt non appetit ea natura ſed potius abhorret et repellit.

Capitulū XLVII

De ſapore acetoſo

Apor acetoſus fit ex frigiditate et ſiccitate exiſtente in gradu ſe/ cundo cū ſubſtantia ſubtili. vn/ de acetoſum lingue appoſitum qualita/ tibus conſtringit. ſubſtantia penetrat. et ita ex duobus cōtrarijs actionibus fit ſapor acetoſus. ad cuius completionem quattuor elementa conueniunt quadā ꝓportione ſed non equali. Eſt autem ibi dominium aque et terre mediocre et ex mediocri dominio aque eſt ibi frigiditaſ mediocris. et ex mediocri dominio terre mediocris ſiccitas generatur. ex frigidi/ tate autem reprimitur calor qui repreſ/ ſus modicam facit ebulitiōem. Dū igne au partes et aereas reſoluit deſiccati z cō ſumit tanꝯ ſubtiliores. terreſtres autē et aquoſas diſſoluit. Sed pre ſui patui/ tate eas conſumere non poteſt. Dū par/ tes ille ſubtiliantur ſed non conſumun/ tur. et ita frigiditas et ſiccitas dominan tur cum ſubtili ſubſtantia et ſapor gigni tur acetoſus acetoſa. vocant appetitū. quia ex frigiditate et ſiccitate motum ha bent ad centrum. Unde comprimuntur cibaria ad fundum et ſic os ſtomachi e/ uacuant. qui ſentiens ſuam inanitōem cibum appetit. Nam deſiderium compo/ ſita eſt operatio ex appetitiua virtute na/ turali et animali ſenſibili. Item ſoluūt ventrem plenum et conſtipant inanitū Nam ſubtilitas ſubſtantie acetoſe inue niēs multā humiditatē i ſtomacho icidit

eam et subtiliat. ꝛ sic eum facit ad fluxū et euacuatiōem. Sed qñ stomachus est vacuus quam inueniunt humiditatem quam acetosa ẽsiccant siccitate et ꝯstringunt frigiditate. Item opilatiōes splenis et epatis aperiunt. qz non qualitate sed substantie subtilitate humores i poris aperiunt incidunt ꝛ dissoluūt. Item acetosa spiritalibus obsunt frigiditate coartante ꝛ siccitate exasperante. Itē posita in exterioribus calidos humores ꝛ repercutiunt. Unde tibie inflate ex retentione menstruoꝝ vel emoꝛroidaꝝ in calido acetolote ẽfacili ẽtumescūt. ẽ hoc quere supra in tractatu ẽ aceto li. cvij. vbi tractatur ẽ vitibus ꝛ ẽ vino.

Capitulū XLVIII

De sapore pontico

Onticus sapoꝛ fit ex frigiditate et siccitate existente i tertio gradū cū grossa substantia. vñ ꝛ ponticum appositū lingue cōstringit ꝛ substātia intrans poꝛos ptes cōdensat ꝛ ita accidit sapoꝛ qui ponticus appellat. Eid pontieū sapoꝛem pficiendū quattuoꝛ elementa cōueniunt cū maioꝛi ñ inequalitate qz dominant aqua terra ignis ꝛ aer substant. Ex fortiori autem dominio aq̄ foꝛtis fit frigiditas et ex terra multa siccitas. ideo non potest ibi fieri pfecta trāsmutatio cū ibi sit defectus caloris ꝛ humoris. vnde cū frigiditas ꝛ siccitas ibi habeant dominiū necesse est vt substātia remaneat grossa ex dominio frigiditatis et siccitatis. Habet aūt ponticus sapoꝛ ꝓpriū vt di. ysa. qz ponticitas ꝯiuncta cū sapoꝛe delectante magis delectat. et cum tristante magis cōtristat. cuius cōis ē ꝙ ponticitas adūcta rei dulci ꝛ unctuose si ingrediat poꝛos facit illā dulcedinē ibi diutius cōmoꝛari ita firmius imprimitur tūc delectatio ꝛ diuturnat. simile est ẽ humoꝛe cōtristante. Hinc ē ꝙ caro que ossibus est vicina iocūdioꝛem habet sapoꝛem. Ossa enī suut melācolica. s. frigida ꝛ sicca. Caro vo i sui natura dulcis est ꝛ sanguinea. et ita est ibi ponticitatis et dulcedinis mixtio ꝓpter qđ maioꝛ delectatio. ideo etiam caro cetuina ē iocunda et simūliter bouina qz conungitur ponticitas ex cōplexione melancolica ajalis ꝛ dulcedo ex pte carnis. econuerso est ẽ absinthio ꝛ fumo terre quando cū eis associat amaritudo magis cōtristant gustū vt aloe vel aliquid simile. Item pontica appetitū excitant et post prandiū latant. cuius cōis est compassio cibarioꝝ ad inferiora adinstar torcularis. ante prandiū vo cōstipant qz cōstringūt neruos ꝛ opilant meatus ꝛ ex substātie grossicie et frigiditatis ꝛ siccitatis qualitate. vnde et sumpta cibaria retinētur et exire non permittūtur. Item grossicie sua epar et splenem opilant calculū generant coleticam et hiacam passionem excitant. obturando sua grossicie intestina fimū ac fumū exire nō permittunt spiritalia etiam membra ledunt et grauāt qz ea exasperant ꝛ ẽsiccant. exterius autem apposita vomitus sedant. tumores calidos reprimunt sanguinis fluxū inẽcipiunt atq̄ sistunt. neruos ꝑcutiūt. ventes exacerbant.

Capitulū XLIX

De sapore stiptico

Apoꝛ stipticus ex frigiditate et siccitate in mediocri substantia generat ad cuius pfectiōez quattuoꝛ cōueniunt elementa quadā ꝓporti/one in equali. nam aqua et terra ibi preuomianntur. sed non tñ ē̃tum in pontico. ex aqua autem accidit frigiditas ꝛ ex terra siccitas generatur. ex frigiditate ꝺ primitur calor qui repercussus paruam facit ebulitionem. Unde et substantia patū resoluit sed nō cōsumit. sed ex siccitate aliq̄tulū cōdensat et qz siccitas nō potest oīno ẽsiccare nec oīno cōsumere remanet subā mediocris. et ita ptz ꝙ sapoꝛ stipticus causat ex frigiditate ꝛ siccitate in subā mediocri. ꝛ in hoc differt a pontico qui ex eisdē causis q̄uis min⁹ remissis i subā grossā radicat. ō stiptic⁹ sapoꝛ sub pōtico cōtinet ꝛm ysa. ꝙ tñ sepē sapoꝛ dicit eē ẽ alas. sub pōtico stiptū cū ꝓpendit. Uñ ꝛm ipm ponticitas ē intesa stipticitas. ꝛ stipticitas remissa pōticitas. vñ nō differūt simpliciē ꝛm spēz

sed solū ſm maiorē intēſionē vel minorē et ideo vtercz conuenit cū alio i effectu: sed ſm maius ⁊ minus.

Capitulum.L.

De ſapore inſipido

Sapor nonus dicitur inſipidus ſiue ſine ſapore. ⁊ hoc potest dici dupliciter ſcz priuatiue et poſitiue. priuatiue dicit inſipidus cui' ſapor ſensu nō potest comprehendi vt ſapor aque que gustu nō percipit propter eius maximā similitudinē ad organum gustus. qz aqua est ſimplex in reſpectu lingue que quatuor recipit in ſua cōpoſitione. Poſitiue dicitur ſapor inſipidus qui vltra primū gradū ad aliquē viteriorē ſaporē non est ſensu determinat'. vt est albumē oui cuius ſubſtantia est mediocris ⁊ caliditas vel frigiditas primi gradus diſtantiam ſenſibiliter non excedens. talia inſipida ſunt cucurbite. citrulli melones ⁊ hmōi. quorū vſus plus conuenit medicine q̄z diete. parū enī nutriūt. qz ſaporē non habent delectabilē ⁊ ſubſtantiā habēt fluxibilem. humiditate et frigiditate ſua ſitim mitigant. calorem ⁊ coleram extinguūt. fleuma augmētant ⁊ quotidianas febres generāt. ⁊ omnes alias fleumaticas frigidas ſcz ⁊ humidas nutriunt vel prouocāt paſſiones. Sapor itacz inſipidus cauſat' ex frigiditate ⁊ humiditate in ſubſtantia mediocri ad cui' cōpletionem ſicut ⁊ in alijs quatuor cōueniūt elementa ſed nō equali proportione. qz aqua et aer principaliter. terra ſecūdario pdominat' ꝓpter fortiorē ergo frigiditatē et mediocrē ſiccitatē partes ignee ⁊ aeree reſoluūtur in aqueas ⁊ in terreſtres. ſed quia reſiſtit dīuum humiditatis nō pōt compingi ex ſiccitate terrea ipa ſubſtātia. Relinquit' ergo ſubſtātia mediocris cū dīnio frigiditatis ⁊ humiditatis q̄ fūt principia iſtius ſaporis qui abuſiue ſapor inſipidus nominat'. Hec igit' de ſaporibus ſimplicib quo ad eor differentias ⁊ naturas dicta iam ſufficiant. que oīa de dictis yſa. conſtan. gal'. et aliorū autor me dicine breuiter ſunt excerpta. Sunt autem quidā cōpoſiti ſapores ſicut ⁊ mixti ſunt colores pariter ⁊ odores. ⁊ hi ſapores ſm diuerſas cōpoſitiones diuerſimode opantur. qz alio modo ſapiunt in ſolidis. alio modo in liquidis aliter in ſenſibilibus et aliter in inanimatis. de quib in naturis ⁊ ꝓprietatib rerum ⁊ corporū animator ⁊ inanimator in libris precedentibus eſt oſtenſum. De liquoribus tamen in quib fundati ſunt ſapores aliq̄ arbitror hic ſupplenda que in libris ſuperioribus caſualiter ſunt obmiſſa.

Capitulum.LI

De liquore

Liquor est liquidus humor ſ plātis ⁊ animaliū corporib p digeſtionem generatus. eliquat' violentia vel natura de ſubſtātia corpis mixti vel expſſus. Quilibet aūt humor non vocat' liquor ſed ſolus ille qui artificialiter vel naturaliter liquat' de plantis ⁊ rebus animatis vt lac ⁊ vrina de animalibus. vinum ⁊ oleum de arboribus. mel de floribus. ſicera de fructibus. ceruſia de granis. orizacra de pomis ſilueſtribus et granatis. Et inter hos liquores quidaz ſunt compoſiti et quidam ſimplices nam compoſiti dicūtur qui conficiūtur ex diuerſis qui pariter cōmiſcent. Simplices vero ſunt qui ita permanent ſine cōmixtione aliqua prout a ſuis ſubiectis primitus producūtur. nullus tñ liquor ē ſimplex abſolute ꝓter ſolam aquam que ſimplex dicit' prout in elementari pmanet putritate. Alij aūt liquores omnes ſicut ⁊ humores ex quatuor elementis cōſtituūtur. ſimplices tamē dicunt' qui cū alijs nō miſcentur. Simplices etiam dicuntur in quib ſimplices elementorum qualitates ex prima cōpoſitione nominant'. ⁊ que a terreſtri feculētia naturaliter vel accidentaliter plus colant'. Scōm autem varias cōmixtiones liquor et q̄litatū elementariū pdominantes complexiones varios ſortiūtur odores pariter ⁊ ſapores. Nam illi liquores in quibus pdominat' calidum cū humido ſunt dulciores. in quibus autem calidū cum ſicco ſunt acutiores. in quibus vero prexiſtit frigidū cum ſicco ſunt acetoſiores

et stipticiores. sed in quib⁹ frigidū cum humido sunt gustui insipidiores. vt patet in ptisana ⁊ hmōi. Quidā aūt liquores ⁊ quibusdā arbor⁹ incisis corticibus p attractionē calor⁹ solaris sponte egrediunt vt balsamus ⁊ terebintina lacrima. que calore prius mundātur et in mirre substantiā indurant. Quidā vero ⁊ fructibus arbor⁹ per expressionem colligūtur vt vinū oleum sicera ⁊ huiusmōi. Quidā vero per exustionem ignis liquidiores ptes quorūdam lignor⁹ in extremitatibus educētes magno artificio acquirūtur vt colophonia. pix liquida oleū iumperi ⁊ similia. Quidā autem ex herbarum succis exprimūtur vt opiū aloe ⁊ hmōi. qui postea calore ignis vel solis ⁊ siccātur. Et quidam ex rore celi extrema florum pfundentes ⁊ se circa corū superficiem inuiscantes apum ministerio cōponūtur vt mel. Et quidam ex venis terre hauriūtur vt aqua salinatiua. nitrosa aluminosa ⁊ hmōi. ⁊ quibus arte vel natura fit sal nitrū alumen ⁊ hmōi. De his omnibus liquorum differentijs ꝑprietatibus ⁊ causis sufficienter dictū est supra in li. xvij. ⁊ herbis ⁊ arboribus ⁊ earum succis. ⁊ li. xvi. ⁊ venis terre. ⁊ libro. viij ⁊ passionibus aeris vbi tangit ⁊ natura manne ⁊ mellis que dicuntur ⁊ aere generari. De melle tamen aliqua sunt hic dicenda. et ⁊ lacte sero ⁊ butiro que ⁊ animalibus vberibus emūguntur. ⁊ quibus supius est omissum.

Capitulum. LII.

De liquore i speciali⁊ primo ⁊ melle

Mel vt dicit Ysidor⁹ libro. xx. dicitur a melliſſe grece id est apibus latine. Si enim apes vocāt. nam apum solertia mirando nature artificio parantur mella que primitus ⁊ rore aeris sunt creata ⁊ in arundinū foliis adinuenta. Unde ⁊ virgilius. Protinus aerei mellis celestia dona. Unde adhuc in india ⁊ in arabia inuenitur in similitudinem salis ramis et foliis ⁊ pendentia. vt dicit idem. Est autem omne mel generaliter dulce. Sardum tamē est amarum ab sinthij causā cuius copia illius regionis apecule nutriūtur. Dicunt autē medici qui ⁊ rerum tractant naturis pcipue Hal⁹. q⁹ mel pueris ⁊ iuuenibus et perfectis viris in quibus abundat calor cibus est inutilis ⁊ nociuus. senibus autem qui parua vita laborant ⁊ frigore dicit cum vino veteri ⁊ cibis calidis cōuenire. Hucusq; Ysidor. libro. xx. cap. i. Est itaq; mel liquor dulcissimus a materia purissima arte medicinali generat⁹. cui tamen ⁊ ex calore apis mellis substantiam cōponentis. ⁊ admixtione alicui⁹ calidi se cum mellis substantia admiscentis acumen cū dulcedine est admixtum. Unde et mellis dulcedo ceteris est magis calida sed minus humida vt dicit ysa. Si igitur cum sit ꝓ̄ns multum calor⁹ ⁊ aereitatis q⁹ min⁹ terrestreitatis et aqueitatis ꝓpter siccitatē tam terre q̄ ignis. multum habens siccitatis et acuminis ⁊ minus frigiditatis ⁊ humoris. ⁊ ideo iudicatur mel calidū ⁊ siccum in fine secundi gradus. Tamen q̄ substantia eius est vicina tempamento et mediocritati. multum est mūdificatiuū. lauatiuum ⁊ subtiliatiuum. ⁊ suo calore grossorum humorū in corpore incisiuum et humoruꝫ putridorū expulsiuū. Quia enim mel calidū acumini est ꝓpinquum et ideo intestinorū est pungitiuum ⁊ ad feces expellendas cōmotiuū. Item talis dulcedo sicut mellis multum est habens acuminis ⁊ caloris. non tamen opilat meatum splenis ⁊ epatis. sicut et illa in quibus pura dulcedo inuenitur vt dicit ysaac cap. de quatuor differentijs dulcedinis ⁊ saporis. Est itaq; mel ratione equalitatis ⁊ tempamenti multū naturē cōueniens ⁊ amicum. sui ad membra multum assimilatiuū. pditorum restauratiuum. debilium membrorū confortatiuum. sua grossicie nociuorum fluxuum interceptiuū. ⁊ latitudinis pororum restrictiuum. nature bene tempate custoditiuum. ⁊ humorum paratorū ad fluxum nimium cohibitiuū. nihilominus ē mel nociuorum humorum laxatiuū. nam cōtrarias habet qualitates in effectu. ⁊ p̄ter contrarias materie dispositiones in quas agit. nam nimis laxas reprimit ⁊

constipat. nimis duras diuidit et relaxat. vt dicit ysa. Est autem mel conseruatiuum. mundificatiuum. amaritudinis temperatiuū. ꝛ ideo ponitur in medicinis ad conseruandū et ad mundificandum. ꝛ ad amaritudinem specierum temperandum. vt dicitur in antitodario nicolai. Tamen mel crudum nō multum bene despumatū valde est ventosum ꝛ inflatiuum. rugitus in ventre generatiuū in malos humores faciliter conuersiuū. splenis ꝛ epatis viscositate sua opilatiuum. colere inflamatiuum. ꝛ febris diurne inductiuum. ypocūdriozum extensiuum. yliacis ꝛ colicis nociuū. ¶Vel igitur dicit Constan. ꝛ ysa. in dict. diuersas habet actiones. quia in quibusdam salubre est ꝛ sanitatis custoditiuum. quibusdam vero stipticum est ꝛ mozwzū generatiuum. et est veneni occultatiuus. qz quanto magis rufum tanto magis est calidum ꝛ acutum ꝛ humozum magis incisiuum penetratiuū ꝛ colatiuū quāto magis est album minus est calidum ꝛ acutū et tanto melius quanto dulcius purius et odozabilius inuenitur.

Capitulum. LIII.

De fauo

Fauus a fouendo est dictus. naz fauus dicitur mel mixtum cum cera. infra enim cellulas de cera miro artificio compositas apes mel recolligunt. ꝛ eius liquozis substantiā intus fouent et sic dicitur fauus quasi fouus siue fouens eo ꝙ mel foueat ꝛ contineat intra se. Vel fauus a fauore est dictus. nam valde fauozabilis gustui est ꝛ delectabilis ad edendum. Unde ſm Isid. libro. xx. Fauus a fagin grece dicitur. quia magis comeditur q̄z bibitur. fagin enim grece est comedere latine. Quidā tamen vocant mel fauum a cera eliquatum ꝛ optime depuratum in quo summā dulcedinem gustus experitur Fauū mel lis perit ꝛ requirit maxime animal quod ab amore mellis melota dicitur. vnde a melle melus vel melota est dictus. vt dicit hugut. Similiter vsus super omnia mel diligit ꝛ pro fauis extrahendis non sine sui discrimine in arbozes altas scandit. Eliquotiens autē inter fauos vt dicit Arestō. libro. viij. in profundo alueatis generātur quidam vermes parui sicut aranee. ꝛ quādo crescunt faciunt texturam circa fauos ꝛ wminātur super totum alueat ꝛ ideo putrescit mel ꝛc. Item ibidem. bonum est mel quod extrahitur de noua cera. nam mel quod diu manet in cera antiqua fit rubrum. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vtribus. ꝛ propter hoc debet extrahi. ꝛ est mel bonum quādo est simile auro. vt dicit idem. Item dicit idem ꝙ apes sedent super alueatia ꝛ sugunt quod est superfluum in fauis. ꝛ dicitur ꝙ si non facerent hoc. corrumperetur illud quod est in fauis ꝛ generaretur aranea et sedent super fauos et solicite custodiunt ne illa aranea inualescat. et si inuenerint eam fit eis cibus. aliter autem omnes morerentur.

Capitulum. LIIII

De mulso

Mulsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle cōmixtus quod greci mellicratum vocant sicut et ydromel quod ex melle et succo macianozum est commixtum sicut et rozomel dicitur eo ꝙ succo rose mel miscetur.

Capitulum. LV.

De medone

Medo vel medus quasi melus dicitur. Et est potus confectus ex melle et aqua. optime defecatus et decoctus. qui si crudus fuerit ꝛ mel minus bene despumatum inflationem generat in ventre et rugitus ac durissimas torsiones. et quia defacili resolutur in fumos caput petit et diuersas ei ingerit passiones. Bene vero decoctus et defecatus gustum delectat. vocem clarificat. arterias gutturis ꝛ canales pulmōis mūdificat. cor letificat ꝛ confortat. corpus nutrit et impinguat. epaticis tamen et splenecticis et calculosis minus competit. quia meatus stringit et opilat. quan

q̄z enī cum mirto ⁊ alijs herbis aromaticis condit vt sanior reddat ⁊ odoratior et diuturnius custodiat.

Capitulum.LVI

De clareto

Claretum ex vino et melle ⁊ speciebus aromaticis est confectū. Nam species aromatice in subtilissimum puluerem conteruntur et in sacco lineo vel mundo cum melle vel zucara reponūtur. vino autem optimo species perfundūtur ⁊ repfunduntur. quē admodum fit lixiuia. et tamdiu renouatur perfusio donec virtus specierum vino incorporetur ⁊ optime clarificetur. vnde a vino contrahit fortitudinem ⁊ acumen. a speciebus autem retinet aromaticitatem ⁊ odorem. sed a melle dulcedinem mutuat ⁊ saporem.

Capitulum.LVII.

De pigmento

Pigmentum vt dicit hugut. dicitur quasi pilis mentum quod scilicet in pila est contusum nam in pila species aromatice aguntur ex quib arte pigmentaria quedam delicata pocula ⁊ electuaria cōficiūtur. vnde ⁊ pigmētarij dicūtur qui species vendūt. cōterūt conficiunt ⁊ componūt.

Capitulū.LVIII.

De oximelle

Oximel dicitur acidum mel. eo q̄ ex aceto ⁊ melle eius materia cōficiatur. Nam primo acetū cum herbis necessarijs et radicibus diuretic dis diu decoquitur. colato aceto mel purum et optime defecatum additur. et ad lentum ignem vsq̄ ad spissitudinē ite rum decoquitur ⁊ bullitur ac depuratur cum albumine ouj cum aceto distempato et in oximelle parum decocto. nā omnes immundicias mellis et herbarū ad se attrahit albumen ouj ⁊ supernatando vsq̄ ad oximellis superficiem secum ducit. quas immūdicias cum penna pigmētarius seu medicus caute remouet ⁊ deponit et sic oximel in pixide munda repo nitur. Datur autem cum aqua calida ad materie compacte digestionem mollificationem. diuisionem. mundificationē. porozum apertionem. ⁊ opilationum dissolutionem. posset enim mediana defecti inducere periculum si non preparetur ad facilem eductionem et cum ori melle non precederet digestionem. Cōsimili arte ⁊ ad consimules vsus de aqua et zucara cum diuersis speciebus fit syrupus nunc violaceus ⁊ laratiuus nunc rosseus et constipatiuus. nunc simplex. nūc compositus.

Capitulum.LIX

De cera

Cera est fex mellis intra cui⁹ substantiam liquor melleus ab apibus est collectus. Corrūpit autem ipsum mel. vt dicit Arest. libro. iij quando nimis diu cum cere fecibus admiscetur. et ideo qui vult mel in sua puritate reseruare debet ipsum tempestiue a cere substantia separare. Valet autez hoc cera propzium q̄ inter omnium liquorum feces supenatat ⁊ cum calescit ad fundum non descendit sed potius quelens superficiem sursum tendit. ⁊ hoc faciunt partes ignee ⁊ aeree que in eius substantia dominātur. vnde cera in aqua calida resoluta deorsum premit aquam et per eius superficiem se diffundit. naz multum habet aeree leuitatis ratione cuius sic ascendit. Cera autem quanto est recentior tanto est odoratior. ductilior. purior. et ad diuersarum impressionem et figurarum susceptionem aptior ⁊ tā forme susceptę q̄z scripture in ea impsse est durabilior. et talis cera virginea appellatur. Est insuper cera multis vsibus necessaria atq̄ apta. valet enim in medicinis in cōfectionibus varijs et vnguentis. Nam virtutem habet calefactiuam resolutiuam. apertiuam. maturatiuam. attractiuam. euaporatiuam et consumptiuam. valet etiam ad luminis nutrimentum. et ideo cera seruit in deorum templis et aris et in mensis dominorum. Unde a cera vel a cereis dicuntur ceremonie. quia in templorum cerimonijs

cerei offerebantur et adhuc offeruntur. vt dicit Hugu. vnde qui seruiunt de cā delis cereis in ecclesia dicuntur cerofe/rarij. sicut qui seruiunt in regum ꝛ pontificum aulis primicerij nominantur. vt dicit idem. Sigillis etiam cereis litere muniūtur et signantur ac secreta occul/tantur. priuilegia confirmantur. Tabule cera simplici vel colorata replentur et ornantur in quibus variarum literaturꝫ caracteres stili officio vel inscribūtur vel etiam complanantur. Panni quoqꝫ li/nei ad vsus varios incerantur. Libros etiam inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia perfundātur. nam cera quandam habet vnctuositatem per quam humida fugat. et per pannorum poros stil/licidia penetrare non permittit. in calore liquescit et deficit. frigore vero indurescit. humidis et humefactis cedit. siccis vero et asperis inhęrescit. et ideo hu/mectantur sigilla ne adhęreat cera illoꝝ literis et figuris.

Capitulum. Lx

De cereo

Cereus per deriuationem a cera a qua formatur est nominatus. vt dicit Isidorꝰ libro. xx. de quo quidam ait sic. hic cera nocturnos præstabo cereus ignes. Subducta luce altera sum tibi lux cē. Nam ad hoc est vsus cereorum vt ex eorum lumine ea que sunt in tenebris appareant ꝛ lucescant in cereo. In cereo autem tria attendūtur scilicet materia vsus ꝛ dispositio siue forma. Materia vero triplex est. nam pro materia habet licnum siue ligmum. vt dicit Isido. ipsam ceram atqꝫ ignem. Ligmꝰ qui et licnus dicitur filum est stupeum ꝛ totius cerei substramentum. cera que circumuoluitur est luminis nutrimentum. Ignis qui superponitur siue superaccenditur vtriusqꝫ est finis et complementum. nam agens in licnum mediante cera conuertit vtrunqꝫ in suam similitudinem. vnde et in dispari natura mirabilem inter se habent aptissimam vnionē. Forma et dispositio eius piramidalis a lato incipiens et circūferentialiter conuertens. Usus eius est vt illuminatiōis gratia candelabro affigatur vel clientulorum vel ceroferariorum manibus aptetur dominos referatur.

Capitulum. Lxi

De lacte

Lac liquor est dulcis ꝛ candidus in mammillis per actionem caloris ex sanguine generatus. Vel vt dicit Aresto. libro. xviij. Lac est sanguis decoctus digestus non corruptus. Quando enim fetus propter magnitudinem non potest nutriri per umbilicum ꝓparatur ei lac a natura ex sanguine mēstruo repulso ad mammillas vbi digeritur et decquitur. et ex albedine glandularum māmillarum in candoris speciem transmutatur. vt dicit Constanē. libro xix. Eadem est enim materia menstruę sanguinis atqꝫ lactis. et ideo natura creat lac propter cibū nati quo cibatur extra. non ergo debet esse lac ante tempus partus nec post multum nisi accidat contra naturam. In illo enim tempore completur lactis digestio in animalibꝰ que habent tempus vnicum statutum ad pariendum sed in mulieribus diuersificatur. et propter hoc debet esse bonum lac necessario post sex menses. et est lac dulce quando est bene digestum et fuit neccessarium propter cibum animalis qui est dulcis. cibus enim omnium animalium non est nisi dulce et valde digestum vt dicit idem ibidem libro. xviij. Item dicit aresto. libro. vi. Animalia quantia non habent lac neqꝫ māmillas. et in omni lacte est aquositas tenuis ꝛ pars grossa que caseus dicitur. et lac quanto est spissius tanto caseus. et lac animalium carentium dentibus superius coagulatur. lac vero animalis habētis dentes in vtraqꝫ maxibula non neqꝫ eius sepum et lac huiusmodi animalis est dulce ꝛ tenue vt lac cameli ꝛ equę ꝛ postasine. Item idem ibidem. In quibusdam regionibꝰ non expectatur caprarum impregnatio sed accipitur vrtica et cum ea fricat māmilla et exibit primo sanguis. deinde q9 si sanies. et post lac bonum non pecus la-

cte impregnatarum et nullum lac est in mãmillis marium generaliter ꝯ̃ quis aliquando accidere videatur aliter. Quedam autem herbe habent humorẽ lacteum vt titimallus. et quedam arbores vt ficus. cuius lacte vt ibi dicit Aresto. lac animalium coagulatum est. Et lac canũ spissius est omnium animalium preter leporum ⁊ porcorum. Est autem maxime spissum in partu sed post subtiliat. vt dicit Aresto. libro. vi. in fine. Vacca ante partum non habet lac. sed post bonum habet. sed cum primo coagulatur fit quasi lapis. ⁊ hoc accidit quando cum aqua cõmiscetur. vt dicit idem ibidem. Itẽ idẽ libro. iv. Quãdo puer nutritur lacte calido ventes eius citius oriuntur. post partum autem ⁊ mundificationẽ lac mulieris multiplicat. ⁊ quedam mulieres habent solum lac in cono mãmillarũ. ⁊ quedam in alijs partib ipsarum et quando lac non bene digeritur coagulatur ⁊ mãmille indurescunt quoniã tota mãmilla est valde mollis et si supuenerit aliquis pilus accidit magna infirmitas et dicetur pilosa ⁊ non cessabit dolor quousqꝫ exeat pilus cum lacte. aut quousqꝫ putrefiat ⁊ exeat. ⁊ dum lac exit nõ inuenitur generaliter menstruum. Quedam vero lactantes menstruant cum fuerit earuz sanguis humidus. ⁊ quando pueri lactãtur sanguine grosso ⁊ multo accidit eis spasmus et si fuerit lactans corporis fertilis tunc nocet multitudo lactis et mulier nigra nutribilius ⁊ melius habet lacꝫ alba. vt dicitur idem. Consimiles proprietates lactis et multas alias recitat ysa. in diet. vbi sic dicitur. Lac inquit generaliter diuiditur triplicíter. aut enim est dulce exiens nouiter a mãmillis aut est acidum siue acre iam diu mulsuz. aut est inter vtrũqꝫ mediocre. Dulce autem est magis sapidum vicinum sanguini et amicum in ipsum facili cõuersiuum. ⁊ ideo laudabile est ipsius nutrimentum. Est autem compositum ex tribus substãtijs in virtute ⁊ actione varijs ⁊ diuersis vna subtiliatiua ⁊ mũdificatiua. altera vero grossa ⁊ opilatiua. tercia ẽmollificatiua ⁊ extenuatiua. nam substãtia aquosa ⁊ serosa acuta est et subtiliatiua. grossa ⁊ caseosa. frigida est ⁊ grossa ⁊ ideo opilatiua. butirosa vero est vnctuosa et mollificatiua. vnde lac cum sua substantia aquosa ⁊ acuta est grossoꝝ humorum incisiuũ et subtiliatiuũ viscerũ lauatiuũ intestinoꝝ mordificatiuũ. ventris solutiuum ⁊ fecis facili expulsiuũ. corruptorum humorũ interius in corpe ⁊ exteriꝰ abstersiuũ. venarũ penetratiuũ opilationum splenis ⁊ epatis aptiuũ. ⁊ maxime si fuerit ex animalib calide complexionis vt ex camelis ⁊ tale lac est ydropicorum iuuatiuũ. vt dicit idem. ⁊ sequitur. Lac itaqꝫ laudabile ꝛc̃ius trib substantijs tpatum. sua aquositate est mẽbroꝝ mundificatiuũ sua butirositate est venis repugnatiuũ. ⁊ membroꝝ humectatiuum. sua caseitate cibatiuoꝝ ex orificio stomachi ad fundũ ꝓpriuum. Est ⁊ alia laus lactis. quia si tpate et oportuno tpe mundato prius corpe accipiatur corporis est laudabiliter nutritiuũ. ⁊ sue substantie sanguini assimilatiuũ. Si autẽ a corpe nõ mũdato vel tpe nõ cõgruo accipiatur i malos humores quos inuenit est cõuertiuũ. et ipsoꝝ augmentatiuũ. in fumos calidos resoluit ⁊ sic erit doloris capitis causatiuũ. et si febris materiam inuenerit erit caloris febrilis inflamatiuum. vel si calorem naturalem inuenerit debilem facili acescit ⁊ fiet in stomacho acetosuz. nam quãdo est humor nimius et puus calor acetositas vel putredo fleumatis generat. ⁊ ideo lac nõ est frequenter sumendũ nisi corpe existente ꝓpato et stomacho munito. nam si corpus a putridis humorib ⁊ colericis fuerit vacuũ et ꝓpuratũ si lac bene digestũ fuerit multum ⁊ bonum ꝓbebit corpori nutrimentũ laudabilẽ generabit sanguinez. carnem augmentabit. humectabit corpus ⁊ exterius in supficie faciet teneru ⁊ ꝙ pulcrum. vt dicit idem. Item dicit idem. Rursus lac inquit bibentes ieiunos esse conuenit ⁊ calidum esse quando vberib est vicinum nec est aliquid comedendũ quousqꝫ lacus substantia digerat. oportet etiaz vt labor ⁊ motus nimius caueatur quousqꝫ descendens ad decoctionis

locum digeratur. quia ex inordinato motu ⁊ calore nimio subito generato eius vnctuositas in fumũ nociuũ resolueret et grossio ri parte remanente indigesta multiplex corruptio generaret. vt dicit idem. Electũ autẽ lac vt dicit vult habere quatuor qualitates. colorem. odorẽ liquorem. et saporem. Colorem albissimum clarum a citrinitate ⁊ rubore ⁊ liuiditate maxime alienũ. Odorem gratum ab horrore ⁊ grauitate remotum. Liquorem inter subtilem ⁊ grossum mediũ cuius mediocritatis signum est si gutta super vnguẽ posita remanet cõtinua ⁊ non liquescit. cuius guttule forma inferi⁹ est lata et superius est acuta. Saporem habet acceptabilem quãdo nec amaritudine nec salsedine nec acedine est admixtũ Inter omnes autem istas differentias lactis femineũ magis creditur esse tpatum. quia omne lac naturam ⁊ cõplexionem animalis cuius est naturaliter imitatur. ⁊ ideo quia humana cõplexio maxime est tpata. ideo ⁊ muliebre lac maxime est tpatum propter qõ maxime ẽ nutritiuũ humectatiuũ ⁊ aspiratis angulorum oculi potissime mitigatiuũ. Et q̃c/quid de bonitate lactis supra dictũ est totum cõcurrit in hoc lacte.

Capitulum LXII

De lacte camelino

Lac camelinum ex animalis calida complexione. ceteris est magis calidum et plus subtile ⁊ minime vnctuosum et minime nutritiuũ diureticum et opilationem aperituum et ideo ydropicorum ex opilatione ẽ potissime iuuatiuum. Nam camelus natura est calidissime propter quod calor dominans sanguinis attrahit vnctuositatem. ⁊ ideo sanguis remanet sine vnctuositate. Cum igitur lac nihil aliud sit q̃ sanguis secundo decoctus. sapor sanguinis cameli salsus est ⁊ acutus. ⁊ ideo humorũ est incisiuus subtiliatiuus ⁊ grossicies attenuatiuus. Quere supra de camelo in tractatu de animalib⁹.

De lacte vaccino

Capitulũ. LXIII

Lac vaccinum lacti camelino est oppositum. Nam vacca nõ habet tantũ caloris vt sanguis attrahat vnctuositatem. ⁊ ideo eius lac fit valde vnctuosum. ⁊ maxime nutritiuũ. plus enim nutris lac vaccinum q̃ pecoris ouis q̃ suis pecorinum sit magis calidũ q̃ vaccinum. Cuius ratio est vt dicit idem q̃ cum lac vaccinum nõ tantũ habeat caloris quantũ pecorinũ parua vnctuositas sibi sufficit ⁊ tota illa remanet in lacte ⁊ exuperat caseitatem. et ideo magis nutrit quia substantia vnctuositatis nutribilior est q̃ caseata. quia calidior ⁊ humidior ⁊ calori sanguinis vicinior. facilior in sanguinis mutationem. et illa vt dicunt antiqui melius ⁊ citius nutriunt q̃ citius ⁊ facilius in sanguinem cõmutantur. vt dicitur ibidem. lac tamen pinguedinis melius nutrit q̃ ipsa pinguedo que calidior est quia substantia lactis habet aquositatem liquidam subtiliantem interiora corporis penetrantẽ. Sed sola pinguedo aeritate sua supernatat et propter humiditatis siue substantialis grossicies cito coagulat ⁊ indurat. ⁊ ideo lac vaccinum sua aquositate ad interiora penetrat. sua vnctuositate calorem naturalem roborat. caseitatis siue paucitate naturã non multum aggrauat. sed potius adiuuat ⁊ sustentat. vt dicit idem. Illo ergo modo est lacte vtendum ad nutriendum quia tunc tribus eius substãtijs pariter est vtendum. Illo modo ad mundificãdum ⁊ calorem mitigandũ quia tunc seri positatis liquamen est a butirositate seiungendũ. Illo modo ad calefaciendũ et humectandũ ⁊ tunc butiri vnctuositate est vtendũ. Lactis enim vsus considerat⁹ ꝑm subtilitatem ⁊ grossiciem et mediocritatem. vt dicit idem. Subtilitas autem attendit⁹ in substantia ⁊ in actione. In substantia illud est melius quod cõplexioni humane vicinius est vt lac femineũ quod tanto est vtilius quanto mamille est vicinius. efficacius est enim contra venena. contra renum ⁊ vesice mala. contra pulmonis vulnera si multum

aerem nō tangat ꝛ eius virtutem aeris qualitas nō immutet. Subtilitas vero in actione quādo eius butirositas cū caseata sepatur ꝛ aquositas tunc cum acumine augef vt patet in camelino qz minime nutrit. caloze tamē suo ꝛ subtili liquoze ydropicis subuenit ꝛ succurrit. lac vero grossissimū est vaccinū ꝛ minus ceteris liquidū ꝛ aquosum minus acutum et magis butirosum. Unde lene nutrit. stomacho cōuenit. membra confortat. calorem epatis ꝛ stomachi refrigerat corpus impinguat ꝛ augmētat. vulnera intestinoꝝ ꝛ matricū sanat. Est aūt tanto melius ꝛ salubrius si lapidibꝫ fluuialibus accensis ꝛ intus extinctus tota aquositas pro parte maxima cōsumat.

Capitulū. LXIIII

De lacte caprino

Lac caprinum inter p̄dictas differentias tenet medium quia in suis tribus substantijs post femineum esse dicit potissime tpatum. ꝛ ideo contra pulmonis vulnera ꝛ renum ac vesice vicia cū zucara multū confert. Eius serum a caseo butiro separatū maxime est colatiuū mūdificatiuū ꝛ colere repressiuum. Lac autem caprinū per se multum bibitum in stomacho vefacili coagulat ꝛ ideo ne noceat cū modico mellis et salis gemme tpetur ꝛ nunq̄ coagulabit. et si incepit coagulari in stomacho dissoluet. Et quia capre pascunt siccis ꝛ ramorum extremitatibꝫ earū lac minus est aquosum ꝛ magis stipticū ꝛ stomacho cōgruū. Nam lac ex pascuis diuersificatur. Haz que pascuntur teneris ꝛ recentibus herbis lac faciunt aquosum ꝛ subtile qđ stomacho est nociuum. Que vero herbis laxatiuis. lac faciunt mordificatiuum et neruoꝝ pungitiuum et est nociuum ꝛ laxatiuum.

Capitulum. LXV.

De lacte pecorino

Lac pecorinum magis est caliduz et siccum q̄z vaccinum minus habens butirositatis ꝛ plus caseitatis. et ideo minus nutrit nec corpꝰ ita conuenit vt vaccinuz. Monstrat aūt hoc ex grauitate sui odoris. Haz vt dic̄ Bal. lac pecorinum in odore est grauius q̄z vaccinum. et ideo magis flegmaticum. magis autem nutrit q̄z caprinum sed minꝰ q̄z vaccinum. Unde minus est tempatū q̄z caprinum.

Capitulū. LXVI.

De lacte asinino

Lac asininum est tempatum ꝛ nutritiuum resumptiuum ventris tamen solutiuum ꝛ neruoꝝ remollitiuum ꝛ membroꝝ siccitate ꝛ caloze induratoꝝ humectatiuum. pectoris iuuatiuum ꝛ tussis ꝛ anhelitus difficilis mitigatiuum. vulnerum renum et vesice curatiuum.

Capitulū. LXVII.

De lacte caballino

Lac caballinum vicinitatem habet ad camelinum in subtilitate et acumine ē caloze. in apostematibus matricum ꝛ iuuatiuū. apertiuū et menstrualis fluxus prouocatiuū. si causa menstruoꝝ calida sit ꝛ sicca. quā ꝓpter tatem habet illud lac ab omni lacte alio separatam. vt dicit ysa.

Capitulū LXVIII

De lacte porcino

Lac porcinum sm ysa. est subtile et aquosum quia ex sua frigiditate incoctum remanet ꝛ indigestum. et ideo si sm medicinaz accipiatur parum aut nullum confert iuuamentū sed si sm cibum cum succo ordei fit coctū bonum generat humidum nutrimentū. vt dicit idem.

Capitulum. LXIX

De lacte animalium

Lac animalium partui valde vicinorum est subtile ꝛ aquosum. quia aquei humores adunātur in animalibus tempore partus quia os matricis clauditur ꝛ lac aquosis humoribus cōmiscet. ꝛ ideo eo tpe est nociuū vomitus ꝛ fastidij. puocatiuū aspritatis

remollitiuū ꝛ villoꝝ stomachi lubricati/
uum. ventris laxatiuū. durū ad digeren
dum. ꝛ stipticū ꝛ in stomacho coagulati/
uum ꝛ pessimarū infirmitatum genera/
tiuū. ꝛ ex fumo ascendēte cerebri pcussi
uum. ꝛ doloris capitis causatiuum. feto/
tis ventiū ꝛ anhelitus inductiuuz. Unde
si lac fuerit corruptum vel plus debito as
sumptū vel alio modo vel tpe cū expedit
sit acceptū multarū infirmitatū est ge/
neratiuū malorū humorū ꝛ lumbricorum
est nutritiuū. bonorū humorū est corru/
ptiuū. arenarū in vesica ꝛ in renib⁹ adu/
natiuū ꝛ putrefactiuū. caloris naturalis
debilitatiuū ꝛ innaturalis caloris ac fe/
bilis inflamatiuū gingiuarū ꝛ ventium
infectiuū pustularū pessimarū ꝛ scabiei
in paruulis causatiuū rugitus ꝛ ventosi
tatis excitatiuū opilationū renis ꝛ epa
tis effectiuum. stomachi grauatiuū ꝛ lu
bricitate sua cibariorū añ digestionem
expulsiuum. et sic lienterie inductiuum.
has ꝛ multas alis inducit lactis corruptō
passiones. sz hec de lacte bono ꝛ malo nūc
dicta sufficiant.

Capitulum. LXX.

De sero

SErum ē lactis pars aquosa a la/
ctis alia parte per coagulum se/
questrata. nam coagulū partes
butirosas ꝛ caseosas simul iungit ꝛ ab eis
quod liquidum est ꝛ aquosum diuidit et
discernit. Cuius effectus superius reci/
tantur. habet enim virtutez putredinis
lauatiuam. nam intestina lauat ꝛ vulne
ra intestinorū de sanie mūdificat pectus
purificat sitim sedat acumen colere tu/
bre mitigat. scabiem ꝛ impetiginem mū
dat. splen ꝛ epar repilat. Quere supra
in primo fm ysa.

Capitulum LXXI

De butiro

b Utirum a buendo id est pfundē
do est dictū. vt dicit hug. sua ei
vnctuositate et humiditate ha/
bet imbuere ꝛ pfundere corpa q̄ cōtingit
Nā butirū est flos lactis multū habens
caliditatis ꝛ humiditatis cū dño aerei
tatis. ratione cui⁹ habet multū vnctuosi
tatis. Est enī butirosa substātia natura
liter calida ꝛ humida viscosa ꝛ vnctuo/
sa humane complexioni vicina vt dicit
ysaac. vñ sepe comestū stomachi est hu/
mectatiuū ventris solutiuū maxime si re
cens fuerit. ꝛ ideo antiqui. vt dicit idem
assimilauerūt butirū oleo mixto pingue
dini. dicētes q⁹ si quis accepit valet scre
atui de pectore ꝛ de pulmone maxie si ibi
fuerit apostema. quia ꝙpie est maturati
uum ꝛ humorū dissolutiuū ꝛ superfluorum
pectoris mūdificatiuū maxime si cū mel
le vel zucara comedat. Sed tunc minus
est maturatiuū ꝛ excreationis amplⁱ⁹ in/
uatiuū. vt di. idem subdēs ibidē. Butirū
repugnat venenis. mēbra hūectat. aspe/
ritatem oculoꝝ eius lotura mollificat et
emundat apostema dissoluit ꝛ maturat.
Vulnera pulmonis gutturis et pectoris
mire sanat. renū et intestinoꝝ morsuras
mitigat. neruos induratos et cōtractos
seu spasmatos mollificat atq⁹ laxat. vt
dicit idem. Dicit aūt auic. q⁹ ptra vene/
na interius sumpta singulare p̄sidiū est
si intoricatus butirū in lacte calido re/
solutū bibat in magna quantitate. nam
vnctuositate sua opilat meat⁹ ne ad coz
ascendat subito vis veneni. Preterea ve
nositatē totam ad se trahit ꝛ ipsam inui
scat. per vomitū euacuat de corpe ꝛ edu/
cit. vt dicit idem. Fit autē sic. flos lactis
siue supenatās pinguedo recolligit⁹ i va
se mundo ꝛ cum quodā lato ligno rotun
do et pforato diutissime pcutit⁹ p violē/
tiam ꝛ mouetur. ex quo motu calor natu
ralis in substantia lactis excitatus ꝛ con
fortatus totam vnctuositatē insimul re
colligit. que sua leuitate superficiem petit
serosa vero ꝛ aquositas cū partib⁹ casea/
tis inferius descendit ꝛ butirose substan
tie tanq⁹ nobiliori cedens fundū petit ꝛ
illa butirosa substantia que enatat i sup
ficie recolligitur ꝛ ad vsus varios ꝛ ne/
cessarios in vase mūdissimo reseruatur.
quod quāto ē recentius tanto est sapo/
rosius. et gustui delectabilius inuenit⁹. Est
autē in principio molle et liquidum sed
paulatim calore naturali contra humi/
das ptes inualescēte ꝛ eas ꝙsumēte me

diocriter indurescit. Unde lene ꝛ mũde reficit ꝛ nutrit ꝛ pulmenta loco sagimi/nis vel olei lene condit. Salis aũt aliquã tulũ vt melius cõseruef ꝛ vt ei⁹ potentia lis humiditas siccitate salis tpef. insup vt eius saporositas augmẽtef. Nam gu/stui in sapore est magis gratũ qñ mediocriter est salitũ. Quãdo aũt nimis anti quaf eius sapor cum odore diminuif ꝛ in graue odorẽ ꝛ saporẽ gustui horribilẽ trãs mutatur. ꝛ tunc nõ valet ad cibaria con/dienda. Valet tamẽ ad varia medicami na ꝛ vnguenta. quia sepe accidit id quod nõ conuenit gule. congruit tamẽ nihilo/minus medicine alicui.

Capitulũ. LXXII

De caseo

Caseus vt dicit Isi. li. xx. a caren/do est dictus. eo ꝙ tãdiu in vase põmitur quousqꝫ sero careat et a lactis aquosa substantia separef. Unde dicif caseus quasi carens. eo ꝙ qñqꝫ est siccus humore carens seu liquore. vt di/cit idem. Sm Hug. vero caseus a cadẽdo est dictus eo ꝙ vefacili cadit et labif in/ter digitos facientis. Est aũt caseus fex lactis. nam vt dicit ysa. Caseata substan tia lactis frigida est ꝛ grossa ꝛ ad digerẽ dum dura. tarde eni vescendit ve stoma/cho ꝛ magis attinet stipticitati ꝙ solutõ ni. ꝛ est grauis stomacho ꝛ epati renibus et spleni maxime si illa loca fuerint opi lationibus ꝓparata ꝛ calculos in renib⁹ generat. ꝛ ideo propter ista mala accidẽ/tia dicit cõstant. ꝙ omnis caseus vniuer saliter est malus. tamẽ caseus qui lacti est vicinus minus est nociuus. Unde di stinguit ysa. inter recentẽ veterem ꝛ me/diocrem. Recens caseus quia adhuc re/cens est nõ malos generat humores. qz adhuc retinet ptem dulcedinis ꝛ aquosi tatis ipsius lactis. ꝛ ideo ad digerendũ est facilioꝛ ꝛ ad nutriendũ laudabilioꝛ. ꝛ ventris solubilioꝛ. ꝛ maxime si nõ fuerit salitus. quia salsedo sibi saporem aufert et dulcedinem. nam nimis salsus nimis est veficatiuus ꝛ stomacho est noci uus. carens omni sale magis est nutriti uus ꝛ corporis humectatiuus et magis carnis augmẽtatiuus. stomacho tamen est noci uus et vefacili in fumositates resolutiu⁹ si stomachus fuerit calidus. Si vero fue rit frigidus in acetositatẽ est vefacili cõ/uertibilis mediocriter ergo salsus melius digerif ꝛ minus stomacho est nociuus. si ne sale enim vefacili est acetosus. minus vero salsus stomachi fit morsiuus ꝛ san/guinis incensiuus.

Capitulũ LXXIII

De veteri caseo

Vetus autem caseus est acutus ꝛ valde siccus ad nutriendum gros/sus ꝛ ad exeundum ve stomacho nimis durus. quia sl. actis aquositas est acuta. acumen tamen et siccitas coaguli ei dominãtur. Unde ꝛ subtilitatem exit et ideo superfluitas corporis nõ ita inde subtiliatur sicut aliis subtiliantib⁹. Un/de duobus modis nocet corpori. qz eius corruptio ꝛ grossicies nutrimenti super/fluitatem ingrossat ꝛ corrũpit stomachũ nocet quia ꝓ acumen coaguli repugnat omnibus aliunde iuuãtibus ꝛ in nutri/mentum prius ipsa iuuantia traducun/tur. Unde si in corpore inuenerit grossos humores in renibus ꝛ in vesica lapides parit. grossos enim humores calidos et intensos coadunat ꝛ compingit. Est ergo vitandus ita vetus. nullum enim con fert iuuamen neqꝫ nutrimentũ nec ole/dit digestioni nec bonuꝫ generat sangui nem nec ventrem humectat nec vrinam prouocat. Sed inuentam humiditatem constringit ꝛ veficcat. Omnis itaqꝫ case⁹ vetus durus siccus ꝛ spongiosus pre sic/citate et prosus ad rumpendum facilis nihil habens vnctuositatis et humidi tatis corpori est nociuus. Sinus autez est malus vnctuosus caseus ꝛ consertus ꝙ oculatus et prosus. nam cõsertio sub stantie est signum humoris ꝛ vnctuosita tis. Qui autem prosus est minus est malus quando est recens ꝙ cum nimis est vetus. quia vt dicit dyasc. Caseus re cens humectat ventrem. vetus stringit. maxime elixatus vel si ab aqua abstract⁹ assetur et maxime si ante prandium assi matur. meatũ eni stomachi sua grossicie

obtutat ꝛ cibum descendere ad intestina nō ꝓmittit. post prandiū aūt sumptus cibaria comꝓmit vt torculat ꝛ ad locum exitus descendere compellit. Caseus inter veterem ꝛ nouum medius multū est nutritiuus ꝓpter eius saporositatem ꝛ grossiciem. ꝛ quia calore naturali velociter induratꝫ. quanto autem calor naturalis ei dominat magis tanto plus ꝛ fortiꝰ indurescit et magis membris inhęrescit. hucusqꝫ ysa. in dietis. Sm autem dyas. et aresto. li. iij. quāto erit in lacte multum casei plus erit cibi. Est autē caseus sm dyas. veneno contrarius. Nam grossicie sua ꝛ butyrositate cōplat meat' venarū ꝛ nō ꝓmittit ad cor ascēdere vim veneni. Caseus enī recens appositus calidus extrahit venenum a morsibus venenatis. ꝛ huius signū est. quia appositus sup morsus rabidi canis aut serpentis totus cancor casei conuertitur in liuorem. Valet etiam contra antracem ꝛ alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. In multis etiam alijs cōuenit medicine. vt dicit idem.

Capitū. LXXIIII.

De coagulo

Coagulum est lac in quorundaꝫ animalium stomachis inspissatum. cuius virtute lac aliorū animalium coagulatur. in qua parte butirosa cum caseata aggregata pars serosa et aquea a partibus alijs sequestratur. vt dicit Aresto. libro. iij. Quanto inquit lac est spissius tanto caseatius ꝛ coagulatius. sed lac animalis carentis dentibus in superiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in vtraqꝫ nō sicut nec eius sepū. Item idem dicit. Lac coagulatur ex coagulo ꝛ lacte ficuū quādo lac ficuum aggregatur in lana deinde abluitur illa cum modico lacte et citius illud lac admiscetur cum residuo ꝛ sic totum coagulatur. Item ibidem. Coagulum non inuenitur nisi in ventre sugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habent dentes in vtraqꝫ mandibula non inuenitur nisi in lepore. quanto cunqꝫ autem plus vtustatur erit melius et valet contra fluxum ventris matrine leporis parui ꝛ cerui. vt dicit idem Alre/sto. Item libro. xvi. dicit. Accidit lacti qꝫ coagulatur ꝑ coagulum. quoniaꝫ coagulum est lac in quo est calor spiritua/lis. et ideo adiuuat et sustentat lac sicut matris sperma sustentat menstruale sanguinem femine in matrice. quoniam natura lactis et sanguinis menstrui eadeꝫ sunt. vt dicit idem ibidem. De coagulo dicit ysaac. capi. de caseo. Coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et caloris atqꝫ siccitatis sibi dominantis q̄bus sua humiditas finitur. et q̄uis coagulum sit in omni caseo. minus tamen sentitur in recenti ꝓpter multitudinē sue humiditatis. Coagulum itaqꝫ in stomacho lactantis animalis et ruminantis inuenitur cum quo sal admiscetur. ꝛ sic super ignem in fumo desiccatur et indituratur. cuius modica particula cum in pauco lacte tepido resoluta est cum residuo lacte admixta totum coagulabit qđ est coagulabile et condensat. Unde patet qꝫ consimilis virtus latitat in substantia coaguli qualis inest substantie seminis masculi. vt dicit Aresto. Eluicē. ysa. et alij. et hęc dicta de liquoribꝫ nunc sufficiant.

Capitulū. LXXV.

De diuersis virtutibus rerum

Sunt autem quedam virtutes tā humoribus q̄ liquoribus et rebus alijs inherentes. de quibus hic breuiter aliqua inseremus. Nam sm diuersas complexiones et virtutes diuersis rebus dominantes diuersimode reperiūtur operationes vt est virtus apertiua a maturatiua mūdificatiua cē. Apertiua itaqꝫ virtus operatur ꝑ calidum et siccum cum subtili substantia. vt patz in cepis vel succo porri in alumine ꝛ huiusmodi. ex quorum confectione aperiūtur ora venarum et emorroides prouocantur. vt dicit Constantē. Rarefactiua virtus operabitur ꝑ calorem et humorem. Nam calor rei substantiam penetrat ꝛ dissoluendo humiditatem sibi obtendentes aperit ꝛ dilatat vt ꝑz in malua

et sambuci mediano cortice ⁊ hmōi. que bullita in oleo cutem tarefaciūt ⁊ extendūt. vt dicit idem. Oppilatiua virtus operatur per frigiditatem ⁊ humiditatē cum obtusa substantia vt patet in draganto albumine oui ⁊ psillio. nam hec viscositate ⁊ obtusitate substantie poros replent et frigiditate cōstringūt. Inspissatiua virtus operatur per frigiditatē ⁊ humiditatē vt patet in mandragora que posita super cutem ipsam inspissat. vt dicit idē nam frigiditate constringit partes humiditatis liquidiores. Unde humiditas petens centrum reddit substantiam compactiorē ⁊ per cōsequens spissiorem. aliquando autē operat̄ per calorē ⁊ humiditatem. nam calor consumit partes liquidiores. quibus consumptis partes terrestres reddunt̄ spissiores. Inducatiua virtus operat̄ per frigiditatem ⁊ siccitatem. quia vtraq; qualitas mouendo ad centrū totam substantiā reddit duriorē qñq; autem operat̄ per frigiditatem ⁊ humiditatem. frigiditate partes liquidas cōstringente. vt patet in gelu ⁊ in glacie. Qñq; etiam p calidum ⁊ siccum partes terrestres cōpingendo ⁊ per consequens in durando vt patet in latere ⁊ in luto. Asperitiua virtus operat̄ per caliditatē et siccitatem cum grossa substantia. Hā calor qd est subtilius eleuat ⁊ mouet ad circūferentiā. ⁊ illud acuit in conum qō vero grossius ⁊ siccius tendit ad centrum et sic fit tota substantia inequalis que inequalitas est causa asperitatis. ꝓpter hoc operatur asperitatem in humido frigiditas coartando et constringendo partes rei circūferentiales ad mediū nō pmittendo partes liquidiores se diffundere ad extremum. propter quod partes superiores i quibus dominat̄ frigiditas acute ⁊ aspere exterius sensui ostendunt̄. qz sm diuersitatem materie impssionem a calido ⁊ frigido recipientis varie sunt ⁊ diuerse rerum cōditiones ⁊ ꝓprietates ⁊ rerum cōmixtiones naturaliter vel accidentaliter orelicte. vt dicit auicē. ⁊ constant̄. et est expssum supra in tractatu de qualitatibus elementariū ꝓprietatum. Item est virtus mollificatiua que operatur p calidum ⁊ humidum. ⁊ hoc vel p calorem humidas partes dilatantem ⁊ rarefacientem ⁊ partes a partibus disgregantem. vt facit dialtea que humida est et parum calida. mediocriter tamen calore sui aperit ⁊ et supabundantia humiditatis sue humores fluxibiles reddit. ⁊ sic per consequens mollificat ⁊ remollit. vel hoc fit eo q; calore dominante sup partes aqueas ⁊ terrestres ⁊ eas resoluente in partes aereas et celestes. vt patet in vaporibus terrestribus ⁊ aqueis attractis ad interstitia aeris vbi resoluuntur in mollissimas pluuias ⁊ guttulas. nunc roris. nunc grandinis siue niuis. vt dicit cōmentator super. iiij. metx. Sensui etiam est manifestus vi caloris dura remollescere et superueniente actione calidi partes partibus inuicem vnire. vt patet in cera et in alijs liquefactibilibus sup quarum partes aqueas et aereas virtus ignea dominatur. vt dicit cōmentator. Virtus autem maturatiua sicut et digestiua per calidam virtutem et humidam operatur. sicut et retentiua per frigidam ⁊ siccam. ⁊ expulsiua per frigidam ⁊ humidam ⁊ apritiua p calidam ⁊ siccam principaliter operatur. Attractiua virtus per calidum ⁊ siccum operat̄. vt patet in dipranno serapino et stercore columbino ⁊ cōsimilibus. Laxatiua habet operari per easdem virtutes sed vehementer. Unde que vehementer attrahunt laxatiua sunt vt scamonea ⁊c. Operatur etiam per frigida cōprimendo. et per humida lenificando ⁊ lubrificando. vt patet in prunellis thamaridis ⁊c. Putrefactiua qñq; per calida ⁊ humida operatur quando qz vero ꝓter hec. Maturatiua per calida et sicca sicut ⁊ attractiua vt patet in cantharidibus ⁊ flāmula ⁊ hmōi vehemēter calidis que pustulas generant ⁊ carnem vlcerant valde acto. De alijs autem virtutibus et cōsimilibus dictum est supra libro. iij. de ꝓprietatibus elementariū qualitatum in li. viij. in tractatu de remedijs morborum.

Capitulū LXXVI

De putredine

Putredo est substantialis humi/ditatis corruptio proueniēs ex indigentia caloris naturalis sup abundante caloꝛe alieno. Caloꝛ enī in/naturalis agens in humidū quod nō re/gitur a naturali causa est inductiua pu/trefactionis. vt dicit sup li. methꝫ. Om ne autem terreū frigidum difficilius pu trefit q̄ calidum. vt dicit aresto. Simi/liter coagulatuꝫ ratione frigidi tardius putrefit. vt est videre in glacie et in cri/stallo. Omne enī feruidū calido tardius putrefit. vt dicit aresto. nam intensio ca loris inducentis feruoꝛē foꝛtioꝛ est ca/loꝛe aeris aliunde venientis. ꝛ ideo non pmittit se vinci nec aliquā circa rem fer uentem pmittit fieri imutationē. Om/ne enī motum tardius putrefit q̄ non motum. vt dicit aresto. Nam motus in ducit caloꝛem cōseruantē ꝛ caloꝛem ex citat naturalem. Insup omne fluens tar dius putrefit q̄ non fluens. vt dicit idē Nam caloꝛ accidentalis ex aere cōtinen te infirmioꝛ est ꝛ debilioꝛ q̄ caloꝛ natu/raliter generatus ex motu siue ex fluxu. et ideo ex facili se vinci nō pmittit. Om ne autē coꝛpus multū. i. multe magnitu dinis tardius ꝛ minus putrefit q̄ coꝛpꝰ paucum. vt dicit idem. Nam si coꝛpꝰ est calidum plus habet caloꝛis naturalis re sistentis causis putrefactionis. Simili/ter si est frigidum sua naturalis frigidi/tas melius resistit caloꝛi accidentali in/ducenti putrefactionē in magno coꝛpoꝛe q̄ in paruo coꝛpoꝛe. et hoc patet in mari. vt dicit aresto. nā mare diuisum cito pu trefit vniuersum autē nunq̄. Similiter est videre in aquis alijs magnis quarū partes diuise a totali flumie cito putre/fiunt. ꝛ ideo in partib⁹ sic diuisis vmes generant̄ per putrefactionem. Cuius ra tio est quia caloꝛ naturalis disgregās in eis facit subtile diuidi a grosso ꝛ terreuꝫ ab aqueo et aereo. ex substantia autem subtili aquea vel aerea a grossioꝛe parte per caloꝛem sequestrata idem caloꝛ dis/gregans facit generari vrmes ꝛ alia ani malia et hoc est quod dicit Aresto. qua/re caloꝛ naturalis disgregans constare facit disgregata. et conuertit in naturaꝫ animalis ꝛ hoc p putrefactionē. vi caloꝛ/is extranei introducta. vt dicit cōmen. Putrida ergo sunt gustui horribilia ꝛ ab/ominabilia stomacho. ꝛ nauseam puocā tia. Sunt ꝛ grauis odoꝛis. et mali sapo/ris ꝛ deformis caloꝛis. manus inficiētia cōtingentis. cōtraria sunt humane com plexioni. ꝛ subitam inducētia sanis coꝛ/ruptionē. serpentib⁹ tamē ꝛ vermib⁹ pre bentia cibum ꝛ refectionē. Que autem sunt dispōsita ad putrefactionē p associa tionem ad putrida celerius contrahunt coꝛruptionē. Et mēbra putrida coꝛrum punt sana. ꝛ cum non sint spūs puia pri/uant spū mēbra. Que ergo sunt magis vicina non pōsit sanari nisi mēbrū quod incipit esse putridū a putredine pēnit⁹ sepetur. Unde que putrida sunt. nō sunt vtilia nisi solum ad hoc vt p̄scindantur. ejciantur aut cōburantur. Sunt et alie virtutes quibus mediantib⁹ operat̄ na/tura vt virtus nutritiua seu pascitiua in vegetabilibus. et in animalib⁹ est virtus generatiua tam in bipedibus q̄ in qua/drupedibus et est virtus ouatiua tam in reptilibus quibusdam q̄ in volatilibus sed de generatiua ꝛ nutritiua ꝛ alijs sibi subministrantib⁹ sufficienter supius di ctum est li. iij. de generatione hominis i libꝛo. xviij. de generatōne animalium in generali. et ideo de eis est supsedendum Virtus autem procreandi ova est in ani malibus anulosi coꝛporis vt in serpenti/bus araneis scoꝛpionibus ꝛ similibus ꝛ in natantibus. vt patet I cancris sepijs et alijs infinitis. et volatilibus ꝛ in om nibus bipedibus. quia vt dicit aresto. li bꝛo. v. Bipedia inquit non generant ani malia p̄ter hominem.

Capitu. LXXVII

De ouis et eius p̄prietatibus

Primo igitur de p̄dictis animāti bus semen decisum in quedam coꝛpuscula parua mollia humi/da ꝛ subalbida coagulat̄ ꝛ trāsformat̄ ex quibus p opationē diuersa animātia p creant̄. ꝛ talia coꝛpuscula ova sunt dicta eo q̄ sunt vuida. i. eo q̄ intrinsec⁹ humo re sint plena. vt dicit Ysido. li. xij. Nam

humidū est qđ exterius humorē habet. vnidum qđ interius. quidā tamē vt dicit idem. putant ouū grecam habere originem. Illi enī dicūt. oa. v litera ablata. Oua aūt quedā inani vento cōcipiūtur sed nō sunt generabilia. nisi que fuerint masculino cōcubitu concepta ꝛ seminali spū penetrata. vt dicit idem. Quor aūt tantā vim dicūt esse vt lignū eis pfusuꝫ nō ardeat. nec vestis quidē aduraf. vt dicit idem. Admixta quidē calce glutina/re ferunf vitri fragmēta. vt dicit idem. Oua igif primo gignūtur deinde calore materni corpis formāf ꝛ animanf vt dicat Ysido. fm aūt arestō. li. iij. ꝛ. v. Quāt volucres ꝛ pisces ꝛ serpētes. sed multuꝫ differūt in bonitate ꝛ malicia in qualitate ꝛ quātitate in substantia ꝛ forma ouatam volucrū ꝫ piscū ꝛ serpentū. Quāt autē generaliter aues in fine veris et in principio estatis. vt dicit arestō. li. v. p/terꝫ auis marina que dicif alceon. quoniā illa auis ponit oua in principio hyemis ꝛ cubat. xiij. diebus anteꝫ pulli cō pleanf. vij. diebus ante principiū hyemis. vij. post sicut dicit simonides in li. suo. Et dicit Ysido. de hac aue li. xij. in litore stagni occeani alceon in hyeme nidum facit. vij. diebus ꝛ ouat et excubat super oua qua excubante septem diebus quiescit mare silentibus ventis ꝛ continua septem dierū trāquillitate mitescit pelagus. natura rerū eius fetibꝰ educandis exhibente obsequiū. idem dicit pli. et basili⁹. in exameron ꝛ ambro. Alie tamen aues ouant bis in anno vel pluries vt ytūdines. sed prima oua corrūpunf propter hyemē. oua vero posteriora complenf. Aues vero domestice vt ibidē dicit arestō. ouāt tota estate sicut galline ꝛ colūbe ꝛ pcipue quādo bene pascunf ꝛ locus earū est calidus. Item dicit arest. libro. vi. quedā aues ouāt toto anno pter ꝫ duob mensib tropicorum. scilicet in iulio ꝛ in decembri vt galline quarū quedam ouāt bis qualibet die. Et que multum ouant cito morīūtur. Colūba autē qñꝫ decies ouat in āno sed pauca ponit oua. Et aues vncor vnguiū sunt paucorum ouorum. Et quedam ouant in nidis et quedam in arborib concauis ꝛ quedā in foraminibꝫ terre ꝛ cauernis. ꝛ quedaꝫ in arenis ꝛ in rupibꝫ. ꝛ quedam in arenis vt struthio. que non fouet oua sua nec cubat super ea sed caloꝛe solis complenf et animanf in arenis. ꝛ quedā oua fouētur in nidis factis in arbor ramis. ꝛ quedaꝫ in petris altissimis. ꝛ quedam in arundinetis sicut oua auium aquatilium. Dicit etiam Arestō. libro. vi. Oua auium sunt dura exterius. Et quedā sunt duorum colorum quia citrina interius ꝛ alba exterius. Oua auiū fluuialiū diuersificantur ab ouis aliarum auium que in sicco nutriūtur. quia citrinum est in istis magis ꝫ in duplum ad citrinum auium que nutriūtur prope ripas. Variant etiam in colore. nam columbarū sunt alba sicut gallinarū. et auium palustriū sunt glauca ꝛ quedam sunt sicut picta. vt oua nisi. Diuersificantur oua in figura. quoniam quedam sunt acuta. ꝛ quedā lata. prius vero erit latum postea acutū. Oua vero longa capitis acuti producunt mares. habentia vero loco acuminis rotundum producūt feminas. In calidis autē regionibꝫ ponūtur in fimo ad solem ꝛ cōplentur vt in egipto. ꝛ in quibusdam locis in plumis calefactis sicut in quadam ciuitate. quidam potator composuit oua sub puluinari et dicit q cōtinuauit potū quousqꝫ ex illis ouis pulli extrahebātur Aliquādo etiam ponūtur oua in vasis calidis ꝛ extrahūtur ab illis pulli vt dicit idem ibidem recepto tamen semine maris in matrice simul cū semine femie cōmiscef. in principio apparet albū deinde fit rubeū in modū sanguis. post totaliter fit citrinū. deinde paulatim opante natura remanet citrinū in medio. ꝛ album in extremo. ꝛ cum cōplebif exibit ꝛ tunc mutatur a mollicie in duriciem. quia in exitu coagulaf ꝛ pfectissime induratur. vnde oua ꝫdiu sunt in ventre sunt citrina q̄dā pellicula albida inuolūta. Sed quando sunt formata ꝛ completa indurātur ꝛ illa duricies testa nūcupatur. ꝛ est idē testa in coagulo ouī qđ est embrio vel follicul⁹ in corpe pueri iam cōcepti sed pter fortitudinē vel intēsionē caloris in

corpore auis dñantis plus indurat & hoc fuit necesse ꝓpter interioris liquiditatis cõseruationem. Quant aũt multe aues oua venti sicut faciunt galline & anseres vt dicit aresto. ibidẽ li. ij. & hoc accidit ex superfluitate humoris seminalis in corpe femine superabundantis. & sunt oua venti pua & insipida humidiora aliis & sine dura testa & posita sub gallina nõ alterãtur sed remanet albũ albũ & citrinũ citrinũ. Talia oua inueniũtur in gallinis & anseribus pauonibꝫ columbis. Formatur pullus in ouo & cõpletur citiꝰ in estate q̃ in hyeme. qz oua galline scindunt in .xviij diebus in estate in hyeme in .xxv. Et q̃n tonitrua veniũt in hora cubationis oua corrũpunt. similiterꝫ q̃n frequẽter nuda manu tanguntur. Galline etiaz veteres ouant in principio veris. & oua galline iuuenis sunt minoris corpis. & vniuersaliter si galline nõ cubauerint sup oua sua infirmabunt & corrũpent. & ouum galline cõplet post coitũ in .xi. die. Et quedam aues in coitu nõ seruãt sexũ sed saltat femina sup feminã. & masculꝰ sup marẽ vt pdices & colũbe. & talis coitꝰ facit odorez fetidum & oua nõ pullificatiua. sed sunt sterilia quẽadmodũ oua venti. vt di. aresto. In ouis autez galline post tres dies cubationis apparent signa pulli. et tunc ascendit citrinũ versus acutũ ad illum locum a quo incipit scissura. & apparet quasi gutta sanguinis in albumine oui. & est principiũ seu materia ipsiꝰ cordis. vt ꝺr supra in tractatu de auib⁹ de generatiõe pulli quere ibi. Item oua in quib⁹ sunt duo vitella faciũt gemellos pullos & pua et subtili tela diuidunt ab inuicẽ hec vitella. vt ibidẽ dicit aresto. Et aues q̃ comedũt carnes nõ ouãt nisi semel i anno ꝓter hyrũdines q̃ bis ouant. Aquila eni ouat tria oua & tertiũ eijcit a nido et cubat sup oua .xxx. dies. Hucusq̃ aresti. vi. Item idẽ li. xvij. Aliũ genera oua procreãt cõplera dure teste nisi accidat occasio ꝓ infirmitatẽ. Item aues multe generationis faciũt sepe oua venti. qꝺ ñ cõtingit auib⁹ boni volat⁹ neq̃ curuoꝝ vnguiũ. quoniã aues multoꝝ ouoꝝ sũt multe superfluitatis. superfluitas aũt aliũ vnguiũ trãsit in plumas & vngues et in alas. & ideo eaꝝ corpus est puũ durum & acutũ & maculentũ. et ꝓpter hoc nõ sunt tales aues multoꝝ ouoꝝ nec̃ multi coitus. Aues eni corpulẽte ꝓpter corpulẽtã & calorẽ ventris ouãt multoties Similit aues pui corpis sunt multi coitus & multoꝝ ouoꝝ. sicut patet in q̃busdã gallinis que quãto sunt magis pue tanto erũt pluriũ ouoꝝ. qz cibꝰ taliũ transit in creationẽ ouoꝝ. Item oua venti nõ erũt in auib⁹ boni volat⁹. qz superfluitas earum est pauca. & ideo ouãt oua pauca. ou a vẽti sunt plura ouis ꝓueniẽtib⁹ generationi pulloꝝ. & sunt minoris quãtitatis. quoniam nõ sunt cõpleta. vel ꝓpter multitudinẽ suã sunt minoris delectationis quã⁹ do comedunt. quoniã in omni re delectabilius est qꝺ est digestũ & dulcius q̃ indigestũ. Et quedã aues q̃n olfaciũt mares & audiunt voces suas implent ouis. qz sunt multi cibi & multe superfluitatis & calozis. & ideo sunt fortioris appetitus. & ideo spermatizant & cito ouãt. qz superfluitas illa transit in ouoꝝ naturã vi calozis Item generatio auiũ ex ouis erit quando semia sederit sup oua & calefecerit ea Et qz pullus in ouo nõ potest compleri sine nutrimẽto. ideo natura posuit cibuz suũ interius i ouo. & indigent oua ꝓpter debilitatẽ suã calefactione & ideo oua cito cõplent in diebꝫ calidis quoniã tpus calidũ iuuat digestionẽ creationis. Est autẽ albumẽ materia et sustẽtatio pulli vitellũ aũt alb⁹ pulli & nutrimentũ eius et ꝓpter hoc albũ et citrinũ diuisa sunt quadã tela ꝓpter nature diuersitatẽ. et natura albumis est q̃si cõtraria nature vitelli vel citrini. & ꝓpter hoc ꝯgelat citrinũ tpe frigoris & postq̃ fuerit calefactuz fiet humidũ. albũ aũt nõ ꝯgelat ex frigore sed fit magis humidũ & quãdo assatũ fuerit erit durũ. & apud generationẽ pulli inspissatur. quoniam sustentatio pulli est ex eo q ꝓ vmbilicuz accipit pullus cibum ex citrino. & citrinũ in tpe illo est multũ quoniã erit humidũ & dẽfacile cõuertibile in cibũ. hucusq̃ aresto. li. xvi. De ouis aũt di. ysa. in diet. Oua inqt q̃ generãt ex aialib⁹ sanis & tpatis sũt nu

trimenti laudabiliozis. Que ỽo extraſſis ſunt maiozis nutrimẽti ⁊ ſapidiozis. Similiter ỽ coeuntib cũ maſculis cum calozẽ maiozẽ habẽt coeũtia q̃ nõ coeuntia. ſimiliter generata ỽ iuniozib qz in eis halẽt plus calozis. Nature aũt ouoz generaliter ſunt tpate ⁊ mediocres ⁊ humane cõplexioni plurimũ vicinãtes. albumina tñ ſunt frigidiora ad vitellozũ compationẽ qỽ teſtat eoz aquea ſapozo/ſitas ⁊ ideo in odoze ſunt vitellis grauiora ⁊ ſunt etiã indigeſtibiliora. maxime ỽ veterib volatilib aut ỽ maſculis nõ coeuntibus vitella ſunt tpata calozi vici/na. ⁊ ideo ad digerendũ ſunt meliora et facliora cõfortantia mẽbra ⁊ ab eis tar/dius diſſoluenda. Variat autem ouozuꝫ nutrimentũ ꝑm ỽuerſitatẽ animaliũ ex quibus generant. quia generata ỽ ſubtili animali ⁊ tpato vt ex perdice vel galli/na ad nutriendum ſunt laudabiliora. et ſunt facile digeſtibilia. ſed a mẽbris facilius diſſoluũtur. Unde ad regimen ſanitatis meliora ſunt q̃ ad mẽbra cõfortanda. Que autem generant ỽ groſſis animalib ad digerendũ dura ſunt ⁊ nutrimenti illaudabilis. ſicut ova ſtrutio/nis anſeris ⁊ pauonis que ſunt mali nutrimenti ⁊ dura ad digerendũ et grauis odoris. maxime ỽ veterib vel ỽ carentib maſculis. ⁊ quãdo digerunt a mẽbris tardius diſſoluũtur. ⁊ ideo plus valent ad mẽbra cõfortanda q̃ ad regimen ſanitatis. Generata aũt ỽ auib iuniozibus ſunt leuiora. ỽ veterib grauiora. ỽ mediocrib tpatiora. qz calozis ſunt perfectioris ⁊ minoris humiditatis. ⁊ ideo valent ad regendã ſanitatẽ et ad mẽbra cõfortanda. Ova aũt quãto ſunt recentioza tãto ſunt meliora. et quãto magis vetera tãto minꝰ bona. Variant etiam partificiũ quadruplicit. Aut enĩ ſunt aſſata. aut elixa. aut in iure cocta. aut frixa ſed aſſata ſunt elixis groſſiora. ⁊ ad digerendũ duriora. qz focus eoz humiditatẽ ſubſtãtialẽ cõſumit ⁊ ỽſiccat. Aſſata ſub cineribꝰ calidis ꝓiora ſunt q̃ ſup carbones ſunt diſcoopta qz cum calor ignis in cineribꝰ ea circũtegat fumoſitatẽ eozũ ſuꝑfluã euaꝓare nõ ꝑmittit. ſup carbones ỽo poſita fumoſitatẽ reſudãdo emittunt ⁊ mũda fiũt. Elixa aũt in aqua melioza ſunt q̃ aſſata. qz aque humiditas calori ignis in ỽſiccando ſua humiditate ſubſtantiali repugnat. ⁊ ideo minꝰ fiũt ỽſiccatiua ⁊ calozis naturalis refrigeratiua. Elixa autẽ cũ coꝛticibꝰ ſunt ꝓioza quia ⁊ groſſicies ⁊ fumoſitati repugnant coꝛtices exterius ⁊ nõ ꝑmittũt ſuꝑflua exalare. ⁊ ideo generãt ventoſitatẽ inflatiuam ⁊ grauitatẽ ſtomachi ⁊ totius ventris. In aqua vro fracta calor aque tpate ꝓnetrat ⁊ groſſiciem ſuam ſubtiliat ⁊ aufert eis grauitatẽ odoris. Unde ⁊ ceteris ſunt laudabiliora. ſed tamen ſola vitella plus ſunt ỽſiccatiua ⁊ minus ſoludatiua. Indurata ỽo ỽſiccatiua ſunt et a ſtomacho dure exeuntia venaſq̃ tarde penetrãtia. bene tamẽ digeſta multũ confortant. ſed ſi remaneãt indigeſta ſtomachum grauãt ⁊ inteſtina. mollia tamẽ et parũ coagulata minꝰ ſunt ỽſiccatiua. et magis digeſtibilia. cito venas penetrantia. pectus humectãtia. tñ parũ ſunt mẽbroꝛ confortatiua. Item dura aut mollia in ſuis actionibꝰ ⁊ paſſionibꝰ ſunt mediocra. Frixa autẽ ova ceteris ſunt ꝓioꝛa. quia in ſtomacho moꝛãtia in fumoſitatem ⁊ coꝛruptionẽ ſunt magis mutabilia quicq̃d ibi calozũ inuenerint coꝛtũ pentia. grauitatẽ in ſtomacho generantia faſtidia ꝓioza facientia q̃ alia ova maxime ſi ſint frixa. In vitellis autẽ interaſſata ⁊ i aqua fracta ſunt mediocria huciſq̃ yſa. Ova etiam non ſolum ſunt vtilia ad cibum immo ſunt neceſſaria in multiplici medicina. Sunt enĩ humectatiua mitigatiua ꝓctoꝛis ⁊ gutturis lenitiua. membroꝛũ cõfortatiua. reſumptiua et ꝑditoꝛũ reſtauratiua. virtutis inuatiua generatiue. combuſtionis ⁊ arſure ſanatiua. Nam ex vitellis ouozum aſſatis fit oleum optimũ combuſturis. Sũt ouozum vitella antracas ⁊ venenoſi apoſtematis curatiua. Nam vitellum cu/dum ouꝛ cum ſale mixtum ſanat antracem. vt dicit Conſtan. Quozum autem albumina ſunt calozis mitigatiua tumoris repꝛeſſiua. fluide hu miditatis reſtrictiua. calide attence ⁊ ꝓ dagre inuatiua

quando autem putrida et corrupta sunt maxime sunt nociua. humorum corruptiua. et suo fetore nausee et vomitus prouocatiua et ꝛefacili sunt mortis illatiua.

Capitu LXXVIII

De ouis aspidum

Oua aspidum sunt parua ꝛ rotunda. liuida vel crocea limosa. viscosa interius fetida ac summe venenosa. quibusdam neruulis pariter conglobata. quorum venenum summe est mortiferum contra quod remedium non inuenitur. vt dicit Plinius. Contingit autem vt dicit idem ouũ aspidis aliquando ab alio venenoso vt a rubeta inueniri et ab eo foueri. et ex tali fomẽto vermem procreari qui visu ꝛ flatu primit more basilisci siue reguli omne viuum. Galiciam vermis taliter procreari primo sentit vermis qui eum fouet. Nam in primo eius ortu quando se fouentem aspicit patrem se generantẽ interimit et occidit. vt dicit idem. et hanc proprietatem videtur tangere ysa. xlix. cap. vbi dicit ꝙ qui comederit oua aspidum morietur. et quod confotum est ex ouis ꝛ nutritum erumpit in regulũ vbi dicit glo. ex ouis aspidis generatur regulus. et ex iudeis venenosis nascetur antichristus.

Capitulũ. LXXIX

De ouis aranee

Oua aranee sunt multa et modica. liuida paruis maculis aspersa diuisa et ab inuicem separata venenosa mollia et viscosa. que si easu aliquo fuerint perdita aranea protinus ꝙrit ea et suis additamentis interioribus et rostro reportat ipsa. Ex vnico autem ouo multe et innumerabiles aranee generantur ita paruule ꝙ vix videntur. et tamen statim quando ouum exeunt telas texere incipiunt ita subtiliter ꝙ nature ingeniositas pariter et virtus pssunt merito in tam paruo opusculo admirari. quere supra de aranea li. xviij.

De ouis aquile

Capitulũ. LXXX

Oua aquile sicut ꝛ accipitris sunt pauca quia nisi raro ternarũ numerum non excedunt. ꝛ sepe aq̃ eiiciat tercium de nido. quia difficulter cubat super oua. vt dicit Aresto. li. xv. In nido autem suo collocat quandam gemmam cum ouis suis quam putant magi valere contra tonitruũ ꝛ ideo dicunt aq̃lam lapidem ponere cum ouis ne a tonitruo corrumpant. vt dicit pli.

Capitulũ LXXXI

De ouis anserum

Anserina oua magna sunt et dura ad digerendum. et difficilius cubantur et tardius complẽtur q̃s oua gallinarum.

Capitu LXXXII

De ouis anetarum

Anetina oua ouis gallinaciis sũt maiora. sed non sunt ita sapida nec ita bene nutribilia sicut oua gallinarum.

Capitu LXXXIII

De ouis alaudarum

Oua autem alaude sunt modica. coloꝛe varia. cubantur super gleba et ibi deuorantur sepius a reptilibus et mustelis.

Capit. LIXXXIII

De ouis bubonum

Oua bubonis sunt parua et macilosa fragilis teste insipida multum habentia de albumine ꝛ minus de vitello. Venantur autem de die monedule oua bubonis ꝛ comedũt ipsa et ipse de nocte comedit oua monedule. et ideo continue pugnant inuicem pro ouis suis. vt dicit Aresto. li. viij.

Capitu LXXXV

De ouis coruorum

Oua corui vt dicit Aresto. libro vi. sunt multa et cubantur solum a femina ꝛ masculus interim de

fert ei cibum. et eiicit aliqua propꝫ multitudinem. Quat autem cozuus et pullificat in mediis estus fermozibus contra naturam aliarum auium. Unde petroni⁹. Cozuus maturis frugibus oua wfert.

Capitu. LXXXVI

De ouis cignozum

Ua cigni sunt multa et magna oblonga dure teste non multum grati sapozis ⁊ grauis odozis sūt dure digestionis magis ꝙ oua anseris

Capitu LXXXVII

De ouis cocodrillozum

Ua cocodrilli sunt maioza ouis anseris et fouentur in terra vi/ciissim nunc a masculo nunc a femina. vt dicit plini⁹ libzo. viij. Sūt autem oua illa venenosa et interius quasi sanioſa. olfactui ⁊ gustui horribilia ⁊ ad comedendum mozrifera.

Capit. LXXXVIII

De ouis columbarum

Ua columbe sunt minoza ꝙ galline alba rotunda aliquantulu oblonga sapida calida et bene nutribilia. Sunt autem oua colūbe duo et ex vno generatur masculus et ex alio femina. et masculus cubat sup ea wnocte. et femina wdie. vt dicit Aresto. libzo. vi. Multotiens autem ouant in anno quia wcies et maxime in calidis regionibus vt in egipto. Quere supza libzo. xij.

Capitu LXXXIX

De ouis colubzozum

Ua colubzi sunt multa sicut et aliozum serpentum valde rotūda subalbida vel humida mollia sanioſa coniuncta et mozrifera et wnenosa

Capitulum. XC.

De ouis draconum

Ua draconis sunt maxima maioza longitudine ꝙ oua cocodrilli vel strutionis. vt dicit plini⁹. Est autem animal ouans interius sed non exterius sed intus complentur et formantur fetus. Unde draconū oua sunt pauciora ꝙ aliozum reptilium. sed sunt maioza sanguinolenta et sanioſa virulenta mozrifera et venenosa.

Capitulum. XCI.

De ouis herodiozum

Ua herodij sunt patua varia oblonga sicut oua accipitris siue nisi et sunt pauca quia omnis auis cuius vnguis est fortis volatus et pauce humiditatis et superfluitatis. et ideo paucozum ouozum. vt dicit Aresto. libzo. xvij.

Capitulum. XCII

De ouis formicarum

Ua formicarum sunt valde parua albida et rotunda. que extra cozpus paulatim recipiūt in locis calidis muscidis incrementa quousqꝫ plenarie compleātur. que si aliquo casu mota fuerint wsuo nido vel dispersa a formicis recolliguntur et ad suos nidos referuntur. odozifera sunt ⁊ medicinalia. vt dicit plinius. Unde et wzsi sibi medentur comestis ouis formicaruz. vt dicit plinius.

Capitulū. XCIII.

De ouis gruū

Ua gruis mediocriter sunt magna pallida dura et insipida grauis odozis et ingrati sapozis dure digestionis.

Capitulū. XCIIII

De ouis griffonum

Ua griffis ouis aquile sunt maioza. durioza sapore ⁊ odore grauioza. qualitate sunt calidioza ⁊ ficcioza et etiam numero paucioza. quia vltra duo nunqꝫ parit. quia valde ē difficilis cubationis. vt dicit Aresto.

Capitulum. XCV

De ouis gallinarum

Oua gallinarum sunt ceteris tē/
peratiora, nutrimento hominis
conuenientiora. vt supra dictus
est. Oua tamen venti sunt insipida ⁊ il/
laudabilia nutrimento. de hoc quere su/
pra cap. et libro. xij.

Capitulum XCVI

De ouis hyrundinum

Oua hyrundinum sunt plura, naz
vt dicit Aresto. aues parui cor/
poris multe sunt ouationis. vt di
cit Aresto. nulla autē auis carnē come/
dens ouat bis in anno p̄ter hyrundines
que ouat bis. et aliquādo bis pullificat.
Oua aūt prima aliquādo corrūpuntur
propter hyemē. posteriora vero complen
tur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVII

De ouis cancrorum

Oua cancrorum primo generant
infra corticem et ventrem inter
caudam ⁊ dorsum intrinsecus de
inde emittuntur exterius ⁊ sub cauda re
colliguntur et ibi turgescunt ⁊ rotundā
tur et crescūt donec compleantur. pereūt
autem quando semine masculi non per/
funduntur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVIII

De ouis locustarum

Oua locustarum intus generant
et sunt plura ⁊ minutissima que
effusa super frondes et gramina
in aere corrupto calido ⁊ humido in infi
nitum aliquando multiplicantur.

Capitulū .XCIX.

De ouis lacertarum

Oua lacertarum sunt similia ouis
serpentum. Sed sunt minora vi
scosiora ⁊ sunt venenosa sed min⁹
serpentum. vt dicit Plī.

Capitulum C

De ouis milui

Oua milui sunt pauca parua cro/
cea et maculis respersa. ouis cete
ris auium siluestrium magis ter
restria atq; sicca. sapore insipidissima in
odore grauiora.

Capitulum CI

De ouis merguli

Oua merguli sunt parua multa.
calida. varia tamen et alba. pa/
rum differentia ab ouis anatis
stagnorum et fluuiorum.

Capitulum.CII

De ouis nisi

Oua nisi sunt paruula varia cali/
da et sicca et quandoq; parit ni⁹
sus oua venti quando nimis im
pinguatur.

Capitulum CIII

De ouis coturnicum

Oua coturnicis sunt similia ouis
cozui et dicitur qō valent epilē/
ticis ⁊ caducis. vt dicit Plī.

Capitulum CIIII

De ouis onocrotalorum

Oua onocrotali sunt similia ouis
anseris sed minora sunt et insipi
diora et in odore grauiora et in
colore min⁹ alba ⁊ ad digerendū duriora

Capitulum CV

De ouis pauonum

Oua pauonis sunt grossa et dure
teste et. xxx. diebus cubat super
oua sua et tunc scinduntur et po
nit duodecim oua et parum minus ⁊ ab
scondit oua sua femina propter mascu/
lum qui si inuenerit ea frangit. vt dicit
Aresto.

Capitulū CVI

De ouis perdicis

Oua perdicis sunt similia ouis co
lumbe in tpamento⁹ in cōplexio
ne et in magnitudine ⁊ furatur
alter alteri oua sua. sed hec fraus fructus
non habet quia cum pulli vocem audie
rint proprie genitricis matrem que eos
fouerat derelinquunt ⁊ ad eam que eos
genuit reuertuntur. vt dicit Ysido.

Capitulū CVII

De ouis passerum

Ova passeris sunt valde parua et minuta ⁊ bis in anno ouat ⁊ pullificat ꝑcipue quādo prima ova cōrumpūtur vel casu aliquo amittūtur Sunt autem calidissima rerum inflatiua et libidinis excitatiua sicut ⁊ eorum cerebella. vt dicit Constan.

Capitulum.CVIII

De ouis quistule

Ova quistule sunt parua ⁊ rotunda. minora ꝙ perdicis ⁊ maiora ꝙ alaude Et ē quistula auis modica a sono vocis sic dicta. carnosa pēnosa minoris volatus ꝙ alauda. et nidificat sub gleba sicut alauda. ⁊ eius ouis insidiat mustela ⁊ ideo ponit ova in diuersis locis ⁊ super quedā cubat masculus. ⁊ super quedam femina. sed post eductionem pullorū ꝛe eis parum sollicitant.

Capitulum.CIX.

De ouis riuatricis

Ova riuatricis. i. cuiusdam serpētis venenosi aquas inficiētis sūt sicut ova colubri sed minora ⁊ in maculis respersiora. ⁊ sunt virulentiora ⁊ pniciosiora. Riuatrix aūt fouens ova iuxta aquam vel fontem veneno eas inficit ⁊ corrumpit ꝛe quo luē. Riuatrix violator aque ⁊c quere. xij. li. Ysi.

Capitulū.CX.

De ouis strutionum

Ova strutionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste insipidi saporis ⁊ grauis odoris quā ꝛo autē venit hora vt ova plat ad stellas pliades oculos leuat nō enī ova ponit. nisi in ortu illius cōstellationis. Unde vi sa stella circa mensem iulij arenas fodit vbi ponit ova sub sabulo tegens ea. ⁊ cū ea reliquerit statim obliuiscit vbi ea posuit. nec ad ea redit vltra sed calor solis in arena illa excoquit. et ex eis pullicu/los procreat et producit. si tamen fracta testa pullus eductus fuerit mater ipsus recognoscit et quem in ouo contempse/rat. egressus recolligit atq; nutrit. Ova autem strutionis in ecclesijs suspendun/tur ad ornatum propter eorum magnitudinem ⁊ raritatem.

Capitulū.CXI

De ouis turturum

Ova turturis simillima sunt ouis colūbarum sed aliquātulum minora. ⁊ ouat in vere duo ova. ⁊ si plus ouat nisi ova prima corrūpantur. vt dicit Alexto. li. xvij. ouat ⁊ cubat super dura ligna vt columba ⁊ potest cubare ⁊ ouare vsq; ad. xv. annos. vt di. alexto.

Capitulū CXII

De ouis vpuparum

Ova vpupe sunt sicut ova pdicis. Sed minora et duriora et aspectui ꝛe formiora et gustui insipidiora et odoratui grauiora. Inter sterco/ra et immunda fouentur et cubantur et hec ova magis et maleficis vt dicūt sunt vtilia ad sua maleficia exercenda. vt dicit Plinius libro. xix.

Capitulū.CXIII

De ouis vulturum

Ova vulturis sunt magna sic aq̄le et pauca que difficiliter cubat super ova sua. Sunt aūt sub nigra maculis respersa dure teste. mali odoris ⁊ ingrati saporis. et aliquādo ejicit aliqua ꝛe ouis suis sicut aquila. qz nō facili potest nutrire pullos suos. vt di. alexst. Hec ꝛe ouis ⁊ ꝛe mō ouatōis ⁊ eoꝝ qualitatibus differētijs dicta iā sufficiāt

Capitulū.CXIIII

De numero ponderet et mensura et pmo ꝛe vnitate

Ad predictas ꝓprietates tebi inserras vltimo visum est mihi vtile inserere quedam pauca et le/uia ꝛe proprietatibus et differentijs numerorum mensuratū ponderū ⁊ sonorus nam vt dicit Ysido. li. iij. Ratio numerorū nō ē obtēnenda. In multis ei sacre scripture locis elucet q̄ntū misteriū obtinet

ratiõ nũeroꝝ. Nõ ei frustra dictũ ẽ. O ia fecisti in nũero põdere ꝛ mẽsura sicut dicit sapie ca. xi. nã senarꝰ q̃ ex suis ptib⁹ est pfectꝰ. mũdi pfectõez ꝛsignat. ꝛ sic õ alijs nũeris ẽ intelligẽdũ. Nihil ei scire possumꝰ sine nũeri disciplina. qz p eã bꝰtas tẽpoꝝ discernimꝰ q̃n ve menstũ circulo disputamꝰ dũ spaciũ anni redeuntis agnoscimꝰ. per nũeꝝ siquidẽ instruimur ne in cõpotis ꝛfundamur. Tolle inquit nũeꝝ in rebꝫ ꝛ oia pereũt. Eldime cõpotũ et totũ ignorãtia cõplectit. Nec differt bꝫies a ceteris alalibꝫ q̃ rõnem calculi ꝛ ꝓputatõis ignorãt. vt di. Jsi. ibidẽ. Jdẽ etiã sentiẽdũ ve pncipio arismetrice. qz nũq̃ sciet q̃d sit triãgulꝰ sine ternario: nec q̃drangulꝰ sine q̃ternario ꝛ sic õ alijs vñ notũ est q̃ sine cognitõe nũeri nulla scia mathematica possidet. vt ibidẽ dicit. Numerꝰ autẽ vt di. idẽ. est multitudo ex vnitatibꝫ aggregata. Hã vnitas radix ẽ et semẽ nũeri siue mr̃. nõ ples siue nũeꝝ tus. qz vnitas ingenita est nõ hñs nũeꝝ a quo exeat sed oim numeroꝝ est ozigo a quo ois numerꝰ efluit et emanat. Nam vnũ est radix multitudis ꝛ multiplicatõnis ꝛ est simplicꝰ ꝛ sublimꝰ ꝛ vtuosꝰ omniũ sub eo ꝓtentoꝝ. vt di. aresto. ꝛ auic̃. i li. ca. ij. Nam cũ vnũ sit radix ꝛ ozigo mlꝫtitudinis oia sub se cõtinet ꝛ oia sunt in eo vt in suscipiẽte. vt dicit idẽ. c. xxxiij. Hã vnitatis ꝓprietas est multitudinez efficere ꝛ illã retinere ꝛ ei esse dare. ac in oibꝫ eiꝰ ptib⁹ existere ꝛ ptinere simplicit vt dicit li. iiij. c. ij. Jtẽ cũ oim rez vnitas sit ozigo. quãto plꝰ res appropinq̃t vnitati tanto plus appropinq̃t veritati. vt di. idem. c. ij. Hã vnitas se habet ad moduꝫ forme. dualitas aũt per modũ materie. Et ideo quãto res plus accedit ad vnitatem tãto plus recedit a duplicitate ꝛ appropinq̃t ad simplicitatẽ. ꝛ quãto plꝰ accedit ad vnitatẽ tãto plus ad entitatez. quia esse nõ est prꝰ vnitate. vt ꝛ li. ij. c. ix. Nec diuersificat ẽ vnitas nisi ꝓpter materiã cũ sit sustẽtatrix oim ꝛ retentrix. vt dicit li. v. ca. xxi. Tanta enim laus vnitatis est apud sapiẽtes q̃ a multis aĩa dicebat esse vnitas i numeris ꝓcedẽs abvnitate. ꝛ dixerũt q̃ vnitas est principium cuiuslibet cõtinui ꝛ discreti. vt dicit auic̃ li. ij. ca. i. Est itaq̃ vnitas cõmendabilis qz a nullo numerabili ozit sed a seipsa principiat a qua omnis numerꝰ ozit. ad quã omnis numerositas tanq̃ ad radicem ꝓpriã ꝛ originẽ reuocat. vt di. idem. Jtem rõne simplicitatis. qz vnũ est qđ non diuidit. vt dicit idem. c. iij. Ceritsime inq̃t vnũ est qđ nec actu diuidit nec intellectu ꝛ talis vnitas est principium numeri. vt dicit idem ibidẽ. Jtem dicit idem vnitas est in qua nõ est multitudo qđ vtiq̃ intelligit ve vnitate pma ꝛ simplici ad quã omnia quãtũcũq̃ disparia reducunt. Nam vnũ multiplicater ꝺz vt post patebit. Jtem rõne pfectibilitatis nam pticularia quelibet in se pfecta sũt quãdo ad vnitatẽ sunt redacta. Nam totalitas ꝛ pfectio velit vni. vt dicit Aristo. v. phi. ca. iij. quia pfectum sufficit ad esse vnũ vt dicit in li. de celo ꝛ mũdo ca. ij. Jtem ratione singularis dignitatis. Vnũ enim per se est aliquid existens solitarium. vt dicit in li. metꝫ. ca. xvi. ꝛ ideo algazel. dicit sup. iij. metꝫ. c. xv. q̃ causa vnitatis est vnũ essentialiter ꝛ primo ꝛ magis dignũ. Est aũt vnum siue vnitas multiplex vt dicit alg. est vnũ simplex. et vnũ est fm quid. vnũ simplex dicitur vnũ in quo nõ cadit multitudo nec actu nec potentia. vt punctus et vnitas. Est vnũ simplex in quo nõ est actu multitudo cuius sit potentia vt lectus ꝛ membrũ in quo nõ est multitudo actu. Vnũ autẽ fm quid dicit multipliciter. s. vnũ genere vt homo ꝛ bos. vnũ specie vt sortes et plato. vnũ accidẽte vt nix ꝛ cerusa. vnuꝫ ꝓportione vt auriga ꝛ nauta. ꝛ vnum in subiecto vt dulce ꝛ album in aliqua substantia vna. Aristo. aũt primo phi. c. v. dicit q̃ est vnũ accidente vt duo accidẽtia in vno subiecto. Et ẽ vnũ p se multipliciter. vt vnũ in cõtinuatione quorũ termin⁹ vnus. et vnũ specie vel forma vt sortes et plato in homine. ꝛ vnũ genere vt homo ꝛ bos in animali. ꝛ vnum in diffinitione vt illa quorum vna est diffinitio. ꝛ vnum indiuisibilitate vt punctus. ꝛ vnũ numero vt singulare. ꝛ vnum simplicitate vt essentia. et vnum totalitate siue per

fectione vt circulus. ⁊ vnum materia vt omnia corpalia. Bernardus aũt distinguit. ix. modos vnitatũ ad eugeñ. v. Est enim vnitas naturalis ⁊ gratuita ⁊ ẽ super vtrũq; cõstituta. Unitas aũt naturalis est in quadruplici differentia quedã est p aggregationẽ rerũ differentiũ ⁊ distinctarũ vnitas collectiua. vt multi lapides faciũt vnũ acerũ. ⁊ quedã est per colligationẽ partiũ formaliter differentium sine partiũ etherogenearũ ⁊ est vnitas cõstitutiua. vt multa membra vnus corpus. ⁊ quedã per cõiunctionẽ differentium sexu in generatione prolis ⁊ sic est vnitas cõiugatiua quãdo scz vir ⁊ mulier sunt duo in carne vna. ⁊ quedã est per vnionem naturarũ differentiũ cõueniẽtium in vnitatẽ personalem. ⁊ hec est vnitas natiua qua anima ⁊ caro sunt homo vnus. Unitas aũt gratuita similiter quatuor habet differentias quar prima est potestatiua qua homo virtuosus stabilitur in se ⁊ inuenit animo indiuisus. Secunda est cõsentanea vt per caritatẽ multorũ in dño est anima vna ⁊ corpus vnũ Tercia est votiua quando anima cũ deo habet per omnia cõformitatẽ et votis ei⁹ adherens vnus spiritus est cũ eo. Quarta dignatiua qua limus noster a dei verbo est assumptus ad persone diuine vnitatem. Unitas supnaturalis et gratuita cõsubstantiata est vnitas trinitatis. quam quidem vnitatẽ oportet esse solaz et singularem vt in ea sit status ⁊ quies omnium vnitatum. Ex p̃dictis patet q̃ totalitas et perfectio debetur vnitati. vt vult aresto. v. phi. Qđ enim totũ. i. perfectum nõ est nõ dicitur vnũ vniuersaliter. vt dicit idem. Sunt autẽ vnum numero quorũ materia est vna. sed forma sunt vnum quorum vltima perfectio est vna et totalis. Unũ genere quorum forma p̃dicamenti est vna. vnitas autẽ que est principiũ numerorũ nõ est vna materia sed numero. vt dicit Aresto. ibidem Et est res simplicissima que primo subsistit ⁊ per illam omnes alie. In omnib⁹ generib⁹ vnũ est principiũ qđ est in illis particulare vt in coloribus est albedo. ⁊ in neumatib⁹ tonus siue son⁹ cẽ. vt dicitur x. li. metẽ. ca. iij. ⁊ ideo vnitas numeralis a qua oritur et ad quam resoluit⁹ omnis numer⁹ diuine vnitatis est exp̃ssiua similitudo ⁊ figura. Flam vt dicit. iij. metẽ. c. iij. primũ in genere substãtie ⁊ indiuisibile est motor primus eternus. s. deus absolutus ab omni materia q̃ nõ solũ est principiũ primũ tanq̃ motor. sed tanq̃ forma ⁊ finis ⁊ actus vltimus ei nõ admiscetur potentia ullo mõ cẽ. Unde ab ipso deo vno in substantia p̃cedit omnis creatura effectiue ⁊ exemplariter sicut ab vnitate p̃cedit omnis numerus originaliter. ⁊ ad ipsum velut ad finem omnia referuntur sicut ad vnitatem primam omnes numeri resoluũtur vt idem sit finis omniũ qui est p̃ncipiũ deus qui est benedictus in secula seculor.

Capitulum. CXV.

De binario

A Dvnitatem autem addita vnitate dualitas procreatur q̃ post vnitatem omnium numerorum precipuum ⁊ secundarium tenet locum ſm Ysido. et hic numerus qui binarius dicitur ab aliquibus infamis dicitur. quia ab vnitate per binarium separamur. vnde nota dicitur esse diuisionis. sed vt dicit aug. in. vi. musice. Si vituperabilis ẽ quia ab vnitate primo recedit. laudabilis est quia ab vnitate exiens ternario approximat ⁊ accedit.

Capitulũ. CXVI.

De ternario

T Ernarius est numerus ex vnitatis additione ad binarium generatus. ⁊ est ternarius inter numeros sacratissimus. quia in ipso totius trinitatis vestigium inuenitur. quia sicut prima vnitas primi principij representat vnitatem sic ternarius personarum in deo exprimit trinitatem filij. s. a patre generationẽ ⁊ spiritus sancti a patre per filium p̃cessionabilitatẽ. In ternario siquidem adhibuit Aresto. magnificare deum sublimem ⁊ gloriosus. vt dicitur in li. de celo et mundo. c. ij. nam beata trinitatem clamat ⁊ predicat queli

bet creatura que facta est a bo trino et
uno in numero pondere ⁊ mēsura. vt di/
citur libro sap̄. xi.

Capitulū. CXVII

De numero quaternario

Ex additione vnitatis ad terna/
rium quaternarius surgit. qui et
a figura quadrata nomen sum/
psit vt dicit Ysido. forma autem quadrā
gula maxime stabilis est atq; firma. Et
ideo maxime stabilitatem signat vniuer
salis ecclesie et firmitatem fidelis ani/
me tam in virtute q̄ in scientia ⁊ doctri
na que complēdit cum omnibus san/
ctis que sit longitudo latitudo sublimi/
tas et profunditas.

Capitulū. CXVIII

De numero quinario

Ex additione autem vnitatis ad
quaternarium surgit secund⁹ nu/
merus impar. s. quinarius qui i/
ter impares in binario distans a terna/
rio est secūdus. ⁊ illos ideo sepe designat
qui ad trinitatis fidem doctrinam ⁊ scie
tiam supaddunt. et tamen q̄uis instru/
cti sint per fidem ⁊ per legem nihilomin⁹
tamen quinq; fatuis virginibus ⁊ quin
q; iugalibus mentib⁹ comparantur q⁹ in
quinq; carnalium sensuum voluptatib⁹
adhuc detinent.

Capitulum CXIX

De senario

Ex additione quoq; vnitatis ad
quinariū crescit senarius qui p/
mus numerus est perfectus qui
ex partib⁹ suis aliquotiens simul aggre/
gatis reddit eandez summā q̄ in mona/
dibus numeris non inuenit nisi in sena
rio. nec in decadib⁹ nisi in. xxviij. et ideo
dicit de. li. ca. xviij. q⁹ senarius est nūe/
rus emulator virtutis quia nec supflue p
greditur nec diminute remittit. sed in/
ter equales partes tenet mediū non ha
bens supfluū neq; diminutū. nam sena/
rius cōtinet in se partē sui mediā. s. ter/
narium. ⁊ terciam. s. binarium. ⁊ sextā. s.
vnitatem. sex autem vnitates faciunt se
narium et duo ternarij senarium ⁊ tres
binarij eundem reddunt numerum. et
ideo iste numerus p̄fectionem gratie et
virtutum signat in scriptura.

Capitulum. CXX.

De septenario

Septenarius quidem qui ex ad/
ditione vnitatis ad senarium et
inter impares est tercius supere
scentiam gratie designat septiformis. q̄
semper crescit ⁊ proficit in tenentib⁹ fidē
beatissime trinitatis.

Capitulum CXXI

De octonario

Octonarius autem qui crescit p
additionem vnitatis ad septena
rium componitur ex duabus par
tibus equalibus. s. ex duabus quaterna/
rijs vel ex duobus imparibus inequali
bus. s. ex quinario ⁊ ternario signat sup/
additionem beatitudinis ⁊ glorie in pa
tria que succedit illis qui habuerunt se/
ptiformē gratiam hic in via. vbi parita/
ti meritorum rndebit pitas p̄miorum.
et impitati tormentorum et afflictionuz
impitas gaudior ⁊ particularū cōsola/
tionum. Nam gaudiū martirū alijs pa/
tribus excedet gaudium confessor. ⁊ vgi
num coniugator vt stella differt a stella
in claritate. prima Corinth̄. xv. ⁊ ideo p
pter inequalia merita ⁊ gaudia diuerse
et dispares dicuntur in domo patris lu/
minum mansiones. Joh̄. xv.

Capitulū. CXXII.

De nouenario

Nouenarius autē qui crescit per
additionem vnitatis ad octona
rium ⁊ componit ex triplici ter/
nario ⁊ imediati⁹ se habet cū denario so/
lum in vnitate differens ab eo. statum ⁊
gloriam repñtat triplicis hierarchie an
gelor quarū quelibet cōuenientiā habet
et p̄formitatē cū sancta trinitate ⁊ ime/
diati⁹ se hñt ad deū ceteris creaturis.

Capitulū CXXIII

De denario

Denarius autem qui p̄ supercrescentiā vnitatis excedit nouenarium est limes et terminus oīm simpliciū numeroꝝ. Primū aūt omniū cōpositoꝝ repsentat merito ipm christū verum qui est alpha ⁊ o. finis. s. ⁊ principium. non solum creaturaꝝ principiū simplicium verū felicitas ⁊ beatificatio est hominū ⁊ angeloꝝ. Denarius itaq; nūerus est primus limes numeralis sine cuius additione vel replicatione vlterius numerus nō ascendit. qui decies i se ductus numerū reddit pfectum. s. centenarium qui de leua transit in dexterā. vt dicit beda. Ex iam dictis patet q̄ numerorum alius est digitus alius articul⁹ alius cōpositus. digitus cōtinet numeros simplices ab vno vsq; ad decem. Articulus cōtinet. x. ⁊ reliquos denarios. Compositus amplectit digitū et articulū. vt. xi. xij. xiij. ⁊ sic de alijs vsq; ad. xx. qui est secundus articul⁹ sic. xxx. et. xl. ⁊ sic de alijs vsq; ad centū ⁊ decies centū reddūt. ℣. In quo patet dignitas denarij sine cui⁹ replicatione ad millenariū nō peruenitur Recipit aūt numer⁹ quantitatē ⁊ aceru⁹ ex vnitatibꝫ profusus multiplicem diuisionem. Numeroꝝ alius par alius impar. Numerus par est qui in duas ptes eq̄les diuidi potest. vt. ij. iiij. vi. viij. Impar numerus est qui equis ptibꝫ diuidi nō potest vno vel deficiente vel superabundante. vt. iij. v. vij. ⁊ reliqui vt dicit Isi. Paritē numerus sic diuidit⁹. quia ali⁹ est piter par. alius piter impar. ali⁹ impariter par ⁊ impiter impar. Paritē par numerus est qui ꝑm patem numerū piter diuiditur quousq; ad indiuisibilem perueniat vnitatem. Verbigratia. lxiiij habet medietatē. xxxij. hic aūt. xvi. ⁊ iste viij. octo aūt. iiij. ⁊ hic bina rū. s. ij. binarius aūt vnitatē habet que indiuisibilis et singularis est. Pariter impar est nūerus qui in equas ptes recipit diuisionē sed ptes eius remanent indiuisibiles. vt vi. x. xiiij. xviij. xxx. l. mox enim vt tales numeros diuiseris incurres numerum quē diuidere nō poteris in equas ptes. Impariter par numer⁹ est cui⁹ ptes eq̄liter diuidi pñt sed vsq; ad vnitatē non pertingūt vt. xviij. hi immediate diuisi xij. faciunt. rursus in aliam medietatem vi. vnde in aliam medietatē. iij. sed vlterius cessat diuisio et inuenitur terminus indiuisibilis ante vnitatem. Impariter impar est qui ab impari numero impariter numerat vt. xxv. et. xlix. q̄ diuisi vt impares numeri ab imparibꝫ ⁊ paribus diuidūtur vt septies. vij. faciūt xlix. ⁊ quinquies. v. xxv. Item pariū numeroꝝ alij dicunt⁹ supflui alij diminuti Supflui sunt quoꝝ partes simul ducte plenitudinē suam excedunt vt puta duo denarius. habet enī partes quinq;. duo decimam q̄ est vnum. sextam duo. quartam quod tria. terciam quod quatuor. dimidiam quod sex. unus enim duo ⁊ tres et quatuor et sex simul ducta. xvi. faciūt et longe duodenarium excedunt sicut et alij similes plurimi

Capitu. CXXIIII

De numero diminuto

Diminuti sunt numeri qui ptibꝫ suis ꝑputatis minorē summā efficiūt. vt puta denari⁹ cuius ptes sunt tres. decima q̄ est vnū quinta q̄ est duo. dimidia q̄ est quinq;. vnū enim ⁊ duo ⁊ quinq; simul ducta octonariū faciunt denario longe minorem. Similis his est octonarius et alij plurimi qui in partes redacti infra cōsistunt. Perfect⁹ numer⁹ qui suis partibꝫ adimplet⁹. vt senarius habet tres ptes. s. sextā terciā et dimidiā. sex enī sunt vna tercia. ij. ⁊ dimidia. s. tres ⁊ hę ptes in summā ducte. s. i. ij. ⁊ iij. senariū pficiunt ⁊ cōsummant. Sunt aūt pfecti numeri intra denarius sex. infra centenariū. xxviij. infra millenarium. cxxviij. et infra. x. ℣. cccxxvi. et hi numeri perfecti semper in. vi. vel in viij. terminant⁹. et hoc alternatim. vt dicit boe. Perfectos aūt numeros raro inuenies defacili numerabiles. quia vt dicit idem pauci sunt nimis cōstanti ordine ꝑcreati. supflui aūt et diminuti sunt multi ⁊ inordinate dispositi ⁊ nullo certo fine generati. Impares aūt nūeri sic diuidunt⁹. Alij sunt simplices. alij ꝯpositi alij mediocres. Simplices sunt q̄ nullā

aliam ptem habent nisi sola vnitate vt ternari⁹ solam terciã. ⁊ quinari⁹ solã q̃n/tam. ⁊ septenari⁹ solam septimã. bis enĩ vna pars sola est. Et cõpositi sunt q̃ non sola vnitate metunt sed etiã alieno nu/mero procreant. vt. ix. ⁊. xv. ⁊. xxi. ⁊. xxv. Dicim⁹ enim ter trini. ⁊ septies trini. ⁊ ter quini. ⁊ q̃nquies q̃ni. Mediocres numeri qui quodã modo simplices ⁊ incõ/positi esse vident. Alia vo modo cõpositi vt verbigratia. ix. xxv. Nouenarius enĩ dum non compatus fuerit primus est ⁊ incõpositus. quia nõ habet numerum cõ/munem nisi solum monadicũ. Ed. xv. ve ro compatus. secundus est ⁊ incõpositus. quia in illis cõmunis est numerus p̃ter monadicũ. i. ternarius numerus qui no uenarium cõsumant. vt ter trini. xv. et ter quini.

Capitulũ CXXV

De secũda diuisione tot⁹ numeri

Alio modo diuiduntur numeri quia omnis numerus aut consi deratur p se aut ad alium. per se est numer⁹ qui sine relatione aliqua dici tur. vt. iij. iiij. v. vi. ⁊ cõsimiles. Ad aliud est numer⁹ qui relatõe ad alios compat verbigra. iiij. ad. ij. dũ enĩ quaternari⁹ ad binariũ compatus fuerit duplex dicit et multiplex. similiter. vi. ad. iij. ⁊ viij. ad iij. ⁊. x. ad. v. Iterũ tres ad vnũ triplex sex ad duo ⁊ nouẽ ad tria. Equales au/tem numeri dicunt qui sm quantitatez sunt equales vt. ij. ad. ij. ⁊. iij. ad. iij. et. x. ad. x. c. ad. c. Inequales q̃ ad inuicẽ ineq̃/litatem demonstrãt. vt. iij. ad duo. ⁊. iiij. ad. iij. ⁊c. ⁊ vniuersaliter qñ maior mino ri ⁊ minor maiori cõpat. dicit inequalis. Maior numer⁹ est qui habet in se illũ mi norem numer⁹ ad quẽ compat ⁊ parum plus vt quinari⁹ habet in se ternariũ nu/merũ ⁊ eius alias ptes duas. ⁊ sic ꝺ alijs Minor numerus est qui continet a ma/iore ad quem compatur cum aliqua par te sua vt ternarius ad quinariũ contine tur ab eo cum duabꝫ partibꝫ suis. Mul/tiplex numerus est qui habet in se mino rem numerũ bis aut ter aut quater aut multipliciter. vt duo ad vnũ dũ cõpati fuerint duplicitер est. tres ad vnũ tripli/citer. quatuor ad quadrupliciter. ⁊ sic ꝺ alijs. Ecõtra submultiplex numerus est qui intra multiplicẽ numerũ multiplici/ter cõtinet. vt vnus a duobꝫ bis conti/netur. a tribꝫ ter. a quatuor quater. a q̃n q̃ quinquies. ⁊ sic ꝺ alijs. Suppartícu/laris numer⁹ est dum fortior continet in se inferiorẽ numerũ ad quẽ compatur si militer ⁊ vnã partẽ eius. Ut verbigratia ternarius ad binariũ compatus cõtinet in se duo et alium vnũ qui est media ps duorum. similiter quatuor ad tres com pati continẽt in se tres ⁊ alium vnũ qui est tercia pars trium. sic quinq̃ ad qua/tuor. cõtinent quaternariũ ⁊ aliũ vnũ qui est quarta pars quaternarij. et sic ꝺ alijs. Suppartiens numerus est qui in feriorem numerũ totum cõtinet ⁊ super hoc alteras eius ptes duas aut tres aut quatuor aut quinq̃ aut alias. verbigra/tia quinq̃ compati ad tria. habet qui/narius ternariũ ⁊ super hoc duas partes eius. s. duo. Sex ad quatuor cõpati ha/bent in se. iiij. ⁊ alias partes eius. s. duo. Similiter. ix. ad quinq̃ compati habẽt in se quinq̃ ⁊ alias ei⁹ ptes. s. iiij. Subsu perpartiẽs numer⁹ est qui cõtinet sub nu mero suppartienti cũ aliquibꝫ ptibꝫ suis duabꝫ. aut tribꝫ aut pluribꝫ suis. vt vbi gratia tria cõtinet a quinq̃ cũ alijs dua bus ptibꝫ suis. ⁊ quinq̃ a. ix. cũ alijs pti/bus suis. ⁊ sic ꝺ alijs. Subsupparticula ris numer⁹ est qui cõtinet in inferiori nu mero cũ aliqua pte sua. vt media aut ter cia aut q̃rta aut q̃nta. Verbigra. duo ad tria. tria ad q̃tuor et q̃tuor ad quinq̃. et sic ꝺ alijs. Multiplex subpticularis nu/merus est qui compat⁹ ad inferiorẽ nũe/rũ cõtinet in se totũ inferiorẽ numer⁹ mul/tipliciter cũ aliqua pte eius. Verbigra. quinari⁹ cõpat⁹ p binariũ in se continet bis binos. i. q̃tuor ⁊ vnã ptẽ eius. Et. ix. compati ad q̃tuor cõtinẽt in se duos qua ternarios ⁊ vnitatẽ q̃ nouenarij est pars vna. Submultiplex superparticularis numer⁹ est qui compat⁹ ad inferiorẽ sibi numer⁹ cõtinet eũ multipliciter cũ alijs ptibꝫ ei⁹. vt octonari⁹ cõpat⁹ ad ternariũ cõtinet in se bis tantũ cũ alijs ptibꝫ ei⁹.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GIESSEN

Similiter.xiiij.ad.xij.ꝓpati ꝺtinent in se bis senos.s.xij. cū alijs ptibꝫ eiꝰ. Sic xvij.ad.vij.sic.xvij.ad.ix.ꝺtinēt in se bis nouē cū alijs tribꝫ ptibꝫ suis. Submultiplex suppartiēs numerꝰ est q̄ ad fortiorē sibi ꝓpatus ꝺtinet ab eo multiplicit cuꝫ aliquibꝫ ptibꝫ suis. vt tria compata ad octo ꝺtinent bis cū duabꝫ partibꝫ suis. Similiter quatuor ad.xi.ꝓpati ꝺtinent bis cum tribꝫ partibꝫ suis. vt dicit Jsi.

Capitulū.cxxvi

De tercia diuisione totiꝰ numeri.

Tercio mō diuidunt numeri ſm Jsiō. Numeri aut sunt discreti aut ꝺtinētes. Discretꝰ numerus est qui discretis monadibꝫ ꝺtinet. vt ternarius.iij.iiij.v.vi.ꝛc. Continēs vero numerꝰ est qui ꝯiunctis monadibꝫ cōtinet. vt ternarius numerꝰ in magnitudine intelligat. Et diuidit hic numerꝰ in lineam/lem ꝛ in supficialē ꝛ in solidū. Est autez linealis q̄ incipiēs a monade linealiter scribit vsq̄ ad infinitū. Unde alpha ꝛ/scribit ꝑ ꝛsignatōe lineaꝝ. qz hec lra vnitatē signat apud grecos. Supficialis numerꝰ est ita qui nō solū in longitudine sed in latitudine ꝺtinet. ſvt trigonus tetragonꝰ seu quadragonꝰ pentagonꝰ vel circularis.ꝛ ceteri qui ſp in plano ꝛ/ꝛ.i.in supficie cōtinent. Et ideo figure sunt hic ponēde ꝑ exemplo. nā trigonus numerꝰ taliter ordinatur. Quadratus vero numerꝰ est ita. et tetragonꝰ dicit. Pentagonꝰ siue quinquangulus est ita circularis numerꝰ ē ita Sperꝰ ꝛvo numerꝰ est ꝛ circularis qñ circulato numero a se multiplicato surgit ꝛ in se ꝙuertit. Verbigra. quinquies quini q̄nquies.hic circulꝰ dū in seipm multiplicatꝰ fuerit in seipm circulariter redit ꝛ ſperā facit qz q̄nquies xxv. faciūt generaliter.cxxv. Solidꝰ ꝛvo numerꝰ est qui longitudine. altitudine. latitudine cōtinet. Naturā numeralē ꝛ numeroꝝ multiplicē diuisionē simplicibꝫ ꝓpositi simpliciter intuendaz. ꝓut patet in ꝛbis beati Jsi. cuiꝰ verba per oia sum secutꝰ. Ex quibꝫ patet manifeste q̄ sub numeroꝝ diuersitate diuersimode latēt misteria diuersaꝝ intelligentiarū in canone scripture diuinitꝰ aspirate. ꝛ ideo dicit boe.li.i.ca.i. scia numeroꝝ magne est inter mathematicas sclas a sapientibꝫ attendenda quia ꝛ oibꝫ natura existitibꝫ ꝛ quibꝫ halet differere plūa p̄/ualet p̄ oibꝫ arismetrica disciplina. qz sine numero nec lra lre ꝯungit. nec silla/ba sillabe recto ordine copulat. Sic nec subiectū a p̄dicabili discernit nec a conclusione i silogisticis inē prima media ꝛ vltima distinguit. vbi primi scōi ꝛ vltimi siue tercij ratō nō halet. ꝛ iō vt dic Boe: oēs sclas p̄cedit scia nūeral. qz sine tna/rio nō subsistit triangulꝰ nec sine quaternario tetragonꝰ siue quadrangulꝰ ꝛ sic ꝛ ceteris. Sic etiā in musicis est videre. qz musica est modulatio numeroꝝ nobꝫ annotata. vt dicat idē boe. vt patz i dya/tesseron in dyapēte ꝛ dyapason. ꝛ i alijs cōsonātijs musicis q̄ sine numero p̄cedēte nō ꝛnomiant. sicut nec astroꝝ cursus nec ortus syderū vel occasus. nec tempoꝝ nobis pateret varietas vel successus si nō nūerali adiutorio regeremur. Omnia etiā creata rōne numerali sunt foꝝ/mata. vt dicit idē. Et etiā rōnis numeralis fuit exemplaritas in alo conditoris. Unde sub certitudine numeri creati sūt et distincti tres trini ordines angelorū sub septenario ꝛ ternario distinguit virtutes ꝛ potentie omniū rationaliū ꝛ spiritaliū animoꝝ. Ut tute ꝛ scientia numerali colligunt elemēta ꝛ vt ita dicam. numeroꝝ ꝙuctōe fungūt vniuersa tā spūalia q̄ corpalia. tā celestia q̄ terrena. nec hñt numeri cōpositionē inter se ꝛ ꝓportionem ex alijs q̄ ex seipis. vt di. Boe. Haz in substātia numeroꝝ inuenit par ꝛ impar ex quibꝫ cōstat oīs numerꝰ q̄ diuina quadā potētia. cū disparia sint ꝛ ꝓtraria tamē ex vna genitura. s. ex monade oriūtur ꝛ in vnā cōpositionē ꝛ in ꝓportionis similitudinē sine medio ꝯiungunt. Unde patet q̄ oīs numerus sub imparꝫ vel sub pari comꝓhendit. Est aūt par numerus qui potest in duo equalia diuidi vnitate nō interuemēte. Jmpar ꝛvo est q̄ nō potest diuidi in duo eq̄lia vnitate interuente. Vel ſm pitagoze disaplinā. par

numerus est qui potest sub eadē diuisione diuidi in mīma ⁊ in maxima. minimā quidē quantitate id est diuisione. maxima aūt spacio ⁊ magnitudine vt si diuidas. L. in Ll. et Ll. maximū spaciū est. Ll minima vero quātitas .i. diuisio. nō enī diuisum est nisi semel ⁊ nulla potest fieri minor diuisio q̄z in duas partes. Nam quāto aliquis par numer⁹ in plures partes diuidit. tāto magnitudo plus minuitur. vt patet in arbore secta in plures ptes. sed numer⁹ diuisionis siue quātitas multitudinis plus augef. Cui⁹ ratio est vt dixi. idem q̄ magnitudo pōt minui ⁊ diuidi in infinitū. sed numer⁹ crescit ⁊ progredit in infinitū. Et ideo paris numeri diuisio est sm magnitudinē maxima. sed sm quātitatē discretam mīma. Impar vero numer⁹ est cui⁹ numeralis diuisio est in duas ptes vel ptiales inequales. Par aūt numer⁹ q̄nq̄z diuidit in duas ptes equales ⁊ q̄nq̄z inequales. q̄nvero in ptes diuidit equales si vna ps diuisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt q̄n viij. diuidunt̄ i. iij. ⁊. iiij. ⁊. tij. in. vi. ⁊. vi et sic de alijs. Si vero vna ps diuisionis eq̄lis fuerit impar et reliqua necessario erit impar. vt q̄n. vi. diuidunt̄ in. ij. ⁊ in iij. ⁊ dēē in. v. ⁊. v. ⁊. xiij. in. vij. ⁊. vij. Q̄n in eq̄li diuisione nec paritas imparitati nec paritati impitas admiscet̄ p̄terq̄z solū in binario q̄ princeps paritatis est et nō recipit ineq̄lem diuisionē. q̄ ꝓstat ex duplici vnitate ⁊ ex prima duoꝝ paritate. Q̄n vero par numer⁹ diuidit in ptes ineq̄les. si vna ps diuisionis ē par. ⁊ reliqua erit par. vt si diuidat̄ denari⁹ in. viij. et in. ij. vel in. vi. ⁊ in. iij. Et sic q̄n. vi. diuidit̄ in. iij. ⁊ in. ij. ⁊. viij. in. vi. ⁊ in. ij. dē Et si vna ps diuisionis fuerit impar alia pars necessario erit impar. vt si diuidat̄ denari⁹ in. iij. ⁊. vij. Et. viij. in. iij. ⁊ in. v. ⁊ sic de alijs. Hecq̄z vnq̄z fieri potest vt si vna ps diuisionis par fuerit alia impar valeat inuenire. aut cum vna sit impar alia par possit intelligi. Impar aūt numer⁹ semp diuidit̄ p ptes ineq̄les ⁊ semper vna ps diuisiōis pitati. altera impitati reputat̄. vt. vij. si diuidas in tria. et iij. altera portio par. altera impar inuenitur. Et hoc generaliter in oīb⁹ imparibus inuenit̄. Et aūt vnitas genitrix oīs pluralitatis ⁊ cā impitatis ⁊ pitatis. nā si impari addideris vnitatē necessario parem numer⁹ generabit. ⁊ si de paritate vnitatē dēpseris. mox impare numer⁹ creabis. Q̄m etiā numeroꝝ circa se positoꝝ ⁊ naturali dispositione sibiinuicem cōiunctoꝝ medietas ē vnitas. Verbigrā si dicat̄. i. ij. iij. vnitas addito binario facit binariū inter vnū ⁊ duo esse mediū. Itē si dicat̄. i. ij. iiij. vnitas addita binario facit ternariū esse mediū inter binariū ⁊ quaternariū. Similiter si dicat̄. iij. iiij. v. vnitas addita ternario facit q̄ternariū inter. iij. ⁊. v. esse medium. ⁊ sic de alijs ascendēdo ꝓcedendū est. De ptib⁹ autē ⁊ speciebꝫ numeri paris ꝑ iter ⁊ impares supradictū est. Istoꝝ aūt numerorū singulas ꝓcreationes. ꝓportiones. cōuenientias ⁊ differētias ꝓsequi esset longū. ideo de numeroꝝ ꝓprietatib⁹ hec sufficiant. Hoc solū aūt sciam⁹ q̄ medium inuenire in numeris difficile est vt dicit Isidor. q̄ numeros esse infinitos certissimū est. quia quantūcunq̄z aliquē ꝓtraxeris ⁊ finem faciendū putaueris per additionis vnitatem totum numerū parem vel imparē plongabis. Rationē autem ⁊ ꝓprietatez medij numeralis sic aduertere poteris. primo coniūge extrema et diuide ⁊ inuenies medium verbigratia. pone pro extremis. vi. ⁊. xi. simul iunge. xvij. ptire equaliter ⁊ erunt. ix. ⁊ est anologicum in arismetrica vt medius numerus quot monadibus supat primum totidem supetur ab extremo. superat enim nouem sex in tribus monadib⁹ et tondem ab vndecim nouenari⁹ supatur. vt dicit Isidor libro. iij. vnde supius posita sunt excerpta.

Capitu CXXVII

De mensura et pondere

Mensure autem ⁊ pondera sepissime locum obtinēt in scripturis. quoꝝ rōnes ⁊ ꝓprietates ortū habent a geometria disciplina. nā vt dicit Isi. li. iij. Geometria est mēsurandi scia que ꝓtinet in se lineamenta ⁊ spacia siue

intervalla figuras ꝛ magnitudines ꝛ in figuris numeros ac dimensiones. vt patet in circulis triangulis quadrangulis pentagonis ꝛ alijs infinitis. de quibꝫ omnibus non est ꝑntis negocij multa diffinire sed pauca tangere. ꝓpter simplices. de quibꝫ facit Jsi⁹. mentionē dicens sic. Geometrie quadriptita est dimensio in planū. in magnitudinē numeralē. in magnitudinē rōnalem. ꝛ in solidas figuras. Plane figure sunt que longitudine ꝛ latitudine cōtinent. que sunt iuncta plato/nem numero quinqꝫ. Numeralis magnitudo est que diuidi pōt ꝑm numeros qui in arismetrica edocent. Magnitudines rōnales sunt quaꝝ mēsurā scire possum⁹ per iudiciū rōnis sicut irrationales quarum mēsure quātitas cognita nō habet. Figure aūt solide sunt que longitudine latitudine ꝛ altitudine continent. vt est cubꝫ. Sunt aūt plane figure plures spēs vt dicit idē. qꝛ prima plano pede est circulus qui vocat circūducta in cui⁹ medio ꝑnctus est quo clicta cōuergūt ꝛ punctū illū geometrici centrū vocat plano pede ita Quadrilatera figura est in plano quadrata. que sub quatuoꝛ rectis lineis iacet ita. Dyacrate cō grama nō figura est plana ita. Ortogonū. i. rectiangulū figura plana est. i. triangul⁹ et habet angulū rectū ita. Dysopleros figura est plana ꝛ recta subter in solidū cōstituta ita. Spera est figura in rotūdū formata que in cunctis partibꝫ in solidū est equal⁹ ita Cubus est figura ꝓpria solida que in magnitudine latitudine ꝛ longitudine cōtinet in solidū Chilindrus est figura quadrata habēs supius semicirculū ita Conon est figura q̄ ab amplo in angustū finit ita Piramis est figura q̄ ad modū ignis ab amplo in acutū ꝟsurgit ita Vtil autē ꝓ disciplina primo ꝑncto cui⁹ ps nulla est. Inter oīa que mēsurari pñt ē minimū dimensiue ꝛ tm̄ maximū ptātiue. quia oīm linearꝫ est principiū a quo oēs incipiūt ꝛ pgrediunt ꝛ in qua oīa finiūt. Secūdo vtil linea q̄ est recta longitudo sine latitudine eque ex equo iacet i suis ꝑnctis. qꝛ a ꝑncto incipit ꝛ in ꝑncto finitur. Superficies vo est lōgitudo cū latitudine. Spissitudo aūt habet trinā dimē/sionē. s. latū longū ꝛ pfundū siue altum. Exist⁹ tribꝫ dimēsionibꝫ cōsistit omne corp⁹. s. ex longo lato ꝛ pfundo. ꝛ ex his tribꝫ ꝓtingit omnē corpulentiā substantiam habere pond⁹ numer⁹ ꝛ mēsurā. pote/tis aūt ꝑm artē numerādi mediū geometricū inuenire. nā ei⁹ extrema multipli/cata tantū facit quātū ꝛ media duplicata. Verbigra. vi. ꝛ ix. faciūt septuagies/ vipondi⁹. media vo. s. viij. ꝛ xij. multipli/cata tantū facit. vt di. Jsi. li. iij. circul⁹ itaq̄ est linea a ꝑncto vsq̄ ad punctū et centrū/ in equis spacijs circūducta. Est aūt circul⁹ figura simplicissima capacissima ab omni angulōsitate remotissima exter⁹ eueta. inter⁹ cōueta. motui aptissima. ꝛ reuolutioni ꝓgrua. cui⁹ circūferētia a suo ꝑnctali centro est remotissima inter oēs figuras ꝑfectissima. Oēs figuras et figurabilia ambiēs ola prātiue intra se ꝓtinēs ꝛ a nullo extra se ꝑter q̄ a se est ꝓtenta. vt patet in circulo celi q̄ ambit ola ꝛ nō ambit ꝓtinet ola ꝛ nō ab alio extrinsec⁹ ꝓtinet. vt di. Jsi. sicut in/fra. ꝛ. est ols numer⁹ ita infra circulū olm figuraꝝ claudit⁹ ambit⁹ ita Et vt breuiter dicā circuli pfectionē ꝛ ratōem circularē quadā naturali emulatōne ola mirabiliter imitant. nā circularē formā celū sibi vendicat ꝛ motū. Sic planetaꝝ orbes in se circulariter reflectunt. Sic si/ derū cursus annoꝝ ꝛ mēsium et diuersoꝝ tpm anfract⁹ a se incipe ꝛ in se redire cō/tinue ꝓcernit. Sic elemēta inuicē agūt et patiūt ꝛ que ꝑ corruptōes ꝛ desinere vi/dent ꝑ generatōes iterꝫ reuertūt. Sic et ꝓtinui marīs fluxꝰ ꝛ refluxꝰ fluūt ꝛ refluūt et cū desierint iterꝫ oriunt. Sic herbe ꝛ ar/busta fructꝰ ꝛ semia vice reciproca a se exeunt ꝛ in se ꝓuertūt. Sic celestes spūs a deo exeūt ꝑ creationē ꝛ in deū mouent ꝑ affectionē. a deo emittunt ꝑ formatōem et ad deū reuertūt ꝑ gratūactōes. Sic et alia rōnal⁹ ab aristotele ꝓpat⁹ circulo rōe sue ꝑfectōis ꝛ capacitatis. olm ei figura rū ysoperimetraꝝ. i. equales ambit⁹ ba/lentiū maioꝛ est circul⁹. ꝛ ideo tot⁹mūd⁹

sphericam habet formam. qui ad hoc creatus est. vt eum capiat anima p intellectum. Uniuersitatis etiam conditor scz deus in circulo designatur. naz vt dicit magistus. monas monadem genuit z in se suū reflectit ardorem. i. amorem. nam pater generat et genuit ab eterno filiū. ea p filium spirat spiritum sanctum qui est ardor. i. amor vtriusq; atq; nexus. nā deus pater ab eterno se intelligit pfecte et intelligendo pfecte se diligit. quę dilectio vltra se ad aliud non extendit. Sed potiꝰ ad intelligētē z intellectū. i. patrē et filium a quibus pcedit ipa dilectio admodum circuli se reflectit. Unde idem ē deus in essentia pater intelligens z intelligendo filiū gignēs. et filius a patre genitus et intellectus z amor a patre p filium pcedens et in vtrūq; se reflectens scz spiritussanctus. Ex quo patere pōt q pfectio est in diuinis psonis. qz earū pluralitas trinitatis numerum non excedit. ideo etiam secūdus phūs interrogatus quid est deus sic respondit. deus inquit est intellectualis circulus. cuius centrum vbiq; est circūferentia vo nusq;. Ex quo patet q ratio circuli relucet in qualibet creatura.

Capit. CXXVIII

De figura trianguli

Triangulus est figura hns tres angulos equales duobus rectis quid autem sit angulus rectus alias determinatur Compatur autē anima vegetabilis que habet tres potentias in se. s. generatiuam. nutritiuam et augmentatiuam triangulo qui primus ē oīnium figuratarum geometricarum. qz anima vegetabilis est prior omniū animaz habens in se ternarium potentiarū. Est autem triangulus inter figuras angulares primus. qz solidam habens longitudinem altitudinem et latitudinem. nō omnis figura habens plures angulos vt tetragonus. i. quadrangulus. pentagonꝰ. ꝛc. tot in se concludit triangulos quot linee ab angulo in angulum ptrahuntur vtz in quadrangulo qui duos ptinet triangulos si ab vno angulo ad alium angulum opposituz linea deducatur. vt hic et si ab alio angulo alia linea ad oppositum ptrahatur quattuor angulos continebit vt hic z sic in omnibus figuris alijs totidez diuidunt trianguli quot ipam figuram angulos habere contingit. vt quadrangulus quattuor deductis lineis triangulos quattuor continebit et pentagonus. v. et exagonꝰ vi. et eptagonus. vij. et sic de alijs. vt dicit Boe. li. ij. arismetrice. cap̄. vi. Est vero triangula figura sic p angulos diuisa in alias figuras non resoluitur nisi in seipsam. in tres enim angulos diuidit vt patet hic Ideo eni est hec figura latitudinis princeps vt cetere superficies in hanc resoluantur. ipa vero quoniā nullis est principijs obnoxia neq; ab alia latitudine sumpsit initium in seipaz soluitur. vt dicit idem ibidem. Nulla autem potest excogitari figura angularis que non habet ortum et principiū a triangulo. nam triangulus omniū aliarum formarū z figuraz est principiū z elemētum. et hoc ptz in numeris. Nam quaternarius nascitur ex ternario qui triangulus est siue trigonus. et ex vno qui potestate trigonus est generatur. Nam hāc dignitatem habet vnitas que mater est omniū numeroz vt in se vim obtineat non actu sed potestate oīm numeroz que ipa generantur. vt dicit idem Boe. li. ij ca. xviij. sic et pentagonus ex quaterna trio supra se posito et vnitate que vicem supplet trianguli generatur. et sic de omnibus alijs numeralibus figura potest ostendi. qz semper ex figura triangula q̄libet numerus generatur. sicut ibi in terminis. Boe. determinat manifeste ponēs exemplū in tetragonis. pentagonis. exagonis. eptagonis. et alijs multis habet z aliud singularis ꝓprietatis figura triangularis. qz omnis alia figura sibi potest esse basis z ex base suppositā potest surgere figura triangularis. qz ois alia figura piramidalis habens in se formam triangularem tot in se continet triangulos. quot continet angulos in seipsa basis. verbigratia. si ponaf quadrāgula p base potest supsurgere figura piramidal' tot

in se continens triangulos quot in se te
tragonus .i. quadrangulus diuiscf an/
gulos continere vtz in hac figura
Similiter si basis fuerit pentagona pira
mis surgens triangularis .v. triangulos
repsentare potent supra basim. vtz in fi/
gura piramidali posita sup basim penta
gonalem Sic etiam supra ba/
sim exagonam potest surgere piramida/
lis figura sex cotinens triangulos mani/
feste. et sic de alijs. Ipsa etiaz figura tri
anguli potent piramidalis esse basis. vt
dicit idem. et in ipo triangulo piramida
li triplex angulus sm tres angulos pote
rit inueniri vtz hic. Mira ita
qz videf diuina dispositio in oibus. sp
altissime i numeris z figuris. de alijs aute
figuris tam numeralibus qz geometri/
cis. mo videf supsedendu propter difficul/
tatem z infinitam figurarū diuersitate
sed aliquarū cosideratio maxima cofert
vtilitatem theologice discipline. vtz in
quadrangulo qui est inter figuras et nu
meros solidissimus. equis lateribus di/
stinctus. et euangelicam repsentans tri/
nitatem. que p. iij. ptes orbis immobi/
lem obtinet veritate atq firmam. vt di.
Beda sup Gen. Angulus aut multarum
figurarum est comune subiectū. qz oes pdi/
cte figure sub diuersitate angulorum termi
nantur. Est aut angulus duarū linearū
alternus cotract'. sm modū aut contin
gendi se variat angulus. qz nūc rect' nūc
obliquus vel reflexus. nūc acutus nūc ob
tusus. Maxima aut virtus ysistit in an
gulo recto qz in ipo tota virtus que consi/
stit in lineis a basi cofluentibus ad angu/
lum fortificat propter linearum cocursum pa
riter z cotractū. vtz in oculo qui oia com
prehendit sub angulo. nam radij qui linea
liter veniūt a re visa faciūt vnam pirami
dem. cuius conus est in pupilla z basis i re
visa. et hi radij triangulant in centro
pupille z p angulū illū piramidalez for/
matur visus. vt dicit auctor pspectiue.
quere supra li. iij. de natura visus. z in li.
v. de natura oculorum. Partes itaq opposi/
te inter se z ab inuicem sepate in angul'
cōueniūt z piter in vnū finiūtur. Pauca
itaq de natura figurarum z angulorum, exem
pli gratia sunt hic dicta vt sciamus qz il
lorum ratio e necessaria ad diuersa mistriae
diuine pagine cognoscenda que sub nu
merorum z figurarum methaphoris multifor
miter sunt velata. Nam sicut circulus si/
gnat aiam rōnalem. et triangulus aiam
vegetabilem. sic quadrangulus aiam sen
sibilem. Nam sicut quadrangulus linea
ducta ab angulo vsq ad angulū opposi/
tum duos cōtinet triangulos. sic anima
sensibilis duplice in se habet triangulu
potentiarum seu virtutum. nam anima sensi
bilis pter tres potentias vegetabiles ha
bet virtutem appensiuam. cupiscibi/
lem z irascibilem. qz anima sensibilis est
vegetabilis et non econuerso. et sic de ali
is figuris diuerse rones mistice z spiritu
ales eliciunt z spialia corpalibus adap
tantur. Sub istis autem figuris comp/
henduntur mensurarum et ponderū ra/
tiones.

Capitulū CXXIX

De mensuris corporum mensurabi
lium.

Est autem mensura. vt di. Ysi.
li. xvi. ca. penul'. res aliqua modo
suo vel tempe circūscripta. et hec
est aut corpis aut tpis aut spacij localis
Corpis mensura est vt hoim seu lignoz
rum aliarumq rerū corpaliū breuitas
vel longitudo. Omne enī corpus dimē/
sionem habet, qriam et mensuram. pō
rie aut mesura est vocata eo q fruges z
liquores ceteraq sicca z humida ea me
tiunf vt modius vna amphora z sexta/
rius. Mensuraz aut minima ps est co/
clearium qd est dimidia pars dragme.
ponderās hliquas. ix. qui triplicatus cō
culam facit. nam cōcula dragma vna et
dimidia adimpletur. Liatus aut pond'
cōtinet. x. dragmarū. quibus si. v. addi/
deris dicf oxifalus Acetabulus quarta
pars ē emine. xij. dragmas cōtinēs. Co
tula est emina cōtinens ciatos. vi. q ideo
cotula dicf. qz cote greco sermone inci/
sio dicf. et emina sextarij in duo eqlia
incidatur z cotula notatur. Emina autez
appendit libram vnam que geminata se
xtariū facit. Est autez sextarius mesura

duatum libraꝝ. quibꝫ assumptis bili/
bris nolatur. assumptus aũt quater gre
co sermone fit cenix. quinquies aũt com
plicatus quinarem siue gomor facit adij
ce sextũ cõgium reddit. Nam cõgius sex
metitur sextarijs a quo sextarius nomẽ
sumpsit. Longius a cõgiendo. i. p augmẽ
tum crescẽdo vocat. Vñ et pecunia gra/
tia bñfitij data ꝓgiariũ ẽ vocata. vnus
quisq; enim imperator fauorem ꝑticaptãs
adijciebat ad mensuram vt in vnis lar/
gior videret. Cõgiariũ aũt est specialiter
mensura liquidoꝝ cuius rem et nomẽ si
mul a romanis impositũ inuenim⁹. Bi
treta liquidoꝝ est mensura a metrõ gre
co sic vocata. et est cõmune nomẽ ad om
nes mensuras liquida cõtinentes. Bio/
dius est dictus eo q; ex suo mõ fit pfect⁹
Est aũt mensura librariũ. xliij. i. sextari
orum. xxij. et iõ opationũ pfectarus ve
typus est ⁊ figura. Viginti duo opa fecit
deus infra opa. vi. diez. nam primo die
fecit deus. vij. s. materiam informem an
gelos lucem siue ignem. celos superiores
aquam terram ⁊ aerem. Secũda firma
mentũ solis. Tertia die quattuor. ma/
ria. semina. sationes. ⁊ plantaria. Quar
ta die fecit tria scz solem lunam ⁊ stellas
Quinta die tria scz pisces ceptilia ⁊ vo
lucres. Sexta die fecit. iij. bestias iumẽ
ta reptilia terre ⁊ bjem. et facta sunt vi
ginti duo rerũ genera in quibꝫ sex. et vi
ginti due generationes sunt ab adam vs
q; ad iacob. ex cuius semine nascit omis
gens isti. Et. xxij. sunt libri veteris testa
menti vsq; ad hester. et. xxij. litteraꝝ ele
lementa quibus tota tradit diuine legꝫ
disciplina. His igitur exemplis modi⁹
mensuram viginti duoꝝ sextarioꝝ conti
net ſm moysi traditiõem ⁊ est modius a
modo dictus q̃si mensura moderata. vt
dicit Isi. Satũ genus est mensure iu/
xta morem puntie palestine. vnũ et di
midiũ modiũ capiens vel cõtinens cui⁹
nomen est ex hebrayco sumptũ. Satũ ei
apud eos sumptio siue leuatio nominat
eo q; q̃ metitur eandẽ mensurã sumat
atq; leuet. Satũ tñ aliq̃n ponitur ꝓ mo/
dio. xij. sextarioꝝ vt dicit idem. Bat⁹ est
mensura capiens sextarias. l. et est batus
in liquidis sicut in siccis deodr⁹ et ephi.
Amphora ab ansis est vocata quibꝫ hic
inde leuatur et recipit frumenti vel vini
modios ytalicos tres Cadus est amplo
ra cõtinens tres vrnas Urna autez est
mensura quã quidam vocant quartariũ
et est ꝓprie dicta vrna que ꝓ cõdendis de
functoꝝ cineribꝰ adhiberi solet De quo
poeta lucanus. Celo tegitur qui non ha
bet vrnam. Artabo mensura est apud e/
giptios. lxxij. sextarioꝝ cõposita sic dicta
ex numero ꝓpter. lxxij. linguas gentiuꝫ
que orbem impleuerũt. Gomor est men/
sura. xl. modioꝝ vt dicit Isi. vel hor men/
sura q̃ttuor modioꝝ vt dicit glo. sup Ex
odi. c. xvi. Chorus est mensura. xxx. mo/
dioꝝ et est sic dictus a coaceruatione coa
ceruati enim modij. xxx. instar collis vide
tur et onus cameli efficiunt Hucusq; isi
dorus li. xvi. Sunt et malta alia mensu
rarum genera quoꝝ nola non sine gran
di misterio sacre scripture sunt inserta.
nam q̃modlibet vasculũ rerũ mensurabi
lium cõtentiuum sub mensure noie con
tinetur vt in diuersis exemplis Aceta
bulum dicit vasculũ in quo vinum deo of/
ferendũ in sacrificiũ ꝓbari debuit an es
set purum vel corruptũ Vas aũt vbi pro
batur et acceptabat acceptabulũ dicebā
tur. vasculum in quo acetosum et corru/
ptum ponebat acetabulũ vocabat vt di/
cit Isi. li. x. Ampulla est modica liquo/
ris mensura dicta quasi ampla bulla. si/
milis enim est in rotunditate bullis q̃ ex
spumis aquarũ fiunt et ex venti subtra /
ctione excidunt subtilitate non modica
et inflantur Alabastrũ est vas vnguen/
tarium a suo genere sic vocatũ. q; ex sua
ꝓprietate omnia vnguẽta intus posita
cõseruat diutissime incorrupta vt ptz su
pra i tractatu de lapidibꝰ Arca vas est re
positoriũ et mensuratiuum in quo res re
posite avisu arcent ne passim ab omnib⁹
videant. Inde etiam dicit arcanũ. i. se/
cretũ qđ a cognitione multitudinis ex i
dustria est artatũ Amphora est determi
nata mensura ab ansis siue auribus no
minata vt supra. Batus est mensura re
bus liquidis mensurandis ſm legis con
tinentiam reputata. Bachia est mẽsura

bachi.i.vini vsibus generaliter deputa/
ta. Calix determinata est potus portio ꝛ
mensura.a calo qđ est lignū dicta.qz ta/
lia vasa prius de viminibus ligneis cō/
ponebantur sicut et calathi. Chatinum
est vas ficti'e cibis vel potibus deputatū
et dicit melius neutraliter q̄z masculi'e.
sicut ꝛ salinū.i. salis vasculū sicut ibidez
dicit Jsi. Cacabus est vas coquinariū
diuersis vsibus ꝛ decoquēdis carnib; de/
putatū.idem etiam vas cotula nomina
tur. Cadus idem est q̄ dolū plenum.con
tinēs modios tres vt ōz supra. Calath'
aūt est vasculū vimineū vuis ꝛ ficub; de
ferendis appropriatū. Cribrū est vascu
lum rotundū multis foraminibus ocu/
latū sic dictuz quasi curriferū eo q̄ in eo
currat triticū ꝛ frumentū. Nam cribro p
cutitur triticū vt a lapillis ꝛ paleis sepe
tur.nam grana que sunt pua transeunt
p foramina.paleis in cribro remanenti
bus ac lapillis. Cista arca ē modica. Ūñ
diminutiue dicit cistula ꝛ cistella a co/
stis canne vel viminis quibus texit no/
minata. Cophinus est vasculū ex virgul
tis contextū ad deferendū stercora repu
tatum.sicut dicit in p̄s.manus eius i co
phino seruierūt. Celata sūt vasa aurea
vel argentea signis euidentioribꝫ intus
vel extra expressa.a celon dicta qđ est gen'
ferramenti.qđ vulgo cilionē vocāt vt di
cit Jsi. Cimbra sunt poculoꝝ genera i ex
tremitatibus oblonga ꝛ i medio lata ad
modū cimbe nauis. Cochlear est instrūm
tum modicū mensure ozis apportionatuz
quo varia ciboꝝ genera ꝛ maxime liqui
da ozi manus officio deferunt. hinc est il
lud dictū marcialis. Sum cochleis habi
lis ꝛ nec minus vtilis ouis. nūquid scis
potū' cur cocleare dicor Jsi. Discus idez
est qđ scutella lata et rotūda ab isco .id ē
scuto sic vocata. dicit aūt discus q̄si dās
escas.i.apponens a quo discūbentes di/
ci sunt. Doliū vas est cōcauū a volando
sic vocatū q̄ ex pluribꝫ sit assensibus arti
ficiose inter colligatū. Emicadiū ē vas
oleariū cōtinēs dimidiū cadū. Enophy/
tum est vasculū cōtinens vinū .eno enim
vinū ōz de quo dicit. Certi fenofori fun
dus sententia nobis vt di. Jsi. Enustis
est spēs poculi siue vasculū qđ ebibit vno
spiritu.i.haustu vt dicit Jsi. Fiala ē dic/
ta a vitro.nam filin grece vitrū dicūt.
et est vasculū inferius latum habens col
lum strictum in quo vinū discernit potis
sime p colorem. Phylateriū est puū vas
vitreū vel cristallinū i quo sanctoꝝ reliq̄e
cōseruant. Phylacteriū aūt aliud ē. s. mē
brana vel breuitellus in quo scribebāt le
dei legem vt religiosi viderent. iuxta il/
lud dilatant enim phylacteria sua ꝛc. Fisc'
sacus est publicus quem habent exacto
res ꝛ in eo immittūt publicū debitū qđ
redditur regibus iuxta illud. qđ nō acci
pit xp̄us capit fiscus. Fiscella est vascu/
lum modicum ad modū alueoli ex vimi/
nibus cōtextum ꝛ bitumine vel pice cir
cūlinitū sicut fuit vas in quo reponebat
moyses q̄n flumini exponebat. Sanata
est scutella maxima concaua ꝛ profunda sic
dicta quasi canata g. p c. littera posita vt
dicit Jsi. Gazophylatiū est vas reposi/
toriū. archa scz vbi colligunt ea que ad
indigentium curam in templo offeruntur
et est archa sic dicta quasi gazarū. i. di/
uitiarum custodia. naz phylare grece cu
stodire dicit latine vt dicit Jsi. vñ gazo
phylatia fuit archa vel tomus reseruans
cōmunes oblationes oim sicut musac re
gum ꝛ cozban sacerdotum. vt dicit glosa
sup. iiij. li. regū. ydria vocatur vasculuz
aque vsibus deputatum. ydoz enim gre/
co aqua dicit in latino. Canistrum ē va
sculum ex viminibus siue cannis artādi/
nis contextum fructibus deferendis de/
putatum. Cartallum est cōsimile vascu
lum ex virgis albis et flexis artificialiē
prepatum. Lampas est vas vitreū. te/
nue subtile fragile planum pspicuū. dy/
aphonum supius patulum rotundū. in/
ferius autem strictum ꝛ oblongum igni
nutriendo deputatum. et dicitur a lam/
bo bis. eo q̄ ad nutriendū flammā oleuz
lambere videatur. vnde omne vasculuz
in summitate lucens lampas dici potest
vt dicit Hug. quere supra in li. xv. ō me
tallis. et in ca. de vitro. Laterna dicitur
eo q̄ sit in ea interius lux inclusa. fit enī
ex vitro vel ex cornu lucido siue quocūq;
perspicuo recluso intus lumine. vt vent

flatus adire non possit.et ad lumen vn/
dicq; p̄tendum.facile vndicq; circūferat.
vt dicit Jsi.Lucerna a licinio est dicta.
vnde breuis est illaba lu prima. Ūñ p/
sius.Dispōsite pinguē nebulam vomue
re lucerne.Si enī lucerna a luce dicere
tur falsus esset versus.vt dicit Jsi.Lici/
nius autem qui ꝛ lucinus est dictus cā
dela est lucerne.vt dicit idem.Lagena ē
vasculū vinifera lagēis grece sic vocatū
vt di. Jsi.lagena autem vulgariter voca
tur barillum siue costrellum.cuius dimi
nutiuū dicit laguncula quā nos dici/
mus barisellum.p̄m autem naturam la/
gene vel barisselli mutatur sapor et vtus
p̄ius vini. Ūñ si lagena fuerit corrup/
ta vinum fit corruptum. Optime autē
lagene fiunt de tamariſco a quo vinū cō/
trahit saporem et vtutem habet oppla
tiones splenis dissoluendi.vt dicit Con/
stan. Lauatorium siue labrū dicit vas plū
beum siue ereum aquar ad ablutionem
manuū fistulis ꝛ cōductibus receptiuus
et dicitur labrū non solū.qr ad lauandū
est factū.verumetiam a labio labrū dici
tur.qr eius orificiū repansum solet fieri
ad modū labij et reflexum. Lauatoria
etiam talia luteres dicūtur in.iij.li.Re
gum.ca.vi.in quibus sacrificia templi a
sacerdotibus lauabant. Lenticula ē vas
olearium ex ere vel argento factū a lini/
endo dictū. Oleo enim sacco in talibus
vasculis reseruato reges et sacerdotes li
niebantur.vt dicit Jsi. Lebes est vas ey/
neū ad vsum coquendi carnes p̄paratū.
Ūñ ex frequenti vstione nigredinē con/
trahit et immūdiciam ꝛ indiget frequē/
ti confricatione et extersione.ex vicio āt
metalli lebetes sicut et caldaria inficiūt
cibaria d.u in eis reposita nisi ab eis citi
us extrahant. Loculus est vas repositō/
rium in quo pecunia quasi in priuato lo
co reseruatur.et est idem qđ bursula vel
marsupium.vt dicit Jsi. Marsupiū est
vasculum repositoriū.l.sacculus nūmor
ꝛ est a marsippa i greco in latinū versa/
tum. Mulgarium est vas in quo pecorū
lac mulgetur.vt dicit Jsi. Moela est scu
tella maxima pfunda a rotunditate sic
primitus nolata. Nam omnia rotunda
dicūtur mola apud grecos. Nola modi
ca campanella dicit.a nola ciuitate cam
panie sic dicta.vbi primitus est inuēta.
et est modicum vasculum sonor dictum
tintinnabulum sicut id qđ sepius collis
canum et pedibus auiū est appensum.vt
dicit Hug. Olla est dicta eo q̄ ebulliat
in ea aqua igni subiecta.vt vapor altius
emittatur. Ūñ et bulla dicitur eo q̄ int?
qui in aqua venti spiritu eleuant sup a/
que superficiem distendente vento p mo/
ram aliquam sustentant. Parapsis est
quadrangulū vas ꝛ quadrilatrū dictum
quasi paruꝰ absidis. Patena est q̄ fit ex
dispansis et patentibus lancis oris.vt
dicit Jsi. Pathera genus est fiale sic dca
eo q̄ ea potare solemus.vel qr sit patens
differtis labijs vt dicit Jsi. Poculum a
potando est nominatū. Est ei oē vas in
quo est bibendi consuetudo. Patella di/
citur quasi patula olla.os enim hz ma/
gis patens q̄ olla.nam orificium p̄m la
titudinem fundi habet latum et est vas/
culum eneum vel ferreum multis vsibus
necessarium. Peluis est dicta eo q̄ pellis
manus vel pedis in pelui ablui cōsueuit.
Piris est vasculum a buro factum. Ūñ
piris est vocatū.nam qđ nos burum gre
ci pirim vocant.fit autem piris nunc de
metallis.nunc de etore.nunc de lignis.ꝛ
est vasculum variis vsibus deputatum.
et maxime litteris referendis cōseruan
disq; electuarijs odorib?.liquoribꝰ.pul
ueribus et vnguentis. Quisqualium
est vasculum vel quodcunq; receptaculū
vbi quisquile.i.frumentor purgamēta
reseruantur.vt di. Papias. Sartago a
strepitu soni est vocata quando in ea ar/
det oleum. Est enī genus patelle i quo
cum pinguedine butiro vel oleo fit frictu/
ra. Siphon vas est appellatum eo q̄ suf
flando aquas fundat.nam talibus vas/
fungunt orientales.currunt enī cū sipho
nibus ple nis aque quando sentiunt ro
mum ardere ꝛ extinguūt incendia. cum
eisdem etiam mundant aras aquis ex p̄/
sis ad supiorꝰ vt dicit Jsi. Raptorium est
vasculum in quo rapule siue rape terra
effosse recipiuntur.custodiūtur vel etiaꝫ
decoquunt vt dicit idē. Ciphus ē vascu

lum ligneum vel argentum siue vitreum in quo bibimus, vel de quo manus lauamus vt dicit Isi. Situla a siti est dicta eo q̄ apta sit sitientibus ad hauriendū vel q̄ aquas sitit. dum eas nūc recipit nunc effundit. dum enim vna situla effunditur alia adimpletur. Sistarcia bursa est vel sacculus itinerantiū in quo solent deferre panem et reponere ea que ad viaticū necessaria sunt in via. Sporta est dicta in quo portantur panes et alia q̄ domui sunt necessaria. vel sic dr. q̄ ex sparto fieri consueuit. Scorcia est vas olearium sic dictū eo q̄ de corio sit factū. vt di. Isi. pozus. Scutella a scuto p diminutionē est dicta. nam scuto paulo et rotundo similis est vt dicit Isi. Scrinū est pua cistula corio et clauibus circūtecta in q̄ pecunia et alia familiaria reseruant. Salinum est sulzina. i. vas aptum sali q̄si salifica vt dicit Isi. Trisilis est quodlibet vas qđ ex tribus pedibus sustentat vt dicit Isi. nam qđ quattuor pedibus sistitur abusiue trisilis nūcupat. Thuribulū est vasculum eneum siue argenteū siue aureum duplicatum inferius clausum. superius vo multiplicater pforatū cremandi thus ad thurificandi officio deputatum. p. cuius foramina lupius fumꝰ thuris ignis incendio resolutus in aera euaporat. Partes autem eius due tribuca thenulis inter tinent. Ventilabrum est vasculum siue instrumētū quo palee a tritico in vento ab inuicē separant. habet ventilabrū istud. ppriū qđ illud qđ est leuius et vilius prius ejicitur. et qđ ē grauius intrinsecus occultat. Uter eyas vinarium ex coriis animalium p artificiū ppparatum. et iō uter ab utero est vocatus. vt dicit Constan. Urna est amplora de qua supra eodē. Urceolus ab urna diminutiue est dictus et est vasculū nunc vinis nunc aquis effundendis cōmuniter assignatum. ppriē tamen solet vocari vasculum in quo ponitur aqua ad limphandum vinū in mensis et cōuiuijs dominoꝝ a quo et orcion dicitur fm fabulas. q̄ deorum manibus infundit aquas in nuptijs philologie. vt dr in mar. et in mar. Sunt et multa alia vasoꝝ genera que fm diuersas mensurandi capacitates in diuinis scripturis ꝓter allegoricas significationes sepius sunt inserta. sed ꝓposita exēpligratia tantummō sunt expssa. Sunt insup alie mensure spacij localis de quibus in Isi narrat in hunc modum.

Capitulū cxxx

De mensura spacij localis

Mensura inquit est quicquid prodere capacitate longitudine altitudine latitudine animoq̄z finitur. vnde et maiores nostri totum orbem mensurauerunt in ptes. et ptes in puincias. et puincias in regiones quas in loca. que loca in terr. oria. et illa in agros. et illos in centurias. quas in iugera. et illa in climata. et illa in actus et ptticas. in passus gradꝰ cubitos pedes palmos vncias et digitos diuiserunt. ita q̄ eoꝝ solertia a maximo vsq̄z ad minimum nihil immensuratum penitus reliq̄unt vocatur autem digitus pars minima a grestium mensuratū. Uncia est hns tres digitos. palmus quattuor habet digitos pes. xvi. digitos. passus pedes. v. partica pedes. xx. pes. x. Dicitur autem ptica q̄si portica a portando q̄ omnes pcedentes mensure in eius corpe sunt sicut palmꝰ. pes passus cē. sola vero partica portatur. est enī. x. pedum ad instar calami ezechielis templum mistice mensurātis de quo habetur Ezech. xl. Actus vocatur mensura latitudine pedum. iiij. et longitudine cxx. Cluma est spacium quadrilatrū habens in omni latere pedes. xl. Actꝰ quadratus undiq̄z finitur pedibus. cxx. ita actus duplicatus iugerum facit. et ab eo qđ est iunctum nomen accepit. Iugerum autem actum constat longitudine pedum. cxl. et latitudine. cxx. Sunt et multa alia mensurarum genera de quibus nil ad ꝓsens vt dicit idem. Sed hic attēdendum est q̄ stadialis ager habet passꝰ cxxv. i. pedes septcentos. xxv. cuius mensura octies cōputata miliarium facit q̄ constat ex pedibus. xx. milibus. vt di. Isi dorus ibidem Centuria autem est ager ducentorum iugerum qui sic vocabat a. c. iugeribus ab antiquis sed postea du

plicata nomen retinuit semper primum vt dicit Ysi. li. xv. in ca. penul. de mensu/ris. Mensure autem viarum diuersimo de nosantur a diuersis, nam latini vocāt miliaria, greci stadia, galli leucas, egip/tij signes ꝑse pasangas. nec mirū q̄ sin/gula spacia ꝓprijs cōtinentur terminis z mēsur⁹, vt di. idē. nā miliarū mille ter mīaf q̄ mille pas⁹ ꝓtinet. et pedū. v. mi/lia. Leuca finitur passibus mille quin/gentis. Stadium octaua pars miliarij est. constans ex passibus. cxxv. hoc primū hercules statuisse dicunt. eo q̄ ipe tan/tum spacium sub vno spū cucurrisset. et ideo q̄ post tanti itineris spacium steterit ipm narrant. cxxv. pedum spacium stadi um appellasse vt dicit Ysi. ibidem. Via est spacium quo potest ire vehiculum sic dicta est ab incursu et occursu vehiculo/tum nam duos actus capit ꝓpter eūtiū et venientium vehiculoꝝ occursum mu/tuum z cōcursum. Omnis autem via ē publica aut priuata. publica est que i so/lo publico est que inter actus ꝓuīcie pa⁹ hec aut ad mare aut ad opida ducit que etiam via strata est dicta quasi vulgi pe/dibus trita. vñ Lucreti. Stratacq̄ iam vulgi pedibus vetrita viarum. Ipa vero esse munda solida lapidibus strata. re/cta pacifica. omnibus cōmunis. libera si/ne obstaculo z offensa. vt dicit idem Lu/cretius. Priuata est via que vicino mu/nicipio data est. hec solet esse compendi/osa graminosa, q̄ pedibus itinerantium minus trita. ex vtracq̄ pte vie arborib⁹ consita. Agger est media strate eminen/tia coaggregatis lapidib⁹ strata. ab ag/gere. i. coaceruatione dicta. quam histo/rici viam militarem dicunt de qua dici/tur. qualis sepe vie deprensus in agge/re serpens. Iter neris. est via qua ab ho/mine quocunq̄ iri potest. differunt autē iter et itiner. Iter est locus transitu fa/cilis et iō appellatus iter. Itiner autez est iter longe vie et ipe latoꝝ ambulādi. vt quo velis pueniας. Semita autē est medium itineris a semi itu dicta. semi/ta autem hoīm. callis vero pecudum vel veteratum. Callis enim est iter pecudū in/ter montes angustum et tritum. a callo pecudum tritū et pdutatum. et iō a cal/lo est vocatum. Tramites sunt in agris transuersa itinera. sic dicta eo q̄ ad rec/tam viam transmittant. Diuersum siue diuersoriū est flexus viarum. via. s. ten/dens in diuersa. Diuerticulum autem est digressio a latere vie publice vel pri/uate. Biuium est duarum viarū princi/pium quarū vna tendit ad dexteram a/lia ad sinistram. et est locus vt sepius pi/culosus z suspectus. nam in biuijs insidi/antur fures z raptores. in biuijs etiam expectant vel cōueniunt meretrices. Est etiam locus ambiguus q̄ que via sit te/nenda sepius dubitatur. et ideo ponunt in biuijs ymagines siue cruces vt sciant quā ptem vie tenere debeant transeun/tes. Compita est locus in quo vie cōue/niunt sicut triuie et quadriuie z est loc⁹ piculosus z dubius sicut biuium. Ambi/tus est inter vicinoꝝ loca et edificia loc⁹ duoꝝ pedum z dimidij ad circūeundi fa/cilitatem derelictus. et ab ambiendo. id est. circūeundo siue ab ambulando sic ē dictus. Orbita est vestigium rote canti/ sic dicta ab orbiculari figura rote q̄ via comprimendo cauat z pfundat. Act⁹ di/citur locus quo pecus agi solet. Cliuosū est iter flexuosum. Vestigiū pedis signū planta in terra vel in paluere impressum sic vocatum. q̄ p vestigium vie peuntū inuestigātur et imprimūtur. Relinquūt autem pedes animaliū in suis vestigijs quoddam odoris indicium quo a cani/bus venaticis z ab alijs feris sepius de/prehenduntur. qđ sciens leo velet sua vesti/gia cauda sua ne ab insequentibus co/gnoscatur. Hec de mensuratum ꝓprieta/tibus et differentijs dicta sufficiant et q̄ superius dicta sunt de Ysi. li. xv. cap. vlt. sunt sumpta.

Capitulū CXXXI

De ponderibus

Ponderum etiam. vt dicit Ysi. sicut et mensuratum expedit scī/re modum. Cunctis enī corpo/reis rebus nature potentia pondus fini/uit. qm̄ regit omnia pondus. et iō pon/dus a ponendo est dictum. Omnia enī/

ponit pondus et collocat in suo loco quia nihil aliud est pondus nisi impet' rei tẽ/dentis ad locum suum. Duplex autem est ponderis principium effectiuum. scz leuitas ⁊ grauitas. Unde leuitas in sim plici materia et subtili mouet sursum. nec quiescit donec veniat ad locum suũ. et ideo ignis suo pondere mouetur sur/sum nec quiesat donec veniat ad speram suam. Ecõtrario vero grauitas dominãs in materia corpulenta et terrestri mo/uet deorsum nec quiescit donec centrum inueniat ad qõ tendit. et ideo omia gra uia suo pondere centrum petunt. vñ om nis materia rara et subtilis duplicẽ ha/bet causam leuitatis. Nam talis mate/rie partes cum sint subtiles mouentur a centro vscz ad circũferentiam nec qe scunt quousqz tangant eam. Talis etiaz materia propter partium rarefactionem plurimum est porosa. et eius partes sub intrat virtus ignea que partes terrestri ores dissoluit ⁊ consumit. et sic totũ cor/pus leuigat ⁊ sursum ducit. Unde calor maxima est causa et potissima leuitatis sicut frigiditas cuius motus est a circũ ferentia vscz ad centrum. causa est com pactionis partium ⁊ coadunatiõis ⁊ p/consequens grauitatis. Unde omne cor pus qẽto est solidius ⁊ compactius tan/to grauius. et quanto rarius tanto leui us inuenitur et cum pondus respiciat tã leue qz graue ratione inclinationis vtri/usqz ad locum suuz sibi a natura natura liter deputatum. nomen tamen ponde/ris sibi vulgariter vendicat ratio grauí/tatis. nam que descendunt propter suaz grauitatem dicuntur ponderosa. que ve ro ascendunt sursum leuia dicuntur. et per oppositum contra ponderosa vsuali/ter diuiduntur. et ideo dicit Ysido. lib. xv. qp pondus dictũ est pensum eo qp ista tera pendeat iam libratum. Scõm autẽ istum modum sumendi vsualiter sorti/tur nom̃ ponderis aliquãdo res in qua fit ponderatio. aliquando res ponderata aliquando massa circa quam res ponde/re iudicanda ponderatur. Instrumentu itaqz in quo ponderatio fieri consueuit diuersimode nuncupatur. dicitur enim trutina que sm Ysido. est gemina ponde rum lanx equali examine pendens facta ꝓpter maiora ponderanda vt sunt cente/naria et talenta. sicut momentana p' pe/ua modicaqz pecunia appendenda. statera a stando est dicta eo qp duabus lanci bus in vno medio stilo librata equaliter stet. lances dicuntur autem ciphi enei duo tenuissimi in quarum vna ponitur pondus ponderans et in alia res ponde/randa. Est itaqz iustum pondus quãdo ambe lances cum suis ponderibus equa/liter sibi inuicem correspondent. Stilus autem siue lingua sequens lancem ma/gis ponderantem momentum statere no minatur. Uocatur filum medium quo trutine statera regitur ⁊ lances adequã tur examen. vt dicit idem. Uniciqz au tem ponderi certus est modus nomini/bus ꝓprijs designatus. vt dicit Ysidorus Calculus enim dicitur minima pe/ pon der is et est qrta pars obuli constans ex pondere duorum granorum lentis ⁊ vo cabatur calculus propter paruitatem. quia calculus est ita modic' vt sine mo/lestia conculcetur. Siliqua. xx. pars est solidi. cuius nomen a fructu arboris est sumptum. Obulus siliquis tribus ap/penditur. fiebat enim olim ex ere ad mo dum sagitte. Unde et nomen accepit. Sa gitta enim obulus a grecis dicitur. vt dicit idem. Scrupulus sex siliquarum pondere constat et apud grecos drag/ma vocatur. et est dict' sic diminutiue a lapillo breui qui scrupus vocat. Dra/gma est octaua pars vncie et denarij. pon dus argenti tribus constat scrupulis. id est. decemocto siliquis. Denarius autẽ est dictus quia pro decem nummis repu tatur. vt dicit idem. Solidus est voca/tus quia nihil ei deesse videtur. nam ve teres integrum solidum dicebãt atqz to tum. Numisma idem est qõ denarius no mine et effigie principis insignitus. naz ab initio numisma nũmus argenteus e rat. vt dicit Ysido. Sextula idem est qõ

solidus sic dictus eo q̄ bis sex vncijs cō
pleatur. Hanc vulgus aureum solidum
vocat cuius tertiam partem tremissem
vocāt. eo q̄ solidum facit tremissis. Se
xtula bis assumpta duellam facit. ter po
sita staterem reddit. vt dicit ibidem Isi
dorus. Stater est medietas vncie appē
dens aureos tres. vnde et vocatus ē sta
ter. quasi tribus solidis stet. hic et semi
uncia dicitur quia semis habet ℞ vncia.
hic et semissis quia ponderis semissis ē.
quasi semis assis. vt dicit idem. Est au
tem as assis minimum in ponderibus si
cut vnitas in numeris. vt dicit glo. ibi
Nonne duo passeres asse veneūt. Qua
drans quartam partem vncie ponderat.
et quadrans dicitur in hebraico. Siclus
in latino. sicel dicitur in hebreo. habens
apud eos vncie pondus. apud grecos ve
ro quemadmodum apud latinos siclus
quarta pars vncie est. et stateris media
tas. dragmas appendens duas. vnde si
clus in litteris diuinis vncia est. sed a
apud gentiles quarta pars vncie. vncia
est dicta eo q̄ vniuersitatem minorum
ponderuz sua vnitate vinciat siue vniat
et complectatur. Constat autem ex dra
gmis. viij. id est scrupulis. xxiij. quod p
legittimo pondere habetur. quia nume
rus scrupulorum eius horas diei et no
ctis metitur. vel quia libram efficit duo
desies computata. Libra duodecim vn
cijs perficitur. et ideo genus pfecti pon
deris reputatur. quia tot vncijs constat
quot mensibus annus Est autem libra
dicta quasi libera: quia cuncta intra se
pondera predicta continet et concludit.
vt dicit Isidorus ibidem. Bilibris du
as continet libras. Est enim bilibris li
bra duplicata. Una centum dragmis
appenditur ⁊ est nomen grecum. Talen
tum summum pondus esse dicitur apud
grecos. nam nihil calculo minus siue as
se. quod enim facit vnitas in numeris.
hoc facit as siue calculus in ponderibus
talento vero nihil est maius. Sed hoc
pondus variatur inter gentes. Nam a
pud romanos talentum est septuagin-a
duo librarum sicut plautus ostendit qui
dicit duo talenta esse centum quadragi
taquattuor librarum. Est autem talen
tum triplex. minimum. medium. ⁊ sum
mum. Minus est quinquaginta librarū
Mediuz septuagintaduor. Summum
centum et viginti librarum constat. et il
lud talentum fuit talentum sanctuarij.
Centenarium numeri nomen est et est
summum eo q̄ centum librarum pond⁹
contineat. quod pondus propter perfec
tionem numeri centenarij instituerunt
romani. Hucusq̄ Isido. libro. v. in ca
pitulo de ponderibus et mensuris.

Capitu. CXXXII

De modulatione cantus

Sicut autem subseruit theolo
gice discipline ars numeran
di et mensurandi. sic eidem fa
mulatur scientia modulandi.
Nam musica que modulationis in so
no et in cantu est peritia sacre scripture
misterijs valde est necessaria. Nam ipe
mundus quadam armoniaca. proportio
ne fertur esse compositus. vt dicit Isido
rus libro tertio. et celum ipsum sub con
sonantie modulatione dicitur circuma
gi et reuolui. Nam musica mouet affe
ctus. in diuersos habitus prouocat sen
sus In prelijs quoq̄ tube concentus pu
gnantes accendit ac quanto vehementi
or fuerit clangor. tanto fit animus ad
certamē fortior. Siquidem et remiges
cantus hortatur ad tollerandos quoffi
let labores. animum enim mulcet et sin
gulorum operum fatigationes voc̄ mo
dulatio consolatur. exercitatos quoq̄ a
nimos sedat musica sicut legitur de Da
uid qui a spiritu imūdo saulē arte modu
lationis liberauit. Ipas quoq̄ bestias
necnō ⁊ hpētes volucres atq̄ delphines
musica prouocat ad auditū. Sic vene. sic

nerui corporis et eor pulsus. sic oēs corporis artus uirtute armoniaca pariter sonantur. vt dicit Ysi. Ejusice autez tres sunt partes. s. armoniaca. richmica. metrica. Armoniaca vero est que discernit in sonis acumen et grauem sm arsim et thesim. s. eleuationem et depssiōem et proportionalem soni et vocis mutationem Et est armoniaca dulcis cantuū consonantia. pueniens exportione debita in diuersis vocibus. flatibus. pulsibus siue sonis. nam vt dicit Ysi. aut voce editur sonus sicut per fauces. aut flatu sicut p fistulam atq; tubam. aut pulsu vt per cimbalū. aut citharam et hmōi. que percussa sunt canora. et dicitur armonia ab ad et monos. i. vnum q; ad vnam concordiaz tendunt in cantibus omnes voces vt dicit Hug. nam in omni melodia exiguntur plures voces siue soni et hi concordes. q; vbi est vox vna tantum aures non placāt sicut est vox cuculi siue cātus vbi autez est plurū dissona diuersitas nō delectat. q; talis diuersitas p discordiam non cantum sed vllulatū procreat Sed vbi est vocum plurimarū et diuersarum concors vnio ibi armoniaca proportio est z modulatio siue dulcis simphonia Un Ysi. Simphonia inquit est dulcis modulationis tpamentum concordans sonis in graubus z acutis. et per hanc armoniam voces acutiores z grauiores cōueniunt z concordant. ita vt si quis abeo dissonuerit sensum auditus offēdat. et talis cōcordia vocum dicit eufonia q̄ est vocis suauitas. q̄ a suauitate z melle dicitur melodia. cui cōtraria est dyaphonia. i. vox dissonans siue discrepans et deformis ad melodiam. Ad armoniacam faciendam requirunt. dyastema. dyesis tonus ypertudius podozius arsis tesis z suauis vox siue sonus tpatus. Dyastema itaq; dicitur vocis spaciū ex duobus vel pluribus sonis aptatum Diesis dicit spaciū et deductio modulandi atq; vergendi de vno in alterum sonū. Ton' est acuta enunciatio vocis. est enī armonie differentia et q̄ntitas que in voc̄ accentu vel tenore consistit. cuius genera i xv. quibus musica diuiserunt. et quibus dicitur ypertudius nouissimus. s. acutissimus. Podozius autem omniū est graussimus vt dicit Ysi. Arsis est vocis eleuatio. i. initium cantus. Tesis est vocis positio et hic est finis. vt dicit Ysi. Unde cantus est vocis inflexio. nam sonus directus est. vt dicit idem. et sonus p̄cedit cantum. Omnis enī vox est sonus sed nō econuerso. Nam sonus est obiectum auditus. q; quicquid auditu p̄cipitur sonꝰ dicitur. vt fragor. arbor et collisio lapidū strepitus fluctuuz z ventor. garritꝰ auiū mugitꝰ animaliū. voces clamores z clangores hominū. et p̄cussiones organorū. Vox autem. p̄prie dicit sonus ab ore animalis platus. Et aere autem p̄cusso et ad sup ficiem duri corpis alliso generat sonus. cuius allisioni p̄cussio citius facilius visu p̄cipit q̄ eius sonus audiat. et iō citius videt p̄cedēs cōmotio q̄ tonitruo aures vis pfundant. Vox aūt est aer tenuissimus ictus. plectro ligue formatus. Et est quedam vox significatiua naturaliter vt garritus auiū. gemitus infirmorum et alia significatiua ad placitū. vt vox vis articlata et ad aliqd verbum. p̄ferendum tōis imperio lingue organo informata. Vox enī verbi vehiculum est nec potest conceptū verbū in mente exterius exprimi nisi vocis administrio mediante proferatur. Unde intellectus primo verbum in mente gignit. qd̄ p vocem postea ore promit. Undeverbū a mente gemitū z cōceptum p vocem q̄si p organum se exterius ostendit. Vox autem dispsita ad cantum z ad melodiam habet duas p̄prietates. vt dicit Ysi. Suaues inquit voces sunt subtiles et spisse et clare acute et perspicue. Subtiles sunt in quibus spiritus non est fortis. qualis est in infantibus et in mulieribus et in aliis nō habentibus neruos grossos et fortes z spissos. nam subtiles corde emittūt voces siue tonus tenues et subtiles. Pigues vo voces z spisse sūt q̄n spūs mistus egredit. vt est vox virox Clare quando bene tinnule et sonore oī raucedine imprimte. Acute sunt valde alte. Perspicue voces sunt que longius ptrahūtur ita q̄ continuo impleāt om-

ẽm locum sicut clangor tubarum. Dura vox et rauca est quando violenter emittit sonum suum sicut tonitruum et sonus incudis quando pcutitur ferrũ durum. Aspera vox est rauca et que dispgit̃ per minutos et dissimiles pulsus. Lenta vox est que mox cum emissa fuerit cõticescit atq; suffocata nequaq; longius producatur. vtz in ficulibus. Vinolenta vox est mollis et vox flexibilis atq; leuis. Et hec est dicta vinolenta a vinno ꝙ est a titinno molliter reflexa. Perfecta autem vox est alta suauis fortis et clara. alta vt in sublimi sufficiat. clara vt aures impleat. fortis ne trepidet et deficiat. suauis siue dulcis vt auditum non terreat. sed potius vt aures demulceat. et audientium animos blandiendo ad se alliciat et conuertat. Si ex his aliquid defuerit vox pfecta nequaq; erit. vt dicit Ysido. Est pterea armonia organica q̃ ex flatu constat. quãdo scz aliqua instrumenta artificialiter prepata flatu debito persufflantur ex cuius flatus quanti/tate et organi varia qualitate diuersi soni artificialiter pcreantur. vtz in orgãis tubis fistulis et consimilibus que omia varios sonos pmunt. Organum est generale nomen vasorum omnium musicor specialiter tamen appropriatum est instrumento ex multis composito fistulis. cui folles adhibentur. et hoc solo musico instrumento vtitur iam ecclesia in psalmis. in sequentijs et hymnis. ppter abusum histrionum reiectis alijs fere instrumentis.

Capitu. CXXXIII

De tuba

Tuba a tirenis primitus est inuẽta. de quibus Virgilius. Tirenis q̃ tube mugire per ethera clãgor Utebantur autem antiqui tubis in preliis et ad hostium terrificatiõem. ad cõmilitonum animatiõem ad equor belli/cor in pugnam puocationem. ad belloꝝ instruendam congressionem. et signãdaz in certamine cum victoria veneratione ad fugitiuor reuocatiõem. Item vtebantur tubis i festis et in conuiuijs propter pli conuocatiõem. ppter excitationem ad dei laudem. et ppter leticie et gaudij pconizatiõem et inuitatiõem. precepтum enim fuit iudeis vt in festis tubis sactis clangerent et etiam in initio noue lune buccinarent. et vt annum iubileuz qui annus erat remissionis tubarum sonitu pnunciarent. et gaudiũ ac quietem omnibus pmulgarent. Est aũt ppria tuba vt dicit Ysido. li. xviij. instrumentũ bellicis certaminibus adhibitum ad denunciandaꝝ signa bellor. vt ibi exaudiri pco non poterat pstumultu sonitus tube clangentis attingeret. et tuba dicit quasi toua. i. caua. interius enim est concaua et valde plana. ppter ampliorem flatꝰ receptiõem. exterius autem est rotunda. circa tubantis orificium valde stricta. Sed in pte anteriori multũ ampla manu clangentis ad os ponitur. regitur. erigitur. depremit. et tenet. cuius sonus varius est. vt dicit Ysi. nam interdũ canit vt bella cõmittant interdũ vt eos qui fugiunt insequantur. interdum vt exercitus intra se recipiantur.

Capit. CXXXIIII

De buccina

Buccina dicitur quasi vocina. pua. s. tuba cornea vel lignea siue enea qua signum dabat antiquitus cõtra hostes. nam vt di. Ysi. li. xviij. Pagani agrestes ad omnem vsum pariter sono buccine conuocabant. Vñ. ppria buccina agrestibus signũ fuit de quo ps⁹ us. Buccina cogebat priscos ad arma q̃rites. Huius clangor buccinum dicit. vt dicit idem. Buccina autem corneis vtebantur hebrei pcipue in kalendis i memoriam liberationis ysaac. p eo cornuto ariete in sacrificio immolato. vt di. glosa sup Beñ.

Capitu. CXXXV

De tibia

Tibia dicitur esse dicta eo q̃ de cerninis tibijs et hinnulorum creditur primitus fuisse facta. hinc tibicen direrunt tibiarum cantus. Vel fm Hug. tibia dicitur a tibin qd̃ est/

pus vel calamus q2 a quibusdaz calamis tale instrumentum antiquitus fiebat. z hinc dicitur hic tibicen huius nis. ille q̄ tibia canit. Et fuit quō dam instrumentum lugubre quo vtebant homines i funeribus mortuoz. vt dicit glo. sup Ma the. ix. cū audisset tibicines z̄c. i. carmē lugubre canentes.

Capitu. CXXXVI

De calamo

Calamus a calendo est dictus. i. a fundendo voces et est generale nomen fistularum. Nam fistula est dicta eo q̄ vocem emittat. naz fos grece vox latine. stolia vero emissa vnde fistula quasi emittens sonum siue vocē. hac vtuntur venatores. q2 eius sonū certi libenter audiunt. sed dum vnius venatoris fistulatione ceruus ad auditū alliciturmox ab alio venatore non p̄cauet sagittatur. Vox autem fistule recipit volucres dum canendo earum simulat z fingit voces. vnde dicitur. Fistula dulce canit volucrem dum recipit anceps. Fistula insup delectat oues. et iō fistulis vtūtur pastores dum vigilant sup gregē suum. vnde et quidam nomine pan dicebatur esse deus pastoralis. qui primus dispares calamos ad cantū adaptauit et studiosa arte cōposuit de quo dicit virgilius: Pan primos calamos cera cōiungere plures. instituit pan curat oues ouium q̄ magistros. et iō q2 instrumentū fistularū ab eo inuentum pandoxum est vocatum. vt dicit Isi. Adhuc fistulis se excitant vigiles et eoz melodie suauita te ad dormiendum citius et suauius p̄uocant in lectulis quiescentes.

Capit. CXXXVII

De sambuca

Sambuca est genus ligni fragilis cuius rami sunt concaui z vacui atq̄ plani. vnde tibie componūtur et quedem species simphonie. vt dic̄ Isidorus.

Capi. CXXXVIII

De simphonia

Simphonia est instrumen tū musicuz qō fit ex ligno concauo pelle contenta in vtraq̄ parte sua quam musici hinc inde virgulis feriunt. Fitq̄ in ea ex concordia grauis z acuti suauissimus cantus. vt dicit Isi. simphonia tamen dicitur collatio et concordia quoruncunq̄ signoz sicut chorus dicit cō/coz vnitas diuersarum vocum. vt dic̄ glo. sup Luc. xv.

Capitu. CXXXIX

De armoniaca

Armoniaca trichmica est canora melodia ex pulsu et p̄cussiōe neruorum et tinnitu metalloz generata. et huic armonie diuersa subseruiūt instrumenta vt tympanum cymbalū lyra cithara psalterium atq̄ sistrum

Capitulum CXL.

De tympano

Tympanū est pellis siue corium ligno ex vna pte extentū. Est enī pars media simphonie in similitudine cribri et virgula p̄cutit quēadmodum p̄cutitur simphonia. vt di. Isi. cui si iuncta fuerit fit fistula dulciozem reddit melodiam.

Capitulum CXLI

De cythara

Cithara ab apolline est reperta ꝑm grecorum opinionem. Est āt cithara similis pectori humano eo q̄ sicut vox ex pectore ita ex cithara cātus procedit. et ideo sic appellata. nā pectus vrica lingua cithara appellat. Pau latim autem plures eius species exciterunt. vt psalteria lyre et hmōi. et alique habent formam quadratam. alique trigonalem. Cordarum etiam numer? multiplicatus est et cōmutatum genus. vetres aūt vocauerūt citharā fidiculā vel fidicem. q2 tam bene cōcurrūt inter se coide eius q̄ bene cōuenit inter quos fides sit. habebat aūt cithara. vij. cordas. vnde vgil. vij. sunt soni. vij. discrimina vocū. discrimia aūt sūt dicta iō q2 nulla corda vicine corde silem sonū reddit. iō āt sūt

ſij. corde. vel q2 totam vocem implent. vel q2 septem motibus ſonat celum. Corda autem eſt dicta a corde. q2 ſicut pulſus cordis eſt in pectore ita pulſus corda rum eſt in cithara. Has primo mercuri⁹ excogitauit. idemq3 prior in neruos ſonum ſtrinxit vt dicit Iſi. Corde autem q3to magis ſunt ſicce et etiam magis tē ſe tanto amplius ſunt ſonore. Plectrū autem dicitur inſtrumentum quo temperantur corde et tenduntur.

Capitulū. CXLII

De pſalterio

Pſalterium a pſallendo. i. a cā cando eſt nominatum eo q3 ad eius vocem chorus conſonando reſpondeat. Eſt autem ſiſtitudo citharę barbarice in modum vlte littere. Sed pſalterij et citharę hęc eſt differentia q3 pſalterium lignū concauum vnde ſonus redditur ſuprius habet et vorſum feriūtur corde et veſup ſonant. cithara vo concauitatem ligni inferius habet pſalterium. hebrei habent vecacordem. i. vecē cordarum ſm numerum vecē p̄ceptor. fiūt autem optime eius cordule ve auricalco et etiam ve argento.

Capitulū CXLIII

De lira

Lira a varietate vocum eſt dicta eo q3 diuerſos ſonos efficiat. vt dicit Iſi. Liraz primo a mercurio fuiſſe inuentam dicunt hoc mō. Cū vegrediens nilus in ſuos meatus. varia in campis animalia reliquiſſet. relicta ē etiam a teſtudo que cum putrefacta eſſz et nerui eius remanſiſſent extenti infra concham percuſſa a mercurio ſonum vedit et ad e⁹ ſpēz liram fecē et tradidit orpheo qui hmōi rei maxime fuerat. ſtudioſus. Cū dicebatur eadez arte non ſolū feras ſed etiam ſaxa a ſiluas cantus modulatione applicuiſſe. hanc sczz liram ꝓpter ſtudij amorem et carminis laudem inter ſidera locatum eſſe muſici fabulantur vt dicit Iſidorus.

Capitu. CXLIIII

De cimbala

Cimbala ſunt quedam muſica inſtrumenta que percuſſa inuicem ſe tāgūt a ſonum faciūt a tunnitū

Capitulū CXLV

De ſiſtro

Siſtrum eſt inſtrumentū muſicū ſic ab inuētrice notatū. naz yſis regina egiptioꝝ ſiſtrum inuenit ſe ꝓbatur. Cū Juuenalis. Iſis et irato feriat mea limina ſiſtro. Jō mulieres vtunt inſtrumento. q2 eius inuentrix fuit mulier. vñ a apud amazones ſiſtro ad bellum feminarum exercitus aduocat.

Capitulū CXLVI

De tintinabulo

Tintinabulum a tinniendo ē dictum. et eſt pna nola vel campanella. q3 ſupra ve vaſis ve lra v habet aūt campana hoc ꝓpriū qō dum ſonando alijs ꝓficit ex frequenti ictu ſe cōſumit. hęc et multa alia inſtrumēta ſeruiunt muſice diſcipline cuius ſcia tractat ve vocibus et ſonis. Cōſiderat autē nihilominuſ rex naturaliū diſpoſitiōes et numeroꝝ ꝓportiones ſicut exemplificat Boe. ve numero duodenario cōparato ad. vi. et alios numeros intermedios dicens ſic. Juuenimus inquit hic omnes muſicas cōſonantias. nam. viij. ad. vi. et. ix. ad. xij. compati ſeſquitertiam ꝓportiōem reddūt. a ſiſ faciūt dyateſſeron cō/ ſonātiā. Sex vo ad. ic. a viij. ad. xij. ꝓpati reddūt ſeſqualterā ꝓportiōem et dya/ pente efficiūt ſimphoniā. xij. vo ad. vij. conſiderati duplicē quidē reddūt ꝓportiōez ſed dyapaſon ſimphoniā cātāt. viij. igit ad. ic. ipi cō ſe medij conſiderati epogdoū iungūt q3 muſica modulatiōe con⁹ vocat qui olim muſicoꝝ ſonoꝝ menſura eſt cōſiderati enī ſonoꝝ ē puiſſimus. Cū notāduz eſt q3 inter dyateſſeron a dyapente cōſonantiaꝝ tonuſ dzia totius eſt ſic inē ſeſq tertiā a ſeſquialterā ꝓportionē ſola ē epogdolis dzia. Nuciſq3 Boe. in li. ariſme. ca. vlt. Dicit etiā idem in plogo. i. li. ſic muſica ſcit q3 prior ſit nūeroꝝ vis et ꝟ bari ꝑt q3 ꝓpria ſit illa naturali q3 p ſe cō

stant q̄ que ad aliquid referuntur et ipa
musica modulatio numeroꝝ noibus ad/
notatur. vtꝫ. Dyatesseron enī ꝛ dyapen
te ꝛ dyapason ab antecedētis numeri no
minibus nūcupant. ipoꝝ quoq; sonorū
aduersum se ꝓportio solū et nō alijs nu/
meris inuenitur. nam qui sonus in dya
pason simplonia est. idem duplicis nu/
meri ꝓportione colligit. q dyatesseron ē
modulatio epitrita collatione. i. sesqui/
tertia colligitur vel componit. quā dya/
pente simplonia vocant. hemiolia me
diante cōiungitur qui in numeris epog
donus. i. supra. viij. dicit. et est tonus in
musica. vt dicit idem ibidem. sesquiter
tia ꝓportio in arismetrica dicit dyatesse
ron in musica et que hemiolia. i. sesquial
tera ꝓportio in arismetrica. dyapente di
citur in musica. est aūt dyapente ꝛ dyapa
son cōsonantia qñ maior vox habet mi/
norem notulam duplo et eius medieta/
tem. Sesquitertius numerus est nume
rus numero cōpatus habens tertiam p
tem minoris. Si vero habuerit. iij. sesq
quartus. et si. v. sesquiquintus ꝛ sic vlte
rius. Cū sesquitertius est qui minori cō
patus habet eū semel ꝛ eius tertiā ptez
verbigratia. si. iij. cōpares tribus habe/
bit in se quaternarius totū ...narium ꝛ
ternarij tertiam ptem. s. i. et si. viij. ad. vi
octonarius habebit totū senariū ꝛ tertiā
ptem eius. s. binariū. ꝛ si. xij. nouenario
duodenarius cōtinebit totū nouenariū
et eius tertiā ptē. s. ternariū. Sic si. xix.
cōpaueris ad. xx. et. xx. ad. xxv. et. xxij.
ad. xxviij. et ita de alijs sic sp inuenies.
Numerus vo sesquialter est qñ numer⁹
maior cōpatus minori cōtinet totalē nu
merū minorem ꝛ eius medietatē. verbi
gratia. ternarius cōpatus binario hz i
se duo ꝛ eoꝝ medietatē. s. vnitatē. sic. vi.
cōtinet in se. iij. ꝛ eoꝝ medietatem scil/
duo. sic. ix. senarius in se claudit ꝛ eoꝝ me
diam ptez. s. iij. sic. xij. ad. viij. ꝛ. xv. ad. x.
et sic de alijs. Hec siquidē vba in se sut
pfunda plurimū ꝛ obscura nisi his q̄ in
arismetrica instructi sunt ꝛ etiā in musi/
ca disciplina. Nam arismetricis geome
tricis et musicis sunt luce plurima clara
ria que minus exercitatis in hmōi peni/
tus sut obscura. et iō qui ꝑdictoꝝ verboꝝ
et ꝓportionū tam numeroꝝ q̄ vocū ꝛ so/
noꝝ habere noticiam desiderat arisme/
ticoꝝ ꝛ geometricoꝝ ꝛ musicoꝝ industri
am cōsulere non cōtemnat. tanta enī vt
dicit Ysi. in li. iij. est virtus in numeris
figuris ꝛ musicis simplonijs q ipe hō si
ne eis nō constet. qz musica pfecta omia
complendit. Recollige itaq; ex ꝑdictis
q ars musica siue armonia contraria et
dispata conciliat. grauia acutis ꝛ acuta
grauibus modificat et adaptat. affectio
nes cōtrarias ꝛ aduersas recōciliat. ma
licioſos animi motus reprimit ꝛ refre/
nat sensus debilitatos repat ꝛ cōfortat.
vnitatem exēplaris diuini in opib⁹ cō/
trarijs ꝛ diuersis maxime pconizat. ter
renis celestia et celestibus terrena posse
vnui in cōcordia manifestat. Letos ani
mos magis letificat et tristes magis tri
stificat. qz vt di. Aug. ex quadam occul/
ta anime armonie cōsili ꝓprietate melo
dia animi affectionib⁹ se cōformat. ꝛ in/
de est q̄ dicunt autores q̄ instrumenta mu
sica letū reddūt letiorē et tristē efficiunt
Residuas armonie ꝓprietates q̄re supra
in eo. vbi ista ꝛ alia vba Ysi. recitantur.

Conclusio libri

Sta aūt que breuiter de rer na/
turaliū accidentibus interseruī
mus. vtputa de coloribus liquo/
ribus ponderibus mensuris sonis ꝛ vo/
cibus iam dicta sufficiant. qz vt estimo
tudib⁹ ꝛ puulis in tpo mihi filib⁹ q̄ de ꝑ
prietatib⁹ rer naturaliū in. xix. pcipas
sunt digesta sufficere debent ad aliquam
inueniēdi filitudinariā rōem. qua de cā
diuina scriptura rer naturaliū ꝛ earꝝ ꝑ
prietatū tā exquisitis simbolis vtit ꝛ fi/
guris. Protestoꝝ aūt in fine huius opus/
culi quāadmodū in principio q̄ in oib⁹
q̄ fm diuersas materias in ꝑs tractatu cō
tinent parū vel nihil de meo apposui. sed
simplr sanctoꝝ vba ꝛ phōꝝ dicta pitet ꝛ
cōmenta vitare puia sum secutus vt sim
plices ꝛ puuli qui ꝓpter librorꝝ infinita/
tem singulaꝝ rer ꝓprietates de q̄lo tra/
ctat scriptura inuestigare nō pñt ꝛ promptu
inuenire valeāt saltē superficialiter qō itēdit

Simplicia siquidem sunt et rudia que excerpsi. vtilia tamen mihi rudi et mei consimilibus eadem iudicaui. Et ideo suadeo simplicibus vt hec simplicia non contemnat. sed cum hec plenius intellexerint ad subtiliora intelligenda vinue/stiganda ad maior et doctor' industriā recurrere non differāt nec omittāt. quorum prudentie vt arbitrio hec relinquo vt minus sufficienter dicta vel excerpta corrigant. et si aliqua supaddere iudicaue/rint sm gratiam eis datam vel supaddāt vt illud qō p me pauperem rudem et simplicem aliqualiter fuit inchoatum p duc/catur eor solertia ad pfectum. ad ipi' honorem et gloriam qui est alpha et o principium et finis omniū honor qui est ve/us sublimis et gloriosus viuēs vregnās in secula seculorum Amen.

Explicit liber de proprietatibus rerum editus a fratre Bartholomeo anglico ordinis fratrum minorum. Anno domini Mccclxxxviij. kalēdas vero Junij. xij.

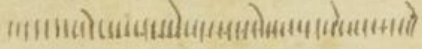

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

Bartolomeus
de
proprietatibus
rerum.

Ludwig - Schu
Bibliothek
Inc.
11

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
GIESSEN